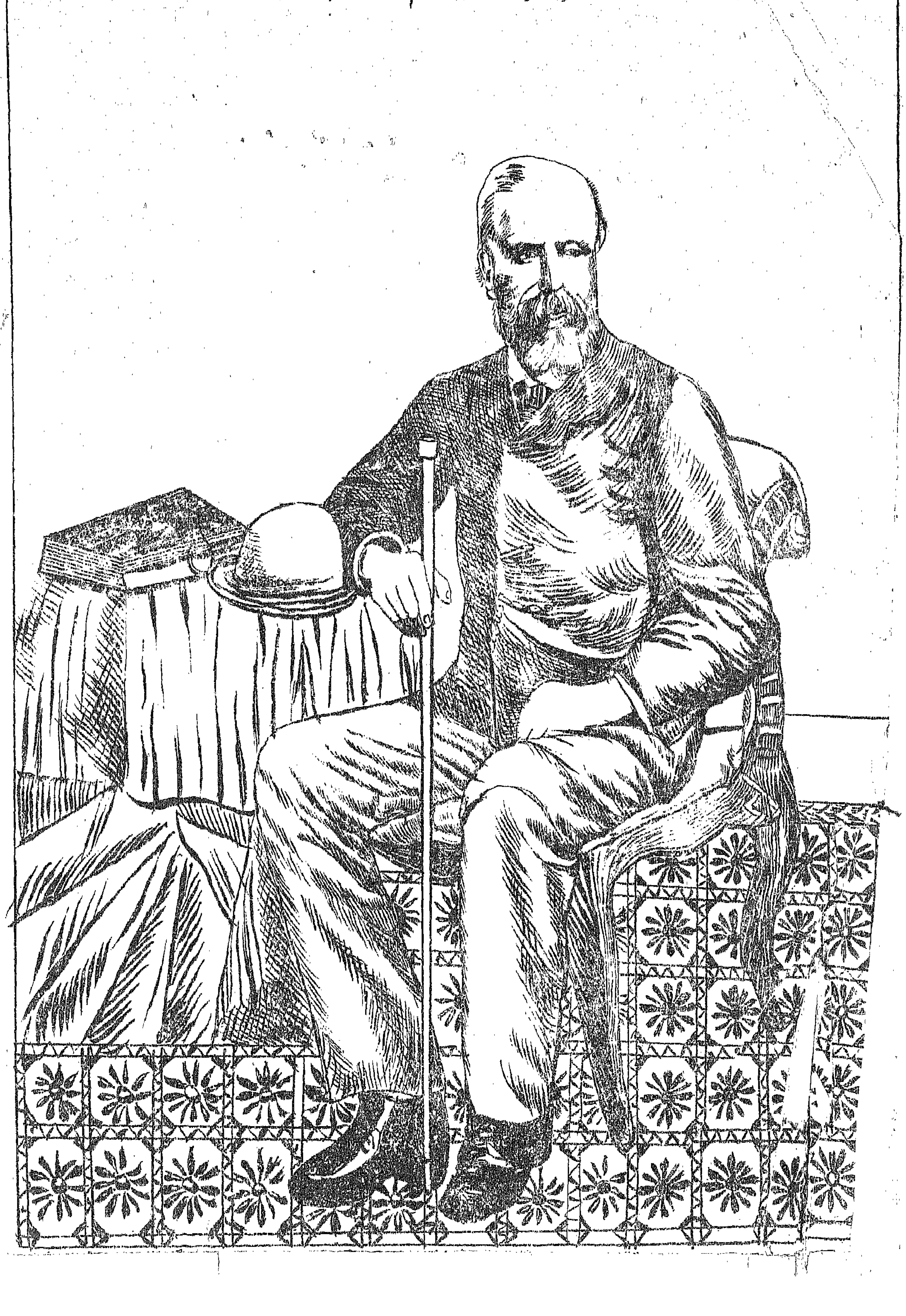
تصویر ڈاکٹر کیمبرن صاحب مرحوم سول سرجن فیض آباد

تصویر تاج الاطبا خلاصۃ الحکما سیادت پناہ شفاء الدولہ حکیم سید افضل علی خان بہادر مدبر جنگ

مصنف کتاب ہذا

ed
e Hakim Shaffa-
ent and able co-ad-
easure to work.
nerin M. D.
il Surgeon

For some time past I have been engaged with Nawab Hakim Shaffa-ud-doulah Bahadur in the compilation of a Manual of the Practice of Medicine. The circumstances under which the work was begun and carried on are detailed in his introduction to the book. I believe it is his intention to publish it for the benefit and guidance of those of his professional brethren who may wish to adopt the treatment of disease as practiced by Europeans in modern time. The Manual has been for the most part built on the lines of Mojz ki Shurra Sudeedi (itself a compilation), a book in the hands of most Hakims - the order & nosology of which has been followed as closely as has been found practicable -

A short account has been given of the structure and functions of the various organs and also of the changes of structure caused in them by disease in order that the Engineer may be able to better to understand the plans & aims of the treatment recommended

I need hardly to say I have found in the Nawab Hakim Shaffa-ud-daula a very earnest, assiduous, intelligent and able co-adjutor with whom it has been indeed a pleasure to work.

(Sd) J. Cameron M. D.
Civil Surgeon

Fyzabad
19 December 1877

ترجمہ سارٹیفکیٹ ڈاکٹر کمرن صاحب بہادر بر کتاب جامع شفائیہ

تھوڑے سے عرصہ سے میں نواب حکیم شفاء الدولہ بہادر کے ساتھ ایک کتاب دستور العلاج کی تالیف میں مشغول رہا ہوں۔ نواب صاحب موصوف کی کتاب کے دیباچہ میں کیفیت آغاز تصنیف کتاب ہٰذا کی درج ہے۔ میں یقین کرتا ہوں کہ نواب صاحب کا ارادہ اس کتاب کے شائع کرنے کا واسطے فائدہ و ہدایت اُن ہم پیشہ بھائیوں کے ہے جو کہ اُس طریقہ علاج امراض کو اختیار کرنا چاہتے ہیں جس کا بزمانہ حال اہالیان یورپ میں رواج ہے۔ یہ کتاب زیادہ تر موجز سدیدی کی ترتیب پر لکھی گئی ہے جو خود ایک عمدہ کتاب ہے اور اکثر حکیموں کے ہاتھ میں رہا کرتی ہے تاکہ دریافت کنندہ کی سمجھ میں علاج مجوزہ کی تدابیر و نتائج آسانی سے آسکیں۔

مجھکو یہ کہنے کی ضرورت نہیں ہے کہ میں نے نواب حکیم شفاء الدولہ کو ایک نہایت مستعد و محنتی فہمیدہ اور لائق مددگار پایا جنکے ساتھ کام کرنا درحقیقت باعث خوشی کا تھا۔

اس کتاب میں تھوڑی تفصیل علم تشریح و بیان کار خاص اعضا و امراض و نیز تغیر و تبدیلی مزاج جو بسبب امراض کے ہو جاتا ہے لکھی گئی ہے۔

دستخط

جے۔ کیمرن۔ ایم۔ ڈی۔ سول سرجن

فیض آباد۔ ۱۹۔ دسمبر ۱۸۷۷ع

فہرست اسماے انگریزی و عربی کتاب خاصہ و عامہ جان شفاء

امراض راس

اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی	اسماے امراض انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض عربی فارسی
Headache	ہیڈ ایک	صداع و درد سر
Cerebro Meningitis	سیری برو مین انجیٹس	سرسام و ورم دماغ
Vertigo	ورٹی گو	دوار و دوران سر
Somnosis	سام نو لیس	سبات و خواب ثقیل
Wakefulness, sleeplessness, Insomnia.	ویک فلنس و سلیپ لیس نس و ان سومنیا	سہر و بیخوابی
Dementia	ڈی منشیا	نسیان و فراموشی
Melancholia	میلن کولیا	مالیخولیا
Mania	مینیا	مانیا و جنون سبعی
Hypochondriasis	ہائی پوکنڈرائی اسس	مالیخولیای مراقی
Nightmare	نیٹ میر	کابوس
Delirium Tremens.	ڈلیریم ٹریمنس	ہذیان و بیخودی
Epilepsy	اپی لیپسی	صرع
Apoplexy	×	قطرب
	×	حمق
	×	عشق
Apoplexy	اپوپلکسی	سکتہ
Paralysis	پرالسس	فالج و استرخا ہم معنی
Hemiplegia	ہمی پلیجیا	فالج نصف بدن
Lead Palsy	لیڈ پالسی	فالج اسربی
	اسکریونرز پالزی	استرخای انگشت ہست کہ از کثرت کتابت میشود
Convulsion	کانولشن	تشنج
Heat apoplexy or Sun-stroke	ہیٹ اپوپلکسی وگاہی سن اسٹروک گویند	تشنج حار کہ از اذیت گرمی آفتاب پیدا شود

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
تشنج کہ بشرکت رحم و بعربی اختناق رحم است۔	ہسٹریکل کانوُلشن	Hysterical convulsion
تشنج خاص کہ در یک عضو یا در یک جانب بدن افتد یا ہر دو جانب۔	کوریا۔	Chorea
شخوص وجمود و آخذہ و مدرکہ۔	کاٹالیپسی۔	Catalepsy
تشنج کہ از گزیدن سگ دیوانہ افتد و مفقود راکلب الکلب گویند۔	ہائیڈروفوبیا	Hydrophobia
تمدد و کزاز	ٹیٹنس	Tetanus
کزاز کہ در طفلین اطفال اکثر میشود۔	ٹریسمز	Trismus
رعشہ۔	پرالزیز اجیٹانس وشیکنگ پالزی	Paralysis agitans or Shaking Palsy
خدر۔	اکن اسٹیزیا	Anaesthesia
لقوہ و کجی دہن۔	فیشل پرالزیز	Facial paralysis
اختلاج و پریدن عضلہ۔	سن کلانک یا کوریک	Synclonic or choreic
زکام۔	کولڈ	Cold
عصابہ۔	ہیمی کرینیا۔	Hemicrania
وجع العصب و درد عصبی۔	نورالجیا۔	Neuralgia
فی امراض العین		Eye Disease
رمد یعنی ورم میوکس میمبرین چشم و جفن	آف تالمیا	Ophthalmia
رمد کہ در آن قریب اتصال ملتحمہ یا قرنیہ دانہ ہائے خرد پیدا میشوند۔	پس چولر آف تالمیا	Pustular ophthalmia
رمد کہ در ان مصل کثیر چرکی آید از امراض معدیہ است	پیورولینٹ آف تالمیا	Purulent ophthalmia
رمد کہ در ابدان معدین غناز ریم پیدا میشود	اسٹرومس آف تالمیا۔	Strumous ophthalmia
رمد کہ از رسیدن ریم سوزاک بچشم میشود	گنوریل آف تالمیا۔	Gonorrhaeal ophthalmia
رمد کہ از پاشیدن گرد یا غبار یا غشائی بر چشم شود	ڈیب ٹرٹک آف تالمیا	Debtritic ophthalmia
رمد کہ در ان [illegible]	گرانیولر آف تالمیا	Granular ophthalmia

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
ظفره و ناخنه	پٹرائی جیم	Pterygium
شئ سفید رنگ مثل شحم یا موم که بر یکسو بیمین چشم پیدا میشود	پنگ وکیولا	Pingvecula
طرفه	ایکی موزز کان جنگ ٹائیوا	Acumoous conjunctivitis
انتفاخ العین واودیهای عین	کی موزز	Chemosis
ورم قرنیه	کارنی ائٹس و انفل میشن آف کارنیا	Corneatis
دقل قرنیه	ابسس آف کارنیا و هم سپوریٹیف کارنی ائٹس	corneatis suppuration
جراحت القرنیه و زخم قرنیه	السر آف کارنیا	Ulcer of cornea
سبل	پینس	Pannus
بیاض العین و سفیدی قرنیه	لیوکوما و لوکوما	Laucoma
نتوالقرنیه	انسٹاف لوما کارنیا	Staphyloma cornea
ورم الملتحمه	اسکلیروٹیٹس	Scleratitis
ورم غشای سیاه که زیر ملتحمه است	کورائیڈ ڈی ائٹس	Choroiditis
ورم عنبیه	آئرائٹس	Iritis
اتساع ثقبهٔ عنبیه	مای ڈرای اسس	Mordarosis
ضیق ثقبهٔ عنبیه	مائی اوسس	Moyosis
اجتماع الدم فی الطبقة الشبکیه	ہائی پریمیا آف ریٹنا	Hypermia of Retina
ورم صلبیه که غشای نوری است	ریٹین آئٹس	Retinitis
ضعف البصر و کدورت العین	آماروزز	Amaurosis
ورم چشم که دران مردمک چشم سبز مثل آب بحر اعظم پیدا میشود	گلاؤکوما	Glaucoma
استسقای رطوبت بیضیه	ڈراپسی آف اکوئیس ہیومر	Dropsy of acues humor
استسقای رطوبت زجاجیه	ڈراپسی وٹریس ہیومر	Dropsy of vitrious
کدورت زجاجیه	اوپیسٹی آف وٹریس ہیومر	Opacity of vitrious humour
طیران مگس پیش چشم	مسکی وولی ٹینٹس	Muscae Volitantes

اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت عربی وفارسی
Dislocation of Lens	دِس لُکیشن آف لینس	انخلاع رطوبت جلیدیہ
Cataract	کَٹارَکٹ	نزول الماء
Sympathaic ophthalmia	سِمپتھیٹک آف تھال میا و ریفلکشن آف تھال میا	متورم شدن یک چشم از فساد و ورم چشم دیگر
Pan ophthalmatis	پَین آف تھال مَیٹس	ورم جملہ اعضائے چشم
Diplopia	ڈائی پلوپیا	حول
Night blindness	نائٹ بلائنڈنس	عشاء و شبکوری
Day blindness	ڈے بلائنڈنس	جہر و روزکوری
Albinism	البنیزم	خفش
Snow blindness	اِسنو بلائنڈنس	قصور و ضعف بصر که از دیدن برف و برق درخشنده پیدا میشود
	×	ذہاب البصر فی المطامیر یعنی زائل شدن بصر از ماندن در تاریکی
	×	سل العین
Photophobia	فوٹو فوبیا	بغض العین للشعاع
The accommodation of the eye		کیفیت الابصار
Myopia	× مائیوپیا	کوتاه نظری که همراه آن رائی و مرئی را قریب چشم آورده بیند یری من القریب ولا یری من البعید
Hypermetopia	ہائی پرمٹ اوپیا	رائی من البعید ولا یری من القریب
Paruspiopia	پرس بائی اوپیا	یری من البعید سهلاً و من القریب عسراً
Astigmatism	آسٹگ مٹ ازم	رویت الاشیاء غیر صاف
Asthinopia	آستھن اوپیا	ضعف چشم که از آن بصارت هم ضعیف شود
Deseases of Orbit	درامراض خانه چشم که آنرا بلغت انگریزی اربٹ گویند	
Orbit Inflammation	اربٹل انفلمیشن	ورم غشای خانه دار خانه چشم
Proptosis aculi	پرپٹوزز آکیولا	جحوظ العین

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
نقصان الجفن	اَنکی موزِز	Arumosis
ورم مائی جفن	ادیما	Adeama
قروح الجفن	السریشن آیے لڈ	Ulceration eyelid
سلع الجفن	ٹیومر آف آئے لڈ	Tumour eyelid
استرخاء الجفن	پرالزیز آف آئے لڈ	Paralysis of eylids
تشنج عضلات جفن	بلیفروسپیزم	Blepharospasmus
ورم اہداب	آف تھالمیا ٹارسائی و ٹینیا ٹارسائی	Ophthalmia Tarsi
شعیرہ	ہرڈی اُولس	Hordeolum
التصاق الجفنین	انکلو بلیفرن	Anglo Blepharon
انتثار الاہداب	مَاڈاروزِز	Madarosis
قمل الاجفان	ٹرائی ایزز	Triasis
شعر منقلب و زائد	ٹرکائی ایزز	Trichiasis
منقلب شدن کنارہ جفن بسوی داخل انقلاب الجفن الی الداخل	انٹروپین	Entropium
انقلاب الجفن الی الخارج	اکٹروپین	Ectropium
در امراض آلات تولید اشک کہ آنرا لاکریمل سسٹم گویند		Lachrymal system
ورم غدہ مولد اشک	ڈاکری او اڈن آئٹس	Dacryo adinitis
زیادہ شدن مقدارہ غدہ مولد دموع	ہائپرٹرفی آف لاکریمل گلانڈ	Hypertrophy lachrymal gland
ورم موق چشم کہ محل اجتماع آب چشم است	انفلیمیشن کرانکیولا لاکریمیلس	Infn granula lachrymalis
ورم مزمن موق چشم	میوکوسیل	Mococele
سیلان دموع	اپیفرا	Epiphora
در امراض اذن یعنی گوش		Diseases of the ear
وجع الاذن درد گوش	ایرک واوٹائیٹیا	Otitis
بطلان السمع و طرش	ڈفنس	Deafness
طنین و دوی	نائزز	Noises

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض انگریزی بخط انگریزی
انفجار الدم من الاذن	ہیموریج	Haemorrhage
الاورام التی تحدث فی اصول الاذن	رہومیٹک انفلیمیشن [illegible]	Rheumatic Inflammation
حکۃ الاذن		Irritation
[illegible] الاذن من الاصوات	ان ٹولیرنس آف ہیئرنگ	Intollence of hearing
شقاق الاذن		Fissure behind the lobe of the ear
در امراض انف یعنی بینی		Deseases of the nose
نقصان الشم و بطلانہا	آن اوزمیا	Loss of smell
ادراک الروائح العفنہ	فیٹیڈ اسمل	Fetid smell
جفاف انف		Dryness of nasal mucus membrane
قروح الانف	السر آف نوز	Ulcer of nose
رعاف	ایپس ٹاکسس	Epistaxis
بثرہ خاص کہ در اعلیٰ و باطن بینی در ملک بنگالہ بیشتر ـ	پسچول	Pustule
بثرہ خاص کہ بر ظاہر بینی و دیگر جاہا و سینہ میشود		
زیادہ شدن گوشت بینی قریب ارنبہ	لپوما	Lepuma
بواسیر الانف	پالی پس	Polypus
دیدان الانف	ورمس نیزائی	Vermis nasi
در امراض لثہ و اسنان و شفتین		Deseases of the gums, tooth & lips
ضعف الاسنان	لوز ٹوتھ	Loose tooth
صریر الاسنان	گرائنڈنگ آف ٹیتھ	Grinding of teeth
ضرس الاسنان	اریٹیشن ان ٹوتھ	Irritation in tooth
لثہ دامیہ	بلیڈنگ گم	Bleeding gum
استرخاء لثہ		Spongy gum
وجع الاسنان	ٹوتھ ایک	Tooth ache
[illegible] اسنان	کیریز ٹوتھ	Caries tooth.

اسمائے امراض لغت عربی و فارسی	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض انگریزی بخط انگریزی
بخر و بوے دہان	بیڈ اسمل فرام ماؤتھ	Bad smell from mouth
قلاع الاطفال	اسٹومائیٹس	Stomatitis
ذہاب ماء الاسنان	رفنس آف ٹوتھ	Roughness of the teeth
سیلان لعاب از دہن	پٹیالزم	Ptyalism
تشقق الشفہ	فشر ان لپ	Fissure in the lip
ورم الشفہ	انفلیمیشن	Inflammation of lip
ورم غدہ مولد لعاب قریب گوش و ذقن	پاروٹائٹس و ممپس	Parotitis or Mumps
در امراض لسان		Diseases of tongue
شقوق لسان	السرز آف ٹنگ	Ulcers tongue
جفاف لسان	ڈرائی نس آف ٹنگ	Dryness of the tongue
استرخاء اللسان	لاکزٹی آف ٹنگ	Laxity of tongue
العی اذا ابطی کلام	ویکنس آف ٹنگ	Weakness of the tongue
ثقل لسان	ہیوی نس آف ٹنگ	Heaviness of the tongue
عظم لسان	گلاسائٹس و ہائپرٹرافی آف ٹنگ	Glossitis & Hypertrophy of tongue
ضفدع اللسان	رانولا	Ranula
داغ سیاہ زبان	نیوس	Naevus
برآمدگی کہ مشابہ جسم بر زبان افتد	ورٹ	Wart
مسکہ بر زبان افتد	گما	Gumma
سرطان اللسان	کنسر و اپیتھیلی اوما	Cancer of the tongue
در امراض حلق		Diseases of the Throat
خناق	ٹانسلائٹس	Tonsilitis
استرخاء لہات	ایلانگیشن آف یوولا	Elongated of uvula
ورم غدہ [illegible]	گوئٹر	Goitre
قسمی کہ [illegible] چشمان [illegible]	اکسوفتھالمک گوئٹر	[illegible]

اسماے امراض انگریزی بخط انگریزے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت عربی و فارسے
Diseases of the air tube & lungs	در امراض قصبۂ ریہ و ریہ	
Difficulty in breathing	ڈفکلٹی ان بریدنگ	ضیق النفس
Asthma	آستھما	ربو
Bronchitis	برنکائٹس	سعال و ورم قصبۂ ریہ
Pneumonia	نیومونیا	ذات الریہ و ورم شش
Pleurisy Pleurisy	پلوریسی	ذات الجنب و ورم پہلو
Emphysema	امفی زیما	بند شدن ہوا در بدن
Phthisis	تہائی سس	سل
Foreign body in the air tube		ما یدخل فی القصبۃ من الاجسام الخارجیۃ
Aphonia	افونیا	بحۃ الصوت
Cough	کاف	سرفہ
Hemoptysis	ہیماٹیشن	نفث الدم
Leeches in the throat	لیچز ان تھروٹ	فی العلق الناشب فی الحلق
Fish bones in the throat	فش بون ان تھروٹ	فی اللقمۃ والشوکۃ التی تنشب بالحلق
Treatment for drowning		فی تدبیر من غرق فی الماء
Tubercle in the lungs	ٹیوبرکل ان لنگس	بثور ریہ
Oedema of the lungs	اوڈیما آف لنگس	اجتماع الماء فی الریہ
Inflammation & ulceration of lungs	انفلمیشن و السریشن لنگس	ورم و جراحت قصبہ ریہ
Suppuration of lungs	سپوریشن آف لنگس	قیح و مدہ کہ در ریہ افتد
Hydro thorax	ہائیڈرو تھورکس	مجتمع شدن آب در غشای پلورا
Empyema	اِمپائیما	پیدا شدن ریم در غشای آبدار پہلو
Pneumothorax	نیومو تھورکس	داخل شدن ہوا در فضاے صدر
Pleurisy	پلوریسی	ذات الصدر
Pleurodynia	پلوراڈینیا	تمدد الصدر

اسماے امراض بلغت عربی و فارسے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط انگریزے
در امراض قلب		Diseases of the Heart
ورم غشاے القلب	پریکارڈی ٹس	Precarditis
ورم لحم قلب	کارڈی ٹس	Carditis
ورم غشاے داخلی قلب	انڈو کارڈی ٹس	Indocarditis
زیادہ شدن گوشت قلب	ہائی پرٹرفی آف ہارٹ	Hypertrophy of the heart
وسیع شدن بطون و ازان رقیق شدن دیوار لحمی آن	ڈل اٹیشن	Dilatation
ضعف القلب کم شدن مقدار دل ست	اٹرفی	Atrophy
صلابت و غلظ اغشیہ داخلیہ قلب	تھکننگ آف انڈو کارڈیم	Thickening of Endo cardium
تولد شحم کثیر در قلب		Fatty Degeneration of Heart
نیلگون شدن رنگ بدن بسبب نہ بند شدن ثقبہ کہ در سرہ در بطن طفل بود	ماربس سرولیس	Cyanosis
وجع القلب	انجائنا پکٹورس	Angina pectoris
نقصان فعل قلب	فیلیر آف ہارٹس ایکشن	Failure of hearts' action
غشی	سنکوپی	Syncope
در مرض شریان		Diseases of blood vessels
کشادہ شدن غشای اندرونی شریان وسیع شدن غشاے بیرونی	اینورزم	Aneurism
در امراض ثدی کہ آنرا بلغت انگریزی مامی گویند		Diseases of the chest
وجع الثدی	نورالجیا مامی	Neuralgia
عقدۃ الثدی	ٹیومر مامی	Tumours mammary
ورم حلمہ ثدی	انفلمیشن نپل	Inflammation nipples
قلت لبن		Insufficient discharge of milk
در امراض سعدہ دوری		Diseases of Oesophagus
ورم مری معدہ	انفلمیشن آف ایسوفیگس	Inflammation of oesophagus
زخم مری	السریشن آف ایسوفیگس	Ulceration of oesophagus

اسمائے امراض انگریزی بخط انگریزی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی
Tumour of oesaphagus	چومر آف اِیسافاگس	دُبیل مری
Dysphagea	ڈِس فاجیا	ضیق مبلع
Gastritis	گاسٹرائیٹس	ورم معدہ
Gastric ulcer.	گاسٹرک اَلسر	جراحت معدہ
Cancer gastric	کینسر گاسٹرک	سرطانِ معدے
Gastro Entritis	گاسٹرو انٹرائیٹس	ورم میوکس میمبرن معدہ کہ تا میوکس میمبران اسعا رسیدہ باشد
Dyspepsia	ڈِس پیپسیا	بدہضمی معدی
Gastralgia	گاسٹرالجیا	وجع المعدہ
Anorexia	اَنوریکسیا	نقصان شہوت طعام
Bad appetite	بیڈ اپیٹیٹ	فساد شہوت طعام
Canine appetite	بولیمیا و کانین اپیٹیٹ	شہوت کلبیہ
Voracious appetite	قسمی از انوریکسیا	جوع البقری
Hiccups	ہک کف و ہک کپ	فواق
Vometic	وومِٹ ایٹک	قے
Hoemoptysis	ہیماٹیمیسس	قی الدم
Tympanitis	ٹمپان ایٹس	نفخ شکم
Pyrosis	پائی روزز	سوزش معدہ کہ بآن سیلان لعاب دہن شدہ باشد
Diseases of the liver	در امراض کبد کہ آنرا لیور گویند	
Hepatitis	ہیپاٹائیٹس	ورم جگر حاد
Hepatic abscess	ہیپاٹک ابسس	دبیلہ کبد
Hepatitis chronic	ہیپاٹائیٹس کرانک	ورم مزمن کبد
Hypertrophy of liver	ہائی پرٹرافی آف لیور	عظم کبد
Serosis	سروسز	صغر کبد
Hydatid	ہائیڈاٹِد	تولد دیدان و خریطہ پُرآب در کبد
Cancer of liver	کینسر آف لیور	سرطان کبد

اسماے امراض بلغت عربے و فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض انگریزے بخط انگریزی
ضعف کبد و کم پیدا کردن صفرا از خون		Want of secretion of Bile
زیاده شدن قوت کبد یعنی زیاده پیدا کردن صفرا		Excessive secretion of Bile
یرقان و زرد شدن بدن	جان ڈس	Jaundice
یرقان سدی یعنی سیاه شدن بدن	بلیک جانڈس	Black Jaundice
در امراض طحال که آنرا اسپلین گویند		Diseases of Spleen
ورم طحال	اسپلین ایٹس	Spleenitis
در امراض لبلبه و امعا		Diseases of Pancreas & Intestine
ورم لبلبه	انفلمیشن آف پنکریس	Inflammation of Pancreas
سرطان لبلبه	کنسر آف پنکریس	Cancer of Pancreas
ورم طبقه اعلی امعا	انفلمیشن میوکس میمبرن امعا	Entritis
ورم نفس امعا که در بعض مواضع افتد	کنجسشن آف باولس	Congestion of Bowels
ورم قولون که در محل اتصال آن بامعاے صغیر اوفتد	پری تف لائے ٹس	Colitis
اسہال	ڈائریا	Diarrhoea
قبض شکم	کانسٹی پیشن	Constipation
قولنج	کالیک	Colic
دیدان و کرم شکم	اسکاریس لینبرکائیڈس	Worms
ہیضه وبائی	کالرا	Cholera
ورم غده ہاے مسنتری	ٹابیس مسنٹریکا	Tabes Mesentrica
ورم غشاے آبدار شکم	پری ٹون ایٹس	Peritonitis
استسقا	اسکیٹیس و اسٹیس	Ascitis
در امراض مقعد که آنرا اینس گویند		Disease of the anus
شقاق میوکس ممبرن مقعد	فشر و السر	Fissure & ulcer of the anus
دبیله مقعد	ریکٹک ابسیس	Rectic abscess
ناسور	فس چولا ان اینو	Fistula in ano
استرخاے مقعد	ریلکیشن آف اینس	Relaxation of anus
خروج مقعد	پرولپسز انائے	Prolapsis ani

اسماے امراض بلغت عربی وفارسے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض انگریزے بخط انگریزے
حکۃ المقعد	اِچز آف اینس	Itches in anus
بواسیر	ہیمورائڈ	Haemorrhoids
زحیر	ڈیسینٹری	Dysentery
	در امراض گردہ کہ آنرا کڈنی گویند	Diseases of Kidney
ورم حاد گردہ	نفریٹیس	Nephritis
ورم مزمن گردہ	کرانیک نفریٹیس	Chronic Nephritis
آمدن سفیدہ در بول	ایلبیومن یوریا و برائٹ ڈزیز	Albuminuria
حصاۃ الکلیہ	کالکیولس و گراول	Calculus and Gravel
بول لبنی	کیلوریا	Chyluria
کم یا نہ پیدا شدن بول در گردہ	سپریشن آف یورائن	Suppression of urine
بول الدم	ہیماچوریا	Haematuria
ذیابیطس	ڈیابیٹس	Diabetes
ناصور الکلیہ	رینیل فسچولا	Renal Fistula
جرب الکلیہ	اچنگس آف کڈنی	Itchings in Kidney
وجع الکلیہ	نفرالجیا	Nephralgia
ورم کلاہ گردہ	سوپرا رینیل کاپسیول	Diseases of Supra Renal Capsules
	در امراض مثانہ کہ بانگریزی بلاڈر گویند	Diseases of Bladder
ورم مثانہ	سسٹائٹس	Cystitis
ریگ وسنگ مثانہ	کالکیولس و گراول سسٹ	Calculus & gravel cystitis
احتباس بول	ریٹنشن آف یورائن	Retention of urine
سلس البول والبول فی الفراش	ان کانٹی ننس آف یورائن	Incontinence of urine
حرقۃ البول	ڈس یوریا	Dysuria
وجع المثانہ	پین ان بلاڈر	Pain in Bladder
تقطیر البول	ڈس یوریا	Dysuria
جمود الدم فی المثانہ	کواگیولیشن آف بلڈ ان بلاڈر	Coagulation of Blood in Bladder

اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے
Displaument of Bladdar.	ڈس پلاسمنٹ آف بلاڈر	خلع المثانہ
Wind in Bladder	وائنڈ ان بلاڈر	ریح المثانہ
Prostate	پراسٹیٹ ائیٹس	ورم غدہ ہائے عنق مثانہ
Urithrites	یوریتھ ایٹس	ورم میوکس میمبرن مجری بول
Gonorrhoea	گنوریا	قرحہ مجری بول و سوزاک
Diseases of Male organ	درامراض مخصوصہ رجال	
Semen	سیمن	بیان حقیقت منی
Advantage and dis-advantage of connection		منافع و مضار جماع
Natposition of testes	نال پزیشن آف ٹس ٹس	عدم نزول البیضہ فی الکیسہ
Neuralgia of testes	نیورالجیا آف ٹس ٹس	وجع الانثیین
Orchitis	اورکیٹس	اورام الانثیین
Abscess of Testis	ابسس آف ٹس ٹس	دبیلہ انثیین
Atrophy of testes	اٹرفی آف ٹس ٹس	صغر البیضتین
Hypertrophy of testes	ہائی پرٹرفی آف ٹس ٹس	عظم الانثیین
Hydrocele	ہائیڈروسیل	عظم انثیین کہ بسبب اجتماع آب در غشائے بیضہ باشد
Haematocele	ہیماٹوسیل	مجتمع شدن خون در بیضہ
Varicocele	ویری کوسیل	وسیع شدن ورید حبل الانثیین
Spermatorrhoea	اسپرماٹوریا	سیلان و جریان منی
Impotence	امپوٹینس و اسٹرال اسے	قلت شہوت باہ
Treatment of excessive intercourse	x	تدبیر مستکثر جماع
Phimosis	فی موزز	صغر غلفہ و ضیق ثقبہ آن
Paraphimosis	پارافی موزز	تنگ شدن غلفہ بعد از انعطاف
Balanitis	بالانائیٹس	ورم میوکس میمبرن اندرون غلفہ و بالائے آن
Weekness of Sexuale power	ویکنس آف	نقصان باہ

اسمائے امراض انگریزی بخط انگریزی	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی
Nocternal Emission	ناک ٹرنل ایمیشن وونیٹ ڈریم	کثرت احتلام
Hosty discharge of Semen	ہیسٹی ڈس چارج آف سیمن	سرعت انزال
Priapism	پرایاپزم	کثرت انعاظ
Diseases of Women	در امراض مختصہ لنسوان	
Menstruation	مینس ٹرو ایشن	بیان سیلان حیض
Pruritus Vulva	پروریٹس ولوا	حکہ و خارش فرج
Valuitis	ولوٹیس	ورم حار فرج
Imperforate	امپرفوریٹ ہائی من	معدوم شدن ثقبہ فرج بسبب سختی پردہ بکارت
Vaginitis	وجینائٹس	ورم میوکس ممبرن وجینہ
Leucorrhaea	لیکوریا	سیلان رطوبت سفید از فرج
Utrus catarrh or Metritis	یوٹرس کٹار	ورم میوکس ممبرن رحم
Metritis	میٹرائٹس	ورم جرم رحم
Ulcer of the Uterus	السر آف یوٹرس	جراحت و زخم رحم
Ovaritis	اووارئٹس	ورم بیضتین زن
Ovarian Tumour	اووریرین ٹیومر	تجمع شدن آب در خصیہ زنان
Pulvic Peritonitis	پلوک پری ٹون ائٹس	ورم غشائے آبدار
Amenorrhaea	امنوریا	احتباس حیض
Dysmenorrhoea	ڈس منوریا	عسر و درد حیض
Haematocele	پلوک ہیما ٹوسیل	سلع دموی عانہ
Menorrhagia	منوراجیا و منروراجیا	افراط سیلان طمث
Discharges	ڈس چارجیز	بدبوئے رطوبات رحم
Rudent ulcer	روڈنٹ السر	آکلہ رحم
Itchings of uterus	اچنگس آف یوٹرس	حکۃ الرحم
Errection of clitores	ارکشن آف	فرط شہوت نائی ایستادہ شدن بظرہ
Inversion of uterus.	ان ورکشن آف یوٹرس	انقلاب الرحم

اسماے امراض بلغت عربی و فارسے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
نتو و خروج رحم	پرولیپسس	Prolypsis of uterus
میلان و نگون شدن رحم	ریٹ رُوورشن آف یوٹرس	Retroversion of uterus
اعوجاج رحم	ریٹ رُوفلیکشن	Retroflex tion
سرطان الرحم	کینسر یوٹرس	bancer of uterus
بواسیر الرحم	پائلیس آف یوٹرس	Piles in uterus
نفخ رحم	گیسیس ڈسٹنشن آف یوٹرس	gasuis distention of uterus
ریاح الرحم	فانٹم ٹیومر	Fantum Tumour
اختناق الرحم	ہسٹیریا	Hysteria
سوزاک زنان	گنوریا	Gonorrhoea
دربیان کیفیت تکون جنین		Physeology of Embrio
در علامات حمل	سمپٹمس آف پرگنینسی	Symptoms of Pregnancy
دربیان مدت حمل انسان	ڈوریشن آف پرگنینسی	Duration of Pregnancy
دربیان امراض و اعراض حوامل و علاج آنہا		Diseases & treatment of Pregnancy
دربیان ولادت جنین	لیبر	Labour
عقر و نہ باردار شدن زن	اسٹرلٹی	Sterility
استقرار حمل ثانی بالاے حمل اول	ٹوان پرگنینسی	Twin Pregnancy
علامات قرب وضع	سائینس آف لیبر	Signs of Labour
دربیان وضع حمل و ولادت	پرچیوریشن	Parturition
عسر ولادت	ڈفی کلٹ لیبر	Difficult Labour
بیان اقسام ولادت غیر طبعی	کراس برتھ	Cross Birth
دربیان اعراض کہ بعد ولادت نفساء را عارض شوند	ڈزیزیس آف پیوئرپیرل اسٹیٹ	Diseases of Puerperal state
کیفیت آمدن دم نفاس	ہیمرج آف پرچیوریشن	Hemorrhage of Parturition
ورمیکہ بعد ولادت در عضلہ ساق پا یا ران پیدا میشود	فلگمیشیا ڈولنس	Phlegmasia Dolnes
حمی کہ بعد ولادت زن را لاحق شود از ورم رحم	پیوئرپیرل میٹرائٹس	Puerperal Metritis
دربیان سقوط حمل و تدبیر آن	ابورشن	Abortion

اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت عربی و فارسے
Premature Labour	پریما چور لیبر	در تدبیر اسقاط حمل
To stop umbrine gestation	x	در بیان منع حبل
Diseases of the extremities	در بیان امراض طرفیہ	
Hernia	ہرنیا	فتق
Lardosis	رکٹس	حدبہ و ریاح الافرسہ
Mollities Ossium	مولیشس آسیئم	نرم شدن استخوان و شکستن آن
Varicose veins	وارکس و وارکوس وینس	دوالی
Elephantyasis	ایلیفان ٹائی ایزز عربم	داء الفیل
Pain in the extremities	در اوجاع اعضاے طرفیہ	
Rheumatism	روماٹیزم	وجع مفاصل
Gout	گوٹ	نقرس
Coxalgia	کاک سال جیا و ہپ جنٹ دزیز	وجع الورک
Pain in Heel	پین ان ہیل	وجع العقب
Sciatica	نور الجیا و سیاٹکا	عرق النسا
Noevus	نیوس	بثور معروف بہ لطلم
Onychia	اونیکیا	داحس
Pain in nails	پین ان نیلس	وجع الاظفار
Hypertrophy of nails	ہائی پرٹرفی آف نیلس	انتفاخ الاظفار
Ingrowing of nails	ان گروانگ آف نیلس	غوص الظفرۃ فی اللحم
General Diseases	فہرست جلد امراض عامہ در بیان حمیات و حمی را بلغت انگریزی فیور گویند	
	بیان اقسام حمی کہ از عفونت و زہر خالی و بیونانی حمیات یومیہ گفتہ شوند	
		تعریف حمی و اقسام آن مجملاً
simple continued Fever	سمپل کنٹینوڈ فیور	تپ لازم کہ دران زہر در خون نباشد

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
تپ لازم که از ہوای حار یا لبس پیدا میشود	آرڈنٹ فیور و ہیٹ فیور	Ardent Fever
آفتابی حمی که از گرمی آفتاب پیدا میشود	سن فیور	Sun Fever
بیان حمیاتیکه بسبب داخل شدن زہر در خون پیدا میشوند و در یونانی به حمیات عفونیه نام کرده میشوند		
حمی مطبقه و مراد ازان اینجا حمی لازم بود که با ضعف دماغ و بدن باشد و بان بیمار حرکت کم کند	ٹائفس فیور	Typhus Fever
حمی مطبقه مناقصه که با زحم معا و باسهال کثیر باشد	ٹائیفائیڈ فیور	Typhoid Fever
حمی لازمه زہر دار متعدیه	سیری برو اسپینو فیور	Cerebrospinal Fever
حمی لازمه زہر دار که بعد صحت اکثر عود میکند	ریلیپسنگ فیور	Relapsing Fever
حمی زہر دار لازمه که قی سیاه میشود و بسبکه آنجا [illegible]	یلو فیور	Yellow Fever
حمی نائبه و دائره	انٹرمٹنٹ فیور	Intermittant Fever
حمی لازمه که دران فتره و سکون ہم میباشد	ریمیٹنٹ فیور	Romittant Fever
دربیان حمیات که دران زہر از اندرون به بیرون می آید و آنرا [illegible] گویند		
چیچک	ویری اولا	Variola
جدری خفیف الاعراض یا [illegible]	ویری سیلا و چکن پکس	Chicken Pox
حصبه	موربلی و میزلز	Measles
تپ سرخ و سیاه رنگ	اسکارلیٹینا و اسکارلٹ فیور	Scarlet Fever
تپ سرخ	ڈینگیو فیور و ڈنڈی اسکارلیٹینا [illegible]	Dengue Fever
حمی که با سرخی گلابی رنگ جلد و ورم آن عارض شود	ایری سیپلس	Erysipelas
حمی که با طاعون باشد	پسٹس و پلیگ	Plague
حمی مشابه بحمی طاعون که [illegible]	[illegible] پلیگ	
حمی لازمه که با زکام [illegible] عارض شود	انفلوئنزا	Influenza
حمی که با ورم حار پیدا شود	انفلامیٹری فیور	Inflamatory Fever
حمی که از [illegible] پیدا شدن زخم در جلد [illegible]	ہیکٹک فیور	Hectic Fever
[illegible]		

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
در بیان امراض دمویہ و مراد از آن امراض عامہ اند		Diseases of Blood
اجتماع خون	کان جیسٹ شن	Congestion
دوران خون بطی	پاسف کان جیسٹ شن	Passive congestion
دوران خون سریع	ایکٹیف کان جیسٹ شن	Active congestion
ورم حاد	انفل میشن	Inflammation
ورم مزمن	کرانیاک انفل میشن	Chronic Inflammation
ورم غشای خانہ دار کہ باعث موت غشائے کہ شود	کاربنکل و ان تراکس	Carbuncle
دانہ ہائے کوچک	فرن کلس و بایل	Furunclar Bile
رسیدن و آمیختن مدہ با خون	پائیمیا و پائیمک فیور	Pyaemia & Pyaemic Fever
امتلائے دموی	ہائی پر ایمیا	Hyperaemia
قلت خون	اینیمیا	Anaemia
زیادہ شدن جسم جز سفید رنگ در خون	لوکو سیتھیمیا	Leucocythaemia
زیادہ شدن دہن در خون	پائی آرایمیا	Piarhaemia
دیدان الدم و کرم خون	ہیما ٹوزوآ	Haematozoa
جاری شدن خون از عروق و نزف الدم	ہیموریج	Haemorrhage
منجمد شدن خون در مجاری خون و قلب	ترامبوزس و ایمبولزم	Thrombosis, Embolism
مبتدل شدن اجزائے عضو بہ شحم	فاٹی ڈی جنریشن	Fatty Degeneration
مبتدل شدن عضو یا اجزای او بسوئے آہک	کال کیرلس ڈی جنریشن	Calcarious degeneration
یافتن جسم سفید مشابہ بہ نشاستہ در عضو	امیلائڈ ڈی جنریشن	Amyloid degeneration
کمزور شدن خون کہ ہمراہ آن ورم لثہ و جریان خون از لثہ باشد	اسکروی	Scurvy
ورم شریان	آرٹرائیٹس	Arteritis
شریان در جائے فراخ و منتفخ گردد	اینیورزم	Aneurism
ورم ورید	فلیبائیٹس	Phlebitis
عرق مدنی	ڈراکن کولس	Dracunculus
ہزال و لاغری	امیسی ایشن	Emaciation, Dibility

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
سمن مفرط	اوبی سیٹی	Obesity
فہرست امراض عامۂ جلدیہ فصل اول درسرخی جلد که آنرا اکیس آن تھیما گویند و آن جنس اول است		
خون کثیر در جاے زیر جلد مجتمع گردد	روزیی اولا	Roseola
پیدا شدن سرخی بر مواضع مختلفه	اریتھیما	Erythema
شری	آرٹکیریا	Urticaria
دربیان امراض جنس ثانی در جلد نفاط و آبله است و انرا ویسیکولی گویند		
آبلهٔ خفیف الاعراض	ایکسیما سمپلکس	Eczima Simplex
آبله که با سرخی زائد باشد	ایکسیما روبرم	Eczime Rubrum
آبله که بر پستان زنان می افتد	ایکسیما مین یوآم	Eczima Mammy
بثره و آبله که بر ذات عصب نخاعی پیدا میشود	ہرپیس	Herpes
جرب و خارش	اسکی بی اِیس	Scabies
آبله که بصورت حباب پیدا میشود	پیم فیگس	Pemphigus
آبله که از کثرت عرق بر جلد پیدا میشود	سوڈامنا	Sudamena
دربیان افراد امراض جنس سوم جلد که آبله پر ریم است و آن را پس چولے گویند		
آبله که بسرعت از جلد پر از ریم برآید	امپیٹائی گو	Impetigo
بثرهٔ کلان که بقدر هشت آنی یا چار آنی بود	ایکتھیما	Ecthyma
بثره که از و رم چار رقده مولشم سر بلند پیدا میشود و بیشتر آن ریم بود	آکیئیز و آکمی	Achor
ورم جلد که در جاهاے متعدد پیدا میشود و از آن جاجرک آلوده دیده میشود	روپیا	Reopia
دربیان امراض جنس چهارم که ورم علی جلد است که با صلابت بود و در آب و ورم نباشد و آنرا پیپولی گویند و آن دو قسم است اول بثور صغار که آنرا الائکن گویند		

اسامی امراض بلغت عربی و فارسی	اسامی امراض انگریزی بخط فارسی	اسامی امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
شور صغار خالص سهل که بر زرد و دستها و سینه پیدا میشوند	لائکن سیمپلکس	Lichen simplex
شور صغار که در بیخ موی جلد باشند	لائکن پائی لیریس	Lichen Pilaris
شور صغار مائل بسیاهی	لائکن لیوی ڈس	Lichen Lividus
شور صغار که در استداره محیط بچیزی باشد مثل نقشه	لائکن سرکم اسکرپٹس	Lichen circumscriptus
شور که بصورت شور شری باشند	لائکن ارٹکی ٹس	Lichen urticatus
شور صغار که در بلاد حاره در فصل برشگال میشوند و آنرا بهندی اکهوری گویند	لائکن ٹروپی کس ویرکلی ہیٹ	Lichen Tropicus, Prickly and heat
شور صغار که با ورم حار و سرخی جلد بوند	لائکن اگری آس	Lichen agrius
قسم دوم شور خرد که در جلد همرنگ جلد میشوند و با سوزش بسیار باشند و آنرا پرورائی گو نامند و شاید در عربی کلام همین بوده باشد		
در بیان امراض جنس ششم جلد که آن قشر و فلوس است که بر جلد پیدا میشود و آنرا اسکوسمی نامند		
ورم جلد که بصورت آثار سفید پیدا شود	سورائی ایزز	Psoriasis
تراز و فلس صغیر که بصورت سبوس بر جلد پیدا میشود و زیر آن سرخی جلد دیده میشود	پٹری اسے ایزز	Pityriasis
بهق و متبدل لون	پٹری اسے ایزز ورسیکلر	Pityriasis versicolor
بر جلد بدن مثل ماهی پیدا شود	اکتھی اوزز	Ichthyosis
در بیان امراض جنس هفتم جلد که صلابت و سختی کوچک است در اصل جلد [illegible]		
غلظ جلد که با خشونت باشد	لوپس	Lupus
عقده ایست که مثل [illegible] بر جلد بود و در ان نهانخانه ها بسیار باشد	مولس کم سیمپلکس	Moluscum simplex
در بیان افراد جنس هشتم از امراض جلد که مبتلا شدن رنگ اصلی جلد است در جای خاص مثل داغ و آنرا مکیولے گویند		

اسماے امراض بلغت فارسی و عربی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
نشان و داغ که از گرمی آفتاب بر جلد پیدا شود	آف الیس	Liver Spot
داغ جلد که بر صورت نقطه‌ها از کرنه باشد	لین ٹائی گو	Lentigo
برص و سفید شدن جلد	لوکو ڈرما	Leucoderma
برص اسود و سیاه شدن رنگ جلد یا داغ سیاه	میلانو ڈرما	Melanoderma, Black mark
خیلان و آثار سیاه کوچک جلد که فطری باشند	نیوس	Naevus
نمش آثار صغار جلد که ارغوانی یا مائل بسبز باشد	پرپیورا	Purpura
در بیان افراد جنس نہم از امراض جلدیہ کہ بسبب حیوان یا تخم ہاے میشوند و آنرا باصطلاح سائی گویند یعنی مفت خور		
افتادن و پیدا شدن حیوان در جسم انسان	آکرس	Acarus
حیوانیکه در جرب رطب پیدا شود و در جرب گرفته شده	آکرس اسکیبیا	Acarus Scabiei
حیوانیکه در غدد شحمی جلد انسان میباشد	آکرس فالکیولورم و اسمی آکوزڈن	Do. Folliculorum
حیوان خرد که در بدن انسان از پای خود راه رود و آن قمل بود که انواع اند	پی ڈکیولس	Pediculi
اذیت که از قمل بدنی پیدا شود	پی ڈکیولس کارپرس	Pediculi corporis
اذیت که از قمل جامه پیدا شود	پی ڈکیولس وسٹی منٹورم	P. Vestimentorum
اذیت که از قمل موی سر شود	پی ڈکیولس کاپائٹس	P. Capitis
اذیت که از قمل موی زہار پیدا شود	پی ڈکیولس پیوبس	Pubis
سعفه و شان و غلبه خشکریشه مسامی الشکل	فیوس و پوریگو فاووزا	Porrigo Favosa
تشور خشکریشه‌ها که اکثر بمحل ریش پیدا شوند	مینٹاگرا و ٹینیا سائیکوزس	Mentagra
بالخوره و حالت مشابه تراشیدن موی	ٹینیا ٹانسورانس	Tinea Tonsurans
قوبا و داد	سرسینیٹا	T. Circinata
درم جلد راس که بصورت خانه انگبین بود	ٹینیا کیریان	T. C.
بہق ابیض	ٹینیا ورسیکلر	T. Versicolor
در بیان افراد جنس دہم امراض جلدیہ کہ از عرض عصبی پیدا شوند و آنرا نیوروزز گویند		Hyperaesthesia
زیاده شدن حس جلد	ہائپر ایستھیزیا	

اسماے امراض بلغت عربی وفارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
بیحس شدن جلد	آن استینزیا	Anaesthesia
حکہ وخارش جلد	پریورئیٹیس	Pruritis
دربیان افراد جنس یازدہم امراض جلدیہ کہ زیادتی درمقدار جلد عارض میشود وآنرا ہائی پرٹرفیا گویند		
ثولول	ورٹس	Warts
مسمار ومسجاوہ وہندی گٹہ وگوکھرو	کارنس	Corns
غلظ لین کہ درمیان انگشتان پا اکثر میشود	سفت کارنس	Soft Corns
غلظ جلد کہ مشابہ بپاے سرطان باشد	کی لائڈ	Keloid
غلظ جلد کہ باسختی باشد	اسکلیرودرما	Skelorderma
صلابت مدور جلد کہ آنرا سلع وجوہر گویند	فائبروما	Fibroma
دربیان افراد جنس دوازدہم امراض کہ متعلق بشعر اند		Diseases of Hairs
زیادتی موہاے بدن درنسبت طبعی	ہرسوٹائیٹس	Hirsuties
زیادتی موہا جائیکہ موزروئیدہ مثل جلد انف وگوش	نیوس پیلوزی یامول	Naevi Pilosi, Moles
دار الثعلب وقلت موہا درنسبت خود	آلوپیشیا	Alopecia
بیاض الشعر وسفیدی موے بدن	آن کان ایشی آس	Canities
پیدا شدن بثور صغار دربیخ موہای سر وریش	سائی کوزس	
دربیان افراد جنس سیزدہم امراض کہ متعلق باظفارست وظفر را ناخن گویند		Diseases of Nails
ورم حار کہ در اصل یا بر کنارہ وزیر ناخن میشود	اونیکیا سمپل	Onychea Simple
ورم حار زیر ناخن کہ تا غشای استخوان ونفس استخوان سیلہ	اونیکیا ملگنا	Onychea Maligna
خشک وغلیظ وکثیف وبوسیدہ شدن ناخن بسبب داخل شدن تخم نباتی دران	ٹینیا انگوئیم	Favus unguium
سفید وغلیظ وخشن وبوسیدہ شدن ناخن	سرایسز انگوئیم	Psoriasis of nails
زیادہ شدن مقدار ناخن	ہائی پرٹرفی انگوئیم	Atrophy of nails
کم شدن مقدار ناخن	اٹروفی انگوئیم	Atrophy of the nails
دربیان امراض جلدیہ دیگر		Diseases of Skin &ca

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض انگریزی بخط انگریزی
جذام وداء الاسد	لپروسی و ایلفن تائزز گریکیٹ اورم	Leprosy
نار فارسی و آتشک	سفلس	Syphilis
خنازیر	اسکرافلا	Scrofula
قسمی از خنازیر که دران جسم سفید مثل آهک درکدام عضو میریزد	چوبرکل	Tubercle
شوره صغار سفید که از کثرت عرق پیدا میشوند و آنرا بعربی شوره لبنیه گویند	سوڈامنا	Psodamena
بدشواری خارج شدن عرق از جلد	ڈس سدروزز	
انشقاق جلد بدن	ایری تیما کرانیک	Erythema chronic
زخمها که از زیاده ماندن بر پلنگ پیدا میشوند	بیڈ سور	Bad sore.
نتن رایحه عرق و جلد	سویٹ فیٹڈ	Sweet Fetid
دربیان سلع که آنرا بلغت انگریزی چومر گویند		Tumours
سلع که اندرون خریطه پیدا شود	سسٹک چومر	Cystic Tumour
سلع خریطه دار که بر پشت دست و قریب ناخن پیدا میشود	گینگلیا	Ganglia
سلع خریطه دار که قریب رگ پیدا میشود	ہوس سینڈیس لی	
سلع خریطه دار که از اجتماع آب گرافین ویسکل در اووری میشود	سمپل سسٹک چومر آف اووری	Simple cystic tumour of ovary
بیان اقسام سلع خریطه دار که خریطه آن کدام عضو طبعی بود		
سلع خریطه دار مشابه بجلد بود و اکثر قریب موق صغیر چشم یافته شود	ڈرمائیڈ سسٹ	Dermoid cyst.
سلع خریطه دار که در غشای خانه دار پیدا میشود	سیرس سسٹ	Serous cyst.
سلع خریطه دار که از سلعهای متعدد منقسم شده	ملٹی لاکیولر سسٹ	Multilocular cyst.
سلع خریطه دار پر از خون بود	ہیماٹوما	Homatoma
سلع خریطه دار که از اجتماع بعض ہائی ڈٹیڈ پیدا میشود	ہائی ڈاٹڈ سسٹ	Hydated cyst.

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
در بیان افراد و اقسام سلع غیر خریطه دار که مشابه بکدام عضو مفرد باشد		
سلع غیر خریطه دار که از زیادتی شحم و غشای شحم دار پیدا شود	فیٹ ٹیومر و لیپوما	Fatty Tumour Lipoma
سلع غیر خریطه دار که در غشای تانه دار پیدا شود	فائبروما	Fibroma
سلع فائبروما که اکثر بر سر یافته شود	وین	Wens
سلع غضروفی که از غشای ریشه دار پیدا شود	کارٹیلیجینس ٹیومر	Cartilaginious tumour
سلع عظمی که در آن استخوان یافته شود	آسٹیوما و ایکسوسٹوسس	Osteōma Exostosis
در بیان افراد سلع غیر خریطه دار که مشابه باعضای مرکبه باشد		
سلع که مشابه بعضله بود	مسکیولر ٹیومر و مایوما	Myoma.
سلع عضلی که در رحم پیدا شود	یوٹیرائن فائبرائڈ	Uterine Febroid
سلع که ترکیب آن از ریشه عصب بر عصب یافته شود	نیوروما	Neuroma
سلع که از مجاری دم مثل اورده و شرایین مرکب باشد	آنجیوما	Angioma
سلع که از جسم کاریش کاورنوزم مرکب بود	نیوس	Novus
سلع که از جسم کارنیس اسپنجی مرکب باشد	اریکٹائل ٹیومر	Erectic Tumour
سلع که از مجاری لمف مرکب باشد	آنجیوروما، لمف آنجیوما	Lymphangeoma
سلع که از اجزای غده های لمف مرکب بود	لمف آڈنوما	Lymphadenoma
سلعی که جسم آن مشابه بجلد جلد باشد	پاپلوما	Papilloma
سلعی که در آن اجزای غده مولد رطوبت باشد	آڈنوما	Adenoma
بیان افراد سلع که پیدا میشود از اجزائی که آنها بنسبت اجزای بدن خسیس الرتبه اند		
سلع لحمی	سارکوما	Sarcoma
بیان افراد سلع غیر خریطه دار که از سل مشابه بجلد و از ریشه راست مشابه بریشه غشای ریشه دار پیدا شود و آنرا انکوسما گویند		
سرطان	کینسر	Cancer
سرطان سخت	اسکرس و سکرائیک کینسر	Scirrhus cancer

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
سرطان حاد	ان کفلائیڈ و اکیوٹ کنسر	Encephaloid cancer or acute cancer
سرطان الجلد	اپی تھیلی یال و اپی تھیلی اوما	Epithelial cancer
سرطان غددها	آدنائیڈ	Adenoid
فهرست کتاب چهارم از امراض عامه در تفرق اتصال		
نقصان تفرق که زیر جلد واقع شود با سلامتی جلد	کانچوشن	Contusion
تفرق اتصال عضوی که با جراحت جلد پیدا شود	وونڈ	Wounds
جراحت که از آله تیز مثل کارد طولاً مثل خط مستقیم پیدا شود۔	انسائزڈ وونڈ	Incised wound
جراحت که بر کناره های اسراف و زیادتی و کمی باشد چنانکه در زخم گزیدن موش و سگ میباشد	لاسریٹیڈ وونڈ و کانچوسڈ وونڈ	Lacerated wound contused wound
جراحت که طول و عرض آن صغیر و عمیق زیاده بود مثل زخم سنان	پنکچرڈ وونڈ	Punctured wound
جراحت که با زهر بود مثل زخم گزیدن مار	پائزنڈ وونڈ	Poison wound
جراحت که از احتراق عضو یا تمام بدن خواه از شئے رطب بود مثل روغن و انگیم و سلفیورک ایسڈ یا یابس مثل آتش و برق پیدا میشود۔	برنس اینڈ اسکیلڈ	Burns & scalds
جراحت که از رسیدن برف و هوای سرد به بدن حادث میشود۔	چلبلینیو و فراسٹ بائٹ	Frost bite
در بیان نقصان و تفرق اتصال عصب که آنرا انجوری آف نرو گویند		Injury of nerves.
انفشار عصب یعنی تفرق اتصال که با سلامتی جلد بدن باشد	کانچوشن	Contusion
ثقب عصب یا سوراخ پیدا شدن در عصب	پنکچر	Puncture
بتر و جدا شدن عصب در عرض	ڈویژن	Division

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
در بیان نقصان اوتار و عضلات و جراحات آنها		Injury of Muscles and Tendons
نقصان عضله که آنرا بهندی چک آنا گویند	انسٹرین	Sprain
جراحت اوتار و عضلات	وونڈ ان مسلس	Wound in Muscles
در بیان نقصان استخوان و مفاصل که آنرا انجوری آف بون گویند		Injury of Bone
رسیدن صدمه باستخوان	کانٹوزن	Contusion
کج شدن استخوان	بنڈنگ آف بون	Bending of bone
شکسته شدن استخوان در یکجا و همراه جراحت نباشد	سمپل فریکچر	Simple Fracture
کج شدن استخوان در موضع متعدد بحیثیکه از ان قطعات کثیر جدا شوند	کامن یوٹیڈ	Commonuted Fracture
انکسار استخوان با جراحت لحم و جلد	کمپونڈ فریکچر	Compound Fracture
انکسار استخوان رخسار و فک اعلی	فریکچر آف اپر جا بون	Fracture of upper jaw bone
انکسار استخوان فک اسفل	فریکچر آف لوار جا بون	" of lower jaw bone
انکسار استخوان بالای حنجره	فریکچر آف ہائڈ بون	" of Hyoid bone
انکسار استخوانهای پہلو	فریکچر آف ربس	" of Ribs
انکسار استخوان صدر	فریکچر آف اسٹرنم	" of Sternum
انکسار غضاریف که درمیان استخوان سینه و اضلاع واقع اند	فریکچر آف کارٹلیجز آف ربس	" of cartilages of the ribs
		" of Clavicle
انکسار استخوان ترقوه	فریکچر آف کلاویکل	" of Clavicle
انکسار استخوان کتف	فریکچر آف سپاپلا	" of Scapula
انکسار استخوان عضد	فریکچر آف ہمرس	" of Humerus
انکسار استخوان ساعد	فریکچر آف فور آرم	" of Forearm
انکسار استخوانهای مشط و اصابع	فریکچر آف میٹا کارپل اینڈ فلینگس	" of Meta carpal & Phalagas
انکسار استخوان عانه	فریکچر آف پیوبس	" of Pubis
انکسار استخوان حق الورک	فریکچر آف ہپ بون	" of Hip bone
انکسار استخوان عصعص	فریکچر آف اسکیم	" of Ischiam

اسامی امراض بلغت عربی و فارسی	اسامی امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسامی امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
انکسار استخوان فخذ	فرکچر آف فیمر	Fracture of Femur
انکسار استخوان رضفہ	فرکچر پٹیلہ	" of Patella
انکسار استخوان ساق	فرکچر آف لگ	" of leg
انکسار استخوان عقب	فرکچر آف آلکریانن	" of Olecranon
انکسار استخوان کعب	فرکچر آسترا گالس بون	" of Astragalasbone
انکسار استخوانہای مشط قدم	فرکچر آف میٹاٹرزل بون	" of Meta Tarsalbone
انکسار استخوان ہائے اصابع رجل	فرکچر آف فلانگس	" of Phalagies
انکسار استخوان راس	فرکچر آف اسکل	" of Skull
انکسار فقرات عنق و ظہر	فرکچر آف اسپائن	" of Spine
در بیان انخلاع استخوان کہ آنرا دس لوکیشن گویند		Deslocation
انخلاع کہ دران استخوان مفصل بالتمام از مقابل استخوان دیگر مقابل خود دور گردد۔	دس لوکیشن کامپلیٹ	Deslocation complete
انخلاع کہ دران در ہر دو استخوان مفصل قدرے تقابل باقی ماند۔	دس لوکیشن ان کامپلیٹ یا پارشل	Deslocation Incomplete
انخلاع کہ ہمراہ آن در خارج نباشد	سمپل دس لوکیشن	Simple Deslocation
انخلاع کہ ہمراہ آن در کھم و ساز زخم ہم بود	دس لوکیشن کمپونڈ	Deslocation compound
انخلاع کہ محض از حرکت عضلات بدن پیدا شود	اسپان ٹینیس	Spontaneous
انخلاع کہ فطری و از بطن مادر باشد	کنجن ٹال	Congenital
انخلاع کہ بسبب کدام مرض مفصل پیدا شود	پاتھولاجیکل	Pathological Deslocation
انخلاع استخوان فک اسفل	دس لوکیشن لوئر جا	Deslocation Lower jaw
انخلاع ترقوہ	کلیویکل	" Clavicle
انخلاع منکب	" سی آپیلا و شولڈر	" Scapula Shoulder
انخلاع مرفق	" آف ایلبو جائنٹ	" of Elbow joint
انخلاع عانہ	" آف پیوبس	" of Pubis

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
انخلاع عصعص	ڈس لوکیشن آف اِسکیئم	Deslocation of Ischium
انخلاع مفصل ورک	" ہپ جائنٹ	" of Hip joint
انخلاع مفصل رضفہ	" پٹیلا	" of Patella
انخلاع مفصل رکبہ	" نی جائنٹ	" of Kneejoint
انخلاع غضروف رکبہ	"	
انخلاع قصبہ کبری ساق	" آف ٹائی بیا	" of Tibea
انخلاع رسغ قدم	" فبولا	" of Febula
انخلاع استخوان کعب	" اینکل جائنٹ	" of Anklejoint
انخلاع اقسام عظام قدم	"	" of other joints
انخلاع عظام فقار عنق	" آف نیک اینڈ اسپائن	" of Neck & Spine
فہرست جلد پنجم از امراض عامہ دربیان سموم و سم را پائزن گویند		Poisons
دربیان انواع سموم باعتبار افعال آنہا		
سم موذی و زیادہ حس کنندہ کہ آنرا بزبان انگریزی اِری ٹنٹ		Irritants
سم مخدر و کم کنندہ حس	نارکاٹک	Narcotics or Irritant
سم جامع تولید اذیت و کم کنندہ حس	نارکاٹک اور اِری ٹنٹ	Narcotic & Irritant
دربیان اقسام اِری ٹنٹ		Irritants
قسم سم موذی کہ مؤثر بمحل خاص میشود باایجاد جراحت	لوکل اِری ٹنٹ و کروزو	Local irritant & erosive
قسم سم موذی کہ ورم در محل ورود خود فقط پیدا میکند و موذی بجراحت نمیشود	سمپل اِری ٹنٹ	Simple irritant
قسم سم موذی کہ در عضو خاص اذیت میکند	×	+
دربیان افراد سم موذی کہ از قسم تیزاب معدنی اند کہ آنرا ایسڈ گویند		Acids
تیزاب کبریت	سلفیورِک ایسڈ	Sulphuric acid
تیزاب نمک	میوریاٹک ایسڈ	Muriatic acid
تیزاب القر یعنی شورہ	نائٹرک ایسڈ	Nitric acid

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
دربیان افراد سم موذی که از قسم کھار اند و آنرا آلکلی گویند		Alkalies
×	کاسٹک پٹاش	Caustic Potash
×	پٹاس کاربناس	Potaso Carbonas
×	کاسٹک سوڈا	Caustic Soda
×	سوڈا کاربناس	Soda Carbonas
×	کاسٹک امونیا	Caustic ammonia
×	امونیا کاربناس	Ammonia carbonas
دربیان اقسام سمپل اریٹنٹ		Vegitable Poison
ترشی نباتی	وجیٹبل ایسڈ	Vegitable Acid
چیزیکه از آمیختن کھار با ترشی پیدا شود مثل آہک و شب یمانی	الکلائن سالٹ	Alkaline Salt
ادویۂ مسہلہ نباتیہ مثل سقمونیا و حب السلاطین	کاتھارٹکس	Catharties
ادویۂ مدرہ حیض و بول مثل سائبنا و روغن تارپینا	امن ِ اگاگس و ڈائی یوریٹک	Emmenagogues & Diuretics
آنچہ اجسام از تقطیر وقت کشیدن عرق جدا میشوند مثل روغن شراب کاربولک ایسڈ	فیوزل اوئیل	Fusal oil, volatile oil
تخم نباتی که بسبب مرض خود فاسد شود مثل جو فاسد	ارگٹ آف رائے	Ergot
موذی حیوانی مثل ذراریح	کنتھارڈس	Cantharidis
ہوای موذی مثل ہوایی که از سوختن زغال پیدا میشود	کاربانک ایسڈ	Carbonic acid
بیان افراد قسم اول ازین اقسام ششگانه		×
ترشی تمر ہندی که بطور تیزاب گرفته شود	ٹارٹرک ایسڈ	Tartaric acid
ترشی لیمو	سائیٹرک ایسڈ	Citric acid
ترشی که از شیر ترش گرفته شود	میلک ایسڈ	Moilic acid
ترشی که از بعضی تره ها گرفته شود	آوکسالک ایسڈ	Oxalic acid

اسماے امراض بلغت انگریزے بخط انگریزے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت عربی و فارسے
Alkaline Salt	بیان اقسام الکلائن سالٹ	
Sulphate of alumena	سلفیٹ آلومنا	شب یمانی و زاج
Bromine salts	برامینا سالٹس	طین کہ مثل آہک است و رنگسازان آنرا در صناعت خود استعمال میکنند
Chloride of Lime	کلورائیڈ آف لائم	آنچہ از مرکبات کلورین و آہک ساختہ شود
Sulphate of Potash	سلفیٹ آف پٹاس	مسہل معدنی مشہور و مرکب از سلفیورک اسڈ و پٹاس نژاس —
Sulphurate Potasseum	سلفیوریٹ پٹاشیم	مسہل مرکب از سلفر و پٹاس
Chloride Sodium	کلورائیڈ سوڈیم	نمک طعام
Purgative Medicines	بیان افراد قسم ثالث کہ مسہل قوی ہست و آنرا پرگیٹو میڈیسن گویند	
Aloes	الوز	صبر
Colocynth	کالوسنتھ	تخم حنظل
Jalap	جیلپ	جالاپا
Scammony	اسکامنی	سقمونیا
Castor	کاسٹر	تخم بید انجیر و حب الخروع
Castor oil	کاسٹر آئل	دہن الخروع
Crotonis	کروٹونس	حب السلاطین
Croton oil	کروٹونس آئل	دہن حب السلاطین
	بیان افراد قسم رابع کہ در حیض و بول آرند	
Sabina	سابینا	
Mezereom	میزریم	تاذریون
Calchicum	کالچیکم	سورنجان
Hele bore.	ہیلی بورس و ہیلی بور	خربق ابیض و اسود
	بیان افراد قسم پنجم	
Fusal oil-	فیوزل آئل	روغنی کہ ہمراہ شراب کشتی پیدا میشود

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
بیان افراد ششم		×
چونکه در درخت خود فاسد شود	ارگت آف رای	Ergot of Rye
بیان افراد قسم هفتم که انیمل اریٹنٹ است		Animals Irritants
زراریح	کنتارڈیس	Cantharidis
ماهی موسوم به صدف	×	×
ماهی موسوم به نام که مثل مار میباشد	×	×
و دران روغن زیاده بود		×
لحم متعفن خصوصا سمک متعفن	×	×
بیان افراد قسم هشتم که هوای عفن است		
هوائیکه از نائٹرک ایسڈ توی سرخ رنگ وقت کشادن ظرف آن خارج میشود	نائٹروجن	Nitrogen
هوای سلفیوریس ایسڈ که وقت خوردن کبریت پیدا میشود	سلفریٹڈ ہائڈروجن	Sulphurated Hydrogen
هوائیکه از هائیڈروکلورک ایسڈ خارج میگردد	هائیڈروجن	Hydrogen
	هوای کلورین	Chlorine
هوای امونیا یعنی نوشادر	امونیا	Ammonia
بیان افراد قسم سوم سم که بر عضو خاص موثر میشود و آنرا اسپیسفک اریٹنٹ گویند		Specific Irritant
×	فاسفورس و مرکبات آن	
×	آیوڈین و آیوڈائیڈ پٹاسم	Iodine & Iodide Potassium
سم الفار	آرسنک	Arsenic
قسمی از سنگ سرمه	انٹمنی و مرکبات آن	Antimony preparation
اسرب	لیڈ	Lead
مس کوپه	کوپر	Copper
جست	زنک	Zinc
رٹین	ٹن	Tin

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
فضّه	آرجنٹم	Argentum
حدید	فیرم	Ferrum
×	بسمتھ	Bismith
سیماب	ہائیڈراج ارم	Hydrargyrum
×	کرِوُم	Cream
دربیان افراد نوع دوم از انواع ثلثه سم که مخدر و موسوم به نارکاٹک اند		Narcotics
افیون	اوپیائی	Opii
×	ہائیڈروسیانک ایسڈ و پروسک ایسڈ	Hydrocyanic Acid
بادهٔ شراب	الکوہل	Alchohol
×	ایسر	Eather
×	کلارفام	Chloroform
کاہو	لاک ٹیوکا	Lactuca
دربیان افراد نوع دوم اشیای مفصله ذیل اند که دران اجزای الی از سوختن زغال پیدا شده باشند		
اوّل چیزیکه دران ہوائی با اکسیجن مثل کاربانک ایسڈ یا کاربانک اوکسائیڈ	کاربانک اوکسائیڈ	Carbonic oxide
دوم آنچه دران اجزای ہوای کبریتی ہمراه ہائیڈروجن باشند مثل ہائیڈروسلفیورک ایسڈ	سلفریٹڈ ہائیڈروجن	Sulphuretted Hydrogen
سوم چیزیکه دران ہوای زغال ہائیڈروجن بود	کاربریٹڈ ہائیڈروجن	Carborated Hydrogen
دربیان افراد نوع ثالث سم که جامع اذیت رسانی و تخدیرست و آنرا نارکاٹک اوارری ٹنٹ گویند		Narcotic & irritant
اذاراقی و کچله	نکس وامکا	Nux vomica
جوہر اذاراقی	اسٹرکنیا	Strychnia

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزے بخط انگریزے
ـ	بلاڈونا	Belladonae
بزر البنج واجوائن خراسانی	ہائی اسائمس	Hyoscymas
جوز ماثل ودھتورہ	اِشٹرامونیم	Stramonium
کافور	کیمفر	Camphor
مرگ ماہی	کاکیولس انڈکس	
مغز خستہ بلیلہ	میربلون	Myrobalanes
فطر و کماۃ	+	+
قنب	کنبس انڈکا	Cannabis Indica
چرس	کنبس	Cannabis
گانجہ	انڈین ہمپ	Hemp Indian
بیش	ایکونائٹ	Aconite
ـ	ڈجی ٹیلس	Degitalis
تنباکو	ٹباکو	Tobacco
شوکران	ہملک	Hemlock
منڈالی کودوو جو سے عفن در مزرع خود	ـ	
عنب الثعلب مخدر	سولینیم	Solanum
روغن تارپین	ٹرپن ٹائن	Turpentine
روغن قطران	کریاسوٹ	Creasote.
دربیان طریقہ طرد ہوام یعنی گریزانیدن حیوانات سمیہ		
طرد زنابیر	+	
طرد براغیث	+	
طرد بق و پشہ	+	
طرد کتان یعنی کھٹمل	+	
طرد ذباب یعنی مگس	+	
طرد ارضہ یعنی دیمک	+	

نقل اجازه بزبان عربی

صورة ما كتب كهف العلماء اكمل الفضلاء معلم ثالث طبابت مركز دائرة الحذاق
المخاطب من جانب السلطان بتاج الاطبا خلاصة الحكما سيادت پناه شفاء الدوله
ذكاء الملك حكيم سيد افضل عليخان بهادر مدبّر جنگ ما دامت شموس
افاداته بازغة مجيزا للحكيم السيد ابو ابراهيم باجازتين فى اللسانين احدهما

في العربي و الاخر في الفارسي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الحكيم العليم والصلوة على رسوله الكريم وعلى اله الذين هم ذو الفضل العظيم وبعد فان السيد
الاجل الامجد والاورع الاوحد العلامة اللوذعي والفهامة الالمعي اشرف المشايخ الاثيل والافضل الباذخ الاصيل
العالم الحكيم السيد ابو ابراهيم ابن المرحوم مولوى السيد محمد مهدى بن عضب الدين الهما
وكوكبة التشعانى العالم الربانى السيد السند جناب المرحوم السيد محمد طاب ثراه وجعل الجنة
مثواه قد اجتهد اولا فى تحصيل العلوم العربية وقرأة كتب الفقهية ثم توجهت همته الى تحصيل
علم الطب فقرء على اكثر الكتب العربية الطبية المتداولة وايضا استكمل الصناعة بقرءة كتبنا
المصنفة فى الطب على مذاق اطباء المتاخرين من اهل بيت يحق استكمل من الفنون العقلية
والطبية والنقلية قسطه واعتلى معارج التحقيق وبلغ ذروة السنام من التدقيق ثم انه ايده الله تعالى
قصد اليمن الاتصال بطنطنة شيوخ اجازة الرواية والحذاقة وتيمنا بالبركة الدرج فى سلسلة
عنعنة رجال اهل الدراية والصداقة استجازني فوجدته اهلا ومحلا لذلك فاجزته ان يروى عنى

ما اودعته فی المصنفات وما افدته حین المذاکرات مما رویته عن مشائخی واساتذتی خاصة المرحوم مسیح الدوله حکیم میرزا علی حسن خان بهادر و ڈاکٹر کیمرن صاحب بهادر وعن غیرهما من مصنفی الکتب المعتمدة من الطب وان یعالج المرضی بعد التشخیص التام بالادویة الیونانیه والانجریزیة حیث شاء مستعینا بالعلیم الحکیم فایده الله وبارک فی امره

وانا افضل علی رضوی المخاطب بشفاء الدوله عفی عنه

نقل اجازه بزبان فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

عمدة الاحباب وسلالة الاطباء حذاقت مآب الکریم ابن الکریم الحکیم سید ابوابراهیم صاحب که بحلیهٔ علم وتقوی آراسته وبصفات حسنه پیراسته اند از مدت دراز طبع شریف شان بسوی تحصیل علم طب مائل گشت چنانچه اکثر کتب متداوله طبیه عربیه را وهم کتاب جامع تحقیقات شفائیه را بتمام وکمال بر حقیر خواندند و در درس کتاب جامع الاصول الحق الحکمت کوشش بلیغ نموده اند و در شرکت مطب و ملاحظه و ممارسه مرضی جهد تام کردند و حقیر هم در تعلیم بسبب شوق واستعداد جناب شان هیچ امکان قاصر نشده حتی که ما شاء الله لیاقت علمی وعملی در طب چنان حاصل ساختند که قابل اجازه شدند پس راجیا الی الله حکیم صاحب موصوف اجازت دادم که مسائل علمیه از کتب مذکوره و دیگر کتب معتمده طبیه وانچه از حقیر شنیده اند تا فلاعنی بر محل مناسب نقل کنند نقلاً صحیحاً و علاج مرضی بکمال احتیاط و بعد تشخیص کامل از ادویه یونانیه وانگریزیه نمایند و در علاج از ادویه مشهوره مجربه اعتماد نمایند وهمیشه وقت ضرورت در علاج مرضی جمیع کتب ملحوظ داشته باشند و بر حال مرضی شفیق باشند واستمداد همواره از واهب الصحت نمایند فایده الله وبارک فی امره وبلغه الی مرامه

وانا افضل علی الرضوی عفی عنه

Certificate granted by A. G. Grant Surgeon Major to Hakim Syed Aboo Abrahim of Fyzabad

I have known Hakim Syed Aboo Abrahim of Fyzabad (nephew of the Peshu Namaz since beginning of 1884 as asstt. to Nawab Hakim Sheff-ud doulah in his Extemur practice amongst the native population of this city. I believe he has a very fair knowledge of English Materia Medica and Medicine and deserves encouragement

Fyzabad
9 September 1884 } (Sd.) A. G. Grant
Surgeon Major

ترجمہ سارٹیفکٹ انگریزی

۱۸۸۴ء کے قبل سے مین حکیم سید ابوابراہیم صاحب کو جو پیش نماز کے بھتیجے ہین — جانتا ہون یہ صاحب
نواب حکیم شفاء الدولہ بہادر کے جو کہ اس شہر مین بہت مشہور طبیب ہین نائب ہین — یہ شخص میٹریا میڈیکا اور انگریزی ادویات کے
نام سے بخوبی واقف ہین — انکی ترقی کے لیے کوشش کرنا چاہیے —

دستخط — ای — جی — گرنیٹ صاحب
سرجن میجر رجمنٹ نمبر ۱۲ فیض آباد
مورخہ ۹ ستمبر ۱۸۸۴ء —

بعنوان حکیم جہان فر کتابیست مبین مسائل طب متاخرین انگلستان کاشف اغلاط طب یونانیان

از مصنفات کہف العلما اکمل الفضلا معلم ثالث طبابت مرکز دائرۂ حذاقت المخاطب من جانب سلطان تاج الاطبا خلاصة الحکما سیادت پناہ شفاء الدولہ حکیم سید افضل علیخان بہادر مدبر جنگ ادامت شموس افاداتہ بازغة موسوم بہ

جامع الشفائیہ و افادات کبیریہ

بسعی و تصحیح فضائل مآب عمدة الاطباء محقق علوم عقلیہ و نقلیہ واقف اسرار حکمیہ و طبیہ سید ابو ابراہیم حسن صاحب فیض آبادی چونکہ در تصنیف این کتاب لاجواب اشتراک ... حکیم ... سید محمد حسن فیض آبادی و حکیم صاحب محتشم الیہ است چنانکہ از ملاحظہ سارٹیفکٹ واضح میشود لہذا تصویر ہر دو صاحبان ہم طبع کردہ شد تا بر بینندگان روزگار یادگار ماند و ہر دو حضرات کیل

در مطبع نامی منشی نول کشور بحلای طبع تابان مجلی گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة علی محمد و آله اجمعین

اما بعد فاضح باد که مسود این اوراق افضل علی الرضوی ابن سید اکبر علی الفیض آبادی عاملها الله بلطفه الخفی والجلی المخاطب
شفاء الدوله از ابتدای سال نهم از عمر خود بسوی تحصیل علوم راغب شد و بعد از آن چند کتب فارسیه طبع به تحصیل علوم که در زبان عربی اند
مائل گشت و عمر کثیر خود را بعد فراغ از کتب درسیه متداوله در تحصیل و تحقیق اکثر علوم عقلیه و نقلیه از علما و مجتهدین عصر و اطبای
کاملین صرف کرد و بعد تحصیل و تکمیل مدتها به تعلیم و تدریس کتب علوم عموماً و خصوصاً کتب طبیه و تصنیف و تالیف کتب و رسائل در
علوم متعدده و معالجات مرضی اشتغال داشت و همیشه در مطالب و مسائل علمیه غور و تامل کرده از علما مباحثات و استفادات
می نمود تا اینکه یقین حاصل کرد باینکه آنچه علم طب در کتب عربیه مشهوره است علمی و عملی آن اکثر مشتمل بر اغلاط است مثلاً مصنفین کتب طبیه
قدیم و جدید اسباب اکثر امراض بخار و ریاح را ذکر میکنند و میگویند که بخارات از رطوبات بدن و اغذیه متکون می شوند و همچنین
در امراض دماغیه شرکت مشارکت را بسبب بخار قرار میدهند و میگویند که طریق وصول بخار از معده بسوی دماغ طریق اوسع است و
بعد اطلاع بر تشریح بدن و غور کردن ثابت می شود که این قول از قبیل هفوه صادر شده است زیرا که شرایین از خون سرخ و اورده از
خون سیاه مملو می باشند بخار دران چگونه راه می یابد و اعصاب خود مصمت اند پس ازین هر دو بخار را نفوذ کردن ممکن نیست و علاوه برین
دماغ محجوب با غشیه و محصور در حصن عظام است و کدام راه کشاده بسوی دماغ نیست که از ان بخار نفوذ کرده به دماغ رسد زیرا که ثقبه
که در قاعده دماغ است آن از نخاع مملو و مشحون است و ثقبهای کوچک که در عظام دماغ بعد موت در تشریح عظام یافته میشوند از اینها در حال
حیات مملو از اعصاب حس و حرکت می باشند ممکن نیست که از ان سوء هوا یا بخار در دماغ رسد یا چیزی از فضول دماغیه بتوسط این ثقب
خارج شود و چگونه می شود که خالق حکیم سلطان بدن را که دماغ است در قلعه عظام متکی اریکه سلطنت بدن فرموده و افواج و خدم

اعصاب را زیر حکومتش سپرده باز ابواب قلعهٔ آنرا چنان کشاده بی حاجب و دربان گذارد که باغیان سرکش بی بنیاد دمادم داخل
شده انتظام سلطنتش را خراب و برباد میکردند بالجمله از قصور علم تشریح و اختیار کردن ادلهٔ اسمیهٔ غیر حقیقیه و اعتماد کردن بمحض اقوال
سابقین این اغلاط و آفات پیدا شدند و از همین قبیل است آنچه در وجه زکام و نزله میگویند که ماده هرگاه از دماغ بسوی انف ریزد
زکام و هرگاه بسوی حلق منصب شود نزله است زیرا که هرگاه ثابت شد که راهی مکشوف از دماغ بسوی بدن نیست پس چگونه ماده از دماغ
منصب خواهد شد و سبب وقوع در غلط اول این است که چون اکثر امراض و اوجاع را دیدند که بتبع امراض دیگر پیدا می شوند
و باعتبار زیادتی و کمی اصل مرض زیاده و کم میشوند و گاهی بعض امراض را یافتند که بطور نوبه حادث میشوند و زائل میشوند گمان کردند
که مشارکت بسبب وصول بخار ماده از عضو اصلی بسوی شریکی است و از عدم ثبات تائی و ظهور شدت و خفت دران و نیز دالان بسیر نیوان
نقل گمان کردند که اینها از خصائص و صفات ماده غیر ذی قوام است که آن گاه رسیلان می باشد و همین سبب مرض فوراً پیدا می شود و
شدت میکند و باز فوراً ساکن میگردد و ازین سوانح بی خبر بودند و حقیقت امر آنست که ذی نوبت بودن اکثر امراض و مشارکت
بعض اعضا در مرض بعض دیگر بسبب ریشه های اعصاب پیدا می شوند که از اذیت عصب یک عضو عضو دیگر که دران ریشه
عصب مذکور رفته اند مریض میشود و چون تاذی عصب مذکور کم میشود سکون ظاهر می گردد و همچنین در تقدیر عناصر اطبا مسلما
از طبیعی قول به چهار بودن آن نقل میکنند حالانکه تا حال که سنه دوازده صد و نود و هشت هجری است عدد آن تا شصت
و هشت ثابت شده و همچنین اخلاط را چهار پیدا شده و سودا را هم غلطی میگویند و مفرغه آن طحال را باعتقاد خود قرار داده اند
و میگویند که طحال سودا را از خود در معده می ریزاند و از ان اشتهای طعام پیدا می شود و حقیقت سودا در بدن بذریعه کیمیا
غیر ثابت است همچنین در تشریح کدام مجری از طحال بسوی معده نیافته که از ان انصباب سودا بسوی معده تسلیم کرده شود و
وجود صفرا در عروق همراه خون غیر ثابت است بلکه صفرا از خون در جگر پیدا میشود و با خون در عروق نمی ماند مگر در بعض امراض مثل یرقان
و کذلک بلغم هم در خون نمی باشد بلکه هر جا که مثل بیرون نلیهای مولد آب است بلغم پیدا میکند و در بیان اعضای مفرده میگویند
که شرائین از دل رسته اند و عصب از دماغ و وریده از کبد است و این هم غیر ثابت است بلکه منبت عروق مطلقا قلب است از ایسر قلب شرائین
رسته اند و چون شرائین بانتهای اعضا میرسند ورید شده باز گشت مینمایند و از جانب ایمن قلب رسیده از ان متصل میشوند
که منبت کدام ورید نیست کذا در بیان بحران و تعیین ایام بحاری چه قدر طول داده اند و فی الحقیقت آن بنای
فاسد بر فاسد است چه آن فرع تاثیر کواکب است و در تجربه غیر ثابت و در بیان نبض چه قدر بسط کلام نموده اند باز تا حال
دران کتب حقیقت نبض صحیح نیست چه اتفاق کرده اند بر اینکه دل یک حرکت میکند برای جذب نسیم بارد و حرکت ثانی میکند
برای دفع فضول محترقهٔ هوائیه حالانکه دران هوائی رود و نه انجا کاری با هوا است بلکه آن مولد و تقسیم دم است و تفصیل این مسئله در
امراض قلب نوشته خواهد شد ان شاء الله تعالی و سبب وقوع در اغلاط زیاده این است که متاخرین تا بلحقین تابعین اقوال
و کتب سابقین را مثل صحف سماویه پنداشته دست از تحقیق بکسر برداشته بتتبع و تقلید اکتفا کردند و کمال علم طب تام قانون ابی شد

هر که بعضی کتب عربیه بفهمد و شرح کلام قدما بتصنیف کتب خصوصاً قانون نماید و علاج و تشخیص مرض موافق نوشته قانون بوعلی کند او را اکمل افراد دانستند و این قدر در پی اصلاح و تاویل اقوال سابقین شدند که دروازه تحقیق جدید مسدود شد و این بخاطر نیاوردند که این علوم نقلیه سماویه نیستند که در ان کلام غیر نبی معتمد نباشد بلکه از علوم عقلیه انسانیه است و درین وقت پابندی بقراط و بوعلی چه معنی هم رجال و نحن رجال آنچه سابقین را ممکن و میسر شد آنها از جد و جهد خود ثابت و پیدا کردند و آنچه به سعی و کوشش مایان را ثابت و محقق خواهد شد بآن عمل خواهیم کرد متوسطین طبقه طب بتحقیق سابقین و سابقین خود کجا اکتفا کردند که ما بتحقیق یک دو فرد انسان سابق خود اکتفا کنم بقراط خلاف قدما در امر علاج بر قاعده العلاج بالضد سلوک بر قیاس مینماید و فلاطون تجربه و قیاس ساهر دو را خلاف بقراط جمع میکند شیخ بوعلی در قانون اقوال ارسطو و جالینوس را رد میکند مرا چه ضرور که اصرار بر غلط کنم و دست از تحقیق جدید صادق نافع کشیده بر تحقیق مرده ناقص ضار کاذب اکتفا و تمسک کرده حلقه تقلید در گردن اندازم و برای خود رئیسی پیدا کنم که بعد تحقیق ممکن نیست که از ان زیاده در صناعت طب دانسته باشم باین اسباب اکثر میخواستم که آنچه در ولایت انگلستان به نسبت طب علمای کاملین متاخرین بذریعه علم بدن و عمل کیمیائی کمال تجربه و تحقیق کرده اند بر آن اطلاع حاصل سازم تا اینکه علم مسئله تولد اخلاط حاصل شد و از ان زیاده ظاهر گشت که آنچه علم طب در کتب عربیه قدیمه است در آن اغلاط زیاده اند و از ان آفات کثیره خصوصاً در تشخیص مرض و تعیین سبب پیدا میشوند و بهمین سبب در صحت مرضی تاخیر میرسد و مرض اکثر بطور صحیح تشخیص نمیشود و چونکه علوم همیشه محتاج فکر و نظر و مزید تحقیق اند و بهمین سبب متاخر از متقدم اعلم میباشد و لهذا گفته اند کم ترک الاول للآخر لیس باین وجوه خواستم که خود را مقلد محض نسازم و مقولات سابقین را وحی الهی نپندارم بلکه تحقیق متاخرین انگلستان را که اکثر مخالف سابقین است و یقینی سواد تحقیق آنچه برای این حضرات حاصل شده محققین یونانیین را آگاهی میسر نشده بود بدانم و آنچه بعد مقابله علوم و معائنه خود ثابت شود آنرا اختیار کنم و اتباع حق و صدق نمایم تا بری الذمه پیش خدا باشم زیرا که علاج مرضی امریست عظیم الخطر و در ان ادنی غفلت موجب قتل نفس و هلاک علیل میشود و اصرار بر غلط و اختیار مضرت مورث خسران دارین است اعاذنا الله عنه لیکن در صدد تحصیل علم جدید و رفع اغلاط کتب عربیه طبیه سابقه بودم لیکن بدون دانستن علم جدید از زبان دانی کمال افراد هیئت علیم و کمل باشد امینی ممکن نبوده زیرا که مسود اوراق عالم زبان انگریزی نبوده که از کتب انگریزی علم حاصل کند و اهل زبان انگلش کامل اند ایشان را بذریعه زبان اردو فهمیدن مطالب کتب عربیه و اصطلاحات آن بسی دشوار و کجا مهلت که کار خود گذاشته باین امر که برای ایشان زیاده نافع نیست مشغول شوند و بعد دانستن بمقابل هر تحقیق قدیم تحقیق جدید را بیان کنند بنابرین همیشه برای حصول مرام خود از جناب ملک علام مسئلت میکردم تا اینکه بیامن عنایت و رأفت جناب حشمت مآب جلالت انتساب محقق علوم عقلیه دقیق رموز طبیه بقراط زمان اوحد نکته دانان جناب ڈاکٹر جان کرن صاحب بهادر دام اقباله که ذات والا صفات جناب ایشان مجمع حسنات و منبع خیرات است حصول این مرام صورت بست که جناب معظم الیه این زحمت را برای اشاعت علم بنفس خود پسند فرمودند و مقابله علم انگریزی این گونه میشد که اول حقیر مضمون کتاب طب عربی را بزبان اردو

عرض میکرد و بعده جناب محتشم الیه بمقابل آن انچه محققین متاخرین انگلستان تحقیق فرموده اند انرا افاده میفرمودند و بعد نقل و قال انچه از دلیل و تجربه ثابت و متفق علیه محققین بوده بر آن دربیان اعتماد کرده میشد و اقوال شاذه را هیچ جناب معظم الیه تردید میفرمودند و بعد تنقیح انچه لائق اعتبار و قابل اخذ ثابت میشد آنرا احقیر می نوشت لیکن ترتیب امراض درین کتاب خصوصًا در بیان امراض خاصه اکثر موافق ترتیب کتب عربیه است و مطالب موافق تحقیق متاخرین انگلستان پس انچه سوء ترتیب امراض در بعض مقام یافته شود بسبب التزام ترتیب کتب عربیه دانند و اختیار کردن ترتیب مسطور بنابر آنست که آن بسبب شهرت و مرور مدت معتاد و مالوف اطبای تابعین یونانین گشته و درین کتاب از امراض راس تا امراض اذن موافق ترتیب کتاب شرح اسباب ست و از امراض الف تا آخر امراض خاصه اکثر موافق ترتیب شرح موجز کتاب بلا سدیدیه گاذرونی و کتاب قانون علاج بوعلی ست و چونکه ترتیب این کتاب اکثر موافق مالوف اطبای تابعین طب یونانی ست و فی الجمله مذاق طب قدیم باقی ست لهذا الیقین واثق ست که جمله کاملین و طالبین بسهولت ازین بهره ور شوند و بسبب آن خود را از ظلمت جهل سابق بر آورده بنور علم حاصل فرمایند و بذریعه آن تشخیص مرض و تجویز علاج بطور صحیح بعمل آرند و از ان مرضی که مبتلا به امراض مشکله میباشند بزودی صحت یابند و مدتها اثر این تعلیم بر صفحه روزگار مثل فصول بقراطیه و حاوی کبیر و قانون بوعلی و غیره کتب سابقه باقی ماند و چونکه حصول جمع این فوائد بپاس عطوفت و عنایت جناب معظم الیه شده لهذا این کتاب را به جامع شفائیه و افادات کاذرونیه موسوم ساختم و مرجو از ناظرین این رساله آنست که هرگاه ازین فوائد تمتع شوند حسن نیت و کمال علم معظم الیه را بخاطر آرند و جد و جهد جامع اوراق را بخیال آورده بدعای مغفرت یاد فرمایند و ما توفیقی الا بالله العلی العظیم و هو حسبی و نعم الوکیل **تنبیه** مخفی نماند که غرض مسود این اوراق از تحریر این کتاب ابطال و اعدام علم سابق نیست بلکه اصل مقصود آنست که انچه اغلاط در اسباب امراض و تشخیص اند بر طرف شوند و انچه امراض جزئیه زائد از کتب قدیمه یافته شده اند بر آن اطلاع حاصل شود و تدابیر جدیده برای ازاله اسباب محدثه امراض و علم صحیح از امراض و اعراض برادران ضائع پیدا کنند و بسبب آن پیش خدا معذور و ماجور و در نظر علما لائق مدح و تحسین شوند من بعد اختیار که خواه معالجین عالمین و عاملین کتب عربیه سابقه علاج از ادویه جدیده ولایتی که فی الواقع قوی و عمده اند فرمایند یا از ادویه قدیمه خود که مشارک فعل این ادویه باشند علاج کنند لیکن این امر دشوار ست زیرا که بمقابل افعال بعض ادویه جدیده انگریزی وجود دوای در ادویه قدیمه غیر ثابت ست یا از هر دو ادویه حسب مناسب مقام کار گیرند چنانکه طریقه علاج راقم رساله اکنون همین ست و ازین در علاج وسعت زیاده حاصل میشود و از ترکیب هر دو علاج حقیر منافع لاتحصی دیده که بسبب آن زیباست که طب مبنی سحر گفته شود لیکن از هر طریق که علاج کنند موافق علم صحیح صادق فرمایند زیرا که اصل علاج مرض ازاله سبب ست و مادام که سبب بطور صحیح نه دانسته شود مقابله و ازاله آن چگونه کرده شود تا مرضی از هلاکت محفوظ مانند و از اذیت نجات یابند و پیش خدا برای معالجین جوابی کافی موجود باشد فقط لیکن چونکه مسود

اوراق عالم لغات انگریزی و زبان دان نیست پس اگر در نقل اسمای امراض یا ادویه وغیره غلطی یافته شود آنرا تصحیح فرمایند و معذور دارند و مثل آن الفاظ اکثیره از مترجمین طب یونانی هم در کتب طبیه موجود اند کما اللخنفی علی البصیر و این کتاب را مرتب کردم بر چند باب موافق اعداد اعضای مرکبه انسانی که دران امراض حادث میشوند و هر باب آن مشتمل ست بر فصول و هر فصل محتوی ست بر ذکر مرض خاص که دران تعریف آن مرض و بیان احوالیکه بعد تشریح مشاهد میشوند و بیان انجام مرض و اقسام آن و تعدید اسباب محدثه مرض و علامات و معالجات اقسام آن مذکور ست و قبل ذکر امراض در هر باب یک فصل در تشریح عضو خاص ست و در تشریح به همان قدر اکتفا کرده شده که دانستن آن برای طبیب که بادویه علاج میکند در معرفت امراض ضرورست تا بسبب آن صاحب خبرت شود و ذکر اعمال متعلقه بدستکاری مجملاً کرده شده تا فی الجمله علم آن برای طبیب جهت تجویز امر کردن بعلیل حاصل باشد زیراکه در تفصیل آن نفعی بطبیب عاید نمی شود چه اینقدر دانستن برای طبیب ضرورست که هرگاه بول محتبس شود امر فرماید که قاثاطیر را که میل خاص برای ادرار بول ست در مجری بول تا مثانه داخل کرده چاره خود جوید باقی تعلیم طرق ادخال آن مع شرائطه ضرور نیست چه ادخال آن کار دستکارست و او خود عالم شرائط فعل عهده خود خواهد بود اینقدر ضرورست که طبیب هدایت کند که رجوع بسوی دستکار کامل کنند تا از ضرر آن محفوظ مانند فقط باب اول در امراض راس و آن مشتمل ست بر چند فصل فصل اول در تشریح راس بدانکه راس عضو مرکب ست از چند اعضا و انچه ازان اول محسوس و بالای جمله اعضا ست جلد راس ست که بران موها میباشند اما انچه ازان بالای پیشانی بود از موها خالی باشد و سوای آن بر همه جلد راس موها رویند و در بعض بر وسط جلد راس موها نمی رویند و در بعضی موها بکثرت و در بعض قلیل میباشند و سبب قلت و عدم شعر قلت و عدم اصل شعر ست جلد و آن غده های کوچک اند که در جلد مشکل بیخ متصل که در زمین بود میباشند و ازین غدد موهای رویند پس هر قدر که این غده ها در جلد زیاده بوند موها زیاده شوند و هر قدر که کم بوند موها کم باشند و زیر جلد مذکور غشای ریشه دارست و این غشا با غشیه ریشه دار دیگر که در تمام بدن یافته میشود زیر جلد متصل بود و از توسط همین غشای ریشه دار شرائین داورده و اعصاب و مجاری لعاب به جلد و انچه اعضا زیر این غشا اند میرسند و زیر این غشا یک عضله که فی الجمله غلیظ و بزرگ ست که بر پیشانی و خلف راس منبسط ست و در وسط آن عضله هم غشای دیگر ریشه دارست فائده اش آنست که انچه ازان بر پیشانی ست ازان قدرت بر تحریک جلد پیشانی حاصل میشود و این عضله در بعض چنان قوی میباشد که آنرا تمکن میکرد از تحریک قوی پیشانی خود کلاه را بیندازد و انچه ازین عضله در خلف راس ست در تحریک عضله پیشین امداد آن میکند و همچنین بالای هر گوش سه عضله میباشند و ازان بتحریک اذن قدرت حاصل میشود و اصل آنها بطرف گوش و تیق حرسه های آنها بعض مائل بسوی فوق لیکن این عضلات در انسان ضعیف و کوچک و در حیوان دراز و قوی می باشند و زیر این عضلات باز غشای ریشه دارست و بالای آن غشا یک عضله عظیم مدوره بر هر دو گوش آمده بر هر دو گوشه عضله مذکوره تا فک اعلی رسیده اند که وقت مضغ غذا محسوس می شود

باز زیر آن غشائی بطور شبکه ست که آن از استخوان راس جداست و برا و استخوان حرکت میکند و از حرکت آن جلد راس بتحریک بست
حرکت میکند باز زیر غشای شبکیه غشای ست که با استخوان راس متصل و ملتصق ست و از ان غذا بجانب خارجی استخوان راس
میرسد زیرا که در استخوان باعتبار صلابت ولینت اختلاف ست پس آنچه از استخوان راس جانب آن خارج دماغ ست
صلب ست وانچه از ان در جانب داخل دماغ یعنی قریب دماغ ست آنهم سخت است وانچه از ان در وسط هر دو
جانب واقع ست آن نرم ولین است و ظهور این اختلاف در استخوان سر حیوانات بخوبی وقت التشریح میشود چه در
صبیان همه نرم اند و در پیران همه سخت میباشند و در ان غشا غذای استخوان می ماند و یک شریان از قلب بر آمده از راه گلو
تا صدغین از خارج دماغ رسیده بدو شعبه منشعب شده یک شعبه آن بسوی پیشانی و یک شعبه آن بسوی خلف راس
رفته و آن هر دو در جلد راس بذریعه غشای ریشه دار منشعب و منتشر شده اند و همچنین یک شریان از اندرون دماغ
بذریعه ثقبه که قریب موق اکبر در جانب انسی اندرون استخوان های چشم واقع ست بیرون آمده در جلد راس منشعب و
منتشر شده و بواسطه همین شرائین راه از اندرون دماغ تا بیرون آن جاری شده و از ان خون در جلد میرسد و
چون بشریان عظیم که از بیرون دماغ در جلد راس آمده نقصان در آفتی میرسد شریانی که از اندرون دماغ براه ثقبه
چشم در جلد آمده خون به جلد میرساند و این شریان کو چک عظیم میشود و همچنین بطور یکه شرائین در جلد راس رسیده
اند او هم بهان قسم و بهان طریق در جلد راس رسیده منتشر شده اند و چنانکه شرائین خون را از دل بهر دو در جلد میرسانند اوردها خون را گرفته باز به
میرسانند و وریدیکه از اندرون دماغ بیرون آمده است آن از وریدیکه از شریان خارج دماغ پیدا شده و عظیم گشته
به پیشانی آمده است قریب گوشه چشم که در جانب انسی ست بالای موق اکبر متصل شده لهذا از گرفتن فصد و تعلیق
علق درین موضع خون کثیر از اندرون دماغ بیرون می آید و سرسام و غیره امراض راس را مفید میشود و عصبیکه
قوت حس را در اعضای وجه می آرد و عضله پیشانی را قوت حرکت میدهد از ثقبه که در استخوان پیشانی و ابرو بر کناره هر دو
ابرو واقع ست از هر ثقبه ابرو یک فرد خارج شده یکی از جانب یمین و دوم از جانب یسار در جلد سر رسیده منتشر میشود
و سبب اختصاص او جلاع در یک شق راس آفت همین عصب بود و استخوان های کاسه سر هشت اند چهار از ان
بزرگ اند که یکی از ان مقدم راس و دو از ان بالای آن بطور سقف و این هر دو زیاده از همه طویل و عریض اند
و یکی از ان در موخر راس و همین قاعده دماغ ست و درین استخوان زیر دماغ ثقبه کلان ست که از ان نخاع بیرون
آمده در فقار عنق و ظهر فرود آمده و بجای که اینها باهم متصل شده اند و از ان مفصل ظاهر گشته آنرا درز و شان گویند چنانچه مفصل
استخوان مقدم راس را که با استخوانها یا فوخ متصل شده است درز اکلیلی نامند و مفصل هر دو عظام یافوخ را درز سهمی
گویند و مفصل استخوان موخر راس که از اتصال آن با هر دو استخوان یافوخ حاصل شده درز لامی گویند چرا که مشابه است بحرف لام
خود بالا سیکه در رسم خط یونانی نوشته میشود و صلابت عظم موخر راس زیاده است و چهار استخوان از ان کوچک اند و از ان

بطور چادران زیر هر دو استخوان یافوخ اند که دران هر دو گوش یافته شده اند و آنرا حجرین گویند و اینهم بسیار سخت اند لهذا
به حجرین نام کرده شده و دو استخوان در انف اند که از ان منخرین پیدا شده اند و یکی ازین هر دو بصورت شپره و آن از
طرف عریض خود متصل ست بعظم قاعدهٔ دماغ و از طرف دقیق که مشابه بسر و نیخ شپره است متصل ست بعظم مشاشی و دومی عظم مشاشی
است که دران ثقبه های کوچک مثل غربال موجود بوند و این اقصی انف ست و هم باید دانست که در جانب داخلی هر دو استخوان یافوخ
که مثل سقف بالای استخوان های دیگر آمده اند نشان مکان شرائین که درمیان ام غلیظ و استخوان راس میباشند یافته میشوند و این
نشانها جائیکه درین استخوانها برآمدگی در جانب یمین و یسار راس یافته میشود زیاده میباشند پس اگر بمقتضای ضرورتی بسوی
کشف دماغ محتاج شوند باید که این مقامات را از قطع محفوظ دارند تا شرائین کبار که اینجا موجود بوند از قطع محفوظ مانند و چون
ذکر عظام شد لهذا ذکر ترتیب آن ضرورست تا در تعلیم و تفهیم سهولت شود پس باید دانست که از استخوان های راس اول و از
همه پیشتر استخوانی ست که دران پیشانی چشمان یافته می شوند و در وسط این استخوان بزرگ زیر آن استخوان خرد که موسوم به
عظم مشاشی ست میباشد و پس این استخوان کوچک مشابه بشپره بود و بعد آن از یمین و یسار آن هر دو استخوان حجرین که
در هر یک از ان یک یک اذن واقع ست بوند پس این هر دو عظم قاعدهٔ دماغ بود و بالای استخوان پیشانی و موخر راس دو
عظم کبیر مثل سقف در طول و عرض برآمده اند که دران یافوخ یافته میشود و اینهمه اساس بنیاد راس اند اکنون باید دانست که ازین
استخوانهای راس در کدام کدام ثقبه یافته میشود و هر قدر ثقبه ها که در سر یافته میشوند همه مملو و مسدود میباشند یا خالی و مفتوح
پس بدانکه در عظم مشاشی بیشتر ثقبه های باریک اند و دران منفذهای عصب حس شم که از دماغ رسته آمده اند و آن ثقب ازین اعصاب
مملو و مسدود میباشند بعد در عظم مشابه به شپره هم ثقبه است و از اتصال آن بعظم پیشانی و عظم مشاشی و استخوان موسوم به قاعدهٔ
دماغ و عظام اذن هم سوراخ های متعدد پیدا شده اند لیکن دو ثقبه که از اتصال آن با استخوان مشابه به شپره و عظام اذن و عظم قاعدهٔ
دماغ پیدا شده اند از ان شرائین در دماغ میروند و آنچه از اتصال عظام اذن یا عظم قاعدهٔ دماغ دو ثقبه پیدا شده اند از ان
دو ورید بزرگ از اندرون دماغ بیرون می آیند یکی از یمین و دومی از یسار و ثقبه کبیر در عظم قاعدهٔ دماغ است از ان نخاع
از دماغ با ام غلیظ و ام رقیق برآمده آن از نخاع و ا [illegible] بین مسدود است و آنچه سوای اینها ثقبه ها در عظام دماغ یافته میشوند
از انها اعصاب دماغیه برمی آیند و آنها از اعصاب مملو و مسدود میباشند و کدامی ثقبه در حال حیات مفتوح و خالی
نمیباشد و ممکن نیست که از راه این ثقب کدام چیز از قسم بخار و ریاح یا مائیت بدماغ رسد فتذکر و هم باید
دانست که سطح داخلی استخوان دماغ در اکثر مواضع گوهای صغیر قلیل العمق مدار بر اشکال مختلفه موجود بوند و فائدهٔ آن
که دماغ اندرون آنها جا میگیرد و بذریعهٔ آنها استقرارش محکم بود و از صدمات قلیله دران تزعزع و تحرک راه نیابد و هم پوشیده
نماند که ام غلیظ هر جا که با عظام راس متصل شده است آنجا در عظام زیادتی بصورت عمود خیمه میباشد که بسبب آن اتصال
تعلق غشا با استخوان محکم و قوی میباشد فتبارک الله احسن الخالقین و زیر استخوان راس اول غشای سخت است

که ملتصق بعظام راس ست که آنرا بعربی ام الدماغ الغلیظ می نامند وبلغت لاطن جورامیطر گویند یعنی مادر سخت چه او شکل را در پرورش عظام میکند یعنی ازان غذا باستخوان از جانب داخل که قریب بدماغ ست میرسد واین غشا در تمام راس منتشر و بجمیع عظام راس از اندرون ملتصق شده است چنانچه غشای بیرونی بر تمام سر مشتمل ست بعده همراه نخاع از سر بیرون آمده وچنانکه در سر ملتصق بعظام راس ومحیط بر دماغ است همچنین در فقار هم ملتصق بعظام فقار ومحیط بر نخاع است ودهم این غشا بعد الالتصاق از عظام بمقابل درز سهمی منشعب شده یکشاخ آن بصورت داس در وسط دماغ فرورفته وازان دماغ کبیر دو حصه شد یکحصه در جانب یمین ویکحصه در جانب یسار مستقر شده وازین تقسیم اکثر آفات که بدماغ عارض میشود مخصوص بشق واحد میباشند ودماغ شق سلیم کار خود بانجام میرساند وازان حیات باقی میماند ویکشاخ ازین غشا صلب از وسط عظم قاعده دماغ رسته زیر دماغ کبیر و بالای دماغ صغیر آمده است وفائده اش آنست که تا ثقل دماغ کبیر بر غشا افتد ودماغ صغیر از انعصار خود زیر ثقل دماغ کبیر محفوظ ماند پس بعده شاخ دیگر ازین شعبه ام الدماغ که زیر دماغ کبیر و بالای دماغ صغیر ست در وسط دماغ صغیر فرورفته مثل دماغ کبیر اورا هم دو بخش ساخته ایضا بدانکه چون ام غلیظ در وسط دماغ از جانب یمین ویسار داخل میشود پس در جاهائیکه هر دو شعبه آن در دماغ باهم متصل شده بر صورت داس میشوند آنجا بر کناره های صورت داس مذکور زیر و بالای آن مجری پیدا می شود که آنرا بلغت انگریزی ساینس بفتح سین مهمله وسکون الف وکسر یای مثناة تحتانی فتح نون وسکون سین مهمله یعنی راه پوشیده می نامند واین مجاری در دماغ در چند جا یافته میشوند دو ازان در وسط هر دو حصه دماغ کبیر زیر و زبر یعنی یکی بالای صورت داس جائیکه صورت پشت داس است ودیگر زیر صورت داس جائیکه کناره آنرا از زیرین آنست واین هر دو در جورامیطر یافته شده اند سوم جائیکه جورامیطر یعنی ام غلیظ در دماغ صغیر فرورفته اورا هم دو حصه ساخته آنجا هم ازین غشا این مجرا پیدا میشود چهارم جائیکه غشای جورامیطر گرد قاعده دماغ کبیر وصغیر محیط شده و هر سه ساینس اولی را که وریدها از دهن های اوکبار دماغ میریزد در ساینس چهارم که گرد قاعده دماغ ست میریزانند وساینس مذکور از جانب یمین ویسار خود دو شاخ شده از شاخ یمین خود در ورید کبیر گردن که در جانب یمین آنست واز شاخ یسار خود در ورید کبیر که در جانب یسار گردن است خون مذکور را میریزاند وخود را خالی میکند وازین اوردا کبار عنق خون دماغ در دل می آید واین اوراد خود در دماغ نمیرسند اما اینکه خون دماغ در مجاری موسومه به ساینس چگونه می آید پس بدانکه اوردا کبار دماغ که از اوراد صغار آن مرکب شده بالای دماغ وبر سر چین های آن هستند خون سیاه را از دهن های خود که در جورامیطر هستند در ساینس میریزانند وخود را خالی میسازند تا از انفجار وانشقاق محفوظ مانند زیرا که چون در دماغ بسبب احاطه عظام هوای خارجی نمیرسد تا از ثقل هوا خون در اورده خود حرکت کرده پیش رود ودر دل در آید چنانکه در اعضای ظاهره دیگر بهمین ثقل هوا خون منعصر شده در داخل حرکت میکند وبقلب بسهولت میرسد ودر ظاهر منبسط نمیشود مگر وقتیکه هوای محیط بدن رقیق ولطیف بود در آن زمان البته بسوی ظاهر آمده خون از بینی ودهن ومسامات جلد خارج میشود

لهذا خون در دماغ زیاده میماند بدو سبب از ان بزیر می آید و در قلب میرود یکی از ثقل خود هرگاه زیاده میشود دوم از جذب
کردن قلب چون آن منبسط میگردد پس با این حالت اوراد دماغ را که بسیار رقیق و لین و نازک اند اگر بر حال آنها گذاشته
میشد پس در اوقاتی که انسان تنفس نمی کند چنانکه وقت غوطه خوری و غیره است در یوقت انبساط قلب نمیشود و درین حالت
از زیادتی خون عروق دماغ منفجر میشدند و انسان بزودی هلاک میشد لهذا خالق حکیم برای حفظ اوراد دماغ اینجا خزانه
سانیس ایجاد فرمود که بسبب صلابت غشای ام غلیظ متحمل برداشتن ثقل خون غلیظ به نسبت عروق تا مدت دراز
میشود و منفجر نمیگردد و بسبب آن باز خون بر این مجاری می افتد و عروق خالی مانده از انفجار محفوظ میمانند پس بعد
هرگاه خون درین مجاری زیاده میشود از ثقل ذاتی خود بزیر می آید و در قلب داخل میگردد و کدام آفت باوراد نمیرسد اما اینکه
سانیس غیر وریدیست پس دلیل بر آن اینست که در وریدها غشا و عضلات هر دو اند و درین مجری بجز غشا وجود عضلات
یافته نمیشود زیرا که او از ام غلیظ پیدا شده و نیز اینجا ضرورت عضلات نیست چه اینجا خون بدو سبب مذکورین سابق می آید
نه باعانت عضلات و بواسطه همین غشای صلب که بام الدماغ موسوم ست شرائین وارده خرد و مجاری لعاب آرنده
و شظایای عصب سمپتی تیک تا استخوان راس میرسند و از رسیدن شظایای این عصب در و سر بمشارکت معده
و دیگر اعضا پیدا میشود و چون وقت تشریح این غشا را از استخوان راس جدا میکنند پس جانبی که ازین غشا ملتصق به
استخوان راس ست از آن جانب خون کثیر خارج میشود زیرا که از همین جانب باستخوان خون میرسانند و وقت تشریح
هرگاه جدا کرده میشود خون در ان موجود بود و مشاهده میگردد و هرگاه کدامی ضربه در حال حیات بر سر چنان میرسد که این غشا
از استخوان راس جدا می شود استخوان راس مرده میگردد زیرا که رساننده غذای آن از ان جدا شده و او مثل صفیحه که از نبات
موضع جدا شده خشک گشته میمیرد مرده میشود و خون ازین غشا رفته رفته خارج شده در دماغ چنان زیاده
میگردد که از ان دماغ منفجر میشود و از ان بیمار هلاک میگردد و جانب داخلی این غشا که بسوی دماغ ست مستوی
و املس ست و زیر این غشای سخت غشای دیگر رقیق مثل بیت عنکبوت ست و آن بر دماغ منبسط است و آنرا ام رقیق
میگویند و بلغت انگریزی آرکنائیڈ گویند یعنی مشابه به نسج عنکبوت و فی الواقع آن واسطه ملاقات جسم لین با صلب ست
و دیگر فائده آن اینست که این غشا قدری آب پیدا میکند که از ان در دماغ لینت و ملاست همیشه باقی ماند و صلابت
و خشونت در ان راه نیابد و آبیکه در بطون دماغ و در فقارات آن مهیا شد آن ازین غشا پیدا شده مجتمع میماند و این
غشا هم همراه غشای سخت که ام غلیظ است از اندرون دماغ همراه نخاع بیرون آمده در فقار عنق و ظهر و عجز
و در ان هم مانند حجاب برای حفظ لینت نخاع پیدا می کند و زیر این غشا غشای ثالث ست که آنرا بلغت لاطن پایه میٹر یعنی
غذا رساننده بعضو لین می نامند و این غشا بسیار نازک و رقیق ست و بذریعه آن غذا به دماغ میرسد و این غشا از
شرائین و اورده کوچک پیدا شده و این غشا خاص بر جمیع اجزای دماغ محیط است و همراه آنها زیر و بالا

رفته و تغذیه جسم اسود که همراه جسم ابیض در دماغ موجود ست مخصوص باین غشا ست و همین جسم اسود ماده قوت حس و حرکت
بدن ست و بهر قدر که این سیاهی در دماغ اندرون چین دماغ زیاده بود صاحب آن قوی الحس و قوی الحرکت
و صاحب عقل بود و چون این جسم سیاه کم شود قوت بدن کم می گردد و اگر این جسم سیاه محفوظ بود و در جسم ابیض آفتی
رسد قوت بحال خود میباشد لیکن در بدن جاری نمیشود چه جسم ابیض فی الواقع عصب ست و آن رساننده قوت ست
و مرکب ست از ریشه ها و تارهای عصبیه و آنرا بلغت انگلش نروس سب استنس میگویند و جسم اسود خود محل
قوت و ماده قوت ست و جسم اسود مرکب ست از سلهای کثیره که هر یک ازان مخزن قوت ست و از هر سل قوی
حسیه و حرکیه بیرون آمده بذریعه ریشه های اعصاب در اعضای بدن میرسند و این جسم اسود را بلغت لاطن
کارتیکس سیریبری نامند و بلغت انگلش کارتیکل سب استنس نامند و بنابرین جالینوس گفته که هر که در دماغش
چین زیاده بود صاحب عقل بود و کسیکه دماغش خالی از چین باشد ابله و بی عقل بود و زیر این غشیه مذکوره دماغ یعنی
مخ ست و آن از روی عدد دو بود یکی کبیر و دوم صغیر پس هرگاه بتشریح استخوان ها را جدا کنند اول دماغ کبیر محسوس
میشود و آن مستدیر مائل به هیئت بیضاوی یعنی قاعده آن فی الجمله غلیظ و راس آن ازان قدری دقیق و آن از خارج
دو حصه محسوس میشود و در آنها چین های کثیره واقع اند لیکن چین هر دو حصه در صورت و هیئت مختلف میباشند یعنی
ناهموار و بر هر چین ریشه جسم سیاه باریک یافته میشود و اندرون آن جسم سفید مدور غلیظ محسوس میشود و در میان هر دو
حصه جسمی مستطیل مثل عمود سیاه محسوس میشود لیکن هرگاه هر دو حصه را خواهند که جدا کنند این جسم متوسط مثل
بیخ نباتات ریشه ریشه شده قدرے بسوی حصه جانب ایمن و قدری بسوی حصه جانب ایسر منشعب میشود
و چون کاسه سر را گشاده در جانب اندرون دیده میشود ظاهر میگردد که دماغ کبیر از جانب مقدم خود در استخوانی که
در مقدم دماغ ست و دران چشمان و پیشانی اند میماند و از وسط خود در میان دو گودی که در استخوان گوش یافته میشود
مستقر بود و از موخر خود در عظم قاعده دماغ که دران ثقبه کبیر مخرج نخاع ست بالای ام غلیظ میماند و زیر ام غلیظ هم
دماغ صغیر هم در همین استخوان موخر راس که قاعده دماغ ست میماند و چون دماغ کبیر را در جهت عمق آن ببرند پس
پس آنچه چین دماغ بر ظاهر آن محسوس میشد در داخل آن معلوم نمیشود فقط بر اطراف دماغ نشان کنگره های
چین سابق دیده میشوند و در وسط آن سطح مستوی سفید بود و دران سفیدی خطوط صغیره و نقطه های سیاه
محسوس شوند و آن فوهات عروق و شرائین مقطوعه میباشند و چون جسم متوسط را که مثل عمود در بیخ ست تمام
بیرون آرند بطون دماغ ظاهر میشوند و شکل بطون دماغ کبیر بر هیئت مربع که طول آن زیاده بود میباشد اما جانب
موخر از مقدم زیاده عریض ست و ساقهای آن مقوس و تقوس آنها بسوی داخل بود و خط عرضی در جانب
قاعده بطون دماغ مثل نصف دائره متصل بسر هر دو ساقین بنحویکه از اتصال آن زاویه حاده حادث میشود

وازان نصف دایره که متصل به قوسین ست بجانب قاعدهٔ بطون صورت هلالی پیدا می شود و بسوی راس بطن
خطا عرضی مستقیم بر سر خط ساقین آمده وازتلاقی آن بر سر قوسین دو زاویه منفرجه حادث میشوند و بالای این هردو
زاویه صورت قرن خرد یافته میشود و در وسط آن در طول جسمی مثل خط مستقیم بطور عمود فاصل ست که ازان
بطرف یمین و یسار این جسم متوسط دو بطن ظاهر میشوند و آن هردو بزرگترین بطون دماغ اند و این جسم
متوسط هم خود بطن ثالث ست که ازان هردو ضیق ست و در زیر این بطن متوسط صغیر دیگر بطن صغیر ست
که بذریعهٔ آن آبی که در بطون دماغ ست با آب نخاع متصل میشود هیئت بطن رابع بصورت قطع الماس
ست هرگاه آن بر صورت اصلی خود باشد و آن قریب بصورت اهلیلجی میباشد و این بطن عمیق نیست و از زیر
آن راه بسوی بطن ثالث رفته است چنانکه اگر شعری دران اندازند تا بطن ثالث میرسد و ازین بیان واضح
شده باشد که بطون دماغ چهار اند **فتنبّه وتفکّر** و همیشه درین بطون قدری آب میماند
تا محل خالی نه شود و بسبب آن دماغ تا استخوان مماس ماند و چون خون در دماغ زیاده مملی بود این آب بطون کم میشود
و چون خون از دماغ کم میشود آب زیاده میگردد تا مقدار دماغ کم نه شود و در سن پیری این آب زیاده میشود و
ازهمین فالج عارض میگردد و در هردو بطن کبیر دماغ دو جسم سفید مثل بیضه میباشد و دران هردو سیاهی هم چنان
نیست که در جبین دماغ کبیر بود و ازان هردو جسم نخاع پیدا میشود و چنانکه در دماغ کبیر جسم سیاه بر جبین دماغ ست
و سفیدی اندرون آنست بر عکس آن در دماغ صغیر سفیدی بر جبین آنست و سیاهی اندرون جبین ست
و این دماغ صغیر بالای نخاع ست چنانکه ام غلیظ بالای این دماغ صغیر ست و این دماغ صغیر هم مشتمل
بر دو حصه ست چنانکه گفته شده و لیکن در وسط آن کدام بطن نیست اما ازان ریشه ها رسته در ترکیب نخاع
از طرف پشت نخاع آمده شریک شده اند و تاثیر آنها در اعصاب محرکه نخاعیه که در عضلات رفته اند ظاهر
میشود چه ازان حرکت از هردو جانب جسم انسان برابر صادر می شود و چون کدامی فساد در دماغ صغیر واقع گردد پس هر جانبی
فساد عارض شود و از انسان ممکن نه بود که ازان جانب برابر حرکت کند و وزن دماغ بحساب اوسط چهل و هفت اونس بود
و ازان کم و زیاده هم میباشد بالجمله کسیکه زیاده عقیل بود دماغش تا شصت و چهار اونس میباشد و کسیکه بی عقل بود
دماغش تا بست اونس بود و این بنا بر قاعدهٔ مشهور ست که هر قدر دماغ کبیر بود عقل زیاده خواهد بود و لیکن ممکن
است که دماغ صغیر بود و قلیل الوزن باشد و لیکن در ان جبین زیاده و عمیق بود پس صاحب آن کثیر العقل خواهد بود
و آنچه در کتب شریفهٔ طبیه نوشته اند که در دماغ قوتهائی مدرکه میباشند که آن مدرکات فی الباطن اند مثل حس مشترک که در
مقدم بطن مقدم میماند و مثل خیال که آنرا مصوره هم نامند و موضع آن موخر بطن مقدم ست و وهم که موضع
آن بطن اوسط ست و خزانهٔ آن خیال ست و موضع آن بطن موخر است و تعیین مواضع این قوتها بر بنا ظهور

تشریح نخاع

بطلان و نقصان افعال این قوی میگردد از آفات این مواضع پس این غلط است و در تشریح و تجربه ثابت نشده که از آفت فلان محل فلان قوت باطل و ماؤف میگردد بلکه جمله قوت در جمیع اجزاء مذکور است و از آفت هر موضع این افعال مذکوره باطل و ناقص میشوند و از زیر دماغ بسیر کرده زوج اعصاب رسته اند که از آن یک فرد بجانب یمین و یک فرد بجانب یسار در وجه و اعضای آن می آیند زوج اول که از مقدم دماغ رسته عصبتین شبیهتین بحلمتی الثدی هستند که قوت شامه رامی آرند و آن بالای عظم مشاشی میباشند بهر دو جانب الف که از آن ادراک جمله مشمومات کرده می شود و چون در آن فساد واقع شود این قوت فاسد میگردد و فساد ادراک مشموم هم نقصان یا بطلان ظاهر میشود و زوج دوم که بعد آن رسته عصبتین مجوفتین اند که قوت باصره را در چشم می آرند و یک فرد از آن از جانب یمین رسته و بجانب یسار آمده و یک فرد از جانب یسار رسته و بجانب یمین رسیده و قدری قدری ریشه های خود را در جانب مسیر خود هم منتشر ساخته اند و این هر دو عصب در چشم بذریعه سوراخهای که در عظم مشابه خفاش یافته میشوند می آیند و همچنین زوج ثالث و رابع و یک حصه زوج خامس هم بذریعه ثقبه که از اتصال عظم پیشانی با عظم مشابه خفاش پیدا شده و آن بهیئت مثلث طویل است در چشم داخل میشوند و کار شان در چشم اینست که زوج ثالث در عضلات جفن اعلی آمده جفن را بسوی فوق برمیدارد و چون در این فالج واقع میشود پلک همواره منخفض و مسترخی ماند و بیمار را ممکن نبود که پلک را بردارد و دیگر اعضلات چشم که از آن در چشم حرکات صادر میشوند مثل عضله که چشم را بسوی اعلی و اسفل حرکت میدهد و هم عضله که چشم را بجانب انسی حرکت میدهد و عضله که چشم را بجانب وحشی حرکت دوری میدهد در آن هم شظایای عصب همین زوج ثالث می آیند و قوت حرکت می آرند و سبب بر تحریک چشم میشوند و کار زوج رابع اینست که در عضله محرکه چشم آمده بذریعه آن مقله چشم را حرکت دوری بسوی داخل میدهد و حصه زوج خامس قوت حس اندرون و بیرون چشم می آرد و همراه شریان صغیر که از اندرون دماغ براه چشم بیرون آمده بر خارج استخوان راس منتشر شده این عصب هم بر می آید و بر پیشانی منبسط میشود و از ماؤف شدن همین عصب درد در اعضا پیدا میگردد و پوشیده نماند که زوج عصب خامس به سه حصه منقسم شده است این بیان یک حصه آن بوده و حصه دوم و سوم آنهم از ثقبه که باتصال عظم مشابه خفاش و عظم حجری که در آن گوشها واقع اند پیدا شده بر می آیند و کار آن اینست که بر دندانهای بالا و زیرین و بر زبان می آیند و قوت حس باین اعضا میسازند و بسبب آن ذائقه تلخ و شیرین جدا جدا محسوس میگردد و زوج عصب سادس هم از همین ثقبه که حصه دوم و سوم زوج خامس از آن بیرون آمده بر می آید و بذریعه عضله که بیرون چشم است چشم را بجانب وحشی حرکت میدهد و زوج سابع و این عصب هر فرد آن دو شاخ و یک اصل است گویا هر فرد یک زوج است و از آن یک شاخ آن از ثقبه که در عظم حجری که در آن گوش است یافته شده فرو رفته و از آن قریب زائده که پس گوش است خارج شده از بالای گوش بر ملتقای فکین بعضو چهره های پراگنده شده

واینجا ریشه ریشه شده در جمله عضلات وجه رفته چون درین فالج میگردد کجی در وجه ودهن ظاهر میشود که آن عبارت از لقوه
است وچشم این طرف کشاده میماند وچون مریض خواهد که چراغ را بخ کند از دهن هوا برابر خارج نمیشود ومنخر جانب
علیل بند میگردد که از آن استنشاق نشود واین عصب قوت حرکت را می آرد در آن قوت حس نمیباشد وشاخ دیگر
آنهم ازین ثقبه عظم حجری بر آمده در گوش رفته است وآن قوت سامعه را از دماغ می آرد وهمراه عشائی اذن بثقبه اذن
منبسط شده وریشه ریشه گشته در صماخیکه در گوش مملو بآب اند منتشر میشود ودر آن مثل شناور میباشد وبذریعه تموج
آبیکه در آن ست اصوات خارجیه را ادراک میکنند هشتم زوج موسوم نیوماگاسترک ست وآن از ثقبه که از اتصال
عظم موخر دماغ وعظم حجری پیدا شده ودر آن ورید کبیر از دماغ فرو آمده خارج میشود وفی الحقیقت این عصب سه شاخ است
ویک اصل آنست چنانچه یک شاخ آن در زبان آمده وشاخ دیگر آن همراه ورید کبیر در سینه رفته وآنجا اول در دل
وشش منتشر شده بعده در جمیع احشا منشعب ومنتشر گشته با سمپتی تھیٹک متصل شده وشاخ ثالث آن در عضله
عنق که بموازات اذن واقع ست داخل شده تا عضد میرسد واز آن در عضلات عنق وپشت منتشر میشود واین
عضلات را قوت تحریک میدهد که بسبب آن عنق بهر سو میگردد وقفس هم از آن مدد حاصل میشود وفقط در زوج نهم
از ثقبه کوچک استخوان موخر راس که قاعده دماغ ست ودر پهلوی ثقبه کبیر که مخرج نخاع ست واقع شده بر می آید
وکارش اینست که زبان را حرکت میدهد ودر واضح باشد که زوج هفتم وهشتم ونهم از ابتدای نخاع بظاهر شده اند
لیکن بیخ آنها تا دماغ رسیده است ازین جهت انها را با اعصاب دماغیه میشمارند گو بظاهر از اعصاب نخاعیه بوده
باشند فقط کسیره ونخاع از زیر دماغ کبیر شروع شده از ثقبه کبیر که در عظم قاعده دماغ ست همراه ام غلیظ
ودام رقیق خارج شده در فقار عنق وظهر فرو میرود وچنانکه دماغ در استخوان راس میماند همچنان بیخ نخاع در عظام فقرات اندرون
اغشیه مذکوره میماند وچون تشریح کرده نخاع را می بینند آنهم مثل دماغ بر دو حصه منقسم میباشد یکی در جانب یمین ودوی
در جانب یسار وصورت نخاع در هر فقره مثل [illegible] میباشد ودر نخاع هم جسم اسود مثل دماغ یافته میشود
لیکن صورت آن در هر حصه بصورت حرف میم که در خط عربی نوشته میشود میباشد وپشت هر دو میم در وسط آن
باهم متصل بود وسر میم بسوی کناره نخاع بود وهر حصه آن در طول خود هم از وسط منقسم بر دو حصه بود بالا وپائین لیکن
حصه بالا عصب حرکت واز حصه پائین عصب حس می آید از هر دو طرف وعصب حرکت وعصب حس هر دو باهم شده
در بدن منتشر میشوند وعصب حس از جسم اسود نخاعی وعصب حرکت از جسم ابیض آن متصل میباشد ودر هر فقره که
نخاع در فقار زیرین که ضیق اند میرود صغیر میشود تا اینکه آخر خود مثل عصب کوچک در صورت میشود واعصاب نخاعیه
محرکه وحس آرنده جمیع اعضای بدن را دون اعضاء الراس قوت حس وحرکت میدهند وچون آفت ونقصان به
کدامی فقره از فقار ونخاع آن میرسد پس مر اعضائی که ازین فقره واز فقار دیگر که بعد فقره ماؤفه واقع باشند میرسد

بیان عصب سمپاتهیٹک

فالج و استرخا پیدا میشود و در کدام عضو که این اعصاب مسترخیه رفته باشند آن عضو هم مفلوج و مسترخی میشود مثلاً هرگاه زیر کمر بر فقار عصعص ضربه یا آفت دیگر رسد از ان این فقرات و نخاع اندرون آن ماؤف شود پس هر دو پا و مثانه مسترخی و بیکار شوند و از ضرر مثانه حبس بول و گاهی سلسل البول عارض شود و چون ضربه یا آفت دیگر بر عنق رسد پس هر قدر نخاع که در فقرات زیرین بعد فقرهٔ ماؤف است جملهٔ اعصاب آن خواه محرکه باشند یا حس آرنده بیکار میشوند چنانچه هرگاه بر گردن آفت میرسد دستها و پایها و پهلوها و مثانه همه مسترخی و بیکار میگردند و فالج عام عارض شود که موسوم به پیرپلیجیا ست زیرا که از فاسد و بیکار شدن ریشهٔ نخاع که در فقار عنق ست راه آمدن قوت حس و حرکت از دماغ بند و خراب می شود لیکن درین صورت هم حرکت دل و حرکت تنفس که بذریعهٔ پردهٔ شکم حاصل میشود باقی میماند زیرا که محرک آن عصب دماغی ست نه نخاعی انتهیٰ چونکه فعل اعصاب دماغیه و نخاعیه مذکور شده و در بیان عصب نیوماگاسترک که زوج هشتم ست نوشته شده که آن در بطن رسیده با عصب سمپتی ٹیک متصل میشود لهذا بیان عصب مذکور هم ضرورست تا در تعلیم نقصان نماند پس باید دانست که این عصب از بس نرم و گوشت مانند شده اصل آن بسیار باریک ست که در تشریح محسوس نمیشود لیکن یقین ست که از دماغ آمده باشد و اغلب آنست که با جسم اسود دماغ که مادهٔ قوت ست متصل باشد زیرا که او جملهٔ افعال اعضای صدر و بطن را می فهمد و جمیع اعضای مذکوره را در افعال آنها اعانت میکند و مدد میدهد این عصب جائی که ظاهر شده از انجا اول بر پهلوی استخوان عنق متصل شده فرود می آید و چون قریب فقار ظهر میرسد پس درمیان اضلاع و فقار بر کنارهای اضلاع ملتصق شده بزیر می آید تا که بر کمر میرسد از انجا از کمر فرود رفته بمقابل فقار عجز می آید و از انجا همراه شریان عظیم در رحم و مثانه و هر دو پا در آمده و در رحم زیاده رفته است این بیان اصل آن عصب است و شاخهای آن از هر دو جانب یمین و یسار در راه از ان خارج شده در همه اعضای صدر مثل دل و ریه و کلک و در اعضای بطن مثل معده و جگر و طحال و امعا و رحم و گرده و مثانه منتشر شده اند و چونکه از هر دو طرف شاخهائی آن آمده با خودها متصل شده اند لهذا این عصب بر جمیع اعضا از هر سو مثل جال محیط است و کارش اینست که انچه ازین اعضا فعل صادر می شود بحکم آن صادر میشود مثلاً حرکت قلب بحکم و تحریک آن ست و چون در کدامی عضو ضرر و آفت عارض میشود بذریعهٔ عصب مذکور از آن عضو دیگر میرسد مثلاً هرگاه گرده متضرر میشود از ان به دل ضرر میرسد و چون در معده آفتی باشد از ان هم ضرر به دل و دماغ میرسد لهذا آنرا به سمپتی ٹیک که بمعنی همدرد ست موسوم ساختند و زیاده ظهور این کار در رحم پیدا شد و چون مدت حمل تمام میشود آن زمان همین عصب رحم را حرکت میدهد که طفل را از خود بیرون کند و چون بول در مثانه جمع میشود بذریعهٔ همین عصب در آن حرکت برای دفع کردن آن پیدا میشود پس این عصب معین بر حرکت ست و محرک اعضا ست تعلق بحس ندارد و هم پوشیده نماند که تحریک عضلات بدن بدو وجه است یکی ارادی مثل برداشتن و نهادن دست و کشیدن پا و

آن بذریعه اعصاب دماغیه و نخاعیه حاصل میشود و دوم غیر ارادی مثل حرکت قلب و آن باعانت و قوت این عصب
سمپیتھیٹک حاصل میشود **فائده** مخفی نماند که فائده اعصاب آنست که دماغ را از همه امور مطلع و آگاه میسازند
تا بذریعه آن انسان موافق را اختیار کند و از منافی و مضر اجتناب ورزد پس ادراک موافق و ملائم لذت ست و ادراک
منافی و مخالف الم خواهد بود لیکن گاهی جائیکه منافی یافته شود الم نمیباشد بلکه جای دیگر محسوس شود مثل آنکه هرگاه که بعد
ورم یا انفل میشن بود بمحل کبد درد محسوس نگردد بلکه بالای شانه و عضد الم محسوس میشود و گاهی ورم و مرض در ورک و دور مفصل رکبه درد
محسوس میشود خصوصاً اطفال درین صورت همیشه شکایت درد رکبه میکنند و گاهی بجهت بدهضمی معده بود و درد سر محسوس میشود جائیکه درد محسوس
میشود یا بطور تمدد یا تفرق اتصال یا بسبیل انضغاط میباشد یا بجاهاو درد بهانجا محسوس میشود که در آنجا عصب باشد و بدون عصب
درد نمیباشد چنانکه در غضاریف و ناخنها و شعر این معنی بخوبی مشاهده است چه درین اعضا عصب نمیباشد گاهی تنها درد محسوس میشود

فصل دوم در صداع

و آن درد سرست و از بلغت انگلش هیڈ ایک گویند و هیڈ بمعنی سر و ایک بمعنی درد ست
و بلغت لاطن کیفال الجیا نامند و کیفال هم بمعنی سر الجیا بمعنی درد ست بدانکه درد سر خود مرض نیست بلکه از علامات ست
که در بعض امراض یافته میشود لیکن چونکه این موذی ست و زیادتی آن خود صورت امراض ست لهذا اعتنا بعلاج آن
زیاده کرده میشود و آن بر دو قسم ست اصلی و شرکی اصلی آنست که سبب خاص آن دماغی بود یعنی آن مرض که در آن
این علامات یافته میشود خاص دماغ بود مثل صداعی که با سرسام یافته میشود و شرکی آنست که سبب آن خاص در دماغ
نبود بلکه در اعضای که غیر دماغ اند یافته شود و بسبب آن درد سر عارض شود مثل صداعیکه از بدهضمی طعام در معده
عارض میشود و اصلی هم بر دو قسم ست یکی آنکه باعث در دماغ بود لیکن سریع الزوال نباشد مثل سرسام دوم آنکه باعث
در دماغ بود اما سریع الزوال باشد مثل بحران در دماغ زیاده بود و از حرارت شمس گرم شده درد سر پیدا کند
و ظاهرست که این بخونت اگر خفیف باشد از ادنی تسکین و تبرید زائل میشود و اقسام درد سر باعتبار مدارج سبب خود
در زیادتی و کمی مختلف میباشند قسمی شدید و صریح و حاد بوده و قسمی خفیف مثل لین و مزمن میباشد و گاهی درد در جلد راس
محسوس شود و گاهی زیر استخوان راس ادراک کرده شود و گاهی مختص بیک مقام از راس باشد مثل یافوخ و پیشانی
و موخر راس و زمانی مشتمل بر جمیع سر میباشد و گاهی در کوچکترین مقام از راس درد محسوس میشود مثل محل ثقبه های
که از آن اعصاب دماغیه از اندرون بیرون آمده اند و گاهی بر محل زاید از راس احساس وجع کرده میشود و این احکام
اقسام صداع عام بوده خواه اصلی بوند یا شرکی و گاهی با درد سر خواب زیاده بود و گاهی بیداری مفرط بود و گاهی
آواز طنین و دوی در گوش مسموع میشود و این علامات هم در اصلی و شرکی هر دو یافته میشوند و از ینجا اول بیان
احکام اقسام شرکی کرده میشود پس باید دانست که صداع شرکی عورات را اکثر بمشارکت رحم عارض میشود و گاهی
و مردان هر دو را بمشارکت معده عارض میگردد و کسانیکه نشسته کار میکنند مثل بقالان و عورات خانه نشین و

محرران و کاتبان و علمای مدرسین اینها را هم اکثر درد سر شرکی بمشارکت معده عارض میشود زیرا که ازین کمزوری
در بدن آنها پیدا میشود و از زیاده محنت و مشقت نفسانی مثل غوص و فکر و برداشتن غموم هم درد سر شرکی عارض
میشود چه ازان ضعف قلب پیدا میشود و هم هرگاه خون در بدن زیاده شود یا کم گردد ازان هم درد سر شرکی عارض
میشود و اطلاق شرکی برآن بنا بر آنست که سبب وجع مختص بسر نیست به بدن است و آنچه از بدهضمی طعام و از
خوردن ادویهٔ حاره مثل مرچ سرخ و نوشیدن شراب درد سر عارض شود آنهم شرکی بود چه از دوای حار
و شراب میوکس ممبرن معده متاذی میگردد و کذا از زیاده مقاربت نمودن بالنسوان هم درد سر شرکی عارض
میشود و گاهی این درد سر شرکی خاندانی و از امراض متوارثه بود مثل صرع و مالیخولیا و انشاء الله اقسام صداع
اصلی با امراض اصلیهٔ دماغ هم مذکور خواهند شد و هم بعد بیان شرکیه بعض اقسام اصلیه که لائق ذکر بر اسم السبب
زیادتی اهتمام بذکر آن نوشته خواهند شد اکنون باید دانست که اضافت صداع شرکی من حیث السبب بسوی چهار
قسم منقسم میشوند اول اینکه خون در سر زیاده شود بسبب اینکه آن در بدن زیاده باشد و ازان درد سر پیدا شود
و اول علامتش آنست که با درد سر آوازهای رقیق و غلیظ مسموع میشوند زیرا که خون درین قسم در شرائین و
اورده بزور میرود پس آواز آن مسموع میگردد دوم آنکه چون بیمار سرنگون کند درد سر زیاده می شود زیرا که وقت نگون
کردن سر منقبض میشود و خون از دماغ کم فرو می آید لیکن چون از قلب بسبب قوت دل خون بسوی دماغ میرسد
ازین سبب در دماغ خون زیاده میگردد و روی بیمار سرخ میشود زیرا که خون از سرنگون کردن از حرکت خود باز
میماند سوم اینکه نبض ممتلی و قوی بود و علامات غلبهٔ دم اکثر موجود بوند دوم آنکه درد سر بسبب اعصاب بود
و این قسم کثیر الوجود است لیکن سبب آن هر جا معلوم نمیشود و علامتش آنست که زمان شدت و خفت آن همچنین
مدت نوبه معین نبود گاهی بر وقت مقرر نوبه میکند و زمانی بر وقت غیر معین و گاهی این درد مختص بیک جهت از پیشانی
بود و بر یک مقام بود و گاهی در محل صغیر که جای بر آمدن عصب ست پیدا شد لیکن علامت کمزوری خون با آن
ضروری باشد قسم سوم آنست که از خرابی معده و زیادتی صفرا بود خواه در معده باید دانست که صفرا از امعا باز در معده
می آید و این امر طبیعی ست لیکن در معده صفرا بطور طبیعی نمی آید لیکن هرگاه در معده درد یا ورم عارض میشود
اگرچه بسیار قلیل باشد و ازان میوکس ممبرن آن متاذی میشود درینوقت جگر صفرا را برای دفع کردن اذیت معده
در معده میفرستد ازین سبب صفرا در معده مجتمع میگردد و ازان غثیان و درد سر پیدا میشود یا در جگر زیاده جمع شده
باشد و علامتش آنست که درد شدید بود و قبل از آن صداع کثیر باشد و غثیان و تهوع و تلخی دهن و تشنگی زیاده بود و چون قی صفرا واقع
شود فوراً آرام حاصل شود و این درد زیاده از دو سه یوم نمی ماند هرگاه صفرا در قی و اسهال دفع شود و این گاهی تمام سر و زمانی در بعض اجزای سر
یافته میشود و از غیر اصول معین در روز زیاده میگردد قسم چهارم آنست که بسبب [illegible] از زهرباد [illegible] هوای سرد واقع

علامتش آنست که این درد بیرون استخوان راس در جلد سر محسوس میشود لیکن طبیب را ضرورست که در وقت علاج اقسام شرکیه را از اصلیه جدا کند و برای آن قانون تشخیص مقرر سازد و آن اینست که اصلی همیشه دائم میماند و شرکی چند روز مانده زائل میگردد و اکثر بطور نوبه می شود و در ان زیادتی و کمی ضرور میباشد و گاه گاه از دانستن سبب یقین حاصل میشود که شرکی ست مثلاً کسی در آفتاب تموز حرکت کند و بعد آن مبتلا بصداع شود یا گرم ادویه بخورد یا در حمام گرم یا از آبهای گرم مثل آب نطرون و کبریت غسل کند و یا صاحب صداع مخمور بود یا عورت قریب زمان در و رحیض خود شکایت صداع کند از ان دانسته میشود که صداع شرکی ست و امراض اصلی دماغ مثل سرسام نیست و چون درد سر زیاده از دو سه روز بشدت ماند و از علاج زائل نشود و قی شروع شود و غثیان و تهوع عارض گردد و باوجود اینکه صفرا در قی خارج شود لیکن خفت در درد سر عارض نگردد آن زمان باید دانست که اصلی ست و سببش ورم خاص دماغ یا غشای دماغ ست فتنبه

علاج اول سبب مرض را تفحص و تلاش کنند من بعد بدفع آن متوجه شوند پس اگر خون زیاده بود تدبیر مقلل دم بعمل آرند پس اول خون از گرفتن فصد یا تعلیق علق بیرون آورده از بدن و سر کم کنند و بهترین فصد درینجا آنست که وریدیکه بر گردن زیر جلد نمایان ست آنرا زیر گوش بقدر چهار انگشت مضموم بکشایند که از ان خون بدن و دماغ بخوبی خارج میشود و افضل موضع تعلیق علق آنست که بر موق اکبر جائیکه ورید خارج استخوان راس با ورید داخل استخوان دماغ متصل شده است و در تشریح دماغ معین شده زلو چسپانند و یا بر صدغین نهند و اگر خود رعاف جاری شود از همه بهترست بعد آن مسهل قوی دهند تا از ان آب از خون کم شود و بسبب آن هم مقدار خون کم گردد و میگنیشیا سلفاس و ټارټر ایمیټک یا کلومل یا سفوف جلاپ یا روغن حب السلاطین و امثال آن بخورانند تا اسهال ماده رقیق نماید و مائیت اخراج کند که اصل غرض اینست و اگر حاجت قلیل باشد یا پای ریٹک سلائن یا هر قسم سلائین یعنی دوائیکه از قسم کهار باشد مثل سڈلیز پوڈر و غیره نوشانند و غذا کم دهند و اگر اشتها زیاده بود چنان غذا دهند که از ان خون کم پیدا شود مثل کهچڑی دال مونگ و امثال آن و اگر درین صداع حرکت قلب قوی و سریع باشد و از ان خوف زیاده رسیدن خون بدماغ باشد ڈجی ٹیلس سفوفاً یا مطبوخاً بنوشانند تا حرکت قلب بطی شود و در آنجه هم نشانیده آب سرد بر سر ریختن درین مرض مفید بود و آنچه بسبب ضعف و کمزوری خون باشد در ان کنین با فیری کاربناس که انرا پراوکسائڈ آف ایرن هم میگویند سفوف آن آهن سرخ رنگ است بخورانند یا آب آهن کنین بنوشانند و غذای مقوی بخورانند پورٹ وین که قسمی از شراب ست بنوشانند و گاه از نوشانیدن مطبوخ چای یا کافی هم این قسم صداع برطرف میگردد و همچنین نوشانیدن کافور و خورانیدن دبو یا شنیدن امونیا درین مرض مفید بود و اگر از خرابی معده و اجتماع صفرا در معده یا کبد بود در آن اول دوای

قی بنوشانند تا مادہ رقیق صفراوی در قی دفع شود وقوی ترین ادویہ مقیئہ انٹمنی ٹارٹریٹ ٹارٹار ایمٹک است وبعد آن ایپیکاکوانا است
هرگاه بیمار قوی باشد واگر ضعیف بود نمک یا زنگ سلفاس با آب گرم حل کرده قی کنانند وبعد فراغ از قی مسهل
صفرا بنوشانند هر آنچه مناسب دانند واگر بلوپل یک گرین پوڈوفلن چهارم حصہ گرین باهم آمیختہ حب بستہ بخورانند
کافی بود واگر میگنیشیا سلفاس چهار ڈرام وٹارٹر امٹیک چهارم حصہ گرین با آب کثیر آمیختہ بنوشانند بہتر است که ازین
دوا قی واسهال هر دو عارض شده بزودی نقا حاصل خواهد شد لیکن مقدار آب با میگنیشیا سلفاس باید که زیاده
بود وکم از شش اونس برای جوان معتدل نباشد وچون ازاوردن قی واسهال فرصت شود وهر دو موقوف
شوند باید که بتصفیہ جگر متوجه شوند تا جگر صاف شده کار خود را بخوبی نماید وبرای آن سپوریٹ آف امونیا
پنج گرین وناٹیٹر سیوریٹک ایسڈ ڈائلوٹ از پانزده قطره تا بست قطره باهم آمیختہ بنوشانند وغذای سبک
بخورانند بنحویکه کدام وقت معده از غذا خالی نباشد لیکن باید دانست خرابی معده منحصر در زیادتی صفرا نیست
بلکه گاهی زخم معده هم درد سر پیدا میکند وانهم یکی از خرابیهای معده است ودرین وقت صفرا در معده نبود لیکن
حموضت زیاده میباشد واین صداع بعد خوردن طعام زیاده میشود وعلامتش آنست که چون بر شکم
بمقابل معده غمز کنند در معده درد محسوس میشود وعلاجش آنست که اصل کاسٹک نقره را بقدر چهارم حصہ گرین گرفته در مغز نان
که بی نمک بود نهاده حب بستہ وقت خلای معده از غذا بخورانند وهمراه آن نمک نه دهند والا فعل کاسٹک
باطل خواهد شد وکاک بستہ با صمغ عربی سفوفًا همراه آب ساده بخورانند که اندمال زخم معده میکند وچون بر
سطح زخم چسپیده شود از ترشی معده بر زخم معده آسیبی نمیرسد ودر علاج آن غذای ملائم مثل اراروٹ وساگودانه
وشوربای لحم وشیر ماده گاؤ خام بخورانند واگر درد زیاده محسوس شود پلاسٹر از ننیش مگس بقدر یک روپیه
بر معده نهند وچون آبله افتد از قطع کرده آبش برآورده مارفیا چهارم حصہ گرین بر زخم بمالند وهم از خرابی معده آنست که بسبب
بدهضمی ریاح زیاده پیدا شوند واز ان بذریعه عصب نیومو گیسٹرک در سر عارض شود وعلاجش آنست که اول سلفیورک ایسڈ
ڈائلیوٹ ده پانزده قطره همراه دو آونس آب ساده آمیختہ یک آونس بفاصلہ نصف نصف ساعت بنوشانند
واگر ازین نفع ظاهر نه شود پل یا پی کمپونڈ بخورانند یا یکڈرام سفوف روبرب مرکب بخورانند واگر از ینهم صداع دفع
نه شود قی کنانند ومسهل دهند واز ادویه مسهله با ادویه کاسر ریاح ضم کرده احتقانًا تنقیه کنند فقط وهم از جمله خرابی معده
آنست که شراب صرف زیاده نوشیده شود واز ان میوکس ممبرن معده متاذی شود ودر هضم فتور واقع گردد واز ان در معده گرانی
واذیت بهم رسد واز ان درد سر عارض شود وعلامت آن علامات خمار است واینکه درد سر بعد نوشیدن شراب عارض شود و
علاجش آنست که قی کنانند ولائکر امونیا اسیٹیٹس دو ڈرام همراه آب سرد بنوشانند وایضًا هیڈروسیانک ایسڈ ڈائلیوٹ سه قطره
با آب حل کرده بنوشانند وقدری شراب نوشانیدن برای تحلیل بقیہ شراب سابق هم مفید است ونوشانیدن

پاپی رینک سلائن یا ہرسلائن خفیف کہ میسر شود نوشانیدنش بسیار نافع ست کہ لطیفات تخیر منضمہ را بزودی از معدہ باسہال
دفع خواہد کرد وتسکین حرارت ہم ازان میشود فقط وانچہ از ندرت از فرو رسیدن ہوای سرد بود دران تپاس ایوڈائڈ دہ گرین
تپاس سیٹاس دہ گرین تپاس اس ہیجگرین و تپاس کاربناس از دہ گرین تا پانزدہ گرین تنہا یا ہمہ را یکجا کردہ ہمراہ آب بنوشانند
و مجموع بہ نسبت مفرد قوی بود بالجملہ موافق ضعف وقوت سبب دوا باستعمال آرند بعدہ اگر درد باقی ماند دوای
معرق دہند مثل پلوڈ ویری یعنی سفوف ڈویری صاحب پودر ایٹمنی یعنی سفوف انٹمنی و جمس یعنی سفوف ساختہ جمس صاحب از دہ گرین
تا پانزدہ و بست گرین مجموعاً یا مفرداً ہمراہ آب بنوشانند مسن بعداد ویہ کہ آرام میدہند مثل لا رفیا بنوشانند لیکن شرط انست
کہ قبض نباشد والا اول مسہل دادہ بعدہ این دوا بخورانند و انجا کہ از رسیدن ہوای سرد بلغم زیادہ متولد شدہ باشد دران
بعد مسہل و آب گرم نوشانند و بعد سہ سہ ساعت یا چہار چہار ساعت ایسڈ ایوڈ یا نوشانیدن مفید بود وہمچنین ایپیکا کوانا خوانیدن
نافع باشد و علاج عام برای درد سر آنست کہ ہر کہ از اشیای باردہ بالفعل راحت یابد بر سر آن باردہ بالفعل مثل برف یا
آب سرد و سرکہ نہند یا ایسر در آب حل کردہ بر سر مالند و برای تسکین درد سر ہرگاہ شدت کند کلارفام نصف ڈرام بر پارچہ پاشیدہ
قدری دور از بینی داشتہ بذریعہ ہوا بوپانند و مریض را امر کنند کہ آہستہ آہستہ ازان استنشاق کند واگر دران خواب نیاید
وازان حرارت وکرب زیادہ شود برومائیڈ تپاس بست گرین وہمچنین بست گرین کلورل ہای ڈریٹ ہمراہ آب حل کردہ
بعد چہار چہار ساعت این مقدار دوا بنوشانند تا کہ خواب آید وکسیکہ از حرارت راحت یافتہ باشد بر سر آن مالش کنانند
و پارچہ بر سر بندند و کافور در آب حل کردہ وہمچنین ایسر در آب حل کردہ بر سر مالش کنند ایضاً لہ سا فیورک ایتہر یک ڈرام منکچر او پیای
یک ڈرام باہم آمیختہ از قلم موئین بر سر طلا سازند وہرگاہ درد سر بطور نوبہ آید درین وقت کنین دو سہ گرین موافق حال مریض ہمراہ
سم الفار کہ ہشتم حصہ یک گرین بود در یک پیالہ آب حل کردہ قبل وقت نوبہ بیمار نوشانند تا نوبہ نکند و سم الفار را بزبان ہندی سنکھیا
مینامند و دوای سمی ست و سم قوی ست لہذا وقت استعمالش در اختیار وزن بسیار احتیاط بکار برند واین وزن کہ نوشتہ
شدہ برای معتدل الخلقت قوی ست در علاج شخص ضعیف ازین ہم کم وزن اختیار کنند بدانکہ بعضی از اقسام صداع
اصلی صداع موسوم باحتراقی ست کہ بسبب راہ رفتن زیر آفتاب در ہوای گرم واز قرب نار حادث میشود وسبب آن جوش خون ست
لاغیر زیرا کہ بسبب تاثیر حرارت شمس وغیرہ خون در جوش آمدہ ودر دماغ زیادہ شدہ بذریعہ انضغاط عصب درد سر پیدا میکند
علامات آن تقدم سبب ست وآثار حرارت مزاج ظاہر بود درین قسم اول امتحان حرارت بذریعہ آلہ تہرما میٹر کنند باین طور کہ آلہ مذکور
را در دہن مریض نہند و بعد پنج شش دقیقہ از دہن بیرون آوردہ ببینند کہ اگر سیماب تا درجہ نود و ہشت رسیدہ باشد دلیل اعتدال ست
واگر ازان تجاوز کند دلیل زیادہ حرارت خواہد بود پس اگر از صد درجہ ہم ترقی کند و تا چہار درجہ بر صد زیادہ آید دلیل ہلاکت
وشدت حرارت است **علاج** اول تنقیہ سبب مرض ضرورست مثلاً اگر از گرمی آفتاب باشد در سایہ و مکان
سرد بیمار را نقل کنانند واگر از قرب نار باشد در مکانی کہ قریب آب جاری یا سرد و تر باشد مریض را

دارند و از آب سرد غسل کنانند و پارچه به آب سرد تر کرده بر سر نهند و کدام شی حامض مثل افشرده آلوی بخارا یا تمر هندی یا نارنج نوشانند و اگر این تدبیر کافی نباشد مسهل دهند و برای تسکین جوش خون کنین تا ده گرین به بیمار خورانند و پای را به ریگ سلائن یا کدام مسهل خفیف از قسم ادویه کهاریه آب حل کرده نوشانند گاه گاهی از راه رفتن در آفتاب گرم صفرا زیاده پیدا میشود و بتدریج در معده برای دفع شدن در قی جمع میشود و از ان درد سر پیدا میگردد و درین وقت باید که قی کنانند و مسهل دهند تا صفرا دفع شود لیکن درین وقت باید که مسهل بعد قی دهند نه قبل آن چه اگر بمجرد قی کافی شود حاجت به مسهل نیافتد فقط و گاهی درین صداع احتراقی وقتیکه هوا زیاده گرم بود مریض دفعةً بیهوش شده می افتد و تنفس آن غلیظ می باشد مثل تنفس صاحب سرسام و سبب آن جوش خون بود که دفعةً عارض میشود و بسبب آن در دماغ خون زیاده جمع میگردد و از ان ورم قلیل در نفس دماغ و اغشیهٔ آن پیدا می شود و حرکت نبض در اول مرض قوی و بطی می باشد و در آخر مرض سریع و ضعیف بود زیرا که درین مرض چون در خون جوش عارض میشود لهذا بر منفذ گوش راست قلب و در هر دو شریان که از ان خون بر سر و بدن می رسد خون بسبب کثرت خود منجمد میگردد و پس قلب میخواهد که بزور خود را از خون خالی کند لهذا از زور و حرکت میکند پس نبض سریع میگردد تا اینکه از ین تحریک قلب مانده می شود و ضعیف گشته از حرکت باز ماند و مریض هلاک می شود علاجش آنست که فوراً بیمار را از زیر آفتاب در سایه آرند و مشک های آب سرد بر سر آن ریزند و بذریعه مروحه گردانی هوای سرد برابر به بیمار رسانیده باشند تا به هوش آید و اگر برف بدست آید بر سر بیمار نهند و چون بیمار بیهوش است لهذا باید که بذریعه سوزن بر جلد بازو یا ران از جانب وحشی بدن سلوشن کنین در بدن رسانند تا جوش خون کم کند و بر ساقین پلاستر از خردل یکس نهند تا بسبب اذیت آن خون بسوی ساقین زیاده آید و بسوی دماغ کم رود و اگر ازین تدبیر هم بیهوشی باقی ماند بر صدغین علق چسپانند و خون حسب مناسب از دماغ کم کنند و مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین بخورانند زیرا که او قوی ترین مسهلات است اگرچه در معده بسبب بیهوشی فرو نرود و لیکن بسبب مالیدن بر زبان هم بذریعه بیوکس ممبرن دهان که متصل معده است اثر آن تا معده خواهد رسید و اسهال رقیق که درین وقت مطلوب است خواهد کرد و احتقاناً تنقیه سازند و بهتر آنست که موافق نسخه های احتقان حاده که در کتب عربیه اند و اطبای کاملین وقت بیهوشی آنها را باستعمال می آرند تنقیه احتقاناً فرمایند تا مائیت از خون جدا شود و از ان جوش خون کم گردد و اگر ضعف قلب بذریعه نبض ظاهر شود و از ان دانسته شود که قلب ضعیف شده قریب است که از کار خود باز ماند و بیمار هلاک گردد آن زمان شراب براندی یا امونیا کاربنارس آمیخته نوشانند و اگر مریض مجتنب از شراب باشد امونیا کاربنارس پنج گرین تنها با آب ساده حل کرده نوشانند و چونکه در عالم بیهوشی اکثر بول در مثانه جمع میشود و از ان چاره در اذیت می باشد خصوصاً در ابدان علیله امتلای مثانه از بول کمتر ظاهر میشود با آنکه بول در مثانه می باشد لهذا باید که درین وقت ضرور قاتاطیر در مثانه اندازند تا اگر بول باشد خارج شود و اگر نباشد هیچ ضرر از ادخال قاتاطیر متصور نیست و هم از اقسام صداع اصلی صداعی است که از ضعف دماغ عارض میشود و علامتش آنست که بعد استفراغات کثیره و امراض منهکه قوت و دیگر اسباب

مستعفر عارض میشود و از ادنی سببی صداع عارض گردد و علاجش آنست که اول سبب ضعف دریافته برفع سببها کوشند من بعد
تدبیر مقوی بعمل آرند مثل اینکه آب آهن و کینین با هم آمیخته بنوشانند و برنوشانیدن روغن جگر ماهی همراه شیر یا دو گاو مداومت
نمایند و اغذیه جیده مقویه و آنچه مقوی بدن باشد از قسم دوا و غذا بخورانند و صداعیکه از قوت حس دماغ افتد علاجش
آنست که تبلیغ همین نمایند بخورانیدن اغذیه غلیظه و نوشانیدن ادویه مخدره مثل اکسترکت هاهی سیاسمس پنجگرین و مارفیا چهار
حصه گرین و کلورل هائدریت از بست گرین تا چهل گرین پس ازین ادویه بتفریق یکیک دوا بنوشانید و برنوشانیدن دوا
اکتفا نمایند و هم ازین است صداعیکه بسبب وقوع سده در شرائین جوهر دماغ عارض میشود و آن قریب اقسام سرسام است
ولاعلاج است و از همین است صداعیکه از تزعزع دماغ می افتد و این برسیدن صدمه ضربه و سقطه حاصل میشود و آن بدو
وجه بدماغ میرسد یکی آنکه صدمه ضرب بیواسطه از پیش و پس بدماغ رسد مثل آنکه کسی از مشت دست یا چوب دستی وغیره بر سر
صدمه ضرب رسانند یا انسان از طرف راس از اسپ یا کدام بلندی بزیر افتد دوم آنکه از بلندی از طرف اعضای دیگر بزیر
افتد و بواسطه اعضای مستقلابیه بمشارکت عصب صدمه سقوط بسر رسد و از آن در راس تزعزع واقع شود و بالجمله مراتب
صدمات در زیادتی و کمی مختلف می باشند یعنی صدمه در هر مرتبه خود صورت آفتی میشود مثلا اول اینست که چون صدمه قلیل بسر
از آن پیش هیجان تیرگی و بدحواسی و دوران سر حادث می شود ولیکن بعد مدت یسیر بیمار بحالت صحت اصلی خود عود میکند دوم آنکه
بعد رسیدن صدمه ضرب یا سقوط حواس درست باشند لیکن ممکن نبود که برخاسته راه رود و اگر برخیزد می افتد اما بعد زمان قلیل
صحیح می شود و این هردو محتاج علاج نمی باشند سوم آنکه بعد رسیدن صدمه می افتد و بیهوش شده در عالم بیهوشی میماند
و جلد بدن سرد می شود و نبض ضعیف میگردد و مردمک چشم صغیر می شود و گاهی بول و براز بی اختیار خارج میگردد و چون با آواز
بلند کلام کنند آن وقت قدری متنبه شود و باز بیهوش گردد و این اول حالت تزعزع قوی است که بعد رسیدن صدمه یا تزعزع
بدماغ عارض میشود و بعد این حالت آنچه عارض شود آنست که بدن گرم شود و نبض قوی و سریع میگردد و دردسر شدید عارض
میشود و یقینی قی می آید زیرا که بذریعه عصب نمو کاسترک و عصب سمپتی تهتک چون اثر صدمه بمعده میرسد معده کمزور میشود و از
کمزوری خود آنچه در آنست آنرا ملقی و دفع میکند و بعد آمدن قی اگر کدام ضرر بدماغ نرسیده و دماغ منصدع نشده باشد
صحت می شود و اگر در دماغ انصداع واقع شده باشد انجام آن بد بود زیرا که کدام حاسه از حواس ظاهره که شامه و
سامعه و باصره و ذائقه و لامسه اند باطل می شود و چون تزعزع از صدمه افتادن که از بالا بزیر آمده باشد رسیده باشد
در آن خاصة عورت را سقوط قوت رحمیه پیدا می شود که لایق مباشرت از زیادتی ضعف کمر خود نمی ماند و ایضا از بدانجامی آن
اینست که بعد صحت هم حس دماغ زیاده می شود و با دنی سبب بمشارکت معده و دیگر اعضای بدن دردسر عارض میشود و هم
از بدانجامی این انصداع آنست که بعد بهوش آمدن از علیل بیهوش می شود و در آن اکثر هلاک میگردد و سبب آن
اینست که چون بعد رسیدن صدمه عروق و شرائین منصدع میشوند پس تا وقتیکه بیهوش است خون در دماغ کم میرسد

انصداع زیاده نمی شود و دهن زخم کشاده میگردد و چون در عالم بیهوشی خون در دماغ رفته رفته می آید تا اینکه گرمی
پیدا شود و از ان بیهوش آید و حرکت کند از ان زخم شرایین و عروق کشاده می شود و خون از آنها جاری شده
در دماغ مجتمع گردد و از ان دماغ منضغط می شود و مرض دیگر از ان که سکته است پیدا شود و باز بیمار بیهوش میگردد
و علاجش آنست که اول امر که بیهوش است و سرد و بدن سرد بوند بالش بر بدن و سر کنند و لباس گرم پوشانند و اگر ممکن
بود که چیزی بنوشند مطبوخ چای گرم بنوشانند و اگر نوشانیدن ممکن نبود امونیا و الیسر در آب حل کرده بذریعه زراقه
بطور احتقان در شکم رسانند و کدامی تیزاب بویانند و اگر ازین هم بهوش نیاید بمقابل شکم یا بمقابل قلب پلاستر
از خردل نهند و تا لبست دقیقه نهاده دارند و در مرتبه ثانیه هرگاه گرمی بر بدن و سر ظاهر شود و بهوش آید مسهل قوی
بنوشانند زیرا که درین وقت خوف عروض سرسام است پس بذریعه مسهل تقلیل رطوبات از خون ضرور است تا خون
کم گردد و اگر بعد مسهل نبض قوی شود بر صدغین زلو چسپانیده خون از دماغ بر آرند بعده کلورل و گرین یا پل بیدر را
از سه گرین تا پنج گرین بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا که قلاع ظاهر شود یا شدایده برطرف شوند زیرا که این تدبیر برای
محفوظ ماندن از سرسام است پس اگر بعد یکدو بار از خورانیدن این دوا دردسر رود و خواب بآرام آید ضرور نیست که
جوشش دهن پیدا کرده شود اما اگر دانسته شود که سرسام قریب است درین وقت تدبیر پیدا کردن جوشش دهن ضرور است
و آن اینست که کلومل خورانند و مرهم سیماب بر هر دو بغل و کش ران و بر صدغین و پس گوش مالند و غذا کم دهند و بیمار
را در مکان خالی تنها با آرام دارند و از شور و غوغا محفوظ دارند و چون بعد صحت بینند که بار بار دردسر مبتلا می شود و خواب
کم می آید و از ان ثابت می شود که دماغ از ادنی سبب متضرر میگردد و دردسر میکند و غالب است که بعد یکدو ماه باز بیمار
خواهد شد درین وقت ادویه مخدره مثل برومائید پتاس و کلورل هائیدریٹ همراه آب بنوشانند و وقت شب
مارفیا خورانند تا خواب بخوبی آید و اگر در کدام حاسه ضرر آمده باشد و بعد حصول صحت ظاهر شود در پی علاج آن نشوند
که لاعلاج است آنچه نقصان شدنی بود شد و آنچه دردسر که بسبب مادۀ آتشک عارض میشود این هم اصلی است
و سببش آنست که استخوان راس گاهی از جانب خارج و گاهی از جانب داخل راس زیاده و متورم و مرده میگردد و همچنین
اُم غلیظ و غشای خارج راس زیاده غلیظ شده اعصاب را فشرده میکند که بسبب آن دردسر پیدا می شود و علامتش
آنست که جای که درد بود آنجا زیادتی و سختی محسوس شود و علامات آتشک موجود بوند و علاجش علاج آتشک است
و برای آوردن خواب هائی ڈریٹ کلورل بنوشانند و هم از اقسام دردسر اصلی آنست که بسبب دیدان که در عظم پیشانی
قریب عظم مشاشی پیدا می شوند حادث شود و علاج آن در امراض انف مذکور می شود از آنجا جویند و هم
از آنست صداعی که در کدام عضو حادث می شود و علاج آن علاج آن کدام است چنانکه آینده نوشته خواهد شد انشاء الله
فصل هفدهم در سرسام و آنرا بلغت انگریز ملائن فرنیسی بردمن اینجلس یعنی ورم اغشیه و نفس دماغ

گویند و آن عبارت است از ورم اغشیه و اعلای استخوان راس و ورم لفّ دماغ لیکن باید دانست که از اغشیه ثلثه دماغ
دو غشای رقیق همراه ورم لفّ دماغ متورم می شوند و ام غلیظ تنها و مستقل هم متورم می شود و جالینوس ورم اغشیه را
سرسام سیماند بالجمله ورم ام غلیظ اکثر بسبب رسیدن صدمهٔ ضرب و سقوط عارض میشود و گاه گاه بسبب امراض دیگر
اعضا هم حادث می شود پس اولاً باید دانست که آنچه ورم ام غلیظ که بسبب رسیدن صدمه ضربه و سقطه اکثر حادث می شود
آن را سه سبب بود اول اینکه از رسیدن صدمه استخوان راس بشکند و بعض اجزای آن در غشای مذکور فرو روند که از آن
غشا شگافته شود دوم آنکه بسبب صدمه ضربه غشا از استخوان جدا شود و بدین سبب در غشا جراحت حاصل شده ورم
پیدا کند سوم آنکه استخوان راس از صدمه ضرب متورم شده ورم آن تا غشای معلوم رسد و از آن غشا متورم شود و بالجمله
این ورم از امراض اعضای دیگری ... پس از آنجمله است که از ناوه آتشک این غشا متورم شود ولیکن این ورم گاهی از
استخوان تا غشا و زمانی از غشا تا استخوان متعدی میگردد دوم از آنست که از تعفن استخوان هر استخوان که از استخوان راس متعفن
شود این غشا متورم شود سوم از آنجمله است که از ورم غشای اندرون ثقبه گوش این غشا متورم می شود و اکثر این ورم
وقتی حادث میگردد که از ورم اندرون ثقبه ریم خارج میشد و کسی بنادانی آن را بند کرده باشد بالجمله هرگاه از ضربه این
غشا متورم شود علامتش تا وقتیکه مریض از صدمه ضرب بیهوش باشد آنست که مریض بیهوش بود و تپ و سر مریض
و اثر ضربه و ورم ظاهری آن بر جلد سر ظاهر بود و چون ... ظاهر ... علیل داشته بنشیند بالضرورت ... نبود و
هشت ... باشد و چون فی الجمله بهوش آید شکایت درد سر شدید نماید و گاه گاه قی هم آید و ... مضطرب باشد و ثقل
راس و سرخی چشمان و خشکی زبان ظاهر باشد باز چون بعد افاقه فی الجمله مرض زیاده شود باز بیهوشی عارض گردد و تپ
زیاده شود و حرکت شریان که عبارت از نبض است واقع فی الاوسط بود و در کلام او هذیان بود و اگر ورم آن بسبب امراض
اعضای دیگر مثل آنکه از تعفن استخوان و از آتشک و از ورم غشای اندرون ثقبه گوش بود پس این ورم در اول امر
خفیف و علامات آن خفی بوند حتی که تشخیص آن دشوار باشد و اکثر همین معلوم شود که درد سر شدیدی است و بیهوشی تدریج
زیاده شود و خواب نمی آید اما بخار و درد سر در هر حال باشند لیکن هرگاه با بخار دائمی و درد سر تپ با لرزه روزانه یکدو بار
آید و همراه آن تعفن استخوان یا آتشک یا ورم غشای اندرونی بوده باشد از آن دانسته شود که این حمی بالرزه علامت شروع
ورم در غشای ام غلیظ است و چون ریم در میان ام غلیظ و استخوان راس پیدا می شود آنزمان بمقابل آن موضع
بیرون استخوان راس در جلد سر بر آمدگی پیدا می شود و جلد سر غلیظ میگردد و بسبب پیدا شدن ریم درین موضع علاج
اول بر محل ضرب آب سرد یا برف یا آنچه سرد بود بنهند و وقت این تدبیر آنست که هرگاه بیمار شکایت شروع شدن
درد سر نماید و از دیگر علامات حاضره ثابت شود که ورم در غشا شروع میشود یا قدری شروع شده بعد آن مسهل قوی دهند
تا اکثریت از خون جدا شود و خون از دماغ بذریعه فصد یا تعلیق علق بر آرند و کالومل دو گرین یا پل هیڈرارج سه گرین

بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا دهن جوش کند که از آن سوزش و ورم دماغ برطرف خواهد شد و برای فرو کردن جوش خون کنین
از هنگام تا ده یا بست گرین بخورانند و برای آوردن خواب مارفیا وقت شب از چهارم حصه گرین تا نصف گرین بخورانند و
غذا کم دهند و باید دانست که این علاج عام برای ورم غشائی ست که در هر قسم آن اول توان کردن بعد علاج خاص
موافق هر سبب خاص نمایند مثلاً آنچه بسبب ورم غشائی اندرون ثقبه گوش بود تدبیرش آنست که اول علاج عام
ورم غشای دماغ که تنقیه ماده متورمه بفصد و اسهال ست و پیدا کردن جوش دهان و تقلیل غذا است فراغ حاصل کرده بعد
ریم از گوش جاری کنانند که حبس آن مورث ورم غشا شده بود پس برای آن پلاستر از تخم کتان پس گوش نهند یا عرق تخم
کتان آنجا بمالند و آب گرم کمال آهستگی بذریعه زراقه در گوش رسانند تا ریم ملائم شده جاری شود و آنچه ورم غشا از تعفن
استخوان پیدا شده باشد در آنهم اول علاج ورم غشای دماغ که اول مذکور شده از نوشانیدن مسهل و برآوردن خون بذریعه
فصد یا تعلیق علق وغیره نمایند که چون ورم در جلد راس آمده باشد که از آن تعفن استخوان و تولد ریم زیر آن ثابت شود
محل آماس را از نشتر کشاده استخوان راس را با آله خاص که مشنار به پیدا استخوان راس ست قطع کرده ریم را از سر
بیرون کنند و آنچه ورم غشا از آتشک رسیده باشد در آن هم بعد علاج عام که مذکور شد خصوصاً تا پیدا کردن جوش دهان آیوداید پتاسیم از
هنگام تا ده یا بست گرین بعد چهار چهار ساعت همراه مطبوخ عشبه بنوشانند و گاهی همراه ورم ام غلیظ غشای
دوسوم یعنی ام رقیق و غشای پایه میتر هم نفس دماغ متورم میشوند و این وقت همان تدبیر عام که نوشته شده کافی میشود و گاهی
ام غلیظ صحیح میباشد ولیکن نفس دماغ و هر دو غشای رقیق همراه آن متورم میشوند پس هر گاه ام رقیق و پایه میتر صحیح دماغ
بدون ورم غشای غلیظ متورم میشوند پس سبب آن یکی ازین اسباب میباشد بخار هر قسم هر گاه زیاده شده جوش خون
پیدا کند و حیدری و غضب و ماشرالینی سرخ باده و در آفتاب گرم رفتن و نوشیدن شراب زیاده و کشیدن دخان گانجه
و خوردن افیون و بنگ و رسیدن ضربه بر سر و پیدا شدن ورم غشای داخلی قلب یا ورم اندوبلیه جگر یا هر جا که در بدن ورم پخته شده ریم گردد و
با خون مختلط شده به دماغ رسد و پیدا شدن دندان اطفال و پیدا شدن کیدان کبار و در امعا و شکم و پیدا شدن ... ورم در خون
و پیدا شدن ورم غددی در استخوان راس و در نفس دماغ و گاهی بسبب مرض گرده هر گاه آن از فعل خود باز ماند و بول
پیدا نکند هم سرسام عارض میشود و هر گاه ازین اسباب سرسام پیدا میکند علامات آنکه این مرض اگر بحالت اخیاد
پس ضرورست که از ابتدای ظهور مرض تا آخر حیات سه مرتبه آن باعتبار زمانه مرض میباشند و در هر زمانه و مرتبه علامات
مختلف میباشند پس در اول مرتبه بخار زیاده بود بعد آن درد سر شدید شود و گاهی غثیان هم میباشد و بسبب آن
قی می آید و درد سر دائمی میباشد لیکن بی سبب ظاهر در آن زیادتی و کمی ظاهر شود و از دیدن روشنی و از شنیدن صوت
علیل متاذی گردد و در کلام او هذیان بود و چون مریض طفل بود پس وقت زیادتی درد سر طفل میگرید و صیاح
میکند و اگر قدری ساکت شده بخواب رود در عالم نوم صریر الاسنان عارض شود و سر خود را چپ و راست حرکت

سپیدی هر و لقبه عنبیه کوچک میگردد و اکثر درین حالت قبض شکم میباشد و در معده چیزی قرار نمیگیرد و بار بار قی میکنند و بخواب بغرط بود و در مرتبه ثانیه این علامات یافته میشوند که خواب می آید و هذیان و کلام کردن تیز شود و تپ وریشود و لیکن سر گرم میماند و ثقبه عنبیه کشاده و وسیع شود و چون دستی بمقابل بیمار آرند از ان هیچ اذیت و کراهت ظاهر نکنند و چشم بند نکنند چه درین وقت آب کثیر از دم جدا گشته در دماغ پیدا شده و از ان دماغ منغمر شده و در حواس نقصان راه یافته و اگر بیمار طفل ست پس در چشمانش این وقت کجی در حدقه مثل احول از تشنج عضلات حدقه عارض میشود زیرا که بعض اعصاب از چشمانش بسبب منغمر شدن دماغ مسترخی می شوند و بسبب آن انچه بر صحت خود اند مقلد چشم را بسوی خود میکشند و تنفس سریع میشود و بسبب کمزوری پرده شکم و قلب لهذا نبض هم سریع گردد و بعد ازین گاهی در یک پا و گاهی در هر دو پا بلکه از کمر استرخا عارض میشود و زبان و دندان سیاه و خشک میشوند و بالای کمر در یک طرف بدن یا هر دو طرف ارتعاد و ارتعاش عارض میشود این بیان مرتبهٔ ثانیه بود بعد ازین زمان ثالث و مرتبهٔ ثالثه شروع میشود و دران خواب زیاده ثقیل میشود که هیچگونه از آواز کردن بهوش نیاید و چشم نه بستند و بول و براز بلا اراده خارج شوند و شکم منتفخ گردد و تنفس سریع و متواتر میشود و در گلو آواز غطیط ظاهر شود و گاهی نبض در یک دقیقه یکصد و چهل ۱۴۰ یا یکصد و پنجاه ۱۵۰ بار قرعه کند بعد آن هلاک میشود و باید دانست که انچه بیان مراتب و ازمنهٔ این مرض شده باعتبار اکثر ست اما گاهی بعضی ازین ازمنه چنان قصیر المدت میباشد که محسوس نمیشوند مثل اینکه در چند ساعت منقضی شوند و دران مدت علامات آن موجود شده معدوم شوند یا بیمار بعد گذشتن زمان ابتدا نزد طبیب حاضر شود پس ازین وجوه گاهی ادراک مراتب ثلثه متعذر بود و لیکن فی الواقع ضرور ست که این مراتب موجود بوند و گاهی این مرض حاد فی غایة القصوی میباشد که در سه چهار روز انجام آن بسوی صحت یا هلاکت ظاهر میشود و گاهی مثل امراض حاد مزمن دو سه هفته مانده مودی بسوی هلاکت می شود علاج عام هرگاه مریض قوی بود و نبض قوی و صلب باشد فصد گیرند بازو برصد تیغ و غیره چسپانند لیکن وقت گرفتن فصد مریض را نشانید فصد گیرند تا هرگاه خون از رگ بر آید مریض را غشی نیاید و چون غشی طاری شود همان وقت از اخراج خون گرفتن موقوف کنند بعده مسهل قوی دهند و از مسهل درین مرض فائده کثیره بنسبت دیگر امراض حاصل میشود زیرا که بذریعه دوای مسهل خون زیاده بسوی معده و امعا می آید و هر قدر که انطرف زیاده می آید بسوی دماغ کم میرود و دواء مناسب حال مرض روغن حب السلاطین و میگنیشیا سلفاس و سفوف جلیپ و شحم حنظل ست لیکن گاهی بسبب بیهوشی نوشانیدن مسهلات ممکن نبود درینوقت روغن حب السلاطین یک دو قطره بر زبان مالند و زیر حلق انداز ند یا از ادویه مسهله احتقانا حقنه نمایند صفته آلوی بخارا - گلسرخ - تخم کاسنی - تخم خیار - برگ سنای مکی - عنب الثعلب - گل بنفشه کشمیری - گل نیلوفر در آب جوشانیده مالیده صاف نموده تمر هندی - مغز فلوس خیار شنبر - ترنجبین - شیرهٔ گلقند آفتابی حل کرده صاف نموده روغن گل آب برگ کاسنی سبز - آب برگ عنب الثعلب سبز - افزوده حقنه کرده احتقان سازند و اگر طبیعت بیمار صحیب نباشد قدری شحم حنظل

یا روغن دند یا تخمونیا فراوا یا مجموعہا بر آن اضافہ نمودہ احتقان سازند و موہای سر دور کردہ اشیاء باردہ بر سر نہند مثل برف
یا آب سرد و سرکہ یا عصارات حشائش باردہ تا کہ جوش خون کم شود و کلورل یا افیون بخورانند یا پل سپیڈ راج خورانند
تا دہن جوش کند و از ان سوزش دماغ بر طرف شود و کنین خورانند اگر بیہوش نباشد و الا بذریعہ زراقہ سوزنی در بدن
رسانند چنانکہ پیشتر در بحث صداع طریق آن گفتہ شد و اگر مریض طفل باشد تدبیرش اینست کہ یک زلو بر صدغ یا خلف
اُذن چسپانند و در آب گرم طفل را نشانیدہ آب سرد بر سرش ریزند و اگر طفل را سرسام بسبب بر آمدن دندان شدہ باشد
لثہ را از نشتر بکشایند و کلورل ہائیڈریٹ قدری قدری از یک گرین تا دو گرین بطفل نوشانند تا آرام بخوابد و اگر از تقسیم
سرسام بزودی رفع نشود و از ان مرض عظیم شدن راس طفل عارض میشود و دران آب در سر زیادہ جمع میشود و استخوانہای
کاسۂ سر از ہم جدا میشوند و سر بزرگ میشود و آن لا علاج ست طفل را ہلاک میکند و اگر از دیدان بود کہ در شکم پیدا شدہ باشند
بعد علاج عام یک روز شب بار سانٹونائن حسب مناسب خورانیدہ روز دیگر صبح با مسہل مناسب مثل روغن بید انجیر باز
سنیٹونائن آمیختہ بخورانند تا کرم از شکم خارج شود لیکن باید کہ ہر گاہ سنیٹونائن نوشانند قدری سوڈا ہم ہمراہ آن
آمیزند و اگر بسبب گردہ بود بعد علاج عام سرسام دماغی ادویہ مدرہ نوشانند و پلاستر از خردل درست کردہ بر محل گردہ
چسپانند و تا بست دقیقہ دارند و گاہ گاہ این تدبیر را اکثر بعمل آوردہ باشند و چون از خوردن شراب بود بعد مسہل و فصد
قدری شراب ہمراہ افیون بنوشانند تا تقویت دماغ کند **فصل چہارم در دوار** یعنی دوران سر و آنرا بلغت
لاطن ورٹی گو مینامند بکسر واو و سکون رای مہملہ و کسر تای مثناۃ فوقانی و سکون یای مثناۃ تحتانی و فتح کاف فارسی و سکون
واو و سبب آن اینست کہ آنچہ دوران خون ہمیشہ در بدن و دماغ میماند و بسبب آن صحت محفوظ میباشد
دران فرق واقع می شود و آن اصلی و شرکی میباشد اصلی آنست کہ بسبب زیادتی و کمی خون یا از آمیختن صفرا با خون حادث
شود چنانچہ با مرض یرقان بود و شرکی آنست کہ بتبع امراض دیگر اعضا مثل امراض قلبیہ یا معدیہ چنانکہ در بد ہضمی طعام
میشود یا مالیخولیا یا امراض رحمیہ یا صرع حادث شود علامت این مرض آنست کہ دوران سر بود خصوصاً وقت نشستن
و برخاستن و راہ رفتن و ہر چیز بنظر صاحب آن متحرک بحرکت دوریہ محسوس شود و چون این دوران زیادہ شود پیش
چشمان تاریکی محسوس گردد و بعد آن بیمار می افتد یا حالتی قریب بسقوط عارض شود و آنچہ ازین مرض شرکی بود دران ابتدای
حدوث در آن اندیشہ نباشد اما دوران اصلی بسی خوفناک ست چہ خوف درین آنست کہ بعد این مرض فالج یا سکتہ
پیدا شود و از ان بیمار بمیرد علاج اوّل تفرقہ در اصلی و شرکی کردہ بعدہ تفحص سبب نمایند من بعد بدفع سبب کوشند مثلاً
ہر گاہ سبب اصلی زیادتی خون بود فصد گیرند یا بر صدغین زلو چسپانند و بر خلف راس محجمہ با شرط زنند بعدہ مسہل
دہند از آنچہ مقلل دم و مبرد ست با خراج رطوبات دمویہ مثل سگنیشیا سلفاس و غذا کم دہند و آنچہ از کمی خون باشد
دران ضد آن بعمل آرند یعنی غذای خوش خورانند و تدبیر مولد دم بعمل آرند مثل اینکہ کنین و آب آہن و [illegible]

جگرهای بنوشانند و آنچه از آمیختن صفرا با خون که در یرقان میباشد بود دران تدبیر تصفیهٔ جگر پردازند مثل اینکه مسهل هند از کلومل همراه رب یا سفوف جیلپ بنوشانند یا آنچه مسهل مناسب دانند بنوشانند تا جگر صاف شود من بعد برای تصفیه خون مدارات دهند و در اقسام دوران شرکی بسوی علاج اصل امراض چنانکه بذیل هر یک مسطور است متوجه شوند و دادن مسهل در اکثر امراض شرکیه دماغ ضرورت و مفید میباشد فتذکر

فصل پنجم در سبات

و آنرا در لغت انگلش سام نولنس و هم کوما و قتیکه بحد بیهوشی رسد میگویند و ان بفتح سین مهمله و سکون الف و میم و ضم نون و سکون واو و کسر لام و سکون نون و سین مهمله و کو بالضم کاف و سکون واو و فتح میم و سکون الف است و آن عبارت است از نوم ثقیل طویل که انتباه از آن دشوار باشد و آنهم علامت است که در اکثر امراض یافته میشود و اصل سببش متضرر شدن جسم اسود است از دماغ که از ان ادراک و تعقل میباشد و این یا بسبب امتلاء دماغ بود که از زیادتی خون یا زیاده شدن آب در دماغ حادث شود و گاهی این تضرر از رسیدن اجزای سمیه مخدره تا دماغ حادث میشود و مثل کسیکه افیون یا های سائمس یا ایسنر کلار رفام را از زیاده باستعمال آرد و هم از زیاده نوشیدن شراب سبات عارض میشود و گاه هرگاه بوا بخون بخوبی نرسد و اجزای سمیه در خون باقی ماند چنانکه در بعض امراض صدری شود و سبات عارض میگردد و گاهی از آمیزش صفرا با خون و رسیدن آن در دماغ چنانچه در یرقان بود هم خواب زیاده عارض میشود چه کار صفرا در دماغ نیست و هم چون صفرا با خون مختلط شود خون کمزور میگردد و بسبب آن غذای خوبش به دماغ نمیرسد پس دماغ ضعیف میگردد و جسم اسود از کار خاص خود که ادراک است قاصر میشود و بیمار را خواب همین است که دران حواس از ادراکات خود باز مانند و همچنین هرگاه گرمی زیاده میشود و نوم غالب میگردد چه از ان جوش خون پیدا میشود و ازان دماغ منضغط میشود و همچنین هرگاه سردی زیاده میشود و برف زیاده بارد از ان هم خواب زیاده میشود چه از ان آب زیاده متولد شده دماغ را متضرر میکند و گاهی بسبب ورم رقیق آب در دماغ زیاده میشود و این در اطفال وقت برآمدن دندان پیدا میشود و در پیران هرگاه دماغ ملائم و رقیق میشود آن زمان این ورم پیدا میگردد و لیکن این ورم حاد و با علامات سرسام نمیباشد بلکه مزمن و سرد بود و از همه این اسباب سبات پیدا میشود و در مرض سکته هم خواب ثقیل عارض میشود و از زیاده خوردن هم خواب زیاده میشود و در بخار هم گاه گاه خواب زیاده عارض میشود و علامات آنچه بسبب امتلاء دماغ از زیادتی خون باشد دران ثقل دماغ و سرخی چشمان و صلابت و سرعت و قوت نبض و دردر عروق دماغ میباشد و آنچه بسبب زیاده شدن آب در دماغ باشد دران هم اثقل دماغ نبض ضعیف و بطی بود و در بدن آثار کمزوری ظاهر باشد خصوصاً هرگاه بیمار پیر باشد پس بسبب کمزوری اسپیشمن ران الف و عین از چشمها و بینی آب جاری باشد و تکلم صاف نبود و تمام بدن ضعیف بود و چون در دماغ طفل آب زیاده گردد دران وقت

اطراف آن سرد باشند و از چشم آن دیده نشود زیرا که غشیه کشاده نمی شود و سر گرم می باشد و آنچه از سموم مخدره یا از شرب
شراب زیاده عارض میشود دران سبقت استعمال سموم یا شرب شراب زیاده شاهد بود و آنچه بتبع دیگر امراض حادث شود
دران وجود امراض مذکوره با سبات شاهد باشد علاج اول تفحص سبب ضروری بود من بعد به تدبیر آن مشغول شوند مثلاً
هرگاه از زیادتی خون بود دران فصد گیرند و زلو بر صدغین چسپانند من بعد مسهل قوی که مخرج رطوبات رقیقه باشد بنوشانند
و آنچه از زیادتی آب بود دران مسهل قوی الفعل بیمار بنوشانند مثل روغن حب السلاطین و بعد اسهال ادویه مدره نوشانند
که آن زیاده مفید بود و آنچه باطفال عارض میشود دران هم مسهل دهند و بهترین مسهل درین وقت برای اطفال سفوف
اسکامنی است و آن قسمی از جلیب ست صفت اسکامنی یک گرین و سفوف جلیب کپوند دو گرین سوڈا کاربناس سه گرین
باهم آمیخته سفوف سازند و این سفوف طفل را از شش ماه تا رسیدن آن بده ماه سه گرین دهند و از بعد آن تا عمر یک سال
پنج گرین بخورانند و اگر فعل موافق مقصود حاصل نشود در سن ده ماه هم پنج گرین بدهند و بلاستر از نیلش مگس بر سر
نهند و مدرات نوشانند چون آب در سر طفل زیاده میشود گاه گاه از شست سرمی آرند لیکن درین مرض امید حیات برای
طفل کم بود و اما کلومل یا بل هیڈراج لطفل خورانیدن و مرهم سیماب بر سر و بغل و در کش ران مالیدن بهتر است
و اگر خورانیدن کلومل وغیره مرکبات سیمابی ممکن نبود فقط بر مالیدن مرهم سیماب زیر بغل و در کش ران اکتفا نمایند
و آنرا ترک نکنند که بسیار مفید است و آنچه از خوردن ادویه مخدره مثل افیون پیدا شود دران قی کنانند تا سم
خارج شود و آنچه از پوشیدن کلاه فام عارض شده باشد دران آب سرد بر روی علیل بریزند و قهوت باشند و تیزاب
امونیا بو یا بانند و آنچه از زیاده نوشیدن شراب افتد دران هم قی کنانند یا بذریعه زراقه شراب را از معده برگشت بیده
تیزاب امونیا بو یا بانند و آنچه از زیاده خوردن طعام باشد دران هم قی کنانند و بعد آن کافی بنوشانند و آنچه بتبع امراض
دیگر که مذکور شدند افتاده باشد دران اصل علاج همانست که تدبیر مرض اصلی بعمل آرند و علاج عام آن اینست که
اشیای حادقه مثل سرکه و تنباکوی خشک و تیزاب امونیا بو یا بانند فصل ششم در سهر یعنی بیخوابی مفرط و آن را
بلغت انگلش ویکفولنس و هم سلیپ لیس نس و بلغت لاتن ان سومنیا گویند و اسباب آن هم بسیار اند و این هم
علامت است که در اکثر امراض یافته می شود و بالجمله گاهی از زیادتی خون حادث می شود اما درین وقت ضرور است
که درد سر یافته شود که بسبب آن خواب نیاید و گاهی از قلت دم پیدا می شود و زمانی بسبب مالیخولیا یعنی فساد ظنون
و کثرت فکر و گاهی بسبب زیادتی محنت و تعب و گاهی بسبب کثرت اشتغال با امور عظیمه مثل علالت فرزند یا اهتمام
مجالس کتخدائی و دعوت تفحص علیل وغیره عارض میشود و زمانی از شرب شراب که زیاده از معتاد بود و همچنین از
زیاده خوردن تنباکو و مطبوخ چای و کافی و افیون محلول به آب و بنگ و گانجه شود هم بیخوابی پیدا می شود و
کذلک هرگاه در عضوی از اعضای بدن درد شدید بود خواب نمی آید و همچنین از زیاده گرمی و سردی هوا خواب حاصل

وهم هرگاه سوای دماغ در اعضای دیگر امراض بوند و اذیت آن بذریعه اعصاب بدماغ رسد بیخوابی عارض میشود
وهم از بدهضمی معده خواب نمی آید علامات هرگاه از غلبه خون در دماغ بود علامات غلبه دم موجود بود چنانکه مکرر گفته شده
خصوصاً با سهر ثقل راس و سرخی چشمان و درد سر خاصةً یافته شوند و آنچه از کمی خون بود دران علامات کمزوری
وضعف باشند و آنچه بسبب محنت و فکر زاید و مالیخولیا و به سبب اشتغال با امور مهمه عارض شود دران وجود خود این امور
وهم نبودن وجع در کدامی عضو از اعضای بدن و کثرت فاره و قلق و کرب بیمار دلالت خواهند کرد و آنچه از زیاده شرب
شراب و خوردن تنباکو و نوشیدن افیون و چای و کافی وغیره بود دران تقدم اسباب مذکوره دال بود و آنچه از گرمی
وسردی باشد بران موجود بودن گرمی و سردی شاهد بود و آنچه از امراض اعضای دیگر و بدهضمی طعام بود دران وجود
امراض اعضای دیگر شاهد خواهد بود علاج آنچه از جوش و غلبه خون بود دران تعلیق یک دو زلو کافی است بعده
ریزانیدن آب سرد بر سر و بستن قطعه برف بر آن مفید است و اگر ازین تدبیر برطرف نشود مسهل قوی دهند تا ثلیت به اسهال
خارج شده جوش خون کم شود و آنچه از کمی خون باشد دران تدبیر مولد دم بکار برند و آنچه از مالیخولیا و کثرت فکر بهم رسیده
باشد دران مارفیا یا کلورل هائیڈریٹ و برومائیڈ پٹاسیم تجویز کنند و نوشانیدن یک دو اونس از شراب در حین حالت
سعی بر آمدن خواب می شود خصوصاً شراب بیر که دران قسمی از بنگ که آنرا هوپس گویند میباشد زیاده مفید است
چه آن منوم است و آنچه بسبب شرب شراب باشد دران شرب شراب موقوف کرده عوض آن شوربای لحم بار بار
بعد یک دو ساعت بنوشانند و کلورل هائیڈریٹ و برومائیڈ پٹاسیم با آب حل کرده بنوشانند و آنچه از زیاده نوشیدن افیون
بود آنرا بتدریج کم کنانند و برای آوردن خواب کلورل هائیڈریٹ با آب حل کرده بنوشانند و آنچه از چای و کافی و خوردن
تنباکو باشد دران [illegible] این اشیا را خوردن و نوشیدن ندهند بلکه آب سرد قریب خفتن بنوشانند و اگر از آن هم
خواب نیاید کلورل هائیڈریٹ خورانند و آنچه بیخوابی از درد کدام عضو بود دران بعد علاج درد عضو مذکور کلورل هائیڈریٹ
با آب حل کرده بنوشانند و آنچه از زیاده گرمی و سردی بود دران تسخین و تبرید مکان علیل کنند چنانکه از گرمی است
بیمار را در مکان سرد داشته به پنکهه گردانی تبرید هوا کنند و آنچه از سردی است دران بیمار را در مکان گرم نقل کنانند
یا دران مکان آتش افروخته گرم کرده و ثیاب گرم به علیل بپوشانند و آنچه از مشارکت امراض اعضای دگر باشد دران
علاج اصل مرض کرده برای آوردن خواب مارفیا یا هاسائیمس یا کلورل هائیڈریٹ همراه آب به بیمار نوشانند و
کلارفارم بویانند و آنچه از بدهضمی بود دران قی کنانند و علاج بدهضمی نمایند و اگر بعد آن هم خواب نیاید مارفیا خورانند و ایضاً
برای بیخوابی علاج عام اینست که خیال خود را بسوی چیزی که واحد باشد مثل چوب واحد متوجه سازند که انسان
بعد مدت یسیر دماغ مانده شده خواب می آید ایضاً چون خواب نیاید نظر را بسوی بالا بلند کنند و مقله چشم را چشم بند کرده
هم بسوی بالا راست دارند و بهمین هیئت چشم را خواهند بند کنند و یا کشاینده مقله را بسوی بالا متوجه و بلند دارند ایضاً که وقت

بجوانب هوای خارجی را در ریه کشند و از ان بخوبی بر آرند که آواز حروف حلقی آ بمد الف و ای بفتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و ای بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و او بضم الف پیدا شود لیکن خیال دارند که آواز او بضم الف و سکون واو پیدا نگردد چه ازین حرکت در عضلات حرکات متعدده پیدا شده بیداری پیدا می شود ایضاً و چون بیداری ماند و خواب نیاید کتابی را از کتب علمیه در مطالعه آرند لیکن خیال این امر ضرور است که کتاب مذکور مهیج نباشد که از ان اذیت دماغ زیاده شود مثل کتب افسانها و قصص وغیره **فصل هفتم در نسیان یعنی فراموشی** بدانکه نسیان در کتب طبیه عربیه بطور مرض مستقل مذکور است و فی الواقع آن علامت است که در امراض عدیده یافته می شود لیکن در یک مرض دماغی همیشه بطور عرض لازم دیده شده لهذا آنرا اینجا نسیان نوشته می شود و آنرا بزبان انگلش دمی نیشیا می نامند درین مرض در قوت ذکر و عقل و فکر و خیال فساد بطور نقصان یا بطلان باعتبار درجات آن واقع میشود و سبب واقع شدن فساد در دماغ هرگاه بسبب امراض دماغیه در جسم اسود نقصان راه یابد و نقصانش این ست که جسم مذکور مرکب است از سلهای کثیره که از هر یکی شاخها بر آمده با شاخهای سل دیگر متصل شده صورت شبکه دران پیدا می شود پس گاهی از کدام سبب شاخهای که از سلها بیرون آمده اند فانی میگردند و لاشی می شوند و درین وقت از زائل و معدوم شدن راه جریان قوت قوت ذکر و فکر و خیال از سلها بیرون نمی آید و در دماغ منتشر نمی شود و از ان نقصان و بطلان در افعال این قوی ظاهر میگردد و گاهی در نفس سلهای مذکوره حالت فالیتهی جزلیشن پیدا می شود و درین وقت در ذات سل قوت باقی نمی ماند اگرچه شاخهای آنها باقی مانند و درین وقت هم فساد در ذکر و عقل و فکر و خیال پیدا می شود و اسباب آن کثیر اند گاهی بعد بخار و گاهی بعد سرسام این مرض حادث می شود اما این هر دو قسم لایق علاج اند بخلاف دیگر اقسام که آینده مذکور می شوند بالجمله گاهی بعد ماتیا افتد و گاهی بعد صرع و وقتی بعد سکته و زمانی بعد پیدا شدن جو هر کل در دماغ و این در اطفال اکثر حادث می شود و هم هرگاه در اعضای دماغیه ورم غدوی پیدا شود و ایضاً هرگاه استخوان متورم شده دماغ را غمز کند از انهم این مرض پیدا میگردد و هم از لینت دماغ این حالت طاری می شود و گاهی از رسیدن ضربه و زمانی از کثرت مباشرت با عورات و هم در زمان پیری خفت نسیان عارض میشود و علامات یاد کم می شود یا باطل میگردد و وقائع ماضیه را هیچ بخاطر ندارد و انچه بالفعل پیش می آید یا متوقع الوقوع باشد از ان متاثر نشود و دل هیچ ننهد و پرواهی ندارد و از خوف و خوشی ملتذ و متألم نشود و هیچ نه اندیشد و بجز دو فکر و اندیشه از بلندی بسیار قوت زیادتی و قوت این اعراض گاهی مثل صاحب ماتیا از افعال سر زده می شوند و درین وقت نبض سریع و سر گرم و چشمان سرخ میشوند و این وقتی می شود که هرگاه در دماغ ورم پیدا میگردد و چون از ماتیا صحت می یابد بعد ان نسیان زیاده و علامات آن قوی و شدید می شوند زیرا که از ماتیا در دماغ زیاده تر نقصان و ضعف عارض می شود و این

علامات که نوشته شده برای نسیان حاد وقوی اند که تا یکماه میماند و بعد آن منجر بسوی صحت و یا هلاکت علیل میشود و آنچه انتها
مزمن بود و ان تذکره عقل قدری زائل شوند و قدری باقی مانند لیکن روز بروز بتدریج باطل و زائل میشوند و درین
قسم خواب زیاده بود بسبب ضعف دماغ یا زیاده شدن آب دران دقیقه و دماغ لین و رقیق میگردد و بولیموس
یعنی زیاده خواهش غذا درین قسم میباشد و بیمار را بسوی شستن بدن خود و تبدیل لباس توجه نباشد اگر کسی غسل کنانید
و بدو لباس پوشاند انکار نکند لیکن خود نمیکند چه او نمی فهمد که چرک آلودگی بدن و جامه مذموم ست و چون تنها نشیند
خود بخود کلام میکند و گاهی میگرید و گاهی ضحک میکند و چند روز بسکوت نشسته میماند و رنگ روز زرد می شود و چشمان مکدر و
پر آب میباشد و همیشه آب از چشمان و بینی می افتد و ثقبه عنبیه کشاده میشود و حرکت چشمان بطی بود و عضلات وجه مسترخی میشود
که از ان بی عقلی و بدحواسی آن ثابت میشود و چون قبض شکم او را پیدا گردد و بعد آن سر گرم میشود و چشمان سرخ و نبض سریع
میگردد و بیمار بغیظ و غضب زیاده میشود و خواب کم می آید و چون بعد تدبیر رفع قبض و اجرای اسهال آنرا ازین حال صحت
میشود و بعد آن علامات نسیان مزمن آنچه نوشته شده اند قوی و شدید میشوند و بسبب زیاده شدن ضعف دماغ

علاج باید دانست که درین مرض فصد مضر ست لیکن اکثر برای دفع کردن گرمی راس محتاج به تنقیه دم میشود چنانکه
وقت وقوع مانیا محتاج بسوی اخراج خون از دماغ میشود پس درین وقت باید که زلو بر صدغین چسپانند و مسهل قوی
دهند و بعد مسهل چون خواب بدشواری آید دماغ را آرام دهند بخورانیدن مخدرات مثل برومائید پتاسیم و کلورل
هائیڈریٹ و چون این بیمار زیاده مدهوش شود یا خواب زیاده آمده باشد و در سر گرمی نبود و درین وقت پلاستر از نیش مگس
درست کرده موافق مقدار عظام قحف بر سر نهند تا وقت داشتن سر بر بالین درد نشود و اگر در سر گرمی باشد پلاستر مذکور
بالای گردن نهند باقی تدبیر تقویت بدن آنچه صحت آور باشد مثل آنکه اغذیه خوش مزه و مقویه خورانند و چونکه درین مرض
از بی خبری علیل اکثر بول و براز در مثانه و امعا جمع میباشد لهذا خیال دارند که هرگاه از وقت معتاد در اخراج بول و براز تاخیر باشد
با دخال قاثاطیر یا حقنه ان مثانه و امعا خالی کرده دهند و آنچه از نسیان مزمن باشد دران مقویات بدن خورانند و علاج
تدبیر سه ضروری فرمایند اما هرگاه شکایت درد سر و گرمی دماغ کند آن زمان مسهل قوی دهند و پلاستر از نیش مگس
بر گردن نهند بعده دوای مقوی خورانند و انجام این مرض بهتر نیست

فصل هشتم در مالیخولیا

و آنرا جالینوس
بلغت گریک میلنکولیا گفتی خلط اسود که خلط سودا بوده نام نهاده بود و این تسمیه پیش شان بطور تسمیه مرض باسم سبب بود و آن
متغیر شدن ظنون و فکرست بسوی فساد و خوف و سبب آن کمزوری ان و ضعف دماغ ست و حدوث آن از اکثر اسباب بیشتر
و بیشتر بعد انها و بعضی حادثه مثل سرسام و بعد ضایع شدن مال یا بکثرت غموم و هموم زائده حادث میشود و همچنین از جلق
زدن و زیاده مباشرت با عورات کردن و از زیاده محنت و مشقت و زیاده بیداری و آنچه مورث ضعف دماغ و کمزوری بود
از ان حدوث این مرض ممکن ست و اکثر این مرض بجوانان و مردان و کبار عارض میشود و بطفلان و پیران کمتر عارض

فصل هشتم در مالیخولیا

شود علامات اصحاب این مرض اکثر کسانی هستند که بدرد ی نشان زردی یا سیاهی غالب بود و چشمان کدر بوند صداعت نیستا
و جائیکه بروند و نشینند هر طرف خائفانه بنگرند و خود برای خود تدبیر حفظ صحت نمیکنند لیکن ازین خائف میباشند که کسی
او را قتل کند و همیشه در خیال خود مستغرق میمانند و بر یک طور نشسته میباشند و ساکت میمانند کلام نمیکنند و گاهی صاحب
این مرض میگوید که سر بسیار ثقیل ست و گاهی گوید که خفیف ست گاهی میگوید که در سر کمال اذیت ست لیکن صاف بیان
کردن نتواند که آن کلفت چیست و نبض ان متخلف میباشد اکثر سر گرم و اطراف سرد و بر کف دست و کف پا قدری عرق باشد
و بر وسط زبان چرک جمع میباشد و خشونت بود و کناره های زبان بسیار سرخ بوند و از ان ثابت میشود که در معده
هم فسادی ست و اشتها کم بود و چون طعام میخورد و آروغ کثیر می آید و اکثر قبض شکم میباشد و شکایت گرانی و کلفت
شکم همیشه زیاده میکند و بول صاف بود و خواب کم می آید و چون بخواب رود در خواب زیاده میبیند و همیشه مغموم و منقبض و دل تنگ
و بر پیشانی چین زیاده بود که همه وقت عبوس میباشند و از امر کم او را غم و رنج میشود و آنرا بکسی نگوید یا کمتر بیان کند
و از عزیزان و اقربای خود متنفر بود و دوری جوید و کار کردن را پسند نکند و هیچ محنت و مشقت را برای خود گوارا نکند
و یکجا نشستن خوش نیاید گشتن در مقامات مختلفه او را خوش می آید و گاه گاه خود را مریض پندارد و گاهی پادشاه
و زمانی با اینکه مالدار ست خود را فقیر میپندارد و گاهی خیال میکند که خود جائی و ان ست گاهی میپندارد که ظرف کبیر آب
مثل دن و غیره شده و گاهی لاغر و زمانی فربه بشمارد علاج باید که او را بمحافظت دارند تنها نگذارند چون نضج شود
مسهل دهند و برای تفریح و مشغول کردن قلب آن کوشش کنند تنها نشستن ندهند و دوا و غذا سے مقوی
خورانند و چون در سر گرمی زیاده یافته شود پلاستر از نیش مگس بر گردن چسپانند یا زیاده مسهل قوی دهند
لیکن از گرفتن فصد درین مرض ضرر حاصل میشود ایضا بدانکه نوعی از مالیخولیاست که آنرا ماخولیا سے مراقی در
لغت عربی و هائی پوکنڈرای اس بفتح هائی هوز و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و ضم بای موحده فارسی و سکون
واو و فتح کاف و سکون نون و فتح دال مهمله هندی و رای مهمله و سکون الف و کسر یا سے مثناة تحتانی و فتح الف و
کسر سین مهمله اول و سکون ثانی بزبان گریک نامند و معنی آن حالتی ست که زیر اضلاع خلف و درونه
یافته میشود و وجه تسمیه آن باین اسم اینست که بقراط و اتباع شان در سبب علت مذکوره گفتند که آنچه استفراغ
سر اشیف میباشند در آنها نقصان و فساد پیدا میشود و اعضای مذکوره معده و طحال و جگر اند لیکن جالینوس
گفت که از خلط اسود یعنی صفرا سے سیاه پیدا میشود لهذا به مالیخولیا نام نهاده چه مالی بمعنی سیاه ست و خولیا بمعنی صفرا
و فی الواقع این قسمی از مالیخولیا هست و ایضا باید دانست که این مقوله جالینوس تا مدت دراز در ولایت انگلستان
مقبول ماند و بعد آن حکیمی در ولایت در تشخیص آن گفت که این مرض از فاسد شدن خون طحال پیدا میشود لهذا نام آن
اسپلین یعنی طحال گذاشت و تا یکصد و پنجاه سال اطباے انگلستان مرضهای مختلف با نام اسپلین از مدت نهاده

سال به تحقیق کامل چنان ثابت شد که این مرض از ضعف دماغ و اعصاب خصوصاً از ضعف سمپتی تهتیک و هیپوگاستک
پیدا می شود اصل مرض مذکور گاهی اولاً از محض مزاج عصبی میشود که بسبب آن مریض از ادنی سبب متاثر شده غم
و فرح و حزن و هموم پیدا میکنند و گاهی اولاً کدام مرض در معده یا در جگر یا در طحال یافته میشود و بعد آن بسبب
ضعف مزاج عصبی پیدا گشته ازان اعراض مالیخولیا حادث میشوند بهر صورت این مرض در رجال زیاده
پیدا میشود چنانکه هستریا در زنان زیاده حادث میشود و فی الحقیقت این مرض هستریای مردان است السبب اکثر
کسانیکه فارغ و خالی از پیشه و صناعت و هر گونه کار و بار شده در خانه خود نشسته میباشند و از عدم شغل خارجی
مشتغل بنفس خود میشوند و هم کسانیکه زیاده نشسته کار میکنند مثل محرران و علما و مستعدین و کسانیکه زیاده
مشقت دماغی مینمایند و بسبب آن قوت عصبیه شان کم میشود و هم کسانیکه زیاده مبتلا الغموم و افکار میشوند و هم کسانیکه
مرض قوی سبب پیدا کرده بعد آن صحت شده رنج خفی می یابند و از صحت شده یعنی خفی مایوس از حصول صحت
تامه میشوند و هم کسانیکه زیاده مباشرت با عورات نمایند یا زیاده در خیال عورات و در عشق و محبت بسر میکنند
و هم کسانیکه شغل حاذق زندگی میدارند مبتلا باین مرض میشوند و اکثر این اسباب سبب اول واقع میشوند و بعد
وجود این اسباب بدهضمی معده پیدا شده ازان مرض های پوکندرای اسس حادث میشود و گاهی از اول
بدهضمی معده همراه این اسباب موجود میباشد و بعد ان مرض مذکور پیدا می شود بالجمله اصل سبب آن کمزوری
دماغ و نخاع ست که گاهی فطری میباشد و گاهی از نایابی غذا که از بعض اسباب پیدا شود دماغ و نخاع
کمزور می شوند و ازان بدهضمی پیدا می شود و گاهی اول بدهضمی پیدا شده ازان غذائیه دماغ و نخاع بخوبی نمیرسد
و ازان علامات های پوکندرای اسس پیدا میشوند العلامات دو علامت از علامات لازمه این مرض و عمده
علامات آن هستند یکی در مریض انانیت پیدا می شود یعنی من چنان هستم و من چنین میکنم و مرا این اذیت ست یعنی در
هر کلام خود لفظ من میگوید و خود را یکه روزگار میداند و همیشه بر حال خراب خود نظر میکنند و میدانند که مثل من دیگر
مبتلا باین مرض سخت نیست دوم ضعف دماغ که بسبب آن از سوء ضعیف هم مثل مرض خفیف متاثر میشود
و همین سبب عزائم و اراده های آن غیر مستحکم میباشند زیرا که از ضعف بر رفع کردن موانع خفیفه اراده خود
هم قدرت ندارد و هم صورت مریض نیکو بود لیکن مریض بیان همیکند که کدام عضو من
از اعضاے باطنه صحیح نیست همچنین اکثر افعال از اعضاے آن بخوبی صادر میشوند لیکن او میداند
که همه ناقص صادر میشوند و همیشه بول و زبان و نبض و جلد بدن و ظاهر اعضاے خود را می بیند و بار بار
معالجین را حال خود می نماید اما اکثر علامات بدهضمی مثل درد سر و درد معده و درد صدر و کثرت ریاح
شکم و آروغ ترش و سوزش معده وغیره علامات بدهضمی یافته میشوند و گاهی کدام علامت از علامات

بدهضمی هم در آلات غذا یافته میشود بلکه بعض از اقسام خاندان اعراض مالیخولیا یافته میشوند اما این قسم عسیر العلاج ست
چه در ان اصلی ضعف اعصاب سبب مرض واقع میشود و این اکثر سوداوی مالیخولیای اصلی میشود و علامات فارقه
در میان هائپوکنڈریاسس و اصلی مالیخولیا این ست که صاحب مالیخولیای اصلی بکدام شغل مشغول نمیشود و
بسبب آن فساد ظنون و فزع خود را از اوهام شکنند و صاحب این قسم مرض را ممکن ست که باشتغال مشتغل شده و از
اشتغال از وساوس و بخیالهای خود باز مانند ایضاً صاحب مالیخولیای اصلی عزیزان و احبابے
خود را دشمن میدانند و بفکر ایذا رسانی آنها میباشد و صاحب این قسم از جانب عزیزان خود بدگمان نمیباشد بلکه
گاه گاه در فکر تحسین عواقب امور عزیزان خود میباشد و در ان غور و تدبیر میکند و تاسف میباشد که بعد من
عزیزان من چه خواهند کرد و چگونه عمر خود بسر خواهند برد و فی الواقع این عطوفت ست و ضد خیالات صاحب
مالیخولیای اصلی است چه او گاهی خیر طلب ای عزیزان خود نمی باشد بلکه آنها را دشمن و قاتل خود می داند و خود هم بفکر
تخریب و قتل ایشان میباشد العلاج اوّل تفحص سبب کرده بدفع آن بپردازند مثلاً کسانی که بیکار باشند آنها را
مشغول بکار و صناعت فرمایند و کسانی که نشسته میباشند آنها را امر به ریاضت و مشقت کنند خواه مشی یا به
طرد الخیل یا به ریاضات دیگر که مشتمل بر لعب باشند مثل لعب بالصولجان وغیره و چونکه حکیم معالج درین مرض میداند
که اکثر شکایات مریض خیالی است لهذا این رای خود را به مریض ظاهر نکند والا مریض خواهد دانست که این
طبیب کم فهم و بی علم ست مرض مرا نمی فهمد و تشخیص آن خوب نیست هرگز این طبیب اعتماد و اعتنائی نماید بلکه در استماع
حالات آن بی پروائی نه نماید و بکمال توجه بشنود و بعد اظهار شکایات مریض آنچه از ایذای خود را علیل بیان کند خود
طبیب آنها را بیان فرماید تا مریض را از طبیب حسن وثوق بر تشخیص و علاج آن بهم رسد چه ازین امر اعتماد
مریض بر طبیب زیاده میشود و بسبب آن هر گفته طبیب اعتماد می نماید و تاثیر کلامش زیاده میشود و بسبب آن
اکثر شبهات مریض دفع میشود و در بیماری مرض از تبدیل هوای مسکن و از ملاقات احباب و غسل کردن و دست و پا مالیدن
و هم از ریاضات بدنیه نفع کثیر حاصل میشود و هرگاه بدهضمی معده پیدا شود آنچه علاج بدهضمی نوشته خواهد شد
بعمل آرند همچنین آنچه شکایات در بدن عارض و حادث شوند تدارک هر یک بآنچه در ذیل هر مرض نوشته شده
باستعمال آرند فقط

فصل نهم در مانیا

و آن قسمی از جنون ست که آنرا بلغت انگریزی مینیا گویند
در ان فساد در عقل و افعال دماغیه عارض میشود که از ان حسن ترتیب افعال باطل میگردد و همیشه در بیمار آثار شوران و
هیجان طبیعت موجود بوده هیجان از حرکات متعلقه غضب و وثوب میباشد سبب آن گاهی مالیخولیا و گاهی نسیان و زمانی ضرب کاسه و بنگ
و جوز ماثل و بلادونا و امثال آن سموم مخدره میباشد و در عورات اکثر بسبب قرب بلوغ و در در حیض عارض
میشود و چون حیض آید برطرف گردد و گاهی هرگاه بعد آمدن و جریان حیض باز احتباس او یابد و همچنین هرگاه بعد ولادت

ماده انقباض تنجی بی جاری نگردد و بند شود هم این مرض عارض میشود و آنرا اسپوارید پل مانیا میگویند و گاهی چون از نوشانیدن
شیر طفل زن کم زور ضعیف میشود این مرض پیدا میکند از اثر خاندان هم این مرض حادث میشود وقتیکه در خاندان علیل
این مرض معتاد بود علامات قریب شروع شدن این مرض اول درد سر و ضربان شرائین صدغ و دوران سر و بیخوابی عارض
شود و بیمار را در خانه نشستن خوش نیاید بلکه بیرون خانه رفتن و بیکار گردیدن در طرق و اودیه خوش آید و حرکت چشمان زیاده
بود و چنان معلوم شود که چشمانش از اندرون بیرون می آیند و چون در عقل فساد حاصل ظاهر شود در آن وقت سرخی چشمان و غلظ او
انتفاخ وجه یا زردی رنگ بشره و انجراد او چه که منه غلظ وجه است ظاهر باشد چنان ظاهر آن متغیر میشود که دوست و آشنائی
صورتش هم بدشواری میشناسد و در سر گرمی زیاده و بدن موافق معتاد حرارت محسوس شود و در چشمان سرخی بود و ثقبه
عنبیه ضیق میشود و گاهی اینکه از خوردن جوز ماثل بلادونا عارض شده باشد که در ان ثقبه عنبیه وسیع میباشد و نبض سریع بود اما گاهی
قوی و زمانی ضعیف لیکن اینچه سبب خوردن بلادونا شده در آن نبض عریض میباشد و ممکن است که نبض درین مرض بحال خود
باشد گاهی درین مرض اشتها کم بود و گاهی بولیموس عارض شود لیکن اکثر همین است که اشتها نمیباشد و در دهن بیمار آب زیاده پیدا
میشود که از ان همواره تری میماند و دیگر همیشه خشک میباشد بر کناره های زبان سرخی بود و در وسط آن چرک مجتمع باشد
گاهی بر زبان هیچ تغیر محسوس نشود و همیشه طبع قبض بود و براز که خارج میشود خشک و سفید میباشد که از ان دانسته میشود
که صفرا بسوی امعا کمتر میرود و قاروره گاهی صاف مثل آب خالص گاهی سرخ بود و بیمار روز بروز لاغر میشود زیرا که حرکت زیاده
میکند و بول و عرق می آید و غذا کم میخورد و از ان خون کم پیدا میشود و غذای عضو کمتر حاصل شود و مزاج علیل متبدل گردد و نفرت پیدا
و جواب کسی که محبت بود و از ان عداوت میکند و الفاظ فحش و شکلی شرمی بر زبان جاری میشوند و چون عورات را
عارض شود از ان کلمات و حرکات مخالف حیا و شرم سرزد میشوند و کلماتیکه مخالف حیا و حجاب بود از زبان برآیند و از کسی شرم نکند
و بول و براز خود را به بدن خود میمالد و درین وقت هذیان و اختلاط عقل قوی شود و با آواز سخت کلام میکند و زور و قوت درین وقت
در بدن آن زیاده میشود و از ان کثرت حرکت و وثوب میکند و اطراف را بحرکت دارد و چون باین مرتبه رسد از سردی و گرمی متاذی
نمیشود و اگرچه به بدنش از ان ضرر رسد لیکن خود نمی داند و اگر برای دفع ضرر بپردد دست و در لباس نهند که بپوشد آنرا چاک کرده
می اندازد و کلام مطابق واقع از ان سرزد نشود گاه مهربانی و گاه غضب میکند انجام این مرض آنست که یا از کمزوری که روز
بروز زیاده میشود هلاک گردد یا مرض نسیان یعنی ڈی منشیا پیدا کند یا صحیح گردد علاج اول این مریض را چنان در مکان
محفوظ دارند که خود و دیگران را ضرر و نقصان نرساند بعده مسهل دهند گاه قوی و گاهی ضعیف مثلا هر گاه در سر گرمی
و هذیان هیجان و وثوب یافته شود مسهل قوی دهند و بهترین آن روغن حب السلاطین است که دو سه قطره از ان بنوشانند
و چون تلیین بطن فقط مقصود بود منگنیشیا سلفاس یکدرم و تنکچر های سائمس نصف درم با هم آمیخته همراه دو سه اونس
آب بنوشانند بعد هر چهار ساعت این را بنوشانند تا اینکه یکبار اجابت طبیعت شود و اگر بسبب بدحواسی و جنون آن نوشانیدن

این دوا ممکن نباشد روغن حب السلاطین بتقلیل وزن مثلاً از نیم قطره تا یک قطره بنوشانند و وقت هیجان بیمار را در آب گرم نشانیده آب سرد بر سر ریزند و چون در سر گرمی و آثار جوش خون زیاده یافته شوند زلو حسب مناسب چسپانند و دران خیال این امر ضرور ست که اگر ضربان شرائین اصداغ زیاده بود بر صدغین و اگر سرخی چشمان زیاده بود بر موقین و اگر بر آمدگی و ورم بینی زیاده بود در منخرین و اگر آواز در گوش زیاده بشنوند و بگوید که فلان این میگوید و این میگوید بسبب تشویش پس خلف اذنین چسپانند بعده دماغ را آرام دهند بخورانیدن مخدرات و منومات و بهترین آن درین وقت برومائد پتاسیم و کلورل هائیدریت ست که از پنج گرین تا بست گرین بخورانند تا که خواب آید و غذای خوش خورانند و شیر زیاده نوشانند بطوریکه همیشه شکم خالی نماند چه مداوم غذا در شکم میماند دماغ را اذیت کم میشود و درین باره اصرار کنند و هر گاه عورات را بعد زایدن یا از بند شدن نفاس عارض شده باشد دران بعد علاج عام حامله را در آب گرم نشانند و آب گرم بذریعه زراقه در رحم رسانند و آنچه از نوشانیدن شیر عارض شده باشد دران امر بترک نوشانیدن شیر فرمایند و آنچه از احتباس حیض یا قرب بلوغ و در دور حیض عارض شده باشد تدبیر در حیض بعمل آرند چنانکه نوشته خواهد شد ان شاء الله تعالی و چون مریض را افاقت در مرض حاصل شود ولائق نشستن و صحبت گردد هذیان بر طرف شود آنرا در هوای خوش دارند و سوار کنانند و به سیر و شکار کردن کار لائق طبع را مائل سازند که ازان فائده کثیر حاصل میشود فقط

فصل نهم در قطرب آنهم قسمی از مالیخولیا ست چه درین هم حب وحدت و فساد ظنون بسوی خوف میباشد و آنهم از فساد جسم اسود دماغ عارض میشود و علاج آنهم علاج مالیخولیا ست بعینه

فصل یازدهم در حمق و آن خلقی بود و آن لا علاج ست و آنچه بسبب فساد فکر و عقل بطور مرض عارض میشود علاجش همان ست که در نسیان برای فساد فکر مذکور شده اعاده سورت تطویل ست

فصل دوازدهم در عشق و آنهم قسمی از رنج و فساد فکر ست علاجش همان ست که در نسیان مذکور شده و زیاده ازان آنست که اینجا تبدیل مقام سکونت و تبدیل هوا نمایند و مشغول باشغال گردانند تا بیمار معشوق را فراموش کند و اگر تجرد و عدم ازدواج بر آن محرک زیاده باشد با غیر معشوقه امر کنند که مجامعت کند تا قوت باه از خروج منی کم شود و عشق بر طرف گردد فقط

فصل سیزدهم در کابوس و آنرا بزبان انگریزی نایٹ میر خوانند و آن خوابی ست که دران بیمار صورت هولناک را می بیند و بسیار خائف میشود و درین حالت نفس بدشواری میکشد بسبب تشنج عضلات اندرونی اضلاع و پرده شکم و باعث آن نسبت که از بدهضمی اعصاب متاذی میشوند و ازان تشنج در عضلات که در اضلاع واقع اند و هم در پرده شکم که عضله کبیره ست واقع میشود و بدهضمی سبب قریب ست و لیکن اسباب بعیده آن بسیار اند چنانچه از غم و خوف و کثرت مشقت و محنت نفسانی و از زیاده نوشیدن مطبوخ چای و زیاده خوردن و کشیدن تنباکو هم پیدا میشود زیرا که از آنها بدهضمی پیدا میشود و بعد استعمال مطبوخ چای و تنباکو خواب نمی آید و لیکن هر گاه می آید پس آن کابوس عارض میشود و همچنین از خوردن بعض اغذیه مثل باقلا و لوبیا و تخم بیسن و کوبهی و غیره آنچه بدهضمی پیدا میکنند اکثر این خواب حادث میشود و اطفال را وقت بر آمدن دندان یا پیدا شدن کرم در شکم

ایشان این مرض عارض میشود علامات دیدن خواب هولناک وقت خفتن و از ان خائف شدن و در سینه وقت خواب تنگی محسوس میشود و اول تنفس سریع میشود و بعده عسیر میگردد و طپش قلب زیاده میشود و در سر آوازهای غیر موجود در خارج زیاده محسوس میشوند زیرا که بسبب شدت طپش قلب خون در سر زیاده میرود و دران حال از بدن حرکت نمیشود باآنکه بیمار میخواهد که حرکت کرده خود را ازین خوف وا رهاند و آواز صاف از دهن نمی آید و تکلم صحیح نمیکند و درین وقت اکثر چشم نیم کشاده و نیم خواب میباشد و لقمه چشم کشاده میشود و چون بیدار میشود تشنج فوراً زائل گردد و قوت اصلی در بدن عود میکند و خوف برطرف میشود لیکن طپش قلب باقی ماند و بتدریج دفع میشود **علاج** اول اصل سبب را دریافته بازاله آن کوشند و چونکه سبب قریب بدهضمی ست لهذا باید که برای دفع کردن آن مسهل دهند من بعد بینند که اگر بعد طعام نفخ میشود پس ساقر پر ک الیسیدڈ ایلوٹ از پانزده تا بیست قطره همراه آب ساده آمیخته بنوشانند و اگر بعد طعام همیشه آروغ ترش آمده باشد برای آن سوڈا کاربناس یا میگنیشیا کاربناس یا پٹاس بائی کاربناس همراه آب حلکرده ده پانزده گرین جدا جدا بنوشانند هرانچه موافق طبع افتد آنرا زیاده دهند و هرگاه اطفال را بسبب دیدان شکم افتاده باشد درین وقت سانٹونائن یا سوڈا آمیخته در آب سرد حلکرده بنوشانند بعد چهار چهار ساعت در یکروز سه بار و روز دیگر این را با روغن بیدانجیر بنوشانند تا همراه مسهل کرم از شکم خارج شود و هر کرا عادت کابوس بود آنرا باید که وقت خواب کلورل هائیڈریٹ همراه آب حلکرده بنوشند تا از ان خواب ثقیل آید و اعصاب و دماغ را آرام رسد و ضرورست که وقت خواب قریب این بیمار شخصی موجود باشد که فوراً وقت شروع مرض بیمار را از خواب بیدار کند که از ان دوره و تشنج قوی نگردد فقط

فصل چهاردهم در بیان ڈلیریم ٹریمنس یعنی هذیان و بیخودی که بالرزه و رعشه اندام و زبان باشد و این هذیان و بدحواسی خاص ست که از نوشیدن شراب زیاده از عادت و همچنین گاهی از زیاده نوشیدن افیون عارض میشود و این مرض در جائیکه شراب زیاده نوشیده میشود مثل ولایت انگلستان زیاده عارض میشود و در هندوستان هم پیدا میشود و این مرض کم کم پیدا شده دوره میکند چنانکه صرع بار دار حادث میشود و اول خواهش شراب نوشی ظاهر شود و بعده علامات دیگر پیدا میشوند انحطاط اول و وهم و جنون بمریض عارض میشود چنانکه در بانجو لیا و بیخوابی عارض شود و بتدریج کار دل مائل میشود و بیکار رجا بجا گردیدن خوش می آید و ... و دستها ... میشود ... فاسد گردد و کم هیچ چیز ... آب و غذا ... دفع میشود و تشنگی زیاده ... زیاده میشود بسبب کرب و اذیت و در طلب شراب الحاجت و اصرار میکند و گاهی همراه ... اختلاط عقل و هذیان عارض شود و خوف زیاده در دل پیدا میشود و مینداند که کسی او را قتل خواهد کرد یا کدام حیوان می او را خواهد گزید و آنچه می بیند دران صورت شی مخوف پیدا می کند مثلاً اگر چوب

افتاده را می بیند چونکه هر چیز بنظر آن متحرک و مرتعش معلوم میشود پس آن چوب را افعی تصور میکند و از آن خائف میشود و مضطرب میباشد
و هر صورت را فالفا می بیند گویا دشمن را می بیند و کسی را از دور [illegible] سازد لیکن برای تحفظ خود آلات حربی را مثل شمشیر یا بندوق یا چوب دستی
با خود میدارد که شاید بسبب آن از شر دشمن نجات یابد و ازین خوف که کسی او را قتل خواهد کرد گاهی مرتکب خودکشی میشود باین طور که خود را از بام
بزیر اندازد یا در چاه افتد یا از کارد و شمشیر و هر چه میسر شود از آن گلوی خود را ببرد تا از دست قاتل دشمن خود نجات یابد و بر جلد این
همیشه عرق میباشد و سر گرم بود و جلد زبان چرک آلود و حرکت نبض [illegible] آن مختلف میباشد و نبض سریع و ضعیف میباشد و تمام
بدن [illegible] میباشد و قبض [illegible] و چشم سرخی ظاهر بود و [illegible] باشد و [illegible]
ولیکن [illegible] این بدهوای خلاف [illegible] میباشد چه درین مرض اگر کسی با او گوید که فلان کس [illegible]
آن باز [illegible] بخلاف [illegible] گر کسی عمل [illegible] ولیکن اگر کسی خواهد که از دست او [illegible]
[illegible] و غضب آن زیاده میشود و [illegible] خود را دشمن می پندارد انجام این مرض آنست که بعد رفع بدهوای اگر خواب آید پس عقل او
سلیم میشود و اگر خواب نیاید و همیشه [illegible] بماند و بجا [illegible] و طعام نخورد و [illegible] میشود و [illegible] پیدا شود و
زبان خشک گردد و [illegible] زیاده و [illegible] شود پس بیهوش شده افتاده بماند و کلام نامربوط [illegible] جاری شود [illegible]
تشنج عارض میشود و بیهوش گردد و هلاک میشود علاج [illegible] این مرض ضرور است که بیمار را [illegible]
دارند و در آن مکان [illegible] که از آن ضرر و نقصان رسانیدن بخود و دیگران ممکن باشد ندارند و همیشه برای خبرداری کسی نزد او
موجود باشد تا از خودکشی آنرا باز دارد و الا هر چه که ممکن باشد [illegible] بقدر که ممکن باشد شوربای لحم
آنرا بخورانند و [illegible] و بعده چهار چهار ساعت
بنوشانند تا که خواب آید و هرگاه گرمی سر و سرخی چشم و علامات هیجان و زور و قوت در آن یابند که از آن ثابت شود
که در جسم او [illegible] نقصان شروع میشود آن وقت بیمار را [illegible] و [illegible] آن وقت
[illegible] زیاده نباشد [illegible] تا حرکت قلب ضعیف شود [illegible] و اگر این هم [illegible]
ظاهر شود [illegible] و [illegible] باشد و اگر ازین هم افاقه نشود [illegible]
[illegible] است که [illegible] بنوشانند که از آن بیهوشی [illegible]
و [illegible] ظاهر شود پس بنا بر تقویت [illegible] بلکه عوض آن [illegible] بنوشانند
و شوربای لحم خورانند فقط فصل پانزدهم در صرع و آن [illegible]
و بای موحده فارسی و سکون یای مثناه تحتانی و فتح لام و سکون یای موحده [illegible]
و فی الحقیقت این مرض هم بسبب فساد [illegible] عارض میشود [illegible]
و در آن یکبارگی تشنج و تمدد در اعضای بدن ظاهر میشود و مریض بیهوش میگردد و [illegible]

معلوم شده است که این مرض مردان را زیاده عارض میشود و در جاهلی ... بود و زنان را ضعیفه و قلیل بندرت عارض میشود و اطفال را وقت بر آمدن دندان یا
هرگاه در شکم ایشان کرم پیدا میشوند می افتند و دختران را وقت قرب آمدن حیض و پسران را قرب بلوغ حادث میشود و این مرض بتوارث و اختصاص اعتبار
خاندان با تمام حادث میشود و اکثر بمشارکت گرده هم عارض میگردد و از کثرت مباشرت بعورات هم پیدا میشود و عورات را هرگاه در حیض کمی بیشتر افتد
عارض میشود و گاهی از کثرت خوف و ترسیدن و فکر زیاده و رنج و خوشی هم پیدا میگردد لیکن فکر و رنج و خوشی که اسباب نفسانیه اند بیشتر سبب عود او
زیاده موثر میشوند و همچنین از ورم دماغ و ورم حجاب و از جوش خون دماغ هم پیدا میشود و گاهی بسبب قطع سده در دماغ یعنی هرگاه سختی و کدام ضرر آن
افتد پیدا میشود و گاهی استخوان دماغ زیاده و دراز شده دماغ را فشار میکند و از آن این مرض حادث میشود لیکن این آفت اکثر از باده آتشک پیدا گردد و گاهی که بار
هم بسبب [illegible] ان شکم پیدا میشود و پاره از ان [illegible] و اذیت آن بذریعه اعصاب به دماغ رسیده محدث این مرض میگردد و گاهی از سنگ مثانه
و وقتی بمشارکت رحم حادث میشود و گاهی از اذیت ساقین [illegible] انگشت پا پیدا میگردد و العلامات گاه گاه قبل از دوره بیمار را اذیت محسوس میشود مثل درد سر
یا دوران سر و سستی اعضا یا اینکه از چشم کم دیده میشود و سیاهی پیش چشم محسوس گردد اما این علامات همه یکجا یافته نمیشوند بلکه مختلف و جدا جدا یافته میشوند مثلا بعضی
در بعضی و بعضی در اشخاص دیگر و گاهی کدام صورت خاص مثل [illegible] سرخ پوش یا جانور سیاه رنگ مقابل چشم بیمار محسوس میشود و چون آن قریب بیمار رسد مریض بیهوش
میگردد و آنرا [illegible] میکنند و گاهی در عادات مریض چنان تغیر خاص میشود مثل آنکه کلام ترک میکند یا غیظ و غضب فی الجمله پیدا میگردد که از ان عزیزان
و پرستاران آن را می شناسند و میگویند که امروز دوره خواهد شد و چون دوره شروع شود بیمار قریب افتادن رسد صیاح میکند بسبب تشنج عضلات اضلاع
و پرده شکم که از ان هوا از ریه دفعة خارج میشود و بعده بر زمین می افتد و بعد افتادن اول تمدد و سختی در اعضا عارض میشود و نفس بند میگردد و بعد آن تشنج
و ارتعاش و اختلاج عارض میشود و [illegible] دهان [illegible] گردد و [illegible] سفید میباشد و گاهی با خون سرخی بود و هرگاه زبان زیر دندان آمده زخمی میشود
و [illegible] تشنج موقوف [illegible] افتاده میماند [illegible] بیهوشی آید و بحالت
صحت عود میکند [illegible] لیکن [illegible] شده بود و گاهی فقط آواز کرده قبل از
که بر زمین افتد [illegible] ضعیف بود [illegible] دندان [illegible] سبب آن نفع کرده میشود
[illegible] عارض میشود [illegible] بعد
[illegible] و گاهی [illegible] گاهی
از ان فالج پیدا میشود [illegible] نقصان عقل [illegible] اختلاط [illegible] این مرض
لا علاج است علاج اول سبب [illegible] علامات [illegible] آن وقت بیمار را در مکانی محفوظ باید نشانند
که [illegible] مریض دفع کنند [illegible] و اگر قبل دوره [illegible]
درد محسوس [illegible] بالای محل درد
[illegible] مسهل [illegible]
[illegible]

که مضموم میباشد کشاده نمود و قوت برآن دست زنند تا تشنج کشاده شود و اگر کلارفام موجود بود بقدر نصف ڈرام ازان گرفته
بر پارچه پاشیده بذریعه هوابوی آن در بینی رسانند از این تدبیر تشنج فوراً رفع میشود و دماغ را آرام میرسد لیکن نهار زنهار نیست
پارچه کلارفام پاشیده را بابینی متصل نسازند الا صورت بیهوشی خواهد شد بلکه قدری از بینی دور دارند و چون دوره صرع
برطرف شود و بعد آن تدبیری عمل آرند که آینده از وقوع دوره امان شود و مرض نوبه نکند زیرا که تواتر و توالی او دارین مرض
مهلک است این تدبیر مخصوص است دراینکه دماغ را آرام دهند خواب آرنده ادویه بخورانند بهترین همه برومائید پاسیم کلورل هائی
ڈریٹ است که بست یا بست و گرین از آن با آب حل کرده بنوشانند بهتر ازین ادویه درین باره دوائی تا حال بتجربه نرسیده
لیکن اگر این ادویه موجود نباشد باید که ٹنگ سلفاس زنک یلیرین از هر یک پنج گرین تا بست بست گرین گرفته در آب حل کرده
بعد چهار چهار ساعت بنوشانند که طبای ساعقین دراین مرض این ادویه را باستعمال می آوردند و نافع یافته اند لیکن
هر دو دوای سابق نفع اند اما باید که با هر دو دوای صرع ریشه سنبل الطیب قدری شریک کرده باشند که آنهم نافع است همچنین
فصل ادویه مخصوصه را قوی میکند اما باید دانست که هرگاه کلورل هائیڈریٹ خورانند قدری سوڈا کاربناس هم همراه آن
بالضرور آمیزند که از اینقدر قلیل آن نفع زیاده میرساند چنانکه دوای تلخ همراه آن نوشانیدن ضرور است همچنین قدری
سوڈا هم همراه آن دادن واجب است چون اطفال را بسبب برآمدن دندان صرع عارض شده باشد درین وقت مقدار قلیل کلورل
هائیڈریٹ با آب نبات حل کرده بعد دو دو ساعت بنوشانند باین طور که اگر طفل ششماهه بود تا یک سال که از عمرش
بگذرد یک گرین باید بعد یک سال تا دو سال یک نیم گرین از بعد دو سال تا سه سال کامل سه گرین مقدار کلورل هائیڈریٹ
اضافه کنند تا دهم کاراراهم برای دماغ حاصل شود و آنرا نوشانیده باشند بعد دو دو ساعت قبل دوره یا بعد آن مصروع را شکنٹ کافور
نوشانند یا بنفشه و سعوط کنانند فقط الیشفا از ادویه نافع این مرض دوائی است موسوم سرپی اکسلس که آن مکسچری نیم
دو سه گرین از آن همراه کسی آکسٹ جنشین که وسه گرین بوده باشد حسب ضرورت روزانه سه بار به بیمار بخورانند هم او کسائیڈ آف نک
دو گرین خورانیدن دو بار روزانه همچنین سلفیٹ آف کوپر ربع گرین دو بار خورانیدن و الایکر آرسنک سه سه قطره همراه آب
نوشانیدن بعد غذا درین مرض مفید است و تدهین بدن از روغن زیتون برای تقویت دماغ و نخاع نافع است
فصل شانزدهم در سکته و آنرا اپوپلکسی نامند که یک گونه بفتح الف و ضم بائی موحده فارسی و سکون او
و بای موحده فارسی ثانی و فتح لام و سکون کاف و کسر سین مهمله و سکون یائی مثناة تحتانی و آن مرضی است که در آن حس و
حرکت یکبار معطل میشود بجز حرکت نبض و نفس که آن هر دو بحال خود باقی میمانند و سبب خاص آن در دماغ میباشد در
عضو دیگر و آن انفعال دماغ است خواه غافر سید دماغ باشد یا بالائی آن بعد تشریح دماغ این مرض آنچه دیده شد آنست که
گاهی انفجار عرق درمیان عظم و غشائی دماغ یافته میشود و ثانی درغشا افتاده و گاهی درمیان دماغ و غشا و وقتی در نفس دماغ
آثار انفجار عرق محسوس میشود و گاهی در شرائین عروق دماغ زیادتی خون محسوس میشود بی آنکه ازان خون خارج شده باشد

وگاهی آب زیر غشاء رقیق و بالای دماغ یافته میشود وگاهی در شریان دماغ انیورزم که آن زیادتی شریان است در
عرض خود یافته میشود که بسبب آن دماغ منغمر میشود السبب بدانکه سبب انفجار دماغ که صورت سکته است گاهی رسیدن
صدمه ضرب یا سقوط بود که از ان عرق منفجر شده خون ازان خارج شود و دماغ را منغمر میکند وگاهی بسبب بعض امراض گرده
چنانکه مذکور خواهد شد زمانی بسبب بعض امراض قلبیه چنانچه در امراض قلب نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی و وقتی از مرض شرایین
دماغ هرگاه در آن انیورزم عارض شود یا غشاء شریان مذکور سخت و صلب گردد که ازان حرکت شریان بند گردد و وقتی
بسبب اجتماع خون دران زیاده شود و ازان دماغ منغمر گردد وگاهی از زیادتی خون هرگاه در بدن امتلای دموی بود و وقتی
کمی خون هم این مرض پیدا میشود چه در وقت زیادتی خون خود خون دماغ را منغمر میکند و در صورت قلت دم آب دماغ زیاده
میشود زیرا که دماغ خالی نمی ماند اگر خون کم میشود آب زیاده پیدا میگردد چنانکه در حالت کمزوری کمی خون استیلای ضعف میشود
که آب در تمام بدن زیاده پیدا میشود و بسبب آن هم شکم طراوت و تهیج وجه در بیماران مرض [illegible] پیدا میشود و هم از زیاده
زور کردن که اثر آن بر دماغ رسد چنانکه برای دفع کردن فضول یا بسبب [illegible] یا وقت برداشتن شی ثقیل مثل بار آن
هم این مرض حادث میشود وگاه از زیاده راه رفتن در تابش آفتاب یا در سردی و وقت کثرت برودت [illegible] هم خوف حدوث
این مرض است چه در اول خوف زیادتی خون و در ثانی خوف زیادتی آب در دماغ است و از زیاده رنج و خوشی و هیجان و شورش
غضب و از زیاده تملی معده از طعام که از ان شکم پر شده زیاده بیرون می آید هم این مرض حادث میشود چه از زیاده تملی معده در تنفس
عسر و ضیق عارض میشود و در وقت حرکت قلب سریع گردد پس بسبب سرعت حرکت قلب خون زیاده بر دماغ میرود و از تنگی
نفس خون از دماغ کمتر فرو آید در دماغ زیاده شده دماغ را منغمر میکند از این مرض عارض میشود و این مرض مردان را
بنسبت زنان زیاده عارض میشود و از بعد پنجاه سال تا شصت سال زیاده خوف عروض آن میباشد گاهی این مرض [illegible]
خاندانی پیدا میشود علامات گاهی قبل از عروض سکته مثل صرع علامات منذره آن هم یافته میشوند مثل درد سر و دوران سر
و نسیان و آوازهای گوناگون که انرا [illegible] میشنود و ثقل سامعه در یک گوش بسبب اجتماع خون دران جانب دماغ محسوس
شود و همچنین گاهی ثقل لسان در کلام و کمزوری در دست یا در پا و زائل شدن حس دست یا پا مثل بسبب نمل حرکت خفیف
چیزی از زیر جلد دست یا پا محسوس میشود و کجی دهن ظاهر شود و گاهی در یک دست یا یک پا تمدد وقتاً فوقتاً یافته شود و باز
زائل گردد و این علامات مجتمع در یک شخص یا در یک وقت نمیباشد بلکه بعضی در بعض و بعضی در بعض دیگر و هم ضرور نیست که یافته
شوند چه گاهی بدون ظهور کدامی علامت هم دفعةً بیمار می افتد و بیهوش میشود و حس و حرکت معطل میگردد و زمانی بتدریج بیهوشی
عارض گردد و لیکن هرکه دفعةً بیهوش میشود حس و حرکت او هم دفعةً معطل میگردد و هرکه بتدریج بیهوش شود حس و حرکت
او هم بتدریج معطل میگردد و گاهی با بیهوشی در یک جانب بدن فالج هم عارض گردد و این دانسته میشود باینکه هرگاه جلد [illegible]
دست بیمار را از سر انگشتان [illegible] از جانب صحیح فوراً بیمار دست خود را میکشد آنچه در جانب مسترخی [illegible] واقع ست آنرا

نیک شود و از ان متاثر نمیشود دوم آنکه هرگاه دست جانب علیل را برداشته بگذارند فوراً دست علیل مثل دست میت بر زمین می افتد و دست جانب صحیح آهسته آهسته و باقدری تاخیر و سنگی بر زمین می آید و ایضاً ثقبهٔ عنبیه وسیع میشود چه از عروق دماغ تمتّع آن ابهم منتشر شده کشاده میگردد و چون بیمار بیهوش میشود و بیهوشی بدرجه قصوی میرسد آواز غطیط پیدا میشود و در تنفس بطوء ظاهر گردد و در آخر تنفس آواز نخیر پیدا میشود و بسبب مفلوج و مسترخی شدن لهات چه او وقت تنفس متحرک میشود و اطراف علیل سرد میشوند و بول و براز بی اراده جاری میگردند و گاهی در مثانه بول مجتمع میماند لیکن باید دانست که پیدا شدن غطیط و ظهور آهستگی و خفت در تنفس با صدای نخیر و ضعیف شدن حرکت قلب و جاری شدن بول و براز و برآمدن زبد در دهان درین مرض علامت هلاک علیل است انجام مرض آنست که گاهی صحیح میشود چنانکه هیچ شکایتی بعد زوال مرض باقی نمیماند و شاید که بعد آن مدت العمر این مرض عود نکند و گاهی بعد زوال بیهوشی فالج در یکجانب بدن بیمار باقی میماند و گاهی لقوه میشود و زمانی منجر به نسیان یعنی دق ... میگردد و لیکن اکثر آنست که بعد زوال مرض و حصول صحت باز مرض عود کند تا اینکه دیده شده که تا بست نوبه بیمار زنده ماند و بعد آن بمیرد و زیاده از همه این است که در ابتلای اول درین مرض هلاک میشود و نجات نمیابد و گاهی از زیاده خوردن افیون و از زیاده نوشیدن شراب از حد زیاده هم حالتی مشابه بسکته عارض میشود و این زمان احتیاج بسوی تفرقه در سکته حقیقی و غیر حقیقی ضروری افتد لهذا باید که هرگاه بیمار بحالت بیهوشی پیش طبیب حاضر شود باید که طبیب اول بوی دهان علیل ابوید اگر بوی شراب یا افیون از دهانش آید بدانند که سکته حقیقی نیست لهذا آنرا امر قی کنانیدن فرماید چه بعد آمدن قی صاف و واضح خواهد شد که بیهوشی از شراب بوده یا از افیون لیکن گاهی از دهن افیون خورده بوی افیون نمی آید مگر ثقبهٔ عنبیه افیون خورده ضیق میشود پس ازین علامت هم ممکن است که در حقیقی و غیر حقیقی که بسبب خوردن افیون افتاده باشد فرق توان کرد بالجمله چون شبهه در تشخیص سکته حقیقی و غیر حقیقی واقع شود آن زمان قی کنانند که از تخلیه عن المعدة بخوبی حال هم واضح خواهد شد و از خروج شراب و افیون که سبب حالت مذکوره بوده اند سکته هم برطرف خواهد شد اما اگر بیهوشی بود که سکته حقیقی است درین صورت زنهار قی نه کنانند که در سکته از ان ضرر عظیم عارض میشود و موجب زیادتی مرض حقیقی است و آنچه در کتب قدیمهٔ عربیه طبیه آن در علاج سکته اجازت داده اند از قلت تدبر است چه در وقت قی کردن خون زیاده در دماغ مجتمع میشود و هم خوف انصداع عرق میباشد بالجمله آن در سکته اضر اشیاست فقط

علاج هرگاه علامات منذره سکته یافته شوند آن زمان باید که بیمار را از زیاده حرکت و تعب بدنی و نفسانی مثل زیاده رنج و خوشی محفوظ دارند و از سرنگون کردن بسوی زمین منع کنند که ازان هم در دماغ خون زیاده مجتمع میشود و در به یکسر فرو آید و اگر درین حالت خون زیاده بود فصد اکحل و مسهل قوی نوشانند تا از دوره محفوظ ماند و نوشانیدن مسهل قوی برای هر مستعد بسکته علاج عام دانند و در هر حال آنرا اجرا نموده میکنند که درین مرض هلاک از اسهال است فقط

اما هرگاه سکته شروع شود و حس و حرکت معطل گردد و بیهوشی طاری شود درینوقت غور و تامل نمایند اگر آثار زیادتی خون بعلامات یابند مثل آنکه سر گرم باشد و رگهای سر و چهره و گردن ظاهر بود و درد شدید با صداع ضربان و چشمان و جلد و چهره سرخی و برآمدگی و نبض قوی بست یافته شود باید که اولاً فصد رگ ...

از هر دست و پا که باشد و چون ازان فائده حاصل نشود زلو بر محل صدغین یا موقین یا در منخرین چسپانند و بعده برف بر سر بندند
یا آب سرد و شراب یا آب سرد و سرکه ممزوج کرده یا از آنجا لیس که آنرا شوره یا دیگر تدبیر سرد کرده باشند پارچه بآن تر کرده
بر سر نهند و چون گرم و خشک شود دیگر تر کرده بجایش نهند و مسهل قوی نوشانند لیکن چون بیمار بیهوش است و نوشانیدن مسهل
دشوار بود پس درین وقت روغن حب السلاطین را با مکهن یعنی زبد حل کرده و اصل زبان مالند تا در گلو فرو رود و یا روغن حب
السلاطین را با شربت نبات آمیخته در گلو اندازند که فرو خواهد رفت و بهر حیله که ممکن شود مسهل بنوشانند و چون حقنه های مسهل نیز
تاثیر خواهد شد و جمله امید فلاح و نجات درین وقت درین مرض منحصر در اسهال است پس تا وقتیکه اسهال آن شروع شود احتقانا
تنقیه نمایند بهر نسخه که مناسب دانند لیکن ادویه احتقان باید که حاد باشند تا بسبب آن خون بسوی امعا زیاده جذب شود
و از دماغ فرو آید و ضرر دماغ دفع گردد و بهتر آنست که ایلوه چهل گرین و ثباس کار بناس پانزده گرین با بار الشعیر کرده اولش
باشد حل کرده احتقان فرمایند که تا بدین بعده آن خون کثیر بسوی امعا جذب شود و از دماغ فرو آید زیرا که ایلوه خون را بسوی امعا
جذب میکند لهذا در مرض بواسیر استعمال آن مضر می شود و بهمین سبب احتقان موافق این نسخه برای دفع احتباس حیض بسیار
مفید است زیرا که رحم و معای آخر متصل اند چنانکه خون را در معا جذب میکند در رحم هم جذب میکند و بسبب آن حیض جاری
میشود فلنکو چنین مسهل قوی هر روز درین مرض به بیمار نوشانیده باشند که سوای اسهال دیگر علاج مفید نیست
تا اینکه صحت شود یا آثار کمزوری ظاهر شوند و بیمار ضعیف گردد آن زمان دست از تدبیر اسهال بر کشند و ببینند که اگر در مثانه بول
جمع بود بادخال قاثاطیر بر آرند و شوربای لحم برای تقویت علیل بنوشانند و اگر نوشانیدن ممکن نباشد بذریعه احتقان شوربای لحم را
در امعای علیل برسانند تنبیه گاهی درین مرض بیمار بعد عروض ضعف و کمزوری برای علاج پیش طبیب حاضر کرده میشود
و چون طبیب می بیند سر گرم و اطراف سرد و نبض ضعیف می یابد پس باید که درین وقت از گرفتن فصد احتراز نماید و ایلوه با کار بناس
یا شراب پورت وزن که قسمی از شراب است به بیمار نوشانند و اگر ممکن نشود احتقانا در امعایش رسانند و آب گرم در بوتل پر کرده بند
نموده ازان بر قدمین تکمید سازند و هم خردل را با آب و قدری سرکه سائیده بپارچه آلوده بر ساقین و بالای معده بطور پلاستر نشانند (?)
و هر گاه علیل را به آثار قوت در نبض یابند دوای مقوی خورانیدن ترک کنند و درین حال زیاده تر توجه بسوی حال مثانه دارند
که بول جمع نشود چه اکثر درین حالت تقطیر البول هم می باشد و بعضی اوقات بول در مثانه مجتمع می باشد و ازان بیمار در کرب و اذیت
می ماند لهذا ضروریست که یکبار بادخال قاثاطیر ضرور حال مثانه را دریافت نمایند تا اگر بول مجتمع باشد آنرا بیرون آرند تا ازان
نقصانی نرسد و میبوکسن (?) بعد ازان متورم شده مرض دیگر موذی پیدا نکند و چون اطمینان از عود قوت حاصل شود مسهل
قوی دهند و اسهال آورده باشند تا که صحت شود یا بهر حال جمله تدبیر همین است که اسهال شود و اگر بعد غور و تامل در حال
مرض بطلا (?) ثابت شود که سبب سکته ازدیاد آب در دماغ بود و ازان دماغ منضغط شده درین وقت هم اول مسهل
قوی دهند تا آب کثیر در اسهال خارج شود من بعد تمام موی سر را تراشیده دوای مولد آبله از زراریح ساخته بپوشند (?) بپارچه آلوده

[illegible]

مثل قلنسوه بر تمام سر چسپانند و تا هفت هشت ساعت نهاده دارند تا آبله عظیم بر آید و اگر ممکن باشد ادویه مدره هر آنچه مناسب و موجود باشند بنوشانند تا آب خارج شود و اگر پتاس اسٹیاس یا پتاس نیٹر اسپرٹ نائٹرک ایتھر آب حلکرده نوشانند بهتر باشند و بخوبی ادرار می نماید و بعد حصول صحت علاج تندرستی نمایند و تقویت بیمار ملحوظ دارند بنوشانیدن ادویه مقویه مثل آب آهن و کینین و اغذیه مقویه تا که مرض باز عود نکند **تنبیه و تذنیب** باید دانست که گاهی چند روز قبل از حدوث سکته حالتی که آنرا در کتب طبیه عربیه لوی و فجیدق میگویند حادث میشود و آن از علامات منذره سکته است و آن اینست که در عضلات و عروق حالتی مثل امتداد و ماندگی عارض گردد و بسبب آن در عروق تمدد پیدا میشود و بسبب آن تثاوب و تمطی زیاده می آید و رنگ رخسار و چشمان سرخ میگردد و انسان میخواهد که در آن حالت اعضای خود را پیچیده ممتد سازد پس هرگاه این حالت که از علامات منذره سکته است یافته شود باید دانست که بعد آن سکته حادث خواهد شد و درین وقت برای ازالة آن تقدماً بالحفظ تدبیر مقلل دم باستعمال آرند مثل اینکه تقلیل غذا نمایند و مسهلات که مخرج مائیت رقیقه باشند و هم مدرات مکرر نوشانند و از حرارت آفتاب دور دارند و اگر این تدبیر کافی نشود زلوچسب مناسب زیر عرق اکبر یا در شخرین چسپانند **فقط فصل هفدهم در فالج** و آنرا پرالسس بفتح بای فارسی و رای مهمله و سکون الف و لام و کسر الف و سین مهمله اول و سکون سین مهمله ثانی نامند و آن حالتی است که در آن قوت حرکت و حس هردو یا فقط قوت حس یا قوت حرکت تمام بدن یا عضو خاص ناقص یا باطل شود و سبب آن رسیدن ضرر و نقصان به جسم اسود دماغی یا نخاعی یا متضرر و ناقص شدن جسم ابیض ریشه دار دماغی یا نخاعی و گاهی نقصان و آفت در جسم اسود باشد و جسم سفید محفوظ از آفت و صحیح میباشد و این نقصان بچند قسم بود یکی آنکه در جسم اسود انفل شتن و ورم حادث شود و بسبب آن جسم مذکور لین و بیکار و ضعیف گردد و بسبب ضعف آن قوت حرکت و حس که از آن پیدا میشد ناقص یا معدوم شود دوم اینکه جسم مذکور بسبب نرسیدن غذا لیش ضعیف و کمزور گردد چنانکه وقت انسداد شریان از جسم غریب مثل خشک ریشه یا خون غلیظ که این مرض پیدا میشود سوم آنکه جسم اسود صحیح و از آفت محفوظ باشد لیکن جسم سفید از چیزی متضرر شود یا بسبب کدام آفت قطع گردد پس قوت حرکت و حس را از جسم اسود گرفته و در بدن نرساند چهارم آنکه اذیت در اعضای دیگر باشد مثل در مثانه یا کرم شکم و اثر این اذیت در دماغ بذریعه اعصاب به دماغ یا نخاع رسد و ازین جهت عروق و شرائین که در دماغ اند مجتمع و منقبض شده ضیق گردند و بسبب ضیق و تنگی آن غذا به دماغ و نخاع کم رسد و از آن قوت جسم اسود دماغی یا نخاعی ضعیف شود و از ضعف آن در عضوی که ازین محل منشعب عصب محرک و حساس آن رسته قوت حس و حرکت بپیر استرخا عارض میگردد چنانکه درد مثانه اکثر از کمر تا قدمین بدن مسترخی میشود و گاهی یک عضو مسترخی در حرکت استرخا بود و لیکن قوت حس متضرر نمیشود و صاحب مرض ازین عضو کامل احساس حار و بارد میکند لیکن در عضو یک جواب و مقابل آنست حرکتش صحیح است حس معدوم یا ناقص میشود مثلاً در یک دست استرخا در حرکت بود و در دست دیگر حرکت بدستور باقی و صحیح باشد لیکن حس آن ناقص گردد و سببش اینست که اعصاب حس و حرکت از مبادی های مختلفه نخاعیه رسته اند گویا ظاهر از یک اشتباه شاخ بر می آیند لهذا هرگاه در سبب عصب حرکت فساد رسد یا ببینند

فصل هفدهم در فالج

این عصب در عضوی که رفته حرکت آن عضو فاسد میشود و چون عصب حس آن عضو از مبدء دیگر که صحیح ست آمده ازین جهت
حس عضو مستمر حسی صحیح میماند اما آنچه عصب حس عضو صحیح از زیر مبدء عصب فاسد رسته بعضو مقابل آن که صحیح الحرکت ست رفته
دران حس فاسد میشود بسبب فساد مبدء عصب حس عضو مذکور و این امر اکثر حادث میشود و باعث تحیر میباشد که اطبای
ناواقف از تشریح در بیان سبب آن مبهوت میشوند فتنکّل و گاهی حرکت عضوی باطل میشود و استرخا در ان
ظاهر گردد لیکن در حس کدام فساد راه نیابد چنانکه در لقوه بهرگاه بسبب فساد زوج سابع تنها عارض شود و زوج خامس
که آرنده حس درو جیست از آفت محفوظ باشد پس درین وقت حرکت رخسار باطل میشود لیکن حس آن باقی میماند زیرا که
آرنده حس دران ریشه زوج خامس ست که محفوظ از آفت ست و گاهی فالج و استرخا کامل بود یعنی حس و حرکت هر دو باطل
میشوند و گاهی ناقص بود یعنی قدری حس و حرکت هر دو باقی میباشند و گاهی فالج در نصف بدن از سر تا پا واقع میشود و گاهی
سوای سر و گردن تمام بدن بود و گاهی از کمر تا قدمین بود و بالای کمر جمله اعضا صحیح بوند و گاهی فقط هر دو دست از زندین
میشوند و تمام بدن صحیح میباشد چنانکه این مرض اکثر کسانیکه اسپ میگدازند و ازان ظروف و غیره میسازند عارض میشود و گاهی
یک عضو صغیر مثل رخسار یا یک دست یا یک انگشت استرخا عارض میشود اما آنچه ازین اقسام در نصف جمله بدن عارض میشود آنرا
بزبان انگلش همی پلی جیا بکسر های هوز و کسر میم و سکون یای تحتانی و کسر پای فارسی و کسر لام و سکون یای تحتانی و کسر جیم
و فتح یای تحتانی و سکون الف همی نامند یعنی فالج نصف بدن و اگرچه فالج و استرخا بحسب حقیقت واحد اند لیکن این قسم را
مخصوص باسم فالج ساختن مناسب اهل لغت ست زیرا که عرب نصف را فالج میگویند یقولون فلجت الشئ ای شققته نصفین
بالجمله سبب آن حالتست که بسبب سکته نوشته شده زیرا که این قسم هم از انفعال دماغ عارض میشود مثل آنکه خون کثیر از انصداع
عرق خارج شده دماغ را غمر کند یا آب در بطون آن زیاده شود یا در دماغ ورم پیدا شود یا دماغ نرم شده منعصر گردد و گاهی اصل
مرض در اعضای دیگر بود و اذیت آن بدماغ رسیده مورث فالج میشود چنانکه در امراض رحم و درد مثانه و وقت تولد کرم
در شکم فالج پیدا میشود و درین مرض رخساره یکجانب و نصف زبان و تمامی عضلات نصف بدن از دست و پای جانب
علیل مسترخی میشوند لیکن چشم و ابروی انجانب صحیح بوند و باختیار بیمار حرکت کنند و بند می شوند زیرا که عصب محرک آن از زوج
سالث آمده که از آفت محفوظ است و در آن فساد راه نیافته و گاهی درین قسم فالج حس هم باطل میشود و لیکن اکثر آنست که قوت
حرکت باطل میشود و حس قدری باقی میماند علامات یکبار یا آهسته آهسته قوت حرکت نصف بدن زائل میشود و گاه مثل
گزیدن مورچه قبل حدوث مرض حالتی بر انگشتان ست و یا محسوس شود یا فقط احساس سوزش قلیل درین مقامات بیمار میکند
پس بعد بیمار ببهرحال باید که گوی این کیفیت مثل دبیب نمل از انگشتان بالا میرود و سببش اینست که چون انفعال پیش در جسم اسود پیدا میشود
و آن میخواهد که اذیت خود را دفع کند پس باره بار برای دفع آن کوشش و حرکت میکند و ازان باعصاب اذیت میرسد و اثر
آن اذیت تا سر انگشتان که محل تمامی اعصاب ست ظاهر و منتهی میشود و درین حالت مادام که جسم اسود ضعیف شود و از دفع کردن اذیت

باز ماند محسوس میشود بعده زایل میگردد و چون دست و پای علیل را از دست خود بر داشته واگذارند فوراً بر زمین می افتد و بیمار را اختیار
و قدرت نباشد که دست و پای خود را از افتادن باز دارد و در شروع این مرض هرگاه حدوث آن از انفعال میشن جسم اسود دماغی باشد
تمدد و تحتی و ما عضائی بیمار پیدا میشود زیراکه اعصاب حرکت متاذی میشوند و چنانکه از تاذی اعصاب حس کیفیت گزیدن مورچه و حرکت
آن بر سر انامل محسوس میشد از تاذی اعصاب حرکت کیفیت تمدد در عضلات حادث میشود و لیکن برداشتن اعضا بالا
ممکن نباشد و بسبب ضعیف شدن جسم اسود که مبدء قوت حس و حرکت ست و بعد چند روز هرگاه جسم اسود بسبب ورم ضعیف
و بیکار میشود اعضا مسترخی میشوند و کجی در دهن عارض میشود و شدخ جانب علیل مسترخی میگردد و بسبب آن لعاب
از دهن جاری میماند و لیکن باید دانست که جانب مسترخی وجه بیمار میباشد و جانب متشنج صحیح بود و چون بیمار را ادا کنند
که دهن را جمع کرده هوا را بزور دفع کند چنانکه برای تبخ کردن چراغ میکنند درین وقت اطفای چراغ ممکن نباشد بلکه
هوا از راه شدخ خارج شود و رخسار علیل منتفخ میگردد چه بسبب ضعف بر دفع کردن هوا قدرت ندارد هوا می که در آ
می آید خارج میشود و از ان انتفاخ پیدا میشود و چون طعام میخورد طعام در میان دندان و رخسار علیل مجتمع میگردد
چه او بسبب ضعف استرخای خود وقت ازدراد طعام را از خود دفع نکرده و در ان باقی میماند و چون خواهد که زبان را از
دهان برآرد و زبان را بسوی جانب صحیح بگرداند بی اختیار زبان بسوی جانب علیل مائل میشود زیراکه در زبان دو
عضله از یمین و یسار آمده اند و عضله جانب ایمن تحریک بسوی جانب ایسر میکند و عضله جانب ایسر تحریک بسوی
ایمن میکند و چون در جانب ایمن استرخا شد از تحریک عضله جانب ایسر بسوی ایمن میرود زیراکه محرک آن بسوی
ایمن باقی نمانده و همین فرق ست در زبان و رخسار که رخسار بعد استرخا بجانب صحیح مائل شود و زبان بعد استرخا
بسوی علیل میل میکند و ایضاً در گفتار علیل تغیر واقع میشود و بسبب ضعف عضلات حلق و زبان و دهان چنان کلام ثقیل
ادا کند که دیگران بدشواری می فهمند و درین قسم بیمار را تغمیض عین ممکن نمیباشد زیراکه زوج سابع از عصب که محرک جفن ست
بر تغمیض از آفت محفوظ میباشد لیکن چون در زوج ثالث که کارش برداشتن و کشادن چشم ست هم نقصان راه یابد در چشم
هم استرخا ظاهر گردد و قدری چشم کشاده … محسوس شود و بسبب استرخای جفن اعلی و چون در زوج خامس هم نقصان
راه یابد حس … هم در جانب علیل ناقص یا معدوم گردد لیکن اکثر آنست که این زوج محفوظ میماند و حس وجه
بحال صحت درین مرض میماند و در هر عضله که استرخا عارض میشود لاغر میگردد زیراکه بسبب استرخا از کار خود معطل
میشود و بسبب بیکار شدن آن غذا الیش کمتر میرسد چه غذای عضله از کثرت حرکت آن میرسد پس لاغر و بیکار و
ضعیف میشود و چون بعد لاغری عضله صحت حاصل شود و مرض فالج زائل گردد و باز بذریعه عصب قوت حس و حرکت
از دماغ دران میرسد این عضله اثر قوت را قبول نمیکند و بعد زوال مرض اصلی هم مرض و نقصان فعل موجود میباشد
لهذا رازی گفته است اذا کان عضو المفلوج سخفا یدل النظر الاصفر فلا علاج له علاج عام این مرض آنست که چون

مرض ظاهر شود بیمار را بر پلنگ خوابانند و مخفوظ دارند بآرام تمام بنحوی که سر آن از اعضای دیگر قدری بلند باشد من بعد فوراً وقت
حدوث و ظهور مرض بلا امهال تنقیه احتقانا سازند تا امعا از فضول بزودی پاک شوند و سبب مرض قوی نگردد و اول تنقیه از آب
نمک یا روغن بید انجیر و آب گرم فرمایند من بعد غور کنند که سبب مرض اگر امتلا شرین بود یا زیاده خون در دماغ مجتمع بود و آن دانسته شود
از حمی و آثار حرارت دماغ و گرمی سر و قوت نبض و سرخی چشمان و وجه پس درین وقت فصد گیرند یا زلو چسپانند بر صدغین من بعد
مسهل قوی نوشانند و احتقان یا ایلوزو یا اس کاربناس همراه ما الشعیر نمایند تا خون بسوی امعا جذب شود و از دماغ فرو
آید و اگر از اجتماع آب در دماغ بود یا سبب کمزوری ظاهر باشد و سر گرم نبود و اطراف سرد و نبض ضعیف باشد درین وقت زنهار
فصد نگیرند بلکه احتقانا تنقیه نمایند بروغن بید انجیر و روغن تارپین و اگر کمزوری زیاده بود تیزاب امونیا بوهاشند و امونیا کاربناس
با آب حل کرده بنوشانند تا اینکه نبض قوی گردد و چون قوت در نبض آید نوشانیدن امونیا موقوف کنند و مسهل دهند بهر چه مناسب
دانند بعده هر روز بیمار را چنین بهر کاتی که باشد بعلاجش مشغول شوند دائما و اطراف علیل را مالش فرمایند و غذای خوش
خورانند و چون دانسته شود که سبب فالج امتلا شرین دماغ بوده و آن رفع شده و این دانسته شود بزوال حمی و سرعت نبض و
رفع شدن گرمی سر و بدن و صحت عقل و حواس آنزمان استرکینا ستهم حصه یا بست و چهارم حصه گرین همراه اسافیتیدا یا ایلوبا
خالص حل کرده بنوشانند یا بطور حب بخورانند و باید دانست که استرکینا در اکثر اقسام فالج و استرخا مفید است الا جائیکه فالج از
ملائمت دماغ عارض شده باشد و علامتش آنست که در آن عضلات جانب و حشی دست علیل مسترخی و عضلات جانب انسی
متشنج بوند و از آن دست جانب مفلوج کج و مائل بسوی سینه و شکم باشند پس درین قسم استرکینا مضر است زیرا که این
فالج مرکب بود از استرخا و تشنج و استرکینا مولد تشنج است و لیکن بیشتر این علامت در فالج کهنه و مستانف یافته میشود و هر گاه
در امراض صعبه که فالج هم باشد و درد در عضلات و غیره باشد درین وقت هم استعمال کچله و مرکبات آن نشاید چه درین وقت
در اعضا نباشد مگر از ملائم شدن دماغ و سبب آن درین وقت مضر شود فتدبر و بعد آن بذریعه زنجیر برقی تقویت
بدن نمایند و طریقه آن مخالف است یکی آنکه یک سر آن بر سر و سر دیگر بالای سر انگشت پا نهاده حرکت دهند یا یک راس
آن بر مهره های پشت یا گردن جائیکه سبب مرض متعین شده و سر دیگر را بر سر انگشت پا یا یک سر آنرا بر کمر و سر دیگر را بر سر انگشت
پا یا یک سر را بر دست و سر دیگر را بر سر انگشت پا نهاده حرکت دهند لیکن این علاج را باید که بعد یک دو ماه هر گاه مرض
قدیم شود بکار برند و الا عوض فائده نقصان کثیر از آن حاصل شود و همچنین از نهادن پلاستر که از فلفل گس بود
بر پس راس و بر گردن یا بر مهره های پشت و غیره هر جا که فساد بود نهادن مفید است و بعد حصول صحت علاج کرده
باشند آنچه در علاج سکته نوشته شده بجا مفید بود و آنچه در کتب عربی نوشته اند که درین امراض در هفته بر نوشانیدن
ما العسل اکتفا کنند و مسهل نه دهند و بعد دو هفته تنقیه نمایند غلط است بلکه از وقت عروض مرض علاج تنقیه نمایند و سبب
قوی شدن نه دهند قسم دوم آنکه در تمام بدن بجز اعضای رقبه و وجه عارض شود و عام از اینکه از مهره دو دست تا قدمین یا از

کمر تا قدمین مسترخی شوند و درین قسم حس و حرکت هر دو یا برابر ناقص یا باطل میشوند و سبب آن در نخاع میباشد و این ظاهر میشود
باینکه گردن و روی و عقل و حواس و دماغ صحیح میباشند و سببش همین است که در دماغ آفتی نرسیده و سبب مرض یا رسیدن ضرب
و نقصان بسبب ضربه بر مهره های گردن و پشت میباشد که از آن فقرات هم جدا شوند و بسبب آن نخاع شکسته یا منغمز
شود لیکن اگر از فقره اولی عنق تا فقره سوم شکسته شود فوراً بیمار می میرد و اگر از چهارم تا آخر ضرر رسد بنحو مذکور این مرض
عارض میشود و ازین بیان ثابت شده که سبب این مرض از فقره چهارم گردن شروع میشود و گاهی بسبب مرض عظام فقار
هم این مرض عارض گردد مثل اینکه استخوان فقره ملائم شده بسوی قدام یا خلف یا یمین یا یسار مائل شود و از آن نخاع
منغمز گردد و این سبب اکثر در اطفال تا سن شانزده سال و دختران را تا رسیدن بعمر چهارده سال پیدا میشود و گاهی بسبب
ورم نخاع و گاهی از لین شدن آن این استرخا پیدا میشود و گاهی عروق صغار که در غشا اند متصدع شوند و از آن
خون کثیر خارج شده نخاع را منغمز میکند چنانکه در سکته دماغی میشود و فی الحقیقت این هم خود سبب سکته نخاعی است که از آن فالج
حادث میشود و گاهی بسبب درد شانه که وقت پیدا شدن رمل و حصاة یا از ورم کلیه بسبب آتشک و سوزاک در آن حادث میشود
این استرخا پیدا میشود و هم از کثرت مباشرت با زنان و از رسیدن سردی مثل آنکه کسی در آب سرد تا کمر فرو رود و در آن
مکث کند و از ورم هر دو غشای غلیظ و رقیق که بالای نخاع محیط اند و هم از خوردن بعض اغذیه مثل دال که یک قسم کرسنه که دانه
آن خرد میباشد و از خوردن حیوان سیاه که در گندم پیدا میشود و در آن سوراخ میکند هم این مرض حادث میشود و از
زیاده خوردن ارگت که قسمی از چیست هم این استرخا حادث میشود. علامات آنچه ازین قسم استرخا بسبب مرض عارض
میشود در آن از سر انگشت هر دو پا حالتی مثل گزیدن مورچه محسوس میشود و قوت کم میگردد و ممکن نبود که بیمار قدمهای خود را
باختیار و قدرت از زمین بردارد بلکه پا را کشیده راه میرود و بالجمله پاها باختیار مریض نمیباشد و تعطل حس و حرکت از قدمین ظاهر شده
تا کمر رسیده بتدریج و گاهی تا شکم هم میرسد و بیمار را تا جائیکه استرخا رسیده منتهی شده و حس معطل شده چنان معلوم میشود که گویا
کسی آنجا را از رسن محکم بسته است و آخر زمان گاهی سلس البول و گاهی احتباس بول و همچنین جریان شکم یا قبض طبیعت
عارض میگردد و بالجمله بول و براز از اختیار مریض دفع نمیشود و قاروره کدر یا سفیدی و بدبوی بسیار بود و قریب سرین بر
مفصل استخوان ورک یا عجز زخم پیدا میشود زیرا که بسبب عدم حس و حرکت چون غذا کم میرسد جلد ضعیف میگردد و از مالیدن
در آن زخم پیدا میشود و چون زخم پیدا شود و از علاج در آن نفع ظاهر نگردد روز بروز زیاده میشود و گو بیمار بسبب عدم حس شکایتی
از درد و الم نمیکند لیکن بسبب خارج شدن ریم و فاسد شدن خون روز بروز ضعف زیاده میشود تا اینکه می میرد و
آنچه بسبب رسیدن ضربه بود فوراً بعد ضرب و سقوط عارض میشود. انجام این قسم آنست که آنچه بسبب ضربه و شکستن
استخوان و جدا شدن آن از مفصل فقار بود لا علاج است و آنچه از مرض فقار یا نخاع بود در آن از علاج قدری
خفت ظاهر میشود لیکن صحت کلی حاصل نمیشود و آنچه به پسران و دختران نابالغ یا از کثرت مباشرت زنان یا از درد شانه

که بسبب آتشک دقیقه تحجری یا بول متورم شده باشد یا از پیدا شدن ریگ و حصاة افتاده باشد صحت پذیر است علاج
آنچه از رسیدن ضربه و شکستن استخوان افتد لا علاج ست و آنچه از مرض استخوان پیدا شده باشد دران تدبیری سازند
که استخوان کج شده راست شود بهر نحو که ممکن باشد و بهترین حیل برای آن اینست که آنچه در ولایت انگلستان نمیه آستیپن کمانی آ
برای راست کردن فقار ظهر میسازند آنرا به بیمار پوشانند تا بذریعهٔ آن آهسته آهسته استخوان راست شود و برای دفع کردن نرمی
استخوان شیره فاسفت آف لائم از نصف ڈرام تا یک ڈرام هر روزه بیمار نوشانند و آنچه از ورم نخاع بود دران اوّل محل ورم را
از بر آمدگی یا درد موضع معلوم و معین کنند پس بعد بر آن زلو چسپانند یا پلاستر از نمک گس نهند و قدری کیلومل خورانند تا
الفل پیش نخاع را دفع کنند پس بعد ایوڈائیڈ پٹاس خورانند تا سیماب را از بدن بیرون کند پس بعد چون ثابت شود که ورم
بر طرف شده و آن از زوال وجع و ورم و حرارت موضع ثابت میشود پس اسٹرکنیا یک شصتم حصه گرین بخورانند بنحویکه
در قسم اوّل مذکور شد و اگر ازین هم نفع تام حاصل نشود ارگٹ بطور ٹنکچر یا حبّ بخورانند و بر اعضای مسترخیه برای مالش امر
فرمایند و بهتر آنست که بعد مالش این دوا بر عضو مسترخی طلا کنند و چنان مالند که در اعضا جذب شود و صفت اسپرٹ کیمفر یک اونس
ٹنکچر کینتاروس دو ڈرام امونیا کاربناس یک اونس و سه اونس روغن کنجد حل کرده بر اعضای مسترخیه مالند نوع دیگر
روغن تارپین سه ڈرام امونیا کاربناس یک اونس و سه اونس روغن کنجد حل کرده بر عضو مسترخی مالند این ترکیب
برای کسیکه مجتنب از شراب است بکار می آید و روغن خردل و روغن سرشف نیم گرم کرده مالیدن مفید است و نوشانیدن
ٹنکچر زراریح از ده قطره تا بست قطره یا خورانیدن سفوف زراریح از یک گرین تا سه گرین برای اصلاح مثانه و
جاری شدن بول مفید است و آنچه از خوردن اغذیهٔ مولدهٔ فالج عارض شده باشد دران ترک اغذیهٔ مذکوره و
علاج عام استرخا که آن مالش عضو سست کافی بود و آنچه از کثرت مباشرت بالنسوان بود دران ترک صحبت زنان
نمایند و در جمیع اقسام فالج و استرخا در آخر از تنجیر برقی لتقویت اعضای مسترخیه نمایند و در امراض نخاع زیاده خیال حفظ مثانه دارند
که در آن بول مجتمع نشود و از آن مثانه متضرر نگردد و هرگاه قدری بر آمدگی در مثانه محسوس شود یا نه محسوس شود در هر سه
چهار ساعت یکبار ضرور قاثاطیر انداخته مثانه را از بول صاف کرده باشند زنهار ازین غفلت نکنند قسم سوم
آنکه در هر دو دست فقط استرخا عادت شود و تمام بدن محفوظ باشد و درین قسم استرخا تنها در عضلات زندین استرخا
می افتد و آنرا بزبان انگلش لیڈ پالزی یعنی فالج اسربی میگویند زیرا که این فالج تنها بسبب اسرب بکسانیکه همیشه کار اسرب
میسازند مثل کسانیکه حروف سیسه برای طبع در مطبع یک جا درست میکنند عارض میشود و سببش اینست که اجزای
اسرب که وقت گداختن در هوا مخلوط میشوند بذریعهٔ هوا در بدن داخل شده با خون مختلط میشوند و هم
از خارج بذریعهٔ ملاقات اسرب از جلد بدن بذریعهٔ مسام اندرون بدن رفته با خون آمیخته در اعصاب حس و حرکت
و عضلات زندین خصوصاً عضلات جانب وحشی زند فرو رفته در جرم اعصاب چنان تأثیر پیدا میکنند که ازان

اجزا

چنانکه قوت حرکت و حس دران نفوذ میکرد نافذ نمیشود واگر قدری نفوذ هم کند عضلات بسبب فساد
حال اعصاب از اثر قوت متاثر نمی شوند گاهی اجزای اسرب بذریعهٔ ظروف طعام و آب در بدن داخل میشوند لهذا
باید که همیشه از خوردن و آشامیدن در ظروف اسرب احتیاط کرده شود علامات اول آنکه هر دو دست از مفصل
زندین که با مشت و دست مسترخی شده می آویزند و بیکار میشوند دوم آنکه عضلات زندین جانب انسی و وحشی
هر دو خشک و لاغر میشوند سوم آنکه بر سر لثه گرد دندان خط سیاه پیدا میشود و سببش آنست که اجزای
اسربی عروق لثه را که بر سر لثه هستند از حرکت بند میکنند و ازین جهت خون در آنها جاری نمیشود بلکه قدری
بر سر آنها سیاه شده باقی میماند چهارم آنکه طبع بسیار قبض بود پنجم آنکه گاه گاه قولنج ازان عارض میشود انجام
مرض اینست که اگر علاج کرده شود صحت میشود و گاهی منجر بصرع میگردد و بعد آن هلاک میشود علاج اول
اجزای اسربی را از بدن بیرون کنند و برای اخراج آن پتاس ایڈائیڈ از پنج گرین تا ده و یا بست گرین
بعد چهار چهار ساعت بآب حل کرده بخورانند یا فیری ایڈائیڈ از پنج گرین تا ده گرین بنوشانند و در آبگرم
علیل را هر روز بنشانند تا اجزای اسربی خارج شوند و اگر این آب گوگرد بود بهتر است و اگر آب گوگرد میسر
نشود سه توله گوگرد سائیده یا پتاس سلفائیڈ که از دو اونس تا چهار اونس باشد حل کرده در آب گرم
آمیخته در آن بیمار را بنشانند این تدبیر اخراج اجزای اسربی است چون اسرب خارج شود تدبیر
تقویت اعضای مسترخیه نمایند و برای آن بر اندام و عضلات علیل مالش زیاده سازند و بعد مالش از
زنجیر برقی تحریک و تقویت کنند باین نحو که یک سر آن در دست راست و یک سر آن در دست چپ
بیمار داده تحریک کنند و اسٹرکنیا خورانند بقدر یک بست و چهارم حصه گرین و این را روزانه خورانیده باشند
بنحویکه سابق گفته شده و چون درین مرض طبیعت قبض میباشد و بلا ظهور صحت در بدن از دادن مسهل
درد امعا زیاده میشود زیرا که درین مرض ریشه طولانی امعا مسترخی و ریشه مدور عریض متشنج میباشد
درین صورت مسهل فعل خود را بدشواری میکند لهذا تا ظهور صحت و خفت مسهل ندهند و عوض آن از
آب گرم یا آب صابون یا از آنچه مناسب دانند از ان بطور حقنه امعا را هر روز صاف کرده باشند تا قبض
شکم رفع شود و چون آثار صحت ظاهر شوند مسهل دهند و در مسهل قدری بلاڈونا ضرور شریک کنند تا که تشنج ریشه عریض را
کم کند و آهسته آهسته شکم را از جانب راس تا جانب چپ مالیدن معین بر رفع قبض میشود و چون بیمار را صحت
تامه حاصل شود لیکن بعد آنهم او را اجتناب از عمل اسرب ممکن نباشد درین صورت او را امر و تعلیم
کنند که قبل خوردن طعام دست و دهان و ریش و بروت خود را خوب از آب بشویند و آبی که می نوشد
در آن قدری سلفیورک ایسڈ انداخته بنوشد و لباسی که وقت کار اسرب می پوشد آنرا بعد فراغ از کار

بسوخته و از بدن فوراً جدا کند تا از ضرر آن محفوظ ماند قسم چهارم که استرخای عضو خاص صغیر ست مثل استرخای
یک دست یا یک انگشت و آن بسبب منغمز شدن عصب که آرنده حس و حرکت باشد می افتد بی آنکه سببش
در دماغ یا نخاع بود و آن بچند وجه میشود یکی آنکه کسی دست خود را بر جسم صلب نهاده بخواب رود و از آن عصب
منغمز شود یا در عصب یا کور سختی یا ورم پیدا شود و هم چنانکه از غمز عصب این استرخا پیدا میشود از قطع عصب هم پیدا
میشود اما آنچه از غمز عصب ست اگر تا در غمز بعصب رسیده باشد گاهی این استرخا همیشه باقی میماند لیکن در حس فتور واقع
نمیشود و گاهی این قسم استرخا از بستن رباط که وقت شکستن استخوان به زور و قوت بندش میکنند حادث میشود که
طبیب خیال آن نکند و آنچه از قطع و زخم عصب حادث میشود پس اگر عصب کبیر قطع شده لا علاج ست و اگر عصب کوچک
قطع یا زخمی شده باشد بعد التصال امید صحت ست باجمله درین جمله اقسام مالش اندام و تقویت اعصاب بذریعه تحریک برقی
نمایند و گاهی استرخای عضوی از کمزوری شروع میشود و لیکن سببش ظاهر نباشد و رفته رفته تمام بدن را عام میگردد و همه
بدن لاغر و ان خشک میشود و لاغر گردد و آخرالامر بسرفه کهنه منجر شده هلاک میکند و سببش اینست که چون کمزوری
به سینه رسید از دفع کردن بلغم عاجز شود و بسبب آن از انسداد تنفس هلاک میشود و در تعیین سبب آن در میان
اطبا قیل و قال بسیارست اما اقرب آنست که این استرخا از فساد جسم اسوده ماغی پیدا شود و علاج خاص آن نیست
شاید از تحریک و تقویت بوساطت تحریک برقی فائده ظاهر شود و الحق پیدا آنکه قسمی از استرخاست که در آن عضلاتی که دست
راست که زیر انگشت ست ماؤف و متاذی و مسترخی میشود و در ریشه عصب تحریک که در آنست ضعیف و مسترخی میگردد
و بسبب آن قوت در انگشت زائل میشود و اکثر این قسم استرخا کاتبان و محرران که زیاده تحریر کنند عارض میشود
اسمش بزبان انگریزی آنرا اسکرو فرس پالزی باکسر الف و سکون سین مهمله و کسر کاف و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح
نون و سکون رای مهمله و سین مهمله و فتح بای موحده فارسی و سکون الف و لام و کسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانی بمعنی
فالج کاتبان نامند و اکثر این مرض از زیاده مشقت کردن در کتابت عارض میشود علامتش آنست که در زیر انگشت دست راست
دردی میشود و رفته رفته این درد تا مفصل شانه میرسد و از گرفتن قلم در دست و نوشتن اذیت دست و زیر انگشت زیاده میشود
و آخر چنان شدت میکند که اگر بجبر قلم را گرفته عزم کتابت نماید از اذیت انگشتان کشاده قلم خود بخود از دست می افتد
و نوشتن ممکن نشود علاج این مرض آنست که دست را آرام دهند و بحالت سکون دارند و مطلقاً تا عود قوت کتابت
ترک کنند و هر گاه درد شدت کند مسکنات وجع و محللات را بانضمام مقویات از خارج استعمال نمایند و مقویات راس و عصب
مثل مرکبات فاسفورس و آهن و کچله استرکنیا و ادویه که آرام بدماغ میرسانند مثل برومائد پتاسیم و هائیدریت کلورل
و کیکو یا ئی سانیکس و غیره حسب مناسب ضم کرده بنوشانند و آنچه در علاج فالج نوشته شده ازینجا العمل آرند
مثل مسح رالیف و ادهان فالج بمقویه خورانیدن و همچنین برای تقویت عضلات کشیدن ... از سلسل نوشانیدن

فصل بیست و سوم در تشنج عضو خاص

ماهیت تشنج عضو خاص

وهم نوشانیدن روغن جگر ماهی یا تانک سرپ مفید است هم فرمایند که مریض سیر بلاد های مختلفه نماید که اختلاف اهویه درین مرض مفید است چون کهنه شود استعمال زنجیر برقی بران مفید بود و اگر مریض در خون استعداد روماتیزم هم داشته باشد همراه ان علاج روماتیزم هم فرمایند. باقی مجمل آن نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی

فصل بیست و سوم در تشنج عضو خاص

مثل دست یا پا و آنرا بلغت انگریزی اسپازم گویند هرگاه تشنج عام باشد انرا کانولشن نامند ماهیت این است که عضله قابضه مائل کنند مفصل بسوی مبدء خود مجتمع شود و سخت عریض در طول خود قصیر گردد و درین مرض هوش و حواس سالم مانند فی الواقع این مرض صرع خاص عضو است چنانکه صرع تشنج عام بدن است اصل سبب آنست که آنچه اعصاب بعضلات مسطوره می آیند زیاده قوت از دماغ می آرند و عضلات مقابل عضلات مذکوره دران ضعیف میشوند اعصاب آنها کمتر قوت از دماغ می آرند چون راست شدن و مستقیم ماندن عضو موقوف بر آنست که از عضلات جانب وحشی و انسی از هر طرف حرکت برابر صادر شود و چون حرکت عضله یک طرف قوی و حرکت عضله طرف دیگر ضعیف شود و اختلاف میان قوت عضلات در حرکت واقع شود پس هر عضله که بسبب قوت عصب خود بسوی خود عضو را میکشد بهمان جانب عضو مائل میشود و این مرض فقط در عضلات قابضه بدن تا انکه مفاصل عارض میشود و سبب قریب آن گاهی اصلی بود که در دماغ یافته میشود مثل آنکه دماغ از ورم نرم شود و گاهی شرکی باشد مثل آنکه از مرض حلق و صدر مثل خوانیق و ذات الجنب و از مرض شکم مثل بدن اصعاد [illegible] یا مرض [illegible] مثل اختناق رحم یا از مرض ثدی مثل جمود اللبن فی الثدی تشنج شدن آن از مرضعات افتد و اکثر این مرض اطفال را در حمیات حاده اثنای وقت بروز دندان پیدا میشود و همراه آن قبض شکم باشد عارض میشود اما اگر درین حالت [illegible] اسهال عارض شود [illegible] تشنج محفوظ میمانند و بسبب حقیقی وقوع تشنج در اطفال درین وقت جوش خون کثرت آن در دماغ میباشد لهذا درین قسم وقت تشنج طفل بیهوش میباشد و چون زیاده بیدار مانند و زیاده گریه کنند نیز عارض میشود و گاهی خاص در اطفال تا ده سال بسبب فساد نخاع هم عارض میشود و گاهی از زیاده محنت و مشقت مثل اینکه زیاده راه رود یا زیاده کتابت کند و هم از کمزوری و ضعف وقتیکه خون کثیر از بدن خارج شود یا زیاده آب از خون بدر آید فی اسهال بیرون رود چنانکه در مرض [illegible] اکثر مشاهده میشود و ممکن است که از گزیدن بعض حیوانات هم بسبب [illegible] شدن [illegible] عارض شود علامات اول از همه تشنج است که عارض میشود و عروض آن گاهی دفعة بود و گاهی بتدریج پس آنچه بسبب فساد [illegible] دماغ عارض میشود بحال خود باقی میماند و زائل نمیشود بلکه عضو بسبب نقصان و فساد عضله ناقص میشود و کثیر مسترخی میباشد [illegible] و بعد تشنج [illegible] بعد آن آثار فالج از عدم حس و حرکت دران ظاهر میشود [illegible] بحقیقت درین قسم اکثر فالج و تشنج هر دو بسبب فساد دماغ مجتمع میباشند آنچه بسبب مشارکت عضو دیگر عارض میشود دران بعد زوال تشنج عضو باز بحال صحت خود رجوع میکند و در عضله نقصانی باقی نمیماند و گاهی این مرض بعد [illegible] گاهی بعد سکته و صرع هم عارض میشود و درین قسم از تقدم این مرض شناخته میشود که تشنج دماغی است هرگاه با مرض [illegible] یافته شود باید دانست که شرکی است باید دانست که اکثر تشنج شرکی یا دوار عارض میشود علاج آنچه بسبب [illegible] و اصلی [illegible] و آنچه بتبع امراض دیگر یافته شود و آن اصل مرض را دریافته بعلاج خاص آن پرداختند و علاج عام برای جمیع اقسام آن این است که

هرگاه تشنج باقی ماند اول مسهل ملائم مثل پل پاپی کمپونڈ نوشانند یا بذریعه حقنه تنقیه امعا نمایند تا از اذیت قبض المعی حاصل شود بعد
مثانه را ببینند اگر در آن بول مجتمع باشد با دخال قاثاطیر بیرون آرند که اذیت مثانه برطرف شود و عضو متشنج را آهسته آهسته راست کنند
و وقت راست کردن عضو هنگامی است که دوره آغاز کند و مستحکم نشود و بعد راست کردن عضو بر عضلات متشنجه ضربه رسانند تا از اذیت ضرب
تشنج برطرف شود و عضو منبسط گردد و پس امر کنند که بر عضلات مالش زیاده سازند بعد جمله تدابیر از زنجیر برقی تقویت اعصاب و عضلات
نمایند و تشنج اطفال اوقات برون زدن دندان و تپهای گرم ایشان عارض میشود علاجش بعد استعمال تقلیل خون دماغ همین است که تدبیر تسهیل نبات
اسنان که کشادن لثه بنشتر است بعمل آرند و همچنین تشنج اطفال از زیاده بیداری و کثرت بکا با اطفال عارض میشود دران دماغ و اعصاب را
به تنویم آرام رسانند بهترین ادویه درین وقت کلورل هائیڈریٹ است که یک و گرین با آب حل کرده بعده دو دو یا سه سه یا چهار چهار
ساعت بنوشانند تا که خواب آید آنچه بسبب اذیت و فساد نخاع عارض شده باشد دران تفحص سبب کرده بازاله سبب فساد نخاع کوشند
و آرام دهند تدبیر بعمل آرند **فصل نوزدهم در تشنج حار** و انرا هیٹ اپوپلکسی یعنی سکته از گرمی آفتاب پیدا شود و هم گاهی
سن استروک یعنی صدمه آفتاب گویند که بسبب زیادتی و جوش خون عارض میشود مثل کسیکه در آفتاب گرم راه رود و از ان خون
جوش آید و از ان دماغ متاذی شود و حالتی قریب بسرسام پیدا شود و بسبب آن از اذیت دماغ و اعصاب تشنج عارض گردد و هم ازین
قبیل است آنچه در تپهای گرم مده و سرسام غشای دماغ حادث میشود و گاه تشنج وقت برون زدن دندان اطفال عارض میگردد خصوصا
وقت برون زدن دندان چهارگانه که مسمی بانیاب اند بموازات چشم میرویند **علامات** دفعة درین تشنج مریض می افتد و بیهوش
میشود و در اعضایش تشنج ظاهر میگردد و گاهی در جمیع میباشد و فرق بینهما آنست که در صرع زبد در دهن می آید و درین اقسام تشنج زبد نمی آید
علاج اول سبب دریافت نمایند بعده موافق آن علاج نمایند و لیکن علاج عام این اقسام آنست که هرگاه بیمار بیهوش شده
بر زمین افتد بیمار را بنحوی بر بستر دارند که سرش از همه بدن بلند باشد تا خون بآسانی فرو آید بعده آب سرد بر سر ریزند و اگر
برف موجود بود بر سر نهند و ببندند و اگر بر گلو یا کمر علیل چیزی مثل کمربند رومال بسته بود آنرا بکشایند تا در تنفس سهولت شود و اگر
کلارفام موجود باشد ببویانند تا اذیت دماغ کم شود و حرکت بدن سست گردد و لیکن وقت بویانیدن کلارفام این امر ضرور ملحوظ
باشد که هرگاه خفت در مرض حاصل شود و قدری تشنج باقی مانده باشد بویانیدن آن ترک کنند الا اگر انتظار رفع تمام تشنج
خواهند کرد درین صورت ممکن است که در بیمار بیهوشی زیاده و قوی خواهد شد زیرا که درین مرض خود بیهوشی میباشد و کلارفام زیاده
کننده بیهوشی است چون این مرض با اطفال عارض شود باید که فوراً طفل را در آب گرم کنند گرمی آن از گرمی خون زیاده نبود و نشاید
چه اگر زیاده گرم خواهد بود موجب زیادتی جوش خون خواهد شد پس بقدر آب گرم باشد که خون را بسوی اعضا جذب کند
و جوش در خون پیدا نکند همین بعده آب سرد بر سر طفل بریزند تا خونیکه از جذب کردن آب گرم باقی مانده جوش آن منطفی شود و
چونکه وقت برون زدن دندان اذیت از درد لثه همیشه متصل بدماغ میرسد لهذا برای آرام رسانی دماغ کلورل هائیڈریٹ از یک
گرین تا دو گرین همراه آب حل کرده بعده دو دو و چهار چهار ساعت بنوشانند تا خواب کنند و آرام آید و حرکت تشنجی برطرف گردد

فصل نوزدهم در تشنج حار

فصل بستم تشنج که از مشارکت رحم حادث میشود واین مرض مختص بنسوان است ودرین مرض فساد در حرکت واقع میشود واحس بالکل باطل نمیگردد بلکه اکثر کلام نیز میشنود اما قدرت بر تکلم ندارد وآنرا بزبان انگلش هسترکل کانولشن بکسر های هوز وسکون سین مهمله وفتح تای مثناة فوقانی وکسر رای مهمله وفتح کاف وسکون لام وفتح کاف وسکون الف ونون وفتح واو وسکون لام وفتح شین معجمه وسکون نون نامند وبعربی اختناق رحم خوانند سبب آن متاذی شدن دماغ ونخاع بود از فساد رحم هرگاه حیض محتبس شود یا بخوبی جاری نگردد یا در ان رحم یا ورم بود یا رحم قبضه از اذیت آن دماغ ونخاع متاذی شوند ودرین وقت از جمیع کیفیات نفسانیه مثل غم وخوف وخوشی مفرط صورت خاص مرض پیدا میشود که اکثر همکی از آنست از خواص این مرض است که چون مثلا که صحیح بود این زن مریضه را در وقت دوره مرض ببیند مبتلا باین مرض میشود بسبب هم مزاجی وهمدردی **علامات** دفعة درین مرض هم مریضه مثل مصروع بیهوش شده بر زمین می افتد لیکن در دهن کف نمی آید چنانکه در دهن صاحب صرع بود اما در اعضای مریضه تشنج که عارض میشود از ان صورت متعدده پیدا میشود این تشنج بر نحو خاص حافظ صورت خاص نبود وگاه گاه درین مرض مریضه گریه میکنند وتنفس صعد امیباشد وتشنج ساعتی موقوف شود وباز شروع میکند وقبل حدوث نوبه قدری احساس درد کلفت از زیر ناف شروع میشود وچنان مریضه را محسوس میشود که گویا مثل غلوله از اینجا برخاسته به بالا میرود وچون تا گلو رسد بیهوش میشود وبر زمین می افتد ونبض جابجا صورت کدام تغیر ظاهر نبود اما بول بافراط وصاف مثل آب می آید **علاج** هرگاه نوبه مرض شروع شود مریضه را بآرام محفوظ دارند تا در حالت تشنج کدام ضرر باعضایش نرسد ووقت بیهوشی تیز آب امونیا برای اعاده هوش ودفع بیهوشی بویانند وآب سرد بر رو پاشند وبر کف دست وکف پا دست بقوت بند تا تشنج برطرف گردد واگر ازین تدابیر تشنج زایل نشود از روغن تارپین وحلتیت وروغن بید انجیر وآب گرم حقنه دهند تا امعا صاف شوند واذیت دماغ کم شده تشنج رفع گردد واگر بعد ازین هم تشنج باقی ماند کلاروفام قدری بویانند تا اذیت دماغ برطرف شود وآرام حاصل گردد واگر کلاروفام موجود نباشد مریضه را ترسانند وچنان کلمات بگویند که از ان خائف شده خود را بهوش آرد مثل اینکه بگویند که جامه اینرا برکنند واینرا برهنه سازند یا موی سر آنرا تراشند یا پشتر از نیش مگس زنند که آبله پیدا کنند تا از خوف برهنگی یا اذیت دوای حاد ترسیده خود را بهوش آرد زیرا که درین مرض اختیار زبلی اختیار ظاهر بود ودر مریضه میباشد قدری بلادت وبیعقلی هم درین مرض پیدا میشود وبعد دفع نوبه وتشنج تدبیر تنقیح واجرای حیض کنند چند روز تا که حیض جاری شود ودوای بدرقه وبدرقه خورانند وبویانند که ازین هم فائده کلی حاصل میشود صفت دوای مذکور تنکچر اسا فیتیدا یعنی حلتیت یکدرام امونیا تنکچر ارک نصف درام تنکچر لیترین یکدرام مشک خالص یک گرین با آب کافور حل کرده قدری قدری بعد دو ساعت نوشانند **فصل بیست ویکم در مرض کوریا** بضم کاف وسکون واو ورای مهمله وفتح یا وسکون الف یعنی رقص کردن ودیدن آنهم تشنج خاص است که در یک عضو یا یکجانب بدن یا در هر دو جانب بطور اداء عارض میشود وچون در هر دو جانب بود درین وقت در یکجانب قوی وزیاده ودر جانب دیگر ضعیف وقلیل میباشد ودرین مرض در هوش وحواس قدری نقصان راه میبابد لیکن بکلی بطلان نمیرسد سبب خاص آن اینست که در اکثر مرض

در عضلات باسطه و قابضه اختلاف در قوت محرکه واقع میشود و باختلاف قوت در مریض آثار اختیاری و بی اختیاری هر دو ظاهر میباشند از آن صورت خاص این تشنج بر این منوال بود که هر گاه میخواهد که چیزی را بر دارد بحسن اختیار و اعانت عضله باسطه دست خود را دراز کرده آنرا میگیرد و قریب خود می آرد لیکن در اثنای راه از تشنج عضله قابضه بی اختیار شده آنرا می اندازد و موافق اراده خود بانجام نرساند و این مرض از عمر پنج سالگی تا پانزده سالگی عارض میشود و بعد آن خوف عروض این مرض نمیباشد چه اگر بسبب قرب آمدن حیض یا از نه آمدن آن یا از قرب بلوغ است تا این سال از هر دو فراغت حاصل میشود لهذا اکثر در تجربه ظاهر شد که بعد پانزده سال این مرض پیدا نمیشود و اگر در میان پانزده سال عارض شود و از علاج دفع نگردد ممکن است که باقی ماند سبب بعیده آن اکثر از کرم شکم و از بد هضمی طعام که از خوردن غذائی ناموافق افتد و از کیفیات نفسانیه مثل خوشی و غم و فزع خصوصاً فزع که از بن زیاده این مرض پیدا میشود زیرا که از بهر این امور دماغ و نخاع متاذی میشوند و بسبب آن جسم دماغی و نخاعی متضرر میشود و گاهی دیدن این مریض اطفال دیگر هم باین مرض از رهم مزاجی همدردی مبتلا میشوند و سبب این ابتلا ضعف و کمزوری بدن میباشد علامات این مرض بسبیل ورد عارض میشود و ابتدا این تشنج عضو خاص میکند پس باز شده عام بر بدن میگردد و این تشنج در حال بیداری میشود و در عالم خواب جاده شده نمیگردد و اگر مرض بزودی دفع شود در مریض تغیری حادث نشود اما اگر تا مدت دراز ماند مریض ضعیف و نزول میگردد و خاصة عضو متشنج بسیار لاغر میگردد و درین مرض حمی و حرارت ظاهر نبود و گاه گاه وقت خوردن طعام و نوشیدن آب از تشنج عضلات حلق و حنجره در ازدراد دشواری ظاهر میشود و گاهی در تکلم الفاظ صاف ادا نمیشود بلکه فافاتیه زیاده در کلام صادر میشود علاج بر بدن این مریض آب سرد ریزند و اگر وقت بارش باران بهتر است پنج شش دقیقه بیمار را نشانند بهتر باشد تا از سردی آب قوت در اعصاب آید بعد تقویت تحلیل از خورانیدن ادویه مقویه پرداز و قبل استعمال ادویه مقویه مسهل خفیف که از آن یکبار یکشادگی طبع اجابت شود نوشانند بعد آب آهن و کنین نوشانند و درین مرض از خورانیدن سم الفار که سنکهیه جزو یک گرین باشد یا نوشانیدن عرق آن که از سه قطره تا پنج قطره همراه آب ساده روزانه سه بار نوشانند نفع عظیم و قوت جسیم حاصل میشود و این علاج این مرض است تا برای دفع کردن اسباب خاصه آن مثل کرم شکم و غیره پس علاج خاص هر سبب که در ذیل آن مذکور خواهد شد انشاء الله بعمل آرند فصل بیست و دوم در تشنج که موسوم بزبان انگلش به کاتالپسی است و بعربی بار که واخذه و شخوص جمود مینامند اگرچه سبب آن تابعین اطبائی یونانی یکیدگر نوشته لیکن حقیقت آن نسبت که آن قسمی خاص از تشنج است که هر دو عضله باسطه و قابضه یکبار دفعته عارض میشود و جمله عضلات بدن از حرکت ارادی عاجز میباشند و این تشنج هم بادوار عارض میشود و وقت عروض آن انسان بر هیئتی که باشد مثل آنکه نائم بود یا نشسته یا قائم یا راکع یا ساجد بر همان هیئت حالت باقی میماند اگرچه عضلات بدن باختیار مریض از حرکت عاجز و غیر مطاع میباشند لیکن فی الحقیقه سختی و صلابت نه بلکه هر گاه شخص دیگر خواهد که اعضائی علیل را راست هموار یا کج کند عضلات مطیع در تحریک بوند و کج و راست میشوند و هوش و حواس بیمار صحیح میباشند لیکن او را ممکن نبود که باراده خود و اشاره نماید و هر آنچه پیش او واقع میشود

فصل بیست و دوم در تشنج که موسوم

بزبان انگلش به کاتالپسی است

[illegible] لیکن بیان آن اظهار [illegible] گاه گاه در این مرض [illegible] چون غشی شود امید است که چشم بند بود این مرض تو به کرده در همان حالت مرض [illegible] شخص مرده را [illegible] کرده است [illegible] قبر نهاده سبب آن در عورات همان است که تشنج که با اختناق رحم عارض میشود گفته شد چون بمردان عارض شود پس اکثر بسبب زیاده محنت و مشقت دماغی زیاده کشیدن و دو تنباکو عارض میشود

علامات دفعتاً این مرض حادث میشود و بر هر حالت و هیئت که عارض شد بر همان حالت و هیئت مریض میماند و چون چشم کشایند حرکت در چشم پیدا شد ازین سبب گاهی مشابه بمیت میشود و درین وقت تفرقه در میان مرده و زنده از نبض دشوار است چه حرکت نبض نامعلوم میباشد لیکن هرگاه گوش بر دل نهاده احساس کنند حرکت قلب تا بقای حیات آهسته آهسته محسوس میشود و هم تا زنده است بدن قلیل متعفن نمیشود علاج چون مرض نوبه کنند طبای سابقین ولایت انگلستان گفته اند که از نهادن پلاستر که از خردل درست کرده بر کف پا و بر هر دو کف دست پس گردن [illegible] فایده عظیم حاصل میشود لیکن باید که آب سرد بر رو و بر سر و پا شند نیز آب بمو نیا با شکر نیز باید داد و بعد از آن قدر قلیل از کلارفام بویانیدن مفید است از او سیه حاده رافع تشنج مثل حلتیت روغن بید انجیر و روغن تارپین حقنه نمایند و بعد رفع شدن تشنج سبب مرض دریافته بسوی رفع کردن آن کوشند و برومائید پتاسیم و کلورل هائیدریت بعد سکون تشنج بنوشانیدن از عود مرض امان میدهد چه از استعمال این دو اذیت دماغ برطرف میشود و همان علت تشنج بود فقط تمت فصل بست و سوم

در بیان تشنج که از گزیدن سگ دیوانه و گربه و گرگ و شغال و ثعلب دیوانه می افتد و کثر از گزیدن سگ دیوانه عارض میشود زیرا که در لعاب دهان این سگ سمیت پیدا شد که در خون مخصوص آن آمیخته این مرض پیدا میکند و بزبان انگلش آنرا هیدروفوبیا [illegible] راء مهمله و سکون یای تحتانی و کسر بای موحده فتح یای تحتانی و سکون زای معجمه بمعنی دیوانه و بای دروفوبیا بفتح ها و سکون الف و کسر یای تحتانی و ضم دال هندی و رای مهمله و سکون واو و ضم فا و سکون واو و کسر بای موحده فتح یای تحتانی و سکون الف [illegible] از آب ترسیدن زیرا که این مریض زیاده از آب میترسد از دیدن آب در گلوی علیل تشنج عارض میشود و بعضی [illegible] نامند علامات سگ دیوانه نیست که آنچه غیر اهلی بود اول در آن چنین حالت ظاهر شود که یکجا نه نشیند بلکه گاه بر چیزی و گاهی [illegible] میشود که اضطراب است بر حالت طبعی کلب نیست آنچه اهلی و پرورش یافته کسی باشد آن بر آواز مالک خود توجه میکند [illegible] مثلاً اگر مالک آن طلب کند حاضر نشود یا بتاخیر تمامی اطاعت حکم او نماید و بی سبب از جای خود [illegible] آواز [illegible] شود و دهن خود را بطور گزیدن بجانب [illegible] چشمانش سرخ میشوند [illegible] هرگاه دست نمیدان آن بهند گرم [illegible] میشود و آب زیاده [illegible] آنچه میگویند که سگ دیوانه آب نمی [illegible] غلط است هرگاه دیوانگی برا و غالب شد دم خود در [illegible] راه میرود و آنچه بروی آن می افتد آنرا میگزد و دهن خود میزند و آواز سگ دیوانه بر خلاف آواز است آن که [illegible] دقیق و باریک میشود شاید که تغیر در صوت آن از تشنج [illegible] بود باشد چه آواز از [illegible] پیدا میشود در آخر مرض مالک را هم نمیشناسد و اطاعت او هم نمیکند بالجمله هرگاه این سگ کسی را میگزد اول از [illegible] علامات [illegible]

شود وبعد استحکام تاثیر سمیت آن اینست که تشنج در گلو و بر پرده شکم معضوض ظاهر میشود و از فم معده در و شروع میشود و تا قلب و گاهی تا گلو میرسد در دهن علیل لعاب لزج چسپنده پیدا میشود و عطش زیاده میگردد لیکن از آب خائف میباشد از این سبب نمیتوانند نوشید و در اوائل هوش و حواس علیل صاف بود لیکن در آخر امر در مریض بیخودی و بدحواسی و هذیان ظاهر میشود و در بعضی تا مرگ هم حواس باقی میماند لیکن باید دانست که این علامات مذکوره بر یک طور در همه اشخاص یافته نمیشوند بلکه در اشخاص متعدد باطوار مختلفه یافته میشوند چنانکه گاه گاه قبل ظهور علامات مذکوره بر محل زخم گزیدن سگ دیوانه که به شده باشد سرخی و ورم ظاهر میشوند قدری درد در آن مثل غزاره پیدا میشود بسوی اعلی بدن صعود میکند از همه پیشتر طبیعت کلب یعنی سگ گزیده علامات مالیخولیا مثل غم بی وجه و وحشت و کمی خواب وقت شب و حدت عارض میشود و اشتها ساقط گردد و من بعد عطش پیدا میشود بعد آن علامات مذکوره عارض میشوند اما هرگاه مرض مستحکم شود تشنج عام بدن باد وار عارض میگردد و وقت دوره تشنج عقل زائل میگردد و حرکات مجنونانه صادر میشوند گاه گاه میخواهد که هر که از پرستاران وغیره از ان قریب آید آنرا بگزد و لعاب از دهانش جاری میشود و هر قدر که لعاب جاری میشود عطش زیاده میگردد لیکن هرگاه آب و برودت آن آید یا کسی کر آب کند یا رشتی یا هوا باو رسد یا کسی بدن آنرا مس کند فوراً تشنج خائف عظیم باو عارض شود و مثل حالتی که طفل را از نشانیدن در آب سرد عارض میگردد بر او طاری میشود و آواز خائفانه از او بر آید و گاهی تشنج او چند ساعت برطرف میشود و بسبب آن آب مینوشد و از ین سبب مردمان گمان میکنند که صحیح شد لیکن بعد آن باز تشنج عارض میشود انجام این مرض هلاکت است گاهی از بند شدن حرکت قلب غش کرده می میرد و گاهی بسبب بند شدن حرکت ریه و تشنج حلق هلاک میگردد و زمانی بسبب زیادتی ضعف و شدت کمزوری می میرد لیکن باید دانست که ضرور نیست که هرگاه سگ دیوانه کسی را بگزد معضوض باین مرض مبتلا شود بلکه نتیجه از تجربه لائق ثابت شده اینست که از پانزده یا بیست کس معضوضین یکی باین حالت مبتلا میشود و زیاده و در بین کسی مبتلا میشود که زخم بر دست یا روی آن رسیده باشد زیرا که بر این مواضع لباس ساتر نمیباشد که بسبب آن دندان سگ از لعاب سمی صاف شده در بدن داخل شوند و گاهی در دماغ سگ ورم پیدا میشود و بسبب آن بعض اعضایش مثل دست و پا مسترخی میشوند و درین وقت بسبب متاذی بودن خود هر که نزد آن رود آنرا میگزد اما از گزیدن آن ضرری نمیرسد علاج هرگاه این مرض موجود بود لاعلاج است اما اگر قبل از ظهور این علامات برای حفظ وقوع در این آفت بمجرد گزیدن سگ دیوانه گوشت زخم رسیده را از کارد یا چاقو بر آن حجامت نهاده بکشند یا خود یا بکسی امر کنند که از تمام خون فاسد را کشیده بیرون کنند بعده در زخم کارد کاستک بخوبی نهند تا گوشت مرده شود و در یکم کنند زخم را بجلد بشدن نمیدهند تا خوب ماده ریم از ان خارج شود و هر فسادی که در آن آمده باشد خارج شود بهتر است و امید قوی هست که از این تدبیر اگر چه یک عضو خراب شود لیکن بحیات بدن نقصانی نرسد چون مرض عارض شود درین وقت جز اینکه حفاظت مریض حتی الامکان نمایند و وقت زیادتی تشنج کلاروفام بو یانند و کلورل هایدریت با آب حل کرده نوشانند و بدماغ آرام رسانند دیگر تدبیری نیست و انجام همانست که نوشته شد ایضاً علاج جدید برای این مرض که از ان مریض صحت یافته اینست که اول بعد

ظهور علامات سکره مو دیه اوّل دوائی پهلو کارپن که جوهر خشیشه جبورندی است هفتم حصه گرین گرفته با آب ساده حلکرده زیر
جلد بازوی جانب چپ بذریعه راقم رسانند بعد بروبائیڈ پتاس و گرام و کلورل هائیڈریٹ چهار گرام حیز پ گوداً یا یک
اونس همراه آب ساده حلکرده بطریق حقنه یا بمریض بنوشانند تا تشنج را مانع شود و چونکه جبورندی لعاب دهن زیاده پیدا میکند از این
سبب از راقم جوهر آن این مریض خشک نمیشود و همیشه تر میماند و از ان تشنگی غالب نمیگردد **فصل بست و چهارم در تمدد**
و کزاز که آنرا بزبان انگلش ٹیٹنس بکسر تای منقوطه هندی اوّل و سکون تای منقوطه ثانی و فتح نون و سکون سین جمله نامند و این
قسم تمدد و تشنج و کزاز تشنج باشد و این تشنج در عضلاتی که تحریک آن اختیاری است و اعصاب محرکه آن از نخاع آمده اند واقع میشود و در
عضلاتیکه حرکت آن بلا اختیار است واقع نمیشود و اعصاب محرکه آن از عصب سمپیتھیٹک آمده اند مثل قلب و عضلات امعا و غیره حادث
نمیشود و کزاز به سه هیئت واقع میشود یکی آنکه بجانب قدام کشند دوم آنکه بجانب خلف کشند سوم آنکه بجانب یمین یا یسار کشند و اکثر همانست
که بجانب خلف میکشد و حرکت تشنجی میکند و عقل و حواس درین مرض سالم و صحیح میباشند زیرا که سبب آن در دماغ نمیباشد بلکه در نخاع
بود و بسبب متاذی شدن آن بهمین سبب فساد در عقل و حواس علیل ظاهر نمیشود و تعیین اصل سبب و فساد خاص آن اختلاف
است لیکن آنچه بعد تشریح سر علیل پیدا شده آنست که ورم یا آب در نخاع پیدا میشود فی الواقع این سبب هم در اکثر مریض یافته میشود و مختص
بهمین مرض نیست بالجمله اصل سبب فساد خاص آن تا حال بحد تحقیق نرسیده همین قدر دانسته میشود که متغیر شدن نخاع سبب
محدث آنست زیرا که ظهور مرض یقینی در عضلات است که حرکت آنها اختیاری است و تعلق این عضلات به نخاع ظاهر است چه اکثر اعصاب
محرکه آن از نخاع آمده اند و سلامت عقل و حواس دلیل واضح است بر اینکه فساد در دماغ نیست این مرض اگرچه در بلاد حاره و بارده هر دو
میشود لیکن در بلاد حاره زیاده میشود و سبب بعید آن گاهی رسیدن هوای سرد به بدن باشد و گاهی بسبب اذیت زخم که بسبب قطع
عضو یا سوختن آن یا از زائیدن واقع شود حادث میشود و اکثر اطفال نومولود را اندرون هفته اولی عارض میشود و آنرا بهندی
جمو گا مینا مند و گاهی از خوردن اسٹرکنینا یا کچله و گاهی از اذیت کرم شکم و گاهی از اذیت رحم عارض میشود و گاهی که سبب آن ظاهر
نمیشود علامات اوّل بر گردن و کلیتین اصل زبان و در گلو قدری درد و سختی محسوس میشود چنانکه از رسیدن هوای سرد میباشد
و وقت از دراد طعام و نوشیدن آب قدری دشواری حادث میگردد و دهن کم کشاده میشود و در سینه تنگی محسوس میگردد و عضلات
بطن سخت میشوند و بر پرده شکم درد و تشنج محسوس میشود و درد تا فقار ظهری میگردد و این مرض اکثر دوره میکند و صورت بیمار درین مرض
برین هیئت میباشد که لبها باهم متصل و شدق بانبساط مشابه به دهن ضاحک بالای پیشانی چین زیاده بود و عبوس و وقت
دوره شدق زیاده منبسط میشود بسبب اینکه یک عضله رقیق زیر جلد آمده است که آن محرک جلد است آن در حیوانات زیاده قوی
چنانچه از قوت همان عصب اسپ گاو جلد خود را جداگانه از بدن خود حرکت میدهند بالجمله یکشاخ این عضله از گردن تا شدق آمده
پس هر قدر که در عضله مذکوره تشنج واقع میشود انبساط شدق زیاده محسوس میشود و از ان صورت ضاحک پیدا میگردد و چون مرض
مستحکم شود و دوره مرض بادنی سبب مهیج مثل دیدن آب یا دیدن روشنی آفتاب بلکه هر قسم آواز و صدمه لمس بدن یا صدمه هوا یا شور

فصل بست و چهارم در تمدد و کزاز

و غوغا در هیجان آید و شدت کند و دندان مریض با هم پیوسته شود و هیچ نگشاید و از این سبب خوردن طعام و نوشیدن آب
ممکن نباشد و تنفس هم دشوار بود و روی بیمار سرخ یا سیاه میگردد و عطش بسیار بود و عرق بر رو زیاده آید و در هیجان سرخی رو
خصوصاً وقت دوره و در هیجان تو و بدرنگی ظاهر بود و بسبب ضیق تنفس و اگر دوره تا دیر ماند بسبب بند شدن آمد و رفت هوا در ریه
بیمار هلاک میشود و گاهی این مرض تنها در عضلات فکین و دندان ظاهر شود و در سایر بدن عام نباشد اکثر در اطفال هم بهمین نوع
سر و فکین تشنج ظاهر میشود و بسبب آن دهن نمیگشایند و شیر نمیگیرند و گاهی بانحال در بدن هم تشنج ظاهر بود و همچو آن مخصوص
بفکین باشد آنرا بلغت انگریزی لاک جا یعنی آمدن دندان بالای دندان گویند انجام مرض این است که آنچه بسبب زخم عارض
شود یا باطفال در میان مدت چهار ده روز از ولادت حادث میشود کمتر صحت پذیر است و آنچه بسبب رسیدن هوای سرد یا از
مشارکت اعضای دیگر می افتد از علاج زائل میشود و هلاکت بیمار درین مرض بسه سبب بود اول اینکه حرکت دل دفعة بند شود
دوم اینکه دفعة حرکت ریه بند شود و هوا در آن نرود سوم اینکه آهسته آهسته ضعیف شده قوت ساقط گردد و بمیرد علاج اول از همه
مسهل دهند بانچه لائق حال مریض باشد بهتر از همه روغن حب السلاطین یا کلومل و سقمونیا جلاپ است که هر دو را با هم کرده بخورانند
و وقت دادن مسهل تا زمانیست که از دوا از علیل ممکن بود و بعد از آن بتشنج کلورل هائیڈریٹ تنها یا با برومائید پتاسیم یا بهمراه افیون
خورانند تا فعل آن قوی شود و دماغ و نخاع را آرام رسد و چون دوره قوی گردد قدری کلوروفارم بویانند و غذای لطیف
سهل الانهضام مقوی مثل شوربای لحم و شیر و زرده بیضه مرغ خورانند که درین مرض ضعف زائد و از کثرت حرکت تحلیل کثیر حادث
میشود لهذا غذای مقوی میدهند تا قدری قوت در بیمار ماند و هلاک نشود و اگر نوشیدن و خوردن غذا بسبب تشنج حلق و فکین
بیمار ممکن نباشد بذریعه حقنه غذا را در شکم رسانند و باید دانست که از بویانیدن کلوروفارم اکثر قدری دهن کشاده میشود
و تشنج ساکن میگردد پس باید که وقت دادن غذا اول کلوروفارم بویانند و چون خفت در تشنج یابند فوراً غذا خورانند و آب نوشانند
و چون در بعض مریض ضعف وقت محسوس شود آن وقت شراب برانڈی یا پورٹ وائن نوشانند که مثل شراب بود و آنرا تنها یا با
آب ملا کرده نوشانند و اگر نوشانیدن ممکن نباشد بذریعه حقنه در شکم رسانند و چون زیاده و شدت تشنج باشد ...
بیمار را دارند و یک دو کس برای پرستاری نزد بیمار حاضر مانند زیاده اجتماع مردم بسر بیمار نباید که از کثرت کلام شور و غوغا
این مرض هیجان میشود

فصل بیست و پنجم در رعشه و آن حالتی است که در آن حرکات غیر ارادی با حرکات ثبات ارادی
مختلط میشود و آنرا بلغت لاتن پرالیسز اجیتانس بلغت انگلش شیکنگ پالسی یعنی حرکت مختلط با فالج گویند این مرض بسبب
ضعف یکی دماغ و نخاع پیدا میشود و بر سبب باشد بسبب ضعف آنها قوت حرکت کم پیدا میشود و اکثر این مرض در سن
پیری حادث میشود و چون پیدا میشود از همه پیشتر در سر شروع میگردد و بعد در هر دو دست ظاهر شود و در این وقت بحالتیکه از
دست صادر میشود مثل کتابت در آن اختلال راه یابد پس آنچه مینویسد جدا و کج و حروف بر خلاف قاعده کتابت شده میشود
صحیح نباشد و آواز هم از ارتعاش پیدا میشود چون مرض زیاده شود در گفتار و رفتار خلل واقع میشود و در جمیع اعمال اعضا

فصل بیست و پنجم در رعشه

ظاهر و اختلال را دریابد و تفکر هم ناقص میشود و بتدریج عقل و حواس درین مرض کم میشوند تا اینکه هر گاه اثر بر دماغ زیاده شود
یکبار حالتی مثل سکته عارض میشود و ازان مریض هلاک میگردد و این قسم رعشه که به پیران می افتد لا علاج است لیکن برای اینکه
مرض قوی نشود ادویه مقویه مثل آب آهن و کینین می نوشانند و اغذیه مقویه مثل لحم و زرده بیضه مرغ با نان گندم بخورانند بعد
زنجیر برقی تقویت نمایند و گاهی رعشه بسبب خوردن سیماب عارض میشود چنانکه بجاهلان تا مدت دراز زیاده بخورانند و از بدن
برآوردن آن اثر اندازند پس هر گاه اجزای سیمابی در دماغ و نخاع مجتمع میشود دماغ ازان متاذی شده ضعیف میگردد و ازان
رعشه پیدا میشود لیکن درین قسم رعشه علامت برای بدن یکبار عارض میشود مثل رعشه پیران اول تنها در سر عارض نمیشود
و علاجش اینست که آیوداید پتاسیم همراه دوای تلخ مثل آب قصب الذریره یا آب کلمبا حل کرده بنوشانند تخصیص استعمال
این دوا با دوای تلخ بنابر آنست که آیوداید پتاس برای سیمابی هم بسیار مفید است ازین سبب سقوط شهوت طعام
میکند و ضرر درست که استعمال آن تا مدت دراز کرده شود پس اگر بلا مصلح تا مدت دراز مستعمل شود با سقاط شهوت طعام
ضرر عظیم بیمار خواهد رسانید لهذا چون تلخی مقوی معده و دافع ضرر دوای مذکور است پس آنرا شرط استعمال آن کرده
و همچنین قدری سوڈا همراه آن ضرور بنوشانند که ازان فعل این دوا قوی میشود و هم درین مرض بهتر اینست که گوگرد را هم
حل کرده درین آب بیمار را نوشانند تا بسبب تفتیح مسام اجزای سیمابی از خون جدا شده از راه مسام هم خارج شوند و هم گوگرد
صاف از ده گرین تا بیست گرین با شهد خالص یا شیره حل کرده بیمار را خورانند و گاهی رعشه بعد سکته و فالج عارض میشود
و علامتش اینست که در یک دست یا یک پا یا یک جانب بدن که در آن پیشتر فالج بود عارض میشود و سببش اینست که هر گاه قدری
عضو مفلوج قوتی آید این قسم حرکت میکند و این هم لا علاج است زیرا که در انجم دماغ بالنقصان رسیده است لیکن برای تقویت
عضو مرتعش مرخیه باید که و ملک زیاده نمایند و بار لیعنی زنجیر برقی تقویت اعصاب نمایند و سٹرکینیا خورانند و گاهی از کیفیات
نفسانیه مثل خوف و خوشی و از خوردن تنباکو و زیاده نوشیدن مطبوخ چای یا شراب هم رعشه عارض میشود و درین قسم
رفع سبب کافی است مثلاً اگر از زیاده خوشی بود و اثر ور غاسه مقابله سبب کنند و اگر از کثرت خوف بود خوف را رفع سازند
و اگر از خوردن تنباکو یا نوشیدن شراب بود آنرا ترک کنانند و اگر بعد ازان قدری با قیماند تقویت کافی است فصل
ششم در خدر یعنی بی حس شدن عضو از ابلغ گر یک آن را ستپر نیز گویند و این مرض اینست که قوت حس در عصب آنقدر
حس نماید یا کمتر آید و ازان حس عضوی که این عصب در آن آمده باطل یا ناقص شود و باید دانست که گاهی خدر بطول
عوض فالج عارض میشود و اکثر اینست که همراه فالج می باشد و گاهی بدون فالج هم می باشد و فی الحقیقت خدر ستپر نام
عصب حس است چنانکه ستپر نام عصب حرکت فالج است چنانکه در فالج و ستپر گاهی حرکت باطل و گاهی ناقص میشود
همچنین درین مرض هم حس گاهی باطل و گاهی ناقص میگردد و زیاده اثر این مرض بر ظاهر جلد بدن محسوس میشود و اگرچه بر عضلا
عضله هم می افتد زیرا که عصب حس زیاده بر ظاهر جلد آمده اند و گاهی بی حسی در بعض مواضع یک عضو می باشد و گاهی [illegible]

عضوی مثل یک دست یا یک پا بود و زیادتی در یک جهت بدن بود خصوصاً هرگاه با فالج بود لیکن اکثر آنست که خدر در جانب
وحشی بدن زیاده میباشد و در جانب انسی کمتر بود و گاهی در عضوی که خدر خواهد شد قبل حدوث آن حس آن عضو زیاده
میشود و در آن ادراک الم بیشتر بود و من بعد خدر ظاهر شود و آنچه بر رخسار حادث میشود بسبب مفلوج شدن زوج خامس
عصب که آرنده حس در اعضای وجه است زیاده لایق اهتمام است لهذا اول بذکر آن می پردازم و بذیل آن بیان اسباب و علاج
دیگر اقسام هم کرده خواهد شد پس بدانکه اکثر قبل از عروض این خدر بر رخسار درد زیاده محسوس میشود من بعد حس
رخسار رفته رفته کم و باطل میشود و در هر عضو از اعضای جبهه که ریشه این زوج عصب خامس رسیده است مثل چشم و رخسار و
یک منخر بینی و نصف جانب دهان از یکطرف و گوش یک جانب خدر واقع میشود و اکثر درین وقت در چشم بی حس ورم و سرخی
ظاهر میگردد زیرا که هرگاه حس باطل شود حرکت اجفان و انطباق آنها در بیداری کم میشود پس هوای سرد زیاده بچشم میرسد
که از آن متاذی میگردد و هم درین وقت غذای جید بچشم نمیرسد و ازین اسباب ضعیف شده ورم پیدا میکند و هم ازین چشم
بخوبی صاف دیده نمیشود و در قرنیه زخم عارض میگردد و بسبب آن گاهی چشم منفجر میشود و اکثر درین وقت اطبا امراض چشم را
دیده متوجه بحال چشم و از جانب خدر غافل میشوند زیرا که دهن کجی نمیباشد و در حرکت نقصانی نبود که از آن استدلال
بامراض عصبیه نمایند و همچنین گاهی خدر همراه القوه که از استرخای زوج سابع عصب میشود عارض میگردد و هرگاه سبب استرخای زوج
سابع دماغی بود سبب خدر گاهی در دماغ یافته میشود مثل ورم دماغ یا نرمی دماغ یا سختی دماغ یا انعصار دماغ از زیادتی خون یا زیادتی آب
بطون یا زیادتی مقدار شریان یا استخوان و گاهی عصب بعد مثل اینکه در غشای استخوان یا در استخوان که منفذ خروج عصب در آنست
ورم پیدا گردد چنانچه در آتشک مزمن میشود یا قریب منفذ خروج آن ورم غددی پیدا شود و از آن عصب مذکور منفجر گردد
گاهی سبب خدر خارج از بدن بود مثل هوای سرد که به بدن رسد یا زیاده برف بر بدن بارد یا قطعه برف بر عضو گذاشته
شود و گاهی شرکی بود مثل اینکه از کرم شکم افتد و گاهی بسبب نقصان میباشد هرگاه در بدن کمزوری افتد و خون کم پیدا شود چنانکه
مفلسین اکثر در فصل سرما این مرض بهمین سبب عارض میشود و قسمی از خدر بسبب فساد مزاج عضو و فساد خون و فساد عصب
در جذام عارض میشود که درین وقت اعصاب بر هیئت مقدار اصلی خود نمیباشند چنانچه بعد تشریح ثابت میشود و این خدر از اطراف اعضا
مثل ساقین و قدمین شروع میشود و باعلی بدن منتهی و متصاعد میگردد و قبل از حدوث خدر در ناخن های بیمار تغیر جذامی یعنی
فساد اظافیر ظاهر میشود علاج اول سبب مرض تشخیص و تحقیق کرده هر قدر که ممکن باشد بازاله سبب کوشش کنند و آنچه از ورم
دماغ یا نرمی و سختی آن افتد لا علاج است و آنچه از زیاده شدن استخوان یا پیدا شدن ورم غددی قریب منفذ عصب حادث
شود در آن دوای دافع این ورم مثل ایوڈائڈ پتاس همراه دوای تلخ بخورانند چند روز تا ورم دفع شود و آنچه خدر در رخسار
عارض میشود در آن از جوشش دهن فایده میشود برای آن کالومل خورانند تا دهن بجوش آید و آنچه در بدن عام بود در آن خورانیدن
اصل السوس لقاسه با عرق آن بنحوی که بکرر مذکور شد نفع ظاهر میشود و همچنین آنچه بمجذومین عارض میشود در آنهم از خورانیدن

سم الفار سپید منفعت است و بعضی اطبا خورانیدن روغن گرجین را برای این خدر امر کرده اند و مالش کردن روغن خردل بر عضو بی حس مفید است و اطبا نهادن پلاستر نیش مگس را بر محل خدر مفید گفته اند فصل بست و هفتم در لقوه یعنی کجی دهن و بلغت انگلش فیشل پرالزیز گویند و آنهم فالج عضو خاص است که بسبب استرخائی ریشه زوج سابع که محرک وجه است عارض میشود و گاهی با استرخائی ریشه زوج سابع زوج خامس هم مسترخی میشود هر گاه سبب استرخا دماغی بود در این وقت همراه لقوه خدر هم پیدا شود و از اجتماع هر دو هم دانسته میشود که سبب دماغی است الاسباب سبب آن یا در دماغ بود مثل ورم دماغ یا نرمی یا صلابت آن یا انغماز دماغ بسبب زیادتی خون در عروق و شرائین دماغ یا زیادتی آب در بطون دماغ یا در عصب بود مثل آنکه ورم در منفذ عصب مذکور که در استخوان گوش است واقع شود یا ورم بالای رخسار فته و از آن عصب منضغط شود یا زخم بر رخسار رفته قریب گوش و از آن عصب مذکور قطع شود و گاهی سبب در اعضای دیگر بود و بمشارکت آن لقوه پیدا شود مثل درد دندان یا خارج بدن بود مثل آنکه از رسیدن هوای سرد عارض میشود العلامات اول دهن علیل کج میشود بسبب اینکه عضله که از تحریک زوج سابع متحرک میشود ضعیف و مسترخی میگردد و عضله که در جهت صحیح مقابل جهت علیل است بسوی خود میکشد چون استقامت دهن موقوف بر آنست که هر دو عضله برابر کشند تا دهن راست ماند و هر گاه یکی بسبب ضعف و استرخائی خود از کشیدن باز ماند و دیگری بسوی خود کشد پس در این وقت بسبب کشش صحیح بسوی آن دهن منجذب شده کج نماید چون طعام بخورد در رخسار مسترخی طعام جمع میشود چرا که بسبب استرخائی خود طعام را بسوی حلق دفع نمیکنند چنانکه در حال صحت دفع میکرد و هر گاه لقوه بسبب دماغی بود در آن اثر استرخا بر زبان هم ظاهر شود و اگر غیر دماغی بود از آفت زبان محفوظ ماند و چین که بر رخسار و پیشانی بود زائل میشود و علیل را ضحک ممکن نبود و همچنین چون خواهد که صفیر ادا کند هوا از شق خارج شود و آواز صفیر بر نیاید و چشم با هم نشود و سبب کشاده ماندن چشم آنست که در چشم دو عضله آمده اند یکی گرد مستقله از آن چشم بند میشود و دوم از دماغ رسته بخط مستقیم در جفن اعلی آمده و از آن چشم کشاده میشود پس هر گاه عضله اولی ضعیف شود و فاتحه بر قوت خود ماند چشم کشاده میماند و حرکت اجفان کم شود و از نه بند شدن چشم سرخ گردد زیرا که صاف کننده چشم که جفن است از کار خود باز ماند و بسبب آن هوا و غبار و دخان بچشم میرسد و خشکی بر ظاهر چشم رفته که از آن متاذی شود و سرخ میگردد و هر گاه لقوه با درد گوش باشد از آن دانسته میشود که ورم قریب منفذ عصب که ریشه زوج سابع است حادث شده و درد گوش بر آن دلالت میکند علاج اول هر گاه لقوه ظاهر شود بلا انتظار نضج مسهل دهند که این علاج عام است و چنانکه در کتب طبیه عربیه نوشته اند که دو هفته مسهل ندهند تا ماء العسل نوشانند قابل التفات نیست پس بعد تشخیص سبب نمایند و بازاله آن بپردازند مثلاً هر گاه سبب آن در استخوان گوش باشد زلو زیر گوش چسپانند و قدری کالومل خورانند که ورم را دفع کند و اگر خورانیدن کالومل بقدر قلیل کافی نشود مکرر خورانند تا دهن جوش کند پس بعد ایوڈائڈ پتاس همراه دوای تلخ از ده گرین تا بست گرین بخورانند و کک یا پلاستر نیش مگس زیر گوش نهند و همچو

از رسیدن سردی بود در آن آب آهن کشته خورانیدن بسیار مفید است و پارچه باب گرم تر کرده فشرده روغن تارپین بران پاشیده بر محل ملقوه بربندند و هم نوشانیدن روغن تارپین ده قطره همراه آب مفید است من بعد علاج تندرستی از اغذیه و اهویه نمایند **فصل بست و هشتم در اختلاج** یعنی پریدن عضو و این ماخوذست از قول عرب اختلجت العین ای طارت و آن قسمی از تشنج خفیف است که در عضله میشود و کثر این حالت بمقام خاص عضله عارض میگردد در تمام عضو بلکه در تمام عضله هم کمتر عارض میشود الاسباب فی الواقع این مرض عصبی است و سبب قریب آن مجهول است از تشریح ثابت نشده اما ضرورست که اذیت عصب سبب آن واقع میشود زیراکه این مرض از جمله حرکات است و جمیع حرکات منوط باعصاب اند و موذی عصب عام است که در دماغ بود یا در نخاع باشد یا در عضای دیگر بود زیراکه عصب چنانکه از آفه مبداء متاذی میشود همچنین از آفه اطراف هم متاذی میگردد مثالش اینست که اگر کسی کار در ابر کردن بالای محل نخاع زند چنانکه از ان نخاع قطع شود از ان در دست حرکت تشنجی ظاهر میشود همچنین اگر کسی کار در ابر سر انامل زند و قطع کند از آنهم در دست تشنج ظاهر میشود و بسوی مبدء خود هر یک بلکه در عضله تشنج میشود و ازین ثابت شد که عصب از اذیت مبدء و غیر مبدء خود متاذی میشود اما اسباب بعید آن متعدد اند انچه کثیر بود صاف نشدن خون است وقتی که گرده یا جگر از کار خود باز مانند و فضول دمویه را از دم جدا نکنند و از ان عضله را غذای صاف نرسد از عضله هم فضول دفع نشوند و در ان مجتمع مانند ازین سبب عضله و اعصاب متضرر میشوند و میخواهند که بذریعه حرکات این فضول را دفع کنند و هم کثرت زیاده خوردن تنباکو و مطبوخ چای این حالت عارض میگردد زیراکه اجزای سمیه آن با خون مختلط شده چون بدماغ میرسند از سمیت خود دماغ و نخاع را متضرر میسازند و گاهی از قبض شکم هم هرگاه صفرا در جگر مجتمع شود و قدری از ان در خون مختلط شده در بدن حرکت کند این حالت عارض میگردد زیراکه از صفرا بسبب اجتماع در جگر اجزای صاف بعضا نمیرسد علاج اول تفحص سبب ضرورست من بعد اگر از انسداد مسامات جلد بود آمدن عرق باشد در آب گرم طبیل با انشانند و دوای معرق مثل دور سس پودر از پنج شش گرین تا ده گرین بالا یکبار یوسنا الیسیتیاس و سینه هم آب حالکرده نوشانند تا عرق آمده جلد صاف شود و اگر از ضعف گرده بود دوای مدر بول مثل بیکاس نیپرس بیتاس ایسیتاس یا نائتر لائیس همراه آب علحده بنوشانند یا اکسترکت کالشیکم که رب سورنجان تلخ است یا خود سورنجان تلخ همراه آب یا ایودائیڈ پتاس همراه آب کدام دوای تلخ بنوشانند که آن مدر بول است اگر جوهر فاسده مختلط با خون بود از خون جدا شود و اگر از خوردن تنباکو و چای بود از ترک کنانند و اکثر باستعمال آرند و در هوای صاف بیار رانگیر دانند تا اجزای سمیه خارج شوند و انچه از قبض شکم بود در ان مسهل ملین دهند و انچه از اجتماع صفرا در جگر و مختلط شدن قسمتی از ان در خون بود در ان اول مسهل مخرج صفرا مثل آب تمر هندی با شیر خشت یا سقمونیا یا هلیله زرد همراه ملوپل بنوشانند تا انچه صفرا در جگر است با اسهال خارج شود و هم نیاید الا انچه با خون مختلط شده در بدن رفته و بذریعه اسهال دفع شدن آن از توسط کبد ممکن نیست چه ازین سوء اثری نیست که از ان صفرا که در بدن منتشر است

فصل بست و هشتم در اختلاج

منتشر

درکبد آید و ازان در معده و معا آمده با سهال دفع شود زیرا که دوران خون که از دل شروع میشود اول باعضای دیگر
میرسد و قریب اختتام دوران بجگر میرسد پس بهتر برای اخراج آن این است که بعد نوشانیدن مسهل ادویه مدره بول
چنانکه پیشتر نوشته شده نوشانند تا از راه بول بسهولت دفع شود و موافق همین قاعده در علاج یرقان هم سلوک واجب
دانند که بسهال بقدر اجتماع صفرا در جگر نمایند من بعد انچه در خون مختلط شده آنرا بذریعه ادویه مدره بول بیرون آرند باید
دانست که هرگاه اختلاج بسبب دماغی بود مثل آنکه خون در عروق دماغ یا آب در بطون آن مجتمع شده باشد اختلاج مدتی
ثابت و باقی بماند انجامش آنست که صرع یا لقوه یا تشنج یا مالنخولیا پیدا میکند بسبب ضعف و نقصان دماغ پس اگر اختلاج از
اجتماع خون یا آب در دماغ عارض شده باشد و بدان مدتی بگذرد که زائل نشود و خوف عروض امراض مذکوره بود
و اختلاج منذر برای امراض صعبه قویه باشد درین وقت باید که مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین نوشانند تا که خون
یا آب هرچه در دماغ مجتمع بود کم شود من بعد به بینند که در فعل گرده یا فعل جلد بدن نقصان است اگر باشد موافق آن
تدارک نمایند مثلا اگر بول کم آمده باشد مدرات بول نوشانند و اگر جلد گرم زیاده بود و عرق نیامده باشد یا قلت آید
بیمار را در آب گرم نشانند و معرقات نوشانند اما انچه اختلاج از سبب دماغی یا از نوشیدن مطبوخ چای یا از کشیدن دود تمباکو
تمباکو پیدا شده باشد دران از نوشانیدن سپرت کمفر یا که محلول با سلفیورک ایسد و آب ساده باشد یا از خورانیدن کچله مرکبات
آن نفع کثیر ظاهر میشود و کسی که مجتنب از شراب نباشد آنرا اسکچر نکس وامیکا از پنج قطره تا ده قطره همراه یک دو اونس آب ساده
حل کرده نوشانیدن بسیار مفید است فتفکر

فصل بست و نهم در زکام

و نزله و در کتب عربیه زکام آنست که ماده
از دماغ بسوی منخرین بخته دفع شود و نزله آنست که از بطون دماغ ماده بسوی حلق بیرون گاهی هر دو را نزله مینامند
اما این قول از صحت عاری است زیرا که از دماغ کدام راه بسوی بینی و حلق نیست که ازان ماده ریزد و فی الحقیقت زکام اسم ورم
غشای اندرونی بینی است که مولد رطوبات است و آنرا میکس میمبرن مینامند این ورم گاهی تا حلقوم میشود یعنی ورم حار
که با سرخی و درد بود میرسد و گاهی قبل از رسیدن باین حد زائل میشود و موافق تابعین اطبای یونانی ما وهم که این ورم
تا استخوان انف میرسد ازان تجاوز بسوی حلق و صدر نکند که زکام گردد خواهد شد چه آنها فقط جریان رطوبات از انف زکام میدانند
ولیکن بزبان گریک قدیم آنرا کتار بفتح کاف و تای هندی و سکون الف و رای مهمله یعنی جاری شدن آب میدانند
عام ازینکه از بینی یا از چشم یا از دهن جاری شود پس بنابرین زکام و نزله مترادف خواهد بود و بزبان انگلش کولد بضم کاف
و سکون واو و لام و دال هندی یعنی سردی نامند السبب سبب این ورم رسیدن سردی بود مثل آنکه کسی تعب و مشقت
بدنی نماید و ازان بدنش گرم شود و در حال گرمی بدن هوای سرد یکبار به بدن رسد ازان این مرض پیدا میشود و همچنین از
تبدل فصول و اختلاف وقوع حر و برد در هوا خصوصا وقتیکه از گرمی هوا بسوی سردی میل کند این مرض پیدا میشود
و این مرض عموما به کبار و صغار هر دو عارض میشود اما کسانیکه ضعیف و کمزور اند بزودی درین مرض مبتلا میشوند این شخص بطور امراض افتاده

عام میگردد وخلق کثیر یکبار بعارض مبتلا میشوند مثل هیضه وبائی از یک بلد به بلد دیگر منتقل میگردد علامات باعتبار درجات
ورم وخفت وشدت خفیف وشدید میباشد اکثر آنست که قبل حدوث ورم وظهور زکام بالای انف در پیشانی قدری ثقل
محسوس میشود ودر بینی خشکی اولا ظاهر میشود ودر چشمان قدری حمرت ظاهر میگردد ومنخرین بند میشوند یعنی تنفس از راه بینی بند شود از
میشود من بعد از بینی آب جاری میگردد واول آنچه جاری میشود بسیار رقیق وگرم بوده گاهی قلیل قدری خون هم بآن مختلط میباشد از
انفتاح عروق صغار واز حدت این آب بر سر منخرین حرارت وحمرت ظاهر میشود وگاهی بثور خرد بران می برآیند من بعد این
آب بتدریج از رقت بسوی غلظ مایل میشود وهر قدر که غلیظ میشود مرض خفیف میگردد تا آنکه مریض صحیح میشود این حال مآل این
ورم است وقتیکه خفیف باشد اما چون این ورم شدید گردد پس عطسه متواتر می آید وآب کثیر جاری بود وحمرت چشمان زیاده بود
وآب از چشمان هم جاری باشد بسبب رسیدن اثر این ورم تا میوکس ممبرین چشم وشریک شدن آن با ورم میوکس ممبرین بینی و
در گلو هم درد عارض شود ووقت ازدراد دشواری ظاهر گردد زیرا که اثر این ورم تا میوکس ممبرین حلق هم میرسد واز ان این اعراض ظاهر
میشوند واز گوش کم شنیده میشود زیرا که از شدت این ورم میوکس ممبرین مجری گوش که در آن از راه دهن هوا جاری میشود متورم
میگردد وبسبب ورم آن آمد ورفت هوا بند میشود واز ان در سماعت قلت پیدا میشود چون این ورم تا حلق میرسد آواز علیل غلیظ میگردد و
قدری سرفه هم عارض میشود وچون از حلق هم فرو آید تا حنجره وقصبه میرسد این وقت درمیان عظام ترقوه قریب جلد علیل اذیت
از قسم حکاک وغیره چنانکه در زخم تازه میباشد محسوس میشود وبسبب آن بار بار حرکت سعالی میکنند تا بذریعه آن اذیت را از خود دفع
کنند وچون این ورم به ریه میرسد آنرا بزبان انگریزی کام آنرا برنکائتس کیتر یعنی سرفه حاد قوی مینامند وهم چون ورم زکامی قوی میگردد قدری
بخار هم دران عارض میشود که آنرا بخار زکامی مینامند وآن قریب شام زیاده میشود ودر نصف اول شب بسبب بیداری وکلفت حمی بمریض دشوار
خواب می آید وبعد نصف شب چون حمی کم میشود بآرام خواب میکنند وچون بیدار میشوند خفت در مرض ظاهر میگردد انجام این مرض وال
آنست که اگر مرض خفیف است خود بخود یا از علاج سهل زایل میشود واگر قوی است بسوی درد گلو ودر قصبه یا سرفه مودی میگردد یا اذا
پیدا میکند یا سل را اگر مریض مسلول بود زیاده پیدا میکند علاج اگر مرض خفیف بود پس هرگاه خشکی در بینی محسوس شود باید بخارات
آب گرم در بینی رسانند که از ان خشکی دفع شود ورطوبت پیدا شده جاری گردد وهمچنین حوض حمامی یا مثل آن آب گرم پر کرده دران بیمار را
نشانند تا از گرمی آب خون بسوی جلد آید واز محل ورم کم شود واگر مریض را تا زانو در آب مطبوخ خردل نشانند یا شویند بعد
برآوردن از ان آب مطبوخ چای یا آب مطبوخ شعیر یا آب مطبوخ کتان یا آب مطبوخ سبوس گندم که همه گرم بوند یا تنها آب گرم نوشانند بعد
لباس گرم پوشانند بر بستر آسایش خوابانند که ازین صحت خواهد شد انشاء الله تعالی وایضا در ابتدای زکام نوشانیدن دوای بسیار
مفید است صفته اسپرٹ نائیٹر کا ایتهر از نیم درام تا یک درام باسلفر کا صاف وسفید باشد از بیست گرین تا نیم درام همراه آب ساده که از یک
اونس تا دو اونس باشد باهم آمیخته بنوشانند ازین جلد مرطوب شده عرق برطرف گردد اما چون ورم زیاده بود درین وقت دوای مقی مثل
تارتر امیتک هشتم حصه گرین یا ایپوکا پنج گرین یعنی سفوف ابیکا کیوانا یا ایپیکاکوانا از دو سه گرین تا پنج گرین یا جمسن [illegible]

حلکرده بنوشانند تا قدری غثیان از آن عارض شود و بسبب آن خون بجانب اعلی کم رسد و ورم کم گردد بعد مسهل ها باید
مسهل های رقیق باشد مثل مگنیشیا سلفاس از چهار درم تا شش درم با آب حلکرده بنوشانند اگر با مسهل مذکور تارتار ایمیٹک
هشتم حصه گرین شریک کرده بنوشانند که سهال هم پیدا سازد و غثیان هم پیدا کند انفع خواهد بود و وقت شام دوورس پوڈر ده گرین
کنین پنج گرین با هم آمیخته بخورند تا بخواب رود و عرق آید و راحت یابد چون از زکام فقط در بینی بالائی آن پیشانی اذیت بود و تاثر آن تا گوش و
حلق و صدر نرسیده باشد بار فیا دسیته و صمغ عربی با هم آمیخته قدری قدری بعد سه سه ساعت در بینی سعوط نمایند چون این مرض شروع
شود و مهلت تدابیر سابقه مذکوره برای مریض حاصل نباشد باید که تنکچر افیون از بست قطره تا بست و پنج قطره با آب آمیخته بنوشانند و اگر
مجتنب از شراب بود و کمرین افیون بخورد و طریق دیگر برای علاج این مرض برای کسیکه تدابیر مذکور را ایسر نباشند خصوصا در بلاد بارده
آنست که بست و چهار ساعت وقت شروع مرض چیزی از قسم طعام و آب نخورد و نه آشامد تا خون کم شود از شدائد زکام محفوظ ماند آنچه از این
مرض بطول مرض وافده خلق کثیر را یکبار عارض میشود و تقسیم سوای علامات سابقه ضعف و کمزوری زیاده میباشد و حمی زکامی
در این قسم بسیار گرم و با تکسر اعضا عارض میشود و علاج در این قسم همانست که گفته شد و علاوه بران در این قسم آب آهن کنین نوشانند
و غذاهای جید مثل شوربای لحم و امثال آن آنچه بسهولت هضم شود خورانند و شراب هر قسم که باشد نوشانند هر که مجتنب از شراب باشد
آنرا ایمونیا کاربناس با آب پودینه سبز مروق یا با نقوع برگ پودینه یا با آبیکه در آن کافور محلول بود نوشانند فصل سیم
در عصابه و آنرا بلغت گریک هیمی کرینیا گویند و آن هم درد نیم سر است که اکثر از ابروی یک جانب شروع میشود و بالا میرود و در حقیقت
این مرض عصبانی است در عصب آرنده حس از دماغ این درد عارض میشود و بیانش اینست که زوج خاص عصب که از دماغ رسته حس
اکثر اعضای وجه میرساند یک فرد آن بیمین فرد دیگر از جانب یسار چون از مبدء خود دور شود و خواهد که در ثقب عظام جمجمه نفوذ کرده
باعضای ظاهر رسد سه شاخ میشود و شاخ آن در ثقبه که در عظم مشابه خفاش واقع است داخل شده بسوی دندان های بالا و زیرین
میرود و یکشاخ آن در ثقبه که از اتصال استخوان پیشانی با عظم مشابه خفاش پیدا شده داخل گردیده و در چشم رسیده از آنجا در گوئی که در
عظم پیشانی برابر ابرو واقع است در آمده از آن بیرون می آید و بالای سر منتشر میگردد یکی از جانب یمین و دیگر از جانب یسار و آن و شاخ که بسوی
دندان میرود از آن شاخی بسوی دندان های بالا که در فک اعلی اند در لثه تا اصول دندان مذکور رسیده از آنجا در منفذی که در فک اعلی تحت
بینی واقع است داخل شده و بروی چهره یعنی رخسار می آید و آنجا منشعب و منتشر شده قوت حس را در دندان و رخسار میرساند شاخ دیگر که در دندان
زیرین مذکوره در فک اسفل آمده بعد رسانیدن خود در لثه و اصول دندان مذکور در ثقبه که در فک اسفل است داخل شده بیرون می آید و در لب زیرین و زنخ
قوت حس میرساند چون این زوج خاص درد عارض شود جائیکه از این مواضع ثلثه باشد عصابه مینامند و این درد اکثر در محل ابرو و بر عارض
قریب بینی و بالای زنخ قریب شفه سفلی ظاهر میشود و لیکن ضرور نیست که هر سه شاخ یکبار دردمند شوند بلکه گاهی یک شاخ و گاهی دو
شاخ گاهی در هر سه شاخ درد میشود و در بلاد بارده اکثر عصابه بیک جانب عارض میشود و در بلاد حاره بر یک ابرو لیکن هر گاه در شاخ بالا که از گوئی ابرو
بر آمده عصابه قید در دان صعب و شدید میباشد و در کتب عربیه موسوم باسم عصابه همین است این قسم مثل مرض نائبه ره میکند و یشتد

فصل سیم در عصابه

و خفت میپذیرد و در ان ظاهر میشود چنانکه گاهی از صبح قریب طلوع آفتاب شروع میشود تا آنکه آنا فانا زیاده میگردد تا نصف روز و از بعد زوال شمس
در ان خفت و انحطاط ظاهر میشود تا اینکه روز تمام شود و وقت شب بیمار با آرام میماند و گاهی از اول شب شروع باشد و نماید از صبح سکون تا شام شود
و در روز انه آرام بیمار بسبب کم شدن اول را شمسی ثانی را قمری میگویند بالجمله چون در شاخ بالائی این عصب که از اندرون چشم آمده و از گوابرو
بیرون آمده این مرض حادث شود بیمار سر روی خود فتاده ماند و در جرم خاص چشم از مس درد محسوس شود و چنین قریب موق اکبر درد زیاده بود
و بیمار را گمان غالب شد که چشم حرکت و در بجا ماند یا پلک بردارد و وقت شدت چنان محسوس شود که گویا جبین قریب شکافتن هست برابرو و بالای
ابرو و موضع اینجانب بالای سر درد میباشد و از لمس انامل متاذی میشود و گاهی از چشم جانب علیل اشک جاری میشود و این وقتی بود که
اذیت این عصب تا عقد مولد و موضع که بالای موق صغیر هست مودی شود و چون این درد در شاخ اوسط آن که در فک اعلی بر رخسار آمده عارض
شود عصابه اینکه زیر چشم واقع اند مثل عضلات رخسار و یک منخر جانب علیل از بینی نصف لب بالا همه دردمند باشند و چون در شاخ سومی که در
فک اسفل هست این درد پیدا شود شفت سفلی و نصف زبان از جانب علیل شریک درین درد میباشند و باید نسبت که اکثر مردم در تشخیص این مرض
بغلط می افتند زیرا که سر دردانه هم ریش شقیقه و درد دندان هم هرگاه در یک جهت باشند بعصابه مشابه میباشند بنابراین تفرقه درین ضرورت است
پس بدانکه فرق در عصابه و در دردانه هم چنین کرده میشود اول آنست که عصابه ادنی صدمه است نهادن یا رسیدن هوا بلکه از ذکر عصابه
تشنج پیچ میشود و شدت میکند و در دردانه هم چنان نیست که از ادنی سبب زیاده شود بلکه در آن چنانکه هست میماند دیگر آنکه در دانه هم حمی میباشد
و در عصابه حمی نمیباشد سوم آنکه گاهی در دانه هم سرخی هم بر ظاهر جلد محسوس میشود و در عصابه جلد راس بر رنگ اصلی خود میباشد
فرق در عصابه و شقیقه آنست که عصابه از محل بر آمدن گو مرور عصب در کیست شروع میشود تا منتهی شاخ خود میرسد و درد شقیقه برابر در یک
جانب راس بالتمام عام بود از جای مخصوص شروع نمیشود و فرق در درد دندان و عصابه آنست که درد دندان غایر بود و مدتی دراز یکجا مانده
و قایم باشد و در عصابه در عضلات خساره و در جلد عارض جائی که شاخ های آن منبسط شده اند میرود و شدت میکند محسوس میگردد
زیادتی و کمی درین درد ظاهر میشود اسباب گاهی بسبب رسیدن هوای سرد و وقتی بسبب ضعف هضم معده و زیاده شدن ترشی معده
و زمانی سبب آن در عصابه آنکه آن قبض شکم هست و گاهی سبب آن همان بود که سبب تپ لرزه میباشد و آن سردی و تری مقام سکونت و
سردی شب و گرمی روز است زیرا که این مرض هم مثل تپ لرزه نوبه میکند چنانکه گفته شد گاهی بسبب استخوانیکه در آن منفذ مرور این عصب
واقع است پیدا میشود و آن وقتی بود که این استخوان عظیم شده عصب مذکور را فشر کند لیکن اکثر این قسم عصابه بصاحبان مرض آتشک لاحق میشود و همین
قسم عصابه در ولایت بیک کثر صاحب عارض شده بود چنان شدت که مریض مذکور از کار خود باز ماند تا آخر ازین فساد و اذیت مبتلای
سکته شده انتقال کرد چون بعد مردن دماغ شان کشاده دیده شد معلوم شد که عظم پیشانی زیاده شده بود و از ان عصب مذکور منعصر می گاهی
استخوان خرد میگردد آنرا [illegible] یعنی ورم در عضلات عارض میشود و از این مرض پیدا میشود و کثر از کمزوری خون گاهی از جوش زیادتی
خون عارض میشود و زمانی از فساد دندان یعنی متعفن و فاسد شدن دندان این مرض پیدا میشود زیرا که درین وقت شاخ این عصب که تا اصول دندان
رسیده بسبب فساد دندان فاسد میشود این وقت درد دندان در و نمیباشد چه از تعفن و فساد حس آن باقی نمانده بلکه نهاد عصب میباشد و از ان عصابه ظاهر میشود

بیان فرق در عصابه و درد دانه هم و راس

وگاهی از روماتیزم این درد پیدا میشود علاج اول علاج عام درسه اقسام فرمایند و آن اینست که هر گاه درد بسیار قوی باشد
و بیمار متحمل آن نبود قدری کلوروفارم بر پارچه انداخته بویانند لیکن نه آنقدر که بیهوشی آرد بلکه بقدریکه حس را کم کند و ازین تدبیر فوراً درد ساکن
میشود و همچنین کلورل هایدریت سی گرین با آب حل کرده بنوشانند و اگر ازین سکون درد ظاهر نشود بست گرین دیگر با آب حل کرده
بنوشانند تا آرام شود و از اذیت محفوظ ماند و چون اذیت کم شود تفحص سبب کرده حسب سبب علاج کنند مثلاً اگر از رسیدن هوای سرد بود
دران بدن و سر بیمار را گرم کنند و نمک طعام سائیده گرم کرده بر سر و پیشانی بیمار بندند و مارفیا بذریعه زراقه سوزنی زیر جلد رسانند و اگر
مارفیا موجود نباشد ایکونائی تیا بر محل درد مالش کنند که آن دوائیست قوی است از ان عضو خدر میشود و طریق استعمالش آنست که
ایکونائی تیا یک گرین با یک درام موم روغن حل کرده از ان قدری قدری بر محل درد مالند و محل مالش همان موضع ست که بر ابرو این عصب
از گوی استخوان پیشانی بیرون آمده است و اگر قبض باشد درین قسم هم مسهل ملین دهند و هر گاه بسبب فساد و قصور هضم معده بود
بست گرین سوڈا کاربناس بخورانند که از ان اذیت و ترشی رفع گردد و اگر ازین کار بر نیاید روبرب پانزده گرین و میگنیشیا کاربناس
از سی گرین تا چهل یا پنجاه گرین بخورانند و بعد خورانیدن آن مرهم ایکونائٹ بر ابرو مالند و هر گاه سبب آن در امعا از جهت قبض شکم بود روغن
حب السلاطین یا هر مسهلیکه دادن آن مناسب باشد بنوشانیده تنقیه شکم کنند و روغن حب السلاطین بسیار مفید است و هر گاه
از سبب تپ لرزه بود اوّل مسهل دهند بعد کنین از پانزده گرین تا سی گرین قبل نوبه خورانند و آنچه از فساد و زیادتی استخوان
عارض شده باشد دران علاج آتشک مفید است یعنی بخورانیدن کیلومل با افیون جوش دهن پیدا کنند و بعد آن ایوڈائیڈ پتاسیم
بخورانند و هر گاه از کمزوری خون باشد فیری کاربناس که سفوف جدید سرخ رنگ است بیست بیست گرین در یک روز سه بار
به بیمار بنوشانند و آب آهن از بست قطره تا بست و پنج قطره همراه آب بنوشانند لیکن قبل از خورانیدن سفوف جدید یا آب آهن
معده و امعا را از مسهل ملائم مثل روبرب و میگنیشیا یا روغن بید انجیر صاف کرده باشند اما مسهل قوی اینجا نهار ندهند و آنچه
از زیادتی خون بود دران اوّل فصد گیرند و مسهل قوی دهند مثل روغن حب السلاطین وغیره تا که ده ده بار ازان اجابت
شود و آب کثیر خارج گردد و ازان خون کم شود و اگر درینجا میگنیشیا سلفاس چهار درام با هشتم حصه یک گرین تارٹر امیٹک همراه آب خالص
که چهار اونس بود حل کرده بنوشانند بهتر خواهد بود که با اسهال قدری غثیان هم پیدا خواهد کرد که بسبب آن خون بسوی دماغ کم خواهد رفت
و آنچه از روماتیزم بدن یا روماتیزم قلب همراه آن یا بعد زوال روماتیزم بسبب انتقال آن بسوی عصابه عارض شده باشد درین قسم
بعد مسهل از پانزده گرین تا بست گرین بیوریٹ آف امونیا همراه آب حل کرده چهار پنج خوراک بخورانند که ازین مرض دفع میشود و
اگر تا خورانیدن پنج چهار بار دفع نشود این دوا را نه دهند و دوای دیگر بخورانند و چونکه این مرض بسیار موذی ست و اکثر آنست که از
دوای واحد در جمیع ابدان نفع واحد حاصل نمیشود لهذا بنا بر مزید اهتمام بحال مریض چند [illegible] نوشته میشوند که وقت ضرورت بآن
تفنن نمایند پس بدانند که وقت شدت این مرض تنکچر بلاڈونا یا اکسٹراکٹ بلاڈونا [illegible] بر محل درد مالند و طلا کردن تنکچر ایکونائٹ
که قوی بود برابرو صاحب عصابه روزانه دو سه بار باعث صحت میشود و اگر از ضماد کردن اکسٹراکٹ بلاڈونا نفعی ظاهر نشود بعد آن ده

و دیگرین بلادونا خورانیدن باعث حصول فائده تامه یعنی حصول صحت میشود اما هرگاه بلادونا خورانیده میشود از سمیت آن در چشم
و دماغ زیاده ظاهر میشود مثل آنکه ثقبه عنبیه کشاده و وسیع میگردد و بسبب آن کم دیده میشود و مگس پیش چشم طاری کرده محسوس میشود و از
گرمی دماغ بروی علیل سرخی ظاهر میگردد و دهن و حلق خشکی پیدا میشود پس هرگاه این آثار ظاهر شوند فوراً استعمال بلادونا ترک کنند پس
باید که طبیب بعد استعمال بلادونا منتظر این آثار باشد و چون این آثار را باید شناسد و مضطر نشود والا در کمال حذاقت او
نقصانی راه خواهد یافت و مرهم هائیدرارج ارهم نافع اند که بر ورم گهینگه ضماد کرده میشود و هم برای عصبا نافع است هرگاه بمقام
عصب مذکور ضماد کرده شود لیکن بعد استعمال آن اول قدری درد محسوس میشود پس بعد آن هرجائی که ضماد کرده شده بر می آید
و چون آبله بر آید شفای آن ظاهر میشود فائده در علاج قسم عصابه که از زیادتی خون و جوش آن افتد نوشته شده که فصد گیرند
و مسهل قوی نوشتاند ضابطه آن گفته میشود باید دانست که هرگاه در خون زیادتی و جوش می آید در آن وقت بالضرور صفرا هم زیاده میباشد
لهذا در آن وقت هرجا که ضرورت هر دو امر داعی شود اول مسهل دادن ضرورست و تقدیم آن بر فصد بهترست از آنکه فصد را بر مسهل تقدیم دهند
چه اکثر است که اخراج صفرا و باعث جوش خون و زیادتی آن کم میشود و گرفتن فصد حاجت نمی افتد پس اگر بعد مسهل هم احتیاج باقی
ماند آن زمان فصد گرفتن شاید و آنچه در کتب عربیه طبیه نوشته است که هرجا که احتیاج بسوی فصد و اسهال داعی شود فصد را بر مسهل مقدم کنند
از صواب دورست و سبب آن غفلت قدمای اطبا از مسئله تولد اخلاط بوده کا قد بینا ذلک **فصل سی و یکم در نورالجیا**
یعنی درد عصب و اگرچه جمیع اوجاع بذریعه اعصاب محسوس میشوند چه حس و ادراک هر عضو بسبب عصب است و بحسب حقیقت
جمیع اوجاع نورالجیا اند لیکن بحسب اصطلاح هرگاه کدام سبب وجع ظاهر نشود مثل آنکه ورم نباشد آن را نورالجیا میگویند و اگر ورم
دار بود نورالجیا نخواهند گفت و اسمای خاص آن بحسب مواضع متعدد اند مثلاً هرگاه در عصب وجع خاص از اعصاب ماغیه در دیا فتد
شود خواه بمقام ابرو یا رخسار آن را بزبان انگریزی تک ڈولرز بکسر تاء هندی و سکون کاف و فتح دال هندی و سکون
الف و لام و ضم رای مهمله و سکون ... یعنی درد که بطور دوره و عادت شود نامند و چون در نیم سر بود آن را هیمی کرینیا بکسر های هوز
و سکون یای مثناة تحتانی و کسر میم و سکون یای تحتانی و فتح کاف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و کسر نون و فتح
یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد نیم سر خواهند گفت و هرگاه در دل بود انجینا پکٹرس بفتح الف و سکون نون و کسر جیم
و سکون یای مثناة تحتانی و فتح نون و سکون الف و کسر بای موحده فارسی و سکون کاف و فتح تای هندی و فتح
رای مهمله و سکون سین مهمله یعنی درد سینه نامند و هرگاه در معده بود آن را گاسٹروڈینیا بفتح کاف فارسی و سکون الف و سین مهمله
و تای مثناة عربی و ضم رای مهمله و سکون ... و کسر دال هندی سکون یای مثناة تحتانی و کسر نون و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد معده
خوانند و هرگاه در رحم بود مٹرالجیا بکسر میم و سکون تای هندی و فتح رای مهمله و سکون الف و لام و کسر جیم و فتح یای مثناة تحتانی و سکون
الف یعنی درد رحم گویند و هرگاه در جگر بود هیپاٹالجیا بکسر های هوز و سکون یای موحده فارسی و فتح تای مثناة فوقانی و سکون الف و لام و کسر جیم
و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد جگر گویند و چون در امعا بود اینٹرالجیا بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی ... هندی

فصل سی و یکم در نورالجیا یعنی درد عصب

ورفتح رای مهمله وسکون الف ولام وکسر جیم وفتح یای مثناة تحتانی وسکون الف بمعنی درد امعا نامند وهرگاه در عصب عریضه که از نخاع رسته در عانه
آمده وازان خارج شده در رجل تا آخر پا رسیده یافته شود آنرا سیاتیکا بفتح سین مهمله ویای مثناة تحتانی وسکون الف وکسر تای هندی وفتح
کاف وسکون الف بمعنی وجع الورک نامند وچون در غیر این اعضا یافته شود آنرا عموما نوز الجیا گویند باسم عام واین درد از اوجاع دیگر تفرقه
کرده ودانسته میشود بانیکه این درد دفعة پیدا میشود وزیاده میگردد ودفعة زائل میشود وباز بهمین عنوان عود وشدت میکند وباز فرو
میشود بطور دوره وهم ورم حار با این درد نمیباشد اما گاهی ورم بارد که دران خون زیاده در عضو می آید همراه آن ممکن الوجود است ولیکن
این ورم همراه آن میشود وبزوال آن زائل میگردد وازین اوجاع عصابیه پیشتر مذکور شده وباقی اوجاع بجای خود در ذیل امراض عضو
مذکور خواهند شد اما سیاتکا پس چونکه در کتب عربیه آنرا باسم عرق النسا در ذیل اوجاع مفاصل ذکر کرده اند وآن برخلاف حقیقت است
چه آن فی الواقع از اوجاع عصب است نه اوجاع مفاصل لهذا اینجا بعد امراض دماغیه از جمله اوجاع عصب مثل عصابه نوشته
می شود باید دانست که این درد اکثر در یای واحد میشود ودر هردو پا بسیار قلیل پدید شود وهم این مرض اکثر بطول میشود وگاهی از دو سه
هفته تجاوز کرده اگر علاج نکرده شود تا دو سه ماه بماند وبه دشواری زائل میگردد السبب سبب آن اکثر آنست که از غمز کردن امعا
هرگاه از سده وبراز ممتلی شده عصب عریضه را غمز کنند میشود وهم هرگاه زهم ورم بمقدار زیاده شود مثل اینکه در آن یا در ادری سلع
پیدا شود یا متورم گشته عصب مذکور را غمز کنند وهمچنین هر عضو که در عانه یافته شده چون کبیر گشته بهر سببی که باشد عصب مذکور را غمز کنند
این خرابی پیدا شود وکسانیکه در اوجاع مفاصل یا نقرس مبتلا میشوند ایشانرا هم این مرض پیدا میشود وشاید سبب آن در وقت
متورم شدن غشای این عصب بوده باشد لیکن در اول مرض در خارج ورم ظاهر نمیشود وزیاده از دیگر اسباب بسبب نشستن
در جای سرد وتر پیدا می شود وهم از هوای رطب فاسد مثل هوای که در آخر بنگال محدث حمیات میشود پیدا میگردد وهم از استعمال
آتشک ووجود زهر آن در بدن میشود العلامات اول این درد جائیکه عصب عریضه از عانه بیرون شده بسوی رجل آمده
شروع میشود وجای مذکور در میان مفصل ورک واستخوان تهیگاه است که بر آن می نشینند پس از انجا شروع شده از جانب
خلف بزیر می آید وگاهی تا رکبه رسیده متوقف میشود وگاهی تا قدم وعظم کعب وقدم میرسد واین درد اکثر وقت شب زیاده میشود
ومریض در عضلات سرین وفخذ وساق خود سختی یابد وبسبب آن حرکت دشوار بود لهذا چون راه رود بر عصا وپای صحیح خود اعتماد
کرده وثقل بدن انداخته راه می رود وبر پای علیل ورم ثقل آن نمیندازد بخوف اینکه درد زیاده خواهد شد وورم درین مرض لازم نیست
اما هرگاه مرض شدید وقوی شود آنزمان در جلد فخذ وساق جائیکه دردها بیشتر ورم یافته میشود وغالبا درین وقت ورم غشای عصب
عریضه زیاده شده باشد ودرین وقت این مرض بار وماتیزم مشابه میشود العلاج هر قدر که سبب یافته شود بازاله آن پرداخته
مثلا اگر قبض بود از نوشانیدن مسهلات ودادن حقنه رفع قبض نمایند خصوصا آنچه ادویه بر معای قولون مستقیم موثر میشوند مثل صبر آنرا فقط
دهند ودر جمله اقسام نوز الجیا روغن حب السلاطین یک یا دو قطره همراه نبات بنوشانند یا یک قطره از ان با پنج گرین اکسترکت کالوسنته یعنی
شحم حنظل با قدری حلتیت نوشانیدن بسیار مفید است ودرین مرض لا نفع است واگر بسبب آتشک بود ایوداید پتاس یکیک بدو [illegible]

عشر بنوشانند بعد مسهل اگر افیساد هوی طلب فاسد بود پس اگر بیمار قوی بود بعد مسهل کنین و تنکچر اسٹیل بنوشانند و اگر ضعیف بود فری سلفاس یا تنکچر اسٹیل
بقدر مناسب همراه مسهل مثل میگنیشیا سلفاس یا سلفیٹ آف سوڈا آمیخته بنوشانند و اگر کنین هم همراه آن کنند بهتر بود و صفت مسهل که در تیجا و هم در حمیات
نائبه بر بعضیان ضعیف کوسانیکه خون ایشان کم و رقیق بود نوشانیده شود میگنیشیا سلفاس شش درام تنکچر اسٹیل پانزده قطره کنین سلفاس اثنی دو سه گرین
تا پنج گرین آمیخته در هشت اونس آب حل کرده سه حصه ساخته اول یک حصه از ان بنوشانند و بعد یک ساعت اگر دست نیاید حصه دیگر هم بنوشانند
پس اگر باز بعد آنهم دست رقیق نیاید بعد یک ساعت دیگر حصه ثالث هم بنوشانند پس اگر وقت آمدن تپ قریب نبود کنین دو گرین کافی باشد و اگر ضرورت دادن
مسهل بود و وقت آمدن تپ هم قریب باشد کنین سلفاس پنج گرین یا بیشتر تا ده هم باید و اسهال هم کرده همچنین اگر وقت ورود بود دادن مسهل ضرور باشد نیز
بمقدار زاید باید دوای مسهل آمیخته تنکچر اسٹیل اضافه کرده بنوشانند و چون از عمل دوای مسهل فراغ حاصل شود باز کنین بمقدار زاید مثلاً از دو گرین تا پانزده گرین
نوشانند چنانکه در حمیات نائبه داده میشود و قیام در پهلوی حمام حار هم گاهی مفید میشود کما سال هذا العرق و اگر ممکن نباشد لباس حار پوشیدن عوض
آن هم در بلاد حاره و فصل حار کافی خواهد بود و گاهی سلفر در آب گرم حل کرده در ان نشانیدن مریض نافع میشود و گاهی از نهادن پلستر که از خردل درست
ساخته باشند ده دقیقه از محل شروع درد تا آخر پا بسیار مفید میشود و طریقه استعمال آن این ست که اول ده دقیقه پلستر مذکور بر محل شروع شدن درد که
آن جای خروج عصب عرق النساء از نخاع است بنهند پس بعد از ان بر زیر نهاده ده دقیقه از نگاه بعد از ان فروتر بنهند و تا ده دقیقه از نگاه برین منوال تا منتها
مرجع پلستر خردل بنهاده ده ده دقیقه داشته باشند و گاهی از نهادن پلستر از دوای آبله انگیز که آنرا کنتاروس یعنی ذراریح نامند بر جاییکه این عصب
از حرام مغز بر آمده در عانه داخل شده بسیار فایده حاصل میشود و آن موضع آخر حرام مغز است که ابتدای شروع استخوان قطن است اما این پلستر را
تا هفت هشت ساعت دارند تا آبله پیدا شود پس این آبله را تراشیده مارفیا نیم گرین با نبات سفید بر زخم آبله طلا سازند پس بعد هم ایکونایٹ یا مرهم
بلادونا یا مرهم افیون بر زخم آبله طلا سازند و چون ازین هم فایده ظاهر نشود مارفیای محلول را به ذریعه زراقه سوزنی تحت جلد رسانند که از ان در تسکین
میشود و چون از ادویه فایده ظاهر نشود بر محل شروع درد که مذکور شد سوزن باریک در جلد خلانند و بمواضع متعدده سوراخ کنند و سوزن
را تا عصب مذکور رسانند تا در غشای سطوح خلد و بسبب آن غشای عصب مذکور زخمی شده چند قطره خون از ان خارج شوند و بسبب
آن درد آن رفع گردد و یقینی ازین تدبیر فایده ظاهر خواهد شد و وقت شدت درد جهت تسکین آن بو پاییدن کلوروفارم اگر مریض قوی بود
یا سلفیورک ایتهر اگر ضعیف باشد مفید ست و اگر از سی قطره تا چهل قطره سلفیورک ایتهر همراه آب ساده اول نوشانیده بعد آن کلوروفارم یا سلفیورک
ایتهر بو پانند از ان فایده تام برای تسکین درد حاصل میشود لیکن این تدبیر محض برای تسکین الم ست در ازاله مرض آنرا دخل نیست فقط کلما

باب دوم در امراض مقله عین که کره چشم ست و آن هم مشتمل ست بر چند فصل فصل اول در تشریح

عین بدانکه از اجزای مقله عین که در ان امراض واقع میشوند سه طبقه و سه غشا و سه رطوبت اند اول ملتحمه اندرون جفن که بر ملتحمه و
قرنیه بالای قرنیه و باهم کننده جفن با چشم و حاس از هوا است غشای مولد بلغم ست که انرا میوکس ممبرین گویند یعنی غشای لعاب دار و آن
بالای طبقه ملتحمه و قرنیه بر قرنیه است و بعد آن طبقه ملتحمه بر قرنیه است تا جای که سفیدی محسوس میشود و ملتحمه است
که از غشای غلیظ دماغ پیدا شده و جای که رنگین ست در میان سفیدی قرنیه است که با ملتحمه متصل است

واین طبقہ غشای ست سیاہ رنگ کہ بمقابل و موازی ملتحمہ تا اطراف آن رسیدہ و آن مثل زغال سیاہ است وچنانکہ در وسط ملتحمہ قرنیہ است در وسط این غشا عنبیہ ست و آن بمقابل قرنیہ رفتہ و رنگ در ہمین طبقہ است والا قرنیہ بی رنگ و شفاف ست ولون عنبیہ از قرنیہ دیدہ میشود و در اشخاص مختلف رنگ آن مختلف میباشد در بعضی شہلا و در بعضی کحلا و در بعضی اسود و در بعضی ازرق و قرنیہ موافق رنگ عنبیہ متلون میشود و در عنبیہ ثقبہ ایست کہ از راہ آن صور و اشباح بر جلیدیہ رسیدہ منطبع میشوند و پیش و پس ثقبہ عنبیہ رطوبتی ست سفید مثل آب لیکن غلیظ القوام و شفاف کہ آنرا در کتب طبیہ عربیہ رطوبت بیضیہ گویند و آن پیش ثقبہ عنبیہ زیادہ و پس آن قلیل ست و بعد این رطوبت رطوبت جلیدیہ است و آن رطوبتی ست بسیار غلیظ مثل ژالہ مدور و مدور آن ناقص ست از ہر دو طرف خود قدری پہنا و بسیار شفاف میباشد و فی الحقیقت آن عینک چشم است و بعد آن رطوبت زجاجیہ است و آن ہم قوامًا مثل سفیدہ بیضہ یا زجاج ذایب و بسیار شفاف و کثیر المقدار و بعد آن یک غشای ست کہ از اطراف عصبہ مجوفہ بر آمدہ و در چشم منبسط شدہ و آن بسیار سخت ست و ہمان طبقہ صلبیہ در کتب طبیہ عربیہ اسم ہمین غشا بودہ باشد و رنگ آن قدری مائل بہ نیلگی و از اندرون تا نصف مقلہ رسیدہ و در آن روشنی از خارج چشم وقت دیدن از مرئیات بطور خطوط شعاعی جدا شدہ می آید و بواسطہ رطوبات در جمیع چشم منتشر میگردد لیکن طبقہ عنکبوتیہ کہ در کتب عربیہ طبیہ باسم طبقہ مذکور ست و آنرا بلغت انگریزیہ ہائی لائڈ ممبرین یعنی غشای مشابہ بہ زجاج نامند و مراد از آن جسم شفاف ست و آن جسمی است خانہ دار باریک شفاف کہ در آن رطوبت زجاجیہ میماند چنان کہ آب در اسفنج میماند لیکن بسبب لطافت و شفیف بودن آن غشای مذکور مرئی نمیشود بلکہ وقت دیدن چنان معلوم میگردد کہ محض رطوبت ست اما ہرگاہ رطوبت زجاجیہ از آن وقت تشریح بیرون می آیند آن زمان اجزای آن کہ پیشتر منبسط بودند اکنون از خالی شدن از آب مجتمع میگردند پس از اجتماع کثافت در آن پیدا شدہ مرئی میگردد و ہمانا معلوم میشود کہ جسم مذکور مثل بیضہ عنکبوت ست و پس مقلہ در عضلہ محرکہ مقلہ پیدا و شما الا محرک بسوی فوق و تحت اند و یک عضلہ کہ از دو طرف ملتحمہ بطور حلق و کار او گردانیدن مقلہ است بحرکت دوریہ و امراض چشم در ہمین اجزای آن واقع میشوند و یک عصبہ مجوفہ در ہر چشم ست کہ از طرف پس بسوی بینا و از بسیار بسوی پس رفتہ است و امراض آن نتایج از امراض چشم اند

فتذکر فصل دوم در امراض میوکس ممبرن چشم و جفن کہ آنرا بانگریزی کانجنکٹیوا گویند و امراض آن نیز در اقسام امراض آن کہ آنرا البرلی رمد گویند و رمد یعنی ورم چشم ست و آنرا بلغت لاطن آف تال میا یعنی مرض چشم ہم نامند عام از آنکہ در کدام طبقہ بود یا در غشا و ہر طبقہ و غشا کہ میشود منسوب بسوی آن میگردد مثل آنکہ ہرگاہ در میوکس ممبرن چشم و جفن اف تال میا پیدا شود آنرا کانجنکٹیوٹس میگویند زیرا کہ کانجنکٹیوا اسم میوکس ممبرن چشم و جفن است و کانجنکٹیوٹس بر چند نوع منقسم میشود اول سمپل کانجنکٹیوٹس یعنی خالص و آنرا کتارل اف تال میا میگویند دوم پس چوکراف تال میا سوم پیوریولنٹ اف تال میا چہارم اسٹرومس اف تال میا پنجم اسٹوریلی آف تال میا

و سبب شرح آن افتال هشتم گرانت پرلزان ثالث سیا این هفت نوع ورم در میوکس سیمبرن چشم و جفن یافته میشوند و همه این امراض
این غشا است و این فصل مشتمل است بر چند بیان بیان اول در ذکر نوع اول النوع اول کیترل کان جنکتیوا یعنی کتارال افتالمیا
پس آن ورم میوکس سیمبرن چشم و جفن است که از اسباب خفیفه پیدا میشود مثل هوای سرد یا گرد و غیره هرگاه در چشم افتد و آنهم بر دو قسم است
اکیوت یعنی قوی و شدید و کرانک یعنی خفیف الاعراض السبب قسم اکیوت آن هم گاهی از اسباب معینه پیدا میشود مثل زیاده مشقت
گرفتن از چشم در قرات حروف و نظر کردن در امور دقیقه یا ضعیف شدن مریض از امراض دیگر یا زیاده ماندن در روشنی و گاهی
از اسباب عامه میشود مثل رسیدن برودت یا حرارت زاید یا هوای سخت یا روشنی زاید مثل اینکه کسی در شعاع آفتاب یا تنور را رو دیا
زیاده نشسته کار کند و گاهی از افتادن کدام جسم صلب در چشم مثل ریگ و براده آهن و غیره و هم از افتادن کدام شی حاد مثل مرچ
سرخ و غیره در چشم این ورم پیدا میشود و گاهی کدام سبب ظاهر نباشد لیکن ورم پیدا میشود العلامات اول مریض چنان پندارد
که گویا چیزی در چشم آن مثل ریگ یا خاک افتاده و خلد و در جفن غلظ و صلابت یافته میشود و میوکس ممبرن چشم سرخ میگردد و اندر ابتدا
این سرخی ظاهر میشود که حمرت از جانب جفن شروع شده بسوی قرنیه بلند میشود و چون این حمرت بر جفن زیاده میباشد و قریب قرنیه کم
و هم این سرخی مثل شبکه سرخ میباشد یعنی عروق سرخ میباشند از ممتلی شدن خون یا خون دار از بافت آنها سفیدی ملتحمه دیده میشود
لیکن این شبکه سرخ بسبب ممتلی شدن عروق میوکس ممبران چشم و جفن از خون ظاهر میشود و کدام عروق تازه اینجا پیدا نمیشوند چنانکه
در سبل پیدا میشوند و بعد چند مدت صورت شبکه زائل شده سرخی محض باقی ماند و این حمرت بسیار شدید میباشد و از حرکت
کردن چشم متحرک میشود و از این ثابت میشود که سرخی در میوکس ممبرن است نه در ملتحمه چه اگر در ملتحمه بودی سرخی متحرک نشدی و هم سرخی
ملتحمه قلیل برنگ گلابی میباشد و در ان خطوط مستقیمه سرخ رنگ از گرد قرنیه پیدا میشوند و هم از گرد قرنیه شروع میشوند تا منتهی
ملتحمه بسوی قرنیه جفن سرخی ملتحمه زیاده نمیباشد بلکه هر قدر که از قرنیه دور میشود کم میگردد و هم درین مرض در چشم گرمی و درد
محسوس میشود و اشک کم جاری میگردد و چونکه مریض از دیدن روشنی متاذی میگردد لهذا اکثر چشم را بسته میدارد خصوصا
در روشنی و این حالت تا چند ساعت ماند بعد آن رمص در چشم پیدا میشود و در گوشه چشم جمع میگردد و وقت شب بسوی اجفان
بسبب آن چسپیده میگردد و گاهی درین قسم ورم آب از خون زیاده میرسد و از ان درین غشا ورم عظیم پیدا میشود حتی که بسبب
شدید ورم چون این غشا قدری بالای قرنیه را پوشیده میشود آب از جهت مقدار قرنیه در دیدن صغیر نماید و هم اکثر درین
قسم ورم سیمبرن چشم مثل پرده پیدا میگردد و گاهی این اثر تا سه روز میشود و بعد آن در چشم دیگر آفتال میا پیدا میگردد و انجام این قسم
اینست که اگر علاج کرده شود ممکن است که ورم ملتحمه و قرنیه و ورم غشای سیاه پیدا شده از ان چشم خراب شود و بصارت بالکل
یا مریض از دست خود و بهیج بسوی از درمان رنجست تا به سوم آنکه از علاج یا بدون علاج خود بخود زایل شده صحت حاصل شود
العلاج اول سبب مرض اگر یافته شود بسوی دفع آن مشغول شوند مثلا اگر از افتادن چیزی در چشم باشد جفن را منقلب ساخته
چشم را از ان خالی و صاف سازند و بعد صاف کردن چشم دو سه گرین شب یانی یا نتک سلفاس در یک اونس آب ساده حل کرده

بیان نوع اول

یا یکجا حل کرده از آن بعد دو دو یا سه سه ساعت چشم را بشویند و هم چند قطرات آن در چشم اندازند و در میان استعمال دوای مذکور چشم را
از آب سرد هم شسته باشند تا از رمص و غیره که تا فات چشم صاف ماند و ایضاً درین قسم گاهی از انداختن سلوشن نائتر سلور یا برن و زن
که یک دو گرین از آن در یک اونس آب مقطر حل کرده یک دو قطره آن در چشم اندازند نهایت نفع عاجل حاصل میشود لیکن قوت آن ازین که گفتیم
زیاده باشد والا پارچه در گولارد لوشن که آن لائکر پلمبای ڈیا ایسیٹیٹس ڈائلیوٹ است تر کرده بر چشم گذاشتن و بستن و همیشه آنرا از آن تر داشتن
نهم الحاصل است و سوم روغن را وقت شب ضرور بر کناره های جفن مالیده باشند تا موهای پلک باهم نچسپد و هم وقت شب بهتر است
که رسوت و شب یمانی و افیون خالص را با آب سائیده بر دور چشم ضماد کرده باشند که از آن درد و ورم نفع کثیر حاصل میشود و روز
پیش چشم کدام چیز سبز رنگ مثل چشمه یا کاغذ سبز یا برگ کیله سبز بر پیشانی بسته چنان آویزند که در تحت آن چشم از رسیدن اضواء تیز
محفوظ ماند و اگر حرارت مزاج و تپ هم همراه این ورم بوده باشد مسهل داده به که از قسم کهاری باشد مثل میگنیشیا سلفاس یا سوڈا سلفاس و غیره بدهند
و اگر درد زیاده بود زلو بر گوشه اکبر چشم یا بر صدغین نهند و بعد زوال مرض و حصول صحت تدبیر تقویت بدن از نوشانیدن نقوع یا نیچ
یا ٹنکچر بارک و غیره ادویه مقویه معمول نمایند اما هرگاه این مرض کسی را اینک بود و آن گاهی بدین قسم که پیشتر آن میشود و گاهی خود از ابتدا
پیدا میشود بر کسانی که ضعیف البدن و القوه بوده باز نظر زیاده مشقت میکنند مثل طلبا و مصوران و خیاطان و ساعت سازان و کاتبان
و غیرهم حادث میشود العلامات قدری سرخی و اندکی قلیل در چشم میماند و مریض روشنی را قدری مکروه میدارد و بادنی جهد
در چشم پیدا است که می آید و سوزش اگر چشم قدری کشیده و سرخ پیدا شده قدری هم در چشم پیدا میشود و از مشقت نظر در چشم آن
بند می ماند و سرخی در آن پیدا میشود العلاج اول دفع کردن سبب کوشیده چشم را آرام رسانند و اگر مریض ضعیف باشد
تقویت آن کوشند و باقی آنچه ادویه که در علاج قسم جدید و اکیوٹ آن نوشته شده از انها را حسب مناسب باستعمال آرند
وڈ الیوٹ سیٹرن او ئنٹمنٹ یعنی مرهم سیماب که زرد رنگ برنگ پوست لیموی کاغذی میباشد بر کناره پلک مالیدن و پارچه
آلوده بر صدغین چسپانیدن درین قسم هم بسیار مفید است و اگر درین قسم لیپ کوچک مثل لائکر لیتهی را از قلم مویین طلا سازند تا آنچه پیدا
گردد نافع میشود و هرگاه این قسم از کدام علاج زائل نگردد درین وقت اگر چشم را استعمال ساخته یعنی گران الکحال میبا
یافته خواهد شد و درین وقت آنچه در علاج آن نوشته خواهد شد آنرا باستعمال آرند فقط الکلام بیان دوم در ذکر نوع دوم
سه ماه تا نوع دوم از یعنی ورم میوکس ممبرن چشم را انفال میباید و آن اینست که میوکس ممبرن چشم قریب محل
اتصال ملتحمه یا قرنیه دانه های خرد پیدا میشوند گاهی یک بثره و گاهی زیاده تا چهار بثره که در مقدار قریب دانه گنجد و در رنگ
سفید مائل بزردی و بر دور آن حلقه سرخ بود و باقی دیگر اجزای میوکس ممبرن از ورم و حمره صاف و خالی میباشند
التهاب سبب آن کم ظاهر میشود لیکن بسبب تجربه دیده شده که اکثر بسبب امراض ضعیف شده باشد درین مرض مبتلا
میشود العلامات مریض بیان میکند که در چشم چیزی مثل خلیده چشم را چنین می بیند این بثور یافته میشوند العلاج هرگاه
ضعف باشد ادویه مقویه مثل کینین و بارک نوشانند و اغذیه مقویه خورانند و چند بار مذکور هر روز قدری کیلومل از قلم مویین یک بار

برآن نهاده باشند چونکه به چشم نرسد و اطبا گفته اند که این مرض بعد زوال باز عود میکند لیکن مجربین میگویند که هرگاه از ادویه دیگر و علاج
کتارل آف تال میا نوشته شده صحت حاصل شود عود مرض ممکن نیست لیکن هرگاه از کلیول مرض زائل شود پس عود نمیکند فقط

بیان سوم در ذکر نوع سوم

بیان سوم در ذکر نوع سوم رمد اما نوع ثالث از ورم میوکس ممبرن چشم و قسمت پس پیورولنت آف تال میا است و آن نام
رمدی است که در آن رمص و ریم کثیر از چشم خارج میشود و هم این مرض از یکی به دیگری متعدی میگردد و از آن جائیکه حادث میشود
در اشخاص کثیره عام میگردد و آنرا ایجپشن آف تال میا هم میگویند زیرا که ساکنه ملک ایجپت یعنی ساکنه ملک مصر را این مرض زیاده
عارض میشود السبب اکثر سبب آن قذارت و چرک لباس و مکان و هوا میباشد و هم در جائیکه اجتماع مردم زیاده مانند مثل خانه تنگ
که در آن اشخاص زیاده باشند یا مثل مدارس و مجالس که در آنها اجتماع مردم زیاده بود و هم کسانیکه لباس قذر اکثر می پوشند مثل خدمتگاران
خصوصا چشم پستان از عورات سیما مربیات اطفال از مس شدن جامه قذر الثیاب به چشم اطفال این مرض پیدا میشود و همچنین
هرگاه کسی از چشم مریض برخواسته به چشم صحیح طفل نشینند از آن هم این مرض پیدا و عام میشود و دیگر چونکه اجزای ریم و رمص
در هوا همیشه از چشم جدا شده ثبوت میشوند از این جهت هم ریم مذکور از هوا در چشم صحیح رسیده این مرض پیدا میکند العلامات
آنچه در کتارل آف تال میا نوشته شده اند همه موجود میباشند لیکن چند چیز اینجا ضرور بوند اول اینکه تراید درین مرض زودی میشود
دوم آنکه اعراض و علامات درین نوع شدید و قوی میباشند سوم آنکه رمص و ریم اینجا زیاده پیدا میشود چهارم آنکه اگر علاج این مرض
با وصف قوی و شدید بودن آن نکرده شود خوف اینست که این مرض و ورم در قرنیه رود و از ذات چشم خراب گشته بصارت باطل
گردد پنجم آنکه درین مرض حرارت باطنی و حمی اکثر میباشد العلاج هرگاه خفیف باشد درین وقت آنچه در علاج کتارل آف تال میا
نوشته شده کافی میباشد لیکن تعجیل در علاج ضرورست تا مرض قوی و مستحکم نشود اما هرگاه قوی باشد مثل اینکه ورم چندان زیاده
بود که از ذات قرنیه صغیر دیده شود درین وقت بهتر آنست که جفن را منقلب ساخته از نشتر میوکس ممبرن چشم و جفن بذریعه
کشیدن خطوط زخمها پیدا کرده دهند تا بسبب آن قدری خون خارج شود و بعد آن از آب گرم چشم را بشویند تا بسبب آن
خون بسهولت از زخمهای مذکوره جاری گردد و هم چشم از رمص و ریم پاک شود و اگر بسبب سوء وجود لیکن این تدبیر میسر نشود
زلو زیر موق اکبر چسپانند یا بر صدغین تعلیق سازند و بعد شستن خون جفن را منقلب ساخته اصل کاستک نقره بر میوکس ممبرن
جفن بکمال عجلت و سبکی نهند و بعد آن آب سرد در چشم اندازند تا اذیت و سوزش دور شود و اگر جهت این تدبیر دستکار
نباشند نائتریت سلور را از ده گرین تا بست گرین در یک اونس آب بقطر حل کرده از قلم موئین بر میوکس ممبرن جفن اعلی و اسفل خوب
طلا ساخته و بعد مرور یک دقیقه آب سرد در چشم انداخته بشویند که ازین تدبیر اکثر مرض در روز اول تدبیر رو بانحطاط
می آرد و تراید آن برطرف میشود و بلادونا یا خلاصه محلول در آب در چشم ضماد ساخته باشند و چشم را از عصابه به بندند لیکن
بعد دو ساعت عصابه را کشاده از آب سرد شسته باشند تا از رمص و ریم صاف شود و هم اندرون چشم متجمع نگردد
و بعد تنقیه چشم از نائترات سلور محلول در آب یا شب یمانی محلول در آب یا پلپنای ایسٹس محلول در آب که هر یکی ازین ادویه چند چند

یک یا دو گرین در یک اونس آب حل کرده در چشم انداخته باشند پس اگر بعد این تدابیر هم روز دوم ورم موجود باشد هر صبح اول شستن
چشم بعوض سلوشن قوی تاثیر سلوشن خفیف التاثیر آن مثل اینکه از دو گرین تا چهار گرین از آن در یک اونس آب حل کرده یک قطره از آن
یکبار در چشم اندازند و بعد از آن عصابه بر چشم ببندند و بعد هر دو ساعت کشاده چشم را بشویند از سلوشن های مذکوره که دامی سلوشن
هر بار در چشم انداخته باشند ملتزم این تدبیر باشند تا که ورم بالکلیه برطرف شود اما هرگاه ضربان هم در چشم باشد در این وقت شستن چشم از آبیکه
به برف سرد کرده باشند بهتر است مریض را آرام دارند و وقت شب در این نوع ورم بالضرور چشم را بپا سوم روغن بر کناره های پلک طلا
کرده باشند تا جفنان باهم نه چسپیده از آن جریان ریم بند نشود و اگر حرارت حمی بود مسهل دهند و غذای لطیف چنانکه [illegible]
هم این مریض را خورانند با این سخت ابقای مرض علاج سازند لیکن گاهی تا مدت دراز قدری مرض باقی میماند بسبب ضعف چشم
چون می بینند گران بود اطراف تال میا یافته میشود در این وقت آنچه در علاج آن نوشته خواهد شد باستعمال آرند قسمی ازین مرض اطفال
نومولود عارض میشود خواه در روز اول ولادت یا بعد آن تا روز بیستم آنرا الیفت گسیا افتالمیا معنی آن آشوب چشم نومولود
گویند و اکثر در این قسم ورم در هر دو چشم میباشد گاهی اول در یک چشم بعد بیست و چهار ساعت در چشم دیگر هم پیدا میشود السبب نصاف شدن
چشم از رطوبات غلیظه وقت ولادت یا رسیدن روشنی زاید بچشم یا رسیدن باد و نفیه بعد ولادت در چشم طفل و بی احتیاطی ضربات میباشد
العلامات هرگاه مرض قلیل بود علامات کتارال افتالمیا موجود میباشند اما اگر قوی بود در این وقت موافق علامات پیورولنت
افتالمیا علامات قوی ظاهر میشود العلاج چشم را از آب گرم یا از شیر مادر خوب بشویند صاف سازند لیکن اگر ریم زیاد میشود
باید که مادر طفل را در کنار خود گرفته چشم را واکرده از جانب عمق کیر از سر پستان شیر دوان کرده اندازد و صاف سازد و در این هم [illegible]
و هوشیاری در این امر ضرور است که جفنان را باهم نه چسپانند ریم در چشم طفل محتبس نگردد و الا آفات کثیره از آن پیدا میشود و نایتریت سلور دو گرین
در یک اونس آب حل کرده از آن یک دو قطره روزانه یک دو بار در چشم طفل اندازند بعد آن اسفنج هم در چشم بخیه چشم را از ریم در بعض جاها
کرده باشند فصل بیان چهارم در ذکر نوع رابع رمد اما نوع رابع از رمد که سکروفولس افتالمیا است آن نام رمد است که
در بدن مستعدین خنازیر پیدا میشود و از خاصه این قسم آنست که هر چند ورم و سرخی کم باشد لیکن از دیدن روشنی مریض زیاده خائف
میباشد السبب اصل سبب فساد خنازیری است اما اسباب معینه که در قسم اول مذکور شده در ابدان مستعدین خنازیر
ایجاد مرض میکنند هرگاه در سن طفولیت این قسم عارض شود بعد بلوغ زائل میگردد العلامات اکثر سرخی در چشم کم میباشد لیکن
خوف مریض از دیدن روشنی زیاده بود و چون چشم را کشاده می بینند بسبب خوف از ضوء چنان که مریض ظاهر میکند یافته نمیشود
یعنی ورم و سرخی زیاده در چشم دیده نمیشود و ایضاً از خاصه این قسم آنست که درد و اذیت چشم در اول نهار زیاده میباشد
و در آخر نهار قریب شام کم میشود بخلاف دیگر اقسام که در آنها اذیت درد از آخر روز زیاده میشود و هم در این قسم رمد اکثر بر کناره
قرنیه ورم و زخم های صغیر پیدا میشوند و در این وقت درد زیاده در چشم میگردد و چون این حالت پیدا شود طفل بر این هیئت میباشد
که در کناره پیه روی خود را از جانب روشنی گردانیده و چشم ها را از زور و قوت بند کرده و پشت دستها بر اجفان گذاشته میماند

بجوف چشم راننده میکنند که گویا در آن تشنج سخت پیدا شده پس اگر درین حال خواهند که چشم اطفال را باز کنند از آن بسیار متاذی میشوند و بهیچ وجه
نمیکنند بدین که چشم گشاید گریه بسیار میکنند و درین حالت اشک از چشمان جاری میباشد از جاری شدن اشک بر رخساره های
آن ریش پیدا شود و در صورت ثالث پیدا میشوند علاج اول چشم را از آب گرم صاف دارند و اگر ورم ... زیاده
... خون از آن بیرون آید چنانکه در قسم اول نوشته شده اما حاجت باخراج خون ... حاجت
تسکین ... آن ... بر ... چشم ... از یک ... تا پنج گرین
حسب ضرورت آب مقطر ... یک اونس ... یک قطره هر ... باشد بعد از آن ... روز ...
رنگ یا سلوشن ... موافق نسخه های سابق که در قسم اول نوشته شده اند ... باشد لیکن ... سلوشن ... آن را
زنهار ... که درین وقت چون ... پیدا باشد ... اند ... از آن ... پیدا
میگردد استعمال آن جایز نیست ایضا علاج آن ... اول ... تا ... گرین یک اونس آب
حل کرده ... چشم ... یک گرین یک اونس آب حل کرده
از آن یک و قطره هر روز در چشم ... پس ... گوش
اطفال ... تا ... پیدا شده ... خون ... از آن ... چشم ... روغن ...
... اطفال ... گرین ... هفت ساله ... پنج گرین ... اطفال خورد ... جگر ...
مانند اطفال ... هوا باید که پیش چشم ... سبز رنگ یا
نیلگون ... سکون ... شناه ...
... اطفال ... آن صاف نمیباشد لهذا
... بیان پنجم در ذکر نوع خامس
که ... آف تال ... است ... چشم حادث میشود و این اکثر در یک چشم میباشد
... آف تال ... میباشد ... بعد ... منتقل
... هفت روز ... چشم اول ... حال ... صاحب ... است
العلامات ... قسم سوم نوشته شده اند موجود میباشند ... درین نوع ... هم
... که اگر در علاج تاخیر کرده شود ... العلاج علاج ... بیان ... که در نوع ثالث نوشته شد علاوه
از آن ... استعمال آن ... چشم ... میشود
بیان ششم در ذکر نوع سادس که ... آف تال میا ... است و آن اسم ... است
که بسبب پیدا شدن ... چشم حادث میشود و بیان ... امراض حلق ...

کرده خواهد شد ان شاء الله تعالی بالجمله آن غشای ست که در مرض کروپ اندرون حلق و قصبه ریه پیدا میشود چنانکه انجا بر کنونی بیان
حلق وغیره بیان میگردد انجا بر پوست پیرون چشم پیدا میشود از همان زهر کزاز آن در حلق و قصبه حادث میگردد العلامات اول شکل کمال التهاب پیدا
که نوع اول است یعنی در سرخی چشم شروع میشود و بسبب آن ورم تحت پوست پیرون چشم و جفن بسیار غلیظ میگردد لیکن فرق است
که در کتارال فقط سیلان زیاده ریختن آب از خون ورم زیاده میشود و در پست لوت از زیاده ریختن فایبرن از خون تحت پوست پیرون چشم
زیاده غلیظ میشود و بهمین سبب انجا سرخی از قسم اول کم میباشد زیراکه اکثر رگهای فایبرن خون از عروق تحت پوست پیرون کم می آید لهذا
پوست پیرون چشم درین نوع بسبب استحکام مرض سفید مائل بزردی و خشک و مستوی میباشد و چون مرض اشتداد یابد و این
ماده فایبرن بالای پوست پیرون پیوند از آن غشای جدید بالای پوست پیرون چشم هم پیدا میشود که آن از پنجم ... پدید آورد
و چون مرض این حد برسد درد و سوزش در چشم پیدا گشته قدری آب در چشم پیدا شده جاری میگردد و همراه آن اجزای غشای مذکور
هم خارج میشوند و در آخر قدری ریم هم می آید پس از خارج شدن اینها درد چشم کم میشود انجام این مرض این است که از علاج صحت میشود
لیکن اکثر درین نوع قرنیه را ضرر میرسد یا تمام ورم چشم درین حالت در آن می افتد و بسبب آن تحفظ العین پیدا شده چشم خراب میگردد و اگر صحت هم
درین نوع شود بعد آن جفن منقلب شده بسوی باطن یا ظاهر منقلب میگردد العلاج کیلومل با افیون آنچه مکرر خورانند تا جوش
دهن پیدا شده آب از دهن زیاده جاری گردد و بر دور چشم ادویه مسکنه وجع مثل بلادونا و جنطیانا ضماد کنند و جفن منقلب
ساخته اصلاح ... نموده بر پوست پیرون جفن اعلی و زیرین نهاده آب سرد در چشم ریزند و لیمو سفید چون مرض کم شود سلوشن نائتریت
یا سلوشن نک یا سلوشن سلفات که همه قلیل الوزن باشند در چشم اندازند و از جائیکه مرض شروع شده باشد مریض را بجائی دیگر
که هوا لطیف صاف باشد منتقل کنانند و اغذیه و ادویه مقویه خورانند فقط

بیان هشتم در ذکر نوع سابع رمد

الانص سابع رمد آن گرانولر الایتثال میباشد و آن اقسامی است که در آن در پوست پیرون جفن اعلی و زیرین بثور پیدا میشوند و قوت
حرکت جفن را اصلاً کرده چشم اذیت پیدا شده چنان معلوم میگردد که گویا در چشم ریگ افتاده و از آن اشک و رمص پیدا شده از
چشم جاری میماند و بسبب این اذیت در قرنیه هم ورم حادث شده بالای آن سفیدی و رگهای سرخ ممتلی از خون پدید میشود
که این را در کتب عربیه طبیه سبل و بلغت لاتن پینس بفتح بای موحده فارسی و سکون یای مثناه تحتانی و فتح نون و سکون سین
مهمله یعنی پارچه ممزق میگویند و مراد از آن غشای جدید است که منتسج از عروق بود السبب اکثر از قسم ثالث رمد که سبب
از اقسام دیگر آنهم هرگاه مزمن شوند این مرض پیدا میشود و آن بر دو قسم است اصلی و غیر اصلی اصلی آنست که در آن غده های
پاپلری یعنی زیر جفن که مشابه بحلمه ثدی اند متورم شده ظاهر و بلند گردند و همراه آن زیر پوست پیرون جفن هم ورم میباشد که از آن
مواد در غشای خانه دار میرسد و بسبب آن غشای مذکور هم متورم شده جفن نمایان میگردد و از آن معلوم میشود که از ریختن
این مواد پاپلری ابیار بلند شده و غیر اصلی آنست که در آن در پاپلری ابیار و غشای خانه دار ورم نباشد بلکه زیر جفن بر پوست پیرون چشم
آن دانه های خرد سفید رنگ سخت مثل ساگو دانه یا ... دیده میشوند و این قسم ... پیدا نمی شود بلکه بسبب فساد

بالید یا از کثافت و قذارت هوا یا امکان و هم انچه ضعف و کمزوری پیدا کند ازان حادث میشود العلامات در قسم اصلی آن اول
معلوم میشود که در چشم ریگ افتاده و همراه آن قدری سوزش در چشم محسوس میشود و از روشنی متاذی میگردد و قدری از رمص
هم می آید و بعد خواب صبح موهای جفن ملتصق میشوند و بر کناره های پلک و بر سر عروق اکبر قدری سرخی و ورم دیده میشود و چون
اجفان را منقلب ساخته بینند در صورت اکیوت و حاد بودن مرض میوکس ممبرن جفن اعلی و زیرین قدری متورم
و سرخ دیده میشود و گاهی بثره خورد و گاهی کلان بر آن یافته میشوند و از اصطکاک آن طبقه بالای قرنیه را اذیت رسیده
در آن خراش پیدا شده زخم و ورم حادث میگردد و بالای آن قدری سفیدی مثل نسج عنکبوتیه و هم دران قدری سرخی
ظاهر میشود و چنان معلوم میگردد که گویا بر آن غشای منتسج از عروق سرخ پیدا شده و این ورم و سرخی از سبب قلیل هم مثل
شعاع شمس یا از رسیدن صدمه هوا خواه حار بود یا بارد گاهی زیاده و گاهی کم میگردد و بسبب ضعف چشم و لعابی شدن ...
روزی این ورم و بثور برطرف شده مرض را انیک میگردد و درین وقت میوکس ممبرن چشم سفید و درخشان میگردد و طبقه بالای
یعنی پاپیلری لیار معدوم میشود و بر اصل طبقه زیرین جفن نشان مرض باقی میماند چنانکه در جمله اعضای دیگر نشان سوختگی
میماند و درین وقت پلک متقلص میگردد و موهای کج شده اندرون چشم میروند و مرض شعر منقلب پیدا می شود که آنرا ...
انتروپین یعنی منقلب شدن کناره پلک میگویند و قرنیه از اصطکاک و خلیدن آنها نقصان میرسد حتی که گاهی از زیادتی اذیت
کثرت سفیدی بالای قرنیه بصارت باطل میشود اما در قسم ثانی که غیر اصلی است پس در ان اذیت علامات قلیل میباشند تا مدت
میماند گاه گاه دران قدری سوزش و سرخی در چشم معلوم میشود و صبح بعد خواب موهای پلک باهم چسپیده میگردد و درین قسم هم از هوای
حار و بارد اذیت پیدا میشود خواه کم یا زیاده و از اذیت اصطکاک انهم هرگاه تا مدت دراز باند ضرر و نقصان به قرنیه میرسد چنانکه در قسم
اول گفته شد العلاج غرض از علاج درینجا این است که بثور رفع شوند لیکن در میوکس ممبرن زخم حادث نشود لهذا اول باید که نایتریت سیلور
از دو گرین تا بیست گرین در یک اونس آب مقطر حل کرده اندرون پلک را از قلم موی بر بثور طلا سازند و بعد مرور مدت نیم دقیقه
آب سرد بر آن ریزند یا از سلفیت آف کوپر یعنی توتیا قلم یا سنگ درست ساخته ازان بثور مس کرده چنانچه بخوبی که سر
قلم به میوکس ممبرن نرسد و بعد آن آب سرد در چشم اندازند روزانه یکبار و بعد آن در بیست و چهار ساعت روز و شب
سلوشن سلفیت آف کوپر یک یک قطره در چشم اندازند روزانه یا ... آف کوپر دو گرین در یک اونس آب مقطر حل کرده
باستعمال آرند ... ... بابنبه مخلوط به میوکس ممبرن رسانند و بعد آن تا مدتی که از
... کرده شود صبر کرده آب سرد در چشم اندازند اما اگر ورم چشم زیاده بود پس درین وقت اول علاج
ورم چشم ... نوشته شده باستعمال آرند ... ورم علاج خاص آن نمایند و در هر حال ...
آب ... بر ... چشم ضماد کرده باشند و رسوت افضل است و اگر رسوت و افیون و شب در آب حل کرده ضماد کرده باشند اولی است
در چشم ... نهاده ... اصطکاک به قرنیه نرسد باقی آنچه از الحاجات مرض که نوشته شده اند ازان ... علاج ... وقت ضرورت نمایند

خصوصاً ادر قرنیه که در آن زیاده پیدا میکند و علاجش هم عنقریب نوشته میشود از آن وقت ضرورت علاج نماید بیان ششم در ظفره
و آنرا بفارسی ناخنه و بلغت لاطین تیرانجیئم بفتح تا و سکون یای مهمله و کسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر جیم و فتح یای مثناة تحتانی
و سکون میم یعنی چیزیکه در صورت مشابه به پرخفاش بود در چشم پیدا میشود نامند و آن فی الحقیقت مرض میوکس میمبرن چشم و غشای ملتحمه است
که زیر میوکس میمبرن است یعنی درین غشا غلاظت پیدا میشود و اکثر شکل آن مثلث بود که راس زاویه آن بسوی قرنیه و قاعده آن بسوی گوشه
چشم میباشد و سبب این مرض کمتر دیده میشود اما اینقدر معلوم است که در بلاد حاره زیاده دیده میشود و علامات از گوشه چشم
غلاظت بصورت مثلث در میوکس میمبرن چشم پیدا میشود و پس آن بر قرنیه میرسد تا وقتیکه بر ملتحمه میماند و بر قرنیه نمیرسد از آن کدام ضرر پیدا نمیشود
و سرخ رنگ با عروق کثیره دیده میشود و چون بر قرنیه میرسد مثل غشای سفید آن منبسط میگردد و اکثر مقابل ثقبه نمیرسد و بصارت
تغیر نمیشود اما هرگاه بمقابل ثقبه میرسد بصارت زائل میگردد و گاهی بعد منبسط شدن آن بر قرنیه چون مستحکم گردد هم در آن خطوط سرخ مثل رگها
پیدا میشود و آن گاهی در یک چشم و اکثر در هر دو چشم پیدا میشود و اکثر از جانب موق انسی شروع میگردد و گاهی از جانب موق وحشی هم پیدا میکند
و گاهی از هر جانب چشم شروع میشود العلاج اصل علاج قطع کردن آنست از استعمال ادویه در آن فایده نمیشود و آن بدو طریق کرده میشود
یکی آنکه هرگاه بر کناره قرنیه سر ظفره رسد آن زمان متوجه علاجش شوند پس درین وقت سر آن را از کلابتین دقیق گرفته سر کارد زیر آن
اندخته آهسته آهسته از غشای میوکس میمبرن جدا سازند پس بعد تقریباً هشتم حصه یک انچه از قرنیه و آن را از مقراض قطع کرده دهند و
اگر تقریباً چهارم حصه یک انچه از قرنیه قطع کنند درین وقت زخم عریض در میوکس میمبرن چشم پیدا میشود و علاجش آنست که از رشته ریشمی
هر دو سر میوکس میمبرن را باهم کرده بدوزند تا سرهای آن مقابل یکدیگر مانده ملتحم و متصل شوند اما این بعد قطع گاهی باز عود میکند لهذا
بهتر آنست که موافق طریق ثانی عمل کنند و آن اینست که مثل طریق اول سر ظفره را از قرنیه جدا کرده تقریباً هشتم حصه یک انچه در پهلوی آن
اندرون میوکس میمبرن زخم کرده سر ظفره را در آن زخم اندازند از سوزن بدوزند تا بازبسوی قرنیه عود نکند بیان نهم در پنگوکیولا
بکسر بای موحده فارسی و سکون نون و کاف فارسی و فتح واو و سکون کاف و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و فتح لام و سکون الف
و آنهم شی غلیظ مدور است که سفید رنگ مثل شحم بالای میوکس میمبرن چشم جاییکه ظفره پیدا میشود آنهم حادث میگردد و این غلاظت
و شحمی گی در طبقه بالای میوکس میمبرن چشم که آن بالای قرنیه هم منبسط شده نمی پیدا میگردد اگرچه از آن کدام ضرر به بصارت نمیرسد لیکن بسبب
اینکه قبیح منظر از آن پیدا میشود مریضان طالب علاجش میشوند و علاجش همانست که از کلابتین دقیق گرفته از مقراض ببرند
فقط کتبه بیان دهم در طرفه و آنرا بلغت لاطین ایکی موزیگان جنکتیوای نامند یعنی ایکی موزیس میوکس میمبرن چشم و ایکی موزیز
بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر کاف و سکون یای مثناة تحتانی و ضم میم و سکون واو و کسر زای معجمه و سکون ثانی آنست
که خون از عروق شعریه برآمده در چشم مجتمع گردد و درین مرض خون از عروق صغار برآمده زیر میوکس میمبرن چشم در غشای خانه دار که زیر
میوکس میمبرن است و بسبب آن میوکس میمبرن بالملتحمه متفرق میشود جمع میگردد با لجمله ان لفظ سرخ است که در چشم ظاهر میشود السبب
سبب آن اکثر رسیدن هوای سرد میباشد هرگاه از آن صدمه بعروق شعریه که در میوکس میمبرن چشم اند رسد بحال کمزوری آنها

وبسبب آن عروق مذکوره منفجر شوند و خون از آنها برآمده و غشای خانه دار که زیر میکوس ممبرین چشم ست ریخته مجتمع گردد همچنین هرگاه کسی برروی
کسی چیزی بزند و از آن صدمه بر چشم رسیده و از آن عروق صفا گسسته شوند یا کسی حبس دم کند یا از صدمه فشرده شدید عروق منفجر شوند و گاه از بهوی گرم
تابستان هرگاه آن غبار و سنگریزه یا راد(؟) چشم رساند هم این مرض پیدا میشود العلاج علاجش ضرور نیست چه خود بعد چند روز زائل میگردد لیکن
اگر زیاده باشد پارچه با آب سرد تر کرده بر چشم گذارند یا کدام سلوشن قوی مثل سلوشن زنک سلفاس یا [illegible] بچشم بزنند یا [illegible] آمیخته بر چشم طلا سازند
وگاهی حداد آهن گرم کرده میکوبند و درین وقت ریزه گرم از آهن تفسیده جدا شده در چشم داخل میشود و بر میکوس ممبرین چشم میچسپد
واز انهم این مرض پیدا میشود و درین قسم باید که فوراً ریزه آهن مذکور را از چشم بیرون آرند والا از آن قرحه عظیم پیدا میشود فصل گلی بیان یازدهم
در انتفاخ العین مراد از آن ورم بار چشم یعنی [illegible] عین است و حقیقتش اینست که در آن زیر میکوس ممبرین چشم در خانه های غشای
خانه دار که در میان ملتحمه و میکوس ممبرین چشم ست و آن واسطه اتصال ملتحمه با میکوس ممبرین ست آب ریخته مجتمع میشود السبب گاهی سبب آن بخوبی ظاهر
نمیشود اما اکثر در سن پیری و گاهی در بلغمی مزاجان اصطلاحی طب گاهی در شقیقه و گاهی در عصابه و گاهی قبل حدوث رمد و گاهی بعد
مرض گلاکوما و گاهی قوی بطور انجام مرض مذکور آب در چشم زیر میکوس ممبرین چشم ریخته مجتمع میشود و آن بر دو قسم ست یکی آنکه در مواضع متفرقه
متعدده زیر میکوس ممبرین جمع شود و دوم آنکه زیر تمام میکوس ممبرین چشم ریخته جمع گردد العلامات هرگاه در جاهای متفرق آب ریخته باشد انتفاخ
در مواضع متعدده و خاصه نزدیک موق صغیر پدید میشود و درین وقت نزدیک حرکت کردن جفن از اصطکاک اذیت پیدا میشود
و مریض میداند که گویا چیزی در چشم افتاده و مجملاً با سرخی [illegible] باشد و در قسم ثانی آنکه در تمام چشم زیر میکوس ممبرین آب مجتمع میشود انتفاخ هم بود
و این حالت اکثر در سن پیری ظاهر میشود و درین وقت از آن کدام اذیت نبود جز اینکه اگر آب زیاده مجتمع گردد وقت حرکت جفن اندک قدری
کلفت ظاهر گردد اما آنچه قبل حدوث رمد آب میریزد و در آن البته ظهور این حالت بسرعت سرخی پیدا میشود و در مدت بعد آن حادث گردد و آنچه بعد گلاکوما
قوی افتد و در آن همراه آن [illegible] باطل میباشد لیکن آنچه در بلغمی مزاجان پیدا میشود اکثر وقت صبح ظاهر میشود و بعد ظهور حرارت روز زائل
میگردد العلاج چون آب در جاهای متفرق در چشم مجتمع باشد در آن اول ادویه مقویه در چشم اندازند مثل اینکه نایترس سلور یعنی کاستک [illegible] گرین
تا ده گرین در یک اونس آب حل کرده یک یا دو قطره آن در چشم صبح و شام اندازند نوع دیگر [illegible] یک یا دو قطره در چشم اندازند و اگر ازین هم رفع نشود از سر
سوزن [illegible] ست در محل اجتماع آب ثقب پیدا کرده آب را از آن بیرون آرند و آنچه در سن پیری یا در بلغمی مزاجان حادث شد
در آن هم ادویه مقویه در چشم اندازند مثل اینکه سلوشن زنک سلفاس در چشم اندازند و هم از آن چشم را بشویند نوع دیگر [illegible] یک و دو گرین [illegible]
آب ساده حل کرده در چشم اندازند ایضاً [illegible] یک دو گرین در یک اونس آب ساده حل کرده در چشم اندازند و از آن چشم را بشویند [illegible] و مقویه مثل [illegible]
و استرکنینا [illegible] نافع است اما آنچه در بلغمی مزاجان وقت صبح پیدا میشود و وقت انتصاف نهار زائل میگردد پس
محتاج علاج نیست آنچه در شقیقه یا عصابه حادث میشود علاجش علاج امراض مذکوره ست اگر بعد زوال اصل مرض هم باقی ماند در آن هم ادویه مقویه مثل سلوشن نایترس
سلور یا سلوشن زنک سلفاس یا سلوشن [illegible] در چشم اندازند و آنچه قبل رمد میشود علاجش علاج رمد ست و آنچه در آخر گلاکوما پیدا میشود علاجش علاج خاص
گلاکوما ست که آن [illegible] کردن عنبیه است تا بعد آن در چشم تمدد پیدا نشود زیرا که تا بقای تمدد شکایت مذکور رفع نمیگردد قسمی

ازانتفاخ العین ست که بسبب داخل شدن هوا در غشای خانه دار چشم که زیر میکوس ممبرن ست پیدا میشود و بهتر آنست که این قسم را از ورمهای عین نگویند
چه در آن ورم نمیباشد بلکه انتفاخ فی زجاجی چشم نامند و در لغت عرب انتفاخ العین آنرا النسب ست چه در آن میکوس ممبرن چشم از
داخل شدن هوا زیر آن منتفخ میشود السبب گاهی بسبب رسیدن ضرب استخوان بینی منکسر شده و ازان راه هوا زیر میکوس ممبرن
چشم تا غشای خانه دار پیدا میشود و چون درین حال عطسه می آید بسبب آن هوا از راه مذکور در غشای خانه دار و صوف رفته جمع میگردد
و ازان قریب بموق اکبر انتفاخ محسوس میشود و اگر هوا زیاده رود در چشم و پلکها بحوالی آنهم جائیکه این غشا رسیده است هوای خارجی جمع شده انتفاخ
پیدا میکند العلامات میکوس ممبرن چشم منتفخ معلوم میشود لیکن از سرخی خالی بود و چون بر میکوس ممبرن چشم فشار کنند وقت فشار فرو میرود و باز بر می آید بلند میگردد
و اگر در چشم عموما و در حوالی آنهم باشد یعنی پلکها و در خانه های غشای مذکور زیاده مجتمع باشند درین وقت از حرکت پلکهای مذکور که از یک خانه در خانه
دیگر از تحریک فشار میرود قدری آواز هم مسموع میشود چنانکه در لم فی زیاده هم مسموع میشود العلاج مادام که راه جدید یعنی که از شکستن استخوان
پیدا شده بسته گردد مریض را از آمدن عطسه باز دارند و بپا کردن ثقبه ها در میکوس ممبرن چشم از سوزن هوای مذکور را بیرون آرند فقط لکهنا

فصل سوم در امراض قرنیه آنهم مشتمل است بر چند بیان بیان اول در ورم قرنیه آنرا بلغت لاطین کارنی ٹیس و بلغت گریک کیریٹیٹس و بلغت انگلش انفلمیشن
آف کارنیا گویند و همه یعنی ورم قرنیه اند باید دانست که این ورم گاهی ابتدا بلا واسطه در قرنیه حادث میشود و گاهی از ورم طبقات داخلیه چشم پیدا
میشود چنانچه از ورم میکوس ممبرن چشم زیاده میشود لیکن هرگاه از رمد پیدا میشود درین وقت تنها در طبقه اولی قرنیه که ملاقی با میکوس است آن طبقه که
میکوس ممبرن لطیف آمده ورم حادث میشود هرگاه از اسباب دیگر افتد در جمله طبقات قرنیه ورم پیدا میشود السبب اکثر هرگاه که این قسم ورم میکوس ممبرن چشم تا
مدت دراز بماند از آن ورم قرنیه پیدا میشود خصوصا زیاده از اشخاص آتشک تا لها که در خنازیر هم از استعداد آتشک خنازیر زیاده پیدا میشود و چون که از خنازیر
و آتشک زیاده میشود لهذا وقت عود ورم آنرا بسبب ترکیب طبائع آن نهاده میشود مثل استرومس کارنیائیٹس و سفلیٹک کارنی ایٹس العلامات
اول در چشم درد محسوس میشود و مریض میپندارد که چیزی در چشم افتاده و پلکها هم اکثر جلی میشوند و مریض از دیدن روشنی میگریزد و ضعف
پیدا شده و بصارت ضعیف میگردد لیکن هرگاه چشم را گشاده می بیند در بادی نظر در دور قرنیه حلقه سرخ دیده میشود که از جانب میکوس ممبرن
چشم شروع شده تا قرنیه میرسد لیکن اینجا حلقه سرخ با قرنیه متصل میباشد و درمیان آن قرنیه که هم سفیدی ملتحمه فاصل نمیباشد بخلاف ورم قرنیه که از
ورم طبقات داخلیه اندرونی چشم پیدا میشود چه درین وقت درمیان قرنیه حلقه سرخ رنگ سفید رنگ ملتحمه فاصل دیده میشود و چون چشم را می بینند بر قرنیه
در ابتدای مرض کدورت مثل دخان یا ضباب معلوم میشود و چون بذریعه شیشه خرد بین که آنرا بلغت انگریزی میگنی فائنگ گلاس یعنی شیشه کلان کننده
ببینند در بینند عروق خرد مشابه بعروق شعریه از حلقه سرخ که گرد قرنیه ست برآمده بر قرنیه جائیکه کدورت بر می آید ازان صورت شبکه عروق
دیده میشود انجام این ورم آنست که هرگاه تنها بر طبقه بالای قرنیه بود همراه رمد رفع میشود و صحت حاصل میگردد و هرگاه در جمله طبقات بود و شدید باشد درین وقت
اول ممکن ست که فایبرن در جرم قرنیه ریزد و ازان سفیدی پیدا شده در قرنیه باقی ماند و ازان بصارت نقصان میرسد چنانکه بعد چندی اکثر اینجا
دیده میشود دوم ممکن ست که ازین فایبرن در میان طبقات قرنیه ریم حادث شده ازان دمل سان ابسیس پیدا شود یا اونکس پیدا شود و آن حالتی ست
که در آن قرنیه بصورت سنگ سلیمانی یا خطوط ابیض میگردد اما هرگاه ریم در طبقه آخر آن که بسوی اندرون مقله است

پیدا میشود درین وقت گاهی درمیان قرنیه غبار چشم سبز گردد و در محل رطوبت بیضیه میماند و گاهی ازان در قرنیه زخمهای کوچک بر
صورت نقاط خرد حادث میشود و این وقتی معلوم میشود که مریض در روشنی چشم خود را گشاده مقابله با سوی عین بسیار حرکت بدهد
پس درین وقت جاییکه زخم است مثل نگینهٔ خرد الماس میدرخشد فرق فیما بین هر دو آن میباشد که نگینهٔ الماس مرتفع میباشد و زخم
غایر میباشد و گاهی یک زخم عظیم در قرنیه پیدا میشود و گاهی یک و زخم کوچک بر کنارهای قرنیه یافته میشوند چنانکه وقت پیدا شدن
این قسم از استعداد خنازیری این زخم با حادثه میشود و باقی قرنیه صاف میباشد یا آنچه از استعداد آتشک خاندانی حادث میشود
پس این زخم سفیدی خواه غلیظ بود و یا رقیق جا بجا بر تمام قرنیه یافته میشود العلاج اول سبب مرض را تفحص کرده بدفع آن کوشند
مثلا اگر از زهر پیدا شده باشد از قسم آن که باشد علاجش نمایند بانچه گفته شد که ازالهٔ این مرض خود دفع میشود اما هرگاه حرارت
و حمی باشد پس مسهل دهند از ادویه مسهله که از قسم کماربونیت مثل منگنیشیا سلفاس و غیره و اگر از دیدن روشنی درد زیاده شده باشد همراه
مسهل [illegible] قدری شربت [illegible] چون مرض مزمن گردد ادویه مقویه مثل کنین بارک و منرال ایسد که از قسم مرکبات
آهن حسب مناسب بنوشانند مریض را در خانه تاریک دارند تا از اذیت اضواء متاذی نگردد و اگر ضرورت رفتن و غیره شمس یا در روشنی
واقع شود کدام چیز سبز رنگ سایه دار مثل سایبان پیش چشم انداخته از مکان بیرون آرند مسکنات وجع مثل بلادونا یا خشخاش
محلول با آب سرد در چشم ضماد سازند و درین قسم ناتیر سلور را مادام که مرض بر حدت خود بود زنهار در چشم نه اندازند بلکه
ایتروپیا محلول با آب در چشم انداختن درین وقت زیاده نافع یافته اند و چشم را از عصابهٔ رقیق نازک ببندند لیکن چندان در بستن احتیاط ضرور
است که بجز تغیر نرسد بلکه تا حصول آرام در چشم بر بندند هرگاه مرض مزمن گردد نیک کرده بر صدغین یا پس گوش پلستر ازکنتارس یعنی دوای
ذراریح نهند و بعد پیدا شدن آبله انرا قطع کرده بر محل آبله مرهم سیماب مالند یا پارچه آلوده نهند که ازان نفع کلیه حاصل میشود خصوصا وقتیکه ورم
از تاثیر استعداد آتشک خاندانی بوده و درین وقت که از استعداد آتشک باشد آیودائید پتاسیم همراه [illegible] کاسر [illegible]
و هم استعمال مقویات دوا و غذا در این حالت نافع است هرگاه از ماده خنازیری بود در این وقت آنچه در علاج [illegible] آن مثال میانوشته
شد نافع میشود و از تبدیل هوا خصوصا از رفتن بیمار در هوای بحری و خوردن اغذیه که دران شیر و زرده بیضه مرغ زیاده باشد
نفع زاید حاصل میشود فصل [illegible] در دمل قرنیه و آنرا بلغت انگلش [illegible]
مهمله و سکون یای موحده فارسی اول و کسر بای موحده فارسی ثانی و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو یعنی ریمیکه دران و آخر ریم
پیدا شود میگویند بالجمله گاهی در تمام قرنیه گاهی در جای خاص ازان دمل پیدا میشود و دیگر مواضع ازان از ریم خالی میباشند گاهی
ریم در جهت زیرین آن جمع شده و سفیدی آن مثل سفیدی سنگ سلیمانی میباشد لهذا آنرا بلغت انگلش اونکس یعنی سنگ سلیمانی
نامند و مواضع دیگر آن خالی از ریم میباشند و درین وقت گاهی از جهت خلف قرنیه شگافته در رطوبت بیضیه مده میریزد و مجتمع میگردد و پس
دراین وقت ورا بلغت گریک هیپاپیان یعنی مده که پس قرنیه در جانب خلف مجتمع گردد مینامند السبب گاهی بسبب ضربه زخم در قرنیه
پیدا میشود و گاهی بعد کشادن چشم از انشتر این مرض پیدا میشود و این اکثر وقتی بود که مریض از قبل کشادن چشم بغیض ضعیف بود و گاهی

بعد رمد گاهی بعد رمد قرنیه خصوصاً هرگاه مریض از قبل حدت رمد مریض ضعیف شده باشد پیدا میشود علامات
چون قبل در قرنیه شود پس جائیکه ریم افتاده بر قرنیه سفیدی پدید میشود مثل ضبابه با مرور ایام این کدورت بیاض هر روز غلیظ و سخت
میگردد زیرا که اول تا سیرن در دل میخزید بعد از آن ریم پیدا میشود تا هرگاه ریم بحد اکمل خود رسد سفیدی مذکور مائل بزردی
میگردد و هرگاه ریم زیاده بود این سفیدی بر تمام قرنیه عام یافته میشود و چون قلیل باشد در بعضی از مواضع قرنیه یافته میشود و ایضاً در چشم
درد و گرمی محسوس میشود و دیگر علامات همین چشم و چشمش در تحتیه میگردد و مریض از روشنی متاذی شده از آن خائف میماند و اشک از آن
چشمانش جاری میشوند انجام آن اینست که گاهی بسبب ریم قرنیه نرم شده بسوی خارج منفجر گردد و همراه ریم خود جاری میشود و از آن
چشم فرو می نشیند و چون در جای خاص از قرنیه ریم پیدا شود پس گاهی بسوی ظاهر منفجر میگردد و در این وقت از آن صحت میشود اما
سفیدی بر محل زخم همیشه میماند و بهترین انجام این است که این ریم جذب شود و کدام نشان آن نماند و انحالت گاهی از علاج پیدا
میشود و علاج اول اذیت و درد چشم را دفع کنند و این امر از تکمید رطب که از آب مطبوخ پوست خشخاش چشم کرده شود حاصل میگردد
همچنین چون بلادونا را با آب گرم حل کرده پارچه بان تر کرده بعد یک دو ساعت تکمید بر چشم سازند مفید میشود و درمیان زمان تکمید از
تکمید ظاهر میباشد پارچه از آبیکه در آن بلادونا محلول بود تر کرده بر چشم نهادن نافع است ایضاً که بلادونا با آب حل کرده بر دو چشم ضماد
سازند و نیز دیگر ضماد جفنی هندی یا افیون بر دو چشم بسیار مفید است و همچنین محلول با آب در چشم اندازند و در فایده مذکور بالای
چشم نهاده بعد ان عصابه بربندند و بهترین معمول روزانه علاج کرده باشند دیگران مانند که ریم جذب میشود یا نه اگر جذب شود
فهو المراد والا بعد تعیین پلستر از کنتارس درست ساخته نهند و مرهم سیماب مرهم بلادونا بالمناصفه بر دو چشم تا بالای ابرو
خوب بمالند پس اگر از این هم ریم جذب نشود و گمان انفجار قرنیه پیدا گردد و در این وقت باید که دستکار از نشتر باریک در آن زخم پیدا کرده
ریم بیرون آرد و بعد ان باز بلادونا را بر دو چشم ضماد سازند تا ثقبه عنبیه وسیع گردد و عنبیه با قرنیه ملتصق نشود و نه چسپد هم در زخم قرنیه
داخل نشود و هرگاه در چشم درد و تمدد زیاده باشد که از آن قرنیه خواهد که بسبب غمز و مدافعت جسم باطن خود بیرون آید در این وقت
از نشتر زدن در آن نفع کثیر حاصل گردد زیرا که از آن رطوبت بیضیه خارج میشود و بسبب آن چشم خالی شده لین میگردد و اذیت دفع
میشود و گاهی این عمل نشتر زنی در چشم بعد هر دو سه روز درین مرض کرده میشود و آنرا بلغت لاطن پاراسنتیسس نامند یعنی پیدا کردن
سوراخ جدید و این مریض را از گرفتن فصد وغیره مستفرغات ضعیف نسازند بلکه آرام زیاده رسانند و شب افیون خورانند و اغذیه
مقویه مثل شیر تازه گاو و زرده بیضه مرغ و لحوم جیده و روغن جگر ماهی و ادویه مقویه مثل کنین و بارک و مرکبات آن نوشانند بیان سوم
در زخم قرنیه که انرا السرس آف کارنیا بلغت لاطن می نامند زخم در قرنیه بصور مختلفه حادث میشود گاهی بر سطح بالای آن بود و گاهی
غائر باشد و گاهی مثل نقاط خرد در اکثر مواضع آن میباشد و گاهی زخم کبیر غائر در جای [illegible] از آن پیدا میشود که از آن [illegible] می آید و هر سه
درین وقت نام کم [illegible] میشود و گاهی از جانب خلف با قرنیه عنبیه متصل گردد و از آن قرنیه منفجر شده اذیت پیدا گردد و ثقبه عنبیه کج و بیده میشود
السبب گاهی از رمد شدید چنانکه از قسم ثالث آن و سوم پیورولنت پیدا میشود و گاهی بعد رمد قرنیه یا اول آن حادث میشود

چنانکه مذکور شد گاهی خود زخم در قرنیه بواسطه مرض دیگر مثل سقوط رحم و غیره پیدا میشود و این قسم اکثر بکسانیکه از امراض سابقه
منهکه قوت ضعیف باشد خصوصاً مستعدین خنازیر یا اوجاع مفاصل عارض میشود و علامات همیشه در چشم درد و اذیت
خلیدن ریگ مثل حالت دوم که محسوس میشود و مریض از دیدن روشنی خایف میباشد و اشک از چشمانش جاری بوند
و در جائیکه زخم بود آنجا قدری کدورت مثل خال پیدا میشود و باقی قرنیه صاف میباشد اما جائیکه بلا ورم زخم در چشم ضعفا پیدا
میشود آنجا کدام سفیدی و کدورت یافته نمی شود لیکن هرگاه چشم مریض را ببینند آن مقام خود را حرکت داده چنان معلوم میشود که کسی از
سر نشتر بعض اجزای قرنیه را قطع کرده برداشته و درست ساخته است که از آن مثل نیم برقع قرنیه دیده میشود و همراه آن اکثر در
ملتحمه و همیکس سپیدی چشم قدری سرخی میباشد چون بسوی ضوء شمس یا آتش ببیند سرخی مذکور زیاده و قوی میگردد انجام آن چهار اند اول
اینکه ممکن است که از علاج بهمه وجوه زایل شده صحت شود خصوصاً وقتیکه در طبقه بالای قرنیه باشد غایر نه بود و این انجام ظاهر
میشود دوم آنکه انجا ورم عظیم قرنیه یا از دخل آن پیدا شود یا زیاده غایر باشد از هر سبب که بود در آن بعد علاج و صحت اکثر سفیدی
و بیاض بر محل زخم باقی میماند سوم آنکه بعد علاج و حصول صحت آن که چیزیکه نام غشای است که از عروق سرخ منتسج شده بر
قرنیه پیدا میشود حادث گردد و آنرا سبل بعربی گویند و درین انجام و جرم و ساخت قرنیه فساد و نقص پیدا میشود و آن این است که
صفای و شفیف آن زایل میشود چهارم آنکه از زخم قرنیه عنبیه بیرون آمده و سوراخ پیدا شود که آنرا بلغت گریک … لوتا … یعنی
بیرون آمدن عنبیه نامند لعلاج هرگاه اکیوت قوی بود چنانچه در ابتدای خود میباشد در این وقت آنچه در علاج دمل قرنیه نوشته
شد بعمل آرند و چشم را آرام رسانند و مسکنات … بیان نهند و عصابه چشم ببندند تا آرام به چشم رسد آنچه او و بیلادونا میرسانند مثل … شون
نائتر ساو یا سلوشن … سلفاس … که در علاج … مستعمل میشوند آنها را انجا بنهار و استعمال نیارند و در چشم نه اندازند که از آن
انجا ضرر پیدا میشود لیکن اکثر از این تدبیر صحت حاصل میشود لیکن هرگاه زخم قرنیه مزمن گردد و بهیچ تدبیر صحت حاصل نشود در این وقت
مضایقه نیست که نائتر سلور از ده گرین تا بیست گرین در یک اونس آب مقطر حل کرده از قلم موئین فقط بر زخم قرنیه طلا سازند بعد آن
کدام … مثل … قدری در چشم انداخته بعده چشم را ببندند که این تدبیر سبب التحام در زخم مذکور پیدا شده شروع
میگردد اما هرگاه عنبیه در زخم قرنیه آمده باشد درین وقت اصل کاشت عنبیه نمند تا طبقه مذکور بسبب آن مجتمع شده اندرون رود و اگر
درین وقت بعد نهادن نائتر سلور … محلول … باب هم در چشم اندازند از آن نفع کثیر حاصل میشود چرا که از آن ثقبه عنبیه وسیع
میشود و بسبب آن عنبیه … نائتر سلور … اندرون … باقی آنچه برای ایجاد صحت و تندرستی غذیه و دوا
مقوی … نوشته شد … بیان چهارم در بیاض قرنیه و آن بر دو قسم است یکی آنکه سفیدی قلیل باشد
و آنرا بلغت … گویند دوم آنکه سفیدی بالای قرنیه … باشد که آنرا بلغت گریک لوکوما نامند قسم اول گاهی نتیجه
قرنیه بود و گاهی در … کوچک … یافته میشود و این سفیدی بر سطح بالای قرنیه که از سطح … بالای همیکس سپیدی چشم
بر آن آمده یافته میشود اما سبب گاهی … همیکس سپیدی چشم گاهی بعد زخم قرنیه باقی میماند و سببش آنست که گاهی ورم میکوس

سپیدی چشم یا از ورم قرنیه ماده فائبرن در سطح بالای میوکس ممبرن ریخته بطور غشای رقیق جدید میشود یا اگر زخم خفیف ایجاد بود
و برای التحام آن فائبرن ریخته بود پس آن بعد حصول صحت زخم اینجا بطور غشای رقیق گشته باقی میماند و دیده میشود لعلامات بالای
قرنیه قدری کدورت مثل دخان یا ضباب محسوس میشود و بصارت کم دیده میشود و بصارت صاف نمیباشد لعلاج اول
غور کنند که هرگاه کدام اذیت در چشم نباشد آن وقت بعلاجش بپردازند والا اول اذیت هرگونه چشم را برطرف سازند زیرا که علاج آن
منحصر درین است که قدری اذیت در چشم پیدا کنند چرا که از اذیت مجاری صفائیه شعریه که در قرنیه مفتوح شده زیاده کار خود میکنند
و این ماده را از اینجا جذب نمایند از این ماده جذب میگردد و برای این کار ادویه کثیره مستعمل میشود اول کیلومل آنرا چند طور اینجا
باستعمال می‌آرند اول اینکه قدری از آن بر کف دست نهاده کف دست را قریب چشم برده بذریعه تنفس پیچ کردن در چشم رسانند
دوم آنکه آنرا در انبوبه ثخیم بذریعه تنفیخ بمحل سفیدی رسانند سوم آنکه بذریعه قلم موئین کیلومل را بعد برداشتن جفن اعلی بمحل
سفیدی رسانند و چندان این دوا را باستعمال آرند که صحت شود ولیکن اگر از استعمال آن اذیت زیاده پیدا شود چند روز آنرا ترک کرده
باز باستعمال آرند تا که ورم از اذیت پیدا نه شود همچنین لوکسائید آف زنگ یا شب یمانی بریان یا سلفیت آف سودا یا نبات سفید
سفوف مثل سفوف کیلومل باستعمال می‌آرند ایضاً لوه سلوشن صنعتی کلورائید آف مرکیوری یک گرین در هشت اونس آب مقطر
حل کرده یک دو قطره از آن صبح و شام در چشم اندازند تا حصول صحت ایضاً لوه سلفیت آف زنگ یک دو گرین در یک اونس آب مقطر
حل کرده صبح و شام دو دو قطره از آن در چشم بریزند ایضاً لوه کلورائید آف زنگ یک گرین در یک اونس آب مقطر حل کرده یک دو قطره از آن
در چشم اندازند ایضاً روغن تارپین یک حصه با روغن نخچه که صفت کرم باشد خوب حل کرده دو سه قطره از آن در چشم اندازند پس اگر
ازین هم اذیت زیاده شود مقدار روغن تارپین از یک حصه هم کم کنند ایضاً آئیڈائڈ پتاسیم سه گرین در یک اونس آب حل کرده دو سه
قطره از آن صبح و شام در چشم اندازند و درین مرض از نوشانیدن آئیڈائڈ پتاسیم فائده جلیله حاصل میشود خواه در چشم همین دوا را
اندازند یا ادویه دیگر که نوشته شد بریزند فقط [illegible] قسم دوم که لوکوما است آن سفیدی است که بعد صحیح شدن زخم کبیر عمیق قرنیه بهر سبب
که پیدا شده باشد حادث میشود و سببش این است که هرگاه ماده فائبرن زیاده برای صحت زخم کبیر قرنیه در جرم آن میریزد پس
بعد صحت زخم مذکور بطور [illegible] ماده مذکور غشای غلیظ گشته آنجا باقی میماند چنانچه بالای جراحت های اعضای دیگر باقی
ماند و این زیاده در جوانی دیده میشود و اصل سبب در این است که اینجا در قرنیه نقصان پیدا شده اجزای اصلی آن زایل میشود
و بجای آن این غشای جدید پیدا میشود بالجمله این هم گاهی بر تمام قرنیه گاهی بر اکثر اجزای قرنیه یافته میشود و این صورت در بچگی
زیاده یافته شود و گاهی در موضع کوچک تر از آن یافته میشود لیکن هرگاه بمقابل ثقبه عنبیه واقع شود مانع ابصار میگردد تا گاهی
مریض در این وقت با این نحو چیزی می‌بیند که سر خود را زیر آورده و مقابل چشم بسوی بالا بلند کرده قدری قدری می‌بیند
چرا ازین هیئت هرگاه ثقبه عنبیه بجای سیر که آنجا بیاض قرنیه نباشد البته چیزی دیده میشود و گاهی در حالت زخم قرنیه عنبیه اندرون
زخم قرنیه می‌آید و از آن صورت صحیح پیدا میشود و گاهی عنبیه درین حال با قرنیه چسپیده [illegible] و بسبب آن ثقبه عنبیه باقی نمی‌ماند یا تنگ میگردد

وازین اسباب بصارت معدوم میگردد بلی آنکه بیاض قرنیه مانع ابصار شود لاعلاج اگرچه این قسم لاعلاج است لیکن چونکه بر طرف
آمدن بیاض گاهی وقت میباشد و آن از علاج کم یا زائل میشود و از ان قدری دیده میشود اگرچه فرق کردن در میان روشنی
وتاریکی باشد یا قدری بسبب آن راه رود لهذا برای تحصیل این منفعت آنچه ادویه که در علاج قسم اول نوشته شده اند آنها را
اینجا هم حسب مناسب باستعمال آرند و هرگاه این بیاض مقابله ثقبه عنبیه آمده باشد ایجاد ثقبه جدیده در عنبیه ممکن باشد در جهت
فوقانی آن ثقبه جدیده پیدا کرده دهند و اگر در جهت فوقانی ممکن نباشد درین وقت در هر جا که قرنیه از بیاض خالی و صاف بود
بمقابل آن در عنبیه ثقبه جدیده پیدا کرده دهند و این تدبیر را آئیریڈاکٹمی گویند بفتح الف و کسر یای مثناة تحتانی و رای مهمله
سکون دال هندی و کسر الف و سکون کاف و ضم تای هندی و کسر میم و سکون یای مثناة تحتانی بمعنی قطع کردن عنبیه می نامند و این
تدبیر هرگاه ثقبه جدیده در عنبیه پیدا شود آنرا ارٹی فشل پیوپل میگویند یعنی پیدا کردن ثقبه جدیده در عنبیه هرگاه عنبیه با قرنیه چسپیده
باشد درین وقت هم از همین علاج و تدبیر دیدن اشیا ممکن میشود و گاهی سفیدی مذکور را لایق علاج نمی باشد لهذا برای رفع کردن
قبح منظر چشم انرا بلون سیاه میکنند از رنگ خاص که قسمی از سیاهی است که از ان عورات هنود اکثر جسم خود را با آثار مختلفة الصور
پیدا میکنند و بزبان شان آنرا گودنا میگویند لیکن وقت این عمل احتیاط ضروریست که رنگ بر بیاض مذکور چندان کرده شود که از ان
با رنگ اصلی عنبیه چشم صحیح مشابه شود و الا در صورت اختلاف رنگ هر دو چشم باز قبح منظر پیدا خواهد شد بیان پنجم در بیرون آمدن
قرنیه از جای خود و انرا بزبان انگریزی اسٹافلوما کارنیا گویند و آن عبارت ازینست که قرنیه از جای خود بسبب غمز کردن
اجزای اندرونی مقله پیش آید خواه بعض اجزای ان یا بالتمام قرنیه از جای خود بیرون آید بسبب تورم یا نرمی شدن اجزای
اندرونی چشم یا بسبب ورم خود هرگاه از ان ورم گردد لاعلاج هرگاه بعض اجزای آن بیرون آمده باشد درین وقت برای منع
کردن اجزائی باقیمانده آنرا از بروز جحوظ تدبیری سازند که غمز کردن اجزای داخلی چشم کم گردد و آن از قطع کردن عنبیه حاصل
میشود و اینهم ایریڈاکٹمی است چه از قطع کردن عنبیه چون غمز اندرونی کم میشود از ان بروز جحوظ قرنیه هم رفع میگردد و هم ثقبه جدید
در عنبیه پیدا میشود که از ان دیدن اشیا ممکن میشود چه درین وقت ثقبه قدیمه کج میگردد و بسبب آن رویت اشیا معدوم میشود
پس ازین تدبیر باز دیده میشود و هرگاه بالتمام قرنیه از جای خود بیرون آمده باشد پس درین وقت آن لاعلاج است لیکن برای دفع کردن اذیت
چشم قرنیه را قطع کرده جمله رطوبات و اجزای عین از ساخت چشم بیرون آرند تا درد و تکلیف بر طرف شود فقط فصل چهارم در امراض طبقه ملتحمه
که آنرا اسکلیروٹک بلغت انگریزی گویند یعنی غشای سخت صفیق پیرا که آن از ام غلیظ دماغ که بسیار سخت است ساخته و از امراض آن که کم میشود
ورم ملتحمه است که آنرا اسکلیریٹس گویند یعنی ورم غشای سخت نامند و این ورم تنها درین طبقه کم دیده میشود بلکه همراه ورم طبقات غشیه دیگر چشم یافته
میشود لیکن هرگاه تنها یافته شود پس اکثر از دو سبب میشود یکی روماتیزم چه پیرا که این طبقه هم غشای لیفی است و روماتیزم اکثر در غشای لیفی میشود
میشود دوم رسیدن ضربی بر آن میباشد این مرض در سن طفولیت و شباب و پیری کمتر میشود و در سن کهولت یا عارض میگردد و اکثر در یک چشم
میباشد العلامات اول درد در چشم محسوس میشود مثل وجع مفاصل که با تمدد غشا میباشد و از غمز کردن بالای چشم و از تحریک چشم این درد

بیان پنجم در بیرون آمدن قرنیه از جای خود

فصل چهارم در امراض طبقه ملتحمه

زیاده میشود و هم بر پیشانی و صدغین این درد منبسط میگردد و وقت شب این وجع زیاده میگردد لیکن درین وجع مریض از دیدن
روشنی کم خایف میشود و هم اشک از چشم بسیار قلیل جاری میگردد و چون چشم را ببینند بر دور قرنیه خطوط مستقیمهٔ گلابی رنگ قدری
دور از قرنیه بطور حلقه یافته میشوند و اینجا در میان حلقهٔ مذکوره و قرنیه قدری سفیدی ملتحمه فاصل دیده میشود بخلاف ورم قرنیه که
در آن حلقهٔ سرخ مذکور از قرنیه متصل میباشد سفیدی ملتحمه در میان قرنیه و حلقهٔ مذکوره فاصل مرئی نمیشود و هم ثقبهٔ عنبیه قدری
ضیق و بد میشود و چون چشم برای امتحان ثقبهٔ عنبیه بار بار بند کنند و بار بار بکشایند از افتادن روشنی در چشم ثقبهٔ عنبیه آهسته آهسته مجتمع میگردد
و از آن دانسته میشود که مرض ضرر تا عنبیه هم رسیده و چون مرض شدت کند پس چنانکه از اندرون چشم ورم عنبیه پیدا میشود همچنان از خارج
چشم هم ورم میوکس ممبرین حادث میگردد اما وقت حدوث ورم در میوکس ممبرین چشم این حلقهٔ خطوط مستقیمه بدشواری معلوم میشود
زیرا که از زیادتی سرخی میوکس ممبرین رنگ آن معلوم نمیشود و در این وقت باید که در تشخیص آن غور و دقت کرده شود باینکه هرگاه بغور ببینند
حلقهٔ خطوط مستقیمهٔ گلابی رنگ زیر سرخی میوکس ممبرین چشم محسوس خواهد شد دیگر آنکه سرخی میوکس ممبرین از تحریک انامل متحرک میشود و در سرخی ملتحمه
حرکت واقع میگردد و ایضاً چونکه اکثر این ورم بسبب روماتیزم حادث میشود لهذا همراه آن اکثر روماتیزم در دیگر اعضای بدن هم موجود
میباشد العلاج اول علاج عام بدن آنچه برای روماتیزم مقرر است فرمایند مثل اینکه اسهال و ادرار از ادویهٔ مخصوصهٔ روماتیزم نمایند
و بحسب تجربهٔ اینجانب در ابتدای این مرض بسیار مفید میشود صفت آن سه دوا کار نیاس بارک کوفته هر یک پنج پنج گرین باهم آمیخته در روز تا
سه بار دو شانند و در چشم ادویهٔ مسکنه مثل بلاڈونای محلول با آب یا ضماد خشخاش هندی اپیونی بر دور چشم ضماد سازند و اتروپیا
محلول با آب در چشم اندازند و در اینجا در توسیع ثقبهٔ عنبیه کوشش نمایند از ضماد کردن بلاڈونای محلول با آب بر چشم انداختن اتروپیای
محلول با آب در چشم زیرا که بسبب غور کردن برای دیگر چشم اینجا ثقبهٔ عنبیه ضیق میگردد و از توسیع کردن آن درد هم تخفیف حاصل میشود

فصل پنجم در امراض غشای سیاه چشم که آنرا بلغت گریک کوراید بضم کاف و سکون واو و فتح رای مهمله و کسر یای
مثناه تحتانی و سکون دال هندی نامند زیرا که بسبب کثرت مجاری خون این غشا هم مثل غشای موسوم بکوریان است و آن
غشایی است که در حال حمل بر جنین محیط میباشد و از اینهم ورم حادث میشود و ورم غشای سیاه مذکور را کورائیڈائٹس نامند
یعنی ورم غشای سیاه که زیر ملتحمه و عنبیه ملتصق است این ورم تنها در این غشا هم یافته میشود و با امراض دیگر چشم هم میشود اما هرگاه
تنها درین غشا باشد پس اکثر از سبب پیدایش کی آتشک ورم زیاده شده نگاه این چشم روشنی قلیل العلاج میباشد اول در چشم درد
محسوس میشود و این درد با تمدد نمود از چشم تا پیشانی و صدغین منتهی میگردد و هم در ابتدای مرض خیال مگس پیش چشم معلوم میشود
چنانکه وقت پیدایش [illegible] هم پیدا میشود لیکن فارق میانهٔ این است که اینجا با رویت خیال مذکور ضعف بصارت هم پیدا میشود و اشک
از چشمان جاری میباشد و مریض از دیدن روشنی متاذی شده از دیدن ضوء خایف میباشد و چشم در ابتدای مرض سخت بود و هر قدر که
سختی زیاده میشود در چشم زیاده میگردد و ثقبهٔ عنبیه در اینجا از هم وسعت روشنی آهسته آهسته مجتمع میگردد و از آن ثابت میشود که عنبیه هم همراه آن متضرر شده
در ملتحمه حلقهٔ خطوط مستقیمهٔ گلابی رنگ دیده میشود بسبب اینکه [illegible] میوکس ممبرین چشم و جفن در ملتحمه هم اجتماع خون یافته میشود و چون مرض

مدت دراز باشد وگرانی که شود ملتحمه رقیق میگردد و بسبب رقت آن رنگ غشای سیاه مذکور از زیر آن دیده میشود و درین وقت در چشم نرمی پیدا میگردد
و از مس کردن لین محسوس میشود و بصارت ناقص یا باطل میگردد و گاهی ورم کورائیده خصوصا هرگاه شدید باشد گاهی در عنبیه هم ورم
پیدا میشود چنانکه گاهی از ورم عنبیه این غشا ورم پیدا میکند زیرا که در عنبیه و غشای سیاه رنگ اشتراک بسبب قرب و اتصال آنها زیاده است
پس از مرض عنبیه غشای سیاه و از ورم غشای سیاه عنبیه متورم میگردد خاصة هرگاه مرض کثیر و شدید باشد العلاج اول سبب
مرض را تشخیص کرده بدفع کردن آن اهتمام نمایند مثلا هرگاه بسبب سفلس یعنی آتشک ورم درین غشا پیدا شده باشد درین وقت آنچه
در علاج سفلس تحریری یا سکندری دویه مستعمل میشوند مثل پای کلارائد آف مرکیوری یعنی رسکپور صاف و ایوڈائد پتاس همراه
سارساپریلا یا مطبوخ عشبه نوشانند و از چشم بسیار کم کار گرفته باشند بر صدغین پلاستر از مرهم [illegible] درست کرده نهند درین
قسم از ایقاع عمل سیٹن بر صدغین بجهت یکه در علاج نقل میشن عام نوشته خواهد شد نفع کثیر حاصل میشود ایضا عینک از آئینه های نیلگون
یا سبز رنگ یا برنگ دخانی درست کرده همواره بر چشم دارند و درین قسم حاجت به زیاده استفراغ از قسم فصد و اسهال کمتر داعی میشود و آنچه
بسبب زیاده مشقت گرفتن از چشم در روشنی قلیل این ورم پیدا شده باشد در ان چشم را زیاده تر آرام سازند و درین قسم بر صدغین بلستر از کنتاریس
درست کرده نهادن نافع میشود و عینک بصفتی که در قسم سفلسی مفید میشود اینجا هم بهمان صفت بر چشم باید نهاد تا اذیت از دیدن روشنی
کم شود مقویات خون و اعضا مثل آیرن و بارک کنین نوشانند غذیه جید خورند تا خون صالح قوی پیدا شود و ضعف و کمزوری اعضا
و خون برطرف گردد فقط **فصل ششم در امراض عنبیه** و آن هم مشتمل است بر چند بیان بیان اول در ورم عنبیه که آنرا ایلئت

فصل ششم در امراض عنبیه

لاطن آیریٹس گویند سبب آن بسیار اند گاهی بسبب آتشک و ثانی از سبیکه و وجع مفاصل باهمی عارض میشود و بهمان سبب در آن علت این
مرض هم حادث میشود و از زیاده نظر کردن بطرف حروف دقیقه و دیگر کارهای باریک مثل ساعت سازی و بافتن پشمینه در آن هم بسوی باریک بینی حاجت
می افتد حادث میشود و همچنین از نظر کردن زیاده بسوی آتش چنانکه طباخان طعام طلا دادن بضرورت دهی است این مرض پیدا میشود و گاه از رسیدن هوای
بچشم مثلا شخصی در گرگوچکی باشد یک دروازه آن که از آن هوب باج سرد بشدت بود و پهلوی آن کشاده بود و او مشغول کاری باشد هوای سخت سرد
از پهلو بچشم او در رسد آن هم باعث این مرض میشود علامت هرگاه این مرض شروع شود اول در ملتحمه سرخی پیدا شود و آن سرخی چنانکه سابقا
در بیان ورم میوکس ممبرین گفته شد برنگ پیازی خفیف میباشد و هر قدر که قریب قرنیه رسد سرخی زیاده شود و از هر جانب چشم رگهای ملتحمه بسمت خط
مستقیم با سرخی قلیل تا قرنیه میرسند و قریب آن زیاده سرخ میشود که از آن گرد قرنیه حلقه سرخ محسوس شود تنبیه گاهی این مرض
با ورم ملتحمه و غشای میوکس ممبرین هم ورم عارض میشود و درین صورت سرخی رگهای میوکس ممبرین که باشکال مختلفه میباشند
با سرخی رگهای ملتحمه که راست اند جمع میشود و تشخیص دشوار گردد که ورم در میوکس ممبرین است یا ملتحمه پس درین وقت باید که طبیب
بسیار غور کرده باین طور هر دو را جدا کند که عروق ملتحمه کم رنگ و راست و زیر میوکس ممبرین خواهند بود و عروق میوکس ممبرین
مختلف الاشکال و زیاده سرخ بالای عروق ملتحمه که کم سرخ اند بوده باشند و ایضا میوکس ممبرین از تحریک دست متحرک نشود و طبقه ملتحمه
از جای خود حرکت کند بالجمله درین مرض رنگ و صورت اصلی عنبیه هم فرق میشود زیرا که ماده ورم که از عنبیه بیرون آمده بر کناره های عنبیه

جمع میشود که از آن کناره های آن گداز میشوند و رنگ آن ماده بر عنبیه معلوم گردد و از رنگ اصلی عنبیه متبدل شود و فرق در رنگ ماده از بیرون معلوم
خواهد شد که هرگاه ورم در یک چشم باشد با رنگ چشم صحیح مقابله کرده تغیر رنگ را دریافت کنند و بعد آن مردمک چشم صغیر شود و گاهی این کمی کج محسوس شود
و زمانی صغر و کجی مردمک هر دو جمع میشوند لیکن سبب صغر مردمک آنست که چون بیمار از روشنی متاذی و خائف میباشد از این سبب چشم خود را همیشه جمع و چسپیده
میدارد و از این اجتماع دائمی ثقبه تنگ میشود و مردمک صغیر و کوچک مینماید و سبب کجی مردم چشم آنست که آنچه ماده لزج یعنی فایبرن از این ورم خارج میشود
بسبب آن کدام جانب آن بر جلیدیه میچسپد و هرگاه بیمار روشنی را بیند و خائف شده چشم خود را خواهد که بند کند عنبیه از هر طرف برای حرکت اجتماعی
چشم کشیده میشود لیکن جائیکه بر جلیدیه چسپان است جدا نگردد از این سبب ثقبه خورد و کج میشود و مردم چشم هم خرد و کج محسوس میگردد و بعد آن
ابصار هم ناقص شود و بیمار را صاف معلوم نشود و دور چشم و گرد چشم تا پیشانی بحالت قوت مرض درد محسوس شود و گاهی در بعض
بسبب ریم که از عنبیه خارج میگردد مردمک مطلقا معلوم نشود بلکه اندر مردمک چشم سفیدی یا سرخی یا رنگ بلغمی موافق رنگ مواد معلوم شود لیکن
ظاهر شدن رنگ سرخ و بلغمی دلالت بر برداشت ماده میکند علاج هرگاه بعد ملاحظه سرخی گرد قرنیه مع دیگر علامات مرقومه یقین شود
که مرض ورم عنبیه است و علاج کرده نشود پس بقای این حالت بصارت باقی نخواهد ماند لهذا ضرور است که علاج این مرض موافق قوت و ضعف
مرض از علاج قوی و ضعیف نمایند مثلا اگر مرض کم باشد بیمار را چنان مسهل دهند که از آن اسهال قوی شود و چهار پنج عدد زلو چسپانند بعده بلاڈونا یا اتروپیا
در چشم اندازند و در مکان تاریک بیمار را نگهدارند و یقینی از این تدبیر این مرض رفع شود و اگر قوی بود بعد مسهل فصد گیرند بعده کیلومل از دو
گرین تا چهار گرین و افیون از ربع گرین تا نصف گرین هر دو را آمیخته حب بندند و بعد چهار چهار ساعت باین
وزن از این حبوب به علیل خورانند تا دهن بجوش آید و چون دهن جوش کند ضرور بیمار از آن منتفع خواهد شد و
بلاڈونا اندرون چشم اندازند و بیرون آن ضماد کنند تا ثقبه عنبیه بسبب آن وسیع شده در وی گشش از جلیدیه پیدا گردد
و وقت تا رسیدن که صاف بود یک درام روغن مسهل وقتیکه دو سه بار اجابت شده باشد بعد مسهل خورانیدن درین
مرض نافع است و از اول مرض یا دارم که این مرض مزمن شود خیال توسیع ثقبه عنبیه ملحوظ باشد و الا بعده ضیق ثقبه و چسپیدن
آن بر جلیدیه از انداختن بلاڈونا هم نفعی نخواهد شد لهذا هرگاه یقین این مرض شود اکثر بلاڈونا در چشم انداخته بر بالای
آن ضماد کرده باشند و اگر بسبب وجه ثقبه وسیع نشود و مانع ابصار بود درین وقت بعد صحت اندفال ملتهب و زوال
ورم بدستکاری ثقبه جدید در عنبیه پیدا کردن مفید خواهد شد و از دوا هیچ فائده نخواهد شد و درین قسم درد چشم بیمار وقت شب
زیاده میشود جهت تسکین آن وقت زیادتی درد مرهم سیماب موافق این نسخه بر صدغین مالند سیماب مصفی یکدرام
افیون بیست گرین در چربی بخوب بسایند تا سیماب جذب شود و معلوم نگردد پس از آن گرفته قدری قدری بر صدغین مالند فقط بیان
دوم اتساع و ضیق ثقبه عنبیه بدانکه اتساع ثقبه عنبیه را بلغت انگریزی مائی ڈرائی آسس یعنی وسیع شدن مردم چشم گویند و ضیق
ثقبه را مائی اوسس نامند و این هر دو حالت خود مرض نمیباشد بلکه از جمله علامات اند که در امراض دیگر یافته میشوند مثلا هرگاه در دماغ
اجتماع خون یافته میشود یا در آن التهاب پیدا گردد به هر سبب که باشد و هم در فالج عشای نوری اتساع ثقبه عنبیه پیدا میگردد و گاهی از سدر

هم اینحالت پیدا میشود چنانکه وقت بانتهی معتدیا پیدا شدن کرم در امعا دیده میشود و گاهی از ضعف اعصاب حادث میگردد لیکن هرگاه از فساد دماغ یا از فالج غشای نوری میشود درین وقت در چشم کدام اذیت درد نمیباشد و مریض از روشنی متاذی نمیشود و هرگاه از سبب دیگر پیدا میشود مریض در روشنی نمی بیند در مکان تاریک دیدن اشیا ممکن بود و سبب ضیق یا اتساع ثقبه این است که در چشم عضلات محرکه چشم دو قسم اند یکی مدور که بسبب آن انسان چشم خود را وقت دیدن حروف یا اشیای صغیره تنگ میسازد و دیگر مستطیل که از آن چشم وسیع کرده میشود و اعصاب محرکه هر دو قسم عضلات مذکور مختلف از جاهای متعدده رسیده اند و از تحریک عضله مدوره ثقبه عنبیه ضیق میگردد و از تحریک عضله مستطیله وسیع میشود پس هرگاه عصب محرک عضله مدوره ضعیف میشود و عصب محرک عضله مستطیله بر قوت خود باقی میماند و تحریک چشم بجا ایذا ان ثقبه عنبیه وسیع میگردد و در ضیق ثقبه امر بالضد واقع میشود یعنی هرگاه عصب محرک عضله مدوره بر قوت خود میماند و عصب محرک عضله مستطیله ضعیف میگردد و از تحریک عضله مدوره ثقبه عنبیه تنگ میگردد و ضیق ثقبه اکثر در ورم عنبیه پیدا میشود و گاهی در فساد دماغ هرگاه دران اذیت پیدا شود چنانکه وقت رسیدن ضربه بر سر یا در ابتدای سرسام میشود و هم از زیاد مشقت گرفتن از چشم مثل اینکه حروف خفیفه را در روشنی قلیل یا در تحت شعاع شمس تو سط العین نما ببینند یا بذریعه خورده بین یا ده اشیای صغیره را ببینند پیدا میشود العلاج علاج اتساع ثقبه اینست که مادام سبب مرض یافته شود آنرا دفع نمایند و مجربین میگویند که درینحالت از رسانیدن هوای ایمونیا در چشم که بسبب آن قدری اذیت در چشم پیدا شده اشک قلیل آید وقت در چشم می آید و برای دفع اتساع مفید میشود و ایضا درین حالت تقویت چشم بذریعه نهادن زنجیر برقی بالای چشم و حرکت دادن آن نافع میشود که از خوردن استرکنیا اتساع ثقبه زائل میگردد و هم از نهادن عینک که شیشه های آن برنگ دخانی باشند بر چشم فائده یافته اند ایضا دوای مشهور به کالابار بین برای دفع کردن اتساع ثقبه بسیار مفید است و طریق استعمال او دو هستند یکی آنکه کالابار بین را از یک گرین تا چهار گرین گرفته در یک درام آب مقطر حل کرده روزانه از آن یک یک قطره وقت صبح در چشم اندازند تا تمام روز ثقبه ضیق باند دیگر آنکه این دوا بر قطعات کوچک جلیتین آلوده میفروشند ازین قطعات یک قطعه را در گوشه چشم زیر جفن نهند فتدبر کما اما آنچه اتساع ثقبه که بسبب فالج قوی غشای نوری پیدا شود لا علاج است و علاج ضیق ثقبه اول این است که بازاله سبب بپردازند مثلا اگر از ورم عنبیه بود بعلاج ورم آن بپردازند

فصل هفتم در امراض غشای نوری که از اطراف عصبه مجوفه رسته در چشم منبسط شده و این طبقه هم بسیار سخت است و آنرا در لغت لاطینی ریٹینا یعنی شبکه جزو سینا اسند و انهم مشتمل است بر چند بیان بیان اول اجتماع شدن خون درین غشا و آنرا هائیپریمیا آف ریٹینا گویند و این اگرچه اول درجه ورم است لیکن اکثر تا حد اجتماع خون رسیده زائل میشود و ضرور نیست که بعد آن ورم پیدا شود و بالجمله درین مرض خون کثیر در غشای نوری مجتمع میگردد السبب اکثر از زیاده گرفتن کار از چشم خصوصا بیش از چنان که طلباخان حدادان میکنند یا در روشنی زائد نشسته کار کردن پیدا میشود و کسانیکه اشیا را بدون قریب شدن آن بچشم نمی بینند و بدو قوت دیده او را کم میکنند یا ان مبتلا میشوند و از زیاده قرائت کردن دیدن حروف خفیفه در روشنی قلیل هم اینحالت پیدا میشود و ایضا اجتماع خون درین غشا گاهی از ورم طبقات دیگر مثل ورم شفاف سیاه یا ورم طبقات دیگر چشم پیدا میگردد و هم از امتلا شدید بود که در ورم

فصل هفتم در امراض غشای نوری
بیان اول اجتماع خون در غشا

شده بینیهٔ چشم اکثر مریض از دیدن روشنی متاذی می‌شود و تاذی از دیدن اضوا بدون متضرر شدن غشای نوری ممکن نیست الحاصل آ[ن]
چون چشم را در بادی النظر ببینند کدام فرق از حال صحت یافته نمیشود لیکن هرگاه بذریعهٔ آله مشهوره آفتالمسکوپ که برای دیدن چشم موضوع
شده ببینند سرخی زائد به نسبت چشم صحیح درین غشا یافته میشود لیکن هرگاه در هر دو چشم باشد درین وقت کسیکه ممارست مرض زیاده نکرده او را
تشخیص دشوار میشود لهذا درین وقت باید که بر علامات دیگر اعتماد کرده شود و آن اظهار حال مریض است چه او میگوید که بار بار بچشم چرخ روشنی
محسوس میشود و چنان معلوم میگردد که گویا برق درخشیده و چون این مرض اول کار از چشم خود میگردد بزودی در چشم آن ماندگی و گرمی هم پیدا میشود
و در روشنی زیاده مریض متاذی میگردد و اشک از چشمان جاری میشوند و چون از روشنی در تاریکی رود چشم بر حال خود می‌آید العلاج سبب مرض را
دریافته بر رفع کردن آن کوشش کنند و چشم را آرام زیاده رسانند و عینک که شیشه‌های آن نیلگون باشند بر چشم دارند و گاه گاه در حالت ازدیاد الم [illegible]
بر صدغین اسپنج گرم هم نفع حاصل میشود و بعد آرام دهی چشم زیاده فائده از خورانیدن ادویهٔ مقویه مثل آهن کنین و بارک [illegible] حاصل میشود و گاه
چشم بند کرده سر و رو را در آب سرد اندازند لیکن زیاده سرنگون نشود که از ان خون بسر و رو زیاده میماند بسبب آن این حالت را [illegible]
بند کرده آب سرد بذریعهٔ زراقهٔ خاص که از ان مثل باران آب بر محل مقصود رسانیده میشود آب بسر چشم رسانند بیان [illegible]
نوری که آنرا [illegible] گویند این ورم هم تنها درین غشا کم میشود بلکه اکثر همراه آن ورم غشای سیاه هم میباشد [illegible]
زیاده متورم شود همراه آن ورم این غشا هم پیدا میگردد السبب آنچه اسباب اجتماع خون درین غشا نوشته شده از ان [illegible]
زیاده از اسباب دیگر این ورم از مادهٔ آتشک پیدا میشود و گاهی در مرض [illegible]
از بند شدن جریان حیض هم از زیاده شدن گوشت قلب هم و وقتیکه عروق [illegible]
لیکن چون از اسباب اربعه پیدا شود [illegible] موسوم میگردد بالجمله این ورم چهار قسم [illegible]
از اسباب اجتماع خون پیدا میگردد و آنرا [illegible] ورم غشای [illegible]
[illegible] سوم آنکه از [illegible] پیدا شود و آنرا [illegible] چهارم آنکه از [illegible] اسباب [illegible]
[illegible] گوشت قلب و رقت عروق و [illegible] حادث شود و آنرا [illegible]
دیده میشود بلکه هر چیز بکدر و در پردهٔ دخان یا ضباب دیده میشود و هم تا وقتیکه در روشنی زیاده [illegible] و در وقت [illegible]
زیرا که درین وقت قوت حسیهٔ غشای مذکور کم میگردد از ان بزودی در ان بسهولت صورت مرئی منطبع نمیشود بلکه محتاج میگردد [illegible]
[illegible] وقت [illegible] آن مشکل الانطباع واقع میشود بالجمله اول این مرض [illegible] اشیا را کدر می‌بینند و بعد چند روز بر آن بدون [illegible] وقت
دور قوی هیچ نمی‌بینند و چون مرض از ان هم زیاده شود گاهی از جانب یسار و گاهی از جانب یمین و گاهی از جانب فوق چشم نمی[illegible] از جانب
ضد آن نمی‌بینند و این حال مادام که بصارت مطلقاً زائل شود باقی میماند زیرا که چون درین مرض مادهٔ [illegible] از ورم در غشا میرسد و از ان [illegible]
جدید پیدا میشود پس جائیکه بران غشای تازه پیدا شده یا فایبرن زیاده مجتمع میباشد حس بصر از انجا [illegible] آن مفقود میماند بدین
سبب انجا دیده نمیشود و جائیکه مانع ابصار نبود از انجا می‌بیند و هرگاه بسبب آتشک باشد علامات آتشک هم موجود می‌باشد و گاه

خاص این قسم آنست که در ابتدا مریض از جهتی از جهات چشم کری میبیند بخوبی دیده نمی‌شود و هرگاه از البیومین یوریا حادث شود علامات مرض گرده و البیومین موجود میباشند و هم این قسم مرض جلد بتر اید میشود و بصارت در آن در اسرع مدت زائل میگردد و آنچه از شگافتن عرق میشود به ریتین اپیتیس اپوپلکتیکا سوم ست در انهم چون از عروق منفجره خون بیرون آمده بر این غشا مجتمع میگردد و لهذا از آن فوراً بصارت باطل میشود و هم قبل حدوث آن علامات اذیت دماغ مثل دوران سر وغیره یافته میشوند انجام این مرض آنست که در قسم اول یا از علاج زائل گرفته صحت کلی حاصل میشود یا آنچه قبل علاج نقصان واقع شده لیکن از بعد آن مرض متوقف گردد زیاده نمیشود لیکن از زیادهٔ آتشک میشود انجام آن اکثر نسبت اقسام دیگر بهتر میباشد و منجر بصحت میشود و انجام ثالث که از البیومین پیدا میشود و همچنین قسم رابع که از شگافتن عروق حادث میشود بهر دو بد انجام اند العلاج در قسم خاص آن آنچه اداره در علاج اجتماع خون این غشا نوشته شده اند آنها را استعمال آرند و هم نوشانیدن بای کلارائڈ آف مرکوری یعنی رسکپور صاف بمقدار قلیل همراه مطبوخ بارک یا همراه کینین مفید است ایضاً ایوڈائڈ آف پوٹاسیم بمقدار قلیل مثل یک دو گرین همراه کدام دوای تلخ مثل مطبوخ کلمبا یا مطبوخ بارک نوشانیدن نافع است و هرگاه از زیادهٔ آتشک باشد درین وقت رسکپور صاف نیم گرین و ایوڈائڈ پوٹاسیم یک درام در آب مقطر که هشت اونس بوده حل کرده روزانه سه بار یک قاشق چای خوری از آن گرفته در سه چهار اونس آب ساده آمیخته بنوشانند و هرگاه مجتنب از شراب نباشد او را باید که همراه این دوا انفیوژن کلمبا از نیم درام تا یک درام بیامیزد و مجتنب از شراب نقوع کلمبا با آن آمیخته بنوشد پس بعد استعمال این دوا دو سه هفته هم اگر مرض رفع نشود دخان سیماب به بدن مریض چندان رسانند که از آن جوشش دهن پیدا شود و بعد از آن باز ایوڈائڈ پوٹاسیم دو سه گرین همراه آب ساده حل کرده یا سارساپریلا یا همراه مطبوخ یا نقوع عشبهٔ مغربیه آمیخته بنوشانند و بر آن چند هفته مواظبت نمایند تا مرض زائل شود و آنچه از البیومین یوریا پیدا شود در آن علاج البیومین یوریا نماید لیکن کدام قسم دوا از مرکبات سیماب ندهند که از آن ضرر خواهد رسید و همچنین آنچه از شگافتن عرق حادث شده باشد در آن هم اول سبب مرض را دریافته بدفع کردن آن کوشند و آنجا هم نوشانیدن کدام دوا که در آن سیماب باشد حرام دانند اما درین قسم گاه گاه از نوشانیدن سرپ فیری ایوڈائڈ نفع حاصل میشود و اطبا را درین قسم ضروری است که همیشه شکم را نرم دارند و برای آن کدام مسهل از روی مسهله که از قسم ملینات اند حسب مناسب بدهند و بهتر از همه درین وقت [illegible] است فقط

فصل هشتم در آماروزس و آن ضعف بصر است

و آن نام حالتی است که در آن مریض می‌بیند صاف محسوس نمیشود بلکه در پردهٔ دخان یا ضباب دیده میشود چنانکه در تاریکی بصارت صاف دیده نمیشود و این حالت از ابتدای مرض پیدا میشود و در آخر اکثر بصارت باطل میگردد و ضعف بصر اگرچه در امراض متعدده پیدا میشود لیکن فی الواقع آماروزس نام آن ضعف بصر است که خود بالذات بسبب نقصان و ضعف و ضرر عصبهٔ مجوفه یا غشای نوری یا از ضعف و نقصان جوهر دماغ پیدا شود و آن اصلی و شرکی هم میباشد اصلی آنست که در آن عصبهٔ مجوفه یا غشای نوری بسبب رسیدن نقصان و ضرر مستقیم مبتلا شوند خواه از نقصان و ضرر جوهر دماغ یا از نقصان جوهر خود و آن لاعلاج و شرکی آنست که بسبب وقوع ضعف در کار غشای نوری یا عصبهٔ مجوفه یا دماغ پیدا شود و این ضعف لائق رفع بود بدون وقوع نقصان

فصل هشتم در آماروزس که آن ضعف بصر است

(اماروز)

در جواهر آنها و تغییر و ضرر درین اعضا بوجود چه پیدا میشود یکی در حجم این اعضا فرق از حال صحت واقع شود مثل اینکه از ورم مقدار آنها زیاده شود
یا چیزی از آن حجم گشته نرم گردد یا منجذب شده صغیر گردد دوم آنکه اعضای مذکوره در ساخت خود بمقدار صحت طبیعی خود باشند لیکن در افعال
آنها از حال صحت فرق واقع شود مثل اینکه از اجتماع خون قلیل یا از مشقت زائد مانده شده از کار خود باز مانند السبب پیدا شدن تغیر
در دماغ یا در غشای نوری یا در عصب مجوفه که از حصول ورم در آن پیدا شود چنانکه بسبب سرسام یا بعد ورم غشای نوری پیدا میگردد و نیز گاهی
هرگاه در دماغ انضمار زیاده شود چنانکه وقت انفجار عروق دماغیه از جمع شدن خون بر دماغ سکته حادث میشود یا هرگاه کدام سلع در دماغ
پیدا شده دماغ یا کدام عصب که از راه سلع مذکور آمده باشد فشرده کند این حالت حادث میشود و گاهی در امراض نخاع هرگاه از آن استرخا
ضعف اسفل بدن پیدا شود یا در استرخای عام بدن که آهسته آهسته شروع میشود هم این حالت پیدا میگردد و این همه اسباب بسیار قوی
هستند زیرا که در اینها در ساخت اعضای مذکوره تغیر واقع میشود و گاهی از سببهائی که در دماغ یا در عصب یا در غشای نوری اجتماع خون
پیدا میکنند مثل احتباس طمث یا قبض شکم و همچنین از زیاده مشقت گرفتن از چشم و هم از زیاده روشنی و زیاده گرمی در غشای نوری
اجتماع خون پیدا میشود و گاهی از ضد این اسباب که موجب انیمیا یعنی قلت خون اند مثل زیاده مقاربت کردن با عورات یا زیاده شیر
دوشیدن تنباکو یا زیاده خارج شدن خون از بدن دفعةً چنانکه در ولادت یا بواسیر میشود هم این حالت پیدا میگردد و گاهی از جهت
مشارکت در امراض اعضای دیگر هم این حالت پیدا میشود چنانکه در کرم شکم یا هرگاه درد و اذیت بر ریشه های از زوج خامس عصب
که در وجه آمده اند رسد مثل اینکه در ملهای دندان یا بر رخسار پیدا شود یا کدام زخم بر رخسار آید خصوصاً هرگاه آذیت بر ریشه این عصب
که بر پیشانی آمده رسد از آنهم این حالت پیدا میشود و گاهی از نقرس و گاهی از آتشک و گاهی از روماتیزم هم این حالت حادث میشود
العلامات عموماً در همه اقسام آن در بصارت ضعف پیدا میشود و آهسته آهسته زیاده میگردد تا اینکه بصارت مطلقاً باطل گردد و هم
ثقبه عنبیه وسیع میشود و پتلی ضعیف شده آهسته آهسته از دیدن روشنی حرکت انقباضی میکند یا مطلقاً از حرکت خود باز میماند
و چشم مریض همیشه مفتوح میماند و مثل کسیکه بسیار در غور و خوض چشم کشاده میپاید گویا پیش روی خود تا دوری می بیند و چشم کشاده
و دست خود را اندازه کرده راه میرود و در رفتار آن قدری ضعف پیدا باشد با جمله مثل کسیکه در شب تار و در تاریکی راه رود و در روشنی از رفتار
آن پیدا شود و این علامت از علامات خاصه این مرض است و این مرض بر سه قسم است یکی آنکه در آن کدام اذیت و درد در چشم
نمیباشد جز اینکه بصارت روز بروز ضعیف میگردد و این قسم وقتیکه از ضعف و کمزوری مرض پیدا شود حادث میگردد دوم آنکه
در آن یک دو هفته درد سر پیدا شده رفع گردد و بعد رفع شدن صداع ضعف بصر و مرض چشم ظاهر شود و اینجا بالضرور ورم در
دماغ یا در غشای نوری اول پیدا میشود و بعد رفع شدن آن آنچه ضرر و نقصان که درین اعضا پیدا شده بود باقی مانده محدث این
مرض میگردد سوم آنکه اول درد سر شدید پیدا شود و بعد [illegible] شد تا آن ضعف بصارت عارض شود و لیکن آنکه صداع [illegible] گردد بلکه [illegible]
درد سر هم همراه آن باقی ماند و این وقتی میشود که کدام سلع پیدا شده در دماغ یا عصب را افشرده کند انجام مرض چونکه اکثر مریضان این
شان از حال انجام مرض بیخبر هستند لهذا اینجا اول باید کیفیت حدوث مرض [illegible] الا [illegible] بیان کرده

حکم کنند باینکه اگر مرض دفعةً پیدا شده باشد چنانکه در سکته میشود و همچنین آنچه بعد درد سر بسبب زوال آن یا بعد شدت صداع بعیت و بقای درد سر حادث میشود بد انجام ست و آنچه آهسته آهسته حادث شود یا شرکی باشد یا بسبب آتشک یا رد مایتیزم یا نقرس حادث شده باشد نیک انجام میباشد و از علاج زائل میشود و ایضاً از دریافت کردن قوت غشای نوری هم حکم بانجام مرض کرده میشود مثلاً دریافت کنند که مریض چه قدر از بعید در میدان می بیند و همچنانکه پیش روی خود می بیند از جهات دیگر چشم هم مثل جانب یمین یا یسار یا جهت فوق هم می بیند یا نه پس اگر از بعید زائد مبصر را ببیند و همچنین از جمله جهات چشم مرئی را برابر ببیند نیک انجام ست و اگر از پیش رو ببیند لیکن از جهات دیگر مثل جانب یمین و یسار هم نه بیند بد انجام خواهد بود زیرا که این امر دلالت میکند بر اینکه در کدام جا از غشای نوری مقابل این جهت نقصان و تغیر پیدا شده همچنین گاه بذریعهٔ آلهٔ آف تال مس کوپ دیده میشود در ان ظاهر گردد که غشای نوری رقیق و سفید گشته دلالت میکند بر اینکه در جرم آن ضعف و استرخا آمده و نیز بد انجام ست العلاج آنچه از اسباب دماغیه و عصبیه پیدا میشود لا علاج ست و آنچه از امراض و اسباب دیگر پیدا شده باشد در ان بسبب مرض ادویه مفیده تدبیر نفع کردن آن گذشت بدانکه در بیان علاج این مرض ست گاهی نیک کردن فی الجمله چه بعض صاحب این حالت از نهادن عینک نیلی یعنی خاکستری رنگ از نوشاندن استرکنیا و اقسام آن فائده ظاهر میشود و همچنین از نهادن تیغ برقی بر دو چشم و حرکت دادن آن در این مرض اکثر نفع حاصل میشود فقط فصل در گلاوکوما و آن لغت یونانی ست یعنی ورم چشم که در ان مردمک چشم سبز رنگ بسیر آب بحر اعظم گردد حقیقت این مرض تا حال بحد ثبوت نرسیده بعضی میگویند که ورم غشای نوری ست و رای بعضی آنست که با ورم غشای نوری ورم در غشای سیاه هم میشود و گمان بعضی آنکه با این هر دو ورم در رطوبت جلیدیه هم ورم و تغیر از حال صحت در ذات و لون آن پیدا میگردد و اقرب آنست که درین مرض هم ورم و تغیر در پیدا شدن خصوصاً و در جمله اجزای چشم عموماً پیدا میشود و این مرض بر سه قسم ست اول اکیوٹ دوم کرانک و این هر دو قسم از اول حدوث بلا واسطه امراض دیگر پیدا می شوند سوم سکندری و این بعد امراض دیگر چشم مثل سیلان عنبیه چشم یا حادث شدن زخم در ان پیدا میشود و در اقسام ثلثه عموماً و سختی از مس کردن زیاده محسوس میشود دوم آنکه مریض شئی بعید را و در میدان وسیع کمتر میبیند سوم آنکه در بصارت ضعف مطلقاً پیدا میشود که از ان شئی قریب را هم صاف نمیبیند و انجام اقسام ثلثه مذکوره هم اینست که اگر از علاج صحت نشود در همه بصارت باطل میشود در بعضی در اسرع مدت و در بعضی بعد مدت بسیار یا کثیره التسبب قسم اول و ثانی بدون گذشتن چهل پنجسال از عمر کمتر دیده میشوند خود بخود حادث میشوند و سبب محدث آن ظاهر میگردد لیکن اکثر بعد خوف شدید که دفعةً رسد مثل صدمهٔ افتادن برق یا شنیدن صیحه و آواز قوی مثل آواز رعد شدید یا توپ عظیم یا بعد غم و رنج عظیم که بعد ذهاب مال یا فقد اولاد دفعةً رسد حادث میشود لیکن قسم ثالث پس ممکن ست که آن در هر وقت و عهد از اوقات عمر انسانی عارض شود بعد ورم شدید چشم یا بعد سیلان عنبیه آن لیکن اکثر آنهم بعد چهل پنج سالگی در عمر انسانی عارض میشود اما قسم اول آنکه اکیوٹ حادث میشود اکثر قبل ظهور شدت آن علامات منذره آن یافته میشوند مثل اینکه چند روز قبل ظهور شدت آن مریض از نزدیک کم و از دور زیاده می بیند و از ین جهت محتاج میشود بسوی نهادن عینک قوی بر چشم تا از ان نزدیک و قریب هم بیند و هر گاه عینک بر چشم میگذارد پس از آن هر عینک که امروز بخوبی می بیند بعد روز دو روز یا پانزده روز از ان بازکم می بیند و محتاج بسوی عینک دیگر که از انهم قوی باشد میشود و از ان دانسته میشود که قوت باصره روز بروز در اسرع مدت

ضعیف میگردد دوم آنکه در روز و شب در بعضی از اوقات تاریکی چشم پیدا میشود و این حالت بعد ده پانزده دقیقه زائل میگردد و درین حالت
گاهی بسیار قلیل می بیند گاهی مطلقا نمی بیند سوم چون بر شی روشن مثل شمع یا چراغ نظر میکند گرد آن حلقه گاهی مثل هاله قزحی رنگ و گاهی مثل
قوس قزح پر الوان دیده میشود چهارم آنکه در بعض جهات نمی بیند مثلا چون در میدان بسوی چیزی نظر کند شیئی مقابل را می بیند و آنچه در جانب یمین
و یسار باشد معلوم نگردد چنانکه کسی هرگاه در خورده بین یا دوربین چیزی را می بیند بجز آنکه پیش روی واقع ست دیگر اشیا را که بر دور آن
در جهات دیگر باشند نمی بیند یا اگر بسوی بینی خود می بیند از جانب فوق اکثر معلوم نمی شود پنجم آنکه سختی چشم روز بروز زیاده میگردد و لیکن این حالات
خمسه چندان آهسته آهسته ظاهر میشوند که مریض بسوی آن توجه نمیشود خصوصا هرگاه مرض در یک چشم باشد اما هرگاه مرض و شدت کند
بعد ظهور این علامات عراض قویه آن فوراً ظاهر میشوند یا اینکه درد شدید در چشم پیدا میشود و این درد گاهی چنان شدید میبود که مریض تاب نیاورده حالت
مجانین پیدا میکند و این درد از چشم تا صدغین و پیشانی و انف میرسد و از همه در موخر راس درد شدت میکند و اکثر با درد شقیقه قی هم
بشدت می آید چنانکه در وقت زیادتی صفرا در معده قی شدید می آید چون چشم را ببینند اجتماع خون در ملتحمه و میکوس بیرون چشم دیده میشود و
قرنیه قدری پیش می آید و عنبیه هم از جای خود متحرک شده قریب قرنیه میرسد زیرا که رطوبت زجاجیه بسبب ورم و زیادتی رطوبت خود عنبیه را
عقب کرده پیش میفرستد و ثقبه عنبیه وسیع میگردد و بر ثقبه عنبیه سفیدی مثل بیاض که بر آلوچه میباشد محسوس میگردد و بر مردمک چشم قدری
رنگ سبز مائل بنیلجی مثل رنگ آب بحر محیط دیده میشود و این علامت اخص علامات این مرض ست و از دیدن روشنی ثقبه عنبیه
بسیار آهسته آهسته مجتمع میگردد و کم دیده میشود و بصارت بزودی ضعیف میگردد و در غشای نوری جا بجا بسبب ورم تغیر دیده میشود
خصوصا آنچه ازین مرض که دران مریض احساس درخشیدن برق زیاده کند دران بصارت بزودی زائل میشود و چون بآله آفتال مسکوپ
حال اندرون چشم را ببینند در رطوبت زجاجیه این قدر کدورت مثل دخان دیده میشود که بسبب آن غشای نوری محسوس نمی شود
زیرا که سبزی رنگ آب قائم درین وقت در زجاجیه پیدا می شود و چونکه از تولد رنگ در زجاجیه گلاکوما با نزول الماء مشابه میشود لهذا
تفرقه بینهما ضروریست و آن باین وجوه ممکن ست که هرگاه بذریعه آله مذکور ببینند درین مرض رنگ زجاجیه در عقب جلیدیه
محسوس میشود و در نزول الماء یعنی کتارکت رنگ جلیدیه ظاهری باشد دیگر آنکه چون زجاجیه چشم درین مرض ببینند این رنگ محسوس نمی شود
زیرا که آن در زیر جلیدیه در غور میباشد و اگر در جلیدیه بودی چنانکه در کتارکت میباشد از بیرون هم رنگ آن معلوم میشد انجام این قسم اینست
که اگر مرض زیاده شدید باشد بزودی بصارت باطل میشود یا علامات قویه زائل شده علامات خفیفه باقی میمانند و مرض مزمن گردیده باقی میگردد
و همراه آن قدری روشنی چشم هم باقی میماند یا آنچه بصارت که زائل شده بود قدری از ان عود میکند العلاج اگرچه دران از اسهال و تنقیه قدری فائده
در مرض و علامات ظاهر میشود اما سوی بصحت نمیگردد و بیشتر درین مرض از علاج کدام نفع ظاهر نمی شد لیکن از پانزده شانزده سال داکتر
فن گریفا صاحب علاجی برای آن ایجاد کردند و از ان خلق کثیر صحیح شده تا حال صحت مییابند و بسبب آن داکتر صاحب موصوف بسی نام بر آورده شدند
و آن اینست که تا وقتیکه بصارت بالکل زائل نشده باشد قرنیه را از نشتر شگافته عنبیه را از زیر آن بتوسط کلبتین کج کشیده از محل ثقبه تا کناره آن
از یک طرف عنبیه را بنحوی شق کرده و ببرند تا ثقبه عنبیه مثل دالان کشاده شود و هرگاه مرض کهنه باشد این تدبیر زودی بعمل آرند زیرا که در قسم کهنه بصارت [illegible]

بزودی باطل میگردد و چشم خراب میشود و از قطع کردن عنبیه غمز عین و سختی آن برطرف شده جمله اعراض رفع میگردند و اگر مریض بعد بطلان بصارت
و خرابی چشم پیش طبیب حاضر شود درین وقت اگرچه از علاج فائده برای ابصار نمیشود لیکن برای رفع کردن اذیت چشم مسهل قوی بخورانند و زلو
حسب مناسب بر سوق اکبر یا بر صدغین نهند و اتروپیای محلول آب در چشم اندازند یا بلادونای محلول آب بر چشم ضماد سازند و مرهم سیماب
افیونی بر صدغین مالند و وقت شب ارفیا خورانند فصل گلاکوما قسم ثانی آنکه کرانیک آن بیرا اکثر از ابتدای مرض خفیف الاعراض میباشد و همراه آن
کدام درد و اذیت در چشم نبود و اکثر یک چشم عارض میشود و گاهی در هر دو چشم هم میباشد العلامات آنچه علامات مندرجه که قبل قسم اکیوت یافته میشود
موجود نبوده و هم این قسم که کرانیک است آهسته آهسته زیاده میشود و باقی میماند تا که بصارت باطل شود لیکن گاهی درین قسم هم علامات قدری زیاده
و گاهی کم میشوند و بعد هر زیادتی نقصان چشم زیاده میشود و اکثر این است که درین قسم که کرانیک هم علامات قسم اکیوت بطور شدت وقوت یافته
پیدا میشوند و بعد آن انجام اکیوت ست ظاهر میگردد العلاج آنچه علاج قسم اکیوت نوشته شده بعمل آرند لیکن از قطع کردن عنبیه چنانکه در قسم
اکیوت نفع ظاهر میشود مثل آن نفع درین قسم که کرانیک یافته نمیشود … قسم ثالث آن که سکندری گلاکوماست و وجه تسمیه آن این است که بنابر آن
که اکثر بعد امراض دیگر چشم حادث میگردد خصوصاً هرگاه نقصان به جلیدیه رسیده باشد خواه بی اراده مثل اینکه از رسیدن کدام ضربه یا از صدمه
سقوط بچیزی در آن زخم آید یا باراده در آن زخم پیدا کرده شود چنانکه در علاج کتارکت یعنی نزول الماء بداخل کردن سوزن در آن زخم
پیدا کرده میشود و از این قسم پیدا میگردد و گاهی از حرکت کردن جلیدیه از جای خود بسبب رسیدن کدام صدمه عام از اینکه حرکت کرده
در عنبیه آید یا در زجاجیه رود و هم این قسم پیدا میشود و گاهی بعد ورم عنبیه یا ورم غشای سیاه مسمی به کورائیڈ یا ورم غشای نوری کاسه
بعد زخم قرنیه هرگاه زخم مذکور در آن غائر باشد هم این قسم پیدا میشود و چون این قسم بعد امراض مذکوره پیدا میشود خوف زوال بصارت
در آن زیاده بود بالجمله این قسم هم اکیوت و کرانیک می باشد و موافق هر یک علامات در آن یافته میشود بنحوی که در قسم اکیوت و کرانیک گفته شد العلاج اول
مادام که سبب یافته شود آن را دفع کنند مثلاً هرگاه جلیدیه از جای خود حرکت کرده پیش یا پس … در عنبیه یا زجاجیه رفته باشد آن را بعد شق کردن قرنیه از چشم بیرون آرند
و بعد آن عنبیه را شق کرده نهند چنانکه بیان قسم اول … هرگاه از زخم قرنیه پیدا شده باشد یعنی سوراخ در چشم داخل کرده قدر رطوبت بیضیه را بیرون آرند
تا اندرون چشم سختی آن کم شود و این علاج در قسم اول که اکیوت است هم برای چند روز مفید میشود پس که بقطع کردن عنبیه موافق هدایت قادر نباشد او را باید که
بداخل کردن سوزن اندرون چشم اخراج رطوبت بیضیه ضرور نماید تا اذیت چشم کم شود فصل دهم در امراض رطوبت بیضیه آن را اکوس هیومر بفتح الف
و سکون … یای مثناة تحتانی و کاف و فتح واو و سکون یای مثناة تحتانی و سین مهمله و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و فتح میم و سکون رای مهمله یعنی رطوبتی که مثل
سفیدی بیضه باشد نامند و مراد از استسقای بیضیه است یعنی زیاده شدن رطوبت بیضیه آن را بزبان انگلش … ایبسی فائکوس هیومر گویند بدانکه در چشم
پس طبقه عنبیه و پیش جلیدیه جای است رقیق آب دار در آن رطوبت بیضیه است و آن را اکوس … یعنی خریطه بیضیه میگویند پس گاه بسبب این غشاء رطوبت
بیضیه زیاده گردد و موسوم میشود به اکوئس … یعنی آبکه از ورم خریطه بیضیه پیدا شود و هرگاه بکدام سبب دیگر رطوبت بیضیه زیاده گردد …
استسقای بیضیه نامند و آن قسمی … یعنی استسقای عین است درین مرض رطوبت بیضیه زیاده میگردد خواه در رنگ
آن هم کدورت پیدا شود یا نه لیکن هرگاه بسبب … زیاده میشود در رنگ آن هم فرق از حال صحت یافته میشود مثل اینکه کدر یا مائل بسفیدی یا برنگ …

میگردد السبب اکثر رطوبت بیضیه بر ورم قرنیه یا ورم غشای موسوم کپسول و ورم دیگر اجزای عین زیاده پیدا میشود وگاهی فطری زیاده بود وگاهی بعد ولادت در سن طفلی زیاده میگردد و درین وقت شبهه تاثیر آتشک موروثی پیدا میشود وگاهی در زمان طفلی بسبب بعضی از امراض جلدیه مثل سرخ یعنی حصبه هم زیاده پیدا میشود وگاهی از رسیدن ضرب خارجی بر چشم هم این مرض پیدا میشود العلامات قرنیه درین مرض از جای خود پیش می آید و بنسبت صحت در شکل آن حدارت پیدا میشود وگاهی از شدت عنبیه اندرونی منبسط و وسیع میگردد خصوصاً هرگاه ازدیاد بیضیه فطری باشد گاهی کدورت هم بر قرنیه پدید میشود خصوصاً هرگاه از ورم قرنیه یا از ورم کیس سیروزیت چشم یا از ورم غشای ریلی یا از ورم غشای سوم که کپسول پیدا شود یعنی ورام این اعضا بورم قرنیه متعدی شود و هرگاه این مرض بسبب کیفیت ورم نباشد بلکه فطری بود رنگ رطوبت بیضیه بر حال خود باشد چون بسبب ورم زیاده گردد در رنگ آن هم تغیر ظاهر میشود زیرا که درین وقت از ماده ورم فایبرین ان مبرزد پس بسبب آن رنگ اصلی از رطوبت بیضیه که مثل آب بود متغیر شده سفید میگردد وگاهی خود فایبرین بسبب برآمدن اجزای موی همراه آن رنگین میباشد وگاهی رنگ عنبیه هم در فایبرین مدغم می آید خصوصاً هرگاه باورم عنبیه عارض شود و بنیاد این مرض عنبیه اهم ضرر میرسد که بسبب آن حرکت انبساطی و انقباضی آن کم میگردد و چه از شدت ضعف در آن ستر پیدا میشود وهم رنگ اصلی عنبیه فوتی میگردد گاهی بسبب تاثیر این رطوبت که بر اطراف عنبیه میشود خود عنبیه بسوی پشت خود منقلب میگردد و درین انقلاب ان تقوس هم پیدا شود و ازین انقلاب جلیدیه بر آن میرسد جلیدیه در حجاب آن داخل میشود و درین وقت در رنگ جلیدیه هم تغیر ظاهر میگردد و مریض شکایت تمدد چشم زیاده میکند لیکن درد نمیباشد اللهم الا ان یکون مع الورم و ایضاً در بصارت ضعف ظاهر میشود و در ابتدای مرض اشیای بعیده را بخوبی می بیند و بر دیدن اشیای قریبه قدرت نه دارد اما بعد از دیاد مرض در بصارت ضعف پدید شده گاهی قدری بصارت باقی میماند وگاهی بالتمام زائل میگردد و در شکل چشم فرق پیدا گردد مثل اینکه جحوظ در آن پیدا میشود چنانکه از کبیر شدن حدقه اجفان بر مقله چشم ساتر نمیشوند و هم در حدقه سختی محسوس گردد و ملتحمه بسبب تمدد و شد در قرنیه پیدا میشود و از رقت جرم آن سیاهی غشای سیاه رنگ از زیر آن ظاهر میشود انجام این مرض آنست که تا مدت دراز خفیف الاعراض باقی ماند و همراه آن قدری بصارت هم ماند که از آن بعض قدری نفع بود باشد لیکن در آخر چشم نرم میشود زیرا که از شدت رطوبت جرم ملتحمه و قرنیه مسترخی میگردد و طبقه عنبیه و غشای سیاه رنگ و غشای نوری قرنیه نرم شده منجذب میگردند و بسبب آن مقدار چشم صغیر میگردد و غشای نوری بیکار میشود العلاج هرگاه بسبب ورم یا از رسیدن ضربه بود بعلاج آن پردازند و درین وقت از مالیدن مرهم سیماب صدغین بالای ابرو بر پیشانی و ضماد کردن بلادونای محلول گرد بر دور چشم نفع ظاهر میشود و هم نهادن پلاستر از کنتاروس صدغین پس گوش مفید است و سوزن در قرنیه انداخته رطوبت بیضیه را بیرون آرند تا بقای مرض این عمل را بعد هر چار پنج روز همیشه بعمل آورده باشند تا اذیت چشم زیاده نشود و آنچه فطری باشد در ان مادام که قدری بصارت باقی ماند علاجش نه کنند که درین قسم از داخل کردن سوزن در قرنیه اذیت چشم زیاده پیدا میشود اما اگر این قسم هم بدردی شدت کرده به بصارت ضرر رساند درین صورت سوزن در چشم انداخته اینجا هم رطوبت بیضیه را از چشم بیرون آرند و آنچه در اصلاح ماده آتشک ادویه مستعمل میشوند مثل ایوڈائیڈ پتاس همراه سارسا پریلا یا مطبوخ عشبه مغربی بنوشانند و بعد آن روغن جگر ماهی کاد و نیز کدام قسم از مرکبات آهن نوشانیدن مفید است

فصل یازدهم در امراض رطوبت زجاجیه و آنرا وتریس تیومر بکسر واو و سکون تای هندی و کسر رای مهمله و فتح یای مثناة تحتانی و سکون سین مهمله و ضم یای مثناة تحتانی و سکون او و فتح میم و سکون را بمعنی رطوبتی که مثل زجاج است بلغت انگلش نامند

دانهم مشتمل ست بر چند بیان بیان اوّل در استسقای رطوبت زجاجیه و مراد ازان زیاده شدن رطوبت مذکوره است
و آنرا بلغت انگلش هیدرا پسی ؤ فتلمس گویند و اینهم قسمی از هائی درپ آف تال میا یعنی استسقای چشم ست درین مرض مقدار رطوبت
زجاجیه زیاده میگردد و به پیدا شدن ورم در غشای که خریطه آنست آنرا در کتب طبیه عربیه شبکیه مینامند و درین مرض چونکه از زیادتی
مقدار رطوبت زجاجیه رطوبت جلیدیه و طبقه عنکبوتیه منتفخ شده پیش می آیند و با طبقه قرنیه قریب می شوند ازین جهت طبقه ملتحمه
وسیع و عریض میگردد و پس از عریض شدن آن رطوبت بیضیه کم و محل این رطوبت که درمیان عنبیه و جلیدیه است بسیار ضیق یا مفقود میگردد و از همین
و فقدان محل رطوبت بیضیه که دران حال ست هم کم میشود و مراد از نقصان رطوبت بیضیه که در کتب عربیه آنرا هم از امراض رطوبت بیضیه شمرده اند
همین ست السبب گاهی از رسیدن ضرب از خارج و گاهی خود از استعداد آتشک خاندانی و گاهی بلا سبب ظاهر حادث میشود العلامات
مقدار حدقه چشم کبیر میشود و تجحظ العین ظاهر میگردد و لیکن درین تجحظ مقدار قرنیه زیاده نمی شود چنانکه در ازدیاد رطوبت بیضیه پیدا میشود
زیراکه اینجا زیادتی مقدار رطوبت پس قرنیه نیست بلکه پس جلیدیه ست لهذا زیادتی مقدار هم در اعضای که پس قرنیه اند مثل عنبیه و جلیدیه
پیدا شده و محل بیضیه بسیار ضیق میگردد و همچنین مقدار رطوبت بیضیه هم کم میشود زیراکه مقام و محل ماندن آن که درمیان قرنیه و عنبیه بود
آنجا عنبیه آمده با قرنیه متصل میشود و در چشم سختی محسوس میگردد و از متمدد شدن ملتحمه رنگ نیلی بر آن ظاهر میشود و بسبب زیادتی مقدار مقله چشم
حرکت اجفان مسدود یا قلیل میگردد و از علامات خاصه این مرض آنست که در موخر راس جائیکه در گلاؤ گویا درد میشود اینجا هم درد شدید حادث
میشود که ازان مریض بیقرار میگردد انجام این مرض آنست که اوّل ضعف بصارت پیدا شده روز بروز زیاده میگردد تا آنکه بصارت زائل
میشود و من بعد اگر علاج نکرده شود و مرض باقی ماند ازان چشم لین گشته منجذب و صغیر میگردد العلاج اگر بسبب رسیدن ضربه
از خارج بود علاج ورم چشم نمایند و علاج عام این مرض آنست که سوزن را در ملتحمه انداخته تا رطوبت زجاجیه رسانیده رطوبت
مذکوره را از چشم بیرون آرند تا درد و تمدد چشم کم گردد و چونکه این رطوبت هم بار بار پیدا میشود لهذا تا بقای مرض این عمل را
مکرر باستعمال آرند و اگر بعد زوال البصارت هم در چشم درد و اذیت باقی بوده باشد درین وقت بهتر آنست که چون امید عود بصارت نیست
لهذا برای دفع کردن اذیت مقله چشم را از حدقه بیرون آرند تا اذیت بیکبار رفع شود و الا بعد مدت خود چشم از شدت اذیت ملائم
شده منجذب و هموار شود و چونکه انجام همین ست لهذا بایدکه خود مثل فعل طبیعت اینجا بعمل آرند بیان دوم در مسکی فلی تنتس
یعنی تکدر زجاجیه که بسبب آن مرئیات مکدر دیده میشوند گویا در پرده دخان یا ضباب اند چنانکه در ورم عنبیه یا در ورم
غشای سیاه رنگ یا در ورم غشای نوری مرئیات دیده میشوند و آن بر دو قسم ست یکی آنکه تمام جرم زجاجیه مکدر
شود دوم آنکه جا بجا دران نقاط خورد یا بزرگ پیدا شوند و گاهی هر دو حالت مذکوره در چشم واحد یافته میشود مثل آنکه تمام جرم
زجاجیه کدر هم گردد و نقاط خورد و بزرگ هم دران پیدا شوند السبب اکثر این حالت بعد ورم عنبیه یا ورم غشای سیاه رنگ یا ورم غشای نوری
حادث میشود خصوصا هرگاه سبب این امراض مادهٔ آتشکی بوده باشد و چون این حالت چشم را از آلهٔ آف تال مسکوپ می بینند گاهی در شبکیه که محل زجاجیه
است ورم عام یا ورم خاص یکجا دران یافته میشود که آن ورم مذکور غائب شده و دران ... و بسبب آن جرم آن کدر میگردد و گاهی در رطوبت مذکوره

از اجزای دیگر عین قطره خون میچکد و بعد چکیدن آن اجزای دمویه دران شناوری میکنند و گاهی تا طبقه عنبیه گاهی تنگ غشای
سیاه دران محسوس میشود العلامات در بصارت ضعف پیدا میشود و اکثر سبب این سبقت ورم عنبیه و ورم غشای سیاه یا ورم
غشای زجاجی در چشم میباشد و هم بسبب کدورت عام زجاجیه مرئیات صاف معلوم نمیشود لهذا اکثر معلوم میشود و هم بسبب کدورت
محل خاص که از تولد نقاط دران پیدا شده بصارت ضعیف میگردد و این سبب شناخته هم انچه را می بیند گاهی تمام مرئی کدر و دخانی
معلوم میشود و گاهی بی صاف محسوس گردد لیکن بران گاهی جسم مانند مثل نقطه سیاه یا طویل مثل خط یا مستقیم یا منحنی دیده میشود و گاهی مثل
قطعه غشا ابر مرئی محسوس میشود بالجمله در زجاجیه کدورت بهر صورت که میباشد بر مرئیات نیز همان صورت کدورت مذکوره شناخته شود
العلاج از هر مرض که انحلال پیدا شده باشد علاج آن نمایند اما هرگاه بسبب تشنگ انحلال حادث شده باشد دران هیچ قوی برای
حصول صحت میباشد و انچه در علاج سفاس میکنند مثل دوویه مفید میشود اینجا باستعمال آرند بیان سوم در تشنج و ولی
یعنی طیران مگس پیش چشم معلوم شود و این از قبیل خیال است که پیش چشم محسوس میگردد و انهم بر دو قسم است یکی آنکه انچه صورت محسوس
شود شفاف باشد مثل از زجاج یا بلور که انرا ابطلوئیه در گلو می انداخته دوم آنکه صورت مذکور که دیده شود مثل صورت مگس باشد
و اینجا این صورت پیش چشم متحرک معلوم میشود بخلاف صورت دیپس آن ... که انجا صورت مرقومه قائم میباشد هر طرف که چشم دران
میگردد صورت مرقومه هم همان طرف بر مرئی دیده میشود و اینجا دران حرکت میباشد السبب سبب آن پیدا شدن مثل شفاف یا نقاط
سیاه در زجاجیه میباشد و این اجسام اکثر در زجاجیه کسانیکه وقت شب قراءت حروف دقیقه زیاده مشقت از چشم میگیرند یا کسانیکه
ضعیف البصر اصلی بوند بدون قریب شدن شی از چشم نمی بینند پیدا میشوند العلامات این صور اجسام که پیش چشم معلوم میشوند متحرک
میباشند یعنی از جانبی می آیند بجانب دیگر طیران کرده رفته معلوم میشوند پس گاهی پیش چشم معلوم میشوند و گاهی زایل میگردند زیراکه
مثل نقطه مذکور در یک جا در زجاجیه قائم نباشد بلکه مثل شناور دران متحرک بوند از این سبب شناوری خود هرگاه بمقابل ثقبه
می آیند محسوس میشوند هرگاه از مقابل آن زایل شوند محسوس نگردند و گاهی تا دو سه ماه این اجسام پیش چشم دیده نمیشوند و بعدان باز
مرئی میگردند العلاج چشم را آرام زیاده رسانند و عینک نیلی بچشم بندند زیراکه گاهی در روشنی زاید هم این صور اجسام مذکور زیاده
دیده میشوند پس هرگاه از عینک نیلی روشنی کم کرده شود صور مذکوره هم کم دیده میشوند و ایضا خیال و توجه مریض را بسوی مرض زیاده
میباشد بلطف خیل کم کنند و ادویه مقویه مثل کنین و بارک و آهن حسب مناسب بنوشانند و اغذیه مقویه جیده خورانند بیان
چهارم در رویت اضواء و اشیای براقه پیش چشم و انرا بلغت لاطینی سنکسس ... یعنی نیر افتادن اجزای درخشنده در
باهم شده مثل اجزای برقیه یا اجزای طلائیه یا سنگ ران آنست که مریض پندارد که گویا اجزای طلائیه درخشنده از بالا بزیر میریزند السبب
چیزی درخشنده که آنرا کولسٹرین گویند در زجاجیه یافته میشود و هنگام ازالهٔ افتال مسکوب میشود و این جسم اکثر وقتیکه قدری خون
در زجاجیه منجذب گردد از ان پیدا شده باقی میماند العلاج لاعلاج است از ان کدام ضرر هم به بصارت نمیرسد فقط فصل
دوازدهم در امراض رطوبت جلیدیه و انهم مشتمل است بر چند بیان بیان اول در اظهار حقیقت رطوبت جلیدیه

بیان دوم در انخلاع جلیدیه

که آنرا بلغت انگلش لنس بکسر لام و سکون نون و سین مهمله یعنی جسم شفاف که بسبب آن جسم مرئی صغیر و کبیر معلوم شود مینامند و این جسم شفاف که
ذریعهٔ دیدن اجسام صغار و کبار است اکثر از زجاج و گاهی از سنگ براق هم ساخته میشود لیکن رطوبت جلیدیه پس آنهم جسم شفاف
صلب است مثل غضروف که در خریطهٔ خود در میان رطوبت بیضیه و زجاجیه بتوسط رباطات خود متعلق در چشم میماند و در حال صحت بسبب
صفا و شفیف خود اندرون چشم مدرک نمیشود اما هرگاه از جای خود منخلع شده زایل گردد یا در جرم آن تغیر بسبب لون پیدا میشود مثل
اینکه سفید گردد درین وقت مدرک و محسوس میشود لیکن این رطوبت بعد انخلاع باز بر جای خود نمی آید و نمیماند بسبب گسسته شدن
معالیق خود لهذا علاجش بعد انخلاع همین است که یا آنرا از چشم بیرون آرند یا از سوزن ریزه ریزه کرده واگذارند تا خود جذب شود
بیان دوم در انخلاع جلیدیه که آنرا بلغت انگلش دس لکیشن آف لنس گویند باید دانست که رطوبت جلیدیه بعد انخلاع خود از
هر سبب که باشد گاهی بجانب قدام خود آمده در محل رطوبت بیضیه که پیش عنبیه است می آید و گاهی بجانب خلف رفته در محل رطوبت
زجاجیه داخل میشود و اگر بعلت زخم آمده باشد درین وقت گاهی از راه زخم مذکور اگر سکلیروتک چشم از زخم محفوظ باشد زیر آن قرار
میگیرد و اگر در آن هم زخم بود از چشم بیرون می آید و این بیان هم مشتمل است بر سه تنبیه تنبیه اوّل در اینکه در جانب قدام آمده
در رطوبت بیضیه آید پس بدانکه هرگاه در جهت قدام حرکت کرده در محل بیضیه که پیش عنبیه است داخل شود سبب آن رسیدن
ضربهٔ خارجی بر چشم میباشد و گاهی از زیاده قی کردن خصوصا که بزور و عنفت قی کرده شود هم حادث میشود لیکن درین وقت سبب اعظم
هم مثل اورام متقدمه اعضای چشم ضعیف و لین شدن عین هم شریک میشوند العلامات هرگاه چشم را ببینند محل مردمک چشم قبیح
در محل رطوبت بیضیه چنان معلوم میشود که گویا قطره کلان از روغن در آب افتاده است بر کناره های آن بسبب رسیدن روشنی قدری
بیاض با صفرت محسوس میشود و ثقبه عنبیه وسیع میگردد و عنبیه بسبب اینکه از آن رطوبت جلیدیه بیرون آمده منقلب بسوی رطوبت زجاجیه
بطور تقوس میشود و کناره های عنبیه فقط پس جلیدیه دیده میشوند و چونکه رطوبت بیضیه دو جا میماند یکی پیش عنبیه دوم پس عنبیه
چون در این صورت رطوبت جلیدیه در محل بیضیه که پیش عنبیه است می آید و در آن داخل میشود لهذا این محل بیضیه باقی نمیماند بلکه از
رطوبت جلیدیه مملو میگردد و چونکه عنبیه هم منقلب شده درین صورت بر رطوبت زجاجیه میرود از آنجهت مکان دیگر بیضیه که پس عنبیه بود
آنهم باقی نمیماند و هر محل بیضیه بران تنگ میشود لهذا اثر عجز زیاده بر قرنیه و عنبیه میرسد از آن اکثر اذیت در دید پیدا میشود و گاهی ورم
هم در این طبقات پیدا میگردد و اگر ورم پیدا نشود نرمی و انتشار در عنبیه حادث میشود که از آن چشم را نقصان عظیم میرسد العلاج علاج
آنست که در محل قرنیه شگاف پیدا کرده رطوبت جلیدیه را بیرون آرند یا سوزن در چشم داخل کرده رطوبت جلیدیه را ریزه ریزه کرده دهند
تا منجذب شود و بعد آن عینک نزد خارج چشم نهاده کار دیدن از چشم از آن گیرند تنبیه دوم در انخلاع جلیدیه و رفتن آن بسوی خلف
یعنی جلیدیه در مکان رطوبت زجاجیه داخل شود السبب این انخلاع هم از رسیدن ضرب از خارج بر چشم حادث میشود العلامات
اول بعد رسیدن ضرب بر چشم در بصارت نقصان پیدا میشود و مریض شی قریب را صاف نمی بیند و هم بدون داشتن عینک بر چشم
مثل حال صحت خود نمی بیند چون چشم را ببینند ثقبه عنبیه وسیع دیده میشود پس اگر جلیدیه بعد رسیدن خود بر زجاجیه مقابل ثقبه عنبیه باقی

باشد به اطراف رطوبت مذکوره هم شقی مایل به زردی یا سفیدی محسوس میشود چنانکه از داخل شدن شئی غیر طبیعی در چشم اذیت پیدا میشود همچنین اینجا هم اکثر در غشای سیاه ورم و اذیت پیدا میگردد و گاهی گلا کوما حادث میشود که بسبب آن مردمک چشم سبزی رنگ آب قلزم سختی در چشم محسوس میگردد و گاهی کدام اذیت حادث نمیشود و بعد مدت رطوبت مذکوره خود منجذب گردد العلاج هرگاه بعد رسیدن ضربه بر چشم اذیت رسیدن ضربه دفع گردد در چشم کدام درد و کلفت باقی نماند عینک که شیشه های آن سبز باشد بر چشم گذشته کار دیدن از چشم گیرند اگر در چشم اذیت باقی باشد و از آن اندیشه پیدا شدن ورم غشائی سیاه تنگ و نقصان چشم پیدا شود در این وقت در محل انفصال ملتحمه با قرینه زخم پیدا کرده رطوبت جلیدیه را بیرون آرند تنبیه سوم در انخلاع رطوبت جلیدیه هرگاه بعد انخلاع از زخم ملتحمه بیرون آمده زیر کیس میمبرن چشم قرار گیرد التبت گاهی از رسیدن ضربه بر چشم زخم در طبقه ملتحمه و غشائی سیاه پیدا میشود لیکن کیس میمبرن چشم بسبب لدونت خود متخرق نگردد و از زخمی شدن محفوظ میماند و در این وقت رطوبت جلیدیه از راه زخم مذکوره برآمده زیر کیس میمبرن میماند و اگر در کیس میمبرن چشم هم زخم پیدا شده باشد در این وقت رطوبت مذکوره بعد انخلاع از چشم بیرون می آید العلامات چون چشم را بعد رسیدن ضرب می بینند در جهت فوقانی آن یعنی بر حصه اعلی در ملتحمه زخم دیده میشود و قریب زخم مذکور زیر کیس میمبرن آن چیزی مدور شفاف یافته میشود که آن رطوبت جلیدیه میباشد چون ثقبه عنبیه را بینند کشاده و وسیع دیده میشود و بر کناره های آن اثر حرکت معلوم میشود العلاج علاجش آنست که در کیس میمبرن چشم جائیکه زیر آن رطوبت جلیدیه دیده میشود قدری شق باریک کرده رطوبت مذکوره را از آن برآورده چشم را بند کرده رفادهٔ خفیف بران نهاده از عصابه بربندند تا قدری عمر بران رسد بعد صحت چشم عینک بران نهاده کار چشم گیرند فصل گرپیان سوم در نزول الماء و آنرا بلغت لاطن کتارکت یعنی انصباب آب از بالا بپائین نامند و آن فی الواقع بیاض یعنی سفیدی است که اکثر در نفس جلیدیه پیدا میشود و خریطه آن صاف میماند و گاهی خریطه آن سفید میگردد و رطوبت جلیدیه شفاف میماند و گاهی در نفس جلیدیه و خریطه آن هر دو میباشد السبب سبب قریب آن اینست که در جلیدیه گاهی جید آن پیدا از بین سوء رطوبت مذکوره شفیف آن زایل میشود و کثیف و سفید میگردد اما اسباب بعیده پس گاهی در سن پیری و گاهی از ضعف و کمزوری عام بدن چنانکه در ذیابیطس میباشد و گاهی بعد ورم قزحیه و ورم غشای سیاه و ورم غشای نوری پیدا میشود و گاهی بعد رسیدن ضربه بر چشم عارض میشود و گاهی فطری بود العلامات اول در بصارت ضعف پیدا میشود و آنچه میبینند مکدر معلوم میگردد و این ضعف و کدورت رفته رفته روز بروز زیاده میگردد و همراه آن کدام اذیت در چشم نمیباشد و چون مریض در روشنی یا بطرف روشنی بیند کم معلوم میشود و هرگاه در سایه یا بسوی ظل نظر کند زیاده می بیند زیرا که ثقبه عنبیه در روشنی تنگ می شود و در سایه و تاریکی وسیع میگردد و چونکه این سفیدی اکثر در وسط جلیدیه میباشد پس هرگاه ثقبه عنبیه تنگ میشود خطوط شعاعی از بصر تا غشای نوری کمتر میرسد از این سبب کم دیده میشود و چون ثقبه مذکوره کشاده گردد در این وقت خطوط مذکوره بر اطراف جلیدیه که آنجا سفیدی نمیباشد یا بسیار کم بود افتاده تا غشای نوری میرسند از این مریض زیاده دیده میشود و لیکن اینحالت تا وقتیکه سفیدی بر تمام جلیدیه پیدا نشده و یافته نشود تا هرگاه جمله جلیدی سفید گردد در آن وقت در روشنی نه در تاریکی معلوم میشود و هر دو برابر

و هرگاه چشم این مریض را بینند اگر از ورم عنبیه این مرض پیدا شده باشد ثقبه عنبیه بر حال صحت میباشد و بظاهر معلوم میشود که کدورت در ثقبه عنبیه است لیکن چون بغور و تامل بینند کدورت مذکور در پس عنبیه محسوس میشود و این کدورت اکثر برنگ سفید و گاهی کهربائی از بیاض و سواد و گاهی نیلگون و گاهی برنگ شمع مثل کهربای و گاهی سیاه میباشد و اکثر از یک چشم ابتدا میکند و بعد مدتی در چشم دیگر هم حادث میشود و چونکه درین مرض هم بصارت مثل مرض امارورزیا گلاوکوما روز بروز ضعیف میشود لهذا گاهی با امراض مذکوره مشتبه میگردد و فرق بینهما باین نحو توان کرد که در امارورز سفیدی در چشم نمیباشد چنانکه اینجا بود و گلاوکوما اکثر در هر دو چشم حادث میشود و ابتدا میکند و این مرض از چشم واحد شروع میشود و ایضاً در امارورز و گلاوکوما هر دو ثقبه عنبیه وسیع میباشد و اینجا بر حال طبیعی خود و ایضاً در کمره تاریک چون بعد نهادن شمع روشن پیش چشم بینند در چشم صحیح سه صورت یک شمع روشن یافته میشود باین ترتیب که یک صورت طویل و راست میباشد طویل تر از شمع خارجی و آن عکس آنست که بر قرنیه منطبع میشود دوم صورت شمع روشن که در مقدار شمع روشن صغیر میباشد و راست بود و آن عکس آنست که در جلیدیه منطبع میگردد و سوم صورت آن که صغیر تر از شمع خارجی معکوس بود یعنی سر آن بطرف پائین و دنباله آن بسوی اعلی بود و این عکس شمع خارجی است که در خریطه جلیدیه بطرف خلف آن منطبع میشود و این صورت بظاهر چنان معلوم میشود که گویا در رطوبت بیضیه است لیکن فی الواقع در خلف جلیدیه میباشد پس دو صورت اولی که یکی طویل و دیگر صغیر است لیکن راست بود نیز همراه شمع خارجی هرگاه آنرا بالا و پائین برند حرکت کرده بالا و پائین میروند چون از شمع خارجی و این صورت ثالثه که منعکس است در خلاف جهت حرکت شمع خارجی با حرکت آن حرکت میکند یعنی هرگاه شمع خارجی را بسوی بالا برند این صورت ثالثه بسوی پائین می آید و بالعکس زیرا که چون صورت مرقومه خود معکوس است لهذا در حرکت آنهم خلاف جهت حرکت اصل شمع روشن محسوس میشود و در نزول الماء در چشم مریض در ابتدای مرض صورت معکوس معلوم نمیشود زیرا که آنچه سفیدی که پیش جلیدیه میباشد نظر را از دیدن خریطه خود که خلف آنست و در آن صورت ثالثه منطبع میشد از دیدن مانع میشود و من بعد چون سفیدی مذکور مستحکم شده بر تمام جلیدیه عام گردد صورت صغیره شمع روشن که راست میباشد و در نفس جلیدیه منطبع میشد هم دیده نمیشود فقط یک صورت طویل است که بر قرنیه منطبع میگردد و بعد استحکام مرض در چشم مریض دیده میشود و ایضاً دیگر آنکه هرگاه در تشخیص نزول الماء اشتباه واقع شود بلادونا که محلول آن با آب را بر دور چشم ضماد سازند تا ثقبه عنبیه وسیع گردد که از آن بخوبی ظاهر میشود که سفیدی در جلیدیه است در ثقبه نیست همچنین چون از عکس شیشه محدب اشعاع صغیره است در کمره تاریک بعد نهادن روشنی در پهلوی مقابل چشم از جانب پهلوی بیمار بینند بخوبی واضح میشود که کماکان است مرض دیگر نیست ایضاً باید دانست که نزول الماء بر دو قسم است اول آنکه در آن نرمی در جلیدیه باشد دوم آنکه در آن جلیدیه سخت بود و علامت قسم اول اینست که رنگ آن اکثر مثل شیر یا شیر ممزوج با آب میباشد و هم درین قسم اکثر ثقبه عنبیه هم وسیع بود و رطوبت جلیدیه هم بر آمده مثل متورم معلوم میشود زیرا که از ترمی جسم مقدار آن زیاده میگردد و هم این قسم از سن طفولیت تا اختتام سن نمو که سی و پنج سال است حادث میشود و علامت قسم ثانی اینست که اکثر بعد سن چهل و پنج سال از عمر انسان حادث میشود و سفیدی آن قدری مایل به سیاهی یا رنگ آن برنگ موم خام مشابه میشود و هم درین قسم ثانی رطوبت جلیدیه صغیر میشود و از وسط جلیدیه سفیدی شروع شده بسوی اطراف آن منبسط میگردد تا اطرافش سیر

فرق در بیان گلاکوما و گلاوکو یا ازرق زرد

ودو بکار ان

و در مکان تاریک یا در سایه از توسیع ثقبهٔ عنبیه پیدا کردن بلادونای محلول یا آب مریض زیاده می بیند و ثقبهٔ عنبیه درین قسم بر مقدار طبیعی
خود میماند اما گاهی درین قسم سفیدی از اطراف رطوبت جلیدیه شروع شد بطور خطوط مستقیمه متقاطع در وسط آن میرسد جائیکه
دران خطوط سفید باشند کم میباشد و جائیکه از خطوط معلومه خالی باشد شفاف دیده میشود و درینجا از تضییق ثقبهٔ عنبیه صاف
معلوم میشود زیراکه چون اینجا سفیدی از اطراف شروع میشود پس اطراف زیاده و در وسط آن کم میباشد پس وقت تضییق ثقبه چون
اطراف جلیدیه که سفید گردیده اند مخفی میشوند و وسط آن که صاف است باقی میماند ازین سبب از تضییق ثقبه زیاده مریض می بیند
العلاج درین مرض چونکه اصل علاج اخراج و اعدام رطوبت جلیدیه است که سفید شده لهذا این منفعت از ادویه حاصل نمیشود بجز
اینکه از دستکاری قدح کرده شود بانیکه از نشتر بعد شق کردن قرنیه رطوبت جلیدیه را بیرون آرند یا سوزن را در چشم داخل کرده بذریعه
آن رطوبت جلیدیه را از مقابلهٔ ثقبهٔ عنبیه دور کرده دهند یا از سر سوزن بر خریطهٔ جلیدیه خطوط مستقیمه جراحت بکشند تا بسبب آن رطوبت
بیضیه با جلیدیه ملاقی شود و بسبب آن رطوبت جلیدیه منجذب گردد یا رطوبت جلیدیه را در چشم از سوزن ریزه ریزه کرده دهند
تا خود منجذب شود یا در جلیدیه از سر سوزن ثقبهٔ جدیده مقابل ثقبهٔ عنبیه پیدا کرده دهند چنانکه از شق قدح در غشاء ثقبه پیدا میکنند
تا دران رطوبت بیضیه داخل شده منجذب گردد و رطوبت جلیدیه بعد آن بطور مجری و انبوبه باقی ماند و ازین راه خطوط نور را همه جدا
شده تا غشای نوری رسند مبصرات معلوم شوند لیکن از جمله شرائط قدح و دستکاری که ضروری اند یکی اینست که مادام قدری
بصارت باقی ماند عمل قداحی نکرده شود و یک مادام که از چشم دیگر هم قدری دیده شود قدح در چشم کامل البیاض نکرده شود و الا خوف
است که اگر چشم مذکور در قدح خراب شود چشم دیگر هم همراه آن بسبب همدردی خراب گردد و دیگر آنکه قدح عین وقتی کرده شود که سوای
نزول الماء دیگر مرضی از امراض عین نباشد مثل اینکه اگر همراه نزول الماء آماروزس یا گلاکوما هم باشد و بسبب آنهم بصارت باطل
شده باشد از قدح عین و اخراج رطوبت جلیدیه بجز ایذا رسانی مریض نفعی بران مترتب نخواهد شد و ایضا از شرائط قدح اینست که
وقتی قدح کرده شود که هیچ مرضی از امراض عامه مثل آتشک غیره مریض نداشته باشد والا درین وقت از نشتر زنی در چشم ورم پیدا شده
بصارت زائل میشود و بعد قدح عین هر مرضی و ورمی که پیدا شود علاجش چنانکه نوشته شده نمایند مادام که بصارت قدری باقی بود
یا ضعف بصارت مبتدی باشد برای دفع ضعف و کمزوری عام ادویه مقویه مثل کنین سرپ فیری الیوداید یا استرکنیا یا آرسنک
یا هیپوفاسفیت آف لائم یا تانک سرپ بالجمله تقویات بنوشانند و اغذیهٔ مقویه خورانند و اگر از ماده سفلس بود آنچه ادویه مثل سیکیورم
پتاشیم و سیماب سرپ که برای استیصال ماده سفلسی مفید اند بنوشانند اما آنچه جهال از کهالان برای صلاح داغ میدهند و حیله اند که
ازان راه آمدن آب بند میشود پس مثل سیاب اغوال است بر صدای شان گوش ننهند و آنچه بعضی بر جودت و صحت این علاج
حکایات مرضی ذکر میکنند که فلان فلان مریض داغ گرفتند بعد آن مرض شان بر حدی که بوده ازان تجاوز نکرده پس حقیقتش
اینست که گاهی این مرض خود هم بعد شروع شدن خود متوقف میشود و بهمان حد تا حیات میماند و الا کاتب این اوراق چشم
کسان را دیده که داغ گرفتند و بعد آن باز مرض زیاده شد تا اینکه بصارت بالتمام زائل شد و از قدح صحت شد فتلک

فصل سیزدهم در سمپیتی تهیک افثال میا

فصل سیزدهم در سمپیتی تهیک افثال میا و گاهی آنرا ریفلکس افثال میا هم گویند که حاصلش اینست که چون در یک چشم فساد و خرابی باشد و چشم دیگر صحیح و محفوظ از فساد مذکور بود هرگاه در چشم صحیح هم ورم و اذیت از فساد چشم فاسد مذکور بسبب همدردی و مشارکت پیدا شود باین اسم موسوم میگردد و این هم بر دو قسم است یکی خفیف که آنرا سمپیتی تهیک اریتیشن گویند دوم آنکه شدید و قوی بود یعنی از مرتبه اذیت چشم زیاده باشد و آنرا اصلی سمپیتی تهیک افثال میا می نامند اما قسم اول پس علامات آن اینست که سبب اذیت ورم یک چشم میباشد مثل زخم آن و چون اذیت این زخم در چشم خراب فاسد زیاده میشود در آن وقت در چشم صحیح هم اذیت و هم ورم پیدا میشود آن اذیت و ورم اینست که قدری سرخی و درد در چشم صحیح پیدا شود و قدری آب هم ازین چشم جاری میگردد و بصارت چشم صحیح هم کم میشود و گاهی عوض این علامات فقط نور الخیال در چشم صحیح پیدا میشود و ایضاً این علامات گاهی پیدا میشوند و گاهی زائل گردند بسبب شدت و خفت اذیت چشم خراب فاسد و هم که در چشم فاسد اذیت باقی ماند اما هرگاه چشم فاسد شده را از حدقه بیرون آرند اذیت چشم صحیح و این علامات بر طرف میشوند انجام علامات آن تا مدت دراز باقی میمانند اگرچه ورم نمیباشد لیکن خوف اینست که بعد آن اصلی سمپیتی تهیک افثال میا هم شروع شود و چه بعد پیدا شدن آن اکثر این چشم هم خراب میگردد و لعلاج هر دو چشم را زیاده بند دارند و کار از آنها نگیرند و چشم آرام رسانند و آنچه اذیت و فساد که در چشم خراب پیدا شد آنرا دور کنند و افضل اینست که برای حفاظت چشم صحیح چشم فاسد را از حدقه بیرون کنند تا اذیت مشارکت دفع گردد اما قسم ثانی که اصلی سمپیتی تهیک افثال میا است پس آن قسمی از ورم است در چشم که از اذیت چشم فاسد خراب در چشم صحیح پیدا میشود و درین ورم اگرچه ریم پیدا نمیشود لیکن ظاهر این ورم مذکور بعد پیدا شدن در طبقات چشم سیر نموده و از آن طبقات باهم پیچیده میشوند و این مرض اکثر از ورم عنبیه پیدا میگردد و از آن در غشای سیاه و از آن در غشای نوری منتهی میگردد و گاهی از غشای نوری شروع شده تا عنبیه سیر میکند السبب اول اکثر از زخم چشم خصوصاً هرگاه زخم مذکور در ملتحمه قریب محل اتصال آن با قرنیه پیدا شود دوم هرگاه که اشیای غیر طبیعیه مثل قطعه کوچک آهن یا سنگ یا خشب در چشم افتد و در آن نفوذ کند سوم هرگاه ضعف و فساد در کدام چشم بسبب ورم آن که در کدام طبقه اش باشد پیدا شود و از آن در چشم دیگر ورم حادث شود پیدا میگردد و هم باعتبار عمر در کمسنی مثل اطفال یا جوانان قریب العهد بسن طفولیت درین مرض زیاده مبتلا میشوند و از زیاده نقرس و مالیخولیا و استعداد آتشک هم این مرض پیدا میشود العلامات در ابتدا در چشم اذیت و سرخی و ریسوکس هم در چشم پیدا میشود و آب قلیل می آید و نظر کردن بسوی روشنی عکس آفتاب بکرده و موذی میباشد ضعف در بصارت پیدا میگردد و از ادنی کار گرفتن از چشم در چشم ماندگی پیدا میشود و تا این حد آنرا سمپیتی تهیک اریتیشن توان گفت بعد چون مرض زیاده شود سرخی گلابی رنگ در ملتحمه گرد قرنیه پیدا میشود و ثقبه عنبیه از اذیت تنگ میگردد و در عنبیه تغیری پیدا میشود و آن بر رطوبت جلیدیه چسپیده از چسپیدن آن بر رطوبت جلیدیه هرگاه چشم را بعد انداختن اتروپیا بینند ثقبه عنبیه کج دیده میشود و حرکت عنبیه بسوی انقباض معدوم گردد و عنبیه غلیظ میشود و ترشح فضلات مدوره در طول [illegible] که در چشم آن هست شاهد میشود و از ترشح [illegible] ظاهر میشود و بهمین حرکت آن هم بند میگردد و در جلیدیه سفیدی دیده میشود و رطوبت زجاجیه هم در مقدار [illegible] در لون کدر میگردد و از زیادتی رطوبات در چشم سختی و تمدد پیدا میشود و عند اللمس چشم سخت محسوس میگردد و در

اینجا قلیل میباشد لیکن چون مرض قوی شود قدری درد در چشم پیشانی پیدا میشود انجام از علاج نفع درین مرض کم میشود کثر
این مرض ورسد وز زیاده میگردد تا اینکه از سختی چشم لین و صغیر میشود لعلاج هرگاه بسبب ورم و مرض چشم بصارت چشم مریض اصلی
زایل شده باشد لیکن از بقیه فساد مرض گاه گاه در چشم مریض اصلی اذیت و درد پیدا شده از همدردی و مشارکت در چشم صحیح هم شدید
اذیت شده باشد درین وقت برای حفظ چشم صحیح چشم مریض اصلی را از حدقه بیرون آرند تا مشارکت باقی نماند و همچنین هرگاه
کدام شی غریب در چشم نافذ شده باشد و از ان این مرض حادث شده باشد شی مذکور را از چشم بیرون آرند و اگر بیرون آوردن
آنهم ممکن نباشد خود چشم را از حدقه بیرون آرند همچنین هرگاه به بینند که در چشم فاسد بصارت بسیار قلیل مانده و از اذیت آن
چشم صحیح هم خراب خواهد شد درین وقت چشم خراب را از حدقه بیرون آرند اگرچه این عمل را مریض پسند نمیکند لیکن طبیب را باید که انچه
مفید حال مریض است بان اشارت نماید مریض و رشته آنرا آگاه کرده دهد و علاج عام این مرض آنست که هر دو چشم را بند کنند و
آرام رسانند یا در کمره تاریک مریض را دارند و اگر ضرورت آمدن مریض در روشنی داعی شود عینک که شیشه های آن رنگ دخانی
باشد بر چشم نهاده مریض از ان بیرون آید و این تدبیر را تا مدت دراز مثل شش یا هفت یا هشت ماه در استعمال دارند و مریض را غذا های جیده
خورانند و ادویه مقویه نوشانند خصوصاً کنین را بالضرور نوشانند اگر استعداد مفلس یا نقرس یا رومائیزم در مریض بوده باشد حسب
هر یک علاجش نمایند و از ادویه موضعیه درین علت مرهم سیماب را بر حدقه عین مالیدن در اینجا مفید نوشته آرند و همچنین برای توسیع
ثقبه عنبیه بلادونا محلول باب را بر دور چشم ضماد کردن نافع یافته اند و وقت شدت درد چشم افیون خورانیدن و طلا کردن نعم الدوا است

فصل چهاردهم در بیپن قیثال تکمیس و بین بفتح بای موحده فارسی و سکون یای مثناة تحتانی و نون بمعنی جمله یا جمیع است و پیپن
معنی آن ورم جمیع اجزای عین است خواه طبقات چشم بود یا رطوبت آن و گاهی آنرا فقط افثال متیس میگویند اما بین قثال تلمیس
بهتر است چه او بمعنی کل یا جمیع است پس موافق حقیقت مرض خواهد بود و چونکه درین مرض پیم هم در چشم پیدا میشود لهذا گاهی آنرا
پیوزیفیتی گوراید هم گویند السبب از زخم چشم یا از نافذ شدن شی غیر طبیعی در چشم یا از خراش قرنیه و نقصان آن یا از
سوختن آن باینکه چیزی مثل اخگر یا قطعه آهن تفسیده وغیره دران افتد و گاهی در انجام اورام طبقات چشم خصوصاً هرگاه ورم ایرس
سیمبرن چشم از ریم سوراک پیدا شده باشد و گاهی بعد قدح کردن چشم در مرض کتارکت وغیره امراض هم حادث میشود خصوصاً که
همراه آن مرض دیگر که مضعف جسم بدن بود هم بوده باشد العلامات اینجا علامات بسیار قوی میباشند مثلاً سرخی چشم بسیار
قوی میشود کیس سیمبرن چشم از انصباب آب بسیار غلیظ و ورم و سرخی اجفان کثیر و مقدار چشم کبیر دیده میشود و رطوبت بیضیه هم زاید و قدری
سفیدی هم دران دیده میشود زیراکه فائبرن پپ در قرنیه میریزد و رنگ عنبیه هم شدید میگردد و درخشندگی آن زایل شده عنبیه و سر
ثقبه عنبیه هم فائبرن میریزد و از ان ترتیب ترکیب عضلات آن معلوم نمیشود و در قرنیه سفیدی و کدورت یا ریم در طبقات آن
یا سلافینک اتمر یعنی زخمیکه دران کدام شی مرده بود محسوس میشود و همچنین هر چیزی را از اجزای عین که می بینند دران زیادتی مقدار
و تغیر در لون آن یافته میشود و بسبب ریختن فائبرن یا ریم در آنها و درین مرض درد چشم بسیار زیاده میباشد تا پیشانی و رخساره رسد

و قریب بنی میرسد و گاهی این درد مثل عصابه شروع میشود یعنی در اوقات مقرره کم و زیاده میگردد اما بعد استحکام مرض پس بر قوت ازدیاد خود قایم میماند و ضربان در چشم هم پیدا میشود و شب خواب درین مرض از شدت درد نمی آید انجام آن سبل است لیکن گاهی بصارت چشم محفوظ هم میماند اگر رفع کردن سبب ممکن باشد لهذا اکثر در آن چشم خراب بصارت باطل میشود العلاج چنانکه در ورم قوی بکس میمبرن چشم علاج نوشته شده موافق آن اینجا هم عمل آرند لیکن هرگاه در چشم تمدد زیاده باشد از زیاده شدن رطوبت بیضیه حاجت این دانسته میشود از پیش آمدن قرنیه از جای خود و درین وقت داخل کردن سوزن در قرنیه و اخراج رطوبت بیضیه از چشم نفع کثیر حاصل میشود و این عمل بعد هر بیست و چهار ساعت یا بعد سی و هشت ساعت تا بقای مرض و قوت ازدیاد باستعمال آورده باشند زیرا که رطوبت بیضیه در چشم در اسرع مدت زیاده پیدا میشود و خورانیدن و طلا کردن افیون درین مرض بسیار مفید است برای تقویت مریض که درین مرض ضعف زیاده بسیار میشود شوربای لحم بالضرور نوشانیده باشند همراه اغذیه ماکوله فقط تمّت

فصل پانزدهم در حول

و آنرا بلغت گریک ستربائی ملوپیا یعنی دو چند دیدن از چشم نامند و این مرض گاهی فطری بود و آن لاعلاج است اما آنچه بعد ولادت در زمن طفلی پیدا میشود بسبب نظر کردن بیکطرف تا زمان دراز تدبیرش آنست که بجانب مخالف نظر کنانند آنچه بجوانان و پیران عارض میشود پس آنهم بر دو قسم است یکی آنکه از هر دو چشم جدا جدا مرئی واحد را دو صورت بینند اینرا سبب اختلاف کشش عضلات هر دو چشم پیدا میشود چه از اختلاف حرکت عضلات چشم علیل منحرف و کج میگردد از آن صورت مرئی تا غشای نوری هر دو چشم در جای واحد مقابل یکدیگر باشند نمیرسد پس از اختلاف محل انطباع که غیر مقابل باشند دو صورت محسوس میشود السبب سبب قریب آن همانست که مذکور شد سبب آن تشنج عضلات هر دو چشم یا ضعیف و مسترخی شدن عضله چرا که یک چشم قوی و صحیح ماند و عضله چشم دیگر صحیح نباشد پس عضله صحیحه چشم صحیح را بسوی خود میکشد و عضله مسترخی از سر جای خود چشم مریض را نمیکشد لهذا انطباع صورت هر دو چشم در مقامات غیر مقابل با هم دیگر میشود و انسان در هر محل انطباع صورت جدا جدا میبیند العلامات علامتش آنست که چون هر دو چشم را کشاده می بینند دو صورت مرئی واحد محسوس میگردد اگر یک چشم را بند کرده از چشم دیگر بینند یک صورت دیده میشود قسم دوم آنکه از یک چشم صورت مرئی واحد دو تا دیده شود السبب سببش آنست که چون در اجزای عین که بتوسط آنها صورت مرئی تا محل انطباع میرسد تغیر واقع میشود این حالت پیدا میگردد و این اجزای عین چهار اند طبقه قرنیه و رطوبت بیضیه و رطوبت جلیدیه و رطوبت زجاجیه که از وقوع تغیر در اجرام آنها حول در یک چشم پیدا میشود مثل اینکه هرگاه بعضی از اجزای آنها غلیظ و متورم میشوند و بعضی بر مقدار طبیعی خود مانند درین صورت چون سطوح مختلفه پیدا میشوند لهذا جائیکه سطح آن مستوی و بر مقدار طبیعی است از آنجا خطوط شعاعی منفصله از مرئی جدا شده بطور استقامت در غشای نوری میرسند و جائیکه سطح آن از تورم و غلظ مستدیره یا مکعب پیدا شد از آنجا این خطوط بر استقامت خود باقی نمیمانند بلکه بسبب مرور خود بر سطح مدور یا مکعب کج و منحنی گشته تا محل انطباع که غیر مقابل با محل رسیدن خطوط مستقیمه است میرسند پس هرگاه محل رسیدن خطوط شعاعیه مستقیمه منفصله از مرئی و محل رسیدن خطوط شعاعیه منحنیه غیر مستقیمه منفصله از مرئی واحد جدا میشوند لهذا دو صورت از یک چشم دو جا دیده میشود چنانکه هرگاه قدری بلغم پیش قرنیه می آید تا وقتیکه از آنجا جدا نگردد شود و دو صورت

فصل پانزدهم در حول

مری واحده دیده میشوند زیرا که بلغم مذکور هم اینجا مثل شیشه مدور یا محدب بالای بعضی از اجزای قرنیه میگردد و بسبب آن خطوط شعاعیه منفصله
از مری که بر این بلغم می آید استقامت آن ها از ارتفاع سطح اینجا زائل شده و کج گشته تا غشای نوری میرسد و جائیکه در قرنیه از بلغم مذکور خالی ست
آنجا از استوای سطح قرنیه خطوط مذکوره باستقامت خود تا محل انطباع میرسند پس از این اختلاف محل انطباع صور متعدده محسوس میشوند العلاج
در قسم اول سبب مرض اگر دریافته آید که تشنج عضلات سبب بود خصوصاً که عضلات اندرونی چشم بود چنانکه اکثر در هیجان عضله پیدا
پیدا میشود درین صورت سوای قطع کردن عضله متشنجه قوتیه چاره نمیباشد که ازین عمل قوت عضله مذکوره کم میگردد و هرگاه
بسبب ضعف یا استرخای عضله باشد درین وقت چشم را بند کرده آرام چشم رسانیدن بسیار مفید میشود من بعد ادویه مقویه
مثل تنکچر اسٹیل و کینین و استرکنیا نوشانند و عمده طریق استعمال استرکنیا اینست که بگیرند استرکنیا یک گرین و آنرا در سلفیورک ایسڈ
خالص قدر ایک ڈرام حل نمایند و از آن تا ده قطره [illegible] مخلوط در آب ساده آمیخته بنوشانند روزانه سه بار یک یک ڈرام ازین دوا
گرفته یک دو اونس آب ساده آمیخته بنوشند و هرگاه از کمزوری یا از اذیت چشم بسبب بار گرفتن کار از چشم حادث شده باشد
این مرض پیدا شود درین وقت بروایت [illegible] یا [illegible] استعمال [illegible] الفت است [illegible] درین حال از پیدا کردن اذیت
به چشم یا خلوت [illegible] از نهادن پلاستر [illegible] تا هفت هشت ساعت [illegible] آبله
پیدا شود و بعد آن برای باقی [illegible] استعمال [illegible] جاری دارد فایده
حاصل میشود و هرگاه ضعف در عضلات [illegible] پیدا شده باشد درین حال اگر مرض قوی باشد [illegible] تنها
اولاً [illegible] پلاسٹر [illegible] سارساپریلا یا مطبوخ عشبه [illegible] آیوڈائیڈ [illegible] با هم آب حل کرده
همراه سارساپریلا یا مطبوخ عشبه بنوشانند و اگر مرض ضعیف باشد تنها آیوڈائیڈ پٹاس با سارساپریلا یا مطبوخ عشبه
بنوشانند و در قسم ثانی آن سبب مرض را دریافت کرده بازاله آن کوشش کنند مثلاً اگر بلغم پیش قرنیه آمده باشد آنرا از آنجا صاف کرده
دهند و اگر از ورم اعضای اربعه مذکوره چشم باشد علاجش موافق علاج ورم هر یک عضو که مذکور شده نمایند فقط کرم

فصل شانزدهم در عشا المعنی شبکوری و آنرا بلغت انگلش نائٹ بلائنڈنس که بمعنی شبکوری ست زیرا که نائٹ بمعنی شب
و بلائنڈنس بمعنی نابینائی ست نامند و گاهی آنرا [illegible] بمعنی بینائی روز گویند زیرا که ڈے بکسر دال هندی و سکون یای
مثناة تحتانی بمعنی روز ست و [illegible] بمعنی بینائی ست [illegible] روز و [illegible] هیمرالوپیا بکسر های هوز و سکون یای مثناة تحتانی و ضم میم و فتح را
مهمله و سکون الف و لام و ضم الف و سکون واو و کسر پای فارسی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف هم بمعنی بینائی روز نامند
کسیکه در روز بیند و در شب نه بیند درین مرض کدام تغیر در اجزای عین بذریعه خوردبین محسوس نمیشود چنانکه در امراض دیگر که در آن
اینها الفت هم یافته میشود مثل ماء در [illegible] که بذریعه خوردبین معلوم میشود مثلاً در ماء و زن [illegible] بذریعه آن مثال [illegible]
غشای نوری لاغر و ضعیف دیده میشود در کدورت زجاجیه [illegible] آن ظاهر میشود بلکه درین مرض فقط در فعل چشم که عبارت
وقت شب ضعف یا نقصان تام پیدا میشود و بسبب آنکه غشای نوری ضعیف میگردد و بسبب آن انطباع صورت مری در آن

بخوبی نمی‌شود و موجب حادث شدن ضعف غشای نوری این مرض هم ضعیف قوی باصره السبب سبب قریب آن ضعف جوهر روح است که بسبب آن غذای جید کافی نمی‌رسد یعنی غشای
نوری نمی‌رسد و اسباب بعیده آن آنچه در خون کم دهی پیدا کنند مثل اسکروی و بعضی حمیات و نزف الدم وانیمیا وغیره و کسانیکه غذا و خون غالب محض باشد مسکنه
روغن یا لحم نمی‌خورند زیاده درین مرض مبتلا میشوند العلامات روز را بخوبی می‌بینند و از وقت غروب شمس آفتاب بصارت ضعیف میگردد و چون شب شد مطلق
هرچیزی هیچ نمی‌بینند لیکن همراه آن کدام اذیت و کلفت در چشم نمی‌باشد و از علاج این مرض بسهولت زائل میشود العلاج اول العهد پیدا کردن
سبب مرض آن را رفع سازند مثلاً اگر اسکروی بود علاجش کنند و علاج عام همین است که اغذیه جیده را از قسم لحم و روغنها و روغن جگر ماهی درینجا بسیار
مناسب است و از ضماد کردن دوای کنشاروس هم صدمه رسیدن این مرض هیچ فایده حاصل نمی‌شود لیکن از انداختن یک دو قطره سرکه کنشاروس یا از آب چرخ
سرخ که از آن چشم بطور سرمه کشیدن البته نفع حاصل میشود و اکثر ادویه که دران صحت باشد مثل از قلقل وغیره که از آن باشد پا شهد با تنها در چشم اندازند
فایده صحت ظاهر شود و از جمله سفوف هیچ چرخ سرکه که بآن مثل سرمه کرم حالو و باز بدان ناشتا میشود لیکن از با یچه که در آسیده نگاهدارند و بکار قطره از آن در چشم صبح
و شام اندازند فصل سیزدهم در جرب آن مرضی عشاست و معنی آن که در یک سلسله از الفاظ انگلش بآن آمده قسمی مسکونه یعنی که روکوری دابی حالت
هم در اکثر امراض چشم مثل التهاب شبکیه یا ورام بعض اجزای چشم یافته میشود لیکن مراد از آن است که کدام مرض بعینه در چشم واقع نشود
جز اینکه در اول چشم که بصارت است روز در نهایت ضعف و نقصان ظاهر گردد و این بعض اکثر دیده میشود بخلاف عشا که آن را اهل الجهرت ست
این مرض در کسانیکه دیده میشود خود زائل میگردد اکثر سبب آن بخوبی ظاهر نمیشود العلاج اگر سبب آن از قسم مرض باشد چشم باید
عضو دیگر از اعضای بیمار یا چشم مشارک بود یافته شود العلاج رفع آن نماید و علاج عام این است که عینک که شیشه‌های
آن نیلگون بود در چشم بندند فصل چهاردهم در خفش یعنی روزانه نمی‌بیند یا کم می‌بیند و شب بخوبی می‌بیند و این مرض اکثر خلقی میباشد
و کسانیکه جلد و موهای ایشان اصلی سفید میباشد چشمهای ایشان مثل چشم گربه سفید مائل بسرخی باشند در ایشان این حالت یافته میشود
و از الفت این مرض یعنی سفیدی بدن نامند السبب سببش این است که در کسان مذکور تعداد حالت غشای سیاه رنگ
کم رنگ یعنی سیاهی در غشای مذکور نبود لهذا در آن روز روشنی متفرق میشود و چون شب شود سیاهی غشاء جمع میشود لهذا دران وقت
بخوبی می‌بینند و حالتش اینست که تمام قزحیه با غشاهای عامل آن که مقابل آن هست از قبیل از سیاهی فاقد که در آن ظاهر شود و بسبب آن
خود آثار پیدا میکنند و بعضی آن را گرم نگاه کرده بذریعه نشتر سوزن رنگ کرده دهند تا بسبب آن نور متفرق نگردد فصل پانزدهم
در سمور یعنی خیره شدن و ضعیف گشتن بصارت بسبب نظر کردن بر برف یا بکار اجزای براقه السبب از روشنی تند و انعکاس
قوی عصبه مجوفه سست و ضعیف میشود و گاهی از دیدن برق و درخشندگی قوی هم بصارت نقصان می‌رسد این مرض اکثر بانان جبل
که بر آن برف زیاده میبارد عارض میشود العلاج اصل علاج ترک سکونت مقام یا دور رفتن یا سکونت آنجا پیش چشم چیزی حجاب یا سبز رنگ یا نیلگون
بیاویزند چنانچه سکنه جبل برف اکثر شیشه‌ها رنگ همیشه پیش چشم می‌آویزند و گاه بهر کرار ادویه قوی برای علاج دارند باشد و از ابتدا که پیر چشم
خود عینک که شیشه‌های آن نیلگون از ان مذکوره باشد استعمال نمایند و چون برق درخشد باید که در وقت چشم بند دارند از مقابله آن نگاه
دارد فصل شانزدهم در قرب البصر فی الظلام یعنی زائل شدن بصارت بسبب ماندن در جای تاریک این مرض در زمان قدیم عدیم

فصل سیزدهم در جرب

فصل چهاردهم در خفش

فصل پانزدهم در سمور

فصل شانزدهم در قرب البصر

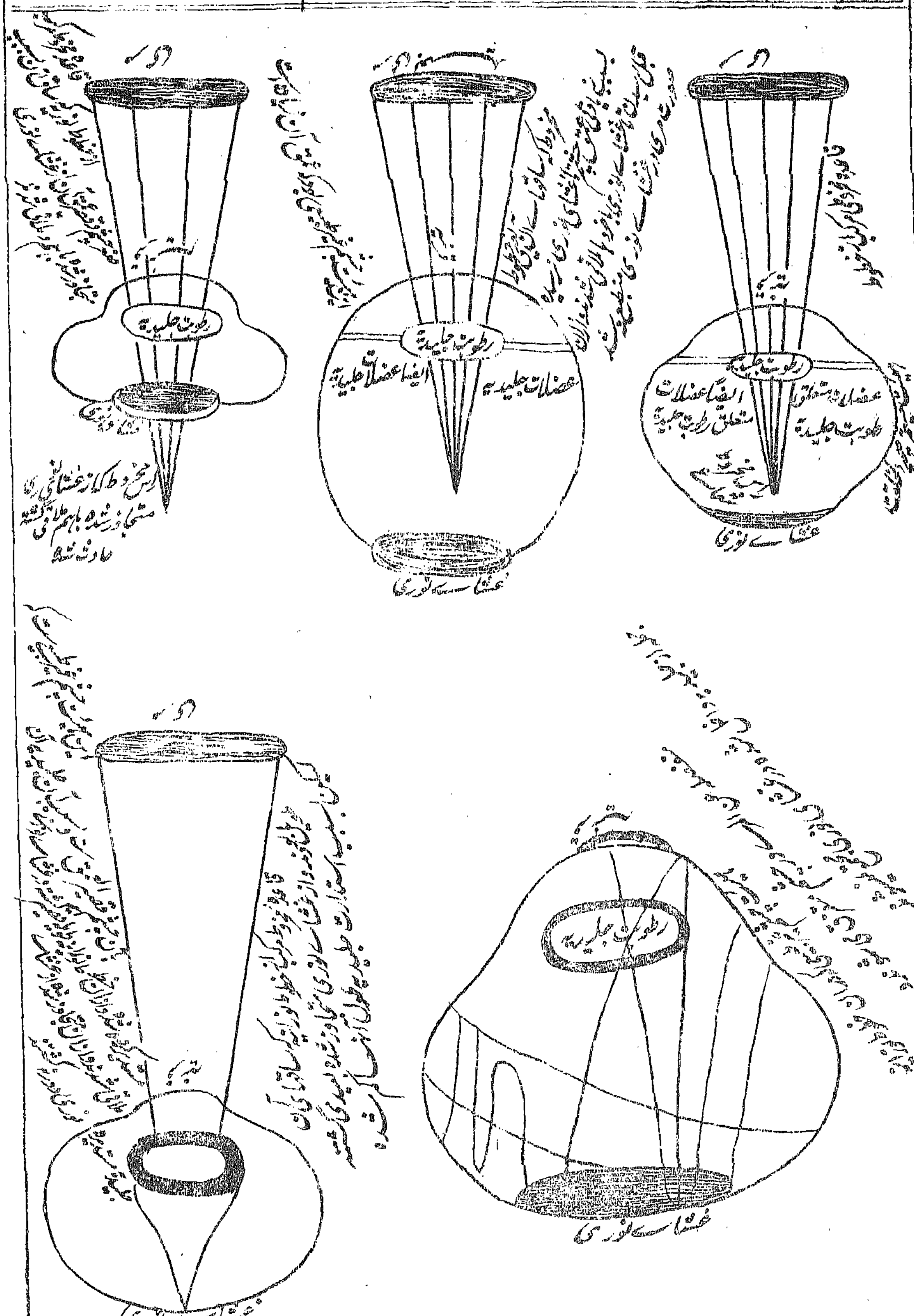
سلطنت و مثل غیره زیاده میشوند و تنگیه محبس در زیرزمین چسپانند و بسبب آن ساری از دیدن روشنی آفتاب محروم مانده بآن مبتلا میشوند
السبب بیشش هست که چون نور خارجی در چشم نرسد غشای نوری و عصبه مجوفه از تعطل خود بیکار و لاغر میگردند چه او مرکب از سه چیز است یکی
از عروق که در آن خون می آید دوم از ریشه های عصبه ماخوذه که در آن قوت حس می آید سوم از غشا که بآن نور خارجی میرسد و چون نور خارجی
تا غشای مذکور نرسد از تعطل فاسد میگردد لهذا جائیکه در عالم چشمها از زیرزمین و روشنی آفتاب تا آنجا نمیرسد چشم ماهی های آنجا بسیار صغیر بوده
بلکه نشان چشم معلوم نمیشود و از آن التصاق شود که شاید در که ابتدا اینها چشم بوده باشد العلاج لا علاج است فصل بیست و یکم
در انتفاخ العین [illegible] و از آن در کتب [illegible] یا در مقدار چشم است فی الواقع آن ورم [illegible] سپیدی چشم است که بسبب سپیدی آن
[illegible] آن پیدا میشود و در آن [illegible] هم از چشم خارج میگردد و همراه آن [illegible] لحم آماق هم قدری ورم پیدا میشود
زیرا که چون هوای سرد بچشم میرسد و از آن اهل چشم منقبض شده رگهای چشم منفجر گردند بسبب آن آب اندر رگهای چشم سپیدی آمده
در چشم مجتمع شده و از آن ورم چشم [illegible] ورم [illegible] پیدا می شود العلاج علاجش آنست که [illegible] خفیف [illegible]
در چشم اندازند و گاه زنگ سلفاس در گلاب حل کرده در چشم اندازند و هم از آن [illegible] فصل بیست و دوم در تغیر
العین للشعاع و این اکثر علامت ست که بعض امراض عین یافته میشود پس اگر بطور علامت امراض عین پیدا شود
علاجش علاج مرض چشم است که در آن این علامت یافته شود و اگر خود عادت گردد باید دانست که سبب آن حرارت دماغ و چشم
است درین صورت [illegible] ماء الهندبا [illegible] چشم ضماد و طلا سازند فصل بیست و سوم در سیل العین و آن هم
علامت است و اکثر این علامت [illegible] غشای سیاه چشم عارض میشود و بسبب آنکه چشم از ورم [illegible] شده [illegible] گشته
ضعیف میگردد العلاج علاجش علاج اصل مرض است [illegible] و ادویه مقویه
باستعمال آرند فصل بیست و چهارم در کیفیت ابصار بدانکه [illegible] چشم [illegible] کیفیتی [illegible] طبیعی درست
خود باشد درین وقت چون صاحب آن مقابل چیزی [illegible] مرئی [illegible] داشته باشد آید درین حالت خطوط نورانی
از روشنی که گرد [illegible] باشد [illegible] آید و از آن ثقبه عنبیه نفوذ کرده بالای جلیدیه میرسد و از آنجا در گذشته
تا غشای [illegible] میرسد و آنجا باهم ملاقی میشوند پس از اجتماع آنها صورت مرئی در آنجا منطبع میگردد و بعد انطباع قوت باصره آن را ادراک میکند
و مرئی [illegible] یکسان [illegible] لیکن [illegible] گاه مرئی بعید [illegible] چشم می آید لهذا ثقبه
عنبیه برای نفوذ آنها وسیع میگردد و از آن رطوبت جلیدیه [illegible] پس [illegible] وقوع حرکت در آن آرام تمام مرئی را
می بیند اما چون [illegible] چشم باشد درین وقت بسبب قصر خطوط نورانی ثقبه عنبیه هم تنگ و صغیر میماند پس درین وقت عضلات که بر کناره
جلیدیه اند منقبض میشوند از آن جلیدیه غلیظ و ستبر میگردد و بذریعه استدارت رطوبت جلیدیه خطوط نورانی قصیر و طویل شده تا غشای
نوری میرسند باهم ملاقی میشوند از آن بر محل انطباع صورت مرئی منطبع میگردد و مدرک میشود و ایضا در حال صحت چون شخص صحیح العین [illegible]
را می بیند پس او را [illegible] بمسافت دوازده یا چهارده [illegible] از چشم دور باشد بخوبی مدرک میشود و اگر از چهار انگشت هم فاصله درمیان او و مرئی کم بود [illegible]

محسوس نمیشود و گاه بهرگاه مرئی را از دوازده یا چهارده انچه از چشم دور سازند پس اگر مرئی از قسم حروف است کمتر دیده میشود و هرگاه چشم از هیئت صحیحهٔ انسانی متغیر گردد در بصارت هم تغیر واقع میشود و اقسام تغیر چهار اند یکی مایوپیا و این هیئت که کسی جفن را بند و منقبض ساخته بیند و در مریض بلا اعانت عینک هر شیئ که قریب دوازده انگشت مضموم از چشم دور باشد محسوس نمیشود و اگر از ان هم قریب کرده شود می بیند دوم هائیپر میٹروپیا و آن ضد اول است یعنی مرئی بعید را می بیند مرئی قریب را نمی بیند بسبب فساد یکه در شکل هیئت چشم پیدا می شود سوم پرسبائیوپیا و این هم شئی بعید را بخوبی می بیند و مرئی قریب به دشواری بیند لیکن در اینجا کدام فساد در شکل چشم نمی آید بلکه این حالت از سخت شدن رطوبت جلیدیه پیدا می شود چهارم آسٹگ مٹزم و در این حالت صورت مرئی بخوبی منطبع نمیشود بسبب متغیر شدن طبقات و رطوبات چشم و تفصیل ارتفع اقسام چهارگانه بیان کرده میشود ان شاء الله تعالی بیان اول در مایوپیا و آن بفتح میم و سکون الف و ضم یای تحتانی و سکون واو و کسر بای موحده فارسی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف بمعنی کوتاه نظر است که صاحب آن جفن خود را منقبض ساخته مرئی را قریب چشم آورده می بیند لیکن صاف معلوم میشود و این تغیر بسبب دو حالت پیدا میگردد یکی آنکه چشم را از گرد و قطر عمق چشم زیاده طویل شود و بسبب آن غشاء شبکی را از رطوبت جلیدیه بعید کرده از بعید شدن آن خطوط نورانی از مرئی بر غشای نوری رسند و از انصورت مرئی بعید در آن منطبع شود دوم آنکه در چشم قرنیه یا عدسیه یا دیگر رطوبات چشم که تفصیل آن در انطاطومی مذکور است پیدا شود که بسبب آن خطوط نورانی بعد خروج از آن بر دوری در جای قریب بالای شوند و تا غشای نوری رسند و این حالت و سبب کمتر دیده میشود السبب اصل سبب اکثر وجود حالت اولی میباشد و آن اکثر از اثر خاندان بود و گاهی از مرض چشم هم پیدا می شود و گاهی بهر دو حالت مذکوره بسبب قرائت حروف دقیقه یا از زیاده دیدن اشیای صغیره هم پیدا میشوند العلامات هرگاه چشم زیاده دراز میگردد پس برآمدگی چشم از خارج محسوس میشود و تقبب بقبیه و سیع معلوم میگردد و گاه صاحب این حالت را گاهی یکسو می بینی خود بیند و وقت نظر کردن آن بسوی تنگ جفن چشم مذکور را طبیب بسوی بالا و جانبی کشیده چشم را بنگرد بخوبی ظاهر میشود که چشم بیضوی طویل است و چون صاحب این حالت میخواهد که چیزی را ببیند مرئی را قریب چشم خود آورده و جفن های چشم خود را منقبض ساخته کم می بیند و در وقت باین هیئت صاف و بخوبی می بیند لیکن چون مرئی بعید را خواهد که ببیند هم باین هیئت یعنی منقبض کردن جفن العین میخواهد که ببیند لیکن بخوبی دیدن مرئی بعید ممکن نباشد و چون این حالت از اثر خاندان بوده باشد تا هشت یا نه سال از گذشتن سالهای عمر مرئی بعید و قریب بخوبی یکسان می بیند اما بعد گذشتن ده سال از عمر تغیر مذکور ظاهر پیدا میشود که مرئی قریب را می بیند و مرئی بعید را نمی بیند و اکثر این حالت تا حد خاص عمر رسیده متوقف میگردد و تا آخر عمر بر همین حد می ماند و گاهی رفته رفته زیاده هم میشود و در بعض وقت اکثر علامات مرض چشم مثل دیدن نقاط سیاه متحرک پیش چشم یا درخشیدن برق نزدیک او بالجمله علامات و غشاهای چشم تاریک بسرعت پیدا میشوند و هرگاه از اثر خصائص خاندان بوده باشد کدام اذیت در چشم پیدا نمیشود و چون آن مرض چشم و علامات مرض چشم هم با آن موجود نباشند العلاج هرگاه از خصائص خاندان شده باشد ان از استعمال دوا چندان نفع ممکن نیست لیکن از نهادن عینک پیش چشم شیشه های آن مقعر و مجوف بود فائده حاصل میشود پس باید که عینکهای متعدده موصوفه مهیا کرده آنها را پیش چشم گذارند پس هرگاه از نهادن آن پیش چشم مرئی که قریب ... فٹ از چشم دور باشد محسوس شود یا اگر مرئی حروف باشند

فصل اول در ... بیان اول در مایوپیا

ضمیمهٔ متعلقه بصفحهٔ ۱۱۳ بیان دوم از فصل بیست و چهارم امراض عین درباب پرسبیتروپیا

نقشهٔ تصاویر هیئات خمسهٔ چشم

از بعد هشت یا ده انچه خوانده شود آنرا برای نهادن پیش چشم خود اختیار کند و چونکه صاحب این حالت اکثر سرنگون کرده اشیاء را می بیند از آن
در سر اجتماع خون پیدا شده امراض حادث میشوند لهذا از سرنگون کردن بعض امتناع کنند و تعلیم سازند که وقت قراءت کتابت سر را
پس پشت کرده بر کلام بالین گذاشته مری مکتوب را قریب چشم آورده ببیند و هرگاه سوار شود پس وقت حرکت کردن کتب چیزی را کتابت یا
نه ببیند و نه خواند که از آن ضرر پیدا می شود و هرگاه از مطالعه حروف در چشم اعیا پیدا شود فوراً مطالعه کتابت ترک کنند تا رفع شدن ماندگی چشم باز
مطالعه نکنند و بجز روشنی روز در روشنیهای دیگر که وقت شب کرده میشوند مثل شمع یا لمپ کتابت را نه خوانند و اگر ضرورت مطالعه حروف وقت شب
داعی شود از کاغذ نیلی یا سبز شید درست کرده بر فانوس یا غلاف زجاجی که بلمپ میباشد انداخته مطالعه حروف نمایند و اگر از مطالعه حروف
اذیت در چشم پیدا شده باشد آب سرد بر چشم زیاده رسانند تا از آن قوت در چشم پیدا شود و هرگاه همراه مایوپیا اذیت چشم و علامات مرض آنهم ظاهر شوند
هیچ کار از چشم نگیرند و آنچه در علاج ورم غشای سیاه رنگ چشم یا ورم غشای نوری نوشته شده آنرا بعمل آرند فقط

بیان دوم در هیپرمتروپیا

و آن ضد اول است چه های پر یعنی چیزی است که از حد خود زیاده و در رود و مراد از حد در چشم غشای نوری است که انجا انطباع
صورت می شود از ملاقی شدن خطوط نوریه که از مری منفصل شده و از تلاقی آنها هیئت مخروطی پیدا میشود و از آن صورت مری منطبع میگردد و میتروپیا
مرکب از لفظ میتر که معنی آن پیمائش است و از لفظ اوپیا که معنی چشم است مراد از آن بیماری زیادتی قطر طولی جسم مخروطی مری است که از خطوط منفصله از آن مری
مرکب میباشد و خطوط در چشم داخل شده تا غشای نوری رسیده و از تلاقی خطوط مذکوره هیئت مخروطی در آن پیدا میگردد و از آن انطباع صورت میشود
پس هرگاه چشم بر هیئت طبیعی خود که برای چشم معین و مقرر است باشد در این وقت خطیکه از خطوط نوریه در وسط چشم داخل شده بر مرکز آن گذشته تا غشای
نوری که حد عقب چشم و محل انطباع است رسیده با خطوط دیگر ملاقی و متصل میشود و از این اتصال و تلاقی هیئت مخروطی پیدا شده انطباع صورت
میگردد و بر حد اعتدال که لائق هر چشم است میباشد و هرگاه چشم از هیئت طبیعی متغیر باشد پس اگر عمق آن زیاده بود که بسبب آن خط نوری که بطول
محور از خارج چشم در آن میرسد از زیادتی عمق چشم قصیر گشته تا غشای نوری محل ما ینبغی نرسد و از آن انطباع صورت مری بعید نگردد و مایوپیا
پیدا میشود و اگر عمق چشم کم باشد و در جانب پیش و پس چشم دراز گردد و از آن قطر عمقی قصیر شود و بسبب قصر عمق خطوط تا غشای نوری رسیده
ملاقی و باهم نشوند بلکه از آنهم متجاوز گشته و در پس غشای نوریه رفته باهم شوند و ملاقی گردند و از پیدا شدن هیئت مخروطی در غیر محل غشای نوری انطباع
صورت در غشای نوری نشود در این وقت این مرض که موسوم به های پرمتروپیا است پیدا میشود زیرا که در این وقت چون تکلف در وقت رویه مرئیات
بعیده و قریبه پیدا میگردد لهذا وقت دیدن اشیا احتیاج بسوی تقبیض عضلات مهیج ساختن جلیدیه زیاده داعی میشود زیرا که از انقباض جلیدیه چون
در آن ... پیدا میگردد در این وقت خطوط طولیه که از خارج در چشم می آیند بسبب مرور آنها بر اطراف مستدیر جلیدیه قصیر گشته در محل غشای
نوری ملاقی باهم میشوند و هیئت مخروطی پیدا شده صورت مری منطبع میگردد ولیکن وقت دیدن شئ بعید تکلف و حرکت در چشم کم میشود
و در دیدن شئ قریب زیاده میگردد و چشم محتاج حرکت انقباضی زیاده میشود السبب اصل سبب در آن فساد هیئت چشم بود و
اسباب آن متعدد اند یکی از آن متغیر شدن چشم از هیئت طبیعی بحسب خلقت و فطرت مثل اینکه چشم صغیر پیدا شود و خصوصاً
قطر عمقی آن قصیر باشد دیگر آنکه چشم از روی خلقت طبیعی قوی بود لیکن از کدام سبب مرضی جلیدیه از جای خود از چشم برآورده شود و از

نبودن آن که لنس جامع خطوط است خطوط نوریه که از آن جسم مخروطی پیدا میشود از عدم عادت در محل غشای نوری که حد آخر چشم است ملاقی و متصل نمیشوند بلکه از آن دور تر رفته ملاقی شوند و از آن در غشای نوری انطباع صورت نه گردد سوم آنکه استدارت قرنیه مفقود گردد یا رطوبت بیضیه یا زجاجیه رقیق گردد و استدارت آنها زائل شود یا در استدارت جلیدیه تغیر پیدا گردد یا عضلات که جلیدیه را از حرکت انقباضی خود باستدیر بیمانند از تحریک ضعیف و قاصر شوند و اکثر همین اسباب مولد این مرض میشوند زیرا که قرنیه در رطوبت ثلثه لنس اند چنانکه پیشتر مبین شده و از تغیر و فساد آنها در بصارت فرق پیدا میشود و قوت جمع کردن خطوط نوریه در غشای نوری مفقود میگردد و از آن انطباع صورت نمی شود العلامات شئی قریب را بکمال نه در قوت و به تفحص عینی از چشم قریب کرده می بیند و شئی بعید را هم بکلفت می بیند لیکن به نسبت قریب در دیدن شئی بعید بحرکت چشم کم میشود و هم چشم راکج کرده هر چیز را می بیند اما هر گاه شئی قریب را بیند دران کجی چشم بخوبی محسوس میشود و چون عینک که شیشه های آن محدب بوند بر چشم گذارد هر چیز را بخوبی می بیند چه از آن فائده استدارت جلیدیه که سبب اجتماع خطوط در غشای نوری است حاصل میشود و چونکه درجات این مرض بسبب کمی و زیادتی متعدد اند لهذا مادام که مرض قلیل است صاحب آن کار دیدن از چشم میگیرد مگر بکلفت و اذیت و از زیاده کار گرفتن از چشم ورم در غشای سیاه و در غشای نوری پیدا گشته بصارت ضعیف میگردد العلاج از عینک که دیدن اشیاء بذریعه آن سهل شود بر چشم گذارند و بذریعه آن کار از چشم گیرند و بدون عینک کدام چیز را بذریعه زور و قوت نه بینند و اگر از زیاده مشقت چشم بازدید عینک کدام اذیت و مرض در چشم پیدا شود چشم را آرام رسانند و آنچه برای رفع کردن اذیت چشم تدبیر در باب پیا نوشته شده آنرا استعمال آرند فقط

بیان سوم در پرس بی اوپیا

بفتح بای موحده فارسی و رای مهمله و سکون سین مهمله و کسر بای موحده فارسی و سکون یای تحتانی و ضم الف و سکون واو و کسر بای موحده فارسی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف مرکب است از لفظ پرس بس که بمعنی دیده و فرسوده است و او پیا که بمعنی چشم است و مراد از آن حالتی است که در چشم پیدا میشود و آن اینست که مریض بعید را بخوبی بیند و مرئی قریب را بدشواری بیند زیرا که خطوط نوری منفصله عن المرئی القریبه باستقامت خود تا غشای نوری میرسند از جهت دوری آن حاجت بسوی حرکت جلیدیه داعی نمیشود و خطوط مذکوره از مرئی قریب پراگنده میرسند و صورت در چشم داخل میشود لهذا بدون مجتمع شدن جلیدیه آنها در غشای نوری جمع نمیشوند از این سبب بدیدن اشیای قریب حاجت بسوی حرکت چشم زیاده واقع میشود و اگرچه این حالت در های پرس بی اوپیا هم یافته میشود لیکن آنجا وجود این حالت بسبب فساد شکل چشم حادث میشود و اینجا در هیئت چشم کدام فساد و نقصان نمی باشد بلکه در لنس یعنی رطوبت جلیدیه سختی پیدا میشود که بسبب آن عضلات محرکه آن قاصر از تحریک میشوند و از این سبب استدارت در جلیدیه پیدا نمی شود و پس از عدم استدارت خود خطوط نوری را در غشای نوری جمع نمیسازد چنانکه در عهد جوانی میکرد لهذا این حالت بعمر چهل و پنج سال از عمر بخوبی ظاهر میشود اگرچه ابتدای آن از بعد گذشتن ده سال از عمر میگیرد و بیان این که از سن یازده سالگی حروف را که از قرنیه بفاصله هشت انچ بعید باشد بخوبی می بیند من بعد در سن دوازده سالگی هر گاه قدری از هشت انچ هم زیاده بعید میشود بخوبی بیند و اگر از آن کم دور باشد بدقت دیده میشود همچنین سال بسال این حالت

قوله لنس جامع خطوط است تحقیق لنس در فصول سابقه نوشته شده ۱۲۵ مرقوم سطح غشم

بیان سوم در پرس بی اوپیا

۱۶۵

زیاده میشود تا اینکه عمر انسان بچهل و پنج سال رسد آن زمان محتاج باعانت عینک شیشه در دیدن [illegible] در دیدن مرئیات
وقت واقع میگردد العلاج هرگاه در دیدن مبصرات وقت واقع شود عینک را که [illegible] شیشه های آن
محدب بوده و آنرا [illegible] لنس گویند بر چشم گذاشته کار از چشم گیرد و در نهادن عینک [illegible]
که آنرا [illegible] بر چشم نهند که باعانت آن اشیای قریبه را ببیند و اشیای بعیده را قدری سرنگون کرده بالا باعانت [illegible]
عینک دیده باشند بیان چهارم در آستگمتزم بفتح الف و سکون سین مهمله و کسر تای مثناة فوقانیه
و سکون کاف فارسی و فتح میم و سکون تای مثناة فوقانی و کسر الف و سکون [illegible] و آن عبارت است از اینکه مرئی [illegible] دیده شود
بسبب اینکه در یکی از لنس های اربعه که قرنیه و رطوبت بیضیه و رطوبت جلیدیه و رطوبت زجاجیه اند [illegible]
پیدا شود یعنی اجزای آنها پست و بلند شوند و بسبب آن خطوط نورانیه [illegible] منفصل شده در غشای نوری [illegible]
بلکه بعضی قصیر و بعضی طویل شده [illegible] بعد اعتدال [illegible] در چشم داخل شده [illegible] اجزای آن ارتفاع بود [illegible]
خطوط نورانی [illegible] گشته در چشم رفته [illegible] پیدا [illegible] در اجزای آن [illegible] خطوط نورانی از آنجا
طویل شده در چشم داخل گشته [illegible] اجزای آن [illegible] از آنجا خطوط نورانیه [illegible]
باید بعد اعتدال لایق در چشم داخل شده در غشای نوری ملاقی میشوند [illegible] صورت مرئی [illegible] اجتماع [illegible]
و مختلط شدن آنها صورت مرئی نامعلوم و بهیئت غیر طبیعی دیده می شود السبب [illegible] گاهی آن
گاهی خلقی بود و در این وقت [illegible] چشم یکسان [illegible] و گاهی مرضی باشد که از امراض لنس های اربعه [illegible] قرنیه
و غیره پیدا میشود [illegible] از امراض [illegible] اجزای آنها متغیر میشوند [illegible] گاهی [illegible]
یافته میشود بالجمله هرگاه [illegible] چشم بود اکثر خلقی بود [illegible] لنس [illegible] پس اکثر
از امراض قرنیه حادث میشود العلامات هرگاه مرئی مثل حروف باشد قریب چشم آورده بعض بیند گاهی [illegible] حروف
مذکوره حلقه یافته میشود و گاهی شکل بهیئت حقیقی [illegible] معلوم میگردد مثل اینکه خط مستقیم منحنی دیده میشود و گاهی حروف [illegible]
متصل معلوم میشوند العلاج عینک که شیشه های آن [illegible] از جانب داخل مقعر و از جانب خارج محدب مدور بوند که آنرا
انگریزی سلنڈری کل لنس میگویند بر چشم گذاشته کار از چشم گیرند فصل بیست و نهم در آستن او پیا
بمد و فتح الف و سکون سین مهمله و کسر تای مثناة فوقانی و سکون نون یعنی ضعف و کمزوری چشم که از آن بصارت هم ضعیف
گردد و مراد از ضعف چشم و بصارت اینجا اینست که عضلات چشم ضعیف شوند و بسبب آن در بصارت ضعف پیدا گردد فقط و الا
ضعف بصارت و اکثر امراض چشم یافته میشود و آن بر دو قسم است قسم اول آنکه در عضلات خارج چشم که در جانب انسی چشم اند
چشم را بسوی بینی کشند ضعف پیدا شود قسم دوم آنکه آنچه عضلات اندرون چشم [illegible] جلیدیه [illegible] کرده [illegible]
ضعیف شوند اما قسم اول پس سبب قریب آن مذکور شده یعنی ضعف عضلات جانب انسی چشم و سبب بعید آن [illegible]

که اکثر همراه آن این حالت یافته میشود العلامات هرگاه این مرض بسبب ضعف عضلات جانب انسی پیدا شود و همراه آن
مایوپیا نباشد درین وقت شی بعید را بخوبی می بیند اما شی قریب را پس اگر قدری دور باشد هم می بیند لیکن هرگاه زیاده از چشم
قریب سازند و برای دیدن آن چشمان بسوی بینی مائل شوند و از ضعیف شدن عضله جانب انسی چشم مریض باین سو نیاید بلکه
عضله قابضه جانب وحشی بسبب قوت خود و ضعف عضله جانب انسی چشم مذکور را بسوی خود کشد و درین وقت یک چشم صحیح
بسوی انفی و یک چشم مریض بجانب وحشی رود و ازین سبب مرئی واحد دوتا دیده می شود مثل احول و اگر مرئی از قسم حروف
باشد درین وقت حروف متحرک و بر غیر هیئت اصلی خود دیده می شوند و اگر زیاده از چشم بذریعه زور و قوت کار گیرند در چشم درد
پیدا می شود و چون دیدن حروف ساکن کرده چشم را آرام دارند بعد مدت قلیل باز چشم لائق گرفتن کار می شود و هرگاه با این مرض
مایوپیا هم باشد درین وقت دیدن حروف و اشیای صغیره بسیار دشوار میباشد و از دیدن آن در چشم اذیت پیدا می شود
و اما قسم دوم که از ضعف عضلات جلیدیه پیدا می شود سبب قریب آن همین است و سبب بعید آن اکثر هائی پرمیٹروپیا
میباشد که بسبب آن عضلات رطوبت جلیدیه را حاجت بسوی تحریک جلیدیه زیاده می افتد و از کثرت کار این عضلات
مانده و ضعیف شده از کار خود باز میمانند و این حالت در پرس بی اوپیا هم یافته می شود و ایضا گاهی در انیمیا یعنی ضعف
و قلت دم و در ضعف بدن هم این حالت پیدا می شود العلامات صاحب این حالت اکثر مرئی قریب و بعید را می بیند
لیکن در دیدن مبصر قریب هرگاه آن از قسم حروف باشد البته دشواری پیدا می شود مثل اینکه از زیاده غور کردن و مطالعه
نمودن بقوت چشم پیش چشمان سیاهی معلوم میگردد و شکل حروف دیده نمی شود و اگر زیاده زور کرده بعد آنهم بینند در چشم درد
پیدا می شود و اگر از آنهم زیاده بقوت بینند اینست درد چشم تا صدغ میرسد و ایضا درین حالت چشم بسوی جانب وحشی میگردد
و شئ واحد بسبب آن دوتا دیده می شود لیکن بعد زیاده کار گرفتن از چشم بسبب ضعف عضلات مذکوره استدارت جلیدیه
کم میگردد و بسبب آن حروف باهم یا بر غیر هیئت حقیقی خود محسوس میشوند و هرگاه شی بعید را بینند در دیدن آن کدام وقت
و اذیت پیدا نمی شود العلاج در قسم اول هرگاه بسبب مایوپیا باشد آنچه در علاج مایوپیا برای نهادن عینک خاص هدایت شده
موافق آن بعمل آرند و اگر از اصل پیدایش آن ضعف در عضلات چشم بود علاج تقویت نمایند مثل اینکه استرکنیا و حدید و بارک
وغیره ادویه مقویه نوشانند و تانک سرپکه جامع ادویه ثلثه مذکوره است درین وقت نوشانیدنش بهتر است و اغذیه
جیده مقویه خورانند و چشم را از دیدن شی قریب باز دارند و اگر ازین هم نفع ظاهر نشود پس شعبه جانب وحشی را هم ضعیف
گردانند و آن از قطع کردنش حاصل میشود لیکن مطلقا آنرا قطع نکنند بلکه چندان قطع کرده دهند که قوت آن با قوت عضله جانب
انسی که ضعیف شده مساوی ماند و در قسم ثانی آنچه در علاج های پرمیٹروپیا برای عینک خاص هدایت شده موافق آن
عینک بر چشم نهاده کار دیدنی از چشم گیرند و اگر انیمیا پیدا شده باشد آنچه عینک برای مایوپیا تجویز شده آنرا بر چشم نهند
و اگر از انیمیا یا از ضعیف شدن بدن این حالت پیدا شده باشد ادویه مقویه بدن دوم مثل استرکنیا و حدید و بارک وغیره

حسب مناسب بنوشانند و اغذیه جیده خورانند فقط کرّه **باب سوم در امراض آربِٹ یعنی خانهٔ مقلهٔ چشم** و آربِٹ بفتح و مد الف و سکون رای مهمله و کسر بای موحده و سکون تای هندی بمعنی راه و مدار است که بر آن کواکب مثل قمر وغیره حرکت میکنند و چونکه مقلهٔ چشم هم در خانهٔ خود که آنرا بلغت عرب محجر گویند متحرک میباشد لهذا در لغت انگریزی آنرا آربِٹ مینامند و مراد از ان اجزای هستند که از مقلهٔ چشم خارج باشند و بطور خانهٔ چشم اند و درین باب هم چند فصل اند **فصل اول در تشریح خانهٔ چشم** تبیین بدانکه خانهٔ چشم مرکب است از عظام که در هر خانه هفت عظام یافته میشوند و مجموع آن در هر دو خانه یازده عظم اند و چونکه سه استخوان در هر دو خانه مشترک اند لهذا از یازده عظم در هر دو خانه هفت هفت یافته میشوند و حاجت به چهارده عدد بودن آن نیست و عظام مشترکه عظم پیشانی و عظم منخاشی و عظم موسوم به عظم خفاش است و درین خانه سوای مقلهٔ چشم شش عضلات که محرک مقله اند و یک عضلهٔ کبیره که جفن اعلی را بر میدارد هستند و چند اعصاب هم از دماغ دران آمده اند اول عصب نوری دوم عصب زوج ثالث سوم عصب زوج رابع چهارم یک شاخ از عصب زوج خامس هم دران آمده پنجم عصب زوج سادس اما عصب زوج ثالث پس آن جملهٔ عضلات عین را حرکت میدهد سوای عضلکه از ان در چشم حرکت دوری پیدا میشود چه محرک آن عصب زوج رابع است و همچنین عضلهٔ محرک چشم بجانب وحشی که آن از مقله خارج است از تحریک عصب زوج سادس متحرک میشود و شاخ عصب زوج خامس در جمیع اجزای چشم که درین خانه اند افادهٔ حس مینماید و بعض شاخهای شاخ مذکور از اجزای خارجیهٔ چشم بیرون آمده بسوی پیشانی و هم بر بینی آمده اند و از ان حس درین مقامات می آید و ایضا در خانهٔ چشم شحم زیاده است که بالای عضلات چشم و در میان آنها و در اجزای عین در خلف مقلهٔ چشم میباشد که بسبب آن غشای شحمی پیدا شده جمیع مقلهٔ چشم آمده که دران مقله بسهولت حرکت میکند و آن برای چشم بطور وقایه است و ایضا از زیاده ماندن آن پس مقلهٔ چشم از تحریک عضلات بسوی خلف زیاده نمیرود و آن در بعضی زیاده و در بعضی کم هم میباشد و بقدر زیادتی کمی آن چشم هم کبیر و برآمده و صغیر و فرو رفته معلوم میشود و هم در سن پیری و وقت لاغری بدن چون این شحم کم میگردد و لهذا در پیری و وقت علالت بر دو چشم محسوس میشود و چشم کوچک و فرو رفته دیده میشود و ایضا درین خانه غدهٔ مولدهٔ دمعه بشکل بادام میباشد و مرکب از غده های کثیره و مجاری صغار عدیده که قریب هفت هشت باشند در ثنیا مقلهٔ چشم و استخوان کاسهٔ چشم ترتیب موافق و وحشی یافته میشود و بذریعهٔ این مجاری مذکوره آبی را که پیدا میکند در چشم اندازد و این آب چه موسوم میگردد و درین هر خانه یک شریان یک ورید کبیرست که از شاخهای کثیرهٔ شریان و اوردهٔ صغیره مولف است و این جمله اعضا درین خانه بذریعهٔ یک غشای خانه دار که در وسط و گرد و پیش جمله اعضای مذکوره آمده باهم ملتصق و مولف اند و یک غشای ریشه دار که در کاسهٔ چشم بر استخوانهای کاسهٔ چشم است چون از ان تجاوز گردد دو شاخ شده یک شاخ رباطی آن بر استخوان پیشانی میرود و یک شاخ رباطی آن در چشم آمده جفن میگردد و دران غضروف پیدا میشود و جفن هم مرکب است از اجزای چند انچه بالائی آن در جانب خارج ملاقی با جلد است ... آن عضلات دقیقهٔ صغیره اند که از حرکت آنها جفن بند میشود و باهم میگردد و زیر این عضلات صغیرهٔ دقیقه عضلهٔ فاتحهٔ جفن است که منبسط و با غضروف جفن متصل میشود و آن در جفن اعلی میباشد و از کشیدن آن جفن منفتح میگردد و زیر آن غضروف است و زیر آن

و زیر آن مقابل چشم است بر کناره های پلک غده های مولد شعر و هم غده های موسوم به مایبومین گلاند یافته میشوند که از غده های مولد شعر موهای
پلک بیرون میآید و از مایبومین گلاند قدری رطوبت پیه مانند پیدا میشود و بسبب آن کناره های پلک باهم ملتزق نمیشوند و بسبب این غده ها بر کناره پلک [illegible] میشود
و بر آخر کناره جفن اعلی و اسفل قریب بگوشه کبیر نقطه های مانند سوراخی پیدا میشود که آن دهن مجری دمعه برنده است چنانکه هرگاه اشک در چشم پیدا شده
بر جمله اجزای خارجی مقابله چشم گذشته و آنرا تر ساخته از کار خود فارغ میشود درین ثقبه ها داخل شده در مجری دمعه برنده میرود و از آن جا
دمعه که از ملاقات مجاری آب برنده پیدا شده در استخوان بینی و هم در بینی میرسد اندر رفته از بینی خارج میشود و این ثقبه در جفن اسفل به نسبت ثقبه جفن اعلی
کبیر است پس مادام که اشک بحد اعتدال پیدا میشود از بینی اخراج میگردد و اگر زیاده پیدا شود که مرور آن ازین راه دشوار بود از چشم می افتد و جاری
میگردد و در میان این هر دو مجری دمعه برنده [illegible] یافته میشود و آنرا هم کیسه است از کیسه [illegible] و از غده های مولد [illegible] و از غضروف
صنبه و فی الواقع این [illegible] که بر جفن ثالث است که در بعضی حیوانات مثل مرغ وغیره یافته میشود و در انسان قدری از آن مثل نشان باقی مانده است
فتدبر فصل دوم در ورم غشای خانه دار چشم که در خانه چشم پیدا شود و آنرا بلغت انگریزی آفتیلمیا لیشن یعنی ورم غشای
خانه دار چشم و هم [illegible] یعنی فلغمونی [illegible] اکثر بسبب رسیدن صدمه ضرب بر چشم و زدوکاهی از رسیدن زخم بچشم هرگاه که زخم
شئی غیر مرئی از خارج چشم در چشم آید و از آن زخم پیدا شود و قدری از آن شئی در زخم پیدا کننده مذکور در غشای خانه دار رسیده شکسته در زخم باقی ماند و در
زخم خانه دار گاهی از ورم جفن یا از رمد یا از ورم حوالی چشم مثل ورم پیشانی یا رخسار هرگاه ورم مذکور تا غشای مسطور رسید هم ورم درین غشا پیدا میشود
چنانکه در آخر سلسله این بیماری میشود و گاهی از مرض استخوان خانه چشم چنانکه در آتشک میشود هم ورم درین غشا پیدا میگردد العلامات اول ورم
بالای چشم دیده میشود و در آن ضربان و درد زیاده میباشد و این درد در حوالی چشم هم بوده خاصة از حرکت دادن این درد زیاده محسوس میشود و هم آن
درد در غور چشم بلکه در پس مقابله چشم زیاده محسوس میگردد و در زیادتی در آن گاه گاه زیاده میشود و هم [illegible] زیاده محسوس میشود که
غشای [illegible] از استخوان کاسه چشم پیدا شده بر جمله اجزای این محیط است الحاصل هم بسبب زیاده شدن مقدار اجزای محیطه چشم زیاده میگردد
ازین سبب [illegible] در چشم [illegible] زیاده [illegible] شود پس اگر ورم مذکور [illegible] از علاج یا خود بخود زائل شود بهتر و اگر ازین [illegible] هم زیاد گردد [illegible]
میشود و علامات آن حادث میشوند مثل [illegible] عارض میشود و گاهی هذیان هم پیدا گردد و در چشم [illegible] قدری [illegible]
مائل دیده میشود و آنچه حلقه [illegible] در میان مقابله و استخوان خانه چشم در حال صحت همیشه دیده میشود درین وقت غایب شده بلکه معلوم میشود که
[illegible] نقصان یا بطلان پیدا میشود و آنچه ازین ورم
بسبب [illegible] استخوان چشم حادث میشود در آن ماده ریم [illegible] اعراض قلیل میباشد [illegible] طبیب رجوع میکنند لیکن [illegible]
ریم [illegible] ظاهر میشود و مقابله چشم [illegible] مائل دیده میشود و سبب میلان [illegible] بجانب وحشی [illegible] موافقت هیئت خانه چشم است
[illegible] در جانب انسی استخوان [illegible] ضخامت [illegible] خانه چشم راست [illegible] جانب وحشی [illegible]
[illegible] مائل بجانب وحشی دیده میشود [illegible]
[illegible] در حال صحت بالای پلک [illegible] خانه چشم [illegible] استخوان پیشانی دیده میشود [illegible]

فصل دوم در ورم غشای خانه دار چشم [illegible]

دانست که گاهی رمد عظیم هم با این ورم مشابه میشود و بسبب آن حاجت بسوی تفرقه می افتد پس وقت وقوع اشتباه در تشخیص تامل کرده
با این نحو فرق کنند که در اصل مرض شفق مسبوق بسرخی چشم زیاده میباشد و درد آن اکثر بطور سوزش بود و در این مرض درد غائر بود و هم در رمد محجوظ
چشم نبود و اینجا ضرورت که این علامت یافته شود زیرا که انچه غشای ملتحمه دار خانهٔ چشم که پس مقلهٔ چشم متورم میشود از زیادتی مقدار غدد مقله
چشم بسوی خارج دفع میکند پس بسبب آن محجوظ العین پیدا میشود و ایضا در رمد شدید ورم آن شدید بود لیکن انچه غدد حلقهٔ بالای پلک در حال
صحت دیده میشود بحالهٔ می ماند و در این ورم بالضرور غایب میگردد خصوصا وقت پیدا شدن آن هم در آن وقت درد هم ضربان بر جفن زیاده محسوس میشود
و هم تپ در این ورم سخت می شود و با هذیان هم میبود در رمد هذیان بسیار کم دیده میشود العلاج انچه در علاج فلغمونی چشم نوشته خواهد شد آنرا بعمل آرند لیکن درینجا
ادویهٔ مقیحه از نهایت ضرورت نوشتاند که ازان نقصان پیدا میشود هرگاه ورم مذکور از دفع چشم پیدا شده باشد و شبه باقی ماندن جسم غریب در چشم باشد تدبیر اخراج
آن فرمایند تا ورم رفع شده و هم سبب آن بر طرف گردد و بعضی [illegible] از مکان تار کیکی اندر باز هم [illegible] اگر ضرورت آید بعضی روغنهای [illegible] شود رباط بالای چشم بسته
از مکان حقیقی [illegible] و چون تا بیخ ذکر [illegible] ورم پیدا شود پارچهٔ بسیار گرم تر کرده بر آن نهند [illegible] بست کرده بر آن نهند و بعد حصول یقین
از پیدا شدن مده جائیکه در علامت مقیح نشان انتفاخ پیدا شده باشد آنجا از نشتر کشاده ریم بیرون کنند و در اخراج مده بذریعهٔ نشتر هر قدر عجلت که ممکن شود
بعمل آرند و الا از زیاده شدن مقدار ریم که در چشم زیاده میشود اندیشه است اندر مده با مقلهٔ چشم و حافظ شدن آن عصبهٔ نوری را از زیادتی کشش ضعف
و نقصان رسد از اخراج ریم نه در چشم بطرف [illegible] نقصان آن پیدا میشود اما اگر تمام عروق متعفن شده ورم نماند [illegible] اکثر
نقصان در چشم پیدا میشود و هم [illegible] از مرض استخوان [illegible] هرگاه [illegible] از نشتر ریم را برآرند و بعد آن انچه علاج ورم است بعمل آرند
و چونکه با بسیار [illegible] استخوان [illegible] فساد آن هم جاری [illegible] لهذا انچه تدبیر اخراج استخوان [illegible] نوشته خواهد شد آنرا هم بعمل آرند [illegible]

فصل سوم در محجوظ العین که بلغت انگریزی [illegible] گویند و این اسم مرکب است از دو لفظ [illegible] که در لغت گریک بمعنی
پیش آمدن است و دوم [illegible] که در لغت لاطین بمعنی چشم است و حاصل آن پیش آمدن چشم است و ایضا یک نام آن در زبان انگریزی [illegible] است معنی آن هم
بیرون آمدن چشم است اما این علامت هم اصل مرض نیست بلکه از امراض متعدده یافته میشود و آنها سبب این حالت واقع میشوند بالجمله اول سبب آن گاهی نفس مقله بود
و این هم حقیقی و غیر حقیقی میباشد غیر حقیقی آنست که وقت شدت رمد از زیادتی مقدار ورم ملتحمه [illegible] مقلهٔ چشم از خانه خود بیرون
اما فی الواقع آن محجوظ نیست بلکه مشابه محجوظ است زیرا که در این حالت حجاب [illegible] چشم با هم متصل میشود اما هرگاه ملتحمه مسترخی شده رطوبات چشم در مقله خود ها
زیاده شوند و از زیادت آنها مقله کبیر گشته بطرف [illegible] زیاده شود و از این جهت بسوی خارج [illegible] یا آب [illegible] در چشم پیدا شده مقله را منتفخ کند
مقله از بیت الانتفاخ بیرون آید این محجوظ حقیقی است علامات و علاج این امراض در امراض مقلهٔ چشم مذکور شدند دوم آنکه سبب آن در نفس
مقلهٔ چشم نبود در خانهٔ چشم باشد یا در حوالی آن بود چنانکه هرگاه بسبب فساد دندان [illegible] ورم در رخسار زیر چشم پیدا میشود و دران هم مقلهٔ چشم خارج گردد
و این هم [illegible] استخوان خانهٔ چشم را منتفخ [illegible] آن مقلهٔ چشم را [illegible] در [illegible] وقت هم محجوظ العین پیدا گردد و علاجش
قلع کردن دندان فاسد است زیرا که دندان مذکور تا رخسار رسیده است و بدون قلع آن ریم خارج نمیشود و تا وقتیکه ریم خارج نشود
محجوظ العین بر طرف نگردد سوم آنکه در [illegible] که در استخوان پیشانی بالای انف در [illegible] استخوان [illegible]

فصل سوم در محجوظ العین

یافته میشود و در آن غشای بیوکس میمبرین میباشد که همیشه قدری آب پیدا می کند گاهی از رسیدن سردی وغیره ورم پیدا میشود و بسبب این ورم
در آن آب کثیر پیدا شده و بسبب بسته شدن طریق جریان آن در هم انجا مجتمع میماند و استخوان مذکور از آن منضغط میگردد و از زیادتی انضغاط بسوی
مقابله چشم مائل گشته آن را دفع میسازد پس بسبب ضغطه آن مقابلش می آید و جحوظ العین پیدا میگردد و علاجش آنست که اول زیر استخوان ابرو
را در محل فوق نیشل سائنس شق کرده بعده پرده استخوان [illegible] کرده راه از گوشه مذکور تا آخر انف جاری وصاف کرده دهند تا آب مجتمع از مجری طبیعی خود
جاری گردد و از زوال مزاحمت جحوظ رفع گردد چهارم آنکه سبب جحوظ در خانه چشم بود و آن گاهی خلقی میباشد و آن لا علاج است و ذکرش غیر مقصود
و گاهی بطور مرض پیدا میشود و آن چند قسم است یکی آنکه تحجر کثیر در خانه چشم پیدا شده مقابل را از جایش ضغطا و دفع کند و از آن جحوظ العین پیدا شود
و علاجش مشکل است اما هرگاه بینند جحوظ زیاده شده و از آن خوف ذهاب بصارت است درین وقت بالای جفن اعلی جائیکه حلقه [illegible] محسوس میشود
زخم طول چندان پیدا سازند که از آن غشای [illegible] دار خانه چشم هم شق گردد پس بعد از آن انگشت [illegible] خواهد آمد انگاه تحجر مذکور را کشیده از
خانه چشم بیرون آرند بعده زخم مذکور را التیام کرده و دوخته سازند دوم آنکه در خانه چشم سلع پیدا شود و اقسام سلع کثیر اند که در بحث سلع مذکور
خواهند شد و از آن هم جحوظ پیدا میگردد و درین وقت هم هرگاه خوف نقصان بصارت از زیادتی جحوظ پیدا شود سلع مذکور را از خانه چشم
بیرون آرند لیکن اگر سلع از قسم سرطانی بود در اینجا انتظار نقصان بصارت نکشند بلکه فورا سلع مذکور و مقابله چشم هر دو را از خانه چشم بیرون
آرند تا فساد آن دیگر اعضا رسیده موجب هلاکت نگردد سوم آنکه از کبیر شدن استخوان خانه چشم و از تنگ هم جحوظ پیدا میشود و در اینجا علاجش
علاج آن تنگ است قسم چهارم آنکه آنچه سبب [illegible] ورم غشای [illegible] دار خانه چشم است در خانه چشم [illegible] فصل سابق مذکور شده و علاجها
و علاج آن همان است که در فصل سابق مذکور شد [illegible] آنکه [illegible] آفت [illegible] گوئیتر که مرض [illegible] و در امراض حلق و گردن نوشته خواهد
هم سبب جحوظ العین [illegible] میشود و علامات خاصه آن و علاجش در ذیل مرض مذکور نوشته خواهند شد وقت ضرورت بآن رجوع کرده علاج
نمایند فقط تمت فصل چهارم در نقصان جفن و انواع آن متعدد اند یکی از آن اکیموزس است و آن در لغت گریک بمعنی پیدا
شدن سیاهی است بالای جفن و سبب آن ریختن خون از شکافتن عروق بسبب رسیدن صدمه ضرب بر چشم و حوالی آن میباشد
العلامات اول بعد رسیدن صدمه ضرب [illegible] سیاهی بر جفن حادث میشود همراه آن گاهی ورم جفن کم و گاهی زیاده میباشد
بقدر ریختن خون در غشای [illegible] از عروق و اکثر بعد پنج شش ساعت از رسیدن ضرب این رنگ بالای جفن پیدا میشود و گاهی فورا
بعد رسیدن صدمه ضرب پیدا میگردد اگر ضرب بسیار قوی بود [illegible] که اکثر بعد دو سه هفته آن حالت زائل میشود و قبل زوال اول
رنگ سیاهی [illegible] زرد رنگ میگردد [illegible] هم دفع میگردد و گاهی از آن ورم حار پیدا میشود العلاج مقصود از علاج اصل
دو چیز اند یکی آنکه [illegible] از عروق [illegible] خارج نشود دوم آنچه از آن برآمده باز در عروق منجذب گردد لهذا اول بعد رسیدن
ضرب [illegible] است پس آب سرد در مثانه گوسفند پر کرده بر چشم گذارند یا پارچه در آبیکه آن را از برف سرد
کرده باشند ترکرده [illegible] بر چشم گذارند تا از منجمد شدن سرکه سردی بر چشم پیدا شود یا در گولرد لوشن
پارچه تر کرده بر چشم [illegible] از آن سردی بر محل ضرب [illegible] پیدا میشود لهذا بآن [illegible]

فصل چهارم در نقصان جفن

صمغ لاکر ایپونیا ایستیپس یک حصه سرکه خالص یک و نیم حصه اسپریت نائٹرک ایتھر حصه آب ساده پنج حصه همه را باهم آمیخته پارچه بان تر کرده
بر محل رسیدن ضرب گذارند و بر آن متصل روغن گردانی آب آرند و بار بار قدری قدری از این آب بر پارچه ریخته باشند و مرهم گردانی
بر آن موقوف نشود خصوصاً هرگاه انصباب خون از عروق شده باشد چه در این حالت این دوا به جذب شدن مواد اهتمام بیشتر میشود و ایضاً
برای جذب شدن مواد سودمند است آمونیا ایپونیا یک درام و یک اونس آب ساده حل کرده پارچه بان تر کرده بر چشم نهند و رفاده بر آن نهاده از
رباط بر بندند تا اثر آن معین بر جذب مواد شود یا تنکچر آرنیکا خالص موئین بر محل ضربه طلا سازند یا یک درام تنکچر آرنیکا را با یک
اونس آب ساده حل کرده پارچه از آن تر کرده بر چشم بندند و از نوشادر نیز مستعمل هم فائده حاصل در آن حاصل میشود و همچنین از نوشادر
ایوڈائیڈ پتاسیم و هم از نوشادر نائٹریٹ آف پتاس ایسیڈ هم فائده صحت حاصل میشود نوع دوم آنکه بعد رسیدن ضربه بر چشم عفونت
یعنی ورم حار در جفن پیدا شود چنانکه در اعضای دیگر حادث میشود السبب گاهی ابتدائی میشود بسبب آنکه در غشای خاص انفصال پیدا
شده خون در آن مجتمع میگردد و از آن ورم حادث میشود و گاهی در غشای مذکور زخم پیدا شده این ورم حادث میشود العلامات ورم حار
بالجمله علامات ورم حار موجود می باشد و از علاج ورم مذکور زائل نشود بلکه امتداد شده از آن پیدا میگردد و اگر دمل پیدا شود در چشم
اعراض قوی گردند و آنچه سرخی رنگ که بسبب ورم بوده زائل شده پرده بالای جلد پیدا میشود و چون از سر انگشت جفن
احساس کنند حرکت ریم زیر جلد محسوس گردد چنانکه در جمیع معلوم میگردد بر ریم پیدا شده از نشتر ریم را بیرون
آرند لیکن نشتر به ملاحظت جفن باقی نماند و الا عیب قبیح منظر پیدا خواهد شد نوع سوم
آنکه در جفن زخم پیدا شود لیکن این زخم گاهی بر جلد جفن تنها و گاهی تا غضروف آن میرسد العلاج علاجش آنست که اگر کدام شی غیر طبیعی
مثل ذرات خاک وغیره در زخم آمده باشد اول از زخم را صاف سازند بعده لبهای زخم را با هم متصل ساخته بدوزند و اگر غضروف
جفن هم قطع شده باشد که بسبب آن از انفصال خود جدا شده باشد در اینجا هم لبهای زخم را خوب برابر کرده بدوزند
بعده پارچه به آب سرد تر کرده بر چشم گذاشته رفاده بر آن نهاده از رباط بر بندند پس بعد آنچه ادویه از قسم مرهم یا پوشش کار رفته علاج
جراحات مستعمل میشود باستعمال آن نوع چهارم آنکه گاهی بعد رسیدن ضربه الف از شکستن استخوان یعنی مواد غشای خانه
جفن میرسد چنانکه در فصل دوم از امراض گذشته و علاجش هم آنجا نوشته شده فقط
فصل پنجم در ورم های جفن گاهی بدون سبب جلد در اینجا بسهولت پیدا میشود
زیرا که تحته در غشای خانه مانع از اجتماع میشود السبب گاهی خاص
عام بود سبب خاص آن گاهی ورم چشم آن پیدا میشود لهذا همیشه بار ورم های در جفن
مشاهد میشود و گاهی بعد رسیدن ضربه بر چشم هم این ورم پیدا میشود و گاهی سبلی خاص کم خسار یا قریب چشم پیدا
شود هم حادث میگردد و گاهی در مرض خانه چشم چنانکه وقت خانه چشم یا پیدا شدن هم این ورم حادث میگردد و
گاهی در مرض مثل چشم و پیشانی یا خسار پیدا شود هم حادث میگردد و گاهی

از نشتر عمر که بقلب [illegible] رسد چنانکه وقت قطع کردن دو خفتن شفت عمل اکثر شق شده پیدا شده باشد دیده میشود که این ورم در جفن پیدا میگردد اما آنچه
بسبب ضعف خانهٔ چشم یا از ورم پیشانی حادث میشود در هر دو چشم حادث میباشد ایضاً هر گاه پوست جفن زیاده بسته و نهاده شود از انهم ورم جفن پیدا میگردد
و ایضاً ورم ذوات الجنبی موسوم ابصار چشم و پیدا میشود و بسبب عام آن گاهی استسقای عام بدن که بعد سکارلیتنا و غیره امراض حمیه از قصور فعل گرده
یا از کدام مرض طحال پیدا میشود و گاهی بسبب انیمی مصطلح اکثر وقت صبح پیدا میشود و بعد گرمی روز زائل میگردد و در مرض امتلاء الرئه هم زیاده
دیده میشود [illegible] در حالت کمزوری که از ضعف بدن عموماً پیدا میگردد العلامات اول ورم در جفن پیدا میشود و غضونی که بالای جلد جفن اند در حال
صحت محسوس میشوند زائل میگردد و جلد جفن صاف و براق و درخشنده دیده میشود و چون زیر انگشت بر آن عمر کنند محل مغموز غائر و فرو رفته دیده شود
و حرکت جفن دشوار گردد [illegible] العلاج آنچه در علاج معروف مجروح و ارتی پلس گفته خواهد شد هر گاه ازین اسباب پیدا شود با ستعمال
آن [illegible] و آنچه از نشتر عمر که [illegible] قطع کردن [illegible] شفه عمل پیدا میشود بعد صحت آن خود زائل میگردد لزوال السبب و آنچه در بلغمی مزاجان اکثر
وقت صبح پیدا میشود خود [illegible] میگردد و آنچه از [illegible] پیدا میشود علاج آن علاج [illegible] است مدرات و [illegible] نوشانند و آنچه از مرض قلب پیدا میشود
از صحت اصل مرض زائل میگردد و علاج [illegible] آن نوشانیدن مسهلات و مدرات است آب [illegible] شود و [illegible] از ادویه موضعیه [illegible] اهلی نافع است از ان [illegible] اگر
شود [illegible] ایضاً [illegible] الگی [illegible] شبیه [illegible] و غیره [illegible]
کافور [illegible] پیشانی [illegible] که [illegible] ازان [illegible] قوت در جفن [illegible] گاه ادویه جفن بار بار پیدا میشود و سبب
آن [illegible] ضعف بدن [illegible] باشد [illegible]
[illegible] فصل ششم در قروح جفن و آن را القروح [illegible]
میگویند [illegible] بفتح الف و کسر [illegible] تحتانی [illegible] سکون [illegible] و مراد ازان زخم جفن است [illegible]
چشم [illegible] آن [illegible] اول [illegible] از ماده آتشک پیدا شود دوم [illegible] یعنی زخم آکل [illegible] که در ان صورت [illegible]
چنانکه [illegible] سوم زخم سرطانی که [illegible] انگریزی [illegible] اما قسم اول [illegible] سفلس یعنی آتشک
ابتدای [illegible] پیدا میشود [illegible] سکندری سفلس یعنی آنچه بعد [illegible] یکبار و دو بار [illegible] حادث میگردد اما هر گاه [illegible] سفلس پیدا میشود صورت آن
مثل زخمهای آلات تناسل میباشد و چون [illegible] سفلس سکندری عارض گردد از کناره پلک [illegible] محل رستنگاه موی مژه زخم پیدا میشود و از ان لحم خورده [illegible]
حادث میگردد و از علاج [illegible] جلد [illegible] نقصان لحم که پیدا شده بود [illegible] باقی میماند [illegible] دیگر از جفن [illegible] زخم حادث
[illegible] تمام جفن زخمها حادث میشوند و فرق درین قسم و در قسم ثانی [illegible] است که درین زخم [illegible] اقسام دیگر [illegible]
پیدا میشود و [illegible] بالای زخم با اصطلاح [illegible] میگویند و ایضاً از استفسار حال [illegible] معلوم میشود که مرض سفلس دارد
و هم اکثر آثار دیگر از آثار سفلس سکندری داشته باشد و گاهی سوای این علامت دیگر علامت از علامات سکندری سفلس موجود نمیباشد و ایضاً
درین زخم از علاج سفلس سکندری نفع حاصل میشود و اگر علاج [illegible] یا علاج زخم سرطانی نمایند از ان منتفع نمیگردد العلاج علاج
سفلس سکندری نمایند و از ادویه موضعیه [illegible] ادنتمنت [illegible] او نتمنت بر زخم طلا سازند که از استعمال

صورة الثولول في الجفن من الجراحت

فصل ششم در قروح جفن [illegible]

قریب و بمنفعت صحت تامه حاصل میشود اما قسم دوم آن که رودنت السر است در اوایل در جفن قریب کناره پلک یک بثره خورد که سخت باشد پیدا می شود و آن بثره بتدریج
کبیر میگردد تا که بقدر کرسته میشود و بعد از آن حکه و خارش پیدا شده یا بثره مع شقی شده زخم عادت میشود بعد از آن زخم مذکور خشکریشه پیدا میشود بعد
زوال خشکریشه مقدار زخم زیاده میگردد همچنین بار بار بران خشکریشه پیدا میشود و ساقط شده زخم کبیر میگردد تا اینکه زخم سرتا هم جفن منبسط
میشود و از هیچ تدبیر و علاج بهتر نمیگردد آهسته آهسته زیاده شده جفن و رخسار را میخورد و گاهی تا چشم و پیشانی هم میرسد و بکناره این زخم نشان گزیدن
دندان موش هویدا میباشد اما قسم ثالث که اپیتیلیاما (?) که سرتان [illegible] این زخم هم مشابه رودنت السر میباشد حتی که گاهی تفرقه میان هر دو دشوار میشود
در ابتدا لیکن فرق اینست که قسم ثالث اکثر از قریب پلک بر جای که میان جلد جفن با جلد جفن باطنی [illegible] شده شروع میگردد و همراه این قسم غدد
لمفاتیک (?) قریب گردن متورم میشوند بخلاف رودنت السر که آن در ابتدا پیدا میشود و همراه آن این غده ها متورم نمیشوند و تا حالیکه این هر دو بیماری
در ابتدا میبوده تفرقه دشوار بود لیکن چون بکمال رسید تفرقه سهل میشود زیراکه در رودنت السر آثار زخم دندان موش بر کناره زخم موجود میبود و در
اپیتیلیاما کناره غلیظ و صلب و سیاهی رنگ بر زخم و کناره های زخم جابجا اختلاف در ارتفاع و انخفاض میباشد و در زخم نقاط سرخ
در جاهای متفرق محسوس میشوند که آن جلد جلد میباشد گرد آن عروق صغار دیده میشوند و ایضا رودنت السر زیاده عمیق میباشد بخلاف زخم
سرطانی العلاج در هر دو قسم زخم یعنی قسم ثانی و ثالث از زوال زخم جای پاک صحیح است قطع کرده تا جاییکه جلد صحیح باشد از کارد تراشیده
جمله محل مرض را دور ساخته [illegible] تا فساد دور شود و هر قدر عجلت که در این کار عمل شود خوب است زیراکه این هر دو قسم قاتل اند لیکن
از حد جفن گذشته تا رخسار یا تا پیشانی رسیده باشد در این وقت هم همین تدبیر بعمل آرند و اگر در این قطع کدام شریان کبیر قطع شود از آن ابریشم بندند
و اگر بعد قطع کردن لحم جفن ثابت شود که چیزی از مرض در بعض مقام باقی مانده بران فورا از آهن گرم داغ نهند یا کلوراید آف زنک که دوای
اکال است بران نهند تا گوشت فاسد را بخورد و بعد آن آنچه تدبیر برای بر کردن جراحات در علاج عام السرطان نوشته خواهد شد آنرا بعمل آرند و
آنچه نقصان که از قطع کردن جفن پیدا میشود اگر مرض زیاده قوی و عظیم نباشد خود زائل میگردد از آنکه جفن منقطع اگر زیاده قطع کرده شده باز در گوشه
چشم [illegible] اما اگر مرض عظیم بود و چندان جفن قطع کرده شود که بعد آن امید در از شدن آن نماند بپوشانیدن چشم مفقود باشد در چنین وقت باید که بعد قطع کردن
جفن چشم را هم از خانه آن بیرون آرند والا بدون جفن باز گشاده ماندن چشم را نقصان عظیم خواهد رسید از آن بالضرور بصارت هم زائل خواهد شد
و باز احتیاج بسوی برآوردن چشم داعی خواهد شد و از این تدبیر از نقصان آینده و الم شدید بار بار نجات حاصل میشود فقط. فصل هفتم
در سلع الجفن آنرا بلغت انگریزی [illegible] آف آئی لد گویند و در اینجا هم سلع مثل دیگر اعضا پیدا می شود و آنهم بر دو قسم است اول آنکه بلغت انگریزی
موسوم است به [illegible] و در لغت عربی نام کرده میشود [illegible] و آن مشابه [illegible] میباشد دوم آنکه آنرا بلغت انگریزی [illegible] سیست میگویند یعنی سلع شحمی [illegible]
و در کتب طبیه عربیه باسم شرناق یاد کرده میشود اما قسم اول که [illegible] است پس [illegible] غدد های [illegible] که در [illegible] غده ها [illegible] جفن بالای [illegible]
میباشند پیدا میشود و باین نحو که چون دهن کدام غده از این غده های مذکوره بند میشود و بسبب آن جریان رطوبت دهنیه از آن مسدود گشته آنچه
رطوبت که در آن بوده منجذب شده دهنیت محض در آن باقی میماند و رفته رفته زیاده میشود تا اینکه اکثر بمقدار کرسته رسیده گاهی جفن [illegible] و گاهی
جفن اسفل پیدا میشود لیکن اکثر بر قسمت آن حصه جلی زیاده دیده میشود و گاهی در یک جفن زیاده دیده میشود و گاهی متعدد هم [illegible] که پیدا شوند بر فرق در میان [illegible] و

فصل هفتم در سلع الجفن

شیره است که شعیره همیشه بر کنارهٔ جفن ظاهر میشود و بره زیر کنارهٔ جفن پیدا میگردد خواه در جانب اغل جفن یا در جانب خارج لیکن اگر در جانب
خارج هم شود وقت ازدیاد خود میل بسوی اغل میکند و ایضاً این سلع بعد ازدیاد خود تا مدت دراز مثل یک نخود یا نصف آن باقی میماند و در آن کدام حرکت این
واقع میشود لیکن بعد مرور مدت دراز که نوشته شد بکدام سبب این سلع [illegible] منفجر میگردد و هم ازان ماده [illegible] خارج شده مرض زایل میشود بخلاف شعیره که آن تا آن
مدت دراز نمیماند و در ابتدای بروز خود این سلع [illegible] مثل نخود [illegible] محسوس میشود و اهل تجربه گفته اند که کسانیکه بمرض کلازیون مبتلا میشوند اینها
کسانی میباشند که بمرض بد هضمی و فساد [illegible] معده مبتلا میباشند و در معدهٔ شان ترشی و در امعای ایشان ریاح زیاده بود العلاج [illegible]
که این سلع کوچک و سخت ماند هیچ علاج نباید کرد اما هرگاه مثل [illegible] گشته [illegible] باشد باید [illegible] رجوع کند و بسبب آن [illegible]
جفن [illegible] پیدا شود و رنگ آن مایل بسیاهی گردد درین وقت جفن را منقلب کرده از نشتر باریک در طول سلع را شق کرده [illegible] پس اگر بعد آن هم از آن
مواد چیزی خارج نشود و عوض آن هم سلع را شق کنند پس [illegible] اغل کرده خوب حرکت دهند تا آنچه مواد که در آن هست [illegible] خارج گردد
[illegible] بعد این عمل هم چون خون در خریطهٔ سلع [illegible] داخل میشود [illegible] مقدار آن هر قدر که قبل این عمل بود [illegible] بر آن مقدار دیده
میشود و ازین سبب ناقصان میگویند که [illegible] اذیت رسانی و هیچ فائده برین [illegible] گشت لیکن هرگاه بعد چند روز آهسته آهسته این خون
منجذب میگردد [illegible] مقدار [illegible] زایل میشود و هرگاه بد هضمی [illegible] باشد و ازان این مرض پیدا شود درین وقت تصفیهٔ معده [illegible] نمایند بانکه
اول [illegible] خورانیده مسهل [illegible] آن انچه ادویه که ترشی معده و ریاح امعا را دفع کنند [illegible] دهند [illegible] عموماً و خصوصاً [illegible]
وکدامی از ترکیبات آهن [illegible] خورانند چه ازین علاج هم این سلع یا کم میگردد یا زایل میشود اما قسم ثانی آن [illegible] یعنی سلع شحمی جفن است
که آنرا [illegible] پس آن [illegible] میماند [illegible] که شحم [illegible] جفن [illegible] باشد لیکن درین سلع گاهی [illegible] پیدا میشود و این سلع در جفن اعلی در دو جا
زیاده دیده میشود یکی قریب [illegible] بالای موق اکبر دوم قریب استخوان ابرو بالای موق اصغر [illegible] این سلع بر استخوان [illegible] یا بر استخوان
ابرو پیدا شده زیر جلد جفن می آید [illegible] خاص [illegible] شود و اصل آن در استخوان های مذکوره میباشد و هم این سلع زیر جلد جفن بکمال [illegible]
میماند که اگر [illegible] کنند [illegible] حرکت [illegible] زیر جلد محسوس میشود لیکن اصل آن [illegible] و چون خریطهٔ [illegible]
آن [illegible] دران همراه شحم موهای [illegible] مثل موهای [illegible] میشوند [illegible] آنرا بلغت انگریزی [illegible] یعنی خریطه [illegible]
[illegible] میگویند العلاج [illegible] ازین علاج آن [illegible] هرگاه مقدار [illegible] سلع [illegible] گردد درین وقت آنرا [illegible]
[illegible] جلد جفن آنرا شق کرده [illegible] خریطه بیرون [illegible] کناره آنرا گرفته [illegible] بیرون [illegible]
و اگر چیزی ازان [illegible] باقی خواهد ماند [illegible] عود خواهد کرد لهذا [illegible] در استیصال خریطهٔ آن کرده شود و هرگاه این سلع قریب [illegible] باشد
[illegible] شریان [illegible] قطع میگردد و ازان خون [illegible] خارج میشود [illegible]
[illegible] تا اینکه خون بند شود و اگر [illegible] شریان مذکور را [illegible] گرفته [illegible] شریان مذکور [illegible] تا قطع شود و بسبب آن
[illegible] فصل هشتم در استرخاء الجفن که آنرا بلغت انگریزی [illegible] آف آپر لد گویند
[illegible] قسم [illegible] بلغت [illegible] یعنی [illegible] سکون [illegible] یعنی افتادن پلک و قسم دوم را [illegible]

شان لاگ آفتال مس گویند و لاگ در لغت شان بمعنی خرگوش ست و چونکه درین قسم چشم همیشه کشاده میماند و نمیتوان بست مثل چشم خرگوش لهذا
باین اسم موسوم کرده شد اما قسم اول که آن افتادن جفن اعلی بر جفن اسفل ست بنحویکه برداشتن آن ممکن نباشد پس سبب آن گاهی خاصیت جبلیه
بود چنانکه در بچه‌ها پیدا میشود و گاهی از رسیدن صدمه و ضربه ای هم بر جفن عضلات پاره گسسته میشوند و از آن جفن اعلی بر جفن اسفل مسترخی
شده می افتد و گاهی از ضعف عام بدن هم عضلات جفن ضعیف گشته این حالت پیدا میشود و گاهی این مرض طفل پیدایشی میشود و سبب
فطری بود و گاهی از استرخای شاخ عصب زوج ثالث دماغی که در جفن آمده هم این حالت پیدا میگردد و سبب این فالج خاص مرض خاصی
دماغ پیدا شد مثل اینکه بر مبدأ زوج عصب ثالث سختی یا نرمی در دماغ پیدا شود یا کدام سلع در خانهٔ چشم حادث گشته شاخ آنرا که در جفن می آید
عصر کند و از آن استرخای این عصب از مسدود شدن راه آمدن قوت محرکه پیدا گردد و گاهی بسبب مادهٔ آتشک گاهی از مادهٔ وجع مفاصل
و نقرس هم این استرخا پیدا میشود پس اگر از سفلس استخوان خانهٔ چشم متورم گشته عصب را غمز میکند پس بسبب مادهٔ روماتیزم یا نقرس غلاف عصب غلیظ
میگردد و راه آمدن قوت محرکه بند شده فالج درین عصب پیدا میشود العلامات هرگاه هر دو چشمان آن کشاده کند از جفن اعلی علیل هیچ ارادهٔ جفن
اسفل می افتد و باز بارادهٔ علیل منفتح نمیشود و هرگاه از فالج شاخ عصب زوج ثالث این مرض پیدا شود و سبب آن در دماغ نباشد در راه عصب کورکی
یا در خانهٔ چشم باشد پس استرخای آن اکثر عضلات دیگر چشم هم ظاهر میشود و هرگاه غلاف عصب غلیظ شده در راه شکل عصب کوره که
جفن آمده قریب خانهٔ چشم باشد این استرخا مخصوص بجفن میباشد العلاج آنچه از خاصیت جبلی باشد در آن مرض اگر پیدایشی و صلبی باشد پس جفن
مسترخی را بموازات فصول جانب جفن قطع کرده کم کنند و بعد آن بدوزند تا زیادتی آن کم گردد و هرگاه بسبب ضعف جفن باشد بعد صحت از ضعف
قوت در جفن پیدا میشود لیکن بعد مدت دراز پس اگر بعد آن استرخای جفن چنان باشد که قدری چشم بهرهٔ آن کشاده هم شود درین شکل از
علاجش متعرض نشوند و الا جفن را قدری بریده و باقی آنرا از کنارهٔ جفن بابرو ضم کرده دوخته شود تا از اتصال آن عضلات پیشانی
در آن هم حرکت پیدا شود و آنچه از ضعف عام بدن حادث شود در آن تقویت عام نمایند و برای اصلاح جفن یا پارچهٔ اسطلس آلوده بکلودین
بنحوی چسپانند که یک سر آن بر پیشانی و یک سر آن بر جفن باشد تا بذریعهٔ این اتصال در آن قوت حرکت پیدا شود و از ادویه بکلاب ستد یا از
سلوشن سیکالی یا قدری الکحل باشد آمیخته ازینها هر چه میسر شود از آن چشم را شویند یا پارچه در این دوا تر کرده بر چشم بندند ایضا الکحل
من الجمیع آب آهک یک اونس عرق [illegible] خالص یک درام باهم آمیخته پارچه در آن تر کرده بر چشم نهند و آنچه فطری باشد اگرچه علاجش
بادویه دشوارست لیکن در آنهم از دوختن جفن با ابرو فائده حاصل میشود و هرگاه بسبب استرخای شاخ عصب زوج ثالث پیدا شده باشد
درین وقت در سبب فالج آن غور کرده موافق هر سبب علاج نمایند مثلا آنچه از سفلس یا روماتیزم یا نقرس پیدا شده باشد علاج مرض اصلی
این امراض نمایند و قریب جفن در محل صدغ یا خلف اذن بلستر ازکنتارس نهند تا اذیت پیدا شود و از آن استرخای جفن زائل گردد یا مرهم
سیماب بر پیشانی و صدغ مالند تا اذیت پیدا شود و هم درین وقت از مالیدن اسپرٹ امونیا یا روغن [illegible] بر پیشانی و صدغین درین
مرض نفع حاصل میشود و اگر از هیچ تدبیر فائده ظاهر نگردد زنجیر برقی بر جفن نهند یا بنحوی که یک سر آن [illegible] بالای [illegible] و یک سر آن بر
جفن نهاده تحریک نمایند یا یک سر آن بدست و یک سر آن بر جفن چسپانیده حرکت دهند تا اگر فالج مذکور از مرض دماغی نباشد [illegible]

باشد درین وقت استعمال نخیر برقی جائز نخواهد بود چه از ان ورم و نرمی دماغ و نقصان آن زیاده خواهد شد پس اگر این تدبیر هم فائده ظاهر نشود
جفن را بریده با ابرو ضم کرده بدوزند اما قسم ثانی که لاگ آفتالمس ست و دران چشم کشاده میماند حتی که وقت خواب هم بند نمیشود پس سبب آن
اکثر استرخای شاخ عصب زوج سابع میباشد خواه سبب آن پیدا شدن سلع بر رخسار بود که آن عصب مذکور را از عمل کردن خود مسترخی سازد
یا رسیدن سردی باشد که قریب گوش رسد یا از ماده سفلس یا از روماتیزم یا از نقرس بسبب بادی شدن استخوان یا متورم شدن غلاف
عصب مذکور هم حادث میشود گاهی از فالج عام بدن که آنرا بلغت انگریزی هیمی پلیجیا گویند هم این فالج خاص حادث میشود گاهی بعد شق جفن گاهی بعد
بریدن زخم آن از وقوع خشکریشه در جفن یا بعلت جفن مذکور متشنج و متقلص گشته در جائی کشیده میگردد و از ان جفن اسفل نمی آید و بسبب
آن این مرض پیدا میشود العلامات چشم همیشه کشاده میماند چنانکه وقت غور کردن در امری کشاده میماند و این را بلغت انگریزی هیر آئی
میگویند هیر بکسر ها و سکون یای مثناه تحتانی و فتح رای مهمله و سکون [illegible] بمعنی خرگوش و آئی بمعنی چشم ست و مراد از ان چشم مشابه
بچشم خرگوش ست پس از نه بند شدن جفن و همیشه مکشوف ماندن چشم زیاده اذیت در چشم میرسد زیرا که همواره هوا و غبار و اضواء
قوی با اجسام موذیات عین در ان میرسد و از ان در ملتحمه [illegible] چشم ورم و سرخی و درد پیدا میگردد و هرگاه همراه فالج عام بدن این مرض
یافته شود در ان قدری قوت در جفن برای بند کردن پلک میباشد اما هرگاه از فالج خاص زوج سابع بوده باشد در ان مطلقا قوت بند
کردن پلک در جفن نبود و استرخای آن بسیار قوی بود العلاج آنچه در قسم اول نوشته شده موافق آن در هر سبب علاج نمایند اما آنچه
سبب سلع که در رخسار پیدا شده باشد بود در ان سلع مذکور را از جایش بیرون آرند و تا حصول صحت برای تحفظ چشم از وصول هوا
و غبار [illegible] چشم را بند کرده بران پارچه انگلش پلاستر چسپانند یا پارچه بران ببندند لیکن چونکه این هر دو هم بعد دو سه ساعت مسترخی میشود
لهذا اولی آنست که جلد بالای هر دو جفن را باهم کرده چند جا دوخته دهند و بعد حصول صحت باز این رشته دوخته را بریده اجفان را بجا
خود آرند اما هرگاه بسبب [illegible] جفن یا بعد زخمی شدن جفن اعلی این مرض پیدا شده باشد در ان جفن را در محل التقلص که مقام حدوث خشکریشه است
قطع کرده جفن را باسفل آورده و بآن متصل ساخته بالای آن پارچه انگلش پلاستر چسپانند تا باز حرکت کرده از جای خود نرود و درین نمط تا وقتی
دارند که آنچه [illegible] پیدا شده از پیدا شدن آن [illegible] گردد و باز نوبت متقلص شدن جفن نرسد فقط

فصل نهم در تشنج عضلات جفن

و آن بر دو قسم ست یکی را بلغت انگریزی بلیفرو اسپیزم بکسر بای موحده و لام و سکون یای مثناه تحتانی و فتح فا و ضم
رای مهمله و سکون واو و کسر الف و سکون سین مهمله و فتح بای موحده فارسی و سکون ای معجمه و میم گویند و بلیفرو در لغت یونانی بمعنی جفن
و اسپیزم بمعنی تشنج ست و قسم دیگر را نکٹی ٹیشن بکسر نون و سکون کاف و کسر تای مثناه فوقانی اول و کسر تای مثناه فوقانی ثانی و سکون یای
مثناه تحتانی و فتح شین معجمه و سکون نون گویند و نکٹو بکسر نون و سکون کاف و ضم تای مثناه فوقانی و سکون واو در لغت لاطینی بمعنی پلک
زدن ست و [illegible] بمعنی حرکت ست و مراد از ان زیاده شدن حرکت جفن ست اما قسم اول آن که بلیفرو اسپیزم ست و آنرا [illegible] اسپزم
هم گویند جفن او هم تشنج قوی ست که تا دیر حال خود ماند مثل تشنج کزاز و غیره و سبب قریب آن اذیت شاخ عصب خامس دماغی میباشد
و چون این اذیت بدماغ میرسد و از ان باز بطور ریفلکس در زوج سابع عصب از اعصاب دماغیه می آید و چونکه شاخ این عصب

زوج سابع در عضلهٔ مستدیره جفن آید و آنرا از متأذی شدن آن در بیشتر عضله تشنج پیدا میشود و از اسباب بعیده آن گاهی رسیدن غبار یا افتادن موی شده در چشم یا شعر منقلب که در چشم رود میباشد و گاهی در قسم رمد که بسبب ماده خنازیری حادث میشود و هم در ورم قرنیه و گاهی در بلای اسپتیریاى غشای نوری یعنی زیاده شدن حس غشای شبکی و گاهی مرض عصابه خواه برمحل ابرو خواه بر رخسار و گاهی بعد رسیدن ضربه بر دماغ و چشم و گاهی ورم دماغ و گاهی در بعضی معده و گاهی در مرض هستیریا یا بجمله در هر مرضی که فوتوفوبیا یعنی بغض العین للشعاع یافته میشود این مرض هم پیدا میگردد العلامات در جفن تشنج بود و بسبب آن چشم بند میباشد و اگر خواهند که چشم را بگشایند بکمال دشواری کشاده میشود العلاج سبب مرض را دریافته باز الهٔ آن کوشش نمایند اگر از افتادن غبار خارجی یا موئی نره در چشم پید آمده از چشم بیرون آرند اگر از امراض پیدا شده باشد علاج هر محل مرض نمایند و علاج عام آن اینست که بادونا محلول بالای ابرو و چشم طلا سازند یا یک دو قطره از سلوشن اطروپیا در چشم اندازند و چشم را آرام دارند و جامه سبز پیش چشم اندازند یا عینک شیشهای سبز پوشند بر چشم گذارند تا منع اذیت چشم کند اما قسم ثانی آن کنکت تیشن ست و آن نام اسپزم کلانک ست و آن صعب تشنج قوی ست یعنی بار بار پیدا میشود و بار بار فوراً زائل میگردد و این هم مثل قسم اول از اذیت عضلهٔ مستدیرهٔ جفن حادث میشود و این تشنج گاهی بعضی اعلای گاهی در همه جفن و گاهی در جملهٔ عضلات که جفن خاص میبرد و آن هستند پیدا میشود بسبب گاهی از اذیت خاص که در چشم پیدا شود چنانکه از شعر منقلب که در چشم رود و گاهی در ابتدای رمد گاهی بسبب عادت بدهم این حالت حادث میشود و گاهی از زیاده گرفتن مشقت از چشم چنانکه اطفال را وقت خواندن بسیار میافتد و گاهی از بعضی گاهی از مرض عصب چنانکه در کوریا هم این حالت حادث میشود و گاهی در شدت این حالت خصوصاً هرگاه از کوریا یا بسبب عادت پیدا شده باشد مریض آگاه نمیباشد لیکن هرگاه او را از آن خبردار سازند و بسبب آن متنبه شود از تأثیر قوت نفسانیه این حالت باده میگردد العلامات بار بار در جفن حرکت تشنجی پیدا شده بسبب آن جلد جلد جفن کشاده و بند میگردد و اکثر این حرکت در ابتدای اختیاری واقع میگردد و گاهی بکمال اهتمام ممکن میشود که مریض در ابتداء آن قدری باختیار خود این را هم ساکن کند العلاج اول سبب مرض را دریافته بنظر امکان تجویز الوقت دفع باشد آنرا دفع نمایند و انچه عصبی از تأثیر ضعف عصب ناشی شود علاج باین که مثل آنکه با کوریا حادث میشود علاجش

فَٱعْلَمْ فصل دهم در آفتال میا تارسائی و این اپتیلیا تارسائی هم گویند و این مرض منسوب است بدان برکنارهٔ پلک که میبوس میمز و آن تیج در دهن پلک با پلک کلانتر و بدخیلهٔ غدهٔ مذکور رود و منسوب است استعاره گاهی بطرف جفن و در جلد آنهم ورم پیدا میشود و چون در جملهٔ اجزای کوره ورم عام شود در لغت لاتن اپتیلیا تارسای و در لغت عرب سلاق بر آن اطلاق کرده میشود و اگر فقط بر غدهٔ مولد شعر ورم پیدا شده خارش پیدا شود و از آن موهای پلک ریزد به جکت الاجفان و الابدانه بلغت عرب نامند سوم میگردد و چون این مرض ورم مستحکم و مزمن شده تا عشتای خاندار عضروف هم عام شود در بعض کتب عربیه بنام نهاده میشود بصاره الاجفان غلظ الاجفان السبب سبب قریب آن سوء مزاج خنازیری ست و از اسباب فاعلهٔ قسم ارمد که بعد زوال آنها این ورم باقی میماند و هم گاهی بعد زوال حصبه هم این ورم باقی میماند و گاهی بواسطهٔ امراض دیگر خود این ورم بسبب رسیدن تیج اسم که صاف نباشد یا دخان آن زیاده بود و هم عادت میشود و هرجاکه بر زمین قاذورات زیاده مجتمع باشد یا در صاحب جا قدر زیاده پیدا میشود و کسانیکه در بلاد واقع قریب عرض تسعین که آنجا برودت زیاده و در روز آنجا بقدر رسیده میباشد سکونت میدارند زیاده در این مرض مبتلا میشوند زیرا که مکنهٔ ایشان اکثر کوچک و در آن آتش و دخان زیاده میباشد و ایشان از وراء روزی دران اکثر نشسته میمانند و چون تیج از بیرون آمده حرکت کنند دیلوی و سیرحرکت میکنند و از شدت برده غسل کم میسازند و جامه های قدیمی پوشند العلامات چون مرض مبتدی سلاق باشد اول کنارهٔ جفن حکه و خارش پیدا شده و ورم حرارت

میشود و در چشم هم سرخی و گرمی و ورم حادث گردد و چونکه از ما بین گلاند واز سیوکس میمبرن چشم و جفن ها از غده‌ها مولد شعر رطوبت
خارج شده بر کناره پلک جمع میگردد و ازین سبب وقت صبح اهداب باهم ملتزق یافته میشوند و مریض میداند که گویا در چشم ریگ افتاده
و چون بسوی ضوء شمس نظر میکند متاذی میگردد و بصارت ضعیف میشود که از دیدن اشیای صغار کلال پیدا میگردد و چون مرض قوی
و متمادی گردد پس هرگاه اهداب ملتزقه را جدا سازند موهای پلک شکسته گردند و بر منبت شعر زخم و گاهی شوره پریم پیدا میشوند و موهای
پلک بسبب رطوبتی که خارج میشود باهم چسپیده بالای زخم می آیند پس از نو خارج شدن ریم از زخم کناره پلک زخم مذکور وسیع و کبیر
میگردد و کناره های پلک غلیظ و مستدیر میشوند از استداره کناره جفن اسفل آب چشم یعنی اشک که همیشه از غده خود پیدا شده از پهنا
بودن آن بسوی موق اکبر آمده در بینی میریخت ازین فنا ممنوع شده فوراً از چشم می افتد و مرض سیلان الدمع حادث میشود پس از همیشه
جاری ماندن اشک از چشم زخم بر کناره جفن اسفل بر رخسار پیدا میگردد انجام این مرض گاهی کناره پلک خارش پیدا شده و بالای آن سبوس
حادث گشته مرض متوقف ماند و گاهی سرخی کناره پلک از زیاده مشقت کردن از چشم یا بعد بعضی زیاده میشود و گاهی این ورم کناره پلک و
بر تمام جفن عام میگردد و درین وقت صلابت الاجفان پیدا شده حرکت جفن که برای تفتیح و تغمیض چشم میشود متعسر میگردد و قسمی از تورم
گاهی اینجا پیدا میشود و گاهی بعد سلاق مزمن موهای پلک افتاده و کناره های پلک غلیظ و مستدیر و درخشنده محسوس میشوند و چون
باین حد رسید پس نسبت که غده های مولد رطوبت و مولد و منبت شعر همه فانی شده‌اند و گاهی ازین مرض کناره های پلک بسوی
خارج منقلب شده متشنج میشوند پس از تشنج جفن اسفل بجانب زیر حنه ثقبه مجری اشک بر آن که در نسبت بر جای خود نماند از آن آب
در بینی نرفته سیلان الدمع پیدا میشود و گاهی کناره های پلک بسوی داخل چشم منقلب میشوند و درین وقت از خلیدن موهای پلک در چشم
اذیت پیدا میگردد و گاهی از ورم کناره پلک موهای پلک خلاف عادت پیدا نمی شوند بلکه بر اوضاع مختلفه گشته بعضی بسوی خارج و بعضی
بسوی داخل چشم مایل میشوند و از آنها در چشم زیاده اذیت پیدا میشود علاج اول از همه صاف کردن چشم و جفن است بنا بر آن باید که از
آب گرم مکرر شستشو نمایند تا ریم خشک شده و سبوسه بران باقی نماند بعده بر کناره پلک مرهم سیماب موسوم به ایلوٹ سٹرن آئنٹمنٹ یا مرهم
موسوم به ایلوٹ ریڈ اوکسائیڈ مرکیوری آئنٹمنٹ وقت شب طلا سازند و آنچه وقت صبح اهداب باهم چسپیده میشوند آنها را بالفور سست و
جدا نسازند بلکه بران آب گرم و شیر باهم ممزوج کرده ریزند تا مرهم شسته شود بعده اگر باز بران طلا سازند بعد صاف کنند و
بعد صاف کردن جفن چشم سلوشن ناٹرسلور بران طلا سازند و اگر کدام شوره پریم بود آنرا از سر سوزن شق کرده از آن ریم برآورده باز
بران سلوشن ناٹرسلور طلا سازند و روزانه سلفاس یک گرین در یک اونس گلاب قسم اعلی حل کرده از آن جفن چشم بشویند یا از سلوشن تنگ
چشم را بشویند هر شب تا حصول صحت بعد تصفیه مرهم سیماب که بران لیپا باشند هرگاه کناره های جفن منقلب و متشنج شده
از آن سیلان الدمع پیدا شده باشد درین وقت از نشتر راه جدید مجری اشک برنده که تا بینی رسیده است پیدا کرده دهند و اگر تنها
خارش و سرخی و سبوسه بر کناره جفن پیدا شده باشد درینجا اگر از طلا کردن مرهم سیماب وقت شب و از شستن چشم روزانه با آب نیکو
سلفاس یا از آب شب یمانی صحت شود بهتر و اگر از مرض شدن زبان و دو فایده ظاهر نشود سلفیوریٹ آف لائیم لوشن یعنی آبکه در آن

آب گوگرد و سلفر را میجوشانند و ترکیب ساختن آن در علاج تو بل نوشته خواهد شد ان شاء الله از قادرمین بعد تصفیهٔ جفن بر کنارهٔ آن طلا سازند یا نانگ لیسند و گلیسرین حلکرده بر آن طلا سازند اگر ورم بر کنارهٔ پلک زیاده بود اول ذره گرین نایتریت سلور در یک اونس آب حلکرده دو سه روز بر آن طلا سازند تا ورم دفع شود بعد تدابیر دیگر که پیشتر نوشته شد در روز و شب برای عمل آرند و اگر از غلظ جفن حرکت آن دشوار شده باشد اول بست گرین نایترس سلور در یک اونس آب مقطر حلکرده چند روز بر جفن غلیظ طلا سازند تا ورم زایل شود بعده تنکچر آیودین قدری قدری بر محل غلظ طلا سازند یا مرهم سیماب مذکور بر آن مالند تا آنچه فایده از عروق جدا شده در حال ورم و جفن بخته موش غلظ آن گشته منجذب شود و ایضاً درین حال از نوشانیدن ایودائد پتاس و تنکچر ایودین هم فایده جید ظاهر میشود و برای تقویت این مریض اغذیهٔ جید خورانند و ادویهٔ مقویه مثل کنین و آهن و بارک و دوائی تلخ مثل جنشین و قصب الذریره و کلنبا و مثل آن لیسند نوشانیدن مفید است از وقوع بعضی احتیاط نمایند اگر موجود باشد علاج آن فرمایند که آنهم سبب قوی برای این مرض است و وقت شب پیش روشنی قوی مثل روشنی لمپ و غیره نشسته کار از چشم نگیرند

فصل یازدهم در هردیولس

بکسر های هوز و سکون رای مهمله و کسر دال و سکون یای مثناة تحتانی و ضم الف و سکون واو و فتح لام و سکون سین مهمله و آن ماخوذ است از هردیا که بلفظ لاطین بمعنی دانهٔ شعیر است و نام نهاده شد بان بجهة آنکه بر کنارهٔ پلک پیدا میشود و آنرا بعربی شعیره و بهندی گوهانجنی نامند و آن ورم حار است که اکثر در غدهٔ موسوم به ماهی بومین گلانڈ که آنرا ماهی بومین صاحب بماده در تشریح جفن ظاهر نموده اند و باسم صاحب مذکور موسوم شد و آن مشابه بغدهٔ مولد شحم میباشد در جفن میان غدهای موهای پلک میاند پیدا میشود و گاهی این ورم در غدهای موهای پلک پیدا میشود و این ورم اکثر در یک غدهٔ جفن پیدا میشود و گاهی در وقت واحد در غدهای متعدد هم حادث میگردد و ایضاً این مرض در سن طفولیت خصوصاً وقتیکه کمزوری و ضعف پیدا شود یا استعداد خنازیری بود زیاده پیدا میشود در وقت شباب هرگاه جفن مرض سبوسه باشد زیاده پیدا میگردد و گاهی بسبب مالیدن چشم و گاهی از رسیدن سردی میشود و چون این مرض درکسی بار بار پیدا شود دلیل کمزوری خون است لعلاج گاهی این ورم بعد ظهور بر وز خود بخود دفع میگردد ولی آنکه دران ریم افتد اما اکثر آنست که چون این ورم پیدا میشود قدری ریم هم دران می افتد و بعد انفجار و جریان ریم صحت میشود پس بهتر آنکه هرگاه این ورم پیدا شود اول از آب گرم قدری گرم نموده بار بار جفن را بشویند تا آنچه شحم همراه عرق بر جفن بر آمده مجتمع میماند دفع شود چه بدون آن اثر کاشک نقره بر جفن موثر نمیشود بعد از پارچهٔ باریک صاف رطوبت جفن را خشک کنند بعده کاشک نقره محلول با آب که از ذره گرین تا پانزده گرین در یک اونس آب صاف حلکرده باشند بر ورم طلا سازند یا قلم مو غین با آب تر کرده قدری فشرده دو سه بار بر اصل کاشک نقره گردانیده بر ورم مذکور گردانند که ازین تدابیر دو افحص بر محل مرض میرسد و مانند مثل سلوشن آف نایتریت سلور در محل غیر مرض بر جفن یا ورم منبسط نمیگردد یا کاڈین را بذریعهٔ قلم موئین بر ورم مذکور طلا سازند یا یلاڈونا را با آب صاف حلکرده بذریعهٔ قلم موئین بر ورم طلا سازند و گاهی پارچه با آب سرد تر کرده بر این ورم بستن مفید میباشد و ایضاً ازین امر از بستن چشم بیمار چه حاصل آن رم حاصل میشود چه بسبب آن حرکت جفن بند میگردد و از آن در اذیت رم سکون حاصل نشود اما هرگاه

این ورم متنزل بود و درد و سرخی زیاده شود پس آن از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید رسانند یا پارچه از آب گرم تر کرده یا آرد تخم کتان با آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر چشم نهاده بر بندند تا برودی پخته منفجر شود و در انفجار آن انتظار خود منفجر شدنش نمایند بذریعه حدیده شگافته و این ورم هرگاه در غده شعریه بود وقت انفجار یک ثقبه دران حادث شده ریم جاری میشود و اگر در غده های میبومین گلاند باشد ثقبه های متعدد برای جریان ریم دران مثل کرنبسل پیدا میشود و گاه هرگاه ریم دران منعقد در این وقت هم انتظار کنند که خود منفجر شود یا باعانت غمز آنرا شق نکنند الا ورم مذکوره در غده های دیگر پیدا خواهد شد چون بدون انفجار و جریان ریم این ورم زائل میشود بعد آن درین موضع قدری صلابت تا مدت دراز باقی میماند پس اگر چنین شود در این وقت برای دفع کردن صلابت مذکوره مرهم سیماب زرد رنگ لائیتی بر آن نهند یا تنکچر ایوڈین بران طلا سازند علاج عام این مرض آنست که چون ظاهر شود کدام مسهل فوراً بنوشانند بعد آن دوای مقوی دهند مثل منرال ایسڈ که آنرا با کدام دوای تلخ مثل نقوع بارک یا کوشیا یا قصب الذریره نوشانند یا کنین همراه تنکچر استیل بنوشانند و اگر این مرض بطفل عارض شود گری پوڈر مسهل نوشانند و بعد آن سفوف بارک و سودا بای کاربناس هر دو مساوی الوزن گرفته یکجا کرده از دو نیم گرین تا پنج گرین از وی واحد روز روزانه دو سه بار همراه آب ساده بنوشانند بعد دو سه روز از خورانیدن این دوا فیری ایوڈائیڈ یا سائیراس دو سه گرین همراه نبات سفید آب مصفی دو سه بار روزانه طفل را نوشانند یا سرپ فیری هائپو فاسفیت از پنج قطره تا ده قطره همراه آب صاف حل کرده بنوشانند هرگاه بسبب استعداد خنازیری کسی را بار بار این ورم پیدا شود آنرا سرپ فیری ایوڈائیڈ همراه روغن جگر ماهی نوشانند و در همه اقسام آن اغذیه مقویه خورانند فقط

فصل دوازدهم در التصاق الجفنین

و آن بر دو قسم است یکی آنکه کناره یک جفن با کناره جفن دیگر بچسپد و آنرا بلغت گریک انکلو بلیفرن بفتح همزه و الف و سکون نون و کسر کاف و ضم لام و سکون واو و کسر بای موحده و لام و سکون یای مثناة تحتانی و فا و فتح رای مهمله و سکون نون یعنی چسپیدن پلک است نامند چه انکلو نزد در لغت گریک از روی حقیقت عبارت است از اینکه مفصل و استخوان با خود ها بچسپند و چونکه اینجا کناره های هر دو پلک با هم می چسپند لهذا مجازاً برای آنهم انکلو اطلاق کرده شد و بلیفرن بمعنی جفن است و دوم آنکه جفن با مقله چشم ملتصق گردد و آنرا بلغت گریک سمبلیفرن بکسر سین مهمله و سکون میم مینامند چه سم در لغت شان بمعنی ملتصق شدن دو چیز است چون اینجا جفن با چشم که چیز است ملتصق میشود لهذا این اسم موسوم شد اما قسم اول آن که چسپیدن کناره یک پلک با کناره پلک دیگر است پس سبب آن هر مرض جفن است که بسبب آن میوکس ممبرن جفن از جای خود زائل گشته و از زوال آن اینجا زخم پیدا شده کناره های آن بچسپند چنانکه در اقسام رمد پیدا میشود و گاهی از سوختن جفن هرگاه بسبب کدام محرق مثل نار یا دوای محرق یا از آب گرم بسوزد هم این مرض پیدا میشود و گاهی وقوع ضربه یا حدوث زخم که اتفاقاً بر کناره پلک رسد از ان میوکس ممبرن آن زدوده شود و زخم پیدا گردد هم حادث میشود و علامات التصاق الجفنین گاهی در تمام پلک عام میباشد و گاهی در بعض مواضع آن واقع میشود و این اکثر قریب موق اکبر می‌باشد بهر صورت خواه عام باشد یا خاص در بعض مواضع باشد لیکن یک ثقبه در میان جفنین قریب موق کشاده میماند که از ان آب از چشم جاری میشود و گاهها التصاق برین نحو واقع میشود که هر دو کناره پلک بیواسطه و بالذات با هم می چسپند در این صورت در حرکت جفن عسر پیدا میگردد

فصل دوازدهم در التصاق الجفنین

گاهی در التصاق آنچه ماده از زخم جفان خارج میشود از ان غشای جدید پیدا گشته درمیان هردو کناره جفن میماند و فی الواقع کناره های پلک باین غشا ملتصق میشود و درین وقت در حرکت جفان یا دو تعسر میباشد العلاج علاجش اینست که آله سوم پهدر گهتر اکه بکسر دال هندی و راى مهمله و سکون کاف و فتح تای هندی و سکون رای مهمله آله ایست مثل میل که در ... ط آن مجری ساخته میباشد یک طرف در چشم انداخته سر آنرا از ثقبه که درمیان هردو جفن برای جریان آب چشم میباشد برآورده سرکاره را بران نهاده بلا زحمت مجری که در آله مذکور میماند تا آخر چشم اگر التصاق عام باشد یا تا آخر محل التصاق اگر خاص مع درسانند تا کناره های پلک از هم جدا شوند و در کدام جزو از اجزای عین یا جفن قطع واقع نشود و بعدان کدام روغن تبرید یا مرهم بر کناره های جفن مالیده باشند تا بار کناره ها ملتصق نشوند اما قسم ثانی که ملتصق شدن هست پس سبب آنهم همان است که در قسم اول نوشته شد لیکن اینجا شرط اینست که در مقابله چشم هم از زوال پوست میمبرین آن زخم پیدا شده باشد تا هردو باهم شده ملتصق شوند اکثر این چنین زخم از دخل شدن آهک که هم در چشم پیدا میشود اینجا هم گاهی جفن و مقابله چشم بالذات و بیواسطه باهم می چسپند گاهی غشای جدید پیدا شده بواسطه التصاق جفن با چشم میشود باجمله این التصاق هم گاهی عام میباشد گاهی در مواضع خاص از چشم جفن واقع میشود اما هرگاه عام باشد درین وقت حرکت چشم و جفن متعسر میگردد و هرگاه التصاق بواسطه تولد غشای جدید بود یا در محل خاص بیواسطه بود درین هردو صورت چشم و جفن قدری حرکت میکنند لیکن التصاق جفن با چشم اکثر طبقه قرنیه ضرر و نقصان میرسد العلاج هرگاه التصاق جفن با چشم بیواسطه غشا شده باشد لا علاج است و اگر التصاق هردو بتوسط غشای جدید پیدا شده باشد درین وقت غشای جدید را قریب کناره پلک از سر مقراض یا کارد نشتر شده وقطع کرده و هند و بعد آن روزانه دو سه بار درمیان این زخم غشای جدید پیروت داخل کرده و کدام دهن نخته باشند تا غشائی کود باز متصل و ملتزق نشود فقط ۞ فصل سیزدهم در انتثار الاهداب آنرا بلغت گهر یک بالهاروز بفتح جیم وسکون الف و فتح دال هندی وسکون الف و ضم رای مهمله وسکون واو و کسر رای مهمله و اثال سکون ثانی بمعنی ضایع شدن موهای پلک باز نه پیدا شدن آنها میباشد السبب اکثر این مرض بعد بهردی اولش و گاهی بعد جدری حادث میشود زیراکه آنچه بثره درین مرض در جفن پیدا میشود از ان غده مولد شعر هدب که در محل شعر بود فانی میگردد و از اسباب قوی آن مرض ... تاریشا گی است هرگاه تا مدت دراز بلا علاج باقی ماند درین وقت بعد آن اکثر این مرض پیدا میشود و گاهی بعد امراض حاده که سبب قوت باشد مثل سلاس و غیره هم این مرض حادث میگردد و لیکن فرق نیست که آنچه از اسباب ثلثه سابقه پیدا میشود در ان باز موها نمیرویند و آنچه از امراض مذکوره پیدا میشود بعد ازاله مرض باز موهای هدب در آن میرویند العلامات کسانی را که این مرض عارض میشود اکثر چشمان خود را مجتمع ساخته می بینند زیرا که زبون موئی شده که مانع وصول اذیت بچشم اند چون روشنی و غبار بیواسطه در چشم داخل میشود لهذا چشمان را مجتمع و منقبض ساخته می بینند تا موذیات بسبب آن کم رسند و ایضا جفان را جا بجا زیاده تر چشم حرکت میدهند باین که میکشایند و فرو دمی بندند تا بذریعه این تحریک بار بار چشم خود را صاف سازند هم بصارت ضعیف میگردد و موهای پلک بر کناره پلک کم میباشند یا مطلقا معدوم میشوند العلاج آنچه از بهردی اولش یا از جدری حادث شده باشد لا علاج است ایضا این قسم بر تمام پلک نمیباشد بلکه بخصوص بجا بجا میباشد

که آنجا شعره برآمده بود و آنچه از تیمار رسامی پیدا شده باشد در آن علاج مرض گوناگون چه آنچه از امراض علامه پیدا شده باشد آن علاج مرض اصلی نمایند

لیکن آنچه از آتشک پیدا میشود در موهای پلک و ابرو هر دو واقع میشود و چونکه ناپیدا شدن موی ابرو موجب قبح صورت است لهذا باید که بر محل کناره پلک منبت موها

قدری قدری مجمع ناس سرکه بمالند و بر محل ابرو کلاه مومین که در ولایت انگلستان ایلی برن ساخته میشود بکار برند فصل چهاردهم

در قمل الاجفان آنرا در لغت انگریزی تراتی ایز نیز زبان هندی بفتح رای مهمله و سکون لف و کسر یای مثناة تحتانی و فتح الف و سکون

یای مثناة تحتانی و کسر رای مهمله و سکون ثانی یعنی افتادن قمل در شعر پیامند باید دانست که چنانکه قمل در موهای اعضای دیگر مثل

موهای سر و ریش و موی بغل و عانه و موهای بدن پیدا میشود همچنین در موی پلک و ابرو هم می افتد لیکن در موهای مواضع سته مذکوره قسم های

قمل جدا جدا پیدا میشوند و یکی در محل دیگری نمیماند اما آنچه در موهای مژه پیدا میشود آنهم قسم خاص است که بسیار صغیر الجثه بود و سبب آن

عموماً چرک آلود ماندن بیخ موها است و کسانیکه جو و گندم و حبوب زیاده میخورند و بدن صاف نداشته و غسل نمیکنند در موهای بدن

ایشان قمل زیاده پیدا میشود و کسانیکه گوشت میخورند در ایشان کمتر پیدا میشود و عرق بدن قاتل قمل است العلامات حکه و خارش بشدت

اشعار یعنی یاده محسوس میشود و از مالیدن بار بار کناره های پلک سرخ میگردند و چون موهای مژه را بغور می بینند بر موهای مذکوره

مثل نقاط سیاه دیده میشود که بر آن گمان گرد میشود که دانه های کدام سفوف اند اما هرگاه بذریعه خورد بین می بینند معلوم میگردد که بچه ها و

بیضه های قمل خورد اند العلاج اصل علاج صفائی و زیاده شوئیدن بن موها است بآب صاف اما کسیکه نتواند بچشم رساند او را

باید که ڈائلوٹ سٹرن آنٹمنٹ یا ڈائلوٹ ریڈ اوکسائیڈ اف مرکیوری آئنٹمنٹ بر موهای مژه و ابرو بمالد یا رسکپور کرین در یک اونس آب مقطر

حل کرده موهای مژه و ابرو را از آن بشوید که فوراً ازین تدبیر قمل میمیرد لیکن در استعمال آن احتیاط ضرور است از ینکه این دوا در چشم داخل نشود و الا

مورث اذیت زیاد در چشم خواهد شد باید دانست که قمل در ابدان قذره زیاده می افتد و اگر از ابدان ایشان در ابدان طیبه رسد فوراً از آن گریز

کرده میرود و سبب اینکه در ابدان طیبه غذای خود را که چرک است نمییابد فقط کم فصل پانزدهم در شعر منقلب و زاید و آن بر دو قسم است

یکی آنکه موهای پلک در صف واحد بر منبت طبیعی رویند لیکن بعضی بر هیئت طبیعی خود مانند و بعضی کج و منقلب شوند بعضی بسوی

داخل و بعضی بسوی خارج و این را بلغت انگریزی ٹرکیاسس ایز زبان هندی و سکون ای مهمله و فتح کاف و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی

و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر زای معجمه اول و سکون ثانی یعنی موهای مژه که زیاده منقلب باشند قسم دوم آنکه موهای پلک در دو

صف رویند یک صف بسوی داخل چشم رود و یک صف بسوی خارج چشم آید و این را بلغت انگریزی ڈسٹکائی ایز زبان هندی

و سکون سین مهمله و کسر تای مثناة و سکون کاف و فتح الف و کسر یای مثناة تحتانی و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر زای معجمه اول و

سکون ثانی لیکن درین قسم ضرور نیست که از دو صف شدن موهای پلک عدد آنهم زیاده بود بلکه در آن بعضی موها از جائی منبت طبیعی

خود در شده و جای دیگر میرویند که از آن دو صف پیدا میشوند اکثر سبب آن کثرت انفتال میباشد و اکثر در مرض انفتال میبا از اقسام رمد

و انفتال میبا سامی از امراض خفیف واقع میشوند هرگاه این امراض کهنه شوند و توجه بسوی علاج آنها نکرده شود و گاهی بعد حدید

و گاهی بعد سوختن حفن یا بجائه از هر چیزی که دمل یا زخم بر کناره پلک پیدا کند که از ریم آن موهای پلک آلوده و چسپند این مرض پیدا شود

العلامات چون موها در چشم منقلب شده میروند در چشم سرخی و اذیت از خلیدن آنها پیدا میشود خصوصاً وقت طبقه قرنیه از خلیدن آن زیاده اذیت پیدا شده سفیدی بر آن ظاهر میگردد و عروق سرخ بسبب ورم در ان دیده میشوند و آخر به بصارت نقصان میرسد و در هر دو قسم گاهی موهای یک منقلب گشته در جای کوچک یافته میشوند و گاهی بر تمام جفن میباشند و گاهی موی منقلب بسبب وقت جرم خود معلوم نمیشود لیکن هرگاه بعد صحت اقسام مد اذیت در چشم باقی میباشد شبهه پیدا میشود با اینکه شاید شعر منقلب پیدا شده باشد پس درین وقت باید که چشم را ببینند اما گاهی از انقلاب جفن هم شعر منقلب دیده نمیشود زیرا که چون جرم آن دقیق میباشد و رنگ آن قوی نبود و ازین سبب محسوس نمیگردد لیکن هرگاه کناره پلک را بر قرنیه آورده ببینند بسبب سیاهی قرنیه شعر مذکور دیده میشود العلاج اگر یک دو موی منقلب باشند درین وقت بهتر است که موهای منقلب با موهای دیگر هم کرده از کدام چیز چسپانند بچسپانند تا اذیت دفع شود یا بار بار موهای منقلب را از کلبتین کوچک گرفته نتف کنند که گاهی از همین عمل نتف بیخ شعر مذکور ضایع میگردد و روئیدن آن موقوف میشود و پس اگر ازین هم روئیدن موهای مذکور موقوف نشود بعد نتف از سر سوزن گرم بیخ محل نتف داغ کرده دهند یا سر سوزن را بعد نتف شعر در سلائی نازک تیر سلوقوی آلوده در مجری بیخ شعر مذکور داخل کنند تا از ان ورم پیدا شده راه مذکور بند گردد و عوده مواد شعر فانی در روئیدن موها مسدود گردد یا سوزن را که در ان خیط ابریشمی انداخته حلقه ساخته باشند از جانب داخل جفن انداخته از جانب خارج جفن بر آرند چون حلقه مذکور قریب موی منقلب شعر مذکور را در حلقه گرفته بیرون جفن بکشند تا سر شعر مذکور بیرون جفن آید خلیدن آن در چشم موقوف شود و اگر از کدام تدبیر مقصود حاصل نشود یا موهای منقلب یا در بر تمام جفن باشند درین وقت کناره جفن را اول در جانب عمق آن تراشند و قطع کنند و این قطع را تا جائیکه بیخ شعر مذکور بوده آن قریب غضروف جفن تمام رسانند بعد از خارج جفن تا جائیکه در عمق آنرا تراشیده بودند ... منقلب شدن کناره های جفن بسوی داخل چشم و آنرا بلغت یونانی ... نامند یعنی منقلب شدن کناره های جفن بسوی داخل چشم زیرا که ان بکسر الف و سکون نون بمعنی اندرون است ... فارسی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون نون بمعنی منقلب شدن است بسوی جانبی با تمام این مرض بر دو قسم است یکی ... و آنرا اسپاناو کی که بمعنی تشنج است هم میگویند چه دران تشنج عضلات ضرور است دوم ... پس در آن حدوث کدام ورم و غلظ ضرور نیست السبب سبب قریب آن تشنج ریشه های عضله ... بر کناره آن جفن بسبب آن جفن اعلی حرکت کرده جفن اسفل می آید و از ان چشم بسته میگردد ... است که در آن از دیدن ... العین للشعاع و سیلان دمع پیدا گردد و گاهی بعد ... هرگاه بسبب کدام مرض چشم نوبت به بند داشتن چشم تا مدت دراز رسد پس بعد آن از کشادن چشم ... تشنج حادث میشود و گاهی در مشایخ بعد عمل قدح چشم که برای کتارکت کرده شود هم این مرض پیدا میشود که سابقاً جلد جفن ایشان زیاده مسترخی بود چنانکه در مشایخ دیده میشود درین مرض زیاده مبتلا میشوند و این مرض در جفن اسفل زیاده پیدا میشود

خصوصاً در کسانیکه برای دفع شدن مرض کتارکت در چشم شان قدح کرده شده باشد العلامات فی الواقع درین قسم کدام رم
یا غلظ در جفن پیدا نباشد لیکن چونکه از انقلاب کنارهٔ جفن در غیر محل خود میرود لهذا معلوم میشود که قدری جفن غلیظ شده و هم موهای
پلک معلوم نمیشوند مگر وقتیکه جفن را بسوی اسفل بکشند آنزمان کنارهای پلک و موهای مژه دیده میشوند و مادامیکه جفن را کشیده از
آنجا معزول دارند جفن بمحل خود میماند و چون انامل را از آن بردارند فوراً کنارهای پلک متشنج گشته بسوی داخل چشم میروند و همیشه
مریض چشم خود را منقبض ساخته میدارد تا حرکت جفن بند گردد زیرا که از حرکت آن چون موها در چشم زیاده میخلند لهذا از آن خائف بوده چشم را
بقوت بند میدارد و ایضاً از خلیدن موها در چشم اذیت پیدا شده سرخی و درد در چشم حادث میشود و بر قرنیه سفیدی ظاهر گردد و در چشم زخم
از خلیدن موهای مژه پیدا گردد و بر کنارهٔ جفن هم بر رخسار از جریان دموع دایم جراحت حادث میشود العلاج اگر از رسیدن ضرر
بر چشم یا از کدام مرض چشم این تشنج پیدا شده باشد علاج آنها نمایند پس اگر بعد زوال امراض مذکوره و ضرر باهم مرض باقی ماند بعد
ازان پارچه بشکل آن بوده یا دیگر شیء چسپنده مثل کلودین بر جلد مسترخی جفن نهند تا بسبب آن استرخای جفن زایل شود و بعد یکروز اول جلد
مسترخی جفن را از مقراض ببرند و بعد عضلات را که زیر آن هستند قطع کنند تا بعد از اندمال زخم این تشنج انقلاب بسوی داخل
چشم مسدود شود اما قسم که اینک آن پس درین قسم جفن از شکل طبیعی خود متغیر شده جمله اجزای آن مثل غضروف و عضلات و جلد جفن غلیظ
میشوند السبب سبب قریب آن تشنج و هم فساد شکل چشم پیدا شده زیرا که درین قسم جفن طول خود کم میگردد و از اسباب فاعلهٔ آن هم
فرمین است که از اقسام رمد و گران بولر و اشال [illegible] که از امراض چشم اند و از مرض جفن که اشال [illegible] سائی است هرگاه این امراض کهنه
شوند پیدا میگردد و گاهی بعد سوختن جفن از رسیدن آتش یا دیگر اشیای حاده محرقه متفرقه بر جفن هم پیدا میشود وقتیکه بعد صحت زخم جلد انجا
منقبض متشنج شود العلامات همیشه مریض چشم خود را منقبض متشنج میدارد و چون کنارهٔ جفن را کشاده می بینند مسافت بین الموقین
که در طول است کم دیده میشود و همچنین آنچه وسعت که درمیان جفنین وقت کشادن آنها در حال صحت دیده میشد صغیر معلوم میشود و بسبب متشنج
شدن پلک متغیر شدن آن از حال صحت و اگرچه جفن را بسوی اسفل [illegible] کشند لیکن بمحل طبیعی خود نمی آید و هم منقلب بسوی داخل چشم
میمانند و کنارهای پلک غلیظ دیده میشوند و از خلیدن موهای مژه در چشم آنچه حالات که در بیان شعر منقلب باید نوشته شده اند اینجا
هم حادث میشوند و اکثر بصارت چشم را از آن نقصان میرسد العلاج اول سبب مرض را دریافته آنچه لایق دفع باشد تدبیر دفع
آن فرمایند پس اگر بعد زوال سبب هم مرض باقی ماند درین وقت آنچه در فصل سابق در علاج [illegible] آمده [illegible] قطع کردن کنارهای
پلک و [illegible] و ثانیاً در طول نوشته شده موافق آن عمل آرند پس اگر بعد آن هم وسعت بین الجفنین کم دیده شود درین وقت جلد بالای موق
صغیر را در طول جفن شق کرده کنارهٔ [illegible] همین شق [illegible] ساخته را در طول جفن کشیده با جلد صدغ ضم کرده دوخته دهند تا باز تشنج شده صغیر نگردد
فصل هفتم در انقلاب الجفن الی الخارج که در لغت [illegible] ایکتروپین بمعنی منقلب شدن کنارهٔ جفن بسوی خارج گویند
زیرا که ایک بکسر الف و سکون کاف در لغت گریک بمعنی خارج است و تروپین بمعنی انقلاب است بسوی جانبی [illegible] چنانکه تا سابقاً
وازین انقلاب لازم می آید که عکس [illegible] جفن چشم نمایان میشود [illegible] و این مرض هم بر دو قسم است اول الکیوت یعنی حاد

دوم کراتیکا یعنی مزمن قسم اول بسبب تشنج عضلات جفن میشود و کراتیکا بسبب ورم و دیگر امراض جفن و چشم پیدا میگردد اما قسم اول پس اکثر
بعد قسم سوم که از قذارت جامه و غیره میشود و هم آنچه بسبب میا اطفال نو مولود عارض میشود و بعد آنهم این مرض پیدا میگردد و هم بعد گذران لولیه
افتال سیاه قیتیله آنهم حاد باشد پیدا میگردد زیرا که چون درین امراض ورم و تشنج هر دو میباشند لهذا میوکس ممبرن جفن از تشنج عضله
منقلب میگردد و گاهی ازین انقلاب و تشنج چون انشعار آن بچشم و جفن میرسد لهذا ازان میوکس ممبرن که منقلب شده بود زیاده متورم
و غلیظ میگردد العلامات همیشه مریض چشم خود را بند میدارد و کناره های جفن بسوی خارج منقلب دیده میشوند و چون خواهند که
آنها را بجای خود دارند بدشواری می آیند و بعد گذشتن از دست فورا بسوی خارج منقلب میشوند خصوصا هرگاه طفل گریه کند و از
زیادتی ورم حال چشم معلوم نمیگردد خصوصا قرنیه دیده نمیشود و هرگاه تشنج قوی باشد میوکس ممبرن جفن که منقلب شده بود سرخی آن
مبدل بسیاهی میگردد و از تاثیر هوا اگر انقلاب تا مدت دراز ماند میوکس ممبرن مذکور شور پیدا میشود العلاج از هر سبب که
باشد اول علاج سبب نمایند و اگر بعد زوال سبب هم باقی ماند علاج خاص آن نمایند باین نحو که اول میوکس ممبرن منقلب را بنشتر
خط دار کشند تا خون ازان بمقدار کثیر جاری شود و بعد بند شدن جریان خون و شستن جفن سلوشن نائترسلور که خفیف الوزن باشد بران
طلا سازند و چشم را بند دارند پس اگر بعد زوال ورم میوکس ممبرن که غلیظ شده بر غلظ خود باقی مانده باشد [illegible] آن قطع کرده
از نشتر نگشتند سبب میوکس ممبرن مذکور را اگر چه چندان بفشارند که آنچه خون که دران بوده باشد از جای خود حرکت کرده و در آید
و جفن مذکور را بجایش آورده چند رفاید بران نهاده از رباط به بندند پس اگر ازین تدبیر هم صحت نشود [illegible] این است که هرگاه تعذر
امراض که سبب آن هستند بعد زوال ورم غلظ در خارج جفن باقی مانده باشد درین وقت از فارسیپس یعنی کلبتین آنرا گرفته از مقراض
ببرند تا منقلب شدن آن رفع گردد و بعد آن آنچه در تدبیر ثانی نوشته شد بعمل آرند که اما قسم ثانی آن که کراتیکا هست بعد ورم مزمن
یا بعد زخم یا بعد سوختن جفن عارض میگردد زیرا که بعد ورم مزمن چون سیلان مواد پیدا میگردد و ازان هم زخم و خراش بر جفن حادث میشود
و بعد صحت زخم و سوختن جفن جای که زخم حادث شده بود و ازان زخم جفن ممبرن شبه ای جدید پیدا شد بعد حدوث خشکی شبیه تقلص
و تشنج پیدا میگردد و ازان جفن بسوی خارج منقلب میشود العلامات کنارهای جفن منقلب دیده میشوند و همیشه اشک از چشم جاری میماند
زیرا که از انقلاب جفن نقبه مجری اشک بر دیده از چشم هم بسوی خارج می آید لهذا ازان همیشه اشک بسوی خارج چشم جاری میگردد و
بسوی بینی نمیرود و ازین جریان مواد خراش و زخم بر جفن اسفل پیدا میشود و چونکه در جانب انقلاب جفن متعدد اند پس اگر انقلاب
قلیل بود ازان زیاده ضرر ظاهر نمیشود و اگر کثیر باشد پس از عدم ستر چشم اشیای موذیه مثل غبار خارجی و غیره بالذات در چشم میرسد
و ازان میوکس ممبرن چشم متاذی شده سرخ میگردد پس پیش چشم آثار اذیت ظاهر میباشد و میوکس ممبرن جفن منقلب شده گاهی
غلیظ میگردد و لیکن بر رنگ و صورت خود میماند و گاهی مثل جلد بدن میگردد که اطلاق میوکس ممبرن بر آن نکرده شود العلاج
آنچه بسبب ورم مزمن حادث شده باشد در آن علاج ورم اول نمایند تا بعد زوال سبب مرض زائل گردد و درین قسم از تکمید آب گرم
اول بر جفن و بعد آن از نهادن مرهم زنگ [illegible] نفع کثیر حاصل میشود و پس ازان زخم هم بهتر میگردد و بسبب [illegible] اشک [illegible] از چشم جاری

میشود بر جلد زیر جفن و عارض نمیرسد تا خراش پیدا کند بلکه از بالای مرهم جاری میگردد و اگر سیوکس ممبرن منقلب باده غلیظ باشد
نشتر انداخته جا بجا شق کرده خون بر آرند ایضاً اله جفان را بجایش آورده برابر ساخته پارچه پشکل آلوده بر آن نهند تا از جا نخورد و
بعده بران رفاید نهاده از رباط ببندند ایضاً اله اصل کاشک نقو یا اصل توتیا یا سلوشن قوی نائتر سلور یا سلوشن قوی توتیا بطوری
بر سیوکس ممبرن جفن منقلب نهند تا قدری سفیدی در آن حادث شده زخم پیدا شود و بعد شدن زخم مذکور از حدث تقلص و اجتماع آن
انقلاب رفع گردد ایضاً اله سیوکس ممبرن جفن منقلب با چندان از مقراض ببرند تا بعد صحت زخم بمقدار اصلی خود آید و انقلاب زایل گردد
ایضاً اله خود جفن منقلب را در وسط آن بقدر زیادتی آن که از استرخای خود طویل شده تا عارض ببرند و بعد بریدن بدوزند و بر جایش
نهاده ببندند تا صحت شود ایضاً الداول زیر جفن منقلب عارض زخم پیدا کنند تا بسبب آن در جفن منقلب استرخا پیدا شود و بسبب
آن بردن آن بر جایش ممکن گردد پس بجایش رسانیده برای ازاله طولش از جانب موق اصغر جفن مذکور را بقدر ضرور بریده بدوزند
تا بمقدار طبیعی خود آید و طول آن که از استرخا پیدا شده بود دفع شود و اگر انقلاب جفن بعد سوختن از تقلص ریشه های جدید قایم بر
در محل سوختن حادث شده باشد درین وقت بهتر نیست که نشتر ریشه ها بریده جای جدید از محل عارض تا پیشانی گرفته در میان کناره های
زخم تازه نهاده بدوزند تا تقلص پیدا نشود و اگر هیچ تدبیر انقلاب جفن زایل نگردد و اذیت سیلان دموع موذی باشد درین وقت برای
دفع کردن اذیت مذکور راه جدید برای سیلان و جریان اشک بسوی بینی پیدا کرده دهند چنانکه پیشتر نوشته شد فصل
بیست و پنجم در امراض لاکری مل سیستم بفتح لام و سکون الف و کاف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون
لام و کسر سین مهمله اول و سکون ثانی و فتح تای مثناة فوقانی و سکون میم یعنی امراضیکه در آلات تولد اشک حادث میشوند و در اینهم دو
توضیح اند توضیح اول در انفلیمیشن لاکری مل گلاند یعنی ورم غده مولد اشک از ابلیت گریک و کسی اودین اکیمس گویند
و ڈاک ری او بفتح دال هندی و سکون الف و کاف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و ضم الف و سکون واو بمعنی اشک است و اڈن بفتح
و فتح الف و کسر دال هندی و سکون نون بمعنی غده است و ایٹس بفتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله
بمعنی ورم است حاصل آنکه ورم غده اشک است بالجمله این مرض قلیل الحدوث است لیکن بر دو قسم است اکیوٹ یعنی حاد و کرانیک یعنی مزمن
و سبب هر دو قسم اکثر رسیدن ضربه بر چشم میباشد و گاهی کدام سبب ظاهر نبود العلامات هرگاه اکیوٹ بود در جفن اعلی قریب موق اصغر درد
و سوزش و ورم یافته میشود و ایضاً ورم های موسوم بود و بعد تمام جفن و سیوکس ممبرن چشم هم پیدا میشود و من بعد این علامات خود بخود
رفع میشوند یا در غده مذکوره ریم متولد میشود و درین وقت ضربان سوزش درد با جمله علامات پیدا شدن ریم زیاده حادث میشوند
العلاج اول چند عدد زلو بر محل ورم غده چسپانند بعد آن و اینکه ورم و تر باشد مثل پولٹس تخم کتان بر آن نهند یا اسپنج گرم و تر یا
و ایضاً از ادویه مسهله که از قسم نمک اند اسهال نمایند پس اگر ازین تدبیر رفع نشود و نوبت به تولد ریم رسد فوراً از نشتر کشاده ریم بیرون
آرند و پارچه بر روغن کاربولک آلیسیده یا پوٹ تر کرده بر محل زخم نشتر نهند تا به گردد اما هرگاه این ورم مزمن بود علامتش آنست که اول تا مدت
دراز بماند و هم آنکه سرخی و درد کم میباشد لیکن ورم و سختی در محل غده مولد اشک زیاده بود و قدری اودیما جفن و سیوکس ممبرن چشم هم یا

میشود گاهی از زیادتی مقدار ورم مذکور مقله چشم منتفر میگردد و جفن اعلی بر جفن اسفل می افتد که بسبب آن باز کشاده میشود العلاج نیکو الود بر محل ورم
طلا سازند یا مرهم الود اسیدا میوسیم ترکانه صفته الود اسیدا میو چیم بیتد لاسم با شحم بز که چهار درام باشد حل کرده نگهدارند و روزانه دو بار یک قدری بر ورم
مالیده باشند ایضا برای منجذب شدن ماده ورم مذکور ایندوا را چند مدت بنوشانند صفت ایود ائید پاسیم دو گرین پاس های کاربنات
پنج گرین همراه کدام دوای تلخ مثل انفوز کلمبا یا انفوز کواشیا که یک اونس باشد حل کرده روزانه دو بار بنوشانند توضیح دوم در بیان
پیرتروفی آف کرنکل یعنی زیاده شدن مقدار غدهٔ مولد اشک بی اینکه در ان ورم باشد و پیدا شود این مرض گاه گاه دیده میشود لیکن
سبب آن تا حال ظاهر نشده العلامات محل غدهٔ موصوفه قدری نتو و زیادتی مقدار و صلابت قلیل محسوس میگردد العلاج اینچه
ادویه در علاج ورم مزمن این غدهٔ مذکور شد از آنها را باستعمال آرند و نوشانیدن سرپ فیری ایود ائید اینجا خاصه بسیار مفید است
و اگر هیچ تدبیر نفع نکرد و مریض از قبح منظر خود شکار اخراج غده مذکوره شود آنرا اشتق کردن جلد جفن بیرون آرند فقط تمت

فصل نوزدهم در امراض ماق چشم و آنرا بلغت انگریزی کران کیولا لیکرملا بالفتح کاف و سکون ای مهمله و فتح الف و سکون نون و کسر کاف
و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و فتح لام و سکون الف یعنی قطعه کوچک لحم است مینامند و در آنهم چند توضیح اند توضیح اول در ورم ماق
و آنرا انفلمیشن آف کران کیولا لاکریملیس میگویند چه لاکریملیس یعنی محل اجتماع اشک است یعنی ورم موق چشم که محل اجتماع آب چشم است
زیرا که اینجا اشک زیاده مجتمع میگردد بالجمله گاهی در اینجا هم ورم پیدا میشود و سبب آن اکثر رسیدن سردی و گاهی از صدمه ضرب و گاهی
از افتادن کدام جسم غیر طبیعی مثل قطعه کوچک آهن یا خشب یا موی شره وغیره هم پیدا میشود زیرا که بعد افتادن آن در چشم خارش پیدا میشود
و از خاریدن چشم جسم مذکور در آن زیاده میخلد و اذیت پیدا شده ورم عارض میگردد العلامات لحم ماق کبیر المقدار و زیاده سرخ دیده میشود
و درد هم در آن محسوس میگردد خصوصا وقت بند کردن چشم یا بتحریک جفن از ین ورم موق درد هم پیدا میگردد و اشک از چشم زیاده جاری
ماند چیزیکه هم می آید که آن فی الواقع ریم میباشد انجام آن یا خود بخود یا بعلاج رفع میشود یا در ان ریم افتاده دمل خورد پیدا میگردد و در آن
وقت درد و سرخی و ورم زیاده میشود و بعد خارج شدن ریم این عضو هم خود ضایع میگردد یا ورم حار زائل شده میکس همین غلیظ گشته
مثل بدگوشت تدریج میگردد العلاج اول در تفحص سبب جهد بلیغ نمایند و بازالهٔ آن کوشند مثلا اگر از افتادن چیزی در چشم بود
جسم غیر طبیعی را بیرون آرند و بعد آن از آب گرم چشم را شسته سلوشن نائترس سلور قلیل الوزن در ان بدانند پس اگر بعد آنهم صحت نشود
زلو حسب مناسب بر محل ورم چسپانند و اگر بعد آنهم باقی ماند و از وجود ضربان زیادتی وجع ثابت شود که ریم در ان پیدا میشود پلتس تخم کتان
یا از نان خمیری که اندرو شیر پخته باشد درست کرده بر محل ورم نهند و بعد پختن از سر نشتر کشاده ریم بیرون آرند و اگر کهنه شده مقدار
لحم ماق کبیر شده باشد اصل کاستک نائتره یا اصل توتیا بران بکمال خفت دست نهند و اگر ازین هم نگذارد از مقراض ببرند توضیح دوم در ورم
خریطه اشک که آنرا بلغت انگریزی اکیوت انفلمیشن آف لیکریمل سیک میگویند یعنی ورم حار خریطه اشک و آنهم حاد و مزمن یعنی اکیوت و کرانیک میباشد اما هرگاه اکیوت
یعنی حاد باشد پس درین وقت سبب آن اکثر رسیدن سردی و گاهی صدمه ضرب و گاهی زیاده گریه کردن میباشد و گاهی کدام سبب ظاهر نمیشود لیکن
درین وقت اکثر بعد بلوغت مرض پیدا میشود العلامات اول درد بر کناره جفن اسفل نزدیک موق که متصل با انف پیدا میشود و بعد آن سوزش

حادث میگردد و دران قدری سرخی ظاهر میشود و بعد آن ورم بر کناره هر دو جفن حادث میگردد و گاهی بر هر دو جفن او و یا چندان پیدا میشود که از ان کشادن چشم ممکن نباشد و در عظیم اینجا حادث میشود که تا موخر راس میرسد از ان مریض بسیار متاذی میگردد و میگوید که سر ما شق میشود و بهیچ نوع بر آن صبر کردن ممکن نباشد پس این درد بعد چند ساعت یا بعد چند روز دفعتاً دفع میشود زیرا که تا دام ریم در خریطه مذکوره میماند از عصران زیاده شدن مقدار خریطه از تمدد در د پیدا میشود و چون از خریطه مذکوره ریم خارج شد و غشاهای خانه دار زیر جلد جفن هم از خالی شدن خریطه درد زائل میشود لیکن غور آن دمل زیر جلد جفن بجا نجا یابان میگردد و در ابتدای مرض علامات این مرض با علامات کبار ل افشال میامشابه میشود لیکن فارق بینها در موضع خاص میباشد خصوصا هرگاه سر انگشت را بران نهاده قدری غمز کنند چه درین وقت مریض این مرض فریاد و بیقراری مینماید بخلاف صاحب کبار ل افشال میاکه دران اینجا درد نمیباشد انجام گاهی خود بخود منفجر گشته بعد جریان ریم یا از علاج و براوردن ریم صحت میشود و گاهی ورم در آن باقی مانده ناصور پیدا میشود و از ان گاهی ریم و گاهی اشک جاری ماند العلاج در ابتدا مرض از آب گرم یا از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید سازند و اگر کافی نشود زلو بر محل ورم چسپانند و مسهل زاد و مسهله تکمین مثل سلفیت آف سگنیشیا نوشانند تا اسهال کثیر شود و چون آثار نضج ظاهر شوند پولتس از و گرم و تر بران نهند بعده پخته از نشتر دقیق کشاده ریم از آن بیرون آرند و در ثقبه زخم فتیله از پارچه ساخته نهند بعد آن پولتس از تخم کتان درست کرده بران بندند و چون ورم حار زائل شد و ثقبه زخم باقی ماند دران بعد هر دو سه روز پرده دقیق که برای این کار خاص موضوع است اندا خته مجری اشک بر بندند که تا بینی سبیل صاف کرده شد و تا حصول صحت تا مداین عمل را ترک نکنند و در ایام شدت مرض برای تقلیل اذیت مریض آوردن خواب روز و شب مارفیا یا افیون خورانیده باشند تا از تحذیر آن اذیت کم محسوس نشود و هنگام هرگاه این ورم کرانیک یعنی مزمن باشد این امیوکوسیل مینامند یعنی سلع بلغمی زیرا که دران همیشه آب با نضج در خریطه اشک مجتمع میماند که عند الغمز از ان بر می آید و در قوام خود مشابه بلغم میباشد زیرا که چون در این قسم قدری ورم در این خریطه میماند که بسبب آن راه جریان اشک بسوی بینی بست تنگ میگردد پس بسبب ضیق ها انسداد طریق اشک بسوی بینی کم میرود یا مطلقا نمیرود و از ان همیشه در خریطه مذکور اشک مجتمع میماند و از اجتماع قوامش غلیظ میگردد و انسب اکثر از رسیدن هوای سرد و گاهی بعد سدو کاهی بعد چدری و حصبه و گاهی بعد گریه کردن کثیر پیدا میشود و اکثر در مستعدین خنازیر حادث میشود و شاید سببش نسبت که در این کسان مدد اعراض پیوکس ممبرن اکثر پیدا میشوند و ایضا این قسم در زنان بنسبت مردان زیاده دیده میشود و شاید سببش آن باشد که ایشان گریه زیاده میکنند هرگاه استعداد حدوث این مرض در کسی بوده باشد از رسیدن هوای سرد بعد گرمی بدن هم از گریه کردن هم از سرنگون داشتن بر و دی این مرض در آن پیدا میشود العلامات اشک از چشم جاری میماند و جریان آن بتدریج زیاده میشود و تا مدت دراز میماند حتی که از زیادتی تدریجی از ان آن مریض هم نمیداند که مرض از کدام وقت شروع گشته و هرگاه قدری کار از چشم گیرند مثل مطالعه کتاب و غیره فوراً اشک جاری میشود و در هوای بارد رطب جریان اشک زیاده و در هوای حار یابس کم سائل میشود و چون از اجتماع دائمی اشک مریض متاذی و تنگ میگردد خود انگشت را بر محل این خریطه نهاده غمز میکند و از آن قدری آب از راه بینی بر می آید و از بر آمدن آن اشک که در چشم مجتمع بوده بسوی بینی جاری میگردد و از جریان آن بسوی انف سیلان آن از چشم بسوی عارض کم میگردد پس بهمین حال هم تا مدت دراز مانده بعد آن درد

و محل خریطه مذکور حادث میشود و چون بعد پیدا شدن وجع درین موضع مریض از انگشت غمز میکند آب بسوی بینی چنانکه پیشتر جاری
میشد مایل نمیگردد زیرا که اکنون ورم زیاده شده و ازان راه جریان اشک مسدود گشته بلکه عوض آن از غمز کردن رطوبت سفید مثل
بلغم از خریطه مذکوره در چشم می آید و بسوی خارج دفع میگردد و من بعد این علامت هم تا مدت دراز مانده بعد ازان یکبار درد شدید و سرخی و
ورم و ضربان پیدا میشود قسم اول این ورم که اکیوت است حادث شده دمل پیدا میگردد و بعد انفجار و خروج ریم ناصور پیدا میشود و این
ناصور بار بار جاری میگردد و باز بند میشود و ازین انسداد و جریان بار بار گاهی ثقب های متعدده بطور ناصور تا رخسار پیدا میشوند انجام
آنچه در اطفال نابالغ پیدا میشود بعد رسیدن بسن بلوغ زایل میگردد و آنچه یکبار افتد از علاج کمتر زایل میشود و از بار بار پیدا شدن قلیل
نقصان باستخوان خارج و داخل انف میرسد العلاج اول در ابتدای مرض مجری اشک برنده را تا خریطه اشک از نشتر بایک شق
کرده دهند و تا حصول صحت بعد و فتیله از سرب یا سیم باریک دقیق که برای این کار مخصوص است تا اشک تا اندرون بینی همیشه صاف گذرد
باشد هرگاه ورم و درد پیدا شود آنچه برای اینحالت در قسم اول آن تدارک نوشته شد از قسم تکمید و تعلیق علق و نوشانیدن مسهل بعمل
ظهور نضج نشتر داده ریم را برآورده بعمل آرند و برای کشاده ماندن راه اشک میل دقیق نقری که بصورت حرف میم بخط نستعلیق شبیه باشد
درین ناصور انداخته مدتها برین تدبیر ملازم باشند تا اشک بخوبی از مجری طبیعی خود جاری ماند و دمل پیدا نشود و وقت ترک این تدبیر
آنست که جمله ورم و اذیت زایل شود آنزمان آنرا بیرون آرند تا زخم مندمل گردد و گاهی مدت العمر این میل را در زخم میدارند و برای دفع کردن
قبح منظر میل مذکور را از کدام رنگ مشابه برنگ جلد باشد رنگین میسازند و این مریض را ادویه مقویه مثل آهن و کنین و روغن جگر
ماهی وغیره و اغذیه جیده مثل لحوم و البان خورانند توضیح سوم در ابیفرا که بکسر الف و بای موحده فارسی بکسوره و سکون فا و فتح
رای مهمله و سکون الف و در لغت گریک بمعنی تر ماندن چشم و جاری شدن آب چشم از موق کبیر است کرانرا و لغت عرب سیلان دمع
مینامند هرچند که جریان اشک از چشم در اکثر امراض عین مثل اقسام رمد وغیره یافته میشود بسبب اینکه در ان امراض اشک در چشم بسبب اذیت
اجزای عین زیاده پیدا میشود لیکن بر آن ابیفرا اطلاق کرده نمیشود بلکه هرگاه اشک بر مقدار طبیعی در چشم پیدا شود لیکن بسبب فساد
از جریان خود در مجری طبیعی ممنوع گشته از گوشه چشم سایل شده بسوی خارج بطور تقاطر بریزد آنزمان موسوم باسم ابیفرا اصطلاحا
میشود و درین مرض وسعه نقطتین هر دو یافته میشوند باین نحو که هرگاه سبب آن ضعیف و قلیل بود ازان نقطتین پیدا میشود و چون
سبب قوی باشد وسعه پیدا میکند السبب گاهی از ضعف مجاری اشک برنده حادث میشود و اینحالت گاهی در سن صبی و گاهی
در سن شیب پیری یافته میشود و درینوقت در میوکس ممبرین جفن چشم سفیدی و استرخا بالجمله آثار قلت شحم دیده میشوند گاهی
از انقلاب نقطه موق اکبر پیدا میشود چنانکه در انقلاب الجفن الی الداخل و انقلاب الجفن الی الخارج مذکور شد زیرا که بسبب آن هم اشک در مجری
طبیعی خود داخل نمیشود و در خریطه خود نمیرود بلکه در چشم مانده ازان خارج میگردد و گاهی از مسدود شدن مجری اشک برنده و تضییق
آن پیدا میشود و انسداد آن گاهی خلقی بود و گاهی بعد سوختن از آتش و گاهی بعد مرض جدری یا حصبه مسدود میشود و از همین اسباب
ثلثه انسداد هرگاه قلیل باشد تضییق مجری مذکوره هم پیدا میشود و ازان درین مجری جریان اشک کما ینبغی نمیشود و گاهی در وسط مجری

مذکوره هم پیدا میشود و از آن در مجری جریان اشک که منتهی میشود گاهی وسط مجری مذکور کدام جسم غیر طبیعی مثل موی مژه منقلب نفوذ میکند و از آن این مجری
مسدود میگردد و گاهی در مجری سنگ پیدا میشود چنانکه در مثانه و گرده و غیره اعضا پیدا میشود و از انهم در آن لسد و حادث شده این حالت پیدا میگردد و گاهی در مجری
اشک بریده که در جفن ست کدام آفت میباشد بلکه در خریطه اشک و مجری اشک که نزدیک به بینی هستند آفت پیدا میشود و از آن انسداد یا ضیق در این
هر دو حادث شده اینحالت موجود میشود و سبب این انسداد و ضیق هم گاهی در نفس خریطه و مجری میباشد چنانکه در ورم حاد و مزمن
ورم خریطه اشک نفخ شده و گاهی مجاور انها بود چنانکه از بعضی گردن پالی پس یعنی آنرا بواسیر الانف گویند هم این مجری مسدود و ضیق میگردد
العلامات هرگاه اشک در گوشه ق که انرا باصطلاح چشمه یعنی تالاب میگویند مجتمع میشود بسوی خارج از چشم متقاطر شده جاری میگردد
خصوصاً هرگاه از چشم کار گرفته شود یا کدام اذیت بچشم رسد مثل هوای سرد یا دخان اسپ اگر همراه این تقاطر چشم همیشه آب رطب باشد
و سعه بران اطلاق کرده میشود و اگر یابس باشد مورد بو التیین خواهد بود و ایضاً اینحالت در فصل بارد و وقت هبوب هوای بارد و رطب زیاد
و در فصل حار و هنگام هبوب هوای حار یابس قدری کم میگردد العلاج چونکه سعه و بو التیین بالجمله الظفر خود مرض نیست بلکه علامت است
که در اکثر امراض چشم و بعض امراض انف وغیره یافته میشود چنانکه از بیان اسباب ظاهر شد لهذا باید که هرگاه اینحالت یافته شود رجوع بسوی
دریافتن اصل سبب کنند و بعد تشخیص سبب بعلاج هر مرض که در آن پیدا شده باشد مشغول شوند مثلاً اگر از ضعف کمزوری پیدا شده
باشد ادویه مقویه خون مثل آهن و کنین و روغن جگر ماهی نوشانند و چنین ادویه مقویه میوکس ممبرن چشم و جفن که در علاج رمد مزمن نوشته شده
مثل سلوشن نائیترس قلیل الوزن یا سلوشن سلفیت آف زنک یا سلوشن سلفیت آف کوپر یعنی توتیا در چشم اندازند و اگر از نافذ شدن موی
مژه در مجری اشک بریده یا از پیدا شدن سنگ در آن اینحالت حادث شده باشد در هر دو از فارسپ دقیق الراس موی مژه و سنگ مذکور را گرفته
از جفن بیرون آرند هم چنین از هر مرض که اینحالت پیدا شده باشد علاج آن چنانکه در ذیل هر مرض نوشته شده نمایند فقط تمت

باب چهارم در امراض اذن که بفارسی آنرا گوش گویند و در آن هم چند فصل اند فصل اول در تشریح اذن

بدانکه گوش مرکب ست از غضروف و جلد و غضروف آن که از صماخ شروع میشود تقعیر عرض و نگشت مضموم طویل و مدور مثل انبوبه میباشد در طول خود قوسی معوج ست این انبوبه
غضروف نازک منبسط و دراز و خارج بصورت صدف گشته بالای این غضروف غشای جلدی برآمده و انجا اندرون انبوبه مذکور از این غشای جلد
واقع است در آن غده های خرد اند که بسبب آن میوکس ممبرن رطوبت تلخ زرد رنگ بدبو پیدا میکند که بسبب آن حیوانات و گوش
نمیروند و از آن همیشه متضرر شده هرب میکنند و اگر اتفاقاً در گوش میروند بسبب لزوجت رطوبت مذکوره در آن محتبس میشوند و ممکن نبود
که تا قعر گوش رسند و یک فایده این رطوبت تلخ است که بسبب آن میوکس ممبرن همیشه نرم و ملایم میماند و اگر این رطوبت نبودی میوکس
ممبرن خشک میشدی و بسبب خشکی آن غشائیکه بران مفروش است متحرک میشد و آوازی که بآن رسیدی از آن متحرک نشدی و طبل
الاذن منقبض نشدی و تحریک قوی ندادی و بسبب آن آواز بخوبی مسموع نشدی چنانکه در جلد طبل اسپنجی بخوبی ظاهر میشود هرگاه متحرک میشود
خوب آواز نمیدهد و ضرورت گوش مرکب از گوشت و جلد و چربی است و در آن حس بسیار قلیل است و کار او جمع کردن آواز است تا بسماع رساند
و هم باید دانست که در گوش و طریق وصول هوای خارجی است بلی از بیرون تقعر که بران غشا مفروش ست این غشا نسبت

توی بیرونی ان جلد است و توی میانی آن غشای ریشه دار و غشای اندرونی ان مبوکس ممبرین است و هوا از خارج تا همین غشا میرسد فقط زیرا که برین ثقبه غشا مفروش است راه مسدود است ازین سبب این هوا اندرون گوش نمیرسد لیکن آنچه از اندرون است راه بسوی گوش است از تهو تا اندرون گوش هوا میرسد پس ثقبه ستة عظم بصورت مختلفه واقع اند یکی بصورت رکاب که بران قدم نهاده بر اسپ سوار میشوند دوم بصورت مطرقه حداد و کناره ان زجائیکه بصورت مطرقه است متصل از مبوکس ممبرین از داخل بالای ثقبه گوش است میباشد سوم بصورت آله از ان خشت سنگ عمارت و آهن را می شکنند اندراس ان گویند و بعدان حوضهای پر آب بصورت مختلفه که یکی ازان کبیر قریب بشکل ناشپاتی و متصل از استخوان مشابه بصورت رکاب میباشد چه استخوان مذکور بر دهن آن مثل سرپوش بود که بسبب آن آبش محفوظ از جریان ماند و الا ازان خارج شدی از راه ثقبه که بر دهن است جاری میشد علاوه ازان احیاض دیگر مختلف الاشکال گرد حوض کبیر مذکور بعضی قریب و بعضی بعید ازان بر صورت سانپ که در دماغ اند مملو از آب میباشند در جمله احیاض مذکوره اندرون آبیکه در آنها اند ریشه های اعصاب سمع مثل شنا در موجود میباشند واقع اند و چون هوای خارج تا غشائیکه بر ثقبه مفروش است میرسد و آنرا صدمه دهد و از صدمه بعظام ثلثه مذکوره که متصل و پس ثقبه اند میرسد بذریعه عظام مذکوره تا احیاض موصوفه منتهی گردد ازان تحرک و تموج در آب احیاض مذکوره پیدا شده بذریعه ریشه های عصب حساس صوت مدرک میشود و عضلات محرک گوش در انسان کوچک و ضعیف اند و در حیوان مثل اسپ وغیره قوی اند لهذا حیوانات گوش های خود را بار بار خود حرکت میدهند بهر سو که خواهند منعطف ساخته میشنوند بخلاف انسان که بران قدرت ندارد بالجمله در گوش هم امراض متعدد عارض میشوند

فصل دوم در درد گوش

است و آنرا بلغت انگلش ایرک بکسر الف و سکون یای شناة تحتانی و کسر رای مهمله و سکون کاف و بلغت کرکیا و بت آلجیا بضم الف و سکون اُو و تای هندی و فتح و مد الف و سکون لام و کسر جیم و فتح یای شناة تحتانی و سکون الف نامند و اکثر سبب آن ورم بود که خارج ثقبه یا در داخل آن در اعضای گوش از غشا و لحم افتد اما آنچه از آن در خارج ثقبه افتد در راهی که بسوی ثقبه رفته است پس در بعضی آن بسیار اند چنانچه در بعض احیان چنان خفیف بود که خبر درد اش و ورم محسوس شود و گاهی چنان زیاده میشود که راه گوش مسدود میگردد و سماعت باطل میشود و حمی و درد سر و در گوش زیاده بود و ورم محسوس شود و اگر علاج آن نکنند در مبوکس ممبرین هم می افتد و این وقت درد گوش بسیار گردد و تا ریم خارج نشود درد موقوف نگردد و سبب این ورم اکثر رسیدن هوای سرد یا هوای رطب مثل هوای برشکال میباشد و گاهی در اطفال بسبب برون شدن دندان عارض شود چه آنچه عصب بسوی دندان رفته یکشاخ آن بسوی گوش هم رفته است ازین سبب محدث ورم میگردد با الشاکت علاج آنچه از رسیدن هوا حادث شد اگر قلیل باشد فقط افیون با روغن گنجد حل کرده نیمگرم نموده پنبه بآن تر کرده در گوش نهند یا فقط پنبه در گوش نهند که تا از رسیدن هوا اندرون گوش مانع گردد و اگر ازین فایده حاصل نشود زلو بمقابل غضروف هشاش که بالای راه گوش در خارج است یا زیر نرمه گوش چسپانند و اول بهتر است و مسهل قوی مثل جلیپ و کلومل بلکه هر مسهل که دهند کافی بود بآن بیامیزند که آن درین ورم بسیار مفید است زیرا که آنچه آب از عروق بر آمده ورم پیدا میکند آنرا کلومل از خروج مانع میشود و آنچه از

فصل دوم در درد گوش

عرق بیرون آمده در گوشت جمع شده آنرا بذریعه تقویت عروق جذب میکنند که ازان ورم زایل میشود و ضماد بلاذونا و یا کرنب الثعلب
سبز ساییده مفید است چه بلاذونا بذریعه تضییق عروق خون آنکه در رگها است سبب ورم جمع شده جاری میسازد که ازان ورم برطرف میشود
و کلومل ذوگرین همراه بلاذونا که هشتم حصه گرین باشد بعد چهار چهار ساعت خورانیدن بعد تنقیه بسیار مفید است و اگر از فصد هم
نفع و یقین باید کرد و ورم جمع شده و ریم پیدا گردیده این وقت از تخم کتان پلتیس درست کرده یا از کرنب الثعلب سبز بر تمام گوش بندند
چون پخته شود و ملایم گردد نشتر زده ریم بیرون سازند که ازین صحت خواهد شد آنچه ازین ورم اندرون ثقبه بود و درجات آنهم مختلف
میباشد و علامتش اینست که از شروع مرض درد از انگشت تا و انرظیم موافق درجات ورم محسوس میشود و در ظاهر ورم نمیباشد
سبب تابع ضرواء مذکوره نیست که حرکت خون شریانی درین ورم قوی میشود بسبب قوت خود محسوس میگردد چنانکه در حال آنست
هم هرگاه انگشت در گوش نهند بسبب آن سدکه هوای خارجی تا غشای مفروش بند شود آنزمان این حرکت بخوبی محسوس میشود
لیکن وقتی که این ورم احساس زیاده میگردد و درین ورم راه نفخ از دهن بسوی گوش بست مسدود میشود بسبب ورم
اندرونی و درد ورم اندرون گوش زیاده محسوس میشود به نسبت دردی که در ورم خارج گوش بود مثلا هرگاه هر دو ورم در درجه
مساوی بوند درد ورم اندرونی زیاده بود و این ورم اندرون ثقبه گاهی گاهی تا غشای دماغ رسد این وقت علامات سرسام و هم
درد سر شدت تب و هذیان و اختلال حواس پیدا ظاهر شود و علاجش اینست که مسهل قوی دهند و فصد گیرند بحسب علامات موجوده و
کلومل ضرور دهند تا که دهن جوش کند یعنی همراه افیون دهند که ازان فواید عظیم به درد گوش و سرسام هر دو حاصل میشود و اکثر درین ورم
ریم پیدا میشود و غشای مفروش بر ثقبه شگافته ریم ازان خارج گردد و خروج ریم اگرچه علاج ورم اندرونی است لیکن ساعتی ازان
نقصان میرسد درین وقت باید که از آب گرم همیشه گوش را بذریعه پچکاری صاف داشته باشند و ریم ببند گذاشته الا بازورم اندرونی عود کرده
در غشای دماغ ورم پیدا کرده دردی بقتل و هلاکت خواهد شد برای تقلیل تعمل ریم اگر کاربولک ایسڈ با روغن کنجد شیرین آمیخته قدری
در گوش اندازند بهتر است بلکه موجب حصول صحت یا بهتر است چون ریم خارج شده موقوف شود بهتر است بدانکه چون ورم غشای
اندرونی ثقبه گوش که آن ... است از سوکس ... پیدا شده آنجا ریم پیدا میشود ازان گاهی پرده گوش
که غشای بیرونی ثقبه است هم شگافته میشود برای خروج ریم باید شگافتن غشای مذکور همراه ریم عظام ثلثه که پس ثقبه گوش اند
هم خارج میشوند و قبل شگافتن پرده گوش درد عظیم میشود از جمیع ریم که اندرون ثقبه جمع آمده صورت پرده مذکور هم متغیر میگردد و صورت آن حال
صحیح مستوی ... در حال افتادن ریم پس ثقبه گوش قدری مکعب میگردد پس از جای خود قدری پیش آمده مدور
محسوس میشود ... چون تا پیدا شدن ریم ... ظاهر شود ... ازان ... در گوش
... پرده گوش را بخوبی می بینند در گوش ... هرگاه ثابت شود که در آن ریم افتاده درین وقت
... شق الراس پرده گوش را قدری شق کرده ... تا ریم بسهولت خارج
شود و ... از شدت درد زیاده پیدا شدن

ریم و از ماندن آن در گوش اذیت عظیم و نقصان استخوان سر است ازین تدبیر بالا می باید تا وجع و نقصان غشا و استخوانها ازان محال
میشود و ریم بسهولت خارج میگردد و آنچه ورم بسبب هوای رطب حادث میشود ازان اشیای یابسه تکمید بهتر است مثل اینکه
نمک را سوده گرم کرده بر گوش بندند و آنچه ازین ورم در گوش تابع عصابه بود علاجش علاج عصابه است آنچه در گوش بسبب کرم
افتد که در گوش بسبب زخم گوشت پیدا شده باشد چه بسبب کرم در گوش پیدا میشوند لا غیر زیرا که هرگاه زخم در گوشت گوش می افتد
و مگس بران می نشیند موافق عادت خود بیضه بران مینهد ازان کرم پیدا میشوند و روغن کاربولک با لطوبت در گوش اندازند
که آن قاتل دیدان است بعد از آب گرم زراقه نمایند تا کرم مرده بذریعه آن از گوش خارج شوند و گاهی در گوش بسبب سیدن
هوام و جانوران خرد هوای مثل پشه در گوش افتد علاجش قتل و اخراج آنها است برای قتل آن اول صابون با آب گرم حل کرده در گوش اندازند
و صاف کنند اگر ازین نمیرد روغن کاربولک دایلوت اندازند و بذریعه زراقه آب گرم اخراج آن کنند همچنین گاهی از افتادن جسم صغیر
غریب در گوش درد می شود علاجش آنست که از کلبتین خرد آنرا بیرون آرند یا صابون در آب گرم انداخته برارند و اگر آن جسم از قسم حبوب
و ثمریات باشد که بسبب رطوبت گوش منتفخ شده باشد آنرا از کارد شکسته بیرون آرند و گاهی در درد گوش از فساد و تعفن دندان میباشد
چه عصبیکه بسوی گوش رفته رشته آن بسوی دندان هم آمده هرگاه چنان باشد اول باصلاح دندان کوشش کنند چون ازان نشود
دندان فاسد را قلع کنند **فصل سوم در طرش** یعنی بطلان یا نقصان سمع و آنرا بلغت انگلش ڈفنس بکسر دال هندی و سکون فا
و کسر نون و سکون شین معجمه گویند و سببش در چهار مقام از گوش میباشد اول در فضای که از خارج تا ثقبه است دوم در غشاء مفروش
بر صماخ و این مقام خارج از ثقبه است سوم در استخوانهای که پس ثقبه گوش اند چهارم در طریقی که از دهان تا اندرون گوش رسیده است
هوا مخلوق شده و اینک اسباب طرش یافته میشود پس بدانکه آنچه رطوبت تلخ زرد رنگ بوکه خارج صماخ در گوش پیدا میشود
و در تشریح گوش ذکر آن کرده شد این رطوبت گاهی بسبب خشک شدن بصورت غشای مفروش بر صماخ می چسپد و آنهم از خشکی این رطوبت خشک
میشود و بسبب خشکی هرگاه آواز همراه هوا بان میرسد از صدمه هوا نه خود حرکت میکند و نه استخوان خرد را که اندرون ثقبه است حرکت
میدهد تا آواز مسموع شود یا خود هم بحرکت قلیل متحرک میشود و استخوان را هم بحرکت ناقص حرکت میدهد و ازین سبب پیشه های عصب
حساس سمع را خبر نمیرسد و ازین جهت بیمار نمیشنود یا کمتر شنود و علاجش آنست که صابون در آب گرم حل کرده بذریعه زراقه آهسته آهسته در
گوش بریزند تا چرک گوش نرم شده همراه آب بیرون آید و ایضا دیگرین سوڈا کاربناس با یک اونس آب ساده حل کرده ازان گوش را شستن
بذریعه زراقه در گوش انداختن بسیار مفید است که بسبب آن چرک گوش بخوبی خارج میشود لیکن نه اینکه این آب بقوت در گوش رسانند
چه وقت خارج شدن چرک غشای مفروش بر صماخ بسیار کمزور میشود از ادنی صدمه زراقه شگافته خواهد شد بعد خارج شدن چرک
روغن کنجد گرم کرده با پنبه آلوده در گوش نهند و همچنین پنبه با گلیسرین تر کرده در گوش نهند گلیسرین یا از روغن کنجد بهتر است و گاهی در بین طریق
ورم میشود و ازان رسیدن هوا بند میگردد یا اسبابیکه در درد گوش مذکور شده اند و علاجش همان علاج مذکور است که در درد گوش نوشته شده
و اگر درین فضا اسباب نبود و در غشاء مفروش بر صماخ باشد باید دانست که در آن هم چند وجه بود یکی آنکه از ورم اندرون ثقبه که در گوش

فصل سوم در طرش

گفته شده این غشا شکافته شود و در آن اکثر همراه ریم استخوان خرد که اندرون ثقبه است خارج میشود دوم آنکه بسبب رسیدن صدمه
ضرب یا سقطه یا آواز عظیم این غشا شکافته شود و این طرش هم لا علاج است لیکن بدانکه هرگاه بسبب شگافتن غشا که مفروش
علی الصماخ در کسی طرش یعنی کری پیدا شده باشد آن دانسته میشود باینکه مریض میگوید که اول از گوش صوت ریم و آب خارج شده بود
من بعد طرش پیدا شد پس بعد ازان هرگاه آله اسپیکلم را در گوش داخل کرده می بینند ظاهر میشود که پرده گوش شق گشته ضایع شده و درین وقت
تدبیرش اینست که قدری پنبه محلوج را گرفته تو بر تو کرده مثل فتیله ساخته در وسط آن رشته محکم مثل رشته که بکار خیاطت می آید بربندند
بعده فتیله مذکور را مدور ساخته در آب ساده یا در گلیسرین تر کرده بذریعه پروب یا انگشت وقت ضرورت پیدا کردن سماعت مثل حضور
مجالس وغیره تا صماخ رسانیده بنهند و رشته مذکور را تا خارج گوش دارند تا اگر پنبه در ثقبه رود یا ضرورت سماعت فاقد شود آنرا بذریعه رشته
مذکور از گوش بیرون آرند که ازین تدبیر قدری سماعت پیدا میشود لیکن این تدبیر محتاج آنست که هر روزه تازه کرده شود سوم آنکه بسبب بند
شدن راهی که از دهن بسوی گوش رفته واقع شود و هرگاه این راه بند شود بسیار کم میشود و این انسداد بسبب ورم میباشد لیکن اگر
این ورم با ورم گلو عارض شده همراه آن صحت یابد حاجت بعلاج خاص ندارد و لیکن اگر راه بند شده با هم ملتصق باشد پس باید که دران
میل از طرف بینی یا گوش رسانیده راه مذکور را صاف و کشاده کرده و همچنانکه راه مثانه را در حبس البول میکشایند و الا خود نخواهد کشاید
چنانکه راه مثانه بعد با هم ملتصق شدن خود کشاده نمیشود تا هوا بگوش نرسد و ثقل سمع رفع گردد چهارم آنچه در استخوانهای پس ثقبه میباشد
پس اکثر آنست که در انجا ورم در عظام میشود و ریم دران جمع میگردد در حوض های که پس استخوانهای ثلثه یافته شده اند و دران آب مجتمع
هست و دران آب ریشه های عصب حساس سمع میباشند و درین صورت بیمار هیچ نمیشنود زیرا که چون عصب حساس دران خراب
میشود و چون مدرک او فوت است مطلقا ادراک نمیکند و انهم لا علاج هست بدانکه گاهی در راه گوش گوشت نمو یابد مثل بواسیر پیدا میشود
و ازان راه مسدود میشود و آن خود کبیر میباشد لیکن اصل آن مثل اصل انگور بسیار صغیر بود و علاجش آنست که لحم مذکور را بریده اصل آن
را کاشک نقره نهند تا باز عود نکند و گاهی از زیاده خوردن کینین هم شنیدن کم میشود و بیشتر در گوش شور مسموع شود بعده سماعت
کم گردد و علاجش ترک استعمال آنست فایده صاحب طرش در وقت کلام همیشه دهن را میکشاید تا هوا بگوش آن رسد

فصل چهارم

در طنین و دوی این قسم اصوات اند که در خارج نباشند و مسموع شوند و آوازیکه در خارج موجود نباشد و مسموع گردد آنرا بلغت
انگلش ناینز بکسر نون و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و کسر زای معجمه و سکون ثانی نامند و این خود مرض نیست لیکن در امراض دیگر
یافته شود مثلا در ضعف میش که اندرون گوش میشود یا همی در درد سر بود هم این علامت یافته میشود و علاجش علاج همان مرض است که در
درد گوش گذشت و هم هرگاه شریان یعنی عرق دماغ کمزوری بود یعنی خون کم رفته باشد یا آهسته آهسته رود و یا نرود و در رفتن آن بند شده باشد
و بسبب آن خون و رکند و آواز غلیان آن مسموع شود باشد این اصوات شنیده میشود و هم هرگاه بر غشای شریان چربی زیاده متولد شده
باشد حقیقتش اینست که گاهی غشای که بر شریان است از کمزوری لاشی میشود و بجای آن چربی پیدا میگردد و علامتش آنست که دران
وقت گوی فربهی طوق سفید محسوس میشود و ازان دانسته میشود که در قلب شرائین چربی زیاده پیدا شده اثر آن اینجا ظاهر میشود و چون بس

شریان چربی زیاده پیدا شود پس جائیکه پیدا شده این موضع از شرائین زیاده وسیع وعمیق شود وجائیکه نیست آن بر مقدار طبیعی
خود میباشد چون خون درین مقام عمیق در آید شور وغلیان آن زیاده بود چنانکه وسط دریا بجائی گرداب زور آب زیاده شود پس آواز حرکت
آن مسموع شود والجمله هرگاه گرد شریه طوق از خط سفید یافته شود وایضا درین پیری این اصوات شنیده شوند باید دانست که سبب پیدا شدن
چربی در شریان است یعنی از حدوث حالت فالجی خزیش پیدا شد وگاهی غشائی ریشه دار که در شرائین است مثل آنها سخت گردد
گاهی استخوان میشود زیرا که این غشا مولد عظام است چنانکه عظام راس از همین غشا پیدا شده اند چون در شریان بجائی غشا استخوان پیدا
شود حرکت انبساطی وانقباضی آن چنانکه بوده باقی نماند وخونی که دران داخل شود وبا جسم صلب ملاقات کند از مصاکت آن صدائی
که پیدا گردد مسموع میشود اما هرگاه با این اصوات وجع مفاصل هم باشد باید دانست که سبب آن استخوان است یعنی غشائی که در شرائین بود
استخوان پیدا گردیده است وهم در بدهضمی هرگاه دران ریاح در بطن پیدا شوند این اصوات در گوش مسموع میگردند وهمچنین هرگاه قبض شکم باشد
شود وهم این اصوات شنیده میشوند بدین وجه ریشه های اعصاب که از دماغ بمعده آمده اند زیرا که آنچه شدت وتکلیف از بدهضمی قبض این نوع
شکم معده حادث میشود آن ریشه های عصب بدماغ میرسانند وموافق اتصال این اعصاب عروق صغار منبسط ومنقبض میشوند
کرازان دران خون زیاده وکم میگردد وباین سبب درین حالات آمد ورفت خون در دماغ مختلف بود بر مجری طبیعی نباشد گاهی زیاده
میرود وزمانی کم میرسد هرگاه زیاده رسد آواز حرکت خون شرائین محسوس گردد وهرگاه نرسد یا کم رسد محسوس نشود وحاصل اینست که سبب
مسموع شدن این اصوات منحصر است در آواز حرکت خون شرائین لا غیر وعلاج هر قسم اسباب آن موافق اصل مرض نمایند **فصل پنجم در**
انفجار الدم من الاذن یعنی جاری شدن خون از گوش وآنرا بلغت انگریزی هیمرج ناسع عموما وخصوصا این را بلغت انگریزیا
فونوفونیا بضم فا وسکون واو وضم نون سکون او وضم فا وکسر بای موحده فتح یای مثناة تحتانی وسکون الف گویند پس از ان آنچه از
اندرون ثقبه آید خواه بسبب ضربه یا سقطه یا بحران یا امتلای صادع آنرا بند نکنند وآنچه از بیرون ثقبه آید آنرا بند کردن مضائقه
ندارد وبرای بند کردن خون بهتر اینست که اول صاف کنند پس پارچه باب سرد تر کرده نهند یا پارچه باب آهن تر کرده نهادن بسیار مفید
باشد ونیز دوی زخم را بند میکنند یا اصل کاستک نقره نهند اگر خون از اندرون زیاده آید برای تقویت عروق گیلک ایسد وسلفیوریک
ایسڈ وایلیوت باب حل کرده نوشانند وپارچه باب سرد تر کرده بر سر نهند لیکن در گوش چیزی که حابس هم باشد در خونیکه از اندرون آید
نه اندازند **فصل ششم فی الاورام التی تحدث فی اصل الاذن** وآنرا بلغت انگلش وامائات الفل ممپس بلغت انگریزی
اوتیتس پروتیکامینا بضم الف وسکون واو وسکون تای هندی فتح تای هندی اول وسکون یای مثناة تحتانی وکسر تای هندی
ثانی وسکون سین مهمله وضم رای مهمله وسکون واو وفتح میم وسکون الف وکسر تای هندی وفتح کاف وسکون الف این ورم
در غضروف مثلث که بالای نرمه گوش است وهم زیر گوش می افتد ودرد آن تا بعض رخسار وگلو معلوم میشود ودرین ورم ریم نمی افتد
وماده آن مثل وجع مفاصل میباشد وسبب حدوث آن رسیدن هوای سرد باشد یا هوای رطب مثل هوای آخر برسات بود ولهذا
از ماه اگست تا اکتوبر زیاده عارض میشود زیرا که هرگاه هوا اثر آب میگیرد واز مسامات جلد بدن بخارات وعرق کم خارج میشود چه

هوا پر آبست در آن گنجایش جذب و قبول این بخار و آب نیست چون جالاز کار خاص خود که اخراج مواد فضله غیره از خون است باز میماند
و درین وقت زیاده فضول مواد از راه گرده خارج میشود چون گرده هم از اخراج آن قاصر شود در اول سرخی ظاهر گردد و التهاب شود
گر گرده هم از فعل خود قاصر شد در خون فضول کثیره که از راه مسام و گرده خارج میشدند مختلط و موجود اند و از ماندن آنها در خون این
مرض پیدا میشود زیرا که درین وقت هوای سرد در بدن با خرابی خون زیاده موثر میشود علامات آن اول وجود ورم دوم اینکه درین
ورم درد زیاده بود زیرا که ماده آن ماده وجع المفاصل است که در آن فساد خون و رسوب از مرهر و جمع اند و ازین سبب ظاهر ورم
میباشد الم آن بسیار بود سوم آنکه بیمار را از مس کردن وهم تکلیف بسیار میشود چهارم آنکه از رسیدن هوای سرد تحلیل زیاده ای
میگردد چه بسبب قبض و تکثیف آن جرم عضو زیاده متمدد و تنگ میشود و بسبب آن درد زیاده گردد پنجم آنکه از رسیدن نهادن چیزی گرم
بر آن مریض راحت یابد چه او موجب رخاء عضو میشود و آن سبب تسکین وجع است علاج اول مسهل دهند بعده باصلاح گرده از نوشیدن
مدرات پردازند و اگر از مس درد زیاده شود دو عدد زلو بمقابل غضروف مثلث یا بر نرمه گوش نهند و در گوش تنگی بچه بیمه که عرق
افیون است یا افیون محلول با آب با پنبه تر کرده نهند یا در گلسرین یا روغن کنجد افیون حل کرده در گوش نیمگرم اندازند و کلول دو گرین
با الکحل کت بلادونا که چهارم یا هشتم حصه گرین باشد با هم آمیخته بعد چهار چهار ساعت به بیمار خورانند تا صحت تامه حاصل شود و گلسرین
بلادونا با آب ساییده بر محل ورم ضماد سازند و پارچه پشمی یا سفید بطور تحت الحنک ببندند تا هوای سرد بگوش نرسد و سفید میشود و چونکه
درد این ورم وقت شب زیاده میشود لهذا باید که وقت شب نمک طعام سوده آتش بریان کرده در خریطه پر کرده مثل قرص خرد ساخته زیر
گوش نهاده آرام کنند اگر گرمی آن چنان بود که بیمار تحمل آن باشد و اگر بلادونا میسر نشود از برگ عنب الثعلب سبز ضماد ساخته بر ورم بندند
و احتیاط نمایند که خشک نشود و بار بار بعد چند ساعت تبدیل فرمایند فصل هفتم در حکة الاذن اکثر بسبب خشک شدن
چرک گوش این مرض عارض میشود و لهذا باید که پارچه با آب گرم تر کرده گوش را از آن صاف کنند فصل هشتم در دوی الاذن
من الاصوات العظیمه این مرض مشابهت با آنچه در امراض باطن العین للشعاع مذکور شد و اصل سبب در آن
کمزوری عصب حساس سمع است و اکثر ایجالت ورم اندرون گوش حادث میشود خصوصا هرگاه ورم مذکور بجای واقع شود که عصب حساس
آنجا میماند و این ورم با آنکه خفیف بود در آن حس بس نشود زیرا که عصب کور حساس برای اصوات است نه برای اوجاع لیکن هرگاه
این ورم زیاده شود و در اعضای مجاور آن سرایت کند آن زمان یکی از اعصاب حساس اوجاع ادراک آن کنند الم ظاهر شود و همین
سبب این ورم تمام خفیف میباشد بجز دوی الاذن علامت دیگر ظاهر نبود علاج چونکه این ورم بسیار خفیف و ضعیف است علاج
آن هم خفیف نمایند و صاحب این حالت را باید که جای که اصوات عظیمه و شور و غوغا آنجا بوده باشد خود را از رفتن آن مقام باز دارد و همیشه
پنبه در گوش خود دارد و پس گوش پلستر از مگس نهند و به تقویت علاج تندرستی مشغول باشند و برای تقویت کینین با آب آهن خورانند
فصل نهم در قلاع الاذن این شقاق است که پس نرمه گوش ظاهر شود و علاجش آنست که از آب گرم صاف نمایند و از آب یا
کاربناس بشویند و اکسائد آف زنک یا مرهم اوکسائد آف زنک بر آن نهند یا کاسٹک نقره که با آب حل کرده باشند بر آن نهند

فصل هفتم در حکة الاذن
فصل هشتم در دوی الاذن من الاصوات العظیمه
فصل نهم در قلاع الاذن

فصل اول در تشریح الف

روغن کاربولک الیسڈ یا ہو یشا مالیدن بسیار مفید است تا آنچه ازین وقت بروز دندان اطفال عارض شود آنرا فقط اناب گیر درست دارند و بعد بعضی تحقیقات آن نگوشته والا ضرر خواهد شد

باب پنجم در امراض الف و در آن هم چند فصل اند

فصل اول در تشریح الف

بدانکه الف مرکب است از اعضای متعدده مثل عظام و غضاریف و عضلات و غشائیکه میوکس ممبرین است و جلد و اعصاب لیکن عظام آن پس هفت عدد اند یکی از ان عظم مشابه بغرباش که از جانب داخل الف در ترکیب آن داخل شده دوم عظم مشاشی بالا عظم مشابه بغرباش آمده است سوم استخوانیکه رقیق است از زیر استخوان مشاشی اند وسط آن رسته بطور فاصل پرده بین المنخرین تا غضروف متوسط بین المنخرین رسیده بان متصل شده ششم عظام کوچک رقیق که همه در صورت مثل سفینه اند و در هر پهلوی استخوان متوسط بین المنخرین رسته از ان بر استخوان کوبلتنرق متصل اند بنحویکه وی بر استخوان کوبلتنرق است و پشت کعب آن در فضای منخر است و کیفیت اتصال از تصویر آنها بخوبی واضح میشود و فواید بودن عظام ثلاثه مذکوره برین صورت متعدد اند یکی آنکه تا بسبب آن مجری الف تنگ شود و حیوانات و غیره اشیای خارجیه در آن بسهولت نروند و هم هوای خارجی بر صرافت کیفیت خود نرود دوم آنکه بسبب این ارتفاع و انخفاض و معاریج میوکس ممبرین که در ان اعصاب شامه منتشر میباشند زیاده آید و از ان قوت شم قوی گردد سوم آنکه چون در میوکس ممبرین مذکوره عروق زیاده میباشند از ان در ان خون زیاده آید و از ان درین موضع گرمی پیدا شود و در فصل بارد هوای مستنشق گرم شده در ریه رسد و ضرر برودت نبود و در خون اختلال نگردد و ایضا چون فصل گرم شود یا جوش خون گرمی آن پیدا شود حاجت به ترشح کثیر داعی گردد و درین وقت از زیاد کشیدن هوا و کثرت استنشاق میوکس ممبرین مسطوح شده بتبرید هوای مستنشق نماید از ان گرمی خون فرو گردد و دو استخوان دیگر که اعلی یکی از جانب یمین و دوم از جانب یسار از زیر چشم آمده در ترکیب الف شامل شده اند و دو استخوان عمیق مجوف که بفصل آن استخوان پیشانی از خارج بر آمده در طول خود با هم متصل شده اند که بعد اتصال آنها صورت نصف انبوبه پیدا میشود و اینها در طول قریب یک ثلث الف رسیده و با بر تمامی آنها غضاریف شروع میشوند و هر دو استخوان کام از جانب اسفل هر منخر یکی از ان بطور قاعده رسیده اند و ایضا دو استخوان دیگر که در خانه چشم میان منخر از جانب پهلوی جنبی در ساخت آن شامل شده اند و آنها را بلغت انگلش الکریمل بون [illegible] نامند یعنی استخوان اشک زیرا که درین هر دو استخوان ثقبه است که از ان هر منخر مجری اشک [illegible] اشک را در منخر می اندازد و اکنون هفت عدد عظام الف میشوند از ان سه عظم در هر دو منخر مشترک اند یعنی عظم مشابه بغرباش و عظم مشاشی و استخوانیکه از عظم مشاشی بر آمده در وسط الف تا یک ثلث آن طول رسیده و هفت هفت استخوان در هر منخر جدا جدا یافته میشوند و دو غضروف در هر منخر تا از جانب خارج موجود اند که در هر منخر یکی کبیر و دو غضروف صغیر میباشند اینهمه بر وسط واقع اند و یک غضروف وسط منخرین در طول آنها آمده است چونکه غضاریف زیاده اند لهذا بالائی آنها برای ربط غضاریف عضلات کوچک پیدا کرده شده اند تا بسبب آنها حرکات مختلفه در بعض اسباب پیدا شود و بالا جمله اعضای الف در خارج جلد است چنانچه بر همه اعضا است و در جانب داخلی الف غشای منبسط است که آن میوکس ممبرین است و با مواد آب و اعصاب حس و حرکت در میوکس ممبرین منتشر شده اند و اعصاب حساس و قسم قسمی که روائح طیبه و منتنه را ادراک میکنند و آن اعصاب دماغ رسته و صعود از عظم مشاشی بر آمده اند صفی در منخر ایمن و صفی دیگر در منخر ایسر [illegible] زوج عصب دیگر از مقدم دماغ رسته

ثقبه دیگر که قدری بالاتر عظم مشاشی واقع است برآمده یکفردان در منخر ایمن و یکفردان در منخر ایسر آمده و ادراک رایحه حادث شود مثل امونیا و غیره از آن متعلق است و ریشه های همین عصب در هر دو رخسار آمده اند که از آن احساس حرارت و برودت و رطوبت و یبوست کرده میشود و یک ریشه آن بدندان میرسد فایده در کتب عربیه طب قدیم آنچه در کیفیت ادراک شامه دو مذهب مشهور اند یکی آنکه هوا از ذی رایحه متکیف شده میرسد دوم آنکه اجزای ذی رایحه با هوا در انف داخل شده تا محل احساس میرسند فی الحقیقت آنست که مذهب ثانی در تحقیق ثابت شده فتدبر **فصل دوم در نقصان الشم** و بطلان آن و آنرا بلغت انگریزی ان و زمیا گویند و بعربی آنرا خشم هم میگویند اکثر سبب آن ضرر و نقصان عصب حساس بود که از دماغ رسته و از عظم مشاشی برآمده در انف منتشر شده و این یا خلقی بود یعنی در اصل این عصب پیدا نشده باشد و یا مرضی بود و هرگاه بکدام سبب این عصب کسته شود از ضرب یا سقطه و گاهی بسبب تشنگ هم اینحالت عارض میشود وقتیکه عظم مشاشی از مقدار خود زیاده شد ریشه های عصب حساس را که از آن برآمده اند عمر کنند و از این اعصاب از فعل خود بیکار شوند و درین اعصاب فالج شود پس از ادراک رایحه قاصر شوند و گاهی بسبب تشنگ انف یعنی متعفن فاسد میگردد و بسبب آن میوکس ممبرین اعصاب حساس هم فاسد و خراب شوند و ادراک رایحه ناقص یا باطل گردد و گاه بسبب جذام هم میوکس ممبرین اعصاب فاسد و متعفن میشوند که کرم دران می افتد و ادراک رایحه باطل میشود و گاهی بسبب ناسور انف که گوشت زاید در منخرین پیدا شود و آنرا بلغت انگریزی پالی پس گویند هم راه رسیدن هوا بعصب حساس بند میگردد و گاهی در زکام هرگاه میوکس ممبرین بینی زیاده متورم گشته با هم گردد هم راه رسیدن هوا بند میشود و این مرض حادث میگردد و علاج آن آنچه خلقی بود و همچنین آنچه از سستی عصب بود لا علاج است تا آنچه از روییدن گوشت زاید در منخر بود تدبیرش قطع آنست و آنچه بسبب زکام افتد علاجش علاج زکام است و مذکور شد و آنچه بسبب تشنگ و جذام افتد تدابیر آنها بکار برند **فصل سوم در ادراک رایحه عفنه** از قروح انف اینحالت عارض شود و در آن علاج قروح نماید **فصل چهارم در جفاف الانف** یعنی خشکی بینی در آن کافور و شیرات امونیا بویانند تا اشتهای آن خشکی را برطرف کنند اگر از یبوست هوا و غیره باشد روغن های بارد رطب در بینی اندازند فقط **فصل پنجم در قروح الانف** یعنی زخم بینی و آن را اسبابیکه در جمله اعضا حادث شود در بینی هم حادث میشود لیکن خاص برای زخم بینی اسباب متعدد هم اند اول اینکه در زکام میوکس ممبرین شگافته شود و از آن قرحه حادث شود دوم آنکه از مرض آتشک میوکس ممبرین فاسد و متعفن گردد سوم آنکه آکله در بینی خاص مشهور است در بینی پیدا شود و از آن گوشت بینی ناپدید متآکل شده زخم حادث شود چهارم آنکه قریب بینی منفجر شود مثل قلاع الاذن حادث شود و از آن هم خون و ریم بیرون می آید پنجم آنکه از مرض آتشک استخوان بینی متعفن فاسد شده زخم پیدا کنند و این قسم خاص را بلغت انگریزی اوزینا مینامند ششم آنکه از بثور مثل جدری و غیره دران زخم حادث شود و علامات از هر سبب که باشد بعلامات آن دریافت سازند مثلا آنچه از زکام است تقدم زکام بر آن گواهی دهد و آنچه از آتشک است خود آتشک بر آن دلالت کند و آنچه از آکله بود علامتش آنست که روز بروز زیاده گردد و هیچ تدبیر نشود و آنچه از خمر منفجر بود محسوس باشد و اکثر در فصل سرما وقتیکه هوای سرد و خشک می وزد این مرض پیدا میشود و آنچه از تعفن و فساد استخوان باشد **علامات**

آتشک بران شاهد بوند علاج عام اینست که کاشک نقره محلول با ب حماض ضعیف یا قوی موافق زخم بران بستند شاید زخم را کاملاً
کافی باشد آنچه از سبب آتشک شود علاج آتشک نمایند آهن جوش کنند لیکن جایی که استخوان فاسد شده باشد تدبیر برشش هم هست
که برای فساد استخوان مضر است بلکه در این وقت یودائید پتاس همراه نقوع اشبه یا سارساپریلا عشبه مغربی بیست نوشانند آب آهن یا کنین نیز
برای تقویت خون مفید میباشد اگر حاجت مسهل بود مسهل نوشانند **فصل ششم** در رعاف یعنی جاری شدن خون از بینی
آنرا بلغت انگریزی ایپس ٹاکسس مینامند یعنی جریان خون از بینی این حالت گاهی نافع و بطور استفراغ عارض شود و زمانی بطور مرض
مضر باشد مثلاً آنچه بطور بحران که لفظاً بالوتنا ... هست حادث شود علاجش تا خوف سقوط قوت نباید کرد و همچنین آنچه از کثرت و
جوش خون افتد مادام که بضرورت طبیعی جوع کند و گرانی سر یا بیت دفع نکرد و به بند کردن آن نکوشند و آنچه از گسستن رگهای دماغ
یا آورده و شرائین آن باشد این بخیر ضرر و سقطه حادث میگردد و این هم بند نکنند الا آب سرد بر سر ریزند یا برف از خارج بر دماغ نهند
تا از سردی آن خود بخود خون آمدن بند شود و دوای مقوی عروق نوشانند و گاهی بسبب صدمت رقت خون رعاف حادث
میشود و علامتش کمزوری و نحافت و لاغری بدن است و سفیدی اندرون لبها و چشم است و نبض ضعیف باشد این وقت باید که نزد
تدبیر حبس خون بعمل آرند و آن اینست که فوراً کدام چیز که سرد باشد مثل قطعه آهن یا برف کوفته در مثانه گوسفند پر کرده بر طول عنق
پس سر گردن بندند و دستهای مریض را کشاده بسوی آسمان چنان بلند کنند که سفیدی مثل ظاهر شود از این تدبیر فوری
خون آمدن از بینی بند میشود و شاید سببش این است که از ملاقات بارد بالفعل نخاع متاذی میگردد و از تاذی آن دماغ هم متاذی
و از اذیت دماغ سردی و لرزه در بدن حادث میشود و از آن در عروق انقباض پیدا شد خون بند میگردد و از بلند ساختن دستها خون در دستها
می آید و دستها از خون خالی میشوند پس طبیعت فوراً خون را بسوی عروق خالیه میبرد و از آن آنچه خون بسوی بینی میرفت از رفتن
باز ماند و رعاف بند گردد و از آب آهن پارچه تر کرده در بینی نهند که از آن هم بند میشود و همچنین ده یا پانزده قطره از آب آهن همراه یک اونس
آب آمیخته بعد پانزده پانزده دقیقه بیمار نوشانند اگر از این تدبیر هم بند نشود پس از اسفنج یا پارچه بینی را از طرف حلق بند نمایند
که برای این کار موضوع است بکنند که از آن بالضرور سد خواهد شد کیفیتش این است که در دهن میل جوف رشته نهاده از طرف بینی
آویزند چون تا اندرون حلق برسد سر رشته را از فراسب بگیرند و میل را بیرون آورده اسفنج یا پارچه در رشته بسته بکشند تا بینی را
پر کنند فقط و گاهی خون را از گرده و کبد هم صاعد شده از بینی رفع میشود و علامتش علامت مرض گرده و کبد است و ضعف نیز بود و اکثر این مرض
بجوانان قریب العهد بلوغ و عوارض قریبة العهد به ... بعض عارض میشود و علاجش اینست که بینی را از پارچه پر کنند و علاج اصل مرض
و تقویت گرده و کبد نمایند فقط **فصل هفتم** در شبره خاص که در اعلی باطن بینی که در بعض بلاد مثل کلکته و مرشد آباد حادث
میشود و علامتش اینست که اندرون بینی سرخ میشود و درد در بینی و سر نازله بسیار شدید بود و با تب باشد و اگر تدبیر آن نشود منجر
شود بهلاکت میشود و علاجش اینست که نیشتر زده و آن را بخراز نشتر یا آنچه حاد الراس باشد شگافته دو سه قطره خون بیرون آرند که از آن
فوراً درد و گرمی خفت میشود بعده آب تمر هندی بنوشانند که قدری از آن اسهال شود و طبیعت لین گردد و بعده دران بلاد در آب ...

فصل ششم در رعاف

فصل هفتم در شبره خاص

ازهرنان ترکرده بپوشانند فصل هشتم در مرض بینی که بطور خاص بلاد مثل دهلی و سنده عارض شود و آن دانه ایست که بر خارج
بینی ظاهر میشود و اول بسیار خرد باشد بعده بتدریج در عرض خود زیاده شود پس اول در جائی از آن قدری بلند شده منفجر میشود
و جائیکه انفجار شد از آن قدری ریم خارج شد آنجا فرو رود پس در جای دیگر از آن بهمین عنوان بر آمدگی ظاهر شود و شگافته فرو رود
تا اینکه تمام جلد که متورم شده بود فاسد و متعفن میشود و علاج در آن مفید نمیشود و صحت حاصل نگردد و مدتها بر همین طور فساد و خرابی
آن میماند تا اینکه محل سکونت را ترک کنند آنگاه صحت میشود و سبب آن فساد آب و شهر و بیان بلد میباشد علاج هرگاه این بثور
حادث شود فورا از آنجا به بلاد دیگر نقل اختیار کنند و اگر نقل ممکن نباشد اول محل ناسور را بآب حل کرده بر بثره نهند و اگر درد
زیاده بود مرهم افیون ضماد کنند آنچه شکایت دیگر و مزاج یابند بعلاج آن پردازند و مرهم توتیا که در آن افیون بود بر زخم آن نهادن
مفید میباشد و مرهم سیتیت آف لید بر زخم نهادن و روغن کاربولک دائلوت هم مالیدن بر آن مفید است فصل نهم در
زیاده شدن گوشت بینی که قریب ارنبه گوشت زیاده میشود و سبب آنکه غذا زیاده اینجا برسد و این را بلغت گریک لپیو
اوما یعنی زیاده شدن شحم در گوشت سر بینی بنامند و این مرض در خارج انف یافته میشود و علاجش اینست که آنرا از کار قطع کنند
فقط فصل دهم در زیاده شدن گوشت اندرون بینی که آنرا بعربی بواسیر الانف و بلغت گریک پالی پس نامند پالی در لغت
شان بمعنی زیاده و کثیر است و پس بمعنی رجل یعنی پا هست چونکه درین مرض سلعهای کثیره و از جاهای متعدده میوکس ممبرن انف پیدا
که هر یک مثل پا بران قایم دیده میشود لهذا آنرا باین اسم موسوم ساختند بالجمله آن هم قسمی از سلع هست که از میوکس ممبرن بینی پیدا میشود
خانه داران دار عروق دقاق پر از خون مواد میباشد که غشای مذکور و عروق مذکوره در میوکس ممبرن داخل میشود چنان معلوم
میشود که گویا در پالی پس لپیارک طبقه بالائی جلد است نیز بیماری حادث شد اند العلامات مریض را چنان معلوم میشود که چیزی منخر را سد
منخر ساخته است پس برای دفع کردن آن بدیقه نفس را بار بار جهد میکند و بسبب این فعل قوی عطسه گاه گاه رعاف هم پیدا
میشود و موافق درجات زیادتی و کمی این سلعها استنشاق نسیم از منخر ماوف ناقص یا باطل میشود و مادام که عرض صغیر و قلیل است کدام تغیر در
هیئت انف پیدا نمیشود اما هرگاه مقدار آن زیاده گردد پس منخر ماوف پهنا و وسیع دیده میشود و در استخوان بینی هم وسعت ظاهر میگردد و
بسبب منحصر کردن اشک چشم که همیشه از جانب بینی جاری میماند از جریان خود از آن باز مانده از گوشه چشم جاری میشود و از عدم
استنشاق از انف کدام بو از ذوی روایح هم ادراک نمیشود من بعد چون طبیب اندرون بینی را نظر میکند پالی پس ظاهر میشود و گاهی
این سلعها خود طویل شده از منخر بیرون می آیند العلاج اول آله اسپکیلم در منخر انداخته ببینند که اصل سلع کجا است پس هر جا که دیده
شود آنرا از زنبور سپ که بر سر آن خشونت میباشد بپیچ آنرا گرفته خمهای کثیر دهند تا شکسته از جای خود بیرون آید لیکن در بین کندن
احتیاط از آن ضرور است که استخوانی از استخوانهای بینی که با این سلع متعلق میباشد همراه سلع مذکور وقت کندن از جای خود
بیرون نیاید و چون درین عمل خون کثیر خارج میشود لهذا باید که جمله سلعها را یکبار نه بر کنند بلکه یک یک از آن بعد یک دو هفته بر کنند
و بعد کندن هر واحد پارچه با آب شب یمانی محلول تر کرده در منخر نهند تا بسبب آن خون هم بند شود و هوای خارج هم تا مخرج رسد

فصل هشتم در مرض بینی

فصل نهم در زیاده شدن گوشت بینی

فصل دهم در زیاده شدن گوشت اندرون بینی

وچون قدری رفته رفته جلد سلهها کنده شوند و منخر از آنها صاف شود دوای تقویه میوکس ممبرن مثل گالک ایسڈ یا ٹانک ایسڈ یا بیٹو
کینو یا سفوف کات سفید در منخر اندازند یا سلوشن سلفیت آف زنگ یا سلوشن شب یمانی بطور زراقه در بینی رسانند و اگر تنکچر پرکلورائد آف
المس و شه قطره همراه آب ساده آمیخته روزانه دو سه بار بنوشانند و تنکچر مذکور گرفته در یک اونس آب ساده حل کرده از آن
در منخر بذریعه زراقه رسانند انفع بود و اگر بجای آن هیزلین را شرباً و زروقاً باستعمال آرند جایز است و غرض از تقویت میوکس ممبرن
انف اینست که تا مرض باز عود نکند فقط. فصل یازدهم در وربس تیزرای بفتح واو و سکون رای مهمله و کسر میم و سکون
سین مهمله و کسر نون و سکون یای مثناة تحتانی و فتح زای معجمه و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی بمعنی کرم بینی است چه وربس بمعنی
کرم و تیزرای بمعنی بینی است و این مرض در بلاد بارده بسیار قلیل و در ملک های گرم زیاده پیدا میشود خصوصاً در مرض اوزینا
آن بضم الف و سکون واو و کسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانی و فتح نون و سکون الف آنست که بینی بسبب قیح فرو نشیند و از آن
ریم و رطوبات جاری ماند و اکثر در اواخر مرض آتشک و جذام این حالت پیدا میشود و همراه آن رطوبت فاسد عفن از منخرین جاری میگردد
و گاهی در اطفال خورد سال هم وقت بر آمدن دندان از بینی ایشان رطوبت سفید بدبوی عفن جاری میشود و لیکن ضرورت
که در اینها هم در بینی باشد و اینهم قسمی از اوزینا است که در بعض اطفال یافته میشود بالجمله چون این حالت پیدا میشود اکثر دیدان
در انف پیدا میشوند السبب سببش آنست که هر گاه رطوبت عفن از بینی جاری میشود مگس کلان نیلگون که آنرا بلو بائل فلای
بکسر بای موحده و ضم لام و سکون واو و فتح بای موحده و سکون الف و کسر تای هندی و سکون لام و فتح فا و لام و سکون الف
و کسر یای مثناة تحتانی بمعنی مگس همرنگ بوتل نیلگی باشد میتا منخر بود که بلو بمعنی نیلگی و بائل بمعنی بوتل و فلای بمعنی مگس است
بمنخرین در حال خواب یا غیر آن نشسته بیضه ها میدهد باین طمع که در موضع عفن بچه ها تربیت یابند و زنده مانند پس نشستن آن
درینجا باین اراده بود نه برای خوردن رطوبت عفن این مگس را در لغت لاتین مسکا وامی توریا بفتح میم و سکون سین مهمله و فتح کاف
سکون الف و فتح واو و سکون الف و کسر میم و سکون یای مثناة تحتانی و ضم تای هندی و سکون واو و کسر رای مهمله و فتح یای
مثناة تحتانی و سکون الف هم نامند یعنی مگسی که بر قی کلاستان امی آید بر ودی میرسد بالجمله هر گاه این مگس بیضه ها در منخرین میدهد
از آن بعضی همراه رطوبت منخرین خارج میشوند و بعضی از آن بذریعه تنفس بالا میروند پس آنچه بالا رفته از آن بچه ها بر آمده بیرون
آمده در میان هر دو ابرو جائیکه اصل انف است و آن مفصل عظم مقدم راس بمفاصل ابرو است و اینجا اندرون استخوان گوی یافته
میشود درین گو این بچه ها میمانند و هم در عظم فک اعلی که در آن دندان میباشد قریب بینی هم گوی هست در این گو هم این بچه ها
میمانند بعده از انجا در محل زخم بینی بلکه در تمام گوشت بینی اینها داخل شده عام میشوند چنانکه در سنتهالوی عفن کرم ها پیدا
میشوند همچنین در گوشت بینی عفن هم این کرم ها میمانند و از این لحم عفن غذای خود گرفته کبیر میشوند تا اینکه گاهی در طول تا نیم انچ یافته
میشوند و در عرض خود در عشر انچ یعنی هشت عدد داخل میشوند هر گاه این کرمها را بعد بیرون آمدن از بینی در ظرفی داشته گوشت
در آن دارند تا آنها غذای خود گیرند بعد چند روز این کرمها مگس مذکور بلو بائل فلای میشوند العلامات اول قبل

پیدا شدن انکرمها در بینی مرض او نیز پیدا میباشد بعد چون کرمها پیدا شوند اذیت و ورم زیاده میشود و رطوبت عفن هم پیدا میل
میگردد و منخرین غلیظ و سرخ میشوند و درخشندگی بر آنها غالب میشود و ورم از انف تا شفتین و جفنین و عینین و پیشانی میرسد و بر محل
پیشانی و جائیکه مبدء زوج عصب پنجم است در دماغ و در فلکین عینین درد زیاده میشود و درین درد ضربان و نخس زیاده میباشد زیرا که
از اذیت حرکت اینکرمها که در لحم انف با شجار متعدده حرکت میکنند چون این اعضا متاذی میشوند لهذا برای دفع اذیت خون کثیر درینجا
جمع میشود و بسبب آن ضربان شرائین و تمدد عضو و انعماز در اعصاب این اعضا پیدا شده درد با ضربان و نخس پیدا میشود و هم نیز درد گاه
شدت میکند و گاه کم گردد زیرا که چون اینها حرکت میکنند درد زیاده میشود و چون ساکن شوند درد هم ساکن میگردد و هیئت و صوت مریض
از زیادتی ورم و جه چنان متغیر میشود که احباب آنهم آنرا نشناسند العلاج کلاروفام را بر پارچه پاشیده ببویانند که از بویانیدنش فوراً
این کرمها خارج میشوند زیرا که از بوی کلاروفام این کرمها متاذی و مضطر شده برای گرفتن هوا از جای خود حرکت کرده بخارج
می آیند همچنین از بویانیدن کاربولک ایسد که بر پارچه پاشیده قریب انف گذاشته بویانند هم این کرمها خارج میشوند و اگر یک حصه کار
بولک ایسد را با چهل یا پنجاه حصه آب ساده حل کرده ازان قدری و دری گرفته بذریعه زراقه در بینی رسانند بسیار مفید است چه ازان کرمهای
مذکوره ضعیف و متاذی شده فوراً بیرون می آیند زیرا که بسبب کاربولک هوای عفن که بیشتر در بینی بوده و ان سبب حیات دیدان مذکوره
بوده از عفونت صاف و خالی میشود و اثر کاربولک منافی عفونت است در آن می آید ازین سبب دیدان ازان متاذی میشوند و همچنین اگر
بیست قطره روغن تارپین را در یک اونس آب ساده حل کرده ازان در بینی زراقه نمایند نافع است و هم کافور خالص محلول با آب در بینی بذریعه زراقه
رسانیدن یا خشک آنرا سائیده نفوخاً باستعمال آوردن مفید است ایضاً الفیوشن یعنی نقوع گوشیا که بسیار قوی باشد ازان قدری
گرفته بذریعه زراقه در انف رسانیدن مفید است و بهتر از همه ادویه کیلومیل است چون و گرمین آنرا بطور عطوس یا نفوخ در بینی رسانند یا هم
آنرا در منخرین لنند بالجمله ازین ادویه آنچه استعمال آن آینده در تجربه در قتل و اخراج دیدان نافع آینده هرچه میسر شود باستعمال آرند لیکن هرگاه
خون از بینی زیاده جاری باشد درین وقت روغن تارپین را همه افضل است که قاتل دیدان هم حابس دم هم است بعد خارج شدن کرمها
برای حفظ آینده پنبه صاف را در آب کاربولک ایسد یا در روغن کاربولک ایسد تر کرده در منخرین نهند فقط کرم تنبیه
باید دانست که مناسب آن بود که از امراض بینی اول زکام را که از ورم میوکس ممبرن انف پیدا میشود نوشته شود لیکن چونکه در تحریر امراض و علاج اینها عادت
کتاب شرح اسباب کرده شده و در اکثر کتب طبیه عربیه عموماً زکام را در امراض سر نوشته اند اگرچه در غیر محل نوشته شد لیکن بنا بر موافقت کتب مذکوره
اول کتاب مخالف آن مناسب حقیقی اختیار کرده شد باب ششم در امراض لثه و اسنان و شفتین و تجویف دهن و آن بر چند فصول مشتمل است
فصل اول در تشریح باید دانست که دندان اجسام صلبه مرکبه اند اول از غشائیکه گرد دندان است دوم جسمیکه مثل عاج است آن از لثه بیرون میباشد
از لحم لثه پوشیده است و [illegible] جسم صلب اجزای اسنان است و زیر آن استخوان است آن هیئت مخروطی است
[illegible] لحم لثه و [illegible] جسم جاجی [illegible] است و جسم جاجی مذکوره چون روغن چینی غلیظ القوام استخوان دندان که مکشوف از لحم لثه است میباشد
و چون این جسم جاجی باقی نماند این استخوان دندان ظاهر میشود و اندرون استخوان مغز استخوان است چنانکه در عظام دیگر بدن میباشد

و دران عصب و ند انست و درمیان مغز او ورید و شرایین می آیند از ثقبه که در آخر سرهای استخوان که بطور مدور در لثه واقع اند باهم

میشوند و چون مغز استخوان و لثه و عصب متورم میشود و ریم بر می آید و لثه ضعیف و مسترخی میگردد و دندان متقوب میشود و ناسور ایجاد میشود

میشود و از ان خیری در لثه و ثقبه ماند و فاسد میشود و از ان در دندان هم فساد راه یابد پس بسبب فساد متحرک گردد و آخر قوسان شود

و محتاج قطع کردن بعمل بد نمیباشد لیکن تشریح لثه و شفتین پس آنکه لثه از سه غشا مرکب است بالای همه که ظاهر است عنکبوتی

میباشد و زیر آن غشای خانه دار است که در ان اورده و شرایین و ریشه های عصب زوج خامس دماغی که آنرا حس ذائقه میشود

و زیر این هر دو غشائی است رشته دار که بر جمیع عظام بدن محیط میباشد اما شفتین پس مرکب اند از غشیه و عضلات و اورده

و شرایین و شظایای عصب انچه ظاهر و در خارج بود غشای عنکبوتی است و زیر آن غشای خانه دار است که در ان عروق

و شرایین اند و زیر آن عضله است و در شفتین شرایین صغار و خون زیاده است و زخم آن زود بهم میگردد و در آن ریشه های

عصب زوج خامس سابع دماغی هر دو آمده اند که بسبب آنها احساس و حرکت از آنها صادر میشود و حس در شفتین زیاده است

فتذکر **فصل دوم در ضعف الاسنان** و علاجش آنست که ادویه مقویه سنون و مضمضه باستعمال آید مثل اینکه اگر

بیمار از شراب مجتنب باشد عرق کی را با آب حلکرده مضمضه سازد و اگر مجتنب نباشد تنکچر مرکی بست قطره را در آب حلکرده مضمضه سازد

ایضاً الم شب یمانی ده گرین نا سیاده که یک اونس بعد حلکرده مضمضه سازد و ایضاً السهاگه صاف شش گرین در آب ساده که یک اونس بود

حلکرده مضمضه سازند و اگر سه دوا را باهم آمیخته مضمضه سازند اقوی میباشد **فصل سوم در دود الاسنان** باید دانست

که در کتب طبیه عربیه این اسم نوشته اند لیکن این قول از صحت عاریست چه از تشریح سابق دانسته میشود که دندان خاص لیاقت

شدن کرم نیست چه او مرکب است از جسم زجاجی و استخوان لیکن انچه اطبا را در غلط انداخته اینست که گاهی در مغز استخوان دندان و

ورم پیدا میشود و بسبب آن لثه هم متورم میگردد و در دندان درد عظیم پیدا میشود پس بعد هم از راه لثه و دندان برمی آید و بسبب آن

در دندان ثقبه حادث میشود و ریشه های ریم از ان ثقبه بر می آید آنرا مردمان و میبینند و گمان میبرند که کرم افتاده بود و از

ثقبه دندان و صورت ریشه ریم در غلطی افتاده اند لیکن در تشریح تحقیق ثابت نشده **فصل چهارم در صریر الاسنان**

اینحالت اصل مرض دندان نیست بلکه از علامات امراض است اکثر اطفال را وقتیکه در شکم ایشان کرم پیدا شده باشد یا بد هضم

بود یا کدامی مرض شکم بود اینحالت عارض میشود و چنین وقت بر آمدن دندان اطفال و هر گاه ورم در غشائی دماغ ایشان بود

یا در سر طفل آب کثیر پیدا شده باشد و یا در آن تغیر شده باشد اینحالت عارض میگردد و بحسب عادت هم اینحالت عارض میشود علاج اول بدریافت

کوشند بعد تدبیر ازاله آن مشغول شوند **فصل پنجم در ضرس الاسنان** آنحالتی است که بعد ملاقات حموضات و غیره از دندان عارض

میشود و آن یا خارجی بود که از خوردن اشیائی ماکوله و مشروبه عارض شود یا داخلی مثل آنکه از آمدن قی حامض پیدا شود

اول ترک استعمال آن ضرور و در ثانی احتراز از قی بحسب امکان ضرور است انچه حموضت معده را دفع کند بنوشانند مثل

سوده یا منکنشیا یا پتاس یا آبیکه در آن طین قیمولیا را حلکرده باشند صاف کرده بنوشانند تا در شکم شی حامض پید انشود و یا

فصل دوم در ضعف الاسنان فصل سوم در دود الاسنان فصل چهارم در صریر الاسنان فصل پنجم در ضرس الاسنان

ضرریکه بدندان حاصل شده قدری پنیر مضغ کنند و همچنین کمرک که میوه مشهور است و هم برگ خرفه سبز و هم نمک بریان خائیدن
بسیار مفید میباشد فصل ششم در لثه دامیه یعنی خون آمدن از بن دندان و این بچند سبب باشد یکی آنکه در لثه ورم خفیف عارض
شود و ملایم گردد و ازان بیمار را قدری درد در لثه محسوس شود و چون دندان را اصابت کند عروق صغار گسسته شوند دوم اینکه
هرگاه جسم سخت مثل آهک بر دندان پیدا میشود و ازان آکل میشن گرد آن پیدا گردد و ازان خون جاری شود و هرگاه آن جسم صلب را
برآرند ازان آکل میشن برطرف میشود و گاهی جریان خون از بن دندان بسبب فساد خون عارض شود و ازین گاهی اینقدر خون
خارج میگردد که بیمار هلاک شود علاج شب یمانی در آب حل کرده ازان مضمضه سازند و همچنین آب آهن در آب حل کرده ازان مضمضه سازند و این
علاج عام برای آمدن خون بن دندان است اما هرگاه بسبب فساد خون بود آب آهن در آب حل کرده هم بیمار را نوشانند زیرا که ازو دو فایده
حاصل شوند یکی آنکه آب آهن خون بن عروق را قهر و اقوت بخشد دوم جریان خون را ابند هم میکند فتدبر فصل هفتم در استرخاء لثه
اسباب آن متعدد اند اول از جوشش دهن که بخوردن سیماب در لثه مسترخی و ضعیف میشود دوم بسبب اصل مرض آتشک اینحالت
پیدا میشود سوم از هوائی بد که موجب تپ لرزه بود حادث شود چهارم هرگاه خون رقیق و خراب شود و سرخی آن کم گردد هم اینحالت
پیدا گردد پنجم هرگاه در لثه آکل میشن زیری گردد آنهم لثه مسترخی میشود ششم هرگاه بر دندان جسم سخت آهکی پیدا شود هم این شکایت
ظاهر شود هفتم هرگاه از فساد خاص یک دندان آکل میشن در لثه پیدا شود اینحالت حادث میشود علامات آنچه از جوشش دهن باشد
بران جوشش دهن و آنچه از آتشک بود خود این مرض و آنچه از فساد هوا بود بران تپ لرزه و آنچه از فساد خون بود بران علامت فساد
خون و آنچه از ورم عام لثه باشد بران ورم عام آن و آنچه از حضر بود بران حضر و آنچه از ورم خاص لثه که از فساد خاص یک دندان بود
ورم خاص آن دلالت میکند ازان بتوان شناخت علاج موافق هر سبب بازاله سبب خاص کوشند علاج عام اینست که سلوتن نائیتر
سلو قلیل الوزن بر لثه نهند و شب یمانی در آب حل کرده ازان مضمضه سازند و همچنین آب آهن در آب حل کرده بان تمضمض مفید است و مرکی
و شب یمانی باهم سایند بطور سنون بر لثه و دندان مالند و بهتر عسل در دهن مضغ کنند یا آب سایند و ازان مضمضه سازند فصل هشتم
در وجع الاسنان درد دندان بچند اسباب میشود اول از ملاقات چیزی بارد بالفعل باشد مثل برف دوم از خوردن ترشی
سوم هرگاه در معده شی حامض پیدا شود چهارم هرگاه هوای سرد بدندان رسد ازان درد پیدا شود چنانکه در اعضای دیگر ازان درد حادث
میشود مثل عصابه زیرا که اینجا هم همان عصب آید پنجم هرگاه اندرون مغز استخوان دندان آکل میشن پیدا شود ششم هرگاه در دندان نقب
افتد هفتم هرگاه قند سیاه خورده شود ازانهم درد دندان و ورم لثه عارض میشود و سبب آن اینست که فی الحقیقت دندان ضعیف است هر
سرد و گرم متاثر میشود و آن ضرر میرسد علامت آنچه از رسیدن بارد بالفعل بود تقدم آن برد دگواه بود و همچنین آنچه از خوردن ترشی
یا از پیدا شدن آن در معده بود وجود هر یک ازان شاهد خواهد بود و آنچه از رسیدن هوای سرد بود آن فی الحقیقت آکل میشن خفیف
لثه باشد که ازان هم پیدا چنانکه در ورم اصل الاذن هم گمی افتد و هم بعد رسیدن هوای سرد حادث شود و آنچه از ورم مغز استخوان دندان
باشد با آن ورم لثه و درد که اندرون لثه زیاده محسوس شود دلالت کند و آنچه از خوردن قند سیاه افتد بر آن هم تقدم سبب گواهی دهد و آنچه

فصل ششم در لثه دامیه

فصل هفتم در استرخاء لثه

فصل هشتم در وجع الاسنان

بسبب ثقبهٔ دندان باشد در آن خود ثقبه محسوس باشد علاج اول آنچه اسباب اختیاری باشد آنرا ترک کنند مثلاً از شی بارد
بالفعل احتیاط کنند و همچنین شی ترش و قند سیاه نخورند آنچه از ملاقات برودت است خود زائل میشود و آنچه از خوردن ترش شی است آن علاج
ضرس نمایند و آنچه از ترشی معده باشد در آن سوده او سکنجبین خورانند و آنچه از رسیدن هوای سرد است در آن نمک سائیده یا سبوس
گندم گرم کرده بر رخسار بندند و چونکه درین الفعل شیئین هم میشوند باید که درمیان هر دو دندان نشتر اندازند و قدری از آن عروق را
شگافند تا دو سه قطره خون برآید زیرا که از سرعت اینجا هم به بیخ دندان خون زیاده جمع میگردد و از آن ورم پیدا میشود و چون خون زیاد
خارج شود ورم بر طرف میگردد و از آن درد هم دفع میگردد و بعد برآمدن خون از آب گرم مضمضه سازند و عرق افیون یعنی لادنم
باب حل کرده مضمضه سازند و همچنین مضمضهٔ عرق مرکی که چکنگر است باب نفیس است آنچه از ورم مغز استخوان دندان باشد در آن هم زیاده
پیدا میشود و در لثه زیاده ورم بود درین قسم دوام که ورم زیاده نباشد آنچه در علاج درد دندان که بسبب رسیدن هوای سرد بود نوشته
شد و بالا مذکور شد همان تدبیر بکار برند و هرگاه ورم زیاده گردد و ریم پیدا شود از نشتر لثه را قریب بیخ دندان شگافته ریم برارند چون
بعد آن درد دندان دفع شود برای تقویت لثه تدبیری که برای دفع ضعف آن نوشته شد بکار برند و اگر ریم بند نشود و درد دندان
چند روز بماند و از آن معلوم شود که تا صورت شده و عصب فاسد گشته و این علت موت فساد دندان است اینکه او مثل شی خارجی بیجا
بیکار در لثه است پس این وقت بجز قلع دندان علاجی نیست آنچه بسبب ثقبهٔ دندان باشد در آن باید که اول ثقبه را از اندرون صاف
کنند تا آنچه در آن از بقیهٔ طعام و رطوبات فاسده است خارج شود به پنبه بر میل پیچیده از آن ثقبه را صاف و خشک کنند پس تیزاب
امونیا که بسیار تیز است با پنبه آلوده بکار چابکی سرعت از میل در ثقبه نهند تا اثر آن بگوشت لثه و غیره نرسد الا جائیکه برسد آنجا سوزش
و درد ناک خواهد شد وقت نهادن آن بیمار را حکم کنند که نفس اندک کشد الا تیزی آن در ریه رسیده ورم و ریه سوزش پیدا
خواهد شد چون در ثقبه این دوا رسانیده فارغ شوند آنزمان نفس کشیده شود و ازین تیز و گاز درد دندان زائل میشود و هم کافور و افیون آمیخته
در ثقبه نهادن مفید و کاغذ الفورین کلارفارم با هم آمیخته پنبه بآن آلوده در ثقبه نهادن نفیس است گاکیرا سوش که روغنی است با پنبه آلوده
در ثقبه نهند و کاربولک السید با پنبه آلوده در ثقبه نهادن بغایت نافع است یکی آنکه هم دندان را حس تیز شد و هم آنکه ریشه های عصب را
که در ثقبه اند بیکار میکند و بسبب آن علیل از رسیدن هوا استاذی نمیشود واضح باد که اگر ثقبهٔ دندان باقی ماند باز درد آن عود میکند
و از آن بسوی قلع دندان محتاج میشوند لهذا در آن اهتمام زیاده کردن ضروریست تا دندان از قلع محفوظ ماند و درد عود نکند لهذا باید که
سیماب و نقره را با هم یکذات کرده در ثقبه پر کنند و اگر طلا و سیماب یکذات کرده از آن پر کنند از آنهم نیکو است مگر فائده هرگاه هم
زجاجی که بر دندان است زائل شود و استخوان زیرین آن باقیمانده مکشوف شود آنزمان قدری استخوان هم از گوشت لثه بیرون می آید
درین وقت از رسیدن هر چیز درد در دندان عارض میشود هرگاه چنان ظاهر شود پس اگرچه علاجش قلع دندان است اما تا ممکن شود تدبیری
نمایند و آن بهتر ازین نیست که اصل کاستک نقره بر استخوان نهند که مفید است و فوراً از آن درد دندان بر طرف میشود و آنچه از خوردن
قند سیاه است در آن مسهل هند و سوده او سکنجبین خورانند تا آنچه حامض از آن پیدا شده لاشی گردد و درین صورت مضمضه کردن از آنچه

دران سوده اکاربناس یا پتپاس کاربناس حلکرده باشند سفید میشود لیکن باید که ده یا پانزده گرین ازین هر واحد با یک اونس آب ساده حلکرده مضمضه سازند

فصل نهم در حفر و تغیر لون الاسنان باید دانست که بمقابل گوشت غده هست بزرگ مثل عاصف بر فلک اعلی و ازان مجاری متعدد رسته اند مجری کلان آن از اندرون رخسار در دهان تا دندان که آنرا انیاب نامند منتهی میشود و آن غدد آب را از خود بسوی دهان میبرد چنانچه اکثر اوقات هرگاه انسان خوردن طعام شروع میکند در فلک اعلی احساس جمع میکند و چون وسیله لقمه خوردن و در دفع میشود بسبب نیست که هرگاه طعام در دهان میرسد و مضغ شروع کند آن غدد از درد طعام جز را میشود و آب که در آن مجتمع است در آن مجری میبرد و چون آب آن مجری باز شود بسبب امتلاء و حصول تمدد در آن درد پیدا میشود و چون آب مذکور ازان در دهان ریخته شد مجری خالی گردد و درد برطرف میشود بالجمله ازین آب غدد بود که در دهان می آید حفر دندان پیدا میشود و چونکه این آب قریب دو دندان نیش و اجد که در فک اسفل اند زیاده مکث میکند ازین سبب دندان حفر زیاده پیدا میشود و چون در حفر فاسفیت آف لایم ماده نشست و این همان آب موجود است که از غده موصوف در دهان می آید و آن غذا این جسم را از خون میگیرد و ممکن نیست که این اغذیه بغیر از خون جدا شود لهذا سوای آنچه گفته شد منسوب بسوی سببی دیگر نتوان شد این جسم که موسوم بحفر است گاهی چنان کثیر پیدا میشود که بسبب آن لحم دندان ناقص میگردد و دندان از جای خارج و متحرک گشته ساقط میشود علاجش آنست که دندان را صاف کنند و این جسم را از آهن جدا کنند بعد جدا کردن تا بلیه باشند تا آینده پیدا نشود و مسواک صاف گرین با یک اونس آب حلکرده ازان مضمضه سازند و این مضمضه را بمیوکس ممبرین که در دهن است بسیار مفید است تغیر لون دندان بسبب کشیدن خوردن تنباکو و برگ تنبول مخصوصا هرگاه با آهک تیز خورده شود تغیر پیدا میگردد بسبب آنکه از تیزی حدت آهک آنچه جسم جاجی بر دندان است زدوده میشود و استخوان آن ظاهر میشود و آن رنگین گردد علاج سبب تغیر را ترک کنند و برای دفع کردن رنگ بر دندان آن مطلین قیمولیا و کافور بهم سوده با یک سوده از پارچه یا یک سفت بیرون آورده بر دندان بمالند زغال چهالیه که فوفل است با یک سوده بر دندان بمالند

فصل دهم در بخر یعنی بد بوی دهان و آن هم باسباب کثیری افتد از گرسنگی و خوردن طعام از بد هضمی طعام هرگاه از زیاده خوردن طعام فرو نرسد و سیاه و بد هضم شود بسبب آن طعام متعفن گردد حادث میشود و از زیاده خوردن شیرینی هم پیدا میشود خلقی هم پیدا باشد چنانکه در بعض بوی عرق متعفن بود و از خوردن سماروغ گاه دهن بد بو هم حادث میشود و هرگاه در لثه زخم بود و متعفن شود و همچنین هرگاه در حلق زخم باشد هم حادث شود و هرگاه در مرض نشنگ استخوان بینی خراب و متعفن گردد و در گلو زخم عفن باشد که از آن میوکس ممبرین فاسد و عفن میشود این مرض حادث میگردد و بسبب که استخوان بینی متعفن و فاسد شود بخر پیدا میشود و گاهی از مرض کسیر در معده پیدا میشود و از زخم سیر از فساد و تعفن دندان خواه در بعض یا در کل راه یافته باشد بخر حادث میشود علامت آنچه از فاقه بود و بعد گرسنگی دلیل است و بعد خوردن طعام دفع میشود و آنچه بسبب بد هضمی طعام است در آن آروغ ترش عفن و اذیت معده و گرمی شکم و آمدن قی و اسهال شاهد بود و آنچه از خوردن شیرینی باشد تقدم سبب شاهد باشد و آنچه خلقی بود از اول ولادت باشد و همیشه ماند و آنچه از خوردن سماروغ باشد [illegible] جوش [illegible] آنچه از زخم لثه بود و بیران زخم لثه شود و آنچه از زخم گلو زبان و حلق و تعفن و فساد استخوان بینی باشد همه [illegible]

وانچه از ورم و سختی معده و مری و حلق باشد در مقام ورم و دشواری خوردن طعام علامات فساد خون و لاغری و زردی رنگ بدن بیان شاهد بود وانچه از زخم ریه باشد علامات سل و دق موجود بود وانچه از فساد دندان باشد بیران خرابی و فساد دندان گواه بود علاج از هر سبب که باشد برفع آن بپردازند مثلاً در گرسنگی طعام خورند و در بدهضمی علاجش کنند وانچه از خوردن شیرینی باشد در آن خوردن شیرینی ترک کنند و مسهل گیرند وانچه از تعفن عظم بود در ان استخوان فاسد متعفن برآرند بعد آن زخم خود بخود به خواهد شد وانچه از جوشش دهان باشد در ان بیمار را بیرون مکان هوای صاف نشانند و شب یانی و بارک آب چالکرده مضمضه کنانند و در زخم گلو صل کاشک نقره بچالاکی بر زخم نهند و از شب یانی و بارک مضمضه کنانند علاج خاص آن کنند که آینده می آید انشاء الله تعالی وانچه از مرض کنسیر معده بود لاعلاج است وانچه از زخم ریه است در آن علاج سل نمایند وانچه از فساد دندان است آن دندان اقلاع کنند و اگر ممکن نباشد روغن کاربولک آب چالکرده بر دندان نهند یا مضمضه کنانند روغن کریاسوت بر دندان نهند لیکن قلع کردن دندان از همه بهتر است و سفوف غال صاف نالیدن نیز مفید است فقط فصل یازدهم در قلاع یعنی جوشش دهان آنرا بانگریزی [illegible] یعنی ورم دهن میگویند این مرض باطفال اکثر افتد هرگاه [illegible] شیر گرفته شد یا همراه شیر مادر [illegible] شیر [illegible] نکوی الجوهر خورند و بجوانان و پیران هم افتد و در بعض وقت آنرا اقتاعی نامند هرگاه باطفال عارض شود اول داغ سفید [illegible] معلوم میشود و چون آنرا بر دارند زیر آن سرخی معلوم میشود و چون در آن سفیدی بذریعه خوردبین نظر کنند جسم خورد مشکل [illegible] محسوس میشود و اگر علاج نکنند آن جسم زیاده میشود و هرگاه آن جسم [illegible] میشود مرض زایل میگردد و جسم [illegible] از خرابی رطوبات [illegible] بهم رسیده میشود و سبب آن ترشی معده است بظاهر قلاع در دهان محسوس میشود لیکن فی الحقیقت معده و امعاء میباشد [illegible] جوانان و پیران [illegible] کمزوری خون و خرابی آن میباشد [illegible] کنار زبان بر لب بالای لثه ظاهر شود بعد این [illegible] زخم میگردد و درد عظیم [illegible] در دهان میشود و اگر تا حلق و معده و امعای [illegible] رسد [illegible] شدت [illegible] طعام خوردن ترک میشود و اسهال شروع میگردد و اگر [illegible] علاج نکرده شود بیمار بهلاکت میگردد و اکثر پیران در این حال هلاک میشوند علامات هرگاه باطفال شروع شود طفل بسیار میگرید و پستان [illegible] و اگر [illegible] شیر [illegible] در این مرض [illegible] کمزور میشود [illegible] باقی و اسهال عارض شود [illegible] در جوانان [illegible] در دهان [illegible] علاج باطفال اول کم کردن ترشی معده [illegible] مثلاً با اطفال نوزاد نصف گرین [illegible] یک گرین [illegible] چهار ساعت بدهند و موافق زیادتی عمر و قوت طفل [illegible] تا دو گرین [illegible] تا چهار گرین [illegible] و برای اسهال ترشی مسهل [illegible] مثلاً برای نوزاد نصف گرین [illegible] یک گرین [illegible] برای طفل قوی [illegible] ولادت [illegible] سهاگه صاف یک درام باشد [illegible] مرضع [illegible] بپارچه نازک که بآب گرم تر کرده باشند دهان اطفال را صاف نمایند [illegible] اطفال خیال نکنند و چون

سفیدی از دهان برطرف شود و جهت دفع ساختن سرخی دهان چهار گرین کاشک نقره در یک اونس آب حلکرده و چونکه طفل بگرید
دهن کشاید در دهن از قلم موئین آلوده کنند و اگر زخم تا گلو باشد تا آنجا این دوا را رسانند و هیچ خوف نکنند و در باره طفل احتیاط نمایند
که شیر غیر مادر را خوب جوش کرده بنوشانند و اگر یک حصه آب آهک و دو حصه شیر گاو یا بز با هم آمیخته بنوشانند برای دفع ترشی معده مفید خواهد
لیکن این وقتی لایق است که شیر حیوانات نوشیده باشد و اگر فقط شیر مادر یا شیر مرضعه نوشیده باشد با وجود آن هم ترشی در معده زیاده بود گاه
گاه آب آهک قدری قدری بنوشانند و علاج جوانان پیر این تقویت خون نمایند از آب آهن کنین خصوصا هرگاه در آن اسهال بسبب ضعف معده و معا
شده باشد و در این قسم تنگچر و پیرب یک درم در دو اونس آب ساده حلکرده بنوشانند و در ویرپ میگنیشیا همراه سوڈا یا گریسین پودر
سفوف گریسین همراه آب صاف بنوشانند لیکن هرگاه برای حبس اسهال هند مقدار خوراک از ده گرین تا بست گرین برای
معتدل الطاقه باشد و اگر برای آوردن اسهال هند از یک درام تا یک نیم درام بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و چون قلاع کبار
بار حیر جمع شود دو گرین کنین و سه گرین بسموتھ صبح و شام بخورانند و کلورائیڈ آف پتاس ده گرین با آب حلکرده روزانه سه بار
نوشانند چونکه درین مرض غذا هضم نمیشود لهذا باید که غذای سبک سهل الانهضام خورانند الا از خوردن غذای سخت هیچ کس
بیمبرن دهن و معده را تکلیف عظیم خواهد رسید پس شیر با آب ممزوج کرده بنوشانند یا ارارٹ و ساگو دانه و غیره اغذیه که ملایم و سبک
خورانند و شوربای سبک هند و درین مرض چون سبب فساد خون است لهذا تبدیل هوا ضرورت است در هوای صاف بیمار را دارند
سلوشن کاشک نقره قوی که ده گرین کاشک نقره در یک اونس آب صاف حلکرده باشند در دهن طلا کنند و حل کاشک نقره
هشتم حصه گرین با شغران پاو یا آرد گندم با آب خمیر کرده حب بسته وقت خلای معده بخورانند تا که بیمبرن معده از کاشک
نقره برسد همراه استعمال کاشک نقره نمک معده نرسانند و الا اثر کاشک نقره ضایع خواهد شد آنچه در کتب عربیه طبیه در علاج قلاع
گرفتن فصد را نوشته اند غیر صحیح و هرگز مناسب نیست زیرا که بر کمزوری خون زیاده معین خواهد شد فقط

فصل دوازدهم قلع الاسنان

پیشتر نوشته شده که هرگاه در دندان اطفال بیشتر فساد پیدا گردد و بیخ آن کم میشود حتی که بسیار قلیل و در لحم لثه میماند آنزمان دندان می افتد
و همچنین هرگاه لثه کم شود و از آن بیخ دندان بیرون آید دندان ساقط میشود حاصل اینکه هرگاه دندان از غذای خویش نرسد بیخ آن منتشر
میشود و دندان می افتد و هرگاه فساد در دندان و لثه چنان باشد که برای آن قلع دندان ضرور شود پس این وقت از کلبتین برای
هر دندان جدا جدا برای سهولت قلع ساخته شده قلع کنند و از دوا و نهار قلع دندان نمایند که بیمبرن دهان ضرر میرساند

فصل سیزدهم در ذوبان طاء الاسنان

این مرض بخوردن اشیای صلبه حادث میشود و همچنین از قطع کردن اشیای صلبه از دندان
پیدا گردد و زیاده آبداری دندان باعث میشود و از خوردن آب گرم همراه تنبول هم پیدا میشود زیرا که در جسم جاجی را که بر دندان است
میرباید و رفته رفته همه مرض را عارض میشود که آبداری کم میشود علاج دشوار است تا ترک سبب اسباب است

فصل چهاردهم در
سیلان لعاب از دهان اکثر اطفال را وقت شروع بروز دندان عارض میشود و از خوردن سیماب هم پیدا میگردد و هرگاه
گلو و نفل بیشتر ورم شود و بسبب آن از دراو رطوبات دهان بند گردد و هم ابتلالت عارض میشود و از خواب گران و ثقیل هم پیدا

میگردد و چه در این وقت هم از درد و سوء قوت میشود و هرگاه بیهوشی در امراض دماغیه مثل سرسام القوه عارض گردد و سیلان حاد دشا میشود و هم در سن پیری اینحالت عارض میشود و هرگاه در شکم کرم پیدا شود عارض گردد لیکن این خواب اکثر وقت شب باشد علاج حسب اسباب علاج کنند

فصل پانزدهم در تشقق الشفه یعنی ترقیدن لبها از هوای سرد و خشک زیاده این مرض عارض میشود و گاهی از ترشی معده و از خوردن بر لب افتد چنانکه در زکام و در تبی و بر کناره منخر افتد و گاهی در مرض تشنگ میشود علاج آنچه از هوای سرد باشد در آن کافور یا مرهم کافور بر لب مالند یا گلیسرین مالند و اگر از این نشود کاستک نقره یعنی سلوشن آب حل کرده بر آن نهند گاهی در وسط شقه سفلی گاه به پهنای هر دو شقه این شگافتگی پیدا شود علاجش آنست که وقت شب این شگفتن ریشه را پارچه نازک آورده اندرون نهم سر کرده خواب کنند که صبح صحت حاصل خواهد شد

فصل شانزدهم در ورم الشفه گاهی در شفه سفلی ورم زیاده میشود و سببش آنست که در زیر که ریشه سفید است متغیر شده عارض میشود و سبب آن در انقباض دو موت ببعض خرابی تر شده است میگردد و پس برای اخراج آن جسم فاسد طبیعت هم پیدا میکند و خون یاده میشود و سه چهار جا در لب شگافته هم خارج میشود چنانکه در سرطان از مقامات کثیره هم خارج میگردد و مادام که این فساد بر طرف نشود صحت حاصل نمیشود و گاهی بسبب اقتضای معده و پیدا شدن ترشی در آن این مرض پیدا میشود لیکن خفیف بود و هرگاه دندان بر لب افتد و از آن لب زخمی گردد هم در لب ورم پیدا میشود و هرگاه مرض کینسر در لب افتد هم ورم پیدا میشود علاج موافق هر سبب باز از آن کرده شد

فصل هفتدهم در پاروتیتیس است و آن بفتح بای موحده فارسی و سکون الف و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم پیراوتید گلاند است یعنی غده مولد لعاب دهن این سه غده هستند که آب در دهن پیدا میکنند هر یک را نامی جدا است سوای غده های صغار اند اول پیراوتید گلاند بفتح بای موحده فارسی و سکون ای مهمله و ضم الف و سکون واو و کسر تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و سکون دال هندی و آن قریب گوش در رخساره ها هست لهذا این نام کرده شد چه اوریکل یعنی گوش است پارا یعنی قریب هست و مراد از آن قریب گوش هست دوم از آن غده موسوم به سب مگزلری بفتح سین مهمله و سکون بای موحده و فتح میم و سکون الف و کاف و کسر سین مهمله و سکون لام و فتح الف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی است و سب یعنی زیر و مگزلا یعنی فک یعنی غده زیر فک سفلی یافته شود و اسم دو تا هستند در هر دو کناره استخوان فک اسفل یک غده است سوم از آن موسوم به سب لنگول است بفتح سین مهمله و سکون بای موحده و کسر لام و سکون نون و کاف فارسی و فتح واو و سکون الف و سب یعنی تحت است و لنگوا یعنی زبان است و این غده هم دو تا هستند زیر زبان در بیخ یافته میشوند جائیکه متصل فک اسفل دیده میشود و این غده ها آب در دهن میریزانند که غده قریب گوش رطوبت خود را بقرب ضرس اول که متصل او است میریزاند بذریعه مجری که خود دارد از مجاری صغار پیدا و غده که قریب استخوان فک اسفل تحت آن یافته میشود زیر زبان در هر دو پهلوی آن از مجری واحد رطوبت خود را میریزاند و غده که در بیخ پس استخوان فک اسفل زیر زبان واقع است رطوبات خود را جائیکه سر زبان بالثه دندان زیرین متصل میشود آنجا از دهن های مجاری صغار خود که در عدد از هشت عدد تا بیست عدد باشند میریزاند و سبب حدت مجری در هر دو غده اول و ثانی آنست که آن هر دو آب لعاب

بعید از جای وجود خود آب را بیرون میرانند لهذا ضرورت داعی شد باینکه مجاری صغار آنها یک مجری طویل شوند تا آب در آن جاری
شود و دورتر برسد و چونکه این غده جائیکه هست همانجا آب را از خود بیرون میرانند لهذا مجاری صغارش برای این فعل کافی میشوند و احتیاج
بسوی پیدا شدن مجری کبیری نیفتد و مجموع این غده‌های ثلثه را بلغت انگریزی سالیوری گلاندز بفتح سین مهمله و سکون الف و کسر لام
و سکون یای مثناة تحتانی و فتح واو و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی نامند زیرا که سالائیوا بلغت لاتن بمعنی آب دهن است
و چون آنها مولد آب دهن اند لهذا باین اسم موسوم شدند هرگاه ورم در غده اول که قریب گوش است پیدا شود آنرا بلغت لاتن پاروتیس
گویند و بزبان انگلش ممپس بفتح میم اول و سکون میم ثانی و بهم سکون بای موحده فارسی و سکون سین مهمله نامند یعنی ورم غده‌های مولد
آب دهن است خاصة هرگاه که در غده قریب گوش پیدا شود و این مرض هم اکثر از یکی بدیگری متعدی میشود و بهمین سبب عام میگردد خصوصاً
در اطفال چنانچه هرگاه در مدارس که اطفال برای تعلیم جمع میشوند چون یکی را این مرض عارض شود بسیار کسان را از اطفال مذکوره
این هم لاحق میگردد **السبب** سبب آن بطور خاص است لیکن معلوم نیست که آن نباتی است یا حیوانی اما مثل جدری و حصبه الکفار
متعدی و عام میشود **العلامات** اول ورم بمحل غده مذکوره پیدا میشود و این ورم گاهی در یکجانب زنخ و در هر دو جانب میشود
اما در بیشتر اکثر در هر دو جانب پیدا شده و پس هم اکثر این ورم یافته میشود و از تحریک فکین و از حرکت مفصل فک اعلی که قریب گوش است زیاده
میشود و صعوبت پیدا وقت خوردن طعام و نوشیدن آب بعد از سه یا چهار روز از بدو ورم انحطاط در مرض پیدا میشود و اکثر انجام این ورم بتحلیل میشود
و کدام خوف هلاکت در آن نباشد و در بعض ورم بکثرت پیدا میشود اما اکثر در بعض هم وقت انحطاط انتقال واقع میشود یعنی ورم مذکور از جای
اول خود گم میشود بجای دیگر در بدن مثل ورم پستان نسوان و ورم خصیه رجال پیدا میشود لیکن آن هم بعد چندی زایل میگردد و باقی نماند
گاهی اول ورم در خصیه یا پستان پیدا میشود بعد از آنجا استصعاد نموده منتقل شده در غده مولد آب دهن پیدا و ظاهر میشود **العلاج** اگر قلیل باشد
از نهادن ادویه [illegible] نفع میشود و اگر زیاده بود در آن اول مسهل بدهند از ادویه مسهله از قسم نمک کما اینکه مثل میگنیشیا سلفاس یا سلفاس
آف سودا یا پاپی رینگ سالاین یا سیدلیتز پودر و غیره و اگر دوای معرق هم همراه دوای مسهل بدهند بجا است لیکن بهتر که فعل دوای معرق
با دوای مسهل [illegible] نیست که بعد مسهل دوای معرق نوشانند بهتر است [illegible] لائکر امونیا ایسیٹیٹس است که آنرا
بمقدار [illegible] ساعت بنوشانند تا عرق آید [illegible] ادویه ضماد [illegible] بر محل ورم نهند انفع ادویه
برگ عنب الثعلب سبز است که آنرا باریک کرده بسیار غلیظ بر پارچه نهاده بر ورم داشته بر بندند و اگر برگ عنب الثعلب سبز موجود نباشد [illegible]
در آب ساده [illegible] کرده بر ورم ضماد سازند و اگر این هم موجود نباشد پارچه فلالین را در آب گرم تر کرده و فشرده گرم بر محل ورم نهاده بر بندند
یا فلالین را [illegible] آتش گرم کرده بر ورم ببندند و اگر بعد زوال ورم سختی بمقام غده باقی ماند محسوس شود برای ازاله آن آیوڈائیڈ آف
[illegible] پاس [illegible] بنوشانند [illegible] باب هشتم در امراض لسان و آن مشتمل است بر پنج فصل فصل اول در تشریح
لسان و لهات و حلق بدانکه زبان مرکب است از [illegible] عضلات [illegible] و اعصاب [illegible] بالای همه غشای موکس ممبرن است و بالای موکس ممبرن
[illegible] اعصاب [illegible] مانند [illegible] باشند [illegible] زبان [illegible]

و به پوست زبان حس بیش از آن است که از اینجا چاره بارده و شیرین و حامض را ادراک احساس میکند اما ذائقهٔ تلخ اینجا دریک مشده نمی شود زیرا که
عصب است که آن از زوج هشتم آمده بر آخر زبان منفرش است ذائقهٔ تلخ در آخر زبان درک می شود و زیر یکس ممبرین غشای خاص
دار است و زیر آن عضله است که لحم آن خود لا معیم است ریشه های اعصاب زوج نهم و زوج خامس و زوج هشتم در آن آمده اند و ریشه های
اعصاب زوج نهم از هر دو جانب یمین و یسار در عضلات آمده اند و به سبب آنها همه حرکات لسانیه پیدا میشوند و انها قوت حرکت در زبان
می آرند و از اعصاب زوج خامس و زوج هشتم قوت حس از دماغ در زبان می آید لیکن اعصاب زوج پنجم چاره بارده و حامض و لین ذائقه
ترش و شیرین را ادراک احساس میکنند از عصب زوج هشتم ذائقهٔ تلخ را ادراک میکنند و دو شریان عظیم که خون را از دل گرفته بسوی آن
از هر دو جانب یمین و یسار حلق بالا میروند و از هر یک از آن شاخی در راه رخسته و هر رخسار آمده از این شاخ های شریان عظیم که
در رخساره ها آمده اند از هر شاخ یک شریان سته از جانب یمین و یسار یک یک شریان در زبان می آید و از این و شریان در زبان وریدها
پیدا شده بیرون آمده باو رید کبیر که از دماغ آمده بسوی دل میرود متصل شده از دل میرسد زبان با استخوان لامی بذریعهٔ عضله
مرتبط و مضبوط است لهات مرکب است از میوکس ممبرین و بعض ریشه های عضلی با میوکس ممبرین که تمام متعلق است و حلق عبارت است از
فضای که در آن قصبهٔ ریه و مری سته یافته میشود و ابتدای آن از لهات است و انتهای آن تا قصبه است فقط ذکر **فصل دوم**
در شقوق لسان یعنی ترقید زبان آن را شقاق اللسان گویند و آن به چند سبب افتد اول از آتشک که از آن به سبب فساد خون زبان شگافته شود
دوم به سبب دندان هرگاه بعض از اجزای آن جا بجا شکسته شود و بعض چنان تیز باقی ماند که از آن زبان ملاقات جمله کند زبان
زخمی شود و شگافته گردد و اکثر اینحالت به دندان طواحن زیاده عارض شود که بعد شکستن هم چیزی از آن باقی میماند که آنها
زبان از آن شگافته میشود سوم از ترشی که در معده پیدا میشود زبان شگافته میشود لیکن زیاده اثر آن هم بر کناره زبان ظاهر میشود
چنانکه در سبب ثانی شگاف می افتد چهارم آنکه به سبب سرایت آتشک زبان شگافته شود و سرایت آتشک و آن مرضی است که بر جلد بدن
می افتد و آن سرخی است که اول ظاهر شود و بعد از آن بر آن ثعلبه می افتد پس هرگاه این مرض بر زبان افتد از آن زبان شگافته شود
علامات آنچه از مرض آتشک است علامات مرض آتشک آن سوال بوند و این از علامات آخر این مرض است و اکثر بعد زوال مرض
آتشک اینحالت عارض شود پس تقدم مرض آتشک بران دال بود و آنچه به سبب دندان است بران بعد تفقد اسباب شکستن بعض اجزای
دندان و باقی ماندن بعض اجزای آن کج و تیز باشد مشاهد بود و آنچه از ترشی معده بود بر آن ترشی معده و خرابی هضم و آروغ ترش
و عدم وجود دیگر اسباب مرض شاهد باشد و آنچه به سبب سرایت آتشک بود در آن سختی زبان و تقدم آن ظاهر بود و جائیکه در آن مرض آتشک
آنجا سفیدی می افتد و کناره های سفیدی دندانه دار بوند و هرگاه سفیدی را دور کنند خطوط سرخ زیر آن نمودار شوند **علاج**
عام برای این مرض آن است که سلوشن کاشک نقره که در آن دو گرین اصل کاشک نقره در یک آونس آب مقطر حل کرده باشند بمقام
شگافتگی زبان نهند و اگر زخم عمیق بود اصل کاشک نقره بر زخم نهند و گهگیر مرکب آب حل کرده از آن مضمضه سازند یا این وزن که چهار ملی
یک حصه و آب ده حصه آمیخته مضمضه سازند بعده آنچه از آتشک است برای آن ایودائید پتاسیم پنج تا ده گرین همراه سارساپریلا با نقوع

افشره حلکرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و آنچه بسبب دندان است دندان سوفی را بشکنند یا اجزای آنرا که بسبب تیزی خود بزبان اذیت میرسانند از سوهان آهنی چنان برابر کرده دهند که بزبان اذیت نرسانند و آنچه از ترشی معده است در آن تباشیر، کاربناس از ده گرین تا پانزده گرین در آب حلکرده یک دو ساعت بعد غذا یکبار بخورانند و اگر دو بار معتاد بخوردن غذا باشد دو بار در روز و شب همین وزن بخورانند یا دو سه پنج گرین سوڈا کاربناس ده گرین بخورانند یا میگنیشیا کاربناس رو برب یا هم آمیخته بعد دو ساعت بر خوردن غذا بخورانند و اگر قبض شکم بود پل ریای کمپونڈ پانزده گرین بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا اجابت لین شود و همچنین سفوف جیلپ کمپونڈ از سی گرین تا چهل گرین بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا اجابت شود و آنچه از سرطان بزرگ بود در آن اسکرکینای صاف بیستم حصه یک گرین در خمیر آرد گندم یا بالائی که آنرا اسرشیر گویند حب بسته یک یک حب بعد چهار چهار ساعت بخورانند یا عرق سم الفار بعد چهار چهار ساعت دو سه قطره همراه آب ساده بنوشانند یا بر غذا و هر گاه بعد استعمال آثار ضرر آرسنک ظاهر شوند و آثار این هستند که در چشم سرخی ظاهر شود و درد سر عارض گردد چنانکه در زکام میباشد و در بول سرخی ظاهر گردد و در گرده و مثانه سوزش پدید آید و گاه گاه اسهال پدید آید آنزمان تا زوال این آثار و اعراض استعمال عرق سم الفار ترک کنند لیکن چون اکثر همراه این مرض تشنگی میباشد پس اگر تشنگی بود ایام خالی از استعمال سم الفار آب و ایسڈ تباشیر سارسا پریلا یا ایسڈ سلفیوریک دیلیوٹ بنوشانند و هر گاه آثار ضرر سم الفار برطرف شوند باز حسب عرق سم الفار بدستور سابق بعد غذا بنوشانند

فصل سوم

در جفاف لسان اینحالت فی الحقیقت علامت است خود مرض نیست اکثر در حمیات بسبب جوش خون عارض میشود زیرا که در آن وقت میوکس میمبرین رطوبت خود پیدا نمیکند چه خون بسبب گرمی در عروق بسرعت میرود و قرار نگیرد تا رطوبت از آن جدا شود و خون هر گاه در عروق آهسته میرود در آن جوش نبود و میوکس میمبرین رطوبت زیاده پیدا میکند و از خوردن نشه هر قسم هم خشکی در زبان میشود و سبب آن هم جوش خون است و گاهی زبان عظیم شده از دهن بر آید از رسیدن هوای خارجی خشک میشود و از هوای گرم هم خشک و نیز یا زیاده آمدن عرق و بول و کثرت شکم اسهال هر قسم خواه بذریعه خوردن مسهل بود و یا بطور مرض چنانکه در هیضه بود هم زبان خشک میگردد زیرا که آب از خون جدا میشود بالجمله هر سبب که خشکی زبان باشد تدبیر ازاله آن نمایند و تدبیر عام اینست که هر گونه که ممکن باشد زبان را تر دارند و آب تمر هندی و آب آلوی بخارا بنوشانند و از آب بار بار مضمضه کنند

فصل چهارم

در تمتمه خامی لسان گاهی خلقی بود و سبب آن نقص دماغی باشد و این لاعلاج است و گاهی بسبب فالج عام بود و زبانی سبب آن فالج خاص باشد و آن چنان است که از جا یکه عصب محرک زبان برای نطق از دماغ رسته است آن همه عصب خاص فاسد و ملائم شود و از این عصب ضعیف و بیکار گردد و کار خود را نکند و گاهی زیر زبان قریب بیخ آن انچه میوکس میمبرین مجتمع شده میباشد و آن را عضلات زبان میگویند آن از جای خود سبقت کرده زیر نوک زبان پیدا شده باشد و این حالت در اطفال نوزادیده مشاهده میشود و باین حالت طفل پستان نگیرد و شیر نخورد و از بین النسه میشود که این طفل کلام فصیح نخواهد کرد و این پیش آمدن میوکس میمبرین گاهی چنان زیاده بود که طفل از خوردن پستان و خوردن شیر عاجز بود و گاهی چنان کم باشد که مادام طفل بزرگ نشود و ندانش

فصل سوم در جفاف لسان

فصل چهارم در تمتمه خامی لسان

بروز نکنند و در گرنیه زبان بیرون نیارد معلوم نمیشود علامت آنچه از فالج عام باشد بیران خود فالج شاهد بود و آنچه از ملایم شدن
عصب خاص بود در آن عقل و حواس سالم بوند و زبان قوی بود لیکن تکلم بخوبی ممکن نشود بخلاف فالج عام که دران در زبان قوت نباشد
و آنچه بسبب زیاده شدن هیوکس ممبرن بود که زیر زبان است بران زیادتی آن گواهی دهد علاج آنچه از فالج عام است علاج آن کنند
و آنچه از فالج خاص است در آن علاج تندرستی نمایند یعنی غذای خوش خورانند و کمین آب آهن دهند و در هوای خوب صاف دارند
و آنچه از هیوکس ممبرن است در آن علاج اینست که آنرا ببرند لیکن چونکه شریان که در زبان آمده از بیخ آن آمده پس بسیار احتیاط نمایند که
وقت قطع شریان قطع نشود و الا بیمار هلاک خواهد شد پس درین وقت اول زبان را بالا کشیده بعد هیوکس ممبرن را از ان جدا کرده ببینند که
روشنی زران نیز خواهد شد چون هیوکس ممبرن خالی از شریان نظر آید آنرا از مقراضیکه برای اینکار موضوع است و آن مقراضی است که
بر سر هر دو تاب آن لبها ... از آهن مثل صوت دال نحو ساخته است ببرند تا زخم بزبان نرسد وقت بریدن ملحوظ دارند که سر مقراض
بسوی زیر زبان مائل باشد بسوی زبان بلند نشود تا شریان از قطع محفوظ مانند فتدبر **فصل پنجم فی الصبی ذوالبطی کلامه**

فصل پنجم در صبی ذوالبطی کلام

کدام صبی جلد کلام میکند و کسی تا دیر و سالها کلام نمیکند اصل سبب سرعت و بطوء کلام هر گاه بسبب زبان نباشد قوت و ضعف
دماغ است علاج تندرستی کافی است **فصل ششم در ثقل لسان** این مرض گاهی بسبب فالج عام بدن باشد که نصف زبان هم

فصل ششم در ثقل لسان

با آن مفلوج شود و گاهی بسبب تشنج عضله محرک لسان باشد گاهی بعد سرسام هر گاه دماغ نرم گردد و از ان عصب محرک ناقص شود
و از ان این مرض پیدا شود و گاهی بسبب هیوکس ممبرن حادث گردد هر گاه آن تا نوک زبان رسیده قصیر باشد علامت آنچه بسبب فالج
عام باشد بیران فالج شاهد بود و آنچه بسبب تشنج بود در آن زبان و لب و رخساره هم متشنج باشند بار بار حرکت بصورت اختلاج که مرکب با تشنج
بود در عضلات و جبهه ظاهر شود و آنچه بعد سرسام پیدا شود از ملایم شدن دماغ و آن سبقت مرض عام و هم با ثقل لسان ثقل ... سالم نبود
بلکه کیفیت جنون ظاهر باشد و بیمار خود را بادشاه یا صاحب اقتدار و دولت پندارد و در بدن او آثار کمزوری ظاهر باشند و عضلات
و جبهه ضعیف باشند و آنچه از قصر هیوکس ممبرن بود در آن زبان کوچک قصیر باشد و نوک زبان یا گوشت زیرین خود که در حلقه اصل است
چسپیده بود و بسوی کام و فک اعلی بلند نشود علاج در فالج عام علاج فالج کنند و در تشنج علاج تشنج نمایند لیکن درین قسم از علاج تشنج زیاده
فایده حاصل نمیشود یعنی مرض از علاج کردن با دویه زائل نمیشود بلکه از قطع کردن عصب محرک لسان این تشنج دفع میگردد زیرا که این مرض بسبب عصب
است که از نخاع رسته و اندرون دماغ رفته و از آنجا نازل شده باز بزبان رسیده و آنرا زیر هر دو زائده فک اسفل که قریب برمه گوش اند
بالای گلو از کار قطع میکنند و آنچه از ملایم شدن دماغ پیدا میشود لا علاج است در آن علاج مولد صحت و مقوی بدن کنند و آنچه بسبب هیوکس
ممبرن افتد علاج آن هم قطع اینست و طریقه آن در بحث تمرغاء لسان گذشت از آنجا دیده موافق آن بعمل آرند **فصل هفتم در عظم لسان**

فصل هفتم در عظم لسان

و آنرا بلغت لاطینی گلاس انگلیس ... ورم زبان نامند چه گلاس بکسر کاف فارسی و فتح لام و سکون الف و سین مهمله بمعنی زبان است و این
سبب می افتد یکی آنکه مقدار او زیاده شود و آن مثل ورم بی حمی بود که از زیاده رسیدن غذا گوشت آن زیاده میگردد و آنرا بلغت
انگریزی هائی پر تروفی آف تنگ یعنی زیادتی مقدار زبان نامند چه هائی پر بمعنی زیادتی و تروفی بمعنی ... تنگ بفتح تای هندی و سکون نون و

کاف فارسی یعنی نبات زبان است دوم بسبب ورمیکه در زبان افتد و با آن حمی هم باشد سوم اینکه مثل خراج و دمل که در جمیع اعضای بدن افتد
در آن هم این قسم حادث شود و ریم پیدا کند آنرا اپیس آفت ننگ یعنی دمل زبان بنامند علامت آنچه بسبب زیادتی لحم لسان
افتد گاهی اینقدر زیاده میشود که زبان از دهان بیرون می آید و علاجش با دویه غیر ممکن بلکه از کارد گوشت آنرا ببرند و کم کنند تا زبان اندرون
دهان رود و طریقه قطع آن اینست که اول چند جا از سوزن خیط در زبان انداخته بدارند بعده جائیکه خیط بسته است آنرا گذاشته آنچه پیش آن است آنرا
قطع کنند و بعد قطع آن خیطها از زیر و بالا باهم گره کرده دهند تا زخم قطع بند و دوی زخم صحیح شود و آنچه عظم لسان باشی بود و آن اکثر از خوردن
سیماب میشود و از آن لعاب زیاده از دهن می آید و کلام بدشواری میکند و خوردن طعام و نوشیدن آب متعسر باشد بلکه تنفس هم دشوار
بود و بدو غرغره کردن گلو هم اندرون میکند علاجش اینست که آنچه خط مستطیل در وسط زبان است در موازی آن بعمق بسیار
نشتر زخم کنند بقدر خط مستقیم لیکن قدری عمیق تا بیدوکس همین بان سد که از آن آب و خون خارج شده و دو سه روز زبان
و آنچه از برآمدن خراج یا دمل بود در آن نشتر زده ریم چرک ریخته ورم دفع شده صحت حاصل شود فصل هشتم در تضفیع اللسان
و این را بزبان لاتن رانولا یعنی ضفدع خورد میگویند چه ران بفتح رای مهمله و سکون الف و نون بمعنی ضفدع و ولا بضم واو یای
تحتانی و سکون واو و فتح لام و سکون الف بمعنی کوچک است و آن عبارت از زیادتی است که زیر زبان ظاهر شود و آن گاهی در هر دو طرف زبان یکی
طرف زیر زبان می افتد و بعد عکس سبب آن معلوم میشود که آب غلیظ مملو است این آب بسیار غلیظ مثل سفیده بیضه میباشد سبب آن اینست که دو غده
زبان که در زنخدان مولد لعاب اند و تشریح آنها در مرض یا بذیل اعراض دهان مذکور شده و که از آنجا آب دهان میریزد چون
مجاری آنها بند شوند آبیکه در دهان میریزد در همان مجاری جمع میشود و آنها وسیع و عظیم دیده میشوند علاجش اینست که از کارد آنرا بشکافند
آب غلیظ از آن برآرند و بعد شگافتن و آب بیرون کردن اصل کاشک نقره را در زخم گذشته تا در لب های زخم ورم پیدا شده باهم متصل شوند و
رطوبت لزجیکه در آن هست باهم چسپیده زخم مندمل بند گردد چه اگر کاشک نقره نگذارند این زخم بند شود و چون آن زخم وسیع است
آب شده از آن همین سو جاری خواهد ماند و بسوی مسیل اصلی خود جاری نخواهد شد هرگاه بدین معتاد شود و بعد مدتی هم خواهد گشت
و چون از کشیدن کاشک نقره بند کرده میشود و باز عود نمیکند فصل نهم در داغ سیاه که آنرا بهندی ... گویند آنرا بلغت لاتن ...
گویند و بیشتر این داغ از مادر در اولاد می آید بر جلد ظاهر میشود در هر جای عضو که باشد پس هرگاه که بر زبان افتد وضعی غلیظ گردد و اینها
پیدا اند که در زبان این مرض است منادی میشود و سببش اینست که عروق جلد زیاده وسیع شده رنگ خود از زیر جلد ظاهر میکنند
علاجش اینست که چند طرف بذریعه سوزن خیط زیر آن انداخته آنرا تنگ کنند تا رسیدن غذا آن موقوف گردد و از آن
خود بخود آن داغ ساقط شود فصل دهم در برآمدگی هائیکه مشابه بستمه بر زبان افتد اکثر مرض آتشک در زبان
در جاهای متعدد و متفرق برآمدگی ها مثل ستمه بصور مختلفه مدور و مثلث ظاهر شوند و در آن برآمدگی ها همین مثل آنها
سفید و سرخ و هم رنگ ... معلوم میشود از آن بیمار را تکلیف میرسد و متغیر میگردد لهذا در علاجش تدبیر تضعیف چون کنند
مثلاً ادویه ... ساسا پریلا یا انقوع بنوشانند اگر مرض زایل نشود سیماب خورانند لیکن از مرکبات سیماب در مرض ...

فصل هشتم در تضفیع اللسان
فصل نهم در داغ سیاه
فصل دهم در برآمدگی های مشابه بستمه بر زبان افتد

شانزدهم حصه یک گرین همراه او بود ایشد پتاس که از پنج گرین تا بیست گرین باشد بخورانند **فصل یازدهم در شقاق زبان**
ست که گاهی بر نوک زبان و گاهی بر اطراف و گاهی بر وسط آن می افتد و برنگ سپید باشد آنرا انگشا بلغت لاتین میگویند و به سبب
مذکور خطوط بود که از آن شگافتگی آن ظاهر شود چنانکه بر دیگر مسامات بدن می افتد و سبب آن نهم مرض آتشک و خرابی خون انسان
علاجش هم تصفیه خون است از سیماب چنانکه سابق ازین گذشت و از طلا کردن کاستک نقره همین حصه فرو می نشیند لیکن باز عود
میکند **فصل دوازدهم در کینسر زبان** و آن دو قسم بود یکی آنکه بر نوک زبان یا بر کناره آن در میوکس ممبرین افتد آنرا اپی
سیلی اوما گویند یعنی سلع که در طبقه بالای جلد پیدا شود و این قسم در زبان زیاده دیده میشود بخلاف قسم ثانی که بعد ازین مذکور میشود و
آن سختی باشد که اولا در آن ظاهر شود و بعده آن سختی زیاده شده بر آن زخم افتد بسبب شگافتن میوکس ممبرین و این صورت شکل
زخم آتشک بود و لیکن از علاج کردن معلوم میشود که اینچه بسبب مرض آتشک باشد از علاج آتشک صحیح میشود و مرض کینسر بجز علاج بدعت صحت
نیابد پس علاجش قطع کردن آنست دوم آنست که در گوشت زبان افتد و آن اصل سرطان است که آنرا بهندی کینسر سیل میگویند و اول درین
سختی در گوشت افتد و بسرعت زیاده و منبسط شود و بلند گردد و آخر زخم گردد و در آن بدبوی بسیار بود و همین را در اسباب بجز نوشته
شده و آنچه غدد در فک سفلی اند آنهم متورم شوند و خوردن طعام و نوشیدن آب دشوار شود و علاجش هم قطع آنست تا باید که قبل متورم
شدن غدد فک سفل قطع کنند و چون نوبت بتورم آنها رسد درین وقت لایق علاج نباشد و آنرا قطع هم مفید نیافته‌اند

باب هشتم در امراض حلق فصل اول در خناق

یعنی امتناع تنفس و ازدراد یا تعسر آنها و اکثر و اصل سبب آن
ورم اعضای حلق باشد و آن چند سبب دارد اول اینکه لوزتین بسبب رسیدن هوای سرد یا پوشیدن لباس رطب متورم شوند
و این ورم را انسل ایتیس میگویند بلغت لاتین اینقدر ورم زیاده گردد که آن هر دو با خود ها منضم ملاقی شوند و از آن مدد نفس هوا
و ازدراد غذا و نوشیدن آب دشوار شود و این ورم اولا در لوزتین پیدا میگردد و بعده لهات و غلصمه و بیخ زبان همه متورم شوند
تنفس و ازدراد ممتنع یا متعسر گردد دوم آنکه از مرض حصبه یا جدری بسبب فساد خون همه اعضای حلق که لهات و غلصمه و لوزتین اند برابر متورم شوند
یکی را بر دیگری سبقت نباشد و این ورم را فارنج ایتیس میگویند سوم آنکه از تب سرخ یعنی اسکارلیتینا ورم درین اعضای حلق شود
چهارم آنکه بسبب مرض دپ تهیریا افتد و بزبان انگریزی دپ تهیریا بفتح دال هندی و سکون یای موحده و کسر سین مهمله و سکون یای تحتانی
و رای مهمله و فتح یای تحتانی و سکون الف ورم حلق را گویند که در آن بالای غشای میوکس ممبرین حلق که متورم است غشای جدید
سفید رنگ پیدا شده بسوی مجری غذا که مری است و بسوی مجری تنفس که حنجره و قصبه ریه است و بسوی مجری که از دهن بگوش رسیده
میرود و آن مجاری را بند میکند پنجم آنکه غشای که زیر فقرات عنق ظاهر است تحت آن ورم شود و ریم گردد و آن ریم از آنجا نازل شده
زیر لهات جمع شود و بسبب آن بیمار چنان اندکه گویا فقره از فقرات عنق از جای خود زایل شده اینجا آمده مزاحمت میکند از آن در
تنفس دشوار است و انگریزان این را فارنجیل ابسیس گویند و آنچه در کتب طبیه عربیه سبب این مرض مزاحمت فقره زایله از فقرات عنق نوشته‌اند شاید از
غلطی در تشخیص همین سبب داده و الا ممکن نیست که با زوال فقره اول و میلان آن بسوی قدام حیات باقی ماند چه ظاهر است که اندرون

فصل یازدهم در شقاق زبان
فصل دوازدهم در کینسر زبان
باب هشتم در امراض حلق فصل اول در خناق

هر فقره از فقار عنق و ظهر نخاع پر است و بدون گسستن نخاع زوال فقره اولی نمیشود و حیات با انقطاع نخاع ناممکن است
قسم دوم و گاهی از زیادتی ورم رخسار و گرد گوش که آنرا بسندی کرمل گویند بلغت انگریزی ممپس بلغت گریک پاروتیتس
میگویند هم حادث میگردد و اکثر با طفال عارض میشود هرگاه بسیار زیاده شود هم از درد و دشوار میگردد و بالجمله برای این ورم خناق
که در سبب خناق نوشته شده درجات در زیادتی و کمی میباشند پس مادام که بسیار زیاده نبود در تنفس تعسر و امتناع راه نیابد
اما اندر قلیل هم درد و دشواری ظاهر شود زیرا که بهر این اعضا درد و از درد و غدا سعین شریک میشوند و در تنفس حاجت باعث
نیست دوم آنکه آنچه خورده شود وقت از درد آن بسبب غلظ آن قدری خراش در اعضا می شود مه میشود از این اعضا
میشود بخلاف هوا که وقت کشیدن آن در تنفس خراش پیدا نمیشود و همچنین از خوردن که ام شی بارد بالفعل اذیت زیاده میشود از آن
انتباج و انقباض درین اعضا زیاده میشود بخلاف حار بالفعل که از آن تمدد پیدا میگردد اما هرگاه لوز تین متورم شد با هم شود
و راه آمد و رفت هم مانع شود آنگه آن در تنفس هم دشواری ظاهر شود و علامات هرگاه این ورم زیاده گردد هم عارض شود
و درد گلو بهیجان نماند اما وقت اندراد زیاده گردد و هیجان ملوص میشود که بسی سوزن میزنند و وقت زیادتی ورم در فه دهن گلو بیرون هم
محسوس شود و اگر زیاده نباشد فقط اندرون حلق محسوس شود و هرگاه این ورم بسیار زیاده گردد زبان بسوی قدام خارج
دهن میکند و لاغ لسان عارض شود و آب از دهن خارج و جاری گردد و بیمار برای کشیدن هوا دهن کشاده دارد و این حالت را
خناق کلبی گویند و آن مهلک است علاج عام نیست که درین مرض فصد نهار زنهار نگیرند که زیاده از آن خون کم در شده صورت
زیادتی ورم خواهد شد اما آنچه در گوشت است برای اخراج و تقلیل آن زلو بحلق هم چسپانند و بخار آب گرم در دهن سازند و بیمار
امر فرمایند که بخار آب گرم را بکشد که ازین فایده بسیار حاصل میشود و خردل بقدر یک کف دست تا آب جوشانیده پالیده صاف نموده
این آب مطبوخ را در ظرف کلان انداخته پاها تا زانو در آن نهند مالند تا این مواضع سرخ شوند و خون باین طرف جذب شود و
حرارت آب بقدر احتمال مریض باشد در اول مرض هرگاه شروع شود اپیکاکوانا بست گرین در آب نیم گرم حل کرده نوشانیده قی کنانیدن
مفید است چه از قی کردن قلب ضعیف میشود و بسبب ضعف خود خون را کمتر بسوی حلق دفع خواهد کرد و همچنین از کردن قی جهی دفع
میشود و از آن هم جوش از خون کم شود که بسبب آن بسوی حلق کم است و این مرض بر طرف شود و اگر باین تدابیر مرض نرود مسهل دهند مثلا
میگنیشیا سلفاس از یک درم تا نصف اونس همراه کینین که از پنج گرین تا ده گرین باشد بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا اسهال
شود و این درین وقت بهترین مسهل است اگر چه مسهل خواه از این دوا مسهل اداده باشند یا از دوای مسهل گر میگنیشیا سلفاس یک
درام با یک و گرین کینین راند برای موقوف کردن جوش خون بسیار مفید است اگر ازین تدابیر هم ورم بر طرف نشود بنشتر
بیوکس یعنی لوز تین را شق کرده قدری خون بر آرند بعد از آب گرم مضمضه کنانند و بعد آن کاشک نقره بر آن نهند یا این طور که
بست گرین هل کاشک نقره در یک اونس آب مقطر حل کرده از قلم مو بین ترهم نهند بعده سهاگه صاف یک درم با عسل صاف خالص
حلکرده در دهن انداخته بلع کنند و آبجو نوشانند و شیر گاو یا شیر بز دو حصه با یک حصه آب شیرین ممزوج کرده بنوشانند و اگر هیچ حیله غذا

حیله

در حلق فرو رود آزار رسد یا شود یا ماهی [illegible] حلکه بدریبه [illegible] و شکم سازند و هرگاه معلوم شود که [illegible] آن پس اگر [illegible]
نشتر شکافته بیرون آرند و بعد آن بعلاج زخم مشغول شوند و آنچه از مرض قریب بسر باشد در آن آب آهن [illegible]
در گلو طلا کنند و همین با آب آهن حلکه بخورانند و باید دانست که گاهی [illegible] زیاده شود و هرگاه زیاده
بهم رسد که هر دو باهم شوند یا قریب به یاهم رسد از آن دشواری در ازدراد [illegible] نفس [illegible] نیست در آن
درد و بخار نباشد لیکن آواز غلیظ شود و چون زیاده شود مانع ازدراد و نفس شود و چون [illegible] حلق را گشاده [illegible]
زیاده شده در وسط حلق رسیده اند و سبب [illegible] حلق [illegible] اعضای حلق [illegible]
پیدا [illegible] اکثر در [illegible] جمع شده [illegible] مشهور [illegible]
[illegible] بجوانی [illegible] و اکثر [illegible] این مرض [illegible]
[illegible] مرض مذکور [illegible] علاج خاص آن [illegible] کاشک [illegible] آب [illegible]
[illegible] طلا کنند [illegible] آب آهن [illegible]
[illegible] اگر [illegible] آن [illegible]
[illegible] فارسی [illegible]
[illegible] برای قطع کردن [illegible] اعضای [illegible]
[illegible] اول [illegible] زخم [illegible] بعد [illegible]
[illegible] دفع شود دوم آنکه زخم آن [illegible]
[illegible] اعضای حلق حادث [illegible]
[illegible] ازدراد [illegible] دشوار شود و هرگاه [illegible] نفس [illegible] علامات [illegible]
بود و چون دریافت کنند معلوم شود که [illegible] علاج [illegible]
بود [illegible] کاشک [illegible] آب [illegible] حلق [illegible]
خواهد بود [illegible] اگر زخم عمیق باشد [illegible] کاشک [illegible] ازدراد [illegible]
مرض [illegible] از خواب [illegible] ازدراد [illegible] دشواری [illegible] از خواب [illegible]
روغن [illegible] روغن بادام و غیره در دهن [illegible] بعد [illegible]
پس آهسته آهسته [illegible] روغن [illegible]
[illegible] ازدراد [illegible] علاج [illegible] کنند فصل دوم [illegible] لهات [illegible]
[illegible] حلق [illegible] اعلای حنجره [illegible] منفعت [illegible]

آنست که غذا را وقت ازدراد بسوی قصبهٔ نفس نبرد و چونکه در راه غذا در دهن سه مجری هستند یکی بسوی بینی و دیگر بسوی قصبهٔ
ریه و سوم بسوی معده و چون دو از آن بند کرده شدند لامحاله غذا در مری که مجری سیوم است خواهد رفت چنانکه در کتب طبیه عربیه نوشته
اند که لهات برای آنست که تا بوسیلهٔ آن بتدریج هوا به ریه رسد یکبار نرسد و غلط است زیرا که اصل فعل تنفس از بینی میشود چنانکه اصل خوردن
طعام از دهان است و در فعل بینی لهات را دخلی نیست اگر لهات برای این کار بودی باید که بالای بینی بودی یا یکی در بینی و دیگری
بالای حنک و حنجره بودی بالجمله استرخای آن به سه سبب پیدا شود اول بعد صحت ورم حلق اقتصد چه درین وقت میوکس ممبرن دیگر اعضای
حلق ضعیف میشود و دوم بعد زوال زکام و نزله حادث شود و بسبب نزله که مذکور شد قسم اول یعنی ضعف اعضای حلق زیرا که زکام و نزله هم ورم
خفیف میوکس ممبرن است و سوم از کمزوری بدن هم پیدا میشود علاج عام اینست که آنچه از آن لهات تنگ و قصیر شود مثل آب زنگ مثل آب
آهن یا شب یمانی محلول در آب یا کاستک نقره محلول با آب فرداً فرداً این ادویه را بران برسانند و چون از ادویه قابضه فایده ظاهر
نشود درین وقت از انگشت پیچ مرچ سرخ یا از مطبوخ آن غرغره کنانیدن مفید میشود چه از حدت آن قدری ورم تازه در لهات پیدا میشود و چون
تازه گشته و دران می آید و بسبب آن ضعف سابق آن دفع شده و در ریشه ها و عضلات خورد آن قوت می آید و بسبب آن صحت
میشود و قتیکه از کثرت ... صحت نشود او را قطع کنند لیکن در قطع ملحوظ باشد که همان قدر ببرند که از ان ملاقات آن از زبان و حنجره
موقوف شود و جمله را قطع نکنند الا درین صورت غنه پیدا خواهد شد باقی علاج کمزوری کنند چنانکه مکرر گفته شد فقط **فصل سوم** در
ورم غده های حلق که آنرا بلغت انگلش گویتر بضم کاف فارسی و سکون او و کسر تای هندی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون رای
مهمله نامند و آن ماخوذ است از لفظ گلا که بلغت لاطین است بمعنی حلق و ایضا آنرا برانکاسیل بضم بای موحده و رای مهمله و سکون واو و نون و فتح
کاف و سکون الف و کسر سین مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و لام نامند یعنی سلعه بمقابل و قریب مجری هوا یعنی قصبة الریه یافته میشود
و درین تسمیه قدری مسامحت است و فی الحقیقت آن ورم غده های موسوم بزبان انگلش باسم ثای رائید گلاند بفتح ثای مثلثه و سکون الف
و کسر یای مثناة تحتانی و فتح رای مهمله و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و سکون دال هندی است این غده ها از قسم غده های صم اند که
آنرا بلغت انگلش بلڈ گلاند بکسر بای موحده و فتح لام و سکون دال هندی نامند چه بلڈ بمعنی خون است این غده ها مثل طحال و کلاه
گرده اند که خون درینها پیدا و صاف میشود و تا حال حقیقت فعل این غده ها بخوبی واضح نشد لیکن این قدر ثابت است که اینها را هم
کار تولید و صفائی خون تعلق است لهذا باین اسم موسوم میشود و این سه غده هستند که در جانب خارجی حلق یافته میشوند و جائیکه حنجره قدری
مرتفع شده و آن مخرج لفظ غین معجمه و قصبه است از ان قدری در جانب تحت باین نحو یافته میشوند که یکی در جانب یمین قصبه و دیگری در جانب
یسار آن و یکی در وسط هر دو بطوریکه متصل است از هر دو یافته میشود و صورت مجموع آنها مشابه است بصورت لفظ ها که بزبان انگریزی
نوشته میشود و غده های هر دو جانب در طول بقدر دو انچه و در عرض بقدر سه ربع انچه میباشند اما غده جانب یمین از غده جانب یسار
قدری دراز است و غده متوسط بینهما بهر دو متصل است آنرا بزبان انگریزی اسمس بکسر الف و سکون سین مهمله اول و فتح میم و سکون سین
مهمله ثانی نامند چه اسمس چیزی را گویند که واسطه اتصال دو عضو یا دو چیز باشد چنانکه عنق واسطه اتصال راس و بدن است و این غده ها

فصل سوم در ورم غده های حلق

سوسمه مثانی رانچه گلانچه در وزن از یک اونس تا دو آونس میباشند به نسبت اشخاص کبیر و صغیر و نسوان این غدها به نسبت رجال کبیر
میباشند و وقت قرب حیض و بحران قرب البلوغ این غدها اکثر کبیر میشوند و این غدها هم از غدهای کیسه صغیره مؤلف و مرکب اند و درین
غدهای صغار غشای خانه دار است که غدهای صغیره را یکجا متصل میدارد و بالای این غدها غشای دیگر است که مثل
خریطه بالای آنها آمده و ایضاً اکثر دو شاخ شریان کبیر المقدار از هر دو جانب یمین و یسار بدن درین غدها می آیند یکی از شریانیکه
برای تغذیه دماغ بدماغ در جانب یمین گردن رفته و یکی از شریانیکه در هر دو دست برای تغذیه دست میرود پس این دو شاخ شریان
از جانب یمین و دو شاخ از جانب یسار درین غدها میروند و هر یکی ازین و شاخهای هر دو جانب یمین و یسار بعد دخول درین غدهها
اول شاخ شاخ شده هر شاخ که شریان بشاخ شریان دیگر بعد تفرع متصل میشوند تا اینکه درین شاخها صورت شبکه پیدا میشود
و تا این حد مقدار این شاخها چنان کبیر باشد که حرکت شریانی در آنها باقی میماند و بعد اتصال این شاخها و پیدا شدن صورت شبکه
شاخهای صغیره دیگر از آنها بطور عروق شعریه پیدا شده بپرده غشای خانه دار و غدهای صغار که در جسم غدهای کبار اند داخل
میشوند و گاهی یک شاخ شریان از شریان عظیم سته بمقابل قصبه ریه آمده در غده متوسط داخل میشود و گاهی از شرائین دیگر هم این شاخ
پیدا شده درین غده متوسط می آید و درین وقت سه شریان وقت تشریح درین غدهها دیده میشوند لیکن این امر بطور ندرت دیده میشود و باید
دانست که شرائین این غدهها همیشه به نسبت مقدار غدهها کبیر میباشند چنانکه درین غدهها دو دو شاخ شرائین از هر دو جانب بدن آمده
شاخ شاخ گشته باهم متصل شده صورت شبکه پیدا میگشتند همچنین وریدها هم از هر دو جانب این غدهها پیدا شده شاخ شاخ گشته باشاخهای
یکدیگر متصل شده صورت شبکه وریدی پیدا کرده بعد عروق صغار شعریه از آن پیدا شده در غدهای صغار داخل گشته خون سیاه را از
آنها میبرند و هم درین غدهها مجاری طرف خشک یعنی آب بر بنده بکثرت میباشند تا آنچه آب از عروق و شرائین این غدهها ریخته آنرا برده
ثوراسک دکت اندازند و اعصاب که درین غدهها آمده اند ریشههای نیوماگاسترک و سمپیتهتک میباشند که در آنها داخل میشوند و مرض
گوئیتر نیست که این غدهها متورم میشوند و مراد از ورم این غدهها نیست که مقدار جمله اجزای آن مثل غشای خانه دار و لحم و شرائین و اوردة
و طرف خشک و اعصاب و غشای ریشه دار کبیر و غلیظ و زیاده گردد و این مرض را بلغت هندی گهینگه مینامند و این ورم گاهی در غده
جانب یمین و گاهی در غده جانب یسار و گاهی در غده متوسط میشود و گاهی در جمیع غدهای ثلاثه عام میشود و این ورم در غده جانب یمین
زیاده دیده میشود السبب سبب حقیقی آن بخوبی محقق نشده لیکن یقین است که از ردائت آب مشروب میباشد و ممکن است که فساد هوای
رطب عفن هم شریک آن بوده باشد و این مرض از امراض مخصوصه مقام خاص میباشد که در آنجا اکثر اشخاص از سکنه مقام مذکور را
عارض میشود و عام میگردد و این مرض عورات را به نسبت رجال زیاده عارض میشود و مثل جبل خاص که در سنگ آن اکثر یاده بود
مثل جبل کوماؤن و ایضاً آنچه دریا که از جبل مذکور جاری میشود پس کسانیکه بر کناره آن میمانند مبتلا باین مرض میشوند و آنچه
در دیهات و غیره اشخاص که آب چاه مینوشند این مرض عارض میشود غالباً سبب آن بوده باشد که آب در آن چاه از همان دریا آمده
باشد که در آن کثرت یاده است از زمین رفته میشود که سبب آن فساد آب مشروب بوده باشد فساد هوای طبعیین آن شده باشد و گاهی

در امراض رحم مثل احتباس حیض هم این مرض زیاده میشود و چون بعد رفع شدن خون قلیل آب زیاده از رحم جاری شود مقدار
این مرض قلیل میگردد و از آن دانسته میشود که در میان رحم و این غده هم مشارکت هست ایضاً معین بر آن نیست که بعضی میگویند
که وقت حمل در عورات این مرض زیاده میشود و بعد وضع کم میگردد اما اینکه در آب شرب کدام چیز مولد این مرض میباشد پس اکثر
بیران هستند که درین آب آهک و میگنیشیا زیاده میباشد باین نحو که اکثر در سنگ و جبل خاص گاهی آهک و میگنیشیا زیاده میباشد پس گاه بر آن
بیرت یا آب کثیر بارد و از آنجا سائل شده بجای دیگر برود درین وقت همراه آب مذکور این هر دو چیز زیاده می آیند و در بیان شمار آن
وجه حمل شده مولد مرض مذکور میشود بعضی میگویند که هرگاه در آب آیودین از مقدار یکه در همه آبها میباشد کم میشود از این مرض پیدا میگردد
و القاعت بر این قول از آن میجویند که از نوشیدن و طلا کردن آیودین درین مرض فاقه حاصل میشود العلامات اول قدری زیاده
مقدار بر مقام غده های مذکور ظاهر میشود که از آن قلیل اکثر اعلام دیگر آن میدانند و سوای آن کدام کلفت و اذیت نمیباشد اما هرگاه
مستحکم شده مقدارش زیاده گردد درین وقت ثقل ورم مریض متاذی میشود و از آن قدری تنفس ظاهر گردد و گاهی خفقان و طپش
قلب و ضربان و محل خاص ورم غده پیدا میشود و همراه آن گاهی غشیان بعضی هم حادث میشود خصوصاً کسی که از عورات این مرض
مرض مبتلی باشد … وقت خون هم باشد و گاهی این ورم بعد ظهور خود از زیادتی باز ماند چند ماه یا چند سال بر یک قدر قلیل میماند سن بعد
دفعتاً بار دیگر زیاده میشود تا اینکه گاهی ثقل ثابت میشود العلاج اول مریض را از مسکن آن دور سازند تا سبب محدث رفع شود والا اگر از
علاج فایده … بقای سبب هول در مرض زیادتی پیدا خواهد شد سن بعد این ورم را طلا سازند صفت … برداج …
… هم اثار … یا … جالکره نگهدارند وقت ضرورت از آن از یک درم تا دو سه درم بقدر صغیر و کبیر ورم گرفته
… این ورم را بر ورم مذکور ضماد سازند و وقت استعمال آن فصل سرما و قرب طلوع شمس است بعد ضماد امر فرمایند که مریض و
در … مقابل آفتاب بکشاده و مدتی بلند گشته قیام نماید تا چهار پنج ساعت بر این نمط باشد تا آبله بر محل ورم پیدا شود بعد بر پلنگ
بستر … مستقل سازند و بهتر آنست که آنچه سوزش و اذیت و ورم که از استعمال این پیدا شود تدارک آن نمایند زیرا که مقصود از استعمال آن
ایجاد اذیت است و آن درینجا نافع است لیکن اگر کسی را خصوصیت مزاجی در ورم و اذیت زیاده پیدا شود که صبر بر آن نتوان کرد درین وقت
… آن بلکه کدام دوای مسکن مثل … روغن گل … یا همراه آب شاخ … مخلوط کرده بر آن طلا سازند تا اذیت و ورم
کم شود و هرگاه آبله مذکور خشک شود و جلد حلق بر حال صحت آید آن زمان امتحان ورم مذکور نمایند که یا رفع شده یا باقی است اگر باقی باشد باز
اعاده استعمال دوای سابق موافق هدایت مرقومه نمایند ایضاً مرهم آیودین یک حصه اسپرت نیم حصه گلیسرین نیم حصه هر سه را باهم آمیخته
بر ورم مذکور طلا کردن مفید است هم نوشانیدن … آیودین مفید است و گاه نوشانیدن … و ایودایت پتاس … نافع …
نافع است و کسیکه مرض قلب و رقت خون داشته باشد شکایت خفقان و ضربان محل ورم نماید برای آن … همراه کدام …
نوشانند یا شربت … و ایضاً نوشانیدن … همراه … کسی که شکایت قلت دم داشته باشد فولاد
… کسی که شکایت … باشد … نوشانیدن بسیار مفید است و این مریض را غذا … خورانند

وایضاً خورانیدن ارگت آف رای درین مرض چنانکه سفوفاً همچنین شانیدن تنگچر آن و گارگت ریق از سلوشن یا تنگچر آن در نفس غده
متورم مفید است گاهی از ادویه درین مرض فایده نمیشود وحاجت بسوی اعمال جراحی داعی میگردد و درین وقت بهترین تدابیر یکی اینست
که عمل سیتن یا استعمال آن ابدا مادران احتیاط ضرور است ازین که نشتر بورید یا شریان کبیر نرسد دوم آنکه و تار آهن گرفته عوض عمل سیتن
درین غده ها خلانیده چند روز در آنها دارند و هر روز حرکت داده باشند لیکن درین عمل هم حفاظت شرایین آورده کبار ضرور است تا آنها
زخمی نشوند سوم آنکه جلد گردن را که بالای غده های متورم است هم غشای ریشه دار را که بالای غده های مذکوره بطور خریطه است
جدا کرده پنج شش ساعت کاشک نقره قوی بر آن زنند بعد کاشک را بر داشته جلد غشای ریشه دار جدا کرده با هم سلخته بندو زنند
یا از نهادن مرهم تحلیل سازند سر بحال صحت آرند که بعد این تدابیر هم این مرض زایل میشود و فتنه گیر فصل چهارم در اکلیس افشال
یک گونیر بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و کاف و سین مهمله و فتح الف و سکون فا و فتح ثای مثلثه و سکون الف و لام و کسر میم و
سکون کاف معنی آن بیرون آمدن چشم است چه اکلیس بمعنی بیرون و افشال بمعنی چشم است چون درین مرض چشمان جاحظ میشوند لهذا
باین نام کرده شد و فی الواقع این هم قسمی از مرض فصل سابق است که در آنهم غده های موسوم بثای رائد گاه متورم و کبیر المقدار میشوند
راه هم گونیر یا بیرو کاسیل و لعنت نگاشن گهنگه بزبان اردو بران اطلاق کرده میشود و در بیان سبب جحوظ عین درین علت اختلاف است
بعضی میگویند که از تجسم پس مقله چشم در خانه نسبت زیاده میشود و بعضی میگویند که آب غشای خانه دار که پس مقله است زاید میگردد و بعضی
میدانند که خون در غشا پس مقله اند مثل تجسم و غشای خانه دار زیاده میشود شاید این قول اقرب باشد و سبب این مرض تا
حال مشخص نشد لیکن بالضرور سبب این قسم ازدیاد مقدار غده های ثلثه مذکوره سبب قسم اول است زیرا که بحالت جحوظ العینین در مریضان
قسم اول یافته میشود هم از علاج قسم اول درین قسم ضرر و نقصان ظاهر میشود و درین قسم اکثر انیمیا موجود میباشد و یقین است که این مرض از
امراض عصبیه باشد که ابتدا بلغت انگریزی لو روز نامند یعنی مرض عصب این مرض بسبب اذیت عصب سمپتی تیک پیدا میگردد
و اکثر در سن جوانی این مرض بعمال نسوان عارض میشود لیکن زنان را بنسبت رجال زیاده حادث میگردد خاصه وقتیکه حیض بازمانع
شود درین مرض مبتلا میگردد و از خوف شدید هم این مرض زیاده حادث میشود چنانکه یکی از مصاحب کتاب خود شهادت مشاهده
خود نقل کرده اند و مصاحب نوشته اند که یکزن را که حیض آن قریب جریان بوده بعد فتی کنانیدن این مرض پیدا شد که دفعة مقدار این
غده ها بعد فتی کبیر شده چشمانش بیرون آمدند العلامات باید دانست که سه علامت لازم و خاص درین مرض یافته میشود اول جحوظ عین
و هم بدر شدن مقله چشم از آن شی بعید انجو بینند و گاهی جحوظ عین بدرجه میرسد که وقت خفتن هم اجفان ساتر چشم نمیشوند
و مریض چشم کشاده میخوابد اکثر این جحوظ در هر دو چشم برابر میباشد و گاهی در یک چشم زیاده بود و علامت دیگر اینست که غده های ثارائد گلاند متورم
و کبیر المقدار میشود و زیادتی مقدار غده جانب یمین زیاده میباشد و ضربان شرایین که درین غده های متورم است و هم ضربان شرایین سکه گردن هم
قریب این غدود میباشد محسوس میشود و اگر چه ازدیاد مقدار غده درین قسم هم گاهی کم و گاهی زیاده میباشد لیکن همیشه زیادتی کامل
این قسم از زیادتی کامل قسم اول کم میباشد و علامت ثالث اینست که درین قسم خفقان یعنی طپش قلب هم لازم میباشد هر گاه دست

احساس کنند حرکات قلب سریع محسوس میشود و نبض در یک دقیقه از نود مرتبه تا یکصد و سی بار حرکت میکند و سوای این علامات لازمه مختصه دیگر علامات هم یافته میشود مثل اینکه دوران سر و غثیان و درکسی گاه گاه طریان غشی بسبب اذیت سمپتی تیک میشود و در کلام مریض غیظ و غضب و انضجار طبع زیاده پیدا میگردد تا اینکه از کسی خوش و راضی نمیباشد و همیشه جنگجو بد مزاج میماند و درکسی بدهضمی پیدا میشود و کسی را اشتهای طعام زیاده و درکسی ساقط میباشد و گاه گاه بیخوابی عارض میشود و بسبب ظهور این علامات که اکثر بسبب اذیت سمپتی تیک میباشد این مرض را از امراض عصب میشمارند و انجام این مرض اکثر بصحت و سلامت میگردد اما گاهی از اجتماع آب در بطون دماغ و پیدا شدن سکته میمیرد و گاهی از شدت ضعف هلاک میشود العلاج اول تبدیل هوا ضرور است لهذا بیمار را از جاییکه مریض شده بجایی دیگر که هوایش جید باشد نقل کنانند و کسانیکه در شهرها و مواضع خفقه میمانند اگر بر جبال نقل کنانیده شوند نفع است از ادویه نوشانیدن دجی تیلس بسیار مفید است خصوصا وقتیکه خفقان و حرکت قلب زیاده بود چه از ان نبض بطی میشود لیکن آهسته آهسته آنرا بکمال احتیاط نوشانند و بر نوشانیدن آن مداومت و اکثار نکنند بلکه چند روز نوشانیدن ترک کنند الا زهر آن در بدن مجتمع شده ضرر میرساند همچنین هایدرو سیانک ایسد یعنی هم درین مرض مفید است که سرعت حرکت قلب و خفقان آن دور دفع میکند و چونکه درین مرض همیشه انیمیا موجود میباشد لهذا برای آن خورانیدن مرکبات آهن هم مفید میباشد مگر شرط استعمال آن اینست که هرگاه نبض در یک دقیقه از صد مرتبه کم حرکت کند آنزمان مفید الا هرگز نه مفید لهذا اولی اینست که اول حرکت نبض را از نوشانیدن دجی تیلس و هایدرو سیانک ایسد کم کرده بعد آن از مرکبات آهن هر آنچه مناسب دانند بنوشانند و ایضا برای این مرض دوای نافع جدید ارگت است که آنرا بطوریکه مناسب دانند خواه بطور تنکچر یا انفیوژن یا حب یا سفوف بقدر مناسب بنوشانند و هم ارگتینا که جوهر اصل ارگت است بذریعه زرراقه سنوفی در بدن مریض رسانند چه آن انقباض قلب و شرایین و عروق را که درین مرض از ضعف سمپتی تیک پیدا میشود با یجاد تشنج کم میکند و اجتماع خون را که پس مقله چشم است دفع مینماید و هم تقویت عصب مینماید و هم ورم غده تایرائد اگر چه طلاء و ورم غده را کم میکند لیکن بعد آن انیمیا را بسیار مضر میشود و جحوظ عینین را زیاده میسازد زیرا که خون را کم و رقیق میسازد و از ان انیمیا زیاده پیدا میشود و تولد ریدکیمسکل را در خون بدن کم میکند و هم بسبب کم رسیدن خون پس مقله چشم اجتماع خون زیاده میگردد و از ان جحوظ عینین زیاده میشود لهذا آنرا بشرط اطلاع درین مرض باستعمال نیارند و همچنین پوتاس آیودائد یا برومائد پتاسیم راهم درین مرض نوشانند زیرا که مرض مزمن است مادام که دوای نافع را در امراض مزمنه مدتهای دراز نه نوشانند فایده بر آن ظاهر نمیشود و چون این ادویه تا مدت دراز نوشانیده شوند بالضرور کمی در خون پیدا میکنند و اغذیه جیده مقویه درین مرض بیمار بخورانند و نوشانیدن روغن جگر ماهی درین مرض بسیار مفید است باقی آنچه برای تندرستی و زیادتی صحت علاج و تدابیر شده اند همه را باستعمال آرند چنانکه مناسب دانند فقط

باب نهم در امراض قصبه ریه و ریه

فصل اول در تشریح قصبه ریه و ریه

بدانکه قصبه را بزبان انگلش لیرنکس بکسر لام و سکون یای تحتانی و فتح را و سکون نون و کاف فارسی و سین مهمله نامند یعنی مجری آواز و دم کشی و آن مرکب است از غشیه و غضاریف و عضلات و آنچه اندرون قصبه است بسبب بالا ظاهر است غشای مسکس ممبرن است و آنچه اندرون قصبه و قصبه است همانست که بزبان است در مری گفته و زیر آن

باب نهم در امراض قصبه ریه و ریه

فصل اول در تشریح قصبه ریه و ریه

غشای خانه دار است و در بالای آن دو غضروف کبیر شش صنوبری باشند و از هر دو غضروف کبیر یکی بصورت مثلث است شلجم متعلق
دیده میشود و راس او بر آن در حلق ظاهر بود و از اندرون مثل دو دیوار که بنهای خود متصل شوند و از آن جهت مثلث حاصل شود پیدا
و غضروف کبیر ثانی زیر اول جائیکه در تمام میشود موضوع است و شکل آن به هیئت سبد است از جانب مقدم حلق فیما بین غضروفین
مذکورین اندکی فرجه واقع است که آن محل بغشای ربطه دار است که این غشا آن فرجه را سد کرده است بنابرین بوقت فصد و رشته امراض
همین جا باید که ثقب جهت برای آمد و رفت هوا پیدا کرده شود و از جانب خلف غضروف کبیر صنوبری شکسته است هر دو متصل ملاقی اند
و جائیکه اول بالای ثانی متصل و نشسته است آنجا در تدویر غضروف ثانی تحلل واقع شد یعنی اندکی پهنا و منبسط شده و قدری واقفه
و فایده این انبساط آنست که بسبب آن دو غضروف دیگر بر آن قایم و نشسته اند که هر یک از آن بشکل مثلث است که یک ساق زیرین
آن مقوس و تقوس آن بجانب داخل شکل است و بر راس هر مثلث دو غضروف دیگر بسیار صغیر بصورت نقطه یافته میشود و از کنار آن دو
مثلث غشای ربطه دار رسته تا غضروف کبیر اول میرسد از این اتصال چون از هر دو بند شود صورت انبوبه حادث میشود و درین غشا
ربطه دار دو غضروف صغیر بشکل سهم خط عربی پیدا شده میباشند بالای این غضاریف عضلات صغار ساتراند بحیثیکه عضله یک
غضروف پیدا میشود و بر دیگری میرسد بسبب آن حرکات پیدا میشود و هم عضلات همراه غشای ربطه دار که از غضاریف صغار پیدا شده
بغضروف اول کبیر میرسد پیدا میباشند و بسبب این عضلات انبوبه قصبه وسیع و تنگ میشود و بسبب آن صورت علیا و دقیق موافق اراده متکلم
وقت تکلم میشود و محرک قصبه یعنی لیرنگس ریشه عصب انبوبا گاسترک است که از دماغ فرو آمده تا معده رسیده و شاخی از این عصب از زیر شریان
عظیم رفته باز پس بسوی قصبه صعود کرده بعد از فالج آن بطلان قوت عارض میشود بنابرین احوال که محل صدر صورت است در قصبه غضاریف
بسیار که مدور و نازک اند و تدویر آنها تمام نیست بلکه از جانب خلف کشاده اند و بر جای خالی از استدارت غشای ربطه دار است که آن
محل خالی از غضروف است پیچیده اند درون قصبه غشای میوکس ممبرن و زیر آن غشای خانه دار است و زیر آن غضاریف واقع مذکوره اند
و بالای غضاریف در جانب خارج لحم و عضلات است از جانب خلف مری متصل و واقع است و قصبه ریه از آخر خود دو شاخ کبیر شده یک شاخ کبیر در ریه
جانب یمین و شاخ کبیر دیگر در ریه جانب یسار میروند و از این شاخ کبیر در ریه شاخهای خورد بسیار پیدا شده در جرم ریه منتشر شده اند و لیکن
غضاریف در شاخهای خورد تا نصف پیدا میشوند بعد شاخها از این غضاریف خالی میباشند و میوکس ممبرن بالای غضاریف
مذکوره بوده باقی میماند و بالای آن یک غشا دیگر یافته میشود تا جائیکه غضاریف درین شاخها میروند همراه آن عضلات کوچک هم
جانب داخل شاخهای مستطیله گرد غضاریف یافته میشوند که از تشنج آنها بعضی از مرض ربو پیدا میشود و این شاخها متشنج و تنگ میشوند
و درین شاخهای خورد هوا و تمام ریه تا اطراف آن میرسد و ریه مرکب از چهار چیز است اول میوکس ممبرن که در شاخها پیدا شده و راه
شاخهای قصبه لیبه میوکس ممبرن غشای ربطه دار است که از آخر غضاریف گرد مجاری هوا اندرون ریه یافته میشود پیدا گشته و آن بسیار
رقیق بود و در جوف آن بعضی ریشه های عضلات هم میباشند که بسبب آن مجاری هوا انقباض پیدا میشود و تشنج آن اکثر سبب پیدا شدن ربو میگردد
و بعد آن شرایین آورده و عروق یافته میشوند و بعد اینها یک غشای دیگر بصورت غشای خانه دار از اول ملفوف است و از آن

شروع میشود و بر شاخهای قصبه که در ریه منتشر اند و بالای شرائین آورده و عصاب در میان آنها هم آمده و در ریه منتشر شده که از انتشار آن لحم ریه بر حصه ها و خانه های متعدده منقسم میشود که هر حصه ازان فی الحقیقت ریه است و حقیقت گوشت ریه همین میوکس ممبرن و جوهر غشای ریشه دار و آنچه بر صورت غشای خانه دار است و آورده و شرائین و عصاب اند زیاده ازین کدام عضله در آن نیاید و بنا بر این لحم آن لین و اسفنجی میباشد ریه مثل حشیان هر دو دست پاها در عدد دو تا است یکی ازان در جانب یمین حصه و دیگری در جانب یسار حصه میباشد و راه آمدن هوا در هر یک علیحده است و اگر یکی ازان فاسد شود دیگری هوا از خارج میکشد تا کار بند نشود و انسان نمیماند یک شریان عظیم از جانب راست قلب رسته دو شاخ شده یکی بسوی ریه جانب یمین و دیگر در ریه واقع جانب یسار رسیده و هر یک ازین شاخ در ریه منشعب بسوی شاخهای صغیر و کثیر گشته و این شاخهای کوچک در تمامی ریه منتشر شده تا آخر اطراف ریه میرسند بذریعه این دو شریان خون سیاه از دل بسوی ریه میرود و در ریه رسیده از ملاقات هوای خارجی صاف و سرخ رنگ میشود و من بعد بذریعه اوردیه این شریان پیدا شده در خارج ریه در ریه کبیر شده عود کرده در گوش الیسر دل میریزد و از شریان عظیم که در جانب یسار قلب است در تمام بدن سرخ برای تغذیه بدن جاری میشود و شریان سته یکی ازان در ریه جانب یسار و دیگر در ریه جانب یمین می آیند بذریعه این دو خون سرخ برای غذای خاص ریه در ریه می آید چنانکه شاخ قصبه ریه غشای ریشه دار ثانی و شریان عظیم آرند خون سیاه و در ریه کبیر ساخته خون سرخ از ریه بدل شریان ساخته خون سرخ در ریه برای غذای ریه جمع شده در ریه داخل میشوند آنرا اصل ریه میگویند و آن مقام صلب اجزای ریه است و هر قدر که از مدخل این مجموعه عصبا دور گردد حجم ریه دور میشود لیکن دیگر دو غشای ریشه دار ثانی که بر صورت غشای خانه دار است اندرون ریه رفته در حجم آن مدخل منتشر شده است بسیار رقیق گشته بالای ریه هم آمده و منبسط شده و بالای آن غشای آبدار است که آنرا بزبان انگلش پلیورا میگویند یعنی بکسر پای فارسی و ضم لام و سکون واو و فتح رای مهمله و سکون الف یعنی غشای آبدار این غشا دو تو است توی اول بر ریه یک توی آن بر اضلاع آمده و بدین سبب غشای مذکور مثل خریطه است و در امراض ریه و اسباب درآن آب کثیر جمع میشود و فایده این غشا آنست که تا بسبب ثبات آن وقت حرکت انبساط خود ریه از اصطکاک خود با اضلاع متاذی نشود ولیکن هرگاه درین غشا ورم ریه یا ذات الجنب ورم عارض میشود این هر دو تو از ورم متصل میشوند و از حرکت آن درد ناحس میشود مادام که ورم باقی است تا بعد زائل شدن ورم لیکن این هر دو از مادهٔ ورم باهم متحد میشوند و بسبب آن حرکت ریه دشوار و کم میشود و ریه بر پردهٔ شکم واقع و بآن متصل است بذریعه غشای ریشه دار غشای پهلو که آنرا پلورا گویند با پردهٔ شکم مربوط و مرتبط است زیرا که این هر دو غشا چنانکه بر ریه آمده اند همچنان بر پردهٔ شکم هم منبسط شده اند و بسبب آن ممکن نیست که ریه ازان جدا گردد و لهذا هرگاه پردهٔ شکم بجانب اسفل می آید ریه هم زیر می آید و چون پردهٔ شکم بالا میرود ریه هم باعلی میرسد ریه جانب یمین منقسم بر سه حصه کبیر است و ریه جانب یسار منقسم بر دو حصه کبیر است چنانکه بیان هم بر دو حصه منقسم است و ریشه های عصب سمپیتی تیک و عصب نیوماگاسٹک در ریه می آیند و بسبب آن حرکت ریه واقع میشود رفته گذر **فصل دوم در ضیق النفس** یعنی به تنگی آمدن دم اسباب آن متعدد اند یکی آنکه میوکس ممبرن اندرون قصبه ریه متورم شده حرارت این مرض شود دوم آنکه برین میوکس ممبرن قصبه غشای سفید پیدا شود و بسبب آن

فصل دوم در ضیق النفس

راه قصبه تنگ گردد و گاهی این غشا تا عضلات بیرونی قصبه هم می آید و ازان ثقبه قصبه تنگ میشود و ازان ضیق هم میرسد سوم آنکه از تشنج عضلات قصبهٔ ریه تنگ و بند میشود چهارم آنکه از مزاحمت محراب شریان عظیم که از دل آمده و از پس قصبه هوا نشان در شکم رسیده و از آنجا دو شاخ شده در هر دو پا میرود حادث شود و این وقتی بود که هرگاه در آن شریان جای ورم حادث شود بحیثیکه صوت قوسی در آن پیدا گردد پس جائیکه ازان مرتفع شده قصبه را مزاحمت غمز کند از انبساط تام آنرا مانع شود و ازان چنانکه در عالم صحت هوا را جذب میکرد جذب نکند و تنفس ضیق بهم رسد اما اسباب ورم میوکس میمبرین پس گاهی بنقل نشستن آن یعنی سرخی و درد و بخار آن که از جوش خون پیدا شود در آن ورم پیدا میکند و گاهی از اجتماع آب در آن ورم پیدا میشود چنانکه هرگاه ورم حلق که مولد خناق است بر طرف شود و آب آن ورم در میوکس میمبرین قصبه بتجمع جمع شود ازان هم ورم بهم میرسد و گاهی رم در آن می افتد اما فقط اسباب آن معلوم نشود و خفی باشد مثل رسیدن خفیف هوای سرد و اینهم شامل همین قسم مذکور است که از اجتماع آب متورم میشود گاهی زخم اندرون قصبهٔ ریه ورم حادث میشود چنانکه در مرض تشنگ و سل می افتد و این زخم گاهی بر طبقهٔ خارجی قصبه باشد و ازان رم حادث شده ثقبه قصبه را تنگ میکند و درین وقت بیمار را ممکن نبود که آواز خود را از دهن بیرون آرد و آنچه از تولد غشای سفید بالای میوکس میمبرین افتد سبب آن اینست که غشای موصوف از ورم میوکس میمبرین از ورم غشای دیگر که خانه دارد مثل شبکه هاست زیر میوکس میمبرین است پیدا میشود زیرا که هرگاه ورم در غشای خانه دار می افتد ازان مادهٔ رطوبت منفصل شده بر میوکس میمبرین می آید و بر آن چسپیده جمع میشود و ازان این غشای سفید حادث میشود و نام آن بزبان انگریزی کروپ است بضم کاف عربی و رای مهمله و سکون واو و بای فارسی و آنچه از تشنج عضله افتد سبب آن اندماغ و عصب باید شمرد که آنها از حال طبیعی خود متغیر شده باشند و بیان نحو خاص تغیر دشوار است بالجمله از اذیت که بذریعه عصب می آید عضله متشنج میشود و از تشنج آن ثقبه قصبه تنگ یا بند میگردد و اکثر اطفال را در سوال تشنج در عضل حلق عارض میشود و که ازان وقت کشیدن هوا از تنگی ثقبه قصبه آواز پیدا میشود و روی طفل دران وقت سیاه میشود و آخر قی می آید و از آمدن قی راحت حاصل شود و بیان آن آینده انشاء الله می آید و در مرض صرع هم که تشنج عام است عضله متشنج میشود و بسبب آن بیمار آواز میکند و همچنین در مرض اختناق رحم بود و آنچه بسبب مزاحمت شریان بود سبب آن کمزوری شریان و زیاتی اجتماع خون بود در شریان مذکور علامات آنچه از ورم میوکس میمبرین اندرون قصبه ریه افتد این ضیق النفس بخصوص جوانان و پیران نیست بلکه اطفال عارض نشود لیکن گاهی در ولایت انگلستان اطفال را دفعتیکه بحرکت طفلانی آب گرم از لوله گرم آب که برای دم کشی چای گرم کرده باشند میکشند آن در قصبه ریه فرو افتد آنزمان از گرمی آب میوکس میمبرین آنها متورم میشود و الا سبب خاص آن بخصوص یکبار رسیدن و آن رسیدن سردی است خواه بذریعه هوای سرد رسد یا از لباس سرد و تر رسد مثلا وقتیکه در بارش باران راه روند و لباس ایشان تر شود و اینرا بلغت لاتین لارنج اٹیس گویند بفتح لام و سکون الف و فتح رای مهمله و سکون نون و جیم علامت ابتدای مرض اینست که اولا قدری درد در گلو محسوس شود جائیکه استخوان مثلث در وسط حلق نمایان و بارز است بعده در ازدراد طعام دشواری ظاهر شود و اگر در دهن و حلق بینند شاید بجز قدری سرخی سببی دیگر معلوم نشود و هرگاه از بیمار پرسند که تکلیف و شدت در کدام عضو است بجا

سر شتخوان هم صوت سیاه ظاهر در دو کلفت کند و بیمار نفس مشکل مثل کسی میکشد که گلوی آنرا کسی فشرده باشد هرگاه سرفه آید معلوم
میشود که آواز سرفه بسیار ثقیل و غلیظ بود مثل کسی که در دهن قرار روی خود نهاده سرفه کند و از ان صدای غلیظ برآید زیرا که بسبب ورم
هیوکس همین غلیظ میشود و عضلات تغیر و همراه آن متورم شده غلیظ میشوند و از غلظ آنها صوت غلیظ میگردد و یا آنجه صوت چنان شود
که مطلقا آواز بنیاید و از حرکت لب کلام کند بعد هرگاه شتخوان وسط حلق را که بارز و نمایان است فشر کنند انجا درد معلوم گردد و چهره
بیمار سرخ میشود و حمی عارض گردد و جلد بدن گرم و یابس بود یعنی نداوت و عرق بر آن نباشد و این علامات شروع مرض اند اما
هرگاه زیاده شود چهره بیمار سیاه گردد و لب نیلگون شود و چشمان آماس شود و برون نمایان باشد و بیمار در قلق باشد یعنی از یک پهلو
تا پهلوی دیگر حرکت میکند و اگر درین وقت تدبیر نرود هوا بسینه رسانیدن کرده شود بیمار هلاک میشود و این علامات و تکالیف
درین مرض گاهی زیاده و گاهی کم شود یعنی زیادتی و کمی در شدت پیدا میشود و از ان دانسته میشود که همراه ورم تشنج هم پیدا شده بسبب
شرکت عضلات زیرا که اگر شدت بسبب ورم [illegible] بیک حال [illegible] علاج این قسم هست که
اگر مریض جوان فربه بود و نبض قوی باشد در شروع مرض [illegible] هرگاه چهره سیاهی [illegible] در اینها
نمایان شود [illegible] و درین وقت [illegible] مرض [illegible] و ورم پیدا میشود لیکن
نیز [illegible] بمقابل محل ورم پاپس کردن بجای نقره گردن [illegible] گفته شده و بخار آب گرم
در دهن رسانند بیمار [illegible] طبیخ خردل نهند که یک کف
خردل در بست آثار آب جوشانند [illegible] آب ساده گرم کرده در حوض [illegible] در آن بیمار را نشانند و کاول دود
کبریت یا بیخ کبریت افیون خالص [illegible] دو ساعت [illegible] خون در عروق فرو رود و ورم بر طرف گردد و اگر [illegible]
آن آثار جوش [illegible] آن موقوف کنند [illegible] قوی [illegible] مثل کالومل [illegible] اسهال زیاد شود و آب
خارج شود و ورم دفع گردد و اگر از کدامی دوا و تدبیر فایده ظاهر نگردد و یقین [illegible] بیمار شود [illegible] قصبه پیدا کرده و بند در آن [illegible]
آله خاص که [illegible] بسته [illegible] کشاده مانده هوا داخل شده باشد و اگر [illegible] باشد از ان [illegible]
تازه را کشاده دارند تا صحت حاصل شود و این تدبیر چنان مفید است که اگر مریضیکه بتدریج بسبب کمزوری و از ازدیاد مرض ضعف
بغایت پر مرده باشد [illegible] قصبه آنرا کشاده نقبه تازه پیدا کرده دست های آنرا زیر و بالا و چپ و راست حرکت دهند
و هوا را به سینه آن رسانند فوراً زنده میشود هر که در وقت زیادتی مرض جوش حرارت دفعة مرده باشد اگر چه در آن ازین تدبیر امید
خلوص نباید نیست لیکن بعمل آوردن چیزیست مفید پیدا کردن نقبه نو دشوار نیست و محتمل است که شاید مفید افتد و سبب صحت
حیات گردد [illegible] ساختن [illegible] در ورم هیوکس همین بسبب جمع شدن آب حادث
شده باشد [illegible] که [illegible] علامتش [illegible] در آن نباشد [illegible] گردن در محسوس
نشود [illegible] دشواری [illegible] شواری ضیق محسوس [illegible] آواز بیار غلیظ میشود مثل آواز [illegible] کردن

هرگاه میوکس ممبرن را به بینند معلوم شود که قدری ورم کرده است ولیکن آن سرخی نبود و ازین معلوم میشود که نقل پیشین نیست اگر چه
بمفهوم نقل پیشین سرخی ضرور است بلکه بسبب کمزوری یا آمدن آب میوکس ممبرن سفید شده است وقت کشیدن هوا آن مجتمع و
منقبض میگردد و ازین جهت هنگام تنفس تکلیف و اذیت پیدا میشود علاج درین قسم کاشک نقره قوی که در آن اصل کاشک نقره از بیست
گرین تا چهل گرین یک اونس آب حل کرده باشند از قلم معوج مقوس گرفته بسر آن اسفنج بسته از سلوشن کاشک نقره تر کرده اندرون قصبه
رسانند تا که میوکس ممبرن بسبب آن قوی گردد و ورم دفع شود و همچنین آب آهن همراه آب ساده آمیخته با آن غرغره فرمایند و کاست شیب یانی
و مرکی در آب حل کرده از آن غرغره سازند و ثمان نک لیسند و گالک لیسند هم در آب حل کرده از آن غرغره ساختن مفید است و آنچه از کمزوری
بدن در آن افتاده باشد برای دفع کردن آن آب آهن و سه قطره یا کنین از یک گرین تا دو گرین آمیخته بعد چهار چهار ساعت به بیمار
خورانند و روغن جگر ماهی نوشانند و غذای جید خورانند و جمله علاج مولد و حافظ صحت بعمل آرند فقط کرد آنچه از وقوع زخم در قصبه
بسبب آتشک یا قرحه ریه که آنرا سل گویند ضیق نفس حادث شود سببش اینست که اول در آن در میوکس ممبرن از نقل پیشین سرخی
و درد و حرارت پیدا میشود بعده در آن زخم میگردد و اگر در آن زخم نقل پیشین زیاده میشود میوکس ممبرن غلیظ میگردد و از آن تجویف قصبه
تنگ میشود و این را الیسرتشن آف لیرنکس بلغت انگلش میگویند علامات اگر از آتشک است علامات آتشک و اگر از سل است علامات
سل شاهد بوند لیکن مجملاً علامات زخم اینجا این هستند که وقت آمدن سرفه بلغم متعفن خارج میشود و تپ لازم بود و هرگاه استخوان مثلث
که در وسط حلق نمایان است غمز کنند درد محسوس میگردد و درد از درد ادهم درین قسم درد معلوم میشود چه هرگاه مریض وقت ازدراد بحجر
ذاتی خود از قصبه مزاحمت میکند در محل زخم از آن اذیت و درد و در محسوس میشود و آنچه از سل بود در آن فساد و نقصان ریه ظاهر بود
ولیکن هرگاه از آتشک باشد در آن ریه سالم باشد باقی علامات زخم واحد اند اما در علاج فرق است علاج آنچه از آتشک بود در آن علاج
آتشک کنند و پس گردن بر سینه از نهادن پلاستر کنتارڈس درین قسم فائده ظاهر میشود و نوشانیدن روغن جگر ماهی مفید بود و آنچه بسبب
سل حادث شده باشد در آن آنچه در علاج سل نوشته خواهد شد بکار برند و علاج خاص زخم اینست که روغن جگر ماهی با کمپه سیرپ
فیری ایودائد که قسمی از مرکبات آهن است یا شربت نبات حل کرده بنوشانند که مفید است و آنچه از ضیق که بسبب تولد غشای سفید
میشود آن بر دو قسم است یکی آنکه بسبب تپ سیرا پیدا شود و آن بر عضوهای حلق که لوزتین و زبان و لهات و غیره است پیدا میشود و از آنجا
در مری و قصبه سیر و آن چنانکه در خناق گفته شد من حیث السبب و العلامات و العلاج و من حیث الاسم بعینه اینجا هم توان فهمید
فائده هرگاه در ضیق نفس که از زخم آتشک یا سل یا تپ سیرا حادث شود از علاج خاص در آن فایده ظاهر نشود باید که در قصبه
چاک پیدا کرده دهند چنانکه گفته شد فقط دوم آنکه بسبب کروپ حادث شود و آن اینست که اندرون قصبه غشائی سفید پیدا شود
و تا رسد تا سر تقبه قصبه ریه برسد قصبه هر دو مجری آنرا که بهر دو نصف ریه رفته اند پر کرده تنگ کند و این غشا آنست که بر عضوهای
حلق اثرش ظاهر نباشد بلکه در قصبه ریه آن موضع که استخوان مثلث حلق نمایانست این غشا پیدا میشود بسبب ورم میوکس ممبرن
غشائی خانه دار اندرون قصبه چنانکه گفته شد درین قسم در تنفس شورش بود اما در ازدراد تنگی نباشد زیرا که سبب مختص بتقبه قصبه

است از مری بعده تعلقی ندارد و هرگاه این غشا زیاده شود تا سر ثقبه قصبه که متصل بریه است و تا ریه میرسد و ازان بیمار هلاک میگردد و بعض اطبای ولایت انفرقه در کروپ سپرباد کروپ نمیکنند اما فرق در آن قدری ضرور است و این مرض در ولایت انگلستان بر جبال بارده و در بلاد دیگر اهویه مختلفه مثل هوای شمالی بارد و جنوبی حار در آن باشوند زیاده میشود و با طفال این مرض بیشتر عارض میگردد و از بعد سه سال تا پانزده سال میشود و علامت آنست که هرگاه طفل را هوای سرد میرسد تمام آن روز صحیح میماند اما وقتیکه شب بخواب میرود بعد سه چهار ساعت سرفه عارض گردد و آواز در سرفه غلیظ معلوم میشود چنانکه کسی در قرنا دهن گذاشته سرفه کند و چون تا دیر سرفه آید بعده از گلو آواز بانگ مرغ یعنی آواز کشیدن صوت مسموع میشود و در ولایت انگلستان چون مادر این آواز طفل شنود مامی شنود خائف شده طفل را بیدار میکنند آن وقت می بینند که هر دو چشم طفل سرخ شده اند و از دهن و بینی آب جاری میشود و آثار زکام پیدا باشند و تب هم موجود بود پس اگر از علاج این علامات زایل نشوند زیاده میشوند حمی و ضیق نفس زیاده شوند و در او آخر تجربه ظاهر شود و مریض بیهوش گردد و تشنج عارض شود و در دوازده ساعت یا قدری زیاده بمیرد علاج اول آنرا در آب گرم پانزده دقیقه نشانند بعده چنان دوا دهند که قی آرد مثل اینکه تارتر امیتیک یک گرین ازان در یک آونس آب حل کرده بعد هر پانزده دقیقه یک قاشق خورد که ازان چائی بنوشند تا آمدن قی نوشانیده باشند و اگر ازین فایده ظاهر نشود دست طفل در آب گرم نهاده از عرق قیکه بالای هشت سینه نمایان میباشد فصد گیرند و خون از یک آونس تا پنج آونس موافق قوت و عمر مریض برآرند و اگر بعد فصد هم ضرورت خراج دم باشد زلو چسپانند لیکن نه بر مقام مرض بلکه بر ترقوه یا در میان هر دو استخوان آن زیرا که در تعلیق زلو بر محل مرض و امر مخوف اند یکی آنکه گاهی بر محل نیش زلو ورم پیدا میشود و آن زیاده محل مرض را تنگ خواهد کرد و دوم آنکه گاهی زخم زلو در اطفال بند نمیشود و خارج شدن خون کثیر ازین موضع مضر است و همچنین اگر محتاج نهادن پلاستر شوند بر محل مرض نهاده نهند بلکه زیر ترقوه بر سینه مقابل محل مرض پلستر نهند بعده تامل کرده ببینند که اگر ازان آمدن قی فایده نشد دوای مسهل خورانند اما بعد زوال اثر دوای مقی بر طرف شدن تهوع اول سه چهار گرین کلومل خورانند تا که اسهال کند بهتر اگر هضم شود ورم را دفع خواهد کرد و غشای سفید اشکسته ریزه ریزه کرده از سوراخ ریه جدا خواهد کرد و ازان اجزای غشای سفید در سرفه همراه بلغم بیرون می آیند و ازان امید حصول صحت می افتد بعده اگر ازان هم اسهال نشود همراه کلومل جیلپ آمیخته بخورانند تا اسهال شود پس اگر ازین هم فایده ظاهر نشود برای آوردن قی دوای مقی که گفته شده یعنی تارتر امیتیک نوشانند تا بذریعه قی آن غشا شکسته بیرون آید و باز کلومل یک یک گرین بعد دو دو ساعت نوشانند و اگر ازین هم فایده ظاهر نشود امید خلاص از مرض نباشد بعض اطبا اینجا هم ایجاد ثقبه جدید در قصبه تجویز میکنند لیکن بهتر نیست بلکه ازین معالجات معالج متهم الزام میشود و الا این میگویند که طبیب بیمار را کشت پس احتیاط ازان بهتر است و انچه بسبب تشنج عضلات الف به زبان انگریزی اسم آن اسپازماتک کروپ است اسپازم بکسر الف و سکون سین مهمله و فتح بای فارسی و سکون الف و زای منقوطه بمعنی تشنج است و ماتک بفتح میم و سکون الف و ضم دال هندی و سکون کاف بمعنی طرح و مانند است یعنی تشنج مانند کروپ تحقیق و تفسیر لفظ کروپ اولا مذکور شد درین مرض عضله قصبه ریه متورم میشود اما بخار و سرفه اینجا نمیباشد این مرض فی الواقع

زخم زلو در اطفال ...

از امراض اطفال است و از یکی بدبگیری متعدی میشود و اکثر وقت برآمدن دندان از ورم لثه و درد آن دماغ را اذیت میرسد و از آن
تشنج در عضله پیدا میگردد و همچنین چون از مادهٔ خنازیر لحوم غددیه گلو و گردن متورم شوند از تاذی آن که بدماغ متعدی میگردد عضله
متشنج میشود و هم هرگاه بدهضمی در شکم بود و از آنهم دماغ متاذی شده محدث تشنج عضله میگردد و هرگاه ببدن گرم طفل هوای سرد
بزور و قوت رسد از آنهم تشنج پیدا میشود و گاهی مربیات طفل بسبیل لعب طفل را بر دست نهاده در هوا بالا می اندازند و چون آن
هوا فرود آید بر دست باز میگیرند از این بر اندازی هم تشنج در عضله قصبه پیدا میشود و از نشانیدن گاهواره و دولابی که آنرا سپنڈکا
جهوله میگویند هم اطفال را تشنج در عضله قصبه پیدا میشود علامات ضیق نفس که بسبب تشنج حادث میشود دفعةً عارض میگردد و قبل
آن هیچ شکایت نبود و بعد عروض آن بیمار بسیار بزور و قوت میخواهد که دم در کشد لیکن ممکن نبود که هوا در ریه رساند و از آن رو
بیمار سیاه میشود و چشمان مثل چشمان مخنوق بوقت بیرون می آیند و پشت دست بزور می بندد و زیر انگشت پاها کجی محسوس شود
و گاه گاه مثل صرع که تشنج عام است بعد این حالت طاری میشود یا در آن تشنج بیمار بمیرد و اگر نمیرد پس بعد ظهور صوت سوت تشنج سوت میشود
و چنانکه علیل در مرض کروپ نفس عظیم کشد در آن آواز مرغ آید میکشد درین هم میکشد چون آمد و شد هوا سهل گردد فوراً طفل صحیح
میشود و برخواسته حرکت میکند و درین هم سرفه که اعی آفت در قصبه نبود لیکن این طفل اکثر بیمار و لاغر میماند علاج هر وقت که تشنج
ظاهر شود بروی بیمار آب سرد در دست گرفته زود زود بپاشند و بخوابانند نشسته و قایم ندارند و بر سر و سینه بر محل قفا دست زود زود
زنند که از این تدبیر تشنج گاهی زود دفع میشود و در مقام هوادار طفل را ببرند و اگر این تدبیر کافی نشود چه برای استعمال دوا در وقت تشنج
موقع بدست نمی آید چه وقت تشنج هرگاه هوا نفوذ نمی کند دوا چگونه در شکم خواهد رفت و چون مدت مرض بسیار قصیر است پس یا صحت
میشود یا بهلاکت می انجامد الا بعد زوال تشنج برای حفظ آینده اول تشخیص سبب کنند باید بر دفع آن متوجه شوند مثلاً اگر بسبب آمدن
برآمدن دندان بود در آن از نشتر لثه را بشگافند تا دندان بسهولت بر آید و اگر از فساد معده بود در آن معده را از مسهلات سهله
مثل روغن بید انجیر یا روب به یا مگنیشیا سلفاس و غیره قدری نوشانیده صاف کرده دهند و اگر از ورم خنازیری بود در آن روغن
جگر ماهی با قدری قدری سیرپ فیری ایوڈائڈ یا قدری قدری شربت نبات حل کرده بنوشانند و علاج عام تشنج این است که کلورل یا
ڈریٹ موافق عمر و قوت طفل از یک گرین تا چهار گرین موافق عدد سال عمر همراه شربت سکر حل کرده طفل را بنوشانند تا او را خواب آید و
دماغ را آرام و سکون رسد آنچه از تشنج عضله قصبه طفل همراه سرفه بود نام آن بزبان انگریزی هوپنگ کاف است و هو بضم های هوز و سکون
واو و کسر یای فارسی و سکون نون و کاف فارسی و فتح کاف و سکون الف و فا یعنی خیان سرفه که در آن آواز لفظ هو بضم ها
و سکون واو می آید و باید دانست که این مرض از امراض متعدیه ساریه است که از یک طفل باکثر اطفال میرسد در بلاد بارده یکبار در
عمر ضرور است که با اطفال عارض شود مثل چیچک گاهی بکرر هم عارض میشود مگر این بسیار قلیل است و تعیین سبب آن نشده است
این مرض هیچ تدبیر دفع و منع نمیشود مثل چیچک اوقات بارده از فصول می آید و شدت میکند و عام میشود و آنرا از امراض
وافده باید شمرد و او را سه منزل در جه پیدا میشوند ابتدا و تزاید و انحطاط چنانکه برای انسان طفلی جوانی و پیری است منزل اول اشتداد

کہ طفل را زکام میشود و با آن تپ میکند از بینی آب جاری میشود و بهمه الیقین بود که زکام است و قدری سرفه هم آید لیکن روز بروز
این سرفه زیاده میشود و در آواز سرفه چنان غلط بود که گویا در قرنا روی خود نهاده سرفه میکند این بیان منزل اول است بعده
درجه ثانی از مرض شروع شود و آن اینست که همراه سرفه تشنج عضله قصبه شروع گردد که از ان هوا در ریه نرود و متصل سرفه می آید و هوا
از داخل ریه بخارج دفع میشود و هرگاه تشنج کم گردد طفل بزور هوا را میکشد از ان صدای که بیان آن سابقا شد پیدا میشود و باز
بعد آن سرفه متصل بزور می آید و آنچه قریب طفل بود آنرا طفل بزور میگیرد تا اینکه چشمان و روی علیل سرخ میشود آنزمان بلغم سفید لزج
برمی آید باقی می آید و بعد آن آرام میشود و درجه ثالث آن اینست که این سرفه کم شود باین نحو که عدد مرات سرفه در روز و شب کم میشود
و بلغم زردی و بسهولت مایل بزردی و املس خارج شود و غلیظ القوام بود و آواز یکه برمی آید کم شود یا موقوف گردد و از آن
معلوم میشود که طفل صحیح خواهد شد اما همراه این مرض گاهی امراض دیگر هم و صدر و ریه و غیره پیدا میشوند پس اگر دیگر امراض هم بوند
علاج آن فرمایند علاج خاص آن تا حال نیست چنانکه برای حمی کنین علاج خاص است لیکن مسهل هند برای تسهیل نفث مثل
اپیکاکوانا و وین اپیکاکوانا و بتسمیه وین خورانند شهد کثیرا با هم آمیخته خورانیدن برای تقطیع بلغم مفید است و تخم کتان با آب جوشانیده و مطبوخ
مطبوخ چای خطائی نوشانیدن مفید است و تخم کتان بو داده سائیده با شهد یا شربت بنفشه آمیخته بطور لعوق خورانیدن انفع
است و همچنین آنچه مسهل نفث است باستعمال آرند و وقت شب طفل را دوای خواب آور دهند تا سه چهار ساعت بآرام بخوابد و برای اینکار
یک و قطره بحساب سال عمر طفل تنکچر اپیای که لادنم است در آب حل کرده بطفل نوشانند یا از پنج قطره تا ده قطره پیریگورک تنکچر کیمفر کمپوند
است یکبار در تمام شب بنوشانند این از لادنم بهتر است برای طفل بعد ان کلورل های دریت بحساب فی سال عمر طفل یک گرین
بنوشانند که برای تشنج مفید است و دماغ را آرام میدهد و برومائید پوتیسیم بحساب فی سال یک گرین طفل را نوشانیدن درین
مرض مفید است همچنین هیدروسیانک ایسد دلیوت از نیم قطره تا یک قطره نوشانند لیکن هرگاه از نوشانیدن آن ضعف و دوران سر
و عرق بر بدن خصوصا بر دست ظاهر شود ترک کنند و هرگاه تپ مرض زیاده شود آنزمان وقت شب طفل را چند دقیقه در آب گرم
داشته بعده لباس پشمین گرم بپوشانند تا عرق آید و ازین فایده زیاده میشود و روزانه لباس گرم پوشانیده باشند تا از رسیدن
برودت هوای سرد محفوظ باشد و دو سه قطره نایترک میوراتک ایسد دایلوت همراه آب حل کرده بطفل نوشانیدن درین مرض بسیار
مفید است و کاک لسکوتیلس درین مرض مفید است و غذا سریع الهضم مثل شوربای آب گوشت و برنج پخته و نان ملایم خفیف بخورانند
هرگاه مرض رفع شود علاج سولجیت کنند یعنی کنین با آب آهن بخورانند هرگاه زبان انحطاط آن آید آن وقت تبدیل هوا بسیار
مفید بود و در آن خیال دارند که جاییکه بیمار در آن علیل شده در هوای مخالف آن بلد و مقام بیمار را بفرستند که از ان صحت بزودی
میسر گردد و آنچه از صرع و تشنج قصبه ریه حاصل شود و آن علاج صرع کافی است لیکن وقت تشنج آب سرد بر روی بیمار زنند و آنچه از
لباس در گلوی او بسته باشد آنرا بکشایند بیمار را بر پهلو بخوابانند تا زبان در حلق نشیند و زخمی نشود و آنچه از اختناق رحم افتد آن هم
تدبیر اختناق وقت تشنج تدبیر ازالة التشنج نمایند فقط کذا آنچه از ضیق النفس بسبب مزاحمت شریان عظیم می افتد سببش اینست که عصب

قصبه ریه ریشه عصب ششم است که از دماغ نازل شده در ریه و دل و احشا میرود و لهذا عصب مذکور را بلغت انگلش نیومو
گاسترک نروینا مند یعنی نیومو بکسر نون و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و ضم میم و سکون واو بمعنی شش است و گاسترک بفتح کاف
فارسی و سکون الف و شین معجمه و کسر تای هندی و سکون کاف فارسی بمعنی احشا است که دل و معده و کبد و سپرز همه را شامل است
نرو بفتح نون و سکون رای مهمله و سکون واو بمعنی عصب است چه این عصب به همه این اعضا در آمده و ریشه عصب مذکور که محرک قصبه است
تا استخوان دل صدر نازل شده باز بسوی قصبه صعود نموده و از زیر شریان عظیم آمده بالا رفته لهذا نام وی بزبان انگریزی ریکرنت
نروست و ریکرنت بکسر رای مهمله و سکون یای تحتانیه و فتح کاف و رای مهمله و سکون نون و تای هندی و فتح نون و رای مهمله و سکون
واو بمعنی واپس آینده عصب است و چنانکه حبل را وقت برداشتن چوبهای کلان از یک طرف چوب انداخته از طرف دیگر برمی آرند
و چوب در وسط آن میباشد همچنین شریان عظیم در میان این عصب افتاده پس هرگاه شریان مذکور از خون ممتلی و متورم میشود این
عصب را فشار میکند و بسبب فشار و ثقل آن درین عصب کشیدگی پیدا میگردد و ازان ریشه مذکور متاذی و متضرر میشود و ازان تشنج در
عضلهٔ اندرونی قصبه پیدا میگردد و علامت آن اینست که در سینه درد محسوس شود بعده در گردن تا سر بموازات عصب مذکور درد
میرسد بعده از امتلای شریان عظیم در وسط چنبر گردن ضربان محسوس گردد و هرگاه بسیار زیاده شود قدری ورم هم درانجا ظاهر گردد
و در تنفس تنگی ظاهر شود زیرا که شریان مجری نفس را فشار و مزاحمت میکند و وقتیکه از اذیت عصب تشنج میشود آنوقت تنفس بند میشود
و چون تشنج برطرف گردد تنفس جاری شود و وقت تشنج بیمار را ممکن نشود که بخسپد بلکه می نشیند هر قدر که مرض زیاده شود تشنج پیدا گردد
و تنفس معمولی که معتاد است از مزاحمت شریان دشوار مینماید و وقت تشنج دشواری زیاده میشود و بعد آن باز تنفس جاری میگردد
و در آواز تنفس صدای حرکت بلغم مشابه به لفظ خرخر می آید و وقت تشنج آواز باریک مثل آواز عورات اندر دهن می آید و سرفه
درین قسم زیاده می آید و گاهی همراه سرفه بلغم و خون هم می آید و سببش آنست که لحم قصبه بسبب مزاحمت فشار اینقدر که اندرون قصبه
مدور را شق میشود و گاهی همراه آن خود این شریان عظیم گسسته میشود و خون کثیر ازان جاری شده اندرون قصبه میگردد و قسطی از آن
از دهان برمی آید و پارهٔ ازان همراه تنفس در دهن میرود تا اینکه بیمار هلاک میشود و فرق درین ضیق و آنچه باسباب دیگر افتد اینست که
هرگاه در میان چنبر گردن که وسط هر دو عظم ترقوه است ببینند درین قسم خاص ضربان محسوس میشود و هرگاه گوش نهاده بشنوند آواز
منفخه جدا که وقت نفخه آن برمی آید از اندرون مسموع شود باین فرق دانسته میشود که بسبب مزاحمت شریان عظیم است علاج عمده
تدبیر درین مرض آنست که خونی که بمقام ورم شریان زیاده آمده است منجمد شود چه اگر منجمد نگردد پس جلد شریان رفته رفته زیاده شده
رقیق شود و بعده بسبب رقت خود شگافته گردد و ازان بیمار هلاک شود و اگر خون منجمد شود رفته رفته منجذب خواهد شد و ازان کدام
حرج و نقصان نخواهد شد زیرا که انجماد ازان دم حل یا دقیق منجمد شده از زیر آن که محل جریان و دلی وسعت شریان است خون جاری
خواهد ماند و برای حصول این مرام بیمار را راحت و آرام رسانند و از حرکت بدنی و نفسانی هر دو منع کنند چنانچه هر گونه حرکت
حرکت قلب قوی میشود و اینجا مطلوب اینست که حرکت دل ضعیف کرده شود تا خون را کثرت در عروق نرسد بعده

باسفوف برگ آنرا بیمار خوراند تا حرکت شریان کم شود و از آن خون ساکن منجمد گردد و اگر از آن هم منجمد نشود باید که دو سوزن باریک
بزنجیر برقی برده طرف آن تا عمق کرده در دو جای مختلف از مقام زیادتی شریان مذکور داخل کنند تا بذریعه آن اثر برقی در خون
در آید و آنرا منجمد سازد و سبب آن اینست که برق اجزای سفید را که در خون میباشند منجمد میسازد و از انجماد آنها اجزای سرخ در آن
چسپیده میمانند و حرکت نکنند و بعد این تدبیر بیمار را تا زمان دراز آرام دهند تا خون منجمد و ورم دفع گردد و چونکه درین مرض بسبب شدت
درد بیمار را خواب نمی آید لهذا باید که مارفیا یا افیون وقت شب خورانیده باشند تا بذریعه آن بخوابد فائده چونکه اکثر در امراض [illegible]
تدبیر آرام دهی [illegible] برای خورانیدن کلورل های دریت اجازت داده شد لهذا اطلاع و تنبیه کرده میشود که بنا بحکم سابق اینجا
دوای مذکور را تجویز نکنند و نخورانند زیرا که از خورانیدن آن گاهی قی می آید و آمدن قی درینجا مضر است و از آن اندیشه شگافته
شدن عرق است و آن یقینی مهلک است فقط پوشیده نماند که اکثر این مرض بسبب آتشک میشود زیرا که از آن در غشاهای اندرونی
شریان التهاب پیدا میشود و بعد نقل شدن ملایم و ضعیف میگردد و آنوقت از صدمه حرکت خون روز بروز زیاده میشود تا که باین سبب
[illegible] اگر قبل از زیاد شدن معلوم شود که این مرض است پس باید که دو سه روز ایودائید پتاسیم از بیست گرین تا چهل گرین بعد
چهار چهار ساعت همراه آب بنوشانند چون چنین کنند مرض زیاده نخواهد شد فقط

فصل سوم در ربو

و آن عبارت است از عسر نفس یعنی بدشواری در آمدن تنفس و در آن نفس بمشکل و کلفت می آید و اسباب عسر نفس بسیار اند گاهی در دل و زمانی در
معده و وقتی در شکم سوای معاد و اسباب اینکه در [illegible] ششها قی آب جمع میشود و بذریعه مزاحمت عضلهای تنفس سوء [illegible]
نفس میگردد و گاهی در شش جمع [illegible] اینجا بیان همان اسباب کرده میشود که در شش یافته شوند و آن هفت اند و اکثر در زبان انگریزی
و عربی باسم خاص مخصوص اند یکی از آن اینست که آنرا استهما بفتح الف و سکون سین مهمله و تای مثناة فوقانی و های مختفه و فتح میم
و سکون الف بلغت انگریزی و بعربی ربو و بهندی دمه گویند دوم برنکائیٹس بفتح بای موحده و رای مهمله و سکون نون و فتح
کاف و سکون الف و کسر [illegible] و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین نامند بلغت انگریزی آن نام ورم مجاری هوا است که
در ریه یافته میشوند سوم نیومونیا بکسر نون و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و ضم میم و سکون واو و کسر نون و فتح یای مثناة تحتانی و سکون
الف بلغت انگریزی آن نام ورم جرم ریه است خاصتاً و آنرا بلغت عرب ذات الریه میگویند چهارم پلوریسی بضم بای [illegible]
فارسی و لام و سکون واو و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و سین مهمله و سکون یای مثناة تحتانی آن بلغت انگریزی نام ورم غشای [illegible] است که آنرا
[illegible] میباشد و بعربی این مرض را ذات الجنب نامند پنجم امفیزیما بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و ضم میم و کسر فا و سکون یای مثناة تحتانی
و کسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون الف نامند و آن عبارت است از اینکه مجاری هوا که در ریه [illegible] شوند [illegible]
[illegible] جمع گردد ششم تهائسس بفتح تای [illegible] و سکون های مختفه و الف و کسر یای مثناة تحتانی و سین مهمله و سکون [illegible]
که آنرا بلغت عرب سل مینامند این هفت امراض [illegible] اسما هستند که هر یک از آنها عسر نفس پیدا میکنند و هفتم از آنها حالتی
که از داخل شدن اشیای خارجیه در قصبة الریه حادث میشود و برای این حالات که علت حدوث عسر نفس اند و خود امراض اند هم سببها

بسیار اند و در بیان هر هر مرض از امراض عصبیه مذکوره اسباب و علامات و معالجات آنها با سه تکمله نوشته میشوند چون تشنج در بعض این امراض صورت دقیقه مذکور میشود طالب کمال را باید که خوب غور و فکر و تعمق در این باره بعمل آرد

تکمله اول در استهما

و آن نام اصل عسر النفس است که آنرا ربو میگویند بهندی دمه مینامند و آن اینست که انچه شاخهای قصبه ریه که در ریه رفته منتشر شده اند و اندرون آن هوای خارجی تا آخر آنها میرود و از آنجا اجزای هوای لطیف با خون مختلط میشوند آن شاخهای قصبه متشنج شوند بسبب تشنج عضلاتیکه در داخل آنها بسیار دقیق موجود اند و سبب این تشنج گاهی در دماغ و گاهی در نخاع میماند و این مرض گاهی خاندانی بود که بطور توارث از یکی بدیگری میرسد چه از امراض متوارثه است و گاهی بسبب معده بود از هر کدام مرض معده و شکایت که باشد و این مرض مردان را بنسبت عورات زیاده عارض میشود زیرا که مردان بنسبت عورات زیاده بیرون مکان از هر قید و با سرد و گرم ملاقی میشوند بخلاف عورات که آنها اکثر با امور خانگی اشتغال دارند و هم این مرض در زمان کهولت بعد انقضای نصف عمر زیاده میشود و بطفلان و پیران کم افتد و اگر از قبل بود البته تا سن پیری میرسد زیرا که طفلان و پیران هم کم از خانها بیرون می آیند با گرم و سرد کم ملاقی میشوند بالجمله این مرض عجیب است گاهی از زیاده خوردن و از خوردن غذای ناموافق هرگاه آن بخوبی هضم نگردد عارض میشود زیرا که در این وقت عصبیکه از دماغ بسوی احشا آمده متاذی میشود و از تاذی آن دماغ متاذی شده تشنج عضلات پیدا میکند و گاهی از وزیدن اهویه مختلفه هرگاه گرم و سرد هوا در یک و زیاده مدت یک دو روز وزند پیدا میشود زیرا که اثر اهویه مختلفه بر جلد میرسد و جلد از توارد اضداد که دفعه باشد متاذی میشود و اذیت آن در دماغ رسیده تشنج میکند و گاهی همراه هوا غبار و دود و دخان یا روایح منکره هی آمیزد و از آن این مرض پیدا میشود و گاهی از بوئیدن اپیکاکونا این مرض پیدا میگردد و در ولایت انگلستان هرگاه کاه طویل که برای غذای چارپایان آنرا زرع میکنند گل میکند کسی آنرا بسیار بو بوید باین مرض مبتلا میشود و گاهی در مکان دو منزله هرگاه دو کس متمکن شوند کسیکه در منزل زیرین است باین مرض مبتلا میگردد و کسی را از ماندن در شهر صحت میشود و چون بیرون شهر در دیهات رود باین مرض مریض میگردد و کسی را بالعکس ابتلا و نجات از این میشود و کسی در هوای رطب صحیح و در هوای یابس یعنی خشک باین مرض میشود و کسی برعکس آن صحیح و مریض میگردد و کسی از خوف این مرض پیدا میگردد و بسبب متاذی شدن دماغ و این مرض چنان گاهی بادوار زیاده و کم میشود چنانکه تپ لرزه دوره میکند و مراد از آن تپی است که بسبب رطوبت زمین حادث میشود و از آن دانسته میشود که سبب این مرض هم همان سبب الحمی مذکوره است و این مرض هرگاه تنها بود بعد رفع تشنج زایل میشود و هرگاه با امراض شش گانه دیگر که آینده انشاء الله مذکور خواهند شد باشد بسبب امراض مذکوره که باین مرض جمع شده باشند بیمار میماند علامات گاهی این مرض دفعتهً عارض میشود و قبل آن اثری از علالت نباشد و گاهی اول بدن سست و ضعف قلب پیدا گردد و بیمار را خوردن طعام خوش نماید و انچه بخورد بخوبی هضم نشود و ریاح زیاده پیدا شوند و بعد آن غنودگی و ربودگی عارض شود که انسان بیمار را ممکن نبود که کاری کند بعد آن درد سر پیدا میشود و در اضلاع تنگی محسوس گردد و هرگاه در کسیکه معتاد این مرض است و از آنه این علامات پیدا شوند همان وقت علاج آن کرده شود

تکمله اول در تشنج عام ...

شاید از زیادتی مرض محفوظ ماند والا وقت شب این مرض شدت کند که ازان بیمار خود را در هوای اندازد و هیچ نحو هوا در ریه نرسد
و بسیار زور میکند تا اینکه هر دو شانه های خود را بلند میکند و سر و گردن را میکشد تا که هوا اندرون سینه لیکن نتواند که رساند و در
ابتدای تشنج رنگ چهره سفید میگردد مثل ناک خائف شدن مانند بعده سرخ شود و پس ازان سیاه گردد و بر پیشانی و رخسار عرق بسیار آید
و اگر درین وقت تشنج برطرف نگردد بدن سرد میشود و بیمار هلاک میگردد لیکن اکثر قاعده این مرض آنست که چون اذیت بحد کمال رسد
تنفس قدری قدری شروع میشود و همراه آن قدری سرفه هم می آید و قلیل بلغم هم خارج میشود زیرا که بعد تشنج میوکس ممبرین متورم
میگردد چرا که از تشنج آمدن خون در آن بند میشود و بعد زوال تشنج خون زیاده می آید و ازان ورم پیدا میشود و ازین ورم تنفس دشوار
میگردد و آنجا میوکس ممبرین بلغم جمع کرده خود را از ورم خالی میکند آنزمان تنفس سهل میشود و راه هوا کشاده گردد و هرگاه این
تشنج نصف یا یک ساعت باشد بلغم کم پیدا میشود و اما اگر یک دو روز بماند بقدر زیادتی خون و ورم بلغم هم زیاده میشود علاج اول
سبب مرض تشخیص کرده پیدا کننده مرض آن کوشند مثلا اگر از بدهضمی بود تصفیه معده و تقویت آن نمایند و اگر از هوای طب بود
در هوای یابس نقل کنانند بعده تدبیر رفع تشنج بعمل آرند و درین مرض فصد و مسهل قوی نمایند چرا که ازان نقصان و ضرر پیدا میشود
اما از مسهل ضعیف گاه گاه انتفاع ظاهر میشود خصوصا هرگاه در معده بدهضمی بود و این وقت مسهل خفیف دادن یا قی آوردن مفید
و ازین مرض شدت نمیکند یا حقنه دادن بادویه مسهله که در آن حلتیت هم شریک باشد بسیار مفید است و اپیکاکوانا و انتیمنی هم
نوشانیدن مفید است که ازان قی می آید و بسبب آمدن قی دل ضعیف میشود و جوش خون کم شود و ازان خون بسوی ریه
کم شود و تشنج برطرف میشود و اگر بجای اپیکاکوانا پنج یا پانزده بست گرین همراه آب ساده بنوشانند بسیار نفع آن ظاهر میشود و قی
که بسبب معده باشد چرا ازان قی هم آید و تنفس بسهولت می آید و هرگاه درین مرض بلغم بدشواری آید سرپا لیشیا و آن شربتی است که از
انبیج درخت لیشیا میسازند بسته چهار درام هر بعض بنوشانند تا میوکس ممبرین ملایم کرده اعانت براخراج بلغم نماید هرگاه این مرض کهنه
شود و ورم میوکس ممبرین مجاری هوا که اینک گردد از نوشانیدن آیوڈائیڈ پتاس در آن نفع کثیر حاصل میشود که ورم میوکس ممبرین
جدید ازان در مجاری هوا پیدا میشود لیکن آن ورم که سرفه جدید بود نهایت واراند یعنی الا مضر خواهد شد خود ورم پیدا خواهد کرد
و اگر بسبب شدت تشنج نوشانیدن آن ممکن نباشد کلوروفارم نصف درام بر پارچه پاشیده ببویانند لیکن بایین طور که بابینی متصل نباشد
بلکه قدری رومال را از بینی دور دارند تا هوای کثیر همراه آن در بینی رسد و بسبب آن کدام ضرر نکند دخان برگ دتوره و قلیان
کشیدن درین مرض بسیار مفید است و کاغذ سرخ را در شوره محلول در آب تر کرده خشک نمایند و هرگاه بیمار در آن است آن کاغذ را بر
آتش نهند تا دخان ازان جدا شود پس بیمار را امر کنند که آن دخان را در دهن خود کشد و کاغذ بخار آب گرم در دهن کشیدن مفید است
و بلادونا یا انتیمنی در آب حل کرده نوشانیدن خود تشنج را رفع میکند و چون مرض منحط شود و تشنج رفع گردد مخرجات بلغم را که در علاج
ضیق النفس نوشته شده اند مثل تخم کتان سرکه و شهد صاف خورانند تا برودی بلغم خارج شده صحت حاصل شود فقط تکمله ثانیه در
برانکائٹس یعنی ورم مجاری هوا که در ریه اند و آن بر دو قسم است اول برانکائٹس اکیوٹ یعنی حاد دوم برانکائٹس کرانک یعنی مزمن

قسم اول که باکیوت وصف کرده میشود عبارت است از التهاب شین میوکس ممبرن که در شاخهای خرد و کلان قصبة الریه که در هر دو ریه
منتشر شده اند واقع میشود و این مرض اطفال و پیران را زیاده و جوانان را کمتر عارض میشود و گاهی در شاخهای کلان واقع شود و
به شاخهای خرد برسد و گاهی در یک جانب ریه بود و در جانب دیگر نباشد و اکثر عادت به همین جاری است که ورم میوکس ممبرن شاخهای
قصبة الریه هر دو طرف ریه عام بود و سبب آن اکثر رسیدن سردی بود خواه بذریعه هوای سرد یا لباس رطب رسد یا از اختلاف هوا که گسته
و در زمان قریب هوا گرم و سرد و تند پیدا میشود و گاهی بیمار بحمی مبتلا باشد که حمی مذکور بسبب خرابی آب مشرب و غیره پیدا شده
عارض شده باشد بعده در آن حمی این مرض هم عارض میشود و گاهی در مرض سل هم این مرض عارض گردد و همراه نمونیا هم این مرض عارض میشود
و آن آینده مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی علامت، درجات آن بحسب اشتداد ورم و شدت و خفت مختلف اند خفیف آن است که ورم در
شاخهای کلان باشد به شاخهای خرد نرسد علامت آن این است که سرفه بود و ثقل استخوان [illegible] در [illegible] محسوس شود و تپ هم خفیف بود یا
و غالباً زکام هم پیدا شود و آنچه در زکام علامات یافته میشوند که اول در بینی خشکی ظاهر میشود بعده بلغم سفید رقیق می آید بعده بلغم
غلیظ و زرد میشود همچنین درین سرفه هم اول خشکی باشد بعده بلغم رقیق سفید بسرفه دفع شود بعده بلغم غلیظ و زرد دفع شود و صحت کرده
بلکه محتاج علاج هم نمیشوند و این قسم سریع الزوال است و شدت آن این است که ورم تا شاخهای خرد قصبة الریه رسد و درین قسم سرفه
شدید و حمی قوی حاد بود و در اضلاع تنگی محسوس شود و بیمار بر سینه احساس ثقل نماید و در تنفس عسرت و تواتر بود و نبض سریع باشد
و در ابتدای این قسم هم همان علامات شروع زکام یافته میشوند و گاه گاه این مرض چنان سخت میشود که از ورم میوکس ممبرن و تجمع
شدن بلغم در شاخهای خرد هوای خارجی تا خون نرسد درین وقت دم کشیدن تکلیف زیاده میشود و سرفه شدید و کثیر بود و رنگ چهره
مائل بسیاهی و رنگ لب مائل به نیلگونی و در دماغ بیمار فساد ظاهر بود و کلام مختل نماید بسبب این هم دلالة فساد خون بود زیرا که خون
بسبب نرفتن هوا در ریه صاف نمیشود از این جهت رنگ چهره و لب متغیر گردد و چون این خون دماغ را هم غذای خوب و صاف
نمیرسد پس دماغ هم متضرر میشود و ادراکات آن را فساد و خلل شود بعد از این بیمار میرد و اگر مریض قابل صحت است پس اولاً بعد ازین شدت
اعراض اول بخار کم میشود بعده در تنفس سهولت ظاهر گردد و کم کم نفث نضج میشود و غلیظ و زرد شده بسهولت دفع گردد و اینحالت گاهی
دیرگاه ماند و در زمان کثیر از ان نجات و نقاهت حاصل شود و چون بعد از زمان سینه کانتیس کرونیک همین حالت را نامند علاج اول
مسهل دهند از مثل کلومل و جلاپ تا که جوش خون هم کم شود یا تنگیشیا سلفاس خورانند اگر در زیاده بود [illegible] بعده انتیمنی
از ششم حصه گرین تا سوم حصه آن همراه آب بخورانند تا قی آید و نبض و قلب بدن کم شود و خون بسوی ورم کم رود و قوت ورم کم گردد ولیکن این
تدبیر مرد قوی است اما اگر بیمار ضعیف بود عوض آن ابیکاکوانا از دو گرین تا پنج گرین همراه آب گرم بنوشانند بعد آمدن قی شانزدهم
حصه گرین انتیمنی با یک گرین ابیکاکوانا آمیخته همراه آب بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا قی نیاید ولیکن تهوع باقی ماند که از آن
میوکس ممبرن مسترخی میشود و از ان بلغم جدا شده دفع میگردد و ایضاً پارچه فلانل که از قسم لباس پشمین است در آب گرم تر کرده
فشرده روغن تارپین بران پاشیده آن را بر سینه مریض نهند بسیار مفید میشود و این تدبیر بنا بر آن است که اگر تنها روغن تارپین یا طلا خواه

بواسطهٔ ایجاد سوزش و ورم بجلد مضر خواهد شد و باین تدبیر انتشار آن یعنی حاصل میشود و از نفع آن انتفاع ممکن بود و بعده برای
اخراج بلغم تنکچر سکوئیلس یعنی شانند یا اسپرٹ ایتھر سلفیوریس نصف درم همراه نائٹرک ایسڈ یا تنکچر کافور یا آب کافور حل کرده بخورانند و فائدهٔ این
ترکیب نیست که کافور حابس عرق است بسبب آن اتفاقاً سرفه خشکی پیدا باشد چنانکه اسپرٹ بلغم را بر آورده دفع کند آن زمان سرفه خواهد آمد پس این
ترکیب نیز نافع نباشد برای دفع بلغم مشتمل بر نفث نافع می آید و انچه در یک دقیقه که درین وقت نوشانیده شود آنرا کاتکو تنکچر میگویند
پس کاتکو تنکچر یعنی دوای قوی نافع سرفه برای مجتنبین شراب و سرفه نوشانیده شود و از همه انفع است صنعته ایپیکا کوانا یک گرین یا
ایپیکاس ده گرین همراه سکوئیل یعنی سکنجبین عنصلی از یک درم تا دو درم ایمونیا کاربناس و گرین افیون خالص نیم گرین با آب کافور
که یک نیم اونس باشد حل کرده بصاحب سرفه که از رنگ کاتیس تغیر باشد و زلزله موافق این مقدار سه چهار بار بنوشانند صنعته بیت سکوئیل
که آنرا بزبان انگریزی آکسیمل سکوئیل میگویند اکسیمل یعنی شهد است که بیخ سکوئیل که پانزده اونس باشد آنرا قطعه های باریک کنانیده
بعده در سرکه صاف و تند که شش پینٹ باشد آن قریب چهار آثار بود زیرا که هر پینٹ بوزن ده چهٹانک میباشد تر کرده در پاتیله
چینی انداخته بر آتش ملایم نهند یا با ظرف مذکور را حرکت داده باشند تا بست و چهار ساعت برهمین منوال بر آتش داشته بعده
در پارچه صاف انداخته آب صافش بگیرند و بعده تقطیر آب صاف انچه در صافی باقی ماند آنرا فشرده این سرکه را محفوظ دارند پس بعد
سی اونس ازین سرکه اسقیل گرفته یک نیم آثار شهد خالص آن آمیخته در پاتیله چینی انداخته بر آتش ملایم بپزند تا بر قوام غلیظ آید پس این
در شیشه یا ظرف دهن کشاده زجاجی یا چینی نهاده نگهدارند و وقت ضرورت ازین شربت سکوئیل که اکسیمل سکوئیل نام کرده شده
و فی الواقع آن سکنجبین اسقیلی است بقدر مناسب گرفته در دوای نفث شریک کنند و اگر مریض مجتنب از شراب نباشد این دوا که ازان نفث
اقوی است بنوشانند صنعته وین ایپیکا کوانا بست قطره اسپرٹ نائٹرک ایسڈ نیم درم اسپرٹ سلفی ده قطره تنکچر کیمفر کمپونڈ از یک درم
تا دو درم همراه آب صمغ عربی یا انقوع سینگا که یک نیم اونس باشد آمیخته بعد یک یک یا دو دو یا سه سه یا چهار چهار ساعت موافق شدت
و خفت مرض بنوشانند و لکن اختیار وزن ادویه هم طبیب معالج حاذق را ضرور است که موافق عمر و قوت و ضعف مریض شدت
و خفت مرض معین فرماید هرگاه در مریض بسبب کمزوری قوت حرکت سرفه هم ساقط شود درین وقت ایمونیا کاربناس پنج گرین
تا ده گرین همراه آب پودینه یا آب کافور آمیخته بعد دو دو یا سه سه یا چهار چهار ساعت موافق شدت و خفت مرض بنوشانند و غذائیکه
خورانند در آن ملحوظ باشد که سریع الهضم خالی از نفخ و تولید ریاح خورانند و شوربای آب مطبوخ کتان بنوشانند در اوائل این قسم
افیون نیز نباید رسید که ازین بلغم منجمد خواهد شد اما هرگاه در شاخهای خرد ریه ورم قوی و شدید بود برای دفع بیداری وقت
شب قدری ازان ممکن است که بدهند و الا هرگز ندهند خصوصاً هرگاه رنگ چهره سیاه و لبها نیلگون و حواس مختل باشند درین وقت
استعمال آن حرام است قسم دوم برنکائٹس کرانیکل این اکثر بعد قسم اول یعنی برنکائٹس اکیوٹ حادث میشود و گاهی از سردی
یعنی زکام و سرفه فصلی پیدا میشود چنانکه در فصل زمستان اکثر عارض آن برهمین منوال بود و این مرض تا زمان دراز میماند و پیش از آنست
که ازین مرض بیوکس بمیرند بسبب ورم نیز ضعیف و تنگی نفس میشود علامت آن سرفه می آید و گاهی سرفه با تشنج بود چنانکه

مرض استسقا میباشد این وقتی است که هوای سرد به میوکس ممبرن که در قصبه شاخهای آن رفته است برسد چه از هوای سرد درین وقت
خایف میماند و متضرر و متاذی میشود و اذیت آن چون بدماغ رسد و نقصه دماغ تشنج پیدا میکند هر سعال لیکرلی اراده می آید عموماً سبب آن
تشنج میباشد زیرا که دماغ برای دفع کردن اذیت هر مقام از مقامات بدن تشنج پیدا میکند و تنفس عسیر بود و بلغم که درین قسم خارج میشود
زرد و غلیظ میباشد و گاهی با ماده مشتبه میشود چنانکه فرق نمودن دشوار بود و بعض اطبای تابعین نا بینان سل غیر حقیقی نامند و اکثر این مرض
فرجه پیدا میکند یا منتقل میشود و قبل احداث سل در آن تپ نباشد یا وقتیکه سل پیدا میکند تپ خاص بسبب پیدا شدن زخم در سل آید
ضرور عارض خواهد شد تا وقتیکه سل نشود درین مرض خوف هلاکت نباشد لیکن پیران را درین مرض هرگاه بسبب کمزوری قوت دفع
بلغم و سرفه نماند و بسبب آن بلغم کثیر در سینه و ریه ایشان جمع شود البته از بند شدن تنفس خوف هلاکت است علاج درین مرض قلت تقویت
خون زیاده باید کرد و بیمار را آب آهن کشته و بعض شانند غذای صالح مقوی خورانند و بدن از خارج همیشه گرم دارند و برای آن جمع
فصل لباس بقدر احتمال موافق فصل پوشانید باشد برای تقویت میوکس ممبرن تنکچر نیبروآئین که پوتاسیم یا از ده قطره تا بیست
قطره همراه تنکچر افیون یا افیون محلول در آب منجه بنوشانند و کسیکه مجتنب از شراب باشد او را باید که تنسر واک ییسه از پنج گرین تا بیست
گرین همراه آب حل کرده بنوشانند برای سعال بلغمی بسیار مفید است و گاهی درین مرض در سینه اذیت و درد میشود آن وقت از خردل پلستر
درست کرده بر سینه بندند اموینیا کلورائید از ده گرین تا پانزده گرین همراه آب حل کرده نوشانیدن برای تسهیل خروج بلغم قطع از جهت
این بلغم الدواست اگر همراه اموینیا کلورائید ایوڈائید پتاس ادر سرفه قرص نوشانند برای اخراج بلغم و دفع ورم میوکس ممبرن بسیار مفید است
و هرگاه مریض را ضعف و کمزوری زیاده شود و قوت تحریک سرفه باقی نماند اموینیا کاربناس از پنج گرین تا هشت گرین آب حل کرده بعد
چهار چهار ساعت بنوشانند هرگاه تشنج زیاده شود ایپی کاک از نصف گرین همراه آب نوشانیدن از هم مفید بود و اگر اسهل کلان از مام
دهند تا پنج قطره کافیست گاهی این مرض بسبب معده بود و دران همراه سرفه بلغم بیشتر زیاده می آید و بخار نمیباشد لیکن سوء هضم
ظاهر بود مثل اینکه اشتهای طعام نباشد از غذا و تخفیف به مقام معده محسوس شود و هضم غذا نیک نباشد آب ترش اکثر از معده
دهن آید و گاه گاهی هم همراه سرفه می آید و بلغم در قی خارج میشود اصل در آن است که در میوکس ممبرن اندرون معده ورم خفیف عارض
میشود علاجش این است که اول مسهل خفیف مثل میگنیشیا و روبرب یا سفوف بای کپوند که از چهل گرین تا یک درم باشد خورانید معده
را صاف کنند بعده بسمت پنج گرین کلمبا پنج گرین سوڈا از ده گرین هم آمیخته قبل غذا بخورانند و بعد غذا هم هشت بعد چهار ساعت
از غذا پای ریتیک سلائن یا عوض آن هر سلائن که باشد مثل سڈلیز پوڈر یعنی سفوف ترکیب داده سڈلیز صاف نوشانند و این
بنا بر آنست که هر سه دوای اول که قبل غذا امر بخورانیدن آن شد مقوی معده اند و چون بعد غذا در هضم معده ترشی و بلغم پیدا میشود
و از آن معده را تکلیف و ضرر میرسد که از آن ضعف آن بر طرف نمیشود لهذا برای اخراج فضول متولده تجویز کرده شد که باز دوای ملین
دهند تا این بلغم و ترشی که پیدا شده خارج شود و مخرب معده در معده باقی نماند و برای این سرفه ایپیکاکوانا دو گرین مارفیا چهارم حصه گرین
همراه آب پپرمنت نائیسر یا شیر بخورانند و برای مجتنب از شراب این دوا را با کافور محلول با آب که کافور تا چهار گرین یک آونس آب حل کرده باشد

بنوشانند فایده گاه در مرض انچه بلغم غلیظ در شاخهای خرد قصبه ریه مجتمع میماند از زور سرفه یکبار از شاخهای مذکوره جدا شده بر صورت آنها بعد سرفه بیرون می آید و چون بیمار آنرا می بیند میگوید که شاید کدام حیوان متولد شده بر آمد و ازان خایف میشود لیکن بعد آن صحیح میگردد چه خروج آن علاج مرض است در حقیقت آن بلغم بود که بسبب لزوجت و غلظ خود در هر شاخ که چسپیده ماند صورت آن حاصل میکند و گاهی همراه این قدری خون هم می آید زیرا که چون از جدا شدن این بلغم چسپیده که بزور و قوت جدا میشود صدمه بر عروق شعریه میرسد قدری ازان شگافته میگردد و ازان اشتباه زخم ریه پیدا میشود و فارق بینهما آنست که آنچه خون بسبب خروج بلغم بیرون آید بعد آن صحت شود و روز بروز حال مریض بهتر گردد و آنچه بسبب سل خون آمده باشد بعد آن مرض زیاده شود فقط کر

تکملهٔ ثالث در تحقیق دیا است و آن ورم ریه است این گاهی بعض مقامات ریه و گاهی در تمام آن زمانی در یک حصهٔ آن وقتی در هر دو حصهٔ آن میباشد اکثر در اطراف ششش که قریب جگر و طحال است شروع میشود و از آنجا تا بالا میرسد این هم گاهی خود بخود ابتدا شروع میشود و گاهی قبل ازان مریض بمرضی دیگر مبتلا باشد همراه آن هم ریه عارض میشود چنانکه در حصبه جدری می افتد زیرا که در هیچ یکی ازان فاسد میباشد بیوکس هیمبرن متورم بود پس از فساد خون ورم بیوکس هیمبرن ریه هم متورم میگردد و همچنین امراض گرده هم ریه متورم میشود زیرا که هر گاه گرده خون را صاف نکند از فساد خون ریه ورم پیدا میشود و همچنین چیکه از هوای رطب در برشکال بطور وبا لازم عارض میشود نیز این مرض عارض میگردد چنانکه در بنگاله گفته شد و از اسباب بعید این مرض آنست که اول بکدام سبب عروق آن کمزوری حاصل شود که ازان عروق تنگ و وسیع گردند و خون در آن زیاده شود و ازان زیاد خون هم در آن پیدا میگردد و این هم خود بسبب زیاده شدن خون در ریه میشود زیرا که آنچه خون برای تصفیه هم برای تغذیه از دل به ریه میرود و آن بسبب ورم از جریان خود در ششش چنانکه در حال صحت جاری میشد ممتنع میگردد و از باز ماندن آن از جریان نفوذ مقدار آن زیاده میشود و ازان ثقل ششش روز بروز زیاده میگردد و در آن ثقل ششش بر سر شاخهای کوچک قصبه که در ریه برای رسانیدن هوا منتشر شده اند زیاده ریم از ورم خارج شده منجمد میگردد و اندرون شاخها بلغم لزج و غلیظ مجتمع میشود که ازین هر دو سبب ریه مثل کبد طحال سخت و صلب میگردد و این مریض بعد موت هر گاه شکم بیمار را کشاده ریه آنرا بر آورده می شگافند وقت تشریح خوب ظاهر میشود در این وقت ریه را غذا کم میرسد زیرا که غذای که خون بوده بسبب ورم بآن نمیرسد و هوا که اندرون ریه میرفت نمیرود و ازان انبساط در آن واقع نشود و حرکت آن بند میگردد پس از نرسیدن غذا گاه گاه ریه بیکار و متعفن و مرده گندیده میشود این حال مرض است اما اسباب که محدث این ورم اند پس اکثر آنست که از رسیدن هوای سرد و پوشیدن لباس رطب که در بدن خشک نگردد و رطوبت آن در بدن جذب شود و از خوابیدن در مقام رطب و از سیلابی و خارجی این هم حادث میشود و کیفیت پیدایش این اسباب برای ورم پیشتر مذکور شده بآن رجوع کنند علامات عام این مرض سرفه است و اینکه بلغم لزج خارج میشود و لزوجت بلغم زیاده بود و سبب زیادتی لزوجت در این مرض آنست که هر گاه ورم تنها در بیوکس هیمبرن بود در آن بلغم رقیق زیاده بود و لزوجت کم میباشد چنانکه در زکام ظاهر است اما چونکه در ینجا بیوکس هیمبرن غشائی زیرین آن که خانه دار است و هم عضلات جمله متورم اند لهذا بسبب زیادتی خون این جوهر لزج مثل سفیدی بیضهٔ مرغ از خون جدا شده بر می آید و این جوهر [illegible]

قوله

انگریزی فایبرین یعنی چسپنده میگویند و ماده لزجه همین جوهر است که مثل رم در دم محسوس میشود و تنفس سریع و دشوار بود و تپ
باشد و چون این مرض و تشخیص سی بود علامات مثل حمی وغیره زیاده و شدید بوند و در مرد ضعیف کم بوند در علامات بحسب شدت
شدت و خفت فرق ظاهر بود و گک هرگاه در ریه مقام قلیل یا یکجانب از آن متورم شود در علامات خفت و کمی بود و اگر تمام ریه
هر دو جانب آن متورم شوند در علامات زیادتی ظاهر باشد بالجمله موافق درجات مرض ظهور علامات بود و مثلاً هرگاه خون زیاده جمع
گردد اول سرفه شروع شود ولیکن خشک باشد و بلغم همراه آن خارج نگردد و بعد خروج بلغم بتدریج شروع میشود و هر قدر که مرض زیاده
گردد رنگ بلغم متغیر میشود و اول سفید مثل صمغ محلول با آب باشد بعده مایل بزردی پس از آن زردی مایل بسرخی بود
پس از آن سرخی مثل سرخی مورچه آهن میباشد بعده هرگاه متعفن گشته شد باز علامات متبدل میشوند یعنی سرفه زیاده میشود
و بلغم رقیق بدبو مایل بتیرگی خارج شود و درد که در سینه میشود حقیقتش آنست که هرگاه ورم در یکجانب ریه بود خواه یمین یا یسار
پس درد کم میباشد و هرگاه در هر دو جانب بود زیاده و قوی میباشد چون این ورم از اندرون ریه تا غشائی پلورا برسد و غشاء
مذکور هم متورم گردد درد زیاده محسوس میشود گویا کسی نشتر میزند و هرگاه ورم در جای قلیل از ریه بود یا در یکجانب آن باشد در تنفس
دشواری کم بود اما اگر اکثر ریه متورم شده باشد یا در هر دو جانب آن عام بود در تنفس دشواری زیاده بود و هرگاه ورم در هر دو جانب بود
از بسیار ممکن نباشد که سینه و اضلاع برای تنفس منبسط سازد زیرا که ریه بسبب ورم سخت شده منبسط نمیشود و درین وقت بذریعه
شکم زیاده دم میکشد چه توسیع آن ممکن باشد لعدم المانع فیه و تپ هرگاه مرض خفیف بود کم میباشد هرگاه در هر دو جانب ریه ورم
باشد حمی بسیار تیز میباشد و لمس جلد درین قسم چنان گرم بود که در دیگر امراض ریه نبود زیرا که جوش خون درین زمانه زیاده است علاج
هرگاه بجوان قوی عارض شود و علامات سخت و قوی باشد اول فصد گیرند بعده مسهل قوی دهند مثل کالومل و جیلپ یا میگنیشیا
سلفاس بعده تدبیر آوردن قی نموشانیدن مقیات نمایند مثلاً انتمنی از چهارم حصه گرین تا یک گرین نوشانند و بعد آمدن قی
افیون چهارم حصه گرین کالومل دو گرین همراه آن انتمنی وزن کم کرده یعنی هشتم حصه گرین آمیخته بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا نفع
و کمزوری بماند و قی نیاید بعده نائیٹراس پتاس یا الیسیاس پتاس از ده گرین تا پانزده گرین همراه آب حل کرده بعد چهار چهار
ساعت بنوشانند تا که گرده باد را از خون را صاف کنند و هرگاه بخار کم شود یا دفع گردد و سختی ریه باقی ماند و از آن در تنفس دشواری باشد
پتاس ایوڈائیڈ از ده گرین تا پانزده گرین در آب حل کرده یا با آب طبیخ عشبه مغربی بنوشانند و در شروع مرض هرگاه ورم در هر دو
جانب آن باشد تخم کتان در آب سائیده بر پارچه کلان آلوده بر تمام سینه و پشت و پهلوی بیمار تا شکم چسپانند و بربندند و یک شبانه
روز بسته دارند و بعد شش شش ساعت ضماد را تبدیل کرده باشند تا خشک نشود و چون شخص ضعیف و کمزور این مرض عارض شود
علاج قوی برای آن مناسب نیست لهذا فصد آن نه گیرند و الا کمزوری زیاده خواهد شد و از آن ریه مرده و گنده خواهد شد ولکن
مسهل خفیف دهند بعده ضماد کتان بدستور سابق نهند یا پارچه فلالین در آب گرم تر کرده فشرده و در روغن تارپین همراه آن پاشیده
بر محل ورم نهاده بربندند و ایمونیا کارباس از پنج گرین تا هشت گرین همراه آب حل کرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و هرگاه

شخص قوی را هم این مرض عارض شود و در آخر کمزوری زیاده گردد که از ان بر تحریک سرفه در دفع بلغم قادر نباشد و دشواری رود آنزمان آنرا هم این دوا نوشانیدن جائز است برای ازاله کمزوری و در غذای این مریض شوربای گوشت گاو یا بز یا مرغ حسب طاقت و مناسب حال قدری قدری بعد یکدو ساعت بنوشانند و چون عطش درین مرض زیاده میباشد لهذا برای تسکین عطش آنچه حمیات نوشته خواهد شد باستعمال آرند پس اگر همراه مسکنات عطش آنچوری رقیق با آب گوشت تیار کرده بنوشانند بهتر است و بعد زوال مرض علاج تندرستی نمایند چنانکه مکرر گفته شد تکمله رابع در پلوریسی و پلوریس است ایٹس یعنی انفلمیشن است و پلورا اسم غشای است که مثل کیسه دو تهیست توی از ان بر ریه و قلب توی از ان بر اضلاع آمده و این هم همین غشا است که بر اضلاع آمده و در کتب طبیه عربیه باسم ذات الجنب موسوم است این مرض کثیر العروض است خصوصا در فصل سرما اکثر عارض میشود و ممکن است بعض مقامات غشای مذکور یا کل آن یا در یکجانب یا هر دو جانب عارض شود اما آنچه بحسب تجربه دیده شده است که اکثر بیکجانب است عارض میشود و درین مرض میان غشای مستبطن اضلاع و غشای که بر ریه آمده ماده بهم که عبارت از بلغم مزج است از ورم غشای مستبطن اضلاع خارج شده جمع میشود و از ان غشای بکثرت ریشه دار پیدا میگردد و بسبب آن ریه بر غشای مذکور می چسپد و از ان انبساط و انقباض ریه فرق رود یا باطل لیکن همین علاج این مرض است و حاصل کلام علاج این مرض این است که ریه بر غشای مذکور نچسپد هرگاه این مرض بجوان قوی عارض شود بلغم لزج و غلیظ در سرفه برمی آید و چون بشخص ضعیف و کمزور عارض شود ماده رقیق مثل ماء الجبن کثیر المقدار خارج میشود و گاهی این آب که مشابه ماء الجبن است ریم میگردد و از فاسد و متعفن شدن این ریم هوا پیدا میشود زیرا که درین ریم بکثرت میباشد و آن از تعفن فساد هوا میگردد و چون نفخ بسته باینجا رسد در غشای مذکور رود و جمع میشوند آنرا هوا الاسباب سبب این مرض و هم همانست که در نیمونیا یعنی ذات الریه گفته شد یعنی از رسیدن هوای سرد خصوصا در مقام سرد و یکبیک پوشیدن لباس رطب از برودت خارجی پیدا میشود و گاهی با ذات الریه قوی همراه میشود هرگاه زخم تا این غشا برسد میشود و زمانی در جمیع مثال این مرض پیدا میشود زیرا که غشیه مفاصل غشای مانع و غشای بالای قلب و این غشا همه یک قسم میباشند گاهی در امراض گرده حادث میگردد بسبب فساد خون که از ضعف گرده عارض میشود علامات اول درد شدید عارض میشود مثل خلیدن نیشتر زدن پیدا گردد و لیکن باید دانست که این مرض بر دو قسم است یکی قوی که در آن علامات بقوت شدت میباشند آن اکیوت بود یعنی حاد باشد که زمان انقضای آن قریب بود و این جمیع شرح مختص همین است دوم ضعیف که علامات در آن خفیف و قلیل باشند این قسم کرانیک یعنی مزمن بود که زمان انقضای مرض در آن طویل باشد و درین قسم درد بسیار شدید نباشد لیکن علامات دیگر که مختص این مرض مذکور میشوند موجود بوند بعده سعال یعنی کهانسی در پی عارض شود و لیکن خفیف بود و قلیل باشد و خشک بود و بلغم خارج نشود و هرگاه خواهد که دم درکشد از زیادتی درد تنفس کامل ممکن نبود بلکه قدری تنفس از درد ممتنع میشود ازین سبب تنفس متواتر میگردد تا نفس عظیم هم شود امتلائی نماید و هرگاه این ورم بر سینه زیرین تر قوه باشد درد کم بود زیرا که حرکت انبساط اینجا قلیل است و هرگاه در پهلو یا بکل سر شیب باشد درد زیاده میشود و چه حرکت انبساطی اینجا زیاده است و هر قدر که انبساط

فرق در ذات الجنب و ورم کبد

زیاده شود و از شدت حجاب در روز زیاده شود و هم هرگاه ورم محدب خفیف بود و بسبب شدت ضیق مشتبه شود که مرض ورم و درد کبد است
یا ذات الجنب فرق باین طور کرده میشود که اگر ذات الجنب باشد مریض بسوی جهت موافق مرض که جهت درد است نمی خسپید خسپیدن
بر آن ممکن نشود و بر جهت مخالف در وی خسپید بر آن جهت آرام یابد و اگر ورم کبد در کبد بود و درین وقت بر جهته مخالف مرض بعض را
خسپیدن ممکن نباشد زیرا که هرگاه غشای کبد متورم میشود و یکی از ان خارج شده بر غشائی که بر کبد محدب و طحال و امعاء آمده جمع
میشود و از ان بر کبد می چسپد و درین وقت چون بر جهت مخالف می خسپد کبد بسبب ثقل خود از غشای مذکور بر آن چسپیده است
جدا میشود پس از ثقل ورم و بر آن درد زیاده میگردد و در ذات الجنب بر جهت موافق که از اضطجاع درد زیاده میشود سبب است
که از بین ها بیشتر ورم منفجر میگردد و از ریه و ورم غشا اصطکاک واقع میشود و از ان اذیت زیاده میشود و بعد بخار ظاهر میشود اما بعد …
این تشخیص میگردد و در وجع هم خفت حاصل میشود لیکن در تنفس دشواری میماند بسبب جمع شدن آب غشا و چون نوبت باجتماع
آب درین غشا رسد یا از جای خود حرکت کرده بسوی فقار ظهر بجانب اصل خود میرود و بهم اضلاع بر پهلو زیادتی و بر آمدگی مدد
معلوم میشود و چون این آب زیاده میشود پس اگر در جانب راست بود کبد را هم مزاحمت کند و از ان کبد منغمز شده بر آید و چنان محسوس
شود که کبد هم متورم شده بر آمده بعد این آب دل را هم مزاحمت میکند باین طور که اگر در جانب چپ بود دل را بسوی جانب راست
و اگر جانب راست بود دل را بسوی جانب چپ دفع میکند و حرکت اضلاع و ریه ناپدید شود و هر دو را منغمز و مزاحمت میکند و عضله که
در میان اضلاع واقع است بیرون بر آمده معلوم شود و چون باین حد رسد در ذات الجنب هم خوابیدن بر جانب صحیح دشوار و ناممکن
بود چه درین وقت ثقل این آب بر جانب صحیح ریه و بر دل می افتد و از ان هر دو متاذی شوند لیکن بر جانب مریض میخوابد اما اگر بسیار
زیاده شود خوابیدن بر کدام جهت ممکن نباشد و نشسته ماند و درین وقت تپ نباشد لیکن اگر بعد این حالت باز بخار آید در روز و شب
دو سه بار زیاده بدن گرم شود و عرق آید باز خفت شود و باز بهمین عنوان شدت کند پس باید دانست که ریم پیدا شده و جائیکه
هوا مستنشق شدن ریم پیدا شده باشد هرگاه بر ورم انگشت زنند آواز از محل هوا مثل آواز طبل بر خواهد آمد و جائیکه ریم و آب صحیح باشد
آواز آن آواز مصمت باشد که از زدن انگشت بر می آید و هرگاه آلة استقباس صوت نهاده شنوند آواز رفتن هوا در ریه نمی آید از ان
معلوم میشود که هوا نفوذ رسیده است تا در ریه نمیرود و در زنبیست علاج اگر مریض قوی باشد و مرض زیاده بود فصد گیرند و خون چندان
بر آرند که غشی آید لیکن باید دانست که اگر مریض را نشانیده فصد گیرند پس از خارج شدن خون قلیل هم بر وی ضعف می آید و غشی طاری
میشود و اگر خوابانیده فصد گیرند بعد اخراج مقدار کثیر از دم غشی می آید و چون مقصود نیست که غشی آید پس باید که نشانیده فصد کرده
خون بر آرند تا خون زیاده خارج نشود و مطلب حاصل گردد و بعد افاقه از غشی مسهل کردن باسهال نصف ساعت یا یکساعت مسهل
قوی مثل کالومل و جیلپ و بعد فراغ از اسهال ده گرین کالومل و یک گرین افیون بخورانند دیگر علاج نافع تر ازین داد و عروق قوت
آید و خون از محل ورم جذب کنند و این جمله تدبیر در سه چهار ساعت و یکروز … باقوال کسانیکه فصد و مسهل مهلت
دادن ایام قلائل ضروری می دانند چیزی نکنند و ان شاء الله مرض دفع خواهد شد و اگر بعد چهار پنج ساعت باز مرض عود کند پس

دو گرین کلومل و چهارم حصه گرین افیون بعد دو دو ساعت بخورانند برای تقویت عروق یا اتشمی و اینجا مراد از آن تارترایمتک است پس از آن ششم حصه گرین افیون خالص چهارم حصه گرین کلومل دو گرین بعد دو دو یا سه سه ساعت خورانند بعده ضماد تخم کتان چنانکه در نیومونیا یعنی ذات الریه نوشته شد بهمان طریق اینجا هم نمایند و اگر بعد زوال حمی و در دو دشواری در تنفس باقی ماند پلستر از بیش نکس نهند هر گاه این حمی بشخص ضعیف و کمزور عارض شود محلل رم زانچه پاشند و بعد آن مسهل دهند بعد از آن دوای مقی مثل اتشمی یعنی تارترایمتک ششم حصه گرین و پاس نطراس پنج گرین و دو درم پودر ده گرین بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و ضماد تخم کتان بموافق نوشته سابق نهند و هر گاه معلوم شود که آب مجتمع شده است پلستر نهند بعده زخم باز پلستر نهند و همچنین بکرار چند بار پلستر نهند تا آب بذریعه آبله بیرون آید و دوای مدر بول مثل پاس نطراس و پاس اسیتاس و غیره خورانند همراه آن ایودائید پاس و گرین خورانیدن بسیار مفید است اگر از این تدابیر آب در عروق منجذب نگردد بذریعه نشتر پا نرو کار که آله خاص است بیرون آرند و اگر بذریعه آسپرییتر این آب را بر آرند بهتر است و همچنین هر گاه ریم و هوا بر دو جمع شوند بذریعه اسپرییتر که آله مخصوص برای اخراج ریم و ریاح است بیرون آرند باقی بعلاج تندرستی پردازند فقط تکمله تخم در امر فی زیما است و آن در لغت انگلش بند شدن هواست در بدن مراد از آن اینجا آنست که آنچه هوا در ریه است متبدل نشود و همچنان ماند و سبب آن اینست که آنچه شاخهای قصبه ریه برای رسانیدن هوا در ریه منقسم شده اند و منتهای خود مثل نواده جاده زیاده بریک نقطه نمیباشند همچنین جا اگر در سرهای زوایای مذکوره بطور دایره میشوند و این دایره گاهی کوچک بقدر دانه انار یا عنب و گاهی بسیار زیاده مثل نارنگی میگردد و در آن هوا میماند و از آن متسع و عظیم میشود و از حرکت خود باز ماند و جریان خون هم در آن بسیار قلیل میرود و این یک قسم است و آنرا بلغت انگلش ویسکیولر فی زیما میگویند گاهی این مقام از شاخهای قصبه شگافته میشود و هوا از آن خارج شده زیر غشای خانه دار که محیط بر جمیع اعضا است جمع میشود و بعضی اوقات اگر مرض قوی بود این هوا در جمله بدن منبسط گردد و از آن ورم ریحی عام در تمام جسم عارض شود زیرا که این غشا خانه دار در جمله بدن بر جمیع اعضا محیط است و اگر زیاده قوی بود تا سینه و گردن ظهور رسد در خاص ریه منحصر میشود و از آن حرکت نکردن مجبوبی در آن نمیرود و این قسم دوم آنست که آنرا بلغت انگلش انترلابیولر فی زیما گویند یعنی امفی زیما که در آن هوا در غشای خانه دار متجمع گردد پس این دو قسم شد پیدا اند و این مرض بدترین اقسام بو است این مرض گاهی با قسم اول که موسوم با سثما است بطور انجام آن پیدا میشود و گاهی با برنکاتیس گاهی با سل هم جمع میشود تا هر گاه با سثما بود پس سبب مثل این پیدا شد که هر گاه در آن تشنج در اجزای قصبه پیدا میشود و بسبب تشنج هوا از شاخهای مذکوره بیرون نمی آید و مریض و سینه مریض زور میکند و میخواهد که هوا در ریه مثل عالم صحت در آید و بر آید و همچنین عضله کلان که موسوم به پرده شکم و دیافرغما است شکم را زور میکند تا هوا داخل شود و از این زور و شدت در سر شاخهای مذکوره که جسم غشائی است کمزوری حاصل میشود و زیاده منبسط و متسع گردد و دوم آنکه هر گاه بسبب تشنج هوا از ریه و یا بیرون نرود و در آن ماند گرم میشود و از این سخونت در جسم و حجم آن تخلخل حادث شود و بسبب آن در یا دو جسم هوای حاوی هم زیاده شود و چون زیاده و وسیع میگردد و از رقت جرم خود ضعیف شده منقبض نمیشود و قوت انبساط

وانقباض از آن زائل میگردد و این مرض پیدا میشود و هرگاه با برنکاتیس یا سل عارض شود سببش آن بود که چون بلغم دران مرض
در شاخها جمع میشود و از آن راه جریان هوا بند میگردد و پس از بند شدن هوا یا امکان زیاده میشود یا شگافته گردد و گاهی این
شگافتگی بسبب ضربه و سقطه هم حادث میشود و چون شگافته شود هوا از آن خارج شده در غشائی خانه دار منبسط گردد که از آن
تمام ریه عظیم میشود و این هوا که از شاخ قصبه بیرون آن جمع شده آن از دخول هوای خارجی مانع میگردد و از آن با خون هم
مختلط نشود و خون در ریه کم میرود زیراکه از غیر هوای معلوم راه دخول هوا و خون هر دو بند شده اند علامات عسر نفس بسیار شدید بود
که هوا بهیچ وجه کشیده نشود و حرکت انبساطی تنفس سریع و انقباضی آن بطی بود و امتحان آن بذریعه آله قیاس الصوت بخوبی کرده
میشود و در خوابیدن بیشتر دراز شدن کشیدن هوا بسیار دشوار بود از این سبب بیمار نشسته دم میکشد از ادنی تعب راه
رفتن تنگی نفس میشود و اگر بدهضمی شود و از آن هوا اندرون معده پیدا گردد آنگاه بسبب مزاحمت آن مرض زیاده شود زیراکه
آن هوا ریه را خفه میکند و اگر برنکاتیس همراه آن موجود بود سرفه می آید لیکن کف یعنی ریم زیاده بود و بلغم کم باشد زیراکه
و زیاده بسبب خروج هوا بشدت و زور پیدا میشود و قلت بلغم بسبب آن میباشد که مرض یبوکس همین نیست هرگاه بیمار سینه خود را
برای کشیدن هوا میکشد مثل سینه کبوتر بسیار [illegible] و چون این حالت مشاهده کنند بیقین دانند که همین مرض است چون بیمار برای هوا
کشی سینه را بذریعه عضلات حرکت میدهد حرکت [illegible] اعلی [illegible] ظاهر شود و در قدام خلف [illegible] بالائی [illegible] آخر گردن [illegible] تنفس
گوی می افتد و سببش آنست که چون سینه برای دخول هوا خالی کرده شد [illegible] هوا [illegible] در محل خالی هوا
شدی و چون هوا [illegible] بسبب [illegible] اجزای [illegible] آن [illegible]
و چون [illegible] خون [illegible] در ریه [illegible] قلت [illegible] جانب [illegible] زیاده جمع میشود و از آن
[illegible] جگر [illegible] خون [illegible] زیاده [illegible] جمع میشود
و بر اطراف هم می افتد و حال [illegible] بسیار [illegible] بدن [illegible] چهره [illegible]
بدن فربهی آید و در سر و چهره زیاده میماند و از آن [illegible] میشود و گاهی از زیاده شدن خون در دل [illegible] از آن
پیدا شود [illegible] میشود [illegible] سبب گاهی [illegible]
کرده [illegible] حرکت آن [illegible] میشود و در [illegible] جانب پشت [illegible]
و در جانب سینه [illegible] ظاهر گردد و آخر این مرض [illegible] ظاهر شود و سبب [illegible] فساد خون [illegible]
هوا یا آن پیدا شده و دوم آنکه خون از بالا [illegible] بالجمله این مرض قاتل است و رفته رفته زیاده شده موجب هلاک مریض گردد
و علاج خاص آن نیست لیکن [illegible] کرده باشند تا که ایام حیات ماند و آن اذیت کم شود مثلاً [illegible]
کنند که ریاح زیاده پیدا نشود و اگر با برنکاتیس [illegible] علاج آن نمایند و اگر با سل باشد بعلاجش مشغول شوند و اگر سبب
ضربه یا سقطه پیدا شده باشد [illegible] حرکت سینه [illegible] کرده [illegible] سبب آن [illegible] عظیم نشود

بعده بیمار را آماس تمام دارند و هرگاه بر گردن و رخسار و بدن ورم ظاهر شود از سوزن هاى خرد بر محل ورم ثقبه ها پیدا کرده باج
را بیرون آرند اما چون مریض باین حد رسد جلد هلاک میشود فقط تکمله ششم در تهاى سسن یعنى سل و آن اینست که یک جوهر
سفید خورد در صغر مثل گاورس و در سفیدى مثل پنیر یا سفیده بیضه مرغ از خون جدا شده اندرون شاخهاى قصبه منصب شود
و در آخر آن که مجوف و مثل زاویه است جمع گردد خواه بر طبقه داخل یا بر جانب خارجى آن و بعد اجتماع این جسم کلان و سخت میشود
از ان در ریه سختى پیدا میشود و آمدن خون دران بند میگردد و غشائى پیدا ارکه مثل غشاى خانه دار بر آن محیط است فاسد و ضعیف
میگردد و این جسم را در زبان انگریزى چوبرکل بضم جیم فارسى و سکون واو و فتح باى موحده و سکون را و فتح کاف و سکون لام میگویند
و بمعنى غده یا عقده است بالجمله هرگاه این جسم غریب بشاخهاى قصبه جمع شود گرد آن ورم یعنى انفلمیشن در ریه حادث میشود زیرا
آنچه خون براى تغذیه ریه مى آید و در غذاى آن بسبب مانع صرف نمیشود گرد شاخهاى مذکوره زیاده جمع میگردد و چونکه طبیعت براى
اخراج این جوهر غریب متهیجه زور و شدت و تحریک عنیف بعمل مى آرد از ین سبب گرد شاخها ورم پیدا میشود و دران ورم ریم یعنى گاهى
چه ورم و موى حار میباشد چون درین ورم ریم پیدا شود همراه آن این جوهر سفید هم با ریم شاخها همراه سرفه بیرون مى آید و بعد دفع شدن
ماده ریم گاه گاه دانه سفید صلب هم در سرفه دفع میشود که از ان استدلال میشود که درین جوهر سفید آهک هم میباشد و اکثر این مرض اول در
جانب اعلى ریه که قریب تنوره است پیدا میشود و این اجتماع و انجماد اجزا گاهى بتدریج و گاهى بسرعت حادث میشود و گاهى این اجزا تا مدت
دراز در ریه میمانند اما ورم در ریه پیدا نمیشود و گاهى فساد و ورم در ریه بقوت و بسرعت حادث میشود حاصل این بیان آنست که گاهى
این مرض حاد و وقتى مزمن باشد سبب آن از اسباب بعیده توارث و خاندانى بودن مرض است و از اسباب قریبه رسیدن
هواى سرد یا اختلاف هوا بریه باشد مثلا صبح و شام هواى بارد و ظهر هواى حار یا یک روز حار و روز دیگر هوا بارد و دود و از
کشیدن دخان تنباکو و چرس و از کثرت مباشرت با عورات و همچنین از هر کار و صنعت که در آن نشسته و سرنگون کرده کار کرده شود مثل
جولاهى و ندافى هم عارض میشود چه درین صنعت با هم سر و سینه را خم کرده کار میکنند که از ان هوا بخوبى صاف در ریه نمیرسد
از ان خون فاسد میگردد و ایضا در ندافى سبب دیگر اینست که ندافان در دکان بند صناعت خود را میکنند تا پنبه زیاده در هوا
ضایع نشود و هم آنچه اجزاى خرد و چرک پنبه در هوا متصاعد میشوند بریه بهوا در سیدن میروند و مفسد خون میشوند بالجمله اصل
سبب آن ضعف و خرابى خون گردد و بهمین سبب میباشد و اکثر بر نگ کانیس کراینک یا در آخر ستهما عارض میشود بسبب صاف نشدن
خون و درین امراض علامت اکثر از دیدن بشره و سحنه علیل این مرض خوب یافته میشود زیرا که اکثر موهاى پلک این بیمار دراز
بوند و سفیدى چشم آن مثل سفیدى مروارید بود و بسبب کم زورى خون ناخنهاى مریض مقوس بوند و منحرف و وقت تنفس
منتفخ میشوند و در اضلاع اعلى سینه تقعر پیدا شود و وقت تنفس زیاده بلند نمیشوند و بالاى ترقوه برگردن وقت تنفس جانب بیرون
نشیب گوئى پیدا شود و در شروع مرض اکثر ابتدا بسرفه بود لیکن این سرفه چنان خفیف و خشک میباشد که بیمار را خود معلوم نمیشود که سرفه
میدارد چه وقت صبح یا بعد خواب قدرى مى آید تا هر قدر که مرض زیاده شود سرفه شدت نماید و بلغم زیاده خارج شود اول سفید

تنفس مشکل سطحی می شود و گاه گاه لخته خون در آن می آید یا قدری خون با بلغم آمیخته خارج شود و بعده بلغم سفید مشکل بهم می آید و این
وقتی ست که هر گاه جوهر حویصلی کم شده خارج میشود و لاغری اندام از ابتدای مرض عارض میشود هر قدر که مرض زیاده گردد لاغری هم
نیز زیاده میشود و حرارت خفیف هم از ابتدای مرض میماند بسبب اذیت ریه و فساد و جوشش خون درد در سینه جا بجا خفیف محسوس
میشود و بسبب سم ریه هر گاه جوهر مذکور بالا کم شود و ابتدا بهم شدن کند در آن زمان هر روز یکبار یا دو بار در روز و شب تب با لرز سردی آید و
بعد سردی بدن گرم شود و بر چهره سرخی ظاهر گردد و هر گاه گرمی کم شود در آن بیمار بسبب سستی بخواب رود و چون بیدار شود عرق بر بدن
و لباس خود مشاهده کند و گاهی در عالم خواب عرق زیاده برآید بی آنکه تب ظاهر باشد و اینحالت تا وقتی ماند که اسهال شروع گردد اما هر گاه
اسهال شروع شود آمدن عرق و تب موقوف گردد و سبب اسهال هم در آن رفتن این جوهر فیبروسی است بسوی امعا که از آن غدد که
در امعای علیا اند زخمی میشوند و ضعیف شده بسبب ناک غذا قادر نشوند چون اسهال بند شود باز تب و عرق آمدن شروع شود و حال
برین منوال میماند تا که رفته رفته مریض ضعیف لاغر شده هلاک میشود و باید دانست که ابتدای این مرض به یک نمط نمی باشد اکثر بالنسبت
گفته شد یعنی بتفصیل شروع کنند و گاهی ابتدا از بدهضمی غذا میباشد که هضم طعام خوب نمیباشد شهیه صاف نبود و غذا خوش نمی آید و از آن
مریض لاغر و ضعیف میگردد و از آن تب هیاتی میشود و جلد جلد جسم میکشد بعد سرفه شروع میگردد و گاهی بدون آنکه علامتی
ظاهر شود بسبب بی توجهی از علامات خفیفه ابتدائیه نفث الدم میباشد و گاهی خون سرخ رنگ کف آمیز بقدر یک دو تا روپیه می آید و گاهی در آخر
مرض خون کثیر آمده بیمار هلاک میشود زیرا که اکثر شرایین بالای شاخهای قصبة الریه که در آن زخم شده واقع اند آنها شگافته میشوند و گاهی
در شروع مرض طپش قلب و سرعت حرکت آن عارض میشود و بسبب آن عسر تنفس زیاده میشود زیرا که این قسمت خون ریه زیاده میرود
و هوا کم داخل میشود و کمتر با خون می آمیزد پس احتیاج بسوی تنفس زیاده داعی شود بالجمله هر گاه بیبیند که شخصی ضعیف و لاغر میشود و
سرفه می آید و گاهی همراه سرفه قدری خون هم خارج میشود و روزمره بخار و عرق در روز و شب یک و بار می آید و نبض ضعیف و سریع
میماند و از ادنی محنت و مشقت مانده میشود و سوی تنفس را عارض میگردد طبیب را باید که خیال کند که مرض سل است که ابتدای آن شروع
شده پس بعد دیگر علامات را بتامل تفقد نموده باید این خیال گردانید بعد حصول یقین تشخیص مرض بعلاج آن مشغول شود علاج باید دانست که
در علاج این مرض سه تدبیر عمل آوردن ضرورست اول آنکه جوهر سل زیاده متولد نشود تا که مرض تجدید کرده سینه و ششها از آن زیاده نشود
دوم آنکه هر چه از این جسم جوهر سل پیدا شده از ریه بدر رود و مندفع یا منجذب گردد سوم اینکه هرگاه مرض قایم و برپا شده باید عوارض
آن کم شوند و بیان هر یک کرده میشود تدبیر اول انیست که عرق سم الفار یعنی سنکهیا از یک قطره تا پنج قطره همراه آب خالص آمیخته روزانه
سه چهار بار بعد غذا بنوشانند اما وقتیکه شکم از غذا خالی باشد نباید نوشانید اگر عرق آن نباشد اصل سم الفار [illegible] حصه گرین
چهار بار اینقدر در آب حل کرده روزانه بعد غذا بنوشانند و این وقتی جایز است که اثر ضرر آن مثل سرخی چشم و حرارت هوا و بینی و درد
سر یا غثیان یا اسهال یا درد شکم بطور زیر شروع نشود زیرا که سم الفار برای [illegible] ضرر سرخی چشم عارض
میشود که [illegible] چشم سرخ میگردد و در آن سوزش ظاهر شود و در [illegible] سوزش عارض میشود از آن هوای بینی

گرم میگردد و چون این هوکس سیمپن تا پیشانی رسیده است ازان درد سر عارض میشود و چون در هوکس سیمپن معده سوزش
پیدا گردد ازان غثیان عارض شود و چون در هوکس سیمپن امعا سوزش پیدا شود ازان اسهال و درد امعا حادث شود بالجمله
چون این آثار یا یکی از اینها ظاهر شود تا زوال این ضرر استعمال سم الفار موقوف کنند و بعد زوال این آثار باز سم الفار بخورانند چنانکه
بان امر کرده شد تا چو بهر کل پیدا نشود و در ایام خالیه از استعمال سم الفار حب نکلس بخورانند و آن بسه طریق داده میشود یکی بطور
سفوف برگ آن و آن از نصف گرین تا یک گرین میخورانند دوم بطور تنکچر که عرق است آنرا از پانزده قطره تا یک درم می نوشانند سوم
بطور مطبوخ و آب مطبوخ را از نصف اونس تا یک اونس می نوشانند و فایده نوشانیدن این دوا آنست که حرکت قلب
ضعیف کند ازان خون بسوی ریه کم رود و بسبب آن در تنفس دشواری کم شود و هم برای تقویت کینین یک یک گرین و [illegible] یا
بارتیها یا با آب آهن بنوشانند یا آب آهن تنها بخورانند و روغن جگر ماهی از یک درم تا دو درم همراه شیر یا کافی بعد دو سه ساعت بعد
خوردن طعام بنوشانند تا یک و دو اونس بتدریج مقدار آن افزوده بعد غذای روز و شب بنوشانند و اغذیه صالحه سریع الهضم [illegible]
تا که خون صالح و لحم و قوت بدن زیاده پیدا شود و ازان صحت عود کند و آن اغذیه مثل شیر انسان یا شیر ماده خر یا شیر گاو یا شیر بز
ارا روت و ساگو دانه پخته بخورانند یا شوربای لحم و چیلی و غیره اغذیه مقویه خورانند و روغن جگر ماهی بر سینه بمالند که ازین فایده حاصل شود
و اگر در سینه درد خفیف محسوس شود ضماد خردل بر محل درد نهند و بیمار را در مکان هوادار یا در هوا دارند و بر [illegible] گردون [illegible] سوار کنند تا
انها پیاده راه رفتن منع کنند که ازان حرکت قلب سریع میشود و خون در ریه زیاده میرود و در فصل باد لباس گرم از فلالین شب و روز
پوشیده باشند الا از رسیدن هوای سرد سرفه و ورم ریه فوراً این بعض عارض میشود و همچنین اسبابیکه مولد سرفه و ورم ریه باشند ازان
اجتناب نمایند که اسباب مذکوره درین مرض بسبب [illegible] در اعتدال [illegible] پیدا میکنند هرگاه از خوابگاه برخاسته یا از گرم مسکونه اراده رفتن
هوا نمایند سرکه با آب سرد مخلوط کرده بر سینه طلا نموده روند تا که ازان جلد سینه صفت منقبض شود و بسبب آن هوای سرد در سینه داخل
نگردد و این تدبیر شروع مرض بوده اما تدبیر ثانی برای دفع کردن چو بهر کل این است که سیرپ فیری ایودایید از یک درم تا دو درم
روزانه سه یا چهار بار با روغن ماهی بخورانند یا [illegible] طلا سازند و گاه گاه بلستر [illegible] مکس بقدر یک روپیه [illegible]
بر علی جانب سینه که اکثر محل ابتدای این مرض است نهند و ورم کم شود و همچنین سیرپ [illegible] از یک درم تا دو درم روزانه
سه چهار بار بنوشانند این تدبیر ثانی بود اما تدبیر ثالث که عبارت از ازاله یا تخفیف عوارض است پس آن اینست که تدارک هر عرض
سوی موافق آن نمایند تدارک سرفه هر گاه سرفه شدید شد تنکچر افیون از بیست قطره تا بیست و پنج قطره یا افیون محلول با آب یک گرین
تا دو گرین یا تنکچر کمفر کمپوند از یک درم تا دو درم بنوشانند بعد هر گاه در سرفه خروج بلغم بدشواری باشد اپیکاکوانا [illegible]
تنکچر کمفر کمپوند یا کافور محلول با آب بنوشانند تا بلغم بسهولت آید و در سرفه [illegible] گردد تدارک عرق چون عرق زیاده آید و ازان
زیاده ضعف به بیمار عارض شود آنرا بند کنند برای حبس آن [illegible] که قسمی مرکبات [illegible] است تا پنج شش گرین یا یک گرین
افیون و حب [illegible] خواب قبل آمدن عرق خورانند و از خورانیدن این دوا عرق هم نمی آید و اسهال هم نمیشود الا ازینکه شدت عرق

قوله در ایام خالیه از استعمال سم الفار حب نکلس بخورانند [illegible]

سعال عارض میشود و صورت ضعف زاید میگردد و گاهی استعمال افیون هم معین بر تعریق میشود و درین وقت بجای آن کشتر اکت ملک
شیر کیا سازند تدارک سعال هرگاه سعال عارض شود سفوف پلیباهی ایتیس از سه گرین تا پنج گرین همراه یک گرین افیون آب صمغ عربی
محلول سرشته دو حب ساخته بعد شش شش ساعت اگر سعال کثیر باشد دو دو حب بخورانند و اگر قلیل بود یکبار یا دو بار دو دو حب بخورانند
موافق سیاق دیگر مرض ستیبه شش گرین شیر حل کرده بنوشانند تا زخم ها را دفع کند باقی انچه ادویه که حابس اسهال اند آنرا خورانند
نوشانند تدارک نفث الدم اوام که نفث الدم قلیل باشد محتاج تدبیر نیست چه از ان شدت مرض کم میشود برای عسر نفس مفید است
اما هرگاه زیاده شود که از ان خوف سقوط قوت و هلاکت بود بتدبیر حبس آن مشغول شوند باین نحو که گیلک اسید پنج گرین همراه نصف
گرین یا یک گرین افیون آب حل کرده بنوشانند و بعد چهار چهار ساعت این دوا بخورانند تا آمدن خون بند شود حتی که در تدارک اسهال
نوشته شد آنرا اینجا هم خورانیدن مفید باشد و اگر نفث الدم بسیار شدت کند و هیچ دوا بند نشود سفوف ارگت از دو گرین تا
پنج گرین بعد دو دو ساعت بخورانند یا انکچر ارگت از نصف درم تا یک درم همراه آب بنوشانند یا مطبوخ آن که بطور چای آب گرم
دم داده صاف میکنند بنوشانند و در وقت آمدن خون نوشانیدن روغن جگر ماهی هم مفید است تدارک طپش قلب چون طپش قلب
عارض شود و از ان بیمار زیاده متاذی گردد و عسر نفس بسبب آن زیاده شود برای دفع آن دجی تیلس بنحویکه طریقهٔ استعمال آن در تدبیر
اول نوشته شد بنوشانند و لیسیدر و سیانک ڈلیوٹ از دو قطره تا پنج قطره بعد یک یک یا دو دو ساعت بنوشانند تا اثر آن ظاهر شود
پس ترک کنند که دوای سمی و بسیار قوی است فقد کر تکملهٔ سابع در بیان دخول فی القصبه من الاشیاء الخارجیه است یعنی انچه از اجسام
خارجیه در قصبه افتد و آن چنان است که گاهی گاهی بعض اجسام مانکوله و غیر ماکوله بسبب غفلت یا کم توجهی در قصبه می افتند و از ان فورا
سرفهٔ شدید عارض میشود بهر آنکه طبیعت دفع کردن آن میخواهد زیرا که قصبه بجهت اعلی خود فراخ و کشاده است و در جهت زیرین تنگ
است پس چیزیکه داخل میشود در ان فرو نمی آید بسبب ضیق مجری و هم بسبب اهتمام طبیعت بدفع آن بذریعهٔ سعال و غیره و درین وقت
از شدت سرفه تنفس عسیر میشود و اگر دیر برآمدن تاخیر شود بیمار مضطرب میگردد و اشک جاری میشوند و چشمان بر می آیند و گاهی طفل
در اثنای خوردن طعام کدام شی کبیر الجثه مثل آلو و غیره را میخورد و قبل از ان که آنرا از دندان شکسته ریزه ریزه کند حسب عادت طفلان
آنرا بلع میکنند و آن بسبب کبر جثه خود در اعلی مری میماند رفته از حنجره مجری راه نمی یابد در آنجا محتبس میشود و از ان حجم مری
زیاده میگردد و مری قصبه را مزاحمت و فشار میکند و از فشار و مزاحمت آن در قصبه تشنج عارض میشود و از ان در تنفس ضیق و عسر عارض گردد
و روی طفل سیاه میشود و چشمان بیرون آیند و اضطراب نماید علاج درین وقت فورا طفل را بر رو خوابانند و دست بر گردن در میان
هر دو شانه آن بقوت زنند تا تشنج برطرف شود یا انگشت در حلق اندازند و قی کنانند تا جسم مذکور در قی برآید و اگر قی نیاید و قریب باشد
از سر انگشت آن جسم را در حنجره کنند تا بزیر فرو رود و فشار و مزاحمت حنجره و قصبه برطرف شود تا تشنج ساکن گردد و تنفس سهل شود و اگر
رسائی انگشت تا آنجا نباشد از آله خاص که برای این کار مخصوص و موسوم به پروبینگ است آن بجهت حرکت جسم غریب میباشد آنرا
در معده اندازند و طریقش این است که وقت دخال آن سرا بر زبان نهند بعده زبان را از ان محکم کرده ملاصق زبان در مجری مری

داخل کنند و اگر بدون غمز لسان داخل خواهند کرد در قصبه داخل خواهد شد فقط کذا **فصل چهارم در نفس الانتصاب**
که آنرا بلغت گریک آرثوپنیا میگویند یعنی راست نشسته یا قایم شده نفس گرفتن و آن اینست که بیمار تا گردن خود را راست نکند
بسوی فوق نشسته یا قایم شده دم نکشد تنفس ممکن نبود و این فی الواقع مرض نیست بلکه از علامات و عراض است که در اکثر
امراض یافته میشود مثل امراض دل و شش و شکم لیکن این علامت از علامات ردیه است و هرگاه یافته شود در کسی امید حیات آن کم باشد
زیرا که هرگاه ضیق یا عسر نفس بسیار شدید بود و آنزمان این حالت پیدا میشود که از بیمار خوابیدن بر بستر خود ممکن نشود و نشسته یا ایستاده
گردن خود را راست کرده و بسوی فوق بلند ساخته قدری دم میکشد و سبب آن اینست که هرگاه انسان می خسپد معده و جگر و امعا
وغیره جمله احشا بلند میشوند و بثقل خود پرده شکم را غمز میکنند چه درین وقت این عضوها بسوی بالا می آیند و از ان پرده شکم را مزاحمت
میکنند و آن بسبب غمز کردن عضوهای مذکوره بالا میرود و از ریه مزاحمت میکند در حرکت انبساطی او را تنگی حاصل میشود پس تنفس
عسیر میگردد و چون می نشیند یا ایستاده میشود و آن وقت انچه این عضوها از ثقل خود غمز میکردند برطرف میشود و احشا بزیر می آیند و
انچه اذیت خاص مرض بوده باقی میماند ازین سبب در نشستن و ایستادن مریض را به نسبت خسپیدن آرام می آید و این وضع را برای
خود پسند میکند و هرگاه در شکم آب زیاده پیدا میشود مثل آنزمان که مرض طحال یا استسقای زقی و از ان حجم شکم زیاده میشود درین وقت هم
این آب وقت خوابیدن پرده شکم را مزاحمت میکند و بسوی بالا آنرا غمز و دفع مینماید از بالا رفتن آن بر دل و ریه جای حرکت آنها
تنگ میشود و هم محتمل است که در خسپیدن خون سیاه در دماغ میماند و بزیر نمی آید و از ان دل را تکلیف و اذیت میرسد زیرا که انچه
خون که برای تغذیه دماغ در ان است از ان بیرون نمی آید و ازین سبب دل مضطرب میگردد و چون می نشیند یا ایستاده میشود
خون سیاه از دماغ بزیر می آید و انچه برای تغذیه دماغ در دل موجود بود به بالا میرود و از دل کلفت سابق برطرف میگردد پس
درین وقت این هیئت را مریض برای خود پسند میکند تا اذیت کم شود **علاج** اصل علاج همانست که در هر مرض که این علامت
یافته شود بعلاج آن پردازند و بیشتر از ان پیشتر نوشته شده اند بآن رجوع نمایند لیکن بخاص صورت اجتماع آب در شکم هرگاه اینحالت
عارض شود پس برای تقلیل اذیت علیل آب شکم را بذریعه نشتر برآرند تا تکلیف کم شود و مزاحمت برطرف گردد و در تنفس سهولت حاصل
شود فقط کذا **فصل پنجم در بحة الصوت** و آنرا بلغت گریک افونیا یعنی نقصان صوت میگویند این خود مرض نیست بلکه
عرض است و در اکثر امراض یافته میشود چنانچه بالاخص امراض قصبه ریه مذکور شد پس در هر مرض که یافته شود علاجش علاج همان
مرض است لیکن گاه گاه بیماری همین شکایت ظاهر میکند و معالج را دیدن بیماری میسر نشود که مرض عرض را جا کند درین وقت باید که
بعلاج عام آن پردازند و آن اینست که پتاس نیتراس دو درم با ماء الشعیر که هفت آونس باشد و شهد خالص یک آونس بود
باهم آمیخته غرغره کنانند و این دوا برای زخم و ورم میوکس ممبرن هر دو مفید است اگر فقط از ورم میوکس ممبرن باشد سفوف
سرخ بست گرین هشت آونس در آب گرم تر کنند بعد سرد شدن آب صاف کرده و در آن نصف آونس شهد و نصف آونس تنکچر
مرکی و نصف آونس گلاب حل کرده همه یکجا نموده غرغره سازند و اگر مریض مجتنب از شراب نباشد او را باید که عوض تنکچر مرکی نیم درم مرکی را

فصل چهارم در نفس الانتصاب

فصل پنجم در بحة الصوت

سفوف

سفوف ساخته در دوای مذکور حل ساخته غرغره نماید لیکن این دوا وقتی باستعمال آرند که زخم در دهن و گلو نباشد والا هرگز استعمال آن جایز نبود و باقی همه سبب بحة الصوت باشد معلاج آن بپردازند

فصل ششم در سرفه

و آنرا بلغت انگلش کاف میگویند و این هم درحقیقت خود مرض نیست از قسم عرض و علامت است که در اکثر امراض یافته میشود و این حرکت بطور اختیاری و بی اختیاری انسان عارض میشود تا هرگاه بطور بی اختیاری بصورت مرض عارض شود سببش اینست که هرگاه کدام موذی در راه های هوا کدام جا یافته میشود و بتوسط اعصاب دماغ ازان مطلع و مستاذی میشود و آن برای دفع موذی بذریعه تشنج عضلات میخواهد که آنرا بیرون کند پس اول سینه و قصبه منبسط میشوند بعده تشنج در عضلات حنجره و قصبه و عضلات صدر و شکم ظاهر میشود و ازان این اعضا منقبض میشوند و صدا ظاهر میگردد و پس حرکت سرفه مرکب است از حرکت انبساطی و انقباضی چنانکه حرکت عطاس هم مرکب است ازین دو و فرق نیست که عطاس برای دفع اذیت بینی اختصاص میدارد و سرفه برای دفع اذیت ریه و قصبه مخصوص است و اصل غرض ازین حرکت دفع کردن موذی باشد هر جا که بود خواه در قصبه و در ریه این حیلی شری میباشد مثلاً هرگاه سبب آن خاص ریه و قصبه و حجاب صدر بود حیلی باشد و هرگاه سبب در ریه نبود بلکه در اعضای مجاور مثل معده و کبد و دل باشد آنرا سعال شرکی نامند و اسباب سعال اصلی بسیار اند گاهی از ورم میوکس ممبرن قصبه و ریه [illegible] از پیدا شدن غشاء سفید در قصبه و وقتی از درازی [illegible] خارا لعاب ملاقی شدن آن بار بار اصل زبان و سر حنجره عارض شود و گاهی از امراض ریه چنان که شش مرض از امراض آن بحث عسر النفس کوبر شدند عارض میشود و سعال شرکی در امراض معده و کبد و امراض قلب عارض میشود و برای حرکت سرفه قوت مریض ضرورست زیرا که دفع کردن موذی بدون طاقت ممکن نبود و هرگاه مریض ضعیف میشود چنانچه در آخر بیماریها [illegible] میباشد پس این وقت [illegible] میوکس ممبرن قصبه و ریه بلغم زیاده جمع میشود و ازان راه هوا بند شده بیمار هلاک میگردد و وقت موت همینست گاهی این مریض آواز خرخر می آید زیرا که راه هوا از بلغم بند میشود و هوا بفراغت نمی آید بالجمله هرگاه علاجش منظور باشد پس اول تفحص باید که این علامت با کدام مرض عارض شده و سبب آن چیست پس هرگاه سبب معلوم گردد مناسب اینست که اول تدبیر دفع سبب نماید که بیان علاج است اصل السوس و تخم کتان در آب جوشانیده صاف نموده قدری نبات در آن انداخته و رب السوس حل کرده نیم گرم قدری قدری نوشانیدن و چنین از اصل السوس و نبات سفوف ساخته قدری قدری خورانیدن رب السوس در دهن داشته لعاب آن فرو بردن در اکثر اقسام آن مفید میباشد فقط

فصل هفتم در نفث الدم

و آن عبارت است از آمدن خون همراه بزاق و سبب آن جاهای متعدد میباشد گاهی دهان مثل بن لثه و لهات آن نقلا می آید و گاهی در بینی و آن تنها دفع میشود و گاهی در حلق و آن تنها دفع میگردد و گاهی در حلق و آن بطور قی می آید و گاهی قصبه و ریه میباشد آن اکثر بذریعه سرفه بر می آید گاهی زخم بود و وقتیکه حیض محتبس شود و سبب آن از دهن خون دفع میشود و این مختلف بود و گاهی همراه سرفه و زمانی همراه قی دفع میشود لیکن آنچه خون با سرفه آید آنرا بزبان انگریزی هیما تپسس بفتح های هوز و سکون یای تحتانی و فتح میم و سکون الف و فتح الف و سکون بای موحده و فتح تای منقوطه و کسر سین اول و سکون سین ثانی بمعنی آمدن خون با کف دهن است و هرگاه خون با قی آید آنرا هیما تیمیسس مینامند بفتح تای هندی و سکون یای تحتانی و فتح میم و کسر سین مهمله اول و سکون سین ثانی یعنی خون

فصل ششم در سرفه

فصل هفتم در نفث الدم

باقی آمدن اول یعنی انچه از خون از سرفه آید این دو قسم است یکی آنکه خود مرض باشد دوم آنکه خود مرض نباشد بلکه بطور عرض و علامت
در امراض دیگر یافته شود و امراضیکه در آن نفث الدم بطور عرض علامت یافته میشود زخم لثه و زبان و رعاف و زخم قصبه و زخم ریه یعنی سل
و سرفه و نیوسونیا و امراض قلب و اجتماع آب در شکم وقتیکه زیادتی آن بحدی بسیار که مزاحمت ریه کند میباشد و هرگاه از احتباس حیض و کثرت
جوش خون و زیادتی قوت دل و شدت حرکت آن عارض شود یا از انصداع شریان عظیم که در قصبه ریه است یا شگافته شدن دیگر عروق قصبه و ریه
افتد اصل مرض است و همچنین انچه از جذب ظهر زیاده سرنگون کرده کار کردن مثل خیاطان غیره و شهنا و بوق نوازان که در ریه ایشان هم
خون زیاده جمع میشود افتد یا جوانان را بسبب تعب و مشقت کشتی گیری می افتد آنهم اصل مرض بود و جوانان را بسبب کثرت بدن
و کشتی کردن خون کثیر در میوکس ممبرین قصبه ریه ایشان جمع میشود و بسبب آن میوکس ممبرین آنها متورم شده بعض عروق صغار
منفجر میشوند و آن زخم چنان خفیف بود که بعد تشریح هم بدقت تمام مشاهده نگردد بلکه ثابت نمیشود و این خون مثل عرق یا خون حیض
می آید لیکن میوکس ممبرین خون منجمع میباشد علامت هرگاه آمدن خون از ریه قریب شود اول خراش صدر و گلو و هم درد خفیف
در سینه محسوس گردد و بعده سرفه می آید همراه سرفه خون می آید و گاهی خون از ریه می آید بدون سرفه و این وقتی بود که هرگاه خون از ریه بر
میوکس ممبرین آن مدتی جمع شود و ریشه های میوکس ممبرین که بالای آن مثل شعر اند خون مذکور را آهسته آهسته مثل جاروب کشی
بسوی قصبه دفع کنند و هرگاه آن قصبه ریه جمع شود قصبه ریه خواهد که از آن خالی و صاف کند بذریعه تشنج خفیف عضلات
که موجود است بمدد سرفه نشود خون مذکور را در دهان می اندازند و دفعةً بیمار در یابد که چیزی از جانب قصبه آن افتاده چون بیرون
اندازد می بیند که خون است لیکن قاعده اکثر همین است که خون ریه با سرفه کثیر دفع میشود بالجمله چون خون در دهن آید بیمار نداند که
خون است بلکه آنرا هم بلغم داند تا هرگاه تامل کند و ملاحظت آنرا یافته دفع کند می بیند که خون است و پیشتر ازین تپ و گرانی سر
و بدن و سرخی چشمان و سرخی رو و درد و ثقل سر و سینه یافته شوند اگر خون بسبب جوش و زیادتی خون آمده باشد انچه از بند شدن
حیض آید در آن درد عانه و تشنج عضلات ساقین قبل از آمدن خون و اذیت در علیل بود و بعد آمدن خون چند روز این شکایات
کم شوند و خون ماه بماه در آن موافق عادت حیض می آید و انچه از شگافتن شریان عظیم بود در آن اول خون قلیل بعده بسیار
کثیر بر آید و عسر نفس و غشی دیا شد و انچه از ضربه و سقطه بسبب شگافتن عروق می آید در آن تقدم ضربه و سقطه بر نفث الدم شاهد بود و
انچه از جذب فقار ظهر و استعمال حمی و شقتی که نفاطر به باشد آمده باشد ان بسیار قلیل بود و انچه جوانان را بسبب ریاضت و کشتی
و مصارعت می آید آن بنسبت کسیکه او را علت جذب ظهر نفث الدم شده باشد زیاده می آید و تقدم ریاضت بر نفث الدم شاهد
باشد و این خون سرخ بود زیرا که در آن هوائیکه سرخی سرخ کننده خون است مختلط باشد و همچنین هر خون که از راه هوا بر می آید
صاف باشد مگر اینکه تا مدتی در انجا منجمع شده در سعال سیاه شده بر آید و خونیکه از معده و قی می آید آن همیشه سیاه میباشد بسبب مختلط
شدن ترشی معده و هم بسبب اینکه قدری بعد حصول آن در معده اثر هضم معدی در آن میشود و هم هوائیکه در معده است آن بجا
کبریت است و آن سیاه کننده است برای هنگامیکه در خون است با خون مختلط شده آنرا سیاه میکند و هوائیکه سرخ کننده است برای خون است

بآن میرسد از ین سبب هیئت سیاه مینماید علاج عام این مرض آنست که هرگاه خون از دهن آید بیمار را در مکان سرد و هوای سرد نشانند
باین هیئت که سر و هر دو شانهای علیل بلند بالا باشند و درین حال سر را برابر جمله اعضاء داشته خوابیدن بر بستر دراز شدن نباید
زیرا که بازیادتی نفث الدم هم بدشواری آید و باین هیئت خسپیدن تنفس دشوار میشود و چون سر و گردن و هر دو شانها راست کرده نشینند
تنفس سهل گردد و خون هم بالا کم میرود و مادام که خون بکثرت آید نشسته دارند بر بستر دراز شدن ندهند بسببیکه بالا گفته شد و هم
بعلت اینکه در خسپیدن عضله کبیره که موسوم به پرده شکم است بالا میرود و در تنفس حجاب میشود و در هیئت نشستن تنفس زیاده سهل میگردد معین
که از ان ریه و قصبه را در تنفس بسهولت حاصل شود و اگر برف دستیاب شود قدری از آن در دهن بیمار گذارند و امر فرمایند که آهسته آهسته
آنرا فرو برد تا از سردی آن جوش خون کم شده آمدن خون بند شود و هم قطعه از برف بر سینه بیمار نهند و منع کنند که بیمار از کسی کلام نکند
و ساکت ماند و آواز بلند نکند در ابتدای مرض مسهل دهند اگر مرض قوی بود مسهل هم قوی دهند الا متوسط یا ضعیف بحسب مرض
دهند و در میان هر دو شانه زیر گردن حجامت بی شرط نهند تا خون جانب مخالف جذب شود و بعده دوای حابس خون مثل پلمبای
ایسیٹیاس پنج گرین با نصف گرین افیون آمیخته دو حب بندند و بعد دو دو یا چهار چهار ساعت حسب زیادتی و کمی مرض خورانیده باشند یا
یا پلمبای ایسیٹیاس پنج گرین ایسیٹک ایسڈ یعنی جوهر سرکه خالص شش قطره یا ٹنکچر افیون یا افیون محلول با آب که از ده تا پانزده
قطره باشد در نصف اونس آب حل کرده بعد دو دو یا چهار چهار ساعت بنوشانند یا گیلک ایسڈ ده گرین همراه قدری نبات که در نصف اونس
آب حل کرده باشند آمیخته بنوشانند یا ارگٹ از پنج گرین تا ده گرین سفوف ساخته همراه آب بخورانند و انچه از بند شدن حیض باشد در آن
تدبیری که حیض بر آید بکار برند و آن در علاج ادرار حیض خواهد آمد انشاء الله تعالی و انچه از جوش خون نفث الدم افتد در آن طعام کم
خورانند و فصد گیرند و مسهل از میگنیشیا سلفاش دهند بر سینه لوچیا نهند و همیشه تلیین بطن بیمار واجب دانند تا بسبب خشکی براز و قبض
تبرز محتاج بسوی تزحر و دفع آن نبود و قوت نفس شکم نشود و الا از زور آن بر ریه خواهد افتاد و باز نفث الدم خواهد شد و هر نفث الدم که
بسبب انشقاق و انصداع عروق بود که از رسیدن ضربه یا سقطه افتاده باشد برای آن علاج خاص نیست لیکن انچه در علاج [illegible]
که بدترین اقسام بوست تکبیر برای منع کردن انبساط ریه وقتیکه از زخم ریه بو پیدا شده باشد نوشته شده بعمل آرند و هم انچه ادویه
برای بند کردن نفث الدم در علاج عام نوشته شده اند آنها را هم خورانند و انچه بسبب انصداع شریان عظیم عارض شده باشد در آن
علاج عام نمایند همچنین انچه از تحدب ظهر و غیره انضغاط سینه و ریه عارض شود در آن هم علاج عام کنند انچه بجوانان از کشتی گیری یا بسبب
مشقت و حرکت عنیف عارض میشود در آن هم علاج عام کنند و از حرکت و مشقت باز دارند و انچه نفث الدم بطریق عرض و علامت
در امراض دیگر عارض شود در آن علاج امراض اصلیه کافی بود که همان علاج عرض خواهد بود اما اگر زیاده شود پس علاج عام که نوشته شد
نمایند **فصل هشتم فی العلق الناشب فی الحلق** ممکن است که شخصی همراه آب زلوی کوچک را از غفلت بنوشد و آن در حلق
یا مری معده جای متشبث شده خون را حسب عادت خود تشرب کند و از ان نفث الدم عارض شود علامت هرگاه زلو جای
بچسپد یکبارگی دران غم و کرب و قلق عارض میشود و جائیکه چسپیده باشد زیاده آنجا اذیت محسوس شود و معلوم گردد که چیزی آنجا متشبث است

فصل هشتم فی العلق الناشب فی الحلق

وہر قدر کہ از قشرب خون زلو عظیم و بزرگ شود ہمان قدر تکلیف زیادہ گردد وہمراہ بزاق تہ ریح قدری خون ہم بر آید و چون دہن کشادہ
بمقابل روشنی ببینند زلو در آن حلق بود و دیدہ خواہد شد اما چون در مری معدہ بود از دیدن محسوس نشود لیکن تشرب آب اذیت
پیدا گردد و فرو نرود یا بمشکل فرو رود و آنچہ در کتب عربیہ نوشتہ اند کہ گاہی تعق خاص معدہ ہم داخل شدہ با سطح معدہ متشبث میشود و بعد
تشرب خون کبیر میگردد غلط ست زیرا کہ بعد ملاقات از رطوبات معدہ ممکن نیست کہ زلو زندہ ماند بلکہ فوراً ہلاک میشود **علاج** نمک آب حلکر
ازان تغرغر سازند و چون مضمحل ضعیف شود و لیکن خود نہ ریزد و متشبث باشد از کلبتین آنرا گرفتہ بیرون کشند و این قی نافع ست کہ زلو
در دہن و حلق باشد اما ہر گاہ در مری معدہ بود پس آب گرم و نمک باہم آمیختہ بنوشانند تا زلو ضعیف و مضمحل شود و چون بعد آن قی آید
در آن بالضرور جدا شدہ بخارج فرو خواہد شد اگر اثر نفث الدم بعد آن باقی ماند غرغرہ از حابسات ہم کنانید کافی خواہد شد و این الدم
خود بطرف خواہد شد محتاج بعلاج نیست **فصل نہم فی اللقمۃ والشوکۃ التی تتشبث بالحلق** گاہ گاہ لقمہ کلان یا استخوان
باریک یا غیرہ در حلق محتبس و ناشب میشود و برای آن اطبای تابعین یونانی دو تدبیر نوشتہ اند یکی آنکہ انجیر خشک را در خیط بستہ بخورانند و ہر گاہ
آن از جائیکہ در آن لقمہ و شوک ست تجاوز شود خیط را کشند تا ہمراہ آن شئ محتبس ناشب نیز بیرون آید دوم آنکہ قطعہ اسفنج را در رشتہ محکم
بستہ فرو برند و چون از لقمہ و شوک ناشب گذرد آب بنوشانند تا اسفنج آب را جذب کردہ کبیر الجثہ شود پس آنرا بزور برکشند تا ہمراہ آن
ہر دو جذب شدہ بیرون آیند فی الواقع ہر دو تدبیر خواب اند لیکن مختص برای شوک ناشب خواہند بود نہ برای لقمہ چہ تجاوز نیز
از محل احتباس لقمہ کبیر ناممکن ست ہر دو بالای لقمہ خواہند ماند قصد بر پس عمدہ تدبیر این ست کہ قی کنانند تا ہر دو بیرون آیند با آلہ
خاص کہ موسوم بپروبینگ ست و ہیئت آن سابقاً نوشتہ شدہ در حلق از خنجرہ ہر دو را شکستہ در معدہ اندازند و یاد دارند کہ ہر گاہ
شوک ناشب کشیدہ میشود بعد آن بسبب تجسم کہ از آن حاصل شدہ بیمار تا مدت مستمرہ میگوید کہ ہنوز شوک در حلق باقیست و گاہی چون شوک
بسیار دقیق و نازک باشد در ادخال آلہ مذکورہ ہم منقسم شدہ باقی میماند پس برین تقدیر گاہ سرکہ با آب آمیختہ قدری قدری متصل بنوشانند
یکبار بمقدار کثیر آن بنوشانیدن فایدہ نمی بخشد تا بسبب آن میوکس ممبرین حلق ملایم شود و بلغم پیدا کردہ باعانت بلغم شوک را دفع کند و ہم
بسبب آن شوک کہ نرم گشتہ منجذب میشوند **فصل دہم فی تدبیر الغرق فی الماء** بدانکہ غرق شدن در آب بر دو قسم
ست یکی آنکہ شخصی بذریعہ سیسہ ٔ کہ ہم عصابہ از قسم صرع یا سقطہ در چاہ یا حوض یا دریا یا چشمہ بیہوش شدہ غشی کردہ بیافتہ دوم
آنکہ با سلامتی حواس ادراکات در آب غرق شود و در قسم اول غریق بنسبت غریق قسم ثانی دیر گاہ زندہ میماند و غریق قسم ثانی
بزودی ہلاک میشود و اسبابیکہ آیندہ مذکور میشوند انشاء اللہ تعالی و در بیان دانستن چند امر ضرور ست اول اینکہ از غرق شدن
چگونہ ہلاک میشود پس دانستہ شود کہ سبب آن ست کہ از غرق شدن ہوای خارجی تا خون نمیرسد و آنچہ اخراج آن از خون با ہوا ضرور ست
خارج نمیشود و آن جوہر کربانک ایسڈ کہ ہوای سمی ست و نیز ہوای گوگردی ست این ہر دو جوہر در شیای عفنہ پیدا میشوند و از
نہ خارج شدن این ہر دو خون تیرہ میگردد و ازان تغذیہ و صالح بدماغ نمیرساند بلکہ سمیر غذا بدماغ میرسد سیم خون در ریہ
مجتمع میماند و از اجتماع آن ریہ از جانب راست قلب ہم خون تجمع میماند بسبب امتلای ریہ خون قلب ریہ نمیرود و ہر گاہ خون

در دل جمع میشود خونیکه از دماغ بزیر می آید بنا بر داخل شدن در دل فرو دمی آید و همچنین خون از جگر و معده و امعا و از هر دو پا بسوی
قلب صعود نمیکند زیرا که دل خود ممتلی است ازین اسباب دوران خون بند میگردد و از بند شدن حرکت خون منجمد میشود و حرکت دل رفته رفته
کم میگردد و پیش از بند شدن حرکت قلب کیفیت تنفس بند میشود زیرا که ریه بسبب مجتمع شدن خون از حرکت انبساطی و انقباضی باز میماند و باینها
اسباب غریق هلاک میشود دوم اینکه تا کی امید حیات غریق باید داشت و تدبیر اجرای تنفس آن باید کرد پس بدانکه از وقتی که نهان آب غرق
شود از آن وقت تا انقضای نصف ساعت امید حیات است و برای آن محنت باید کرد و اگر ازین مدت زیاده گذشته باشد امید خلاص
نباید داشت ولیکن تا پنج دقیقه امید قوی میباشد بعد از آن هر قدر مدت که زیاده بگذرد امید حیات کم میشود تا کسیکه بیهوش شده موافق
قسم اول غرق شده باشد آنکس تا چهل دقیقه بعد غرق زنده میماند زیرا که حرکت قلب آن قبل از غرق شدن بند میشود بسبب غشی و خون
آن که خراب شده بسوی دماغ نمیرود و نه در دل ریه مجتمع میشود چه در غشی حرکت قلب بسبب بند شدن میباشد ازین سبب خون آنکس بسوی
دماغ دفع نمیکند پس تضرر اعضای رئیسه درین قسم از خون ردی خراب کمتر بود و ازین جهت دیرتر زنده میماند سوم آنکه کدام چیز دافع ضرر غرق
است پس باید دانست که آن دافع ضرر هوا است هرگاه بخون میرسد و او را صاف کند خون موافق حرکت خود جاری گردد و آنزمان ضرر مندفع
میشود زیرا که هرگاه در آب هوا بخون نمیرسد جوش خون کم میشود و خون منجمد میگردد و چون بعد بیرون آمدن از آن هوا با خون میرسد
در آن جوش بهم میرسد جاری میگردد چهارم آنکه وقت تدبیر غریق کدام کدام احتیاط ضرور است پس باید دانست که هرگاه کسی غرق شده
از آب بیرون آید باید که اول بجز بیرون آوردن آن فورًا بر کناره آب تدبیر کنند تا آنکه زنده شده میشود بعمل آرند اراده نقل آن بجای دیگر نکنند
انتظار نکشند زیرا که اگر نصف یا یک دقیقه دیگر بدون تدبیر برین حال بگذرد یقینی خواهد مرد دوم آنکه گرمی بسیار مانع از وصول هوا به دل نشود
نباشد پنجم آنکه کدام تدبیر برای غریق مفید تر است پس باید دانست که تدابیر در کتب طبیه عربیه انگلشیه متعدد اند لیکن آنچه از همه از روی
قیاس و تجربه بهتر بود اینست که فورًا اول غریق را بر روی شکم خوابانند و پشت دست چپ آن را زیر پیشانی آن نهند و قدری پارچه زیر شکم آن
نهند تا زبان از دهان بیرون آید و آبیکه در شکم جمع شده از راه دهن و بینی خارج شود و درین حال جا بجا بر پشت و پهلوی آن دست گرم
کرده باشند و لباس مرطوب از بدن آن دور کرده در گلیم یا لباس خشک بپیچند بعده فورًا دست و پای غریق را بمالند تا که از حرارت
مالیدن خون جاری شود و منجمد نگردد و بعد یک منخر و دهن غریق را از دست خود بند کرده معالج هوای خارجی را در دهن
در منخر دیگر غریق که گشاده است بزور دم کند اما وقت دم کردن این هوا حلقوم را بمقام عظم مثلث که برآمده است و آنرا به زبان هندی
کهنته میگویند تحمر کنند تا این عظم مری را مزاحمت کند و بسبب آن هوای منفخ در معده نرود بلکه در شش داخل شود و اگر منفخ کرده حاجت
باشد از آن هوا آهسته آهسته در منخر مفتوح رسانند تا در ریه رسد قید آهسته آهسته بنا بر آن داده شده که اگر هوا اندرون به شدت خواهد
در آن خوف شگافتن شاخهای خرد قصبه است بعده هرگاه سینه و شکم ازین هوای منفخه پر شود برای دفع آن اضلاع سینه را که بالای شکم اند
و هم عضلات شکم را فشار کرده از آنکه دفعتًا این هوا بیرون آید همراه آن آنچه هوای خراب سینه باشد دفع شود پس اگر بعد آن تنفس جاری شود
بهتر و الا تا پانزده دقیقه تدبیر مذکور را بعمل آرند و مالیدن بدن در هر حال موقوف نگردد و اگر زبان اندرون حلق رفته باشد آنرا

کلبتین کشیده بیرون آرند و بادم که حرکت تنفس سست شود بیرون حقنه دارند و اگر ازین فایده ظاهر نشود غریق را بر پشت خوابانیده هر دو
بازو را از قریب مرفق گرفته قریب آرند تا به پهلوهای آن برند و جلد جلد این عمل آرند که سینه و ریه کشاده هوای خارجی در آن داخل شود
بالجمله سه چهار ساعت بالتواتر این تدبیر کرده باشند تا شاید غریق زنده شود و از وقتیکه این تدبیر شروع کنند دوای معطس و حاد مثل امونیا
بیویانند و برگ تنباکو خشک کنند یا منفرشه در بینی دمند و گاهی از عمل آن و هم درین تدبیر خود غریق دم میکشد ولیکن بعد چند
تنفس بسبب ضعف دماغ و ریه تنفس بند میشود پس اگر همچنین حالت آید باز همین تدبیر را شروع کنند تا دم که حرکت تنفس سست نشود همین
تدبیر را عمل آورده باشند بعد اجرای تنفس طبعی تا چند روز بکمال احتیاط و آرام رسانی دارند و الا خوف است که فساد ریه پیدا شود و ازان
نیز ورم گردد و اکثر بعد غرق شدن نیومونیا که ورم ریه است عارض میشود و چون مرض مذکور بعد ان عارض گردد بعلاج مثل پردازند
چنانکه گفته شد فقط فصل یازدهم در ذات الریه این مرض مع اسباب علامات و معالجات ضمن عسر النفس باسم نیومونیا
مذکور شد آنجا ببینند لیکن آنچه در کتب عربیه ورم صلب ریه و ورم رخو ریه را علیحده نوشته اند حقیقتش این است که اول ورم لین میباشد چون
ماده کثیر میشود آن بعد صلب میشود علت میگردد با آنکه چون بذریعه نفث بلغم یا بدیگر دفع گردد و ماده کم شود ورم لینت و رخاوت ظاهر
میگردد پس این هر دو صفات باعتبار مراتب ابتدا و تزاید و انتهاء و انحطاط در ورم ریه مختلف میشوند نه اینکه فی الحقیقت هر دو جداگانه
قسم مرض هستند بلکه از راه حقیقت هر دو واحد اند و علاج باعتبار مراتب ضعف و شدت مرض میشود فصل دوازدهم در شوصه
در کتب عربیه شوصه ریه را علیحده مرض قرار داده نوشته اند حالانکه آن اول مرتبه مرض سل است یعنی هرگاه جوهر تبرکل در ریه میریزد
اول ازان دانه های خرد در ریه پیدا میشوند بهر قدر که جوهر تبرکل در ریه زیاده میشود مرض یاد میگردد و بعد دانه های مذکور پخته منفجر میشوند
و بعد انفجار آن محل بشره جسم ظاهر میگردد پس دیگر شور پخته منفجر میشوند و مشاهده این حالت بخوبی وقتی میشود که بعد مردن بمایه هرگاه ریه
شگافته شود به بینند صاف ظاهر میشود که در بعض مقامات زخم است و بعض شور پخته اند و بعض سخت و متحجر مثل شعیر جمله این شور هان
هستند که هنوز از تشریح و تقیح در آن راه نیافته پس اینهم بالذات مرض جداگانه نمیتوانند شد فقط فصل سیزدهم در اجتماع آب در ریه
در کتب عربیه این را مرض مستقل نوشته اند این حالت هم در آخر ذات الجنب گاه گاه پیدا میشود وقتیکه آب از حجاب مستبطن الاضلاع در غشاء
ریه [illegible] گردد و این آب بسبب همراه نفث خارج نمیشود زیراکه کدام راه خروج آن از طرف ریه نیست پس اگر خورانیدن دوا
چسپانیدن پلاستر ازین مکس رفع شود چنانکه در بیان ذات الجنب بیان کرده فهو المراد و الا بخیر نشتر زدن و تاج کردن علاج حقیقت
فصل چهاردهم در ورم و جراحت قصبه ریه در بعض کتب عربیه مثل سدیدی در امراض ریه ورم و جراحت قصبه را ذکر
کرده اند اگرچه محل است چه ذکر آن در امراض حلق و قصبه ریه میشاید بالجمله این هر دو مرض تشنگ مرض سل پیدا میشود و علاج ان
علاج تشنگ سل است لیکن معالج را باید که خوب تفحص و غور کامل کرده سبب را تعیین سازد زیراکه آنچه ورم و زخم که از آتشک پیدا میشود
بسبب علاج مغایر و مباین است از ورم و جراحتی که از مرض سل بسبب تبرکل پیدا میشود زیراکه خورانیدن مرکبات سیماب مرض سل
مضر است و همچنین خورانیدن سم الفار در مرض آتشک مفید نیست فصل پانزدهم در قیح و مده که در ریه حادث میگردد

این حصل مرض نیست در سل اصل سرفه و ورم ریه یافته میشود گاه گاه بلغم مشابه بمده خارج میگردد و گاهی چون ریه متعفن و فاسد میشود
و از ان مده در نفث خارج میگردد و هرگاه دبیله جگر بسوی ریه منفجر میشود هم مده در نفث خارج میگردد بالجمله هرگاه در مرض سل بر آید دیگر
علامات مرض سل هم مثل حمی وغیره که وقت افتادن ریم می آید بآن موجود باشند هرگاه در آخر مرض سرفه آید مشابه بمده بود لیکن مده نمیباشد
و آنچه در ورم ریه سبب تعفن آن مده بانفث بر آید زیاده بدبو بود و علامات ذات الریه بآن موجود بوند و آنچه از دبیله کبد بود در آن
محل کبد سیلان کبدی بدبو موجود بود و فقط **فصل شانزدهم در ذات الجنب** این مرض پیشتر در سبب ضیق النفس باسم پلوریسی
مذکور شد آنجا ببینند لیکن آنچه در کتب طبیه در علامات ذات الجنب زیاده استدلال از نفث کرده اند بیجا است چه ماده ذات الجنب
از راه نفث برنمی آید و برای خروج آن ازین سوراخی نیست بلی هرگاه با ذات الجنب دیگر امراض مثل ورم ریه و سل سرفه یا دبیله کبد
شریک شوند آنزمان ماده امراض مذکوره بهمراه نفث بر می آید نه ماده ذات الجنب و اکثر ذات الجنب در مرض سل و دبیله کبد دیده میشود
هرگاه ماده از ریه و کبد در حجاب ضلاعی ریخته جمع شود و ذات الجنب غیر خالص قسمی از دو قسم است و در امراض طرفیه انشاء الله در ذیل
روماتیزم نوشته خواهد شد **فصل هفدهم در سل** و آنچه در تعریف آن کتب طبیه هر قرحة فی الرئة یلزمها حمی دقیقة نوشته اند
فی الحقیقت آن تعریف درجه آخر تهائی سل است و در آخر آن ضرور است که انحلال یافته شود و گاهی در آخر نیومونیا یعنی ذات الریه
هم هرگاه ریه فاسد و متعفن شود و مده متعفن با نفث بر آید حالت مذکوره حادث میگردد و این مرض اصلی و غیر اصلی یعنی حقیقی و غیر حقیقی
هم میباشد حقیقی آنست که در آخر تهائی سل و نیومونیا حادث شود و غیر حقیقی آنست که در سرفه مزمن که آنرا برنکائتس کرانیک میگویند
یافته میشود و آن اینست که بلغم مشابه بمده می آید و فرق در بلغم و مده باین وجه ممکن است که آنچه در تهائی سل همراه کف و نفث می آید
و آن اصلی است اول مدور و صغیر الجثه میباشد اما هرگاه در آب اندازند و مدتی بران منقضی شود مقدار حجم آن زیاده میگردد و بعض
اجزای آن بسبب بعض متعلق و بعض طافی میباشند هرگاه آنرا حرکت دهند آب سفید میشود و چنان ظاهر شود که گویا قدری شیر
در آن ممزوج است و ریشه های باریک مثل ریشه خراطین امعاء در آب مشابه شوند و کسیکه آن زیاده نشینند و کسانیکه سرخ و سفید پوست
میباشند بر رخساره های شان سرخی بقدر یک روپیه یا هشت آنه ظاهر شود و لزوم حمی درین مرض ضرور نیست بلکه در شروع مرض
تپ خاص آن زیاده میباشد و کیفیت و سبب آن در تهائی سل گفته شد بعده هر قدر که بدن و خون ضعیف میشوند تپ کم میگردد
زیرا که حمی بسبب پیدا شدن تپ کم میباشد هرگاه این مرض در تهائی سل عارض شود سبب آن فساد خون میباشد و علاجش
بذریعه اصلاح و تقویت خون ممکن است سوای آن دوائی باین جسم بی توسط خون میسر لهذا علاجش دشوار است و حرکت
هم بعین عدم اندمال قرحه میباشد و مادام که درین مرض حمی زیاده نباشد کدام غذا بهتر از شیر نیست پس اگر کسی را بسبب جمعیت
مزاجی شیر ناموافق باشد باید که چیزی دیگر بآن ممزوج و مخلوط کرده بخورانند مثل آراروت یا ساگودانه یا برنج یا آب گرم و اگر تپ
زیاده باشد پس درین وقت کدامی غذا خوش نباید باقی جمله علاج و تدبیر این مرض در تهائی سل نوشته شد بآن رجوع کنند
فصل هجدهم در ذات الصدر و آن فی الواقع ذات الجنب و ورم غشای پهلو است و علاج آن علاج ذات الجنب است بعینه

فصل نوزدهم در جمود الصدر و آن قسمی از دردیست یعنی درد است از عضلات که بسبب رسیدن هوای سرد یا بدن در وقت
گرمی آن که از مشقت و تعب گرم شده باشد حادث میشود و آن مرض عضلات سینه است چون این برودت خارجی ببدن
میرسد از آن مسام بند میشوند و آمدن عرق موقوف گردد و اینحالت عارض میشود که مریض یکدم جانب حرکت نکند و تنفس بلا انقباض
ممکن نباشد علاجش آنست که در آب گرم نشانند و دوائی که عرق آور باشد مثل دوورس پوڈر خورانند بعد آن مطبوخ چای یا شی اجو
گرم نوشانند و لباس گرم بپوشانند تا خوب عرق آید و برودت عضلات زائل شود و اگر قبض باشد مسهل دهند و بهترین مسهل
آنست که هنگ سینیشیا سلفاس همراه مطبوخ برگ سنا مکی نوشانند و روغن بید انجیر هم اگر مرض ضعیف بود جائز باشد فصل بستم
در هائیدروتوراکس بفتح هائی هوز و سکون الف و کسر رائی مثناة تحتانی و ضم دال هندی و رائی مهمله و سکون واو و ضم تائی مثلثه
و سکون واو و فتح رائی مهمله و سکون کاف و سین مهمله نامند یعنی مجتمع شدن آب در غشائی پلوا و این گاهی در آخر ذات الجنب بسبب
درین غشا از ورم حادث میشود و گاهی در امراض قلب مثل زیاده شدن گوشت قلب یا اتساع وقت قلب هم در امراض گرده مثل
برائیٹس نیز دیده هم در انیمیا آب درین غشا مجتمع میشود و در امراض دل و گرده هم از پیدا شدن انیمیا آب از عروق درین غشا میتراود
آب گاهی کم و گاهی زیاده مجتمع میشود اما هرگاه زیاده مجتمع گردد که هیچ جا درین خریطه غشائی از آن خالی نماند درین وقت ریه بجانب فقار ظهر
یا در جهت مخالف جانب علیل منضغط شده مائل میشود و کاک قلب هم از مزاحمت این غشائی پر آب جائی خود در جانب دیگر منتقل شده مائل
میکند چنانکه در انیمیا نوشته خواهد شد **العلامات** هرگاه این مرض بعد ذات الجنب شده باشد مریض میگوید که مرا اول درد پهلو
و سرفه و عسر تنفس و حمی بوده اکنون شکایت سرفه و عسر تنفس باقیست هم حمی و درد نیست هرگاه از امراض قلب یا گرده یا انیمیا این مرض
پیدا شود درین وقت قبل پیدا شدن این مرض که هم شکایت مرض حصه بعض احساس نمیکند بلکه قدری سرفه اول می آید زیرا که چون
ریه بسبب مجتمع شدن آب پلوا منضغط شده متاذی میگردد و از اذیت آن سرفه پیدا میشود و هم تنفس تنگی و دشواری ظاهر میگردد و لیکن این
شکایت بنسبت سرفه زیاده میباشد خصوصا وقتیکه ریه زیاده منضغط شود چه درین وقت زیاده کردن انبساط آن دشواری میگردد پس اگر
آب قلیل باشد پهلوی علیل شکل طبیعی خود میماند و اگر آب زیاده مجتمع شود چندانکه ریه و دل منضغط شده از جای خود در جانب دیگر مائل شوند
درین وقت شکل پهلو مخالف شکل طبیعی میگردد و شکل قدری ارتفاع با استداره برین پهلو یافته میشود و عضلات که در میان اضلاع
میباشند قدری از عظام اضلاع برآمده دیده میشوند و چون بر آنها سر انگشتان نهاده احساس کنند آب بر آنها محسوس میگردد و چون
انگشت بر پهلو زده احساس صوت کنند پس اگر آب جائی قلیل باشد از صوت پهلو تا جائی قلیل شنیده میشود و اگر زیاده باشد تا دور
از پهلو آواز جسم مصمت می آید تا اینکه اگر در تمام خریطه باشد در تمام پهلو این آواز شنیده میشود و آواز جسم پر هوا که از داخل شدن هوا
در ریه می آید مسموع نگردد و ایضا هرگاه آله مقیاس الصوت که در زبان انگریزی استیتهسکوپ گویند بر محل ریه جائیکه آواز جسم مصمت از
زدن انگشت آمده بود نهاده بشنوند پس اگر آب قلیل بوده باشد آواز در خل شدن هوا در مجاری صغیر محسوس میشود زیرا که از فشرده
کردن این آب سیلهای مجاری هوا و لحم الرئة منضغط شده و سیلهای مذکوره که در ریه سر مجاری صغار هوائی میباشند

فصل نوزدهم در جمود الصدر فصل بستم در هائیدروتوراکس

اما در مجاری صغار هوائی که از صلابت خود اثر بر اقبول نکرده کشاده میمانند هوای متنفس میرسد و از ان این آواز مسموع میگردد و
اگر آب زیاده مجتمع شده باشد درین وقت کم هم آواز مسموع نمیشود نه آواز دخول هوا در مجاری آنها و نه آوازیکه وقت تلفظ از سینه شنیده میشود
و دل هم از جای خود بجانب دیگر مائل میشود و حرکت آن در غیر موضع طبعی آن مدرک میشود و تپ درین مرض مثل پلورسی غیور نمیباشد
العلاج هرگاه قلیل باشد و از ذات الجنب پیدا شده باشد و دران تکلیف کم بود خود زائل میشود یا از نهادن ضماد نیش مگس که موسوم به پلاستر
کانتارائدیس است صحت حاصل میشود و این آب در خون جذب میگردد اما هرگاه آب زیاده مجتمع باشد درین وقت بدشواری در خون جذب میشود
پس درین وقت مریض اگر قوی باشد او را مسهل میدهند از انچه اسهال مائیت میکند مثل منوفه مکامنی ایلاتیریم یا مگنیشیا سلفاس
یا جلیپ کمپونڈ یا روغن حب السلاطین تا مائیت به اسهال خارج شود و از ان رقت آب مذکور را جذب کند زیرا که چون مائیت از خون
بذریعه نوشیدن مسهل کم میشود آن خلیفه گشته آب را از بدن جا بجا بیکشد تا خود بقوام اصلی آید لهذا این مائیت هم در خون
جذب میشود و اگر مریض ضعیف باشد بنوشانیدن مدرات اکتفا کرده بعد آن ضماد مشهوره به پلاستر نیش مگس بر محل پهلو نهند تا آبله
پیدا کرده آنرا چند روز جاری دارند تا مائیت خارج شود و هرگاه زخم آبله پلاستر مذکور خشک گردد تنکچر ایوڈین روزانه بر محل
ماؤف طلا کرده باشند و نوشانیدن ایوڈائیڈ پتاس بقدر مناسب همراه آن طلا کردن تنکچر ایوڈین بر محل ماؤف هم نافع است و
کک نوشانیدن سرپ فیری ایوڈائیڈ درین وقت مفید است که جامع تقویت و تجفیف و جذب است و هم نوشانیدن دوای مقوی
مثل ستپیس کمپکل فوڈ یا مانند سرپ یا تنکچر فیری پرکلورائیڈ یا کنین سلفاس نافع میشود چه از استعمال مقویات مذکوره و امثال آن هم گاهی
خون قوت می آید و آن بسبب قوت خود آب مذکور را در خود جذب میکند همچنین خورانیدن اغذیه جیده مقویه هم مفید است و چون هیچ تدبیر
نفع در مرض ظاهر نشود و شکایت داوثیت تنفس بحال خود باقی ماند چنانکه در امراض قلب گفته گردید اکثر همین میشود و درین وقت مجبوری
آله تروکار را از جانب پشت بحاذات سر استخوان کتف میان ضلع هشتم و نهم انداخته این آب را بیرون آرند و درین وقت بسی احتیاط
درین نمایند که هوای خارجی در تجویف در باطن محل اجتماع آب نرسد الا ریم و فساد از ان پیدا خواهد شد بنا بر این وقت داخل کردن
تروکار تدبیر که صاحب امپایما در اکثر علاج و عمل نوشته خواهد شد در استعمال آوردن واجب است بعد آن اغذیه مقویه خورانند و درین وقت آب
و هسکی شراب برانڈی برای کسیکه مجتنب از شراب نباشد و اگر مجتنب باشد البومینیائی محلول با آب ساده یا آب یخنی گوشت بره یا مرغ
نوشانند و همچنین تنکچر سنکونا یا بالفتح بارک هم ضرور نوشانند فقط فصل بیست و نهم در امپایما بکسر الف و سکون میم و فتح بای موحده
فارسی و سکون الف و کسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون الف یعنی پیدا شدن ریم در غشای آبدار پهلو که مسمی پلوراست
بدانکه انچه مواد در ذات الجنب در محل هم پیدا شده درین غشا ریخته اکثر بسبب التصاق وچسپیدن این غشا میشود گاهی این مواد در آن
ریم میگردد و این امپایمای حقیقی میگویند تا اگر دمل در ریه یا در کبد پیدا شده در ریه منفجر گردد و از ان ریم درین غشای مذکور ریخته جمع شود
آنرا امپایمای غیر حقیقی نامند السبب سبب حقیقی پیدا شدن ریم شدن این مواد که از ورم در آن ریخته بخوبی ظاهر نیست لیکن اغلب است
که شاید مکروبی خون یا رسیدن هوای خارجی بعد رسیدن مثل ... باشد ریم از دمل کبد درین غشا باین نحو میرسد

چون کبد متورم شده تا پرده شکم میرسد درین وقت این هر دو عضو در ورم یکذات میشوند و اول بار جگر را شق کرده در پرده شکم داخل
میشود پس بعد آنرا منفجر ساخته درین غشا میریزد و اینها ایمائی تحقیقی ممکن است که در هر دو پهلوی چپ و راست واقع شود لیکن اکثر آنست که در جانب
ایسر میشود مثل ذات الجنب کو آنهم در جانب ایسر اکثر واقع میگردد و تقسیم غیر حقیقی آن هم هرگاه بسبب علت یا باشد ممکن است که در هر جانب سینه و
پهلو واقع شود لیکن اینچنین قول کیجا دیده شده گردد و آن در جانب راست میشود زیرا که جگر هم درین جانب واقع ست ایضا این هر دو قسم مرض
در رجال بنسبت نسوان زیاده پیدا میشوند العلامات اول علامات ذات الجنب پیدا میشوند دوم آنکه از تحلیل مواد در جائیکه
مجتمع شود قدری ارتفاع درین جانب بنسبت جانب دیگر دیده میشود خصوصا در اطفال و شبان و نسوان چه استخوان اینها لین
میباشند بخلاف مشایخ که از صلابت عظام شان در اینها این ارتفاع مدرک نمیگردد سوم آنکه تنفس دشوار می بود و یابسه میشود
زیرا که از مزاحمت این غشائی که پر شده ریه سوی نقاره ظاهر میگردد و تموج هوا در آن میرسد عدم و حج بنا بر نسبت که اکنون در این غشا
در هم نمانده پس بسبب نبودن هم وقت انبساط ریه منبسط میشود چهارم آنکه هرگاه این مواد درین غشا زیاده مجتمع گردد دل را هم منحرف کرده
از جای اصلی در جای دیگر که مخالف جهت علیل ست مائل میسازد و بسبب آن در فعل خاص قلب تغیر و نقصان ظاهر میشود مثل آنکه
خفقان دائمی میدارد و دوران خون بخوبی جاری نمیشود و از آن ضعف و کمزوری پیدا شده مریض هلاک میگردد پنجم آنکه بیمار را
ممکن نباشد که بر خلاف جهت علیل که صحیح ست اضطجاع نماید بلکه همیشه بر جهت علیل مضطجع میگردد زیرا که چون درین مرض جانب علیل
ضعیف شده بیکار میشود جانب صحیح کار هر دو جهت بسبب تنفس صحیح عمل را انجام میدهد پس اگر بر جانب صحیح هم مضطجع شود
بسبب افتادن بار جسم بر آن این جهت هم منحصر شده از کار زود وا ماند و درین صورت این مواد بر جانب صحیح می افتد باز
اجتماع این هر دو سبب قلق و تنفس از ضیق شدن بر جانب صحیح پیدا میشود ششم آنکه چون سینه و پهلو را برهنه کرده بجنبانند پهلو
علیل در میان ضلاع بر آمدگی ظاهر میشود و چون سر انگشتان بر آن نهاده احساس کرده ظاهر میشود که آب در آن مجتمع ست و چون
انگشت بر این بر آمدگی زده شنوند آوازی بهم رسد از آن می آید الا آنکه شنیده نیست شنیده نمیشود و چون
آلة قیاس الصوت را بر آن نهاده شنوند آواز نقل شدن هوا در ریه و آوازیکه وقت تلفظ از مریض میگردد شنیده نمیشود
وایضا چون این آله را بر بر آمدگی مذکور نهاده مریض را حرکت دهند شنیده میشود آوازیکه از ریختن قطرات آب از بالا بر ظرفی که در آن
قدری آب مجتمع باشد می شنیده میشود و این صدا را بزبان انگریزی مثلا ککلنگ بفتح تای هندی و سکون الف و کسر لام
و سکون کاف و کسر تای هندی و سکون نون و کاف و کسر لام و سکون نون و کاف فارسی مینامند یعنی آوازیکه از زدن شی صعد مثل آهن
و نقره مثل آن پیدا شود چنانچه مثلا لک چیزی را گویند که از قسم فلزات مثل آهن و نقره باشد و ثنک لنگ آواز را گویند که از زدن شی
فلزی مثل آهن بر شی دیگر فلزی که مثل آن باشد پیدا میشود و وجه آمدن این صوت درین وقت این است که آنچه وقت تحریک مریض این
آب بالا میرود و بعد سکون حرکت باز قطره قطره کرده از آنجا بر نهر و در غشای مذکور میچکد دوم آنکه آنچه وقت تحریک شخص آب که
در آن حباب پیدا میشوند و بعد سکون حرکت آنها شکافته میشوند پس صوت شکافتن آنها این آواز پیدا میشود و ایضا باید دانست که آنچه

تا اینجا علامات نوشته شد ممکن است که در هائیدروثورکس که آن مجتمع شدن آب در غشای پلورا است هم یافته شوند لهذا وقت تشخیص فرق بنهایت دشوار میگردد پس درین صورت وقت اشتباه باید که بسوی دو علامت فارقه رجوع کرده شود اول اینکه در هائیدروثورکس از علاج نفع ظاهر میشود و درین مرض از هیچ علاج فایده مشاهده نمیگردد دوم آنکه درین مرض اکثر حرارت هکتک فیور هم میباشد پس اگر بعد هکتک فیور هم نفع ظاهر نشود یقین شود که این مرض نیست باید دانست که سوزن موسوم به اکسپلورنگ نیدل را از پس پشت بمقابل محاذی سر استخوان کتف در میان ضلع هشتم و نهم یا جائیکه در میان اضلاع برآمدگی دیده شود داخل کنند امتحاناً پس اگر در مجری که در جهت خارجی سوزن مذکور میباشد آب پیدا شود درین وقت بدانند که مرض هائیدروثورکس است و اگر در مجری سوزن مسطور ریم دیده شود یقیناً بدانند که مرض امپائیما است یعنی ریم در پلورا است انجام این مرض آنست که گاهی خود علاج این مرض از فعل طبیعت میشود مثل اینکه بر سینه دمل پیدا شده این ریم از اندرون در جانب خارج بدن جاری میشود یا استخوان پهلو از مکان آن بیرون ازدرون آن دریچهٔ دمل پیدا شده بعد انفجار آن همراه عظم مذکور این ریم هم بیرون آمده صحت میگردد و گاهی لحم ریه ثقب که بسبب اجتماع این مواد سخت شده بود رقیق و ریم شده فانی میگردد پس فوهات مجاری هوا در آنجا کشاده میشوند و درین مجاری ریم مذکور آمده بطور بلغم بکثرت خارج شده مریض را صحت حاصل میشود لیکن اکثر آنست که اگر از علاج فایده ظاهر نشود مریض بسبب شدت ضعف و اذیت و ضیق النفس هلاک میگردد العلاج علاجش همین است که بذریعهٔ تروکار یا نشتر ریم را بیرون ارند و موضع داخل کردن این الات همانست که برای داخل کردن سوزن اکسپلورنگ نیدل تعیین کرده شد و بعد برآوردن ریم آب کاربولک ایسڈ یا آیوڈین را بذریعه زراقه در زخم رسانند و از آن زخم را بشویند تا بار دیگر در آن ریم پیدا نشود و بعضی میگویند که بهتر درین وقت نیست که از سر کار زخم که اینجا چنان پیدا گشته که از آن بخوبی ریم جاری شود پس اگر اجرای این تدبیر مناسب نشد بعمل آرند درین وقت ضرورست که موافق تدبیر لیسٹر صاحب بهادر که در علاج دمل نوشته خواهد شد این تدبیر را باستعمال آرند و بعد برآوردن ریم ادویهٔ مقویه از قسم مرکبات آهن روغن جگر ماهی و غیره مقویات که مکرر نوشته شده اند نوشانند و اغذیهٔ جیده مولده دم صالح و مقوی خورانند و آنچه برای تقویت و پیدا کردن صحت و تندرستی تدابیر متعین اند آنها را حسب مناسب بعمل آرند قند کرد

فصل بیست و دوم نیوماتورکس بکسر نون و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و فتح میم و سکون الف و ضم ثای مثلثه و سکون واو و فتح رای مهمله و سکون کاف و سین مهمله یعنی داخل شدن هوا در فضای صدر است زیرا که نیوما بمعنی هوا است و ثورکس بمعنی خانه است که در آن فضای صدر یافته میشود و این حصهٔ خانه از محل تمامی عظم خنجری که بالای معده است شروع شده تا ترقوه رسیده تا و برای این خانه پردهٔ شکم بمنزلهٔ زمین و بیخ عنق که متصل به ترقوه است مشابه سقف این خانه است و عظام صدر و پشت و پهلو مشابه دیوارهای این خانه هستند درین خانه دل و ریه و مری معده و قصبة الریه و شریان های عظیم که از دل خون می برند و اوردهٔ عظیم که بدل خون را می آرند و هم ستون مهرهٔ پشت یافته میشوند و چون اینها را از ان بیرون آرند جوف مجوف باقی میماند که آن مسمی بفضای صدر میشود و ما فی الواقع هوا درینجا داخل نمیشود بلکه در خریطهٔ پلورا میرود و میماند و درین مرض غشای پلورا بسببیکه پاشیده شده هوا در آن داخل میشود و بسبب آن بمقدار این هوا لیلو عظیم گشته ریه و دل را بفشار می سکند از تاثیر فشار آن ریه بسوی نقار شده دل در جانب مخالف علیل مایل میشود

وممکن است که در هر دو جانب این حالت یافته شود اما آنچه اکثر دیده شده آنست که در یک جانب خواه جانب یمین یا جانب یسار این مرض
پیدا میشود السبب گاهی از رسیدن صدمهٔ خارجی باضلاع و شکسته شدن استخوان ضلع و خلیدن سر استخوان منکسر غشای مذکور و شق
شدن آن از آن پیدا میشود و گاهی از رسیدن زخم در پهلو بسبب کدام شی حاد الراس مثل سنان یا تیر یا کارد وغیره که کسی آنرا از خارج
در پهلو زند و بسبب آن زخم در آن پیدا شد و هوای خارجی در آن آید و گاهی در ریه از انصباب چرک یا دق پیدا شده و با کثرت این چرک
غشای متصل و یک ذات شده منفجر میشود و یک توی آن که متصل و مشتمل بر اضلاع است سالم ماند پس درین وقت بسبب پیدا شدن ثقبه در ریه
در توی این غشا هوای خارجی که بذریعهٔ قصبهٔ مجاری آن در ریه میرسد درین غشا هم داخل میشود و از آن این مرض پیدا میشود العلامات
اگر بعد رسیدن صدمه یا زخم پیدا شود پس وقت ابتدا گواه بود و اگر بعد منفجر شدن دمل ریه حادث شود پس وقت سل و دق بر این حالت شاهد باشد
من بعد اول سرفه و ضیق و عسر نفس پیدا میشود بسبب منخر و متاذی شدن ریه و حرکت آن هم دشوار میشود حادث میشود و از آن خفقان
حادث میگردد و یقین است که درین وقت ذات الجنب علامات آن ظاهر شوند و درین وقت آب یا هوا هر دو درین غشا مجتمع خواهند شد و در هر
جانب که این اجتماع یافته شود در آن پهلو تغیر در شکل پیدا گردد مثل اینکه در پهلوی علیل قدری برآمدگی مستدیر پیدا شود و عضلات که
در میان اضلاع این جانب بوند در آنها هم برآمدگی ظاهر بود و چون بران انگشت زده آواز را بشنوند آواز جسم مملو از هوا شنیده شود
و چون آله استیتهسکوپ را بر آن نهاده بشنوند آواز داخل شدن هوا در ریه مسموع نشود بلکه آواز کلیلة دم کردن در مینای ضیق الراس پیدا
میشود مسموع میگردد و چون علیل کلام و تلفظ کند آنچه وقت تلفظ در ریه آواز پیدا میشود بذریعهٔ این آله مسموع میگردد و هم بذریعهٔ این آله
درین مرض بعد سرفه آواز ریختن قطرات از بالا بسیر ظرفی که در آن قدری آب باشد مسموع میشود زیرا که درینجا هم قدری آب است که از جهت
سرفه بالا میرود و باز از آنجا میچکد انجام این مرض اینست که هرگاه از شکستن استخوان یا از پیدا شدن زخم خارجی هوای خارجی در آن پیدا شود
درین وقت هم اگرچه خوف هلاکت است بسبب رسیدن هوای خارجی و پیدا شدن ذات الجنب یا دوست لیکن این هر دو صورت گاه گاه مریض
را در آن صحت هم پیدا بدید زیرا که آنچه بسبب رسیدن صدمهٔ ظاهر شکستن استخوان باشد در آن زخم در خارج نبود بلکه سر استخوان باطن غشای
مذکور را میخلد زخم پیدا میکند بسبب آن هوای خارجی اندر ریه در آن میرسد پس این زخم بعد پیدا شدن ورم در غشای مذکور و باز آمدن
این سر استخوان بر جای خود بند میشود و آنچه از زخم خارجی پیدا میشود در آن هم این زخم بعد چندی از پیدا شدن ورم بند میگردد و چونکه درین هر دو سبب
دیگر ریه طبیعی بود صحت و اعتدال قوت پیدا شد ازین جهت صحت هم بعد آن میشود لیکن آنچه بسبب پیدا شدن دمل اندرون ریه در مریض
سل میشود انجام آن که خیر نیست درین مرض هلاک میگردد و درین حالت مدت دراز راه آمد و رفت هوا در ان غشا گشاده میماند یعنی مادامیکه درین ریه
بسبب حدوث ورم و بستن این زخم بند شود راه آمدن هوا گشاده میماند و تا این مدت که بعد انقضای آن از ورم پیدا شود مریض هلاک
میگردد العلاج هرگاه بسبب زخم ظاهر یا از شکستن استخوان این مرض پیدا شده باشد پارچه عریض طویل را بطور بندش بر پهلو بندند تا پهلو
از حرکت و جنبش شدن نرهد و زخم را بند کنند و این تدبیر را آنچه بسبب سل پیدا میشود هم نافع می آید زیرا که از تنگ ساختن پهلو هوا در غشای
مذکور کم داخل میشود و آنچه نقصان از این هوا در تنفس می آید که بسبب آن ضیق در آن پیدا میشود و هر ده شکم بذریعه توسیع بطن و شکم تدارک آن مینماید

من بعد علاج ذات الجنب نمایند که آن اینجا هم پیدا شود و چون از کدام تدبیر نفع ظاهر نشود پس گاهی در وقت شدت اذیت تنفس بجا
هم شده و کارساز در جائی که برای ادخال آن در باید رو شور کس ابتدا ایما ثابت شده موافق آن دخل کرده این هوا را از خریطه غشائی قلب
بیرون می آرند و از آن راحت به بیمار حاصل میشود لیکن این آخر علاج است که در وقت مجبوری بران اقدام توان کرد و بدون ضرورت شدید
اجتناب از آن بهتر است زیراکه از این هم زخم تازه پیدا میشود که آن هم سبب حدوث این مرض است فتذکر

باب دهم در امراض قلب

فصل اول در تشریح قلب

بدانکه قلب عضوی است لحمانی یعنی عضله که هیئت آن صنوبری و مخروطی است راس آن بجانب
سینه در ضلع خامس و سادس مائل باسفل است و قاعده آن مائل بسوی فوق مقابل ظهر بالائی آن دو غشا است یکی عمیق ملصق بجسم آن و حکیم
علی گیلانی از بعض اطبا نقل کرده که آن غشا تا نصف قلب رسیده ولیکن مشاهده ثابت شده که بر تمام قلب آمده است و دوم
غلیظ و آن خریطه و غلاف قلب است و از قلب است فایده جدائی آن از قلب این است که چون این غشا مثل اول نازک و لطیف نبود
بلکه غلیظ و سخت است پس اگر مثل غشای اول ملصق مماس بودی قلب وقت حرکت انبساطی خود وسعت نیافتی و کاریکه برای
دفع کردن خون از آن صادر میگردد که وقت امتلاء حجم آن زیاده وسیع میشود وقت دفع کردن خون بسوی بدن صغیر میگردد و صدور آن
متعذر بود و دشوار شدی غشای مذکور فقط بر قاعده از قلب متصل است لیکن ظاهر این غشا رشیده است و طبقه داخلی آن اساس و آبدار
همچنین ظاهر غشای اول آبدار است تا وقت حرکت اصطکاک از آن اذیت نرسد و در آن چهار منفذ اند دو منفذ بواسطه هر دو شریان
که از هر دو بطن آن رسته اند برای خالی کردن دل از خون روشن اند و در هر دو گوش آن هستند که از آن خون دل میرود و به دل دو منفذ دیگر
بالائی هر دو بطن ایمن و ایسر میباشند آن همی بود و گوشهای مذکور مثل تجویف قلب است و گویا آن هر دو هم بمنزله دل ثانی هستند و در دو راه آن خون
خون که بدل میرسد اول در هر دو گوش آن میرسد و بعد از آن در هر دو بطن آن میرود و در داخل دل دو بطن اند یکی بجانب یمین این
زیاده وسیع است لحم آن رقیق است دیگری بجانب یسار و آن بنسبت اول ضیق است لیکن لحم این جانب غلیظ است فایده غلظ لحم این جانب
این است که چون از این جوف بکمال قوت و شدت میرود لهذا لحم این بطن غلیظ و صلب خلق کرده شد تا وقت در رفتن تنگ نشود
و از هر بطن آن شریانی رسته چنانچه شریان عظیم از بطن ایمن رسته که ازین است که آنچه خون سیاه از جگر بسوی قلب آمده در وی جمع میشود از
دل بتوسط شریان مذکور برای تصفیه به شش میرسد و این شریان چون از دل دور میشود دو شاخ میگردد و از آن یکی بسوی پاره
شش که جانب یمین است و دیگر بسوی پاره آن که جانب یسار است میرود و این خون که در بطن ایمن قلب بوده به شش میرسد از
آنجا چون بسبب اختلاط هوا صاف و سرخ شده در گوش جانب ایسر قلب میرسد و از آن بطن ایسر میرود و از آنجا به شریان عظیم که از بطن
ایسر رسته به بدن میرود و باید دانست که در هر بطن قریب منفذ دخول غشاهای رقیق پرده دار میباشند که آن بطور باب هستند چنانچه در بطن ایمن سه
و کبیر است تا غشا هستند و در بطن ایسر که صغیر است دو غشا میباشند فایده این پرده ها این است که هر گاه دل خود را از خون خالی میکند و منقبض
واقع میشود از هر دو بطن اول بسوی شرائین بدن میرسد پس بسبب دفع میکند این پرده ها منفذ دخول خون را و اندکی بیند راه مذکور را باز
میکنند پس لاجرم بسوی شرائین خون جاری میشود اگر این پرده ها نبودندی پس باز راه هر دو گوش باز هم بسا منافذ خون

باب دهم در امراض قلب فصل اول در تشریح قلب

و صورت آفات هم گردید دفعه که از جاری شدن در شریان حاصل میشود ثابت میشود و سوای این غشاء غشائی دیگر اندرون بطون دل
و بطون گوشک آن متصل با غشاء مذکور چسپیده بگوشت قلب است چنانکه بالای دل غشائی نازک ملصق بآن است نام غشائی خارجی پری
کارڈیم است یعنی غشائی محیط دل بفتح بای فارسی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و فتح کاف و سکون الف و رای مهمله و کسر دال هندی
و فتح یای تحتانی و سکون میم و این اسم بر آنچه محیط بدل است صادق می آید و نام غشائی داخلی قلب اندوکارڈیم است یعنی غشائی داخلی دل آن
بکسر الف و سکون نون و ضم دال هندی و سکون واو بمعنی اندرون بود و باید دانست که طبقه داخلی شریان عظیم بمنزلت سفت و ملس قابل برای
انبساط و انقباض است یعنی هرگاه آنرا یکشیده بکشند کشاده میشود و هرگاه باز بجایش گذارند بمقدار خود می آید و درین منفذ شریان
هم قریب بمبداء شریان غشاء اندرون آن بطور دروازه هستند که هرگاه قلب بقوت دافعه خود خون را از خود در شریان دفع میکند بتحریک قوت
قلب آنها کشاده میشوند و بسبب کشادگی آنها خون دل در شریان می آید چون بسبب خالی شدن از خون دل از تحریک دفع باز مانند
آنها بند میشوند اگر عیان نمودی بار خون آمده در شریان قابلیت و سیر در بدن نمیرفت باید دانست که هرگاه خون را دل در شریان دفع
میکند درینجا صدائی قوت دفع پیدا میشود و چون حرکت دفعی منقطع شود و غشائی مذکوره بند گردد و خون مدفوع باز بر آن غشاء تکیه قرار
گیرد آواز دیگر که از سابق صغیر بود پیدا میشود لیکن آواز اول عظیم بود و آواز دیگر صغیر باشد زیرا که اول بسبب دافعه قلب بود که فاعل آن
قوی است و آواز ثانی بسبب انقباض شریان عظیم هرگاه بعد انبساط خود منقبض میگردد پیدا میشود چه در وقت انبساط شریان آنچه خون
که در آن آمده بسبب منقبض شدن آن بمقدار کثیر از خون کوشش سیر دو قسمی از آن بالا میرود و بر دروازه منفذ شریان عظیم
میریزد پس از افتادن آن اینجا صدائی دیگر صغیر خفیف از صدائی اول پیدا میشود و حرکت انبساطی شریان عین است که از حرکت قلب
که برای دفع ساختن خون از خود در شریان عظیم میکند پیدا میشود و مراد از حرکت انبساطی آنست که شریان بتحریک قلب از مرکز بسوی محیط
و حرکت انقباضی آن آنست که از انقباض شریان حاصل میشود و درین حرکت شریان از جانب محیط بسوی مرکز میرود و این حرکت اکثر
محسوس نمیشود زیرا که درین حرکت شریان زیر انامل نمیرود الا گاهی در بعض امراض شریان مثل ... محسوس میگردد و این هر دو
حرکت در شریان برای جریان خون در بدن پیدا میشوند ... آنچه اطبای تابعین ... میگویند که حرکت انبساطی
و انقباضی شریان برای تعدیل روح ... نسیم و دفع ساختن فضول آن واقع میشود زیرا که هوا در دل نمیرسد آنجا کاری با هوا
و نه راهی برای دخول هوا است چرا نیکه آنچه با خون آمیخته ... میرود اگر هوا زیاده در قلب و عروق رسد باعث هلاک است چنانچه ...
که در ولادت خون کثیر ... باشد ... خون باشد هرگاه فصد ... کرده خون ...
پس اگر در ... هوای کثیر در رگ داخل شود و ... رسیدن خون ... در دل داخل ... هلاک میشود و بعد تشریح قلب
کمتر زیاده مشاهده میشود ... که حاجت ... هوا در دل نیست آنجا فقط ... تقسیم خون است فصل دوم
در بیان امراض قلب بالاجمال چون تشریح قلب و فعل آن بیان کرده شد اکنون باید دانست که در قلب هم امراض اصلی
شرکی عارض میشوند و اینجا امراض جمله آن نوشته میشود و پوشیده نماند که آنچه در قانون شیخ آن امراض قلبیه معدود اند در آن علامت

فصل دوم در بیان امراض قلب بالاجمال

مرض اصلی و شرکی مختلط اند چنانچه خفقان را مرض مستقل نوشته اند و آن علامت است که در اکثر امراض قلبیه یافته میشود زیرا که خفقان
عبارت است از حرکت آن که بطور اختلاج حادث میشود برای دفع موذی چنانکه این تصریح در کتب طبیه موجود است پس هرگاه که اذیت بدل
خواهد رسید هر مرضی که باشد بنا بر مقوله شان قلب برای دفع موذی این حرکت خواهد کرد و در تجربه و مشاهده هم ثابت شد که اینحالت اکثر امراض
قلبیه یافته میشود پس علامت قرار دادن آن اولی است از اینکه خود مرض گفته شود و خفقان را بلغت انگلش پال پیٹیشن یعنی قوی زیاده شدن
حرکت قلب مینامند اگرچه این قول خلاف صدای مالوف گوش اکثر اطبای تابعین تابعین و باشد اما اقرب بحق و صواب است اکنون
امراض اصلیه قلبیه بیان کرده میشوند در اکثر آن این علامت یافته میشود و بعد از آنچه در کتب طبیه عربیه باسم امراض قلب ندهم نوشته خواهد شد
انشاء الله و اول مرض اصلیه مذکوره ورم غشائی خارجی قلب بود و آنرا بزبان لاطن پری کارڈائیٹس مینامند بفتح بای فارسی و کسر
رای مهمله و سکون یای تحتانی و فتح کاف و سکون الف و رای مهمله و دال هندی و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و فتح تای هندی
سکون سین مهمله یعنی ورم غشای خارجی عام از اینکه غشای ملصق بدل متورم شود یا غلاف آن دوم ورم لحم قلب است آنرا کار
ایٹس می نامند بفتح کاف و سکون الف و رای مهمله و سکون دال هندی و کسر الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله
یعنی ورم گوشت دل سوم ورم غشائی داخلی قلب و آنرا اندو کارڈائیٹس مینامند بکسر الف و سکون نون و ضم دال هندی و سکون واو و فتح
کاف و سکون الف و رای مهمله و دال هندی و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم غشای داخلی قلب
است چهارم زیاده شدن گوشت قلب است از قسم زیادتی مقدار چنانکه در دیگر عضلات هم این عارض میشود و آنرا ہای پر ٹرفی
مینامند بفتح های هوز و سکون الف و کسر یای تحتانی و فتح بای فارسی و سکون رای مهمله و فتح تای هندی و سکون رای مهمله و کسر فا و سکون یای
تحتانی یعنی زیاده شدن مقدار است پنجم آنکه دل زیاده وسیع شود و گوشت آن رقیق و تنک گردد و آنرا ڈائی لیٹیشن بکسر دال هندی و
سکون لام و فتح الف و کسر تای هندی و سکون یای تحتانی و فتح شین معجمه و سکون نون میگویند یعنی وسیع شدن دل و رقیق شدن لحم آن
ششم آنکه دل صغیر و کوچک شود و مقدار آن کم گردد و این ضد زیادتی و عظم قلب است این را اٹرفی بفتح الف و سکون تای هندی و فتح
رای مهمله و کسر فا و سکون یای تحتانی می نامند یعنی صغیر المقدار هفتم آنکه انچه غشیه قریب منافذ بطون دل در دروازه واقع اند غلیظ و صلب شوند
و از آن انچه کار خاص آنها بوده ناقص یا باطل گردد هشتم آنکه در گوشت دل شحم پیدا شود یعنی ریشه های لحم اندرونی پیه شوند نهم آنکه منفذی
که در حال بودن طفل در بطن مادر فیما بین هر دو گوش دل میباشد و بعد ولادت بند میشود بند نگردد و آنرا امارس سرا و لیس مینامند بفتح میم
و سکون الف و رای مهمله و فتح بای موحده و سکون سین مهمله و فتح سین مهمله و سکون رای مهمله و ضم الف و سکون واو و کسر لام و فتح یای تحتانی
و سکون سین مهمله یعنی مرض آسمانی رنگ بیانش اینست تا دام جنین در بطن مادر میباشد در هر دو گوش دل آن منفذ میباشد که بذریعه
آن خونیکه از جگر و دماغ و دستها در گوش بطن ایمن می آید بی آنکه در بطن ایمن برود بخط مستقیم از گوش ایمن گوش ایسر میرود و از آن در بطن
ایسر رفته بذریعه شریان عظیم در بدن میرود و چه غرض از رفتن خون در بطن ایمن اینست که تا بتوسط شریان در ریه رود و آنجا بسبب هوای
که در تنفس کشیده میشود صاف و سرخ گردد و چون جنین در شکم مادر بذریعه ریه هوا نمیکشد بلکه ریه آن از هوای خارجی خالی میباشد از این سبب

ضرورت رفتن آن در بطن ایمن نیست بلکه خون جنین از هوائی که در مشیمه بود صاف و سرخ شده بتوسط جگر و عروق در گوش ایمن قلب می آید
و از آنجا در گوش ایسر بتوسط منفذی که فیمابین هر دو بود میرسد هرگاه طفل از شکم مادر برآید از ریه خود تنفس شروع کرد آن منفذ بند میشود
چه اکنون کشاده ماندن آن ضرر نماید زیرا که خون جنین در مشیمه صاف شده می آید اکنون صاف شدن منحصر است باینکه خون در بطن ایمن
جمع شود و از آنجا در ریه رود و بذریعه عروق در تمام ریه منتشر شود و با هوای استنشاق مختلط شده سرخ و صاف گردد و بعده در گوش و بطن ایسر
داخل شود و چون این منفذ که فیمابین هر دو گوش بوده باقی ماند و بند نشود لاجرم خون سیاه که صاف نشده پیش از این که صاف و
سرخ شود در گوش و بطن ایسر داخل خواهد شد از ان مفاسد پیدا خواهند شد سوم آنکه در دل درد پیدا شود و آنرا انجینا پکترس نامند بفتح
الف و سکون نون و کسر جیم و سکون یای تحتانی و فتح نون و سکون الف و کسر بای موحده فارسی و سکون کاف و فتح تای هندی و فتح رای
مهمله و سکون سین مهمله یعنی اذیت صدر است این امراض ده گانه اصلی از خاصه امراض قلبیه نیست یازدهم آنست که فعل خاص قلب جاری
کنانیدن خون در ریه بالنسبت ناقص شود لیکن سبب خاص آن در دل نبود بلکه در اعضای دیگر باشد چنانکه مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی

فصل سوم در بیان پری کاردائیس که آنرا در کتب طبیه ورم غشاء القلب نوشته اند و تصریح کرده اند که مراد درینجا از غشا
غیر غشائی است که آن غلاف خریطه قلب است لیکن در حقیقت پری کاردائیس عام است از غشای مماس قلب یا از غشای که غلاف
دل است بالجمله گاهی در غشای غلاف دل ورم پیدا میشود و پری کاردائیس همین است چون در شروع این مرض بیمار بمیرد و تشریح کرده
ببینند غشای مذکور گلابی رنگ غلیظ بود و سبب اینکه در آن ورم بود و خون زیاده جمع میشود و هم ماده رقیم از عروق برآمده بران
مجتمع میگردد که از ان غلظ آن زیاده میشود و چون بیماران بتاخیر و تشریح کرده شود و غشای مذکور بسیار سرخ میباشد زیرا که عروق
صغار بسبب ثقل داشتن زیاده وسیع میشود و خون کثیر در آن جمع میگردد و همچنان ازین عروق ماده لزج منفصل شده زیاده بر غشا
میرسد و ازین سبب غشای مذکور زیاده غلیظ میباشد و این غشای مماس قلب بسبب ماده لزج چسپنده که از عروق صغار برآمده
بران جمع شده از طبقه داخلی غشائی که غلاف قلب است می چسپد گاهی از عروق مذکوره آب رقیق خارج شده در غلاف قلب جمع
میشود و از ان رقت غلاف دل عظیم میگردد و گاهی این ماده رقیق ریم میشود بالجمله گاهی در تشریح این حالات در بیماران جدا جدا وقت
تشریح ظاهر میشوند مثلاً اگر کسی ابتدا مرده و کسی وقت تزاید مرده پس موافق وقت حس مشاهده حالات کرده شود تا کسیکه بعد طول مرض
مرده باشد بعد تشریح در آن جمله حالات مجتمع مشاهده میشوند مثلاً غشای مذکور جائی گلابی رنگ غلیظ میباشد جائی بسیار سرخ
و غلیظ بوده جای با طبقه داخلی غلاف دل چسپیده بوده گاهی بران ریم مجتمع باشد جائی در غلاف آب رقیق جمع بود و از ان
ثابت شود که این همه حالات بتدریج در آن پیدا میشوند در ثانی ازین ورم غشا و ورم در لحم قلب هم پیدا میگردد و انجام این مرض بسه امر
منتهی میشود اول اینکه مرض پیدا شود و زائل گردد و صحت حاصل شود دوم اینکه بعد حدوث مرض صحت شود و غشای مذکور با
طبقه داخلی غلاف دل چسپد سوم آنکه در غلاف قلب آب رقیق یا ریم از ورم خارج شده مجتمع شود و از ان غلاف عظیم و وسیع گردد
و اسباب این مرض اکثر سبب حدوث آن روماتزم واقع شود یعنی جهیر جا که خون زیاده متولد شده ورم پیدا کند باین تجارتهم

فصل سوم در بیان پری کاردائیس

باشد وگاهی مرض گرده هم سبب تولد آن واقع شود و وقتی از ذات الجنب هم این مرض پیدا شود زیرا که حجاب مستبطن اضلاع
جانب ایسر از دل قریب و ملصق است پس هر گاه بسبب ورم و ثقل یا بسبب جوش خون آن پیدا شود از ان در غشای دل هم گرمی حادث
گردد و از ان در غشا هم ثقل شدن پیدا میشود و گاهی بسبب رسیدن صدمهٔ ضرب و زخم از خارج هم این ورم غشا پیدا میشود علامات
اول بخار حادث شود خواه کم یا زیاده لیکن هر گاه با حمی روماتزم این مرض شروع شود تپ بسیار تیز بود و چون تپ زیاده شود خفقان
پیدا میگردد و تا آخر مرض میماند بطور علامت لازمهٔ مرض گاهی کم و گاهی زیاده زیرا که درین وقت بسبب جوش خون جمع میشود
دوم ورم غشای قلب دوم اینکه در جانب ایسر صدر مقابل ضلع پنجم و ششم که جای این قلب است درد شروع میشود و ازینجا بسوی بالا تا
گرد قلب و سینه متصاعد شده تا مفصل عضد ترقوه میرسد از آنجا در جانب انسی دست چپ تا مفصل ناو مشت قبضه رسد بسبب مشارکت
عصب جایی که در تمام اعضای صدر و شکم منتشر شده و هر جا رسیده است سوم آنکه ضیق صدر عارض شود و از تنفس و سرفه بیمار خایف باشد
که ازان درد زیاده میگردد چهارم آنکه بیمار را خوابیدن بر کدام پهلو یا بر قفا ممکن نبود جز اینکه یا بر جانب ایسر قدری مایل شده و شکم را منضغط
کرده و سر نگون ساخته می نشیند یا سر نگون ساخته بر شکم بار خود انداخته می نشیند تا که پردهٔ شکم حرکت نکند که ازان بدل اذیت میرسد
پنجم آنکه همیشه منضجر و با قلق میباشد ششم آنکه بر روی علیل سفیدی ظاهر میشود بسبب آنکه خون کمتر بالا میرود هفتم آنکه چون بر محل
سر اشیف اضلاع بالا جانب ایسر شکم غمز کنند درد زیاده میشود هشتم آنکه نبض بیمار سریع باشد چنانکه در یک دقیقه یکصد و بست بار حرکت
کند لیکن درین مرض نبض یکسان نبود بلکه مختلف باشد گاهی در کسی عظیم و در کسی صغیر و گاهی متساوی و وقتی غیر متساوی و در کسی قوی
و در کسی ضعیف موافق حالات دل مختلف الحالات بود نهم آنکه گاهی اختلال حواس مریض عارض میشود مثل سرسام بسبب آن جوش
خون بود و پوشیده نماند که آمد این مرض مثل آمدن دزد درخانه باشد یعنی در اول مرض علامات اینقدر خفیف میباشند که تشخیص مرض دشوار
بود چنانکه دزد چنین آهستگی می آید که کسی آواز پای آن را نمی شنود و هر گاه این مرض با ذات الجنب جانب ایسر بود تشخیص زیاده تر مشکل باشد
در حقیقت اکثر از ذات الجنب ورم غشای قلب پیدا میشود دهم آنکه هر گاه درین مرض آله مقیاس الصوت بر قلب نهاده آواز قلب استماع شود
سوای هر دو صوت که ذکر آن در تشریح قلب شد که آن هر دو آواز خون بود صدای ثالث که از اصطکاک غشیه پیدا میشود مسموع گردد خصوصا
هر گاه غشای متورم از غلاف قلب بسبب مادهٔ لزج چسپیده که از عروق صغار بر غشا ریخته چسپیدن آغاز کند پس درین وقت آواز اصطکاک
زیاده مسموع شود و چون غشیه بچسپیدن آن وا زیب شود و گرد آن آواز مذکور محسوس میگردد و چون مادهٔ رقیق ورم غشا خارج شده در کیسهٔ غلاف
قلب است جمع میشود و ازان غلاف قلب عظیم میشود و خارج بدن بمقابل دل زیادتی برآمدگی محسوس گردد و درد بر روی دل در اضلاع
مقابل آن حرکت زیاده ظاهر میشود زیرا که از مزاحمت خریطهٔ قلب اضلاع مذکوره زیاده نمایان میشوند ازین سبب حرکت آنها اینجا
زیاده محسوس گردد یازدهم آنکه هر گاه انگشت بمقابل دل سینه زده ادراک صوت نمایند آواز صمت زیاده محسوس شود زیرا که خریطه
مملو از آب شده و ریه از مزاحمت آن از روی دل دور رفته اکنون هوا در آنجا نمانده لیکن پوشیده نماند که این قسم آواز در ذات الجنب هم آید
هر گاه آب عمیق در فضای که فیما بین دو حجاب مستبطن اضلاع است مجتمع میشود و ازین سبب پیشتر نوشته شد که فرق درمیان هر دو مشکل

ست اما باین نحو تفرقه باید کرد که هرگاه این آواز از ذات الجنب بود تا پشت همچنین آواز مستمر محسوس شود زیرا که پرده پهلو تا آنجا رسیده
و جمله پر آب خواهد بود و در ورم غشاء قلب فقط بمقابل قلب این آواز خواهد بود و گردا گرد جائیکه سینه ست آواز جسمی که مملو از هوا باشد
خواهد آمد دوازدهم آنکه چون آب در خریطه زیاده مجتمع شود دل ضعیف و کمزور میگردد و در تنفس زیاده دشواری راه یابد چنانکه در مرض بود
زیرا که هرگاه دل از ورم غشاء منضغط میشود خون در آن از ریه کمتر میرود و ریه ممتلی از خون میماند پس بدین سبب کشیدن هوا دشوار میباشد
سیزدهم آنکه لبهای این مریض نیلگون میشوند چهاردهم آنکه روی آن منتفخ میشود پانزدهم آنکه بدن سرد میشود شانزدهم آنکه در شکم و پایها
بیمار ورم پیدا میشود بعد آن تقسیم علاج این مرض بنسبت بیمار قوی و ضعیف مختلف میباشد پس اگر مریض قوی باشد باید اول
فصد گیرند و تا ده یا دوازده اونس خون یکبار برارند و اگر ازین فایده حاصل نگردد بمقابل دل زلو چسپانند بعد آن چنان باشد که از آن
تا ده اونس خون برآورده شود بعده کلومل دو گرین افیون ربع گرین تا نصف گرین باهم آمیخته حب بسته بخورانند بعده دو ساعت
تا اینکه ورم دفع شود یا اثر آن در دهن ظاهر شود مثل اینکه مسکس سپیدی دهن قدری سرخ گردد یا لعاب دهن زیاده پیدا کند پس این دوا
خورانیدن آن ترک کنند چون ثابت شود که آب در غلاف دل مجتمع است پلستر بلستر نهند بعد از آن ادویه مدره مثل پتاسی اسیٹاس
ده گرین یا پتاس نائٹراس تا پنج گرین بعد چهار چهار ساعت همراه آب ساده بنوشانند تا ماده بادرار دفع شود و چون درد درین علت شدت
کند پس علاوه آنچه همراه کلومل افیون میخورانند افیون ساده هم بخورانند که از آن در درد تخفیف آرام حاصل میشود و اول باید که یک گرین بخورانند
اگر از آن موقوف نشود بعد دو ساعت دیگر بخورانند همچنین بخورانیده باشند تا که درد آرام پذیرد یا اثر ضرر افیون ظاهر شود مثل اینکه غنودگی
گردد و خشکی در دهن بیمار زیاده شود پس استعمال آن ترک کنند چون درین مرض بیمار بسیار ضعیف میشود و وقت تیز دفع کردن مرض از
بزور قوت خود ممکن نبود لهذا باید که هر روز دوائی مسهل ملین داده باشند تا بسبب آن در دفع کردن آن محتاج بسوی قوت نشود
و اگر عوض مسهل حقنه یکبار از آب گرم و روغن بیدانجیر یا آنچه استعمال آن نزد طبیب مناسب باشد داده باشند بهتر خواهد بود و غذا
بسیار خفیف مثل یخنی ماء اللحم و آرا روٹ و آب برنج یا ماء الشعیر بخورانند هرگاه ضعف و کمزوری در بیمار بذریعه ملاحظه نبض ظاهر شود در آن
وقت کدام قسم از شراب مثل شراب برانڈی بخورانند از یک آونس تا دو آونس بعده دو یا چهار چهار ساعت بنوشانند حسب قلت و
کثرت ضعف و اگر بیمار از شرب شراب محتاط بود ایمونیا کاربناس بجائی شراب پنج گرین تا ده گرین همراه آب حل کرده بنوشانند و چون
این مرض تشخیص ضعیف و کمزور عارض شود هرگز فصد نگیرند و زلو هم بسیار کم بمقابل قلب چسپانند و عوض آن حجامت بلا شرط بمقابل
قلب بکار برند تا خون در گوشت جذب شود و بسوی رحم کم رود و بعده کلومل یک گرین افیون ربع گرین بعد چهار چهار ساعت بخورانند
تا که اثر آن در دهن ظاهر شود پس آن دوا ترک کنند اگر بعد استعمال کلومل افیون بسبب زیادتی درد محتاج بخوردن افیون ساده شوند
حسب ضرورت بخورانند تا که از درد امان شود و آنچه از آب رقیق در غشای قلب مجتمع شده باشد برای جذب آن پلستر بلستر نهند
و برای ادرار ادویه مدره مذکوره در علاج قوی بنوشانند و حقنه هر روز داده باشند لیکن اینجا چون مریض ناتوان محتاج تقویت است پس
باید که غذای کثیر الغذا و خفیف سهل الهضم مقوی بود مثل شوربای لحم با اجتماع بیض نیم برشت بخورانند بخلاف اول که قوی است

آنجا تقلیل غذا و تلطیف تدبیر مقصود است و چون ضعف در بیمار زیاده معلوم شود از ملاحظهٔ نبض درین وقت کدام قسم از شراب مثل شراب برانڈی وغیره یا ایمونیا کاربناس همراه آب بنوشانند بعد دو ساعت یا چهار ساعت موافق زیادتی و کمی ضعف تا هرگاه آب مجتمع شود در غلاف قلب خواه در شخص قوی یا بیمار ضعیف از نماندن یا اشتداد تنفس گس نوشانیدن مدرات خارج نشود پس درین وقت از آلهٔ مجوف سر و کار این آب بیرون آرند باین طور که درمیان ضلع پنجم و ششم جائیکه این هر دو ضلع با استخوان قص متصل شده اند و بنالهٔ آله را بکمال احتیاط قدری داخل کرده باز بیرون آرند و ببینند که آب خارج میشود یا نه اگر آب برآید بهتر والا باز قدری زیاده داخل کرده ببینند همچنین آهسته آهسته داخل کرده باشند تا اینکه آب جاری شود و زخم بدمل رسد **فصل چهارم در ورم لحم قلب** که انرا کاردائیٹس می نامند گاهی اول ورم در گوشت دل عارض شود و از ان با غشاء آن خواه غشای خارجی یا داخلی آن منتهی شود و گاهی از ورم غشای خارجی پیدا میشود چنانکه گفته شد و گاهی از ورم غشای که مثل غشای خارجی در باطن قلب است این ورم پیدا میشود بالجمله ورم لحم قلب تنها نباشد بلکه ضرور است که با ورم غشای خارجی یا داخلی بود لهذا اگر با ورم غشای خارجی قلب بود بمعالج آن پردازند چنانکه نوشته شد و اگر با ورم غشای داخلی بود پس [illegible] انشاء الله بعد ازین گفته خواهد شد بعمل آرند تمثیل لطیف اینجا امراض قلب با امراض ریه مشابه اند یعنی که در امراض ریه چنانکه [illegible] اندرون قلب است چنانکه التجاوات الجنب بود اینجا ورم غشای خارجی قلب است چنانکه آنجا [illegible] است **فصل پنجم در ورم غشای داخلی قلب** است آنرا انڈو کاردائیٹس نامند این ورم در غشای داخلی [illegible] در اغشیه که قریب منفذ گوش قلب در شرائین عظیمه آن واقع اند یعنی بر دروازه قلب موسوم اند عارض میشود و بعد تشریح مریض این غشا [illegible] گلابی رنگ غلیظ میباشد بسبب زیادتی خون ورم و گاهی ورم میشود تا بحدیکه که از ورم برمی آید بر غشا محسوس میگردد و لیکن نسبت غشای خارجی بسیار کم میباشد زیرا که این ماده اینجا همراه خون از دل بیرون میرود لیکن بر دروازه قلب ماده مذکور مجتمع میباشد گاه گاه این ماده مثل انگور زخم یعنی خشک ریشه مجتمع بود و گاهی این انگور از غشا جدا شده با خون مختلط گردیده بسوی دماغ میرود و آنجا در شرائین تسدید پیدا میکند بالجمله چون این ماده بر اغشیه که در دروازه قلب اند مجتمع میشود و غلیظ و متورم گردند در کار خاص خود قاصر میشوند مثلا یا دروازه بند نکنند یا بسبب ورم مجتمع شده با خود ها چسپیده شوند و درین وقت امراض قلبیه دیگر ازان پیدا شوند مثل اینکه گوشت دل یا دو غلیظ میشود یا دل وسیع گشته رقیق و تنگ میگردد چه هرگاه دروازه قلب از کار خود قاصر شود از انها وقتیکه خون از دل از خود بذریعه شریان عظیم بسوی بدن دفع میکند آنقدر ازان بسبب بند شدن منفذ گوش دل جمله خون بسوی شریان نرود بلکه بعض بسوی شریان و بعض بسوی گوش دل عاید میشود و قلب را مشقت عظیم در دفع کردن آن می افتد و بعد این مشقت دفع چون دروازهٔ شریان بند نمیشود این خون رفته در شریان باز بسوی آمده از شریان دل میرسد و درین کثرت مشقت بسا ضعف قوی لحم قلب غلیظ میگردد چنانکه جمله عضلات در مشقت غلیظ میشوند و بعد مشقت زیاده دل ضعیف و کمزور میشود و از کمزوری خود رقیق میگردد و زیاده وسیع میشود و اگر کمزوری پیدا نشود و قوی ماند غلیظ شده بر حالت خود باقی ماند و ازین نقصان مضرت های دیگر بریه و جگر میرسد که آینده مذکور خواهند شد انشاء الله تعالی و سبب این مرض [illegible] که باهمی جدا بود و از ورم اغشیه [illegible]

پیدا میشود که آن وجع مفاصل و اوجاع عضلات است و در بعضی مرض این ورم غشائی داخلی پیدا میشود علامات اول حمی روی میدهد
بود و چون این مرض شروع شود بخار زیاده گردد و بمقام دل درد و ثقل محسوس شود و اضطراب و قلق و خفقان زیاده بود و نبض ابتدای
مرض سریع و قوی میباشد و در آخر آن هرگاه فعل دروازه قلب ناقص گردد خفقان و حرکت قلب خارج زیاده محسوس شود مگر نبض ضعیف
میباشد زیرا که درین وقت بسبب فساد فعل دروازه قلب خون در شریان کم میرود و این مریض نفس کشیدن بر پشت خوش آید بر پهلو و دیگر وضع
آرام نیاید و هرگاه آله مقیاس الصوت را بر دل نهاده بشنوند آواز جدید از دل مثل آواز منفخه مسموع شود اما این صوت جدید همراه
آواز عظیم که وقت خارج شدن خون از دل در حال صحت برمی آمد یافته میشود و این علامت شروع مرض است مادام که فعل دروازه باقی
است یعنی بند و کشاده میشود اما فقط از غلیظ شدن غشائی دروازه قلب خون زور و شدت خارج میشود و بسبب آن صدای منفخه
پیدا میگردد لیکن هرگاه فعل غشا قاصر و ناقص شود یعنی دروازه دل بند نگردد آنزمان آنچه وقت برگشتن خون در حال صحت آواز خفیف می آمد
که آن از بند شدن دروازه و آواز قرار گرفتن خون بر آن بود هم همراه آن آواز منفخه پیدا شود و حاصل اینکه وقت نقصان فعل دروازه آواز
تازه منفخه از قلب همراه هر دو آواز عظیم و صغیر طبیعی آن که صدای دفع و بازگشت خون است مسموع میگردد و درین مرض این آواز از دل تا بترقوه
هر جا که آله را نهاده بشنوند مسموع میشود زیرا که شریان عظیم تا مسافت دراز رسیده پس آواز دروازه آنهم تا دور شنیده میشود بخلاف ورم غشائی خارج
که صدای آن تا محل دل مسموع میشود لهذا هرگاه صدای جدید موصوف از دل دورتر تا ترقوه بشنوند یقین کنند که ورم در غشائی اندرونی
دل راه یافته و گاهی علامات این ورم هم چنان خفیف میباشد که تشخیص مرض دشوار بود و لامحاله مرض میباشد لهذا واجب است که هرگاه
شخصی با درد اعضا و حمی مبتلا شود که آنرا تپ و ست از هم میگویند فوراً باله مقیاس الصوت آواز قلب را بشنوند و چون از صدای که مشابه
با آواز منفخه باشد ثابت شود که ورم غشائی داخلی قلب شروع شده فوراً بعلاجش مشغول شوند چنانکه گفته میشود علاج اگر بیمار قوی
باشد فصد گیرند و خون قدر فیاد اونس برآرند و اگر زیاد حاصل نشود زلو بمقابل دل چسپانند بعده کالومل دو گرین همراه ربع یا نصف
گرین افیون بخورانند بعد دو دو یا چهار چهار ساعت تا که سرخی در دهن پیدا شود و این اثر دوای مذکور آید و یکبار مرهم سیماب
بمقام ابطین یعنی کش ران و زیر بغل بمالند تا اثر دوا در دهن سرخی پیدا شود که از آن ورم غشائی قلب دفع خواهد شد غذا این مریض کم دهند
مادام که علامات ورم دفع شوند بعد بلا تجذبات و دوا دهند پس از پنج گرین تا ده گرین بنوشانند سرب شیر هر بیست وقت
یا آب آهن همراه آب بنوشانند بیمار را و دوشانرا فهمایش کرده دهند که آرام و راحت باشند و از مشقت سخت اجتناب کنند و خبر که مشتمل بر زیادتی
خوشی زیاده غم باشد محفوظ دارند و اگر این شخص ضعیف باشد خون از او برنیارند بلکه عوض آن بر نهادن حجامت بی شرط بمقام دل
اکتفا کنند و دیگر علاج بتقلیل زدن موافق برداشت علیل بدستور دارند قوی و ضعیف هر دو مریض بند یعنی حقنه دهند تا دفع مرض
و حصول قوت التزام نمایند که یکبار اسهال آورده باشند و چنین غذای بخورانند که از آن ریاح پیدا نشوند و الا معده و پرده شکم مزاحمت
با قلب کرده اذیت خواهند رسانید فصل ششم در زیاده شدن گوشت قلب و آنرا به زبان انگلش هایپرتروفی گویند
و نیست که چونکه دل هم عضله است از عضلات بدن پس چنانکه دیگر عضلات بدن زیاده یا عظیم غلیظ میشوند دل

مشقت و ریاضت عظیم و غلیظ میگردد و چونکه تعلق مشقت و ریاضت در اخراج خون از بطنین است لهذا از زیادتی مقدار لحم متعلق لحم
هر دو بطن است و گوشت گوشهای آن زیادتی عارض نمیشود هم چون بطن ایسر مشقت و ریاضتش زیاده است چه از آن سودن خون بکمال
زور و قوت در بدن صورت میگیرد لهذا گوشت آن بنسبت بطن ایمن در مرض هم زیاده عظیم و غلیظ میشود بالجمله این زیادتی مقدار گاهی مختص بلحم
آن میباشد و مقدار جوف بطون بنسبت طبیعی خود میماند و گاهی با زیادتی مقدار لحم وسعت جوف بطون هم زیاده میشود و در تشریح
از وزن کردن دل ثابت شده است که دل شخص معتدل القامت المقدار از هشت اونس تا ده اونس وزن میباشد اگر بسیار قوی باشد تا
دوازده اونس میرسد در این صورت هرگاه قلب شخص اوسط یا ضعیف از این وزن زیاده برآید دانسته میشود که مقدار قلب زیاده شده بود
و همین مرض داشت و اگر از این کم مقدار برآید دانسته شود که مقدار گوشت آن از نسبت طبیعی کم شده بود یعنی مرض ضمور میداشت لیکن
پوشیده نماند که دل عورات از مردان صغیر میباشد مثلا هرگاه یک مرد و یک عورت که در قد و قامت برابر باشند تشریح کرده شوند و بعد تشریح دلهای
هر یک را وزن کنند دل عورت قلیل المقدار و قلیل الوزن خواهد بود به نسبت قلب مرد و همچنین مردان کم سن نابالغ که دلهای شان از مردان
جوان صغیر و قلیل الوزن میباشند هم دانسته شود که آنچه در بیان تشریح قلب نوشته شد که گوشت بطن ایسر به نسبت ایمن زیاده غلیظ است پس زیادتی
غلظ آن از ایمن دانستن ضرور است آن مقدار ضعف یعنی دو چند است تقریبا پس هرگاه از این نسبت طبیعی زیاده فرق یافته شود از آن دانسته
شود که بسبب مرض بوده باشد طریقه دوم معرفت این است که هم در تشریح ثابت شده که دل شخص اوسط در مقدار بقدر مشت یعنی دست مضموم
میباشد پس اگر از آن مقدار زیاده یافته شود آنرا زیادتی مقدار لحم قلب باید شمرد و هرگاه در تشریح دل را شگافته ببینند بخوبی معلوم میشود
که تنها گوشت قلب زیاده شده بود یا بطون هم وسیع شده بودند پس اگر تنها زیادتی در لحم یابند زیادتی مقدار لحم قلب باشد و اگر وسعت بطون
زیاده یابند زیادتی بر وسعت بطون خواهد بود و اگر هر دو زیاده یابند در هر دو زیادتی دانند سبب این مرض همان است که مانع سهولت
جریان خون از قلب باشد و آن گاهی مرض دروازه قلب بود چنانکه در فصل سابق گذشت و گاهی این حالت از مرض شریان عظیم پیدا میشود و بکه
آن سخت مثل استخوان شود زیرا که هرگاه شریان از تحریک قلب کشاده نگردد و خونیکه از دفع قلبی آن می آید شریان برای آن وسیع نشود
و خون را جای خود جریان نمیدهد پس خون در دل ممنوع از جریان شده میماند چنانکه هرگاه در دروازه قلب ورم حادث میشود و بسبب آن
خون در دل مجتمع میگردد و بسوی بدن نمیرود و گاهی هرگاه در شریان جای بسبب مرض در آن ورم و زیادتی وسعت پیدا شد خون کثیر مجتمع
میشود و آن راه جریان خون را تنگ میکند و از آن خون در دل ممتنع از جریان شده مجتمع میماند و گاهی این حالت از خاص مرض خون عارض
میشود هرگاه خون زیاده رقیق گردد و اثر دفع و تحریک قلبی اقبول نکند یا زیاده غلیظ شود و بسبب غلظ خود اثر تحریک قلبی اقبول نکند و گاهی
از بیماری گرده این مرض پیدا میشود علامات هرگاه مقدار لحم قلب زیاده میشود آنگاه حرکت قلب زیاده نمایان میگردد و هرگاه دست
بر سینه بیمار محل قلب نهاده احساس کنند مقدار دل را از بیرون وسعت خود زیاده از نسبت طبیعی لایق شخص کو را یابند بالیقین دانند که مقدار
لحم قلب زیاده شده و خفقان این مرض لازم میباشد گاهی زیاده و گاهی کم و در سینه بیمار مقابل قلب کلفت یابد و در تنفس حرکت نفس
سریع و صغیر یا عسیر بود زیرا که چون دل بسبب زیادتی مقدار خود خون را بزور و قوت دفع میکند از این سبب خون کثیر زیاده بسوی ریه میرود

وبقدری که خون در سینه زیاده میشود میخواهد که هوای کثیر کشیده خون را برودی صاف کند تا بار خون در دل رود و از آن بیخالی
گردد و گاه گاه سرفه هم درین مرض عارض شود و بسبب متاذی شدن ریه از زیاده رفتن خون در آن صداع و ضربان شرائین صدغین زیاده بود
و دوران سر عارض گردد و بر روی علیل سرخی ظاهر باشد و این علامات چهارگانه در آخر این مرض وقتی یافته شوند که مرض از غلظ خون
عارض شود و درین وقت نبض زیاده قوی و غلیظ میباشد و هرگاه این مرض از خون رقیق و سفید عارض شود درین وقت نبض ضعیف و صغیر میباشد
و هرگاه از تنگی دروازه قلب بود نبض دقیق میباشد اما قوی بود و هرگاه از کشاده ماندن دروازه شریان باشد که غشیه آن با خود ملصق شده
باشند بند نشوند و بسبب آن خون رفته در شریان باز پس در قلب آید و از آن این مرض پیدا شود درین وقت نبض مطرقی میباشد و هرگاه بر دل
انگشت نهاده آواز قلب بشنوند آواز غلیظ و عمیق می آید بسبب زیاده شدن مقدار گوشت قلب و این آواز صاف نمیباشد بلکه معلوم
میشود که در دل چیزی مثل پارچه صوفی یا غشائی پیچیده شده و بسبب آن آوازی که صاف می ماند نمی آید و گاه این مرض میباشد لیکن خفقان
بآن کم بود یعنی حرکت قلب زیاده نبود چنانکه در اهل هند اکثر چنین مشاهده شد زیرا که اغذیه ایشان اکثر چنان هستند که از آن خون گرم و
قوی کمتر پیدا میشود بخلاف اهل ولایت انگلش و ایران که هرگاه با ایشان این مرض عارض میشود خفقان زیاده بود و علاج عام برای آن اینست
که مریض را بآرام دارند و نگذارند چیزی که حرکت قلب زیاده شود مثل حرکات بدنیه و جماع و حرکات نفسانیه مثل غم و خوشی از آن باز دارند و سوار
گردیدن پیچی برای آن بهتر است و کاری که مرغوب طبع آن بود اما موجب فرح مفرط نباشد و بآن مشغول دارند مثل اینکه کسی از قصص و دیگر
خوش می آید یا کسی املا خط کند یا چیزی مرغوب باشد برای کم کردن حرکت قلب دیجیطلس بطور سفوف یا آب مطبوخ یا تنکچر آن بنوشانند
والکسترکت بلادونا بر چرم یا کاغذ مالیده بر دل چسپانند و مادام که حرکت قلب کم شود بر قلب چسپیده دارند و هر روز مسهل ملین بخورانند
داده باشند که یکدو بار اجابت شده باشد و نوبت بقبض نرسد و علاج خاص آن اینست که بهر سببی که باشد علاج خاص آن کنند مثلا اگر از
غلظ خون بود تبرید و ترقیق خون متوجه شوند و تدبیر مثل اینست که اول مسهل دهند بهترین مسهلات درین وقت میگنیشیا سلفاس است که
چهار درام از آن همراه مطبوخ برگ سنا مکی و هشتم حصه یک گرین تارتر ایمیتک بخورانند تا که قدری غثیان ماند لیکن قی نباید چه از آمدن قی
درین مرض مضرت ها متصور اند و از ماندن غثیان فایده خاص مطلوب است که آن قدری کمزوری پیدا میکند و این مسهل هر روز یا یک
دو روز میان داده باشند حسب ضرورت و این مریض را اغذیه کم دهند چه مطلوب تقلیل دم است و غذائی که دهند در آن ملحوظ باشد که انچه خون
قلیل پیدا کند مثل کچری دال مونگ و فرو آت دهند و مصالح حاره در غذا ندهند که گرمی خون پیدا میکند انچه از رقت و سفیدی خون
باشد آن تدبیر مغلظ دم بعمل آرند مثل اینکه اغذیه جیده مولده دم مثل گوشت و لحم و شوربا و شیر و صفار بیضه نیمبرشت بخورانند موافق هضم
آب آهن بنوشانند و انچه بر هضم غذا معین باشد نیز بخورانند مثل ایسد مورباتک دائیلوت یا نائتریک ایسد دائیلوت [illegible] قهوه
وآب مطبوخ برگ جنتیانا مثل چای بنوشانند و مثل چای کم بود و گرین بخورانند اگر قبض باشد تا اجابت بسهولت شود فقط

فصل هفتم در دل آتشین یعنی وسیع شدن دل و رقیق شدن دیوار آن گاه گاه بطون دل یعنی بطن ایمن یا بطن ایسر خاص را عارض
بطون گوشهای دل وسیع میشوند و دیوارهای لحمی آنها نازک و رقیق میگردند لیکن اکثر آنست که بطن ایمن یا ایسر [illegible]

سبب آن همانست که سبب زیاده شدن مقدار گوشت دل است یعنی زیاده مشقت و ریاضت لیکن هرگاه راه نفوذ خون بسبب
نقصان و وانه دل بند میگردد دل را در اخراج خون از خود زیاده مشقت و ریاضت میشود پس اگر شخص قوی است آنرا مرض زیادتی مقدار
گوشت دل عارض میگردد و اگر ضعیف است از زیاده مشقت ضعیف میشود و چون گوشت دل ضعیف گردد بطون قلب وسیع میشوند
و دیوارهای آن رقیق و تنک میگردند و در مرض سوم که آنرا استسقا نامند بطون گوشت مثل بطن ایمن خاص دل وسیع و دیوارهای آن رقیق میشوند
هرگاه گوشت دل رقیق میشود و در آن وقت هم بطون دل وسیع میگردند و این سبب اکثری الوجود است این قسم مرض در پیران اکثر عارض میشود
علامات هرگاه بیمار قدری مشقت میکند خفقان و دوران سر عارض میشود و نبض لین و ضعیف میباشد اکثر ورم بر قدمین هویدا
بود و سببش اینست که چون مرض بود خون در بطن ایمن زیاده مجتمع میماند ازین سبب آنچه خون در جگر و معاء و پاها بسوی دل میرفت کم میگردد و درین
اعضا زیاده مجتمع ماند بهمین سبب جمله اعضا متورم و زائد المقدار میشوند لیکن چون پاها در جانب اسفل واقع اند لهذا ظهور آن در آن
زود و بیشتر از همه میشود و همچنین روی علیل بر گرد چشمها تهیج محسوس شود زیرا که خون از سر و چهره کم بر میگردد و لبهای علیل مائل
به نیلگونی بود زیرا که خون بسبب اجتماع در آن موضع سیاه میشود و رگی که در گلو هر دو جانب یمین و یسار است ممتلی از خون میماند و حرکت
شریانی رگ گلو بالای ترقوه زیاده محسوس شود و حرکت قلب از خارج صدر محسوس میشود و قوی نمیباشد لیکن عرض مسافت مثل مرض
زیادتی مقدار لحم قلب زیاده محسوس شود زیرا که بطون زیاده وسیع شده اند پس بقدر زیاده شدن وسعت زیاده محسوس میگردد و آواز
دل غلیظ میباشد لیکن صاف بود زیرا که دیوارهای آن رقیق اند بخلاف زیادتی مقدار لحم که در آن گوشت قلب غلیظ بود ازین جهت
آواز دل صاف نمیباشد **علاج** عام درین مرض آنست که بیمار را در راحت و آرام دارند و از اسوغاثه و سفر و حرکات بدنیه
و نفسانیه و از سیر بالا رفتن و از جماع و بالجمله از هر چیزیکه حرکت قلب را زیاده کند باز دارند و در غذا اغذیه صالحه خفیفه که مولد ریاح نباشند
خورانند چه از تولد ریاح در معده درین مرض اذیت و ضرر حاصل میشود و تقویت قلب نماید بخورانیدن آب آهن یا سیرپ فیری آیوڈائیڈ
هرگاه ورم بر رو و شکم و اطراف ظاهر شود مدرات نوشانند تا مائیت کم شود و قبل نوشانیدن مدرات مسهل دهند باد و مسهله که اخراج مائیت
کنند زیاده رقیق بر می آرند و بهترین مسهلات اینجا اینست که یک گرین سفوف ... سفوف جیلپ یک هفت گرین تخم بیل کالومل هریک
گرین همه آمیخته یکجا بخورانند و در یک هفته سه بار موافق این نسخه بفاصله یک یک روز مسهل دهند و در ایام خالی از مسهل بعد آن شربت
پتاس و پتاس ایسیٹاس یک پنج گرین پتاس بای ٹارٹراس بست گرین با هم آمیخته یا علیحده علیحده با آب آمیخته نوشانند و بیمار را دلی سیر
کردن مفید است و در خانه هوادار که هوایش صاف باشد بیمار را دارند **فصل هشتم در قلت مقدار دل** که آنرا بزبان عربی صغر القلب
و بزبان انگلش ایٹرفی گویند و چون در تشریح دل این مریض دیده شد بدستیاب مشاهده میشود چنان معلوم میگردد که گویا دل اطفال را
بر آورده در سینه جوان نهاده اند و اکثر این مرض از فاقه کشی یا از کم خوردن یا از خوردن اغذیه ردیه و از زیاده خوردن افیون پیدا میشود
و یقینی این مرض خون در بدن بیمار کم پیدا میشود و از قلت خون دل صغیر میگردد **علامات** هرگاه بر دیه انگشت دق کنند آواز دل ... میشود
آواز صاف ... لیکن از دل ... زیرا که از صغر قلب ... بالای دل ... ضلع صدر میباشد و دل ... ازین جهت

آواز دل بنظر می آید و مسموع میشود و همچنین حرکت دل از خارج صدر محسوس میشود و هرگاه دست بمقابل قلب بر سینه نهاده احساس کنند
آن زمان هم حرکت قلب محسوس نمیگردد یا بسیار قلیل محسوس میشود و هرگاه آله مقیاس الصوت نهاده آواز دل را بشنوند مسموع نشود
یا قلیل مسموع گردد و چون نبض این بیماران ضعیف و صغیر بود گویا ناممکن العلاج شد علاج خاص آن هیچ نیست جز اینکه تدبیر زیاده پیدا کردن
خون کرده شود مثل اینکه غذائی خوش خورانند و در هوای نیک دارند و آب آهن نوشانند و آنچه از زیاده خوردن افیون عارض شده باشد
رفته رفته آن را ترک کنند **فصل نهم در صلابت و غلاظت غشیه غلافیه قلب** بطور دوره واقع شود و آن را بلغت لاتین
و آلف کارڈیس بلغت انگلش گویند زیرا که ... الف گویند یعنی متغیر شدن ... الف یعنی ... های قلب ... سبب آن
همانست که پیشتر نوشته شد که هرگاه غشای داخلی قلب متورم میشود همراه آن این غشیه یا نزد گاهی متورم میشوند و این مرض پیدا میشود
سبب دوم محدث آن گاهی جوانی و شباب است زیرا که رومت از غشیه ... باشد ... و در سن جوانی خاص عارض میشود
و در سن پیری هم این مرض عارض میشود لیکن درین وقت اثر آن ... نمیباشد بلکه از رسیدن غذای خوش این غشا سخت غلیظ متصل می شود
میشوند و گاهی در آن استخوان پیدا میگردد و گاهی در زمان شیخوخت این غشا خشک شده سخت غلیظ میشود چنانکه هرگاه بر قلب
گردد سخت میشود یا جلد بدن پیران سخت و درشت غلیظ میشود و این مرض غشای گاهی در هر دو شریان عظیم که از بطون دل رسته اند در
بطن گوشهای دل عارض میشود اکثر قسمت که در بطن ایسر یا بطن ایمن تنها بود و گاهی فقط در دو دروازه شریان عظیم میباشد تفصیل احوال این
مرض غشای قسمت که گاهی این غشا فقط غلیظ شده وقت نفس خون را مزاحمت میکند لیکن چون اثر قوی ... جمع شدن خون
در دل یاد تی لحم دو قلب عارض شود و بسبب آن افعال قلب ... گردد و خون اندرون و قوت خود بسوی ... میکنند تا هرگاه این غشیه با خود
چسپیده شود آن زمان اذیت و تکلیف زیاده ... قلب گردد و خون بیشتر در دل ... از خروج شده مجتمع گردد و از آن یادتی خفقان
و دیگر عوارض و مرض عظیم شدن دل نوشته شد موجود باشد هرگاه این غشا غضروف یا استخوان گردد و در آن نیز زیاده عارض میگردد
و بطون او وسیع میشوند زیرا که درین قسمت آنچه خون که از دل بسوی ... بالا رود باز بسوی دل ... پس اگر در بطن ایمن بود خون ...
کمتر رود و در گوشهای ایمن زیاده مجتمع ماند و گوشهای زیاده وسیع گردد و آنچه خون از جگر ... دیگر رسانند خون از جگر ... مجتمع ماند
و از آن تهیج و ورم در شکم و اطراف ظاهر گردد و درین صورت بانضمام قلب جگر هم منتشر شود و هرگاه ... بطن ایسر بود خون بسوی بدن کم رود
و از شریان ... در گوشهای ایسر مجتمع شود و آن گوش ... وسیع گردد ... خون را از ریه بسوی ... درون ... مثل ... بطن ایمن هم
ممتلی ماند و درین صورت با تضرر قلب ریه هم متضرر شود و گاه گاه درین صورت خاص نفث الدم هم عارض شود و بسبب متضرر شدن ریه
اجتماع خون علامات درین مرض هم علامات ... مرض ... میباشند که از آن تشخیص مرض دشوار بود و هرگاه بسبب رومت این مرض
این مرض پیدا شده باشد علامات آن قبل از حدوث مرض موجود بوده تشخیص دشواری نباشد لیکن هرگاه از اسباب دیگر بود درین وقت البته
تشخیص دشوار میشود بالجمله در ابتدای این مرض گاهی درد خفیف بمقام دل محسوس شود و هم در مفصل عضد بجانب چپ تا بازو جائیکه عضله
کلان فرود آمده تا خنصر بنصر رسیده است این درد معلوم میشود لیکن گاهی تا مفصل مرفق رسیده باز ماند و گاهی تا مشت دست میرسد و گاهی تا

بسوی طرف خنصر و تا طرف انسی خنصر میرسد زیرا که عصب مذکور تا انجا میرسد پس جائیکه عصب میرسد همان وقت اذیت آن بهمان جا درد
محسوس میشود لیکن پوشیده نماند که این درد گاهی در بعضی معده هم یافته میشود لهذا هر گاه این درد یافته شود آنگاه آواز دل را شنیده تفقد
کنند پس اگر آواز دل بدستور صحت باشد درد مذکور را از علامات مرض معده بدانند و اگر آواز دل انحراف از صحت حال یابند چنانکه مذکور
شد از علامات مذکوره بدانند که مرض قلبی است ایضاً از علامات این مرض اینست که بیمار از ادنی تعب و مشقت در خفقان مبتلا میشود
و در تنفس سرعت و صغر و تواتر راه یابد مثل کسیکه در مرض ربو مبتلا باشد یا زیاده می دود و از ان در تنفس سرعت و تواتر راه یابد و سبب وقوع
فساد و تغیر در تنفس اینست که دل در کار خود که دفع کردن خون است تعجیل میکند و درینحالت گاهی خون همراه نفث خارج میشود زیرا که هر گاه
گوشت ایسر قلب از خون خالی نمیشود بسبب تنگ شدن راهی که در میان آن و بطن ایسر است پس خونیکه از ریه بسوی آن می آید آنرا نمیگیرد و
آن خون باز بریه میرود و دل از بطن ایمن نیز بقوت خود خون را بسوی ریه میفرستد از ان ممتلی میماند و بوار القوت میکشد درین زود
وقوت میکنس ممبرن آن شگافته میشود و از ان خون همراه نفث خارج میگردد و از خارج شدن خون فی الجمله ریه را راحت حاصل میشود
و بسبب جاهل این مرض را سل میدانند لیکن آن بسبب مرض قلبی بود و همچنین این سوء تنفس هم بسبب قلب بود و هر گاه در دروازه بطن
ایمن قلب فساد مذکور عارض شود و از ان خون در معده و جگر و امعا و اطراف مجتمع ماند پس گاه گاه درینوقت خون از معده همراه قی هم
میشود و سبب آن همان باشد که گفته شد و هر گاه بسبب این فساد دروازه قلب یا دقی مقدار گوشت دل یا وسیع شدن بطون آن درین
مرض عارض شود پس علامات آنهم درین مرض موجود بوند و نبض بیمار هم همان باشد که در فصلین مذکورین نوشته شد علاج تا هم
که زیادتی مقدار دل یا وسیع شدن بطون قلب پیدا نشده باشد علاجش همین است که بیمار را در آرام و راحت دارند و از محنت و مشقت
باز دارند تا دل غلیظ و وسیع نشود و امریکه مورث زیاده شدن حرکت قلب است مثل فکر و غم و غیره آنرا از بیمار دور دارند باقی علاج بهمان نسبت
که در علاج زیادتی مقدار قلب و وسعت بطون آن نوشته شد **فصل دهم در بیان تولد شحم در قلب** و این بر دو قسم است یکی آنکه بر ظاهر
قلب شحم کثیر پیدا شود چنانکه در جمله بدن گاهی بالائی عضلات زیاده پیدا میگردد دوم آنکه لحم قلب خود شحم و پیه گردد و اصل مرض همین
است سبب قسم اول زیاده متولد شدن ماده شحمیه در تمام بدن است از ان بر دل هم چربی پیدا میشود و ضرر آن همین قدر است که مورث ضعف
خفقان میشود بسبب مانع شدن برای حرکت قلب صاحب شحم قلبیه از مشقت کردن و از زینه بالا رفتن دشوار بود و علامتش اینست که نبض
ضعیف بود و دوران سر عارض شود بسبب آنکه خون بدماغ کم میرسد از ان دماغ ضعیف میگردد و هم هر گاه آواز دل را بشنوند آواز
ضعیف از دل مسموع میشود و هر گاه انگشت بر محل دل زده احساس کنند آواز جسم صمت زیاده در مسافت مثل آوازی که در زیادتی مقدار
لحم قلب مسموع میشد اینجا هم مسموع گردد زیرا که از زیاده شدن شحم هم مقدار دل زیاده شد ازین جهت هر قدر که دل در مسافت مقدار
زیاده شد همان قدر در مسافت آید آواز آن مسموع شود علاج مادام که چربی بر دل زیاده ماند از مشقت و دویدن و از زینه بالا رفتن
احتیاط نمایند که از ان تکلیف زیاده خواهد شد و طبیعت لین دارند که از قبض هم تکلیف میشود و چنان تدبیر کنند که آینده چربی پیدا نشود و
آنچه بر دل و معده و غیره پیدا شده آهسته آهسته بطرف و منجذب گردد و برای آن دل ضرور است که آنچه مزید شحم اغذیه اند مثل تمام شیرینی

و روغن زرد و سیاه و زیره و چربی گوشت و آنچه لعابدار باشد مثل برنج و آلو و اروی و آرارو ت و ساگودانه و نشاسته و رتالو وغیره از آن
اجتناب کنند و همچنین از اقسام تره ها احتیاط نمایند و گوشت که خالی از شحم باشد و نان گندم و ترشی لیمو و تمرهندی و دال مونگ و دال ارهر بلا
روغن و بلا مصالح حاره بخورند و چون از تعین شحم جدید پیدا نخواهد شد درین وقت آنچه شحم بالای دل بوده آنرا خون برای گرم داشتن خود
در خود خواهد کشید بعد آن ریاضت خفیفه مثل سواری اسپ بعمل آرند و گرم داشتن بدن و عرق آوردن خواه بذریعه حمام گرم بود یا بوجه دیگر
مفید است و چون بدن لاغر شود آنوقت ریاضت قوی بعمل آرند فقط و قسم ثانی که ریشه های لحم قلب شحم میشوند و آنچنان میباشد که بجای که
ریشه لحم مثل خط عریض است در آن مثل نقاط چربی بطور دانه دانه حادث میشود و مدارج حدوث آن بحسب قلت و کثرت مختلف میباشند
و بعد تشریح معلوم میشود که درین مرض رنگ اصلی قلب متغیر میگردد یعنی سرخی آن کم شود و چون دست گرفته احساس میکنند پس بحس لمس مدرک میشود
که دل ملایم شده و از درخشندگی آن وجود جسم شحمی ثابت میشود و در شکستن هم آن لحم بوسیده میباشد و بسهولت شکسته میشود و هرچند این مرض در طفولیت
و جوانی و پیری همه اوقات حیات ممکن العروض است لیکن اکثر چنین است که بعد گذشتن پنجاه سال از عمر عارض میگردد و گاهی تنها خود باشد
و گاهی با مرض دیگر عارض شود و هرگاه خون سفید گردد و هم هرگاه بسبب مرض شرائینکه غذای قلب از شریان عظیم بسوی قلب می آرند
غذا بقلب نرسد یا کمتر رسانند بیان هم این مرض پیدا میشود زیرا که این وقت خون جوهر قلب کم میگردد و بالجمله سبب خاص آن کمزوری خون است و
اسباب آن بسیار اند و انشاء الله در امراض موسمیه تفصیل آن نوشته خواهد شد علامات درین مرض ضعف کمزوری علیل زیاده میباشد چنانچه
بادنی مشقت بیمار مانده میشود و طپش قلب زیاده بود و این حرکت قلب که مضطربیه باشد بمقابل عظم خنجری معلوم میشود چه از کمزوری
دل وسیع میگردد و نبض بسیار ضعیف بود خواه بطی باشد یا سریع و بطور نبض دقیق باشد بیمار ساکن و آرام بود و سرعت نبض زمانی محسوس
شود که حرکت کند و سرگیجه و دوران سر اکثر عارض میشود و گاه گاه غشی هم افتد و سبب آن کم رسیدن خون بدماغ باشد و در تنفس هم تغیر
راه یابد پس گاه گاه نفس حقیر و سریع گردد و بسبب زیاده ماندن خون در ریه و گاهی دشواری دم دکشه چنانکه در وسیع شدن بطون دل رقیق شدن
گوشت آن بود و درین مرض گرد قرنیه حلقه سفید حادث میشود آن شحم است که در ریشه های قرنیه از کمزوری خون و فساد غذا پیدا میشود بالجمله
هرگاه این حلقه سفید را با کمزوری و ضعف دل یابند بدانند که این مرض پیدا شده و درین وقت چون آواز دل را بشنوند ضعیف کمزور بود و چون
درین مرض بطون دل وسیع شوند پس چنانکه در ان بمقابل دل آواز جسم مصمت شنیده میشد درین مرض هم شنیده خواهد شد انجام مرض این قدر
بسته مرض منتهی میشود یکی آنکه بیمار دفعة غشی کرده بمیرد و سببش آنست که در غشی حرکت قلب بند میشود و بعد افتادن هرگاه خون از شریان عظیم
بسوی دماغ میرود باز دل حرکت میکند و اگر بسوی دماغ نرود بمیرد دوم آنکه از ریاضت و مشقت کردن دل دفعة شگافته شود و خون
از بطون آن بیرون آید و در غشای قلب جمع شود و از ان حرکت قلب بند گردد و بمیرد سوم آنکه آهسته آهسته علیل بسبب ضعف و تحلل بمیرد
و درین صورت قبل از موت اکثر بیهوش ماند علاج خاص برای این مرض نیست از دوا درین مرض کمتر فایده ظاهر شود لیکن شاید مرض زیاده
باز ماند اگر غور مرض دانسته باشد لهذا تدبیر آن میکنند عمده امر آنست که بیمار و پرستار التفات تعلیم کنند بیمار تحرکات قویه مثل مسابقت و دویدن
بعمل نیارد و الا یا از غشی یا از شگافتن قلب فوراً هلاک خواهد شد برای تقویت قلب غذای خوش خورانند آب آهن و کونین نیز شاید

وچون سبب بطوء قلب هم درین مرض عارض شود درین وقت ادویه مثل سم برای تقویت دل مفید است و بر گردون اسپی سوار کنانند و از خوشی و غم مفرط محفوظ دارند و در مجالس ماتم و عزا شریک نشود که از یکا مرض زیاده خواهد شد **فصل یازدهم در نیلگون شدن رنگ بدن** بسبب بند شدن ثقبه که در حالت جنین در شکم مادر فیما بین دو گوش دل حادث میشود و بعد آمدن از شکم بند میگردد و این را بزبان انگلش مارکس او لیس و بزبان کریا سیا این زریعی رنگ آسمانی میگویند بیان آن بالا گذشت این مرض فطری است و منحصر آن اول قسم منظر است که رنگ جلد سفید پوستان آن نیلگون میشود دوم اینکه اگر این ثقبه فیما بین هر دو گوش دل زیاده وسیع بود بیمار جلد هلاک میشود بسبب آنکه خون اکثر متوسط بود بعد هفت سال یا ده سال میمیرد و اگر بسیار کوچک بود ممکن است که تا بیست سال زنده ماند یا از این زیاده نماند علامات اول رنگ بدن نیلگون و دوم ضیق النفس مثل دوره دار حادث شود و خفقان که مانند جوش یا ذکر دوره غشی عارض میشود و همه این اعراض بسبب آنست که خون عارض میشود زیرا که در خون ما ضرور سمیت میباشد و هر گاه آن غذای دماغ و غذای دل رسیده میشود همه این اعضا متضرر شده کار خود را تمام نرسانند پس نشاء دماغ و تشنج در عضلات شده و تنفس تغیر عارض شود فساد و سیلان مزمن گردد و تفسیر دل خفقان و غشی عارض میشود و این بعض بسیار ضعیف کمزور بود و از ادنی مشقت نابود میشود و کاری که محتاج مشقت باشد نتواند کرد و انجام این مرض آنست که غشی کرده میمیرد علاج آن خاص نیست چنانکه انگلیشیا فرید حرکت قلب اند از سم حرکات مفرح مفرطات بیمار را محفوظ دارند تا چند زیاده زندگانی کند **فصل دوازدهم در وجع القلب** که آنرا انجائنا پکتورس و دل بانگلش گویند آن جای آنگیلوسس نامند این مرض آنست که در دل شدت و درد پیدا میشود و از مقام دل تا مقابل هم معده میرسد مشارکت علاقه دل که با پرده شکم متصل است هم آنچه عصب دل است در شکم میرسد و بعد آن بیمار را معلوم میشود که گویا سینه تنگ شده و تنفس دشوار است حالانکه سینه تنگ نمیشود و در تنفس کدام تغیر و فساد نبود او بسبب خوف این خیال میکند و بعضی قائل اند که این مرض در ریه که آنجا تنفس حکم است حادث میشود ازین سبب دم قدسی میگفتند و اینجانی الواقع در تنفس کدامی کلفت نبود و هر گاه نبض آن دیده شد بسیار صغیر و ضعیف معلوم بود و سبب آن آنچه در تشریح اکثر دیده شده آنست که هرگاه در لحم قلب شحم پیدا میشود آن زمان این مرض حادث میگردد و گاه گاهی شرائین غذائی دل که روغن مثل استخوان شود و گاهی شریان عظیم که از دل خون اسبوئی بدن می برد تنگی یافته شده و گاهی در تشریح درجسم هر کدامی مرض ثابت نشد علامات این مرض ناگهانی حادث میشود و قبل آن مریض شکایتی داشته نباشد و مثل امراض بی ادوار دوره میکند مثلاً شخصی صحیح میخواهد که بر کوهی یا کوشکی بالا رود در اثنای راه یا بعد رسیدن بر کوه یا بام دفعتاً این درد پیدا میشود و این درد در جانب ایسر صدر منتشر شده تا مفصل عضد از آنجا به عصب عظیم که در جانب انسی بازو هست تا مفصل مرفق یا تا مشت و دست یا تا خنصر و بنصر میرسد مثل در دیکه بحالت پیدا شدن شحم قلب میشود و در سینه ثقل و تنگی بیمار احساس کند و هر گاه این درد پیدا شود بیمار بهر حالت که بوده بهمان حال میماند و خوف کند که اگر حرکت کند میمیرد و در آن حال عرق بر پیشانی جاری شود و چون بیمار از حرکت باز مانده قرار گیرد و بعد ساعتی اندک درد و تکالیف برطرف شوند مزاج بحال طبیعی عود کند بعد بعد چند روز یا چند ایام بعد خوردن غذا و مشقت نمودن یا از بدهضمی هرگاه ریاح متولد شوند این بطور دوره عود کند و به نسبت سابق قدری زاید باشد و بستور سابق دراند که ملائم شود و بعد سه بار دوره مرتبه ازین به نسبت ثانی سابق دوره کند و شدت از سابق زیاده بود و بهمین منوال ادوار متوالی شوند بحدیکه ایام خالی و راحت کم شوند و ایام دوره

فصل یازدهم در نیلگون شدن رنگ بدن

فصل دوازدهم در وجع القلب

مرض قریب قریب شوند و شدت مرض زیادہ گردد و ادوار سریع شوند چنانکہ دل را عادت این مرض میشود در آن وقت غشی کردہ میمیرد
و گاہی در دورہ اول میمیرد بسبب شدت درد لیکن اکثر حالت این مرض ہمانست کہ نوشتہ شد علاج ہر چند علاج خاص آن نیست
لیکن ہرگاہ تحقق شود کہ وجع القلب ہست پس بیمار را فہمانیدہ شود کہ ہر چہ حرکت دل را بیفزاید مثل دویدن و جماع و از زینہ بالا رفتن یا خوشی و
غم مفرط از آن خود را باز دارد و چنان غذا بخورد کہ از آن بدہضمی نشود و ریاح افزا نباشد و وقت درد بیمار را شیمڈ راسم کلاں خام سہ پارچہ
پاشیدہ و رواندہ دہن بخیتی دہ ہوا داشتہ بوی انند تا بیہوشی نیارد و قدری حس کم شود و کلارک ایتہر یکڈرام بنوشانند و کسی کہ از شراب مجتنب
باشد اینرا لا بیکر امونیا یا امونیا کاربناس ہمراہ آب حل کردہ بنوشانند و سلفیورک ایسڈ بنوشانند تا ریاح دفع کند لیکن با استعمال سلفیورک
ایسڈ امونیا را ہمراہ آن ندہند کہ فایدہ آن باطل میشود و برای تقویت دل ڈجی ٹیلس بنوشانند و درین مرض ادویہ مسہلہ کہ حار و
محلل ریاح باشند بدہند و پل آیائی کمپونڈ یکسبرائی فارسی ڈول کہ بمعنی حب است و پلوریائی کمپونڈ بفتحہ ہای فارسی ڈول کہ بمعنی سفوف
است ہر دو بہتر اند و ثانی از اول ہم بہتر است پل آیائی را تا دہ گرین بخورانند سفوف پائی را تا یکڈرام نوشانند و حقنہ دادن از دوا
مناسبہ درین مرض بہتر از مسہل مشروب است و بہتر آنست کہ از روغن بید انجیر و روغن تارپین حاملیت حقنہ سازند فصل سیزدہم
در نقصان فعل قلب کہ اجرائی خون بسوی ریہ و بدن نسبتی آنکہ خاص سبب آن در خاص قلب باشد این نقصان تابع نقصان
حرکت قلب ہست و آن چنانست کہ حرکت دل سریع میشود و با سرعت فترہ بود و گاہی برای فترہ نظام باشد مثل اینکہ بعد پنج حرکت سکون
کند یا بلا انتظام بود مثل اینکہ گاہی بعد چہار حرکت یا شش حرکت و گاہی بعد سہ یا دہ حرکت سکون کند و گاہی فقط سرعت بود و قوت
حرکت کند و فترہ نباشد بالجملہ ہرگاہ این حالت عارض شود و سبب آن در دل نباشد بلکہ در عضو دیگر بود و از آن در حرکت دل تغیر و نقصان
رو یابد و از آن در اجرائی خون نقصان ظاہر شود و این تغیر قلب گاہی از بدہضمی معدہ و زمانی از قبض شکم خصوصاً ہرگاہ بآن ریاح
زیادہ پیدا شوند و زمانی از امراض رحم ہر مرض رحمی کہ باشد و گاہی بسبب حیض ہرگاہ زیادہ شود یا غلیظ گردد یا سفید و رقیق شود و
گاہی از امراض عصبی و چنانکہ عصب کمزور شود پیدا میگردد و فی الحقیقت این مرض نیست بلکہ از علامات است کہ در امراض مذکورہ یافتہ
میشود لیکن چونکہ با این حالت خفقان زیادہ ظاہر میشود باشد لہذا ذکر آن علیحدہ مناسب مقام معلوم شد تا کہ علاجش کردہ بیمار را راحت
رسانند علامات خفقان و طپش قلب بین بسیار بود لیکن حرکت قلب در این خفقان شرکی میباشد مخالف بود از حرکت قلب خفقان
اصلی کہ در زیادتی لحم قلب یا وسیع شدن بطون قلب عارض شود زیرا کہ در خفقان اصلی انبساط و انقباض قلب بجای خود زیادہ محسوس
میشود بسبب زیادہ شدن مقدار دل و در این خفقان شرکی حرکت دل چنان باشد کہ گویا دل در جستہ قدام پیش آمدہ صدمہ میرساند
و آن قرع و صدمہ آن در وسط ضلع خامس سادس محسوس میشود و گاہی این حرکت قلب چنان قوی میشود کہ بیمار می اندیشد کہ ہمراہ حرکت
دل بالا رود یا زیر آید لہذا دست خود را بر وی بر محل دل نہد و اعضای ظاہرہ مقابل دل را بقوت دست میگیرد و در آن وقت بیمار
بمقام دل ثقل و کلفت احساس کند و نفس سریع شود زیرا کہ دوران خون در آن وقت سریع میگردد و در گوش بیمار گاہی آواز غلیظ و گاہی
دقیق یعنی غلیظ و رقیق خون می آید و دوران سر عارض شود لیکن باید دانست کہ ایجاد دوران سر بسبب زیادتی خون باشد ہرگاہ دست

فصل سیزدہم در نقصان فعل قلب

بر دل نهاده ببینند حرکت دل زیاده و صدمه و بنهاده محسوس شود و هرگاه آله مقیاس الصوت را نهاده آواز دل را بشنوند پس اگر
خون صاف بود آنچه دو آواز خون عظیم و صغیر در عالم صحت می آید شنیده شوند اما اگر خون رقیق شود پس میان آواز عظیم و صغیر یک صدای
دیگر مثل صدای منفخه محسوس و مسموع شود ولیکن این آواز خون رقیق میباشد فرق فیما بین این خفقان شرکی و اقسام خفقان اصلی که
سابقاً مذکور شدند نیست که این خفقان گاه گاه با امراض مذکوره میباشد همیشه نمیباشد زیرا که تابع امراض دیگر است که در اعضای دیگر بود
بخلاف اصلی که همیشه میباشد دوم آنکه این خفقان شرکی در راحت آرام پیدا میشود و از حرکت و مشقت برطرف گردد بخلاف اصلی که
سبب آن در دل بود و بعد ریاضت و مشقت زیاده شود و از راحت و آرام ساکن گردد سوم بسبب محل حرکت هم تفرقه میتوان کرد چه
در اصلی دل بجای خود حرکت میکند و در خفقان شرکی دل از جای خود پیش آمده صدمه به سینه پهلوی را دفع میکند چهارم آنکه در
خفقان شرکی تکلیف اذیت بنسبت اصلی زیاده بود و با آنهمه گاه قادری ریاح دفع شوند یا سبب آن دفع گردد فوراً خفقان زائل
میشود بخلاف اصلی که دران زوال فوری ممکن نیست و از بودن این خفقان با امراض مذکوره در تشخیص اعانت کامل حاصل میشود
شرکی بودن آن مثلاً هرگاه با بدهضمی و قبض یا خفقان بود و از آله مقیاس الصوت و علامات دیگر دریافت کنند که در دل کدامی سبب یا
نقصان نیست پس بالیقین دانسته میشود که خفقان شرکی است علاج اول سبب خفقان را دریافته علاج سبب خاص آن کنند تا
مادامیکه خفقان موجود باشد برای آن اسپرٹ امونیا ایرومیٹک نیم درام بعد پانزده پانزده دقیقه برای کسیکه مجتنب از شراب بود
عوض آن امونیا کاربناس از پنج گرین تا هشت گرین بنوشانند و اگر کلورک ایتهر هم همراه آن نیم درام بنوشانند مفید تر بود و دوا چهار از
ادویه قلبیه مناسب حال مریض خورانند به اثر باشد تا که طپش قلب برطرف شود و بیمار صحت یابد فصل چهاردهم در غشی و این
فی الحقیقت در اکثر امراض یافته میشود و غشی عبارت است از اینکه حرکت دل رسیده شود و بیمار بیهوش گردد و آنرا بلغت انگریزی سنکوپی
میگویند و این حالت گاهی فجةً و گاهی بتدریج عارض میشود اما هرگاه بتدریج حادث شود در آن اول بمقام دل سعده ثقلی محسوس شود
و آن ثقل بلند شده تا گلو میرسد پس دوران سر شده حواس کم شوند پیش چشم خیالات معلوم میشوند از کم رسیدن خون بسوی سر و رنگ چهره
سفید گردد بسبب اندرون رفتن خون اطراف سرد میشوند بعده بیمار می افتد و بیهوش گردد در اسباب سبب خفی که بسوی آن
اکثر اسباب ظاهر و صحیح میشود و تصریح عصب سمپاتھی تیک باید دانست دلیل بر این آنست که اکثر غشی از رسیدن صدمه ضربه مستعطله یا ادویه
و اذیت معده و رحم و کلیه ها عارض میشود بلکه هر درد که زیاده شود از آن حدوث غشی ممکن است زیرا که از اذیت اینها عصب
منفعل و متاثر میشود اما این سبب خفی است که بسوی آن رجوع اکثر اسباب میشود ولیکن اسباب ظاهره پس بسیار اند چنانچه از
زیاده محنت و مشقت و زیاده ایستاده ماندن و از خوف و از دیدن خون و راه رفتن هوائی گرم و قیام کردن در حمام گرم و رسیدن درد
حاد و تیز یا بسیار بود و از خارج شدن خون کثیر از بدن چنانکه در ولادت و زخمی شدن گاهی اتفاق می افتد و از زیاده آمدن قی
و اسهال و از بدهضمی معده و از کرم شکم و از امراض قلبیه چنانکه بالا گذشت و از امراض شریان چنانکه آینده می آید عنقریب انشاء الله تعالی چنانچه از
امراض دماغیه و از امراض حمیات از درد زائیدن هرجا که در بدن باشد و از هر سبب که بود و از کمزوری خون یعنی هرگاه خون رقیق و سفید شود

غشی عارض میگردد و گاه گاه بعد غشی قی هم می آید و گاهی تشنج و زمانی هیچ عارض میشود و علاج عام آن اینست که چون غشی طاری شود
بوی آب لیمو یا لاکار بوی منیا بوی بانند تا از اذیت عصب غشی برطرف شود و تنبیه گردد ولیکن اگر از بوئیدن روائح حاده غشی عارض
شده باشد در اینجا بوئیدن امونیا جائز نباشد بجای آن آب سرد و سرد بر روی علیل بزده پاشند در مکان هوادار در هوای سرد بیمار را آرند و
بدن بیمار را بهوا رسانند و اگر تیز آب مذکور موجود نباشد روائح عطره بویانند و چون از غشی افاقه شود و بیمار بهوش آید بسوی تشخیص اصل
سبب متوجه شوند و تدبیر دفع آن بعمل آرند مثلا اگر از برآمدن خون بود تدبیر حبس آن بعمل آرند و اگر از زیادتی اسهال قی باشد حبس
اسهال و قی خواهند و اگر غشی ممتد آید شراب براندی یا الیسه بنوشانند و اگر ... امونیا و هم سپرت امونیا ایروماتیک همراه شراب براندی
زیاده تر بین بر تقویت قلب خواهد شد و کسی که از استعمال شراب مجتنب باشد آنرا امونیا کاربنیاس از پنج گرین تا ده گرین بعد پانزده پانزده
دقیقه همراه آب سرد بنوشانند و یا الکحل نوشانند یا الکحل همراه شراب برودی بر تقویت معین میباشد و ای مجتنب از شراب الکحل را
با آب امونیا نوشانند و آنچه از کمزوری خون باشد در آن تدبیر تقویت خون چنانکه مکرر نوشته شد بعمل آرند از خورانیدن اغذیه مقویه
و آب آهن و کنین و سلفیوریک ایسد نوشانیدن درین بسیار مفید است و همچنین سفوف یا مطبوخ ذی جیتلیس یا تنکچر آن نوشانیدن برای
تقویت قلب بسیار نافع باشد و هرگاه غشی از کمزوری پیدا شده باشد در آن غسل کنانیدن از آب سرد بسیار مفید است و برین
قیاس علاج جمله اسباب غشی نمایند فقط ذکر **فصل پانزدهم در امراض شریان عظیم** که از بطن الیسر قلب رسته است و فعل آن رسانیدن
خون صاف است از دل بجمیع بدن در آن اینوریزم بفتح الف و سکون یای تحتانی و ضم نون و سکون واو و کسر رای مهمله و سکون زای معجمه و کسر میم و سکون
زای معجمه عارض میشود و آن عبارت از نیست که هر دو غشای اندرونی و متوسط آن شکافته شوند و غشای خارجی آن وسیع گردد
یک سبب آن اینست که خون کثیر در آن آمده تجمع و تجمد شود و از یک طرف شریان زیاده گردد و باید دانست که این مرض بین شریان عظیم
از مبدا آن تا جائیکه آن متقوس است عارض میشود و هرگاه این مرض درین شریان قریب دل عارض میشود از آن با غشیکه در دروازه دل است
هم ضرر میرسد که آنها هم وسیع میشوند و از وسیع شدن آنها خون از دل بالتمام خارج نمیشود و از آن بزیادتی مقدار گوشت دل یا وسیع
شدن بطون آن هم عارض میگردد و اسباب تولد آن یکی اینست که اندرون شریان مذکور التهاب حادث شود چنانکه همراه ورم غشای اندرونی
قلب گاهی این غشا هم متورم میگردد و از آن این غشا ملایم و نرم شده از قوت صدمه حرکت خون شکافته شود و سبب دیگر اینست که
در جرم شریان موصوف چربی پیدا گردد چنانکه در جرم قلب شحم پیدا میشود و از آن طبقه داخلی شریان مذکور نرم و ضعیف گردد و از حرکت
قوی خون شکافته شود و حاصل اینست که اسباب منفعله این مرض کمزوری و نرمی غشای شریان است که از حدوث ثقل عشین یا از تولد
شحم در آن حادث میشود و از آن شکافته میگردد و از اسباب فاعله قوت صدمه حرکت قلب است که آنرا می شکافد زیرا که قوت حرکت
خون از قوت حرکت قلب است باید دانست که چون مقدار این شریان بسبب وسعت زیاده میگردد پس بسبب زیادتی مقدار خود
عضوهای که از آنها قریب اند مزاحمت میکند و آنها را بسبب غمز ضرر میرساند و خود هم از مزاحمت شکافته میشود و مراد از اعضا
مذکوره قصبه ریه شاخهای آن است که در ریه منبسط شده اند و هوا را تا خون میرسانند و مری معده است و وریدهای عظیم است که بسوی

فصل پانزدهم در امراض شریان عظیم

قلب

بطن الیمن قلب رفته و خون سو گردن و دستها را در بطن الیمن قلب میرساند و عصب نیوماگاسترک است که از دماغ و حصه گردن و شکم آمده
در جمیع اعضای صدر و حشا منتشر شده و یک شاخ خرد آنست که تا صدر رسیده و از زیر شریان عظیم آمده باز بسوی دماغ منعطف شده
و فقار ظهر اند که بموازات این شریان رفته و مجاری کیلوس و عصب سمپتی تیک عظیم سینه است که در وسط صدر موضوع است و اضلاع با آن
متصل اند بالجمله هرگاه این شریان کدامی عضوی از این اعضا غمز و مزاحمت میکند ضرر در فعل آن عضو واقع میشود مثلاً هرگاه قصبة الریه را غمز
کند در تنفس دشواری میشود و چون مری معده را غمز کند ازدراد دشوار گردد و چون ورید عظیم را غمز کند روی بیمار متورم و سیاه میشود و سیاهی
جلد تا سینه میرسد از زیر آن تا پاها رنگ صاف بود و چون عصب نیوماگاسترک را غمز کند از آن قصبه ریه متشنج عارض میشود مثل [illegible]
کروپ بچه و صوت بکمال درجه شود خصوصاً هرگاه ریشه آنرا که تا زیر این شریان رسیده بسوی قصبه رفته است غمز کند آنزمان قصبه بالکل بیکار
میشود و هیچ گونه آواز بر نیاید و هرگاه عظام فقار ظهر را غمز کند آنجا درد محسوس میشود و چون عظام مذکوره از فساد آن فاسد شده هم
شوند ضرر آن بجرم نخاع هم میرسد و اعصابیکه از آن رسته اند ناقص میشوند و از آن فالج پیدا میگردد و چون مجاری لعاب برنده را غمز کند
و لعاب معدی تا خون نرسد بیمار ضعیف و لاغر میشود و هرگاه عصب سمپتی تیک را که شظایای آن در جمله اعضای بدن منتشر اند و در
یک عضو عضو یکی بتوسط شظایای مذکوره در منه متغیر بحال صحت خود میگردد و هیچ یکند پس اگر از جانب یمین غمز کند در چشم جانب یمنی و اگر در
جانب یسار غمز کند در چشم جانب یسری ثقبه عنبیه کشاده گردد و سببش اینست که عضله مدوره چشم که برای اجتماع و انقباض عین متحرک است
در آن ریشه همین عصب آمده و بسبب آن مقله چشم منقبض میشود و از عضله طولانی چشم ثقبه عنبیه کشاده میشود و عصب محرک آن از عصب
دیگر آمده و فعل هر یک جدا است پس هرگاه عصب سمپتی تیک از غمز کردن شریان عظیم منضغط شده بیکار گردد ریشه آنهم تبع میمرد خود بیکار
و قاصر از تحریک عین گردد و فعلش باطل شود و چون با بطلان فعل عضله مدوره فعل عضله طویله بحال و بر قوت خود ماند لهذا ثقبه عنبیه زیاده
کشاده میگردد بالجمله هرگاه اتساع ثقبه عنبیه با علامات اتساع شریان عظیم یابند بدانند که این اتساع بسبب غمز شریان عظیم است عصب
سمپتی تیک را و چون این شریان عظیم بسبب وسیع شدن خود عظم سینه را غمز کند از آن استخوان کو در وسط سینه بلند شود و چون
عظم را با علامات این مرض یابند بدانند که این بر آمدگی استخوان بوجه غمز شریان عظیم است که آن وسیع شده و از علامات خاصه آن درد
صدر است و خفقان و تفاوت در نبض هر دو دست باین نحو که یکبار حرکت هر دو نبض محسوس نشود چنانکه در حال صحت میشود در هر دو
حرکت نبض تقدم و تاخر بود زیرا که انچه خالی از ورم است در آن خون پیشتر میرسد حرکت آن اول محسوس میشود و جانبیکه در شریان
آن وسعت شده و محل وسیع آن اول خون میرسد بعد از گوئی مذکور باز خارج شده آینده میرود و از این سبب احساس حرکت نبض این
طرف تاخر واقع میشود و نبض هر دو دست ضعیف میباشد زیرا که زور و قوت خون بسبب افتادن آن در گوئی محل وسیع شدن شریان
حادث شده منکسر و ضعیف میشود لیکن پوشیده نماند که انچه علامات این مرض نوشته شده اند ممکن است که هرگاه کدامی ورم یا دبیله در سینه در
کدامی عضو پیدا شود از آن هم این علامات یافته شوند پس فارق ضرورست تا بسبب آن از این التباس امنیت حاصل شود و فارق آنست که هرگاه
وسعت در شریان حادث شود پس از جائیکه شریان غمز میکند آنجا حرکت شریان بسبب تبعیت آن مر حرکت قلب را محسوس شود بخلاف

وبیله یا ورم دیگر اعضا که دران این حرکت نخواهد بود و هرگاه دست بر سینه نهاده احساس کنند حرکت محل وسیع شریان محسوس میشود وچون زیاده گردد بالای ترقوه این وسعت شریان از چشم هم دیده میشود و بدانند که در ابتدا علامات اعراض این مرض بسیار خفیف میباشد که از ان تشخیص مرض دشوار بود و چون زیاده گردد علامات ظاهر و شدید شوند تشخیص کرده میشود و چون این مرض ممتد شریان عظیم که متصل بقلب است عارض شود ازان بیمار را غشی عارض گردد و بمیرد و چون بعد موت تشریح کرده می بینند ظاهر میشود که در غشای قلب خون مملو بود و آن خون همان باشد که از شگافته شدن طبقه داخلی شریان عظیم برآمده بود و بالجمله انجام این مرض اکثر هلاکت است چه هرگاه قصبه یا شاخ های آنرا غمز و مزاحمت میکند اول قدری خون بسرفه می آید بعد زیاده خون از شریان خارج شده میمیرد همچنین چون مری معده را غمز و مزاحمت میکند ازان هر دو شگافته میشوند اول قدری خون از مری معده می آید بعد خون کثیر سرخ رنگ شریانی آمده بیمار هلاک میشود و گاهی این شریان در سینه می شگافد و از خون خود دل وریه را غمز کند آنها مختنق میشوند و ازان بیمار را هلاک میگرداند و گاهی این شریان خود شق نمیشود لیکن گاهی دیگر اعضا را غمز میکند پس از غمز آنها انواع ضرر پیدا شده انسان را هلاک میگرداند حاصل اینکه هلاکت درین مرض غالب است و انجام نیک نیست علاج عام اول باید که مثل امراض قلبیه درین مرض هم بیمار را با آرام تمام دارند و دوام فرمایند که اکثر بر بستر راحت خوابیده باشند ایستاده راه نروند و از مشقت و محنت و فرح مفرط و غم بالجمله آنچه زیاده کنند حرکت قلب باشد ازان احتراز نمایند چنان غذا خورانند که بر تقویت بدن معین باشد لیکن حرکت قلب را زیاده نکنند مثل لحم و خنزیر کنند تا مصالح و توابل حاره در گوشت نیاندازند و همچنین شراب نوشند که از خوردن مصالح حاره و نوشیدن شراب در خون جوش پیدا میشود و باین احتیاط ممکن است که بیمار چندی زنده ماند باقی از اعراض مرض هر که موذی باشد علاج خاص آن فرمایند مثلا برای درد ضماد افیون نهند یا و هرگاه ثقل شدن بر سینه ظاهر شود برای دفع کردن آن زلو بران چسپانند هر ضرر که از غمز آن پیدا شود علاجیکه مختص آن ضرر است نمایند و برای خفقان تنچر دجیتالس سفوفا یا آب طبیخ آن یا تنچر آن به بیمار نوشانند و چون خون سرفه یا قی برآید هر چند درین وقت امید حیات نمیباشد لیکن گالک ایسد و تاننگ ایسد و پلمبائی ایسیتاس و امثال آن را دهند و حابسات هم خورانند و چون وسعت شریان قریب ترقوه ظاهر شود پس آنچه در علاج ضیق النفس تدبیر مجرب هم نوشته شد بعمل آرند یعنی دو سوزن آهنی بر دو کناره زنجیر برقی نصب کرده بر دو جا از وسعت شریان که هر دو موازی و مقابل یکدیگر باشند نهاده در مقام وسعت شریان عظیم مذکور داخل کرده از قوت برق خون را بسته منجمد سازند که ازان امید صحت و نجات است و ایودائید پتاسیم از بیست گرین تا چهل گرین بعد هر چهار ساعت یا شش ساعت یا هشت ساعت همراه آب نوشانند تا مدت دراز این دوا را نوشانند که ازین حرکت دل کم میشود و امید انجماد خون هم و نه زیاده شدن وسعت شریان است اگرچه این بیان منافع آن قیاسی است لیکن از کار فرمودن اطبای ولایت انگلستان ثابت میشود که درین ایام تجربه این هر دو علاج برای این مرض حکمای کاملین ولایت فرموده اند فقط

باب یازدهم در امراض ثندی فصل اول در تشریح و بیان ثندی

باید دانست که ثندی عضو است لحمانی که گوشت آن سفید و غددی است و آن که در حیوانات هر دو جنس اند و در انسان جدا جدا یکی در جانب یمین دیگری در جانب یسار صدر واقع اند و شکل آن مثل نصف کره است که از جانب داخلی که متصل بصدر است مستوی السطح برابر و از خارج مایل بارتفاع شده

باب یازدهم در امراض ثندی
فصل اول در تشریح و بیان ثندی

است و در قضیب طویل مثل کدوی دراز و در ابقای انسان و در امتلا ش با رحم مشابهت است چه انسان از رحم پیدا میشود و از ثدی
تغذیه اکند و پرورش یابد و این عضو هم کم و زیاده میشود چنانچه قبل بلوغ و ازدواج کم میباشد و بعد آن زیاده میشود و هم در حال حمل زیاده
و بعد تولد جنین در ایام ارضاع کبیر میشوند و بعد فطام صغیر میگردند و ثدی در مردان و زنان هر دو میباشد اما در مردان صغیر و در زنان
بنسبت مردان همیشه غالبا کبیر میباشد و ثدی جانب ایسر همیشه بنسبت ایمن کبیر بود و بالای آن غشائی خارج ریشه دار صفیق محیط
است و این غشا مثل غشای ملتحمه است و همین غشا بوساطت لحم غددی اندرون ثدی رفته از آن خانه ها متعدد جدا جدا پیدا شده اند که
در هر یک از آن شرائین خون سرخ از دل گرفته داخل در آن خانه ها میشوند من بعد شرائین صغار که شاخ های همان شریان داخل
اند از آن سته رقیق میشوند پس همین غشا ماده شیر را از خونیکه در شاخ های کوچک شریان است خود جذب میکند من بعد شاخ های
خرد مذکوره خون باقی مانده را که سیاه شده و رید گشته از ثدی بیرون می آید و بعد بیرون آمدن از ثدی همه آنها یک جا شده ورید
کبیر میشوند و در بطن ایمن قلب میرسانند پس شریان آن خانه ها داخل میشود و ورید از آنها خارج میشود من بعد غشا مذکور ماده شیر را
که جذب کرده است در خانه های موصوفه میریزاند و از آن رطوبات شیر پیدا میشود چنانکه بسوی کسی میبرند آن رطوبات نیز در دهن نیز
و از آن بزاق پیدا میشود پس فی الحقیقة نه خون درین خانه ها میریزد و نه این از خون پیدا میشود بلکه غشا های مولد شیر رطوبت مذکوره را که ماده
تولد لبن است از خون شرائین صغار کشیده در نفس خود و از آن شیر پیدا میکنند مثل غده جگر که ماده تولد صفرا را از خون در نفس خود کشیده از آن
صفرا پیدا میکند و ایضا باید دانست که جمله این خانه ها بطور اودیه مجتمع شده از وسط پستان بیرون آمده اند و آنرا حلمه ثدی گویند و آن در
صورت قدری طولانی و مدور و بر آن غشائی است رنگین که رنگ آن مختلف میباشد چنانچه قبل ازدواج قلیل الصبغ و در وقت حامله
شدن مایل بسیاهی میشود و تا آخر مدت حمل سیاهی آن زیاده میگردد و همچنین از کثرت رضاع طول آن زیاده میشود و بر سر آن
مثل دانه های خرد اند که در غیر ایام حمل و ارضاع چون نظر کنند قدری آب از آن بر می آید و در ایام ارضاع شیر از آن بر می آید
و گرد آن در طول عضله های خرد اند که بسبب آن این حلمه قبل بلوغ بلند است میشود و فی الواقع ثدی برای طفل مثل قمع پر از شیر است
و حلمه مثل لوله آنست که آنرا در دهن گرفته شیر می مکد و اختتام اینها به خدمت مبارک استاد الحاذقین

فصل دوم در وجع الثدی

آنرا بزبان انگریزی مسٹالجیا و بفارسی درد پستان میگویند اکثر عورات را در ثدی عارض میشود مثل درد سر سبب خاص آن ثدی
نمیباشد و گاهی سختی هم همراه این وجع میباشد هر گاه قریب وقت حیض باشد این مرض کثرت از مشارکت رحم پیدا میشود بذریعه عصب سمپاتیک
چنانکه در مرض شریان عظیم پیشتر گفته شده که شظایای این عصب در جمله بدن رسیده اند و بوساطت آن درد و اذیت یک عضو تغیر در جمله
بدن پیدا میشود و گاهی این وجع بسبب کمزوری خون ضعف عارض میشود و علامتش آنست که مریضه لاغر بود و قلیلة الغذا باشد
یعنی در اصل غذا کم خورد چنانکه اکثر زنان نازک اندام اند نسبت گاهی از زیادتی قوت عصب و قوت حس عارض میشود و علامتش آنست
که مریضه از ادنی مفرح فرحناک و از کمترین مفزع زیاده خائف باشد و گاهی از رسیدن سردی هم این درد عارض میشود و این وجع
گاهی در یک پستان بود و هم زمانی در جانب ایمن و وقتی در جانب ایسر مثل شقیقه یا عصابه و گاهی عام در هر دو پستان باشد و هم

فصل دوم در وجع الثدی

کاهی این ورم از پستان تا مفصل عضد در جانب انسی باز فرو آمده تا مشت دست میرسد علاجش آنست که هرگاه از مشارکت رحم باشد
پس اول مرض رحم را دریافت کنند بعده علاج خاص آن که در امراض رحم نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی فرمایند و هرگاه از
کمزوری ضعف و قلت دم باشد تدبیر مولد خون مقوی بعمل آرند چنانکه مکرر نوشته شد و آنچه از قوت مرتفعه و زیادتی حس اعصاب باشد
در آن مسهل و بقدری ضعف بدن کم شود و بهترین مسهل این وقت آنست که میگنیشیا سلفاس از سه درام تا چهار درام با [illegible]
کلرال هشتم حصه گرین تا چهارم حصه آن باشد با هم آمیخته بخورانند و هرگاه از سردی بود علاج عام بعمل آرند و آن اینست که بلادونا
یا گلیسرین حل کرده به نرمی بمالند و اگر از این درد بحرارت شود مسکنه چون اکونایت یک درام در یک اونس آب حل کرده پارچه از کتان تر کرده
بر پستان نهند و کسیکه از شراب مجتنب باشد برای آن بیشتر سفیده در آب یا کلرامی عرق یا روغن حل کرده بر پستان طلا سازند
لیکن باید که مقدار بیشتر بسیار قلیل باشد مثل چهار دانه با هم و همچنین مسکنه چون افیون برای محتاط از شراب افیون محلول آب یا الکوحل یا روغن
بر محل درد مالند **فصل سوم در عقده** که در ثدی حادث شود و آنرا چوبیراهی میگویند و این چهار قسم است اول اینکه قریب بلوغ
و در وقت حیض در پستان مردان و زنان پیدا شود و آن بعد از ازدواج خود زایل میگردد ولیکن اگر درد و ورم در آن پیدا شود آنچه علاج
برای ورم پستان نوشته شد در ینجا هم بعمل آرند دوم آنکه بعد بلوغ و آمدن حیض در نسوان پیدا میشود و زایل میگردد و این قسم اول
عمر تا آخر آن ممکن الحدوث است سوم آنکه خاص در ایام ارضاع طفل پیدا میشود و بحنجیر منفجر میگردد و آنرا بزبان هندی تهنیله
چهارم آنکه در غیر ایام ارضاع پیدا میگردد و در آن عقود بسیار بود و منفجر نمیشود بلکه هرگاه زیادتی مقدار بحد کمال رسد شگافته میشود
و ماده فاسد از آن بر میآید و بیمار هلاک میگردد و این مرض بعد چهل سال از گذشتن عمر انسانی عارض میشود و قبل از آن این مرض
در نسوان جوان پیدا نمیشود و اسباب آن گاهی از رسیدن صدمه و ضرب بر پستان حادث و گاهی از قلت و سختی دل که بعد صحت آن باقی مانده باشد از آن
زیاده شده عقده میگردد و وقتی از اجتماع لبن عارض شود و آنچه از این عقود تا سن سی سال عارض شود لایق علاج و سلیم العاقبت
است علامات هرگاه عقده واقع میشود در آن درد و سختی میباشد و هرگاه در غیر ایام ارضاع شود تا مدت دراز صغیر میباشد و آهسته آهسته
زیاده شود و در آن درد و کلفت کم بود و هرگاه آنرا از دست حرکت دهند از جا متحرک باشد مثل سلعه حرکت کند و آنچه در ایام ارضاع
طفل پیدا میشود در آن درد و سختی زیاده میباشد و از جای خود بدست متحرک نمیشود و آنچه از رسیدن ضربی پیدا میشود در آن هم حرکت نمیباشد
و درد در آن کم بود و آنچه بعد چهل سال پیدا میشود و آنرا بزبان هندی کنکر بیل گویند عقود در آن فی الواقع بشکل مختلف مثل سنگریزها
مختلف الاشکال میباشند و در ابتدا هم در شروع مرض قدری حرکت میباشد لیکن مقدار آن روز بروز زیاده میشود تا اینکه از جلد پستان
متصل میگردد و بیخ آن پیدا شده سخت و قوی میگردد و سرخ میشود و در آن ثقل و تپش پیدا گردیده شگافته شود و زخم حادث گردد و آن
زخم روز بروز زیاده شود و گوشت فاسد زیاده گردد و آنچه مواد که از آن بر آید فاسد و متعفن و منتن الرائحه میباشد و در آن خارش مستلی بود
و این غدد ملی تا بغل میرسد عقود غدد تا بغل همراه ورم ظاهر شوند و این علامت آخر مرض است و خون در آن خراب میشود و همیشه جراحت
بیمار روز بروز ضعیف زیاده میشود تا که بیمار هلاک گردد و علاج عام در همه اقسام آنست که پارچه ملایم بطور عصابه در گلو انداخته بر آن

فصل سوم در عقده

پستان را ننهند تا ثقل ورم بر پستان نیافتد و آنچه در غیر ایام ارضاع می افتد در آن گاه گاه محکم بستن عقده سبب فرو شدن آن
میشود و طلا کردن گلیسرین یا نهادن مرهم ایودین یا برگ عنب الثعلب سبز سائیده گرم کرده مثل قرص ساخته بر آن نهاده بربندند مفید باشد
و همچنین استعمال بلیبا ایوڈ (?) خارجاً نافع است و پوتاسیم ایوڈائڈ خورانیدن مفید باشد و آنچه در ایام ارضاع افتد
برای آن اول تدابیر نافعه نست که شیر از پستان بذریعه چسپانیدن گیلاس یا شیشه یا بامتصاص طفل قوی غیر بیرون آرند بعد از آنکه
در پستان سختی باقی ماند برای تحلیل آن گلیسرین طلا سازند اگر از آن هم باقی ماند بلادونا همراه گلیسرین آمیخته بر آن طلا سازند پس اگر درد و
ورم بعد از این هم زیاده گردد و انتشار درد زیاده شود و یکبار احساس سبب بر آن نهند از آب مطبوخ پوست خشخاش و آب مطبوخ برگ
عنب الثعلب سبز تکمید نمایند پس اگر از این هم زائل نشود و پس یقین است که درد زیاده گردد و تپ آید در این وقت مسهل دهند اگر از هم
درد و تپ نفع نکند و پس یقین باید که ریم پیدا میشود در این وقت هم تکمید آب پوست خشخاش بهتر است هرگاه معلوم شود که در ورم ریم پیدا شده
آن وقت از نشتر شگافته ریم برآرند و بعد از آن علاج جراحت به نهادن مرهم های مناسبه کنند و برای تقویت اغذیهٔ مولد خون و مقوی خورانند
و آب آهن با کنین بنوشانند لیکن چون در این مرض درد شدید میباشد زیرا که غشای شیر دار که اندرون ثدی است بسبب سختی خود
زیاده منبسط نمیشود پس از شدت و تمدد آن از زیادتی ورم درد شدید بود و روز و شب بیمار را خواب نمی آید لهذا باید که وقت شب برای آرام بیمار و
آمدن خواب تسکین درد چهارم حصه گرین مارفیا خورانیده باشند تا که اذیت کم شود و خواب آید فقط و آنچه قسم دوم آن که در غیر ایام ارضاع بعد
سن چهل سالگی می افتد و آنرا بزبان هندی گلٹی سیل مینامند علاج خاص آن نزد اطبا هیچ نیست خبر اینکه آنرا از آهن سیر (?) لیکن ایشان هم
تا وقتی مفید و ممکن است که ورم و عقود تا بفعل نرسیده باشند از آن در خون فساد راه نیافته باشد و الا از این هم نفعی مترتب نخواهد شد و لیکن
چونکه درین مرض درد شدید میباشد بطور ادوار زیاده میشود که از آن خواب بیمار نیاید لهذا وقت شب برای تسکین وجع و آمدن خواب
مخدرات و آرام دهنده ادویه استعمال آرند خصوصاً هرگاه درد شدت کند مثل اینکه مارفیا یا افیون بخورانند یا مارفیا چهارم حصه گرین
بذریعه زرق سوزنی از جانب وحشی شانهٔ دست چپ به بدن رسانند اگر از خورانیدن مارفیا و افیون قبض شکم زیاده شود عوض آن ایکسٹرکٹ
های سائیس (?) پانزده گرین تا سی گرین بنوشانند یا کلورل های ڈریٹ از بست گرین تا سی گرین بعد دو ساعت بنوشانند تا که درد
و تسکین ظاهر شود و خواب آید و بهتر است که این دو ادویه را به تبدیل بنوشانند که استعمال یک دوا افراط نکنند تا معتاد طبع نگردد پس روزی
افیون و روزی ایکسٹرکٹ های سائیس روزی کلورل های ڈریٹ خورانند و روزیکه شدت وجع بسیار بود مارفیا بطور زرق سوزن درون
رسانند **فصل چهارم در ورم حلمهٔ ثدی** و هالهٔ سیاه که گرد آن سر ثدی میباشد و آنرا بلغت انگلش انفلمیشن نپل میگویند و این
مرض مرضعات را اکثر افتد باید دانست که گاهی بسبب تنگ ماندن خواه از طفل که بر لباس آلوده حلمه اثر دارد یا از تری دهن طفل در این
ورم حادث میشود و بعد آن زخم خفیف مثل خط باریک آن پیدا میشود و آن فیشن (?) حلمه دست میگردد و گاهی در جلد خارش پیدا میشود و
از آن زخم حادث میگردد و در این حالت از آن گاهی دانه های سفید در دهن رضیع هم حادث میشوند که آنرا بلغت لاطین آفتها و بلغت انگلش ترش
میگویند علاج اول حل کاشک (?) نقره دو گرین در یک اونس آب حل کرده از آن بر ورم حلمه طلا سازند بعد سه ماگه (?) در شهد حل کرده بر آن

فصل چهارم در ورم حلمهٔ ثدی

ساختند که از آن مرضع و صبیع هر دو را فایده صحت حاصل خواهد شد و اگر ازین تدبیر به نشود پس باید که مرضع ثدی خود را از مضغ و مکیدن و
تر شدن حلمه باعث لبن و هم طفل محفوظ دارد و باین نحو که پستان حیوان اشق کرده بر حلمه خود پوشاند و طفل شیر نوشاند یا از [illegible]
غلاف حلمه درست کنانید بر حلمه خود پوشانند یا پستان چرمی بر پستان خود کشیده از پس آن شیر طفل را [illegible] چون این [illegible]
شده به آله سیاه [illegible] پس آن [illegible] چون بدانند که ریم پیدا شده پس از نشتر باحتیاط تمام کشاده ریم برآرند و باحتیاط نشتر زدن
آنست که از طرف حلمه نشتر اندازند و در طول پستان کشایند و قطع کنند در عرض آن نشتر نه زنند و الا خانهای لبن خراب خواهد شد
بسبب قطع شدن غشائی که ذکر آن در تشریح ثدی شده و هم این زخم ثدی نخواهد شد و همیشه شیر ازین سوراخ خواهد آمد و بعد برآمدن
ریم برای تقویت مرضع اغذیه مقویه خورانند تا قوت برودی عود کند و لبن کم نشود **فصل ششم در قلت لبن** سبب آن گاهی [illegible]
باشد که در آن شیر زیاده پیدا نشود و این لاعلاج است و گاهی از کدورت و قلت خون شیر کم پیدا میشود درین صورت غذائی خوش
و مولد خون خورانند و بر پستان مالش کنند تا خون زیاده جذب شود و بار با شیر را کشند تا طبیعت اعادت بر تولید لبن زیاده شود

فتذکر **باب دوازدهم در امراض معده و مری فصل اول در تشریح معده و مری** بدانکه [illegible]
سه راه واقع اند یکی بسوی بینی بالا رفته و دیگری بسوی قصبه ریه و سومی بسوی معده جاری شده و این حجره دهن را که از آن سه راه رفته اند
فیرکس بکسر فا و سکون یای تحتانی [illegible] گویند [illegible] و کاف [illegible] مرکب [illegible] راهی که از آن غذا بمعده میرود و آن
بعربی مری [illegible] گویند [illegible] عضوی است مرکب از چهار غشا که انچه از آن [illegible] است [illegible]
است و بالای آن غشائی [illegible] و بالای این هر سه غشائی غلیظ مثل [illegible] میباشد [illegible]
انجا [illegible] از جانب [illegible] و این ترکیب [illegible] اولی [illegible] اعظم [illegible] شروع شده
و بافقار عنق رسیده یکی از جانب [illegible] از جانب یسار و هر دو بمقابل وسط فقار متصل میشوند و عضله ثانیه از استخوان [illegible]
که بشکل نون خط عربی است [illegible] شروع میشود تا فقار عنق رسیده بمقابل [illegible] فقار متصل میشود و عضله ثالثه از هر دو پهلوی
استخوانی که در گلو [illegible] واقع است [illegible] شروع میشود یکی از یمین یکی از یسار و این هر دو [illegible]
فقار عنق رسیده بمقابل [illegible] هر یک [illegible] اجزای [illegible]
و فایده این اتصال [illegible] آنست که [illegible] میشوند [illegible] این عضلات همیشه کشاده میباشند
اما هر گاه طعام [illegible] و [illegible] بسوی حلق باراده [illegible] میکند [illegible] این عضلات شروع میشود [illegible]
[illegible] تا [illegible] بسوی مری [illegible] چون مری غذا داخل میشود عضلات مری [illegible]
دفع بسوی اسفل معده [illegible] عضلات [illegible] مری واقع است [illegible] آورده [illegible] غشائی [illegible] در مری [illegible]
و یک شاخ از زوج ششم عصاب دماغیه در مری [illegible] و آن قوت حس در آن می آرد و یک [illegible] آورده [illegible] قوت حرکت
مری آمده و مری از آخر حلق شروع میشود تا معده میرود و معده در میان مری و [illegible] واقع شده فی الحقیقت [illegible]

قوله فی الحقیقت

باب دوازدهم در امراض معده و مری

فصل اول در تشریح معده و مری

اگرچه در صورت فی الجمله مغایر و در مقدار زیاده است برای کاری خاص آن که هضم طعام است چه اینکار در معده زیاده میشود چه آنچه از اغذیه غلیظ اند در آن سخیق و رقیق میشوند و آنچه صلب اند ملایم میگردند تا که لایق هضم امعا میشود و در امعا رسیده بخوبی منهضم شوند و هر حیوانیکه غذای آن خون محض است مثل سوسمار و در معده و امعای آن فرقی نمیباشد زیرا که خون در معده و امعا برابر هضم میشود و هر حیوان که لحم و عظم را میخورد مثل شیر و پلنگ معده آن از امعا کبیر میباشد چه لحم و عظم هر دو در معده زیاده مکث میکنند و به نسبت خون بدشواری هضم میشوند و هر حیوانیکه کاه میخورد مثل گاو و غیره در معده آن چهار خانه میباشند که از یکی بذریعه اجترار برآورده در دیگری می اندازند و باین دشواری کاه را هضم میکنند و باین سبب کاه در معده تا مدت دراز میماند و بدشواری هضم میشود و ازین بخوبی دانسته خواهد شد که معده و امعا واحد الحقیقت اند و زیادتی و کبر آن بسبب فعل هضم است در هر حیوانیکه احتیاج بسوی هضم زیاده است معده آن کبیر است و در انسان هم معده کسی صغیر و معده کسی کبیر است آنچنانست که هر که طعام غلیظ و غذا صرف زیاده میخورد و بالای آن آب کثیر مینوشد مثل کاشتکاران و معده شان کبیر میشود و کسیکه اطعمه لطیفه مثل خبز و لحم و شوربا میخورد معده آن صغیر میباشد بالجمله کسیکه غذای آن محتاج مکث و قیام زاید در معده برای طبخ و هضم نبود مثل خون محض که هضم آن در معده و امعا برابر بود معده آن صغیر میباشد و کسیکه غذای آن محتاج مدت طول در هضم و طبخ خود بود معده آن کبیر و دراز میباشد معده از آخر مری شروع شده تا معده زیر سینه محل شروع آن استخوان ضلع هفتم از جانب ایسر است و تا استخوان هفتم ضلع جانب ایمن سینه ختم شده و آن زیر پرده شکم واقع است جائیکه معده با امعای متصل میشود آنجا جگر بالای آن می آید و صورت معده قریب بصورت قرع دراز است از جانبیکه متصل بمری است غلیظ است و آنچه از آن متصل بامعا است رقیق است آن از هر دو جانب خود گشاده است گویا دو دهن میدارد یکی آنست که بذریعه آن از مری غذا در آن داخل میشود و دیگر آنست که از آن فضول غلیظ غذائی در امعا میروند و این هر دو دهن آن از عضله که بر دور آنها آمده همیشه بند میمانند اما بوقت ضرورت که دخول غذا و اخراج فضول است گشاده میشوند جرم معده مرکب از چهار غشا است اول مسمی بمیوکس ممبرین که در معده رطوبات و بلغم از آن پیدا میشود و بالای آن غشای ریشه دار است بالای آن عضله رقیق مثل غشا منبسط است و بالای آن غشا آبدار املس است که بسبب آن از صدمات که از اعضای دیگر میرسد محفوظ میماند و ...ش آن حرکت عاصری داخلی پیدا میشود چنانکه از ... ضم میگردد و در میوکس ممبرین معده چینها واقع اند اما چینهای میوکس ممبرین معده در طول واقع است و چینهای میوکس ممبرین امعا در عرض واقع است این چینهای طویل از طرف کبیر غلیظ معده که قریب مری واقع است شروع میشود و تا طرف صغیر و رقیق آن که قریب بامعا است ختم میشود و چون میوکس ممبرین بتوسط خردبین غور بنظر دیده میشود در جرم آن مثل خانه مگس چابجا خانها محسوس میشود و در خانهای مذکور گوها خرد در بعضی شش و بعضی هفت مثل نقطها محسوس میگردند و فی الواقع هر یک از ان نقطها دهن مجری خورد است که در میوکس ممبرین معده مجاری بلغم و شیری واقع اند و اصول این مجاری های خرد در غشاء ریشه دار که مرکب از شرائین آورده کوچک است داخل شده میباشد مثل بیخ درخت که در زمین داخل میباشد و شرائین آورده خرد که در غشائی ریشه دار اند بر اصول مجاری مذکوره و بر شاخ های آنها میرسند و خون را در آن میرسانند و مجاری مذکوره ازین عروق همراه خون چیزی را که در ینجا ضرور تش بیشتر است جذب میکنند و از ان بلغم و

ترشی وغیره پیدا میکنند و چون این تولید میشوند پس هرگاه مجاری مسطوره ازان پر میشوند از دهن های این مجاری بلغم و ترشی تخته
هیپوکس میمبرن جمع میشود با غذای ماکول که می آید و بسبب آن طعام هضم میشود و در جرم معده پنج تا شرائین آمده اند ازین شرائین
جگر و دو از شرائین طحال و همین حساب پنج تا وریدها از معده برآمده سه در جگر و دو در طحال میروند و بسبب این شرائین آورده راه آمد و رفت
خون در میان معده و جگر و طحال هست لیکن گاهی خون معده زیاده میرود در جگر و طحال کم میرود و آن وقتی هست که در معده طعام هضم میگردد
زیرا که درین وقت میوکس میمبرن برای هضم طعام محتاج بسوی تولید بلغم و ترشی زیاده میشود زیرا که هرگاه طعام در معده میرود دانه‌ها
میوکس میمبرن تازی میگردد و برای دفع کردن ذیبهات آن بلغم از مجاری مسطوره برآمده بر سطح میوکس میمبرن منبسط میگردد که بسبب آن
آن اذیت به میوکس میمبرن کم میشود بعد برای هضم طعام ترشی که می آید آنچنانکه برای هضم طعام مفید هست برای بلغم قاطع هست پس
این بلغم را تقطیع میکند بعد بلغم و ترشی هر دو با غذا آمیخته میروند و بسبب آن هضم غذا بهر دو میشود و باز بلغم از دهان مجاری می آید
و بر سطح میوکس میمبرن منبسط میگردد و باز ترشی از مجاری خود تقطیع بلغم کرده هر دو باز با غذا مختلط میشوند پس برای اینکار
ضرورت وجود خون زیاده در معده وقت هضم پیدا شده هم چون آب و طعام در معده زیاده مجتمع میشود لهذا درین وقت ضرورت است که خون
کثیر در عروق و شرائین آید لهذا اوعیه را گردانید تا که بسهولت آن داخل شود و با خون مختلط گردد و هرگاه هضم معدی تمام میشود کار هضم در جگر
و طحال شروع میگردد لهذا درین وقت خون در معده کمتر آید و در جگر و طحال زیاده میرود و عصب معده از دماغ آمده یکی زوج هشتم است و آن
به نیوماگاسترک و دیگر زوج ششم پس یکی اول قوت حس از دماغ بمعده آورده و هر آنچه در معده واقع میشود خبر آن بدماغ میرساند و ازان دماغ
آرام یا اذیت میرسد و دوم قوت حرکت در وی میرساند چنانچه برای غشای که در معده بالای غشای لیفی است بیرانهم از الیاف عصبیه
واقع اند لیکن چنین آن مختلف هست در بعضی مواقع طولی در بعضی مدور و در بعضی ترچهی باعثه مذکوره بذریعه همین الیاف
چنین متقبض و منبسط میشود و بسبب همین حرکت انبساطی و انقباضی معده طعام در آن منقلب میگردد و ازین گردش طعام بلغم و ترشی
با آن می آمیزد که بسبب آن طعام زود هضم میگردد و این عضله در ناف معده که قریب جسم است غلیظ و ضخیم است زیرا که فعل هضم اینجا
باید که قوی باشد چراکه اینجا غذا غلیظ و سخت میرسد غلیظ و صلابت خود موجود میباشد بخلاف قعر و آخر آن که قریب امعا است چه
آنجا غذا منهضم شده و رقیق گشته میرسد پس حرکت آنجا سبب غذای آن اعلی گردد یا بسبب یادتی لحمیت حرارت آنجا زیاده باشد

فصل دوم در ورم مری و آنرا بلغت لاطینی فارنجائٹس یعنی ورم فیرنکس مینامند این وقتی هست که در گلو قریب دهن باشد
و هم الیسوفاجائٹس یعنی ورم مری مینامند این وقتی هست که ورم در مری زیر حلق قریب معده پیدا شود بدانکه گاهی در میوکس میمبرن
مری از جائیکه در حلق شروع شده ورم پیدا میشود چنانکه در دیگر اغشیه عارض میگردد و سبب آن اکثر رسیدن سردی بود و گاهی خوردن
سموم هم پیدا میشود مثل اینکه کسی از اتفاقات کدام چیز ترش یا سرکه تیز دست یا آب گرم را که زیاده گرم بود بنوشد و گاهی از ورم معده
هم این غشا متورم میشود و اکثر همراه تب سیر یا هم این ورم حادث میگردد و گاهی با ورم لوزتین هرگاه ورم آن قوی و شدید بود و این
ورم پیدا میشود علامات اول از همه درد در راه آب و طعام در حلق محسوس شود و در حلق سوزش معلوم گردد خصوصاً از خوردن

فصل دوم در ورم مری

طعامیکه در آن نمک و مرچ و سرخ زیاده بود سوزش در حلق زیاده محسوس میشود و از غمز کردن بر عضلات گلو که بالای مری آمده اند و در
تشریح آن مذکور شده‌اند درد محسوس میشود و اکثر تپ و حرارت خفیف میباشد و گاهی تپ زیاده هم میگردد و لیکن کمزوری زیاده میباشد خصوصا
هرگاه با مرض دب سیریا مجتمع شود و گاهی ورم از مری تا معده هم میرسد و این وقتی است که ورم مری از رسیدن سردی یا نوشیدن تیزآب
یا کدام شی حاد و حریف و آب گرم افتاده باشد و درین وقت درد از مری شروع میشود و تا معده میرسد و چون دهن مریض اکشاده و بیخ زبان
را از انگشتان غمز کرده ببینند میوکس ممبرین متورم و سرخ معلوم میشود و چون این ورم شدید و کثیر بود بر میوکس ممبرین جابجا در جاهای
صغیر بر سرخی سیاهی محسوس میشود و بعد چند روز این سیاهی برنگ خاکستری مایل میگردد و چون بانجه رسد این سیاهی جدا گردد
و بجای آن زخم پیدا میشود و گاهی دانه‌های سفید مثل قلاع بعض اطفال بر میوکس ممبرین معلوم میشوند علاج اوّل حبل کاستک نقره
از ده گرین تا بست گرین موافق خفت و شدت مرض در یک آونس آب سادۀ مصفی حل کرده از قلم موئین یا اسفنج یا پنبه ملفوف بر سر قلم البته
میوکس ممبرین حلق و دهان طلا نمایند بمقدار کثیر و بعد فرمایند بیمار را که آن را ابلع کند تا در مری برسد و بر میوکس ممبرین آن منبسط
شده تاثیر کند و اگر حاجت مسهل باشد مسهل هم دهند لیکن چونکه درین مرض ضعف و کمزوری زیاده میباشد لهذا روزانه سه بار ایمونیا
کاربناس پنج گرین با آب حل کرده اول کنین خورانید و بعد ایمونیا محلول با آب نوشانند و ماء الشعیر مطبوخ و آب کتان مطبوخ بطور دوا بلکه
بجای آب نیم گرم نوشانند زیرا که وقت نوشیدن آب خصوصا از آب سرد اذیت زیاده میشود و ازین آب مطبوخ اذیت هم کم خواهد شد
و از استعمال آن میوکس ممبرین ملایم شده بلغم زیاده پیدا خواهد گردید که از دفع شدن آن صحت خواهد شد و این مریض را هم مثل صاحب
زکام تازه نوهیرد و پاشویه در آب مطبوخ خردل انداخته پاشویه نمایند و بدن را گرم دارند و غذای جید لطیف سریع الهضم مثل شیر و آب
یخنی گوشت بز نوشانند و چون ورم خفیف شود لیکن سفیدی بر میوکس ممبرین ظاهر باشد سهاگه صاف یک درام در ده آونس آب حل کرده
نیم گرم با آن تغرغر فرمایند و چون بعض متعفن شوند و بوی بد از دهن آید کلرائید آف پتاس یا پرمنگناس که بطور آبهای زلالیه گذشت
می آید از نصف تا یک آونس از آن در ده آونس آب سادۀ حل کرده با آن غرغره سازند و اگر کلرائید کور موجود نباشد حبل پتاس پرمنگناس
که یک درام باشد در هشت آونس آب سادۀ حل کرده از آن غرغره فرمایند فصل سوم در زخم مری گاهی در مری زخم می افتد الاسباب
گاهی از قی کردن میوکس ممبرین شگافته میشود و گاهی از حبس شی موذی مثل خار ماهی زخم می افتد و گاهی از انفجار دبیله زخم پیدا
میشود و تا زمان طویل بعد دفع شدن دبیله میماند و گاهی در مرض آتشک زخم در مری پیدا میشود چنانکه در دهان و حلق می افتد و گاهی از شرب
زخم در آن می افتد علامات هرگاه زخم در اعلی مری بود آنگاه هرگاه زبان را غمز کرده ببینند معلوم میشود و چون در وسط و آخر آن باشد
در آن اندر موضع زیادتی درد و سوزش وقت ازدراد طعام توان شناخت زیرا که آنچه درد و سوزش از زخم بود از خوردن طعام حریف
و مالح و حامض که در آن نمک و مرچ و سرکه بود زیاده میشود اگر چه لقمه خورد خورده شود و اگر غذای نرم هم نفخه خورند گو لقمه کبیر باشد لیکن اذیت
بنسبت طعام حاد کم بود بخلاف ورم که در آن از لقمه کبیر اذیت زیاده میشود و از لقمه خورد کم میشود و علاجش همانست که در علاج قرحه مری بیان
نوشته شد فقط فصل چهارم در دبیله مری باید دانست که گاهی در غشاء ثخینه مری ورم حادث میشود و بعد آن در آن ریم می افتد الاسباب

فصل سوم در زخم مری

فصل چهارم در دبیله مری

گاهی سبب آن ورم میوکس ممبرن مری که پیشتر مذکور شده با جمیع اسباب خود واقع میشود چه این ورم میوکس ممبرن تا آن غشا بعینه
میرسد و گاهی از متعفن شدن استخوان فقره اولی و فقره ثانیه از فقرات عنق و هم متعفن شدن استخوان قاعده دماغ چنانکه از مرض آتشک و
خنازیر این عظام فاسد و متعفن میشوند این علل پیدا میگردد العلامات اول ازدراد آب و طعام دشوار میشود درین مرض دشواری
ازدراد از دشواری ازدراد در ورم میوکس ممبرن زیاده بود و درین وقت زیاده درد و اذیت میشود زیرا که درینجا هم در غشای لیفیه دا
میباشد آن یا مزاحمت میکند در ازدراد علیل هم تغییر مبسوطی ظاهر میشود زیرا که اثر ورم تا امامت میرسد چون پنجه یا سر انگشت دست
تجر کرده و نبیر آورده ببینند صورت دمل ظاهر میشود و چون سر انگشت بر دمل نهاده احساس کنند معلوم میشود که درین دمل کدام شی مشتعل
است قریب جلد ملبوس است زیرا که اینجا کدام عضله یا مثل جلد بدن در میان انگشت و هم نیست بلکه فقط میوکس ممبرن که غشای حلق
در میان مرده و انگشت فاصل است لهذا بخوبی ورم از سر انگشت محسوس میشود و هرگاه این دمل از تعفن استخوان پیدا میشود علاجش
دشوار است و علامت تولد آن از استخوان نیست که علیل را درین وقت ممکن نبود که تنها سر را بسوی یمین و یسار بگرداند بلکه بوقت
ضرورت از تمام جسد خود با آن میگرداند و این دمل رفته رفته گاهی چنان زیاده میشود که تا منتهای عظام فک اسفل که قریب گوش است
میرسد اینجا مثل غده ظاهر میشود و طبیب نادان آنرا سد میدانند که ورم غده است ولیکن آن دمل میباشد درین دمل درد و حرارت هم کم
میباشند زیرا که در غشای ریشه دار عروق و شرایین زیاده اند و اعصاب کم آمده اند و هم لیکن آن استخوان است و آن عدیم الحس است هم
این تعفن بیشتر زیاده قوی نمیباشد بلکه مرض خفیف ضعیف بود و ازین سبب بیمار اکثر همین قدر شکایت میکنند که مرا ازدراد غذا و آب دشوار
است ولیکن چون دهن کشاده می بینند آن ثمر ظاهر میشود که دمل است علاج اول از نشتر زخم کرده ریم بیرون آرند بعد از میوه اکال شد
و مرهمی که محلول آب باشد غرغره سازند و از انگریزی پرمنگناس پتاس ممزوج با آب بود غرغره ساختن مفید است بلکه ضرور زیرا که آنچه
ریم درین دمل خارج میشود بسیار بدبو میباشد اگر بسبب تعفن استخوان باشد بعد از آن یودائید پتاس همراه طبیخ عشبه یا سارساپریلا بنوشانند
و همچنین روغن جگر ماهی نوشانند غذاء رقیق خورانند و آنچه بسبب آتشک و خنازیر بود در آن کنین با آهن خورانند و پنج گرین یودائید را ده قطره تا پانزده
قطره همراه آب سارساپریلا یا آب طبیخ بیخ آشنه روزانه سه بار موافق این مقدار نوشانند و همچنین روغن جگر ماهی نوشانند شیر گاو و شوربای
لحم و اغذیه جید خورانند فقط **فصل پنجم در ضیق مبلع** یعنی در ازدراد تنگی و ضیق محسوس شود و آنرا بلغت لاطین دسفاجیا گویند یعنی دشواری
ازدراد و این حالت چنانکه از ورم مری و دمل آن می افتد از اسباب دیگر هم پیدا میشود مثل آنکه هرگاه در غشای ریشه دار مری ورم غددی
سخت حادث گردد از انهم این مرض پیش میشود و گاهی بسبب ورم قصبه و گاهی از دمل عضلات جانب ظاهری و خارجی گلو و گاه
از ورم لحم غددیه زیر فک اسفل و پهلوی گردن واقع اند ضیق در ازدراد پیدا میشود و گاهی هرگاه در شریان عظیم که بموازات فقرات عنق
ظاهر واقع است انیورزم حادث شود آن مری را مزاحمت کند هم ضیق در ازدراد حاصل میشود و زمانی از تشنج شدن حنجره که سودی باشد
مثل خنازیر ماهی و در مری این حالت عارض شود و گاهی بسبب متورم شدن مری یا خوردن تیزاب هرگاه میوکس ممبرن بسبب حدت
آن قطع شده زائل شود بجای آن غشای ابتداء پیدا گردد چنانکه بعد زخمی و زائل شدن جلد خواه از آلات حربی بود یا از سوختن

باشد این غشا بعضائی ظاهر هم پیدا میشود و بسبب ان جسم مجتمع و منقبض میگردد و هم تنگی در ازدراد ظاهر میشود و گاهی در مری ورم
کنکریل که قسمی از سرطانست پیدا میشود و از ان ضیق ازدراد بهم میرسد و گاهی بسبب تشنج که در مری افتد چنانکه در کزاز و اختناق رحم
گزیدن سگ دیوانه و کوریا و کاتالیپسی یعنی شخوص و جمود و هم در ازدراد تنگی حاصل میشود علامات آنچه از ورم غددی غشائی که بهتر افتد
در آن هرگاه دهن کشاده بیخ زبان را از انگشتان غمز کرده به بینند بر آمدگی و زیادتی در اعلی مری محسوس میشود و چون سر انگشت بران نهاده
احساس کنند سختی محسوس شود بر خلاف دمل که در آن ملایمت میباشد و این سختی روز بروز زیاده میگردد و بقدر زیادتی آن ضیق ازدراد هم
بیفزاید و فی الحقیقت این هم قسمی از سرطانست که انجام آن انجام سرطانست و آنچه بسبب ورم قصبه ریه افتد در تنفس هم و در آواز بسیار غلظ
یا بحة صوت ظاهر بود یعنی موافق کمی و زیادتی ورم آواز متغیر از حال صحت باشد مثلاً اگر ورم خفیف و قلیل است فقط غلظ در آواز بود
و اگر ورم زیاده و شدید بود بحة صوت عارض خواهد شد و هم در تنفس عسر میباشد دیگر علامات ورم قصبه ریه که نوشته شده اند موجود بود
و آنچه از دمل عضلات خارجه گلو افتد در آن خود ورم ظاهر و دمل شاهد بود و آنچه از متورم شدن لحوم غدیه گردن افتاده باشد آنهم ورم
لحوم مذکوره گواه بود و آنچه از انیورزم افتد در آن علامات انیورزم که در امراض قلبیه نوشته شده اند موجود خواهد بود و آنچه از نشستن شیء
جسم موذی مثل خار ماهی در مری افتد در ان درد موضع و تقدم اکل ماهی نیز بر ضیق ازدراد دلالت خواهند کرد و این درد که از خوردن خار ماهی
میشود اکثر بعد بر آوردن خار هم تا هفته عشره باقی میماند و همیشه بیمار شکایت آن میکند زیرا که از خلیدن خار زخم پیدا میشود و مادام که صحیح نگردد درد آن
میماند و آنچه از ورم مری که از نوشیدن تیزآب بود افتاده باشد در آنهم تقدم اکل تیزاب بر حدوث ضیق ازدراد شاهد بود و آنچه از غدد
سرطان موسوم بکنکریل در مری افتد در آن ورم بر گردن به ترتیب قوه ظاهر شود و این ضیق هم بتدریج بمرور ایام زیاده میگردد و این علامات
در ورم مری که از نوشیدن تیزآب افتد هم یافته میشود و هرگاه علامت مشترک باشد پس فارق ضرور است و تفرقه باین نحو توان کرد که
آله پروبانگ را در مری انداخته تامل کنند آنچه بسبب کنکریل است در آن مزاحمت جسم غلیظ با آله مذکور محسوس خواهد شد و هم هرگاه آله را بیرون
آرند قدری ریم بان مختلط و آلوده خواهد بود بخلاف ورم مذکور که این هر دو امر در آن محسوس نخواهند شد زیرا که در ورم زیادتی غیر طبیعی آنجا
نیست که با آله مزاحمت کند و هم ضیق وقتی در آن پیدا میشود که بجای زخم میوکس ممبرن غشائی رشته ها پیدا میگردد و از آن مری مجتمع میشود
و درین وقت زخم صحیح شده باشد چیزی از قسم ریم یا زرداب آنجا نباشد که بر آله آلوده شود و آنچه بسبب تشنج بود در آن علامات تشنج خواهند بود
لیکن هرگاه بسبب کزاز باشد لازم بود و چون بسبب اختناق رحم بود باد و اسهال و دیگر اختناق رحم عارض خواهد شد پس گاهی بود
و گاهی نبود و آنچه با دیگر اقسام تشنج عارض شود در آن خود امراض مذکور با علامات خود موجود خواهند بود و علاج آنچه از ورم غددی
سخت سرطانی که در غشای ریشه دار پیدا میشود افتاده باشد لاعلاج است آنچه از ورم قصبه ریه پیدا شود علاجش از مبحث علاج ورم
قصبه ریه جویند و آنچه از دمل عضلات گلو افتد آنرا از نشتر کشایند لیکن باید که زخم بموازات شرائین و آورده در عنق یعنی هر جا که شریان
در طول است آنجا زخم هم در طول دهند چه اگر در عرض زخم خواهند کرد شریان قطع خواهد شد و جائیکه بر آمدگی در دمل زیاده بود آنجا
کشایند صاف کنند و نشتر آهسته آهسته زنند مثلاً اول جلد را شگافند بعد غشائی که ریشه دار است شگافته هرگاه عضلات نمایان

شود و آنچه مشهور است که میل چوبی فلزی است در غشا انداخته نشتر در جوف آن نهاده بخط مستقیم عضله رسانند و دل را برآرند و آنچه از ورم لحوم غدیه
افتد بذریعه دستکار کامل که عالم تشریح بود این غدد را برآرند زیرا که از استعمال ادویه خارجیه در آن امید منفعت نیست هر جا که بسبب
اینوزم بود علاج اینوزم چنانکه در امراض قلب نوشته شد ملاحظه کرده بعمل آرند و آنچه از احتباس جسم موذی مثل خار ماهی در مری بود
در آن اول ببینند که اگر قریب فم مری و در اعلی آن باشد که از غمز لسان ظاهر بود آنرا دهن کشاده زبان را از انگشتان سست غمز کرده جسم مذکور را از
کلبتین گرفته از مری برآرند و اگر در وسط یا آخر مری بود در آن اول لقمه کبیر نان غلیظ خورانند امر فرمایند که بزور در وقت از درا او نمایند تا سیر لقمه
از جای خود دور شده در معده افتد و اگر ازین هم کار بر نیاید پس قدری قدری کدام شی حامض بنوشند تا از آن بوسیده و گداخته گردد زیرا که
خار ماهی از ترشی بوسیده و مذاب میشود و چون باین تدابیر کار بر نیاید آله پروبانگ در مری انداخته و از آن جدا کرده در معده اندازند و آنچه از
روئیدن غشای لیفه دار بجای میوکس ممبرین می بعد حصول زخم در آن از تیزاب غیره می افتد لا علاج است لیکن هر گاه تنگی زیاده
شود آنرا بمیل صمغی کارگیرند باین نحو که آنرا در مری داخل کرده تا معده رسانند چون تا معده رسد از آن قدری مری کشاده شود بعده
زرده شیر یا یخنی و آب در معده اندازند هم از راه معا احتقانا غذا در شکم رسانند هر گاه هیچ تدبیر مفید نیافت معده را بذریعه دستکار کامل کشاده
در آن غذا رسانند که ازین هم امید حیات چند روزه است و لیکن انجام این مرض خوب نیست بیمار هلاک میشود و آنچه از کنکبیل که در مری
پیدا شده باشد این مرض حادث شود آن هم لا علاج است لیکن آن هم همان تدابیر که پیشتر در تول غشای لیفه دار نوشته شد بعمل آرند آنچه
از اقسام تشنج پیدا شود در آن علاج هر قسم خاص که در امراض اس نوشته شد بعمل آرند و لیکن آنچه در اختناق رحم می افتد درین قسم خاص
بلادونا را بحلق جائیکه عضلات مری شروع میشوند در تشریح آن نوشته شد باب حل کرده طلا سازند و حلیت از یک دو گرین تا دو گرین خوردن نیز
مفید است هم درین قسم تشنج پروبانگ در مری نداخته تا معده رسانند که از آن این تشنج بر طرف خواهد شد چون بازعود کند مریضه گویند که
پروبانگ داخل کرده میشود زیرا که از خوف اذیت و خیال پروبانگ مریضه خود را از واقع شدن درین تشنج محفوظ خواهد داشت چه سابقا نوشته شد
که درین مرض مریضه باختیار و بی اختیار میباشد لیکن عقل کم میشود باقی آنچه در اختناق رحم نوشته شد بکار برند و قسم تشنج که زیاده تا مدت دراز
ماند در آن علاج عام آن که بوئیدن کلاروفام است نمایند که از آن فوراً تشنج کم میشود فقط **فصل ششم در ورم معده** و آنرا بلغت لاطین
گاسٹرائیٹس مینامند و این دو قسم است یکی حاد که آنرا اکیوٹ یعنی مرض خفیف الاعراض تا قسم اول پس بدانکه گاهی انفلمیشن یعنی ورم
حاد قوی معده از خوردن سموم قتاله مثل سم الفار و سلفیورک عارض میشود و از آن میوکس ممبرین معده سرخ و متورم میگردد و گاهی با ورم و سرخی
مثل بلغم نرم میشود و اثر سم الفار بر میوکس ممبرین معده و از آن هم تا غشای لیفه دار میرسد فرق در سم الفار و سلفیورک است که از خوردن
سلفیورک سوای ورم و سرخی از خوردن سم الفار شیوفه زخم هم جا بجا در میوکس ممبرین پیدا میشود و جائیکه در آن زخم افتاده از آنجا انفلمیشن
غشای لیفه دار و غشای عضلی و غشای آبدار هم میرسد بجمیع معده ضرر آن عام میباشد زیرا که سلفیورک اکال است پیدا کند زخم فاسد کننده
میوکس ممبرین و منفسد لحم و جمله عضلات است تا این امور بعد تشریح میت منکشف میشود لیکن قبل تشریح علاماتیکه درین مرض یافته میشود
از آنجمله درد و سوزش است که در معده بعد خوردن سم الفار پیدا میشود بعد درد مذکور تا گلو میرسد و از آن بعد غثیان عارض گردد و قی

می آید واول آنچه از معده بر می آید همان باشد که از قسم طعام وغیره بود وبعد آن تشنگی پیدا میشود وچون آب مینوشد قی بشدت می آید و
در زیاده شود وحتی تا که معده را از دست غمز کنند یا قی که قی می آید در معده بسیار شدت میکند ودر قی بلغم یا آبیکه نوشیده خارج میشود و
گاهی قدری خون هم می آید وگاهی صفرا هم خارج میگردد زیرا که چون از کثرت قی عضلات طولیه شکم معده وجگر وامعا را بار بار غمز میکنند از بس تنگی
اول صفرا از جگر بسوی امعای صغار میریزد وچون حرکت معده این وقت برعکس حرکت طبیعی است چه حرکت طبیعی معده دفع کردن غذا
بسوی امعا است واین وقت بسوی اعلی دفع میکند لهذا صفرا از امعای صغیر بسوی معده میرود ودر آن سینه بذریعه قی دفع میشود وگاهی
همراه قی اسهال هم جاری میگردد واین وقتی بود که اثر آن بیوکس همیرن امعا میرسد قدری تپ هم می آید لیکن این تپ حاد نمیباشد
زیرا که تپ ورم بیوکس همیرن حاد نبود پس اگر زهر مقدار قاتل کم خورده شود این علامات عراض تا این مرتبه رسیده باز آهسته آهسته کم میشوند
وبیمار صحیح گردد وسالم ماند ولیکن اگر زیاده خورده شود پس این عراض قوی زیاده میشوند تا که نوبت بآمدن فواق وبرد اطراف وزیادتی
ضعف بحدی رسد که آخر آن مشابه با آخر هیضه وبائی میگردد وبیمار هلاک میشود علاج چون ثابت شود که زهر خورده است ابتدای مرض
فوراً ایپیکاکوانا تا پانزده وبست گرین با آب گرم حل کرده بنوشانند تا که آنچه زهر خورده است قی دفع شود من بعد تفحص سبب یعنی قسم خاص
زهر را دریافت کنند پس اگر سم الفار خورده باشد شیر تازه گاؤ یا آب صمغ عربی که غلیظ باشد وصمغ زیاده محلول بود یا آب کثیر بنوشانند
تا همراه جرم لزج آن اجزای سم الفار که از قی سابق باقی مانده بسطح بیوکس همیرن چسپیده اند ممتزج شده برآیند در قی که بار بار می آید خارج
شوند واگر رسکپور خورده باشد سفیدی بیضه مرغ با شیر گاؤ حل کرده نوشانند زیرا که سفیدی بیضه دافع ضرر رسکپور است باید دانست که از نوشیدن
دوا درین مرض فائده کم ظاهر میشود چه اول دوا در معده نمی ماند بسبب افراط قی فوراً دفع میشود دوم چنین دوای که حل کنند سمی را تا دفع آن
در تجربه ثابت نشده ولیکن اگر داده شود پس سودا کاربوناس ده یا پانزده گرین با آب حل کرده نوشانند که برای تقلیل سوزش بیوکس همیرن مفید است
آرام میرساند وافیون دو گرین در آب حل کرده بنوشانند تا درد کم کند ومادام که قوت بدن مریض باقی باشد بعد خارج شدن زهر از معده بالای معده
زلو بقدر ضرورت مثلاً از ده عدد تا بست عدد چسپانند تا که ورم کم شود وحقنها نا اول تنقیه نمایند تا که از فضول براز امعا صاف شوند
وبرای آن روغن بید انجیر با آب گرم یا صابون محلول با آب گرم یا شیر وآب گرم یا تنها آب گرم کافی است احتیاج مسهل قوی نیست بعده
افیون یک دو گرین با نیم اونس یا یک اونس آب مطبوخ برنج حل کرده بذریعه زراقه در امعا رسانند وباید که مقدار آب برنج زیاده نباشد
والا زود از امعا خارج خواهد شد وازین تدبیر تسکین وجع میشود وحفظ قوت از تسکین وجع حاصل میگردد چه وجع بسیار محلل قوت
است چونکه درین مرض قی بسیار می آید پس اگر معده خالی خواهد بود قی بشدت خواهد آمد وموجب ضعف زائد خواهد شد لهذا باید که بیمار
هرگاه آب طلب کند عوض آب ساده آب مطبوخ کتان یا لعاب اسپغول شیر گاؤ نوشانند فقط وایضاً قسم دیگر از تقلیل سوزش حاد است که
در بیوکس همیرن معده حادث میشود لیکن از اول حدتش کم میباشد زیرا که اسباب آن هم از اسباب قسم اول ضعیف میباشند آن تقلیل سوزش
گاهی از خوردن چیز بادنجان وگاهی از خوردن عشبش پیدا میشود وگاهی از رسیدن سردی چنانکه در وقت شدت حرارت بدن آب یخ خورند
یا ورم سردی که از رسیدن سردی پیدا شده باشد یا آن منتهی شود واز زیاده خوردن مصالحه حار مثل مرچ سرخ وغیره یا از خوردن غذای

که مضر معده بوند یا نوشیدن شراب زائد و گاهی بعد دفع شدن هیضه گاهی از رسیدن روست ازهر یعنی درد اعضا و همچنین از
انتقال خاص نقرس که درد مشهور است هرگاه بسوی معده منتقل شود این ورم پیدا میشود و علامات آنچه در قسم اول نوشته شد اینجا هم
میباشد مگر بخفت از نسبت سابق ولیکن آنچه از انتقال درد اعضا یا منتقل شدن درد خاص نقرس افتد در آن سوای علامات سابقه نقرس هم
روست از هر یا نقرس و بعد آن زوال اوجاع مذکوره شده و این مرض پیدا شدن در معده شاید میباشد از ان الشته شود که درد مذکور
منتقل بسوی معده شد علاج اول سیدلیتز پودر یا البقر وسینگ رافث با آب حل کرده بنوشانند که از ان قی کم می آید لیکن این ادویه
بقدر کثیر بار بار بجای آب بعد یک یک و دو ساعت نوشانند پس اگر قی و ترکیب جنس ربار می آید و آنچه بنوشانند قی خارج میشود تا که
اسهال شود و در اعراض خفت ظاهر گردد و هر آنچه باین مریض بنوشانند باید که سرد باشد و افیون نیم گرین تا یک گرین با آب حل کرده بعد
چهار ساعت بنوشانند باشند تا درد کم شود و گر بعد خفت بکلی اعراض شکایت درد معده زیاده داشته باشد او بر معده از پنج عدد تا ده عدد
ضرورت چسپانند و اگر از استعمال ادویه مسهله مذکوره خود اسهال نشود حقنا تنقیه نمایند یا آنچه در قسم اول گفته شد تا اسهال شود زیرا که اسهال
قوی دادن این مرض جائز نبود و الا میوکس ممبرن زیاده متضرر خواهد شد بجای غذا اول گوشت آب برنج مطبوخ نوشانند چون غثیان
وقی و درد معده کم شود شیر تازه گاو با آب یک یک آمیخته بنوشانند هرگاه این هم بخوبی هضم شود بعد آن شوربای لحم برنج پخته یا کچری ال مونگ
مقشر بطور شله پخته بخورانند قناعت کرده تا قسم ثانی پس بدانکه گاهی ورم مزمن که قوی الاعراض نبود هم در میوکس ممبرن معده عارض میشود
و این گاهی بعد القفل هیشن یعنی ورم حاد معده حادث میگردد و هرگاه از ان حرارت کم شود و اکثر چنین است که خود این ورم اولا حادث میشود
و این را اکرانیک گاسترائیس یعنی ورم بارد میگویند زیرا که اعراض آن مثل سابق قوی نباشند الاسباب اکثر از خوردن اغذیه ردیه یا از کثرت
شرب شراب پیدا میگردد و گاهی هوای ناقص مولد تپ لرزه این را هم مورث میشود و گاهی از فاقه و ترک طعام پیدا میگردد زیرا که
گاهی از فاقه تشنجی در معده پیدا میشود و بسبب آن میوکس ممبرن متغیر شده متورم میگردد و گاهی مرض سل این مرض را عارض میشود و گاهی
با روست ازهر مرض عام و گاهی از خاص نقرس پیدا میشود و اکثر در وقت بر آوردن دندان با طفال عارض میگردد و علامات هرگاه این
مرض خود عارض شود یعنی بسبب انتقال ورم حاد معده نباشد پس قت اعراض آن بسیار خفیف و ضعیف و خفی میباشد تشخیص آن
دشوار بود مثل آنکه اول بعد غذا قدری ثقل بیمار را محسوس میشود یا قدری غثیان پیدا شود و اشتها ساقط گردد و دل بخوردن طعام
راغب نباشد اگر طعام خورد بعد آن شورش در معده و نفخ و کثرت ریاح پیدا میشود و گاهی بعد خوردن غذا آب کثیر از دهن بر می آید که بیمار
آن را امید اند که از معده آمده یا می آید لیکن فی الحقیقت بسبب حرارت معده این آب از غدد مولد لعاب دهن که در هر دو رخساره قریب گوش اند
می آید و قدری درد در سر محسوس شود خصوصا بعد طعام و هم در تمام بدن ماندگی و قدری درد چنانکه بعد رسیدن هوای سرد بدن
عارض میشود محسوس گردد و درد معده بطور حکاک و خراش و گاهی تا لمس محسوس میشود و این درد زیر عظم خنجری از فشردن دست یا و
محسوس میشود و گاهی این درد از معده تا شریف جانب ایسر گاهی از آنجا تا فقرات ظهر و گاهی تا مرفق دست جانب ایسر گاهی تا خنصر
بنصر دست ایسری میرسد لیکن این درد بریک حال نمیباشد بلکه گاهی زیاده و گاهی کم و گاهی ساکن بود زیرا که این درد بسبب

نیوماکاستک که عصب زوج هشتم سبب محسوس میشود و از مشارکت همین عصب گاهی سرفه هم می آید و گاهی درین مرض اول ریختن طعام قی هم عارض میشود و آنچه طعام در معده بود اول خارج شده بعده آنچه در معده باشد خارج گردد و گاهی مضطر اعم هم قی آید سبب آن همانست که در تفل مشین حاد گفته شده و گاهی خون سیاه هم در قی می آید سیاهی خون بسبب آمیزش ترشی معده میباشد و زبان مریض سپین و مرم بسیار سرخ میباشد و نبض صغیر ضعیف و مختلف النظام بود و وقت شام تب لعینه مثل تپ دق که در مرض سل میباشد می آید و گاهی چهار ساعت گاهی تا صبح میماند و چون مریض بیدار میشود خود را غرق در عرق می بیند انجام این مرض آهسته آهسته یا از علاج صحیح شود یا روز بروز لاغر شده از ین مرض خاص بمیرد یا ازین مرض در عضو های دیگر مثل جگر و دل و ریه و گرده امراض مختلفه آنها پیدا شوند و از آن بهلاکت انجامد علاج اول باید که علاج آن بتدبیر غذا نمایند و آن چنین است که سوای غذای لطیف دیگر نخورند بهترین غذا آنست که شیر دوده گاو و آب آهک دو با هم آمیخته نوشانند تا در معده زود هضم آن میشود نرسد و باعث غذا هم غذا است و باید که آب آهک پنجم حصه شیر پنجم حصه باشد لیکن این غذا اگر نوشانند ترکیب آب آهک چنین است آب آهک که بنوشانیدن سنگ ریزه حاصل میشود از آن صاف آب نادیده بگیرند و چهل و هشت اونس آب باده که بطور کشیده فی قرع و انبیق آن را صاف کرده باشند بگیرند پس اول ریز آب بستد اونس گرفته بر آهک آب نادیده ریزند تا بجوش آید چون صعود بخارات حاره وگرمی از آن دفع شود آهک در بوتل نهاده بقیه آب مذکور را در آن انداخته بقدر مدت پنج دقیقه بوتل را خوب حرکت دهند تا آب با آهک خوب مختلط شوند پس پنج بوتل کور را چهل و هشت گذاشتن و لا ساعت بی آنکه بوتل را حرکت دهند بعده آب را از آهک صاف کرده نگاه دارند و ازین آب حسب ضرورت گرفته با شیر آمیخته بنوشانند و چون از نوشیدن آن تکلیف معده برطرف شود و قدری آرا روت یا شوربای لحم حلوان یا شیر دوده گاو حلکرده بخورانند چون این هم بلا کلفت هضم شود آب آهک و شیر نوشانیدن موقوف کرده غذا مثل لحم دجاج یا لحم حمان که آب پخته باشد بخورانند چون گوشت نیم هضم کنند بعده نان گندم یا برنج پخته خورانند و بتدریج بغذا های معتاده خود را نمودن هضم کنند علاج از ادویه چنین است که هرگاه بمحل معده از غمز درد زیاده محسوس شود از شش تا پنج عدد زلو به معده چسپانند اگر ازین هم درد رفع نشود یا ضماد از بذر کتان یا چوپ چقندر و کرفس بیکدو سپیده یا شاد آلوده بر محل درد چسپانند و تا هفت هشت ساعت چسپیده دارند تا آبله خوب بر آید و باید آنست که از استعمال ادویه مذکوره درد و ورم هر دو زائل میشوند پس کرایتن یا بیلس آبله را استعمال کنند پس هرگاه آبله سابق صحیح شود دیگر آبله پیدا کنند تا آنکه ورم معده خارج شود و صحت حاصل گردد و برای دفع ورم و تقلیل سوزش بطن و رفع شدن کثرت سیلان آب دهان بسمته الیه دو گرین یا تا سه گرین و افیون از نیم گرین تا یک گرین و صمغ عربی از بست گرین تا نصف درام با یک سوده آب حلکرده بعد چهار چهار ساعت شکم خالی بنوشانند و همچنین حبل کاستک نقره از هشتم حصه گرین تا چهارم حصه گرین با افیون خالص از نیم گرین تا یک گرین یا بوده شهد و ذیل یا صمغ عربی حب بسته بر شکم خالی بنوشانند و نهار نهار نمک همراه آن دهند این هم روزانه سه بار و بعد از ورم دفع شود و شکایات سوزش بطن و کثرت لعاب دهن ابر طرف سازد و چون غثیان و قی زیاده شوند پیوسیا کار بنات از ده گرین تا پانزده گرین اسید هایدروسیانک دیلیوت از سه قطره تا پنج قطره و افیون هشتم حصه گرین جمله را در دو اونس آب حلکرده به وقت دادن قی و غثیان ...

و درین مرض مسهل دادن جائز نیست لیکن حقنا فاتر و تنقیه نمایند تا که معا از فضول براز صاف شوند و ادویه قبض ان آنچه در فصل پیشین
معده سابقا نوشته شده اند جمله اینجا هم باستعمال آرند و اگر در معده تکلیف و اذیت کم بود در موسم سیگنیشیا کاربناس با هم آمیخته بخورانند
و چونکه اکثر با این مرض جگر و دل و دیگر گرده هم امراض پیدا میشوند پس اگر چنان ظاهر آید بعد حصول خفت در ورم معده علاج امراض
اعضای مذکوره با آنچه مختص بهر یک است نمایند اطبا گفته اند که درین مرض ذهن مشغول ساختن دل و تبدیل هوا و دشتن و گردانیدن بیمار
در هوای صاف از خوشی فایده حاصل میشود پس باید که بقدر امکان در مشغول ساختن دل زیاده کردن فرحت و خوشی تدابیر نمایند آنچه باطفال
عارض میشود در علاج آن لازم است که اول اکتفا بنوشانیدن آب آهک نمایند که همان کافی است و اگر کافی نشود میگنیشیا کاربناس
یک و گرین با آب حل کرده نوشانند اگر دست نیاید یا بشربت آهک یا دوای سرخ نوشانند که بلغت انگلش [illegible] نامند هرگاه قی زیاده شود عوض میگنیشیا
بسمت و سوی الفید بمقدار نصف گرین یا نصف گرین با آب حل کرده یا قدری نبات بنوشانند وقت شام برای آرام رسانی دماغ قدری
کلورال هیدریت با اندکی سیرپ همراه آب حل کرده نوشانند اگر شوری نبات دندان ظاهر شود از اینکه طفل بار بار دست خود را در دهن
انداز و زیاده گریه کند و لعاب در دهانش زیاده جاری بود پس درین وقت قدری خون از لثه طفل بذریعه نشتر که مخصوص برای تشریح
لثه است برآرند تا آرام شود فقط

فصل هفتم در جراحت معده

و جراحت معده را اکثر بلغت انگلش [illegible] نامند بدانکه گاه
در [illegible] معده زخم حادث میشود و این زخم گاهی [illegible] گاهی بقدر یک هشت آن بزرگ میباشد
و بعد مردن تشریح معده ثابت ظاهر میشود که این زخم گاهی میشود چنانکه [illegible] گاهی مندمل نمیگردد و الا اسباب آنچه
اسباب ورم معده مزمن [illegible] اسباب این مرض میباشند و گاهی با جراحت [illegible] المالیخولیا و امراض [illegible] میباشند لیکن معلوم
نمیشود که جراحت [illegible] یا امراض [illegible] و ورم مزمن [illegible] سبب این جراحت میشود علامات
آنچه در ورم مزمن معده علامات نوشته شده اند جمله موجود بوند و علاوه [illegible] درد در جای [illegible] محسوس میگردد
از آن [illegible] ثابت میشود و هم در یک پهلوی [illegible] محسوس میگردد و در زخم معده بسبب خوردن طعام زیاده می آید
هرگاه کدام شریان [illegible] خون سرخ یا سیاه زیاده بود خورده شود و آنچه [illegible] خارج میشود مخلوط با هم سیاه بود
طعام تنها جسم سیاه مثل [illegible] در حقیقت آن خون است که در معده [illegible] شده [illegible]
عمل کیمیائی [illegible] کرده میشود که جسم مذکور خون است [illegible] چنانکه [illegible] چون زخم عمیق شده
یا شریان کبیر [illegible] از آن رگ شگافته گردد و درین وقت خون زیاده می آید سیاهی آن کم بود [illegible]
در آن بقوت جاری نمیشود و گاهی این زخم چنان عمیق میگردد که [illegible] شگافد و غذا از آن برآمده در شکم میریزد و درین وقت فورا
بیمار را غشی عارض میشود و چنان معلوم کند که گویا کسی او را [illegible] ساخته [illegible] بسیار ضعیف میشود و [illegible] لرزه برآید
و در شکم درد عظیم پیدا میشود بسبب اینکه غشای [illegible] که در تمام شکم [illegible] جمیع اعضای بطن مثل معده و جگر و امعاء و گرده محیط است در آن
ورم پیدا میشود [illegible] شکم زیاده [illegible] میشود و تب شدید عارض میگردد و اختلاط عقل و هذیان و بیهوشی

عارض میشود و بعد ازان میمیرد و بعد این حالت انتهای مدت حیات از پنج ساعت تا دو روز است علاج تدبیر درین مرض همان عمل
آرند که در علاج ورم معده مزمن نوشته شده لیکن چونکه درانجا خاص در معده زخم است پس اگر غذا وارد معده خواهد شد بسبب هضم و مرور غذا
بر زخم خراش و اذیت زیاده خواهد شد اثر و اظاهر نخواهد شد بنابرین باید که هشت روز از دهان نوشیدن و خوردن آب و طعام ترک کرده
از راه امعا حقنا تا آب و غذا در بدن رسانند چون شریان یا ورید کشاده و شگافته شده باشد ازان خون کثیر در قی آید درین وقت تدبیر
بند کردن آن بعمل آرند و برای آن تنکچر آهن از پانزده قطره تا بیست قطره و یا آب آهن از سه قطره تا پنج قطره یا گالک ایسد یا ٹانک ایسد از پنج
گرین تا ده گرین نوشانند و اگر ارگٹ دو گرین خورانند بذریعه پیدا کردن تشنج در ورید و شریان خون آمدن بند میکند و استعمال ارگٹ
برای حبس خون علاج جدید است این را ضرور بعمل آرند که لایق استعمال است هرگاه نوبت باینجا رسد که معده شگافته طعام در شکم
افتاده باشد پس لایق علاج نیست زیرا که نه اندمال معده و نه اخراج طعام … لیکن برای تقلیل اذیت
علیل کالومل و افیون خورانند زیرا که کالومل ورم کم میکند و بسبب کم شدن ورم درد کم خواهد شد و افیون بسبب تخدیر تسکین الم خواهد کرد
هم درینحالت مارفیا یا افیون با آب حل کرده همراه کلومل هائیڈریٹ که پانزده تا بیست گرین بود باندک سوده آمیخته بنوشانند فصل
هشتم در سرطان معدی و آنرا کینسر گاسٹرک مینامند گاهی در معده سرطان سخت گاهی سرطان نرم و گاهی سرطان سیاه
هر قسم پیدا میشود و گاهی این ورم سرطانی قریب فم معده بود جائیکه معده متصل با مری است و گاهی قریب باب آن و دران [illegible]
صغیر است حادث میشود و در صورت اولی دهن معده چنان تنگ میشود که طعام از مری دران نمیرود و در صورت ثانیه دهن آخر آن چنان
ضیق میشود که فضول تغذیه از معده با امعا نمیرود و گاهی در جمیع معده عام بود و درین وقت نه از مری بمعده و نه از معده بامعا نفوذ
طعام ممکن باشد درین مرض گاهی مقدار معده صغیر میشود و گاهی مقدار آن عظیم میگردد و الاسباب سبب آن بخوبی محقق نیست لیکن
غالب آنست که فساد خون از اثر خاندان شاید موروث این مرض شده باشد چنانکه مرض سل بود پس ازین خون فاسد ریشه ورم و ثقل
سرطانی پیدا میشود العلامات آنچه علامات در ورم معده مزمن نوشته شد انهم موجود بوند و سوای آن خاص درین مرض هرگاه
سرطان در دهن اعلی آن که متصل مری است افتاده باشد نشست که آنچه خورد اول در مری داخل میشود لیکن تا فم معده رسیده باز پس قی آید
وقتی خارج میگردد و هرگه در معده نمیرود و ازان مقدار معده و جوف آن صغیر میشود و چون در جمیع اجزای معده بود جوف و وسعت معده
کم میگردد لیکن مقدار آن کبیر میشود و زیاده محسوس میگردد و بسبب ... و چون در دهن بیرون آن که متصل با امعاست پیدا شود درین قسم
عرض طول آن زیاده میشود قی بعد خوردن طعام هرگاه دو سه ساعت بگذرد قی آید و در معده طعام نیم هضم شده خارج میشود لیکن گاهی
زیاده با طعام میباشد آنچه خارج میشود بوی آن بوی خمیر ترش میباشد بر ظاهر معده صلابت و برآمدگی محسوس میشود و این صلابت
و ورم روز بروز زیاده میگردد و گاه گاه تپ عارض میشود و ضعف و کمزوری در بیمار زیاده میگردد و هرگاه در فم اعلی معده سرطان بود ا
شتهای طعام چنان بیمار معتادی میباشد که بسبب آن نتوان گرو زیرا که طعام در معده نمیرود و تقاضای اعضای بدن برای غذا
باقی میماند و بیمار روز بروز لاغر و ضعیف میشود تا اینکه بمیرد علاج آن دشوار است تا امکان باشد علاج ورم معده مزمن نماید

فصل هشتم در سرطان معدی

علاج خاص آن نیست لیکن چون طعام بمعده نرسد میل ممنی در معده رسانیده بذریعه زراقه غذا در معده رسانند و چون میل هم در معده
نرود از راه امعاء آب غذا در بدن رسانند فقط

فصل نهم در گاسترو انترائیتس

بفتح کاف فارسی و سکون الف و سین مهمله
و تای منقوطه و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح الف و سکون نون و فتح تای هندی و سکون رای مهمله و کسر الف و سکون یای تحتانی و فتح تای
هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم میوکس ممبرن معده که تا میوکس ممبرن امعا رسیده باشد این مرض هم گاهی حاد در غایت قصوری
که اعراض آن سخت قوی بوند و گاهی حاد غیر قصوری یعنی اعراض آن بسیار سخت قوی نباشند و گاهی مزمن بود یعنی اعراض ساکن یا کمی
و ضعیف باشند و بعد تشریح میت آنچه حال آن دیده شده اینست که درین مرض میوکس ممبرن معده و امعاء هر دو برابر متورم میباشند چون
این مرض مزمن باشد درین وقت در غده های امعائی کوچک جراحت میباشد و گاهی در امعای کبیر قولون است هم زخم یافته میشود
اسباب و علامات این ورم در وقت حاد و مزمن بودن آن همان اند که اسباب و علامات ورم حاد یا مزمن معده اند و نوشته شد لیکن گاه
این مرض حاد بود در آن اسهال هم کثیر و با مغص و پیچ شدید و با خون خراطه امعای آید و علاجش علاج ورم حاد بود اما فرق اینست
در ورم معده بعد صاف کردن امعا از فضول برای تسبیل حقنه افیون محلول با آب مطبوخ برنج بطور زراقه میرسانند اینجا چون
اسهال خود میباشد لهذا حاجت بسوی صاف کردن امعا بواسطه ادویه مسهله نبود زراقه افیون محلول با آب برنج تنها میدهند چون
این مرض مزمن بود درین وقت گاهی اسهال و گاهی قبض شکم میباشد لیکن اکثر اینست که اسهال با مغص و پیچ عارض میشود و خون خراطه امعا
با آن خارج میگردد و گاهی خواهش طعام کم بود و گاهی اشتها ساقط باشد تا در هر حال مریض از غذا متنفر میباشد هر گاه طعام روبروی
آن آرند از آن نفرت میکند و نمیخورد و روز بروز بدن لاغر میشود و قریب شام حمی می‌آید مثل مرض سل و بر نوک زبان گاهی بر کناره های
زبان و بر لب بثور پیدا میشوند گاهی سرخ و گاهی سفید و ضعف و کمزوری روز بروز زیاده میگردد و اگر علاج نکرده شود دانسته ضعیف
خود میمیرد و رنگ زبان سرخ و درخشنده مثل جاج میباشد علاجش همانست که در علاج ورم معده مزمن نوشته شد و علاوه از آن آنچه مخصوص
با این مرض بود اینست که آرد تخم کتان ۵ توله با آب گرم سرشته بر پارچه تفیق آلوده بر معده و امعا چسپانند و باید که ضماد غلیظ بود تا خشک نگردد
و اگر یک توله خردل مسحوق هم با آن آمیزند که بسبب آن قدری گرمی بمحل ضماد پیدا کند بهتر خواهد بود و برای حبس شکم و آرام رسانی معده افیون
یک گرین یا ڈوورس پوڈر از پنج گرین تا ده گرین یا تننک ایسڈ یا گالک ایسڈ از پنج گرین تا ده گرین با شهد یکجا کرده همراه آب ساده سه بار
در روز بنوشانند لیکن اگر افیون دهند ڈوورس پوڈر نه دهند که در آن هم افیون شریک است نوع دیگر تنکچر کینو یک ڈرام تنکچر کیٹیچو کهنه
سفید ست یک ڈرام تنکچر افیون پانزده قطره آب طین قیمولیا که یک نیم آونس بود یکجا حل کرده بنوشانند و روزانه سه بار دهند تا معده
آرام رسد و اسهال برطرف شود و برای اصلاح زخم معده نیترد و صیل کاشتک نقره یا صمغ عربی حب بسته بخورانند و آنچه بثور و زخم
بر زبان بوند برای آن کاشتک نقره محلول با آب یا اصل کاشتک نقره بر زبان یکمان یکی دست گردانند و گاه گاه بر محل زخم معائی صغیر
که از تجمر کردن دست معلوم خواهد شد پلاستر از نیش مگس نهند که از آن بسیار فایده در درد حاصل میشود و غذای بیماران باشد که در
ورم معده نوشته شده

فصل دهم در بدهضمی و فساد طعام

و آنرا ڈسپیپسیا بلغت لاطن مینامند و درین مرض چون وقت

تشریح میت دیده شده که داخی افت در مقدار و وضع اعضا یافته نمیشود ولیکن کار معده که هضم غذا است البته نقصان یا بطلان
راه می یابد و این مرض گاهی حاد و قوی و گاهی مزمن و قلیل میباشد الاسباب سبب آن گاهی از طرف غذا بود مثل آنکه زیاده خورده شود
یا ردی الجوهر بود یا خام باشد یا بامزاج خاص خورنده ناموافق بود اگرچه دیگران را موافق باشد و بسبب ناموافقت مزاجی مضر شود
و هضم نگردد یا از طرف بدن بود که خورنده بعد مشقت کثیر و ضعیف شدن بدن عضلات خورد یا بعد جوع کثیر طویل بسیار خورده شود
و بسبب ضعف بدن کمزوری اعضا هضم نگردد و گاه از کثرت مشقت جماع کردن بعد خوردن طعام بدهضمی پیدا میشود و گاهی سبب امور
نفسانی بود چنانکه وقت شدت غم هضم ضعیف میگردد علامات بعد خوردن طعام ثقل و امتلا قریب سر ضلع الیمنی مقابل معده زیاده
محسوس میشود و در آروغ که می آید ترشی و گاهی تلخی معلوم شود و بعد تهوع و غثیان عارض گردد و در سر و بدن قدری درد با بجا
محسوس میشود و بر زبان سفیدی و کدورت ظاهر میگردد و بعد قی می آید و در آن اول آنچه خورده است با ترشی و تلخی دفع میشود و چون جمله
طعام غیر منهضم دفع شود طبیعت صحیح میگردد ولیکن معده البته تا ضعف چندی غالب میماند مثل اینکه اشتهای طعام کم میگردد و غذا از فوق
مقدار صحت خورده نمیشود و علاج مثل آنست که اگر قی خود بخود نیاید اعانت کرده قی رنند مثل اینکه اپیکاکوانا از بیست گرین تا پانزده گرین همراه آب
گرم نوشانیده قی کنانند بعد حصول نقا معده از غذا سلفیوریک اسید دایلوت از پانزده تا بیست قطره همراه دو اونس آب ساده حل کرده
بنوشانند و وقت اشتها طعام سبک مثل شوربای لحم نوشانند و کسیکه او را از زیاده مشقت کردن بدهضمی شده باشد او را باید که اول
نصف ساعت قبل از طعام آرام کند و بخوابیدن بعد غذا بخورد و کسیکه او را از کثرت مشقت جماع کردن بعد غذا بدهضمی عارض شود او را
باید بعد غذا تا یک دو ساعت بخوبی آرام کند بعد مشغول بکار خود شود و قسمی دیگر از بدهضمی هست که با اسهال و قی کثیر میباشد و سبب آن
از جانب غذا نبود بلکه بدنی باشد مثل اینکه وقت تغیر فصول هرگاه گرمی و سردی در اوقات مختلفه در هوا یافته شود و بسبب آن خون کثیر
در جگر جمع میگردد و بسبب زیادتی آن در کبد بذریعه شریان کبدی از جگر بمعده آمده اند در معده هم زیاده میرسد و در سوکس همین معده زیاده
میشود و بسبب آن فعل معده که هضم طعام است ضعیف شده این مرض حادث میگردد و همین تخمه نامند و علامات آن همان هست که
مذکور شدند و زیاده بران اسهال است که عارض میشود و بسبب آن تشنگی پیدا میگردد و علامات آن قریب علامات مرض هیضه وبائی
در بین وقت عارض میشوند و علاج مثل آنست که هرگاه قی بعد خارج شدن طعام از معده افراط کند پلاستر از خردل درست کرده بر معده
نهند تا آنچه خون در معده زیاده است از سوی جلد جذب کند و بسبب آن قی هم ساکن میشود و بعد آن سلفیوریک اسید دایلوت
با آب حل کرده بنوشانند و هرگاه تشنگی غالب شود همین نوشانند و تکرر دهند که تا قی باز دارد و تقویت معده کند که از ان حموضت معده
کم پیدا شود و بذریعه تبخیر موکس همین خون از معده دفع کند و اگر یک گرین افیون همراه سلفیوریک اسید دایلوت و آب ساده حل کرده
یک دو بار نوشانند برای حبس اسهال بسیار مفید است و چون اسهال بند شود توجه بسوی کبد فرمایند زیرا که در وقت زیادتی خون
در جگر کبد از کار خود که تصفیه خون از پیدا کردن صفرا است باز می ماند و ازین سبب خون در جگر مجتمع میماند پس برای آن که کبد صفرا را از خون
پیدا کند تا خون کم شود و جاری گردد پنج گرین پل هائیدراج یعنی بلوپل همراه اکسترکت ترا کسی کم کم گرین باشد [illegible]

وقت شب بخورانند که باستعمال این حب و اکسیر صفرا از خون جدا گردیده در معده خواهد رسانید و چونکه صفرا در معاء اثنا عشری بعد استعمال آن جمع
خواهد شد لهذا برای اخراج آن وقت صبح پل ریای کمپونڈ ده گرین دو حب بسته بخورانند یا سڈلیٹز پوڈر یا انفروسینگ سالٹ در آب نوشانند
تا آنچه در معاء و معده مجتمع شده است دفع گردد و درین بدهضمی تخمه تا وقتیکه مریض صحیح و قوی نشود غذا بسیار قلیل و خفیف خورانند اینجا این مرض
بطور عرض خفیف الاعراض عارض میشود و آن خاص معده ضعیف میباشد خواه اعضای دیگر قوی باشند یا به تبع معده ضعیف بوند
الاسباب و اسباب آن بسیار اند و لیکن اینجا آن اکثر و بطور سبب خاص اند پس آن زیاده خوردن طعام است ازین بدهضمی بایں گونه حادث میشود
که هرگاه طعام زیاده خورده میشود و از آن معده ممتلی میگردد و رطوباتیکه در معده برای هضم طعام میباشند بمشکل ازین طعام مخلوط میشوند
زیرا که بسبب کثرت مقدار غذا انقلیب گردانیدن این طعام در معده از حرکت معده ممکن نبود و از آن هوا زیاده پیدا میشود و معده
منتفخ میگردد و متاذی میشود پس آن روغ ترش یا محترق می آید بعد برای دفع کردن اذیت خود معده آنرا باقی دفع میکند یا بسوی
امعای انداز دو از آن هم منهضم یا غیر منهضم غذا باسهال دفع میشود چنانکه در بدهضمی حاد میشود لیکن با آن قوت و کثرت در اینجا نمیباشد
دوم از آن خوردن غذای نا موافق و ردی الجوهر است مثل اینکه کسی روغن یا چربی زیاده از معتاد خورد یا غذای سخت غلیظ ردی خورد چونکه
روغن در معده منهضم نمیشود هر قدر که زیاده خورده میشود زیاده در معده میماند پس از طول مکث خود در معده متعفن میگردد و از آن هوای
کبریتی بدبو پیدا میشود و از آن روغ که می آید بکمال بدبو مثل بدبوی گوشت متعفن می آید و گاهی این روغن متعفن با معا رسیده اسهال میکند
چه امعا از آن متضرر و متاذی شده از آن دفع میکنند و هم از آن بسرعت طعام خوردن است که بخوبی در آن تشقیق و هضم در دهن
واقع نشود و سببش آنست که اول اجزای طعام مذکور دقیق و باریک نمیشوند دوم بخوبی با لعاب دهن نیامیزند و از آن دو نقصان
عارض میشوند اول اینکه بسبب کبر اجزای غذای رطوبات معده باطراف آن نمیرسند یا غذا تمام تمتزج و مختلط از آن رطوبات با سهل
نمیشود و بسبب آن غذا تا مدت دراز در معده میماند و بهضم نمیگردد دوم آنکه در هضم نشاسته شکر پیدا نمیشود و آنچنان است که در لعاب دهن قوتی
از جانب حکیم علی الاطلاق مودع است که چون با غذا در دهن می آمیزد آنچه در غذا اجزای نشاسته اند بعد امتزاج برطوبات دهن مستحیل
بسوی شکر که در خون ضرورت آنست میشوند و بسبب آن هرگاه غذا مخلوط بشکر در معده میرسد مطابق آن فوراً در ویکس جهیمبرین
معده و عروق صغار آن داخل شده در خون میرود و اگر در دهن شکر پیدا نشود پس معده پیدا نمیگردد زیرا که رطوبات معده مولد
شکر نمیباشند و چون شکر پیدا نشود غذا در معده زیاده مکث میکند بسبب آن خود ترش میگردد و از آن روغ ترش می آید سیوم از آن
زیاده نشستن و کار کردن است چنانکه محرران و کاتبان میکنند یا زیاده مشقت و محنت بدنی یا نفسانی است مثل اینکه کسی زیاده مطالعه
کند یا زیاده فکر در امری نماید یا غم و هم زیاده کند یا زیاده غیظ و غضب نماید یا وقت خوردن طعام مشتغل گردد چنانکه در ایام امتحان
میشود یا شب وقت طعام خوردن امعای تلک یا حرارت اکل زیاده کند یا بار بار خورد یا آب سرد زیاده نوشد که بسبب آن معده سرد
شود و حرارت آن کم گردد و هم از زیاده نوشیدن مطبوخ چای و گاهی از زیاده کشیدن دود تنباکو نیز این مرض پیدا میگردد زیرا که هضم و
و عصب از آن متاذی و ضعیف میشوند و از آن معده را ضعف میرسد اطفال را وقت برآمدن دندان هم بدهضمی طعام پیدا میشود

هرگاه شیر یا زخود را بنیا بند و شیر حیوانات یا شیر بز می نوشند هم از امراض قلب مراض جگر طعام کم هضم میشود و گاهی خود حرکت معده
ضعیف میگردد و بسبب ضعف عضله معده خود و چون ضروری در هضم نیست که همیشه معده بعد ورود غذا مشغول در تحریک و تقلیب غذا باشد
یعنی غذا را زیر و بالا منقلب کرده باشد تا شیء هضم و طبخ بجمیع اجزای غذا برابر رسد چنانکه طباخ طعام را بکفگیر طعام را در پاتیله بار بار حرکت
میدهد و زیر و بالا میکند تا همه آن سطح پاتیله مماس شده طبخ کامل حاصل سازد ولیکن این یکسانی عارض میشود که نشسته کار میکنند و گاه
ترشی در معده کم پیدا میشود و بسبب آن طعام بعد هر و بعد مدت دراز هضم میکردد و این یکسانی عارض میشود که زیاده فکر میکنند یا مطبوخ
چائی کافی زیاده مینوشند و از آن عصب متضرر میشود و ضعیف میگردد و از آن خاص معده ضعف پیدا میشود و گاهی از کم خوری خوراک ضعیف
میشود و علامات مرض عموماً گاهی اشتها درین زیاده بود و این وقت آنرا بولیموس نامند درین وقت خواهش غذا زیاده بود و زیاده میخورد
اما هضم بخوبی نمیکند و گاهی اشتها قلیل میباشد گاهی سقوط اشتها بود ولیکن هر دو حال عوض اشتها بعد کیفیتی میشا بکیفیت جوع
معده مثل اینکه فی الجمله درد غثه اذیت محسوس شود و چنان معلوم گردد که گویا معده فرو میرود و از آن متاذی میشود و اگر درینحال طعام بخورد
بعد خوردن طعام اذیت در معده محسوس میشود و معده منتفخ میگردد و این اذیت گاهی آنقدر زیاده میشود که بجمیع بطن میرسد این درد
اکال لاذع میباشد و گاهی درد بطور مغص در وضع میباشد که با پیچ بود و همراه درد سوزش بطن خصوصاً قریب سر استخوان ضلع ایسر زیاده
محسوس میشود و این درد را اکثر وجع الفواد میگویند زیرا که سر معده چون قریب قلب واقع است ازین سبب مریض میداند که در دل درد میشود
ولیکن فی الحقیقت آن درد فم معده است این سوزش گاهی در مری می آید و بعد آن لعاب کثیر از دهان بیرون سایل میشود و این درد که
موسوم بوجع الفواد است گاهی در وقت موجودگی طعام در معده و گاهی وقت خلاء معده عارض میشود و در آروغ هوا زیاده خارج میشود و آروغ
که می آید گاهی محترق با سوزش و گاهی حامض بود و قی و غثیان همانند آن عارض میشود و گاهی فواق عارض میشود و گاهی درین فساد معده
فساد در اعضای دیگر هم پیدا میشود مثل درد سر و دوران سر و در گوش آوازهای گوناگون مسموع میشود و پیش چشم خیالات شاذه مثل پشه
مکس می نماید و انبجار و دل تنگی زیاده میگردد و بسبب آن با دنی سبب غیظ و غضب زیاده میکند مریض هر بار در حال خود غور میکند و اینکه
که در امراض کثیره مثل امراض دماغ و صدر مبتلا است و حال خود را بشرح و بسط زاید بیان میکند و مبالغه در اظهار حال زیاده میکند و در
خواب هم فساد ظاهر میشود مثل اینکه گاهی خواب کم آید و گاهی بنیاید اما هرگاه خواب می آید خواب هولناک دیده و در کابوس مبتلا شده بیدار میشود
و گاهی درین حالت مبتلا بخفقان و طپش قلب میشود و حرکت دل سریع و قوی میگردد پس هرگاه آثار خفقان ظاهر شود باید که از آله مقیاس الصوت
حرکت قلب را دریافت کنند که اگر آواز حرکت انبساطی و انقباضی هر دو صحیح بوده باشد باید دانست که خفقان بمشارکت معده بوده و اگر در هر دو
آواز فرقی یافته شود باید دانست که سبب خفقان مرض دل است و خفقان اصلی است شرکی نیست و این اهتمام در تشخیص بنابر آنست که اکثر امراض
معده تابع امراض قلبیه میباشند و اکثر در ریه هم فساد این مرض میرسد پس ثقل در صدر و سینه محسوس میشود و گاه گاه سرفه با آواز عظیم می آید و
گاهی زین مرض جگر هم فساد راه می یابد و ثقل محسوس میشود و صفرا کم یا زیاده پیدا میگردد و طبع گاهی قبض و گاهی لین میباشد زیرا که
هرگاه صفرا زیاده از جگر در امعاء آید لینت طبع پیدا میشود و اگر کمتر آید طبع قبض میگردد و گاهی بر زبان درین مرض سفیدی و کدورت

چرک جمع میشود و گاهی بیان منح و درشتیهای میباشد علاج اول تفحص سبب کنند و بازاله آن سعی کنند من بعد بتدبیر صلاح اعراض مرض
کوشش نمایند تا اذیت مریض رفع شود و چون درین مرض گاهی حس میوکس ممبرین زیاده میشود و ازین سبب بیمار زیاده متاذی میگردد
لهذا اوّلا از همه تدبیر تقلیل حس میوکس ممبرین فرمایند و بعده در قوت هضم برای آن اولی آنست که ایسڈ هیڈروسیانک ڈائلیوٹ از سه
قطره تا پنج قطره همراه ایمونیا کاربناس یا سوڈا کاربناس یا پٹاس کاربناس هر یک از پنج گرین تا ده گرین باشد همراه ٹنکچر افیون که از پنج قطره
تا ده قطره بود یا افیون خالص چهارم حصه گرین بود یا یک نیم آونس آب ساده حل کرده سه بار روزانه در خلای معده نوشانند و این نسخه مشهور
و باعتبار ٹنکچر افیون یا افیون محلول مشهور نسخه شده بود و بعضی لکهه بسته ده گرین افیون خالص نیم گرین تا یک گرین حب بسته یا همراه آب
حل کرده بنوشانند و ایضا اصل کاسٹک نقره چهارم حصه گرین همراه افیون خالص نصف گرین باشد یا مغز نان حب یا صمغ عربی حب
در معده خالی بعد شش شش ساعت بخورانند در ایام استعمال آن کاسٹک … و این واز زیاده از سه چهار روز نخورانند والا رنگ بدن سیاه
خواهد کرد و ایضا الکحل … کاسٹک … نیم گرین تا یک گرین تنها یا با کاسٹک نقره آمیخته بنوشانند پس اگر در معده از … هم نبود دیگر دوا
که در فصول بالا در علاج اورام معده نوشته شده آنها را بخورانند و اگر درد و سوزش در معده بعد مرور سه چهار ساعت بر خوردن غذا محسوس
شده باشد پس بدانند که سبب آن حموضت معده است درین وقت بسمتھ … از پنج گرین تا ده گرین همراه سوڈا … باشد آمیخته بخورانند
که ازین شکایت نفع خواهد شد و ایضا کاربونٹ آف لیتهیا سه گرین همراه یک دو آونس آب ولایتی که آنرا سوڈا واٹر میگویند حل کرده نوشانند
بعد مرور دو ساعت بر خوردن غذا مفید است و ایضا باید دانست که این دوا برای رفع کردن درد معده که از زخم باشد نیز مفید و بهم نافع است
و هرگاه بدهضمی از قلت حرکت معده بود و آن دانسته میشود از زیاده مکث طعام در معده و قلت اشتها یا عدم دیگر اسباب بدهضمی که مذکور
شده و از بودن علیل از جمله کسانیکه گذشته زیاده کار … میکنند درین وقت … کنیا بست و چهارم حصه گرین همراه سلفیورک ایسڈ حل کرده همراه
آب ساده سه بار روزانه بنوشانند اگر عوض آن … از یک گرین تا دو گرین خورانند کافی خواهد بود و هرگاه بعد مرور هفت هشت
ساعت بر خوردن غذا سوزش اذیت در معده باقی ماند و از ان … دانسته شود که طعام بخوبی هضم نشده و قدری لطخات غیر منهضم باقی اند
درین وقت … سلفاٹ … همراه آب نوشانند که بسبب آن آنچه در معده است یا معا فرو رفته یا اسهال رفع شود و اگر
همیشه در معده حموضت پیدا شده باشد درین وقت سلفیورک ایسڈ ڈائلیوٹ وقت خلای معده همراه آب ساده نوشانند تا حموضت
کم پیدا شود و اگر حموضت در معده کم پیدا شده باشد آن دانسته میشود باینکه درین وقت در آروغ ذوق ترشی نمیباشد ولیکن طعام بعد مدتی
تحلیل هضم میشود پس برای پیدا کردن ترشی در معده وقت خلای آن سوڈا کاربناس یا پٹاس کاربناس همراه آب حل کرده نوشانند تا
حموضت پیدا شود و هرگاه … در معده زیاده پیدا شوند سلفیورک ایسڈ ڈائلیوٹ از ده قطره تا پانزده قطره همراه آب ساده بنوشانند
و هرگاه در معده سوزش شکم لعاب کثیر از دهان رفع شود درین وقت بسمتھ از پانزده گرین تا بیست گرین همراه صمغ عربی محلول با آب
نوشانند و … کینو پودر کمپونڈ از پانزده گرین تا بیست گرین با آب صمغ عربی روزانه سه بار نوشانند صفت سفوف کینو کینو …
دراهم دارچینی یک … درام افیون خالص پانزده گرین هر سه ادویه جدا جدا باریک سائیده یکجا کرده سفوف درست سازند و همراه صمغ عربی

محلول با آب حل کرده بنوشانند و این مخصوص برای حبس اسهال و پیچش هم بسیار مفید است و عکس سیمبرن اقوت مید ... هر دو سبب آن
کمتر متأذی میشود و هرگاه قی زیاده آید پلاستر از خردل درست کرده بر معده گذارند و بائید رسیانک ایسد ڈایلوٹ سه قطره و سودا بیکربونیت
گرین و افیون نیم گرین با آب حل کرده بنوشانند و اگر ازین هم قی باز نماند کرئیاسوٹ که قسمی از روغن است که از قطران میسازند از یک قطره تا سه
قطره همراه مغز نان حب بسته بخورانند یا وقت خلای معده این دوا خورانند و هرگاه در وقت خلای معده درد پیدا شود درین وقت
قدری لائکر امونیا ای قوی از سه قطره تا پنج قطره با آب حل کرده یا سپرٹ امونیا از بست قطره تا سی قطره با آب حل کرده بنوشانند برای هضم
از شراب امونیا کاربناس پنج گرین با آب حل کرده بنوشانند و ازین تدبیر فوراً این درد ساکن میشود و هرگاه از بدهضمی طعام در کیسه
رسیده باشد درین وقت پل هائیڈرارج یا بلو ڈو فلن خورانند و بعد یک پل هائیڈرارج دو گرین بلو ڈو فلن سه حصه گرین پل سپائی کمپوند پنج
گرین همراه اکسٹرکٹ ترا کسی کم بقدر ضرورت آمیخته حب بسته وقت شب بخورانند و صبح سیدلیٹز پوڈر یا مگنیشیا کاربناس
درام همراه مگنیشیا سلفاس از دو درام تا سه درام در دو آونس آب حل کرده بنوشانند تا آنچه با استعمال حب ... در معده و امعا
شده با استعمال دوای صبح خارج گردد و هرگاه قبض شکم محسوس شود پل سپائی کمپونڈ ده گرین بخورانند یا پل کالوسنث کمپونڈ که جزو اعظمش
حنظل است از پنج گرین تا هشت گرین بخورانند و هرگاه درین مرض اعراض قوی با قی باشند و سوزش معده و درد آن موجود بود
شیر ماده گاو و آب آهک غذای دیگر ندهند و هرگاه فساد معده رفع شود بتدریج غذا بیفزایند تا مقدار غذای اعتدال رسانند لیکن
در استعمال غذا دو شرط ضروری دارند اول اینکه غذای خورانند که مقدار قلیل آن غذای کثیر و مثل زرده بیضه مرغ نا قلیه ...
دوم اینکه حفظ فضلات وقت خوردن فرمایند و در هوای صاف بیمار را گردانند و بقدر قوت آنرا امر فرمایند که مشقت کند مثلاً اگر
بود مگر حون ... سوار شود و اگر قوی بود بر اسپ سوار شود یا پیاده راه رود و دل مریض را مشغول سازند و تفریح مریض ضرور است
دور ساختن اسباب غم و هم و فکر و غیظ و غضب واجب است و الا نفعی بر علاج مترتب نخواهد شد و اکثر بیمار را غسل کنانند و اگر چه غسل
آب سرد مقوی بدن معا است لیکن کسیکه متحمل اذیت آن نباشد و اثر بد برای اندام و لبهای آن ظاهر شود مثل آنکه بعد غسل کردن آب سرد
لرزه بر اندام افتد و رنگ نیلگون بر لبها لش پیدا شود او را از آب نیم گرم برای غسل اشارت فرمایند و آنچه اطفال را بدهضمی بعد برآمدن دندان
عارض میشود در آن لثه را با نشتر که خاص برای اینکار موضوع است کشایند و اگر شیر حیوان نوشیده باشد همراه آن آب آهک بیامیزند
ایضاً هائیڈرارج کم کریٹا از نصف گرین تا دو گرین با هموزن آن سودا کاربناس با آب حل کرده بنوشانند یا دوای مسهل نوشانند و برای کم
کردن حبس طفل که حمل سبب ... اذیت عصب است کلورل هائیڈریٹ از یک گرین تا سه گرین موافق عمر طفل با آب حل کرده بنوشانند
و اگر اذیت زیاده بود برای کم سن هم تا سه گرین نوشانیدن کلورل هائیڈریٹ جائز است و چون طفل از نوشیدن شیر حیوان
بدهضمی عارض شده باشد دایه مقرر کنند که شیر انسان نوشیده صحت یابد و اکثر بعد امراض سخت بدهضمی عارض میشود درین وقت این دوا
بسیار نافع میشود پارک ده گرین و بیسمتھ گرین سودا کاربناس از سه گرین تا پنج گرین پیپسن پوڈر از یک گرین تا دو گرین همه را
یکجا کرده همراه آب ساده سه بار نوشانند و در اطفال ... ضعف یا ربع کرده بنوشانند و اگر اسهال هم ... مقدار ... بسیار

قلیل کرده بنوشانند مثل نیم گرین یا ربع گرین که در یک وقت بشخص معین میشود فقط ذکر **فصل یازدهم در وجع المعدة** و آنرا بلغت
انگریزی گاسٹرالجیا نامند چه گاسٹر بمعنی معده و الجیا بمعنی درد است فی الواقع این خود مرض نیست بلکه از جنس اعراض علامات
است که در اکثر امراض معدیه یافته میشود چنانکه در اورام معدی و سرطان معدی و بدهضمی طعام نوشته شد **فصل دوازدهم**
در نقصان شهوت طعام و آنرا بلغت لاتن انورکسیا یعنی قلت یا فقدان اشتها مینامند این هم علامت است که اکثر در بدهضمی
طعام هم یافته میشود و هم گاهی بسبب زیادتی حرارت و برودت و هم بسبب کمزوری خون استیلای ضعف بر بدن پیدا میشود
چنانچه در ناقهین و مسهولین مشاهده میشود علاج آنچه در بدهضمی نوشته شده بعمل آرند و آنچه بسبب حرارت و برودت باشد در آن ضد
سبب مرض پیدا کنند و آنچه از استیلای ضعف بود تدبیر تقویت بدن و تولید خون صالح بعمل آرند چنانکه پیشتر مکرر نوشته شد و غذا
بتدریج خورانند مثلاً اول لطیف و قلیل دهند بعد غلیظ و کثیر تا حد معتاد خورانند **فصل سیزدهم در فساد شهوت طعام**
و آن اینست که طبیعت بسوی خوردن اشیای که عادت باکل آن جاری نیست مثل طین و فحم انگشت و کاغذ مایل شود و این مرض جوانان را
از رجال و نسوان و هم اطفال را عارض میشود لیکن اکثر سبب در جوانان و اطفال تولد کرم در شکم میباشد و گاهی جوانان بسبب عادت خود
میخورند چون از اول منع کرده نشوند و زنان وقت حامل شدن طبیعت ایشان بسوی خوردن اشیاء ردیه مایل میشود و گاهی بسبب
دیوانگی و بیعقلی یا کم عقلی این مرض پیدا میشود و اغلب اینست که بسبب کمزوری خون اذیت اعصاب متاذی شدن دماغ و نخاع این
اشتهای غیر طبیعی پیدا میشود و چونکه ظهور خواهش طعام از معده میشود چنانکه خواهش آب از دهن ظاهر میگردد و لهذا چون اثر این اذیت تا
معده کس میرسد آن برای دفع کردن اذیت خود خوردن این اشیاء را دوست دارد و میخواهد علاج کسانیکه از سبب عادت
میخورند و ایشان غله مثل نخود و گندم بریان کرده دهند تا آنرا بخورند و دهن شان خالی نمانند و الا بالضرور موافق عادت خوردن طین را
خواهند خورد و روغن جگر ماهی و آب آهن کنین بنوشانند و مسهل سبک مقوی مثل پل یا پی کمپوند دو گرین بخورانند و سلفیت کی آهن
دایلوٹ همراه آب ساده بنوشانند و آنچه بحوامل عارض شود این بعد وضع خود زایل میگردد لیکن برای حفظ از شر اکل طین اگر بجای
آن چلبا شیر خورانند بهتر خواهد بود و آنچه با اطفال عارض میشود وقتیکه دیدان در شکم ایشان پیدا میشوند پس علاجش در امراض امعا
نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی **فصل چهاردهم در شهوت کلبیه** فی الواقع در کتب انگریزی بولیموس همین است چنانچه در
لغت لاتن بولیمیا و بلغت انگلش کانین اپیٹیٹ یعنی اشتهای طعام سگ مینامند چه کانین بمعنی سگ و اپیٹیٹ بمعنی شهوت است
در این مرض بیمار را شهوت طعام زیاده میباشد و بار بار طعام طلب میکند و زیاده میخورد و اگر طعام نیابد زیاده متاذی میشود و غشی
او را عارض میگردد و چون بعد تشریح دیده میشود جز اینکه جوف معده در این مرض وسیع میگردد و معده و معای صغیر که بآن متصل
است دراز و کبیر میشوند و از جای خود بهر دو نیرو هم می بینند و دیگر اورام از قسم ورم و زخم و سرطان یافته نمیشود و اصل سبب قریب
آن مجهول است لیکن اسباب بعید آن غالب اینست که اکثر زیادتی حموضت غیر طبیعی یا عادت زیاده خوردن طعام و کم مضغ کردن
آن بوده باشد و گاهی در عورات وقتیکه حامل میشوند این حالت پیدا میشود و گاهی در اطفال وقتیکه غدود شکم که در غشائی آید

که حافظ تعالیج معاست و آنرا ابلغت انگلش سنشری گویند متورم میشود این مرض پیدا میگردد و همچنان معلوم میشود که هرگاه حس
نیوکس هیمیرن معده و حرکت معده از قدر طبیعی خود زیاده میشود هم اینحالت عارض میگردد و گاهی از فساد شکل معده گاهی از مرض
صرع و فتور عقلی و دیوانگی این مرض پیدا میشود علامات اول از همه زیاده خوردن است از عادت طبیعی خود دوم اینکه مقدار معده و
شکم وسیع و کبیر محسوس میشود سوم عرق کثیر شستن اکثر در وقت خواب این مریض را می آید علاج هر سبب که باشد آنرا دفع کنند مثلاً اگر از
زیادتی حموضت باشد سوڈا کاربناس یا پتاس کاربناس نوشانند تا حموضت موجوده را بشکنند و برای پیدا شدن حموضت آینده
وقت خلائی معده سلفیورک ایسڈ را همراه آب نوشانند که مانع تولد حموضت در معده میشود و تقویت معده مینماید و هرگاه بسبب زود
خوردن طعام و نه مضغ کردن آن بوده باشد بیمار را امر فرمایند که خلاف آن بعمل آرد یعنی طعام را نه زود بخورد و خوب مضغ نماید
و بعد خوردن طعام امر فرمایند که تنباکو زیاده بخورد و دود آن زیاده کشد که این هر دو اشتهای طعام کم میکنند و هرگاه از زیاده شدن
حس و حرکت معده افتاده باشد درینوقت آنچه اغذیه که مکث آنها در معده زیاده میباشد مثل غذای کثیر الدهن و لحم خورانند و قدری افیون
خورانند تا که حس نیوکس هیمیرن و حرکت معده را کم کند و هم خورانیدن اکسٹرکٹ کنیبس انڈکا درین مرض وقت خلائی معده مفید است
و نوشانیدن مسهل درین مرض بهتر نیست الا حرکت معده زیاده خواهد شد و از خالی شدن معده طعام زیاده طلب خواهد کرد
بلکه آنچه قبض پیدا کند و غذا را زیاده در معده دارد بخورانند قند کمر

فصل پانزدهم در جوع البقری

و آنهم قسمی از انورکسیا است و آن اینست که اعضا محتاج غذا باشند و معده متنفر از غذا باشد اینحالت از اعراض علامت است که در امراض یافته میشود و خود مرض
نیست و اکثر در آخر ٹیفوس هم در زخم معده و امعا یافته میشود و گاهی هرگاه قدری صفرا در معده مجتمع میشود متنفر از غذا با وصف اشتهای
اعضا پیدا میشود علاج آنچه در ٹیفوس و زخم معده بود و علاجش مذکور شد و آنچه از اجتماع صفرا افتد در آن مسهل صفرا نوشانند و بعد آن
برای تقویت معده سلفیورک ایسڈ دایلوٹ با آب ساده حل کرده بنوشانند و غذا اول ملایم و کم خورانیده بعده بتدریج بیفزایند

فصل شانزدهم در عطش

آنرا بلغت انگلش تهرسٹ میگویند و آن عبارت است از اینکه خون و اعضای بدن آب را طلب کنند
بذریعه اعصاب و این ذریعه اشتها در دهن و حلق میشود چنانکه اشتهای طعام در معده ظاهر میگردد و این دانسته میشود باینکه اکثر عطشان
از آب هرگاه غرغره میسازند یقینی در دهن و حلق آن تری ظاهر میشود لیکن عطش رفع نمیگردد و لکن صاحب هیضه آب کثیر مینوشد و آب در
معده هم میرود و یقینی رفع میشود لیکن چونکه بسبب تشنج عروق و اعصاب خون و اعضا نمیرود و عطش ساکن نمیگردد پس واضح شد که عطش طلب
کردن خون و اعضای بدن برای آب است و عطش در حال مرض و صحت هر دو پیدا میشود و الاسباب سبب آن کمی خون بود چنانکه هرگاه
از بدن کمی خون کثیر خارج شود خواه بسبب سیدن رحم یا پیدا شدن طفل یا در قی یا در اسهال موی یا آب کثیر از خون خارج شود
چنانکه در اسهال صناعی یا مرضی میشود و بسبب آن مائیت کثیر از خون جدا میگردد پس درینوقت خون از اعضا رطوبات را جذب
میکند و چون اعضا خالی میشوند آب را طلب میکنند اینحالت را عطش میگویند و بسبب آن تشنگی غالب میشود و گاهی از مرض ذیابیطس هم
آب کثیر در آن هم از گرده در بول خارج میشود و عطش پیدا میگردد و هم هرگاه دوائی معرق نوشانند و آب کثیر از جلد خارج شود عطش

فصل پانزدهم در جوع البقری

فصل شانزدهم در عطش

پیدا میگردد وهم از جوش خون چنانکه در تپ پیدا شود و ورم حاره همیشه عطش حادث میشود و در حال صحت هرگاه محنت و مشقت زیاده کرده شود که عرق آید عطش پیدا میشود و همچنین در حال صحت وقتیکه هوای فصل گرم میگردد و درین هوای حار بسیار از جلد بدن رطوبت زیاده جدا میشود از آن تشنگی غالب میشود و چون نمک طعام زیاده خورده میشود و از آن در خون جوش و گرمی حادث شود و طبیعت برای اخراج آن بروش عرق آب کثیر طلب میکند تشنگی غالب میشود و علاج اصل علاج آنست که آب خون و اعضا رسانند پس آنچه از آن در حال مرض پیدا میشود مثل اسهال کثیر یا خارج شدن خون کثیر و در آن غذای کثیر الرطوبت مثل شوربای لحم و شیر تازه و سکنجبین و بجای آب نوشانند و آنچه از آن در حمیات و ورم حاره پیدا میشود و در آن همراه آب چیزی که سردی پیدا میکند مثل تباشیر یا شربت تمر هندی یا آلو بخارا یا آب لیمون کاغذی شریک کرده بنوشانند لیکن این دوا برای جوانان اقوی است و آنچه بسبب استعمال دوای معرق و زیاده آمدن عرق و کثرت ریاضت و خوردن نمک یا اغذیه معطشه افتاده باشد در آن تنها نوشانیدن آب سرد کافی است و آنچه از ریاضت و عطش و علاج آن آبزن و غسل کردن و مکث نمودن در آب باعث دخول در آن هم تسکین عطش میکند و همچنین پارچه بآب تر کرده بر بدن انداختن و در مکان بارد و رطب و هوای بارد و رطب ماندن مسکن عطش است فقط

فصل هفتم در فواق

بدانکه فواق را بلغت هندی هچکی و هچکی گویند زیرا که در این حالت آواز این دو لفظ پیدا میشود و این حالت از تشنج معده و پرده شکم عارض میشود و اصل در آن تشنج پرده شکم است این حرکت تشنجی بی اختیار است و ازین بیان ظاهر شده باشد که این هم از علامات و اعراض است خود مرض نیست چه مرض تشنج است لیکن چونکه در کتب عربیه آنرا در امراض معده از جمله امراض ذکر کرده اند لهذا درین کتاب هم برای بقای مناسبت ظاهر بذیل امراض معده نوشته شد الاسباب گاهی بسبب متاذی شدن معده بود چنانکه از زیاده خوردن طعام یا از خوردن غذای ناموافق یا از خوردن کدام شی حاد و حریف مثل سرکه تند یا مرچ یا تنباکو یا پیدا شدن جراحت در معده عارض میشود و گاهی از مشارکت امراض جمیعه خصوصا اختناق رحم پیدا میگردد و گاهی در آخر امراض قویه وقت قرب موت عارض میشود لیکن سبب آن درین وقت دماغی میباشد آن علامت کمزوری ضعف دماغ باشد که مبدء عصبها و قوی است و گاهی در ورم کبد زمانی در ورم معده پیدا میشود و درین هردو سبب متاذی شدن پرده شکم از ورم میباشد گاهی از ورم باریطون بطور بریفنکلس پیدا میشود علاج اول سبب دریافته بدفع کردن آن مشغول شوند مثلا اگر از زیادتی امتلای شکم از طعام بود قی کنانند و اگر از زیادتی جراحت معده بود آب کشت سودا یا تباس کاربناس با آب حل کرده بعد غذا نوشانند خصوصا بشکلیکه این مرض گر خفیف است از تجرع کردن آب سرد هم زائل میشود و همچنین از رسانیدن عامل فواق بر طرف میگردد و از نوشیدن یک قاشق خرد از سرکه یا از آب لیمون کاغذی و همچنین آب پودینه سبز همراه چند قطره سلفیورک ایسڈ یا پوٹ بقدر یک قاشق چهره نوشیدن رافع فواق است مجرب است و مسکٹ نائٹرک ایسڈ افیون خراد یا مجموعا قدری قدری از اینها رافع فواق است لیستها و انکیه این ادویه تشنج را زائل میکنند ایضا اله خردل یک گرام با مریک سوده در چهار اونس آب ساده که آنرا خوب جوشانیده گرم کرده باشند بیست دقیقه حل کرده از صافی گذرانیده تمام دوا یکبار بصاحب فواق مرض نوشانند تا بار ریه جذب کردن خون و میوکس همین

معده از حدت خود تقویت نموده فواق را که از تشنج است دفع کند ایضاً له نافع مجرب پیپرمنت یک دو قطره همراه آب ساده قلیل مخنجیه
بطور امتصاص بنوشند یا بر نبات سفید انداخته مضغ کرده بلع کنند ایضاً له تنکچر کیمفر ساده از نیم درام تا یک درام یا کافور ساده سه
چهار گرین همراه آب ساده بنوشانند ایضاً له کلارفام چند قطره بر رومال انداخته ببویانند یا سه چهار قطره آن بر نبات سفید یا شیشه
یا همراه آب ساده حلکرده بنوشانند و اگر از نوشیدن شراب مجتنب نباشد اسپرٹ کلارفام از نیم درام تا یک درام همراه آب ساده
بنوشانند ایضاً له مارفیا با آب حلکرده بذریعه زراقه سوزنی زیر جلد رسانند و چون اطفال را فواق عارض شود پس اگر از زیاده خوردن
شیر باشد قی کنانند یا بنطور که انگشت در دهن شان انداخته قدری بجای لهات دغدغه پیدا کنند تا قی آید و فواق برطرف شود و
اگر از پیدا شدن حموضت باشد طین قیمولیا یا محلول آب یا آب آهک یا سوڈا یا پٹاس کاربناس نوشانند لیکن چون قی است که شیر بود
دوا لا خود رفع خواهد شد و آنچه در اواخر امراض حاده می افتد اگرچه لاعلاج است ما برای تقلیل اذیت بیمار پلاسٹر از خردل درست کرده
بر معده نهند و آنچه بسبب اختناق رحم بود در ان تدابیر که پیشتر در امراض راس در بحث تشنج نوشته شده اند بکار برند تدبیر لطیف برای
دفع کردن فواق آنست که بیمار راست ایستاده گیلاسی که در آن آب ساده زیاده از نصف گیلاس باشد یعنی قدری خالی بود
در دست راست آن دهند و امر فرمایند که تا حد رابع خمیده شود و آهسته آهسته و چون سر تا زانو خم شود آنگاه امر فرمایند که آب از گیلاس
مذکور از جانب گیلاس که متصل بجانب انگشت سبابه است بنوشد که ازین تدبیر در دو دقیقه فواق برطرف میشود فقط فصل هیجدهم
در قی و آن را بلغت انگلش قم اینگ یعنی قی کردن می نامند و آن هم از علامات و اعراض است که در امراض کثیره یافته شود چنانچه
در اورام معائیه و زخم معوی کسر حین معده و بدهضمی طعام نوشته شده و این قی عارض میشود که حرکت معده منقلب و غیر طبیعی گردد یعنی
از جانب یمین بسوی یسار حرکت کند ازین سبب دهن معده که متصل مری است کشاده گردد و دهن آن که متصل بمعا است بسته شود
و غذا بسوی بالا صعود کند و از راه دهن بیرون آید بر خلاف حرکت طبیعی که آن از جانب یسار بسوی یمین است که بسبب آن دهن
متصل بمری بند میشود و هم متصل بامعا کشاده میگردد و بسبب آن غذا در اسفل بسوی امعا میرود و براین حرکت منقلب پرده شکم
و عضله که بالای معده در طول اند معین میشوند و معده را فشرده میکنند چونکه این حرکت غیر طبیعی است لهذا در آن زیاده دشواری پیدا شده
و کسی را قی بدشواری و کسی را بسهولت می آید لیکن از غثیان و آمدن قی سهل میشود الاسباب سبب آن گاهی در معده میباشد و گاهی در
اعضائی دیگر و اکثر اسباب معدیه در بدهضمی و دیگر امراض معده مذکور شده اند ما اسباب دیگر پس از انجمله است که گاهی از قلت خون قی آید
خواه قلت خون بسبب زیاده خارج شدن خون از بدن باشد چنانکه بعد رسیدن جراحت یا تولد فرزند یا بواسیر خونی یا اسهال خونی
میباشد یا از زیاده خارج شدن آب از بدن بذریعه اسهال باشد چه درین صورت هم خون در بدن کم میشود چنانچه در هیضه قی عارض
میگردد و گاهی از زیاده ممتلی شدن دماغ از خون میباشد چنانکه در ورم غشائی دماغ هرگاه دماغ متغیر کرده میشود می افتد گاهی در
ابتدائی ورم ریه یا حمی جدری عصبه از جوش خون می افتد و هم در ورم جگر بسبب جوش خون زیاده مجتمع شدن خون در معده بسبب
ورم جگر میباشد چه هرگاه در جگر ورم حادث میگردد و خون در آن بخوبی جاری نمیشود در معده زیاده می ماند پس از ان معده متأذی

میشود و از آنهم قی عارض میگردد چنانکه بواق عارض میشود و گاهی از خوردن و کشیدن دود تنباکو و وقتی از درد شدید که در بدن پیدا گردد
در هر عضو که باشد قی حادث میشود بسبب اذیت عصب گاهی در قولنج هرگاه راه امعا بند شود هم قی پیدا میگردد و گاهی از سواری
جهاز و زمانی از نشستن در مهد یعنی از جو جنبیده و شاید چه موسوم است به هندوله و هم از بوئیدن بدبو مثل بوی گوشت عفن گاهی از دیدن
خون و ترسیدن گاهی از تخیل تا ذوات اشیای مستقذره طعام مثل مگس هم قی عارض میشود و اکثر بعد گرفتن فصد عرق صافن
قی می آید علاج اول تفحص اسباب کرده آنچه سبب آمدن قی بوده باشد تدبیر ازاله آن فرمایند و اگر کدام شی موذی در معده بود
برای دفع کردن آن اول اپیکاکوانا از ده گرین تا بیست گرین در آب نیم گرم حل کرده نوشانیده قی کنانند و اگر بعد آن قی بند نشود
هایدروسیانک ایسڈ ڈایلوٹ دو سه قطره کاربناس سنگه افیون یا افیون محلول باب نوشانند یا شد لیمو بهمراه آب حل کرده بنوشانند یا
سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ پانزده بیست قطره با آب حل کرده بنوشانند کلارک نیتهر نصف درام همراه دو آونس آب حل کرده نوشانیدن برای
بند کردن قی مجرب است و پلاستر خردل بر معده نهادن وقت افراط قی بسیار مفید است اگر از خارج شدن خون کثیر یا آب کثیر از
بدن قی عارض شده باشد درین وقت تنکچر افیون یا افیون محلول باب همراه الیمونیا کاربناس آب پودینه بهم آمیخته بنوشانند و اگر
مجتنب از شراب نباشد آنرا شراب برانڈی با آب حل کرده بنوشانند و اگر از قولنج دانسته اد امعا عارض شده باشد در آن حقنا تا تنقیه کرده
امعا را صاف کنند تا آنچه در آن از قسم سده است خارج شود و راه امعا کشاید آنچه از درد شدید که در بدن پیدا شده باشد افتاده باشد در آن
قدری افیون یا مارفیا خورانند و قدری کلوروفارم بویانند و سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ با آب ساده سرد آمیخته نوشانیدن برای دفع کردن
جمله اقسام قی مفید است فقط

فصل نوزدهم در قی الدم

این را بلغت گریک هیماٹیمسس میگویند و این هم مثل اول از جمله
اعراض علامات است و گاهی در امراض معده مثل ورم حار معده یا زخم میوکس ممبرن معده و سرطان معده قی عارض میشود
گاهی از ورم جگر یا هرگاه جگر زیاده صغیر شود و خون از راه آن بدل کمتر و بدشواری رسد چنانکه در سیروسس یعنی صغیر شدن جگر
پیدا میگردد و بیان آن انشاء الله در امراض کبد می آید هم پیدا میشود و گاهی از کمزوری خون فساد و خرابی آنهم قی الدم می آید و گاهی
از احتباس حیض زنانی از انیوریزم که مرض شریانست و هم از انصداع عروق معده خواه بسبب ضربه بود یا از زیادتی و جوش
خون باشد هم قی الدم عارض میشود علامات اول غثیان طاری میشود و در معده امتلا و ثقل محسوس میگردد پس ضعف و
کمزوری لاحق گردد و دوران سر و تاریکی پیش چشم پیدا میشود چنانکه قبل حدوث غشی عارض میگردد و درین وقت بیمار کم می بیند بعد
قی و جوی می آید و در قی خون که می آید گاهی بسیار سرخ مثل خونیکه در شرائین دوره میکند و گاهی زان سیاه و غلیظ بر می آید مثل خونیکه
در وریدها میباشد و گاهی بسیار سیاه مثل درد کافی که در دهان آنرا خون بنگویند و درین وقت آنچه از راه براز می آید آن هم سیاه میباشد
زیرا که آنچه از خون در معده منجمد شده و سیاه گشته در امعا میرود و براز را سیاه میکند لیکن آنچه خون در قی از معده می آید همراه آن سرفه و کام
شکایت از جانب امراض صدر نمیباشد آنچه از ریه می آید در آن شکایات امراض ریه موجود بود و هم خونیکه از ریه می آید همراه سرفه می آید و
با خون کف آمیخته میباشد و همین علامت قی الدم معدی قی الدم که از انصداع عروق ریه می آید تفرقه میکنند لیکن هرگاه خون از ریه یا حلق

فصل نوزدهم در قی الدم

دفع شود که قدری از راه دهن دفع شود و قدری از آن در معده افتد پس بعد قدری در معده منهضم شده بطور قی دفع شود و تفرقه در آن
دشوار میشود لیکن درین وقت هم غور کنند اگر آفت در ریه و صدر یافته شود و خون با سرفه و کف خارج گردد توان گفت که قی الدم هم از خون
ریه پیدا شده است علاج اول تفحص سبب کنند و آنچه سبب محدث قی الدم بود تدبیر رفع کردن آن بعمل آرند پس اگر از اسباب مقدمه
درین وقت چنانکه در امراض معدیه نوشته شده بآن علاج فرمایند و اگر بمشارکت و فساد جگر عارض شده باشد آنچه در امراض جگر عنقریب
نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی موافق آن بعمل آرند و آنچه از کثرت و یا از فساد خون بود در آن غذای جید و تازه خورانند و خون از مثل آب
آهن و گشنیز قوت دهند و علاج عام قی الدم که برای جمله اقسام آن مفید است بعمل آرند و آن اینست که وقت آمدن قی قدری آب سرد
نوشانند یا قطعهٔ برف در دهن بیمار گذارند و اگر خون زیاده آمده باشد برف بر معدهٔ بیمار نهاده از عصابه محکم بندند تا از غم عصابه
اثر آن در باطن معده رسد آنچه در میوکس ممبرین معده جمع و قبض پیدا میکند از ادویه آنرا خورانند مثل پلمبای الیسٹاس یا گالک ایسڈ
و ٹانک ایسڈ و سلفیورک ایسڈ ڈائلوٹ با آب حل کرده نوشانیدن بسیار مفید است اگر ورم حار در معده بود زلو هم بر معده چسپانیدن
مفید است فقط **فصل ششم در نفخه شکم** که آنرا ٹمپانائٹس بلغت انگریزی بکسر تای هندی و سکون میم و فتح بای موحدهٔ فارسی و سکون
الف و نون و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی آواز دهل که وقت زدن انگشت بر آن می آید نامند
و چونکه این آواز وقتیکه هوا در معده و امعا زیاده شود و از آن هوا شکم وسیع و کبیر گردد و غشای بالای شکم رقیق شود پیدا میگردد لهذا
باین اسم موسوم ساختند و نفخهٔ شکم بر دو قسم است حقیقی و غیر حقیقی حقیقی آن اینست که از اجتماع و زیادتی هوا در معده و امعا نفخه پیدا شود و
غیر حقیقی آنست که هوا در خریطهٔ غشائی آبدار شکم زیاده و مجتمع شده از آن نفخهٔ شکم پیدا شود چنانکه در بعض امراض حادث میشود و بیانش در
اسباب این مرض کرده خواهد شد انشاء الله **السبب** سبب قسم حقیقی آن اکثر بدهضمی طعام میباشد خواه بسبب فساد جوهر طعام یا از زیادتی
مقدار آن باشد یا غذاهای نفاخ مثل [illegible] خورده شود و آن در معده غیر منهضم مانده متعفن گردد و هم از برودت معده پیدا میشود زیرا که
مادهٔ حرارت در معده چنان باشد که در آله مقیاس الحرارت از آن سیماب در درجه نود و پنج صاعد شود و طعام را معده هضم میکند چون از آن کم شود
چنانکه بعد کثیر نوشیدن آب سرد این حرارت کم میگردد و درین وقت طعام هضم نمیشود و از آن ریاح پیدا میگردند و هم از نوشیدن شراب حلو
و خوردن اغذیهٔ شیرین هم استحالت پیدا میشود و همچنین از زیاده خوردن طعام بعد کثرت مشقت بدنی و هم از نه خوردن غذا تا دیر و خالی ماندن
شکم و بعد از آن سیر خوردن طعام استحالت پیدا میشود و بسبب ضعف عصب هم از غیظ و غضب کردن بعد خوردن طعام و هم از زیاده خوردن
یا زیاده کشیدن تنباکوی قوی در قلیان و غیره در خلای معده استحالات حادث میشود و بسبب اذیت میوکس ممبرین معده و هم از پیچیدن سخت
از خارج بر شکم خصوصاً که بعد خوردن اغذیهٔ غلیظه باشد و هم از قبض شکم و قولون و هم از داخل شدن هوا در حین خوردن و هم بسبب ضعف [illegible]
چنانکه در مرض هسٹیریا دیده میشود نفخ شکم پیدا میگردد و اما قسم غیر حقیقی آن پس سبب آن اکثر داخل شدن هوا در غشای آبدار شکم میباشد بسبب
اینکه آنچه مواد از ورم این غشا و پیپ پیدا شود در خریطهٔ آن میرسد و ریم میگردد و از آن ریاح پیدا میشود هم در اینجا چنین حالت گاهی پیدا میشود
و هم هرگاه در معده و امعا سوراخ در ورم آنها پیدا شود و از آن مواد در غشائی آبدار رسد از این مواد هم زیاده هوا پیدا میگردد و لکن چون هوا از

بعضاً بسبب پیدا شدن ثقبه در آنها خارج شده درین غشا میرسد از آنهم درین خریطهٔ غشائی ریاح مجتمع و پیدا میشوند و گاهی از مرض ریاح الرحم
هم نفخ شکم غیر حقیقی پیدا میشود **العلامات** عمده علامت قسم اول حقیقی آن زیادتی نفخ شکم است که بسبب آن مریض متأذی میباشد و
در تنفس آن قدری اذیت بود و چون انگشت بر شکم زنند آواز دهل می آید و چون از دست ما شکم علیل را غمز کنند صلابت و سختی در آن نمیباشد
بلکه شکم لینت و پیوا زیر انگشتان محسوس میشود و گاهی وقت غمز شکم آواز حرکت ریح پیدا و مسموع میگردد و چون هوا در معده یا امعا زیاده جمع
شود در جای خاص از شکم مثل محل معده و قولون برآمدگی خاص ظاهر میشود که از آن شکل قولون محسوس گردد و چون غشا آید از آن قدری
نفع در زیادتی شکم و اذیت آن پیدا میشود و درین مرض گاهی مطلقاً بول محتبس میگردد و از گرده در مثانه نمی آید و پیدا نمیشود تا آنکه از
داخل کردن قاثاطیر هم جاری نمیگردد و در قسم غیر حقیقی آن علامات ورم غشائی ابدا از قبیل درد و تپ موجود باشند و در خریطهٔ غشائی مذکور انچه
آب از ورم جدا گشته مجتمع مانده بالای آن هوا میباشد و هم معائی قولون بالائی این آب یافته میشود و باین وجه هم نفخ شکم درین مرض
پیدا میگردد و هرگاه از ریاح الرحم پیدا شده باشد علامات آن موجود میباشند **العلاج** اول تفحص سبب نمایند من بعد بازالهٔ آن کوشند
مثلاً اگر از خوردن غذائی ردی یا ثقیل یا از زیاده خوردن بود از قی کنانیدن فایده حاصل میشود و همچنین تفحص سبب کرده بدفع کردن سبب
کوشش سازند و علاج عام اینست که در قسم حقیقی آن از نوشانیدن سلفیوریک ایسڈ همراه آب ساده یا عرق بادیان یا عرق لیمون یا عطر انیسون
نفع ظاهر میشود و گاهی بعد چند ساعت بر خوردن غذا نفخ شکم پیدا میشود و بسبب زیادتی ترشی در معده چنانکه از آن معده متأذی شده تشنج
و بسبب تشنج آن خروج ریاح از آن محتبس و ممنوع میشود و از آن نفخ پیدا میگردد و درین وقت از نوشانیدن پتاس یا بی کاربناس فایده میشود زیرا که
این دوا ترشی را دفع میسازد و از آن بعده آرام میرسد و تشنج آن دفع میگردد و بسبب آن ریاح بخوبی خارج میشوند و از آن نفخ شکم بهتر
گردد و کنک کرگریس پوڈر خورانیدن درین حال مفید است که آن مقوی معده و قاتل حموضت و محلل ریاح است و هرگاه از کمزوری عصب
باشد اسپرٹ امونیا ایرومیٹک یا امونیا کاربناس همراه آب پودینه نوشانیدن مفید است و هرگاه از مشارکت ماده شک باشد بلادونا اصل
یا مشک نقره خورانیدن نافع است هرگاه بسبب رسیدن سردی باشد پارچه گرم مثل فلانل بر معده بستن بر بستر گرم بر روی معده علیل خوابانیدن
مفید است که ازین تدبیر ریاح از معده خارج میشوند یا متحلل بسوی شکم گشته فانی میگردند و هم از مالیدن شکم در جانب یمین بسمت بالای قولون فایده
حاصل میشود و ایضاً فلانل را در آب گرم تر کرده فشرده و روغن تارپین بر آن پاشیده بر شکم بستن نافع است و لیکن گاهی از کدام دوا و تدبیر صحت
نمیشود و درین وقت مجری چرمی دقیق را بتوسط مقعد در امعا انداخته تا قولون میرسانند که از آن درین وقت هوای کثیر خارج شده نفخ
شکم برطرف میشود و گاهی ازین هم کار برنیاید پس لاچار درین وقت جائیکه اجتماع ریاح در شکم زیاده و برآمدگی آنجا ظاهر بود نشتر کلان باریک
آنجا انداخته اخراج ریاح سازند زیرا که چون ریاح در معده و امعا زیاده مجتمع و غلیظ میباشند درین وقت ممکن نمیشود و امعا یا معده را که
مجتمع شده هوا را از خود دفع کنند اما هرگاه بذریعهٔ دستکاری مذکور قدری ریاح از آنها کم کرده شوند درین وقت معده و امعا بر قدری اجتماع
و انقباض متمکن میشوند و بعد اجتماع خود هم این ریاح را از خود دفع میکنند لیکن این تدبیر در قسم حقیقی نفخ بعد جمله تدابیر وقت مجبوری بعمل آرند و در قسم
غیر حقیقی آن انچه بسبب غشائی آید از شکم میشود و از آن سوای تپ تدبیر دیگر فایده ظاهر میشود و لیکن انچه از ریاح الرحم حادث میشود آن

فائده [illegible]

بهیچ نحو مناسب نیست که این تبیر العبل آ زند در ان داخل کردن شرو کار جائز نیست همچنین از داخل کردن مجری چرمی در معا هم در ان نفع مترتب نمیشود زیرا که در آن ایاج در رحم پیدا شدند در معا بلکه در آن انچه تدابیر در علاجش نوشته خواهند شد آنها را از امراض رحم یا بعل آیند

فصل بست و یکم در پایی رعوز نبفتح بای موحده فارسی و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و ضم رای مهمله و سکون واو و کسر زای معجمه اول و سکون ثانی بمعنی حالتی است که در ان در معده حرقت و سوزش محسوس میشود و همراه این حرقت و سوزش لعاب مثل آب صاف از معده جاری میشود و قبل جریان آن اذیت در معده و قدری تهوع پیدا میگردد و بعد ان آب صاف که بی مزه و بی رنگ بود از معده مثل سیلان لعاب از دهن جاری میشود و این حالت وقت پیدا شدن بعضی هم وقت باردار شدن زنان از اول تا ماه سوم و چهارم و هم در سرطان کبد و سرطان پکریس یعنی سرطان لبلبه پیدا میشود و سبب آن اذیت همیشه تنگ میباشد لهذا این مرض اکثر در زنان بنسبت مردان زیاده پیدا میشود و ایضا در رجال و نسوان هر دو اکثر بعد گذشتن پنجاه یا شصت سال از عمر عارض میشود **العلاج** علاج اینحالت در ذیل علاج بعضی امراض نوشته شده وقت ضرورت بآن رجوع نمایند و زیاده ازان اینست که هرگاه دران وقت آمدن قی در ذائقه ترشی مدرک شود درین وقت ادویه که از قسم کهار بوند مثل سوڈا کاربناس یا پٹاس کاربناس یا کاربونیٹ آف لیتا و غیره نوشانند و هرگاه در قی ترشی نباشد ازان نفع نمیشود که بعضی بسبب نبودن ترشی در معده ست درین وقت شی حامض مثل میور اٹک ایسڈ دائلوٹ یا نائیٹرو میوراٹک ایسڈ دائلوٹ بنوشانند فقط

باب سیزدهم در امراض کبد و آن هم مشتمل بر چند فصل است **فصل اول در تشریح کبد** بدانکه جگر را بلغت انگلش لیور میگویند و آن لحم نرم و جسم غددی است که در بدن انسان ازان عظیمتر کدامی غده نیست و در وزن از پنجاه تا شصت اونس میباشد و محل آن پهلوی جانب راست بدن است از آنجا تا زیر قلب در پهلوی چپ رسیده است بالائی آن پرده شکم است که از زیر قلب و ریه شروع شده و بالائی معده و جگر آمده که بسبب آن شکم در طول بر دو حصه منقسم شده در یک حصه اعلی آن قلب و ریه است و در حصه زیرین معده و جگر و امعا و گرده و مثانه و غیره واقع اند بالجمله جگر در جانب محدب خود که بطرف اضلاع است چون وقت تشریح دیده میشود بر دو حصه منقسم محسوس میگردد یک حصه در جانب ایمن و یک حصه در جانب ایسر حصه جانب ایمن عظیم است و حصه جانب ایسر صغیر است و جانب اعلی آن که متصل پرده شکم است محدب و مقوس بود یعنی کناره آن بر آمده اند مثل کمان و جانب اسفل آن مقعر است یعنی کناره آن فرو رفته است مثل هلال و ازین جانب زیرین جگر مجاور بر معده و قدری بشروع معائی اثنا عشری جائیکه او متصل بمعده است و قدری بر معائی قولون متصل و مشتمل است و همین جهت اکثر معده و امعا با امراض کبد مشتبه میشوند و همین سبب هرگاه در جگر دبیله پیدا میشود ریم آن در بیشتر از راه امعا خارج میگردد و یک کناره جانب زیرین جگر تا گرده رسیده است و همین سبب کاهی درد جگر یا درد گرده و درد گرده یا در جگر مشتبه میشود و همین اتصال گرده هم جگر از راه بول دفع میشود و جگر بر جائی خود از جانب اعلی با پرده شکم بذریعه رباط بسته است تا از جائی خود بسبب زدن و ثقل خود نجنبد و نیافتد چنانچه همراه پرده شکم همواره وقت تنفس زیر و بالا می آید و میرود و پس اگر از اعلی خود بسته نبودی زیر می افتادی بالائی جگر دو غشا محیط اند یکی غشائی آبدار که بر همه احشا مثل معده و امعا منبسط است همچنین بر کبد هم منبسط است دوم غشائی ریشه دار که آن اندرون

کبد هم رفته است و در حال صحت این غشا بسبب رقت خود وقت تشریح بدشواری دیده میشود اما در حال مرض و ورم پس این غشا زیاده غلیظ میگردد و چون جگر از جانب مقعر آن که جانب داخلی است وقت تشریح می بینند کبد بر پنج حصه منقسم یافته میشود دو حصه در جانب یمین بسیار چنانکه از جانب محدب دیده می شدند یافته میشوند که یکی از آن عظیم و دیگری از آن صغیر بود و سه حصه وسط این هر دو حصه صغیر دیده میشوند ولیکن فی الواقع این سه حصه دروازه دخول آورده و شرائین مجاری لعاب آرنده اند که محسوس میشوند حقیقی دو حصه همان اند که از جانب محدب هم محسوس میشوند و هم در جانب مقعر قریب حصه های خرد مذکوره خریطه که در آن صفرا مخزون میماند آنرا بعربی مراره و بزبان انگلش گول بلاڈر یعنی خریطه صفرا گویند یافته میشود و چون وقت تشریح از جانب مقعر می بینند معلوم میگردد که درمیان هر دو حصه کبیر و صغیر جگر شریانی عظیم از شرائین جگر و همچنین یک ورید بزرگ که از اجتماع اوردهٔ معده و طحال و امعا مرکب است در جرم کبد داخل میشوند و از همین جا مجری که صفرا را بسوی امعا می آرد از جگر خارج میشود و هم اینجا محسوس میگردد که مراره با این مجری که صفرا را با امعا میرساند متصل است پس تا وقتیکه ضرورت صفرا برای هضم غذا نیست صفرا از کبد بمراره می آید و مخزون و مجتمع میماند و هرگاه ضرورت صفرا برای هضم غذا داعی میشود صفرا از کبد بسوی امعا میرود و اگر ضرورت زیاده داعی میگردد از مراره هم صفرا بتوسط همین مجری در امعا میرسد همراه آورده و شرائین مجاری لعاب آرنده و ریشه های اعصاب یک جا شده بصورت بیخ درخت در جگر [illegible] و بالای این همه غشائی ریشه دار پیچیده بود چنانکه بر ریشه های بیخ درخت غشائی میباشد که در آن همه ریشه های آن مستور میباشند و با صورت جماعه در جگر داخل میشوند و فرق در جگر و دیگر اعضا نیست که در غیر کبد بهر قدر اعضا که در بدن اند در آن شرائین خون می آرند و آورده از آن خون را میبرند و در کبد شرائین آورده هم خون را می آرند زیرا که در کبد انتظام دوران خون بر دو وجه است اول که دران خون سرخ از قلب برای تغذیه نفس کبد بذریعه شرائین در کبد می آید دوم آنکه خون سیاه برای تصفیه خود و تولید صفرا از بدن در جگر می آید که آنرا پورٹل سرکولیشن میگویند یا بحاله چون این مجموعه آورده و شرائین مجاری لعاب آرنده و ریشه های اعصاب با غشا ریشه دار در جگر داخل میشوند بعد دخول در آن منتشر میگردند و غشائی ریشه دار مثل شبکه میباشد در آن منبسط و منتشر میگردد و انتشار این غشا در جگر خانهای خورد و کثیر مثل خانهای مگس پیدا میشوند و در هر خانه غده های کوچک میباشند و در هر غده شریان و ورید و شروع مجری صفرا میباشد و این چنان خورد میباشند که بذریعه خوردبین هم بکمال دشواری محسوس میشوند و فی الحقیقت جگر همین غدد است زیرا که در همین غدد خون تصفیه میشود و از آن صفرا جدا میگردد و لیکن باینکه صفرا از خون پیدا میشود مگر خون را خارج میگردد و نه صفرا در جگر با خون می آمیزد زیرا که این غدد را نیست الا اورده و شرائین میباشد این است که از خون شرائین و عروق در غشائی مجری صفرا جذب شده می آید صفرا میگردد و پس همواره درمیان خون و صفرا غشائی حائل میماند که آن غشائی است که از آن مجری صفرا و غده پیدا میشود و آن غشا مرکب است از غشائی ریشه دار و ورید و شریان و کار خاص جگر همین است که صفرا [illegible] و هم آنچه [illegible] معده و آن بذریعه اوردهٔ معا میرسد در اینجا قدری طبخ و هضم میپاید که بسبب آن مستعد میشود برای اینکه خون گردد و در همین طبخ صفرا پیدا شده از خون جدا میگردد و در همین طبخ نبات شکر در جگر هم پیدا میشود و این ثابت میشود با اینکه

خون در اوردہ دیگر فیما بین معده و جگر واقع اند میباشد از نبات خالی بود و خونیکه از جگر بدل میرود در آن نبات میباشد و از ین حالت ظاهر است که نبات هم در جگر پیدا میشود و این نبات چون در رگها میرود بعضی از ان بسوی جمیع اعضا تحلیل میشود و بعضی از ان بر حال خود باقی میماند و همراه خون سرخ رنگ بجمیع اعضا میرسد و از ان در اعضا چربی پیدا میشود پس ظاهر شد که جگر دو کار میکند یکی طبخ و هضم که در خون میکند دیگر تولید و اخراج صفرا از خون پس او منضج و مصفی خون است لیکن مراره پس آنهم مرکب از سه غشا است یکی غشائی خارجی که آن آبدار است آن مثل همان غشای آبدار است که بر تمامی احشا آمده است دوم غشائی ریشه دار است که در آن ریشه های عضلات هم در طول و عرض آمده اند در معاء هم همین نسج آمده است سوم غشا داخلی که مکوس ممبرن یعنی غشائی لعابدار است آنهم مثل میوکس ممبرن معاء است این هم قدری رطوبت پیدا میکند که آن بصفرا می‌آمیزد و کار مراره آنست که صفرای مخزون را محفوظ میدارد و مادام که ضرورت آن نمی‌شود تا هرگاه غذا در معاء اثنا عشری که متصل بمعده است میرسد برای هضم کردن غذا در آن ضرورت بسوی صفرا می افتد آنزمان این صفرای مخزون هم اسما بذریعه مجری صفرا آمده از کبد می آید و درین وقت بتوسط و اعانت عضلات که در طول و عرض مراره آمده اند مراره بحرکت ذاتی خود هم صفرا را از خود بسوی معاء دفع میکند و مجری مراره که با مجری صفرا آمده از کبد در معاء متصل است این هر دو هم از غشا مرکب اند چنانکه مراره از سه غشا مرکب است لیکن این هر دو مجری کدام ریشه عضله ندارد است تمت

فصل دوم در ثقل پهلو

یعنی ورم حاد کبد و این را بزبان لاتن هپاٹائٹس بکسر های هوز و فتح بای موحده فارسی و سکون الف و تای هندی و کسر الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم حاد قومی مینامند این ورم اکثر در تمام جگر واقع نمیشود بلکه در بعض اجزای آن حادث میگردد مثلاً در حصه جانب یمین یا در حصه جانب یسار پیدا میشود و گاهی در جانب محدب آن در غشا ریشه دار پیدا میشود و گاهی در نفس جرم کبد پیدا میشود و الاسباب اکثر از رسیدن سردی مثل اینکه هوای سرد سخت ببدن رسد یا کسی لباس رطب بپوشد و گاهی از اضداد آن یعنی از رسیدن هوای بسیار گرم ببدن یا از مشی کردن در آفتاب گرم پیدا میگردد و در تپ های لازمه هم حادث میشود و گاهی بسبب مرض یا دتی خون در جگر میباشد چه در صورت اولی بسبب برد خارجی خون در جگر زیاده مجتمع میشود و در صورت ثانیه در خون جوش پیدا میگردد و از ان در کبد خون زیاده شده ورم پیدا میکند و گاهی از هوای رطب خراب که از ان تپ لرزه و ورم طحال پیدا میشود هم این ورم حادث میگردد و گاهی در مراره سنگ پیدا میشود و از ان در جگر این ورم حادث میگردد زیرا که درین صورت اول مراره متورم میشود و من بعد از ورم آن کبد متورم میگردد و گاهی بسبب جیر و چیش کبد متورم میشود و گاهی از زیاده نوشیدن شراب از عادت هم این ورم پیدا میگردد و گاهی بسبب رسیدن ضربه با ضلاع هرگاه ضلع بشکند و پاره از ان در جگر بخلد یا صدمه آن بکبد رسد هم این ورم پیدا میشود و گاهی از رسیدن زخم از خارج بجگر مثل اینکه از کدام آله از آلات حربیه کسی زخم بجگر رساند هم این ورم پیدا میشود علامات بالجمله گاهیکه جگر متورم گردد از علامات خاصه آن اول اینست که بخار عارض میشود و در محل جگر درد محسوس میگردد و این درد وقتیکه جگر را از زیر فشار کنند یا نفس کشیدن زیاده میشود پس اگر ورم در حصه یمین باشد در شانه راست و اگر در حصه یسار بود در شانه چپ درد میرسد و چون این ورم در جانب محدب کبد باشد پرده شکم را مزاحمت کند در تنفس دشواری ظاهر گردد و تنفس سریع و صغیر میشود

بطن خصوصاً عضله طولیه جانب راست شکم صلب و سخت میشود و گاهی در ورم جگر یرقان هم عارض میگردد و سرفه هم می آید چون ورم
جانب مقعر باشد و بسبب آن معده و معای اثنا عشری را فشرده مزاحمت کند از آن تهوع و قی و فواق عارض میشود و چون در این ورم
بیمار خواهد که بجانب مخالف ورم که جانب یسار است بخسپد قرار نگیرد و متاذی شود پس با استلقا بخسپد یا بروی خود خسپد آرام یابد
زیرا که بر وقت خوابیدن بر پهلوی چپ رباطها بسبب ثقل جگر متورم زیاده کشیده میشوند و بسبب آن اذیت و درد زیاده میشود و این
ناخوش بود یعنی بیمار را چنان معلوم میشود که کسی سر را در شکم میخلاند و هرگاه اجتماع این علامات میشود که سوء تنفس سرفه و درد ناخوش
یافته شوند و چونکه این علامات در ذات الجنب هم از علامات خاصه آن هستند پس اکثر این مرض از ذات الجنب ملتبس میشود در این وقت تفرقه
باینطور باید کرد که در اول ذات الجنب با ورم آب کثیر در غشای پهلو جمع میشود و بیمار از خسپیدن بر جانب مخالف مرض ممکن میباشد و در نحیف
از اول مرض خسپیدن بر پهلوی چپ ممکن نبود و بیمار از آن بسیار متاذی میشود زیرا که اینجا بسبب ورم کبد غشا کشیده میشود یا زیاده متاذی
و انجام این مرض آنست که یا از علاج صحت شود یا پخته شده دبیله گردد یا بسوی ورم مزمن کبد که آنرا ورم بارد گویند منتقل شود یا
عظیم یا صغیر گردد و علاج اگر مریض قوی بود اول فصد کبیر زدن بعد کالومل دو گرین با اپیکاکوانا دو گرین افیون خالص یک گرین باهم
آمیخته بخورانند و فایده خورانیدنش این وقت اینست که کالومل صفرا زیاده پیدا میکناند و هر قدر که صفرا زیاده پیدا خواهد شد از خون جگر
مقدار خون کم خواهد شد و از آن ورم کم میشود دوم اینکه آنچه ماده رطوبات از این ورم کبد برمیخیزد آنرا دفع خواهد کرد و در جگر
خواهد فرستاد سوم آنکه کالومل خود مسهل است و اپیکاکوانا هم صفرا زیاده پیدا میکناند و افیون با این شریک کرده میشود که چون
کالومل مسهل است پس هرگاه مقدار کثیر از آن مستعمل شود بنا بر وی اسهال کرده خود هم خارج خواهد شد و در این صورت نتیجه فایده استعمال
آن مقصود است حاصل نخواهد شد چون با افیون خورانیده شود و بسبب آن در معده باند این آثار بیان ترتیب خواهد [illegible] بسبب استعمال
افیون اذیت درد کم میشود بالجمله چون بخورانیدن آن سه چهار ساعت بگذرد باید که مسهل قوی که مخرج آب از شکم باشد بنوشانند
و بهترین همه منگنیشیا سلفاس است که از شش درام تا یک اونس همراه آب مطبوخ سنا که دو سه اونس باشد بنوشانند و ترکیب مطبوخ
سنا اینست که برگ سنای مکی یک نیم درام در شش آونس آب تر کرده بجوشانند چون سه آونس آب باقی ماند صاف نموده آن را
بقدر حاجت بنوشانند اگر هشتم حصه گرین تارتر ایمیٹک هم با آن آمیزند جایز و بهتر خواهد بود و بعد این و از نوشیدن دو سه آونس
آب ساده اسهال بکثرت فراغت میشود پس اگر بعد مسهل هم انتشار کردن دست محل کبد درد محسوس شود زلو از ده عدد تا بیست عدد
بقدر ضرورت بر محل درد چسپانند اگر قی و غثیان نباشد در این وقت تارتر ایمیٹک هشتم حصه گرین همراه نیم آونس [illegible] یک گرین
تا هشت گرین باشد در آب حل کرده بعد یک یک ساعت بنوشانند تا تهوع و غثیان پیدا شود لیکن باید چندان نوشانند که قی آید بلکه چون
تهوع پیدا شود نوشانیدن این دوا ترک کنند تا اینکه تهوع ساکن شود و چون ساکن گردد باز این دوا نوشانند تا که تهوع پیدا شود
زیرا که ازین علاج حرکت قلب بطی میشود و خون جگر که محل ورم است کم میرود و این علاج تا وقتی باقی دارند که درد و اذیت جگر موقوف شود
و این دوا [illegible] [illegible] اگر مرکب [illegible] چون [illegible] شود [illegible]

ترکیب مطبوخ سنا

آب ساده خمیر کرده بر پارچه کتیرا آلوده بر جانب راست شکم چنان چسپانند که در طول یک سر آن تا ثدی یمین و یک سر آن تا خاصره رسد و
در عرض آن پارچه بر ضلع ایمن حاوی و مشتمل باشد یا موافق طول و عرض این پارچه فلانل دو سه ته کرده در آب بسیار گرم تر کنند بعده
فشرده گرما گرم بر جانب راست شکم نهاده از عصابه بربندند که تا از جلد ملصق باشد حرارت آن تا اندرون محل ورم رسد و بسبب آن در درد
ورم عفونت ظاهر شود و چون درد برطرف گردد و ثقل در محل جگر باقیماند یا قدری درد هم باشد که از آن آشفته شود که ورم در حین تحلیل است
باز درین وقت ایپوینیا میوراس از پنج گرین تا پانزده گرین تنها همراه آب ساده حل کرده یا با ایسٹ نائیٹرس میوراٹک ایلوٹ که از پانزده
تا بیست قطره باشد با آب حل کرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و شاید که ایسٹ نائیٹرس میوراٹک خالص دو درام در دو آثار آب حل کرده پارچه
فلانل در این آب ممزوج تر کرده بر محل جگر نهادن و از آب باقیمانده پا را شستن هم درین مرض مفید باشد و غذا درین مرض بسیار
کم دهند زیرا که مرض حاد و بشخص قوی عارض شده است علاج مرض قوی است که محتاج تقویت نیست پس هر قدر که غذا زیاده داده
شود مرض او قوت حاصل خواهد شد لیکن اگر حاجت بسوی غذا افتد شیر گاو با آب یا شوربای رقیق لحم یا آب مطبوخ برنج یا آرا روٹ
پخته بخورانند و اگر مریض ضعیف و کم طاقت باشد درین وقت زنهار فصد نگیرند که ضعف زیاده خواهد شد همچنین چنانکه برای مریض قوی
امر بخورانیدن کالومل همراه افیون کرده شده بود نه خورانند زیرا که کالومل ضعف [illegible] زیاده و ورم را بسوی تحلیل [illegible] بلکه
درین وقت اگر درد باشد زلو بعد [illegible] چسپانند و بعد آن [illegible] کالومل [illegible]
[illegible] بنوشانند و بعد [illegible] پنج گرین همراه [illegible] کاربونیٹ [illegible] کم دو گرین [illegible]
خورانند بعد هشت ساعت وقت صبح [illegible] یا منگنیشیا سلفاس [illegible] تا بجهت دوای [illegible]
بسهولت خارج شود و دوای [illegible] بر شکم نمانند و اگر در محل جگر بعد این هم باقیماند [illegible] بر پارچه در آن آلوده چنانکه در علاج [illegible]
نوشته شد بر جگر چسپانند و اگر بعد استعمال این ضماد هم درد اثر کردن سست محسوس شود [illegible] در آب [illegible] بر پارچه
یا صعیر آلوده بر محل [illegible] بعد الفراغ از مسهل ایپوینیا میوراس تنها یا همراه ایسٹ نائیٹرس میوراٹک ایلوٹ موافق هدایت سابق بنوشانند
و گاه ایسٹ نائیٹرس میوراٹک دو درام با آب ساده که دو آثار باشد حل کرده پارچه فلانل با آن تر کرده [illegible] برای مریض [illegible] از آن آب ممزوج
بشویند و اگر کلورائیڈ [illegible] کم ده گرین در حب بسته بعد چهار چهار ساعت بخورانند و بالای آن ایسٹ نائیٹرس میوراٹک ایلوٹ ده یا پانزده قطره
و ایپوینیا میوراس پنج گرین با آب حل کرده بنوشانند بهتر خواهد بود و برای این بیمار غذای مقوی چنانکه گفته شد لیکن باید که سهل الانهضام
و کثیر الغذا و قلیل المقدار بود مثل شوربای لحم که غلیظ بود یا نان چپاتی همراه شوربای قلیه یا همراه شیر گاو تر کرده بخورانند و چون درین
تپ عارض شود و از آن بیمار متأذی گردد درین وقت [illegible] با آب ساده حل کرده بنوشانند که از آن [illegible] پیدا شود و از آن [illegible]
را آرام میرسد هم این دوا مسهل دافع جوش خون و مسکن عطش است و اگر ازین تپ ساکن نشود ایسٹ [illegible] قطره
تا پنج قطره در آب حل کرده بنوشانند از این و افواق هم ساکن شود فصل سوم در دبیله کبد [illegible]
دبیله [illegible] گاهی در جانب محدب جگر و گاهی در جانب مقعر [illegible]

گاهی در حصه جانب یسار آن می افتد الاسباب گاهی سبب آن ورم حار کبد بود که مذکور شده و گاهی از زحیر و پیچش و
ورم قولون جانبیکه آن بمعائی کوچک متصل است و این را بزبان گریک پری ٹفلائٹس بفتح بای موحده فارسی
رای مهمله و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون فا و فتح لام و سکون الف و کسر یای تحتانی و فتح تای هندی و سکون سین مهمله
ورم گرد قولون تا منجر حادث میشود و سبب حدوث آن از زحیر و ورم قولون اینست که درین هر دو مرض زخم در میوکس ممبرین پیدا میشود
و بسبب آن گرد زخم انفل مشن پیدا میگردد پس گاهی این ورم بذریعه وریدهای کبد رسیده آنجا انفل مشن پیدا میکند و گاهی ریم این زخم
بذریعه اوردهٔ کبد بجگر رسد و بسبب آن در کبد هم انفل مشن پیدا میشود پس پیله میگردد و گاهی کرم کوچک که آنرا بزبان گریک ایکینوکاکس
بفتح دال هندی و سکون الف و کسر تای هندی و سکون لام هندی نامند در جگر و بالای آن پیدا میشود پس گاهی محض از تولد این کرم
هرگاه زیاده پیدا شوند جگر متغیر و گاهی از شگافتن آنها هرگاه اثر زهر آنها در لحم کبد رسد پیله پیدا میشود و در آن ریم افتد و گاهی بخوبی سبب
کبد از اظهار بیمار ثابت نمیشود لیکن بقدر از علامات موجوده معلوم میگردد که ورم جگر و ریم در آن است و گاهی بعد موت وقت
تشریح ریم در جگر یافته میشود و در حال حیات از اظهار علیل کدام شکایت بر جگر و علامت آن محسوس و معلوم نگردد علامات آنچه
وقت پیدا شدن ریم یافته شود نیست که دفعةً لرزه عارض شود و بعد آن بخار ظاهر گردد پس عرق آید و بعد آمدن عرق بخار دفع
شود چنانکه در مرض سل میباشد هرگاه دُبل بعد ورم حار کبد پیدا شود و از آمدن این بخار علامات سابقه یا ورم حار کبد بود مثل
حمی لازم و درد جگر همه زائل میشوند زیرا که بخار معلوم از پیدا شدن ریم عارض میشود و چون ریم پیدا گردد و در کبد ساکن شود حمی
تبع و درد و ورم کبد هم بود زائل گردد یا قدری باقی ماند و باز قشعریره شام شده لرزه میکند وقت تیج میگردد یا اگر ریم زیاده پیدا شود
این تپ با لرزه و نافض روزانه دو سه بار می آید و قدری سرخ نسبت سرخ سابق که در ورم حار کبد بوده زیاده میشود زیرا که این قیح
از زیادتی ورم پرده شکم منتشر میگردد و آن باعث مزاحمت میکند گاهی یا دقی ورم در جانب راست شکم از دیدن آن بچشم محسوس شود و گاهی بر انگشت
نگشت بر آن زنند آواز جای ورم مثل آواز صدایه جسم عصمت آید بعد سه ماه پیدا گردد و آنچه در آن خارج شود و بسیار
میباشد مریض روز بروز ضعیف و لاغر میگردد و این بیان پیله کبد است وقتیکه حاد و قوی بود اما هرگاه ضعیف و مزمن باشد پس
در آن لرزه هم کی آید و تپ قلیل میباشد و درد هم کم بود لیکن قدری سرخی آید و مریض لاغر میشود و ورم بر محل جگر ظاهر بود و در قبض
و لینت شکم اختلاف باشد مثلاً یک روز اسهال شود و دو روز دیگر قبض شکم عارض گردد و وقت شام قدری سردی محسوس شود و بعد آن
حمی ظاهر گردد اما تپ لین میباشد از این ظاهر شود که ریم در جگر پیدا شده و این پیله گاهی می شگافد و ریم آن در شکم بر غشای آید و از
سبب آن غشای مذکور متورم میگردد و آنرا بزبان گریک پری ٹونائٹس بفتح بای موحده فارسی و کسر رای مهمله و سکون
یای تحتانی و ضم تای هندی و سکون واو و نون و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم غشای
اندرون البطن نامند و درین وقت امید حیات نباشد و گاهی این پیله با پرده شکم متصل و یکجا گشته و پیچیده شگافد و از آن ریم
بیرون رفته در سعال خارج میشود و درین وقت علامات ذات الجنب و ذات الریه پیدا میشوند و ریم یکبارگی بدشواری بسرفه بیرون می آید

در بنحالت گاهی مریض صحت یابد اما اکثر هلاک میشود و گاهی این دمل کبد بمعده و معاء اثنا عشری و قولون بر جاهائیکه متصل بآنها است
یک فات شده جمله دبیله میگردد و اول کبد منفجر میشود پس معده یا معاء شگافته ریم اندر آمده قی یا اسهال خارج میشود و این قسم از هر دو صورت
اولی سالم است و وقتی هرگاه این دبیله در حصه جانب بسیار جگر بود با دیوار شکم متصل یک فات شده جمله دبیله میشوند و در خارج هم شگافته
و ریم در خارج بدن خارج شود و این اسلم انواع است و گاهی ریم دبیله کبد از مجری صفرا آمده بسوی معاء خارج میشود و گاهی دبیله کبد
منفجر نمیشود و لیکن خود بخود بعد از آنکه ریم در آن افتد زائل میشود و این در صورتیست که ریم آن لطیف و رقیق مثل آب گردد و من بعد این است
در عروقیکه از آن مادهٔ ریم ریخته در لحم کبد جمع شده بود باز پس میرود و با خون مختلط شده در بول یا براز یا عرق خارج شود پس دبیله زائل میشود
و مریض صحت یابد و گاهی نشان این دبیله چنانکه بر ظاهر جلد میباشد وقت تشریح در جگر هم یافته میشود و فرق درین دبیله که خود بخود زائل گردد
و در اینکه مادهٔ آن در سرفه یا قی و اسهال خارج شود اینست که اول آهسته آهسته کم میشود حتی که زائل گردد و در ثانی فوراً خارج شده ریم نقصان
در ورم و اذیت مریض ظاهر میشود و مریض فقط صحیح میگردد علاج حسب علامات و اعراض موجوده تدارک فرمایند مثلاً اگر حمی بالزره و نافض
باشد کنین خورانند تا نوبه قلیل و خفیف شود و جوش خون کم گردد و چون ثابت شود که دبیله است و ریم در آن افتاده درین وقت تدبیر تقلیل ریم
مفید نمیشود اما هرگاه یقین شود که از بعض اعراض خوف هلاکت مریض است مثلاً مادهٔ دبیله بسوی ریه میرود و از آن در تنفس دشواری
ظاهر شود درین وقت پلاستر نیش مگس بر محل جگر زنند لیکن خورانیدن کلومل جائز نخواهد بود زیرا که از خورانیدن آن چون مادهٔ ورم
کم شود کبد به معده یا معاء و دیگر عضو چسپیده نخواهد شد چسپیدن آن درین وقت علاج دبیله است و برای تقلیل سرفه و اذیت ریه افیون خالص
یا مارفیا تنها یا همراه سلفیورک ایتهر یا همراه اسپرٹ نائیٹرک ایتهر نوشانند و چون ریم در ریه داخل شود درین وقت مسهلات نفث و سرفه مثل
ایمونیا کاربناس که او بذریعه تقویت اعانت بر سهولت آمدن سرفه میکند یا ایسیٹیم سلی که او بذریعه تقطیع تسهیل برای خروج نفث میکند
خورانند و چون دبیله بسوی خارج بدن میل کند در آن ضرورت علاج نیست مگر اینکه هرگاه ورم زیاده شود درین وقت پولٹس از تخم کتان
بر آن نهند تا ملائم شود و زود منفجر گردد و پس اگر خود نشگافد بهتر است و اگر دبیله رجوع بطرف خارج کرده بانبساط ایستد و حرارت زیاده شود و
اسهال عارض گردد و دانسته شود که خود منفجر نخواهد شد درین وقت از انگشتان سست تحقیق کرده دریافت کنند که اگر ریم قریب جلد آمده باشد
نشتر زنند و ریم بر آرند و هرگاه دمل در جانب مقعر جگر و مشتمل بر معده و معاء باشد درین وقت حاجت بعلاج نیست خود منفجر خواهد شد
لیکن باید که بیمار بر بستر بخوابد و حرکت نکند تا بسهولت ریم در معده و معاء ریزد و درین وقت نهار مسهل ندهند و بعضی اطبا میگویند که
از وقتیکه ثابت شود که دبیله شروع شده ایپیکاکوانا از پنج گرین تا پانزده گرین تنها یا همراه هر دوائی که دادن آن درین مرض موافق
شود خورانند از اول خورانیدن آن ترک نکنند روز از سه بار خورانند که بسبب آن مادهٔ دبیله منجذب میگردد و بیمار بی زحمت صحیح میشود
و همچنین باید که خورانیدن بیسمٹ نائیٹر میوراٹ آف ایمونیا کم را هم ترک نکنند که این هر دو دوا هم درین مرض مفید اند و غذای سبک که
جید الغذا و کثیر الغذا بود در مقدار قلیل خورانند مثل شیر گاو یا نان چپاتی یا شوربا و هرگاه تپ بود پس تا وقتی که در تپ خفت ظاهر نشود
غذا نخورند فصل چهارم در ورم مزمن کبد آنرا انفلمیشن کرانیک میگویند و هم هپاٹائیٹس کرانیکا مینامند این اکثر بعد ورم حاد جگر می افتد و هم برای

یا بعد زحیر و پیچش مزمن پیدا میشود و کسانیکه معتاد به تپ لرزه در هر سال باشند مبتلا باین مرض میشوند و از زیاده نوشیدن شراب
و از زیاده گرمی مزاج خواه از فصل یا از قرب بلاد حرارت شدید باشد هم بسبب جوش خون گردد پیدا میشود **علامات** علاماتیکه در ورم حار
کبد نوشته شد همه موجود باشد لیکن قوی نمی بوند بلکه خفیف میباشند مثلاً قدری تپ و درد محل جگر و بدهضمی طعام موجود بود و صفرا کم پیدا میشود
ازین سبب قبض شکم اکثر میباشد آنچه در اسهال خارج شود برنگ خاکستری بود و گاهی شکم عظیم میگردد و آب در شکم پیدا میشود علاجش آنست که
حتی الوسع سبب مرض دریافته آنرا رفع کنند مثلاً اگر از زحیر و پیچش بود بعلاج آن پردازند و اگر بسبب تپ لرزه بود علاج تپ نمایند و
تبدیل مقام سکونت و هوا درین قسم ضروریست زیرا که تپ لرزه اکثر از خرابی هوا پیدا میشود و چنان تدبیر درین فرمایند که صفرا پیدا شود و قبض
رفع گردد و برای اینکار بهتر آنست که پوڈوفلین هشتم حصه تا چهارم حصه گرین پل هائیڈرارج دو گرین ترا کسی کم دو سه گرین پایل پای که مجموعه
شش گرین باشد آمیخته دو حب بسته وقت شب بخورانند وقت صبح سڈلیز پوڈر یا مگنیشیا سلفاس همراه آب بنوشانند چون از تنقیه
این دوا اجابت بفراغت شود بعد آن ایسڈ نیٹرو میوریاٹک ڈائلوٹ همراه آب حلکرده بنوشانند و بر جگر بندند چنانکه در فصل سابق نوشته شد
و برای تقلیل مقدار ورم جگر دو دوا بسیار مفید اند اول ایوڈائیڈ پتاس که آنرا از ده گرین تا پانزده گرین با آب حلکرده نوشانند دوم
ایمونیا میوریاس تنها یا همراه ایسڈ میوریاٹک ڈائلوٹ و اکسٹرکٹ ترا کسی کم یا لائکر ترا کسی کم خورانند و گاه گاه پلاستر ... بر جگر
نهادن هم مفید است و تنکچر ایوڈین یا مرهم ایوڈین بر محل جگر نهادن هم بهتر است و هرگاه آب در شکم مجتمع شود و شاید از تدبیر کم نگردد دوای
مدر مثل پتاس کاربناس و پتاس نٹراس و پتاس ایسیٹاس نوشانند و اگر ازین هم فایده تام حاصل نشود و اذیت بیشتر باقی ماند
یعنی تنگی نفس باشد از نشتر ... آب از شکم بیرون آرند و غذا درین مرض سهل الانهضام جید مقوی بدن قلیل المقدار دهند تا بخوبی هضم شود

فصل پنجم در عظم کبد یعنی کلان شدن مقدار جگر و این را هیپرٹرفی آف لیور میگویند این گاهی در طول خود بسوی بالا که جانب صدر
است زیاده میشود و گاهی بسوی زیرین که جانب ناف است زیاده دراز میگردد و گاهی در طول و عرض هر دو کبیر میشود حتی که نصف شکم
جانب راست مشتمل میگردد چنانکه طحال بعظم خود بر نصف شکم جانب چپ مشتمل میشود و هرگاه مقدار جگر زیاده گردد و بر آن انگشت زده
آواز صوت شکم را دریافت کنند جائیکه کبد دراز شده رسیده باشد آنجا آواز جسم مصمت مسموع میشود و درین مرض حمی و درد لازم مرض نیست
زیرا که اصل مرض هم نیست الاسباب استحالت گاهی بعد ورم حاد و مزمن کبد پیدا میشود و اکثر در امراض ریه و قلب مقدار کبد زیاده میشود
زیرا که درین وقت خون بخوبی باین عضو نمیرود و از زیاده نوشیدن شراب و زیادتی حرارت مزاج خواه بسبب گرمی فصل یا بسبب گرمی
قرب بلاد زیاده شده باشد هم این مرض پیدا میشود و از هوای خراب آنرا ملیریا گویند هم مقدار کبد زیاده میشود زیرا که در حالت لرزه و نافض
خون از ظاهر بدن بسوی باطن هرب کرده در جگر زیاده میشود و از آن مقدار آن زیاده میگردد و هم هرگاه خون کم زور میشود چنانکه در عورات
خون در حیض سفیدی می آید هم مقدار جگر زیاده میگردد و هم هرگاه کرم موسوم به هیداٹڈ در جگر زیاده متولد شود یا هرگاه خریطه پر آب در کبد
پیدا گردد و این را بزبان انگلش سمپل سست یعنی خالص خریطه پر آب نامند و این چنانکه در دیگر لحوم و اعضا پیدا میشود در جگر هم پیدا میگردد
و چون پیدا شود هر جا که باشد خواه در حصه جانب یمین یا حصه جانب یسار درین هر دو حصه هم خواه در جانب محدب یا مقعر می افتد

دواهای که برای ورم جگر بسیار مفید اند

فصل پنجم در عظم کبد

لیکن آنچه از ان در حصه جانب یسار افتد سلیم است بالجمله انیخرسطیه هر قدر که زیاده میشود بسبب باقی آن مقدار کبد هم زیاده میگردد و ورم
بیرون مثل دبیله انیخرسطیه هم زیاده میشود و بیرون می آید و بلند میگردد تا اینکه شبکافد و مثل ریم دبیله آب آن در جاهای معلومه می افتد و خارج
میشود و بعد خارج شدن آب یقین میگردد که خریطه پر آب بوده یا دبیله و از دیگر علامات فیما بین هر دو تفرقه توان کرد مثل اینکه در خریطه
درد و تپ نمیباشد و اگر بود خفیف بود و تپ در مرض یا نوبه می آید یا چنانکه وقت پیدا شدن ریم از دبیله می آید **علامات** در جانب راست
شکم ثقل بود و اذیت که قریب به درد بود محسوس میشود و این اذیت از محل جگر تا شانه دست است میرسد اکثر بد هضمی طعام میباشد
و اشتهای طعام ساقط میگردد و رنگ وی علیل مایل بزردی بود زیرا که خون خراب میشود و جگر صفرا را از خون کم پیدا میکند و کم اخراج
مینماید و از آمیزش آن و باقی ماندن آن در خون خون خراب میشود و رنگ چشمان هم مایل بزردی میباشد و گاهی یرقان هم درین مرض عارض
گردد و بیمار ضعیف و لاغر میشود و همیشه دل تنگ و عبوس و مبتلا بغم بوجه مثل ابتدای مالیخولیا می ماند انجام این مرض آنست که بیماری استسقا یعنی
انفلمیشن کبد پیدا شود خواه حاد یا مزمن یا بهمین منوال مبتلا ماند تا صحت باید علاج اول تفحص سبب کرده آنرا رفع سازند و علاج عام
آنست که مسهل دهند یا ادویه که تاثیر آنها در جگر میشود مثل کالومل دو گرین پل هیدراج دو گرین بلو دو فلن چهار حصه گرین یا پل سکمنی
که از شش گرین تا ده گرین باشد آمیخته حبوب ساخته بخورانند و بعد یکی کالومل دو گرین و سفوف جلیپ کمپونڈ چهل گرین هر دو را آمیخته بخورانند
لیکن این علاج مریض قوی است و کسیکه ضعیف بود آنرا کالومل و پل هیدراج نخورانند و عوض آن بلو فلن پل یا پل کمپونڈ اکسی کلو
با هم آمیخته بخورانند و بعد فراغ از مسهل برای تقلیل مقدار کبد ایوڈائیڈ پتاس خورانند و امونیا میوراس تنها یا با ایسڈ میوراتک
نوشانند و نائٹرو میوراتک ایسڈ نوشانیدن بر جگر بذریعه اسفنج یا پارچه کرپاس نهادن مفید است و غذا قلیل المقدار و سهل الانهضام
مثل شیر و شوربای لحم خورانند **فصل ششم** در صغر الکبد یعنی کوچک شدن جگر و این را سروزس بزبان انگریزی مینامند این مرض اکثر
وقتی پیدا میشود که در شکم آب کثیر مجتمع شود و از ان بطن عظیم گردد و سببش آنست که غشائی ریشه دار که از خارج کبد اندرون آن رفته است متورم
میشود و هر قدر که بسبب ورم تنگ میگردد و بسبب آن کبد کوچک گردد و بعد تشریح ثابت میشود که جگر صغیر شده و جا بجا بالای جگر بقدر فلوس
یا از ان کوچک تر بر آمدگی ها ظاهر میباشند زیرا که اجزای غشائی مذکور متورم شده از اندرون جگر بسوی خارج آن بروز میکنند از ان
در جگر این بر آمدگی ها محسوس میشوند **الاسباب** اکثر بسبب ورم کبد حاد یا مزمن پیدا میشود خواه این ورم موجود باشد یا قبل صغیر شدن جگر
صحیح شده باشد از نوشیدن شراب تیز مثل برانڈی یا جن که قسمی شراب تیز است هم پیدا میشود وقتی که آنرا بدون آمیختن آب نوشیده باشند
و در ولایت انگلستان نام این مرض که نهاده اند ترجمه اش آنست که مرض نوش کننده شراب جن است لیکن این لازم نیست زیرا که باطفال هم
این مرض حادث میشود **علامات** اول آنست که هر گاه انگشت بر محل جگر زده احساس کنند آواز جسم مصمت هر قدر که در حال صحت شنیده میشد
از ان کمتر محسوس میشود و اشتها کم میگردد و غذا بخوبی هضم نمیشود و عطش زیاده میباشد زیرا که آب درین مرض در خون کم میرسد بسبب ورم کبد
چه از ورم آن راه ورید تنگ میشود و آبیکه در آن با خون آمیخته در دل میرفت کمتر میرسد پس کبد در خریطه غشائی آبدار که بالای معده و امعا
است یعنی پیری تونیم آب مجتمع میشود و از ان مرض استسقا یعنی اجتماع آب در شکم حادث میگردد و در آخر مرض ورم بر پاهای مریض ظاهر میشود و اکثر بعد

زیراکه خون از کبد بخوبی در دل نمیرود پس معده هم ممتلی ماند و طعام کم هضم گشته و رنگ بیمار زردی مایل بود و یرقان عارض میشود و در قی و اسهال خون برمی آید زیراکه بسبب صغر کبد زیاده خون در معده مجتمع میماند ازین سبب قی و اسهال خارج میشود و در شکم آب زیاده مجتمع میشود و از اجتماع آن کلفت و اذیت زیاده میباشد زیراکه همه اعضاء شکم ازان متضرر میشوند خصوصاً از انتفاخ پرده شکم سوء تنفس عارض میشود و بدن لاغر میگردد و انجام این مرض آنست که بیمار میمیرد خواه دفعةً بغشی یا آهسته آهسته بسبیل تحلل و ذبول علاج این مرض دشوار است لیکن هرگاه آب کثیر در شکم جمع شود و از استعمال مدرات نفع ظاهر نگردد و باد خال نشتر موسوم به ترو کار آب را برآرند و این عمل را مکرر تا بقائی حیات هرگاه آب کثیر در شکم مجتمع شود بعمل آرند و ازان تکلیف و اذیت مریض کم کرده باشند فقط

فصل هفتم در تولد دیدان و خریطه پر آب در کبد بدانکه گاهی در جگر هم دیدان پیدا میشود و اقسام آن اکثر دیداند که حقیقت آن در عظم کبد مذکور شد پیدا میشود و گاهی کرم طویل و قیق که مثل رشته سفید میباشد و آنرا در کتب عربیه باسم عرق مدنی موسوم میسازند و بهندی نارو گویند و بلغت لاطین آنرا در اکنکیولس یا فلیریا مدن انسز نامند چنانکه در دیگر اعضا پیدا میشود در جگر هم پیدا میگردد و گاهی دیدان کبار که آنرا بعربی حیات گویند و در معا و معده پیدا میشوند هم اندرون جرم کبد در تشریح یافته میشود و سببش نیست که این کرم از معا بتوسط مجری صفرا آمده بسوی معا در کبد میرود و همچنین خریطه پر آب هم که آنرا ایسپل سسٹ یعنی خالص خریطه پر آب گویند در کبد پیدا میشود والاسباب سبب تولد هر دو مجهول است وقت تشریح معلوم میشود که اینها پیدا میشوند و موجب امراض معلومه میگردند علامات ما دام که دیدان و خریطه زیاده نشوند از علامات هیچ ثابت نمیشود و کدامی علامت ظاهر نبود اما هرگاه زیاده شوند در محل جگر ثقل و ورم ظاهر میشود و چون جگر بسوی ریه دراز شود عسر تنفس ظاهر میگردد و علامات ذات الریه و ذات الجنب موجود میباشند هرگاه بطرف اسفل که جانب امعاست عظیم گشته متخرق گردد و آب یا کرم انچه در جگر باشد ازان خارج شده در شکم می افتد بسبب آن ورم در غشای آب دار بطن ظاهر میشود و گاهی در معده و گاهی قولون می افتد و بخروج مواد جگر در قولون بیمار مستراح و سالم از مرض است که مثل ریم و بیله این آب و کرم هم از راه جل بدن بسوی خارج بدن دفع شوند علاج این مرض لائق اصل علاج نیست زیراکه هر دو در غشا میباشند راه رسیدن دوا با آنها مسدود است لیکن گاهی این آخود خشک میشود و بداند که خود مرده و خشک شده در جگر میماند و مریض صحیح میشود و هرگاه بعد مدت دراز پس مردن بیمار تشریح کرده میشود جای آنها خشک یافته میشود و گاهی بصوت آبک محسوس میگردد

فصل هشتم در سرطان کبد که آن کینسر آف لیور است گاهی در کبد هم مرض کینسر پیدا میشود چنانکه این ورم سخت دیگر اعضا هم یافته میشود الاسباب سبب آن اکثر از اثر خاندان بود علامات انچه در ورم مزمن کبد نوشته شد از قسم حرارت خفیف و در دسر و بدهضمی قی و یرقان اینجا هم میباشد لیکن هرگاه ورم زیاده شود بعد احساس کردن اختلاف در سختی و صلابت بحسب موضع ورم یافته میشود مثل اینکه در بعض موضع صلابت مرتفع بود و در بعض جاها از کبد صلابت منخفض بود چنانکه در کنگو پیل غدود بشکل مختلف و مقادیر مختلفه میباشند پس هرگاه این علامت را دریابند بدانند که مرض کینسر پیدا شده علاج این مرض لاعلاج است لیکن برای راحت رسانی بیمار علاج اعراض مهما امکن نمایند مثلاً اگر قبض باشد مسهل دهند و اگر درد زیاده بود افیون یا مارفیا خورانند و برای آوردن خواب وقت شب کلورل هائیڈریٹ خورانند و غذا قلیل المقدار کثیر الغذا

فصل هفتم در تولد دیدان و خریطه پر آب در کبد

فصل هشتم در سرطان کبد

فصل نهم در ضعف کبد

خورانند و اگر در شکم آب کثیر مجتمع باشد آنرا با آله بر آرند **فصل نهم در ضعف کبد** یعنی جگر از کار خاص خود که تولید صفرا
ست قاصر شود و صفرا کم پیدا کند الاسباب سبب آن کمزوری خون بود چنانکه در مرض سل و تشنگی وقت بر آمدن دندان اطفال
هرگاه از فساد بر آمدن دندان طفل زیاده ضعیف میشود و خون آن کمزور میگردد و گاهی سبب آن زیاده پیدا شدن سومت کبد
میباشد و آن از زیاده خوردن روغن چربی پیدا میشود و گاهی خود نفس کبد مثل موم ملایم میگردد و بسبب آن از کار خاص خود باز ماند
و این حالت اکثر در مرض تشنگ پیدا میشود و از تشریح بعد الموت ثابت میگردد که کبد ملایم شده بود **علامات** گاهی اسهال و گاهی قبض
شکم میباشد و آنچه در اسهال خارج میشود برنگ خاکستری و دیگر الوان بود لیکن زردی در آن نمیباشد و علامات بدهضمی طعام موجود بود
و در بدن سستی و کاهلی و در رنگ بدن مائل بزردی میباشد بسبب خرابی خون و نه صاف شدن آن از صفرا و بدن روز بروز لاغر میشود
علاج باید که ادویه مقویه فعل کبد که صفرا زیاده پیدا کنانند مثل پودوفلین پل پای کپوشد و بمراکسی کلم و نائیٹرو میوراٹک ایسڈ و الکحل
خورانند چنانکه در فصول سابقه طریقه استعمال آنها نوشته شده تا صفرا زیاده پیدا شود و ضعف کبد برطرف گردد و هرگاه ثابت شود
که ضعف کبد از تشنگ پیدا شده در آن وقت یود و ائد پتاس خورانند و ٹنکچر ایودین بر جگر بمالند و غذائی سهل الانهضام مثل شوربای
قلیه نان چپاتی خورانند و بدن را همیشه گرم دارند و از رسیدن هوای سرد ببدن احتیاط نمایند و ریاضت و مشقت بقدر برداشت باید

فصل دهم در زیاده شدن قوت کبد

کنانند و در هوای صاف گردانند **فصل دهم در زیاده شدن قوت کبد** یعنی جگر در کار خاص خود که تولید صفرا است یا
قوی شود و بسبب آن صفرا زیاده پیدا کند الاسباب سبب آن زیادتی حرارت است و زیاده خوردن طعام خصوصا طعام لذیذ
و خاصه زیاده خوردن گوشت و زیاده خوردن بیضه مرغ و چربی و روغن و از خوردن اشیائی ناموافق هم صفرا زیاده پیدا میشود
علامات زیادتی صفرا در بدن اسهال کثیر برنگ زرد و با سوزش که از حرارت آن متاذی شود و گاهی بعد یا قبل اسهال
قی آید و در آن صفرا خارج میشود و این قی و اسهال گاهی چنان زیاده میشود که بهیضه مشابه میگردد و تفرقه بینهما این است که
که در هیضه احتباس بول عارض میشود و درین مرض بول می آید **علاج** اول سبب مرض یافته رفع کردن سبب کوشند بعد
مسهل خفیف که قوی نباشد مثل روغن بید انجیر یا شد لیمو پودر نوشانند تا معده و امعا از صفرا صاف شود و چون اسهال قرار
شود افیون خورانند تا که صفرا هم در جگر کم پیدا شود و حرارت معا هم برطرف گردد و قدری بدانکه در کتب طبیه عربیه بعض حالات اطبا
امراض جداگانه نوشته میشوند چنانکه سده کبد در کتب عربیه مذکور میشود و آن در ورم کبد و صغر کبد میشود و بسبب ورم و صغر
مقدار جگر عروق منضغط میشوند و بسبب آن کیلوس بخوبی نرود و علاج آن زان فصول بعمل آرند و هم وجع الکبد علیحده کتب
عربیه نوشته میشود لیکن این علامت در ورم و سرطان و زخم کبد یافته میشود و علاوه از مباحث سابقه جداگانه ضعف القوه از
کبد پیدا میشود و بیان آن گذشت و گاهی استسقا در امراض کبد پیدا میشود بیشتر در صغر کبد نوشته شده که در آن هم آب کثیر در شکم جمع
میشود و ورم بر پاهای مریض هم میشود پس یک سبب آن نیز جگر هم بود لیکن چونکه اجتماع آب در شکم بطور علیحده میشود لهذا هم

فصل یازدهم در یرقان

نیست که آن امراض را نوشته شود انشاء الله تعالی **فصل یازدهم در یرقان** و این را بزبان انگلش جاندس نامند و چیسکو

الف و نون و کسر دال هندی و سکون سین مهمله یعنی زردی رنگ بدن و این آنست که صفرا با خون آمیخته ظاهر جلد بدن را زرد
گرداند و در تعیین سبب بعید حادث این مرض اطبا را اختلاف است چنانچه رای یکفرقه آنست که جگر ضعیف شده صفرا کم پیدا میکند و
بسبب آن در خون زیاده صفرا میماند و با عضا میرسد چون جلد رقیق و ظاهر است رنگ آن ظاهر میشود و طایفهٔ دیگر میگویند که صفرا
موافق معتاد پیدا میشود لیکن این صفرا که در کبد پیدا میگردد طریق جاری خارج شدن آن از جگر که مجری صفرا آنند و بسوی امعا
و مراره است بند میشود به سببی که باشد مثل ورم کبد یا جوش خون که در عروق بود و بسبب آن عروق ممتلی و عظیم شده مجری که بسیار
تنگ اند از ان مجری منسد شود و چون صفرا از جگر خارج نگردد و در جگر باند با در عروق جذب میشود و با خون مختلط شده با عضا
و ظاهر جلد رنگین میسازد و حق اینست که هر دو سبب این مرض واقع میشوند لیکن قلت تولید صفرا پس آن وقتی حادث میشود که در جگر
ورم پیدا شود به سببی که باشد بسبب آن مجری صفرا آرنده منضغط شده بند شود و عدم خروج و جریان صفرا از کبد وقتی پیدا میشود
که مجری صفرا آرنده با معا و مراره بکدام سبب بند شود مثل اینکه حجر در ین مجری پیدا شود الا اسباب گاهی از ورم و گاهی از زیاد
تی کرم این مرض پیدا شود زیراکه درین وقت هم کبد متغیر میشود و از زیادتی حرارت مزاج هم یرقان پیدا میشود خواه حرارت از زیاد
حرارت فصل حاصل شده باشد یا از اسباب دیگر و هم از قبض شکم مثل اینکه در قولون سدهٔ عظیم سخت پیدا شود و آن مجری صفرا را
منضغط کند و هم از ورم معای اثنا عشری هم از ورم لبلبه پید میشود و در عورات اکثر وقت حامله شدن این مرض حادث میشود زیراکه درین وقت
معا بالا میروند و کبد منضغط کنند و هم قبض شکم درین وقت زیاده میماند و گاهی خود از صفرا رطوبت کم میشود و آن غلیظ و لزج میگردد
و شامهٔ اشکالات و ابتدای تکون حجر میباشد و بسبب غلظ و لزوجت آن راه خروج صفرا بند میگردد و از ان یرقان حادث میشود و
گاهی بسبب پیدا شدن کرم و گاهی از تولد حجر در مراره و این حجر خواه در مراره مانع دخول صفرا از کبد خروج آن از مراره بسوی امعا شود
یا از مراره بیرون آمده در مجری صفرا آرنده بسوی امعا افتد و بند میکند بسبب آن نه از کبد صفرا در مجری و نه در مراره میرود و در کبد میماند
محدث یرقان میشود و گاهی حرکات نفسانیه مثل غیظ و غضب و فزع سبب محدث این مرض میشوند و گاهی از گزیدن بعض حیوانات
زهردار مثل عقرب جراره که دم خود را وقت راه رفتن بر زمین میکشد و بعض اقسام افاعی و زنابیر هم حادث میشود و گاهی اطفال نوزاد را
تا گذشتن ده روز بعد ولادت یرقان عارض میشود و خود بخود زائل میگردد و علامات گاهی یرقان دفعةً عارض میشود که قبل آن کدام
شکایت نبود و گاهی بتدریج عارض گردد مثل اینکه قبل ظهور آن سستی اعضا و انضجار قلب و تخمه بوجه پیدا میشود و من بعد زردی سفیدی
چشمان بعده بر رخسار صفرت پیدا میشود و من بعد تمام رنگ بدن زرد میگردد و گاهی زردی کم و گاهی زیاده میباشد اکثر عشیان عارض
ماند و گاهی هم قی آید و انچه در قی خارج میگردد بسیار ترش بود و بول برنگ زرد آید مادام که صفرا کم با خون مختلط شده باشد و هرگاه صفرا
در خون زیاده شود بول سیاه رنگ می آید و چون پارچه درین بول سیاه رنگ کشند زرد رنگ میشود و چون بول سیاه را گرفته
با آب ممزوج سازند رنگ آن زرد گردد و هرگاه اشتباه واقع شود درین که سیاهی بول بسبب خون است یا بسبب صفرا درین وقت باید
که قدری از ان بول سیاه گرفته بران سلفیورک ایسڈ چند قطره اندازند و بعده ملاحظه نمایند اگر سیاهی از صفرا بود اول رنگش مثل سبز شود

من بعد برنگ بادنجانی گردیده واکثر قبض شکم میماند وانچه براز می آید سفید رنگ یا خاکستری رنگ می آید واین وقتی ست که مطلقا
صفرا بسوی امعا نیاید وگاهی براز برلون طبیعی خود باشد واین وقتی باشد که قدری صفرا بسوی امعا دفع شود وگاهی درین مرض
اسهال هم میباشد واین وقتی بود که در میوکس میمبرن امعا کدام مرض بود وانچه عرق درین مرض خارج میشود زرد رنگ میباشد وبر
ظاهر بدن اکثر حکاک وخارش بود وکدام مریض درین مرض هر چیز را زرد می بیند وسببش این نیست که بعض گمان کرده اند چشمان از خون صفراوی
ممتلی شده تغییر میگردند وچون این عروق قریب بخرطیه بیضیه وزجاجیه میرسند ورطوبات مذکوره ازین عروق آب میکشند وآنجا که ازین عروق
برطوبات میرسد زرد میباشد پس رطوبات مذکوره هم زرد میشوند وانچه می بینند زرد محسوس گردد چنانچه هرکه عینک زرد بر چشم نهد هم
اشیا را زرد می بیند لیکن بان سبب این مرض برنگ اصلی خود میباشند زرد نمیشوند اما کام بسیار زرد میشود چنانچه اگر از دیدن چشمان
اشتباه در یرقان باشد باید که کام را ببیند از ان امر یرقان منکشف خواهد شد وکدام مریض را بخوبی درین مرض عارض میشود وبعد
کسی یا ده خواب طاری میگردد لیکن این ردی ست ودوران سر میماند وبمشقت ریاضت مریض قادر نمود وبدن بسیار لاغر وضعیف
میشود مادام که صفرا برنگ اصلی خود باشد رنگ بیمار مایل بزردی ماند وموافق رنگ اصلی اختلاف در زردی بود مثلا کسیکه سفید
رنگ اصلی ست در آن زردی برنگ زردی پوست لیمو کاغذی بود وکسیکه رنگش سرخ وسفید بوده در آن زردی مثل زردی
نارنگی باشد وکسی که رنگ اصلی آن سیاه ست در ان زردی با سیاهی مختلط بود وتا هرگاه صفرا سبز شود چنانکه در مراره رنگ آن سبز میباشد
انیاست رنگت آن مریض سبزی مایل وسیاهی مایل بحسب اختلاف الوان اصلی میباشد واین ایرقان اسود بلغت عرب وبلغت انگلش
بلیک جاندیس یعنی یرقان سیاه مینامند واین قسم ردی ست درد کبد در یرقان لازم نیست اما هرگاه بسبب ورم حاد کبد بود یا هرگاه
سنگ از مجری صفرا آمده خارج شده بسوی معای اثنا عشری رود آنگاه درد زیاده میشود واین درد که تابع خروج وحرکت حجر است
بسیار شدید میباشد وبانوبه مثل تپ لرزه عارض میشود وغرض از مماثله تپ لرزه نه آنست که یکروز درمیان آید بلکه مثل نوبه تپ
ابتدا میکند وشدت میکند وباز ساکن میشود وباز شروع میگردد وشدت وخفت در آن ظاهر میشود زیرا که سبب حدوث آن تشنج بود وهرگاه
این درد شروع میشود قی وغثیان پیدا میگردد واز شدت اذیت عرق در بدن بر می آید وچون حجر از مجری مذکور حرکت کرده در معای
اثنا عشری افتد فورا اذیت وکلفت برطرف میشود وتفرقه درین درد ودیگر درد که بسبب ورم کبد پیدا شود اینست که همراه این درد تپ
نمیباشد چنانکه در ورم حاد کبد بود وهم این درد از فشردن بدست کم شود واز فشردن بیش نیست یا بخلاف درد تابع ورم که در آن
از فشردن اذیت زیاده میگردد واز ین ثابت میشود که ورم وجوش خون نیست بلکه بسبب خروج حجر درد میشود لیکن گاهی از اذیت ودرد
این سنگ اثقل مشتن گرده حجر پیدا میشود وآن وقت تپ هم عارض گردد واین تپ تابع مرض است از ان ورم حاد یا دبیله در کبد پیدا شود علاج
هرگاه بر محل کبد درد از فشردن بدست ظاهر وزیاده شود در آن وقت لو موافق مقدار ورم چسپانند ومسهل دهند از مثل منگنیشیا
سلفاس وغیره وانچه اسهال تحقیق کنند تا ثابت خارج شود واگر بعد ازینهم درد باقی ماند بران از لنیش مکس پلاستر نهند چنانکه در ورم
مزمن کبد نوشته شد واگر درد بسبب حرکت کردن سنگ در مجری صفرا آمده یا در مراره باشد از علامات خاصه آن که پیشتر نوشته شده اند

ثابت شود که بسبب سنگ است درین وقت تدبیر تسکین وجع بعمل آرند مثل آنکه افیون خورانند یا بنطور که اگر باد و قی نباشد
افیون را در آب حل کرده نوشانند و اگر قی هم آمده باشد افیون حب بسته خورانند تا در قی بیرون نیاید و هرگاه درد بسیار زیاده شود کلوروفارم
بو یانند لیکن اگر نبض ضعیف باشد کلوروفارم مناسب نبود که او قلب را ضعیف میکند بلکه بجای آن ایتھر سلفیورک بو یانند که ازان فایده
تخدیر و تقویت قوت هر دو حاصل میشوند و اگر کلورل هائیدریت را در آب حل کرده بطور حقنه در شکم رسانند بهتر بود لیکن نوشانیدن
این دوا مناسب نیست زیرا که گاهی قی از نوشیدن این دوا می آید ایضاً صابون هندی دو تولہ در آب حل کرده ازان حقنه قوت
شدت وجع تسکین ازلاق [illegible] میشود پس اگر بعد حقنه ازین دوا قدری منفعت ظاهر شود مکرر این تدبیر بعمل آرند و صابون ولایتی که در
ادویه مستعمل است [illegible] بیان لاحق [illegible] نیز [illegible] شود [illegible] باشند ازان پنجاه حب درست نمایند که وزن هر
یک حب پنج گرین باشد ازان روزانه چهار حب بخورانند ایضاً [illegible] چهار حصه گرین [illegible] اسید [illegible] یک گرین [illegible]
[illegible] یک گرین [illegible] حب [illegible] بخورانند و صبح آن [illegible] یک [illegible] نوشانند [illegible]
[illegible] غلیظ [illegible] نیست که [illegible] سلفیورک [illegible] هر دو را [illegible]
ازین دوا [illegible] عرق [illegible] آب [illegible] باشد [illegible] زیرا که [illegible]
این دوا [illegible] آب [illegible] این دوا [illegible] عرق [illegible] نوشانند [illegible]
آن [illegible] آب [illegible] نوشانند [illegible] ساعت [illegible] این آب هرگاه [illegible] صادق شود غذای
موافق خورند و مادام که از استعمال این دوا دیگر ضرر ظاهر نشود روزانه یکبار وقت صبح دوا [illegible] نوشانند [illegible] موقوف شود
اما چونکه [illegible] زیادہ [illegible] عارض میشود پس اگر این شکایت در اثنای استعمال دوا
مذکور پیدا شود دو سه روز نوشانیدن آن موقوف کنند باز شروع کنند [illegible] ایام نوشانند که [illegible] روز [illegible] استعمال این دوا
صفرای غلیظ [illegible] رقیق میشوند و صحت حاصل میشود و اگر از شدت درد خواب نیاید برای آوردن خواب [illegible] چهارم حصه گرین کلورل
هائیدریت [illegible] گرین آب ساده وقت شب نوشانند اگر از استعمال آن قی آید کلورل هائیدریت را ترک کرده [illegible] سایمس
بسته [illegible] یک گرین همراه [illegible] نوشانند و بشهادت بعضی کاملین [illegible] ثابت شده که درین مرض بهتر از
نوشانیدن [illegible] کلورل هائیدریت دوای برای ازاله این مرض نیست [illegible] تسکین میشود و هم ازان اشتها
میشود [illegible] بجای خود [illegible] هرگاه ثابت شود که یرقان بسبب [illegible] نیست
آن [illegible] ظاهر شود درین وقت مسهل خفیف مثل [illegible] دوازده گرین سفوف [illegible] گرین [illegible]
[illegible] کرده [illegible] چهار حب [illegible] خواب هر شب خورانند و اگر بعد خوردن این حب
اثر [illegible] ظاهر شود این حب را موقوف کرده بجای آن [illegible] خورانند سفوف [illegible] پنج گرین تا ده گرین [illegible]
[illegible] هر یک دوازده دوازده گرین هر سه را با هم [illegible] همراه آب ساده نوشانند یا همراه شیره آب [illegible]

بخورانند بعده دیگر مسهل خفیف صفت سقوطینا پیت ... گرین کلومل پنج گرین ... با هم شب یکدفعه بخورانند
بخورانند هر شب یا بعد دو شب موافق عدد آمدن اسهال مثلاً اگر یکبار طبع بیند بعد از آن حب شود هر شب خورانند اگر دو سه دست آید
بعد دو مرات اجابت مهلت یک یا دو روز داده باز دوائی مذکور خورانند پس اگر بعد استعمال این حبوب مسهله تا دو هفته هم یرقان زائل نشود و باقی
ماند درین وقت تحریک نیچیر بر جگر در روز دو سه بار دو سه روز تقویت جگر فرمایند که ازین تدبیر انشاء الله بسهولت صحت حاصل خواهد شد
و در ایام خوردن این حبوب مسهله روزانه که اندر آن خالی میباشند دو سه روز ایسٹ نیچیر و میوریاٹک ایسڈ ... قطره همراه آب ساده حل کرده
روزانه سه بار نوشانند بر جگر پلاستر نهند پس اگر از استعمال این دوا هم شکایت یرقان باقی ماند عوض آن وقت شب حبوب مسهله خورانند
و روزانه مدرات بول مثل پتاس کاربناس پتاس بائی تارتراس پتاس ایسیٹاس ده ده گرین در آب حل کرده روزانه بعد سه سه یا
چهار چهار ساعت نوشانند و ظاهر بدن درین مرض سرد نشود بلکه قدری گرم ماند تا که جلد از کار خود که تصفیه خون بذریعه اخراج عرق است
قاصر نشود و بکار خود مشغول ماند و سوار کردن بیمار بر گردون اسپی بهتر است و هرگاه سنگ صفرا سبب سوار کردن ولی است در غذائی بیمار
باید که شوربائی رقیق لحم با نان چپاتی یا نان چپاتی همراه شوربائی بری مونگ یا شکر برنج پخته خورانند و اگر نان برنج پخته با ترکاری
مثل کدوئی دراز و خیار تره و خیار سبز و برگ پالک پخته بخورانند بهتر باشد و کهچری دال مونگ مقشر هم هرگاه ورم نباشد شاید
لیکن جرم گوشت و بیضه مرغ نخورانند که ازین صفرا زیاده پیدا میشود و هرگاه غسل کند از آب گرم غسل بهتر است ایضاً بدانکه هرگاه
یرقان مزمن گردد و لاغر نیاشود و مریض ضعیف گردد که بسبب آن نوشانیدن ادویه قویه مثل کیلومل یا جیلپ کمپونڈ پوڈر و غیره مناسب حال نباشد
درین وقت بهتر آنست که علاج از ادویه خفیفه نمایند بدین نحو که بگیرند منگنیشیا سلفاس چهار درام سوڈا سلفاس دو درام منگنیشیا
کاربناس یک درام پتاس ایسیٹاس شنگرکا ... نیم درام ... آب ساده شانزده آونس حل کرده دو دو آونس ازین دوا
هر روز بعد سه سه ساعت بنوشانند و اگر اسهال زیاده کند یکیک آونس ازان بنوشانند اگر از نیم هم اسهال زیاده شود بعد یکیک دو دو روز
بنوشانند تا که یرقان دفع گردد و اگر ازین تدبیر تنها دفع نشود بعد نوشانیدن آن چند روز امونیا میوریاس از پنج گرین تا ده گرین روزانه
سه بار تنها همراه آب ساده یا دیگر ادویه مناسبه نوشانند و اگر بعد استعمال آن هم ضرورت اسهال شود دوائی سابق بعد یک دو روز حسب حال
اول بنوشانند و اگر بعد از آن هم یرقان باقی ماند ایوڈائیڈ پتاسیم از سه تا پنج گرین روزانه همراه ادویه مناسبه یا تنها همراه آب ساده بنوشانند

باب چهاردهم در امراض طحال فصل اول در تشریح طحال

بدانکه طحال در شکل خود مثل نصف قالب است مرکب است از غشائی آبدار که بالائی آنست و زیر آن غشائی دیگر دارد است که آن لدن الجوهر و مثل جلد صفحی کثیر صغیر مشعشعا است و آن غشا
در جرم طحال منتشر شده و از انتشار آن طحال مثل خانه های مشبک شده مشتمل بر خانهای کثیر است یک شریان از شریان عظیم که خون از دل گرفته
بسوی بدن میرود پیدا شده در طحال می آید و اینجا از آن شاخهای کثیره جدا شده در جرم طحال منتشر گردیده اند و اندرون آن غشیه مذکوره
و در میان شاخهای شرائین مذکوره گوشت ملائم مملو و مشحون است لیکن کار خاص طحال ثابت نشده شاید که در طبع هم فائده و فعل باشد
و یک ورید کبیر که از اجتماع اوراد صغار که بسبب بازگشت شاخهای شرائین حاصل شده پیدا شده از طحال برآمده همراه دیگر اوراد ...

باب چهاردهم در امراض طحال فصل اول در تشریح طحال

از معده و امعا برآيند و از جگر مي‌رود و مقدار طحال كم و زياده مي‌شود مثلاً هرگاه طعام در معده نباشد طحال منقبض مي‌گردد و وقتي كه معده
از غذا ممتلي باشد درين وقت كبير مي‌شود و مقدارش زياده مي‌گردد و بعد خوردن طعام يك ساعت مقدار طحال زياده مي‌شود و هرگاه
بر ظاهر بدن سردي غالب شود و خون زياده بجانب اعضاي داخل ميل كند مقدار طحال كبير مي‌گردد لهذا در تب بالرزه هرگاه برودت خارجي قوي
مي‌شود ورم طحال عارض مي‌گردد زيرا كه درين وقت بسبب برودت خارجي خون در طحال زياده مي‌رود و في الحقيقت اين هم غده ايست
ليكن كدام مجري ازين خارج نمي‌شود چنانكه از كبد گرده و لبلبه خارج مي‌شود و اين غده مثل غده هاي است كه در گلو پيدا مي‌شوند و در مرض
گهينگه متورم مي‌شوند پس آنچه در كتب طبيه عربيه نوشته اند كه يك مجري از كبد بطحال مي‌آيد كه از ان سودا از كبد بطحال مي‌رسد و يك مجري
از طحال بمعده آمده كه از ان سودا در وقت خلاي معده در معده مي‌ريزد از صحت عاري خواهد بود فتفكر **فصل دوم در ورم طحال**
فصل دوم در ورم طحال
و اين ورم حاد و مزمن مي‌باشد و اول بيان حاد كرده مي‌شود پس بدانكه گاهي در طحال ثقل پيش يعني ورم حار عارض مي‌شود لاسباب
گاهي تب بالرزه و وقتي سفيدي و كمزوري خون و زماني رسيدن صدمه ضرب بر طحال سبب حدوث آن مي‌شوند علامات حمي و
اين حمي گاهي شديد گاهي خفيف ليكن دائمي بود و درد محل طحال در بود و هرگاه آنرا از دست غمز كنند درد زياده مي‌شود و ثقل جانب طحال
هميشه مانند شيء ثقيل بود و اشتهاي طعام ساقط و قليل و عطش زياده باشد و چون پلك زيرين را بر داشته ببينند [illegible]
رنگ سپيد شود و هرگاه دست بر محل طحال نهاده از انگشتان بر آن ضرب خفيف رسانند آواز مصمت مسموع شود بالجمله هرگاه ثقل و صلابت
و درد بجاي طحال محسوس شود و بخار لازم بود بايد دانست كه ورم طحال حاد پيدا شده علاج اول ده دوازده عدد زلو چسپانند و خون
از غير موضع ورم از جاي ديگر از بدن بر نيارند چنانكه در كتب عربيه طبيه امر كرده مي‌شود كه فصد گيرند زيرا كه ازين كمزوري در خون زياده
خواهد شد پس بعده مسهل قوي مثل مگنيشيا سلفاس سه چهار درم همراه آب نوشانند يا كالومل همراه سقمونيا و جلب چند حبوب
و مكرر مسهل دهند يعني در يك دو چند بار و هم چند روز نوشانند تا كه اسهال رقيق شود و همواره تليين طبع ملحوظ دارند يعني چنان دواي ملين
خورانيده باشند كه روزانه اجابت لينت شود و قبض شكم نماند و تخم كتان سائيده بآب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر تمام شكم چسپانند خصوصاً
بر محل طحال زياده ضماد سازند و چون بعد استعمال اين ضماد هم درد باقي ماند دواي كنتاروس ضماد درست كرده بر محل طحال
نهند تا آبله پيدا شود و در روز يكه مسهل ميدهند هرگاه اثر دواي مسهل قطع شود همانروز بعد مسهل كنين بمقدار كثير مثلاً از ده گرين تا بيست
گرين خورانند از ان جوش خون بسبب حمي سرد و بطرف مي‌شود و چونكه معده درين مرض ضعيف مي‌باشد پس اگر بسبب ضعف خود
كنين را قبول نكند و از راه قي دفع كند درين وقت تدبير سلفيوريك ايسد يا سودا كاربوناس همراه كنين دهند تا در معده قايم ماند
انجام اين مرض تحليل است كه از علاج صحيح شود يا بسوي ورم مزمن منتقل گردد يا آب كثير در شكم پيدا گردد و از ان آثار استسقا ظاهر شود و نيز
مخصوص بالمزمن نيست كه ثقل پيش طحال تا عشاي آيد اما درد درين وقت در شكم زياده مي‌شود و بيانش در امراض معائي آيد انشاء الله
تعالي اما هرگاه بسوي ورم مزمن منتقل شود درين وقت علامات كه در ثقل پيش نوشته شده اند جمله موجود بود ليكن شدت درد چنان قليل بود
كه بسا اوقات بيان نكنند ليكن مقدار طحال بسيار عظيم و صلب مي‌گردد و درين وقت سفيدي در خون غالب مي‌شود و خون ضعيف

مینگردد و در شیاف بر لب سفیدی غالب آید از زیاده شدن هوایت کرمسکل و کم گشتن رنگ کرمسکل و بر روی شکم و پاهای مریض
ورم هیچ ظاهر گردد و سبب این همه کمزوری رقیق خون میباشد علاج درین وقت مسهل خفیف دهند و ادویه مقوی خون مثل آب آهن
کنین پمیرا پسین یعنی سلفیت آهن گولی آئرن خورانند و سفوف دوائی که فایده اسهال و تقویت خون هر دو ازان حاصل میشوند سفوفه یا
پنج گرین سفوف کنین سلفاس و گرین فیری سلفاس یک گرین سفوف کلمبا دو گرین سفوف زنجبیل یک گرین همه آمیخته بعد
چهار چهار ساعت موافق همین مقدار همراه آب بخورانند که از استعمال این دوا طبع یک دو بار بجنبد خواهد شد اگر اسهال زیاده شود و مقدار
رو بر بالم کرده یک دو گرین بدهند و درین مرض براین دوا اعتماد قوی است و درین مرض از پلاستر نیش مگس هم فایده حاصل میشود لیکن
از مالیدن مرهم بنائیدائید زیاده نفع حاصل میشود و طریقه استعمال نیست که مرهم بنائیدائید را بر محل طحال مالیده مریض را زیر آفتاب
نشانند و اگر فصل ضعیف بود بمقابل کدام روزن نشانند که ازان تابش آفتاب و شعاع آن بر محل طحال افتد که ازان درین موضع
آبله پیدا خواهد شد و ازان نفع تام میشود و الضماد موسوم به اسپلین ورآئیس صفت تنکچر ایودین چهار درام تنکچر فیری چهار درام آب
یک درام همه را باهم ساخته بقدر پنج پنج یا ده ده قطره روزانه سه بار بعد هر غذا همراه آب ساده بنوشانند و چون آب در شکم بعض
مجتمع شود و در بنا شد لیکن در تنفس دشواری بود اول مدرات مثل پتاس اسیتیاس پتاس نائی ترائس بنوشانند و آب که
مشتهی نوشانیدن برای ادرار بول زیاده مفید است اگر ازینکار بر نیاید از آله تروکار آب را از شکم برآرند تا اذیت مریض کم شود
و در غذای مریض انچه سریع الغذا و سهل الانهضام بود مثل آب گوشت و شیر تازه گاو بخورانند خواه همراه نان چپاتی یا برنج پخته و
خورانیدن تره های تازه مثل کدوی دراز و مدور و خیار سبز و توری کهینها را خوب پخته باشند بهتر بود و درین مرض اکثر در شکم کرم
پیدا میشوند و از بیرون آوردن آنها از شکم فایده کثیر حاصل میشود که بعد آن ادویه طحالیه بر دوی نفع خود ظاهر میکنند لهذا باید که
هرگاه ثابت شود که در شکم کرم پیدا شده از ادویه مخرجه تا کرم مثل سانتونین و کمیله قبل از علاج آن نمایند و سانتونین از همه افضل
است فقط.

باب پانزدهم در امراض امعا فصل اول در تشریح امعا

امعا صغار قریب بیست فیت طول خود هستند و امعای کبیر یعنی قولون در طول خود پنج فیت هست که جمله بیست و پنج فیت شدند ولیکن قولون هرگاه عضلات طولیه آن بریده و آنرا کشیده پیمایش کنند از زایل شدن چین طول آن زیاده میشود و معای اثنا عشری که از معده متصل است طول آن بقدر دوازده انگشت مضموم صاحب تشریح است و جائیکه دهن آن به معده متصل شد آنرا بواب گویند و فی الواقع این معا از سوکه جا قعر و اسفل معده است مقابل مری است و واسطه جذب غذا از اعلی به سوی معده است و این واسطه دفع غذا به سوی اسفل از معده است و بعد ازان معای دیگر صائم است که آنرا صائم نامند برای که وقت تشریح همیشه خالی یافته میشود و آنرا بزبان لاطین جیجونم جیجونم بضم جیم اول وضم جیم ثانی و سکون واو و فتح نون و سکون میم یعنی روزه دار و خالی نامند و مقدار آن در طول قریب هفت و نیم فیت است بعد ازان معای ایلیم است بکسر الف و سکون یای تحتانی و کسر لام و سکون یای تحتانی و فتح یای تحتانی و سکون میم یعنی پیچیده و آن یازده و نیم فیت است در طول خود و این را امعای دقاق گویند و این همه چنان متصل اند که در تشریح جدای تا بیشتر شود و تا

[حاشیه: باب پانزدهم در امراض امعا فصل اول در تشریح امعا]

کیجهد اعبدا ام مهاده نار سیبش این باشد که اثنا عشری عریض و وسیع ست بنسبت صایم وصایم زیاده عریض ست بنسبت دقاق الیم
واین هر سه معای صغار مرکب اند از چهار چیز اول در جانب داخل میوکس ممبرن ست و بالای آن غشای رشه دار ست دوم
غشای ریشه دار شرائین عروق صغار و مجاری کیلوس ساخته بود بیدکه زیر تر قوه ست جائیکه وریدها نازل اند از اش و وریدها غدد
متصل شده اند میباشد و بالای غشای ریشه از عضلات اند و آن بر دو صنف اند یکی در جانب عرض گرد امعا واقع اند لیکن انچه گرد
امعا اند اینها یک عضله نمیباشد بلکه عضلات صغار بسیار مجتمع بوند بطوریکه یکی بر تمامی دیگری شروع میکرد و اما چون در بادی
نظر دیده میشود چنان محسوس میشود که یک عضله بر گرد آن محیط ست و این صنف که در جانب عرض ست زیر صنف ثانی که در طول
آمده اند میباشد و صنف ثانی از عضلات بالای عضلات صنف اول که دایره اند در طول امعا آماده اند و بالای این عضلات غشا سیسی
آبدار ست و جائیکه معای اثنا عشری با معده متصل شده بر محل اتصال آن عضله که گرد آمده بسیار ضخیم غلیظ ست و بسبب غلظ این
وقت هضم غذا در معده این منفذ بند میماند و همچنین جائیکه معای صغیر با قولون که معای کبیر ست متصل گشته بر محل اتصال انهم عضله
غلیظ در عرض معابر دوران ست که بسبب غلظ آن آنجا منفذ تنگ شده و در میوکس ممبرن امعا در جهت عرض چین ها بسیار اند
لیکن بر خلاف چین میوکس ممبرن معده میباشند چه در معده چین در جانب طول ست و در امعا در جانب عرض و فائده چین که
در عرض واقع شده اینست که بسبب آن طعام در امعا مکث و قیام کند و این چین میوکس ممبرن قولون جائیکه آن متصل بمعای
صغیر ست زیاده ست و مرتفع ست بسبب ارتفاع آن بر این منفذ مثل دروازه پیدا شده و فائده آن اینست که انچه از معای
صغیر تفسیم براز و فضول در قولون میرود آنرا مانع نمیشود زیرا که دافعه امعا از اعلی با سفل دفع میکند پس از قوت امعا این فضول صغار
این دروازه را کشاده داخل در قولون میشوند لیکن انچه در قولون ست آن بسبب منع کردن این دروازه باعلی بسوی معای
نمیرود چه از این سو قوت دافعه از سفل باعلی دفع نمیکند که این براز جسم ثقیل حرکت قسری بسوی اعلی نماید و صاعد شود لهذا
در حال صحت هیچ چیز در معای صغار از قولون نمیرود و اگر میرفت همیشه بوی براز از دهن می آمد و باعث کراهت طبع هر یک میشد
واز ان در تعفن و تمدن شواری و فساد پیدا گشتی لهذا حکیم علیم قبیح را پسند نفرمود و لیکن در حال مرض هر گاه معای صغیر زیاده
منتفخ میشود آنزمان این منفذ اتصال کشاده میگردد و انچه در قولون ست در معای صغار میرود چنانکه در قولنج شدید میشود و
بالای چین میوکس ممبرن غدد ها ی کوچک بسیار در بعض جا یکیک تنها و در بعض جا مجتمع مثل ستارگان یافته میشود و در این
غدد ها ی صغار عروق و شرائین و مجاری کیلوس آمده اند و بتوسط این غدد ها کیلوس مجاری میرود و چه این غدد ها مثل اسفنج
کیلوس را میکشند و بالای میوکس ممبرن امعای صغار اجسام صغیره بسیار مثل کاه و زبیبر روئیده اند چنانکه نبات از تهیج و تحریک
هوا متحرک میشود اینها هم متحرک میشوند و همیشه در حرکت میمانند لیکن حرکت اینها در طول امعا از اعلی بسوی اسفل میباشد و
فائده این حرکت اینست که انچه رطوبات در هضم معدی پیدا میشوند آنرا پیش میفرستند و بجا استقرار شدن نمیدهند تا غدد ها ی آن بند
نشوند اگر کشاده بند میشود آنها کیلوس مجاری خود در رود و امعا خالی شوند تا غذای دیگر آید و هضم شود و معای کبیر قولون ست که متصل اعور

ورک در جانب یمین شروع شده بالا میرود تا که بجگر میرسد و از آنجا منعطف شده از زیر معده تا طحال میرسد از آنجا نازل شده
تا خلف مثانه حتی آید و اینجا راست شده مستقیم گشته تا مقعد میرسد و شریان از شریان عظیم که از دل خون گرفته بیدن میرساند پیدا شده
با معای صغار و قولون حتی آید و لیکن آنچه از اعلی شریان عظیم رسته از جهت صاعد قولون که پیشتر انگ است و چه حصه راست قولون
جانب عرض که برای آلش فوق رنگ است و چه حصه اعلی معای صائم میرسد و آنچه از اسفل شریان عظیم رسته با معا آمده به حصه نازل قولون یعنی آنچه سفلی
است و بایلی یعنی هم میرسد و اوردیه از اینها خارج میشوند یا وریدیکه از طحال معده بر می آید شامل گشته همه یک ورید کبیر شکل پیدا شده
بجگر میروند اما باعتبار مواضع اسمای آن بزبان لاتن مختلف اند چنانچه جائیکه متصل بمعای صغیر شده در دوانه و فیما بین کبیر و صغیر تقع
شدن میوکس میمبرن قولون پیدا گشته از اینجا هر قدر که بر دوانه در جهت سفل است آنرا بزبان لاتن سیکم بکسر سین مهمله و سکون یای تحتانی
و فتح کاف و سکون میم بمعنی نابینا و اعمی نامند و همین جا از قولون یک معای صغیر پیدا شده که تا سه چهار انچه طویل میباشد بقدر قلم کتابت
ضخیم و منفذ آنهم مثل مجری قلم میباشد و آخر آن مضموم و مسدود است اما کار آن ثابت نمیشود و شاید که اعور همین باشد و هرگاه بلند شده
از اینجا تا جگر و برابر معده میرسد اسندنگ قولون بکسر الف و سین مهمله و سکون نون و فتح دال هندی و سکون نون و کاف فارسی یعنی حصه
صاعد قولون می نامند و هرگاه بعد صعود باز منخفض شده تا طحال میرود آنرا ترانس ورس قولون بکسر تای هندی و فتح رای مهمله
و سکون الف و نون و سین مهمله و فتح واو و سکون راء و سین مهمله یعنی حصه راست قولون در عرض می نامند و چون از اینجا بزیر مائل شده
ڈی سنڈنگ قولون بکسر دال هندی و سکون یای تحتانی و کسر الف و سین و سکون نون و فتح دال هندی و سکون نون و کاف فارسی یعنی
حصه نازل قولون مینامند و چون باز خلف مثانه رفته تا وسط شکم میرود آنرا رکتم بکسر رای مهمله و سکون کاف و فتح تای هندی و
سکون میم یعنی مستقیم نامند و نام کردن آن بمستقیم از راه حقیقت نیست بلکه بنسبت حصه های دیگر آن اضافی است و آنچه در معا
صغار است از آن قولون هم مرکب است یعنی میوکس میمبرن غشای ریشه دار و عضلات و غشای آبدار در آنهم موجود بود لیکن عضلات
طولیه درین معا غلیظ اند و در جهت طولی آمده چنین آنرا که در جهت عرض اتم است محفوظ و مضبوط دارند و چون عضله طولی آن قطع
کرده شود طول قولون از کشادن چنین زیاده میگردد و لیکن فرق در معای کبیر و صغیر اینست که غده های که بالای میوکس میمبرن قولون اند
منتشر میباشند هیچ جا مجتمع نبوده و هم آنچه جسم صغیر شکل کاه و زیر سر میوکس میمبرن معای صغار میباشد در قولون نبوده و بر تمام اغشا
غشای آبدار محیط است باین نمط که بالای همه از خارج هم منبسط است و در شکم داخل شده بر هر یک عضو جدا جدا احاطه گشته است
و بعد از آنکه بر معده و امعا احاطه کرده و هر یک را بخیط ربط الف آن اتم شده کناره های آن از هر دو طرف عضو با هم دو تا شده بفقار ظهر رسیده
بآن متشد و در مرتبط شده اند که بسبب شده استحکام و ارتباط آن بفقار ظهر معده و امعاء لفافه غشائی مذکور بجای خود بینا شده
و هر قدر که جسم این غشا در ربط و شد معده و معا بفقار ظهر بکار می آید از احاطه معده و امعا زائد است آنرا بزبان انگریزی میسنٹری یعنی
بفتح سین مهمله و سکون نون و فتح تای هندی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی بمعنی غشای که در آن امعا بود مینامند و اثرش
در امعای آینده اول در میسنٹری داخل میشوند چه او لفافه معاست پس آن داخل و نازل شده در معا داخل شده منتشر میشوند و درین

... هم قدری چربی و غدد دو یافته میشود و بین غدد دو هم کیسه‌ای از مجاری خود داخل میشود از یکی بدیگری میرسد تا اینکه در مجری
کبیر که قریب بآخر قوه است داخل میگردد و درین غشا هم کیسه‌ای قدری پیچیده میشود در حالت مرض مثل [illegible] است و در عرض
اطفال هرگاه شکم ایشان [illegible] بدندان یا [illegible] آن سخت و عظیم میگردد و این غده با سخت و متورم میشوند و این غشا از زیر و بالای
از هر دو طرف از غشای [illegible] بدار معده و همچنین از زیر و بالای معا از غشای بدار آنها که [illegible] این عضو داخل است [illegible] مقابل
امعا رسیده حجاب چهار پلیشده [illegible] آویزان است درین حجاب چربی بسیار میباشد لهذا [illegible] بزبان لاتین [illegible] بضم الف و کسر میم و سکون
نون و فتح تای [illegible] و سکون میم یعنی حجاب مشابه نسج عنکبوت [illegible] زیرا که چربی درین حجاب یکسان نمیباشد بلکه
جائی زیاده و جائی کم بود چنانکه در نسج عنکبوت جائی غلظ زیاده و جائی کم میباشد. فایده پیدا کردن چربی درین حجاب آنست که سبب این
امعا گرم مانند و وقت حرکت خود از ملاقات جسم لین هم راحت یابند و متاذی نشوند و هم سبب این از ضربه با امعا نرسد یا کم رسد
لبلبه هم غده ایست که مرکب است از غده‌های کثیره و صورت آن مثل حرف میم خط نستعلیق است و طول آن بقدر شش یا هشت انگشت بود
و وزن بقدر دو یا سه اونس میباشد در عرض شکم واقع است سر آن که مثل سر حرف میم است بر معای اثنا عشری متصل است و دنب
یعنی دم آن تا طحال رسیده است و جرم آن مرکب است از [illegible] غشای [illegible] از بالای [illegible]
است اندرون آن مجوف است مثل قلم کتابت موافق وسعت اندرون بطن قلم بطن آن هم وسیع است این مجری کبیر است و از
اطراف این مجری کبیر مجاری صغیره بسیار روئیده اند که اندرون آنها [illegible] بالای [illegible] غشای [illegible] است و از این مجاری
صغیره دیگر مجاری صغیره بسیار رسته‌اند و بالای این مجاری صغیره شرائین آورده کثیره آمده اند که از آنها این مجاری رطوبات
از خون جدا میکنند و یک شریان عظیم که از طحال [illegible] و دو شریان بزرگ که با امعا رفته اند ازین هرسه شریان شرائین کثیره صغیره پیدا شده
بر مجاری صغیره لبلبه می‌آیند از آنها متصل میشوند همچنین اوردا ازین شرائین پیدا شده مجاری مذکوره میرسند با هم هرگاه این رطوبت
جدا نه از خون مجری کبیر لبلبه که مجوف وسیع است میرسد آنگاه لبلبه این رطوبت را در معای اثنا عشری میریزاند و راه ریختن این رطوبت
از لبلبه اکثر همان منفذ میباشد که از آن مجری صفرا آمده از کبد صفرا درین معا میریزاند و گاهی منفذ دخول صفرا و منفذ ریختن
رطوبات از لبلبه جدا جدا میباشد این کمتر در تشریح دیده میشود و فایده جذب کردن این رطوبت و ریختن آن در معای اثنا عشری
آنست که این رطوبت هم مثل [illegible] غذا است که به سبب آن غذا هضم میشود پس اگر کسی بخلاف حکمت طبعی
چیزی خورد ازین سبب نبات و شکر در غذا پیدا نشود [illegible] این غذا [illegible] نشود یا [illegible] نبات پیدا
شود که تا از امتزاج آن غذا بخوبی هضم گردد [illegible] لبلبه [illegible] فصل دوم در امراض لبلبه
و این عضو را بزبان انگریزی پان کریاس بفتح بای فارسی و سکون الف و نون و کسر کاف و کسرهٔ رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی
و فتح الف و سکون سین مهمله یعنی لحم [illegible] گویند امراض این عضو در حال حیات ثابت نمیشود بعد تشریح ظاهر میشود که مرض لبلبه
پس گاهی در تشریح ورم و زیادتی مقدار و گاهی سرطان [illegible] گاهی یا دقی روغن یا چربی در آن دیده میشود و علامات [illegible]

لبلبه

فصل دوم در امراض لبلبه

امراض

امراض آن نیست که در وقت آنچه بسیار طعام رو غند اریاچرب بخورد بخوبی هضم نمیشود و اسهال دسم و متعفن میشود چنانکه از خبر
دق مشاهده میشود و در کتب طبیه عربیه باسم اسهال دهنی موسوم است وگاهی از ورم سرلبلبه یرقان پیدا میشود هرگاه آن مجری
صفرا آرنده را فشار کرده از کار خاص آن باز دارد وگاهی از ورم آن سختی و در زیر کبد محسوس میشود لیکن گاه این ورد و سختی
با اسهال دسم متعفن یافته شود باید دانست که لبلبه متورم شده و این مرض لاعلاج است علاج کدام تدبیر و دوای خاص برای علاج آن
تا حال یافته نشده لیکن عرضی از اعراض آن موذی باشد علاج آن نمایند مثلاً اگر درد زیاده بود افیون خورانند و ضماد تخم کتان
یا پلاستر نیشلی گس نهند چون ثابت شود که لبلبه مریض است در وقت غذا خالی از روغن چربی مثل شوربای لحم و سفیده بیضه مرغ
خورانند و همچنین خمیرات از شیر که زیادتر آن برآورده باشند درست کرده خورانیدن بهتر بود و نان هرقسم که خورانند آنرا بس خوب بریان کرده
خورانند تا جوهر سفید که در آرد گندم میباشد سوخته و نابدید شود و بیمار تاکید نمایند که آنچه خورد آنرا در دهان خوب مضغ نماید و آب
دهن را خوب با غذا آمیزد و الا آینده هضم نخواهد شد باز در غذا نباتات پیدا نخواهد شد که مولد نشاسته از مرض خود از کار خاص خود معطل
است فقط فصل سوم در فصل عشیش سیوکس هیمبرن امعا و آن اگر در معای اثنا عشری افتد آنرا دودنائیتس بضم دال
و سکون واو و کسر دال و سکون نون و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم معای اثنا عشری
گویند و اگر در معای صائم و ایلی یم افتد آنرا سیکوانٹرائیٹس بکسر سین و ضم یای تحتانی و سکون واو و ضم کاف و سکون واو و کسر الف
و سکون نون و فتح تای هندی و سکون رای مهمله و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم
سیوکس هیمبرن امعا نامند و اگر در سیوکس هیمبرن قولون افتد که آن معای کبیر است آنرا ملبغت لائٹن قول ائٹیس بضم قاف و
سکون واو و لام یعنی ورم قولون نامند و بزبان انگلش آنرا سیتھری بکسر دال و سین مهمله و سکون نون و فتح تای هندی
و کسر رای مهمله و یای تحتانی یعنی پیچش نامند آنچه در اثنا عشری افتد این ورم حاد و مزمن هم میباشد کثیر با ورم معده حاد و مزمن
یافته میشود وگاهی بدون ورم معده خاص در اثنا عشری هم افتد و تنها یافته شدن این ورم اکثر مخصوص است بآنکه هرگاه کسی را
آتش یا آب گرم یا روغن گرم میسوزد احتراق جلد ظاهر بدن این ورم پیدا میشود و در اطفال زیاده تجربه این امر کرده شده است هرچند
سبب خاص آن ظاهر نیست لیکن وقت تشریح بسیار مشاهده شده گاه گاه درین ورم زخم هم دیده میشود و غالباً هرگاه با ورم معده یرقان
بود و ورم معای اثنا عشری هم موجود میباشد که بسبب آن مجری صفرا آرنده از کبد از فعل خود باز ماند الاسباب آنچه اسباب ورم
معده حاد و مزمن نوشته شده اند همه اسباب این مرض میباشند آنچه علاج در ورم معده نوشته شده اینجا هم بکار آید لیکن فرق اینست که درد
ورم در زیر کبد میباشد پس وقت علاج اینجا زالو زیر کبد بر محل درد چسپانند و ادویه موضعیه قسم پلاستر نیشلی گس یا دیگر ادویه همین جا
نهند و آنچه در معای صائم و ایلی یم یعنی معای بیچ افتد پس اکثر آنست که بعد ورم زخم هم در سیوکس هیمبرن پیدا میشود و این زخم و ورم
اکثر در غده های سیوکس هیمبرن مذکور جاییکه آنها مجتمع میباشند پیدا میشود و این حالت در مرض سل و هم هرگاه در خون فساد واقع شود
بهر سببی که باشد حادث میگردد چنانکه در تپ های فایئد فیور هم پیدا میشود الاسباب اکثر سبب آن غالباً همه که آن تپ بالذات است

از فساد هوائی رطب یا گرم و زرد میان حادث میشود و هم حمی عفونت لازمه که هر روز در ان زیادتی و کمی ظاهر شود در وقت خاص و
تمام بدن [illegible] رسیدن سردی ببدن مثل اینکه هوای بسیار سرد ببدن [illegible] پیدا شدن [illegible] کبار در امعای صغار
[illegible] نوشیدن دوای مسهل قوی خوردن غذای ناموافق و هم خوردن دوا [illegible] همیشه بروز دندان اطفال اسباب
قریبه خاص آن واقع میشوند **علامات** آن درد در تمام شکم و خراش بود و اسهال بار بار و جلد جلد میشود و اسهال برازلین و
بلغم گاهی سفید گاهی سرخ آمیخته بود و گاه خون هم بآن مختلط باشد و نفخ در شکم بود لیکن وقت تبرز درین اذیت درد و محل مقعد
نباشد چنانکه در زحیر بود و حمی هم خفیف بود و لیکن اگر ورم زیاده بود تپ هم شدید میباشد و زبان سرخ بود و هرگاه این مرض
با طفال عارض شود اسهال جلد جلد آید یا اول تپ آید بعد اسهال پیدا شود و چنانکه پیشتر نوشته شد اینجا هم در اسهال قدری
برازلین و شیر منجمد بصورت جغرات و همراه آن بلغم گاهی سفید گاهی سرخ و گاهی خون آلود بود و اکثر در اطفال همراه اسهال [illegible]
یا آب سبز یا بلغم و خون می آید و اکثر اطفال بسبب درد معده میگریند زیرا که طفل را ممکن نبود که از زبان خود شکایت درد شکم کند
لیکن از اذیت آن میگریند و خواب نمی آید و حمی هم عارض میگردد و عطش زیاده میباشد و زبان خشک بود پس اگر اینحالت دو سه
روز برابر ماند بسیار لاغر و ضعیف میشود و درین وقت گاهی در دماغ فساد پیدا میگردد و از ان بر بستر خوابیده ماند و غلط شعور
که خواب زیاده است تا اینکه درینحالت بیهوشی بر آن طاری شود و هلاک گردد و گاهی از شش ساعت تا ده ساعت هلاک میشود
و اکثر صحیح هم میگردد **علاج** اول سبب مرض دریافت کنند بعد ازالهٔ آن حتی الامکان پردازند و علاج عام نیست که تدبیر عرض
سود بینند نمایند پس اگر درد در شکم باشد چنانکه زیاده بود بر آنجا زلو چسپانند و بعد بند شدن خون از آب گرم تکمید سازند و یا پارچه
فلالین در آب گرم ترکرده فشرده روغن تارپین بر آن پاشیده بر محل درد ببندند یا تخم کتان باریک سوده قدری خردل که سبع حصه
کتان بود بآن یار کرده در آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر شکم چسپانند و اپیکاکوانا از چهارم حصه تا نصف گرین و افیون خالص از
نصف گرین تا یک گرین و [illegible] گرین تا پنج گرین سفوف کرده بعد سه یا چهار چهار ساعت خورانند و چون درد شکم موقوف
شود و اسهال باقی ماند دوای مقوی میوکس ممبرین مثل گالک [illegible] همراه افیون خورانند یا کمپاونڈ [illegible] سفید
یا کینو که صمغ [illegible] همراه افیون خورانند یا طین قیمولیا هم بآن بیفزایند و هرگاه اسهال سبز زیاده شود [illegible]
از چهار گرین تا شش گرین و [illegible] قدر طین قیمولیا و سفوف [illegible] دو درس پنج گرین همه را باهم آمیخته سفوف کرده روزانه سه بار خورانند
[illegible] آرارو [illegible] شیر [illegible] و شوربای لحم که رقیق بود خورانند و در علاج اطفال اول نظر کنند که اگر بسبب [illegible]
غذائی ناموافق یا شیر حیوانات باشد دایه مقرر کنند و شیر مرضعه هم قلیل بتفاریق دهند تا در معده زیاده تجمع نشود و الا اسهال
خواهد شد و اگر تقرر دایه ممکن نبود شیر [illegible] بنوشانند یا آب ساده یا آب آهک با شیر گاو آمیخته بنوشانند و اگر از بروز دندان باشد
[illegible] اصلاح غذا نمایند و پارچه فلالین در آب گرم ترکرده فشرده بر شکم طفل بندند و [illegible] یا دوازده گرین
و [illegible] قدر طین قیمولیا و اپیکاکوانا دو گرین همه را باریک سوده سفوف ساخته بر شش حصه تقسیم کنند و یک یک حصه [illegible] سفوف [illegible]

بیان ورم اعور

چهار چهار ساعت بطفل خورانند و اگر اسهال زیاده آید و ورم کم شده باشد کته سفید صمغ ترا کطین قیمولیا از هر یک دو سه گرین گرفته
باریک سائیده سفوف کرده بخورانند یا با نمک ایپیشیا دگاک ایپیشیا یک دو گرین شانند و اگر پیچ و اسهال بند نشود کلومل ده گرین و
پلمبای ایسیٹاس یک گرین نبات سفید شش گرین همه را باهم آمیخته سفوف ساخته چهار حصه سازند و بعد دو دو ساعت یکیک حصه
از این بطفل خورانند و باید دانست که بر این نسخه اعتماد بسیار است و بعد تجربه کامل رسیده است قند کرر و اما آنچه از ورم میوکس ممبرن
قولون افتد و آنرا کیپیش یعنی پیچ امعا نامند و انهم بر دو قسم بود حاد و مزمن پس هرگاه حاد بود حالش آنچه در تشریح دیده شده آنست که
ورم در تمام میوکس ممبرن میباشد لیکن در بعض مقامات سرخی بود و بعضی جاها از مواد میوکس ممبرن غشای جدید سفید مثل کروپ پیدا میشود
و چون این غشا را بردارند میوکس ممبرن مثل گوشت سرخ از زیر آن نمایان میگردد و غده هایی که بر میوکس ممبرن میباشند در بعض مرضی
متورم میشوند بسبب آنکه ماده ورم از میوکس ممبرن آنجا می افتد و از افتادن این ماده در غده ها آنچه پیدا میشود اول آنست که در آنها ورم صلب
پیدا میگردد و من بعد گذران نفل میشن حادث میشود پس پخته شده ملایم میشوند و ریم از آن ها خارج گردد و بعد خروج ریم زخم بشکل مدور بصورت
غاره یافته میشود و این زخم در کسی چنان عمیق میباشد که تا غشای آبدار میرسد و از آن در غشای آبدار هم زخم پیدا میگردد و چون باین حد رسد
در آن نفل میشن حادث میشود و علامات ورم آن موجود بوند و اکثر غشای جدید که بر میوکس ممبرن پیدا میگردد در اسهال خارج میشود و
زخم آن بهیئت طولانی در عرض میوکس ممبرن قولون یافته میشود و لیکن این زخم طویل منبسط بود و عمیق نمیباشد و در بعضی مرضی همراه این زخم
ورم در غده های کوچک معاء ایلیم هم یافته میشود و هرگاه این مرض دو سه هفته ماند و بعد آن بیمار هلاک شود در آن آثار صحت این جروح
یافته میشوند از این ثابت میشود که چنانکه در خارج بدن جروح صحیح میشوند در باطن امعا هم جراحت لائق صحت است و در کسی ورم جگر یا
دبیله کبد با این مرض یافته میشود خواه یک دمل کبیر بود یا متعدد باشند و درین صورت در اطبا اختلاف است که آیا مرض معا از مرض کبد
پیدا میشود یا مرض کبد از مرض امعا حادث میگردد و حق آنست که هر دو مذهب صحیح اند گاهی از ورم جگر ورم قولون حادث میشود و گاهی
بالعکس اما اسباب سبب سابق کمزوری بدن است بهر سبب که باشد و گاهی این مرض بطور امراض وافده و با عارض میشود و از
اسباب واصله آن برودت هوا و غذای غلیظ یا ناموافق طبع یا میوه و تره های خام مثل خیار و خیار زه و سبز است هرگاه بی طبخ کرده بخورند
و دمل کبد هرگاه شده بود و نوشیدن مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین و سقمونیا و کلومل و شحم حنظل است علامات درین مرض اسهال
بار بار با مغص و تشنج امعا میشود که آنرا پیچ گویند و بیمار وقت تبرز هرگاه نشیند در محل مقعد درد و اذیت زیاده شود و در اسهال خون و
بلغم زیاده می آیند گاهی تنها و گاهی با براز و گاه گاه بخار هم میباشد و بجای قولون درد بود و این مرض بسه طریق شروع میشود اول
آنکه ابتدا اسهال رقیق کند من بعد اسهال بلغمی خونی میشود دوم آنکه ابتدا با اسهال خونی کند و این قلیل الوقوع است سوم آنکه اول قبض
شکم باشد من بعد براز یابس مثل بنادق با بلغم و خون خارج شود و این مرض گاهی خفیف بود و گاهی بسیار شدید و قوی باشد و گاهی
متوسط و اکثر آنست که ابتدا بخفت میکند و روز بروز زیاده میگردد و در کسی این ورم در حصه آخر قولون که موسوم بمعای مستقیم است میشود
و در کسی تا ابتدائی حصه نازل قولون که از قرب طحال شروع شده تا معای مستقیم میرسد و در کسی تمام قولون پیش میشود اما هرگاه در معای مستقیم

وحصه نازل قولون بود درین وقت در اسهال اجزای سفید مثل آرد روث محلول در آب و همچنین اجزای سرخ وگاهی با خون خالص خارج شود
وحقیقت جسم سفید و سرخ آنست که آنچه بلغم از غشای متورم بدون امتزاج رطوبت دمویه خارج میشود سفید میباشد و آنچه بلغم با رطوبات
دمویه که از عروق صغار خارج شده بآن ممتزج شوند خارج شود سرخ بود و هرگاه این ورم در حصه صاعد قولون که بسوی جگر رفته و در
حصه ایست آن که از زیر جگر در عرض شکم تا طحال رسیده پیدا شود درین وقت آنچه بلغم یا خون در اسهال خارج میشود یا براز مختلط میباشد و
اجزای سفید مثل اجزای معوکس همیرن آب سرخ رنگ که بوی آن با سهوکت مثل بوی غساله لحم باشد خارج میگردد و فی الحقیقت اجزای
سفید اجزای همان غشای جدید بود که بر معوکس همیرن پیدا میشود و این مرکه ورم در تمام قولون است یا در بعضی از مواضع آنست
بخوبی از تقسیم اسهال ثابت میشود چنانکه گفته شد و دیگر طریق استدلال بر آن از درد شکم هم ممکن است پس هرگاه درد در بعض مواضع قولون
بود دانسته شود که ورم در بعض اجزا است و چون در تمام قولون بود باید دانست که ورم عام است برای قولون لیکن گاهی درد نمیباشد خصوصا
هرگاه خون در اسهال زیاده خارج شود درین صورت یا درد نمیباشد یا بسیار قلیل بود وگاهی بسبب این مرض احشای جگر و معده وگرده
ومثانه هم امراض پیدا میشوند زیرا که این معائی که بنزدیک این اعضا رسیده است پس چون معده متضرر شود قی و اسهال عارض میشود و چون
مثانه متضرر شود احتباس بول یا تقطیر بول عارض میگردد و سبب اول آنست که چون ازین معا ضرر و ورم بمثانه رسد آن بول را
پیدا نکند یا پیدا کند لیکن بسبب تنگی راه آمدن بول بند میگردد یا چنان کمزور میشود که از کار خاص خود که دفع بول است قاصر گردد
و سبب مرض ثانی آنست که هرگاه ورم قولون مثانه هم متورم شود درین وقت از مجتمع شدن بول که مقدار آن زیاده میشود متاذی گردد و
نخواهد که در آن بول جمع شود پس هر قدر که بول قلیل جمع آید آنرا دفع میکند انجام این مرض یا آنست که اعراض سخت و قوی شوند و
بسبب آن ضعف زیاده شود پس خشکی و سیاهی زبان یا درخشندگی آن مثل زجاج و انتفاخ بطن و ضعف و سرعت نبض و دوران سر پیدا شود
و هرگاه خشکی و سیاهی زبان و خشکی جلد و هذیان و اختلاط عقل پیدا شود یقین بهلاکت علیل توان کرد وگاهی جلد ملایم و مسترخی گردد و
نبض بطی شود و زبان مثل زجاج درخشنده میباشد و از بدن بوی بد ظاهر شود و اسهال بدبو آید که در آن غشای جدید معوکس همیرن
مرده و متعفن شده بر آید پس آهسته آهسته بیمار هلاک شود یا مرض مزمن گردد یا بیمار صحیح شود و اعراض برطرف شوند علاج چون اول
مریض پیش طبیب حاضر شود باید که ابتدا بخورانیدن افیون یک گرین حب بسته کنند یا با آب حل کرده نوشانند و بعد پانزده دقیقه
بخورانیدن اپیکاکوانا از ده گرین تا شصت گرین موافق عمر و شدت مرض همراه آب صمغ عربی حب بسته بخورانند مریض آرام خواب نهند و
پارچه بالای آن موافق فصل پوشانند و خردل سوق با آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر بطن نهند تا بسبب آن قی نیاید و اپیکاکوانا در
مانند فایده باید دانست چنانکه از ورم معوکس همیرن بینی زکام و از ورم معوکس همیرن قصبه ریه سرفه عارض میگردد و همچنین از ورم معوکس همیرن
معائی قولون پیچش پیدا میشود چنانکه از خارج شدن بلغم زکام و سرفه زائل میشوند کذا از خارج شدن بلغم در اسهال ورم معوکس همیرن
قولون برطرف میشود و اصل علاج این مرض آنست که برودی بلغم پیدا کرده دهند که تا خارج شود و چونکه اپیکاکوانا مولد بلغم است چون در معا
را ملایم میکند لهذا چنانکه از استعمال آن در سرفه بلغم پیدا شده برودی در سرفه خارج میشود و از آن ورم قصبه برطرف میگردد همچنین در پیچش

ازخورانیدنش درین میوکس میمبرن بلغم پیدا میشود و تیرودی در اسهال بیماره باعث صحت میگردد پس در علاج این مرض زیاده
این دوا را بامید این منفعت استعمال آورده باشند بعد تخم کتان سوده با تسم حصه آن خردل در آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر تمامی شکم نهند
یا پارچه فلالین در آب گرم تر کرده فشرده از آن بار بار شکم را تکمید سازند تا تشنج و پیچ کم شود پس اگر اپیکاکوانا در شکم باند و قی نیاید فایده عظیم
میکند و اگر قی بیاید از آن فایده کم میشود پس اگر در معده قرار گیرد و بعد گذشتن چهار ساعت بر آن و اگر در قی خارج شود بعد سکون قی و قرار
گرفتن معده مسهل از روغن بید انجیر که نیم اونس باشد با قدری تنکچر افیون که ده قطره بود یا افیون محلول با آب که نیم گرین باشد بنوشانند و فایده
شریک کردن افیون آنست که تا درد و پیچ در امعا از روغن بید انجیر پیدا نشود پس اگر بعد نوشانیدن آنهم درد و پیچ در امعا باقی ماند
و اخلاط و خون خارج شود باز اپیکاکوانا بمقدار اول خورانند و بعد نیم نیم ساعت اپیکاکوانا خورانیده باشند تا که خون بند شود و اگر
بعد استعمال مسهل معلوم شود خارج شود مکرر روغن بید انجیر بنوشانند و هر قدر که مرض کم شود مقدار اپیکاکوانا کم کرده باشند همراه افیون
که چهارم حصه گرین باشد بخورانند یا اپیکاکوانا یک گرین پلمبای ایسیٹیٹ دو گرین افیون چهارم حصه گرین خورانند و غذای مریض
شیر همراه آب یا برنج پخته یا شوربای لحم رقیق با آرارووٹ یا شوربای لحم رقیق یا شیر باده گاو بخورانند و اگر در پیچ امعا از ضماد تخم کتان ظفر
نشود و از حجم کردن دست جای انقولون زیاده درد ناک شود بر آن دو سه زلو چسپانند و چون از زیاده نشستن و زور کردن مریض قوت
تیز در مقام مقعد درد و سوزش اذیت زیاده بود یا در دفع کردن بول آفتی بسبب ورم معای مستقیم پیدا شود در هردو صورت بیمار را
در آب گرم تا شکم بنشانند و نارفیا نیم گرین با آب برنج پخته حلکرده بطور زراقه در شکم سازند تا درد و تشنج و سوزش معای مستقیم طرف شود
و اگر نارفیا نباشد دو گرین افیون در آب برنج پخته حلکرده بذریعه زراقه در شکم رسانند و بست گرین افیون در یک آونس آب حلکرده پارچه آن
تر کرده در مقعد قدری داخل کرده باقی بالای آن نهاده ببندند و چون خون زیاده آید و درد کم بود پلمبای ایسیٹیٹ سه چهار گرین حب ساخته
بخورانند روزانه سه بار و دو سه گرین با آب حلکرده بذریعه زراقه در شکم رسانند ایضا برای زحیر که باد و سوزش امعای حاد بود این دوا
بنوشانند که در دوازده ساعت از استعمال آن آرام میوکس میمبرن حاصل شده صحت میشود مجرب است صنعت کریٹا پپر پیاده گرین
ایپی کاک پوڈر پنج گرین تنکچر اوپیم پنج قطره تا ده قطره تنکچر کیکینی کشته سفید پانزده قطره اسپرٹ کلارفام پنج قطره نبات سفید دو گرین
آب ساده دو آونس همه را یکجا کرده در زحیر حاد قوی بعد هر اسهال و در زحیر متوسط بعد دو دو ساعت و در زحیر خفیف بعد سه سه ساعت
اینقدار دوا نوشانند و چون این مرض مزمن گردد یعنی اعراض آن خفیف و قلیل شده باقی مانند یا تخفیف و قلت اعراض ابتدا اکثر
بی آنکه زحیر حاد قبل آن شده باشد پس هرگاه این مرض مزمن قبیح شده است و دانسته شود که قدری ورم در میوکس میمبرن قولون
بود و غشائی جدید که در زحیر در میوکس میمبرن پیدا میشود درین مرض بسیار رقیق میباشد لیکن جمهائی مدوره بر آن یافته میشوند
و این جرح درین مرض در معائی صغار هم میباشند و امعائی صغار هم متورم بوند الاسباب آنچه در زحیر حاد نوشته شده اینجا هم واقع
میشوند و کثرت خون خصوصا در بدن کسیکه از ... آن خون خارج میشد گاه گاه بر جلد ظاهر بدن آنهم دانهای کوچک پیدا میشوند
زیاده سبب این مرض میشود در امراض طحال و کبد و دل هم این مرض پیدا میگردد و هرگاه نیم در عروق باخون می آمیزد

این مرض میشود علامات هرگاه این مرض مستقل و بالذات ابتدا کند بعد بیچرچاد نیافتاده باشد درین وقت روز اول و دوم
در اوقات مختلفه حمی میآید پس بعد روز دوم اسهال زیاده میگردد و همراه آن درد امعا و تشنج که آنرا پیچ گویند پیدا میشود و قدری بلغم یا
خون هم با آن خارج میگردد پس بعد آن حال میماند که در روز و شب سه چهار دست با بلغم و خون مخلوط می آید و مریض ضعیف لاغر میشود
و غذا بخوبی نمیخورد و اشتها نبود و آنچه میخورد بخوبی هضم نمیگردد و شکم بعد غذا منتفخ میگردد و در معده در بعد خوردن غذا احساس میشود و وقت
شام قدری بخار ظاهر گردد و در شکم در بعض موضع درد پیدا میشود و چون دست بر محل درد نهاده غمز کنند در بعضی موضع صلابت در
شکم محسوس شود و چون مرض امتداد یابد تا کند ضعف زیاده پیدا میشود و آهسته آهسته میمیرد و گاهی صحت میآید و اگر این مرض بعد بیچرچاد
پیدا شود در آن تقدم بیچرچاد بر آن شاهد بود و اعراض آن اول بشدت موجود بوده پس بعد خفیف شده باشند علاج اگر ابتدا
شروع شده باشد اول مسهل هند سبل خفیف مثل روغن بید انجیر با قدری افیون تا درد و پیچ نشود و چون از اسهال فراغت شود بعد
آن ایپکاکوانا از یک گرین تا دو گرین با چهارم حصه گرین افیون آمیخته حب بسته بعد چهار چهار ساعت بخورانند و این دوا تا حدی
که آمدن خون بند شود پس اگر بعد آن اسهال باقی ماند همراه این دوا پلپیای ایپیکیکوانا یک گرین تا دو گرین شریک کرده بخورانند یا گالک ایسڈ
یا تانک ایسڈ همراه ایپکاکوانا و افیون بخورانند یا بسمت همراه ایپکاکوانا و افیون بنوشانند و اگر از غمز کردن دست ظاهر شود که در جای
سطین همیشه درد موجود میماند درین صورت دو سه زالو بر آن چسپانند و اگر ازین هم نرود پلاستر بلیسٹر مگس بر آن نهند تا ثقل بلغمین دفع شود
نوع دیگر بعد مسهل گالک ایسڈ یا تانک ایسڈ هر یک سه چهار گرین بقدر ایسم پنج گرین سفوف دوور سه آمیخته سفوف
ساخته روزانه سه بار بخورانند ایضا برای بیچرچاد که در آن جراحت پیدا شود بسمت پنج گرین گالک ایسڈ پنج گرین ایپکاکوانا یک گرین
افیون خالص نیم گرین دو دو یا هم آمیخته چهار حب کرده بسته با ورق نقره بخوبی پیچیده وقت خلائی معده یا قریب به خلائی بعد طعام از معده بخورانند
سه چهار هفته این دوا را بخورانند تا درین مدت اثر آن ظاهر شود و باید دانست که غرض از پیچیدن آن بورق نقره این است که در معده حل
نشود زیرا که از محلول شدن آن در معده فایده حاصل نمیشود و نیز در معائی صغار مرض نیست بلکه مرض در قولون است پس باید که تا آنجا
محفوظ از انحلال رود و غرض از لعاب بودن حب این است که تا از معده بسهولت در معا بگذرد ایضا اگر شوگر آف لیڈ یعنی بلیها
ایسٹیاس پنج گرین ایپکاکوانا یک گرین افیون خالص نیم گرین دو دو یا هم آمیخته حبوب صغار بسته خوب با ورق نقره پیچیده بعد غذا اول
بخورانند و سه هفته تا کیر و هرگاه خون بند شود و بلغم همراه اسهال آید و چون خون کم و مرض لنگ داشته باشد درین وقت سیل
که آنرا بطور کاروی در آتش انداخته مشوی کرده باشند و سه خورانند و صمغ بیست گرین افیون خالص نیم گرین
طین ... پنج گرین باهم آمیخته سفوف ساخته روزانه سه بار خورانند و دیگر ... در بست ... آب
تا نصف رسد پس از آن ... [illegible]
[illegible]
[illegible]

مرور یک دو ساعت بر خوردن آن روغن بید انجیر بمقدار قلیل که دو سه درام بود بنوشانند پس اگر بعد نوشانیدنش باز اسهال
جاری شود باز ادویه مقویه مثل کس همبرن خورانند و درین مرض غذا بسوی غذا ضرورست که سهل الانهضام مقوی خورانند مثل
شیر مادهٔ گاو و شوربای لحم رقیق که همراه برنج پخته یا آرارو ساخته و نان لطیف خورانند و بدن و شکم را درین مرض همیشه گرم دارند که از رسیدن
سردی بر شکم تشنج امعا پیدا و زیاده میشود و ایضا هرگاه زحیر مزمن گردد یعنی ریم با خون آید پس بهتر آنست که این حب بنوشانند صفت آن
ربع گرین بسمیه سب نائتراس دو گرین افیون خالص یک گرین با صمغ محلول باب سرشته حب های کوچک بسته در ورق نقره پیچیده روزانه دو یا سه
موافق این مقدار خورانند و هرگاه ریم زیاده آید و خون کمتر آید این حب بنوشانند طوطیا هشت گرین سفوف افیون دو گرین دو یا یک گرین
با صمغ عربی محلول باب سرشته چهار حب بسته نگه دارند و از ان روزانه از دو تا سه بار یک یک حب بنوشانند و بعضی حکما میگویند که مقدار
طوطیا را تا یک گرین بنوشانند و بعضی میگویند که زیاده از نصف گرین طوطیا را نه خورانند و حقیقت آنست که موافق بردباری و کمی ریم مقدار
طوطیا را اختیار کنند لیکن زیاده از دو گرین نوشانند قند کبر چون ازین معالجات فائده ظاهر نشود و مرض باقی ماند تبدیل هوا و بلد نمایند
لیکن مریض را در سفر بهمچنین برند که اذیت نشود و سواری با راحت و آرام باشد چنانکه در سفر بحر بر جهاز با آرام میروند و چون زحیر برطرف شود
و ضعف باقی ماند علاج کمزوری نمایند مثل آنکه سیور اک ایسد و ائیلوت همراه نقوع کواشیا یا نقوع خنیشن یا نقوع قصب الذریره نوشانند
و چند روز استعمال این دوا کرده بعد آب آهن کشته بنوشانند لیکن آب آهن مقدار قلیل دهند تا که مثل کس همبرن را ازین اذیت نشود لیکن
فیری سٹ کنین سایٹراس از همه بهتر است این اسفوفا همراه آب بخورانند فصل چهارم در ورم امعا که در بعض مواضع افتد
لیکن در جمیع اغشیه آن میباشد مختص بمثل کس همبرن نبود و این ورم گاهی بقدر یک فت یا دو فت در معای افتد خواه در معای صغار
یا کبار لیکن اگر در معای صغار می افتد پس هرگاه پیدا میشود در جمله اغشیه اربعه میباشد ازین سبب صعوبت آن عظیم بود و بتشریح
آنچه در مریض دیده شود آنست که جا بجا یا در یک جا سرخی ورم یافته میشود و این سرخی یا زیاده سرخ مثل خون بود یا سیاه مثل خون منجمد
سیاه میباشد و در کدام مریض امعا بمقام این ورم مقره و خراب یافته میشوند و مواد آن بر غشای آبدار می افتد و بسبب آن امعا باهم
متصل و ملتزق میگردند و گاهی در غشای آبدار آب هم مجتمع در محل ورم یافته میشود و الاسباب رسیدن سردی هوا و خوردن غذای
ناموافق و خوردن سم هر و هم از گرفتن ادویه سمیه رحم چنانکه بعض قوابل جاهلات فلوس سینی ابرامی بتسویه تخفیف بعد اسقاط حمل در
رحم می نهند و از ان سمیت جدا شده با رطوبات آمیخته در امعا احداث این مرض نماید و هم از نوشیدن مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین
یا کالومل زیاده گرفتن مسهلات مثل نیک سفوف جلیپ بار بار خوردن یا رسیدن ضربه سقطه یا التداد امعا بهر سبب که باشد خصوصا
از مرض فتق سبب محدث این مرض میباشند علامات درد شکم زیاده بود و از فشار کردن دست این درد زیاده میشود و تپ هم میباشد و
نبض سریع و صلب بود و در وجه انحراط ظاهر بود و در بطو منغص در زحیر که با پیچ بود در شکم پیدا شود لیکن اسهال نباشد بلکه طبع قبض بود
و گاهی غثیان و قی عارض شود و این وقتی است که مرض شدت کند و اگر علاج نکرده شود در آخر زمان که زمانه قرب موت است درد شکم
مذکور شدید بسیار زیاده و بار بار میشود و لو به کنند مثل تشنج و لیکن وقت سکون هم درد باقی ماند و ضعف و نفخ شکم زیاده شود و نبض مختلف گردد

فصل چهارم در ورم امعا که در بعض مواضع افتد

وجلد بدن سرد شود و عرق بارد آید پس درینحال بیمار بمیرد و گاهی قبل مردن مطلقا درد برطرف شود و این دلیل آنست که معا قوت حس آن باقی نمانده و چونکه این مرض مثل قولنج عارض میشود که درد شکم شدید با نوبه قبض شکم هم بود لهذا التفرقه بینهما ضرورست و آن باین طور کرده میشود که در قولنج درد بعد سکون نوبه برطرف میشود و درین مرض درد بعد سکون نوبه هم باقی میماند و هم در قولنج از غمز کردن سبب آرام می یابد و درین مرض درد زیاده میشود و این مریض پای خود را کشیده تا شکم منضم ساخته نخوابد زیرا که از دراز کردن پا غشای آبدای شکم ممتد میشود و از ان بیمار متاذی میگردد علاج این مرض آنست که اگر مریض قوی باشد فصد گیرند و اگر قوی نباشد زلو بر تمام محل درد از ده عدد تا بست عدد چسپانند و بفور گرفتن فصد یا چسپانیدن زلو افیون و کمین بعد سه چهار ساعت خورانند تا درد و تشنج کم شود و هرگاه خون از جسم زلو بند شود فلالین در آب گرم تر کرده فشرده روغن تارپین بران پاشیده بر آن تکمید کرده باشند تا که درد و مرض دفع گردد و کلومل همراه افیون در شروع مرض هم خورانند و زنهار درین مرض مسهل ندهند اگر بضرورت دفع قبض محتاج تنقیه امعا شوند از آب گرم حقنه دهند که از ان دو فائده حاصل میشوند یکی اخراج فضول امعا دوم اینکه از رسیدن حرارت آب گرم بامعا آرام می یابد و غذا بسیار سبک دهند و چون ضعف در آخر مرض زیاده شود شراب پورت وین یا شراب برانڈی نوشانند و برای مجتنب از شراب لیمونیا کاربناس بآب حل کرده نوشانند و این بهتر آنست که بیمار و ورثه وقت زیادتی ضعف درخواست میکنند که کدام دوای مقوی خورانند لیکن فی الحقیقت چون بحد ضعف میرسد هلاک میگردد

فصل پنجم در ورم قولون

که خاص محل اتصال آن بمعای صغیر عارض میشود و اکثر این ورم در جمیع اغشیه امعا برابر عارض میگردد و گاهی مختص بمیوکس میمبرن قولون بود لیکن اینحال هم اگر از علاج منع نکرده شود بجمیع اغشیه در چند مدت عام میشود و آنرا پری ٹفلائٹس بلغت انگریزی نامند و تحقیق این لفظ در ورم کبد گذشت جائیکه این از اسباب ورم کبد شمرده شد الاسباب پیدا شدن سدد بود که از خوردن غذای غلیظ یا ناموافق طبع یا از خوردن اشیای صلبه که اثر هضم کامل بآنها نرسد مثل بادام غیره حادث میشود چه این اشیا بسبب صلابت خود هضم نمیشوند و غیر منهضم تا امعا میرسند و در چین های میوکس میمبرن قولون محتبس شده اذیت بآن میرسانند و از اذیت و خلیدن آن ثفل متشنج پیدا میشود و تحجر ثفل گاهی بلا سبب ظاهر ثفل متشنج درین مقام پیدا میشود العلامات هرگاه این ورم در میوکس میمبرن باشد درد در شکم بجائی که مقابل عظم ورک جانب راست است پیدا میشود و از غمز کردن دست درد زیاده محسوس میگردد و چون انگشتان نهاده احساس کنند قدری ورم باطن یافته میشود و طبع قبض بود و چون باغشیه دیگر رسد این همه علامات هم موجود بوند و مزید بران تپ میشود و بر محل ورم سختی بار ور محسوس میشود بعض وقت دبیله و اگر این چنین اعلاج نبرودی نکنند ورم تا عضلات ظاهر بطن میرسد آخر بجائی ورم و سختی لینت پیدا میشود و ریم افتد و قریب افتادن ریم حمی با لرزه و نافض پیدا گردد که از ان پخته شدن ورم باطن ظاهر گردد و انجام افتادن این ریم آنست که ورم یا بسوی اندرون منفجر شود و ریم بغشائی ابدا که بر همه احشا محیط است رسد و این بسیار ردی است یا بسوی خارج خراج گشته منفجر شود و این از اول بهتر است علاج هرگاه در میوکس میمبرن ورم باشد در شروع مرض زلو از شش عدد تا ده عدد حسب مناسب بر محل صلابت چسپانند و از آب گرم تنها یا در آن لعاب آب گرم آمیخته بار بار حقنه دهند تا سدد که در امعا هستند با اسهال خارج شوند و چون ظاهر شود که درد و ورم رفع شد روغن بیدانجیر چهار درام

دانستن نیم درام همراه چهارم حصه گرین افیون محلول باب نوشانند و اگر از یکبار نوشانیدن آن نفع ظاهر نشود روزانه دو بار نوشانند تا سه خارج شود و هر گاه خون از زخم ز لو بند نشود از آب گرم تکمید سازند و بعد آن از قلم موئین ننکچر بلادونا بر آن طلا سازند تا ورم دفع شود و چون این مرض فرمن یعنی خفیف الاعراض شود و یا اسهال از تیش مگس بر آن نهند و اگر ورم تا هفته دیگر رسیده باشد صلابت در این ورم ظاهر شود نخم کتان سوده با آب سرشته بر پارچه آلوده ضماد سازند و چون ثابت شود که ریم در آن افتاده بلا انتظار انفجار آن نشتر داده ریم را از خارج بیرون آرند و اگر بسبب آن کبد هم متورم شده باشد علاج ورم کبد نمایند

فصل ششم در اسهال و آنرا ڈائریا یعنی جریان اسهال بلغت گریک

نیز نامند و آن عبارت است از اینکه یا مخرج من الامعاء در مقدار زیاده و در قوام رقیق شده خارج گردد و آن گاهی بصورت خاص بود گاهی با الوان مختلفه باشد و اسهال بر چند قسم است اول اینکه دست غذائی و رقیق آید دوم آنکه رقیق و صفراوی آید سوم آنکه مائی آید چهارم آنکه در آن چربی یا روغن خارج شود و اقسام اسهال خونی و جراحی در فصول سابقه مذکور شدند بالجمله قسم اول که غذائی بود سبب آن خوردن غذائی ناموافق یا زیاده خوردن یا رسیدن سردی به بدن که از آن غذا هضم نشود و یا حرکات بدنیه چنانکه در بعضی طعام هضم نشده سبب آن مذکور شدند و هم حرکات نفسانیه مثل خوف کثیر و هم کمزوری بدن چنانکه در اوائل سل میباشد و گاهی از پیدا شدن شور بعد کشیدن صبر معده هم غذا انجوبی هضم نمیشود و از آن اسهال پیدا میگردد و العلامات خود اسهال شاهد کامل بود و این اسهال گاهی با درد و قدری پیچ و مغص بود لیکن چون است آید در رفع شود و خون و بلغم همراه آن نبود و غذا غیر منهضم در اسهال خارج شود علاج آنچه از بدهضمی خوردن غذائی ناموافق باشد در آن قدری مسهل دهند مثل سفوف و رب کمپوند یا روغن بیدانجیر و این افضل است اما قدری افیون شریک کرده نوشانند تا پیچ از آن پیدا نشود و فایده نوشانیدن مسهل نیست که تا غذائی غیر منهضم بر دو دفع شود و سبب آن اسهال برطرف گردد و اگر بعد نوشانیدن آن هم اسهال باقی ماند و با وجود دفع شدن غذائی غیر منهضم اسهال بند نشود ادویه مقویه کسی هم مثل سلفیورک ایسڈ ڈائیلوٹ بآب ساده نوشانند یا سفوف کینو یعنی صمغ ڈہاک خورانند یا هر دو با هم آمیخته دهند که تا افضل و اقوی شود نوعدیگر برائی کسیکه از شراب مجتنب نباشد صفحه سلفیورک ایسڈ ڈائیلوٹ پانزده قطره ٹنکچر کینو ٹنکچر رو برب هر یک نصف درام ٹنکچر افیون پانزده قطره همراه آب ساده که از یک نیم آونس تا دو آونس باشد حل کرده بعد هر دست نوشانند الغرض هر گاه با اسهال پیچش تصریح گردد و علیل ضعیف باشد و اجتماع خون و رم کم بود و بعد آنکه اسهال رقیق آید و درد و زحیر کم باشد این دوا را نوشانند که در یک روز اسهال و پیچش رفع شده میکند صفحه سلفیورک ایسڈ ڈائیلوٹ پانزده قطره اسپرٹ کلوروفارم از بیست و پنج قطره تا سی قطره ٹنکچر کنکائی از بیست تا چهل قطره ٹنکچر اوپیم ده قطره آب ساده یک نیم آونس همه آمیخته بعد دو دو ساعت حسب موافق اینمقدار نوشانند عدیگر اسپرٹ سلسوکریٹا یک آونس ٹنکچر کنگلیو یعنی کتھه سفید ٹنکچر کینو ٹنکچر رو برب از هر یک نیم درام ٹنکچر افیون از ده تا پانزده قطره همه را خوب ممزوج کرده بعد هر دست نوشانند عدیگر باید دانست که با این دوا سلفیورک ایسڈ شریک نکنند چه فعل او باطل میشود و همچنین سلفیورک ایسڈ با اسپرٹ سلسوکریٹا یا آب آہک یا ملحیات ایسٹیٹ پا امونیا و همچنین با هر دوائی که در آن این دو شریک باشند نه دهند که فایده آن خراب میشود و هر که از شراب مجتنب بود برای آن عوض ٹنکچر با سفوف کہ ما شی صبر از ده گرین تا نصف درام خورانیدن کافی و مفید است و هم همراه این دواسفوف کینو یعنی صمغ ڈہاک از پانزده تا بست گرین باشد نیم افیون

ساده پخته سفوف کرده خورانیدن مجرب است و هم کالک ایسڈ از پنج گرین تا ده گرین و چینین تا تنک ایسڈ یا دو دو بس پودر خوانند یا لیمبا
السیده یا افیون خالص خورانیدن مفید است اگر اسهال بسبب کثرت خوف آمده باشد مریض را درین وقت مسهل ندهند و عوض آن دویه مقویه
که نوشته شد خورانند و هرگاه از شور میوکس میمبرن معده اسهال بدهضمی شده باشد علامتش آنست که درین وقت بر کام و زبان لب تر خورده
یافته میشود و از خوردن اشیای حاره حریف اذیت میشود و اکثر در شکم سوزش میباشد علاج شنگرف روبرب از نیم درم تا یک درم سهاگه صاف سوّا کاپیا
از پنج گرین تا ده گرین و شنگرف افیون تا ده قطره با آب حلکرده روزانه سه بار نوشانند و برای مجتنب از شراب سفوف دسب پنج گرین سفوف سهاگه
گرین طین قیمولیای صاف پنج گرین و افیون خالص چهارم حصه گرین با هم پخته روزانه سه بار خورانند همراه آب اگر ازین بند نشود و ثابت شود
که از شور نوبت بجراحت میوکس میمبرن رسیده است درین وقت کاشک نقره چهارم حصه گرین افیون خالص چهارم حصه گرین با مغز نان
ڈبل یا صمغ عربی مخلوط با آب حب بسته روزانه سه بار خورانند و درین وقت نمک ندهند که ازین هم میوکس میمبرن صحیح خواهد شد و کاشک نقره
در آب حلکرده مثل اینکه ده دوازده گرین کاشک یک آونس آب مصفی حلکرده از ان بر شور دهان طلا سازند و چون طفل این قسم اسهال عارض
شود سهاگه صاف دو گرین سوڈا کاربناس یک و گرین کهربای صاف یک گرین هر سه را سفوف ساخته روزانه سه بار خورانند اگر یکبار آب
همراه این دارو بر نیم گرین شریک کرده خورانند بهتر بود که بمقدار قلیل آن برای حبس اسهال مجرب است و پنج گرین کاشک نقره در یک آونس
آب ساده صاف کرده بر شور دهن طفل طلا سازند و گاهی زین اسهال پیچش هم پیدا میشود درین وقت علاج پیچش آنچه نوشته شد بعمل آرند
و چون اسهال بند شود غذای سهل الانهضام مثل شیر تازه گاو یا آراروٹ یا شیر برنج پخته یا شوربای لحم همراه آراروٹ یا برنج پخته بخورانند
و بدن و شکم علیل را موافق فصل گرم دارند و هرگاه اسهال صفراوی بود علامت آن زردی یا سبزی رنگ اسهال است با سوزش
بودن آن که از ان در مقام مقعد سوزش گاهی شود و خرد پیدا میشوند و این مرض گاهی چنان شدید میباشد که با هیضه مشابه میگردد و مثل آن که در هم
انحطاط وجه و غور عینین و لطو صدغین و ضعف نبض و تشنج در عضلات پای و جلیدن سردی جلد بدن از عرق بارد یافته میشود و تفرقه بینهما باین
نهج باید کرد که در هیضه بول محتبس میشود و درین همراه اسهال بول هم می‌آید در هیضه صفرا کمتر دفع میگردد و درین مرض صفرا در اسهال وقتی هر جز
دفع بکثرت میشود علاج هرگاه اسهال شروع شود مسهل خفیف دهند مثل روغن بیدانجیر تا آنچه در معده و امعاست خارج شود یا مستخیر
یا منگنیشیا سلفاس سه چهار درم نوشانند الغرض منگنیشیا سلفاس سه درم ایسڈ سلفیورک ایلوٹ از بیست قطره تا نصف درام
و نقوع آب پودینه خشک از دو آونس تا سه آونس آمیخته بنوشانند تا اخراج صفرا کند بعد یک ساعت برخورانیدن این و افیون خالص چهارم
حصه گرین تا دو گرین خورانند تا ایشد از تولید صفرا منع کند صفرا زیاده پیدا نشود من بعد سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ با آب حلکرده هرگاه تشنه شود
بنوشانند چون ضعیف زیاده شود و محتاج غذا گردد غذای بارد سهل الانهضام مثل شوربای لحم رقیق یا کانجوی برنج بریان نوشانند و چون
این مرض بحد رسد که به هیضه مشابه شود درین وقت امونیا کاربناس پنج شش گرین با آب حلکرده به مجتنب شراب نوشانند و کسیکه از آن
مجتنب نباشد او را امونیا یا کلارک ایتهر یک درام بود نوشانند و اگر کلارک ایتهر نصف درم یا پانزده قطره سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ که همراه آب
ساده دو آونس آمیخته باشد نوشانند زیاده مفید خواهد شد قسم سیوم اسهال اکثر اطفال را وقت برآمدن دندان عارض میگردد و هرگاه شیر حیوانات

نوشانیده شود یا شیر دایه زیاده از قوت هضم نوشانند و درین وقت قریب بود که ورم سوکنس ممبرن امعائی صفاقی هم باینشان عارض
شود و اگر تدارک این اسهال بعلاج نکرده شود طفل بمرض کورتیلا مبتلا میگردد و گاهی بجوانان و پیران هم عارض میشود و اکثر وقت عروض وقوع
فساد هیضه وبائی در هوا بود و اگر این اسهال بند نکرده شود هیضه انسان پیدا میگردد و الاسباب اطفال را از ضعف کمزوری معده و امعا که از
خوردن غذای نا موافق و اذیت بروز دندان پیدا میشود عارض میگردد و گاهی اول ازین اذیت دماغ متورم میشود پس از ان بذریعه عصاب
اثر این اذیت بمعده رسیده از ان ضعف حاصل میشود و از این مرض پیدا گردد و برای پیران جوانان انچه اسباب هیضه اند اسباب این
اسهال واقع میشوند و گاهی از خوردن ادویه مسهله قوی مثل حب السلاطین کلومل پیدا میشود العلامات در اطفال اسهال قیئ بالائی قدر
درد میشود که وقت آمدن آن طفل اول گریه میکند و اکثر این اسهال بعد خورانیدن غذا یا نوشانیدن شیر عارض گردد و هرگاه از بروز دندان ورم
دماغ بود طفل بیقرار میباشد خواب کم آید و تپ بود و گریه زیاده کند و سر گرم باشد و عطش زیاده بود و چون بجوانان افتد در آن وقت هیضه شایع
بود آنرا از علامات هیضه توان فهمید و از آمدن این اسهال مائی اکثر قبل از ان اسهال غذائی یا صفراوی میشود من بعد مائی پیدا گردد و درد
کم بود و قدری اذیت بمقابل معده محسوس شود و عطش زیاده بود و اگر تا اینجا رسیده صحت شود هیضه نباید گفت و اگر تا حد ایلاک رسد
هیضه گفتن بجا نیز باشد و یقینی علامات هیضه با آن موجود خواهند بود و انچه از خوردن ادویه مسهله افتد برای سبقت خوردن دوای مسهل شاهد
بود و هم در آن اول اسهال غذائی و پیچ و سوزش در امعا درین قسم زیاده بود و عطش باشد اگر زیاده خورده شود علامات ورم امعا پدید آیند
علاج هرگاه باطفال عارض شود اگر بسبب ضعف معده و امعا باشد شیر گاو دو حصه و آب آهک یک حصه آمیخته بسیار قلیل مثل یک قاشق بعد
یکیک ساعت نوشانند تا معده مختل نشود و بسهولت هضم گردد و یقین است که آمیختن آن بیکافی شود و هرگاه در اطفال اسهال مائی بسبب ورم امعائی
صفاقی پیدا شده باشد در آن آب صرف در اسهال ها ورود و قوت اسهال خارج میشود و بار بار اسهال می آید و گاهی خون آلود هم میباشد و درین وقت
نوشانیدن ادویه قابضه ضرر پیدا میشود لهذا درین وقت باید که ایمل شیشن کاسٹرآویل یک و نیم درام حسب ضرورت بعد سه یا چهار چهار ساعت
بنوشانند تا که دوائی مذکور در اسهال بیرون آید پس ازین و اسهال و قلق طفل بجهت خوف حدوث سرسام تغیر بود جلد برطرف میشود و طفل بخواب
میرود و چنانکه از پاشیدن آب برآتش نائره آن ساکن میگردد همچنین از استعمال این دوا درین قسم اسهال فایده صحت ظاهر میشود پس اگر بعد زوال
اسهال هم اذیت دماغ باقی ماند بروماید پتاس بقدر لایق نوشانند مثلاً طفل شش ماهه پنج گرین و طفل یک و نیم ساله ده گرین نوشانند
تا اذیت دماغ را کم کند و اگر ازین وزن کم دهند اینجا نفع آن ظاهر نخواهد شد صفت ایمل شیشن کاسٹرآویل که درینجا داده شود روغن بید انجیر یک درام
صمغ عربی بست گرین نبات سفید چهار درام آب نقوع چهار درام همه را باهم آمیخته یکیک درام از ان بعد چهار چهار ساعت بنوشانند طفل صغیر
که از پنج سال عمر بود نوعی دیگر سفوف صمغ عربی سه درام سفوف نبات سفید سه درام عطر پودینه دو قطره روغن بید انجیر یک آونس آب ساده
شش درام بهتور شده همه آمیخته سازند تا مثل شیر گردد پس اگر رقیق ماند وزن صمغ عربی افزایند اگر غلیظ ماند آب زیاده کنند تا بقوام آید
و اگر اسهال مائی قدری سبزی بود که با مثل صاف زنگ گریتان یک و نیم گرین پیپسین نیم گرین و بب نصف گرین نبات سفید بقدر ذایقه
آمیخته سفوف درست کرده همراه آب آهک بخورانند نوعی دیگر سلفیوک لیسڈ ایلوٹ پنج قطره نبات سفید بقدر ذایقه با آب ساده یک آونس آمیخته

یک تیجه چای خوری بعد یکیک ساعت بنوشانند و انچه بسبب قبض باد بیرون و زردی دندان بود در ان از نشتر لثه را وسیع سازند و بعد اقلیل و هند و اکثر
بر نوشانیدن شیر گاو و آب آهک اکتفا نمایند ایضا اله کلو مل از یک گرین تا دو گرین پلپیای امیسیتیانه نیم گرین تا یک گرین نبات سفید شش چهار
گرین باریک سوده سفوفا چهار حصه کرده یکیک حصه بعد سه سه یا چهار چهار ساعت بخورانند و هرگاه بسبب ورم دماغ بود درین وقت مادام که
ورم راس بطرف نشود اسهال را منع نکنند و الا فساد دماغ زیاده خواهد شد پس اگر این ورم دماغ از اذیت بروز دندان بود لثه را وسیع سازند
و اگر قرب بروز دندان بود درین صورت هم قدری خون از لثه برآوردن برای ورم دماغ مفید است و هم در وسط خلف اذن که استخوان ظاهر است
یکیک زلو پس گوش چسپانند و دوای سرخ که نسخه آن در امراض معده در فصل پنجم ورم معده گذشت بنوشانند تا حموضت از معده اخراج کنند و انچه
علاج سرسام نوشته شد بعمل آرند و بعد اگر اسهال باقی ماند علاجش از دو چهار مسهل که پیش ازین در فصل نوشته شد نمایند و از دوای
ضعیف بسوی قوی علاج تقنن نمایند و هرگاه بجوانان که بار افتد و بسبب هیضه بود علاج هیضه نمایند و انچه بسبب خوردن دوی مسهله افتد برای
آن افیون خورانند تا اذیت امعا کم شود و آب صمغ عربی و آب کتیرا و تخم ریحان قیق که از جو و لاتیتی ساخته باشند بنوشانند و اگر در شکم زیاده بود تکمید
بطن بعمل آرند و اگر تا ورم امعا نوبت رسد بعلاجش پردازند تا قلیل اسهال هم که با چربی و روغن همیباشد این کمتر افتد و اکثر از ضعف لبلبه
معاء اثنا عشری بسبب پیدا شدن ورم سرطانی در آن ضعیف گشته باشد حادث میگردد و گاهی کرم ها اند و کبد پیدا میشوند و میمیرند و بعد
مردن خود متحجر میگردد و بذریعه مجری صفرا آن در اند جگر خارج شده در معاء اثنا عشری آید و گاهی کرم مذکور بذریعه پیدا کردن انفعال مشین کبد معای
اثنا عشری بطور دبیله منفجر شده مثل پیم از جگر در معای اثنا عشری می افتد و مثل چربی قطعات آن در اسهال خارج میشوند الا اسباب کم شدن
رطوبت لبلبه زیاده پیدا شدن هضمیت آن بود زیرا که دهنیت طعام بسبب آمیختن رطوبت لبلبه هضم میشود و چون بسبب ورم سرطانی رطوبت
آن کم شود این هنیت که در طعام خورده میشود هضم نگردد و در اسهال خارج شود و هم از مردن کرم ها که در کبد این قسم اسهال پیدا میگردد العلامات
هرگاه بسبب لبلبه یا امعای اثنا عشری بود در آن بمقام معای اثنا عشری که زیر جگر است درد و تحسس میشود و قدری ورم و سختی از نهان نگشتان
آن جا ظاهر گردد و لیکن حمی نباشد یا بسی قلیل بود و گاهی یرقان هم حادث شود و اسهال که می آید در آن هنیت بالائی آن میباشد و چون
قدری مدت بران بگذرد که منجمد گردد و مثل زبد و مسکه منجمد و سفید یا میشود و چون بر آتش نهند بوی سوختن روغن از ان آید و انچه بسبب مردن کرم
ها اند باشد در آن قطعات متحجره در اسهال خارج میشوند و قبل خروج آن علامات مرض کبد و ثقل محل جگر و گاهی سرفه بسبب مزاحمت پرده
شکم در آن شده باشد و هر قدر که این چربی خارج شود ورم کبد کم گردد علاج انچه بسبب لبلبه و در آن غذا خالی از دهنیت خورانند و انچه بر
علاج مرض لبلبه نوشته شده بعمل آرند و انچه بسبب مردن ها اند افتد در ان مسهل خفیف مثل روغن بید انجیر نوشانند تا برود می از امعا بگذرد

فصل هفتم در قبض شکم و آنرا کانستیپیشن بلغت انگلش و آن خلاف اسهال است و آن عبارت است از انکه براز موافق معتاد و
اغذیه کم آید یا نیاید الاسباب اصل اسباب بعید آن کمزوری و ضعف عضلات امعا و کمی اذیت سازند مثل کسی پیر باشد که آن صفرا است
و از اسباب قریبه آن کم خوردن غذا از معتاد یا خوردن غذای سهل الانهضام کثیر الغذا است که از ان فضول براز کم پیدا شوند یا زیاده
نشستن یا وقت معتاد براز مشغول شدن بکار دیگر مثل خوض و زیاده غور در علوم یا دیگر امور و کم پیدا شدن صفرا در جگر یا دو ...

فصل هفتم در قبض شکم

مطبوخ چای و زیاده خوردن افیون و اختیار سفر خواه بری بود یا بحری خصوصاً سفر بحر بر جهاز و خوردن ادویهٔ مقویه مثل ایپیوکس همیپرن و
خوردن ادویهٔ مدره و مسهره بود العلامات گرانی شکم و نفخ و نیامدن براز و گاهی درد شکم چنانکه در قولنج میباشد اجابت بدشواری و
درد شود و انچه خارج گردد سخت یا لین بود و درکسی که قبض شکم و درد سر و سقوط اشتها و انضجار طبع پیدا میشود و گاهی بسبب دفع شدن براز سخت
ایپیوکس همیپرن آخر معای مستقیم شگافته گردد و مرض بواسیر از قبض شکم پیدا میشود علاج اول سبب مرض دریافت کرده بدفع آن پردازند
و وقت معین برای تبرز اختیار کنند تا عادت شود و بروقت معین موافق عادت خود رفته باشند در طعام تره های ملینه مثل برگ پالک و
شلجم و چقندر بخورانند برای نان آرد گندم که از ان سبوس جدا نکرده باشند اختیار کنند نان هم قدری غلیظ باشد پس اگر از اصلاح اغذیه کار برنیاید
ادویه که رطوبت کبد و رطوبت غدد های ایپیوکس همیپرن امعا زیاده پیدا کنند مثل ایلوز یعنی صبر و شحم حنظل و پل هائیدراج و روغن بید انجیر خورانند
بهر که کار برنیاید ایضاً پل ریای کمپونڈ از ده گرین تا پانزده گرین یک حب بسته بخورانند نوع دیگر حب شحم حنظل مرکب آن پل کالوسینتھ کمپونڈ
گوسفند دوازده گرین پل هائیدراج دو گرین کیلالنگث های سانیمش دو گرین روغن حب السلاطین یک قطره همه را باهم کرده چهار حب بسته
دو حب وقت شب نزد یک خفتن بخورانند اگر صبح ازین صفای بطن حاصل شود بهتر والا دو حب دیگر بخورند نوع دیگر پتاس سلفاس دو درام
ملینا یعنی شیرخشت دو درام بر آن آب گرم دو اونس ریزند و سفوف جلاپ چهار گرین بر آن انداخته خوب حل کنند چون سرد گردد بدفعه نصف نصف
ساعت بنوشانند تا اجابت شود و این ترکیب موافق عورات و نازک مزاجان است و انچه بسبب کمزوری عضلات امعا بود در آن همراه این
ادویه ملینه سٹرکینا بست و چهارم حصه گرین با نجلة که اذاراقی است یک دو گرین آمیخته بخورانند و بیمار را امر کنند که ریاضت و محنت اختیار کند خواه
بر اسپ سوار شود یا پیاده راه رود و مشی برهنه افضل است فتدبر فصل ششم در قولنج و آن بر دو قسم است یکی آنکه بسبب تشنج غشای
عضلانی قولون که غشای ثالث است پیدا شود دوم آنکه در آن ورم افتد و این را بزبان انگلش کالیک بفتح کاف و سکون الف و کسر لام و سکون یای
تحتانی و کاف فارسی نامند اسباب آن خوردن اغذیه غلیظه ناموافقه زیاده پیدا شدن ریاح در شکم و امعا و قبض شکم تولد سده و براز یابس و رسیدن
سردی بامعا خواه بذریعه نوشیدن آب سرد باشد یا رسیدن هوای سرد بود و هم خوردن مقدار کثیر از افیون و اختناق رحم و انتقال روماتزم
از اعضای ظاهره بدن بسوی شکم و امعا و کار سرب کردن میباشد العلامات قبض شکم و انتفاخ آن و درد شکم از قرب ناف در دو پیچ و تشنج شروع
و زیاده میشود و بار بار بطور نوبت اشتداد کند و از فشار کردن بدست درین درد راحت و آرام حاصل میشود و تپ درین مرض نمیباشد چون درد شدت
کند بعض مریضان را غشی عارض میگردد و وقت شدت درد زردی رنگ چهره و انخراط وجه پیدا میشود و عرق از جلد جاری گردد و چون این
مرض باطفال افتد وقت شدت درد آثار صرع از قسم تشنج عام بدن و غیره از شدت تکلیف ظاهر میشوند انجام این مرض آنست که یا سده کشاده
و براز و ریاح از شکم خارج شده مریض صحت یابد یا از شدت تشنج ورم در جمله غشاهای امعا پیدا شود و آثار التهاب ظاهر شوند علاج اول
علاج عام نمایند که آن تدبیر تقلیل و ازالهٔ تشنج است مثل نمکه مارفیا اسیٹیک از چهارم حصه گرین تا نصف گرین با بالادونا از نصف گرین تا یک گرین
حب بسته بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا قدری غشیان پیدا شود و تشنج دفع گردد یا ایسٹر سلفیورک نصف درام و ایمونیا کاربنیاس پنج گرین
یا ایمونیا ایرومیٹک با آب پودینه که دو آونس باشد آمیخته بعد نصف نصف ساعت بنوشانند و اگر ازین نفع تام حاصل نشود کلورال هائیدریٹ

بست گرین همراه آب پودینه سبز که بطور تقوع گرفته باشند حل کرده بعد یک یک ساعت بنوشانند تا خواب آید و ازان معلوم خواهد شد که تشنج برطرف
شده و بعد یکه یا سلفیوریک ایسیر بر پارچه پاشیده بذریعه هوا مریض را قدری از بینی دور داشته بویانند لیکن احتیاط نمایند که از بینی متصل نشود و راه
بیمار بند نگردد که نوبت به بیهوشی نرسد یا کلاروفام بر پارچه پاشیده به همین نهج بویانند تا تشنج برطرف گردد لیکن اگر مریض پیر و کم طاقت و بمرض دل
مبتلا باشد برای آن سلفیوریک ایسیر از کلاروفام بهتر است چه اول مقوی است و ثانی مضعف است و چون اثر این دو دویه مخدره را فعل تشنج در بدن
ظاهر شود و ازان معلوم گردد که تشنج کم شد آنگاه ازان تنقیه صاف کننده شکم از فضول براز بعمل آرند مثل اینکه منگنیشیا سلفاس یک اونس و منگنیشیا
کاربنیاس یک نیم درم در آب پودینه که شانزده اونس باشد حل کرده ازان دو دو اونس بعد دو دو ساعت بمریض بنوشانند تا که براز خارج گردد و شکم صاف
شود و اگر ازین هم کار بر نیاید تو عمل دیگر بعمل آرند صفت کلومل چهار گرین سفوف جلیپ یکپونڈ یک درم باهم آمیخته بعده شش شش ساعت بخورانند تا اینکه
دست بخوبی آید ایضا القوی ازینهمه روغن بید انجیر نصف اونس روغن حب السلاطین یک قطره آب صمغ عربی که یک اونس باشد آمیخته بنوشانند
و بعد انتظار اسهال تا هشت ساعت دیگر موافق همین مقدار بنوشانند تا بخوبی اسهال شود من بعد اگر ضرورت اقتضی باشد روغن بید انجیر دو اونس
با آب گرم حل کرده حلتیت اضافه کرده بآن حقنه دهند و بر شکم پارچه فلالین بآب گرم تر کرده فشرده تکمید سازند و اگر بعد فشردن پارچه روغن تارپین بر آن پاشیده
تکمید سازند و بر شکم بندند بهتر بود و همچنین نهادن پلاستر از خردل بالای شکم مفید است و گاه گاه از مالش کردن بدست هم فایده ظاهر میشود و هرگاه نفخ
در شکم زیاده بود سلفیوریک ایسڈ ڈائلیوٹ از بست تا بست و پنج قطره همراه آب ساده یا عرق بادیان آمیخته بنوشانند که برای دفع ریاح و تقویت عضلات
قولون هم مفید است و اگر بسیار اذیت از نفخ باشد منگنیشیا سلفاس سه چهار درم همراه سلفیوریک ایسڈ ڈائلیوٹ که تا بست و پنج قطره باشد
همراه آب ساده مفید است که ازان اسهال و دفع ریاح هر دو را نفع حاصل میشود و چون خفت در اعراض حاصل شود بسوی تفحص سبب و ازاله آن
متوجه شوند مثلا اگر از نوشیدن آب سرد بود از نوشیدن آن منع کنند و آنچه از اختناق باشد در آن تدبیر اختناق رحم که بذیل تشنج نوشته شده بکار بندند
و اگر از کردن کار اسرب باشد در آن آنچه در علاج فالج اسربی نوشته شده بعمل آرند و خاص درین قسم هم پتاس ایوڈائیڈ از پنج گرین تا ده گرین با آب حل کرده
روزانه چهار بار نوشانیدن مفید است و آنچه از زردمت از ضربه بود در آن هم پتاس ایوڈائیڈ از پنج گرین تا ده گرین تنها همراه آب یا با اسپرٹ کلوروفارم
کافور سه گرین تا پنج گرین باشد نوشانیدن مفید است بعد چهار چهار ساعت نوشانند قسم دهم از قولنج التوا است که از بند شدن راه امعا افتد و
این بدترین قسم هاست و این را ایلاوس نامند که ترجمه آن بعربی رب ارحم است و راه امعا بچند وجه بند میشود یکی آنکه امعا در خریطه خصیه فرو آید و آنجا
محتبس گردد دوم آنکه معای صغیر در جوف خود در آمده منقلب پیچیده شود و ازان راه معا بند گردد و باید دانست چنانکه بند جامه هندی را بعد
دوختن مقلوب میسازند تا که اثر دوخت پوشیده شود و وقت تقلیب آن در جوف خود داخل شده منقلب میگردد همچنین معای صغار هم باسباب
انقلاب خود وقت انقلاب در جوف خود داخل میشوند و بسبب آن راه که در جوف آن یافته شده بند میشود و این را انٹس سسپشن می نامند
یعنی فرو آمدن معا در معا سوم اینکه معای صغیر در خانه از خانه های حجاب براسعا آویزان است در آید و داخل شده در آن محتبس گردد چهارم آنکه
گاهی در ورم امعا آنچه مواد ورم بر امعا میریزد و ازان غشائی جدید پیدا شده بر معای چسپد و ازان معا تنگ میشود چه غشائی
مذکور مثل رشته بر گرد معا آمده خشک میگردد و ازان معا بند میشود پنجم آنکه گاهی در معای قولون ورم سرطانی یعنی کینسر پیدا میشود و ازان نصف با

مادۂ ورم مذکور در مجری امعا راہ بند شود و تنگ گردد ششم آنکہ گاہی از قسم قولنج تشنجی بسبب یاتی تشنج اثقل شیئ و ورم در قولون پیدا شود
و از ان بلاوس حاصل میگردد العلامات آنچہ در قسم اول نوشتہ شد جملہ موجود بوند علاوہ ازان استجاقی و غثیان قوی شدید بود و چون
شدت کند براز ہم از راہ قی از دہن برمی آید و درد زیادہ میشود و از عجز کردن حرکت زیادہ شود و بعد اینحالت ضعف زیادہ میگردد
و نبض ضعیف و دقیق میشود و غشی طاری گردد و فواق شروع میشود و ہذیان و اختلاط عقل عارض گردد و بعد آن مریض بمیرد و علاج
اول تفحص سبب کنند پس اگر سعاد و خریطہ خصیہ فرو آمدہ باشد آنرا بحیل و تدابیر لائقہ باز پس در شکم گردانند و بعد آن بر بندند تا باز بزیر
نیاید و اگر از تدابیر خارجیہ ہیچ تدبیر بالا نرود از نشتر جائیکہ تنگی زیادہ ہست کشادہ معا را بجائی آن سازند و اگر نزول امعا سبب نباشد
و ثابت شود کہ در امعا ورم ہست درینوقت علاج ورم امعا نمایند چنانکہ گفتہ شد و اگر ورم نباشد پس غالبا سبب انقلاب معا بسوی اندرون خود
خواہد بود درینوقت آب کثیر بذریعہ زراقہ در امعا رسانند یا ہوای کثیر بذریعہ منفخہ در شکم رسانند کہ بسبب آن معا کشادہ و بہیئت خود گردد
و آنچہ از پیدا شدن ورم سرطانی باشد درینجا از دستکاری در پہلوی شکم از نشتر کشادہ دروازۂ جدید برای دفع شدن فضول براز پیدا
کردہ ہمیشہ تا براز ازین سو دفع شدہ باشد و برای تسکین درد افیون دو گرین یا کلورل ہائیڈریٹ از پانزدہ تا بست گرین ہمراہ آب بعد چہار
چہار ساعت نوشانند لیکن در آخر مرض ہرگاہ ضعف زیادہ شود افیون از کلورل ہائیڈریٹ بہتر ہست و آنچہ از احتباس و در آمدن امعا
خانہ حجاب شکم افتد در ان اگر بیمار قبول کند بدستکاری شکم کشادہ امعا را از خانہ حجاب بر آوردہ بجای آن گذارند و آنچہ از چسپیدن غشای حجاب
بر امعا بود لا علاج ہست فقط فصل نہم در دیدان یعنی کرمہا آن در شکم بر سہ قسم پیدا میشوند یکی حیات آن کبار اند کہ بزبان لاطین آنرا
اسکرس لمبرکائیڈس بفتح و مد الف و سکون سین مہملہ و کسر کاف و سکون رای مہملہ و سین مہملہ و فتح لام و سکون میم و فتح بای موحدہ و سکون رای مہملہ
و فتح کاف و سکون الف و کسر یای تحتانی و دال ہندی و سکون سین مہملہ یعنی مشابہ بہ کرم زمین نامند دوم دیدان صغار سفید کہ مثل قطعہ رشتہ
سفید بوند و آنرا آکسیورس ورمی کیولیرس بفتح واو و سکون رای مہملہ و کسر میم و سکون یای تحتانی و فتح کاف و کسر لام و سکون یای تحتانی و کسر
رای مہملہ و سکون سین مہملہ نامند سوم کدو دانہ و آنرا ٹینیا بکسر تای ہندی و سکون یای تحتانی و نون و فتح یای تحتانی و سکون الف
یعنی فیتہ نامند کہ از ان پیمایش میسازند و ہم در جاہای پوشیدنی بجائی گوٹ آنرا میدوزند و وجہ تسمیہ این ست کہ چنانکہ در فیتہ پیمایش
جا بجا نشان انچہ و گرہ بود ہمچنین کدو دانہ ہم دراز بود و ایضا در آنہم جا بجا گرہ ہا میباشد کہ فی الحقیقت ہر گرہ آن یک کدو دانہ میباشد
و آن بشکل مثلث طویل بود کہ از اول دقیق بود و از آخر عریض باشد و در طول گاہی یک گز و گاہی از آنہم زیادہ خارج میشود اما قسم اول
پس آن تا پانزدہ انچہ طویل دیدہ شدہ و در غلظ مثل قلم کتابت باشد و سر و دم یکسان بود و اکثر سفید رنگ گاہی گلابی رنگ بود و محل تولد این
امعای صغار بوند لیکن وقت تشریح گاہی در معدہ و گاہی در قولون ہم دیدہ میشود و شاید اینجا برای دفع شدن آمدہ باشد و قسم دوم در طول
از ربع انچہ تا نصف انچہ میباشد و مثل خیط سفید بود و محل آن معای مستقیم کہ آخر قولون ہست میباشد و قسم سوم در طول گاہی تا پنج
شش گز میباشد و فی الحقیقت طول آن مرکب از کدو دانہ ہای کثیرہ بود و آنچہ از آن در آخر بود در شکم آن بیضہ ہای کثیرہ بوند و چون این
بر زمین افتند منتشر گردد و بیضہ ہای آن بر کاہ و نبات چسپیدہ شوند و چون گوسفندان آنرا میخورند و در معدہ آن داخل گردد از ان بچہ ہا کہ در جگر

فصل نہم در دیدان

پیدا میشوند چون این حیوانات انسان میخورد در شکم آن کرم دانه متولد میگردد و کسانیکه گوشت و جگر حیوانات را میخورند این کرم در شکم ایشان
پیدا میشود تا کسی که کمتر این مرض میشود الاسباب سبب کدو دانه مذکور شد لیکن سبب حیات و دیدان صغار ثابت نمیشود و ظن غالب است
که بیضه آنهم همراه غذا در معده میرود زیرا که جمیع حیوانات از بیضه پیدا میشوند خواه بیضه خارج بود یا در رحم باشد بعد از رود در معده وقتیکه هضم
ضعیف بود و این بیضه هضم نکند با امعا میرسد و آنجا از بیضه حیوانات مذکوره این کرم هر دو قسم پیدا میشود و این هر دو در کسانیکه غله محض یا ترش
میخورند زیاده پیدا میشود و همچنین اطفال را هم این مرض زیاده عارض میشود العلامات گاهی کدام علامت ظاهر نباشد خبر اینکه در قی و اسهال
خارج میشوند اما هرگاه علامات موجود بوند پس اکثر است که بر محل مقعد حکه ظاهر میشود و همچنین بر منخرین حکه و خارش بود و در شکم درد میباشد و
این درد بطور لاذع یا دغدغه یا مغص و پیچ میباشد اکثر اسهال عارض شود و گاهی در کدام مریض قبض شکم موجود بود و هرگاه اسهال شود قدری
بلغم و خون می آید و وقت آمدن در مقعد درد و اذیت مثل خلش محسوس میشود و حال اشتهای طعام مختلف بود در بعضی زیاده و در بعضی کم یا ساقط بود
و کسی خواهش خوردن اشیائی ردیه غیر ماکوله عادی مثل خاک و غال آهک میکند و شکم کبیر و منتفخ میباشد و در شکم بعضی حیات مثل گلوله محسوس میشود
و اکثر هوائی دهن بدبو بود و سر زبان و کناره آن سرخ و وسط آن کثیف و چرک آلود بود و گاهی صاحب دیدان را خواب زیاده آید و گاهی کم لیکن
هرگاه خواب می آید پس اکثر صریر الاسنان عارض میشود و در بعضی وقت خفتن لعاب دهن سایل شود و کسی وقت خفتن بغتةً شب کند و صیاح نماید و اکثر این
مریض تنگ و بصورت غضبناک میباشد و در ورم اعضای ظاهره خصوصاً ورم خصیتین هم بسبب کمزوری پیدا میشود و رنگ روی و چشم
زرد میشود و کس میرن چشم بسبب کمی خون سفید مینماید بر دور چشم حلقه سیاهی ظاهر شود و گاه تب هم میباشد و گاهی با حیات قی و غثیان هم
میباشد و از بین مرض امراض شرکیه دیگر اعضا مثل صرع و کوری یا خناق رحم و سرسام و کم دیدن از چشم و خفقان و یرقان وغیره هم پیدا میشوند
العلاج اول باید که تدبیر قتل و اخراج دیدان بعمل آرند و اگر بعد اخراج آنها کدامی مرض باقی ماند تدبیر ازاله آن فرمایند بهر قتل و اخراج آن
اول باید که در خلای معده مسهل دهند از مثل روغن بید انجیر و مطبوخ سنای مکی تا آنچه غذا که در آنها در امعا است خارج گردد و بسبب آن
دوا بخوبی بر دیدان برسد من بعد دوای قاتل دیدان و مخرج آن نوشانند بهترین ادویه قاتله دیدان سانتونائین است پس از رتی واحد دو
گرین تا پنج گرین همچون آن سوڈا کاربناس آب سرد حل کرده بنوشانند روزانه سه بار من بعد روغن بید انجیر یا مطبوخ سنا همراه سانتونائین
سوڈا بنوشانند تا آنچه دیدان مرده اند با اسهال دفع شوند و برگ سنای مکی کمیله و سقمونیا و سفوف جلیپ و روغن تارپین اینهم از ادویه قاتل
دیدان اند حسب مناسبت وقت ضرورت بکار آرند اما گاهی از استعمال سانتونائین بر اینقدر که موافق هدایت عام نوشته شد زردی در بول و
در چشمان بیمار زیاده میشود و از آن بیمار و پرستار النش خایف میشوند لهذا بهتر است که از نیم گرین تا یک گرین روزانه سه بار دو سه روز نوشانید
بعد از آن مسهل دهند و مقدار کثیر آن نوشانند اگرچه فایده آن اسرع باشد این بهر حیات بوده اما برای قسم دوم که دیدان صغار اند پس در
علاج آن ادویه تلخ بعمل آرند که آنها قاتل این قسم حاصل اند و بهتر است که نمک تلخ با آب گرم حل کرده بذریعه حقنه در معای مستقیم رسانند برگ نیم و
برگ شفتالو کنبر و چرائته و جمله اشیائی تلخ را بهمین عنوان در امعا رسانیدن نافع دانند و اگر مرض قوی بوده باشد نیز مرده بیش وقت ضرورت
آنچه در قسم اول برای قتل و اخراج حیات کبار نوشته شد اینجا هم نوشانند این کرم اکثر بعد خارج شدن باز پیدا میشوند پس اگر چنان اتفاق

بیفتد

ظاهر شود در ین وقت بعد اخراج کرم فیری کار بناس که سفوف آهن است چند روز از یک گرین تا دو گرین همراه نبات سفید بخورانند
یا سرپ فیری بود باید بخورانند خصوصاً برای اطفال این بهتر است زیرا که اطفال بسبب شیرینی آن بخوشی بخورند برای قسم ثالث اول در خلای
معده مسهل هند از سفوف جلیپ وغیره بعد آن پوست بیخ انار دو آونس بشش آونس آب نداخته بجوشانند تا که چهار ده آونس باقی ماند پس
مالیده صاف نموده دو دو آونس از ین و بعد نصف نصف ساعت بنوشانند تو عد یگر له برگ کشنیز نصف آونس در آب گرم که دو آونس
باشد مثل چائی دم داده و صاف نموده یکبار حبله وا بنوشانند نوعدیگر کمیله از دو درام تا چهار درام در آب ساده یا آب طبوخ پوست بیخ انار
حلکرده بنوشانند نوعدیگر آدیل آف میل فیرن یعنی روغن فیرن فیرن قسمی از نبات است میل بمعنی ترست یعنی روغن قسم فم کران از یک درام
تا دو درام در خلای شکم بنوشانند ایضاً اله روغن تارپین چهار درام تا یک آونس تا نصف آونس روغن بید انجیر آمیخته بنوشانند و تنها دادن روغن
تارپین اگرچه برای قتل دیدان کافی است لیکن تنها برای گرده مضر است بول الدم پیدا میکند پس بدون روغن بید انجیر نخورانند لیکن شرط در استعمال
ادویه قاتله کرم آنست که اول مسهل هند بعد این ادویه خورانند تا وقت خلای معده و امعا از غذا این ادویه بر دیدان واقع شوند بتاثیر خاص خود
آنها را بکشند و چون بعد خورانیدن ادویه قاتله دیدان چهار ساعت بگذرد سفوف جلیپ کمپونڈ خورانند تا بذریعه اسهال اخراج دیدان مرده
نماید و بعد این علاج و اخراج دیدان غذا البسیار ملایم مثل شیر برنج رقیق یا شیر باده گاو و برنج پخته خورانند زیرا که میوکس ممبرین از اذیت بیشمار
رسیده است پس اگر بعد اخراج آنها امراض شرکیه باقی مانند مثل خفقان و صرع و یرقان و اختلال حواس وغیره علاج آن فرمایند شرط استعمال ادویه
قاتله دیدان همین است که قبل و بعد آن مسهل نوشانیده باشند فقط **فصل نهم** در هیضه و آنرا بزبان انگلش کلرا سپازموڈکا بکسر کاف و فتح لام
سکون رای مهمله و کسر الف و سکون سین مهمله و فتح بای موحده فارسی و سکون الف و زای معجمه و فتح میم و سکون الف و کسر دال هندی و فتح کاف
سکون الف بمعنی جاری شدن صفرا با تشنج اعضا نامند اگرچه فی الحقیقت این مرض از امراض خون است که اجزای سمیه با آن مختلط شده
خون را فاسد میگرداند لیکن چونکه ظهور آن بذریعه اسهال میشود لهذا ذکر آن در امراض معویه مناسب شد و اطبا مثل شیخ رئیس وغیرهم آنرا در کتب خود همینجا
ذکر کرده اند و چونکه درین کتاب اکثر این امر ملحوظ است که موافق ترتیب کتب طبیه عربیه نوشته شود لهذا همین جا نوشته میشود بدانکه در کتب عربیه
آنچه بنسبت هیضه نوشته اند از آن بعد غور ظاهر میشود که اسهال صفراوی یا تخمی یا مرض صفراوی قرار داده اند چون یاده شود و اعراض منکره
از آن پیدا میشوند مثل آنکه اسهال دائمی آید و عطش و قی و سوزش شکم و غثیان و ضعف نبض وغیره عارض شوند آنرا هیضه میگویند زیرا که رجوع
مواد فاسده غیر منهضمه از بدن بسوی معده هیضه نامیده اند کما قال الشیخ فی القانون فاما الهیضة فهی حرکة من
المواد الفاسدة الغیر المنهضمة الی الانفصال من طریق الامعاء راجعاً راجعة الیه من البدن علی حدة
وعنف عن الدافعة فان الاغذیة اذا لم ینهضم جیداً استحالت الی اخلاط غیر موافقة للبدن و
تحرکت الطبیعة الی دفعها اذا اثقلت علیها من الجهات باصناف من القی المری و الماثی و النجاری
احیاناً و اصناف من الاسهال و ازین آنچه گفتم بخوبی ظاهر میشود و علاج آن در علاج اسهال مذکور شد لیکن آنچه بالفعل شایع
است در هند و عرب و انگلستان بطور وبا میشود و سبب آن بظاهر فساد هوا است و در آن اختلاف است بعضی اطبا آنرا قدیم و بعضی جدید میدانند

و بعضی میگویند که از هفتاد و سال در هند و از پنجاه و پنج سال در ولایت انگلستان ظاهر شده و اصل محل ظهور آن بنگاله است و از آنجا بطور وبا
در هندوستان و ولایت انگلستان رسیده و اکنون که سال دوازده صد و نود و چهارم از هجرت است تا امریکا رفته است و این مرض از بلدی
تا بلد دیگر بطور سیلاب میرسد و مختص ببلد و فصل حار و بارد نیست و حقیقت این مرض آنست که آنچه رطوبت در خون و عرق است
بذریعه میوکس ممبرین معده و امعا و جلد بدن خارج میشود در اسهال و قی و عرق و بجای آن آب و طعام از خارج در خون و عرق کم میرسد یا نمیرسد
و هر قدر که آب از خون کم میشود خون برای ترقیق قوام خود از اعضای دیگر آب را جذب میکند لهذا درین مرض برودت و غوریت عینین و تجعد جلد
و چین بر جلد بدن و لاغری اعضا ظاهر میشود زیرا که رطوبات از عضلات و غشائی کیسه دار اعضا در خون منجذب میشوند و چون باز رطوبات
در خون جمع شوند بذریعه میوکس ممبرین و جلد از بدن خارج میشوند تا اینکه خون غلیظ میشود و دوران آن کم گردد یا معدوم گردد و تغذیه
اعضا بند شود و افعال اعضای بدن باطل یا ناقص میشوند و خون صاف نگردد تا اینکه مریض بسبب سمیت خون ناصاف خود هلاک
میگردد و غالب آنست که درین مرض جائی که ریشه های شرائین و عروق صغار شعریه امعا و معده و جلد بدن باهم متصل شده اند بسبب آن
کیلوس در عروق جذب میشود و در شرائین میرود در شرائین کوچک تشنج واقع میشود و بسبب تشنج آنچه در عضو است خارج میگردد لیکن از خارج عضو
ممکن نباشد که آب و طعام بسبب تشنج و انسداد افواه عروق در عضو داخل شود و وقت تشریح آنچه حال این مرض دیده شده نیست که اول
بدن علیل بسیار لاغر و صغیر میباشد و در دماغ و ریه و دل و جگر و گرده خون نهایت سیاه یافته میشود و لیکن مثانه هیچ اذیت نمیباشد
زیرا که گرده بول را پیدا نمیکند و میوکس ممبرین معده و امعا نرم و رقیق بوده و آنچه در امعا مائیت میباشد مثل مطبوخ برنج پخته باشد و
مخصوص است باینکه مریض در وقت شدت قی و اسهال بمیرد اما اگر بعد موقوف شدن قی و اسهال و شدت حمی بعد زوال این اعراض صحیح
بمیرد پس درین مریض گاهی ورم در غشای دماغ و گاهی در میوکس ممبرین معده و گاهی در میوکس ممبرین امعا و گاهی نقل شین گرده و گاهی ورم
در ریه یافته میشود الاسباب سبب اعظم آن فساد هوا بود که اجزای سمیه در هوا پیدا میشوند یا بذریعه آینده و روند حاصل میشوند و هم از اسباب
فساد هوا اجتماع مردم کثیر در جائی خاص بود چنانکه در میله ها و تقاریب های عبادات مذهبیه اجتماع کثیر مردم در جاهای خاص میشود
چه از این فساد هوا قوی میگردد زیرا که در جائی مذکور انواع تعفونات پیدا میشوند و با هوا آمیزند پس هرگاه جوهر هوا فاسد یا مستعد
فساد بود از این اسباب فساد آن زیاده قوی میشود و این اجزای سمیه از هوا بذریعه ماکول و مشروب در استنشاق در بدن انسان رفته باعانت
اسباب دیگر قوی گردند و مرض مذکور پیدا میشود پس در اسهال و قی هم خارج شده این اجزا با هوا و آب مختلط شوند و با هر که ملاقی شوند آنرا مثل
خود فاسد کنند و همین سبب اکثر این مرض از یکی بدیگری میرسد آنچه اسباب اسهال اند درین وقت بسبب استعداد بدن و وجود فساد
هوا زیاده و قوی میشوند و هیضه پیدا گردد العلامات علامات ابتدائی بر یک نمط نمیباشند کسی را چند روز قبل از ابتلا باین مرض
ضعف و اذیت محسوس میشود و براز رقیق می آید و رغبت بسوی غذا قلیل و طعام کم هضم میشود و روز بروز رقت براز زیاده گردد و
تشنگی زیاده میشود لیکن حمی نمیباشد و بعد دو سه روز قی می آید و آنچه در معده از قسم غذا بود خارج گردد و بعد اسهال عارض شود و سوزش
و گاهی درد بجائی معده محسوس شود و عطش شدید گردد و چون آب زیاده نوشد در قی دفع شود و باز درآمدن شروع شود و در عضلات

بدن جمع شود اندر ساقین تشنج زیاده ظاهر شود و گوشت بدن متحلل گردد و جابجا چین در جلد بدن پیدا شود و نیز ناخنها و لبها و گاه به
رخسارها و گرد چشم سیاهی ظاهر گردد و نبض دقیق و ضعیف شود و هوا از دهن سرد بر آید و زبان نیز سرد و سفید بود و نفس سریع باشد
و درد ابتداءً عارض گردد و بول محتبس شود و در کدامی بیمار قبل از آمدن قی و اسهال هیچ تغیر مزاج ظاهر نشود بلکه در عین سلامتی قی و
اسهال عارض شود و گاهی فقط یک قی یا یک بار اسهال شده مریض هلاک میشود و چون وقت تشریح این مریض ابینند در معده و امعائش مثل
آب طبیخ برنج پر میباشد زیرا که این آب از خون جدا شده اینجا مجتمع میشود قبل خروج آن مریض مرده باشد انجام این مرض یا آنست که
قی و اسهال برطرف شود و مریض صحت یابد یا در حال جریان آن هلاک شود یا قی و اسهال بند شوند و حمی پیدا شود و از آن صحت یابد
یا بمیرد یا بعد این مرض ورم دماغ یا ورم ریه یا ورم معده یا ورم قولون یا ورم جگر یا ورم گرده عارض شود و علامات آن موجود شوند و چون این
مریض وقت شدت قی و اسهال و ضعف قوی که وقت استیلای برودت در باطن است میمیرد در تشریح دیده میشود که خون منجمد در دل و در شرائین
کبار که جانب چپ یسار دل اند و هم در ریه یافته میشود یعنی شرائین بوز رجادت میگردد و بسبب انجماد این خون امکن نبود که در شرائین صغار
رود زیرا که راه دوران جریان آن بند شده و چون تب بعد استحالت عارض شود و بسبب گرمی آن قدری خون رقیق شده در آن جاری
شود پس قطعات خرد از این خون منجمد بذریعه شرائین و عروق در هر عضو که میرسند و در آن متمکن میشوند گردانیده انفلاق میشوند و ورم پیدا میشود خواه
در دماغ بود یا در اعضای دیگر **العلاج** هرگاه این مرض بجائی شایع باشد که کسی را اسهال عارض شود پس باید فهمید که هیضه شروع شده پس
فوراً به تدبیر آن کوشند لیکن اگر بسبب بدهضمی طعام بود آنجا انتظار رفع بدهضمی طعام کرده بند کنند پس فوراً افیون دو گرین با دو ایل جات
مثل مرچ سیاه و سرخ و حلتیت و کافور و مسکات یعنی هر چه میسر آید آمیخته بخورانند و اگر از شراب محتاط نباشد همراه افیون شراب براندی از نصف
اونس تا یک اونس نوشانند و سلفیورک ایسڈ دایلوٹ یک درم با بست و چهار اونس آب ساده حل کرده وقت تشنگی نوشانند چنانکه برای
تسکین عطش آب نوشانیده میشود نوع دیگر سلفیورک ایسڈ دایلوٹ بست قطره کلارک ایتهر از نیم درم تا چهل قطره با هم آمیخته آب ساده
که یک نیم اونس بود آمیخته بعد دو دو ساعت نوشانند لطیف دوا اگر همراه این و اسپرٹ لونڈر کمپوند هم نیم درام شریک کنند خوشبو و گوارا شود
و اگر از این هم اسهال بند نشود کاشک نمره چهارم حصه گرین کشته اکث بلاڈونا تا سوم حصه گرین حب بسته بخورانند بعد دو دو ساعت
سه بار همین قدر دوا در هر بار خورانند و درمیان خورانیدن آن سلفیورک ایسڈ ندهند و الا فایده آن ضایع و نقصان پیدا خواهد شد
بلکه وقت تشنگی تجویز رقیق یا شیر آب ساده یا تنها آب ساده نوشانند و چون سیاهی بر ناخنها و دیگر اعضا ظاهر شود بعد آن افیون
زنهار زنهار ندهند بلکه در این وقت زنجبیل سوده بر بدن مالش سازند و شوربای رقیق لحم هر لحم که باشد خواه از مرغ یا بز یا ضان یا گاو
درست کرده بعد یک یک ساعت بنوشانند و اگر قی آید از آن اندیشه نکنند و باز نوشانند تا قدری غذا با عضا رسد امونیا کاربناس سه
چهار گرین با آب کافور که یک نیم اونس باشد حل کرده بعد دو دو ساعت بنوشانند و قدری سلفیورک ایتهر بر پارچه یا شیشه در هوا بو یا
تا قوت بدل رسد و تشنج هم کم شود و همچنین تا سپرٹ ایمل نیتریٹ سه چهار قطره بر پارچه سفید انداخته قریب بینی و دهن نهاده بو یانیدن برای گرم
کردن اعضا و دفع سیاهی اطراف و تسخین و تقویت تنفس بسیار مفید است و این دوا هم مثل کلاکرام است و از اول مرض کنین بذریعه زرقه

از جانب وحشی بدن خواه از بازو یا ساق در بدن سانند و تکمید بطن نمایند و بهتر برای تکمید آنست که تخم کتان و تخم خردل ساییده با آب سرشته
بر پارچه آلوده بر معده و گرده نهند و تپاس ایسیٹیاس برای ادرار بول نوشانند و هرگاه اعراض هیضه از قسم اسهال و قی بند شوند و حمی
عارض گردد علاج حمی و دیگر اعراض موجوده آن نمایند و بدانکه چون درین مرض از آمدن قی زیاده تکلیف میشود لهذا وقت افراط آن کیلومل از ده گرین
تا پانزده و بست گرین یکبار نوشانیدن بسیار مفید است و اگر بعد خورانیدنش هم قی بند نشود و اسهال برنگ زرد و سبز نیاید بعد هشت
ساعت باز کیلومل به مقدار سابق بدستور سابق موافق عمر مریض خورانند هرگاه بعد هیضه حمی آید و سرسام شود درین وقت هم خورانیدن
کیلومل بدستور سابق نهایت مفید است لیکن هرگاه کیلومل دهند بعد آن سلفیوک ایسڈ نه دهند الا مضر خواهد شد اگرچه برای قی هم خورانیدن
کیلومل بهتر است تا بعد وقوع حمی خورانیدن آن واجب است و اگر بدهضمی طعام با هیضه مجتمع بود از شروع مرض اول علاج بدهضمی نمایند این دوا
درین وقت بسیار مفید است سفوف و عرب مرکب چهل گرین تنکچر افیون ده پانزده قطره یا افیون نصف گرین با آب حل کرده برای احتیاط
از شراب نوشانند ایرومیٹک اسپرٹ امونیا نیم درام برای شراب خوار و برای مجتنب از شراب امونیا کاربناس پنج گرین در آب حل کرده بنوشانند
که ازین بدهضمی و قی نفع خواهد شد بعده سلفیوک ایسڈ با آب حل کرده بنوشانند یا سلفیوک ایسڈ و کلارک ایتهر هر دو با آب آمیخته بنوشانند و بعضی
اطبا نوشانیدن سه چهار قطره روغن حب السلاطین همراه افیون خالص کمی دو سه گرین باشد در هیضه مفید بلکه واجب میدانند لیکن
مفید این رساله میفرمایند که اگر در تجربه صحت قول ثابت شود مضائقه ندارد و ایضا یک طریق علاج این مرض آنست که چون هیضه
شود و آب از خون جدا شده در قی و اسهال خارج گردد اول کمپیٹ سلفاس از دو سه گرین تا پنج گرین همراه سلفیوک ایسڈ ڈائلیوٹ که ده پانزده قطره
بود حل کرده همراه آب ساده چند بار موافق احتیاج بعد دو دو سه سه ساعت بنوشانند هرگاه علامات ضعف و کمزوری ظاهر شوند و بدین
تهر بامینر ثابت شود که از خون حرارت کم شده لائکر امونیا ایسیٹیٹس نفع شان شد طریق استعمال لائکر امونیا ایسیٹیٹس در هیضه بای وقتیکه بعد
اسهال و قی ضعف و کمزوری ظاهر شود این است که از دو درام تا چار چار درام لائکر امونیا ایسیٹیٹس همراه آب ساده که ضعف دوای مذکور باشد
آمیخته بعد یکیک یا دو دو ساعت بنوشانند و اگر ضعف بحد قصوی رسیده باشد بعد نیم نیم ساعت یکیک دو دو درام لائکر امونیا ایسیٹیٹس
بدون امتزاج آب بنوشانند بالجمله حد استعمال آن آنست که نبض محسوس شود و قوی گردد و سردی جلد و تنفس زائل شده آثار قوت ظاهر شوند
ایضا در وقت طریان ضعف و ظهور حالت کلاپس ماء اللحم یعنی آب یخنی رقیق القوام نیم گرم بار بار بنوشانند و بر اعضا و عضلات بدن روغن زیتون مالیده
نمایند که از آن هم فائده تقویت و تسخین بدن حاصل میشود فصل یازدهم در ٹابس مسنٹریکا بفتح تای هندی و سکون الف و کسر بای موحده
و سکون سین مهمله و کسر میم و سین مهمله و سکون نون و فتح تای هندی و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و فتح کاف و سکون الف بمعنی
گداخته شدن بدنست بسبب مرض مسنٹری و آن ورم غدد های پرده مسنٹری است که ذکر آنها در تشریح امعا شده و ایضا گاهی نام کرده میشود
ٹابس آبڈومنال تهائی سیس بفتح و مد الف و سکون بای موحده و ضم دال هندی و سکون واو و کسر میم و سکون نون و فتح و مد الف و سکون لام
و فتح تای مثناة فوقانی و سکون های هوز و الف و کسر یای مثناة تحتانی و کسر سین مهمله اول و سکون سین ثانی یعنی سل که از شکم میشود
این مرض بکبار و صغار هر دو عارض میشود اما زیاده باطفال عارض میگردد هرگاه وقت شیر خوردن سوای شیر مادر مرضع شیر حیوانات

فصل یازدهم در ٹابس مسنٹریکا

یا دیگر اغذیه بخورند و این ورم بسبب نشستن چوبرکل یا فائبرین ناقص در غده های کیلوس شد که در غدد غشائی مسنتری هستند پیدا
و چون این جسم غریب در آنها میرسد بسبب آن راه آمد و رفت کیلوس در آن قلیل یا بند شود و بسبب آن کیلوس بخون نمیرسد و بیشتر بشکل
در خون پیدا نگردد و هر چه از دهن خورده میشود در خون نمیرساند شدن را کیلوس پس از آن خون کم و ضعیف گشته غذای لائق به بدن
نمیرساند پس بسبب آن بدن لاغر و نحیف میگردد و ایضاً چون اسهال درین مرض میباشد از آن هم ضعف و لاغری زیاده پیدا میشود
السبب سبب حقیقی ظاهر نیست لیکن سبب معد برای آن اکثر دیده میشود که از استعداد خنازیری که خاندانی بود هم این مرض پیدا میشود
و سبب فاعلی آن در سه امر منحصر است اول عدم میسر غذای جید و خوردن اغذیهٔ ناموافقه دوم میسر نشدن لباس موافق فصل و
آن رسیدن سردی به بدن سوم میسر نشدن هوای جید و ماندن طفل در مکانیکه هوای آن مرطوب بدبو باشد و هر طفل که شیر مادر صحیح
نیابد و اغذیهٔ نا مناسب باو خورانیده شوند اکثر باین مرض مبتلا میشود **العلامات** اول بار طفل از حالت طبیعی متغیر میشود باین طور
که گاهی قبض و گاهی لینت می آید و بعد اسهال رقیق بدبو جاری میشود و مخرج رقیق و سفید میباشد گویا طین قیمولیا با آب حل کرده شده
همچنین حال اشتها مختلف بود گاهی زیاده و گاهی کم و گاهی خواهش خوردن اشیائی ردیه مثل طین و غیره میکند چنانکه وقت تولد دیدان در شکم
خواهش خوردن اشیائی ردیه مینماید لیکن در هر حال هاضمه ضعیف میباشد آنچه میخورد آنرا هضم نمیکند و شکم طفل کبیر و مدور و سخت میباشد و چون
ورم غدد ها زیاده شود خصوصاً که مزمن و کرانیک بود از ظاهر کردن شکم طفل این ورم غدد ها زیر انگشتان هم محسوس میشود و همراه این علامات
بدن لاغر و ضعیف میگردد و اکثر در شکم طفل درد میشود چنانکه در زحیر میباشد تا فرق بینها آنست که درین حین شکم منتفخ باشد و طفل پاها را
بسوی بطن کشیده میدارد چنانکه در ورم غشائی آبدار شکم میکشد زیرا که درین وقت هم قدری ورم در غشائی آبدار شکم میباشد و گاهی این مرض
حاد و قوی الاعراض بود و مریض بسبب ورم حاد غشائی آبدار بزودی هلاک میشود و با اشتداد مرض سختی و عظم شکم زیاده میگردد و چنانکه در مرض
سل همگنان شده هر روز تپ می آید در اینجا هم می آید زیرا که هرگاه چوبرکل در غدد ها ملایم گشته ریم میشود بسبب پیدا شدن ریم تپ معلوم می آید و بعد این
اسهال رقیق زیاده می آید و در آن گاهی با اخراط خون و گاهی ریم و خون میباشد پس ضعف روز بروز متزاید شده مریض هلاک میشود و اگر مرض
کرانیک باشد و بسبب ورم کرانیک غشائی آبدار مریض در مدت دراز میمیرد و اکثر این مرض مزمن میباشد گاهی در آن مریض تا پنج شش سال
زنده مانده هلاک میشود و هلاکت علیل به لاغری و زیادتی ضعف میباشد گاهی همراه آن سل حقیقی که در ریه است هم شروع میشود چه هرگاه چوبرکل
درین غدد ها میرسد در ریه هم میرسد و از این مرض سل پیدا میشود و گاهی بالعکس اول چوبرکل در ریه یا طحال میرسد بعد درین غدد ها میرسد و درین وقت
بعد امراض مذکوره یا همراه آنها این ورم هم پیدا میشود و گاهی با ورم خنازیری که در گلو افتد هم این مرض پیدا میگردد و گاهی طفل مریض دو
سه سال باین مرض مبتلا مانده از علاج صحت مییابد و معرفت این مرض بسیار مشکل است چه اکثر علامات آن با امراض دیگر مشابه میباشد
خصوصاً وقت بر آوردن دندان یا خوردن اغذیهٔ ناموافقه هم اسهال پیدا میشود و همچنین بعض امراض حادهٔ اطفال که منهک قوت بوند مثل حصبه
و غیره هم اسهال و ضعف هضم پیدا میشود و همچنین بهائیدرو کیفلس هم ضعف و اسهال حادث میگردد و ازینجا ظاهر شد که اکثر علامات این مرض مشابه
با امراض دیگران اند و از ان اشتباه در تشخیص واقع میشود لهذا بیان علامت فارقه ضرورست و آن اینست که شکم طفل در دیگر امراض اسهال غائر و لاغر

بسیار باشد و درین مرض مقدار شکم عظیم و شکل آن بادی بیباشد **العلاج** اول تفحص سبب نمایند و بعده بدفع کردن آن کوشند مثلاً اگر
از خوردن غذای ردیه بود آنرا ترک کنانند و اگر از سبب هضمی خالص بود که وقت برورد نان بسیار غذای ثقیل بطفل خورانند و لشه آنرا اوسع
برود و هند و بهترین غذا شیر جید است که آنرا بطفل نوشانند و در هوای جید دارند و اگر مریض صاحب مقدار باشد امر فرمایند که در هوای تازه
دارند که در هوای مذکور ایودین و اکسیجن افزون که قسمی از اکسیجن قوی صاف است بسیار باشد بسبب آن خون نیرو وی قوی و صاف میگردد
و لباس موافق فصل پوشانند اهتمام نمایند که بشری شکم آن نرسد بنابراین فلالن بر شکم پیچند و ایضاً آرا روت همراه شیر یا همراه آب
نوشانند و ایضاً خورانیدن لحم چیلا تازه قیمه باریک کرده سه چهار درم یا نوشانیدن آب گوشت تازه خام یک یا دو اونس بایطور که آنرا کوفته
یا سائید در پارچه نهاده فشرده گرفته باشند موافق طفل بسیار نافع است خورانیدن کارن فلور یا زردک از آرد گندم برآورده باشند
آنچه مثل آن در معده نیرو وی هضم شود نافع است از ادویه سرپ یا پوفاسفیٹ آف لائم یا پار شیبیکسن میکل فود نوشانند بعده بین مورت آف
ایمونیا یا کالشیم میو پاس بهو ریهم لایق استعمال اند و بنسبت کالشیم میو پاس بهو ریام بعض اطبا نیست که آن چون کلس املاح کرده
از غذا اخراج میکند از آن غذا بمقدار طبیعی خودمی یاپسل این وارا همراه آب ساده حلکرده یا نبات یا شربت مناسب دیگر مستحیله
دو گرین تا پنج گرین بنوشانند یا آب حل کرده سرپ همراه شیر مستحیله بنوشانند لیکن باید که دو سه ماه متصل این وارا نوشانند زیرا که
مرض مزمن است تا ثیر دوا دران بدشواری ظاهر میشود و ایودائیڈ آف پاس نیم گرین همراه ایمونیا فیری سائٹریٹ اس یا همراه کنین فیری سائٹریٹ
نوشانیدن هم مفید است خورانیدن کاڈلیور آئل بسیار مفید است و کسیکه مجتنب از شراب نباشد اور ایورٹ وین نوشانیدن
برائی تقویت انسب است زیرا که آن اعانت بر تقویت جسم شکم هم مینماید برای حبس اسهال و دفع بادی آن همیٹرراج کلکرٹیا یک و گرین همراه
کرٹیا او پی ایٹیا که دو سه گرین باشد مستحیله بنوشانند و گاهی نوشانیدن همیٹرراج کلکرٹیا همراه ڈوورس پوڈر هم نافع میشود لیکن اگر عمر طفل
از یکسال کم بود ڈوورس پوڈر نهار نباید و شکم مرهم و پیا یی یا مرهم صابون مالیدن در دشکم کم میکند و ایضاً گاهی ست از روغن
جگر ماهی لوده از ان مالیدن شکم نافع است چه از مالیدن شکم درین مرض فایده ظاهر میشود پس اگر درد زیاده شود و تا مدت ایذا ماند و از آن
دانسته شود که ورم در غشائی بدار شکم عنقریب پیدا خواهد شد درین وقت پولٹیس تخم کتان خردل درست کرده بر شکم بندند یا پارچه فلالین
را در آب گرم تر کرده فشرده روغن تارپین بران پاشیده بر شکم بندند **فصل دوازدهم در ورم غشائی بدار** که در شکم بالای جمیع
احشا آمده و آنرا پیریٹونائٹس مینامند و این ورم گاهی در مقام خاص آن میباشد و این وقتی است که از ورم عضو خاص مثل معده و کبد
و امعا که تحت آن هستند غشای مذکور متورم شود زیرا که گاهی همراه تحویحاوی هم متورم میگردد و گاهی جمیع این غشا این ورم پیدا میشود
و این ورم هم بر دو قسم است یکی اکیوٹ یعنی حاد قوی دوم کرانک یعنی مزمن ضعیف تا هرگاه این ورم حاد بود و بیمار بمیرد آنچه در تشریح دیده شد
اینست که در بعض مواضع این غشا سرخ میشود بسبب آمدن خون در آن و درین وقت آب کثیر در آن پیدا میشود و در بعض مواضع
لفف مثین در آن میباشد رنگ آن سفید میگردد بسبب اینکه مواد در ان اخل و مجتمع میشود و هم بعضی ازین مواد که ماده ریم است بر سطح آن
مجتمع میگردد ازین سفید تر میشود بسبب آن آنچه ماده ازین لفف مثین جدا میشود بر امعا میرسد و ازان ماده غشائی تازه پیدا میشود

فصل دوازدهم در ورم غشائی آبدار

واین غشائی جدید براه معا چسپیده میگردد پس واهم درین هم وقت تشریح یافته میشوند یکی آب عمیق که آن گاهی صاف مثل آب جاده
بوده گاهی سفید کدر باشد گویا طین قیمولیا یا آب محلول است وگاهی سفیدی آن مشابه برهم مخروج با آب باشد دوم غشائی جدید
اول نرم ولزج مثل صمغ محلول با آب میباشد بعد غشا میگردد والاسباب رسیدن زخم چنانکه در شکم کسی ضربه از قسم تیر وکارد وشمشیر انداز
یا کدام حیوان از قرن خود زخمی سازد واز رسیدن صدمه ضربه وسقوط واز رسیدن سردی خصوصا عورات را وقت جریان حیض ونفاس
یا ساقط شدن حمل این مرض زیاده حادث میشود واز زیاده نوشیدن مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین وکلوی
وجیلپ واز شگافته شدن زخم امعا هرگاه جمیع طبقات آن شگافند وانچه در امعا است درین غشا ریزد وگاه انفجار مثانه ومجتمع شدن
بول درین غشا وهم از ورم مثانه که بعد برآوردن سنگ از آن بذریعه دستکاری پیدا میشود وهم از ورم کبد هرگاه ریم از آن بعد انفجار بطور
براین غشا ریزد واز طحال هرگاه آن بکدام سبب شگافته شود وخون از آن خارج شده براین غشا افتد واز ورم امعاء گاه ورم آن از
سیکم سمیرن تا غشائی خارجی آن عام شود تا این غشا رسد وهم از شگافتن بطن چنانکه برای صلاح امعاء در بعض اقسام قولنج گاهی
در علاج نوبت به شگافتن بطن میرسد وهم هرگاه از آله سوم به شر وکار برای اخراج مائیت در شکم زخم میکنند این مرض پیدا میشود وگاهی
صورت این مرض اختناق رحم یافته میشود **العلامات** مریض بر پشت خوابیده ماند و پاها را بسوی شکم میکشد تا بسبب آن شکم منتفخ
شود ونفس صغیر متواتر باشد بر چهره بیمار انخراط واثار قلق واذیت ظاهر بوند ونبض سریع ودقیق بود واکثر با صلابت باشد مثل تار
آهن تپ میباشد وشکم عظیم میشود واز غمز کردن بدست از آمدن سرفه وقی از تنفس عظیم از آمدن عطسه درد زیاده میگردد زیراکه ازین امور حصه
ضطکاک بعضو متورم زیاده میرسد چون بیمار بر پشت خوابد این وقت بر شکم بالائی ناف قریب سه چهار انگشتان دو صورت بطن را دریافت نما
ازین مواضع آواز جسم مجوف مملو بهوا که آن امعا اند محسوس شود وبر هر دو پهلو وزیر ناف آواز جسم مصمت شنیده شود زیراکه درین صورت آب
زیر امعا می آید پس تا جائیکه امعا باشند آواز هوا مسموع میشود جائیکه آب است آواز جسم مصمت شنیده شود وهرگاه بیمار بر پهلو خوابانند این وقت
بر هر پهلو که چسپیده اگر دست زنند آواز جسم مصمت می آید زیراکه آب درین پهلو می آید وبر پهلوئی مخالف آن چون دست زنند آواز هوا مسموع میشود
زیراکه اکنون امعا باین سو می آیند ازین تجربه دانسته میشود که آب در شکم با ورم غشا مجتمع است این علامات ضروری ولازم این مرض اند اما
غیر لازم پس آن قی است وعسر بول زیراکه هرگاه ورم این غشا بالائی معده رود قی می آید چه او معده را غمز میکند وهرگاه بالائی مثانه رود
بول بدشواری می آید بدانکه دشواری بول از چهار سبب درینجا پیدا میشود اول اینکه چون ورم این غشا تا مثانه میرسد بسبب آن انچه ماده وا نیز
از ورم میرسد دران عضلات مثانه ورباطات آن باهم می چسپند واز آن بدشواری منقبض می شوند دوم اینکه گاهی از ورم غشائی که بر
این عضلات مثانه هم متورم شده مثل مفلوج از حرکت باز میمانند سوم آنکه از شدت درد شکم وهوا شکم هم انچه برای راقت بول معین می شد
ازین فعل خود باز میماند چهارم آنکه درینحالت بول کم هم پیدا میشود واز این برای دفع کردن بول حاجت بسوی قوت قوی داعی میشود
وچونکه درینحالت قوت ضعیف میباشد پس عدم قوت هم دشواری در آمدن بول پیدا میشود وانچه از اختناق رحم می افتد در آن مریض
پاهای خود را بسوی شکم نمیکشد زیراکه درینجا ورم نمیباشد وهم آواز جسم مصمت اینجا از شکم نمی آید زیراکه اینجا هم ورم در شکم نمیباشد اگرچه بکمال

آهستگی بر شکم نهاده خواهند که قدری حرکت دهند مریض زیاده اظهار اذیت میکند و اگر بقوت حرکت دهند شکایت نکند انجام این مرض یا آنست
که عوارض شدید رفته رفته در پنج شش روز برطرف شوند و صحت گردد یا اینکه مریض بمیرد و غیر که بمیرد حالش نیست که گاهی از مدت پنج شش
ساعت تا دو سه روز میمیرد و گاهی زیاده مدت میکشد **العلاج** اگر مریض قوی باشد فصد گیرند و بر شکم جائیکه صلابت درد زیاده بود زلو
چسپانند و کلومل و افیون خورانند تا که دهن جوش کند و چون زخم زلو بند شود پارچه فلالین بآب گرم ترکرده فشرده روغن تارپین آن
پاشیده از آن تکمید سازند و اگر درد زیاده بود برای تسکین جمع افیون دو یک گرین بگیرد در میان مدت خوردن افیون و کلومل خورانند و از
زیادتی مقدار افیون اندیشه نکنند زیرا که بسبب سختی و شدت مرض اثر افیون کمتر ظاهر میشود و اگر مریض ضعیف باشد در آن فصد زنهار
نگیرند و عوض آن تعلیق زلو بر شکم اکتفا نمایند و عوض کلومل برخورانیدن تنها افیون اکتفا نمایند که بعد دو یا سه یا چهار چهار
ساعت و یک گرین آنرا خورانیده باشند زیرا که خورانیدن کلومل برای بریدن استیصال غشائی جدید بوده و چونکه در مریض ضعیف
ماده هم ضعیف و کم میباشد که لیاقت تولید غشا ندارد بلکه از آن ریم تنها پیدا میشود و کلومل ریم را زیاده میکند از این جهت آنرا در اینجا استعمال
کردن مناسب ندیده ترک واجب کرده شد و چون زخم زلو خشک شود در آن وقت چنانکه برای مریض قوی بنا بر تکمید امر شد اینجا هم موافق
آن امتثال نمایند و در آخر مرض هرگاه شدت عراض کم شود پلاستر از بیش (؟) ملیس بر شکم نهند تا آب در شکم کم گردد و در این وقت زنهار مسهل ندهند که
مضر است بلکه دوای مدر البته نوشانند و غذا وقت شدت مرض جائز نیست و بعد حصول افاقه و خفت عراض اگر مریض قوی باشد
و اشتها زیاده بود چنین غذا دهند که از آن خون قوی گرم پیدا نشود مثل اینکه آرا روت یا ساگو دانه را همراه آب پخته بخورانند و اگر مریض
ضعیف بود برای آن غذائی که سهل الانهضام و مقوی بود مثل شوربای لحم یا شیر ممزوج با آب و ساگو دانه همراه شیر پخته بخورانند و گاه گاهی
این ورم کرانیک یعنی مزمن بود خواه از اول باشد یا بعد اکیوت یعنی حاد مزمن کرانیک شود پس این وقت که از اول ضعیف مزمن پیدا شود
اکثر حدوث آن بسبب چوبرکل میباشد که از خون جدا شده اینجا می افتد چنانکه در دیگر اعضا در امراض آنها مثل ورم طحال پیدا میشود
و مخصوص همین غشا بوده در اعضائی دیگر نبود و گاهی همراه امراض دیگر اعضا مثل ورم طحال اینجا هم می آید و ورم پیدا میکند و بعد تشریح
دیده میشود که درین غشا مثل دانهای کنجد یافته میشود و غالب محل آن غشائی پشت امعا بوده باشد که مولف از عروق شرایین
است و آن غشا در غشائی آبی با ریم میباشد لیکن بسبب برآمدگی ورم آن چنان ظاهر میشود که در غشائی آبی است و گاهی که ورم مرض
از ورم غدد مساریقی که مذکور شد و کسی از مرض سل این ورم غشائی آبی پیدا میشود و این وقتی بود که انتقال میشین میوکس ممبرین امعا
تا هر سه غشائی دیگر که بالائی آن در امعا هستند برسد از ورم مجموع اغشیه امعا غشائی آبی هم متورم میگردد و هم از رسیدن مهره
و ضعفا این مرض پیدا میشود **علامات** چونکه مرض ضعیف است علامات و اعراض آنهم در اول چنان خفیف بود که استدلال
از آن بر مرض دشوار بود لیکن غالبا شکم بر ناف قدری منتفخ و عظیم میشود و قدری در آن درد و اذیت میباشد اما چون مرض شدت
کند و قوت گیرد اعراض ظاهر شوند و از انگشت زدن بر ناف بر شکم و از جسم صمت می آید روز بروز مریض لاغر و ضعیف میگردد و پیاپی
قدری بخار ظاهر میشود و بر اطراف حرارت محسوس گردد و چون شکم زیاده عظیم شود حمی و قبض شکم و حرارت اطراف و بدهضمی طعام پیدا گردد

دلیل بر نیست که زمان انتهای مرض هلاکت علیل است لیکن اگر این ورم بسبب زخم یوکس یعنی امعا باشد درین وقت عوض زحیر شکم اسهال بود و هرگاه آب درین غشا زیاده مجتمع میشود تنفس دشوار میباشد زیرا که امعا بسبب اجتماع آب بالا میروند و معده و کبد را غمز میکنند و این همه پرده شکم را غمز کنند و آن پرده قلب را از حرکت مزاحمت میکند لهذا اعسر تنفس و دشواری در حرکت قلب عارض میشود چه وسعت محل حرکت هر دو تنگ میشود و از ین و ضرر که بتنفس و حرکت قلب هستند مریض کمال متاذی میباشد اگر این اذیت بعلاج رفع نکرده شود مریض بغشی کرده هلاک گردد علاج اگر از اول جای از شکم در دو سختی باشد بر آن لوچسپانند و بعد خشک شدن زخم آن از آب گرم و روغن تاپین تکمیسار زند و چون درد کم شود پلاستر زنبیش مگس بار بار زنند تا بدر یختن آب شکم کم شود و دوا و مدره بول نوشانند و هرگاه زخم پلاستر رفع گردد مرهم ایوڈین بر شکم تمادسا زند و روغن ماهی سرپ فیری ایوڈائیڈ بعد گذشتن دو ساعت بر خوردن غذا خورانند و ایوڈائیڈ پتاس پنج گرین تنها یا با رسلیپو که شا نزدهم حصه گرین باشد همراه آب حل کرده بالنقوع قصب الذریره یا همراه دیگر دوای تلخ مثل سب آملہ نوشانند تا مدت دراز زیرا که مرض مزمن است و هرگاه قبض شکم باشد برای ازاله آن اول حقنه دهند یا بچه پیشتر برای صاف کردن امعا نسخ حقنه های لینه مختصر نوشته شد اند و اگر از آن کار بر نیاید مسهل خفیف مثل سفوف جلیپ کمپونڈ هرگاه آنرا قلیل الوزن دهند چون از ین تدابیر فایده ظاهر نشود و آب کثیر در شکم جمع بود از نشتر و کار که آله مشهور است آب از شکم بر آرند و غذای مقوی سهل الانهضام مثل شوربای لحم شیر تازه گاو و آراروت و ساگو دانه و انچه از تره یا مدر بود مثل خیار و خیارزه و کدو دار و برگ پالک پخته بخورانند

فصل سیزدهم در استسقا

و آن در کتب عربیه طبیه بر سه قسم بود یکی زقی و دیگر طبلی و سوم لحمی لیکن طبلی ثابت نیست و در کتب انگریزی مذکور نیست اما زقی که در آن آب در شکم مجتمع میشود و آنرا بزبان انگریزیه اسکاس بفتح الف و سکون سین مهمله و فتح کاف و سکون الف و سین مهمله ثانی بمعنی مجتمع شدن آب چه خریطه غشای آب دار است مینامند در لغت انگلش و لاتین اسکائیتس و گاه ایسیتس هم گویند این آب گاهی صاف مثل آب چاه میباشد درین وقت غشا از نفل سینی خالی بود و گاهی کدر بود که قدری سفیدی بآن ممزوج بود و این سفیدی از نفل سینی سابق جدا شده بآن مختلط شده باشد الاسباب سبب آن گاهی ورم غشای آبدار بود چنانکه مذکور شد و زمانی از ورم جگر هرگاه مقدار آن صغیر جرم آن صلب گردد یا ورم سرطانی سخت که گینسر است در آن پیدا شود عارض میگردد و وقتی از ورم سرطانی لبلبه گاهی از ورم عظیم سختی طحال جای ورم گردد و هم از کمزوری خون هرگاه سفیدی آن زیاده پیدا شده باشد میگردد العلامات انچه از ورم غشای آبدار افتد علامات ورم غشای مذکور در آن موجود بوند و انچه از دیگر ورم های اعضا که قبل حدوث این مرض شده باشند پیدا شود و ران چند روز بعین قدر محسوس نشود که زیر ناف قدری اذیت بود و طعام بخوبی هضم نشود و اشتها کم باشد بعد و زیر شکم منتفخ و عظیم میگردد چون بیمار بر پشت خوابد شکم آن بالای ناف انگشت زنند آواز جسم مجوف پر هوا می آید و بالای هر دو پهلوی آن و زیر ناف از زدن انگشت آواز جسم مصمت می آید هرگاه بر پهلو خسپد بر هر پهلو که دراز شده باشد از انگشت زدن آن جسم مصمت آید زیرا که درین صورت خاص آب شکم بجانب پهلوی آید از جانب پهلوی دیگر آواز جسم مجوف پر هوا از ضرب انگشت بر می آید زیرا که درین وقت امعا باین سو می آیند و در شکم درین وقت درد و تب نمیباشد زیرا که وجع و حمی از لوازمات ورم اند و درین صورت سوای امتلای آب ...

ورم نیست و چون آب زیادہ در شکم مجتمع شود آنزمان تنفس دشواری بود و حرکت قلب هم بخوبی حاصل نشود زیرا که محل حرکت آن
از مزاحمت پردہ شکم و اعضائی دیگر آن بسبب زیادتی مقدار آب تنگ شدہ چنانکہ تشریحہ در فصل سابق توضیح آن نوشته شده و مریض
روز بروز لاغر و ضعیف میگردد و از اجتماع و کثرت آب شکم این قدر عظیم میشود که جلد ظاهر آن مثل آئینه می درخشد و عروق در آن نمایان میباشند
و سبب درایی عروق آنست که بسبب کثرت آب شکم از اندرون انقدر نوبت انضغاط شکم رسیده است که آنچه خون از رهرو پابسوی ال ان
اندرون شکم بذریعه ورید کبیر میرفت رفتن آن از اندرون ممنوع میشود پس بذریعه ریشه های این ورید که در جلد شکم بود بسوی قلب میرود
ازین سبب این ریشه ها کشیده محسوس و نمایان میشوند و چونکه خون درین وقت از پاها بدشواری و تاخیر میرود لهذا از طول مکث آن کثیر
از خون عروق جدا شده در گوشت پاها میرسد و پاها متورم میشوند و همین سبب در استسقائی زقی ورم در پاها یافته میشود و در چهره و دست ها
نبود و این مرض بچند امراض مشتبه و ملتبس میشود مثلا هرگاه مثانه در مرض حبس البول عظیم و متورم میشود این مرض مشابه گردد و هم با ورم
غشائی آید و هم از مرض او و یرین دراپسی بضم الف و سکون واو اول و کسره واو ثانی و سکون یای تحتانی و کسر رای مهمله و فتح یای تحتانی
و سکون نون و کسر دال هندی و فتح رای مهمله و سکون الف و بای موحده فارسی کسر سین مهمله و سکون یای تحتانی که بمعنی مجتمع شدن آب
در اوویری که محل و خانه پیدا شدن بیضه در عورات است و هم از حمل هرگاه در حمل آب کثیر در رحم پیدا و مجتمع شود چنانچه حقیر یکبار
زنی را دید که وقت حمل شکم آن بسیار کبیر بود و وقت ابتدای درد اول آب چنانکه از دهن مشک میریزد از فرجش جاری شد و ورثه آن
خائفانه نزد حقیر آمده بیان کردند آنها را تعلیم و تسکین کردم من بعد مخاض جاری گشت و صبیه پیدا شده و هم هرگاه از احتباس حیض چند ماه
خون حیض در رحم جمع شود و مرض حاملہ پیدا گردد هم ملتبس میشود و درین وقت تفرقه باین نحو کرده شود که در عظم مثانه که از احتباس بول باشد
پیشاب قلیل قلیل می آید یا نه آمده باشد و درین مرض احتباس بول نمیباشد دوم آنکه هرگاه انگشتان بر مثانه زنند آواز جسم مصمت
وسط البطن که محل ماندن مثانه است تنها می آید از هر دو پهلو آواز جسم مجوف هوا دار می آید زیرا که در احتباس بول آب در مثانه فقط میباشد
در شکم عام نبود و اگر مریض بسبب جهل خود بنظر اینکه قطره قطره از بول بار بار می آید بگوید که مرا بول بسیار می آید از جهت شک در تشخیص مرض
واقع شود درین وقت قاثاطیر در مثانه انداخته اخراج بول کرده تجربه کنند تا یقین حاصل شود زیرا که در صورت احتباس بول بعد خلال قاثاطیر
بول می آید خواهد آمد و انداز عظم مثانه بیطرف شده نبودن استسقا ثابت خواهد شد و از ورم غشائی آید تفرقه بعلامات مختصه آن که حمی
و درد و غیره اند کرده شود و از مرض اوویرین تفرقه باینطور کرده شود که اوویرین از یک جانب خاص که جانب یمین یا یسار باشد است
شروع میشود و بتدریج تا جانب دیگر میرسد دوم اینکه این مرض مختص بعورات است و تفرقه از حمل باینصورت ممکن است که در حمل اول سختی و
زیادتی خاص در وسط البطن که محل وجود رحم است شروع میشود و همین جا آواز جسم مصمت از زدن انگشت پیدا میگردد و لیکن از پهلوها
آواز جسم مجوف می آید دوم اینکه زیادتی آن بتدریج و تاخیر باشد سوم آنکه بعد چهار ماه حرکت طفل و آواز قلب آن ظاهر میشود و چهارم حیض اکثر
در حمل محتبس بود و در مرض احتباس حیض حیض چهار اول احتباس حیض بود دوم آواز مصمت از زدن انگشت خاص بمحل رحم مسموع شود
و بر پهلوها آواز جسم مجوف باشد چنانکه در ایام حمل میباشد علاج اول بر دفع کردن سبب پردازند و آن اخراج و تقلیل مائیت است

پس اگر این استسقا از ورم کبد یا طحال یا البلیہ یا دیگر اعضا کہ مثل آنها در شکم اند حادث شدہ باشد درین وقت اول مسہل دہند تا فساد
اعضای مذکورہ و آب شکم ہر دو خارج و دفع شوند پس اگر از فساد جگر باشد درین وقت کالومل چہار گرین سفوف جیلپ کمپونڈ از
چہل گرین تا یک درام خورانند نوع دیگر کالومل چہار گرین سفوف اسکامنی از پنج گرین تا دہ گرین بخورانند ایضا کالومل چہار گرین سفوف
اسکامنی یلاپ یک درم نصف گرین سفوف ساختہ بعد چہار یا شش یا ہشت ساعت بخورانند تا کہ اسہال رقیق شود و درین مرض اگر
مریض قوی بود در روزانہ مسہل دہند تا کہ بہر دو روز آب از شکم بذریعہ اسہال خارج شود و اگر ضعیف بود یک و بہمین طریق مسہل
و یک و در بہ مدرات نوشانند بدین طریق کہ پتاس بائی تارٹراس از نیم گرین تا نصف درم پتاس اسیٹاس و گرین پتاس نائٹراس
پنج گرین آب جلکدہ بعد سہ یا چہار چہار ساعت نوشانند اگر مریض از شراب مجتنب نباشد سپرٹ اسکوئیل و سپرٹ ایتھر نائٹریک نصف
نصف درم بآن اضافہ کردہ نوشانند کہ از ان نفع عظیم میشود ایضا الاتریل ہیلاج چہار گرین سفوف اسکوئیل یک گرین سفوف ڈیجی
ٹیلس یک گرین کشر اکسٹ ہائی ساٹمیس پنج گرین ہمہ آمیختہ یک حب بعد چہار چہار یا ہشت ساعت بخورانند بعد از روز دوم
باز مسہل دہند بانچہ نوشتہ شد و این نسخہ کہ در آن ہیلاج است برای استسقا زقی ہرگاہ با ورم غشائی ریشہ دار کبد یعنی کہ از آن
مقدار کبد صغیر شدہ باشد زیادہ مفید است اگر بسبب ورم طحال بود در ان مسہل از سفوف جیلپ کمپونڈ یک درم و سفوف ریوند یک
درم سفوف کلمبا یک درم و پتاس بائی تارٹراس یک درم فیری سلفاس دو گرین ہمہ را باریک سائیدہ باہم آمیختہ ہشت حصہ کردہ
نگہدارند و یک یک حصہ از ان بعد شش شش ساعت بخورانند تا کہ اسہال رقیق پیدا شود پس اگر از اسہال رقیق ضعف پیدا شود
دیگر مسہل موقوف داشتہ مدرات موافق نسخہ اول نوشانند انچہ در آن ہیلاج است ندہند کہ از استعمال ہیلاج در استسقای ورم طحال
خوف انفجار طحال بسبب ضعف آن میباشد بعد نوشانیدن مدرات روز دیگر باز مسہل دہند و بہمین ترتیب اسہال داد و ادرار
درین قسم ہم کردہ باشند تا کہ بالکلیہ آب از شکم خارج گردد و صحت حاصل شود و نوشانیدن پتاس آیوڈائیڈ یا ایمونیا میوریاس از یک تا
پانزدہ گرین بکیرند ہر گاہ استسقا بسبب ورم جگر بود مفید میباشد کہ از ان ورم جگر برطرف میشود و ادرار زیادہ میگردد کہ از ان آب در شکم
کم میشود و نہادن مرہم ایوڈین بر شکم درین قسم استسقا خواہ از جگر بود یا از طحال باشد بکمال مفید است لیکن اگر از ورم جگر بود بر جگر و اگر از
ورم طحال بود بر موضع طحال ضماد سازند و ہمچنین مرہم بنائی ڈائیڈ کہ بہر گونہ ضماد کردہ میشود درین قسم استسقا بر این اعضا ضماد کردن
و زیر آفتاب نشانیدن در ہر دو سبب مفید میباشد چون بادویہ کار بر نیاید بزل نمایند بعد تمامی دوا انچہ طول البطن آلہ ہر دو کار در
شکم انداختہ از ان آب را بیرون رانند و وقت بیرون آوردن ہر دو کار از شکم و جاری شدن آب از شکم باید کہ یک پارچہ طویل بر شکم نہادہ
آنرا بجانب پشت ببندند یا امر فرمایند کہ دو کس سر آنرا گرفتہ از پس پشت بطور می کشند کہ امعا بر زیر نیایند زیرا کہ وقت بودن آب
در شکم امعا بالا میروند پس اگر حفظ از فرو آمدن آنها درین وقت نکردہ شود پس ہر قدر کہ آب خارج خواہد شد بسبب خلو مکان امعا فرو
خواہند آمد و از ان ہنرچم بند خواہد شد خروج آب ممنوع شود و بعد اخراج آب از شکم ہم عصابہ عریض بر شکم بربندند تا خون عروق
کم آید و آب کم پیدا شود و از عوارض دوران سر و غشی بلکہ موت امان شود زیرا کہ چون وقت پیدا شدن آب در شکم احشا زیادہ منغمر میشوند

ازین سبب خون بسوی احشا کم می آید و چون غافر احشا که آب است در شکم نماند از وسعت محل آنها بر مقدار طبیعی خود رجوع کنند
و دفعةً خون کثیر باین سو می آید و بسوی دماغ کم میرود از غیبت آن کثیر فقط ازان نگه داشته شود و دوران سر عارض گردد و نقل قلب کثیر سرعت
ازان غشی می افتد و بسبب ضعف این غشی اکثر مودی بسوی موت میشود و احتمال عصابه از همه بدنها امان میکند و غذا این مریض
... ازو فضا مثل شوربای لحم و نان تنک ساگودانه با شیر تجویز انند از نیز ها آنچه ملین این بود مثل برگ پالک یا
مثل خیار و خیارزه و امثال آنچه تجویز انند قسم دوم استسقاء لحمی آنرا در لغت گریک آناسارکا به فتح و مد الف فتح نون و سکون الف فتح
سین مهمله و سکون الف و راء مهمله فتح کاف و سکون الف یعنی در آمدن آب بجلد بدن و گوشت مینامند حقیقت این مرض آنست که
آب از خون بتوسط عروق خارج شده در غشائی خانه دار که در تمام بدن منتشر است هم در لحم بدن مجتمع میشود و ازان مقدار اعضای
بدن عموماً زیاده میگردد خصوصیت عضو خاص نبود چنانکه در قسم اول باشد الاسباب سبب آن یا زیاده ماندن خون در عروق بود که
در دوران خود وقت معاودت بسوی قلب بسبب وجود کدام مانع بر وی ممنوع گردد چنانکه در مرض غشائی قلب بسبب امتلا
قلب خون میرود در مرض بعضی اشتها بسبب ... بودن یا از خون در شش مبرد یا زیاده شدن آب در خون بود و این وقتی پیدا میشود
که گرده و جلد از کار خود که اخراج مائیت از خون در عرق و بول است قاصر شوند چنانکه وقت رسیدن سردی بر بدن می افتد ...
آب از خون بتوسط عروق جدا شده در غشائی خانه دار و گوشت بدن جمع میشود یا بسبب کم گردیدن خون بود چنانکه در ورم طحال و ورم
بر جال و نسوان هر دو یا عورات را خاص وقتی که از فساد رحم سفیدی در خون پیدا میشود حادث میگردد علامات اول زیاده
مقدار گوشت در تمام بدن پیدا میشود و چون آنرا با انگشت فشار کنند گوئی در لحم پیدا میگردد تا دیر اثر آن در لحم باقی ماند و جلد بدن
خشک میباشد و بول کمتر آید و بودن تپ درین مرض ضرور نیست پس اگر بمشارکت اعضائی دیگر مثل قلب و گرده افتد علامات
امراض آنها موجود بوند مثلاً هرگاه بسبب مرض قلبی بود طپش قلب سرعت حرکت قلب و نبض و تواتر آنها شاهد بود و اگر بسبب
فساد ریه باشد چنانکه در ربو عسر نفس شاهد بود و اگر از مرض گرده بود در محل گرده درد بود و ورم در استسقای کلوی بر روی زیاده و
عام میگردد و آنچه از کم رسی خون بود در آن زبان و موکس ممبرن چشم سفید بوند و رنگ بدن مائل بزردی باشد و دیگر اسباب مثل
امراض قلب و گرده بآن موجود بوند علاج آنچه بسبب امراض قلبیه بود در ان مسهل دهند با نچه در قسم اول نوشته شد و همچنین دوائی
که در آن دجی تلیس است بنوشانند ایضاً پل هیدراج سه گرین سفوف اسکوئیل یک گرین سفوف دجی تلیس نصف گرین را
سته باخورانند و یک وزن مسهل یک وزن مدر بنوشانند تا که صحت شود ایضاً مدر پتاس ایسی تارترس بست گرین پتاس
دو گرین پتاس نائترس پنج گرین آب حل کرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و تنکچر اسکوئیل و نائتر اسپیر اگیصفنصف درم با این
دوائی مدر نیز بنوشانند زیاده مفید است آنچه بسبب مرض گرده بود در آن قل دوائی مدر ندهند بلکه مسهل قوی دهند مثل
سفوف جلیپ کمپونڈ یک درم بعد چهار چهار ساعت تجویز انند تا که اسهال رقیق شود یا پتاس ایسی تارترس نصف اونس تا
بود بنه حل کرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند که این دوا در وزن قلیل مدر است هرگاه وزن زیاده کرده شود اسهال هم میکند

از صمغ کتیرا یکی حصه از شیر ابن تعصیب کرده تا یک درهم قدر شش ساعت بنوشانند تا که اسهال رقیق شود یا روغن حب السلاطین دو قطره در تبا سه گذاشته بعد هشت هشت ساعت بخورانند تا که اسهال رقیق شود و باید دانست که از خورانیدن یکی یا سیر و روغن حب السلاطین درین مرض بسیار فایده میشود که بعد اسهال کثیر رقیق گرده خالی شد در کار خود که ادرار بول است مشغول میشود مگر بعد اسهال تحقیق هم کرده ادرار نکند درین وقت هم دوائی مدر ندهند بلکه دوای معرق نوشانند باین نحو که یک وزن مسهل دهند روز دیگر دوای معرق خورانند مثلاً دو دو بس پوڈر ده گرین بعد چهار چهار ساعت نوشانند و لباس گرم پوشانند تا خوب عرق جاری شود یا لائکر امونیا اسیٹیاس ... چهار درم بعد چهار چهار ساعت نوشانند لباس گرم پوشانند پس اگر ازین بیرهم فایده حاصل نشود درین وقت تجویزی ادویه مدر بول چنانکه پیشتر نوشته شد نوشانند آنچه بسبب کمزوری خون بود در آن غذای جید خورانند و آب آهن کشته فولاد نوشانند و سبب ضعف خون اگر دریافته دفع کنند چون جمله علاج کرده شود و ورم پایها برطرف نگردد از سوزن جا بجا ثقبه ها پدید آکرده آب از ورم اخراج کنند تا ورم کم شود و گاهی زالیدن و دیه عفونت هم نفع ظاهر میشود مثل آن سد یا جبر و خاکستر کشته و دوار تیشیمان عنب الثعلب نمک شور و خاکستر سوخته کرده این دویه را کوفته بیخته گرم کرده خشک بر پایها مالند در آخر استسقا اگر مریض ضعیف شود لائق علاج باسهال و ادرار نماند تنکچر کلورائیڈ آف آیورن یعنی تنکچر اسٹیل نیم درم همراه یک آونس نقوع کواشیا که حشیشه نیست روزانه سه بار نوشانند و امر فرمایند که کدام روغن مناسب بر دست آلوده بر بدن علیل مالش سازند تا مسامات بعض اعراض نقصان

باب شانزدهم در امراض مقعد و آنرا انیس بکسر الف و سکون یای تحتانی و ضم نون و سکون سین مهمله بزبان انگلش مینامند این باب هم مشتمل است بر چند فصل

فصل اول در تشریح مقعد

و آن آخر معای مستقیم است و آن از قولون مخالف است درانکه قولون مرکب از چهار غشاست و درین سه غشا میباشد یکی میوکس ممبرن که زیرین است و بالای آن غشای ریشه دار است و بالای آن غشای عضلی است و طول آن چون بجد دو انچه از مقعد اندرون شکم میرسد آنجا بر گرد آن عضله دارو غلیظ که عرض آن بقدر سدس حصه انچه باشد برآن ...ید فایده آن نیست که براز را از برون رانع میشود اگر این عضله نبودی همیشه براز بی اختیار خارج شدی این حرکت انقباضی این عضله بی اختیار نیست لهذا وقت تبرز انسان برای دفع کردن محتاج بسوی زور و قوت میشود و منتهای معای مستقیم که ظاهر ابتدای ثقبه مبرز است بجا از استخوان عجز که پس مقعد است و عضله از جانب پیش بیبان رسته و بشرر ریشه گشته غلیظ شده بصورت لبها میشوند و از جانب قدم بجشای ریشه دار که از نسخ قضیب ستنشر شده و منبسط تا مقعد میرسد ملاقی میشوند بطوریکه از گرد آمدن هردو از هر جانب ثقبه صورت دهن پیدا میشود که آن ثقبه مبرز است و ازین ثقبه فضول امعا دفع میشوند حرکات این دو عضله اختیاریست برای که حس حرکت در آنها از عصب نخاعی که از انتهای فقار ظهر رسته است می آید و ریشه های این عصب قوت حس و حرکت میرسانند و در هر دو سرین در رانها می آیند و او را در غشای ریشه دار معای مستقیم بسیار اند مثل شبکه ماهی گیران این عروق صغار با وریدکبیر که در جگر میرود و با وریدکبیر که از پس جگر بسوی قلب میرود متصل اند و همین سبب خون وقت انشقاق اینها زیاده خارج میشود

فصل دوم در انشقاق میوکس ممبرن مقعد و این بر دو

باب شانزدهم در امراض مقعد
فصل اول در تشریح مقعد

فصل دوم در انشقاق مقعد

صورت واقع میشود یکی در طول که باریک بود و شکل درز و چاک و آنرا بزبان انگلش فشر بکسر فا و سکون شین معجمه و سکون رای مهمله بمعنی
شگاف نامند دوم آنکه عریض مدور شکل چو جهاهی ظاهر اعضا افتد و آنرا السر بفتح الف و سکون لام و فتح سین مهمله و سکون رای
مهمله بمعنی زخم نامند و گاهی هر دو جمع میشوند و اکثر اینست که جدا جدا حادث میشوند لیکن زخم مدور اکثر در مقدار زیاده از چهار آنی نقره
نمیباشد و این هم گاهی فقط یک جا و گاهی در جاهای متعدد از میوکس ممبرین افتد و این زخم همیشه اندرون مقعد میباشد و بذریعه
آله سپیکولم که از جمال اعضای اندرونی ادراک کرده میشود و از داخل کردن انگشت مدرک گردد و این زخم بجانب پشت قریب
استخوان پیگاه واقع میشود و همچنین فشر لیکن کنارهای آن قدری غلظ میباشد و از کشادن مبرز محسوس میشود الاسباب گاهی بسبب
آمدن براز غلیظ سخت و گاهی بسبب بواسیر هرگاه در باسور ورم و زخم افتد و بعد زوال ورم زخم باقی ماند و گاهی از ضرر مرض این زخم پیدا میشود
و گاهی از آتشک زمانی از کمزوری خون چنانکه در عورات هرگاه در امراض رحم خون کم میشود یا در رجال و نسوان بسبب کمزوری
چنانکه دیگر زخمها در جلد بدن و دهن میشوند همچنین درین میوکس ممبرین هم پیدا میشود علامات هرگاه براز قریب دفع شود و هم بعد
دفع شدن آن تا یک دو ساعت درد و سوزش بمحل مقعد محسوس میشود و این درد چنان شدید میباشد که انسان از دفع کردن
براز خائف میباشد و این درد گاهی از محل مقعد تا مثانه و گاهی تا ساقین میرسد بسبب مشارکت عصب که ذکر آن در تشریح شد و از اذیت مثانه
بار بار حاجت بول کند و از ضعف لذت آن گاه در گفتن محتلم میشود و گاهی از شدت درد بر یک سرین اعتماد کرده می نشیند زیرا که از
نشستن بر هر دو سرین در جانب علیل درد زیاده میشود و براز کمی آید اکثر بر آن لیثه طویل از خون میباشد و گاهی خون کثیر همراه براز می آید
خصوصا در مرض فشر و اکثر همراه این براز با خون بلغم و مخاط اسهال هم می آید و قبض هم میباشد چنانکه در زحیر صحیح میباشد و امتحان
این مرض بدو طریق کرده میشود اول اینکه انگشت را بروغن یا لعاب چرب کرده اندرون مقعد انداخته احساس کنند جاییکه فشر است
آنجا بر کنارهای آن در طول سختی محسوس میشود و مریض زیاده متاذی شده شکایت درد و سوزش مینماید و فریاد میکند که انگشت دور کنند
و جاییکه زخم عریض مدور است آنجا ملائمیت بنسبت میوکس ممبرین صحیح زیاده بود و هم مریض از نهادن انگشت درین مقام متاذی
خواهد شد طریق دیگر اینست که آله سپیکولم را انداخته ببینند این افضل است چه در آن بحس بصر علم حاصل میشود نه بظن و تخمین لیکن از انداختن
سپیکولم گاهی اذیت زیاده میشود لهذا بهتر اینست که قبل ادخال آن قدری کلارفارم بویانند تا حس کم گردد و بسبب آن تشنج عضله کم شود
علاج درین مرض باید که روز مره مسهل خفیف یکبار دو بار نوشانند تا براز لین آید از آن اذیت کم شود و بعد آمدن براز بذریعه زراقه یک
اونس آب گرم در مقعد رسانند تا زخم صاف شود و اگر قدری افیون هم همراه آب حل کرده باشند برای تسکین درد بهتر بود و چون آب خارج
شود سپیکولم را انداخته معاینه کنند که زخم طویل است یا عریض و بعد ظهور زخم اصل کاشک نقره در زخم اندازند بعد سپیکولم را آلوده
مارفیا با تخم حل کرده حب بسته در مقعد نهند تا حس کم شود ایضا الاول سلفیت آف زنک که یک گرین باشد در چهار اونس آب
ساده حل کرده نیم اونس از آن بذریعه زراقه بعد هر اجابت در امعا رسانند و بعد چند روز چون غلظ و ورم فشر کم شود مقدار سلفیت آف زنک
زیاده سازند بعد حل کاشک نقره بر آن زنند نوع دیگر بهمراه استعمال آن حاجت بادخال سپیکولم و نهادن کاشک نیست صفحه

المثر اکث بلاڈونا دو گرین پلمبای اسیٹیٹیہ دو گرین ٹانک ایسڈ چہار گرین باہمیہ نرم کردہ مثل مرہم غلیظ ساختہ ازان شیاف
بلوطی درست کردہ از طرف باریک مقعد اندازند و داخل کنند کہ ازین جنس ہم کم میشود زخم ہم بگردد و تشنج عضلہ بی اختیاری ہم کم
میشود لیکن شرط در استعمال این دوا آنست کہ مادام اثر زہر بلاڈونا کہ خشکی گلو و سرخی چہرہ و کشادن ثقبہ عنبیہ است پیدا نشود در استعمال
دارند و ہرگاہ این آثار یافتہ شوند بلاڈونا از نسخہ موقوف کردہ عوض آن باز غیا یا افیون درین مرہم داخل کنند ایضاً قوی منفعہ بلاڈونا
دو گرین نائیٹر سلو یعنی کاشک نقرہ ربع گرین باکدام پیہ حیوان سرشتہ در مقعد بطور شیاف بلوطی ساختہ نہند و اگر بہیچ علاج صحت
نشود از کارد خاص کہ فی الجملہ مقوس میباشد و آبدارے در جانب میرین آن برش میباشد بر پہلوی فشر در وسط الشفر شکافی
تازہ چنان پیدا کنند کہ ازان میوکس ممبرن صحیح ہم از دو سو قدرے زخمی گردد کہ ازین یقینی بلا استعمال ادویہ صحت حاصل میشود
وانچہ بسبب آتشک بود در آن علاج آتشک کافی ہست وانچہ وا از کاویل وآہک آب ساختہ میشود و آنرا بلغت انگلش باسہ وش
نامند آنرا بذریعہ زراقہ در مقعد رسانند و زخم جدیدا اینجا ہم پیدا کنند فصل سوم در دبیلہ مقعد و آنرا بلغت انگلش اسپیس گویند
گویند این دبیلہ بر پہلوی مقعد گاہی در غشائی بیتہ ار مقعد گاہی در غشائی بیتہ ار کہ بیرون مقعد در وسط مقعد و خصیتان گاہ
ہست پیدا میشود سبب آن اکثر از نشستن بر محل سرد و از سواری اسپ و از رسیدن صدمہ ضرب و سقوط و از زخم مقعد کہ در فصل
سابق نوشتہ شد و از مرض سل از ورم مثانہ ہرگاہ ورم آن تا این غشا برسد پیدا میشود و این دبیلہ اکیوٹ یعنی حاد و قوی و کرانک
یعنی ضعیف و مزمن ہم میباشد ہرگاہ قوی بود در مقعد ضربان ہم قوی میباشد و درد ناخس بود و این درد تا مثانہ و گاہ تا ساقین
میرسد و وقت نشستن درین اذیت زیادہ بود کہ گاہ گاہ نشستن ممکن نباشد و ہم وقت سرفہ در د زیادہ میشود و چون انگشت در مقعد اندازند
ادراک کنند گرد مقعد سختی و ورم محسوس گردد و وقت تبرز اذیت در زیادہ میشود لیکن بعد خارج شدن براز انچہ اذیت بسبب آمدن
براز شدید بود خود بخود برطرف میگردد مثل اذیت زخم معاً کہ بعد خروج براز ہم در د آن میماند باقی نماند و ازین دانستہ شود کہ زخم در مقعد
نیست ہم تپ گاہے عارض میشود چنانکہ از اذیت و قوت ورم تپ پیدا و انجام این مرض آنست کہ یا بردی پختہ شدہ منفجر گردد یا کہنہ
و مزمن شود و گاہی از شروع خود ضعیف و مزمن میباشد درین وقت چنان اذیت نمیباشد کہ وقت قوی و حاد بودن آن بود
و اکثر دبیلہ مزمن مقعد با مرض سل میباشد بعد مدت دراز درآن ریم می افتد و انجام ظاہر میشود علاج ہرگاہ مرض قوی بود
از زخم کتان یا بر نچہ دو الہ منضج ورم باشد بر مقعد بندند چون پختہ شود بلا انتظار خود منفجر شدن آن نشتر زدہ ریم برآرند ورنہ گاہے
دبیلہ یا بسوی ظاہر یا بسوی باطن منفجر شود و ریم در امعا افتد یا بسوی ظاہر باطن ہر دو منفجر شود و در ہر صورت ازان ناصور
پیدا میشود فصل چہارم در ناصور مقعد و آنرا فسچولا این اینو گویند یعنی وقوع ناصور در مقعد آن بر سہ قسم است
اول آنکہ یک دہن ناصور یا ثقب متعدد در پہلوی مقعد بسوی ظاہر و یک دہن آن در آخر معای مستقیم کہ مقعد ہست بود و باشد
و از خارج تا داخل امعا راہ جدید پیدا شود و آنرا بزبان انگلش کمپلیٹ بفتح کاف و سکون میم و فتح بای موحدہ فارسی و کسرہ لام و سکون
یای تحتانی و تای ہندی یعنی الہی کہ کامل و تمام بود نامند آن مثل کوچہ نافذہ باشد کہ از اندرون امعا تا بیرون بدن

یافته شود و این وقتی باشد که دبیله مقعد بجانب داخل و خارج هردو منفجر شود و ریم در هر دو جانب از آن ریزد و اکثر از جانب خارج
دهن این ناسور پیدا میشود و بار بعد اجتماع ماده در محل دبیله دهن دیگر پیدا میشود چنین جاهای متعدد و بسوی خارج منفجر میگردد خواه
قریب یا بعید بعید از آن مثل سر [illegible] ثقب متعدد پیدا میشود باین نحو که یکی بسته میشود و دیگری جاری گردد تا دهن که
در امعا است بسته نمیشود زیرا که وقت تبرز همیشه چیزی از براز دران ثقبه می آید و مانع التیام میشود و بهمین سبب براز دران می آید
بار بار فساد دران پیدا میشود و ورم عود میکند قسم دوم آنست که دبیله مقعد بسوی ظاهر منفجر شود و بسوی داخل منفجر نگردد تا زخم بند
نشود و قعر وی اندرون آن ماند و این را انگهی [illegible] بکسر الف و سکون نون و فتح کاف و سکون جیم و فتح بای فارسی و کسر لام و سکون یای
تحتانی و تای هندی راه ناتمام گویند یعنی در جانب اندرون کور است مانند سر کیسه و در آن راه ناسور بسوی ظاهر بود و بسوی
باطن بسته باشد این را بعربی [illegible] است که از یک طرف کشاده و مفتوح و از طرف ثانی بسته است چون میل درین انداخته احساس
کنند تا دور رسد لیکن چون انگشت در مقعد انداخته احساس کنند معلوم میشود که در میان سر میل و سر انگشت پرده معاً حایل
است و دهن این ناسور گاهی صحیح میشود و چون صحیح شود دهن میگردد و سبب آن انتشار است که درین قسم خاص غشای جدید میل
[illegible] پیدا میشود و آن ریم پیدا میکند تا وقتیکه این غشا دور نشود صحت حاصل نمیشود و قسم ثالث آنست
که دبیله بجانب داخل در امعا منفجر گردد و ریم ریزد و بسوی ظاهر منفجر نشود و این هم با قسم ثانی موسوم است لیکن اینجا کوری به نسبت
جانب خارج بود زیرا که دهن ناسور بجانب داخل بود و بسوی خارج نباشد محسوس نگردد و این قسم عسیر العلاج است زیرا که بار بار
[illegible] آن [illegible] بر وقت تبرز دران براز [illegible] فساد منتشر میشود و الاسباب سبب آن دبیله مقعد بود
[illegible] علامات هرگاه قسم اول بود دران اکثر براز از دهن ناسور می آید و هرگاه میل دران انداخته سر میل ابدا
[illegible] در مقعد [illegible] سر میل در امعا یافته شود و گاهی ثقبه خارج و داخل ناسور هردو معوج بوند درین وقت چون میل را در دهن
ناسور که در جانب خارج است داخل کنند بسبب اعوجاج طریق در دهن آن که واقع در امعاست نمیرسد پس اشتباه واقع
میشود که قسم اول است یا ثانی و برای امتحان آن درین وقت بهتر است که چیزی [illegible] یا [illegible] محلول با آب بذریعه زراقه در ناسور
اندازند و همان وقت آب بیخ یا آرد [illegible] محلول با آب بذریعه حقنه در امعا رسانند پس اگر از امعا این آب برنگ [illegible] شده بر آید
قسم اول خواهد بود زیرا که آب بیخ و آرد [illegible] محلول با آب با امتزاج [illegible] رنگین شود و اگر برنگ اصلی خود بر آید قسم ثانی
خواهد بود و در قسم ثانی هم چون میل [illegible] در امعا نمیرسد اشتباه واقع میشود که نرسیدن میل در امعا بسبب اعوجاج است یا ثقبه در امعا نشده
و درین وقت هم امتحان قسم اول مفید یقین میشود چه اگر از اعوجاج طریق میل نرسد آب بیخ و آرد [illegible] محلول با آب ضرور رنگین خواهد شد
زیرا که اعوجاج طریق مانع رفتن میل است نه مانع نفوذ آب که بقوت دفع کرده میشود و اگر آب مذکوره رنگین نشود یقینی قسم ثانی خواهد بود
و در قسم ثالث اول [illegible] در مقعد باشد پس ملایم گردد و تپ [illegible] شود و درد شدت کند و بعد اندرون منفجر گردد و بعد انفجار آن
ریم همراه براز آید و چون [illegible] در مقعد انداخته [illegible] ریم [illegible] بود و چون بر پهلوی زخم غمز کنند زیاده ریم خارج شود

علاج در قسم اول گاه گاه مسهل خفیف دهند پس بعد از آب گرم حقنه دهند تا زخم صاف شود پس بعد از دهن ناصور که در جانب
ظاهر است کاشک نقره محلول آب که قوی بود یعنی از ده گرین کاشک نقره تا بست گرین یک اونس آب حل کرده باشند یک دو درهم
بذریعه زراقه در ناصور رسانند یا تنکچر آیوڈین آب ساده که هر دو نصف نصف درام باشد گرفته بهمان طور در زخم رسانند و چند روز
بر این علاج مداومت کنند چون صحت حاصل نشود از نشتر خاص که مقوس میباشد شق کنند چنانکه مقعد شگافته شود و طریقش نیست که
اول میل اندازند پس انگشت در مقعد انداخته احساس کنند هر گاه بدانند که سر میل در مقعد رسیده همان وقت کارد مذکور بهواز میل
مذکور در ناصور داخل کنند تا که سر آن بر سر انگشت رسد اینجا میل ابکشند و کارد را بدست مضبوط گرفته انگشت را بسوی خارج
آهسته آهسته کشند همراه آن مقعد ایضا بریده شگافته تا که کارد همراه انگشت از قطع و شق فارغ شده خارج شود و زخم را از اندرون
تا بیرون پر سازند پس اگر خون زیاده خارج شود آنرا بند کنند بایں نحو که از پارچه خشک آنرا پر کنند و چون آمدن خون بند شود پارچه را
بروغن کاربولک یا بروغن کنجد تر کرده در زخم نهند و اگر زخم کتان محلول بآب بر آن ضماد سازند تا ورم زیاده نشود و چون اکثر زخم مندمل
شود و قدری از آن باقی ماند برای حل کاشک نقره یکبار سبکی دست نهند تا بزودی مندمل شود و صحت گردد زیرا که این زخم
بسبب آمدن براز در مدت دراز صحت می یابد و در قسم ثانی کاشک نقره قوی که محلول آب باشد بذریعه زراقه در ناصور اندازند یا ایسڈ
نایتریک قوی بر سر میل آلوده در ناصور رسانند و همچنین تنکچر آیوڈین بذریعه میل در ناصور رسانند تا که غشائی جدید که دلیل [illegible] است
زدوده دفع شود و قرحه خشک شده مندمل گردد و اگر از استعمال این دو بدو درین قسم هم صحت حاصل نشود آنرا هم شق کنند بایں طور که
اول میل در ناصور اندازند و اگرچه درین قسم میل تا دور میرسد لیکن از آن کاری نیست بلکه مقصود نیست که سر میل [illegible] در مقعد رسانند و انگشت
در مقعد انداخته احساس کنند چون دانند که سر میل رسیده آنجا قدری سر میل را خلا اندازند و کس [illegible] پیدا شود و چون
نقبه جدید پیدا شود بدستور اول شق کنند و تدابیر زخم مثل اول بعمل آرند و در قسم ثالث بعد ادخال [illegible] میل در نقبه ناصور انداخته با جلد
ظاهر بدن رسانند چون تا جلد رسد اینجا نقبه جدید در ظاهر بدن از نشتر پیدا کرده باز مثل قسم اول شق کنند و آنچه تدبیر زخم نوشته شده عمل آرند
و بعد پیدا کردن زخم در هر سه قسم افیون یک دو گرین خورانند تا حس کم گردد و از درد زخم متأذی کم شود [illegible] از شق کردن [illegible]
نوشانند تا براز بیبست و سهولت آید لیکن این علاج وقتی مناسب است که مرض ضعیف و مزمن باشد اما اگر درد و ورم و فساد قوی [illegible]
یا درامعا ورم سرطانی که موسوم بکینسر است بوده باشد درین وقت زخم پیدا نکنند که [illegible] خواهد شد یا [illegible] و همچنین اگر
بیمار ضعیف باشد زخم کردن مناسب نیست بلکه اول تدبیر تقویت علیل کنند پس بعده زخم پیدا کنند در مرض سل هر گاه ناصور مقعد بود پس در
اطبا اختلاف است که زخم کردن جائز است یا نه زیرا که از صحت این ناصور مرض سل زیاده میشود لیکن مذهب مختار انیست که در حالت موجودگی
زخم سینه هر گاه مده در سرفه آمده باشد زخم پیدا نکنند زیرا که یقینی است صحت این ناصور زخم سینه زیاده خواهد شد زیرا که ناصور مقعد درین وقت برای
زخم سینه مثل پلاستر است و مادام که در سینه زخم [illegible] افتاده باشد علاج ناصور مقعد بذریعه ایجاد زخم نباید لیکن بجای آن در بدن جائی
مثل بازو یا بغل زخم خفیف از نشتر پیدا کنند از آن زخم جاری سازند که عوض آن برای زخم سینه باشد [illegible]

وآن عبارت است از اینکه عضله که بر دور مقعد آمده یا سپوکس بیمرن آن مسترخی و ضعیف شوند خواه بسبب کمزوری ضعف یا بسبب فالج بدن و ازان وقت لمس مقعد مسترخی معلوم میشود و انچه بسختی در وقت تحت محسوس شود مفقود گردد پس انچه بسبب کمزوری بود اکثر در سن طفولیت و پیری افتد و قتیکه حیر یا اسهال مزمن پیدا شوند یا بسبب بواسیر کیس بیمرن مسترخی شده باشد و درین وقت قدرت جلبین بیرن باقی نبود بلکه بفوجاجت خارج شود و انچه از استرخاء عصب بود در سکته و وقت رسیدن صدمه ضربه و سقطه بنخاع که از ان فالج نصف بدن از کمر تا قدمین پیدا میشود عارض میگردد علامات انچه بسبب کمزوری بود از دیدن و لمس معلوم شود که مقعد ضعیف است و برا شیخ چهار بار در روز و شب می آید زیرا که انچه فضله از امعاء دیگر درین معاء می آید پس آن ممکن نبود پس بلا اجتماع قدری قدری برآید و اگر در بیت الخلا زیاده نشسته شد مقعد بیرون می آید و انچه از فالج عصب بود در آن سیح و دست بلا اراده خارج شود و مریض از خروج آنها اطلاع حاصل نباشد خبر دار ازان نشود و انچه در سکته بود پیچواسی بر آن شاهد بود علاج انچه بسبب ضعف و کمزوری افتد در ان ادویه مقویه در مقعد رسانند مثل اینکه از آب مطبوخ برگ مغیلان یا آب مطبوخ برگ بیل یا از آبیکه در ان شب یمانی حل کرده باشند حقنه دهند و مرهم کافور یعنی مازو و مقعد ضماد سازند یا فیری سلفاس یعنی سیر آهنش چهار گرین در آب حل کرده ازان در مقعد راقه سازند و آب آهن کنند مغشانند و انچه از فالج عصب افتد لاعلاج است فصل ششم در خروج مقعد درین مرض فیوکس بیمرن غشائی است که در آخر معاء مستقیم بسیار غلیظ و مسترخی شده از بسیار وقت یا زیاده نشستن بیرون می آید و این ابلغت لاتین پروپسس انائی گویند یعنی مسترخی شده بیرون آمدن مقعد لیکن بین وقت او معاینه میشود و گاهی جمله معاء مستقیم یعنی هر سه غشائی آن از اندرون منقلب شده بیرون می آید اینکه او معاینه میشود و مدارج آن در صغر کم مختلف اند و سبب آن در اطفال وقت برور دندان ضعف معده و امعاء باشد که از اسهال و زحیر مزمن ضعیف میشوند و در کبار وقتیکه از کثرت اسهال یا زحیر مزمن ضعیف شوند یا هرگاه با کمزوری و ضعف تنبض شکم پیدا شود و بسبب آن وقت تبرز برای دفع کردن فضول محتاج بسوی تر حیر و قوت شوند و هم بسبب اذیت مثانه که وقت پیدا شدن سنگ یا تاسل در مثانه پیدا شده حادث میشود علامات انچه از ضعف فیوکس بیمرن غشائی پیدا شده بود در آن انچه از مقعد خارج میشود گرد آن قدری جائی خالی میباشد و انچه در آن هر سه غشا منقلب شده برآیند در آن هم گرد آنجا خالی نبود لیکن اندرون معاء بالکل مسدود بود زیرا که تمام معاء منقلب شده برآمده است انچه برمی آید گاهی زیاده از گردگان و گاهی بقدر نارنگی زیادی از آن هم باشد و در سینه حمرة خوب سرخ بود و هر قدر که مدت بران بگذرد رنگ متغیر بسوی سواد میشود و اگر اندرون شکم نگاه شود آن زخم ها پیدا شوند ریم افتد یا مرده گردد علاج اول آن از انفوخروج در شکم داخل کنند باین طریق که قدری دهن گرم بر پارچه آلوده بر آن نهاده در شکم داخل کنند پس اگر مریض کبیر السن بود بعد داخل کردن مقعد فاده نهاده از لنگ ببندند تا وقت حرکت باز بیرون نیاید و اگر تنبض شکم کمزوری بود مسهل خفیف دهند از انچه در ان صبر نباشد روغن بیدانجیر از همه افضل است و بعد داخل کردن مقعد در شکم بهار یا حکم دهند که یک دو ساعت بر بستر راحت دراز مانند تا اذیت خروج و دخول رفع شود و اگر بسبب مثانه بود علاج خاص آن نمایند و انچه ادویه برای تقویت فیوکس بیمرن در حقنه خاصی مقعد نوشته شد بکار برند و چون از رو النفع ظاهر شود و استرخای فیوکس بیمرن

فصل ششم در خروج مقعد

باقی بود در طول آن جا بجا شق کرده هند زیرا که از تن بیر بسبب صحیح شدن زخم خود مجتمع و منقبض خواهد گشت و استرخای آن زائل خواهد شد
و اگر بعد خروج در آن زخم افتد پس آن کاشک نقره نهند اگر سرد شده باشد بر آن تخم کتان و زغال همچون باهم سائیده در آب سرشته ضماد
سازند تا عفونت و فساد و عکس میبرن بطرف شود و بعد جدا شدن گوشت فاسد انچه زخم باقی ماند بران زنگ سلفاس محلول آب
یا ملهمای سپیده محلول آب یا عرق انیما یا کاشک نقره محلول بآب یا روغن گاو بولکات آن بسته تا زخم صحیح گردد **فصل هفتم در حکة المقعد**
سبب آن گاهی ورشتی بواسیر گاهی فقط افتادن دیدان در شکم خواه در امعای صغار افتد یا در امعای کبار لیکن ثانی زیاده بود
و هم از قسم خاص خارش که در آن بثور صغار سرخ رنگ بر جلد افتد و فی الواقع این خارش از اذیت ریشه های صغار عصاب آن می‌باشد
که در جلد منتشر اند می افتد و از خاریدن بثور سرخ رنگ کوچک پیدا میشود عارض میگردد علاج از هر سبب که باشد علاج اصل مرض
فرمایند و انچه بسبب خارش خاص که مذکور شد بوده باشد در آن از سپید نقع ظاهر میشود اول زخور رانیدن بهم الفار خواه صندل
یا عرق آن نقع شاسند و هم از اسپا هیند و سیاناک دایلوت که نیم درام از آن گرفته با یک آونس آب آمیخته پارچه بان تر کرده بر محل خارش
نهند تا که صحت کند و همچنین ملایمین روغن عنبر بادام تلخ یا روغن عنبر خسته شفتالو و غیره است سوم کالانام برپارچه باشد بر مقعد نهند و
از نهادن این علاج و فی صحیح میشود که اذیت و تکلیف از عصب میباشد **فصل هشتم در بواسیر** و باسور عبارت است از آنکه میوس میبرن
معای مستقیم مستتر کمی بود و از مثل انه انگور گرد بوده و در آن غشائی خانه دار و آید و بر و غلیظ شوند و عروقیکه در غشای خانه دار اند
کبیر شوند و خون در آن کثیر گردد و این یادتی گاهی بیرون مقعد محسوس شود و آنرا بواسیر خارجی نامند و گاهی در مقعد زیادتی قریب عضله
که بر دور معای مستقیم است میباشد و این هر دو را بواسیر درونی خوانند سبب بعید آن گاهی از زیادتی و امتلای خون در بدن بود و
گاهی از ضعف جگر که خون را چنانکه باید از عروق کبار بدن جذب نکند و تقاضب سازد و دران خون زیاده باقی ماند و از آن مقعد
جگر کبیر شود و از زیاده نشستن چنانکه محرران کاتبان اهمیشه را آن اعتیاد بود و از نشستن بجائی گرم و از رسیدن گرمی بسبب ان
وقتیکه فصل متبدل میشود و سبب قریب آن گاهی قبض شکم گاهی گرفتن مسهل که در آن جبر بود علامات انچه خارج باشد ظاهر است
و انچه در داخل بود در آن قدری درد و امتلاء در محل مقعد محسوس باشد گاهی در نیجا ضربان و گاهی تنگی میرود و بعد از خشک کردن و نشستن
بران اعتماد کرده درد ظاهر شود و وقت تبرز درد و اذیت زیاده میشود و گاهی خون همراه براز یا بعد آن می آید و از خارج شدن خون گاهی مبتلی
اذیت مرض کم گردد و گاهی با بواسیر در رجال اذیت در مثانه و در عورات اذیت در رحم محسوس میشود و گاهی خون بواسیر دوار سیری
مثل حیض می آید و قبل آمدن آن درد کمر و ثقل بدن و تشنج در عضلات ساقین می افتد و بعد آمدن خون این عوارض برطرف میشود و اذا
آن جگر را نفع زاید حاصل میشود و چون بواسیر درونی قریب عضله بود بغیر داخل کردن انگشت محسوس نشود و بلا ادخال [illegible]
که خون از شقوق [illegible] می آید یا از بواسیر علاج انچه از زیادتی خون بود و آنجا خون را تا استیلای ضعف و خوف سقوط قوت [illegible] نکنند
لیکن غذای که زیاده مولد دم باشد کم دهند و انچه اسهال حقیقی میکند مثل منگنیشیا سلفاس خورانند تا به تعیین آن زیادتی خون کم شود
و انچه بسبب قبض شکم بود در آن مسهل خفیف مثل سلفر دو درم و تیاسن یا هی تارترس چهار درم هر روز همراه شیر [illegible] شش [illegible] سلفت [illegible]

تا که هر روز سه چهار بار دست ملایم آمده باشد یا روغن بید انجیر چهار درم روزانه نوشانند و اگر مریض ضعیف باشد سلفر چهار حصه
پتاس بائی تارترس یک حصه باشیر صاف که مسهل است و یا شهد خالص که هر یک از آن چهار حصه باشد سرشته نگاه دارند و بقدر دو
درهم از آن هر روز نهار بخورانند تا دو یکبار طبع ملایم شود پس بعد اگر خون آید و مسه ها ظاهر باشند بر آن مرهم گالز ضماد سازند و اگر مسه ها در
باطن باشند پنج گرین شب بعد خاصم در دو اونس آب حل کرده بذریعه زراقه در مقعد رسانند یا نائترک ایسڈ دایلوٹ پانزده قطره
با دو اونس آب حل کرده زراقه نمایند یا کاشک نقره پنج گرین در یک اونس آب حل کرده زراقه نمایند یا کاشک نقره محلول با آب اهمراً
نائترک ایسڈ دایلوٹ بمثل زراقه نمایند و برای تسکین جریان مواظبت کنند که مرض به طرف شود و آنچه بسبب ضعف جگر باشد در آن
پل هیدراج پنج گرین و اکسٹرکٹ کالوسینٹ پنج گرین اکسٹرکٹ ہائی سائمس پنج گرین حب بسته وقت شام بخورانند وقت صبح پوڈر
پاسکینیشیا سلفاس چهار درم با آب حل کرده نوشانند تا آنچه حب جذب کرده همراه آن بسهولت دفع شود و مرهم گالز و افیون با هم آمیخته
بر مقعد ضماد سازند و چون بسبب ثقل نشستن با سور برآمده در بیرون آید آنرا فوراً اندر کرده دهند و چون بر مسه ظاهر ورم بود تخم کتان یا
لسع ورم باشد بر مسه ضماد سازند و هر گاه ورم کم در مقعد بود و آنزمان لوکر در مقعد موافق کمی زیادتی ورم چسپانند از آب گرم حقنه و
تا قدری در ورم آرام آید و اذیت کم شود و اگر از این تدبیر نفع ظاهر نشود و آمدن خون باقی ماند و مرض مزمن گردد تدبیر قطع بواسیر عمل آرند
و آن چنین است که ایسڈ نائترک قوی که دایلوٹ نباشد بواسطه اسفنج بر باسور یکه خارج مقعد باشد طلا کنند تا میوکس ممبرین دود
شود و باسور ساقط گردد و اگر بخوبی طلا کرده شود حاجت با عاده این عمل نمیشود والا اگر روز اول باسور ساقط نشود روز دوم و سوم
هم همین طور طلا کنند تا باسور ساقط گردد و بعد سقوط آن زخمی باقی ماند بر آن از تخم کتان با آب حل کرده ضماد سازند تا ورم پیدا نشود
و اگر از دوا باسور ساقط نگردد درین وقت عمل باسور رشته محکم ببندند تا بعد قطع خون باده جاری نشود و بعد آنرا از مقراض یا نشتر قطع
کنند بعد بستن زخم رشته را از عمل باسور قطع کشایند و هر گاه باسور در داخل مقعد بود خواه قریب هم باشد یا قریب عضله که
بر دور مقعد است و بعد رفتن بیت الخلا بیرون آمده باشد از عمل سیر که بعد دفع حاجت از تجمع شدن آن پیش شود درد و اذیت زیاد
کند درین وقت باید که بعد تیز انگشت و دست در مقعد داخل کنند تا از زیادتی درد ایمن حاصل شود و از اجتماع مقعد درد زیاده نگردد و لیکن
چونکه میوکس ممبرین باده مستعری و در از گشته از این هر گاه بار بار ایں چیز بیرون آید باسور بدون میوکس ممبرین آید و همیشه بیار مبتلای اذیت باشد
پس باید که انچه از این باسورهای داخلی یاده عظیم بود عمل آنرا هم اول از رشته محکم ببندند تا خون کثیر جاری نشود پس باسور از کارد یا مقراض
قطع کنند بعد صحیح شدن زخم رشته را بکشایند و از این بیار اذیت دائمی دفع میشود لیکن هر گاه از بواسیر امینه خون باده آید حبس آن واجب شود
درین وقت بعد نوشانیدن مسهل چنانکه گفته شد پلمبائی ایسیٹیٹ دو سه گرین همراه افیون و اپیکاکوانا که هر یک از این چهارم حصه گرین
باشد یک حب بسته وقت صبح و شام بخورانند یا دو چند وزن دو یکرده دو حب بسته بخورانند یا پلمبائی ایسیٹیٹ پنج گرین اپیکاکوانا
و افیون چهارم چهارم حصه گرین با هم حب بسته بخورانند یا گالک ایسڈ یا ٹاننک ایسڈ از پنج گرین تا ده گرین حب بسته یا با آب حل کرده بنوشانند
و از آب سرد که یک اونس بود حقنه دهند اگر از این هم خون بند نشود پلمبائی ایسیٹیٹ ده گرین آب ساده که یک اونس بود حل کرده بذریعه زراقه

در معا رسانند یا کتیرا یا کتیه سفید در آب گرم حل کرده بذریعه زراقه در مقعد رسانند و ایضاً زیاده از دیگر ادویه جاذب در این مرض
فصل دوای نافع این است که در این ایام برای دفع بواسیر تیر مرهم مستعمل میشود اما هرگاه بواسیر دامیه باشد پس فایده آن یقینی میشود
بالجمله این دوا از سی قطره تا یک درم روزانه دو سه بار همراه آب ساده نوشانند و همچنین بذریعه زراقه یک درم از آن بمعا رسانند
و بار چند این گرده بر سر گذارند و از اغتسال آب گرم در این مرض تسکین درد باید تسکین در دفع عظیم حاصل میشود و همچنین از گرم
داشتن بدن نفع حاصل میشود و بیار فصد قطع کرده و آب جوشانیده بجای آن بمقعد رسانیدن تسکین می بخشد فصل نهم در زحیر
و آن عبارت است از درد و اذیت که بعمل مقعد میشود و بعد آن قدری بلغم آید فی الواقع آن تحقیق سرو است که در امراض لون
مذکور شد در حقیقت آن ضعف شهرخانی میکس همین است که بجای حقیق احد بواسیر که پیدا میشود در این هم تدبیر کس همین
باستعمال آن رسد پس بجاده برای حقیقت بواسیر بذریعه زراقه برای رسانیدن در مقعد نوشته شده اند در اینجا هم بکار آید تحت کرم

باب هفتدهم در امراض گرده و آن مشتمل است بر چند فصل فصل اول در تشریح گرده بدانکه آنها عضو است

که مرکب است از غدد کثیره که در آن میباشد آن در بدن انسان بسبب عدد دو تا هستند یکی در جانب یمین دیگری در جانب یسار اوطی
زیر ضلع خود کآخر اضلاع زور است در پهلوی فقار واقع اند گرده جانب یمین از آخر کبد متصل است قریب بلیط مقابل حصه اعلی لون
که آنرا استند نگ قولون گویند و گرده جانب یسار قریب طحال است و مقابل وی آن حصه لون که حصه نازل آن است میباشد و
گرده هر دو گرده چربی بسیار است تاکه همیشه گرم ماند و بسبب آن حرکات عضله و ضربات خفیفه متاذی نشود و شکلش مانند دانه
و صورت مشابه تمام دانه باقلا است و درازی بقدر چهار انگشت و در عرض بقدر دو انگشت و در غلظ نحو قریب یک انگشت بود و کلیه جانب
یمین از کلیه جانب یسار در طول قدری کم است لیکن غلظ آن زیاده است و در هر دو جوان کشیدن آن از چهار و نصف اونس تا شش اونس
میباشد و در زن جوان از چهار اونس تا پنج و نصف اونس و بالای گرده غلاف است غشائی بیشتر ارکه مثل غشائی خانه دار نیست
لیکن این غلاف مثل غلافات کبد گرده داخل نمیشود چنانکه غشائی بیشتر بالائی کبد کبد داخل میشود بلکه غشائی مذکور بر مجری بول که
از گرده به مثانه رفته و آنرا بعربی حالب گویند آمده تا مثانه میرود و گویا فی الواقع همین غشا مجری بول یعنی حالب شده و باید دانست
که غدد اگرچه در بدن مختلف الصور میباشند لیکن حقیقت غدد این است که اول جوف مجری از احاطه غشا پیدا میشود پس آن شعرا
صغار می آیند برای رسانیدن خون باین غشا برای تغذیه آن و هم برای کار خاص که از غدد صادر میشود و هر کار که باشد از اینجا و
صغار از آن رگهای شرایین پیدا شده باز سوی آورده کبار میرسند پس اینجا که در گرده اجتماع غدد است کار خاص آنها این است که آنچه
اجسام اجنبی لا نفع در خون بوند که از فعل کبد و جلد در آن باقی مانده باشد این غدد آنها را از خون گرفته همراه آب به مثانه میرسانند
و اجسام مذکوره یوریا و یورک ایسد و فاسفیت آف لائم سوڈا و نمکات آب و غیره میباشند که همراه بول برمی آیند کیفیت جدا شدن این
اجسام از خون گرده این است که شرائین حالب در گرده میروند آنها تا نصف گرده رسیده میباشند پس بعد چه پارسته بالا تا آخر گرده
میروند چنانکه سر هر شاخ منتهی میشود آنجا مدور و وسیع مثل دانه انگور میشود و درون آن خالی میباشد و آنچه شرائین صغار که بالائی این

سر مجری بند و وسیع می آیند از آنها آب صرف از خون جدا شده درین محل وسیع میرسد و چونکه از سرهای این شرائین صغار اوردهٔ صغار
شروع میشوند پس بعد جدا شدن آب خون قدری غلیظ شده درین اورده داخل میشود و این اورده این خون غلیظ را گرفته از گرده بیرون
میبرند وقتیکه در بازگشت این خون در اورده صغار تا مجاری مذکوره که در گرده است و به هیئت استقامت نمیرسد اینجا آنچه اجسام
غلیظ مثل پیپ یا ریگ باشد و اسفت فلاتیم سودا و کف و غیره با خون آمیخته و ممتزج باشد جدا شده درین مجاری حاصل میشوند
و با آب آمیخته از گرده بذریعه حالب خارج شده در مثانه میرسند فایده تولد این اجسام در مجاری صغار حالب جائیکه راست اند و پیدا شدن
آب صرف در محل وسیع کبالای تلافیف پیچ های این مجری است آنست که تا آبیکه از بالا به زیر می آید همراه آن این اجسام غلیظ بیرون آیند
و بسبب استقامت مجاری بسهولت خارج اگر شوند و از آب صرف که از بالا به زیر می آید شست و شوی آنها حاصل شود
و اگر اجسام غلیظه مذکوره هم بجای پیدا شدن آب پیدا میشدند و در خروج آنها از پیچ های مجاری مذکوره دشوار شدی همیشه در مجاری
مذکوره انسداد عارض میشد و آب ساده بسبب رقت خود بسهولت در تلافیف پیچ های مجاری صغار داخل و جاری میشود و حالب چون
قریب گرده میرسد عریض میگردد و چون در گرده داخل میشود زیاده عریض و وسیع میگردد و بنام خاص موسوم میشود چنانچه این مقام
را در کتب عربیه بطن گرده و بزبان انگلش پلوس بکسر پای فارسی و سکون لام و فتح واو و سکون سین مهمله یعنی لگنچه گویند زیرا که آب اینجا
میرسد و بعد در حالب میرود و اینجا غشاهای ... در لحم سفید گرده بصورت حلمه‌ها در تجاویف گرده یافته میشوند که در ظاهر
یک انبوبه از انبوبات که مجاری صغار بول ... میروند و اینجا رسیده بسوی مجاری صغار کشیده که دیدن آن بدون خرده بین ممکن نیست
منشعب میشوند و از اتحاد آنها صورت حلمه پیدا میشود ... گرده میروند درین حلمه از سرهای مجاری صغار که در لحم ... آمده اند
و از سرهای شرائین صغار در آنها آب از خون جدا شده داخل میشود برای آب می آید قدری مجتمع شده در حالب میرود و از آن در مثانه میریزد
و پلوس مرکب است از میوکس ممبرن و غشای رشته دار و شاخهای صغار آنهم مرکب از غشای رشته دار و میوکس ممبرن ...
مجاری بسیار صغیره در آخر هم هست در آن تنها میوکس ممبرن هست و این میوکس ممبرن هم بسیار رقیق و نازک است و بسبب همین
رقت آب از شرائین صغار در آن می آید حالب منفذیکه در بطن گرده داخل میشود از همان منفذ یک شریان هم از شریان عظیم که بموازات
فقار ظهر در بدن آمده جدا شده همراه حالب در گرده میرود و چون این شریان قریب گرده میرسد بر شاخهای بسیار منقسم شده در گرده
میرود و این شاخها هم بسوی شاخهای صغیره مثل شاخهای صغار حالب متوزع میشوند بنحویکه همراه هر شاخ صغیر حالب یک
شاخ صغیر شریان در گرده منتشر میشود که وقت دویدن خون آن شاخ شریان مذکوره جدا شده در شاخ حالب میرسد و همراه شریان
رشته عصب ... تا آخر گرده میرود و از آخر شرائین صغار اورده کثیره پیدا شده باهم متحد گشته یک ورید کبیر شده از همین منفذ
بر می آید تا ورید کبیر از آن بازگشت خون از سافل بدن بسوی دل میشود متصل میگردد و حالب آخر پلوس یعنی لگنچه گرده شروع
میشود و فی الحقیقت حالب و پلوس واحد اند و اختلاف اسم باعتبار مقام است لیکن از جائیکه اطلاق اسم پلوس و بطن گرده بر آن
تمام میشود و اسم حالب بر آن صادق می آید از آنجا مرکب است از میوکس ممبرن که زیرین است و از غشای رشته دار که بالائی است

وازغشای عضلی که دران عضلات بر یک دیگر پیوسته اند یکی در طول زیریهٔ دیگر در عرض برود عضلات طولانی و سوم ایضاً در طول
اما بالائی عضلات دایره و حالب غلظ خود بقدر قلم باشد و ضخیم است از گرده تا مثانه در کسی بقدر سه انگشت و در کسی بقدر شانزده انچه
در طول میباشد در پهلوی مثانه از پس پشت آن داخل میشود جائیکه حالب به گرده داخل میشود آنجا در گرده سفیدی قریب حصه گرده
یافته میشود و آن سفیدی قدری چربی و باقی گوشت سفید بود و آن از مجاری صغار حالب است مدور و این بلغت عربی
حویصله گردیده ذکر شده مسمی شد بلغت انگلش پلوس آف دی یوریٹر یعنی منفذ جسم گرده گویند و گرده جسم سفید حلقه سرخ رنگ مائل بسیاهی دیده میشود
و سرخی آن بسبب کثرت شریانهای شعریه آورده میباشد و آنرا بلغت انگلش کارٹکل سبسٹنس یعنی پوست جسم گرده و
سبسٹنس یعنی جسم است مطالعه فرمایند فصل دوم در ورم حار و انفلمیشن گرده و آنرا بزبان انگلش نفرائیٹس بکسر نون و
سکون فا و کسر رای مهمله و سکون یائی تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم گرده گویند و آن الیوٹ یعنی حاد و کرانک
یعنی مزمن هم باشد اما هرگاه حاد بود و مریض بمیرد آنچه در تشریح دیده شود آنست که گرده مثل خون بسیار سرخ بود و متورم باشد و
چون آنرا بشگافند از گرده خون کثیر خارج میشود و در لحم سرخ گرده خون منجمد یافته میشود زیرا که از عروق صغار در آن خون منجمد میشود
و هم درین لحم جابجا مثل نقاط سرخ رنگی یافته میشود که آن سرانبوبه های صغار بول بوند که در آن سرهای شرائین صغار بسیار پیچیده
آنجا از خون پر گشته متورم میشوند میلپیگس بیمبرن کبٹن گرده و مجاری صغار بول که در حال صحت سفید میباشد درین حالت در تشریح
سرخ دیده میشود و غشائی که بالای گرده بطور غلاف است متورم میشود و بآسانی و سهولت از گرده جدا میگردد و سبب این رسیدن
ضرب یا سقط یا شکستن محل گرده یا سمیت از خوردن اشیای سمیه مثل سلیکو و دوائی که در آن زرنیخ باشد و اینکه دائماً میخورند
کثرت استعمال این دوا و از خارج بالائی گرده ورم مذکور پیدا میشود و از پیدا شدن سنگ بمقام پلوس یعنی بطن گرده یا در شاخهای آن
یا در حالب گاهی از انفلمیشن یعنی ورم حار مثانه هرگاه ورم مذکور بدیگر حالب تا گرده رسد از رسیدن سردی به بدن خواه از سردی
هوا رسد یا از پوشیدن لباس رطب باشد سیم از در تعرق همه ام که بسبب سردی هوا عارض میشود این ورم حار گرده پیدا میگردد
علامات در محل گرده و تپ لازم بود و ابتدای این تپ از سردی یا نافض لرزه شده باشد غثیان بود و قی آید و گاهی درد از
محل گرده تا مثانه و امعا سرایت کند در امعا گاهی چنان درد شدید باشد که با قولنج مشابه شود و این درد از سرفه و عطسه و قی کردن
زیاده میگردد زیرا که این حرکات پردهٔ شکم زیاده متحرک میشود و گاهی وقت بول کردن هم درد زیاده گردد و درین مرض بول بسیار قلیل
پیدا میشود و بسیار سرخ بود و گاهی احمر القتم گردد لیکن گاه سیاه شود و آنرا بپارچه ریزنده پارچه سرخی ظاهر میگردد بخلاف سیاهی
بول یرقان که دران پارچه زرد میشود و قبض شکم زیاده بود و خصیه بالا میرود و منقلص گردد و بسبب اذیت گرده گاهی در بطن بسبب
ضعف میوکس ممبرین امعا انتفاخ ظاهر میشود چه درین وقت میوکس ممبرین عوض آب هوا پیدا میکند انجام این مرض آنست که
یا در دو سه روز خود بخود اعراض برطرف شوند و رفته رفته مریض صحت یابد یا مرض کرانک گردد و در اعراض شدت ظاهر شود یا
هر روز آمدن تپ که با لرزه و نافض باشد شروع گردد و بعد آمدن عرق مثل حمی که در دل می آید رفع شود و این علامت پیدا شدن

فصل دوم در ورم حار گرده انفلمیشن آف کڈنی

خصیه و ورم ... است و بعد از آن ... گیرد خواه بسوی خارج یا از امعا مستعد شده در داخل امعا منفجر شود و ریم با براز دفع گردد یا در بطون
گرده که محل پلوس است منفجر شود و ریم از راه حالب به مثانه رسیده با بول دفع گردد یا مریض بمیرد و اکثر موت این مریض بدین نحو میشود که
گاهی بول بالکل بسته گردیده و دو کسی این قدر بعلت بسیار میشود که از آن خون صاف نگردد و بسبب فساد خون فساد دماغ و بیهوشی
عارض گردد و درین بیهوشی علیل هلاک میشود و باید دانست که هرگاه ورم گرده بمقام پلوس در گوشت سفید بود و گوشت سرخ از ورم محفوظ
باشد درین وقت قلت در تولد بول نمیشود زیرا که آب از خون در گوشت سرخ پیدا میشود در گوشت سفید میرسد و همچنین بول سرخی و قیمت
نمیباشد لیکن بلغم بتدریج در بول زیاده میباشد فی الواقع خروج آن بسبب تنقیه ماده ورم هیچ کس میبرین پلوس باید شمرد چنانکه
در زکام نزله خروج آن باعث صحت میشود و درین وقت اندیشه نیست از جانب فساد دماغ و بیهوشی بود و این مرض گاهی با ورم
طحونرایی یا درد گرده که ... میشود و در آن هم ... تغیر در بول نبود و آن را بزبان انگلیش نفرالجیا بکسر نون و سکون فا و فتح رای مهمله
و سکون الف لام و کسر جیم و فتح یای تحتانی و سکون الف یعنی درد گرده است میبامند ملتبس میشود و درین وقت تفرقه فیما بینهما ضرور
بود و پس باید که درد گرده ... اقسام علیل حاصل میشود و در کمر میگیرد و از برخاستن زیاده میشود و در مرض مثل درد کمر از
دراز شدن بر بستر راحت نمیشود و همچنین از برخاستن و نشستن مثل درد کمر درد زیادتی محسوس نمیشود و هم درد کمر در بول تغیر بسوی
قیمت نمیباشد و غثیان قی نبود و خصیه بسوی بالا نمیرود و از نفرالجیا یعنی درد گرده تفرقه باین طور ممکن است که در درد گرده بسبیل نوبه
قی ... اینجا نوبه نبود و هم در درد گرده تپ نمیباشد و اینجا تپ لازم بود و هم در درد گرده چنان تغیر در بول نمیباشد که در ورم حار آن
بود و علاج اگر مریض قوی بود فصد گیرند و اگر از آن فائده تام حاصل نشود زلو بر محل گرده چسپانند یا حجامت بشرط نمایند و بعد
آن مسهل یا روغن بیدانجیر ... شش ساعت چهار درم تا یک آونس ... روز برابر باین عنوان دهند که هر روز ... هفت
هشت بار اجابت رقیق شده باشد و اختیار کردن روغن بیدانجیر بنابر آنست که آن در خون نمیرود و سوای آن مسهلات دیگر در خون داخل
میشود و با خون در گرده رفته باعث آفات میشوند و بعد مسهل وزن دو سه بار تا نیم ساعت در آب گرم نشانند و بعد بر آوردن از
آب گرم دوائی معرق نوشانند بهترین معرق درین مرض لائکر ایمونیا الیسیتاس است که از دو درم تا شش درم همراه آب حل کرده
بنوشانند و هم تا وقتیکه بدن گرم است شوربای رقیق یا آب مطبوخ تخم کتان یا آنکه در آن صمغ محلول بود بنوشانند تا اعانت آن عرق
زیاده آید زیرا که در وقت گرمی بدن از نوشیدن آب بسیار هم عرق می آید و از نوشیدن این اشیا عرق هم آید و بول هم رقیق میشود
و چون از تپ ... درد و تپ ... طرف شوند دوای مدر مثل پتاس ایسیتاس و گرین پتاسی یا نایترس ... گرین با یک دو آونس
آب حل کرده نوشانند باید دانست که گاهی نوشانیدن روغن بیدانجیر ... میبرین معده و امعا متاذی میشود و درین وقت
باید که از آب گرم حقنه دهند که از آن بلحاظ هم است میرسد و چونکه نشانیده داشتن بیمار همه وقت در آب گرم ممکن نیست لهذا در وقت
خالی از نشستن آب پارچه فلالین در آب گرم تر کرده فشرده از آن بر محل گرده تکمید سازند لیکن درین وقت و تکمید روغن تارپین را
شریک نکنند الا بگرده مضرت خواهد رسانید اگر در محل گرده زیاده بود از خردل محلول آب پلاستر درست کرده بر گرده نهند لیکن از

تفرقه درد گرده و ورم گرده ... نفرالجیا

بهترین معرق لائکر ایمونیا الیسیتاس است در ورم گرده

لیکن

نیش نکس پلاستر درین مرض در امراض گرده مطلقا جائز نیست فقط فصل سوم در ورم مزمن و گرانیک گرده
خواه اندورم حاد حاصل شده باشد یا خود از اول مزمن یعنی خفیف الاعراض بود و در آن بعد تشریح میت آنچه ظاهر شود است
که گرده به نسبت صحت صغیر یعنی خورد شود و گوشت سرخ آن سخت و بسیار کم میباشد زیرا که آنچه مواد از فعل ورم سابق ریخته شده آن
مجاری بول و گوشت گرده را متحجر میکند بسبب آن مجاری تنگ میشوند پس آنکه از خون جدا شده در آن می آید کم می آید بلکه غذا هم
نمیرسد ازین سبب این مجاری بول و گوشت سرخ گرده هر دو مجتمع و ناقص و سخت میشوند و از آن مقدار گرده صغیر میگردد و گاه
در جسم سرخ گرده دانه های خرد برابر [illegible] یافته میشود و کپسول ممبرین همیشه غلیظ میباشد گاهی به نسبت صحت بسیار غلیظ بود
و گاهی بر آن آثار ورم هم یافته میشوند و این مرض گاه از اول مزمن بود و درین وقت سبب آن پیدا شدن سنگ در بطن گرده یا در شاخ
آن میباشد فقط علامات آن صاف بخوبی کم معلوم میشود لیکن اکثر درد کمر مجهول گرده و قلت بول میباشد و بار بار بول
قلیل قلیل میکنند و از بول بوی تیزاب مو یا می آید و هم در بول بلغم لزج و اکثر ریم هم می برآید تا وقتیکه ریم آید [illegible]
حمی سل اینجا هم می آید بدن لاغر میشود علاج آن دشوار است و فائده در علاج کمتر است لیکن حتی الامکان تقلیل اذیت بیمار هر گاه درد گرده
زیاده بود محل گرده زلو چسپانند یا حجامت با شرط نهند [illegible] شود بیمار اوقت بادی حرارت بول نوشانند که
موافق طبع علیل باشد آنرا زیاده نوشانند تا اذیت دفع شود اول اینکه پاریرا براوا که کاشن یعنی مطبوخ پاریرا براوا از یک آونس
تا سه آونس تا شش شش ساعت یا هشت هشت بنوشانند این وا میوکس ممبرین گرده و پلوس حالب و مثانه را قوت میدهد
و حس آنها کم میکند و ترکیب مطبوخ نیست که بگیرند پوست بیخ پاریرا براوا یک نیم آونس آنرا از کارد ورق ورق کرده در بست آونس
آب انداخته در پاتیلۀ نقره یا مسی قلعی دار سر بسته تا پانزده دقیقه بر آتش ملائم بجوشانند پس صاف نموده آنچه ثفل در پارچه ماند
بر آن آب گرم بقدر کم شدن آن آب بست آونس در حال طبخ سوخته باشد بریزند تا باز بر مقدار بیست آونس آید در شیشه نگاه دارند
و وقت حاجت چنانکه بالا مذکور شد بنوشانند ایضا انفوزیم بیوکو که آنرا بکو هم گویند و آنهم حسب شیشه بیست از یک آونس تا چهار
آونس دو سه بار روزانه بنوشانند ترکیب انفوزیم نیست که بگیرند برگ بیوکو را که نیم آونس باشد و باریک کرده در ظرفی انداخته
ده آونس آب گرم بر آن ریخته سر بسته یکساعت نهاده دارند بعد از پارچه گذرانیده نگاه دارند و وقت ضرورت نوشانند ایضا
انفوزیم یووا ارسی از یک آونس تا دو آونس دو سه بار نوشانند ترکیب انفوزیم مذکور بگیرند نیم آونس برگ یووا ارسی
الیست و لفظ یووا بمعنی کنار است و ارسی بمعنی دب است یعنی کنار دب زیرا که خرس آنرا زیاده میخورد [illegible]
سائیده در ظرف نهاده آب گرم ده آونس بر آن ریخته سر ظرف بند کرده دو ساعت نگهدارند پس صاف کرده در شیشه نهند و وقت
ضرورت بنوشانند و چون ثابت شود که سنگ در گرده افتاده است همراه این انفوزیم پتاس کاربوناس یا سوداکاربوناس [illegible]
تا پانزده گرین حل کرده بنوشانند یا لائکر پتاسی از ده تا پانزده قطره آمیخته بنوشانند و [illegible]
پنج گرین تا ده گرین حل کرده بنوشانند فصل چهارم در البیومن یوریا بفتح الف و سکون لام و کسر بای موحده و ضم یای تحتانی

فصل سوم در ورم مزمن و گرانیک گرده

فصل چهارم در البیومن یوریا

وسکون واو وفتح میم وسکون نون وضم بای تحتانی وسکون رای او و کسرہ مہملہ وفتح یای تحتانی وسکون الف یعنی سفیدی بیضہ کہ در بول
پیدا میشود واین از کتب انگلش بہ انیمس قرنیز یعنی مرض اکثر ایت صاحب نامند زیرا کہ سبقی حسن تشخیص اکثر صاحب مذکور
اینجا حض ظاهر شده و درین مرض ضرورست کہ قبل حدوث آن کدام مرض خونی شده باشد مثل اینکہ درخون اجزای سفیدیا دہ پیدا
شده باشند یا حمی موی کہ آنرا بزبان انگلش سکارلیٹنا نامند آمده باشد واین مرض برسہ قسم است یکی آنکہ دران گردہ وقت تشریح بسیار عظیم
ومتورم وسرخ دیده میشود چنانکہ در ورم حاد بود دوم آنکہ گردہ متورم بود لیکن سفید باشد یعنی گوشت سرخ آن متورم وسفید میشود سوم آنکہ
تمام گردہ سفید میشود لیکن مقدار آن صغیر میگردد چنانکہ در ورم گردہ مزمن بود وقسم اول البوت است یعنی حاد و ہر دو قسم ثانی وثالث
بحسب مراتب خود مزمن اند وقسم حاد گردہ از شش آونس تا دوازده آونس عظیم وثقیل میشود وصورت آن موافق صورت گردہ متورم
بورم حاد میباشد وسبب آن رسیدن سردی ببدن بود وقتیکہ بدن حار باشد وفقط علامت آن اول لرزه آید پس بخار
عارض شده وجلد بدن گرم وخشک گردد وبر محل گردہ درد واذیت محسوس شود پس چہره وگرد چشمان ورم ظاہر میشود پس بعد
ورم در تمام جسم عارض شود زیرا کہ در غشائی خانہ دار بدن کہ زیر جلد است آب عروق جدا شده میریزد واز آن ورم پیدا میشود
وبول درین مرض کم وسرخی مائل میآید وگاہی آن سیاہی مثل سیاہی دخان میباشد وبار بار بول می آید یکبار بقلت وچون این بول را در شیشہ
انداختہ بر آتش نہند مثل سفیدی بیضہ آن سوب منجمد میشود وچون بول را در ظرفی انداختہ چند ساعت نگہدارند چیزی در آب
تہ نشین گردد واگر گاہی باسباب اثر خورده بین بینند مواد بصورت مجاری صغار بول میباشد وقشور میوکس میمبرن در آن موجود
بوند کہ آن در مجاری یوریا پیدا میشود وچون در سبب بول بعد نہادن بول وقت دیدن این صورت محسوس شود وبعد نہادن
بر آتش منجمد گردد مثل سفیدی بیضہ بالیقین بداند کہ مرض مسطور است علاج اول مسہل دہند از روغن بیدانجیر چنانکہ در ورم
گردہ بیان آن امر شد تا کہ دست رقیق آید ودر آب گرم نشانند بالجملہ علاج ورم حاد کنند ودر قسم ثانی کہ در آن گوشت گردہ سفید میشود
پس یا این قسم بعد ورم حاد کہ مذکور شد یافتہ میشود یا خود از اول مزمن بود وسبب بعید وقریب آن ہمان باشد کہ در حاد مذکور شد
لیکن اینجا ضعیف بود وعلامت آن نیست کہ اعراض قسم حاد درین جا آہستہ آہستہ بخفت عارض میشوند ورنگ بول درین
مرض مثل آب سفید میباشد وچون بر آتش نہند منجمد گردد واگر خود منجمد نشود واز انداختن قدری نائیٹرک ایسڈ منجمد گردد یا مثل سفیدی
شیر ازان ظاہر گردد زیرا کہ اینجا سفیدی بنسبت قسم اول کم بود وآثار سفیدی خون مثل تہبیج وجہ وزردی رنگ رخسار وسفیدی
میوکس میمبرن چشم ولب ازین ظاہر باشد ودرین وقت اکثر ورم غشای بیرونی قلب وذات الریہ وذات الجنب عارض میشود وہرگاہ
ورم عام عارض میشود در آخر مرض از انتفاخی ریہ ہم متورم میگردد وبسبب آن در تنفس شوری ظاہر میشود وہم در آخر مرض بسبب
فساد خون بیہوشی طاری میگردد ودر آن مریض میرد علاج اول مسہل دہند از روغن بید انجیر بعد سفوف جلیپ کمپونڈ از
یک درم تا دو درم خورانند وروزانہ مکرر این مسہل دہند تا کہ اسہال رقیق ہم پیدا شود وقوت ہم ضعیف نگردد پس بعد ادویہ
مدره مثل [illegible] پاس [illegible] گرین [illegible] پاس پنج گرین شامانند واگر ہم گرین سفوف [illegible] ہمراه آن شربت [illegible] کرده

خورانند بهتر بود و اگر اذیت در تنفس زیاده بود و معلوم شود که در ریه آب کثیر مجتمع است درین وقت لاچار مسهل یا دویه مخرجه آب رقیق که
در استسقا مفصل نوشته شد مانند مثل سفوف اسکامنی یا ایلاتیریم یا روغن حب السلاطین بنوشانند تا از بلاکت فوری محفوظ ماند
و در قسم ثالث که مقدار گرده صغیر و رنگ آن سفید زیاده میشود و آن قسم مزمن است و از قسم دوم هرگاه که زیاده کهنه و مزمن میشود این قسم حاصل
میگردد و درین وقت زردی چهره و سفیدی پوست همین قسم نیز زیاده میباشد و بول بکثرت و مقدار کثیر و سفید و موافق عادت
می آید لیکن گاه آلبیومن نهاده گرم کنند و یا ایسد نائتریک انداخته در ان ازان سفیدی مثل سفیدی بیضه پیدا میشود چون شیشه را حرکت
دهند سفیدی مذکور مثل ابر دیده میشود و درین وقت ورم بدن کم میباشد لیکن پیوسی همین خاص چشم سفید پر آب دیده میشود
و درد سر و دوران سر اکثر عارض میگردد و خواب بیمار زیاده می آید و آوازها در گوش مسموع شوند و مریض بیهوش شود و باز بهوش
می آید و آخر در بیهوشی میمیرد و درین قسم تجویز علاج تندرستی که تقویت بگیرند ابیرل آوردن مناسب نیست زیرا که ضعف بدرجه قصوی
رسیده است و نوشانیدن آب آهن تنها یا با بتر بهتر است فقط

فصل پنجم در حصاة الکلی یعنی سنگ مثانه

و آنرا بلغت لاطین کال کیولس و بلغت انگلش گراول یعنی سنگ نیز گویند که ریگ است میگویند چون این مرض در بول پیدا میشود لهذا اولاً بیان حال
بول کرده میشود بدانکه بول از چند اجسام مرکب است چنانکه اگر یک هزار آونس بول باشد بحساب اوسط اکثر در ان نهصد و پنجاه و سی آونس
آب میباشد یوریا سی آونس یورک ایسد یک آونس پتاس و سوڈا سلفاس شش آونس سلفاس سیلع(?) آونس سوڈا و امونیا و آهک
و منگنیشیا هر واحد فاسفاس پنج و نیم آونس نمک چهار و نیم آونس و ساده یک و نیم آونس میباشد و سوای این اجسام که بلون بول اند
مثل صفرا و بلغم مقدار آنها تا حال بتحقیق ثابت نشده اما اکثر هر دو تا هفتاد آونس باشد و چون بول صحیح را در شیشه گذاشته ببینند
صاف میباشد و بول بنسبت آب صاف ثقیل میباشد چنانچه این امر بذریعه آله پیمایش که ازان پیمایش بول کرده میشود بخوبی
ثابت میگردد و در حال مرض گاهی وزن بول از وزن بول صحیح زاید بود و گاهی ناقص باشد چنانچه در ذیابیطس زیاده میشود و
وقت پیدا شدن سفیدی بیضه وزن بول ناقص میگردد و چون بول صحیح را در ظرفی نهاده دارند بعد سرد شدن در آن چیزی
ته نشین پیدا نمیشود لیکن گاه آنرا نهاده گرم کنند باز بول صافی میگردد و قسم مذکور را بول ممتزج میگویند و این قسم را ایست ریت(?)
آف امونیا است مقدار اوسط بول صحیح از سی تا چهل آونس مدت بیست و چهار ساعت برای خروج است و موافق تغیر فصول و حرارت
و برودت مقدار طبیعی آن هم کم زیاده میگردد و آنچه اجسام که در بول صحیح پیدا میشوند مادام که تولد آنها بنسبت طبیعی که نوشته شد جمل(?)
میشوند اجسام مذکوره با بول ممتزج و مخلوط میمانند اما هرگاه از نسبت مذکوره زیاده متولد شوند رسوب و ته نشین بول میشوند و
در بطن گرده یا در مثانه یا بعد خروج بول در شیشه یا بر زمین چون این اجسام در بطن گرده راسب و ته نشین میشوند ازان ریگ
و حجر در بول تولدن(?) گرده پیدا میشود هر یک از ریگ و حجر بر سه قسم است اول یورک ایسد بضم یای تحتانی و سکون واو و فتح رای مهمله و سکون
کاف و کسر الف و سکون یای تحتانی و کسر سین مهمله و سکون دال هندی یعنی ریل یا حجر سرخ دوم فاسفیت بفتح فاء و سکون الف و فتح سین
و کسر فاء و سکون تای هندی یعنی ریل یا حجر سفید سوم اکسالات بفتح الف و سکون کاف و فتح سین مهمله و سکون الف و کسر لام و سکون

کاف و این نشستن ای از حوضت است که با آنکه تخته ریل و حجر پیدا است کن و این حجر بصورت شاخ هوت می باشد و این ریل در بول نشین نمی‌شود یا بعد گذشتن وقت ایقدر می‌ نشیند اما از خورده بین وقتیکه آنرا از ظرف برآورده روبروی خورده بین اندازند ازان پیدا می‌شود که دران اشکال خرد و مربع یافته میشوند بالجمله تشکل ریل یا حجر سبب آن بعضی طعام و زیاده خوردن شیر و گوشت زائید باشد و گاهی از کم آمدن عرق بسبب سیدن سردی ظاهر جلد و نه خارج شدن یورک ایسڈ از راه مسام جسم در بول زیاده می‌آید همچنین گاه در جلد امراض جلدیه مثل قوابی پیدا شوند و ازان عرق کم آید یا در اعضا و مائیه صرف شد یا نقرس باشد هم این مرض پیدا میشود علامات درد کمر ظاهر میشود و این درد از گرده تا مثانه و ران میرسد می‌آید و بول بقلت سرخ رنگ یا بسیار ناریش می‌آید همراه بول ریل سرخ خارج میشود یا بعد خروج بول بزمین یا در شیشه این جسم سرخ رنگ راسب میگردد و گاهی همراه بول حجر صغیر مثل دانه سرخ سرخ رنگ یا در شده بیرون می‌آید لازم نیست که این علامات هر وقت یافته شوند چه وقتیکه این سنگ در بطن گرده پیدا میشود و همان جا مانده است تا زمان باشند آن در بطن گرده گاهی علیل کدام شکایت نکند اما هرگاه در حالب گرده خارج شده بیرون می‌آید آنزمان از درد مقام گرده و حوالی آن دیگر علامات ثابت میشود که در گرده سنگ پیدا شده اما اگر در بطن گرده زخم پیدا کند و ازان خون آید آنزمان علامات چنانکه علامات ورم گرده نوشته شده اند ظاهر میشوند و هرگاه حجر از گرده خارج شده در حالب می‌آید علامات ظاهر میشوند درد شدید است که از حوالی گرده شروع میشود و غثیان و قی بسبب شدت اذیت عارض میشود و جلد بدن سرد میگردد و ضعف زیاده میشود حتی که از شدت درد قریب بغشی میرسد و گاهی غشی عارض گردد و عرق بارد از بدن جاری میشود و این درد اگرچه لازم نیست لیکن یا دقی و کمی در آن میشود زیراکه هرگاه بسبب بزرگی غلیدن حجر حالب متاذی شده برای اخراج آن تشنج میشود درد زیاده گردد و چون انتشنج قدری باز ماند درد کم میشود تا اینکه سنگ در مثانه ریزد آنزمان درد ساکن میشود و اعراض برطرف شوند و بسبب شدت درد اکثر خصیه بالا میرود و این حجر در مثانه رفته یا خارج میشود یا ازان حجر عظیم پیدا میگردد علاج اول برای دفع سبب کوشش کنند بعد چنین و ادویه که ازان ترشی در بول پیدا نشود و کم گردد مثل پتاس کاربناس سوڈا کاربناس و لائکر پتاس همراه آب ساده یا همراه سوڈا واٹر حل کرده بنوشانند هم اینچه مدر عرق و مدر بول است مثل اتیجوبی رقیق و آب نقوع نان دبل که آنرا ٹوسٹ خوب بریان کرده باشند بنوشانند و نشانیدن در آب گرم هم نفع برای درد کمر و اذیت حاصل میشود و چون سنگ در حالب آید و درد شدت کند درین وقت بو یانیدن کلاروفارم برای کم کردن تشنج که سبب درد است مفید باشد بلکه چون سنگ از گرده خارج شده در حالب آید از اذیت مرور آن تشنج در بیخ پیدا شده درد حادث گردد و درین وقت مناسب است که اپیکاکوانا دوده یا سه گرین بعد ربع ربع یا نصف نصف ساعت بنوشانند تا قدری غثیان پیدا کند که ازان در شدت این درد خفت حاصل میشود و اگر بیست گرین اپیکاکوانا در یک آونس آب ساده حل کرده نگهدارند و وقت دوره و شدت این درد بعد ربع ربع ساعت بقدر یک قاشق چائی خوری یا یکیک درم ازان مریض را نوشانند بهتر است مبالغه ازان نیست که وقت شدت درد کاربنٹ امونیا بیست گرین اول بآب حل کرده نوشانند چون غثیان شروع شود پس برای باقی ماندن انحالت تا شدت وجع

شانند دهم حصه گرین نارشرالمیتاک باب ساده حالکرده بعد نیم نیم ساعت نوشانیده باشند که اکثر ازین تا بیر درین درد خفت پیدا میشود
و چون حجر در مثانه آید و خارج نشود تدبیر اخراج آن از مثانه فرمایند بهتر آنست که برای آن بیمار امر فرمایند که اول پیشاب خوب جمع کند
و چون بول کثیر در مثانه جمع شود حشفه را از دست خود بقوت بگیرد تا بول خارج نشود و بعد ازان زور بر زمین نهاده خوب بقوت
بول را دفع کند چون راه دفع بول مسدود است ازین تحریک مجری زیاده کشاده خواهد شد چون داند که خوب منفتح شد حشفه را کشاده
بقوت یکبار بول را دفع کند تا همراه آن سنگ صغیر خارج گردد و ایضا باید دانست که هرگاه سنگ از گرده خارج شد و درد تسکین یابد
رفع گردد درین وقت برای حفظ آینده از پیدا شدن سنگ گرده این دوا نوشانند جوهر فقط تینوواک ایسڈ بست گرین پوتاس کاربونیاس
بست گرین باب مقطر پنج و نیم اونس آن را گرم هم کرده باشند حالکرده ننکچر های سامیس یا نیم درم با آن آمیخته یک یک اونس از آن روزانه سه بار
نوشانند ایضا لیسوڈا کاربناس یک نیم درم بینزواک ایسڈ چهل گرین سوڈا فاسفیٹ سه درم با یک آثار خوب شاند و صاف کرده باشند چهار
اونس هم حالکرده بعد ننکچر های سامیس چهار درم و آب دارچینی هشت و نیم اونس با آن آمیخته یک یک اونس از آن روزانه سه بار نوشانند و
قسم ثانی که ریگ یا حجر سفید است چون پیدا شود سبب آن اکثر سن شیخوخت بود یا هرگاه زیاد ضعف در بدن پیدا گردد یا حجر دیگر در گرده
یا مثانه باشد و بر آن ماده این حجر ریخته منجمد گردد و ازان این قسم پیدا شود و هم از رسیدن صدمه ضرب و سقطه بمحل فقار ظهر یا دمن شدن نخاع
هم این قسم پیدا شود علامات درد از محل گرده تا مثانه میرسد وقت بول کردن درد زیاده میشود و همراه بول ریگ سفید گاهی مثل حجر
مثل آهک منفرج باریک بول خارج میگردد و در بول انچه مثل آمیختن آب یا مویناگاهی گاهی مثل شیر در آخر بول می آید علاج غذای
خوش هضم بقیض خورانند نایٹرک ایسڈ دایلوٹ بیست تا بیست پنج قطره در دو اونس آب حالکرده قبل غذا و یک یک بار روزانه نوشانند اگر
همراه استعمال این دوا بجای آب نوشیدنی آب مطبوخ بارک نوشانند زیاده مفید بود و کسی که مجتنب الشراب نباشد باید که کم از کم شراب
نوشد و آب آهن کنند و روغن جگر ماهی برای تقویت بنوشانند تا قوت در مریض آید هرگاه وقت بول کردن اذیت یاد شود آب مطبوخ
و نقوع ادویه لعابی که نسخه های آن در ورم گرده نوشته شده اند بنوشانند قسم ثالث سبب آن یاد بعمل آوردن حرکات نفسانیه
زیاده مباشرت با عورات و زیاده خوردن شیرینی و بدهضمی طعام میباشد علامات درد از محل گرده تا مثانه و اذیت در وقت بول
درین قسم از همه زیاده بود و بول صاف می آید لیکن هرگاه در شیشه انداخته بارند قدری سوب ته نشین شود و حال مریض در خوف و تنگی
و انقباض طبع و توحش مثل حال صاحب مالیخولیا باشد و شهوت باه ساقط بود و اگر باه هم شود زود انزال گردد و بدن روز بروز لاغر
شود و اشتهای طعام ساقط بود و انچه خورد بخوبی هضم نگردد و علامات ضعف ظاهر باشد علاج اول سبب یافته آنرا رفع کنند
و شیرینی کم هند غذای خوش خورانند و روغن جگر ماهی نوشانند نائٹرو میوراٹک ایسڈ دایلوٹ نوشانیدن اینجا مفید است و آنرا
مریض را در هوای صاف دارند و گردانند و امر بریاضت معتدل فرمایند تا در عضلات آن قوت آید و ظاهر بدن و جلد را گرم دارند
و اکثر درین قسم مسهل خفیف داده باشند و علاج تقویت تندرستی که مکرر نوشته شد نمایند فقط فصل ششم در بول الکیلوسی و آنرا
کیلوریا بفتح کاف و سکون یای تحتانی و ضم لام و سکون واو و کسر رای مهمله و فتح یای تحتانی و سکون الف بمعنی بول مشابه کیلوس نامند

فصل ششم در بول الکیلوسی

سبب حقیقی آن بحد اثبات و تحقیق نرسید لیکن اکثر همراه این مرض علامات ضعف و کمزوری خون مثل سفیدی لب و چشمان یافته میشود و ازین ظاهر میگردد که مرض خونی است و هم بعد خوردن طعام زیاده میشود و در حالت فاقه و گرسنگی کم باشد از ینهم ظاهر است که بعد خوردن طعام کیلوس در خون زیاده میرود و پیش ازینکه خون قوی بود کیلوس را بصورت خود فورا میگرداند و چون کمزور بود چنانکه کیلوس را بصورت خود نمی‌آرد بلکه بعض بصورت کیلوسی باقی ماند همراه خون گرده رسید با آنکه گرده از خون جدا اشتباه میبرند و همراه بول خارج میشود باطلاع بعضا خروج بول چون بعمل کیمیائی این جسم سفید انتیشود در آن روغن سفیدی بیضه و قدری فائبرین یافته میشود و این مرض در بعض بلاد زیاده پیدا میشود و آنجا مردمان اکثر بآن مبتلا میشوند و چون از آنجا نقل کرده ببلاد دیگر روند مرض مذکور زائل گردد و ازین ظاهر میشود که آب و هوای خاص بلد را هم در تولید این مرض دخل است و در کلکته از بعض مریضان این مرض که خون برآورده شد در آن کرم صغیر مثل بچه خرد حیات نا رسیده خورده بین محسوس شد که آنرا فائلیریا گویند یعنی رشته باریک علامات گاهی بجز بول سفید دیگر کدام شکایت نباشد و اکثر مریض شکایت ضعف و کمزوری مثل ضعف هضم و ضعف بدن نماید و سفیدی که در بول می‌آید گاهی فورا مثل غشائی سفید منجمد میشود و گاهی مثل شیر یا بول متنجج و سیال میباشد لیکن گاه بول را در شیشه نهاده آنرا بیش گذارند فورا منجمد گردد مثل سفیدی بیضه مطبوخ و گاهی در سفیدی جسم گلابی رنگ هم یافته میشود و سرخی آن بسبب اختلاط اجزای خون میباشد علاج کدام علاج خاص آن نیست لیکن آنچه مقوی خون و مقوی معده اند نافع می‌آید مثل آنکه سیل که مقوی خون و کرده است و گاگ الیسید را از ده تا بست گرین شامل که مقوی و قابض عروق است هم نوشتند که ایپوداینده پتاس را چون مقدار کثیر پانزده بست گرین درین مرض نوشانند بعد بست هشت ساعت نافع میشود و زیاده منفعت از تغیر هوا و نقل بلد حاصل میشود و فی الحقیقت این مرض خود شروع میشود و خود دفع میگردد و درین مرض کسی را نه دیده شد که مرده باشد فقط فصل هشتم در نه پیدا شدن بول در گرده یا کم پیدا شدن آن و آنرا بلغت انگلش سپرسن آف یورین یعنی نه پیدا شدن بول در گرده نامند و باید دانست که مراد از عدم تولد اینجا آن نیست که بسبب ورم گرده یا مرض برائث صاحب که در آن بدن متورم میشود یا مرض هیضه که در آن بسبب غلظ خون بول پیدا نمیگردد زیرا که اینجا اسباب عدم تولد یا کم پیدا شدن بول ظاهر اند بلکه مراد ازین بیان آنست که بول بلا سبب ظاهر کم پیدا شود یا نه پیدا شود و درین قت غالب است که سبب آن استرخائی عصب سمپتهی یتگ که نه رسیدن قوت عصبیه گرده بوده باشد زیرا که قوت افعال جمیع احشا از قوت عصب مذکور میباشد لیکن گاه کدام سبب تشریحی ظاهر نشد ازان دانسته شد که از نیامدن قوت عصبیه در گرده اینحالت پیدا شده باشد علامات اول جز اینکه بول نیاید یا کم می‌آید شکایتی دیگر ظاهر نبود مگر بعد قلیل آرامی در بدن پیدا میشود و غثیان عارض گردد پس قی می‌آید لیکن گاهی بعد آمدن قی هم پیشاب نیاید بعد دو سه ساعت مریض مثل نائم بیهوش میشود و متشنج شده تشنج عام بدن پیدا میکند و درینحالت بمیرد و اگر قدری بول هم آمده باشد بعد بیهوشی و تشنج میشود زیرا که یوریا که بسته بول است چون از خون جدا نمیشود در خون مانده در دماغ رسیده مجاری آن فاسد میشود و از اینجا است که یوریمیا مینامند علاج اول مسهل دهند قوی مثل روغن حب السلاطین یا این میسته که یوریا و یوریک ایسد را بذریعه اسهال از خون

فصل هشتم در نه پیدا شدن بول یا کم گردیدن آن در گرده

بعد از آن دفع شوند چون اسهال رقیق حسب دلخواه آید بعد آن دوای معرق مثل لائکر ایمونیا ایسیٹاس بنوشانند همراه عرق زنیان
جلد هم این هر دو خارج شوند و در خون کم گردند و چونکه خون درین مرض بسبب نیامدن بول زیاده مجتمع میباشد لهذا باید که حجامت
بر محل گرده نهند و در آب گرم جماید انشانند یا این که چون بدریعه این تدبیر خون بسوی جلد آید در گرده کم خواهد شد بعد از این
هم اگر بول نیاید مدرات خفیفه بول مثل پتاس ایسیٹاس همراه آب حل کرده بنوشانند فقط

فصل هشتم در بول الدم

و این بزبان انگلش هیماچوریا بکسر هائی هوز و سکون یائی تحتانی و فتح میم و سکون الف و ضم جیم فارسی و سکون واو و رائی مهمله
و فتح یائی مثناة تحتانی و سکون الف یعنی پیشاب خونی نامند سبب آن گاهی انتقال [illegible] گرده هر گاه منفجر شود و هم از مرض
صاحب گاهی بسبب سنگ گرده هر گاه در بطن گرده باشد گاهی از سنگ حالب گاهی از امراض مثانه و گاهی از مرض مجری بول
که در قضیب واقع است گاهی از رسیدن صدمه ضربه و سقطه بر گرده یا مثانه یا حالب یا قضیب سبب پیدا شود و گاهی کدام سبب ظاهر نمی شود
غیر اینکه علامات کمزوری خون موجود بوند علامات آمدن خون با بول است لیکن ضرور است از هر عضوی که آید دانسته شود که خون از کجا
می آید پس اگر درد بر محل گرده و حالب و خون با بول خوب ممتزج باشد باید دانست که از گرده یا حالب می آید هر گاه درد بر محل مثانه
بود و خون با بول آمیخته باشد لیکن آخر بول خون صرف زیاده آید باید دانست که از مثانه است هر گاه خون از بول جدا آید مثلاً
پیشتر از بول یا بعد بول آید و بول صاف خالص آمده باشد از آن باید دانست که خون از مجری قضیب آمده است علاج اول سبب مرض
دریافته در دفع سبب انچه در ذیل هر مرض گفته شد بعمل آرند مثلاً در ورم گرده علاج ورم گرده و در سنگ گرده علاج سنگ گرده نمایند
و علاج عام آن است که هر گاه خون در بول زیاده آید پس آن [illegible] یا [illegible] همراه آب حل کرده
بنوشانند اکثر از نوشانیدن آب آهن خصوصا [illegible] که از کمزوری خون مرض پیدا شده باشد نفع عظیم حاصل شود و هر گاه از امراض مثانه
و امراض قضیب باشد علاج امراض آن چنانکه آینده انشاء الله تعالی نوشته خواهند شد بعمل آرند

فصل نهم در ذیابیطس

و آن را بزبان انگلش ڈایبیٹس بفتح دال هندی و یائی تحتانی و سکون الف و کسر بائی موحده و سکون یائی تحتانی و ضم طائی مهمله و سکون سین مهمله نامند معنی
جریان آب میناست این بر دو قسم است یکی آنکه در بول اثر شکر پیدا نباشد و این را بلغت انگلش ڈایبیٹس ان سیپی ڈس بکسر الف
و سکون نون و کسر سین مهمله و یائی موحده فارسی و سکون یائی تحتانی و کسر دال هندی و سکون سین مهمله یعنی آب بی مزه نامند دوم آنکه
ذائقه بول شیرین باشد و آنرا بلغت انگلش ڈایبیٹس میلیٹس بکسر میم و لام و سکون یائی تحتانی و فتح تائی هندی و سکون سین مهمله یعنی
بول شیرین نامند درین هر دو قسم بعد از تحلیل وقت تشریح کدام فساد و سببی در گرده ظاهر نمیشود در قسم اول بول زیاده می آید لیکن
شکر با بول مختلط نمی باشد و هر گاه بعمل کیمیائی تحلیل در اجزائی بول کرده بپینند امتحان انچه اجزائی بول مثل یوریا و یورک ایسڈ
و فاسفیٹ غیره وقت صحت پیدا می شوند در مدت بیست و چهار ساعت همان قدر پیدا شوند در بول بر می آید لیکن مقدار آب بول
بسیار میباشد از این ظاهر میشود که درین قسم [illegible] آب از خون یا [illegible] مولد [illegible] یعنی [illegible] بول که تا [illegible]
شود و اندک [illegible]

فصل هشتم در بول الدم

فصل نهم در ذیابیطس

منفعل گرده قوی گردد و گاهی اختناق رحم میباشد چه در آنهم گاهی بسبب تشنج بار بار حاجت دفع بول میشود و پیشاب بکثرت می آید

و هم وقتیکه غلبه خواهش مباشرت با زن زیاد باشد و صحبت میسر نشود و هر وقت در خیال اشتیاق زن باشد بول بکثرت می آید و گاهی سبب طاهر

نبود لیکن بول بکثرت آید و درین مرض گاهی بول از سیزده آثار تا پانزده آثار در مدت بست و چهار ساعت می آید علامات بول بکثرت آمدن

مثل آب صاف بود و کدام رائحه دران نمیباشد یا بسیار کم بود و همچنین هیچ ذائقه در آن نباشد و هر چه وقتیکه آن نشینند و بعض مریضان

مطلقا تغیر بمرض بجز کثرت بول ظاهر نباشد لیکن اکثر نشست که درین قسم هم مریض لاغر و ضعیف میشود و بول این مریض از بول شخص صحیح

خفیف الوزن میباشد بسبب زیادتی آب خالص آن علاج اول سبب زیادتی بول دریافت کرده بدفع آن کوشند مثلا اگر از

برد خارجی بود ظاهر بدن گرم کنند و اگر از اختناق رحم بود علاج آن نمایند چنانکه در بحث تشنج نوشته شد و اگر از خیال و اشتیاق زن بود

پس اگر تزویج شرعی ممکن باشد امر به مباشرت نمایند الا بسهل بهند و کم کنند که روزه بگیرد و زیاده مشقت کند پس علاج کنند بانکه آب

کم نوشانند و لباس گرم پوشانند تا جانب زیاده کار کند و گرده راحت یابد دوائی معرق مثل گل و ورس و ذریح و گرمین خورانند و وقت شب

دوامی مقوی مثل آب آهن و کنین غذای صالح خورانند قسم دوم که در آن با بول شکر ممتزج میباشد درین قسم هم در تشریح سببی و

افتی در گرده هیئت یافته نمیشود لیکن یقین است که درین قسم که با شکر زیاده از حال صحت پیدا میکنند آن شکر در رئه با اختلاط هوا

چنانکه در حال صحت جسم دیگر میشود و صورت خود باقی نماند درین مرض متغیر نمیگردد بلکه بصورت اصلی خود باقی مانده با خون ممتزج میشود و

دوران خون جاری میگردد و چون همراه خون گرده می آید گرده مثل دوائی مدر از اذیت میرساند و محتاج بسوی جذب آب کثیر میباشد

درین وقت گرده شکر را از خون جدا کرده با عانت آب کثیر همراه بول زود جدا میکند تا از اذیت سانی آن محفوظ شود و هر قدر که شکر کم پیدا میشود

بول کم می آید چنانکه هر قدر دوامی مدر کم نوشانند بول کم می آید و درین مرض از رسیدن سردی بظاهر بدن زیاده نوشیدن آب خالص

یا شیرینی در آن زیاده بود مثل شیره یا آب خیار و از خوردن شیرینی بول زیاده می آید از خوردن طعامیکه در آن شکر و نشاسته زیاده بود کم

بول زیاده پیدا میشود و این مرض با سببیکه آن واقع شود علامات ابتدائی آن کم ظاهر میشود زیرا که اول بول بکثرت نمی آید مرض الاخر

نشود و سیلان بجانب رجوع بطبیب نکنند لیکن اول انچه درین ظاهر شود نیست که بر بول مگس جمع شوند و مقدار بول زیاده آید و بار بار

بیم بول تشنه میشود و ذائقه دهن قدری شیرین باشد و همچنین بسیار ای هر این مرض هم بوی شکر می آید و بر زبان رطوبت چسپنده غلیظ

محسوس شود و دندان بیمار آلوده معلوم شود و جلد بیمار خشک میگردد و بقبض شکم زیاده ماند و بیمار که می آید بصورت بنادق سخت یا سپید

دفع شود و اکثر اشتها زیاده بود لیکن طعام هضم کم میشود و بجای گرده اذیت باشد و مشابه وجع لیکن کیفیت محسوس گردد و چون

مرض ترقی کند و بسیار قوی گردد همی مثل تبیکه در مرض سل می آید بیمار را عارض گردد و درین وقت چو به کل در ریه بعض بیمار

می افتد و بعضی ریضان شور بیدم پیدا شوند و ما بیمل حادث گردند و در بعضی خراج کبیر که موسوم به کاربنکل است که از

مردن غشای ریشه و اسپید میشود حادث گردد و انجام این مرض این است که بعضی بسبب کاربنکل و بعضی بمرض سل و بعضی بیماری

لاغری و هزال و بعضی بول ایشان محتبس گردد و از ان فساد خون و دماغ پیدا شود و از ان بیهوش شوند و به بیهوشی حالت

بویمیا مبتلا شده میمیرد و اکثر این مرض تا مدت دراز میماند و گاهی خفیف شود و گاهی شدت کند لیکن وقتی تمام آن نمیشود زیرا که هرگاه
امتحان کنند همیشه شکر در بول شان یافته میشود و مقدار بول خارج درین مرض در مدت بیست و چهار ساعت گاهی تا یک هزار اونس میرسد
و رائحه بول مشابه بوی سیب میباشد چون بول صاحب ذیابیطس با بول شخص صحیح موازنه کنند این بول بسبب امتزاج شکر
ثقیل میباشد مثلا بول صحیح را چون بحسب پیمانه موازنه کنند یعنی ظرفی که آب خالص بقدر [illegible] گنجد باشد هزار اونس می‌آید ازان
بول صحیح یک هزار و چهل اونس می‌آید و بول صاحب ذیابیطس یک هزار و هفتاد اونس می‌آید باید دانست که امتحان ذیابیطس بچند وجه
ممکن است اول ذائقه از رائحه و از وزن بول دوم بعمل کیمیائی ذائقه و رائحه و وزن مذکور شد لیکن کسی که از چشیدن بول و بوئیدن آن
متنفر و کاره باشد او را باید که بعمل کیمیائی امتحان کند و آن بچند طریق ممکن است اول اینکه نصف اونس بول مریض با همین قدر
لائکر پتاسی در شیشه انداخته بر آتش نهند جوش دهند اگر ذیابیطس است این مجموع سرخ رنگ خواهد شد دیگر آنکه قدری بول شخص مذکور در شیشه انداخته
قدری آب توتیا و قدری لائکر پتاسی دران اندازند و جوش دهند ازین قدری رسوب مائل بزردی در بول راسب خواهد شد آن محقق قدری
اجزای مسمی میباشد که از اختلاط توتیا و لائکر با شکر پیدا شده باید دانست که برای امتحان بول صاحب ذیابیطس امتحان کردن آب توتیا
و لائکر پتاسی از دیگر امتحانات بهتر است لیکن آب توتیا باین صفت تیار کرده شود که توتیا هشت گرین [illegible]
لائکر پتاسی یک اونس هر دو را باهم آمیخته در شیشه صاف نگهدارند بعد یک [illegible] و اگر [illegible] در شیشه انداخته بر آتش گذارند تا جوش
بعد دو سه قطره بول در آن اندازند و ببینند اگر شکر در بول زیاده باشد رنگ آب توتیا مائل بزردی شود [illegible] اگر شکر
قلیل بود بعد یک دو دقیقه رنگ آب توتیا خاکستری خواهد شد اگر شکر بسیار قلیل بود بعد یک دو قطره بول انداخته باشند تا یک دو قطره
بول هم ازان داخل شود و درین صورت بر آتش دارند چون یک درم کامل بول دران انداخته شود از آتش فرود آورده سرد کنند بعد سرد
شدن هم اگر رنگ توتیا بر حال خود ماند باید دانست که در بول شکر نیست و اگر متغیر گردد شکر خواهد بود و ایضا باید دانست که اگر در
بول صاحب ذیابیطس سفیدی بیضه هم باشد درین وقت بسبب آن توتیا از آب در امتحان کیمیائی جدا نمیشود لهذا ضرور است که
اول با [illegible] سفیدی بیضه بول صاحب ذیابیطس را در شیشه انداخته جوش دهند تا سفیدی ازان جدا شود بعده یک درم ازین
بول مطبوخ گرفته در شیشه اندازند بعده سلوشن توتیا که نسخه آن مذکور شد چند قطره ازان گرفته در شیشه مذکور اندازند تا رنگ
بول نیلی شود من بعد [illegible] درم لائکر پتاسی دران انداخته جوش دهند اگر شکر در بول باشد رنگ این مجموع خاکستری خواهد شد
و اگر رنگ آن سیاه گردد شکر نخواهد بود و ایضا اگر قدری خمیر گندم در بول صاحب ذیابیطس اندازند فورا در بول آن جوش
می‌آید و ازان هوا خارج شود و بوی شراب ازان آید و شراب میگردد و کسی که متنفر از چشیدن بول نباشد او را دریافتن
ذائقه شیرینی در بول کافی است حاجت با امتحانات مذکوره نبود و هم این مرض بعد خوردن نان گندم و چیزی که در آن
نشاسته و نبات زیاده باشد زیاده متغیر میشود و علاج کدام علاج خاص آن پیدا نیست لیکن چنان طعام خورانند
که در آن اجزای نشاسته و شکر کم باشد و شیرینی مطلقا ندهند نان [illegible] گندم خورانیدن بهتر است [illegible]

خورانند و از اقسام دوا آنچه منفعت ظاهر شود در افیون و گل و ورس بود درست پس باید که وقت تپ ادنی بتفاریق اوقات افیون

خورانند و قریب خفتن وقت شب گل و ورس پودر نوشانند همراه آب و نوشانیدن مخیض بقدری که قدری ترش بود و بجای آب

مفید است و روغن جگر ماهی آب آهن برای تقویت نوشانیدن مناسب است تا یک رطل ایسد دایلوت نیاتر ده تا بست قطره در آب

حل کرده و یک دگرین افیون بآن ممزوج کرده نوشانیدن نافع است و برای رفع قبض شکم هرگاه شدت کند گاه گاه مسهل خفیف

مثل روغن بید انجیر نوشانیدن مفید است هر مرض که از ذیابیطس بعد حدوث آن پیدا شود علاج آن فرمایند همیشه بدن گرم دارند

تا جلد عرق آلود ماند که از آن بول کم می آید و کسی که مجتنب شراب نباشد او را باید که شراب سرخ رنگ حامض بنوشد از آن قوت

حاصل شود فقط که فصل نهم در قروح گرده و ذکر آن معه علاج در ورم مزمن گرده شد وقت حاجت از آنجا جویند فصل یازدهم

در ناصور گرده و آن وقتی حادث میشود که ورم حار آن پخته بسوی خارج در پهلوی فقار و خاصره منفجر شود و علاج آن و ذکر آن

در فصل دوم که در فلغمونی گرده است مذکور شد وقت حاجت بآن رجوع کنند فصل دوازدهم در حجب الکلیه آنرا شیخ در قانون

از قسم قروح گرده دانسته و علاج قروح در ورم مزمن گرده مذکور شد فصل سیزدهم در وجع الکلیه که آنرا بلغت انگلش

نفرالجیا [illegible] آن وقتی که سنگ از گرده حرکت کرده در حالب آید یا بسوی مثانه حرکت کند برای خروج پیدا میشود و شدید این

یا نوبه باشد یعنی شدید میشود و باز ساکن گردد [illegible] بار شدت میکند و با آن تپ نمیباشد و ذکر آن معه علامات و علاج در سنگ گرده مفصل

نوشته شد و وقت [illegible] آب [illegible] تدبیر آن [illegible] و گاهی در گرده بسبب اعصاب نورالجیا پیدا میشود و علاجش همانست که در

علاج نورالجیا نوشته شد فصل چهاردهم در سوپرارینل کاپسول بضم سین مهمله و سکون واو و بای موحده فارسی و

فتح رای مهمله و سکون الف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و فتح نون و سکون لام و فتح کاف و سکون الف و بای موحده

فارسی و ضم سین مهمله و سکون واو و بمعنی کلاه بالای گرده است این کلاه گرده غده ایست مثل طحال و لحوم غددیه که از ورم

آن امراض کمتر پیدا میشود چه درین غده هیچ کدام مجری نیست و همچنین درین غده هیچ راهی نیست چنانکه غده طحال و غدد عنق

[illegible] و توليد دم دخلی هست گفت این غده کلاه گرده را در انضاج و تولید دم هیچ دخل هست و مادام که این غده

بر حال صحت خود میماند رنگ آن قدری زرد مایل بسرخی میباشد و طول خود از یک انچه تا دو انچه طویل بود و قدری زیاده

از یک انچه عریض میباشد و وزن از یک درم تا دو درم ثقیل بود و درین غده شرائین صغار بسیار آمده اند و رگ

ریشه های عصبی سمپتیک بطور شبکه در غشای آن کثیر اند و این همیشه بر یک حال نمیباشد بلکه در شکم جنین از اول تکون

آن جنین [illegible] گرده کبیر المقدار بود و هر قدر که جنین کبیر میشود مقدار آن کم میگردد تا اینکه وقت ولادت با مقدار گرده مساوی

میباشد [illegible] بعد ولادت [illegible] کم میشود [illegible] کلاه گرده بسبب [illegible]

[illegible]

[illegible]

فصل دهم در قروح گرده

فصل یازدهم در ناصور گرده

فصل دوازدهم در حجب الکلیه

فصل سیزدهم در وجع الکلیه

فصل چهاردهم در سوپرارینل کاپسول

میشود بالجمله قریب سی سال شده که ڈاکتر ایڈیسن صاحب بهادر که در ولایت سرآمد ڈاکتران بودند چند مریضان را که مبتلا به مرض قلت خون بودند مشاهده و تجربه نمودند باینکه جسم آنها رنگ مایل بزردی مرکب از سواد و نیلگونی بوده و از علاج نفعی در ایشان ظاهر نشد پس بعد مرگ جهت تحقیق سبب چون تشریح بدن ایشان کرده شد جمله اعضا بر حال طبعی خود بودند اما این غده بر حال غیر طبعی بوده و حالات غیر طبعی در اشخاص متعدده مختلف دیده شد در بعضی مقدار غده مذکور کبیر گشته آن قدری نیلگونی غالب بود و کسانیکه این حال داشتند چون جرم غده آنها دیدند زیاده لین بود و چون آنرا مقابل چشم نهاده دیدند قدری شفافی و سطح در آن محسوس میشد چنانکه در غشا یا اجسام قلیل الکثافت و الکدرت محسوس میشود و در بعض آنها مریضان که مرض آن زیاده قوی و مزمن بود رنگ غده مذکور مثل رنگ تیره مایل بزردی بود لیکن رونق و تشتی در آن محسوس نمیشد و در بعضی دیگر مرضی غده مذکور چنان لین بوده که مثل لینیت قوام که از آن شیشه و چینی سازند حاصل میکنند یافته میشد چون باین حد رسید بعد از آن خشک مثل طین قیمولیا میشود و صورت چوبر کل پیدا میکند چونکه از حسن سعی ڈاکتر صاحب موصوف این مرض پیدا شد لهذا آنرا بنام مستخرج آن یعنی مرض ایڈیسن صاحب نام کردند بالجمله این احوال در اشخاص متعدده یافته میشوند مثل اینکه در کسی فقط مقدار غده زیاده میشود و در کسی بر رنگ آن نیلگونی غالب میگردد لیکن رونق و شفافی در آن قدری محسوس میشود و در بعض رنگ آن مثل زرد بود اما شعاع در آن معلوم نشود و در کسی لینیت قوام زیاده بود و در کسی مثل طین قیمولیا یافته میشود و این مرض گاهی از علاج تا شش ماه و گاهی تا شش سال باقی ماند بعد مریض هلاک میگردد و از آن انتفا میشود که مدت بقا و حیات و امتداد این مرض از شش ماه تا شش سال است السبب سبب آن تا حال معلوم نشد خون این مرض کم میگردد یا شد لیکن چنانکه مثل سفیدی خون زیاده بود و دیگر چیزی دیده نشد العلامات چنانکه در امراض قلت خون کمزوری پیدا میشود در این مرض هم پیدا شده رفته رفته بتدریج زیاده میشود و نبض ضعیف بود و اشتها ساقط و ناطاقتی پیدا شود و طبیعت بسوی غذا رغبت نکند و در هضم غذا فتور بود چنانکه در مرض بدهضمی پیدا شود طبقه ملتحمه مثل مروارید سفید پیدا شود و گوشت عضلات بدن مسترخی و نرم میشود و چون مرض قوی گردد گاه گاهی قی هم عارض میشود و در شکم ثقل کم قدری و ذیت پیدا شود و سر دوران و درد بود و همراه این علامات رنگ جلد بدن متغیر میگردد و پیش از اول مرض رنگ زیاده و شده میشود و زیاده ظهور این تغیر بر چهره و زیر بغل و بر دستها و بر زبان و بر حلقه ثدی که گرد حلمه است و بنسوان در مردان بر جلد خصیه زیاده بود من بعد رفته رفته مایل میشود بسوی رنگ مرکب از زردی و سیاهی و تیرگی که آنرا بلغت هندی بهورا رنگ میگویند و چنان محسوس میشود که گویا دخان بر جلد نشسته است و درخشندگی از جلد زائل میگردد و موافق الوان جلد بدن هر کس این رنگ مختلف دیده میشود و گاهی بر عکس همین لب و زبان جا بجا سیاهی دیده شود و هر قدر که مرض کلان کرده شده قوی میگردد در علامات دیگر که مذکور شد و هم در رنگ زیادتی معلوم میشود اما باید دانست که گاهی رنگ جلد بدن در امراض دیگر و بعضی از احوال هم متغیر میشود مثل اینکه در مرض ورم طحال و هم در ابراسیر هر گاه خون کثیر خارج گردد و در حال حمل و وقت جریان حیض هم در رنگ بدن تغیر واقع میشود بسوی رنگ مذکور و هم در بعض امراض جلدیه رنگ جلد متغیر میگردد اما این تغیر مختص بمواضع خاص باشد در جمله جلد بدن عام نباشد هم کسانیکه صنعت سیماب سازی و سرکه سازی میکنند رنگ ایشان هم

مشابه بود از رنگ بعض مرض کلاه گرده لیکن اینها از تشنج هم همراه رنگ مذکور میباشد بخلاف مریضان مرض کلاه گرده که ایشان
از تشنج خالی میباشند پس هرگاه کدام مریض پیش طبیب آید ضعیف کمزور بود و رنگ جلد آن مرکب از زردی و سیاهی و تشنجی بود دران
فوراً حکم به مرض مذکور نکنند بلکه سبب تغیر لون را دریافت نمایند چنانکه نوشته شد از ان تفرقه سازند من بعد بعلامات دیگر رجوع
کرده مرض تشخیص نمایند و از غلطی تشخیص خود در او احتیاط نمایند العلاج علاج خاص آن تا حال پیدا نشده زیرا که اصل سبب تا حال
پیدا نشده لیکن بعضی میگویند که این مرض از امراض دمویه نیست بلکه از امراض عصبی مشتبک است لهذا فاسفورس را دران نافع دانسته
خورانیدن اصل فاسفورس بمقدار مناسب مثل حب فاسفورس یا تانک سیرپ تجویز میکنند و بعضی آنرا از امراض دمویه دانسته خورانیدن
مرکبات آهن مثل تنکچر یا شیل یا سفوف آهن یا فیری سلفاس عمره مفید میدانند و مناسب آنست که مریض را از این دو دوا مطبوع
نتقند کاهی چیزی از مرکبات فاسفورس یا خود فاسفورس گاهی سفوف آهن یا از مرکبات آهن خورانیده امتحان کنند که
در کسام دوا که نفع ظاهر شود بر دادن آن اصرار و التزام کرده شود و برای تقویت بدن تولید خون غذا جید صالحه خورانند
و روغن جگر ماهی با سیرپ فیری ایوڈائیڈ نوشانند و هر چه در تقویت و تسمین بتر طبیب معین باشد آنرا با استعمال آرند فقط کر

باب بیست و پنجم در امراض مثانه و آن مشتمل است بر چند فصل فصل اول در تشریح مثانه

بدانکه مثانه اسم خریطه ایست که دران بول از گرده ریخته مجتمع میشود و از ان بطریق مجری بول که در قضیب است خارج میگردد و دوان در رجال و نسوان
پس استخوان عانه میباشد اما در رجال پس مثانه عقب معای مستقیم است و بعد آن عظم تهیگاه است و در نسوان عقب مثانه رحم
است و پس رحم معای مستقیم است پس استخوان تهیگاه است و شکل مثانه مملو از آب در اطفال بصورت ناشپاتی است و در جوانان
رجال کیا بیضه شکل بیضی بود که طول آن از عرض زیاده بود و در نسوان عرض مثانه از طول زیاده میباشد یعنی آنچه در طول شکم است
کم بود و آنچه در عرض بطن است زیاده بود و مثانه وقت خلو از آب قریب بیخ قضیب میباشد و از استخوان عانه بالا نمیرود و چون
از آب مملو میشود بالا میرود چنانچه گاهی ممتلی شده تا ناف میرسد و اوسط وسعت آن برای اجتماع آب آنست که در مثانه جوان تا بیست
اونس آب بسهولت جای یابد و در حال مرض بشواری از ان زیاده هم آب در آن مجتمع میشود لیکن در حال صحت برای اجتماع بیست اونس
آب طول آن پنج انچ و عرض آن سه انچ میباشد و در نسوان موافق همین نسبت در جانب عرض و طول شکم میباشد یعنی در جانب عرض
شکم پنج انچ و در جانب طول شکم سه انچ بود و مثانه از چهار غشا مرکب است اول که بالای همه است و آن غشای آبدار میباشد
که آنرا پاریطون گویند لیکن این غشا بر تمام مثانه محیط نیست زیرا که قریب گردن مثانه در جانب قدام خاصةً این غشا نمی آید
دوم غشای عضلی است که آن مرکب است از عضلات که در طول آن ممتد اند و هم از عضلاتیکه در عرض سائر اند و زیر آن غشای ریشه دار
است زیر همه غشای مخاطی است و درین غشای عضلاتی بر گردن مثانه عضلات زیاده اند و خاصةً عضلات که در
عرض غشا بر دور گردن مثانه آمده اند زیاده اند و عضلات غشائی با اختیار و بی اختیار اند زیرا که آنچه ریشه های اعصاب درین
عضلات آمده اند و منشا آنها فی الحقیقه از عصبی مشتبک است که از ان افعال اختیار نمیباشد چه او محرک اعضای افعال بی اختیاریه است

باب بیست و پنجم در امراض مثانه
فصل اول در تشریح مثانه

و صنفی دیگر از ریشه های عصب نخاعی که از آخر نخاع رسته می آید و بسبب آن اختیار فی الجمله یافته میشود و انقسامات بول را تا
مدت معتد به در حال صحت حبس میکند و ریشه های عصب سمپیتهٹک عضلات مثانه که در نصف اول آن واقع اند زیاده می آیند
و کار آن دائما تحریک دفع بول است بسوی زیرین ریشه های عصب نخاعی در نصف آخر آن که قریب گردن مثانه است زیاده
میرسند سر های ریشه های هر دو عصب مذکورین باهم ملاقی شده متحد شده اند و شریان عظیم که بر موازات فقار ظهر نازل شده دو
شاخ گشته که یک شاخ آن در رجل یمنی و یک شاخ آن در رجل یسری میرسد از این هر دو شاخ رسته ریشه های شرائین جدا شده
در مثانه داخل میشوند و همچنین همین علیحده آورده از آنجا رسته از مثانه خارج شده باورید کبیر از بدن بسوی دل میرود و متصل میشوند دو
مثانه نسوان و شریان دیگر از رحم می آید و از زیر مثانه و خلف آن قریب گردن مثانه حالب در مثانه داخل میشود و بعکس همین حال
و مثانه متحد میگردد و از ان بول از گرده به مثانه میرسد و فی الحقیقت مثانه از دو حالب کب است یعنی دو مجری متحد شده یک مجری
وسیع گشته و بعکس همین حال شده است که آنرا مثانه مینامند زیرا که از انچه حالب مرکب است اجزای ترکیبی آن بعینه در مثانه هم موجود
اند و از گردن مثانه انبوبه مجری بول شروع میشود و تا سر حشفه میرسد این انبوبه بحساب وسط هشت انچه طویل است و در بعضی زیادتر طویل
و قصیر هم میباشد و این انبوبه مرکب است از سه غشا که انچه اول و زیر همه است و بعکس همین است بالای آن غشای عضلانی است
سوم غشای است از ریشه لحم که مشابه عضلات است و آن ایستاده میشود چنانکه در حلمه ثدی است و بر گردن مثانه لحم غددی است
که آن از رشته غدد مرکب است که یکی از آن جانب یمین گردن مثانه و دیگر در جانب یسار آنست سوی زیر رقبه مثانه بود و این لحم گردن
مثانه را تنگ میکند خصوصا در زمان شیخوخت که اکثر این لحم یا ورم و سخت میشود و اگر غده جانب این بالا بیشتر تنگ کند از ان مجری بول کج میشود
و اگر غده زیر رقبه دراز و سخت شده تنگ کند مجری بول بلند و متعسر میشود و غشائی بدارد تا این لحم غددی هم میرسد چنانکه نوشته شده و
این غده و هم مثل دیگر غده ها یک طوبتی سفید که مثل شیر سفید است بظاهر مشابه بود با منی سپید میکند و این رطوبت بذریعه مجاری
صغار که از این غده رسته در مجری بول که قریب است میروند در مجری مذکور می اندازند و درین رطوبت هم نیز اجزا منی است
مثل شیر آب و نیا نیست زیرا که از زیر گردن کاغذ کلیچی درین رطوبت رنگ کاغذ سرخ برنگ گلابی میشود چنانکه از زیر گردن حموضات
دیگر سرخ میگردد و از ان ثابت شود که در ان حموضت است و این رطوبت اگرچه بظاهر مشابه با منی است لیکن چون رنگ خوردبین بینند
انچه بدان در منی مردم می بینند در ان محسوس نمیشوند لیکن این رطوبت اهم اصلاح منی و مجری بول دخلی هست مثلا هرگاه
منی در خصیتین پیدا شود و در جماع خارج نگردد پس هر دو کیسه در پهلوی مثانه در جانب یمین و یسار اند صاعد شده میمانند و چون چند روز بران
بگذرد منجمد شده تغیر میگردد و منی بعد هرگاه جماع کرده شود و بضرورت از ان خریطه ها بر آید با این رطوبت آمیخته فسادش بر طرف میشود و بر
قوام و مزاج معتدل می آید این خریطه منی را دیسیکیولی سیمن یالگیس سیمینی یعنی خریطه منی نامند گر فصل سوم در ورم مثانه
و آنهم مثل دیگر اورام حاد و مزمن میباشد این بزبان انگلش سیستائیٹس بکسر سین مهمله اول و سکون سین ثانی و فتح تای مثناة فوقانی
و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای ثانی هست و سکون سین مهمله که بمعنی ورم مثانه نامند هرگاه ورم مثانه اکیوٹ یعنی حاد

این بود در تشریح بیماری که سیبران مثانه تحلیل سرخ و باره میشود و اکثر ورم حاد از سیکس سیبرن تا اغشیه دیگر مثانه هم عام میگردد
و چون بسیار شدید شود و از اغشیه مثانه غشای اندرونی عشای آبدار یعنی سی باریطون که بمعنا غشا محیط است هم میرسد اسباب اکثر
سبب آن سیسیطیکه بسقوط بود بعنوان کی رساله نوشتن مجری بول که در غضب است وقتیکه در مرض سوزاک زیاده گردد
و مثانه رسد این مرض پیدا میشود و گاهی از استعمال بعضی دوا مثل بکس سمی ذراریح خواه ظاهرا مستعمل شود یا زیاده خورده شود
مرض پیدا میشود و هم از خوردن سم الفار چون بمقدار قاتل خورده شود و از برآوردن سنگ مثانه چون بدستکاری زخم
کرده برآید یا از التخاص سنگ در مثانه ریزه ریزه کرده و چنانکه در ولایت انگلستان این عمل زیاده کرده میشود و هم از اد خال
فاثاطیر بطور بی احتیاطی این مرض پیدا میشود علامات اول درد در مقام مثانه و زیادتی ورم محسوس میشود و از فشردن
بدست این درد زیاده میشود و بعد تب عارض گردد و در مثانه ثقل و انتفاخ و ضربان و حرارت محسوس میشود و عطش و قی صفراوی
و برد اطراف باشد و تعسر یا احتباس بول خصوصا وقتیکه بیشتر بطور خطا باع بسر برابول که باشد در اثر میشود و عارض گردد و اگر
نشسته یا ایستاده بول کند بیمار اکثر بول قادر نباشد و گاهی هم چنان زیاده میشود که از مزاحمت مثانه بیمار بهم نیاید بول بار بار
و پی در پی می آید و وقت خروج بول اذیت زیاده میشود چنانکه درد و اذیت در شعض زیر مقام مقعد امعا و ساقین میباشد
و نیز بطور مغص و پیچ درد میشود و تا سر کرده تا مقعد بلکه تا ساقین میرسد رنگ بول بسیار سرخ بود و گاهی آن خون و بلغم معلوم شود
و گاهی ریم هم موجود بود و انجام این مرض آنست که یا مریض صحت یابد یا مرض خفیف مزمن گردد یا بحجره منفجر شود خواه بسوی معای
مستقیم و درین وقت ریم از راه برازی آید یا بسوی فضای خود و درین وقت ریم از راه بول بر آید و مریض صحت یابد یا درا ثنای
نضج ورم بسبب تپیکه همراه پیدا شدن ریم می آید دران مریض بسیار ضعیف میگردد و زبان خشک میشود و فساد دماغ و هذیان
و بیهوشی و سواد لسان شدت احتباس بول و برازو وجع قوی شدید پیدا میشود پس هلاک گردد یا انفلاق شدن تا باریطون رسد
از اعراض شدید یکه ورم غشای آبدار پیدا میشود هلاک گردد علاج درین مرض اشد و اشکل هیر سیکین برای تقلیل
ورم چنانکه در بیشتر اقسام ورم اول شش یا شش زلوی بر ای تقلیل ورم بر پیرینم نهند بجا هم که بر مثانه و هم ملیگرین همراه الکسترا کت های سیاس
که از سه گرین تا پنج گرین باشد یا انگورهای سیاسیکل از یک درم تا دو درم بوده روزانه که سه مثانه لیکن باید طوریکه بیمار دو ملکه
نعشیان و کمزوری پیدا کند تا خون بسوی ورم کم کرده هم تحلیل مثانه آید شیا سب پیدا نبوده مریض را تا دیر در آب گرم نشانند
و چون از آب گرم بیرون آید ضماد گرم از تخم کتان سوق تحلیل یا آب گرم بر مثانه نهند از آب گرم ساده یا آب مطبوخ تخم کتان در امعا
حقنه دهند تا گرمی آن به مثانه رسیده ورم دفع گردد و از آب مطبوخ کوکنار تکمیل مثانه هم کنند و افیون دو سه گرین در آب گرم حل کرده
بذریعه تر اقه در معای مستقیم رسانند و برای تسکین درد و آوردن خواب روز و شب هر وقت ضرورت باشد یک دو گرین افیون خورانند
ادویه که گرمی بول را کم کنند مثل بیکارباس بطاس یا نیترس بطاس یا اسیتاس بطاس ده گرین بطاس نائیتراس پنج گرین همراه آب کثیر حل کرده
بنوشانند تا بول رقیق و بسیار شده بیمار اذیت کم شود و همچنین آشامیدنی رقیق آب مطبوخ کتان نوشانند و چون این ورم مزمن بود

اسباب آن اسباب محدثه ورم حار هم واقع میشوند وقتیکه قلیل باشند واز اسباب یکی هم پیدا میشود مثل اینکه سبب بول بود
چنانکه هرگاه ریگ سفید یا ریگ سرخ در بول پیدا شود وازان میوکس ممبرین متاذی شاقه ی متورم میگردد وگاهی
از پیدا شدن سنگ در مثانه وخلیدن آن هم این ورم عارض گردد وهم از امراض سمائی مستقیم چون در آن زخم و دردان پیدا شود
چنانکه در بخ ورحیر میباشد یا حیات یا کرم صغیر مشابه باریان که در غل متولد میشوند ودر امعا پیدا میشوند این مرض بسبب متحد بودن
عصب معا ومثانه پیدا میشود گاهی از امراض حمیه سرگاه وازانجم وورم وفساد رحم پیدا شود واین مرض حادث گردد علامات
درد وورم در مثانه بود لیکن ورم حار کم میباشد بول که درین مرض حلی باید اگر مریض جوان باشد گاهی صاف ودر کسی کدر لیکن اکثر
کدر بود واما اگر پیر ضعیف بود پس همیشه بول کدر ودر آن بلغم کثیر وبدبو بود وازان بوی بد مثل بوی تیزاب امونیا می آید وچون
در شیشه نهاده بدارند رسوب سفید نشین گردد ودر آن یکی از سه چیز میباشد بلغم یا ریم یا فاسفیت یعنی ریگ سفید یا هر سه مجتمع
بوند واکثر درین حجت فاسفیت زیاده میباشد وزیاده پیدا میشود وهمراه آن مریض بسیار ضعیف وناتوان میگردد علاج
اول سبب مرض دریافت نموده بازالهء سبب پردازند مثلا اگر سبب مرض در بول بود یعنی ریگ در همراه بول پیدا شده باشد پس
چنانکه در علاج حجر ورمل کرده نوشته شده موافق آن عمل آرند واگر از تولد حجر در مثانه باشد اخراج آن منظور نبود سوء الکازیناس
ده سبت گرین همراه عرق انیسون حل کرده بنوشانند تا اذیت سائی حجر در مثانه کم شود زیرا که این دوا بر حجر نشسته اذیت آنرا
کم میکند وخلیدن آن کم میشود وهرگاه بول سفید بدبو آمده باشد آب مطبوخ پاریرا برا ونقوع بیوکو ونقوع برگ یووا ارسی در علاج
ورم مزمن کرده برای دفع اذیت کرده نسخه های آنها نوشته شده اند اینجا هم بمریض نوشانند لیکن مقدار زیاده کنند مثلا در مرض مثانه
از بیست آونس تا سی آونس آب مطبوخ ونقوع ادویه موصوفه معلومه نوشانند تا حرقت دوا همراه بول از بدن خارج شود ونائٹرک ایسڈ دائلیوٹ
از پانزده قطره تا بیست قطره اگر با آن آب های ادویه موصوفه شریک کرده نوشانند بسیار مفید میشود وهرگاه بوی بد در بول
زیاده بود نائٹرک ایسڈ ایلوٹ در آب حل کرده بطور زراقه در مثانه رسانند وطریق ایصال دوا از راه مجری بول در مثانه اینست
که اول قاثاطیر در مثانه بنشانند وادر زرقه نهاده در مثانه رسانند که بدون داشتن قاثاطیر دوا در مثانه داخل نمیشود تا اذیت بول
کم شود وبدبوی بر طرف گردد زیرا که زیادتی رایحه حاده درین مرض بسبب پیدا شدن امونیا در مثانه میباشد که آن تیزاب است
از ماندن آن در مثانه میوکس ممبرین متاذی میشود وچون نائٹرک ایسڈ در مثانه داخل شود با امونیا بیامیزد وعمل کیمیائی
امونیا نائٹراس میگردد وچون آن تیزاب نیست لهذا ازان اذیت بمثانه نمیرسد چون از امتحان سو بار ثابت شود که زیاده ریم است
درین وقت کاسٹک نقره خفیف که در آن حل کاسٹک نقره چهارم حصه گرین در دو آونس آب حل کرده باشند بذریعه زراقه در مثانه رسانند
موافق هدایت اول که در زیرین مثانه گفته شده وانچه ادویه در قرحه مجری بول یعنی سوزاک نوشته خواهند شد مثل کپیا وکبابه چینی
درین وقت بخورانند وتخم تلسی یک درم با آب ترکرده مالیده معه تخم بنوشانند تدبیر مقوی بدن از اختیار اغذیه جیده برای مریض عمل آرند
فصل نهم در ریگ وسنگ مثانه واین راهم اگر کبیر باشد کال کیولس واگر صغیر باشد گراول میگویند واین مثل سنگ یا

علاج ورم مزمن مثانه

فصل نهم در ریگ وسنگ مثانه

اکثر از گردہ بہ مقدار صغیر نجود و در مثانہ می آید و در مثانہ رسیدہ بر آن ریگ دیگر کہ از گردہ ہمراہ بول می آید منجمد میگردد و بسبب آن مقدارش در مثانہ عظیم میشود و گاہی خاص در مثانہ فاسفیٹ آف لائیم یعنی ریگ سفید کہ در بول بود از بول جدا شدہ بر سطح مثانہ اندرونی فضای آن میریزد و منجمد میگردد و از ان سنگ ریگ در مثانہ پیدا میشود و این ریگ خاص فاسفیٹ آف لائیم یعنی ریگ سفید میباشد ریگ سرخ رنگ اینجا پیدا میشود و اکثر این در سن شیخوخت پیدا میشود و انچہ در سنگ گردہ نوشتہ شدہ کہ حجر و رمل بر سہ قسم میباشد یکی سرخ یا زرد کہ آنرا یورک ایسڈ گویند دوم سفید رنگ کہ آنرا فاسفیٹ آف لائیم نامند سوم اکسالاک ایسڈ کہ آن را آمیختن آہک باموضعت پیدا میشود و قدری مائل بسرخی میباشد بسبب اینکہ از رنگ بول سرخ میشود پس بدانکہ گاہی این ہر سہ قسم در مثانہ میریزند و بر آنہا فاسفیٹ آف لائیم و ہم گاہی خون یا مواد دیگر از مثانہ ریختہ تو بر تو منجمد میشوند و بسبب آن مقدار آن عظیم میگردد و این مرض تا دہ سال از ابتدای عمر زیادہ میشود و از بعد دہ سال تا بست سال خوف حدوث آن کم است از بست سال تا پنجاہ سال عمر خوف حدوث آن کمتر است و از بعد پنجاہ سال تا آخر عمر خوف پیدا شدن آن زیادہ است لیکن در آخر عمر خاص از فاسفیٹ آف لائیم حادث میشود و این مرض در نسوان بسیار کم پیدا میشود زیرا کہ مجری بول ایشان قصیر و وسیع است ازین سبب انچہ سنگ یا رمل کوچک کہ در گردہ شان پیدا شدہ در مثانہ ایشان می آید بسبب وسعت مجری ہمراہ بول بآسانی دفع میشود و در مثانہ نمیماند تا عظیم گردد و این مرض بخصوصیت بلد ہم کم و زیادہ عارض میشود مثلا در بلاد باردہ زیادہ و در بلاد حارہ کم حادث میشود و در ملک افریقہ کمتر پیدا میشود الاسباب اکثر از آمدن سنگ یا ریگ گردہ در مثانہ چنانکہ اول نوشتہ شدہ پیدا میشود و گاہی از نہ دفع شدن بول بالتمام از مثانہ و تا دیر باقی ماندن آن در مثانہ تا کہ فاسد و متعفن گردد ہم حجر و رمل مثانہ پیدا میشود و گاہی از داخل شدن کدام جسم از خارج بذریعہ مجری بول در مثانہ چنانکہ اطفال وقت لعب بازی کشر دانہ خرد را در احلیل می ندانند و چون این جسم در مثانہ رسد و بر آن فاسفیٹ آف لائیم ریختہ منجمد شود و از ان حجر متکون میگردد و گاہی از ادخال قاثاطیر یا کدام شی دیگر کہ مثل میل باشد ہر گاہ بہ بی احتیاطی انداختہ شود و سر آن شکستہ در مثانہ رہید و بر آن فاسفیٹ آف لائیم ریختہ منجمد گردد ہم سنگ مثانہ پیدا میشود **علامات** ہمیشہ درد در مثانہ ماند و این درد تا سر قضیب مقعد و تا سرین ساقین میرسد یا کہ از اذیت تا قدمین منتہی میشود و وقت بول کردن این درد زیادہ میگردد و دران وقت مقعد ہم درد زیادہ میشود خصوصا در اطفال کہ در آنہا وقت بول کردن از زیادتی درد براز ہم خارج میگردد و طفل قضیب را از دست گرفتہ میباشد چون بول در مثانہ بقدری مجتمع میشود این درد کم گردد زیرا کہ بسبب زیادہ شدن آب در مثانہ ثقل حجر بر مثانہ کم افتد از ان اذیت مثانہ کم میگردد و حاجت بول در این مرض بسیار میشود و ہر بار بول بقلت می آید و گاہی بول محتبس میگردد و این وقتی است کہ سنگ مثانہ بر ثقبہ گردن مثانہ آمدہ سد طریق بول میکند لیکن ہر گاہ مریض بر بستر افتادہ بر پشت بیفتد یا پہلو منقلب شود و از تبدل وضع سنگ از انجا بجائی دیگر رود باز بول می آید احتباس بطرف شود و ہر گاہ مریض برای دفع بول می نشیند اول بول صاف می آید در آخر شی سفید مثل شیر با بول آمیختہ دفع میشود و آن اکثر بلغم میباشد از اذیت بوکس ہمین مثانہ می آید و گاہی ہم باشد کہ از جسم مثانہ خارج شدہ با بول دفع میشود لیکن چند روز قبل از آمدن آن ہم ضرور است کہ خون ہمراہ بول

آمده باشد و هرگاه خون در بول اطفال چند روز بیاید گمان غالب درین وقت آنست که بسبب افتادن سنگ در مثانه و از شق شدن میوکس ممبرن مثانه بسبب خلیدن حجر بوده باشد و گاهی از اذیت و دغدغهٔ سنگ قریب بیخ ذکر بود و قضیب ایستاده شود خصوصاً در اطفال و گاهی حاجت براز هم بار بار میگردد و در دستوت مغص و پیچ پیدا میشود و گاهی با براز شراطه و بلغم هم خارج میگردد بسبب اذیت میوکس ممبرن مثانه علاج آن اصلی همین است که بدستکاری مثانه را در میان حضیه و مقعد از کارد شگافته حجر بیرون آرند ولیکن تا زمانیکه این علاج کرده شود تسکین اذیت اعراض نموده باشند پس برای تسکین درد حجر مثانه و تقلیل اذیت علیل سودا کاربنات انده تا بشت گرین با قدری افیون در آب یا عرق انیسون حل کرده بنوشانند لیکن باید دانست که این دوا چنانکه برای تسکین درد مفید است برای زیاده کردن مقدار حجر مضر است چنانکه پیشتر نوشته شده که این دوا خود بر حجر مثانه می نشیند از ان در استعمال چند روز مقدار حجر زیاده میشود پس بیاده این را نخورانند مگر بوقت ضرورت یا هرگاه زمانه بر آوردن حجر از مثانه بذریعه دستکاری قریب باشد بخورانند تا چند روز از کم شدن اذیت در بیمار قوت آید و لایق دستکاری شود و از نشانیدن در آب گرم هم قدری درد کم میگردد و از خورانیدن افیون ساده یا همراه ایتهر سلفیوریک هم درد کم میشود و خواب می آید و از نوشانیدن ماء الشعیر و آب مطبوخ تخم کتان میوکس ممبرن مثانه را قدری آرام و راحت حاصل میشود فقط

فصل چهارم در احتباس بول و تعسر خروج آنست که آنرا بلغت انگلش ریتینشن آف یورین یعنی بند ماندن بول نامند درین مرض بول در گرده پیدا میشود و در مثانه می آید لیکن از مثانه خارج نمیشود یا بدشواری خارج میگردد و سبب آن گاهی در مثانه بود و گاهی خارج از مثانه باشد آنچه در مثانه بود پس گاهی ستر غاسی مثانه بود که از رسیدن کدام آفه بمقام نخاع پیدا میشود یا ضعف غشای عضلات مثانه بود چنانکه در سن شیخوخت بسبب ضعف عام بدن پیدا میشود یا بسبب حبس کردن بول از کدام ضرورت زیاده از عادت طبعی میباشد از ان در مثانه مقدار بول زیاده حاصل میشود و بسبب زیادتی مقدار مثانه عضلات بر عصر مثانه قادر نشوند پس از فعل خاص خود قاصر و ضعیف میگردند و این بهر کس جوان و پیر که زیاده در افراغ بول تاخیر کند عارض میشود و گاهی از فساد دماغ و بیهوشی مثل سرسام و سکته در امراض دماغیه هم بول محتبس میگردد و گاهی از ورم غدد دیگر که بر عنق مثانه اند و در تشریح مذکور شده اند و آنها را بلغت انگلش پراسٹیٹ گلانڈ بفتح بای موحدهٔ فارسی و رای مهمله و سکون الف و سین مهمله و کسر تای هندی اول و سکون ثانی بمعنی روبرو قیام کننده مینامند زیرا که آنها روبروی مثانه بر عنق آن میباشند پیدا میشود و گاهی از قرحهٔ مجری بول که آنرا سوزاک نامند هم بول محتبس میشود و از تشنج عنق مثانه و هم از تشنج مجری بول که از مثانه تا حشفه رسیده است هر جا که در آن تشنج افتد و بسبب آن راه بول بند یا ضیق گردد احتباس و تعسر خروج بول پیدا میشود و از دبیله پیرینیل بفتح بای موحدهٔ فارسی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و کسر نون و فتح یای تحتانی و سکون لام که آن موضعی است در میان بیخ قضیب و مقعد که آنجا برای اخراج حصاة مثانه زخم میکنند هم در امراض حمیه مثل اختناق رحم بول محتبس میشود و گاهی بسبب انفعال نفسانیه مثل شدت شرم و حیا و استغراق در فکر هم بول نمی آید علامات آنچه بسبب نقصان و آفه نخاع بود فوراً با وقوع آفه بول محتبس میشود و آنچه بسبب امراض دیگر اسباب بود مثل شیخوخت که در آن عضلات

فصل چهارم در احتباس بول

گره یعنی مثانه اند متورم شده کبیر میشوند و آن وقت آمدن بول بتدریج کم میشود و پس محتبس میگردد و بعد احتباس بسبب اجتماع بول مثانه
کبیر میشود و بالا میرود و بلند میگردد حتی که گاهی تا ناف میرسد و بطن چنان بزرگ میشود که مشتبه باستسقا میگردد و در بیحالت چون مثانه
تا ناف میرسد مثانه کشیده میشود و درست گردد و بسبب مستقیم شدن عنق مثانه قطره قطره از بول میچکد اما هرگاه احتباس بول با فساد
دماغ و بیهوشی بود بیمار را امکان نبود که خود اظهار شکایت و اذیت خود نماید لیکن هرگاه با سلامتی حواس بود شکایت زیاده میکند و آثار
اذیت ظاهر بود و مریض برای اراقهٔ بول بسیار جهد و جهد بقوت مینماید اما بجز یک قطره دو قطره خارج نمیشود و ازین اخراج
تقلیل ظاهر نشود زیرا که آنچه خارج میشود زیاده از آن گرد در مثانه می آید و اذیت بحال خود قایم ماند و مثانه بر مقدار زاید خود ثابت ماند
پس هرگاه این مریض بیهوش بود و بسبب کبر و عظم بطن مشتبه باشد که زیادتی بطن از اجتماع بول در مثانه است یا از استسقا در وقت در ین
بچند طریق تفرقه توان کرد اول از ورثه و خدمهٔ آن سوال کنند که بول آمده است یا نه اگر گویند که بول نیامده تدبیر رفع احتباس
بول که اعلی از همه ادخال قاثاطیر است بعمل آرند دیگر آنکه به بینند و تامل کنند در حال بطن زیرا که در احتباس بول خاص زیر بطن انتفاخ
زیر ناف میباشد و زیادتی مقدار صورت مثانه بود و چون بر پهلو و مثانه انگشت زده احساس صوت کنند در احتباس بول
بر محل مثانه آواز جسم مصمت آید و بر پهلوها آن آواز و در استسقا مثل آواز جسم مجوف میدارد بود و در حال حمل اگر حبس بول شود تفرقه بسیار
دشوار میباشد زیرا که در حال حمل هم بجای مثانه می آید و مثانه بالا میرود لیکن درین وقت هم با دخال قاثاطیر ظاهر میشود که چه قدر
از مثانه که بر بطن بود از خارج شدن بول شکم صغیر میشود و اگر بسبب حمل بود بحال خود ماند علاج اول سبب مرض یافته باز الهٔ
آن کوشش کنند پس اگر بسبب استرخای مثانه بول محتبس شده باشد علاجش از ادویه دشوار است و انتفاعی بران متصور
نمیشود لیکن بعد چهار چهار ساعت قاثاطیر انداخته باشند تا بول بذریعهٔ آن خارج شده باشد والا از اجتماع بول در مثانه فساد بحال
دوم مثانه از فساد آن پیدا خواهد شد و آنچه بسبب کمزوری محض بدن بود در آن تقویت بدن از نوشانیدن آب آهن کنین وغیره
مقویات فرمایند و اگر قدری اسکرینیا هم درین وقت با کنین دهند بهتر است و همچنین سفوف یا تنکچر نکس ملکم که موسوم بذرایح است
تنها یا با اسکرینیا یا با آب آهن نوشانیدن درین قسم مفید است و واضح باد که برای استعمال ذرایح سابقا نوشته شده که آنرا در امراض
گرده و مثانه ندهند لیکن اینجا نوشانیدن آن که تجویز کرده شد سببش آن نیست که این احتباس بسبب خاص مثانه نیست بلکه بسبب آن
در تمام بدن سستی پیدا گردد هرگاه احتباس بول بسبب زیاده حبس کردن بول عارض شده باشد درین وقت تنکچر آهن ده قطره
یا آب آهن ده قطره همراه آب ساده بعد پانزده پانزده دقیقه نوشانند که ازین حبس بول رفع میشود پس اگر ازین تدبیر هم بول جاری
نشود در آب گرم مریض را نشانند که ازان بول جاری گردد و الا قاثاطیر اندازند تا جاری گردد لیکن درین قسم هم چونکه ضعف در غشا و
عضلات حاصل میشود ازین جهت بول بعد جاری شدن هم باز محتبس میشود پس برای حفظ از عود احتباس و رفع ضعف
چند روز با همین دوا نوشانند تا ضعف برطرف شود و بول جاری ماند و آنچه از تشنج عنق مثانه یا مجری بول بود در آن نشانیدن
علیل در آب گرم و خورانیدن دوائی که رافع تشنج بود مثل سلفیورک ایتهر یا اسپرٹ ایتهر نائیٹرس یا کلورل مفید بود خصوصا چون این

طریق تفرقه میان احتباس بول و استسقا

قسم اطفال را شاید باید که طفل را در آب گرم نشانند و قاری آب سرد نوشانند که فوراً از تیز تشنج بر طرف میشود و بول جاری میگردد
و چون سبب آن ثقل مشین غدود که گرد عنق مثانه اند بود یا از قرحه مجری بول افتد در آن علاج امراض مذکوره فرمایند و آنچه از دبیله بیرونی مثل
افتاده باشد در آن علاج اصل مرض نمایند و آنچه از اختناق رحم بود علاج اختناق رحم فرمایند و همراه علاج مذکور اگر قاری آب آهن یعنی آب آهن تاب هم
کرده بنوشانند بهتر بود و علاج عام این نیست که هرگاه بول محتبس شود و خارج نگردد قاثاطیر در مثانه اندازند اگر داخل کردن آن ممکن باشد و
داخل کرده شود چه یقینی همراه آن بول خارج میشود اما اگر قاثاطیر بسبب ورم غدود مذکوره یا ورم مجری بول در مثانه داخل نکرده شود
و خوف هلاکت مریض پیدا شود درین وقت آلهٔ جراحی کار بالای عظم مثانه متصل بعظم مذکور در عانه اندازند تا در مثانه رسد و بول خارج گردد
و باربطون زخمی نشود و اگر آلهٔ مذکوره در و براندا خته از طرف معای مستقیم در مثانه رسانند زیاده مامون برای تحفظ باربطون است و این
هم فضول است **فصل پنجم در سلسل البول و البول فی الفراش** و آن اذان کان تیز الفس آمد یعنی ناامید یعنی بی اختیاری
بول و نماندن آن در مثانه و سبب آن گاهی متاذی شدن مثانه از حدت بول بود وقتی که امساک نتوان و در آن زیاده پیدا میشود
و گاهی متاذی شدن مثانه از تفرق اتصال بسبب ورم یا جراحت خود بود و گاهی بسبب استرخای مثانه این مرض پیدا میشود زیرا که
درین وقت قوت بر حبس و استمساک بول نبود پس چنانکه از گرده در مثانه می آید خارج میشود و گاهی از ضعف مثانه خصوصاً هرگاه این
ضعف از زیاده ضبط و حبس کردن بول پیدا شده باشد و گاهی بسبب عادت بود چنانکه در اطفال اکثر همین سبب میباشد و گاهی از
اذیت بواسیر و از اذیت کرم شکم و گاهی از اذیت سنگ مثانه و هم از زیاده شدن تبرید بقام کردن مثانه و هم از نوشیدن و خوردن
مدرات بول و نوشیدن سفوف پانچگش یعنی سوم به ذرایع هم این مرض پیدا میشود **علامات** بول بی اراده و بکثرت جاری بود
و در عالم خواب بر فراش بول میکنند **علاج** اول سبب مرض دریافت کرده بدفع آن پردازند و چون بسبب ضعف بود دوای
مقوی مثل آب آهن نوشانند و اگر از زیادتی گرمی بول زیادتی حس مثانه بود دران سوڈا کاربناس یا پتاس کاربناس نوشانند تا حدت
و سوزش بول کم شود و آنچه بسبب عادت بود دران وقت شب بیمار را دو سه بار برای بول کردن بیدار کرده بول کنانند خصوصاً
در اطفال این تدبیر بهتر است و آنچه از خوردن کرم سوم به ذرایع بود دران از نوشانیدن کافور محلول در آب که دو سه گرین باشد هم
از ضماد کردن آن نفع کثیر حاصل میشود و [illegible] **فصل ششم در حصر البول** و اسباب آن گاهی در مثانه بود یا در مجری بول
باشد مثل ورم حاد و مزمن [illegible] مثانه یا ضعف آن یا [illegible] مجری بول و درین وقت اگرچه در بول اندکی
و جوهر غریب غیر طبیعی ممتزج نباشد لیکن حرقت در بول محسوس میشود زیرا که [illegible] بسبب ورم و زخم از مرور بول و بسبب
اجزای نمک که در بول طبیعی میباشند متاذی میشود لیکن گاه از زخم مثانه و مجری بول چیزی در بول خواهد بود و گاهی [illegible]
قبل آن بوده باشد و گاهی سبب آن گرده باشد مثل آنکه ورم در گرده بود و بسبب آن بول کم پیدا شود و آنچه پیدا شود کم باشد [illegible]
سبب حرقت در بول میباشد مثل آنکه هرگاه رمل یا سنگ صغیر در بول پیدا شود خواه یورک اسید یعنی رمل سرخ و زرد بود یا [illegible]
یعنی رمل کم حجم مایل بسفیدی یا فاسفیت آف [illegible] یعنی رمل سفید مثل آهک بود و ازین قسم رمل اکثر حرقت در بول پیدا شود و چنین هرگاه

فصل پنجم در سلس البول و البول فی الفراش

فصل ششم در حصر البول

این رمل و حجر در مثانه باشد بسبب خلیدن و حک کردن آن هم حرقت در بول پیدا میشود و از دفع شدن صفرا در بول هم حرقت پیدا میگردد
و هم در حمی هرگاه شدید و زیاده حاد بود خصوصاً که صفراوی بود چنانکه در یرقان میباشد هم حرقت در بول محسوس میشود و گاهی بسبب
غائی شدن رطوبت مبوکس ممبرن مجری بول که بر سطح آن میباشد هم از فانی شدن رطوبتی که غدد گرد عنق مثانه آنرا پیدا کرده در
مجری بول می اندازند هم حرقت در بول پیدا میشود و اکثر فنای آن بسبب کثرت مباشرت میباشد و درین وقت نه بول رنگین بود
چنانکه وقت خروج صفرا میباشد و نه دران ریم و رمل و حجر بود و فقط **علامات** هرگاه بسبب مثانه بود علامات امراض مثانه و چون
در گرده بود علامات امراض گرده موجود بوند و چون در بول بود از ملاحظهٔ بول آفت بول ظاهر میشود مثلاً اگر از زخم مثانه و مجری بول
بود ریم در بول باشد و اگر از زیاده دفع شدن صفرا باشد صفرا در بول موجود و از رنگ کردن پارچهٔ سفید آن صفرت پارچه محسوس
شود و اگر از رمل و حجر بود علامات آن شاهد باشد و انچه بسبب حمی یرقان باشد وجود این امراض شاهد بود **علاج** اول تفحص سبب
نمایند پس بازالهٔ آن چنانکه در ذیل هر مرض نوشته شده بعمل آرند مثلاً انچه از ورم و زخم مبوکس ممبرن مثانه بود علاج ورم مثانه
فرمایند و انچه از ورم گرده بود علاج ورم گرده نمایند و انچه بسبب حمی صفراوی بود علاج حمی از اسهال صفرا و تسکین حرارت نمایند
و انچه حدت بول را کم میکنند مثل پتاس سائتریس پتاس اسیتاس نوشانند و آب خیار شوی و آب کدوی مشوی نوشانیدن
درین وقت مفید باشد و انچه بسبب فنای رطوبت مجری بول از کثرت مباشرت بود در آن ترک جماع امر فرمایند و اغذیهٔ جید از
قسم البان و مقویات مثل آب بهی وغیره نوشانند **فصل هفتم در وجع المثانه** بدانکه درد مثانه در اکثر امراض یافته میشود
مثل ورم مثانه و زخم مبوکس ممبرن مثانه و سنگ و رمل مثانه و گاهی هیچ آفت در مثانه موجود نباشد لیکن درد مثانه موجود بود و این درد
بدو سبب بود یکی بسبب عصب که از نخاع در مثانه برای رسانیدن قوت حس و حرکت آمده و این درد مثل درد عصابه میباشد که باسباب
مرض عصابه متادی و دردناک میشود و آنرا انورالجیا گویند و این درد گاه گاه در مالیخولیا و هسٹیریا هم یافته میشود دوم بسبب عصب
سمپتهیٹک که از قرب جوار عضو یا وضاء رسیده دردی انجا هم درد میشود چنانکه در امراض معاء مستقیم از قسم بواسیر و زحیر انجا هم درد
میشود و همچنین امراض رحم به این درد پیدا میگردد و هم از ورم غدد که بر عنق مثانه اند این درد عارض میشود **علامات** اول درد
مثانه هست بهر سبب که باشد خواه اصلی بود یا شرکی لیکن گاه از امراض مثانه یا ورم غدد بود علامات امراض مثانه مذکوره شاهد
بوند و هرگاه سبب غیر مثانه بود یا بطور مشارکت باشد پس انچه بسبب اذیت عصب نخاعی باشد دران درد بطور نوبه کم و زیاد شود
و درین وقت در کدام عضو دیگر از اعضای بدن درد موجود نباشد و انچه بسبب عصب سمپتهیٹک بود دران همدردی ظاهر بود یعنی درد معا یا
مرض رحم یا ورم غدد موجود خواهد بود موافق زیادتی و کمی آن درد مثانه زیاده و کم شود چنانکه شان امراض شرکیه است **علاج** بعد
دریافت سبب مرض بازالهٔ هر سبب پردازند لیکن انچه بسبب عصب نخاعی بود دران انچه در مرض عصابه نوشته شده بعمل آرند
و انچه بسبب عصب سمپتهیٹک باشد در آن علاج اصل مرض که در گرده یا امعای مستقیم یا رحم یا غدد بود کافی خواهد بود **فصل هشتم**
در تقطیر البول و آنرا ڈیسوریا مینامند و این حالت متوسط در میان تحصر و استرسال بول است و سبب آن یا گرمی و حدت

فصل هفتم در وجع المثانه

فصل هشتم در تقطیر البول

بول میباشد خواه بسبب خروج صفرا باشد یا از رمل و حجر وغیره بود و اسباب حدت بول در حرقة بول نوشته شده اند پس
بسبب آن مثانه را مهلت میسر نشود که بول کثیر را جمع کرده یکبار دفع کند چنانکه در حال صحت میکند و بی صبر شده بار بار
بفور آمدن بول در خود بسوی خارج دفع میکند از نجهت آنچه قطره قطره از گرده در ان میرسد دفع میشود یا بسبب ضعف مثانه
بود یا بسبب آنکه ورم میبوس همیبرد آن ضغطه میکند از ان اجتماع بول کثیر در مثانه ممکن نبود یا زخم شود در مثانه بود که
بسبب آن از گرمی بول متاذی میشود زیرا که هر بول نمکین میباشد از نمکیت ترشی قسم قروح و جرب با اذیت میرسد و گاهی بسبب
فقدان حس این مرض پیدا میشود چنانکه در امراض دماغیه مثل سرسام سکته عارض میشود و گاهی بسبب ممتلی شدن مثانه کشیده
شدن آن بسوی بالا تا ناف از سست شدن عنق آن و رین کشیدگی قطرات بول میچکند چنانکه در احتباس بول نوشته شده
همچنین هم گاه که هم آفته در راه بول رسد مثل اینکه تنگ یا کج گردد هم این مرض پیدا میشود یا در راه بول و عنق مثانه تشنج پیدا شود و
هم در مرض قصر ... بول از تنگی راه بول قطره قطره کرده می آید چنانکه در عسر بول نوشته شده و گاهی از افتادن سنگ در
مثانه هم تقطیر عارض گردد چنانکه در اطفال اکثر گاه سنگ خار دار یا ریگ در مثانه اینها افتد و از ان حرقت در بول ایشان عارض شود
این مرض پیدا میشود علاج اول تفحص سبب نمایند پس چنانکه در علاج هر یک نوشته شده معمول آرند **فصل نهم در جمود الدم**
فی المثانه این مرض در کتب طبیه عربیه مسطور است و نوشته اند که از ان کرب و غشی و برد اطراف و سقوط نبض عارض شود
و قبل عروض آن بول الدم شده باشد یا ضربه و سقطه بر محل مثانه رسیده باشد و از ان شق شود که خون در مثانه منجمد شود لیکن
این مضمون از حلیه صحت عاریست زیرا که در مثانه همواره و هر آن بول از گرده می آید در بول همواره نمک میباشد و خون
با امتزاج نمک منجمد نمیشود و شاید علامات مذکوره بسبب ثقل یا فرط مثانه که بعد رسیدن ضربه و سقطه شده باشد یافته شوند و در
علاج آن علاج ثقل و ... خواهد بود که مذکور شد **فصل ... در ... المثانه** در کتب عربیه طبیه این امر ذیل مرض مثانه
نوشته اند و میگویند که مثانه از رسیدن صدمه ضربه و سقطه که بر قفا رسیده از ... زائل میشود و گاهی بسبب ... و وقتی بسبب
رطوبت مرخیه از جای خود زائل میشود و از زوال مثانه سلس البول یا حبس بول پیدا میگردد و موافق عروض تمدد و اتساع
و حقیقت نیست که زوال مثانه از جای خود ممکن نیست لیکن هرگاه بول محتبس شده در آن زیاده تجمع میگردد و قدری بالا
میشود لیکن از جای خود زائل نمیگردد چنانکه در سلس البول شرح آن نوشته شد و تدبیرش همانست که آنجا نوشته شد **فصل**
یازدهم در ریح المثانه در کتب عربیه طبیه این را هم مرض مستقل شمرده اند و گفته اند که این مرض از ضعف هضم ... و ...
نفخ و از اغذیه نافخه یا از کثرت رطوبت که در مثانه یا ضعف حرارت یافته شود پیدا میگردد و علامت ریح مثانه وجود ... تمدد
تمدد است که بدون ثقل باشد ... و اندر خصوصاً وقت نقل کردن از یک طرف بسوی دیگر لیکن این هم لائق صفا نیست زیرا که مثانه
محل اجتماع بول بطور مجری است محل طبخ و هضم نیست و تولد ریح در آن ثابت نشده **فصل دوازدهم در ورم**
غدد ثلثه که گرد عنق مثانه اند و این ورم حادث و مزمن ضعیف هم میباشد اما هرگاه حاد بود پس بسبب عارض میشود

یکی از قرحہ مجری بول کہ آن را سوزاک نامند ہرگاہ قوی و شدید بود و ورم از ادخال قاثاطیر ہرگاہ بی احتیاطی در مثانہ انداختہ
شود و گاہی شکل گیلاو ... اعتضا اصل سبب آن ظاہر نبود ولیکن ورم یافتہ میشود و این ورم را بلغت لاطین پراسٹٹائٹس میگویند
علامات درد و سوزش و ثقل محل گردن مثانہ زیر بیخ قضیب یافتہ میشود و بار بار بول می آید و بعمق مثانہ از بار بار آمدن بول
چنان درد و اذیت پیدا میشود کہ در ورم مثانہ میباشد چونکہ علامات این ورم ہم با علامات ورم مثانہ و گردہ مشتبہ میباشند
لہذا تفرقہ ضرور است و آن بحسب محل میتوان کرد و چون انگشت در معاء مستقیم انداختہ تلاش کنند در صورت موجود بودن این
مرض مقدار غدہ مذکورہ عظیم محسوس شود و درد و اذیت وقت احساس این غدہ و زیادہ یافتہ میشود و وقت آمدن براز این درد
زیادہ میشود انجام این مرض این است کہ یا صحت شود یا منتقل گردد بسوئی دبیلہ یا مزمن و ضعیف گردد علاج چونکہ درین مرض
خوف پیدا شدن ریم زیادہ است لہذا برای حفظ از تولد ریم بعد ثبوت این ورم فوراً در میان بیخ قضیب و مقعد زلو چسپانند یا
حجامت با شرط نمایند بعد یک دو ساعت در آب گرم نشانند تا خون بسوئی جلد آید و ورم باطن دفع گردد و بعد برآوردن علیل از
آب گرم از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید سازند و ہر روز تا زوال مرض و اگر اسہال رقیق و تسکین جوش خون کنند مثل
سنگنیشیا سلفاس دو سہ درام ہمراہ تارتر ایمیٹک شانزدہم حصہ گرین بود ہمراہ آب سادہ حل کردہ بعد چہار چہار ساعت دو
سہ بار نوشانند تا ہر روز پنج شش بار دست رقیق آید و اگر باوجود این تدابیر ہم ریم پیدا شود و آن نشتہ میشود از آمدن حمی کہ
بالرزہ و نافض باشد از قوی و شدید شدن اعراض سابقہ از پیدا شدن ضربان در محل ورم و ہم درین وقت بول قطرہ قطرہ بعسر
می آید یا بالکل محتبس میشود زیرا کہ چون دبیلہ گردد و مقدار این غدہ زیادہ شود مجری بول را غمز و مزاحمت کردہ عسر و احتباس
بول پیدا میکنند و ہمچون درین وقت مقدار غدہ زیادہ عظیم میشود با معاء مستقیم ہم مزاحمت میکند بسبب آن آمدن براز ہم موقوف
میشود و ما بین مقعد و بیخ قضیب پرآمدگی و سختی و گرمی پیدا میشود زیرا کہ دبیلہ میخواہد کہ بسوئی خارج یا بطرف مثانہ یا بجانب
معاء بروز کند و منفجر گردد پس گاہی بسوئی معاء منفجر شود و این وقت ریم ہمراہ براز دفع میگردد و گاہی بسوئی عمق مثانہ جائیکہ دہن
مجاری این غدہ در آن ہستند منفجر میشود و درین وقت ریم ہمراہ بول خارج میشود و درین وقت ہر دفعہ بول پیدا میگردد و این ہر دو
انفجار سہل است تا ہرگاہ بسوئی خارج مائل شود و صلابت و زیادتی در خارج معلوم شود و بدانند کہ این طرف منفجر خواہد شد فوراً
بلا انتظار نضج و افتادن ... نشتر دادہ دہن آن کشایند تا خون جاری شود و از آن مقدار ورم کم گردد و الا تا خارج شدن ریم
بہ بار از احتباس بعض ... ہلاک خواہد شد و بعد کشادن دبیلہ از نشتر تخم کتان محلل یا آب ضماد کنند تا ریم پیدا شدہ جاری شود و بسبب آن
مادہ بالتمام از غشائی ریشہ دار خارج گردد و صحت شود و اگر بعد دادن نشتر ہم بول محتبس ماند بادخال قاثاطیر صمغی در مجری بول
اگر ممکن باشد اخراج بول از مثانہ فرمایند و اگر بسبب مزاحمت ورم غدہ ادخال قاثاطیر صمغی در مجری بول ناممکن بود از طرف معاء
مستقیم آلہ ... بول از مثانہ برآیند ہرگاہ این ورم مزمن بود خواہ بعد ورم حاد مزمن شدہ باشد یا از قبیل مرض مزمن
بودہ باشد بعض جوان بود ... اکثر سبب در آن زیادہ مباشرت کردن با عورات میباشد و اگر مریض پیر بود خود بخود این ورم

بسبب شنجوخت پیدا میشود ودرین وقت درد واذیت کم میباشد وتا دام که غدد زیاده عظیم نشود حتی که از اراقت بول مانع نشوند
وقت بول کردن هم زیاده اذیت نمیباشد لیکن درین وقت آنچه این غدد در حال صحت رطوبت پیدا میکردند ازان زیاده پیدا
میکنند هرگاه وقت تبرز بسبب قبض وخشکی براز نوبت تبرز حرز زیاده رسد رطوبت سفید از راه حشفه برمی آید وچون این رطوبت
را از خورده بین ببینید دران اجزاء منویه نباشد مگر بظاهر در بادی نظر مشابه بامنی میباشد چون این رطوبت در مریض جوان آید
او را الیقین میشود که منی رقیق شده بسبب کمزوری خارج میشود وچنانکه در حال صحت بقوت بازن مباشرت میکرد
درین وقت او را ممکن نبود علاج چون در وقت شنجوخت این مرض عارض شود لاعلاج است وتا دام که مانع اراقت بول
نشود در پی علاج آن نشوند اما چون بول محتبس شود روزانه در بست وچهار ساعت شب وروز سه بار یا بعد هر هشت ساعت انبوب
اوخال قاثاطیر بول را از مثانه بیرون کرده باشند والا از اجتماع بول در مثانه ورم مزمن مثانه پیدا خواهد شد وهم آنچه تدابیر برای
رفع احتباس بول نوشته شده اند آنها را بعمل آرند وهرگاه بحوان عارض شود مدرات وادویه مقویه مثل آب آهن اذراقی یا استرکنیا
نوشانند وگاهی از نهادن پلاستر بیش مگس هم درین مقام در جوانان نفع ظاهر میشود ودرین مرض اکثر تشنج در مجری بول می آید
وازان سبب ورم باقی میماند وزائل نمیشود لهذا درین وقت بهتر است که میل صمغی آهسته آهسته در مجری بول انداخته پس کاستک نقره
در آب حل کرده مثل اینکه چهار پنج گرین حجر کاستک نقره در آب ساده که یک اونس بود حل کرده از زراقه در دهن قاثاطیر صمغی
انداخته تا محل ورم در مجری رسانند که ازان تشنج هم موقوف شود وورم غدد هم دفع گردد فصل سیزدهم در ورم
میوکس ممبرن مجری بول وآن را یوریتهرائیٹس گویند یعنی ورم حار مجری بول وآن غیر سوزاک است زیرا که سبب
سوزاک خاص است که آینده مذکور میشود انشاء الله تعالی السبب گاهی بسبب گرمی وحرقه بول که از آمدن یورک ایسڈ
وفاسفیٹ آف لائیم واکسالک ایسڈ افتد حادث میشود وگاهی از ادخال قاثاطیر وگاهی از مباشرت کردن بازن بیمار که ازان
سفید از فرج آن زیاده آمده باشد وهم از مباشرت کردن بازن حامله پیدا میشود ودر اطفال گاهی بسبب کرم شکم این مرض
حادث میشود وکسانیکه در روماتزم مفاصل یعنی اوجاع مفاصل ونقرس مبتلا میشوند هم ازان این مرض متولد
گردد وگاهی از پیدا شدن این مرض بسوی مریض بدگمانی کرده میشود که شاید بازن فاحشه صحبت ومباشرت کرده باشد
لیکن حقیقت اینست که این مرض مشابه به سوزاک است سوزاک نیست زیرا که بعد آن آنچه اکثر بعد سوزاک عوارض مثل
اوجاع مفاصل عارض میشوند اینجا نمیباشند وهم اعراض آن بمرتبه اعراض سوزاک نمیرسند علامات اول در بول سوزش
میشود وخراش در مجری بول یک دو روز محسوس میگردد پس قدری ریم می آید وقت بول قدری اذیت ودرد میشود
علاج مسهل از مثل میگنیشیا سلفاس وٹارٹرائیٹ برای ازاله اثقل میشن نوشانند واکسٹراکٹ کاشیکم یک دو گرین
واگر ٹنکچر آن باشد یک دو درام یا پٹاس کاربناس که از ده گرین تا پانزده گرین بود در دو اونس آب حل کرده بعد چهار چهار ساعت
نوشانند پس اگر ازین تدبیر ورم دفع نشود وقدری ریم آمده باشد قدری زنک سلفاس یا نائترج سفید خام در آب حل کرده

فصل سیزدهم در ورم میوکس ممبرن مجری بول

ازان در مجری بول زراقه سازند یا پلیباسی الیستیه با آب حل کرده زراقه سازند و اگر وقت بول درد و اذیت بوده باشد قدری افیون هم با دوائی زراقه آمیزند و از مطبوخ قوی چای ختائی زراقه کردن درین بسیار مفید و مجرب است و انچه مرقق بول بود مثل ماء الشعیر و آب مطبوخ تخم کتان نوشانند تا بول رقیق شود

فصل چهار دهم در سوزاک

و آنرا بلغت انگریزی گنوریا مینامند و آنهم الفلمیشن یعنی ورم حاد میوکس ممبرن مجری بول است که بسبب خاص پیدا میگردد و اثر سمیت آن در بدن موثر میشود و بیشتر امراض ازان غیر سوزاک هم پیدا میشوند و آن سبب اینست که هرگاه چند شخاص از مردان با عورت مباشرت کنند و زن بخوبی رحم خود را صاف نکند چنانکه حال زنان بازاری و فواحش است پس از دخول منی های متعدده در رحم سمیت پیدا میشود و آن سمیت ازان بذریعه مباشرت در ابدان رجال متعدی و موثر میگردد و ازان سوزاک پیدا میشود چنانکه آتشک هم بهمین سبب خاص پیدا میگردد لیکن سم آن غیر سم سوزاک است لهذا نه مادهٔ آتشک سوزاک پیدا میکند و نه مادهٔ سوزاک آتشک پیدا میکند این مرض بحسب علامات و علاج بر سه درجه میباشد درجهٔ اولی اینست که از روز مباشرت با زن فاحشه مذکوره اندرون پنج روز این مرض ظاهر میگردد و اول حکه و قدری سوزش در مجری بول محسوس میشود پس بعد بر دهن حشفه سرخی و ورم ظاهر گردد و چون قضیب را در دست گرفته فشار کنند بر دهن حشفه قدری بلغم از اذیت بیرون می آید و اینحالت از بیست و چهار ساعت تا چهل و هشت ساعت میماند پس بعد درجهٔ ثانیه شروع میشود و آن اینست که ریم غلیظ مایل بزردی و سبزی بکثرت جاری میگردد و بول بکثرت آید و با سوزش و حرقه بود و بار بار حاجت بول میشود و انچه خارج میگردد تار بول که از ابتدای پیشاب کی دهار میگویند صغیر میشود و گاهی بر استقامت خود نماند بلکه کج شود و بول در پهلوهای قضیب افتد و چون مرض و باز دیاد آرد در اندرون مجری بول قضیب را درد میشود تا بیخ ذکر میرسد و درین وقت گاهی غدد که بر عنق مثانه اند هم متورم میشوند و درین وقت که آنها متورم شوند در ما بین خصیه و مقعد هم درد پیدا میشود و اذیت زیاده میباشد و خواب نیاید و تپ پیدا گردد و وقت شب انتشار سخت در قضیب پیدا شود لیکن درین وقت قضیب کج و منحنی باشد و چون اینحالت ظاهر شود باید دانست که انچه سرهای مجاری منی اند که منتهی شده در مجری بول در قضیب آمده اند آنها متورم شده اند و بذریعه مجاری مسطوره ورم تا خصیه رسیده و اینحالت شدت مرض است که تا دو هفته میباشد پس بعد درجهٔ ثالثه شروع میشود و آن اینست که درد و ورم کم میشود و انتشار قضیب که وقت شب میشد کم گردد و بار بار که حاجت بول میشد کم شود و ممکن است که اینحالت سه چهار هفته مانده دفع شود و صحت گردد و هم ممکن است که آب سفید غلیظ از غشاء میوکس ممبرن پیدا شده مدت های دراز از راه بول آید علاج در درجهٔ اولی اگر اتفاق علاج شود پس بیک تدبیر این مرض ممکن است که همانروز صحت شود و آن اینست که کاشک نقره نیم درام در یک اونس آب ساده که بذریعه کشیدن بطور عرق گرفته باشند حل کرده بذریعه سرنجه در مجری بول ازان تزریق سازند لیکن احتیاط دران ضرورست از آنکه دوا در مثانه داخل نشود و همچنین جملهٔ دوا بیه زراقه این شرط را واجب دانند و برای آن وقت ادخال دوا در مجری بول بیخ قضیب را از دست چپ خوب بقوت بگیرند تا راه دخول دوا در مثانه مسدود شود یا مرهم کاشک نقره بمیل

فصل چهار دهم در سوزاک

[illegible] علامات و علاج

آلوده در مجری بول داخل کنند تا بزخم رسد زیرا که در اول مرض زخم قریب حشفه میباشد یا پلمبای ایسیٹیٹ هشت گرین در
آب حلکرده ازان زراقه سازند و این از اول هم افضل است زیرا که گاهی از کاشک نقره ورم زیاده میشود لیکن درین خوف ازدیاد
ورم نباشد و تا وقتی که این علاج کرده میشود طعام بمریض کم خورانند و مسهل قوی نوشانند مثل میگنیشیا سلفاس پس اگر ازین
مرض دفع نشود و تا درجهٔ ثانیه نوبت رسد و درد زیاده گردد خواه در قضیب یا مابین خصیه و مقعد درین وقت زلو بر محل درد چسپانند
و یک دو ساعت در آب گرم نشانند چنانکه آب تا کمر آید و چون از آب گرم بیمار بیرون آید از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید سازند
و پارچه با آب گرم تر کرده بر قضیب پیچیده بربندند که ازان نفع عظیم حاصل میشود و چنان مسهل دهند که اسهال رقیق شود و جوش
خون کم گردد مثل میگنیشیا سلفاس که سه درام بود و ٹارٹر ایمیٹک از هشتم حصه گرین تا دوازدهم حصه گرین باشد و پٹاس نٹراس
پنج گرین بود باهم آمیخته روزانه بعد چهار چهار ساعت نوشانند و مادام که اعراض برطرف یا خفیف نشوند هر روز مسهل بطریق
نسخهٔ مذکوره نوشانیده باشند و غذا بسیار قلیل دهند و بر آش جوی رقیق یا آب مطبوخ برنج یا آب مطبوخ تخم کتان بجای غذا نوشانند
اکتفا نمایند و تخم تلسی با آب حلکرده نوشانیدن هم مفید است و چون اعراض خفیف شوند کیوبیب یعنی کبابه چینی یک آونس
سائیده یا لائکر پٹاسی که یک درام باشد همراه روغن کپیبا بقدر ضرورت سرشته حبوب بندند یک یک درم ازان بعد چهار چهار ساعت
روزانه سه بار بخورانند لیکن از خورانیدن این دوا گاهی اعراض زیاده میشوند درین صورت خورانیدن این دوا ترک کرده باز
مسهل میگنیشیا سلفاس موافق نسخهٔ سابق نوشانند تا اعراض خفیف شوند آنگاه این دوا را بعد خفت اعراض هم دهند زیرا که
ضرر آن مشاهده نشد بلکه عوض آن مگنیشیای ثقیل که آنرا هم بلغت لاطین میگنیشیا اوستا یعنی میگنیشیای سوخته میگویند
چنانکه میگنیشیای خفیف را میگنیشیای اوستا مینامند زیرا که هر دو بسوختن حاصل میشوند نصف درام و روغن کپیبا نصف
درام باهم آمیخته حب بسته روزانه سه بار خورانند و مادام که اعراض مرض قوی باشند زراقه نه دهند اما هرگاه اعراض خفیف
شوند استعمال آن بهتر است و افضل آنست که اول پلمبای ایسیٹیٹ پنج گرین تا ده گرین با آب ساده حلکرده ازان زراقه نمایند
نوع دیگر زنک سلفاس فیری سلفاس کسیس سپید و زاج سفید شامه و توتیای تمام هر یک ازین دو یک دو گرین جدا جدا
در آب ساده حلکرده زراقه سازند یا یک یک گرین از هر چهار دوا گرفته در دو آونس آب ساده آمیخته زراقه سازند و اگر بعد استعمال آن
سوزش زیاده محسوس شود مقدار آب آن زیاده سازند تا سوزش و حدت آن کم گردد نوع دیگر پلمبای ایسیٹیٹ و گالک ایسڈ از هر یک
پنج گرین تا ده گرین گرفته در آب ساده که یک آونس باشد حلکرده زراقه سازند نوع دیگر ٹاننک ایسڈ سه گرین گلیسرین یک درام
با هفت درام آب ساده حلکرده ازان زراقه دهند بتدریج باینکه اول دوای قلیل بعد آن قدری ازان زیاده بعد ازان آنقدر زیاده
دوا در مجری بول رسانند و چون جمله اعراض برطرف شوند و تنها آمدن آب سفید باقی ماند درین وقت از ادخال قاثاطیر فایده عظیم
حاصل میشود زیرا که چون قدری تشنج بمقام زخم میماند ازان سبب ورم بالکلیه برطرف نمیشود و چون از ادخال قاثاطیر راه کشاده
شود و تشنج برطرف گردد ورم نیز زودی دفع میشود دوم آنکه انچه میوکس میمبرن که خراب و بوسیده است از ادخال قاثاطیر زود

میشود و دیگر میوکس میمبرن پیدا شده زخم مندمل میگردد فقط

باب نوزدهم در امراض مخصوصه رجال

و آنهم مشتمل بر چند فصل است

فصل اول در تشریح الات تناسل مردان

بدانکه عضو تناسل یعنی قضیب که آنرا بلغت لاطین پنیس گویند در رجال مرکب است از اجسامی چند که گرد مجری بول یعنی احلیل میباشند پس اول از آنها دو جسم اند که بزبان انگریزی آنها را کارپرا کاورنوزا یعنی جسم خانه دار نامند و این هر دو جسم طولاً در یمین و یسار مجری بول آمده اند و نصف هر دو از پهلو آمده و تا بالای آن منبسط شده باهم گشته اند و یک جسم دیگر موسوم بکارپس اسپنجی اوزم یعنی جسم مشابه باسفنج در تر و خانه داری زیر احلیل میباشد و این جسم با هر دو جسم که در پهلوی احلیل بودند متصل شده و باتصال این جسم از اجسام مذکوره سابق مجری بول درا ینها محاط میباشد فی الواقع این اجسام ثلثه لحمی و از قسم لحم اند و بالای هر سه جسم غشائی ریشه دار جدا جدا بر هر یک مثل غلاف محیط است هر دو جسم که از پهلوی مجری بول اند تا استخوان عانه رسیده بآن مشدود اند و غشائی ریشه دار که محیط اجسام مذکوره است آنهم باستخوان عانه مشدود است و دو عضله قابضه از استخوان عانه شروع شده بالای غشائی ریشه دار که محیط بر اجسام پهلوی مجری بول است تا یک انچه آمده اند و بسبب آنها وقت شهوت قضیب کشیده و مستقیم میشود و جسمیکه زیر مجری بول میباشد آن تا استخوان عانه نمیرسد بلکه یک نیم انچه از قسم مثانه دور مانده تمام میشود اما در آخر خود قدری غلیظ شده و قریب تمام مجری بول که سر قضیب است یک جسم بطور غده ملایم که لینت آنهم قریب لحم اسفنجی میباشد از یمین و یسار بر هر دو جانب محیط گشته و آنرا حشفه مینامند و آنرا بلغت لاطین گلانس پنیس یعنی غده قضیب مینامند فایده ملایمت آن نیست که تا در آنهم خون زیاده جاری شود و در هر چهار جسم مذکوره شرائین آورده بسیار آمده بطور شبکه ماهی یافته اند چون دل مرد خواهش زن پیدا میشود و از آن اذیت گرد خون از شاخ های شریان عظیم که در شکم اند در عروق شبکه میرود و بسبب داخل شدن خون کثیر عروق مذکوره وسیع میشوند و وسعت آنها بحد میرسد که غشائی ریشه دار که سخت است از انبساط عاجز شده بر آنها تنگ میشود و از تنگی و سختی خود آنها را مانع از توسع میگردد و درین وقت سختی در قضیب پیدا میشود و چون این حالت طاری شود هر دو عضله قابضه که متصل بعظم عانه اند از هر سو قضیب را میکشند پس از کشیدن آنها قضیب باستقامت بر میخیزد و بالای اجسام مذکوره جلد میباشد که وقت آرام پرچین و منقبض میباشد و وقت شهوت منبسط و صاف میگردد و جلد مذکور که بر قضیب آمده قدری زیاده تر از اجسام مذکوره پیش آمده که آنرا غلفه نامند و ختنه قطع کرده میشود و کار غلفه این است که تا حشفه را ملایم دارد زیرا که در غلفه میوکس میمبرن است که آن از میوکس میمبرن بالائی حشفه رسته است و آن بسبب تحلیل رطوبت حشفه را ملایم میدارد و از ملایم ماندن آن حس حشفه در محفوظ و قوی میماند و از زیادتی حس حشفه لذت جماع زیاده حاصل میشود و انزال بخوبی میگردد و خصیتین در دو خریطه میباشند که هر یک از آنها مرکب است از جلد بدن و زیر آن غشائی عضلی است و فعل آن عضله قبض است لیکن قبض بی اختیار است و زیر آن غشائی ریشه دار است و زیر آن غشائی است آبدار مثل باریطون و درین هر دو خریطه بیضه آویزان است و فایده بودن غشائی آبدار اندرون خریطه این است که بسبب آن خصیه در خریطه بسوی فوق و تحت بسهولت حرکت کند و خود نفس بیضه مرکب است مثل

شدی از غدہ ہای کبیرہ کہ آنہم مرکب اند از غدہ ہای کوچک پس ہر غدہ کبیر غشای رقیقہ دار محیط است و شاخ ہای این غشا
اندرون غدہ رفتہ ہر ہر غدہ صغیر محیط اند و ہر غدہ کبیر طوبت منی را پیدا میکند در مجری کبیر کہ قریب بیخ بیضہ است میریزاند و مجری
مذکور منقسم بشاخ ہای کثیرہ شدہ کہ از شاخ ہا جسمی بگیرد کہ قریب مشابہت در شکل از حرف فای فارسی بود پیدا میشود و آنرا بزبان
انگلش ایپی ڈی ڈمس بکسر الف و تشدید بای فارسی و سکون یای تحتانی و فتح دال ہندی اول و سکون ثانی و کسر میم و سکون سین مہملہ
یعنی جسم بالای بیضہ نامند و این جسم مرکب است از مجاری کثیرہ کہ بطور دوائر خرد در آن باہم شدہ اند و جسم مذکور بالای بیضہ میباشد
مثل کلاہ گردہ و این ہمہ شاخ ہا در آخر یک جا شدہ با مجری کبیر پیدا کردہ اند کہ آن بسوی فوق رفتہ اندرون شکم میرود و دانستن آن
شکم قیمت کہ آنچہ غدہ کبیر پیش مثانہ است و از درمیان آن گردن مثانہ داخل شدہ مجری بول گشتہ و قضیب آمدہ در ہمان
غدہ این مجری ہم از ہر دو جانب یمین و یسار از ہر دو بیضہ ست داخل شدہ تا راہ مثانہ منتہی میشود و در مجری بول کشادہ میگردد و در
ہمان جا منی میریزاند و این راہ را مجری منی میگویند زیراکہ درین راہ غیر منی چیزی دیگر جاری نمیشود و این مجری مرکب است
از سہ غشا اول غشای خانہ دار دوم غشای عضلے کہ عضلات آن قابض بی اختیار اند سوم غشای کہ اندرون
ہمہ است و آن میوکس ممبرن بود و از اجتماع و انقباض این مجری منی بہ رفق خارج میشود ہمراہ این مجری وریدہا و عروق
شرائین و آوردہ و اعصاب حس ہم میباشند و مجموعۂ این اجسام را حبل الانثیین مینامند زیراکہ بسبب ہمین اجسام گویا
خود بیضہ آویزان میباشد و بالای این اجسام رابعہ غشای آبدار و غشای ریشہ دار و غشای عضلی قابض باختیاری میباشد
و ہمین پر سہ غشا بالای بیضتین ہم آمدہ اند لیکن مادام کہ طفل در شکم مادر است در بیضہ غشای عضلی نمیباشد غشای آبدار و
غشای ریشہ دار فقط دو غشا میباشند و بیضتین وقت موجود بودن طفل در شکم مادر پیدا میشوند لیکن تا پنج ماہ ہر دو بیضہ نزدیک گردہ
قریب فقار قطن میباشند و چون ششم ماہ یا ہفت ماہ از حمل بگذرد از ان فرو تر آیند و چون ماہ ہشتم بگذرد ہر دو بیضہ از زیر محراب
استخوان عانہ نیز آمدہ در خریطہ ہای خود آویزان میشوند و چون غشای آبدار و ریشہ دار و غشای عضلی بر سر استخوان عانہ میباشد
لہذا وقت فرود آمدن بیضتین آن ہر سہ غشا ہم ہمراہ بیضہ فرو می آیند لہذا بعد خروج از شکم مادر بیضہ مرکب از پنج غشا میباشد
دو غشای سابق یعنی غشای آبدار و ریشہ دار کہ وقت بودن طفل در شکم مادر بودند و سہ غشای اندرونی شکم کہ وقت بیرون آمدن طفل از
شکم مادر و فرود آمدن بیضہ از زیر محراب استخوان عانہ در خریطۂ خود ہمراہ آنہا آمدند لیکن این غشای عضلے کہ از شکم ہمراہ بیضتین آمدہ
قابض بی اختیار است بخلاف غشای عضلی کہ در خریطۂ بیضتین است زیراکہ حرکت آن بی اختیار است چہ آن بسبب رسیدن
سردی و ہر اذیت منقبض میشود و از گرمی منبسط میگردد و بیضۂ یمنی را قوی بیضۂ یسری قدری طویل تر ضعیف تر
اول بود و این بیضۂ طویل نیز زیادہ از حد بر حق بسبب زیادتی ثقل حرام در ان چنانکہ آوردہ کہ خون از بیضہ یمنی
گردہ رسیدہ اند از جہت از ین بیضہ خون بتاخیر خارج میشود و عروق برندۂ خون از بیضۂ یمنی تا ورید کبیر کہ در شکم است
و آن بنسبت گردہ اقرب است لہذا این بیضہ زودی از خون خالی میشود و ہمیشہ خفیف الوزن میماند و لہذا

وحمرت و انتفاخ قضیب و حرکت ضربانی اختلاجی آنکه وقت شدت شبق ظاهر میشود تا بعین یونانیین اسباب آن میگویند که
شوق از دل و دماغ برمیخیزد و سرخی بسبب خون و انتفاخ آله بسبب درآمدن ریاح در عروق و حرکت اختلاجی بسبب ضربان
عروق بود از کثرت روح در آن این حقیقت نیست که وجود روح غیر ثابت تحقیق آمدن ریاح در قضیب یا تولد آن در آن عسیر
ممکن است لیکن فی الواقع قوت عصبیه از قسم برق مبداء جمیع قوی هست از دماغ و نخاع در اعصاب می آید بسبب آن جمله
افعال بدن واقع میشوند وقت پیدا شدن خواهش باخود بخود چنانکه در حال نوم بود هرگاه از دماغ و نخاع در اعصاب که
آنها را در امر شهوت دخل است مثل عصب سمپتیتک یا عصبی که از آخر نخاع رسته زیاده آید و افاده قوت میکند درین وقت
همراه قوت خون هم در قضیب زیاده میرود و بسبب آن آلت تناسل زیاده سرخ و منتفخ ظاهر میشود و بسبب وسیع شدن عروق و چون انبساط
وسعت عروق اعصابیکه در عضلات انتشار و متاذی میشوند حرکت تشنجی آن پیدا میشود که آنرا یونانیان حرکت ضربانی اختلاجی
نام میکنند **فصل دوم در بیان حقیقت منی** که یونانیان آنرا فضله هضم رابع گفته اند بدانکه منی رطوبتی است غلیظ القوام
لزج چسپنده سفید رنگ به حس ظاهر هرگاه بذریعه کیمیا آنرا تحلیل کنند از خورده بین ببینند پس آن مشتمل بر اجسام چند است یکی
از آن آب است دوم سفیدی بیضه سوم از آن کمار که آنرا بزبان انگریزی الکلی گویند مثل سوڈا کار بناس پتاس کاربناس
چهارم از آن میوکس است که آن رطوبتی است که میوکس ممبرن آنرا پیدا کرده باشد مثل بلغم مصطلح یونانیین پنجم از آن جسمی است شکل
مثل تخم های کوچک که بزبان انگریزی آنرا اکران یول یعنی کرمن نمودند و بعضی ترجمه آن ذرات خواهند نمود شکل آن مثل مشابه کرم
کوچک است ذی ذنب طویل و حرکت در ذنب آنست و آن مشابه بود بچه غوک که آنرا زاید یک ذنب بود و آن به خورده بین محسوس
میشود و حصول منی همین ابیل مشابه بکرم کوچک مدار است و دیگر اینها نمیچی پیدا میشود و همین جسم است فقط که از غده های انثیین پیدا
میگردد و اول بصورت کروی بود که آنرا بلغت انگلش سیل مینامند و چون از غده بیضه جدا شود از آنجا در مجری منی که قریب بیخ
بیضه است میرود و از آنجا در ایپی ڈیڈمس که آنهم مجری ثانی است و منکور شده میرود لیکن مجری اول که قریب بیخ بیضه است تا آمدن خود در
ایپی ڈیڈمس یعنی مجری ثانی آن کرم بدرستی شده صورت کروی را گذاشته ذنب یعنی دم پیدا میکند و بعد از مجری اول تا آخر مجاری
منی اجسام اجزای دیگر منی که شمار کرده شد پیدا میشوند و با حصول منی می آمیزند پس منی پیدا میشود از غده های انثیین چنانکه
لبن پیدا میشود از غدد های ثدی و این غده های بیضه غذای خود را از خون گرفته از آن خود این رطوبت را پیدا میکنند اما
ضعفیکه از انزال عارض میشود سببش چند امر اند اول اینکه بسبب حرکت جماعی اعصاب ضعیف میشوند و بسبب آن در دماغ و نخاع
ضعف لاحق میشود دوم آنکه قوت عصبی که در سبب انتشار ذکر آن کرده شد درین فعل زیاده صرف میشود سوم آنکه بسبب لذت
چون توجه زیاده میشود از آنجهت هم قوت عصبیه زیاده صرف میگردد و قلیل میماند و از قلت آن ضعف پیدا میشود چهارم آنکه منی
همیشه همراه آن پیدا میشود لیکن وقت جماع زیاده و یکبار پیدا کرده میشود و از این سبب یکبار زیاده پیدا میشود که از اشیاء از خون
دفعةً صرف میشوند و بسبب آن در خون کمزوری وقت انزال میشود و اینها از زیاده جماع کردن بدن نحیف و لاغر میگردد و از آن

فصل دوم در بیان حقیقت منی

بیان سبب ضعف که از انزال پیدا میشود

صاف ظاهر است که در خون کمزوری می آید لیکن خاص سبب آن زیاده صرف شدن قوت عصبیه است زیرا که در وقت یا اولی قو
بدن مثل سن شباب خصوصاً شباب قوی یا ضعف کم مدرک میشود اما اینکه در منی مرد و زن قوت عاقده و منعقده هر دو هست یا نه
پس بدانکه در اصل منی مرد که جسم کرمی حیوانی است و در خاص بیضه متکون میشود قوت عاقده هست و در اصل منی عورت که جسم
خاص بجوت بیضه است قوت منعقده هست و هرگاه اصل منی مرد که سیل و ذنب است در رحم میرود و در اصل منی عورت که بیضه
است داخل میشود در انجا رفته مثل کافور و برف در ان اصل و گداخته با آب زن که در بیضه است می آمیزد و از آمیزش آن منی زن
قوت حی یابد و منعقد و مستقر میشود فقط فصل سوم در بیان منافع و مضار جماع بدانکه عمده منفعت آن بقای نسل یا
حفظ نوع است زیرا که بدون جماع ولادت انسان غیر ممکن است و هم ازان است که دخول ایلاج قضیب در فرج زن امر طبعی
و فعل خاص طبعی قضیب است و چنانکه از هر عضو گرفتن فعل خاص آن ضرور است همچنین از قضیب هم گرفتن فعل خاص آن که جماع
ضرور خواهد بود و بدون آن این عضو ضعیف نیز ناقص میشود و ضرر و نقصان بدماغ و نخاع و اعصاب تناسلی و بدن میرساند
چنانکه مذکور خواهد شد بضمن امراض خاصه رجال الحال مادام که این عضو بجا اعتدال در کار خود باشد ازان راحت بدن حاصل میشود
و اعصاب و دماغ و نخاع را آرام میرسد و فکر و دیگر قوی نفسانیه صاف جید میباشند و عقل صحیح میشود و اگر معطل کرده شود و
خواهش مرد و زن یا بالعکس سیر نشود و خاطر بسوی آن متوجه در هر وقت مشتاق و مشوش باشد ازان دماغ و نخاع را اذیت
میرسد ازان اکثر امراض پیدا میشوند چنانکه اضطراب و افکار خصوصاً افکار [illegible] میشوند زیرا که در بین [illegible]
در جریان حیض ایشان اکثر خرابی واقع میگردد و امراض کثیره در ایشان پیدا میشوند و هرگاه ازدواج میشود آن امراض
بر طرف میشوند و بجای حیض جاری میگردد و ازین ثابت شد که ترک جماع و تعطیل آله وقت خواهش مضر و اختیار این فعل بقدر
معتدل مفید نافع است و همچنین اکثار آن هم مضر دماغ و نخاع و اعصاب [illegible] نقصان [illegible] قوت است اما
مقدار جماع معتدل پس یکسان نیست زیرا که آنچه در جوانی معتدل است [illegible] همچنین اعتدال در قوی
افراد شخص ضعیف است معتدل برای هر کس مساوی نیست لهذا باید دانست که [illegible] خواهش طبع شدید
شبق بی اراده کرده شود و بنا بر [illegible] تکلف بخوردن جمال زن [illegible] جماع معتدل خواهد بود
ازان راحت بدن حاصل میشود و بهترین وقت جماع آنست که وقت شب هرگاه شش ساعت بخوبی بر خوردن غذا بگذرد قبل
خفتن جماع کند تا آنچه تعب و ضعف که ازان حاصل شده است بسبب خفتن آرام زائل شود فقط فصل چهارم در عدم نزول البیضه
فی الکیسه این را انال نیشین آوت تس ایتی گویند یعنی ماندن بیضه در جای غیر طبعی خرابی آن اینست که خصیه بعد تولد
هم در شکم طفل ماند چنانکه در وقت بودن آن در شکم مادر بوده و در حبل خود نازل و ظاهر نشود و در جای اصلی خود که زیر گرده است
یا قریب مجرای استخوان [illegible] باشد یا ظاهر و نازل نشود و چون طفل با این صفت پیدا شود و ظاهر صورت شکم مانند آن
آن چه صورت نازل شدن معاد و بیضه میشود لیکن گاه در حبل خصیه طفل [illegible] و در آن [illegible]

فصل سوم در بیان منافع و مضار جماع

بیان مقدار جماع [illegible]

فصل چهارم در عدم نزول البیضه فی الکیسه

علت گاهی یک بیضه در خریطه فرو آید و یک بیضه در شکم طفل ماند و گاهی هر دو در شکم طفل میباشند و ظاهر نشوند اما سا هر بعدم
نزول بیضه در خریطه پس هر گاه بیضه نازل نمیشود سبب تمدد از طبیعی نمو و نشو بسیار بلکه صغیر و صلب شده در شکم میماند و هر گاه اینچنین طفل جوان ا
و پیر شود بسیر و لیبا بوسیله تشریح بیضه آنرا ببینند تخم انسان یعنی منی دران یافته نمیشود و هم این کس نامرد میباشد و اگر یک بیضه نازل
شود و بیضه دیگر فرو نیاید بیضه نازل کار هر دو بیضه میکند علاج این مرض نیست و از امراض فطریست فصل پنجم در وجع الانثیین
و آنرا نورالجیا آف تیستیکل گویند و مراد ازین آنست که در خصیه بدون ورم آن پیدا شود و بسبب اذیت اعصاب چنانکه ازین سبب
درد سر حادث میشود و بزبان انگریزی آنرا نورالجیا مینامند و این درد اکثر در نفس بیضه گاهی در مجری ایی ڈ ڈمس گاهی حبل الا
یافته میشود و درین وجع در انثیین سختی و ورم نبود بلکه انثیین ملائم میباشد لیکن تا لمس علیل را نبود خصوصا بمقام بیخ انثیین که محل ایی ڈ
است زیرا که اینجا حس زیاده است و این درد از بیضه تا بر گرده که در حال ماندن طفل در شکم مادر آنجا بیضه میماند و آن محل اصلی اولی
آن بوده منتهی میشود لیکن درد باعتبار خفت و شدت سبب کم و زیاده میباشد و گاهی این درد مستمر و هر وقت میماند و گاهی در آن
بطور دوره اعراض و در سکون شدت بوده باد و از زیاده و کم شود و اکثر همراه این درد یاس و ناامیدی و دلتنگی و ضجار با جمله
علامات مالیخولیا میباشد حتی که بیمار بسبب شدت وجع در آن مرتکب خودکشی میشود السبب سبب آن گاهی متاذی شدن
اعصاب بوده بسبب کمزوری چنانکه در نورالجیا بوده و در ین وقت درد باد و ار حادث میشود و گاهی بسبب ورم وریدی باشد که
در حبل المنی است زیرا که این وریدها بسبب متورم شدن خود ایی ڈ ڈمس را تحریک میکنند چه درین عرق التواء و تعاریج بسیار اند و چون
بسبب ورم متمدد آنها زیاده میشود مجری مذکور را مزاحمت و تحریک میکند گاهی از مرض بواسیر هم این درد پیدا میگردد و زمانی از قبض
شکم هر گاه تمدد قبض شکم باشد هم این درد حادث میشود و درین هر سه سبب درد دایما بر یک حال ماند لیکن آنچه بسبب ورم وریدی بود
از خوابیدن بهیئت استلقاء در آن خفت و راحت در درد میشود زیرا که درین هیئت خون از وریدهای مذکوره بسهولت خارج شده بالا میرود
علاج اول تفحص سبب نموده بازاله آن مشغول شوند پس اگر بسبب نورالجیا باشد علاج نورالجیا از تقویت اعصاب بدن از
مثل مرکبات فولاد و کنین تجویز کنند و مرهم ایکونائی تینابر تحذیر و تسکین وجع بر محل درد مالش سازند و اگر بسبب ریدی علاج
ورم وریدی کنند بطور جراحی از بستن ریسمان بخلانیدن سوزن از زیر و بالا میکنند نمایند تا آمدن خون درین عرق بند گردد و در رگ دیگر
جاری شود و آن خون که از آن ورم پیدا شده بود منجمد شده بتدریج منجذب شود و عرق دقیق و نحیل گردد و آنچه بسبب بواسیر بود در آن هم
باسور را بند نمایند و مسهل موافق بواسیر دهند و آنچه بسبب قبض شکم بود در آن هم از مسهلات دفع قبض نمایند و استعمال احتقان تکرار
آن برای دفع امساک ... مسهل بهتر است و اگر علامات مالیخولیا موجود بود علاج تدارک مالیخولیا از ترتیب تقویت ...
نمایند چنانکه گفته شد فصل ششم در اورام الانثیین و آنرا بزبان یونانی اورکائٹس بفتح الف و سکون
واو و رای مهمله و فتح کاف و سکون یای تحتانی و فتح تای هندی و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله نامند
و هر گاه ورم در مجری ایی ڈ ڈمس بود یا در نفس بیضه و باین نام کرده میشود و اگر تخصیص بمجری ایی ڈ ڈمس و بائی در ... نام نهادند

فصل پنجم در وجع الانثیین

اسباب وجع الانثیین ...

علاج وجع الانثیین

فصل ششم در اورام الانثیین

میشود این ورم بر سه قسم است قسمی حاد که بزبان انگلش آنرا اکیوٹ گویند و قسمی حاد مزمن که آنرا بزبان انگلش سب اکیوٹ خوانند و قسمی
بارد مزمن که آنرا کرانک گویند و اول بیان قسم اول کرده میشود پس بدانکه سبب آن گاهی وجع مفاصل یعنی روماتیزم و گاهی نقرس
و گاهی سوزاک گاهی رسیدن ضربه گاهی ورم و اذیت مجری بول بود چنانکه از ادخال قاثاطیر یا وقت خروج حصاة و رمل گرده
و مثانه هم میشود اما هرگاه از اسباب اربعه مذکوره سابق بود پس اکثر این ورم در نفس بیضه حادث میشود و اگر از اذیت قلیل مجری
بول بود اکثر در مجری ابیڈیڈمس میماند تا بخصیه نرسد العلامات اگر تنها در ابیڈیڈمس عارض شود ورم و سختی در بیخ بیضه یافته شود در
بیضه ورم نبود و درد از لمس و غمز پیدا شود و اگر در نفس بیضه بود مقدار بیضه بسبب ورم زیاده شود و درد و صلابت و ثقل که لازم
ورم است بجمل بیضه محسوس شود و هم در حبل بیضه درد یافته شود و تا قریب حلقه منتهی گردد و چون ورم در نفس بیضه زیاده شود اغلب که هم از نزول
بیضه از شکم برآن آماده اند هم متورم میشوند و تب پیدا گردد و غثیان و تهوع هم گاهی حادث میشود و گاهی قی هم عارض میگردد و درین صورت
درد بسیار شدید بود زیرا که غشائی سفید که بالائی بیضه است بسبب سختی خود زیاده وسیع نمیشود و بر ورم تنگ میگردد و مزاحمت
مینماید و از مزاحمت آن بیضه منغمز شده درد زیاده محسوس میشود و همچون این ورم تا غشائی آبدار رسید غشائی آبدار هم که بالائی بیضه
است متورم میشود و غشائی مذکور آب پیدا میکند ازین سبب مقدار خصیه زیاده و سخت محسوس میگردد من بعد اگر تا این حد مرض
رسید رو بانحطاط آرد بهتر و الا بعد آن در خریطه بیضه هم آب و ورم پیدا میگردد و درین وقت صلابت مقدار ورم و ثقل بسیار زیاده
محسوس میشود و جلد خریطه سرخ گردد و عروق آن روشنتر و زیاده ظاهر شود علاجش آنست که از همه اول بیمار را بهیئت استلقا
خوابانند و بساده ملائم خصیه را سرین آن نهند تا بیضه بلند شود و خون از ان بالا رود من بعد خون بقدر مناسب بگیرند لیکن فصد از
عروق بیضتین برآرند اما تعلیق علق مناسب نیست زیرا که گاهی بالتعلیق آن ورم در جلد پیدا میشود و بعد برآوردن خون هرگاه دهن فصد
زخم بند شود پارچه در آب مطبوخ پوست خشخاش ترکرده از ان تکمید سازند و بعد آن مسهل قوی که مخرج آب بود مثل میگنیشیا سلفاس
نوشانند لیکن بالضرور همراه آن ٹارٹر ایمیٹک و کسٹراکٹ یا ٹنکچر ہای سائمیشس یک سازند تا به تسکین وجع و راحت رسانی بکار آید
و کم کردن جوش خون معین شود و خون از دل بسوئی ورم کم رود و وقت شب پیش خفتن کیلومل چهار گرین ڈوورس پوڈر ده گرین
بخورانند که ازین هم ورم کم خواهد شد و عرق هم خواهد آمد که از ان جوش خون کم خواهد شد پس اگر بعد این تدابیر هم ورم ماند باید که انچه آب از
ورم جدا شده در خریطه بیضه مجتمع شده آنرا بذریعه نشتر برآرند و چون خریطه از آب خالی شود و در نفس بیضه آب مجتمع باشد که بسبب آن
ثقل و ورم باقی بود بادخال نشتر جوف از آب نفس بیضه هم بیرون آرند پس اگر بعد این همه تدابیر ورم باقی بوده باشد درین وقت
خریطه بیضه را چنان کشند که بیضه بیک طرف آن بماند آنزمان بعد حلق شعر عصابه هائی که بران مرهم اشکن آلوده باشند بر خصیه
چسپانند تا از اثر غمز آن خصیه منغمز شود و آنچه مواد در آن ورم منصب شده مجتمع بود بسبب غمز مفاده عصابه خارج شود و ورم
زائل گردد و درین وقت اگر آیوڈائیڈ پوٹاس از پنج گرین تا ده گرین با آب ساده حل کرده بنوشانند تا بزودی زوال ورم معین شود اما قسم ثانی
پس اکثر بسبب سوزاک مستدام و نقرس پیدا میشود خصوصا بعد چهل سالگی اکثر بسبب نقرس پیدا میشود و از دیگر اسباب مذکوره هم

اول هم حادث میشود وعلامات مثل علامات قسم اول بوند لیکن شدت ورم واعراض درین از قسم اول کم بود ودرین قسم ورم در نفس بیضه بود وازان بدیگر اعضا نمیرسد **علاج** انچه بسبب ضرب قسمت ازمرفته دران اول مسهل خفیف مثل مغفوف جلاب وکیلومل نوشانند پس بعد مدرات مثل پتاس السیتاس وگرین همراه ایوڈائیڈ پتاس نوشانند ووقت خواب کیلومل دو ونیم گرین درین قسم هم خورانیدن بسیار مفید است وانچه بسبب نقرس بود درآنهم مسهل دهند از میگنیشیا سلفاس واکستراکت کالشیکم وسه گرین یا تنکچر کالشیکم از ده قطره تا بیست قطره بعد آن نوشانیدن برومائید پتاسیم شب وقت خواب مفید بود وبعد باقی ماندن ورم بعد این تدابیر هم عصابه های اشکن آلوده بر بیضه بندند چنانکه در قسم اول نوشته شده ولنگ انگریزی بندند ونشستن برخواست اذیت میشود اما قسم سوم پس اکثر از قسم اول جا دید میشود وگاهی بسبب مادهٔ آتشک ناشی از عارض خفیف مرض عارض میشود **علامات** فقط قدری ورم بیضه وسختی میباشد ودرد بسیار قلیل بود ودر بیضه بود ویا در حجری پی دڈمس یا در حبل الانثیین بود ودرین قسم تپ نباشد **علاج** درین قسم مرهم سیماب یا پارچه آلوده بر محل ورم نهاده عصابه اشکن آلوده بالای آن چسپانند وبسکیوسلفاف بمقدار قلیل که بالای آن ادرم حصه گرین یا بیست وچهارم حصه گرین باشد همراه آب ساده چند روز نوشانند یا ایوڈائید پتاس همراه آب ساده حل کرده تنها نوشانند وممکن است که هر دو را یکجا کرده نوشانند بالجمله این هر دو دوا بهر نحوکه نوشانیدن آن موافق طبع آید نوشانند که درین قسم مفید ناقعند

فصل هفتم

در دبیلهٔ انثیین وآنرا ایپلس آف تس تس گویند بدانکه گاهی در اغشیهٔ خاص انثیین ورم پیدا میشود واز ماده ورم ریم متولد میگردد وازین ورم بسبب ماده ریم تا غشائی خریطه بیضتین سید چسپان شد بسبب آن بیضه خریطه درورم یکذات میشوند وصورت دمل پیدا میکنند وریم که اندرون آن بود رفته رفته اغشیه را بوسید وضعیف میکند وهم بسبب غمز کردن خود غشا را شق ساخته بیرون می آید تا کنرزیر جلد بدن میرسد سفیدی ریم از زیر جلد محسوس میشود پس بعد جلد هم بسبب غمز کردن آن شق میشود وریم بیرون آید چون نوبت باینجا رسد دهن زخم کشاده میگردد ودرین وقت اصل بیضه که غدد ها هستند اندرون زخم می آیند واگر دهن زخم زیاده کشاده شود در دهن زخم هم می آیند زیرا که غشائی حافظ غدد ها این وقت باقی نمیماند از دمل شق شد ولیاقت حفظ غده بجائی خود ندارد وهم مقدار غده ها بسبب متورم شدن زیاده میشود لهذا از جائی خود جنبش رفته در زخم ودهان زخم می آید ظاهر نمایان میشود **العلامات** اول در بیضه ورم وسختی پیدا میشود بعده حمی بشدت حادث می آید بصورت حمی مشابه بصورت حمی دق بود زیرا که حمی برای تولید ریم می آید مشابه بآن میباشد انچه علامات ورم حار اند مثل سرخی ودرد شدید وثقل وحرارت موضع وغیره موجود بوند بعده در یکجائی خاص بر بیضه برآمدگی ظاهر میگردد واز غمز کردن بانگشت معلوم میشود که در وسط آن لینت است چنانکه ایشان جلود ممتلیه از آب است وگرد آن صلب باشد پس بعد جلد نازک ورقیق ودرخشان دیده میشود وچون قریب انفجار رسد رنگ آن سفید میگردد وبسبب انفتاح نکت ریم از زخم آن نمایان میشود چنانکه در دامیل همیشه این امر مشهود است وچون باینجا رسد بعد چندی خود منفجر میشود **علاج** هرگاه محسوس شود که ریم افتاده فورًا نشتر دهند تاکه ریم خارج شود پس بعد پارچه که بر آن مرهم اشکن آلوده بود بر آن نهاده چسپانند وبر بندند واگر بیضه در دهن زخم آمده باشد درین وقت بدو طریق علاج کرده میشود اول اینکه بیضه را از کار دبریده دور کرده دهن زخم را بعد ضم ساخته بالائی آن

پارچه که بر آن مرهم شکن آلوده باشد چسپانند دوم اینکه غشای بالائی بیضه از گرد آن بریده یا دهن زخم را انگار و تسبیح کرده بیضه از آن جدا ساخته بیضه را اندرون خریطه کرده باز دهن زخم را برابر کرده بر آن پارچه شکن آلوده ببندند و ضرورت بریدن غشای بیضه یا توسیع دهن زخم نیست که درین وقت غشای بیضه و دهن زخم هر دو منجمد و یک ذات میشوند و مادام که آنها را جدا نکرده شود اندرون رفتن بیضه یا منضم شدن دهن زخم ممکن نبود فافهم **فصل هشتم در صغر بیضتین** یعنی کم و خورد شدن بیضه از مقدار طبیعی خود و این را اتروفی آف ٹسٹس گویند و حقیقت این مرض آنست که غده هائی اندرونی بیضه لاغر و کوچک میشوند و بسبب آن نقصان در تولد نطفه راه یابد یعنی اصل منی در آن پیدا نمیشود و مقدار بیضه صغیر مشاهده میگردد و ضرر آن همین است که منی پیدا نمیشود و سبب آن اکثر ورم حجری ابی ڈڈمس است هرگاه سخت و صلب شده باقی ماند زیرا که بسبب صلابت آن خون در غده با کم میرسد گاه گاه بسبب ورم هر دو غده مولد لعاب دهن که در فکین اند هم این مرض پیدا میشود و هرچند وجه آن ظاهر نیست لیکن در تشریح بعد الموت اکثر چنان دیده شد که با این مرض هم صغر الانثیین میباشد و اگر از بیضتین یکی صغیر شود و دیگری بر مقدار طبیعی خود ماند نقصان در تولد منی صاحب آن راه نیابد زیرا که یک بیضه کار خود خواهد کرد و اگر هر دو صغیر شوند درین وقت بالضرور کار تولد منی ممتنع میشود علاج این مرض هم لاعلاج است فقط **فصل نهم در عظم انثیین** و آنرا هائی پرٹرفی آف ٹسٹس یعنی زیادتی مقدار انثیین گویند و گاهی سارکوسیل آف ٹسٹس یعنی زیاده شدن گوشت اندرون بیضتین که مثل سلع شود هم گویند و گاهی همراه آن آب هم در خریطه انثیین پیدا میشود و درین وقت نام کرده میشود از هائیڈرو سارکوسیل عظم انثیین پنج قسم است و حالات و علامات و معالجات اقسام مذکوره اکثر مختلف بوند قسم اول سمپل هائی پرٹرفی یا سمپل سارکوسیل گویند و آن یا دتی مقدار است که بعد ورم مزمن باقی میماند و درین قسم در بیضه و مجری ابی ڈڈمس دو ورم میباشد و بیضه بصورت بیضاوی خود سخت گشته مستوی السطح بر صورت سطح بیضه لطافت باقی میماند و دران درد کم بود و گاهی همراه آن آب هم در خریطه غشائی آبدار یافته میشود و درین وقت هائیڈرو سارکوسیل میگویند پس درین وقت مقدار خریطه انثیین عظیم میگردد و عند الغمز ظاهر میشود که در آب مذکور صلابت بیضه از آب جدا محسوس میگردد و بدون غمز فرق در زیادتی مقدار خریطه و زیادتی مقدار خصیه نتوان کرد و این آب در ورم مزمن بیضه پیدا میشود یا اگر ورم خصیه حاد بود و از ورم حار مذکوره غائیبر جدا شده رسید درین وقت غشای خریطه بخصیه می چسپد و از ان اکثر دمل در خصیه پیدا الخ و از ان غشای خصیه و خصیه یا خریطه خارجی خود بسبب ورم یک ذات شده دمل گشته بسوی خارج میل کند بعد بوسیده و شق کردن انخیه بسوی خارج منفجر میشود و درین حالت دهن زخم دمل مذکور بتدریج وسیع میگردد و انگور از خصیه پیدا شده تا بالائی جلد آمده و گاهی مثل خصیه مثل لحم زائد در دهن زخم می آید گاهی تا نصف بیضه خود از دهن زخم بیرون می آید و درین وقت گاهی آنرا فنگس آف ٹسٹس یا گاهی هرنیا آف ٹسٹس میگویند و درین وقت اکثر در یک بیضه مرض پیدا میشود و بیضه دیگر صحیح میماند العلاج اکثر از بستن عصابه شکن آلوده بر آن صحت میشود اما هرگاه همراه آن آب هم در خریطه پیدا شده باشد پس باید که اول آب مذکور را بذریعه شرح کار برآورده بعده عصابه شکن آلوده بر آن ببندند و مادام که فنگس یعنی لحم زائد مردار قلیل بود این تدبیر کافی میشود لیکن هرگاه گوشت زائد بیضه

زیاده از دهن زخم بیرون آمده باشند درین وقت اول از کارد گوشت زائد را بریده تا دهن زخم برابر گردد کنارهای جلد را
از لحم را یار و خصیه جدا کرده بعد آن عصابه شکل آلوده بران ببندند تا جلد در انگشته زخم را بپوشاند و صحت حاصل شود قسم چهارم چوبرکل یا
سرسرفی آفت پس لش است و این قسم در مسلولین و مدقوقین زیاده دیده میشود و ایضاً خاصةً در کسانیکه ضعیف خون شان رقیق گردیده
بود گاهی چوبرکل خصیتان میریزد و اول چوبرکل در مجری ای پی ڈڈمس پس از ان در حبل الانثیین و نفس انثیین میریزد **العلامات**
اکثر در مجری ای پی ڈڈمس اول سختی و ورم یافته میشود و عند الغمز قدری درد محسوس شود و این مرض بسببی مزمن است در مدت دراز بتدریج
زیاده میگردد اما هرگاه چوبرکل خصیه بود درین وقت هم گاهی ورم حار پیدا شده از ان فایبرن پخته غشای آبدار بر بیضه میچسپد و از آن زخم دمل
پیدا گردد و مثل قسم اول بعد انفجار گاهی گوشت مردار و گاهی نفس خصیه از دهن زخم می آید لیکن درین قسم گاهی بعد زوال ناصور هم پیدا میشود
و از ان همیشه آب رقیق جاری میماند و این قسم خطرناک است اکثر همراه آن چوبرکل در اعضای دیگر هم میریزد و از ان سل هم
پیدا میشود و گاهی این ورم تا مثانه و تا غدهای عنق مثانه و گاهی تا گرده هم میرود و درین قسم ورم در هر دو بیضه در هر دو مجری
ای پی ڈڈمس یافته میشود لیکن در یکی کم و در دیگر از ان زیاده بود **العلاج** علاج خاص آن نیست آنچه در سل و در مدقوقین مثل وغیره
و سرپ هائی پوفاسفت آف لائیم غیره ادویه مینوشانند علیل مذکور هم نوشانند از ادویه موضعیه درین قسم نفع کمتر ظاهر میشود اما اگر
چوبرکل در نفس ای پی ڈڈمس خصیه پخته باشد در اعضای دیگر بدن نیافتاده باشد و همچنین این ورم تا مثانه و غدهای عنق مثانه
و گرده نرسیده باشد آنرا قطع کنند لیکن اکثر این علاج هم میسر نمیشود و بسبب منتشر شدن چوبرکل در اعضای دیگر مریض از مرض
هلاک میگردد اما قسم ثالث که سفلتک های سرکوفی یعنی زیادتی مقدار انثیین که بعد مرض آتشک در آخر درجه برشری پیدا میگردد
و درین قسم ماده آتشک یک جانب خصیه گاهی در تمام جرم آن میریزد و در صورت اول سختی و ورم موضع خاص ممتاز میگردد و در صورت
ثانیه تمام خصیه متورم دیده شود و گاهی همراه این قسم هم آب در خریطهٔ خصیه پیدا میگردد **العلامات** اول زیادتی مقدار
خصیه خواه مستوی بود یا جا بجا در مقدار آن زیادتی و کمی محسوس گردد چنانکه در سرطان سخت دیده میشود لیکن در بیضه سرطان سخت
حادث نمیگردد و درین قسم سختی مثل صلابت غضروف یافته میشود و عند الغمز درد محسوس نگردد لیکن بسبب زیاده شدن مقدار
خصیه ثقل و تمدد از محل گردد تا بیضه محسوس میشود و درین قسم ورم مثل پیدا نمیگردد و اکثر این هم در یک بیضه حادث میشود و گاهی در هر دو
عام گردد چون موضع خاص بیضه ماده آتشک نزد سوای محل انصباب مواد در مواضع دیگر بیضه کور عند الغمز لینت اصلی آن
محسوس میشود و زیادتی مقدار این قسم مختص بیضه میباشد در مجری ای پی ڈڈمس یافته نمیشود **العلاج** کدام علاج خاص آن نیست
جز اینکه آنچه تدابیر و ادویه در علاج قسم شرحی آن نوشته خواهد شد آنها را بعمل آرند و بستن عصابه شکل آلود درین قسم هم مفید است اگر
مرهم سیماب قبل بستن عصابه بر خصیه بمالند و عصابه مذکور بربندند نفع خواهد بود و چونکه در تشخیص این اقسام ثلثه دشواری واقع میشود
لهذا تفرقه ضروری البیان است پس بدانکه در قسم اول در حبل الانثیین غلظ و ورم زیاده پیدا میشود و در قسم ثانی غلظ حبل الانثیین کمتر
میباشد اما جائیکه چوبرکل پخته در مجری ... هم و زیادتی مقدار زیاده دیده میشود و در قسم ثالث حبل الانثیین حال صحت خود میباشد

والیضاً در قسم اول ورم خاصه در بیضه زیاده بود و در مجری اپی ڈڈمس قلیل بود و در قسم ثانی در مجری اپی ڈڈمس ورم زیاده بود و در خصیه کم میباشد
و بهیئت از بیان مریض ظاهر میشود که مرض از اپی ڈڈمس شروع گشته بود و همیشه مقدار اپی ڈڈمس مقدار بیضه زیاده میباشد ایضاً در قسم ثالث
ورم و زیادتی مقدار از اول امر از بیضه شروع شد و در نفس آن میماند و در مجری اپی ڈڈمس پیدا نمیشود و ایضاً در قسم اول مستوی السطح
میباشد مثل سطح بیضه بط و در قسم ثانی ارتفاع و انخفاض در سطح مقدار بیضه خاصه در مجری اپی ڈڈمس زیاده پیدا میشود و در قسم ثالث ارتفاع
و انخفاض سطح در نفس بیضه میباشد در مجری اپی ڈڈمس نبود و ایضاً در قسم اول درد قلیل میباشد و در قسم ثانی درد بسیار قلیل بود
خاصه در مجری اپی ڈڈمس و در قسم ثالث مطلقاً درد نمیباشد و ایضاً از حالات مریض هم تفرقه در آن کرده میشود چنانچه در قسم اول اکثر
مریض را حرقه مجری بول یعنی سوزاک گشته میباشد و در قسم ثانی علامات خنازیری یا تپهای کهنه موجود میباشند و در قسم ثالث شاید علامات دیگر
که مخصوص مرض آتشک اند موجود میباشند و هم از بیان مریض ظاهر میشود که پیشتر مرض آتشک شده بود اما قسم رابع که در ان خریطه بیضه
سنگ در بیضه پیدا میشود و آنرا اسپرمٹک سارکوسیل گویند که در ان خریطه های صغیر کثیره بمقدار دانه تخم باشند و هم خریطه های
کبیر که قلیل العدد بمقدار دانه عنب الثعلب بمنزل مملو از آب میباشند و آبش اکثر زرد رنگ مثل زردی کهربا و گاهی مایل بسیاهی
که از رنگ خون سیاه میگردد میباشد و این قسم هم بسیار کم دیده میشود **العلامات** در خصیه ورم و زیادتی مقدار که بالینت بود
دیده میشود و این لینت بعضه مثل لینت هائیڈروسیل یعنی پرشدن خریطه بیضه از آب بود و صلابت اصلی بیضه هم کم بود و در ین
قسم درد نمیباشد اما در عروق خریطه و روز ظهور بسیار میباشد مثل سرطان و هم فرق از هائیڈروسیل این قسم آنست که چون در کره
تاریک مریض را برده پس خصیه آن روشنی نهند اثر روشنی در ین قسم محسوس نمیشود بخلاف هائیڈروسیل که در آن اثر روشنی محسوس میگردد
پس اگر بعد این امتحان هم شبهه در تشخیص باقی ماند نشتر و کار دقیق در خصیه انداخته ببینید که اگر آب صرف بیاید هائیڈروسیل خواهد بود و اگر آب
و خون آید این قسم رابع باشد و علاجش آنست که خصیه را بعض از خریطه بیرون آرند چنانکه در خصیه بیان کرده آید اما قسم خامس پس آن سرطانیست
و آنرا ملگنینٹ های پرٹرفی آف ٹسٹس گویند و آن فی الحقیقت سرطان لین یعنی انکفالائیڈ که بعضی کینسر صافت ست میباشد
و سرطان سخت بیضه بود **العلامات** ورم خاصه از بیضه شروع میشود از اپی ڈڈمس ابتدا نمیباشد و درد هم میباشد اما در ین قسم ورم
همراه تمدد حبل الانثیین یافته میشود و این ورم و مقدار خصیه روز بروز زیاده میگردد تا که در دو سه هفته مقدار خصیه مثل نارجیل
عظیم میشود و بسبب آن خریطه خصیه زیاده متمدد میگردد و رنگ آن سرخ مایل بسیاهی میشود و در عروق آن درد و پیچ پیدا گردد
و چون تمدد خریطه در ین قسم زیاده گردد فنگس هیماٹوڈیس که در ان خون خارج میشود پیدا میگردد و چون مرض تا اینجا رسید غده های
لمف فیٹک که در اربیه میباشند متورم میشوند چنانکه در همه اقسام سرطان این غدها متورم میشوند و درد سلی و لاذع که از
خصایص سرطان است پیدا میشود و این قسم اکثر قاتل است **العلاج** مادام که مرض بحد کمال نرسیده باشد و ورم در غده های
مذکوره پیدا نشده باشد بلکه مخصوص بخصیه باشد خصیه را قطع کرده بیرون آرند که از ان یا صحت میشود یا فائده طول حیات حاصل میگردد
و اگر نوبت تا ورم غده های مذکوره رسیده باشد لا علاج است فقط تمت فصل دهم در عظم انثیین که بدون ورم عظیم شوند این هائیڈروسیل

گویند سبب این مادّه پیدا شدن آب پیدا شده و این آب در غشائی آید از بیضه پیدا شده در خریطهٔ آن مجتمع میگردد و اکثر تولد این
در دو وقت میشود اوّل در سن طفلی تا گذشتن شش ماه بعد ولادت دوم بعد تمام شدن سن نمو که آن سی و پنج سال از عمر طبیعی است و سبب
گاهی سبب تام مرض بیضه چنانکه گفته شد گاهی که هم سبب ظاهر نبود اما آب پیدا میشود در ملک گرم مثل هندوستان این مرض زیاده پیدا
میگردد و بعضی میگویند که هرگاه هوا رطب و فاسد شد مورث حمیات نائبه میگردد چنانکه در آخر برشکال بود پس کسانیکه درین حمیات مبتلا
میشوند اکثر در ایشان هم این مرض پیدا میشود چنانکه در شکم ایشان آب پیدا میشود و در اطفال صغیر آب دو قسم پیدا میشود یکی آنکه از غشائی آب
پیدا شده گرد بیضه شان ناقص شود دوم آنکه گرد بیضه در حبل الانثیین و در آنجا تا محراب شکم است منتهی شود و چون تا اینجا رسد اگر
راه نزول خصیه بند شده باشد تا آنجا رسیده متوقف میشود و اگر راه نزول بیضه سر محراب بند نشده باشد این آب از فشار کردن بانگشت از
بیضه در شکم میرود باز از شکم در بیضه می آید و در کبار و رجال همیشه آب گرد بیضه مجتمع میماند در حبل الانثیین ترقی نمیشود العلامات
هرگاه با اطفال عارض شود بیضه کبیر المقدار و منتفخ و سپید و درخشان میشود و هرگاه آنرا فشار کنند در شکم میباشد لیکن بسبب انتفاخ سپید
آن قدری در محسوس گردد اگر راه حبل الانثیین کشاده باشد از فشار کردن بانگشت آب بالا میرود و بیضه خالی میشود و چون دست از فشار
باز دارند باز آب در کیسه آید اگر آب زیاده مجتمع باشد هر دو بیضه در حس سخت مینماید لیکن از دست نهادن معلوم میشود که سختی آن الا
مشک پر آب است که بالیقین میباشد و چون طفل گریه کند مقدار آن زیاده نمیشود بخلاف نزول معا که آن وقت گریه کردن طفل زیاده از
شکم در بیضه می آید از آن وقت گریه مقدار بیضه زیاده میشود و وقت سکون گریه از فشار کردن در شکم میرود و چون آب پیدا میگردد و زیادتی مقدار
از زیر بیضه شروع میشود و چون معا فرو آید زیادتی مقدار از بالا بپائین آید و چون طفل را در حجرهٔ تاریک برده چراغ پس خصیه نهاده
از پیش خصیه ببینند آب مرئی میشود و چون این مرض بر رجال و کبار عارض شود مقدار بیضه زیاده میشود و از فشار کردن در محسوس نگردد
یا بسیار کم محسوس شود و روز بروز مقدار بیضه زیاده میگردد و هیئت این مقدار زائد یا بیضاوی بود یا بصورت ناشپاتی باشد و گاهی
بسیار زیاده بر مقدار ناجیل سر و چون آنرا از سر انگشتان فشار کنند و حساس نباید سختی مشک پر آب فهم میشود و هم جائیکه در خریطهٔ بیضه میباشد
آنجا سختی بیضه هم در همانجا محسوس میشود و جائیکه آب است سختی و درد در آنجا نباشد ضرر این مرض همین است که مرض از ثقل آب و زیادتی
مقدار ستاده میباشد و هرگاه حبل الانثیین را مس و حس کنند و تفحص نمایند صاف و محفوظ از ورم محسوس میشود بخلاف نزول معا که در آن در
حبل الانثیین غلظ زیاده محسوس میشود و درین مرض از فشار کردن آب در شکم نمیرود و مقدار بیضه کم نمیشود بخلاف نزول معا که در آن از فشار کردن
معا بالا میرود و مقدار خریطهٔ بیضه صغیر میگردد پس اگر بعد این امتحانات و تفحص علامات هم اشتباه در تشخیص باقی ماند در حجرهٔ تاریک مریض را
برده روشنی پس خصیه آن نهاده از پیش خصیه ببینند تا صاف ظاهر شود زیرا که در صورت بودن آب روشنی در آب محسوس خواهد شد و از ان
یقین میشود که آب است العلاج هرگاه در اطفال این مرض پیدا شود آب سرد تنها یا با سرکه آمیخته بر بیضه بپاشند تا بسبب آن سردی
و قوّت در بیضه آید و تولید آب موقوف شود و اگر ازین کار نفع نیابد امونیا میوریاس یک درم و اسپرٹ یک اونس یا هشت اونس
آب ساده حل کرده پارچه باین تر کرده بر بیضه بندند و بار بار این دوا را بر آن چکانند که از استعمال آن آب متولد منجذب میگردد و آینده دیگر

پیدا نمیشود و اگر راه نزول بیضه بسیار بستر استخوان عانه طفل کشاده باشد چیزی که قلیل الثقل بود مثل گلوله سرب نزد او با بستن بر راه
مذکور نهاده مثل لنگ پارچه بر آن ببندند تا راه بسته شود و اگر از تنگ جست نشود و ابن سینا چو قدار آب از خریطه خصیه بیرون آید ببندند هر گاه
این مرض بجوانان و کبار رجال افتد اول مرض نمایند که مریض لنگ ببندد تا از اذیت ثقل کم متاذی شود و هرگاه آب بسیار زیاده شود
درین وقت تدبیر اخراج آب نمایند بذریعه نشتر زیرا که از استعمال ادویه نشر یا ضماد در این مرض امید منفعت نیست طریقه آن اینست که اول
تفحص بیضتین کنند از دست اگر خصیه خریطه باشد چنانکه پیشتر جائی آنرا گفته شده درین صورت جائیکه خریطه پر آب باشد در آن پیشتر در
مقدم بود آنجا نشتر داخل کنند لیکن در ادخال نشتر لحاظ دو امر ضرور است اول اینکه جائیکه نشتر میزنند خالی از عروق کبار باشد دوم اینکه
بعد از داخل کردن نشتر را بسوی بالا راست بلند کنند تا بیضه از ان محفوظ ماند و خصیه زخمی نشود و بعد انبوبه نهاده آب بیرون آید اگر بعد
این بیرون آب پیدا نشود بهتر والا بعد هر ماه محتاج بسوی این تدبیر خواهند شد پس اگر ازین تدبیر تنگ شده مریض درخواست
نماید که تدبیری سازند که باز آب در خریطه نیاید درین وقت بعد برآوردن آب بذریعه زراقه دو چیز است که آنها را در خریطه میرسانند
اول آنها و اولی از همه تنکچر ایوڈین است پس اگر تمام آثار آب خارج شده باشد دو درام و اگر بعض آثار آب خارج شده باشد چهار درام دوای
مذکور در خریطه انداخته بسته خریطه را فشار کنند تا دوای مذکور در تمام خریطه منتشر شود و دانسته باشد که دوای مذکور را در آن داشته
باز از خریطه بیرون آرند و فایده این تدبیر است که از استعمال این دوا ورم حاد در خریطه پیدا خواهد شد و بعد آن خریطه با هم ملتصق خواهد شد
و محل اجتماع آب باقی نخواهد ماند پس اگر حمی شدت کند بعد این عمل مسهل دهند و آب سرد بستها یا پاسه که مخلوط کرده بر خصیه چکانند یا
دوای ملینه موافق نسخه بالا بر آن چرا نیدیا و ازین احتیاج علاج نیست که این ورم بعد دو دوازده روز خود زایل میشود
ایضا از ادویه نافعه قائم مقام تنکچر ایوڈین نک سلفاس است که یک درم از آن در هشت اونس آب ساده حل کرده بذریعه زراقه در خریطه
بعد برآوردن آب مثل تنکچر ایوڈین میرسانند و گاه شراب پورت وین است که از نیم اونس تا یک اونس از آن در خریطه بعد اخراج آب بذریعه
زراقه میرسانند لیکن تنکچر ایوڈین از همه بهتر و قوی در این باب است فقط

فصل یازدهم در مجتمع شدن خون در کیسه بیضه

یعنی اغشیه محیطه نفس بیضه و آنرا بلغت انگریزی هیما توسیل نامند ظاهرا این مرض هم مشابه بمرض سابق میباشد زیرا که بادی النظر
بالبینت اینجا هم میباشد لیکن گاهی در کمره تاریک بیمار را برده چراغ پس خصیه بیمار داشته بیند روشنی آن ببینند معلوم شود
چنانکه وقت بودن آب در این مرض معلوم میشود بلکه بجز تاریکی هیچ محسوس نشود و همین علامت فرق درین مرض و مرض سابق که نزول الماء
فی اغشیة الانثیین است کرده میشود و اسباب آن بسبب سیلان خون بسبب ضربه و سقطه و گاهی بسبب بی احتیاطی در ادخال نشتر برای اخراج
مائیت هرگاه نشتر تا کدام عرق کبیر رسد از آن خون جاری شده جمع گردد این مرض پیدا میشود و گاهی بسبب شق شدن کدام
عرق از عروق حبل الانثیین بسبب کثرت شق شود این مرض پیدا میشود بالجمله اسباب این در همین اقسام ثلثه منحصر میباشد العلامات
چنانکه در نزول الماء نوشته شد درین مرض هم مقدار بیضه زیاده میگردد و لیکن با تدریج زیاده میشود بسبب ضمادی یا ضربه شود
تا شانی و چون حبل الانثیین بیضه بمقدار انگشت خود بخوبی محسوس میشود در کدام مقام از خریطه آن ملاحظه زیادتی مقدار نمایند چنانکه

نزول معاینه بود و مدت های دراز مثل سال و سال این خون غشیه بیضه رقیق و سیال میباشد و از غمز و احساس کردن بانگشت
در آنهم مثل مشک آب محسوس میشود و از تحقیق و تشخیص آن اشتباه راه می یابد لیکن چون در اسباب آن غور کنند از حدوث آن
بعد یکی از اسباب ثلثه مذکوره و از نهادن روشنی پس بیضه و نه دیده شدن روشنی آن در خصیه بینهما فرق توان کرد بالجمله بعد مدت دراز
این خون منجمد میشود و از آن قائمیت جدا میگردد و درین وقت مقدار بیضه بنسبت سابق کم میشود و در مقامات مختلفه آن غلظ و صلابت
و ازدیاد مقدار رو به صغر مقدار دیده میشود یعنی جائی که خون منجمد بود آنجا مقدار زائد و با صلابت میباشد و جائیکه آب قائم
هست لین و قلیل المقدار بود و چون نوبت باینجا رسد اکثر درین وقت ورم پیدا میشود و چون ورم پیدا گردد تپ می آید چنانکه وقت پیدا شدن ورم
حمی آید و […] مستور دامیل جلد بیضه در جائی از خریطه نتو پیدا شود و جلد بالای آن رقیق و درخشان و سرخ میگردد و بعد آن زیر جلد سفیدی
ریم پیدا میشود پس شق گردد و ریم خارج میشود لیکن بعد آنهم سختی باقی میماند و مقدار بیضه صغیر میگردد و سبب بقای صلابت اینست که
آنچه خون منجمد شده باقیست از آن صلابت موجود بود **العلاج** چون ثابت شود که خون رقیق در بیضه مجتمع است از داخل کردن
نشتر و کار آنرا بیرون آرند و بر آن پارچه کهنه آلوده نهاده بربندند و هرگاه خون منجمد شود و آب از آن جدا گردد درین وقت خریطه را چاک
کرده خون منجمد و آب را از آن بیرون آرند لیکن این عمل یکبار خریطه صاف نمیشود بلکه مکرر جا بجا حاجت به چاک کردن خریطه و پاک کردن از
خون می افتد اما اگر یکبار جمله خون منجمد و آب را برآرند آنگاه پارچه خشک در جرم نهاده پارچه کهنه آلوده بر آن نهاده بربندند که ازین تدبیر
ورم تازه پیدا میشود و بسبب ورم خریطه متصل و یک ذات میگردد و آنجا جای نزول و اجتماع خون باقی نمیماند **فصل نود و چهارم**
در مرض دوالی حبل الانثیین این مرض گاهی بسبب کثرت دم و سیلان و بسبب ثقل انثیین استطالت طویل میشود و چون رگ
از رباط خود در فوق و تحت تنها بسبب ثقل دم به نفس خود می پیچد و در آن از التواء عقود پیدا میشوند و آنرا بلغت لاتین ویری
کوسیل گویند و کسانیکه بیضه آنها همیشه مسترخی میماند در ایشان و همچنین در فصل گرما اکثر این مرض پیدا میشود و کسانیکه همیشه بیضه آنها
ایشان منقبض و مجتمع میمانند در ایشان کمتر این مرض حادث شود و این مرض در هر دو جانب حبل الانثیین پیدا میگردد لیکن اکثر
در جانب ایسر میشود زیرا که ورید این حبل دراز است تا گرده رسیده خون را برده از بیضه میبرد و مثل ورید جانب راست نیست بسبب
طول آن خون در آن زیاده میماند و هم بسبب اینکه در ینجا در قولون همیشه براز میماند و آن ورید را مزاحمت و غمز میکند پس بسبب آنهم
در جریان خون آن تا گرده توقف راه می یابد تا اینکه از تمادی شدن ثقل دم رفته رفته در آن ضعف و مرض پیدا میشود **العلامات**
اول در حبل الانثیین قدری لینت و غلظ به هیئت مثلث یافته میشود و چون بیمار به هیئت استلقا بخسپد خون بالا رود و این غلظ
کم میگردد و چون بیمار برخواسته قائم شود فوراً اغلاظ مذکوره به مقدار خود عود میکنند و گاهی همراه آن درد در انثیین یافته میشود و آن درد
تا گرده میرسد چنانکه در مرض حجری […] محسوس میشود و چون طبع منقبض شود این مرض زیاده میگردد و چون این مرض دیر ماند غذا
بخوبی به خصیتین نمیرسد زیرا که یکی از غمز آن خون کم میرسد و هم بسبب ورم خون از بیضه بخوبی بالا نمیرود لهذا بیضه بلائم ضعیف میگردد
و گاهی مرض مالیخولیا از آن پیدا میشود زیرا که از ضعف جریان منی عارض میشود و بسبب آن شهوت جماع ضعیف میگردد و چون قلت

فصل نود و چهارم در مرض دوالی حبل الانثیین

فصل سیزدهم در سیلان و جریان منی

به جماع ندارد و از ان دل تنگ میشود و از ان نوبت بمالیخولیا میرسد العلاج اگر قبض بود مسهل نوشانند یا یا حقنه استعمال
راصاف کنند و در آب سرد نشانند تا خریطه منقبض و مجتمع گردد و لنگ ببندند تا از اذیت ثقل محفوظ ماند و بیارام باشند تا مرض زیاده
نگردد لیکن چونکه ازین علاج صحت نمیشود لهذا برای حصول صحت باید که بعمل جراحی بشوان زیر و بالای ورید را مضبوط کرده
ببندند تا خون ازین ورید جاری نگردد و ورم پیدا گردیده بعد ازین ورید لاغر و مضمحل شده لایق کار نماند و بر قدر خریطه آمده
باقی ماند فقط **فصل سیزدهم در سیلان و جریان منی** یعنی جاری شدن منی عام ازینکه بعد شهوت جماع مع بقای
قوت قلیل بود یا بلا شهوت و عدم قوت بر جماع باشد این مرض بر دو قسم است قسم اول آنکه در سن شباب از هیجده سال تا سی سال
از گذشتن عمر واقع میشود و آنرا بلغت لاتین اسپرماتوریا یعنی جریان منی میگویند و اکثر بعد جلق زدن گاهی بسبب ضعف و
کمزوری که بعد سوزاک پیدا میشود و گاهی از طول خدمت و ترک جماع خواه بسبب هر بود یا اسباب دیگر این مرض حادث میشود
زیرا که ازین اسباب ثلثه چنان ضعف و کمزوری در آن پیدا میشود که از دیدن عورت یا از کلام کردن با زنان یا از ذکر صحبت ایشان
صورت آن قدری خواهش پیدا میشود و بعد آن همراه ایستاده شدن آلۂ تناسل منی بلا اراده و از بی اختیاری خارج میشود و همچنین
این کس اسپ یا پالکی یا گردون سوار شود از حرکت و تکان آن هم همین حالت پیدا میگردد و بالجمله از اسباب خفیفه انزال میشود
و در ابتدای مرض شب وقت خواب خصوصا در خواب قریب صبح که بین النایم و الیقظان بود و فقط محتلم میشود و شاید که در هفته
دو سه بار احتلام واقع میگردد لیکن با ایستادگی آله باشد اما هرگاه مرض مزمن گردد سه چهار بار در روز و شب این حالت پیدا
میگردد بلکه آنکه نعوظ تام نشود یا بالکل ایستادگی نشود و چون با نجا رسد منی از مجری خود بلا شهوت و نعوظ بسوی مثانه جاری
میشود و خود تا خارج قضیب هم نیاید و درین وقت هرگاه بول میکند همراه بول منی بر می آید و چون برای دفع براز نشینند همراه
منی بر می آید بی آنکه نعوظ شود و هرگاه این حالت طاری شود ضعف بدن و انحطاط وجه و زردی رخسار پیدا میشود و هیچ چیز ایشانرا
خوش نیاید و همیشه دل تنگ میباشد و عوارض مالیخولیا پیدا میشوند و لایق جماع باقی نماند و خواهش آن هم نمیکنند بلکه کاره از ذکر
صحبت نسوان میباشند **العلاج** اول تفحص سبب نموده بدفع سبب پردازند مثلا اگر از جلق زدن بود ترک کنانند و اگر
از ضعف و کمزوری قرحه مجری بول بود علاج سوزاک نمایند و اگر بسبب ترک جماع بود امر بازدواج و مباشرت فرمایند
و بعد رفع سبب روزانه دو بار در آب سرد نشانند اول از پنج دقیقه شروع کرده آخر تا پانزده دقیقه در آب سرد نشانند و همچو
از ادویه اذیت و درد الم میکنند و بدماغ آرام میرسانند مثل برومائیڈ پتاسیم آنرا وقت شب از بیست گرین تا سی گرین
همراه آب ساده نوشانند و عدیل کافور خالص پنج گرین اکسٹراکٹ بلاڈونا ربع گرین اکسٹراکٹ هملک یعنی شوکران چهار گرین
ازین ادویه دو حب طیار کرده وقت خواب خورانند لیکن این حب را همراه برومائیڈ نخورانند بلکه با عوض آن هر یک یا بعد از آنکه
نفع او ظاهر نشود و بهتر الافعل تجویز زیاده و موجب نقصان خواهش است چون از استعمال آن دیر کم شود در تقویت بدن
کوشند برای آن مرکبات فاسفورس مثل سیرپ فیری فاسفس یا سیرپ فاسفیٹ آف لائیم یا سلوشن آف فاسفورس همراه پنج ذرات

یعنی گفته شد پس که از ده قطره تا بیست قطره باشد با همراه شربت گفته شد پس که گیس مشهور در زبان عربی باسم ذراریح است از سم
کرمی تا یک کرمی ... میرانند با نخود رانند و همچنین از مرکبات آهن مثل تنکچر استیل همراه تنکچر نکس و امیکا یا تنکچر گفته شد پس نوشانند اغذیه
مقویه خورانند و تا تنگ سر پا هم در یک وقت از همه افضل است نوشانیدن روغن جگر ماهی سر پ فیری فاسفس بهتر است در هوای صاف
داشتن و گردانیدن مفید است و قسمی دیگر از سیلان منی آنست که بکبول و کسانیکه از سن نمو یعنی عمر سی و پنج سالگی قدم بیرون نهاده
اند عارض میشود و این المفت انگلش امپوتینس یعنی عدم قوت نامند آن وقت شب بصورت احتلام نمیباشد بلکه قبل از نعوظ و پیشتر از دخول
آله منی خارج میشود و جماع کردن بان ممکن نبود و این مرض در ملک هند بنگاله زیاده میشود و اصل در ان کمزوری و ضعف میباشد که بسبب
امراض چند حاصل میشود مثل ورم مزمن بیضه یا از سوزاک یا از تنگ شدن مجری بول یا از ورم غده که پیش مثانه میباشد یا از مرض
وریدی حبل الانثیین یا از ورد بیضه که بطریق نوراکمیا پیدا میشود یا از صغیر شدن بیضه علاج آن علاج امراض مذکوره است و بعد آن
تقویت بدن مفید است هم از نشانیدن در آب سرد فایده حاصل میشود و اگر درین مرض هم وقت شب احتلام شود برایه و تدبیر و ادویه دیگر که در قسم اول مذکور شده نوشانند لیکن آنچه بسبب صغیر شدن خصیتین پیدا شود لاعلاج است فقط

فصل چهاردهم در قلت و نقصان شهوت باه

و این مرض را بلغت انگلش امپوتینس یعنی عدم القوت هم و ستیرالتی یعنی تولید ولد
نبودن نامند مراد از ان اینست که خواهش جماع کم شده یا نباشد و لایق زن بازی نبود و این بر چند قسم است باعتبار اسباب خود
یکی آنکه اینحالت بسبب اشتغال خیال و فکر در علوم یا عبادات و صناعات بود و بسبب آن خیال و خواهش دیگر در دل پیدا نشود
دوم آنکه از کثرت محنت و مشقت بدنی قوت عضلات در مشقت جسمانی صرف شود و برای جماع باقی نماند و بسبب آن خواهش
جماع نکند سوم آنکه بسبب اکثار در جماع و مباشرت با نسوان قوت کم شود چهارم آنکه نفرت از نسوان امر طبیعی بود و درین اقسام چهارگانه
هر سبب علامت آن خواهد بود والعلاج از هر سببیکه باشد بر دفع کردن آن پرداز ند و آنچه بسبب مقتضای طبع خاص شخص بود
لاعلاج است تا آنچه از اکثار جماع متضرر شده باشد برای آن استعمال تدبیر مسکن جماع ضرور است آن اینست که مدت مدید خود را از
جماع و صحبت نسوان باز دارد و آنچه در علاج سیلان منی برای تقویت نوشته شده آنرا باستعمال خود آرد و قسمی از نقصان قوت
آنست که در آن خواهش و شهوت برای جماع میباشد و هر گاه که خواهد مجامعت میکند لیکن لایق اولاد نمیباشد السبب سبب در آن اکثر آنست
که این کس قبل از بلوغ حالت اکثار در مجامعت و مباشرت نسوان کرده باشد و بسبب آن غده های بیضه خالی از اصل ماده منی و ضعیف
شده باشد و بسبب آن اکنون ماده منی صالح پیدا نمیکنند و گاهی بسبب ورم مزمن بیضه و گاهی بسبب ورم مزمن مجری منی که در پس
مثانه است و هم منی خراب و ضعیف پیدا میشود و از ان لایق تولد و تولید نمیباشد و قسمی از نقصان قوت آنست که در آن منی پیدا نمیشود خواه بسبب امر
طبیعی یا بسبب کدام مرض از امراض غده بیضه العلاج هر جا که سبب مشخص شود بر دفع آن کوشند و اگر طبیعی بود لاعلاج
است و بعد دفع سبب مرض دوائی تقویت بهان تدبیر آرد که در سیلان منی برای تقویت نوشته شده فقط

فصل پانزدهم

در صغر غلفه و ضیق لقبه آن ... آنرا بزبان انگلش فمو سس بفتح فای و سکون میم و ضم زای معجمه و سکون های تحتانی و ضم سین و سکون واو و کسر سین مهمله و دیگر ...

فصل چهاردهم در قلت و نقصان شهوت باه

فصل پانزدهم در صغر غلفه و ضیق ثقبه آن

اول سکون ثانی نامند و آن صغر غلفه و ضیق ثقبه آنست که بسبب آن تا پس حشفه غلفه منعطف نشود و آن بر دو قسم است یکی فطری
و ضررش آنست که بسبب تحجّر آن قضیب کبیر نمیگردد و صغیر میماند زیرا که چون از نمو دائمی غلفه و صغر آن در حشفه و قضیب کمتر آید و گاهی
ضیق ثقبه آن بحدی رسد که از خروج بول هم مانع شود و گاهی مانع نشود و لیکن نیامدن آن پس حشفه و همیشه پوشیده ماندن آن رسید
غلفه حشفه و غده های کوچک که برکناره حشفه بود صاف نشوند و آخر بسبب آن ورم پیدا میکند و گاهی در میان حشفه و غلفه سنگ
پیدا میشود و بظاهر صورت آن صورت ثقل بول لیکن گاه از شق کشایند و آن سنگریزه ها یافته میشوند چنانچه داکتر وشا صاحب در شفاخانه
فیض آباد از زیر غلفه بیمار چهار سنگریزه بمقدار انگاره رسن آورده بودند و زیاده ضرر آن در سن طفلی و جوانی میرسد اما در سن طفلی اکثر
آنست که بسبب ضیق غلفه حشفه نظافت زیاده با ایشان میرسد زیرا که قضیب ایشان بار بار ایستاده میشود و منعظ میگردد و اذیت
آن بر گردن مثانه متعدی شود و از آن ضعف در مثانه می آید و بسبب آن بول ایشان جاری میشود و گاهی بول [illegible]
میگردد و گاهی از اذیت مثانه و منتهی شدن آن تا نخاع [illegible] تشنج پیدا میشود اما اینکه چگونه نسبت این اعراض بسوی ضیق غلفه کرده
میشود پس دلیل آنست که هرگاه غلفه قطع کرده میشود همه اعراض فوت میشوند اما در سن جوانی پس بسبب آنکه اکثر توجه بسوی این عضو
میمانند و بار بار دست بران میبرند و از مالیدن آن [illegible] عادت جلق زدن پیدا میشود و هم در عالم خواب
از اذیت آن احتلام زیاده میشود و [illegible] گاهی ضررش آنست که مانع از تولید فرزند میگردد زیرا که چون ثقبه تنگ
شود وقت انزال جماع منی در غلفه ماند و خارج نشود زیرا که وقت شهوت تنگی آن زیاده میگردد و چون از جماع فارغ شود ایستادن
رفع گردد منی از غلفه آهسته آهسته برمی آید از این سبب منی وقت جماع در رحم نمیرسد پس اولاد پیدا نشود و همچون صاحب این مرض را
مرض سوزاک پیدا شود و بسبب ورم قضیب آن گنده گردد و از تنگی این غلفه بسیار متاذی میشود و قسم دوم از آن آنست که بعد ولادت
بطور مرض حادث شود و آن اکثر بعد سوزاک پیدا میگردد زیرا که چون در آن بار با ورم [illegible] ممبرن حشفه و میوکس ممبرن غلفه
پیدا میشود از زیاده ورم آن میوکس ممبرن [illegible] این مرض پیدا میکند و گاهی بسبب پیدا شدن شبور یا ارتشق شدن
و [illegible] میوکس ممبرن غلفه هم شده تنگ میگردد العلاج علاج عام آنست که غلفه را [illegible] تا حشفه نمایان شود
و اذیت قضیب برطرف گردد و انچه ضیق غلفه بسبب پیدا شدن شبور یا ارتشق شدن میوکس ممبرن پیدا شده باشد در آن
علاج ورم و شبور نمایند فصل شانزدهم در برانی سوزر و آن [illegible]
انعطاف رسیدن پس حشفه تنگ گردد و [illegible] حشفه آسانی نیاید و ضرر آن [illegible] ورم حشفه زیاده میشود و بول
بدشواری می آید این مرض اکثر از اطفال کسانی را [illegible]
آن جا رسیده [illegible] بجای خود [illegible] دشوار گردد و گاهی در جوانان هم این مرض پیدا میشود [illegible]
یا سوزاک ورم حشفه پیدا میکند [illegible] چون خواهند که بجای خود آید
و علاجش آنست که اول دست [illegible] حشفه نهاده [illegible]

فصل شانزدهم در برانی سوزر

غلفه بذریعه نیز و قطع کنند و داخل نمایند تا در غلفه رود و اگر مقدار غلفه بسیار تنگ بود که هیچ تا پیچ حشفه دران داخل نشود درین صورت
غلفه را از جاییکه زیاده تنگ بود از نشتر تدریجی شق کرده و بنا بر حشفه بسهولت بر آید من بعد بعلاج زخم پردازند فصل هفتم
در ورم میوکس میمبرن اندرون غلفه یا بالای حشفه و این را بالان ایتیس گویند و این مرض با بسا نیکه غلفه آنها قطع نکرده شده
شامل میشود عارض میشود و سبب آن عدم صفائی حشفه میباشد و هم بسبب اینکه هرگاه ماده ریم از مجری بول خارج شده بر حشفه آلوده
ماند و ازان ورم پیدا شود عارض گردد العلامات اول ورم میباشد که بسبب آن غلفه ضیق و تنگ میشود و پس حشفه نیاید و آخر ریم پیدا شود
و چون وقت بول کردن پیشاب بر آن افتد ازان درد و اذیت پیدا میشود و هم در راه رفتن اگر لنگ نه بندد اذیت محسوس میشود و گاهی
ازان تپ هم می آید العلاج اگر ورم و گرمی زیاده باشد از مسهلات بارده که از قسم کماروفکات [illegible] مثل میگنیشیا سلفاس
همراه مائیه اشتک نوشانند و سلفیت اف سوڈا و سٹلیز بود هم مفید است مناسب نوشانند تا اسهال بخوبی شود من بعد
علاج ورم نمایند پس اگر ورم کم بود لائکر پلمبائی یا اسٹیٹیس اف لیڈ لوشن یا مثل آن دوائی رادع را با آب ساده آمیخته پارچه بان ترکرده
بر محل ورم نهند یا نائیتر سلور یعنی کاسٹک نمره ده گرین یک آونس آب حل کرده بر ورم طلا سازند و اگر غلفه تنگ بود و نهادن پارچه
و طلا کردن دوا ناممکن بود هر دو دوا را بذریعه زرّاقه در میان غلفه و حشفه رسانند و اگر ورم زیاده بود درین وقت آنچه تدابیر ورم حار
عام نوشته خواهند شد ازان حسب مناسب بعمل آرند فصل هشتم در نقصان باه و آن یا بسبب منی بود چنانکه در صغر
بیضتین گفته شده که منی کم پیدا میشود و هم در مرض سپایل الاینتین بیضه کم زور و لاغر هم میگردد و ازان منی قلیل و رقیق پیدا میشود
یا بسبب قضیب بود که منتشر کم گردد چنانکه در استرخائی قضیب بدن اهل انجالت پیدا میشود و گاهی بسبب سوزاک و فساد مثانه
یا بسبب سستی نخاع از سبب [illegible] یا سقوط بدن منتشر میشود و گاهی بسبب جلق زدن هم اعضاء بدن منتشر میگردد
و همراه آن قضیب هم منتشر میشود زیراکه از جلق زدن نخاع کمزور میگردد و ازان استرخائی بدن و قضیب حادث میشود و گاهی
بسبب [illegible] قضیب هم باه ناقص میشود و گاهی بسبب وهم هم نقصان باه ظاهر میشود العلاج آنچه بسبب منی
بود دران هم تقلیل جماع بعمل آرند و اغذیه مقویه خورانند و ادویه مقویه نوشانند لیکن آنچه بسبب صغر بیضه هم بسبب مرض
ورسپایل الاینتین نقصان او آمده باشد اکثر لاعلاج است چنانکه گفته شده و آنچه بسبب استرخائی قضیب نقصان باه شده باشد
ازان آنچه از استرخائی اهل بدن بسبب سوزاک فساد مثانه بود البته بعد علاج اصل استرخا علاج پذیر است و آنچه بسبب سستی
نقصان نخاع باشد آنهم قابل علاج نیست و آنچه بسبب جلق زدن استرخا پیدا شده باشد دران امر ترک جلق زدن و غسل مواد
مریض را از آب سرد نشانند و ادویه مقویه مثل سرپ سفت آف لائیم غیره نوشانند و آنچه بسبب ضعف قوت عصبیه بود دران هم
ترک جماع و استعمال ادویه مقویه ضروریست و آنچه بسبب وهم بود دران بر تقویت قلب و ازاله وهم بذریعه تقریر و تدابیر بالائی ضرور
است و آنچه ضعف روح هم پیدا شده باشد بیدانی از ازالن پپرمنٹ امونیا ایرومیٹک همراه آب ساده نوشانند فصل نهم
در کثرت احتلام و انزال که آن را انگریزی اسپرمٹوریا یعنی خارج شدن منی در شب میگویند و ایضا [illegible] یعنی تر شدن جامه

مراد از قوت عصبیه برق است که ازان افعال بعمل صادر میشوند

حالت خواب از منی بگویند و آن بر دو قسم است یکی آنکه با قوت قوت بود و هرگاه جماع باراده خود کنند دران نیز دو دمی منزل میشود و
این فی الواقع مرض نیست لیکن اکثر سبب آن قلت مشقت جسمانی میباشد که ازان خواب ثقیل می آید و هم بسبب زیاده خواب
کردن و آرام نمودن بر محل خواب میشود زیرا که در ینحال اکثر خیال نسوان زیاده می آید بالخصوص بالشغل و هم بسبب زیاده خوردن و هم از خوردن
اغذیه مقویه مثل زرده بیضه مرغ و یک قسم ماهی که آنرا بزبان انگلش آیستر میگویند هم کثرت احتلام میشود و از زیاده خیال و تصحیبان
و افعال عورات و از زیاده صحبت و کلام کردن با عورات خصوصا که کلام مشتمل بر مضحکه غنج و دلال باشد هم اینحالت پیدا میشود و
از خوابیدن بر هیئت استلقا هم اکثر احتلام میشود و تا اینجا بحد مرض نمیرسد و گاهی از اذیت قضیب چنانکه در امراض غلفه نوشته شد
و هم از تحلیق زدن و هم از متورم شدن مجری بول قریب بغده که پیش مثانه است و هم از سوزاک و هم در مرض ورم مجری البول که پراستیٹس [illegible]
اذیت آن احتلام میشود و این قسم از امراض است العلامات عموما علامات این مرض این است که اول در خواب خواهش شهوت
میشود و من بعد می بیند که با عورت جماع میکند پس منزل میشود و اکثر فورا بعد انزال یا همراه آن بیدار میشود و گاهی وقت انزال
بیدار نمی شود لیکن صبح هرگاه از محل خواب برخیزد و جامه خود را منی آلوده می یابد بداند که محتلم شده العلاج اول از تشخیص سبب نمایند
پس بدفع آن پردازند مثلا اگر از قلت مشقت جسمانی بود امر مشقت فرمایند و زیاده شب در یک وقت مفید تر باشد زیرا که بسبب آن
بدن مانده و ضعیف میشود و ازان خواب ثقیل می آید و اگر بسبب کثرت خوردن اغذیه بود در مقدار اغذیه تقلیل نمایند و اگر از خوردن
اغذیه مقویه خاصه بود عوض آن حبوب و بقول در غذا زیاده خورانند و اگر از کلام و صحبت کردن با عورات اینحالت پیدا شده باشد
ترک کلام و صحبت و شغل عورات نمایند و مشغول بکدام صناعت و شغل که منافی اول بود سازند و اگر از خوابیدن بر هیئت استلقا
بود بر پهلو خوابانند و بر کمر چیزی مثل غلوله که بران ریشم پیچیده میباشد بربندند تا که در عالم خواب هرگاه بهیئت استلقا آید از خلیدن
و اذیت آن بیدار شده باز بر پهلو آید و اگر از اذیت غلفه بود غلفه را ببرند تا اذیت قضیب برطرف شود و اگر بسبب حلق زدن بود
ترک فعل مذکور نموده تقویت دماغ و نخاع کوشند و اگر از سوزاک یا ورم مجری البول پراستیٹس بود بعلاج هر یک ازان کوشند چنانکه در
جای خود مذکور است و اگر از ورم مجری بول که قریب غده پیش مثانه میباشد حادث شده باشد در آن قاثاطیر را درانند و بعد
آن کاستک محلول بآب بذریعه زراقه تا محل ورم رسانند و طریقه‌اش آنست که قاثاطیر مجوف که برای اینکار مخصوص است در آن
قطعه اسفنج با کاستک محلول تر کرده نهاده از چیزی مثل میل باریک آنرا تحریک کنند تا قطعه اسفنج تا آخر سوراخ برسد که متصل محل
ورم است آنجا آنرا خوب تحریک کنند که ازان قطره چکیده بمحل مقصود رسد و تنکیر بعد ازاله سبب برای تقویت خصیتین و قضیب
آب سرد نشانند و اگر ضعف بوده باشد علاج تندرستی از قسم خورانیدن اغذیه مقویه و نوشانیدن ادویه مقویه مناسب حال
مریض فرمایند و در همه اقسام نوشانیدن برومائید پتاسیم وقت خواب مفید است که ازان دماغ را آرام میرسد و اذیت کم میشود

فصل ششم در سرعت انزال و اکثر اسباب آن و علاج آن پیشتر مذکور شد

فصل هفتم در کثرت انعاظ بلا شهوت

و این را پرایاپزم بلغت لاتن گویند یعنی همیشه ایستاده ماندن این مرض اکثر بسبب اکثار نمودن در جماع در زمان قلیل مثل شب

فصل ششم در سرعت انزال

فصل هفتم در کثرت انعاظ بلا شهوت

واحد پیدا میشود زیراکه نخاع را از آن هم اذیت میرسد پس متاذی شده این تشنج خاص پیدا میکند و گاهی بسبب سیلان صدمه ضرب و سقوط و ناقص شدن نخاع هم این مرض پیدا شود چه بعد متاذی و ناقص شدن تشنج پیدا میکند **علامات** اول از همه نعوظ است که بلا شهوت و بی اختیار پیدا میشود و چنانکه در جمیع اقسام تشنج درد و اذیت میشود درین تشنج هم اذیت در قریب بیخ ذکر میباشد و قضیب بسیار سخت و ملمس آن حار بود و قریب بیخ ذکر هم ثقل زیاده محسوس میگردد و در وقت بول کردن اذیت و درد میشود و در دل مریض خوف زیاده میباشد از ینکه انجام آن چه خواهد شد **علاج** بردهانید با سیم بمقدار کثیرا تنگی کردن تا حصول گرمی و زرادند چهار بار همراه آب ساده بنوشانند و در آب سرد مریض را بنشانند فقط **باب ششم در امراض مختصه نسوان** و آن هم مشتمل است بر چند فصل **فصل اول در تشریح اعضای مختصه نسوان** که آنرا اعضای تناسل هم گویند و متعلق بولادت اند یعنی اصل فطرت پیدایش آن برای ولادت و ابقای نوع انسانی است و اولاً از جمله اعضای مختصه نسوان بیان اعضائی است که از دیدن ظاهری محسوس میشوند و آن فرج است که مرکب است از اعضای چند که اول آنها لبهای کلان اند که آنرا بزبان لاتن لیبیا مجورا گویند دوم لبهای خرد و آنرا لیبیا منوره خوانند سوم بظر که آنرا بهندی ٹکنه گویند چهارم ثقبه که از آن بول می آید پنجم پرده که بر راه فرج حنین میباشد و وقت افتضاض بکارت همین پرده شق میشود این اعضا را بزبان لاتن لوا بفتح واو اول و سکون لام و با بفتح واو ثانی و سکون الف یعنی دروازه است و بیان هر یک این است که لبهای کلان فرج که در هر دو جانب آن میباشند این هر دو هم مرکب اند از جانب خارج آنها جلد بدن آمده و در جانب داخل آن میوکس ممبرن است و در میان آن هر دو غشائی پیه دار و شحم و عضلات نفخه شرایین عروق اعصاب غده ها موجود بوده و این هر دو نسبت جانب اعلی که متصل بطن عانه اند غلیظ میباشند و در جانب اسفل رقیق و تنگ اند و در جانب اسفل نزدیک این هر دو متصل شده اند آنرا بزبان لاتن کمیسو بفتح کاف عربی و کسر میم و سکون یای تحتانی و ضم سین مهمله و سکون واو و رای مهمله بمعنی زاویه یعنی گوشه نامند و در میان کمیسو و مقعد آنچه مسافت است آنرا پری نیم بفتح بای فارسی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و کسر نون و فتح یای تحتانی و سکون میم یعنی گرد مقعد مینامند و در مقام کمیسو یک میوکس ممبرن است و رب که آنرا فرشیت بضم فا و سکون رای مهمله و کسر شین معجمه و سکون یای تحتانی و تای مثناة فوقانی یعنی خارجه مینامند و در وقت ولادت اکثر در آن شق واقع میشود و فایده این میوکس ممبرن آنست که هرگاه وقت ولادت سر طفل اینجا میرسد خوب کمیسو سخت است و هم دهن فرج اینجا تنگ است لهذا دشواری در بیرون آمدن راس واقع میشود در آن وقت این میوکس ممبرن وسیع میگردد بسبب آن راس طفل بیرون می آید و اندرون لبهای کلان لبهای خرد اند که بسیار دقیق بوند و حقیقت آن فقط میوکس ممبرن غلیظ است و این هر دو لبهای خرد مثل خریطه خارج بیضه حال اند و جائیکه این هر دو لبهای کوچک قریب محراب عانه در جانب اعلی خود متصل شده اند آنجا بظر یعنی ٹکنه یافته شده است آن در حقیقت مثل قضیب است یعنی آنچه در قضیب است در آن هم هست مگر اینکه یک جسم عضلی که قضیب را حال زیر مجری بول میباشد در بظر نیست باقی همه آنچه در قضیب است در آنست بهمین سبب بظر هم ایستاده میشود

چنانکه قضیب ایستاده میشود و زیر نقطهٔ ثقبهٔ آمدن بول نسوان هست و از زیر این ثقبه پرده که بر راه ولادت که راه مذکور است
بزبان انگریزی وجینه بفتح واو و فتح جیم منقوطه و سکون یای تحتانی و فتح نون و سکون ها نامند آمده شروع شده و آن پرده
بیمن بسیار تا قریب محل اتصال لبهای کلان جانب سفل رسیده منتهی میشود بهر جانب آن بشکل هلال مری محسوس میشود و
حقیقت آنهم سوکس همبرنست فقط و این پرده همیشه در ابکار یافته میشود لیکن گاهی بسبب امراض و اخل کردن انگشت
علاج هم گسسته و نابود میشود لهذا از نبودن آن حکم بعدم بکارت زن مطلقا نباید کرد و گاهی این پرده چنان صلب
که از ایلاج و داخل کردن هم گسسته نمیشود و گاهی این پرده چنان راه را بند میکند که راه رحم تمام بند میشود یا بسیار کوچک
راه باقی میماند که از ان فایدهٔ راه حاصل نمیشود و چون این پرده بسبب دخل کردن گسسته شود در آن وقت قدری درد و زخم
کنارهٔ آن در آنجا حادث میشود و بعد زوال هم در راه مذکور شور کوچک یافته میشوند و آن فی الحقیقت آثار پرده
بکارت میباشد فقد که از اینجا تشریح بقیه اندام نهانی که از خارج غیر محسوس اند نوشته میشود پس یکی از ان جینه است و آن
انگریزی راه تولد جنین است که ازین راه از رحم تا خارج فرج طفل بیرون می آید و این مجری از فرج تا رحم رسیده است و در عانهٔ زن
خلف مثانه و پیش معای مستقیم میباشد و آن در حقیقت شکل انبوبهٔ مدور مجوف است لیکن بالطبع منضم میماند و قدری
خمدار است و مرکب است از دو قوس قوس تحتانی که قریب معای مستقیم بود هم زیاده است و در قوس فوقانی که قریب مثانه است
هم قلیل است بنجبت در ابدان معتدل القامت و کاملة النمو طول قوس تحتانی کم زیاده چهار است تفتیح انچه تا شش انچه
زیرا که بسبب خم درازی آن در هم آن می آید و قوس فوقانی تا چهار انچه طویل میباشد و در عرض خود مساوی است لیکن قریب
فرج قدری ضیق و قریب رحم قدری زیاده وسیع است باقی تمام مسافت مساوی است و آن از سه غشا مرکب است انچه بالا
هم بود غشای عضلی است که عضلات آن قابض بی اختیاری اند دوم که متوسط است و آن غشائی است
آورده و ریشه های عصب بزبان انگلش ارکتیل تشو بکسر الف و سکون یای تحتانی و فتح رای حطی و سکون کاف فارسی
و فتح تای مثناة فوقانی و سکون لام و کسر تای مثناة و ضم شین معجمه و سکون واو بمعنی لحمی است که ایستاده شود دلالة
غشا بنا بر نسبت که وقت جماع چون بسبب کثرت شرائین آورده خون در آن زیاده می آید این غشا سخت و ایستاده میشود پس
غشای عضلی که بالای آنست آنرا فشرده میکند و بسبب آن ضیق درین غشا پیدا میشود و از ان این مجری قضیب را فشرده میکند
تنگ میشود و از ان لذت طرفین حاصل میشود و اندرون مجری مذکور زیر پرده سوکس همبرنست و در طول آن
هست در عرض آن چین های کثیر واند که بسبب آن مجری مذکور وقت حمل زیاده کشیده طویل میشود و هم درین سوکس همبر
غده های کوچک زیاده اند خصوصا جائیکه از عنق رحم قریب شده آنجا غده ها بسیار یافته میشوند و وقت ولادت لعاب
ازین غده ها زیاده پیدا میشود و بسبب آن ولادت سهل میگردد دوم از ان رحم است و آن عضوی است که در آن
که حصول منی و مادهٔ تکون جنین است از او و رحم زن آمده میماند و بعد ملاقی شدن از نطفهٔ مرد در آن جنین متکون میشود و این

تربیت طفل میکند و چون جنین کامل الخلقت شود او را از خود بیرون کرده تا خارج فرج میرساند بالجمله صورت آن مثل ناشپاتی
و صورت سفرجل است و تا وقتیکه عورت باکره بود عضو مذکور در طول خود سه انچه و در عرض خود جائیکه زیاده عریض است دو انچه
و در ضخامت و عمق یک انچه بود و چون در وقت بذریعه تشریح قطع کرده وزن کنند از یک آونس تا یک نیم آونس میباشد و
محل آنهم در عانه در میان معای مستقیم و مثانه است و در محل خود بذریعه اربطه قائم میماند چنانچه دو رباط از آن تا مثانه رسیده
آنرا مرتبط کرده اند و دو رباط از آن تا معای مستقیم رسیده آنرا بسته اند و از هر پهلوی رحم یکیک رباط عریض است تا عانه رسیده با
غشائی آبدار که در عانه است مرتبط شده اند فی الواقع این رباط عریض هم غشای آبدار است که بالای رحم است لهذا زین کیم
بر تمام رحم محتوی شده از هر دو پهلوی آن مثل خریطه عریض شده بر آمده در عانه رسیده از غشای آبدار عانه مرتبط گشته است
و درین رباط عریض رحم متعلقات ثلثه آن میباشند چنانچه آینده مذکور خواهند شد و بذریعه این اربطه رحم بجائی خود قائم میماند
و رحم بحسب مقامات خود نامهای مختلف میدارد چنانچه محل قاعده آنرا که غلیظ و مدور و مقوس است فندس بکسر فا و سکون نون و
ضم دال و سکون سین مهمله نامند و صدر او از ان سرین است و از انجا تا عنق آنرا باڈی بفتح بای موحده و سکون الف و کسر
دال هندی و سکون یای تحتانی بمعنی بدن و جسم نامند و عنق را نیک بکسر نون و سکون یای تحتانی و کاف نامند و دهن انرا
اس یوٹیرس بفتح مد الف و سکون سین مهمله و ضم یای تحتانی و سکون واو و تای هندی و فتح رای مهمله و سکون سین مهمله بمعنی
دهن رحم گویند و آن از سه جسم مرکب است اول که بالای همه است غشای ابدار بود دوم غشای عضلی قابضه است که آن بسیار
غلیظ و ضخیم میباشد که بسبب آن در رحم ضخامت میباشد و غشای مذکور مرکب است از عضلات کثیره که در طول و عرض و توبیات آن
آمده اند و هم از ریشه های کثیره عصبیه پٹیک و هم از عروق و شرائین صغار سوم غشای میوکس میمبرینست که زیر غشا
اول در رحم است و آن قریب عنق و دهن رحم پرچین است و بطن رحم یعنی جوف آن که در اغشیه ثلثه مذکوره یافته میشود بسیار صغیر است
و از هیئت مثلث قریب میباشد چون بعد تشریح میت آنرا کشاده می بینند معلوم میشود که قریب دهن رحم مجری طویل ضیق
است و آن هر قدر که بسوی بطن رحم میرود وسیع و کشاده میشود و جائی که هر دو ساق طویل با خط ثالث در آخر خود متصل شده
اند بجائی زاویه اتصال مثل هیئت قرن در هر دو طرف پیدا شده و این مجری بر هیئت قرن تا مجری بیضه رحم ملحق شده واحد مجری
گشته اند و مادام که جنین در شکم مادر از اول تکون تا آخر میماند این حالت را بزبان انگلش فیٹس بکسر فا و سکون یای تحتانی و فتح تای
مثناة فوقانی و سکون سین مهمله گویند پس در خیال رحم در عانه جنین نمیماند چنانکه انثیین در خریطه خود نمیمانند بلکه بالا تر از مثانه و
معای مستقیم میماند و چون جنین متولد شود بعد ولادت قدری قدری نزدیکی آید و درین وقت عنق و دهن آن کبیر و قاعده آن صغیر و
دقیق میباشد چون زن قریب سیزده سالگی رسد آن زمان رحم بجائی اصلی خود در میان مثانه و معای مستقیم می آید و بهیئت سفرجل
میگردد و در وزن خود تا هشت یا ده درم میباشد تا اینکه دم حیض جاری شود آن زمان زیاده از آن میگردد و بعد ولادت زن آن
از آنهم زیاده میگردد و وقت آمدن حیض رحم کبیر و ضخیم میشود و دهن آن کشاده میگردد و میوکس میمبرین آنهم ضخیم تر میگردد بسبب زیادتی

آمدن خون دران درین وقت خاص رنگ میوکس ممبرین هم سرخ میگردد و چون غده های میوکس ممبرین از آمدن حیض ممتلی
شده کبیر میشوند لهذا بسبب آن میوکس ممبرین جابجا بر سر غده ها شق میشود زیراکه درین وقت بسبب آمدن حیض میوکس ممبرین
زیاده نرم و ضخیم میگردد و بسبب آن در آن شق واقع میشود و از شق شدن آن خون حیض جاری میشود و همچنین گاه حمل قرار میگیرد
ضخامت و حجم رحم زیاده میشود حتی که درین وقت از نیم آثار تا یک نیم آثار در وزن ظاهر میشود و این زیادتی بتدریج حاصل میشود
زیراکه درین وقت برای تربیت طفل خون در رحم زیاده می آید و بسبب آن مقدار جنین رحم هر دو کبیر میشود و هم در حالت حمل عضلات
در رحم کبیر میشوند و عضلات جدیده پیدا میشوند تا که بروقت ولادت یاری بر سهولت تولد دهند و چون مقدار رحم کبیر شود
درین وقت بسبب زیادتی مقدار از جای خود که دران میماند حرکت کرده بالا میرود و ارتفاع آن درین وقت طویل میشود پس تا ناف
میرسد امعای کوچک بر آن می آیند بالا میروند و چون جنین خارج شود از رحم بحیثیت مقدار خود بسبب استعداد انقباض منقبض شده عود میکند و نزد
قریب مقدار خود می آید و عضلات جدیده که در حال حمل پیدا شده بودند فانی و نابود میشوند و چون حیض قطع شود و زن شیخه گردد
رحم صغیر میشود و از متعلقات رحم سه عضو اند که ذکر آن ضرور است اول فلوبین ټوب بفتح فا و ضم لام و سکون واو و کسر بای
موحده و فتح یای مثناة تحتانی و سکون نون و ضم تای هندی و سکون واو و بای موحده بمعنی مجری که آنرا فلوپیس صاحب
حکیم در تشریح دیده ظاهر کرده دوم اووری بضم الف و سکون واو اول و فتح واو ثانی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی بمعنی مولد
بیضه منی سوم حبل الرحم که از رحم رسته تا لبهای کلان فرج آمده و این را راونډ لگامنت گویند که بمعنی رباط مدور است که مثل رشته
مدور و ضخیم است مینامند و این هر سه متعلقات رحم در میان رباط عریض رحم یعنی در تهی آن میمانند و ذکر این رباط در تشریح رحم شده
اما فلوبین ټوب پس مجری ایست که بیضه منی زن را از اووری آن یعنی از خصیه آن گرفته در رحم میرساند و این مجری هم در
یمین و یسار رحم یکیک میماند و بحسب مساحت قریب چهار انچه طویل است و از سه غشا مرکب است و آنچه بالائی هست
غشائی آبدار بود و زیر آن غشای عضلی که عضلات آن تابع غیر اختیاری اند و اندرون زیر این هر دو میوکس ممبرین است لیکن غشای
عضلی و میوکس ممبرین این مجری از رحم چنان متصل اند که گویا از آن رسته اند زیراکه پیشتر نوشته شده که جوف رحم بهیئت مثلث
و هر دو زاویه قاعده آن در آخر بصورت قرن گشته متصل از این مجری شده اند پس باطن این مجری از باطن رحم چنان متصل است
که گویا هر دو واحد اند ولیکن جائیکه فلوبین ټوب از رحم خارج شده آنجا بسیار دقیق است مثل شعر و بعد آن آهسته آهسته وسیع است
و بر سر جانب وسیع آن که خارج رحم است برگ های متعدد اند چنانکه بر سر گل شبو میباشد از این سوی این مجری از چیزی متصل نیست
بلکه مثل گل شبوی شگفته در غشای آبدار که رباط عریض است آهسته آهسته کشاده میماند فقط یک برگ آن متصل از اووری
میباشد باقی برگ های آن و دهن آن بلا تعلق احدی کشاده و مفتوح میمانند چون بیضه منی در اووری کامل و پیدا میشود این
دهن مفتوح فلوبین ټوب بر اووری می آید و بان چسپیده آنرا از پنجه برگ های خود میگیرد و از ان جذب کرده بیضه منی را در رحم
می اندازد و اما اووری پس آنهم بحسب عدد دو اند یکیک از ان در پهلوی رحم میماند مثل بیضه مردان و این هم در حالت نو

طفل در شکم مادر پیدا کرده میمانند و باز بعد از ولادت بیرون می آیند چنانکه در بیان تشریح انثیین مردان گفته شده و هر یک ازان بقدر یک نیم انچه طویل و سه ربع انچه عریض بقدر یک انچه ضخیم و عمیق است و بحسب زن از یک تا دو درام میباشد لیکن بطرح میباشد بخلاف انثیان رجال هر یک ازان بذریعه یک رباط با رحم مربوط بود و هر یک ازان زرد و غشا و از یک قسم لحم خاص مرکب است چنانچه بیرون بالا از همه غشاء بار یست دیگر آن غشای لیفیه ابیض که مثل لحم بود میباشد اندرون هرو لحم ملایم مثل لحم اسفنجی میباشد که در لحم مذکور بیضه های خورد بسیار بود که بدون خورده بین مشاهد نشوند و پانزده بیست عدد بیضه با کبیر هم میباشد که بلا واسطه از چشم هم دیده شوند از بیضه های کبار بعضی بقدر کرسنه کوچک و بعضی بقدر دانه خورد بوند و این اجسام بیضیه را بزبان انگلش گرافین ویسکل بکاف فارسی و فتح رای مهمله و سکون الف و کسر فا و یای تحتانی و سکون نون و کسر واو و سکون یای تحتانی و کسر سین مهمله و سکون یای تحتانی و فتح کاف و سکون لام یعنی خریطه بیضیه منی برآورده گراف صاحب حکیم مینامند و این جسم و یسیکل یعنی خریطه بیضیه مولفه است از غشای حاوی و سفیدی و زرده بیضه که آن هر دو در غشای حاوی محوی بوند و مادام که حیض نمی آید این جسم بیضه وار او وری بسیار کوچک در عمق لحم آن مختفی میباشد و چون وقت در ورحیض می آید جسم مذکور از لحم او وری حرکت کرده زیر غشای خارجی آن می آید و بسبب شدت امتلاء و غم آن غشای او وری شق میشود و غشای جسم بیضه هم شق و گسسته میشود و زرده بیضه ازان خارج میگردد و چون این ماده از جسم بیضه خارج شود فلوپین تیوب حرکت کرده از پنجه دهن خویش او وری را بدو میگیرد و سفیده و زرده آنرا که خارج او وری جمع است گرفته در انبوبه خود می اندازد و آنرا بان عضلی قابضه که در مجری مذکور است چون آنرا قبض میکند بسبب انقباض مجری انچه در آن از سفیدی و زرده است مندفع شده در رحم میرسد اکثر جسم بیضیه خود در او وری میماند و ماده بیضه که سفیدی و زرده است ازان خارج شده در رحم می آید و در وقت جریان حیض میشود بسبب شق شدن غشای او وری میباشد چون غشای ویسیکل شق میشود بسبب شق شدن آن راه پیدا میکند و ازین سوقه خون در ان داخل میشود و منجمد میگردد و بعد چندی عروق کرده خون مذکور را بذریعی خود راجذب کرده می برند و بجای آن نقطه سرخی نشان خون منجمد باقی میماند و از نشان مذکور بعد تشریح دانسته میشود که این زن بار دار شده یا نه زیرا که اگر زن بکر بود یا بار دار نشده باشد این نشان صغیر میباشد اگر بار دار شده باشد در رحم آن اجتماع منی و قرار حمل شده باشد این نشان کبیر یافته میشود و ازین علامت بخوبی دانسته میشود که این زن بار دار شده بود یا نه و این ویسیکل در هر حیوان وقت هیجان شهوت نمایان و نمو میشود چنانکه در سگ ها و در اسپ ماده و گاو در سالی یکبار یا دو بار پیدا میشود و در انسان در هر ماه قریب دوره حیض پیدا میشود و در همین وقت خواهش جماع زیاده میباشد یا بجای در حیوان وقت انبعاث شهوت جماع و در نسوان وقت جریان حیض واجب است لیکن فرق همینقدر است که ماده حیوان در وقت انبعاث شهوت خود باز خود مجتمع شده بار دار میشود و زن انسان وقت جریان حیض بار دار نمیشود زیرا که در حیوان وقت انبعاث شهوت فقط اسپرم کس همین خروج مستور میشود و در انسان بیرون رحم و او وری و فلاپین تیوب میدوند و وقت آمدن حیض بیضه هم میشوند لیکن ممکن نبود که بیضه منویه تا رحم آید و منی مرد

تا منی زن نمیرسد بلکه یک هفته قبل جریان حیض بیضه منویه در اوورَی طیار میشود و لهذا ممکن است که دران سن از ملاقات مرد
باردار شود و هم در هفته اولی بعد جریان حیض ممکن است که باردار شود چه درین هفته چون ورم اندام نهانی و رحم وغیره زایل
میشود و بیضه منویه که در اوورَی قبل جریان حیض طیار شده بود درین وقت بسبب زوال ورم و انفتاح طریق در رحم می آید و هم رفتن
منی مرد در رحم بسبب زوال ورم و ازدیاد مقدار رحم سهل میشود و پس بسبب اجتماع منیین حمل مستقر میشود و بعد هفته اولی از طهر تا ده
روز زن باردار نمیشود زیرا که درین ایام بیضه منویه در اوورَی بسیار صغیر میباشد و قابل انشقاق نبوده و مادام که بیضه منویه انشقاق
در اوورَی نشود در رحم نمی آید و با منی مرد ملاقی نمیشود و استقرار حمل موقوف بر تلاقی منیین است و گفته اند که ایضا فرق در حیوان و
انسان اینست که در وقت هیجان شهوت حیوان غدد بائی که چسپ رحم و جنبین که آب پیدا میشود و در آن بوی خاص پیدا میشود
که از بوئیدن آن نر آنرا شهوت جماع پیدا میگردد و کاک بقول بعضی اطبا وقت اشتداد شهوت زن هم در رطوبات رحم وغیره بوی
خاص پیدا میشود لیکن فی الحقیقت اینست که از بوئیدن این بوی خاص دل ذکر آن شهوت جماع پیدا میشود و در انسان اگر
یافته میشود سبب تنفر مرد از عورت میشود گفته اند که **فصل دوم در بیان جریان حیض** و آنرا بلغت لاتین مینسس رُوئشن
گویند یعنی آمدن حیض هر ماه بدانکه هرگاه دختر قریب بلوغ میرسد یک گراف فین ویسکل یعنی بیضه منویه کبیره و وسیع شده در اوورَی
غشای آن می آید و درین وقت فالوپین تیوب از آمدن بیضه منویه زیر غشای اوورَی خبردار شده بر آن می آید از پیچیدن بر
گرد آن محیط شده آنرا میگیرد و از آمدن بیضه منویه زیر غشا گرفتن فالوپین تیوب محل بیضه منویه را با اوورَی و بیضه سبب
قریب انشقاق شدن میگردد و از متادّی شدن اوورَی خون کثیر در اوورَی و فالوپین تیوب و رحم و فرج زیاده می آید درین وقت
دختر باکره را اکثر عوارض چند عارض میشوند مثل اینکه جسمی بسبب اجتماع خون کثیر در اعضای مذکوره می آید اذیت و ماندگی بر او
طاری میشود و در عانه مقابل رحم قدری تنو ضخامت و سختی پیدا میگردد و در قطنه جائی کمر هم و قطن سرین و پیشها درد
شروع میشود و در فرج قدری خارش و حکه محسوس میگردد و بر فرج قدری ضخامت و سرخی بر جلد آن ظاهر میشود و پستانها
قدری صلابت پیدا گردد و پس یک و از انجالت مستمر اند بعده قدری رطوبت سفید از فرج جاری میشود و پس بعد از آن
قدری سرخی پیدا گردد و این سرخی ترقی کند تا اینکه مثل خون خالص آید و از دو روز تا چهار روز اکثر بطور خون خالص آید
بعده سرخی کم شود تا انکه رفته رفته باز رطوبت سفید می آید و آخر آنهم موقوف شود و عوارض مثل ماندگی وغیره که پیدا شده بودند
همه برطرف شوند و مریضه صحیح گردد و باز چون حیض ماه آینده در آن جاری شود عوارض مثل اول شدت نمیکنند و بعضی را
بالکل اذیت نمیشود و حیض جاری گردد و بعضی را همیشه قدری اذیت وقت آمدن حیض میشود لیکن بالتی مقدار رحم
و اوورَی و اندام نهانی وقت جریان حیض بالضرور در همه کس میباشد و این امر طبیعی است و جریان حیض هر ماه بروقت مقرر
و معتاد هر کس میشود مادام که عورت تا سن پنجاه سالگی یا چهل و پنج سال برسد لیکن گاهی وقت جوانی هم بسبب اسباب طبیعیه
مثل باردار شدن یا مرضع شدن برای طفل مانع از جریان حیض میشود و این هم مرض نیست از امور عادیه طبیعیه است و اگر روا

فصل دوم در بیان جریان حیض

آن یا اسباب دیگر در جوانی پیدا شود مرض خواهد بود و اوسط مدت دوار آن بیست و هشت روز است پس مثلاً اگر چهار روز حیض جاری ماند بیست و سه روز بنماید و روز بیست و چهارم باز می آید کسی را از آن کم و زیاده هم میشود مثلاً بعد چهارده پانزده روز
آید یا بعد شش هفته می آید و کسی را در ایام حمل و در وقت رضاعت هم موافق عادت خون حیض جاری میماند و کسی را که ضعیف و مریضه بود
در ایام اوقات جریان دم طمث فقط رطوبت سفید رنگ می آید یا مائل بسبزی یا سرخ رنگ بود و کسی را هم حیض عوض رحم از عضو دیگر
مثل سینه می آید یا بینی که در ایام متقرره بطوریکه الدم می آید آنرا و کیریس بینش ش الیش یعنی قائم مقام حیض مینامند و کسی را از عورات چنان
عادت بود که حیض بر وقت معتاد و مقرر می آید لیکن گاهی زیاده و گاهی کم می آید و چون عورت قریب سن یاس میرسد و لیل
او در اختلاف عادت خون حیض می آید یعنی خلاف ایام معتاد می آید و هم کم می آید و گاهی بسیار زیاده آمده بند میشود و چون
مطلقاً حیض بند شود عضلات نهانی و رحم و اووری و چهاتی و غیرهم صغیر خورد میشوند با لجمله مقدار خون حیض طبیعی
موافق اقوال اطبای هشت اونس است لیکن انچه بتجربه حکمای متاخرین انگلستان مقدار طبیعی آن ثابت شده زیاده از چهار اونس
تا شش اونس صحیح نیست خون حیض می آید باقی رطوبت کثیره همراه آن میباشد اگر از آن زیاده آید مرض خواهد بود اما اینکه انچه خون
در ایام معتاده می آید بطور حیض خون است یا نه پس اقرب بحق آنست که خون است لیکن مختلط است از رطوبات رحم و چهاتی انچه
بعضی حکما از عدم انجماد آن استدلال کرده اند بر اینکه خون نیست غلط است زیرا که اول هرگاه بذریعه خورده بین آنرا ببینند خون
بودن آن ثابت میشود دوم آنکه هرگاه این خون را بالاء مدام تا دیر از رحم بگیرند مثل خون منجمد میشود و عدم انجماد آن بحیض بسبب آمیزش
رطوبات و نیز این چهاتی میباشد و ایضاً دلیل بر دم بودنش آنست که هرگاه زیاده آید یا جلد جلد آید چنانکه انچه تیزاب معدنی
چهاتی است بکار آن دم منتشر شود در آن وقت این خون منجمد میشود فقط زیرا اما اینکه دم حیض از کجا می آید و چگونه می آید پس بدانکه این خون
از فیلوپین تیوبس رحم می آید و گاهی از سوکس میبرن چهاتی هم می آید چنانکه جناب استاد معلی القاب یکبار آنرا بچشم خود مشاهده
فرموده بودند و اما اینکه چگونه می آید پس تحقیق آنست که چون خون کثیر بسبب انتشار اووری در رحم و غیره اندام نهانی جمع میشود و در آن وقت
سوکس میبرن رحم زیاده ضخیم و نرم میگردد و غده های کوچک که در میوکس میبرن رحم اند ضخیم میشوند جا بجا بر سر غده های کوچک
دو گرانیولا یا سوکس میبرن که بسبب شدت امتلا شق میگردد و عروق صغار که در میوکس میبرن مذکور اند هم شق میشوند از این
سبب خون از رحم جاری میشود و همین سبب است و چهاتی هم می آید و چون خون از رحم جاری شد امتلای آن کم شود و میوکس میبرن که
بعد خالی شدن عروق بر حالت مقدار اصلی خود عود میکند چون ورم و ضخامت این اعضا رفع شود و راه کشاده گردد بیضه منوی انثی
از اووری بذریعه فیلوپین تیوب در رحم می آید و بعد ملاقات با منی مرد حمل مستقر میشود فتبارک الله احسن الخالقین فصل سوم
در حکه خارش فرج و این را بزبان انگلش پروریتس لوا یعنی خارش فرج نامند و این مرض گاهی بطور مرض مستقل
و گاهی بطور عرض علامت در امراض دیگر یافته میشود و ممکن است که این مرض از اول عمر تا آخر آن حادث شود لیکن اکثر عورات
حامله را عارض میگردد و بعضی میگویند که ثیبات را بنسبت ابکار زیاده عارض میشود و الا اسباب هرگاه تنها این مرض پیدا شود

بیان مقدار طبیعی خون حیض

خون حیض از کجا و چگونه می آید

فصل سوم در حکه و خارش فرج

بتبع امراض دیگر نباشد و کدام سبب آن ظاهر نه بود درین وقت باشد که بسبب آن اذیت وضعف ریشه های اعصاب ضعف و
قوت عصبیه پیدا شد لا غیر و گاهی بسبب امراض هم عارض میشود مثل اینکه رحم از جای خود برود و یا زخم بر دهن آن افتد یا
سرطان الرحم پیدا شود یا مرض سیلان رطوبت سفید بود یا ورم مزمن از رحم که آنرا اد جبیتگو سنیه پیدا شود و درین وقت مرض
خارش فرج یا سوزش و حرقت خواهد بود و گاهی در مرض بواسیر و گاهی در قرب ایام حیض گاهی در ایام حمل میشود و بسیاری از
عورات در وقت احتبال همیشه خارش فرج میمانند تا اینکه طفل متولد گردد و از نفاس و سیلان رطوبت سفید که بعد این هم از نفاس
هم فارغ شود آنزمان این شکایت برطرف میگردد و گاهی وقت قرب احتباس طمث که بسبب زیادتی عمر میشود هم این مرض
پیدا میشود و گاهی وقت پیدا شدن کرم صغیر در معاء مستقیم و گاهی بسبب ذیابیطس گاهی بسبب افتادن شپش بدن گاهی
در خارش عام بدن هم این مرض پیدا میشود العلامات عمده علامات این است که خارش و حکه و حرارت بران موضع بود و گاهی
سوزش و گرمی اندرون موضع هم محسوس شود و از خوردن اشیای حاره این اذیت زیاده میشود و همچنین از پوشیدن لباس حار
و از نشستن قریب نار این اذیت زیاده میگردد و خاصة این علامات در مرض مستقل که بسبب اذیت عصبانی میشود
یافته میشوند و درین مرض عورت را اذیت بسبب خارش و گرمی زیاده میماند که بسبب آن شب و روز محروم از خواب میباشد
در بیداری لیل و نهار خود میگذراند و هم هرگاه بسبب اذیت عصبانی بود دران علامات ضعف و کمزوری بر زن غالب بود و جسم نحیف
لاغر میشود و طعام بخوبی هضم نگردد و ترشی در معده زیاده پیدا شود و هوا در شکم زیاده حرکت میکند و اکثر قبض میماند و هرگاه
این مرض با امراض دیگر یافته شود درین وقت با هر مرض که بود علامات آن مرض موجود بود العلاج اول سبب را دریافته
بازالهٔ آن کوشش کنند پس اگر بسبب عصبانی بود و تقویت بدن از خورانیدن اغذیه و ادویه مقویه کوشند لیکن غذاهای دران
توابل حاره بود نخورانند و همچنین مطبوخ چای و کافی ننوشانند و شیر گاو از همه افضل است و اگر بخوردن لحم طبع مائل شود
کباب از لحم ساده درست کرده بخورانند تا توابل حاره همراه آن نخورده شوند و هرگاه محتاج نوشانیدن مسهل شوند سلفر
سلفیت آف سوڈا نیم ڈرام روزانه سه بار نوشانند درین مرض این مسهل از همه افضل است و دیگر ادویه مسهله بارده مثل
میگنیشیا سلفاس هم بخورانند و از خارج در استعمال ادویه نیز ضرور است پس اکثر واهمه کسی نافع نمیشود لهذا اکثر ادویه تجویز
میشوند هر آنچه موافق و مفید افتد آنرا استعمال آرند تا صحت شود پلمبای ایسیٹیٹس نیم آونس و بست آونس آب حل کرده پارچه
دران تر کرده بر فرج نهند نوع دیگر پلمبای ایسیٹیٹس یک آونس و ٹنکچر اوپیم یک آونس و بست آونس آب ساده حل کرده پارچه در آن
تر کرده بر محل خارش نهند ایضاً الملا پلمبای ایسیٹیٹس نیم آونس و سلوشن مرویا یک ڈرام در بست آونس آب حل کرده پارچه در آن
تر کرده بر محل خارش نهند نوع دیگر پلمبای ایسیٹیٹس یک ڈرام ایسڈ ہائیڈروسیانک ڈائلوٹ سه ڈرام گلیسرینا ٹینڈ سیریٹ
یک آونس هشت آونس آب ساده حل کرده پارچه دران تر کرده بر محل خارش نهند بر این نسخه اعتماد زیاده است ایضاً الملا مرهم ملائم
مرهم ایکونایٹی مساوی الوزن باهم آمیخته از پنسل موئین بر محل خارش طلا سازند تا حس کم شود و در آب تنباکو

پارچه تر کرده بر محل خارش طلا کردن یا از ان محل خارش را شستن هم مفید است نوع دیگر روغن بادام تلخ بر محل خارش
طلا سازند نوع دیگر گلیسرین یک حصه گلاب هشت حصه باهم آمیخته پارچه در آن تر کرده بر محل خارش نهند و روزانه دو بار طلا کردن
بیسم کیلومل هم مفید است خصوصاً که بسبب افتادن پیش بود و دو سه بار شستن فرج با آب نیمگرم هم مفید است و گاه نیم و سه آثار
آب ساده سرد بذریعه زرقه در مهبل رسانیدن نافع است و همچنین نشانیدن در آب سرد دو سه بار مفید است و مهبل بکه آب بالائی
فرج ماند و آنچه درینجا نوشته شد علاج عام النفع است برای خارش فرج خواه بطور مرض مستقل یا بتبع امراض دیگر باشد اما
بعض اقسام خارش لایق علاج نبوند مثل آنکه از حمل پیدا گردد چه آن بدون تولد طفل بر طرف نمیشود و هم آنچه بسبب سرطان رحم
عارض میشود اوهم لاعلاج است لیکن در آن علاج سرطان کرده میشود تا که زیاده اذیت نشود و در آن عمده علاج آنست که پارچه را با مرهم
بلاڈونا آلوده فتیله ساخته بدهن رحم نهند و از آن بهتر آنست که آنچه مرهم از روغن کوکو درست کرده میشود و از ان فتیله درست کرده
بدهن رحم نهند چونکه فتیله مرهم مذکور در ولایت در اکثر امراض رحم استعمال کرده میشود و نفع آن مشاهده شده لهذا بذکر آن میپردازم تا
در دیگر امراض سهولت شود صفت بلنائی یعنی اوو دانیدا هشتاد گرین کشته اکشت هیلا یعنی شوکران صد گرین و الیم اوپیوا یعنی افیون
کو کو یک آونس کلیسرین تا آونس روغن کنجد ده درم همه را در ظرفی یک جا کرده مخلوط ساخته بر آتش ملایم نهاده حل سازند تا یک ذات شود
پس از کاغذ ساده نیوبه درست سازند با این صفت که هشت انچه در طول باشد و جوف آن چندان عریض بود که انگشت خنصر در آن
داخل شود پس دوا را چون قریب بسرد شدن رسد در آن نلها ریزند و هر گاه سرد شد منجمد گردد آنرا به هشت حصه تقسیم کرده از کار دیگر
تا هر حصه بقدر یک انچه باشد وقت ضرورت یک حصه از آن گرفته از کاغذ خالی کرده بر دهن رحم رسانند فقط **فصل چهارم**
در ولوقیس آن نقل سیلان یعنی ورم حافه فرج است و این مرض از اول عمر تا آخر شیخوخت ممکن الحدوث است لیکن دختران
و بچا بیشتر اکثر عارض میشود و درین وقت سبب آن شسته صاف کردن فرج اندرون و بیرون آن میباشد خصوصاً در حالت
او ستروما اکثر دختران را این مرض عارض میشود زیرا که درین حالت در عرق بغل سر طوبات غده های کوچک فرج بوی حاد زیاده
میباشد باقی همه را بسبب کثافت فرج و نه شستن آن از اندرون همچنین عارض میشود خصوصاً اولاد مفلسین را که آنها اولاد
خود را در آب نشانیده غسل نمیدهند یا ده بسبب کوراین مرض مبتلا میشوند و در جوانان بسبب کثرت مجامعت و گاهی بسبب
سوزاک این مرض حادث میشود **العلامات** اول بمقام فرج ورم و سوزش سرخی و درد و هیوکس یعنی مخاط محسوس میشود
و اگر سرخی نبود زیاده رطوبات هیوکس بیرون یافته شوند و گاهی غیان معلوم میشود و گاهی باد هیوکس بیرون خراش شده
و هم محل ورم عیان و شدید میباشد که تاب استادن ندارد و چون بول آید و چند قطره آن بر [illegible] نیز از آن حدت سوزش اذیت
میشود و گاهی در بول هم سوزش بود و این وقتی باشد که این مرض مثانه و یا راه بول هم برسد و کمر و ساقین و شانه نیز بود **العلاج**
هر گاه حرقت و سوزش و ورم زیاده یابند شست غسل زلال رحمیه یا ده دهند مثل سکنبشیا یا سلفاس یا سلفیت آهن سه اونس بید
فایده حاصل نشود پس بعده از آب [illegible] لعاب اسپغول بطبخ پوست خشخاش تکمید نمایند و آب گرم از رحم ساعتی یا ساعتها

پانزده/۱۵۰

فصل چهارم در ولوقیس

بنشانند و بعد بر آوردن از آب گرم پلپنانی چیزی نیم آونس در بیست آونس آب حلکاوه پارچه دران تر ساخته بر محل ورم
نهند نوع دیگر علاج سفید چاهم یک درام در هشت آونس آب حلکاوه پارچه بآن تر کرده بر ورم گذارند و چون ورم کم شود و خراش
بمقام سوکس هیمن باقی باشد کاسٹک نقره دو یک گرین یک آونس آب حلکاوه بر مقام خراش طلا سازند و در غذا از داخل
کردن توابل حاره اجتناب نمایند بلکه بر شیر گاو و چغندر اکتفا سازند و گاهی این نوع بیماری عظیم تر میگردد حتی که نوبت بتقیح
و عفن شدن رحم و دران مبرز خصوصا هرگاه بگداز سبب ضعف بدن مریضه ضعیفه و لاغر باشد گاهی بعد زائیدن هرگاه وقت
زائیدن لبهای فرج اذیت بغایت زیاده رسد از آن ورم پیدا شود پس درین وقت ورم بسیار عظیم میگردد و گوشت فاسد و متعفن گردد
و گاهی ورم فرج باسباب مذکوره در اول فصل هم تا این مرتبه میرسد که گوشت فاسد و عفن میگردد و درین وقت آنچه علامات پیشتر
نوشته شده اند بتقویت موجود میباشند و هم تب سخت همراه آن بوده و ورم عظیم فاسد و نیز گوشت فرج سرخ سیاه یا اکل مرده دیده شود
پس اگر این مرض تا اینجا رسد درین وقت اول فرج را صاف نمایند از آب گرم بعده مریضه را کلرات پوتاش بنوشانند و اصول کاستک گرده
و هم گوشت آن مرده است داغ کنند تا عفونت و نیز گوشت فاسد متعدی بجائی دیگر نشود و بعده ادویه مقویه و انعکاس
مثل لاایکرشا پاس پرمنگناس در آن پارچه تر کرده باشند به گوشت عفن نهند یا از زغال پولتس طیار کرده بران نهند و غذای قوی
مثل گوشت و شیر و زرده بیضه مرغ که از آن در خون قوت آید بخورانند و پورت و این شراب نوشانند و از ادویه کشنین و ستریکنیا
یا سنکونا حسب مناسب نوشانند و در محل مواد مریضه را دارند فصل نهم در مرض حبیبه آن بر سه قسم است اول اینکه
پرده بکارت که بر دهن آن میباشد گاهی چنان سخت بود که بغیب آن آلت داخل نمیشود و آنرا بلغت انگلش امپرفوریت هائیمن گویند
یعنی معدوم یا صغر بودن ثقبه فرج از صلابت پرده بکارت یا این صلابت دران ثقبه کوچک بود که از آن دم طمث خارج
میشود و بسبب آن این زن را هیچ کلفت معلوم نمیشود تا هرگاه کتخدا گردد و نزد یک شوهر رود آنزمان ولکیز معلوم شد خواه
علاج میشود و این مرض هم یک سبب عقر است لیکن گاهی چون در ثقبه کوچک فرج منزل شود و از آن منی در رحم رسیده حمل
مستقر گردد و درین صورت ولادت دشوار میشود و علاجش اینست که از انگشت یا کارد یا مقراض آنرا ببرند و پارچه تر از روغن
شیرین آلوده در دهن رحم دارند تا صحت شود دوم اینست که دهن آن بند باشد از غشائیکه از ثقبه بول زن میرسد تا فرشیت
که سوکس هیمن رسیده اتصال ابهامی کلان فرج در جهت سفل است میرسد هرگاه مریضه وقت نشستن غسل میدانند
آگاه میشوند که دهن فرج بند است آنزمان رجوع بسوی علاج میکنند و علاجش اینست که از پیچ و آب آنرا شق کرده و بعد آن
پارچه در روغن تر کرده در دهن رحم نهند تا صحت شود لیکن گاهی مریضات را از آن اطلاع نشود بلکه هرگاه جوان میشود وقت
جریان حیض حتی آن زمان از آن تکلیف پیدا میشود که جمله علامات در حیض یافته میشوند اما حیض جاری نگردد و دختر نمیداند
که سبب چیست زیرا که اعتقاد بدر و نیست و آنرا نمیدانند البته اذیت خود را بیان میکنند و از آن ماه بماه خون در رحم
مجتمع میشود و از آن حبیبه و رحم در مقدار خود عظیم میگردند و صورت شکم دختر مثل شکم زن باردار میشود و آنزمان هم کس تحیر و منتظر حال

[illegible]

شود هر کس که مهبل چنین باشد که آن بسته شده و در مریضه که دری حرارت در مزاج پیدا میشود و رنگ چهره زرد میشود و طعام
هضم نگردد و چون غشای مذکور را شق کنند خون نفاس بر آید بقدر یکه مجتمع است قریب بسه چهار آثار بیرون می آید و گاهی خون مثل آن
و بلغم هم خارج میشود العلاج از مهبل غشا را شق کرده خون نفاس بر آرند و راه کشایند لیکن گاهی درین مرض بعد شق کردن
غشا فور این مریضه هلاک میشود زیرا که آنچه خونیکه در بدن فاسد شده بود بعد شق کردن غشا چون هوا بان میرسد از رسیدن هوا فساد
و عفونت آن خون زیاده میگردد چنانکه از شان هوا است که عفونت بدان حیوان مرده و عفن شده زیاده میسازد و چون فساد و عفونت آن
خون زیاده میشود در سر آن خون بدن مریضه از ان نبودی هلاک میگردد لهذا هرگاه اراده شق کردن غشای مذکور نمایند باید
که کار بولک ایسد یک حصه با چهل حصه آب ساده یا روغن شیرین صاف آمیخته ازین آب یا روغن اول بر غشای مذکور رانداز بعد
شق نمایند و بعد شق کردن خون را دور ساده و پس ازین آب یا روغن کاربولک گرفته بذریعه زراقه در رحم رسانند و بعد آن علاج شدی
تبقنو بیچ با بان از خون راسیدن غذائیه و ادویه مقویه و داشتن در هوای صاف نمایند سوم اینکه مهبل هر کس چنین باشد با هم چسپیده شود
و از ان راه بند گردد و آن از دیدن محسوس میشود و علاجش اینست که بسر انگشتان آن را جدا کرده از هر دو جانب قدری شق
کرده و هنوز تا مخروطی جدا گشته چسپیدگی آن برطرف شود و راه کشاده گردد و بعده پارچه با روغن شیرین آلوده در دهن مهبل گذارند
تا دیگر چسپیده نشود فقط فصل ششم در دو طبعیت یعنی ورم مهبل کس مهبل و آن بر دو قسم است حاد که آنرا الکیوت نامند
و مزمن که آنرا الکرانک گویند سبب اول آن که حاد است انکار را میشود و گرفت و جوانان را زیاده عارض میشود اسباب گاهی سبب آن حیض
و ولادت بود زیرا که اکثر درین وقت از سر طفل متغیر شده مهبل کس مهبل مبتلای ورم میشود و ایضا از کثرت مجامعت و هم هرگاه کسی
با زن صغیره مجامعت نماید بقوت قضیب را در فرج داخل کند یا از قوت دخول قضیب هم این مرض پیدا میشود و هم از سوزاک
و هم از رسیدن سردی ببدن چنانکه زنان مفلسان اکثر این حالت پیش می آید که بسبب خوردن غذائیه ردیه ضعیف و کمزور میشوند و نیز
کثرت مشقت و محنت چنان میشوند که بدن و فرج را از اندرون و بیرون صاف کنند و لباس موافق تدارک فصل نمی شود
یا از نبودن لباس که تر شده و جامه که پوشیده اند تر میشود و بحالت رطب بودن آنهم پوشیده باشند تا در بدن خشک میشود و از ان
سردی در خون رسیده این مرض پیدا میگردد العلامات اول ورم پیدا میشود و مهبل کس مهبل خشک و سرخ بود و حرقت و
سوزش در باطن مهبل محسوس شود و وقت ایستاده شدن ثقل در پیری هم که مسافت فیما بین فرج و مقعد است معلوم شود و
هرگاه نشسته یا بر آید درد در پیری هم محسوس شود و تاب ضبط بول نماند جلد جلد بول میکنند و قدری حرارت در بدن یافته شود
و درد کمر و سرین ساقها در محسوس شود و بعد مهبل کس مهبل ملایم و تر میگردد و از ان رطوبت سفید غلیظ که سفیدی آن مثل
سفیدی بالائی شیر یا خبرت باشد جاری میشود و چون این رطوبت زیاده آید حرارت و درد کم میگردد و بدانکه هرگاه رطوبت
سفید غلیظ مثل خبرت آید باید دانست که از مهبل می آید زیرا که در مهبل غدد است که بسبب آن رطوبت منجمد میشود و بخلاف
رطوبتیکه از رحم آید چرا که مثل آب رقیق میباشد زیرا که در رحم الکلی یعنی کهار و اجزای نمکی اند که بآمیزش آن رطوبت رقیق میشود

فصل ششم در ورم مهبل

و بعضی اوصاف فرق در رطوبات جبینه و رحم بتوان کرد و در اینجا قایل را میرسد که بگوید در وجه عدم انجماد خون حیض نوشته شده که
از تحقیق تیزاب یعنی ترشی و جبینیه منجمد میشود و اگر از رحم خون آید منجمد خواهد شد و اینجا میگویند که تیزاب و جبینیه منجمد رطوبات است و
بینهما بعد بعید جوابش آنست که ترشی و جبینیه چون با خون آمیزد فاعلیت آن با اثر کیمیایی ترشی دیگر میگردد و ازین سبب منجمد نمیشود و
چون در رطوبت میوکس ممبرن قابلیت نیست لهذا رطوبت مذکوره با آمیزش تیزاب و جبینیه منجمد میشود و فقط تدبیر با چاره درین مرض ممکن است
که از علاج صحت کامله حاصل شود و بالتمام زایل گردد لیکن اکثر آنست که از حاد و اکیوت مرض کرانیک گردد خصوصاً وقتیکه بعد حصول
خفت بی آنکه مرض کلیةً زایل شده باشد حیض جاری شود چه درین صورت عوارض باقیه قوت یافته باز شدت میکنند و مرض
طول مدت میگیرد العلاج اول از همه مسهل چند از مسهلات بارده مثل میگنیشیا سلفاس یا سفوف جلیب کمپونډ تنها یا با کیلومل
آمیخته بعد در آب گرم روزانه سه چهار بار نشانند که ازان نفع بسیار حاصل میشود و در اقسام آب گرم مفید است و اگر درد
زیاده بود از آب پوست خشخاش رفع دهند لیکن درین صورت مقدار آب کم در یک مرتبه از نیم آونس نباشد آب مطبوخ تخم کتان
هر قدر که ممکن شود در روز و شب نوشانند تا میوکس ممبرن ملایم شود و رطوبات را بر آرد که ازان صحت میشود و نوشانیدن
ایپیکاکوانا درین وقت بمقدار زاید مثلاً از نیم گرین تا نیم ثلث گرین نوشانند چنانکه در زحیر مینوشانند مفید است چون عوارض مرض
حاد کم و خفیف شوند و صورت مزمن پیدا کنند آن وقت مقویات میوکس ممبرن باستعمال آرند چنانکه در قسم ثانی نوشته خواهد شد انشاء الله
قسم دوم ازان مرض یعنی کرانیک است و آن اکثر از اول کرانیک یعنی خفیف العوارض میباشد و گاهی بعد اکیوت یعنی قسم اول
حاد مزمن میگردد و التسبب اسباب آن کثیر اند که معدود نمیشوند و حاصل اینست که آنچه زن را از اسباب ضعف ضعیف گرداند سبب
این مرض خفیف میشود مثل باده مشقت یا رسیدن سردی و تولد فرزند وغیره و این مرض مثل نزله که در میوکس ممبرن انف و حلق …
پیدا میشود لهذا آنرا بزبان انگلش کیتار جبینیه یعنی نزلهٔ جبینیه میگویند و اکثر بسبب رسیدن سردی پیدا میشود و چنانکه میوکس ممبرن
جبینیه هم مثل میوکس ممبرن انف و حلق همیشه قدری رطوبت پیدا میکند لیکن گاه زیاده پیدا کند آنزمان آنرا مرض میگویند و
چون میوکس ممبرن جبینیه درین مرض ببینند اکثر هیئت آن مثل هیئت صحت میباشد لیکن گاهی فرق هم در آن یافته میشود و آن اینست
که جائیکه جبینیه با دهن رحم متصل شده ازان قدری با میوکس ممبرن جبینیه سرخی و غلظ و لینت یافته میشود و در آنجا این رطوبت
سفید از میوکس ممبرن پیدا میکند و این رطوبت رقیق برنگ مخیض بقدر میباشد العلامات اول از همه آنست که رطوبت سفید
مثل حیض بقدر جاری میشود و آنرا لکوریا در لغت گریک مینامند یعنی آب سفید اول مرض مرغوبه بوده علاج نمیشود لیکن زن با …
مدت چون آن بگذرد و ازان ضعف و کمزوری پیدا شود رجوع بعلاج میکنند تا در آن وقت آثار کمزوری و ضعف در بدن غالب شود
و مریضه میگوید که درد کمر خفیف همیشه میماند و ضعف زیاده است که هیچ مشقت گرچه ادنی هم باشد ازو نمیشود و اشتها بسیار قلیل بود
و غذا بخوبی هضم نگردد و ترشی با سوا در معده زیاده پیدا میشود و اکثر قبض شکم میماند و انقباض در طبع بود که هیچ کار خوش نمیاید و دل
گرفته ماند لیکن چون شخص بدین مرض همیشه مبتلی باشد ازین سبب علاج بسیار دشوار میشود و بجز آمدن آن همیشه هم راه دو …

وعوارض قوی میباشند لهذا در صحت آن تاخیر میشود مدتها این مرض میماند العلاج هر قدر که سبب ضعف زن معلوم شود بدفع کردن آن کوشش کنند بعد آن علاج تقویتی نمایند عموما مثل اینکه اغذیه جیده مقویه چون مثل شیر گاو و گوشت حیوان و زرده بیضه مرغ خورانند و کینین و مرکبات آهن حسب مناسب نوشانند در هوائی صاف و خوش مریضه را دارند و امر فرمانید که از جماع اجتناب ورزند و الا ورم زیاده خواهد شد روزانه سه چهار بار در آب سرد نشانیدن در حوض نیم ساعت تا یک ساعت بسیار مفید است و یک ساعت نشانیدن آب سرد بذریعه زراقه مفید است بعده مقویات میوکس ممبرین باستعمال آرند مثل اینکه شب یا فی یک و ذرام در آب ساده که پینت آونس باشد حل کرده از آن زراقه نمایند و در هر بار مقدار آب زراقه کم از بیست آونس نباشد ایضا الم زنک سلفاس از چهار گرین تا ده گرین در پینت آونس آب ساده حل کرده زراقه نمایند ایضا الم از مطبوخ بارک که پینت آونس باشد زراقه نمایند ایضا الم از مطبوخ کوارکس یعنی آوک بارک زراقه نمایند ایضا الم از مطبوخ اوک بارک یعنی نقوع مازو یکی سنبر زراقه نمایند ایضا الم زنک سلفاس ده گرین با روغن کوکو که یک درم بود با هم آمیخته غلوله درست سازند و بطریقه ساختن غلوله در فصل سابق یعنی حکة فرج نوشته شده آنرا اقرب رحم گذارند تا انجا گداخته همراه رطوبات جنینیه رحم بر تمام میوکس ممبرین جنینیه سیاه شود اگر روغن کوکو موجود نباشد چربی شیر و حصه سوم زرد یا حصه روغن کنجد یا تقد فضر و بآن آمیخته موم روغن درست ساخته او بتیشیاف بآن آمیخته شیاف درست سازند ایضا الم زنک سلفاس شب یمانی که آنرا بر آهن بریان کرده باشند هر یک یک آونس و تاننک ایسد دو آونس همه را باریک ساخته و از آن یک درم گرفته همراه پینت آونس آب ساده که نیم گرم بود یا سرد باشد آمیخته بذریعه زراقه در جنینیه رسانند باید دانست که آب سرد بهتر است لیکن هر که را آب سرد خوش نیاید او را از آب نیم گرم زراقه نمایند **فصل هفتم در ورم میوکس ممبرین** رحم که آنرا بزبان انگلش یوتریس کتار یعنی زکام رحم و در لغت لاطن اینڈو میٹریٹس یعنی ورم اندرون رحم میگویند و این بر دو قسم است یکی حاد که آنرا اکیوٹ نامند دوم مزمن که آنرا کرانیک گویند سبب هر دو قسم واحد بود لیکن بحسب شدت و خفت عوارض فرق در اکیوٹ و کرانیک کرده علاج هم بحسب آن مختلف میشود و این مرض با کار را بسیار قلیل میشود و ثیبات فی وات البعل را زیاده عارض میگردد و آنچه از اسباب یا ده مورث این مرض میشود عادت اسقاط است که بار بار زن باردار میشود و بار بچه حمل نماند دوم از کثرت مباشرت سیم از رسیدن سردی و تری ببدن میشود و گاهی از ماندن در جای که آنجا در زمین مکان سردی زیاده بود یا از نشستن بر فرش یا بر روی فرش سنگ بسیار سرد بود و هم از منتهی شدن ورم جنینیه تا رحم و هم هر گاه ماده آتشک از مرد بزن آید و هم در حالت ناقه بودن بعد زوال مرض و هم از کم زوری بدن و خون مثل اینکه سفیدی در وی غالب شود چنانکه در مرض طحال میباشد و هم هر گاه زن چنان ضعیف شود که عوض خون حیض رطوبت سفید آید درین حالت هم این مرض پیدا میشود و هر گاه خون حیض در اول عمر آید و بعد آن دو یک بار بند شود از آن هم گاهی این مرض عارض میگردد **العلامات** در قسم اول مقدار رحم زیاده میگردد و ثقل و سوزش در عانه و زیادتی مقدار آن محسوس میشود و از غمز کردن سر ناف درد معلوم میگردد و درد کمر و سرین و ساقین هم در دنبال و تپ هم می آید و گاهی زحیر هم یار بود و بار بار بول می آید و گاهی یک و دو سه بار پیچش و یک و قبض طبیعت میماند و چون رحم را

مذکوره و اول بارک اسم ادویه و شبیه

فصل هفتم در ورم میوکس ممبرین رحم

بینند سر دهن آن زیادتی مقدار و میوکس ممبرن آن سرخ محسوس میشود و در اول مرض میوکس ممبرن رحم خشک بود و بعد سه
رطوبت غلیظ لزج جاری گردد و بعد آن ریم و خون و رطوبت باهم آمیخته می‌آید و چون این مرض بکثرت آید عوارض خفت ظاهر
میشود و این مرض از ده روز تا پانزده روز یا دفع میشود یا مزمن میگردد **العلاج** مریضه را آرام تمام بر پلنگ نمودن باید و از قیام
وقعود و حرکت منع کنند پس اگر طبع قبض بود مسهل دهند از کیلومل و سفوف جیلپ کمپونڈ و اگر خون زیاده باشد در آب گرم نشانند
بعد نشستن آن در آب گرم بذریعه زراقه بدهن رحم رسانند و اگر درد زیر ناف زیاده بود پلٹیس از تخم کتان یا از سبوس گندم یا از برگ
عنب الثعلب ضماد درست ساخته بر محل درد نهند و اگر بعد از نیم درد و حرارت باقی بود یک [illegible] گرفته بدهن رحم چسپانند
و لینات میوکس ممبرن مثل العجب شیائی [illegible] بنوشانند آب مطبوخ تخم کتان ماء الشعیر [illegible] که مریضه را نوشیدن ممکن باشد
بنوشانند مرہم سیماب دگرین [illegible] اکسٹرکٹ بلاڈونا سه گرین با یک ڈرام روغن کوکو آمیخته از آن شیاف درست کرده موافق انگشت
غلوله سازی نوشته شده در دهن رحم نهند از مقاربت باز دارند و غذای سبک مثل شیر گاو یا لحم سمک و نان [illegible] خورانند و آنچه
خورانند بارد بالفعل خورانند و آب سرد نوشانند قسم دوم آنرا که مزمن است آنهم باسباب مذکوره عارض میشود علامتش آنست
که درین قسم ایام حیض و درخاص ایام آن قدری در عوارض که بضمن قسم اول مذکور شد نه شدت و قوت میماند لیکن بعد فراغ
از طهر چون دو سه روز بگذرد [illegible] از عوارض مذکوره یافته نشود غیر آنکه رطوبت سفید مثل رطوبت [illegible] از رحم خارج گردد و چون
رحم را ببینید قدری ورم معلوم میشود و بجز رطوبت سفید مذکوره دیگر آن نبود و چون این رطوبت مدتها جاری میماند ازین سبب
مریضه بسیار ضعیفه میشود و آثار کمزوری بر آن غالب بود و شکایت درد کمر و قلت هضم غذا و قبض طبع و دل تنگی و نفخ بادی و عدم
قدرت خود بر مشقت مینماید دل او بر هیچ چیز کار مایل و راغب نمیشود و این را لیکوریا یعنی سیلان رحم
میگویند **العلاج** علاج تندرستی نمایند از خورانیدن لحم زرده بیضه مرغ و شیر گاو و آنچه بهضم غذا معین میشود در قسم مزمن [illegible]
کنین یا بارک برای تقویت دهند لیکن ٹنکچر سٹیل یا مرکبات آهن رانده هند درین مرض که آنرا مزمن میوکس ممبرن نامند دو دوا
درین مرض بسیار مفید اند اول [illegible] که آنرا شانزدهم حصه گرین همراه مطبوخ عشبه یا سارساپریلا یا انقوع عشبه بنوشانند اگر
[illegible] بدهضمی پیدا کند عوض آن ایوڈائیڈ پتاس [illegible] گرین تا پنج گرین همراه مطبوخ یا انقوع عشبه یا سارساپریلا بنوشانند دوم
نوشانیدن روغن جگر ماهی بسیار درین مرض مفید است اگر از آنهم بدهضمی پیدا شود پپسین یک گرین همراه آن بنوشانند
و باید که درین مرض کدام دوائی رقیق مائی را بذریعه زراقه در رحم نرسانند والا صورت موت مریضه میشود زیرا که درین وقت
بطن رحم از موافق مقدار اصلی خود بسیار وسیع میباشد پس اگر مایعیست در آن رسد بالفور از راه [illegible] در شکم خواهد ریخت و از ریختن
و مجتمع شدن آن در شکم بیرون غشائی آبدار ورم پیدا شده مریضه میمیرد و مکرر تجربه این مرض شد بلکه بجائی آن بوقت ضرورت
ادویه مثل غلوله یا شیاف یا فتیله ساخته در دهن رحم نهند صفت دوائی که درین وقت مفید است زنک سلفاس پنج گرین [illegible]
بریان [illegible] آهن [illegible] روغن کوکو [illegible] گرین هر سه را باهم مخلوط کرده در غلاف کاغذی که بقدر قلم [illegible] اصل [illegible] بود

آنرا گرم کرده پر کنند و بعد سرد شدن از کاغذ خالی کرده دوای مذکور را که بصورت قلم است در دهن رحم نهند تا در رحم حل شده
زنگ سلفاس شب بالی با رطوبت رحم آمیخته بر میوکس ممبرن رحم منتشر شده موثر شود نوع دیگر تا تنک بیشتر ده کرین باهم
درام روغن کوکو آمیخته از آن فتیله بصفت مذکوره درست ساخته در دهن رحم نهند و اگر این تدبیر میسر نشود حل کاستک نقره بکمال
سبکی و چالاکی در دهن رحم انداخته فوراً بیرون آرند یا فتیله سخت از پارچه درست کرده در آبیکه کاستک نقره بقدر اکثیر در آن حل کرده باشند
تر کرده در دهن رحم اندازند و باز بیرون آرند فقط فصل هشتم در متراکثیشس یعنی ورم جرم رحم و این ورم از غشای عضلی
غلیظ رحم شروع میشود و تا غشای میوکس ممبرن و غشای آبدار میرسد و گاهی خاص در غشای عضلی میباشد السبب اکثر
سبب آن انسداد خون حیض بعد جریان آن میباشد باین نحو که کسی را خون حیض جاری شود و بعد در آن چون یک روز یا چند
ساعت بگذرند بسبب غیظ و غضب یا رسیدن سردی یا کثرت مشقت وغیره از هر سبب انسداد که باشد در آن بند شود از آن
این ورم پیدا میگردد زیرا که درین وقت خون کثیر در رحم می آید و چون خارج نشود از آن ورم پیدا گردد و گاهی از ورم میوکس ممبرن هم
این غشا متورم میشود و گاهی از ورم وجینه هم از مقاربت هرگاه بقوت بسیار کرده شود و گاهی از رسیدن صدمه ضرب و سقوط که
از خارج رسد هم این ورم پیدا میشود و گاهی از اسقاط حمل هرگاه قوابل بذریعه مالش بطن اسقاط نموده باشند هم این ورم حادث میگردد
العلامات مقدار رحم زیاده میشود و چون دهن رحم را ببینند ورم در آنجا محسوس شود و هم از جای خود فرو آمده باشد درد
عمیق بمقابل رحم از خارج در زیاده محسوس شود و در پیچیم و حالبین و ضربان زیاده بسبب کثرت خون محسوس گردد و شکم زیر ناف
کبیر الحجم گردد و در مثانه گرمی و سوزش زیاده محسوس میشود و اذیت رحم وقت قیام زیاده میگردد و لهذا اکثر مریضه همیشه بر پلنگ خود
افتاده ماند و گاهی پاهای خود بطرف فوق میکشد و این وقتی بود که ورم قریب غشای آبدار میرسد که اوقات در رحم کیفیت تشنج
انقباضی چنانکه وقت ولادت طفل میشود محسوس گردد و چون برای تبرز نشیند و اسهال شود با سوزش پیچ میشود چنانکه در حال
پیچش می آید و بار بار بول کند و طاقت ضبط ندارد و اکثر تجا هم میماند و قی و تهوع داشته باشد لیکن این علامات از اول مرض تا دو سه روز
بر قوت خود مانند بعد از دهن رحم رطوبت مثل ریم بسکه ورم میوکس ممبرن رحم خارج میشود جاری گردد و درین وقت باید دانست که
ورم تا میوکس ممبرن رحم رسیده و انجام این مرض آنست که یا از علاج صحت یابد یا منتهی شود بورم غشای آبدار البطن یا بورم میوکس ممبرن
رحم کهنه بعد صحت از ورم صلابت و سختی در رحم باقی ماند العلاج مریضه را آرام تام بر پلنگ دارند و در بشت چهار ساعت دو سه بار
در آب گرم نیم ساعت نشانیدن بسیار مفید است که از آن درد کم شود و برای داخل کردن سپکیولم که آله دیدن حال اندرون فرج است
در فرج سهولت شود و چون داخل کردن آن سهولت در تشخیص مرض و علاج حاصل شود پس آله مذکور را داخل کرده بتوسط آن دو سه زلو بر دهن رحم
چسپانند لیکن این تدبیر وقتی جائز است که درد بسیار شدید بود و هرگاه ضربان زیاده بود در عانه بمقابل رحم و محل احساس صلابت زلو
چسپانند و اگر طبع قبض بود مسهل با روغن مثل مگنیشیا سلفاس نوشانند و اگر خود اسهال بود و پیچش زیاده باشد زرق از آب گرم که نیم
پاینت تا یک آثار بود دهند و اگر ازین تدبیر صحت نشود دو سه روز برابر این تدبیر را عمل آرند و غذای مریضه بسیار سبک باید مثل شیر گاو و شوربا یا سیم ۲۹۰

بیچ بجنبه لیکن لحم پس آن غیر جائز است و آب سرد نوشانند و قطعات برف در خوردن مریضه بهتر خصوصاً وقتیکه قی و تهوع زیاده
باشد و هرگاه قی و تهوع زیاده بود بلیستر از خردل ده دوازده دقیقه بر شکم محل معده و آن مفید است و اگر ازین قی بند نشود
بایسته رو سیانک ایسد دائلوت دو سه قطره همراه آب ساده سرد آمیخته یکجا نوشانند و دیگر ادویه دافعه و مانعه قی باستعمال آرند و چون
پیچ و اذیت معا مستقیم زیاده شود افیون خالص یک گرین و اکسترکت بلادونا نیم گرین با پیه بز آمیخته شیاف طویل ساخته در مقعد
نهند نوعی دیگر لیما لا انگیبار فیا ۳ قطره و ٹنکچر بلادونا ۵ قطره همراه آرارو ث محلول آب کرده و آو لنس ... آمیخته بذریعه ... در معا مستقیم
و اگر اذیت و تشنج رحم زیاده شود درین وقت افیون خالص دو گرین و اکسٹراکٹ بلادونا یک گرین همراه روغن کوکو ۳ گرین ... نیم شیاف ساخته
بود خوب ممزوج کرده در غلاف کاغذ انداخته قالب ... در دهن رحم نهند اگر سختی بعد صحت باقی ماند آیوڈائیڈ پٹاس از یک گرین تا سه
گرین همراه مطبوخ بارک یا آب منقوع قصب الذریره روزانه سه بار نوشانند و هرگاه سختی باد ... باشد درین وقت نهادن شیاف بلیڈانی
ایوڈائید و ملک موافق نسخه که در فصل حکه فرج نوشته شد مفید مجرب است و هرگاه معلوم شود که همراه این مرض زهر آتشک هم در خون
که بسبب آن صحت نمیشود درین وقت ... زهر آتشک از خون مثل ... آنرا با آیوڈائیڈ پٹاسیم نوشانند و بعد حصول صحت برای
تقویت غذای ... وغیره خورانند و اگر روغن جگر ماهی خورانیدن ممکن بود ضرور نوشانند و درین مرض بعد زوال مرض نحولی
تقویت مریضه همت صرف کنند الا بعید نیست روزی که در حیض ثانی خواهد شد مرض عود خواهد نمود یا مرض ... خواهد فصل سیوم
در زخم رحم که آنرا السر ... گویند این مرض کثیر الحدوث است خصوصاً بعد ... رحم زیاده میشود و آن بر دو قسم است
در ... فقط خراش ... دوم آنکه عمیق و تا غشای عضلی رحم رسیده باشد درین مرض از اذیت زخم قدری ورم در عنق رحم
هم میگردد و اکثر از اذیت آن درد ... هم درد و اذیت پیدا میشود العلامات هرگاه بعد داخل کردن اسپیکیولم در فرج بینند زخم
بر دهن رحم محسوس میشود و جریان حیض درین مرض بمجری طبعی نباشد یعنی مثلاً گاهی یک دو آمده موقوف شود و بعد چند
باز آید یا یکبار زیاده آید یا رطوبت سفید زیاده جاری میشود چنانکه در ورم ... سرخی پیدا و از جریان این رطوبت ضعف و
کمزوری زیاده میگردد و حال مریضه قریب حال صاحبه اختناق رحم میشود و در دوران ... بار بار عارض میگردد که باد و اکثر زیاد
گردد و در ... ساقین ... میباشد اکثر علامات ورم ... رحم موجود بود زیرا که درین وقت خود ورم آنجا میباشد
العلاج هرگاه فقط خراش ... بود پس بعد داخل کردن اسپیکیولم ... که خراش و ورم ... است و زخم
آن گاهی چنان عمیق بود که محسوس ... گاه کاشک نقره محلول با آب بر آن ... اگرچه کاشک نقره محلول با آب بر
زخم ... شود و بسبب آمیختن نمک که در رحم است ابر محل زخم آن سفیدی زیاده محسوس میگردد و از آن یقین بود که زخم ... میشود
درین وقت کاشک نقره محلول با آب بر زخم طلا سازند و هم نمک ... سلفاس ... بر ان ... یک آونس ...
دو آونس ... آب ساده حل کرده نگهدارند و از ان ... آونس ... بعد داخل کردن اسپیکیولم بذریعه ... این آب را
بر محل زخم رسانند و اگر از استعمال این دوا ... فایده ظاهر نشود و ورم در دهن رحم باقی بود بعد داخل کردن آن ...

بر آن چسپانند یا از سر کارد کوچک شق هائی خورد متعدد کرده و بهفت تا از آن خون قدری بیرون آید بسبب آن ورم بطرف
شود و اگر ورم عمیق بود درین صورت اصل کاشک نقره بر زخم نهاده بگردانند که از آن دهن زخم بر دوی ضیق و خشک میشود و باید
در میان اصل کاشک نقره بزخم رسانیده باشند تا صحت شود لیکن درین وقت اگر زخم سختی خورد پیدا شد لهذا هرگاه سختی مذکور
محسوس شود شیافت که از پلیتای ایودو ایند و مکاکث غیره ساخته باشند در دهن زخم داشتن بسیار مفید است و اغذیه مقویه خورانند
و ادویه هاضمه غذا و مقویه معده مثل سیپین ربرب کونین سلفاس و ادویه را با نجیر تلخ بوند مثل جنشین و قصب الذریره و سنکونا تا چندی
حال نوشانند تا بتقویت هضم معین شوند و از هضم شدن غذا خون جدید در بدن پیدا شود و درین وقت روغن جگر ماهی خورانیدن
مفید است فتذکر فصل دهم در ورم بیضتین زن که آنرا اووری بزبان انگلش ورم آنرا اووو ایتیس نامند و آن ورم اکثر شاید
بر دو قسم بود حاد و مزمن که آنرا بزبان انگلش صباکیوت نامند مزمن آنرا کرانیک گویند و این قسم ثانی عام است از پیشگاه اول قدیم
بود یا بعد از حاد مزمن شود و قسم حاد آن کمتر دیده شده و این ورم در هر دو جانب وقتیکه احیاناً کمتر عارض میشود و بنسبت جانب یمین
در اووری جانب یسار زیاده عارض میشود و سبب آن بخوبی تحقیق نشده الا ممکن است که گفته شود که چون ابل و ورید یسار
مستقیم معائی واقع شده و آن همیشه مملو از فضول برازیه باشد خصوصاً هرگاه قبض شود و سده پیدا شوند درین وقت ورید یسار
مزاحمت و تحریک مییابد و از آن متاذی شده باذنی سبب متورم میگردد و التهاب گاهی بسبب سیلان حیض ... سقوط
بسبب نهادن دوای حاد بر دهن رحم و هم از بند شدن در وقت حیض یکدم سبب بعد جریان آن دفعةً و هم از سوزاک هم از
ورم غشائی آید که در نوعی آن اووری یافته شده و ورم حاد آن پیدا میشود العلامات چونکه علامات ورم آن با ورم رحم
قریب اند لهذا اول علامت فارقه آنرا باید دانست و آن اینست که در ورم اووری هرگاه رحم را بنشیند بر دهن آن ورم نبود و هیچ آنرا
غمز کنند بر دهن آن اثری ظاهر نشود لیکن گاه بر پهلوی رحم که دیوار جنبه است از انگشت غمز کنند بمقام اووری درد محسوس میگردد
و از آن دانسته میشود که ورم اووری است و ورم رحم نیست و هم هرگاه بر بهانه از خارج غمز کنند بمقابل محل اووری درد و سختی محسوس
میشود و اگر مریضه لاغر باشد از بالای عانه وقت غمز کردن بخوبی محسوس شود که اووری متورم شده و ایضاً درین ورم گاهی
درد مستمر میماند و گاهی با دوار شدت کند و ایضاً اکثر علامات ورم رحم مثل درد کمر و حالت سیلان قیئ و بار بار آمدن بول و قی و تهیج
و حیض موجود بوند خصوصاً در هر جانب که اووری متورم میشود درد و سختی در همان جانب موجود بوند و اگر چه وقت تبرز بسبب
که شکم بر هر دو جانب اووری مشتمل میشود اذیت درین ورم عموماً میشود لیکن هرگاه ورم در جانب یسار بود درین وقت عند التبرز
اذیت بیشتر میشود خصوصاً که براز سخت بطور سده آید بسبب مزاحمت سده اووری متورم متغیر و متاذی میشود و حمی حاد
درین ورم میباشد چنانکه در ورم رحم بود و گاهی درین ورم ریم هم پیدا میشود و ورم مذکور دمل میگردد و درین وقت حمی بطور حمی ریم بر و نوبه
می آید و این ورم گاهی بسوی معائی مستقیم و گاهی بسوی جانب منفجر شده ریم خود را از عضای مذکوره می بدارند و این بهتر است
و از آن در عوارض خفت عارض میشود و گاهی بسوی غشائی آب بدر منفجر شده ریم را در آن میبدارند و درین وقت حمی و عوارض شدید

فصل دهم در ورم بیضتین زنان

میکنند و آخر مریضه میمیرد العلاج اول مریضه را بآرام تمام بر پلنگ دارند بعده غور کنند اگر از بند شدن خون حیض باشد
تا رسی خون از دهن رحم بار سال علق بر آن بارند و بر عانه هم مرهم محلل اوویه بقدر هشت یا ده زلو از خارج چسپانند و روزی
سه بار از نیست دقیقه تا نصف ساعت بقدر ضرورت در آب گرم نشانند و هم از خارج تکمید باب گرم نمایند و از افیون بلادونا
شیاف درست ساخته در دهن رحم گذارند و اگر ازین درد کم نشود افیون خالص از یک گرین تا دو گرین بعد سه یا چهار ساعت
بخورانند و اگر ریم پیدا شده باشد بانتظار انفجار آن کنند و نشتر زنی جرأت نکنند زیرا که همراه ریم کشتر در رحم نشتر معاجی پیدا از آن آفت دیگر
پیدا میشود و پس اجتناب از آن درین علت واجب است و غذای مریض سبک مثل شیر گاو با برنج و نان خورانند لیکن لحم جایز
نیست و اگر ازین علاج مرض بالتمام زایل نشود باید دانست که مزمن شده در آن وقت تدبیر قسم ثانی بعمل آرند اما قسم ثانی آن
که مزمن است گاهی از اول مزمن میباشد و گاهی بعد حاد مزمن میشود و تیکه از اول مزمن بود پس از اسباب آن آنچه اکثر موجب
این مرض میشود آنست که زن نو عروس بخانهٔ شوهر خود رود و اکثر اتفاق مقاربت واقع شود و گاهی بسبب ورم رحم و گاهی
بسبب ورم و جنینه گاهی از انسداد حیض چون جسم بیضاوی در اووری بماند و خارج نشود از آن هم این مرض پیدا گردد
العلامات در خفیف بمحل اووری و در کمر و قطن و ساقین و جانبین محسوس میشود و در شدید ثقلت و دشواری میگرد
و وقت مباشرت درد و اذیت محسوس میشود و گاهی تهوع و قی عارض گردد و رطوبت سفید هم از رحم جاری میشود و اودیا
اختناق رحم مثل بیهوشی و بیعقلی پیدا میگردد و گاهی در پستان درد و ورم پیدا میشود و در هر جانب اووری که ورم بود از خارج گرفتن
بر عانه در همان جا درد محسوس میشود و هر گاه در و جنینه انگشت انداخته در پهلوی رحم غور کنند امتحان نمایند در هر جانب که ورم
متورم باشد در همان جانب درد محسوس میشود و نیز دیک تیز از ترحر درد میشود و هر گاه طبع اقبض بود این درد زیاده محسوس
میشود بسبب کار و بسیار و مزاحمت آن از اووری و درین قسم ورم مزمن خصیهٔ زن اختلال عقل و حال مشابه بحال مالیخولیا پیدا میشود
العلاج اول بتقویت مریضه کوشش چه درین مرض همیشه کمزوری میباشد لهذا اغذیهٔ مقویه هم خورانند و ادویهٔ مقویه و آنچه
معین هضم غذا بود مثل شراب های اشیای معدنیه مثل سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ یا نیوٹرک ایسڈ ڈایلوٹ و هم بارک
کنین و چیزی نوشانند لیکن از مرکبات آهن هرگز درین مرض چیزی ندهند که آن درینجا مضر است و مورث نقصان نوشانیدن
روغن جگر ماهی تنها یا با پیپسین بهتر است دیگر داشتن مریضه در هوای صاف انسب بود لیکن بر اسپ گردون اسپ سوار نباید کرد
بلکه پیاده یا بر پالکی سوار کرده بگردانند و اگر در روز زیاده بود دو بار و الا یکبار یا یک روز در میان مریضه را در آب گرم نشانند
اما از آب سرد اجتناب نمایند و شیاف که از پلنبای ایوڈائیڈ و بملک ساخته باشند استعمال آن درین مرض بسیار مفید است
و نوشانیدن کلورائیڈ آف پتاس بنشت بنشت گرین روزانه سه بار مجرب و مفید است و گاهی این مرض وقتی میشود که ماده آتشک
در خون بود پس اگر مظنهٔ آن باشد درین وقت ایوڈائیڈ پتاس همراه مطبوخ عشبه یا سارسا پریلا و تقوع قصب الذریره چند روز نوشانند
تا اثر زهر آن از خون خارج شده باعث حصول صحت کلی شود فقط فصل یازدهم در مجتمع شدن آب در خصیهٔ زنان

واین مرض مشابه است باجتماع آب در خصیهٔ مردان فرق باعتبار سبب است واین مرض را بزبان انگلش اووِیرین ڈرپسی [illegible]
وسکون واو اول وکسر واو ثانی وسکون یای شناة تحتانی وکسر رای مهمله وفتح یای شناة تحتانی وسکون نون یعنی سلع اووری
نامند التسبب باشش آنست که انچه جسم بیضاوی که در خصیتین پیدا میشود وبعد کبیر شدن از اندرون جرم اووری که تحت آنست
تحت جلد خصیه آمده شق میشود وبعد شق شدن جلد خصیه غشای جسم بیضاوی هم شق شده سفیده وزرده از جسم بیضاوی
خارج شده بذریعهٔ مجری فلوپین ٹیوب در رحم می آید واز اجتماع منیین در رحم از ان حمل مستقر گردد واگر اجتماع منیین نشود از رحم خارج
شده دفع میگردد پس گاهی این جسم بیضاوی در خصیتین کبیر شده شق نمیشود بلکه رفته رفته مقدار آن کبیر یا مائیت دران چنان
زیاده میگردد که بمنزلهٔ مثانهٔ کبیر پر آب میشود ودر تمام شکم منبسط شده تا اووری دیگر میرسد واین را بزبان انگلش اووِیرین سسٹ نامند
یعنی خریطهٔ اووری زیراکه هرگاه درین مرض بذریعهٔ نشتر آب را بیرون آرند اووری مثل خریطه باقی میماند ودران خریطهٔ بیضاوی
مائیت لزج مثل شیره یا سرشی یعنی [illegible] میباشد وگاهی مثل سرشی ممزوج بشیر یا سرشی ممزوج بخون یا سرشی ممزوج [illegible]
صورت یافته میشود وگاهی در مائیت مذکوره بعضی از اعضای انسان مثل شعر یا دندان یا قطعهٔ استخوان یافته میشود وانرا
یافتن این اجسام وابسته میشود که درینجا مادهٔ تکوّن جنین بوده لیکن خراب شده وخلقت کامل نشده بلکه بعضی اجزای آن متولد
شده باقی خراب گشته واین مرض در دختران کوچک [illegible] عارض نمیشود بلکه زنهای جوان درین مرض مبتلا میشوند واکثر ایشان
[illegible] کسانیکه از سن بیست سال تا چهل سال بوند زیاده مریض میشوند واز همه زیاده در زنان شوهر دار عارض میشود وگاهی در زنان
شوهر نداشته باشد هم میرسد ودرین مرض [illegible] در اول امر رجوع بعلاج نمیکنند زیراکه زیادتی مقدار عانه را گاهی محمول بکثرت
[illegible] وگاهی [illegible] محمول [illegible] نمیشود چنانکه گاهی درین مرض [illegible]
تا بعد چهار ماه در یک جانب اووری سختی وزیادتی مقدار محسوس میشود وچون اووری تا مقدار سر طفل کوچک شد آنرا
مریضه متردد شده در پی علاج میشود وبیمار که سلع اول در شکم شده پس رجوع بطبیب میکند وچون طبیب می بیند در
یک جانب [illegible] اووری [illegible] زیر دست حرکت کرده محسوس میشود وگاهی مریضه وقتی رجوع میکند که اووری کبیر
شده تا اووری جانب دیگر میرسد ودرین وقت تشخیص این مرض مشابه میباشد العلامات در ابتدای مرض زیادتی
مقدار در یک اووری محسوس میشود وچون مرض بدرجهٔ آخر میرسد اووری در تمام شکم منبسط میگردد لیکن صورت آن مدور میباشد
بخلاف حمل که دران صورت شکم بصورت [illegible] که صورت خاص آنست میباشد دوم آنکه در حمل سختی خاص بمقام رحم بود
وگرد آن در رحم لینت بود ودرین مرض سختی در تمام عانه عام بود وهرگاه در حمل بانگشت بر عانه زنند سوای رحم گرد آن آواز هوا
از امعا می آید ودرین مرض تمامی عانه آواز مصمت می آید سوم درین مرض هرگاه از انگشت بتدریج غمز وتحریک بر عانه کنند لینت
مشک پر آب محسوس میشود که آنرا بلغت انگلش فلکچویشن یعنی حرکت آب [illegible] چهارم در اووری [illegible] میباشد
بخلاف حمل که دران حرکت جنین محسوس نمیشود باجمله در ابتدای مرض بجز زیادتی مقدار گاهی هیچ علامت نبود ولیکن گاهی جمله علامات

ورم اووری که سابقاً نوشته شده اند موجود بودند و اکثر درین مرض در دو حیض بر وقت مقرر بسیار شوند زیرا که اووری ثانی که صحیح است
کار خود میکند مگر هر گاه مریضه از زیادتی مرض زیاده کمزور میشود آنگاه در درد گاهی کمی و گاهی احتباس مطلقاً پیدا میشود و از زیاده شدن
مقدار اووری زیاده تکلیف در تنفس میشود و گاهی از مزاحمت متغیر گردیدن آن معای مستقیم را قبض شکم پیدا میشود و گاهی مثانه منغمز
شده بار بار بول قلیل را دفع میکند و تاب ضبط بول در مثانه نبود و گاهی از منغمز شدن عنق مثانه تحت آن حبس بول عارض میشود
و در مثانه بول مجتمع گردد و درین وقت دو سوزی جمع میشوند یکی زیادتی مقدار اووری دوم زیادتی مقدار مثانه از اجتماع بول
و درین صورت در تنفس مریضه کمال اذیت میشود و گاهی از غمز و مزاحمت اووری با گرده و منغمز شدن آن بول در گرده کم پیدا میشود و از
کم پیدا شدن بول و هم از منغمز شدن شریان کبیر و ورید عظیم کم در پایها خون می آید و از آنها هی بر نمی آید و رفته رفته خون پاشواری میشود
ازین سبب آب کثیر از خون جدا شده در غشائی خانه دار مجتمع میگردد و درین وقت بدن لاغر میشود و غذا هضم نگردد و خواب نیاید
و رفته رفته کمزوری بمرتبهٔ قصوی میرسد اگر تدبیر مناسب نکرده شود هلاک میگردد العلاج از ادویه مسهله مدره درین مرض فایده نیست
لیکن اگر در اوائل مرض مریضه رجوع کند درین وقت از نوشانیدن دوائیکه ماده را از عروق جذب میکنانند مثل سکیوسه ایوڈائیڈ
پتاسیم و کلورائید آف پتاس البته مفید است که قدری فایده ظاهر شود و از زیادتی مرض باز ماند اما فی الواقع از ادویه درین مرض فایده
ظاهر نمیشود پس هر گاه ببیند که بعد استعمال ادویه مذکوره هم مرض زیاده میشود استعمال ادویه موقوف کرده مرض را بحال خود گذارند
تا زیاده شود چون تمام شکم عاصر گردد و در تنفس دشواری ظاهر شود درین وقت اول جلد شکم را از نشتر چاک کرده بعده سرو کانیولا یعنی
مجری و انبوبه نقری را در شکم داخل کرده آب را از شکم بیرون آرند و هر گاه قصد بیرون آوردن انبوبه نقره بعد بیرون آوردن آب از شکم نمایند
اول جلد شکم را از دست محکم گیرند پس کنیولا را برآرند تا هوای خارجی در شکم داخل نشود و الا ورم غشائی آبدار یا ماده در شکم پیدا شده
مریضه هلاک خواهد شد بعده پارچه خشک صاف گرفته در دهن زخم گذاشته بر آن پارچه شکن آلود نهند یا دهن زخم را برابر کرده بر آن
پارچه شکن آلود نهاده بالای آن پارچه عریض کبیر بر تمام شکم بربندند تا شکم از حرکت محفوظ ماند پس گاهی ازین تدبیر صحت کلی میشود
و اکثر آنست که باز آب مجتمع میگردد و مرض عود میکند و باز موافق تدبیر اول اخراج آب کرده میشود و چون مکرر همین تدبیر عمل
کرده میشود مریضه از بس لاغر و ضعیف و کمزور میگردد لهذا ضرور است که تدبیر انسداد اجتماع آب کرده شود و آن اینست که بعد برآوردن آب
از شکم و تنگ کنیولا اندرون خریطه اووری است بذریعهٔ زراقه از راه کنیولا یعنی انبوبه نقره ٹنکچر ایوڈین در خریطه ضعیفهٔ زن رسانند و بعد چند
دقیقه از راه کنیولا برآرند و فایده آن اینست که از ٹنکچر ایوڈین ورم پیدا شده خریطه بیضه که خالی است منضم و یکجا خواهد شد و
بسبب آن آب مجتمع نخواهد شد چه محل آن باقی نخواهد ماند لیکن باید دانست که این عمل در رجال بیضا ایسه است و در نسوان بسیار
خوفناک است زیرا که هر گاه از آن ورم پیدا میشود و این ورم تا غشای آبدار میرسد از آن زن اکثر هلاک میگردد لهذا بهتر آنست
که عوض آن شکم را از زیر ناف تا استخوان عانه چاک کرده هر گاه اووری ظاهر شود در آن سرو کار انداخته قدری آب بیرون آرند تا تخفیف
مقدار آن کم شود و ملائم گردد پس اووری را کشیده از دهن زخم بیرون آرند و اصل آنرا از خیط ابریشمی مضبوط بسته اووری را بعد

فصل دوازدهم در ورم غشای آبدار غشا

رحم را سبرا بر کرده از خیط بدوزند و بر آن آب کاربولک یا روغن کاربولک همیشه بریزانند تا صحت شود و فقط و تمام کرد فصل دوازدهم

در ورم غشای آبدار عانه که آنرا بزبان انگلش پلویک پری ٹونائیٹیس بکسر بای فارسی و سکون لام و کسر واو و سکون کاف و فتح بای سوحده فارسی و کسر رائی مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و ضم تای هندی و سکون واو و نون و کسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله نامند و درین مرض ماده فاسد از عروق این غشا ریخته در غشای مذکور در هم زیر و بالای آن مجتمع میشود و از آنجا که مادۂ مذکور چسپنده و لزج مثل شیره سفیده است لهذا از چسپندگی آن غشای مذکور با رباط عریض رحم که از آن خارج شده با غشای مذکور مرتبط شده اند و هم از غشای آبدار پیشاند رحم و او دوری و معای مستقیم و دیگر رباط که با آن متصل اند چسپیده یک ذات میشود و باین جهت مقدار و صلابت آن درین وقت زیاده میگردد و هم بسبب آن کار همه اعضای مذکوره بند میشود و التصیب سبب آن اکثر ورم رحم و ورم او دوری و اسقاط حمل باراده قابله گاهی سقوط حمل بطور مرض و هم ولادت طبیعی کامل هم چنانکه سبب حیض هم اسباب هم رحم که مذکور شد اسباب این هم واقع میشوند العلامات اکثر قشعریره و لرزه اول میشود بعده تپ عادی آید و در شکم پیدا میشود و گاهی این در خفیف هم میباشد لیکن اکثر شدت که این در در چنان شدید میباشد که بر آن صبر نتوان کرد و از غمز کردن بر عانه زیر ناف درد زیاده میشود و هم چنانکه در ورم رحم و ورم او دوری در کمر و ساقین میشود و در آنجا هم موجود بود و بول گاهی بدشواری میشود و گاهی محتبس گردد و همچنین قبض شکم میباشد و مقدار البطن زیر ناف زیاده میشود و هوا بالای ناف در امعا زیاده میگردد و زیر ناف هر گاه انگشت زده احساس صوت کنند آواز مصمت می آید و از هم ریح و انفتاخ اکثر درین مرض قی و تهوع هم میباشد و مریضه ستلقی میماند و یا پا را بسوی شکم خود کشیده میدارد تا دراز کردن پا با شکم نکشد و بسبب آن درد زیاده نگردد و از این هیئت راحت میباید و چون اندرون فرج پیش برکرده بن رحم و در دیوار های و خبیثه سختی معلوم میشود و از غمز کردن دران درد محسوس گردد و هم درین وقت از غمز کردن متحرک نشود و زیر و بالا و درین بسیار حرکت نکند بلکه بر حال و جای خود قایم ماند زیرا که رباط آن درین وقت کشیده میباشد و گاهی یک طرف کشیده دیده میشود و از ان جانب حرکت بطرف دیگر نکند العلاج مریضه را آرام تمام بر پلنگ خوابانند و بر تمام عانه پولٹس تخم کتان ساده یا از تخم کتان و برگ عنب الثعلب سبز درست ساخته چسپانیده بر بندند و برای تسکین درد هیچ و یا شش ساعت افیون خالص یک گرین تا دو گرین خورانند و هم کیلومل یک دو گرین و همراه افیون خورانند و لیکن اگر ازین تدبیر بعد شش چهار ساعت فایده ظاهر نشود و پولٹس را جدا کرده در از شکم بعد دیگر و عده سال باشند و در عده زلو و تقیح عمق رحم بیرون کشیده بچسپانند و چون آمدن خون از محل لسع زلو بند و خشک شود باز پولٹس سابق بر تمام عانه بر بندند و شیاف از افیون و بلادونا درست ساخته در دهن رحم گذارند و اگر قبض هم بود چنانکه غالب در هر علت میباشد لیکن درین وقت مسهل نخورانند بلکه حقنه آن از روغن بید انجیر و غیره کرده بمقدار از دو ستا آونس زیاده نباشد حقنه دهند و هم درین وقت حقنه کردن از آب گرم که زیاده از سه چهار آونس نباشد جایز است و بعد حقنه بجا گذاشتن در شکم و از خیط بدر لیکن اخراج شود و اگر بول بدشواری آید با و خال قاثاطیر برآرند

و اگر او خیال تقاطیر ممکن نبود در آب گرم نشانند تا بول بسهولت خارج شود و هرگاه عوارض حدت مرض بر طرف شود باید ایشان را
همراه آب قصب الذریره یا دیگر دوای تلخ نوشانند تا ماده فاسد بیرون اگر از عروق خارج شده بچه‌ست با بلیس عروق فرستد و غذا
درین مرض خفیف باشد مثل شیر و شوربا و برنج و نان چپاتی از آرد گندم و بارد بالفعل خورانند و هم آنچه بارد بالفعل باشد مثل آب
سرد یا شیره تخمهای رقیق که آنرا از آب لیموی کاغذی ترش کرده با برف سرد نموده باشند بنوشانند و قطعات برف در دهن نیز نهند
زیرا که ازان دو منفعت حاصل میشود یکی تسکین عطش و هم آنکه بسبب نهادن برف در دهن تموج دل هم ساکن میشود نتیجه دال
کلی مرض علاج تندرستی فرمایند فقط فصل سیزدهم در احتباس حیض و آنرا بزبان انگلش آمنوریا بمد الف و کسر میم و ضم
نون و سکون واو و کسر رای مهمله و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی معدوم شدن حیض معتاد هر ماه گویند و بر حبس اطلاق
احتباس بر عدم و قلت حیض هر دو میشود لیکن مراد اینجا آنست که مطلقا نیاید و آن بر سه قسم است یکی آنکه دران ماده حیض مطلقا
پیدا نشود یعنی خون در رحم و اووری نیز جمع هم نشود دوم آنکه خون در رحم آید و جمع گردد لیکن خارج نشود سوم آنکه خون در رحم آید و جمع
گردد و خارج شود و حیض موافق معتاد خود آمده باشد بسبب کدام سبب در آن بند شود و حال هر قسم جدا است چنانچه قسم اول که در آن گاه
از اول حیض نیامده باشد بسیار کم دیده میشود و سببش گاهی نقصان کدام عضو از اعضای مخصوصه عورات میباشد مثل اینکه رحم
یا اووری یا وجینه نبود یا اعضای مذکوره در عدد موجود بوند لیکن مقدار کم باشد چنانکه حال اعضای دیگر هست مثلا در کسی
یک دست یا یک پا یا بعض انگشتان یا راس صغیر میباشد پس همین منوال رحم یا اووری یا وجینه صغیر بوند چنانکه در وقت بودن
در شکم مادر یا در اول طفلی بودند گاهی همه اعضا بمقدار طبیعی بوند و با اینهمه هم در ورود حیض نمیشود و قاعده جریان حیض اکثر اینست
که از سن یازده سالگی تا سال چهاردهم حیض جاری میشود لیکن گاهی حیض زودی جاری میشود و گاهی بتاخیر می‌آید یعنی تا سال هجدهم
یا زیاده ازان هم گذشته در ظهور میآید پس اگر تاخیر در ورود شود آنرا از قسم اول نباید شمرد بلکه دران انتظار ورود نمایند که خود آید
چنانکه گاهی دندان زودی بر میکنند مثلا از ماه چهارم یا پنجم بر می‌آیند و گاهی بعد گذشتن یکسال یا دو سال بیرون آیند
بالجمله بسبب تجربه ثابت شده که هر که را حیض نیاید کمتر باردار میشود و قسم دوم که دران خون در اعضای مخصوصه عورات می آید و
مجتمع گردد لیکن در حیض ظاهر نمیشود و این قسم البته گاه گاه دیده میشود و سببش آن گاهی انسداد وجینه میباشد چنانکه در فصل
امراض وجینه نوشته شده و گاهی وجینه کشاده بود بهیئت خود لیکن دهن رحم بند بود و خواه بسبب سوکس هیمن که آن از اول
فطرت زیاده و متصل بود یا بسبب بسته شدن زخم دهن رحم بند شده باشد چنانکه بعد ولادت طبیعی یا بعد اسقاط که زخم میشود و
بند گردد که بسبب آن اتصال کامل شود و قسم ثالث که دران بعد ظهور در جریان حیض بند میشود و این قسم اکثر دیده میشود و
سببش آن گاهی تاثیر کیفیات نفسانیه مثل غیظ و غضب زیاده سرور و فرحت و غم و اندوه بود چه در دماغ این امور شود
مبتدل و متغیر قوت میشوند و گاهی رسیدن سردی ببدن و گاهی انتشار و کمزوری خون هر گونه بیماری سخت که دران خون
بدن ضعیف گردد و دوم مرض لیوکوریا که دران سفیدی بیضا از خون همراه بول زیاده خارج گردد و حیض بند میشود و ...

فصل سیزدهم در احتباس حیض

ماهیت احتباس حیض

مشاهده آن در مرض تپ دق هرگاه چو بکل در خون شود و هم در مرض البیومن یوریا که مرض برایتس صاحب است بخوبی
شده لیکن بعلت مرض مثال آن انعدام تدریج میشود یعنی اول کم شود و تدریجی کمی بسبب انعدام رجوع میکند و بعد و هم آید وی
هم این مرض پیدا میشود و گاهی هرگاه بار اول با کثرت حیض آید بعد آن چند ماه نمی آید و همچنین چون زن کتخدا شده باشد بعد و هم
شود و بعد آنهم چند ماه خون حیض نمی آید و ممکن است که در اول بسبب یادتی شرم و حیا که از کیفیات نفسانیه حیض بند شده باشد
و در ثانی بسبب کم شدن قوت و متاذی شدن اعضای مختصه [illegible] بسبب جماع بند شده باشد و هم بسبب بار دار شدن
اکثر حیض بند میشود لیکن آنچه باین سبب آخر بند شود تحت مرض داخل نمیگردد و محتاج علاج نباشد العلامات عمده
علامت آن بند شدن جریان حیض است که محتاج علامت دیگر نیست العلاج قسم اول آن لایق علاج نیست و در قسم ثانی
تفحص سبب نمایند بعده برفع آن بپردازند مثلاً اگر بسبب بند شدن جنبه بود تدبیر کشادن آن چنانکه در ذیل امراض آن نوشته
شده بعمل آرند و اگر از بسته شدن دهن رحم بود از سوی کس بهم رسیدن درین وقت دهن آن را از نشتر یا چوب بکشایند بعده فتیله از روغن
کنجد یا از مرهم روغن گل سیر آلوده در دهن رحم گذارند تا زخم مندمل شود و گاهی بسبب [illegible] شدن زخم دهن رحم بند شده
باشد و نشان آن زخم موجود بود آنجا باید نشتر کار [illegible] آن را کشاده دهن [illegible] فتیله از روغن آلوده در آن نهند و گاهی در بعض عورات رحم
وا دوری موجود بود لیکن جنبه نباشد درین وقت چونکه رحم از قعر دور [illegible] است از اندرون معاینه [illegible]
انداخته از سر آن رحم را کشاده فتیله روغن آلوده در آن نهند و مادام که زن لایق جاری ماندن حیض ماند فتیله در آن داشته باشد
لیکن باید دانست که این [illegible] اما با این علاج اکثر زن [illegible] بالجمله در قسم ثالث اگر دفع حیض
بند شود و مریضه قوی [illegible] درین وقت مسهل دهند لیکن مسهل باین صفت بود که خون صفرا را از جگر پاک کند و رحم را بر اخراج
[illegible] مثل [illegible] وقت شب خورانید و صبح آن [illegible] سنا [illegible] آب حل کرده نوشانند
و بهتر است که این مسهل [illegible] ایام معتاد [illegible] نوشانند و بعد فراغ از مسهل در آب گرم نشانند روزانه سه بار و همچنین [illegible]
[illegible] زیرا که [illegible] قوت [illegible] احتباس حیض [illegible] زیاده و اکثر محتبس میشود و آنچه بسبب دق و البیومن
یوریا باشد در آن اول علاج امراض مذکوره نمایند زیرا که [illegible] خود جاری خواهد شد در این امراض [illegible] احتباس نکنند زیرا که
وقت [illegible] چو بکل در خون کثرت نقصان الدم [illegible] خون که ماده حیض است خارج میشود و در البیومن یوریا [illegible] که
البیومن [illegible] از خون در بول خارج میشود و بسبب آن [illegible] خون [illegible] کم میگردد پس اگر درین وقت [illegible] اجرای حیض کرده شود
از اجرای آن ضعف کثیر و مضرت زاید پیدا خواهد شد و آنچه احتباس حیض بسبب کمزوری بود درین وقت از مرکبات حدیدیه [illegible]
[illegible] نوشانند مثل [illegible] تا یک [illegible] نوشانند [illegible] نوشانند و بعد [illegible]
[illegible] نوشانند [illegible] نافع است درین وقت و همراه این مقویات مدرات حیض مثل [illegible] بود دهند که آن را
[illegible] مثل [illegible] دو قطره [illegible] نوشانند [illegible] دو قطره تا پنج قطره [illegible]

یک درم تا دو درم [illegible] اورا رو [illegible] جوشی نیز از یک درم تا دو درم یا [illegible] قطره تا سی درم نوشانند و
اگر [illegible] حب یا سفوف ارگت را دهند در هر وقت مقدار آن دو یک گرین نوشانند و بهتر است که ارگت از یک گرین تا دو گرین
همراه او نیم [illegible] یا او نیم [illegible] با عرق [illegible] با آب یا گلیسرین حبوب ساخته بخورانند و اگر همراه [illegible] دو [illegible]
[illegible] باشد در هر وقت [illegible] یا مفید بود از مرکبات آهن مثل [illegible] آهن دو سه گرین همراه
او [illegible] نوشانند در [illegible] هر گاه مسهل [illegible] چنان دهند که بقدر [illegible] و بار اجابت شود زیاده مسهل [illegible]
ضعف و کمزوری [illegible] چون مریضه ضعیفه باشد لهذا [illegible] مثل شیر گاو و [illegible] مرغ و [illegible]
یا [illegible] تقویت [illegible] ایام [illegible] حیض مریضه [illegible] در آب گرم نشانند [illegible] فصل چهارم در عسر حیض که
آنرا [illegible] بهندی [illegible] بضم [illegible] نون و سکون [illegible] و کسر [illegible]
و سکون [illegible] حیض [illegible] باشد و [illegible] آن [illegible] که قبل [illegible] درد [illegible] حیض جاری [illegible]
[illegible] از اول دوره تا آخر وقت خود [illegible]
درد [illegible] اولاد [illegible] ازدواج یا اولاد شروع شود [illegible]
اگر [illegible] اعصاب بود [illegible]
[illegible] اعضای [illegible] مثل [illegible]
[illegible] باشد [illegible]
[illegible] شود [illegible] اگر [illegible]
[illegible] شود [illegible] اول [illegible]
قبل [illegible] شروع [illegible] همراه آن [illegible] باشد [illegible]
آن حیض جاری [illegible] خون خارج شود [illegible] حال [illegible]
[illegible] زیاده [illegible] زیاده شود [illegible]
[illegible] خون [illegible] بعد [illegible] وقت [illegible]
[illegible] شود [illegible] علامات [illegible] مثل [illegible] سکوت [illegible]
[illegible] العلاج [illegible] هر گاه [illegible] شروع شود [illegible] در آب گرم نشانند و اگر [illegible] زیاده
[illegible] آب [illegible] پوست خشخاش [illegible] کمال نفع [illegible] حاصل شود
و اگر پوست خشخاش [illegible] خالص [illegible] در آب گرم [illegible] و در آن بیمار را نشانند
و [illegible] پوست خشخاش [illegible] آب [illegible] آب گرم [illegible]

واکسٹرکٹ بلاڈونا پنج گرین در روغن کوکو یا چربی یا روغن کنجد کہ آمیختہ شیاف درست ساختہ در وقت حیض نہند و اگر
از این ہیچ فائدہ تام حاصل نشود ٹنکچر کینبس انڈیکا یعنی ٹنکچر برگ تنب بنج بیست قطرہ ہمراہ اسپرٹ نائیٹرک ایتھر کہ از نیم درام
تا یک درام بود ہمراہ آب سادہ کہ از یک آونس تا دو آونس باشد آمیختہ بخورانند و اگر درین دوا اسپرٹ جوفی پر کہ قسمی شراب
است نیم درام اضافہ کردہ بنوشند کمال نافع است اگر این دوا ہم میسر نشود افیون خالص یک گرین تنہا یا با جز شراب کہ از
نیم آونس تا یک آونس بود آمیختہ بنوشانند ایضا الہا ہسکی شراب از نیم آونس تا یک آونس گرفتہ با مثل آن آب سادہ آمیختہ بنوشانند
از ان فورا حیض جاری میشود و ہر کہ مجتنب از شراب باشد او را باید کہ اچہا ادویہ غیر شرابیہ برای اجرای حیض مختص نوشتہ شدہ
اندازان حسب مناسب گرفتہ بنوشانند ایضا الہا ایمونیا کاربناس پنج گرین آب منقوع پودینہ سہ کہ یک آونس وحل کردہ بنوشانند
و بعد یکر اکسٹرکٹ ہائی سائمیس سہ گرین کینبس اکسٹرکٹ بلاڈونا نیم گرین ہمراہ اکسٹرکٹ جنشین یا اکسٹرکٹ سراس کہ کمی آمیختہ حب بستہ
روزانہ سہ بار بخورانند ایضا الہا بورکیس یعنی سہاگہ صاف دہ گرین با یک آونس آب منقوع پودینہ حل کردہ روزانہ سہ بار نوشانند
و بعد یکر الوسیم باربینا ہمراہ بورکیس یا صمغ عربی محلول آب آمیختہ حب بستہ بخورانند ایضا الہا ارگٹ دہ گرین بورکیس پنج گرین سپرٹ
ایرومیٹک یک گرین با ہم آمیختہ بعد چہار چہار ساعت بنوشانند تا خون حیض بخوبی جاری شدہ صحت شود قسم دوم تشخیص
سبب آن بسیار دشوار است زیرا کہ وقت قرب حیض خون کثیر در جمیع اعضای مختصہ نسوان مجتمع میگردد و ازین سبب در تشخیص
اینکہ ورم در رحم است یا در میوکس میمبرن یا در اوورِی یا در غشای آبدار آن مشکل میشود لیکن بعد تفتیش بخوبی تامل علامات
ہر واحد نمودہ علم حاصل کنند التسبب سبب در آن اورام اعضای مختصہ نسوان میباشد خصوصا ورم رحم العلامات بدانکہ
درین قسم ہر گاہ اسپیکولم در فرج داخل کردہ می بینند در رحم زیادتی مقدار و ورم ظاہر میشود چون از انگشت مس کنند بیرون رحم
درد محسوس شود و گاہ گرمی ہم بمقامات مختصہ آن درد محسوس گردد و در عانہ ثقل معلوم میشود و کیفیت تشنج انقباضی برای دفع
مواد در رحم یافتہ شود و درین قسم خاص یک ہفتہ قبل از حیض درد پیدا میگردد و تپ ہم ہمراہ آن میباشد و در عانہ ضربان بود
و قی و تہیج ہم بود و مریضہ بسیار مستاذی میباشد و در محل گردن رحم و اصول ساقین یافتہ میشود و اکثر بواسیر ہم ہمراہ آن شدت
میکند و گاہی خروج مقعد ہم با آن یار بود و بعد ورود حیض خفت در عوارض ظاہر شود لیکن خون حیض برابر نمی آید بلکہ قدری اول
آمدہ باز بند میشود و بعد آن یکبار بقدر زائد دفع میگردد و درین وقت ہمراہ خون قطعات میوکس میمبرن رحم ہم زردہ دفع شدہ
دفع میشوند و چون آمدن حیض بند میشود بعد آن رطوبت سفید یا از میوکس میمبرن رحم می آید و علامات ورم میوکس میمبرن
رحم موجود بود العلاج اول سبب آن دریافتہ بعلاج ہر ورم کہ یافتہ شود بپردازند چنانکہ سابقا نوشتہ شدہ لیکن وقت اذیت
خاص چنانکہ در قسم اول تدابیر برای تسکین وجع نوشتہ شدہ اند باستعمال آرند لیکن درین قسم کدام دوا کہ در آن شراب است مثل
شراب جوفی پر یا اسپرٹ نائیٹرک ایتھر ندہند کہ آن مضر خواہد شد بلکہ علاج بارد از قسم تعلیق علق و نوشانیدن مسہل بارد
مثل منگنیشیا سلفاس نمایند و چونکہ درین قسم اذیت در امعاء مقعد زیادہ میباشد پس حقنہ از آب گرم گرفتن بسیار نافع شود

وآرام با معاودت رحم از ان میرسد و شیاف از پلمبای ایوڈائیڈ و اکسٹرکٹ بلاڈونا با روغن کوکو درست ساخته بر دهن رحم نهادن نیز
بسی مفید است و اگر درد زیاده بود پلمبای ایوڈائیڈ ده گرین اکسٹرکٹ بلاڈونا از سه گرین تا پنج گرین همراه روغن کوکو یا گلیسرین
محلول یا روغن کنجد آمیخته شیاف درست ساخته نهند و قسم ثالث که بسبب ضیق دهن رحم بود دران اذیت بسیار بود و آن بسبب
در آن میلان رحم بود از جای خود بسوی یمین یا یسار یا نگون شدن آن باشد بسوی تحت یا صغیر بودن دهن رحم باشد
بی آنکه از جای خود حرکت کند العلامات از دیدن اندرون فرج ظاهر شود که رحم بکدام جهت مائل شده بجای خود نیست
یا دهن آن تنگ و صغیر است بعده هرگاه وقت درد حیض قریب شود خون جمع گردد و در دهن رحم مانع پیدا شود و چون درد
ظاهر شود خون بسیار قلیل می آید و مادام که درد جاری ماند درد قائم بود چنانکه اول بود العلاج هرگاه درین قسم درد شروع
شود تدابیر که در قسم اول برای تسکین درد نوشته شده آنها را استعمال آرند و هرگاه درد حیض قطع شود رحم را بجای خود آرند
بعد آن انسٹرومنٹ پیسیری بکسر الف و سکون یای تحتانی و نون و فتح تای هندی و راء مهمله و سکون الف و ضم یای تحتانی
و سکون واو و تای هندی و فتح رای مهمله و سکون الف و کسر یای تحتانی و سکون نون و کسر پای موحده فارسی و سکون
یای تحتانی و سین مهمله و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی که نام میل خاص است برای تسویه رحم مائل آنرا در دهن رحم نهند
تا بطن آن رسانند و این میل از جانب راس خود دقیق و در جانب قاعده خود غلیظ میباشد پس از جانب دقیق خود در رحم
داخل میشود و از جانب قاعده خود بسبب غلظت بیرون رحم میماند دادن آن میرود و بعد داخل کردن این میل در رحم شیاف
از پلمبای ایوڈائیڈ و اکسٹرکٹ بلاڈونا درست کرده در مهبل بالای عده میل مذکور نهند بسبب ذهنیت نهادن میل آنچه خوف
حدوث ورم بود از ان ایمنی حاصل شود و مریضه را بعد این هر دو عمل بر پشت ستلقی باید خوابانند و هرگاه دهن رحم صغیر
و گاهی این صغر بحدی بود که بسبب آن تسکین میسر نشود پس درآن داخل نتوان شد و درآن فتیله از چیزی که بعد
رطب شدن مقدار آن کبیر شود مثل اسفنج نهند که آنرا از اسفنج بسازند یا چوبک قطعه نازک اسفنج برید در آب گرم
بر آن مثل تار رقیق یا آهن می پیچند و بالای آن خیط ابریشمی می بندند بعد آنرا خشک میکنند چون خشک شد مقدار آن
صغیر شود و خیط را از ان دور کرده میل مذکور را آهسته آهسته در دهن رحم می اندازند پس هرگاه رطوبت رحم بآن میرسد اسفنج
عظیم و منتفخ شده کبیر میشود و بسبب کبیر شدن حجم آن دهن رحم هم وسیع میگردد و فتیله یکه از سمندر میشود که آنرا
سی ٹانگلو بزبان انگلش گویند خاصه آن اینست که چون خشک شود صغیر گردد و چون تر کرده شود کبیر حجم میشود و از چوب آن
در بیکار اعانت کامل در توسیع دهن رحم حاصل میشود و مثل این نعت در هندوستان هم چوبی است که از شاخ چوب آن
بهارسیه بود درست کرده در گوش می اندازند و خاصه آن همین است که در آب چون تر شود بسیار منتفخ میگردد و اگر از آن هم فتیله ساخته
در رحم نهند معین بر توسیع رحم خواهد شد و گاهی این هر دو تدبیر بسبب شدت الم متعسر شده متعذر میگردد در هر صورت تدابیر کنند
این است که آنچه ڈاکٹر سمسن صاحب در نشتر برای بیکار تجویز نموده اند و آن اینست که رحم را شق کنند و بعد فتیله بر دهن آن بود

نهاده دارند تا که زخم خشک شود و اندمال کامل یابد فقط

فصل پانزدهم در پلویک هیماتوسیل

بکسر بای موحده فارسی و سکون لام و کسر واو و سکون یای مثناة تحتانی و کاف و کسر ها و سکون یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون الف و ضم تای مثناة و سکون واو و کسر سین مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و لام یعنی سلع دموی عانه است و کیفیت تولد این مرض بر این منوال است

که در آن خون حیض از جریان خود باز مانده در غشائی آید که بالای رحم و اووری و فالوپین توب است در میان رحم و اووری و هم پس رحم ریخته جمع میگردد و از آن در غشائی مذکور ورم پیدا میشود و از بعض هم مادهٔ فالوپین تیوب ریخته بر روی این ورم منصوب مشتمل میگردد و خون در اینجا بطریق ... پیدا می آید آنکه دم حیض بعد جریان از رحم یکبارم بسبب ... انسداد فم رحم بند شده یا از هر سبب با یا از تشنج فم رحم از خروج وجریان باز مانده بجانب فالوپین تیوب جاری گردد و چونکه دهن آن همیشه بسوی غشائی آید از منفوح میماند از این جهت در آن میرود و هم آنکه وقت آمدن حیض اووری ورم فالوپین تیوب چون دوری شق میشود از این سبب وقت انشقاق آن خون کثیر از آن جاری خارج شده در غشائی بالا رسیده است بسبب کثیر هرگاه جریان حیض یکبارم بسبب بند شود و قلیل خفیف شود این مرض پیدا میگردد و گاهی از زیادتی مقاربت هم و زیادتی مشقت بدنی این مرض پیدا میشود و عمر مریضه هم معین میشود چنانچه اکثر در میان سی و چهل سال از عمر این مرض حادث میگردد العلامات اول بجلل دوری و ورم در ... و این درد تا فخذ پای جانب موافق میرود و درد مثانه ... هم پیدا میشود چنانچه مثانه را هم گرو یا مثانه مذکور ... و علامت ... هم پیش رحم در مثانه و در مقعد محسوس میشود خصوصا وقت بول کردن و مثانه ... و مثانه ... هم ... تشنج پیدا میشود و از این حرکت درد شدید حادث میگردد و تپ هم حادث شود و گاهی قی گردد و گاهی فواق هم حادث شود و شهای طعام ساقط گردد و طبع بسوی خوردن هیچ چیز مایل نشود و گاه حرارت تپ هم پیدا میشود و چون تا بلند انگشت در فرج انداخته امتحان کنند انسداد و وجع که بسبب ... کردن سلع دموی مذکور رسیده و تنگ میشود چنان معلوم گردد که در فرج هم ... شده چون انگشت در آن مثانه ... انداخته احساس کنند مقدار رحم سلع دموی محسوس میشود و بسبب ... آن ... دشواری می آید و مریضه پای خود را بسوی شکم کشیده می دارد چه از این هیئت عضلات شکم ... میشوند و ... هم در عضا ... عانه هم بسبب کوبیده آمده شکم بسبب ... شکم و ... هر دو از آن آرام حاصل میشود و ابتدا ... عانه شکم ... میشود و ... ورم در زیاده میگردد و این ورم اکثر در یک جانب میشود و گاهی در هر دو جانب حادث گردد تا این علامات ... یاد ... که خون ... بحال اعتدال رسیده و اگر زیاده در غشائی مذکور ریزد در ... حدت ... مریضه از آن حالت ... که آن ضعف کثیر است که در جمله افعال بدن پیدا میگردد چنانکه در آخر مریضه ... عراض ... غشائی آبدار پیدا میشود و از آن مریضه هلاک میگردد و از انجابات این مرض که اعظم انجابات است آنست که از این اجتماع خون در غشائی آبدار که بید و ورم منصوب ... و پیدا شود و از بعض هم فالوپین ریخته بر روی منصوب ... گردد و در بعض خود عروق صغار پیدا شوند ... این عروق صغار با این خون جذب شده و در ... آخر ... مذکور ...

عروق جذب شود و مانعی رحم گردد پس این ریم گاهی از راه فلوپین توبس تجمع آمیداز آن خارج میشود و گاهی در دیوار رحم جمع شده
دمل پیدا کرده و از آن جاری میگردد و گاهی در دیوار معاء مستقیم دمل پیدا کرده از آن با اسهال خارج میشود العلاج اول
مریضه را بالای پلنگ بخوابانند که او را در آن آرام معلوم شود و اندر برای هر گونه حرکت منع کنند بعد ببینند که اگر هنوز خون
در سبیل انصباب است و ابتدای مرض بود و بودن خون در راه انصباب دانسته شود از اینکه هر آن ورم زیاده میگردد پس درین وقت
تبرید عضو کنند تا خون کم ریزد و برای این عضو با یکه پارچه با آب سرد تر کرده بر محل رحم نهند یا قطعه برف در پارچه بسته بر آن گذارند
و برای تقلیل و منع وجع لیمون مرکبات آن و دیگر مبردات و جمع حسب مناسب خورانند و هرگاه انصباب خون بند شود و آن دانسته میشود
از توقف ورم برحد خاص درین وقت از آب گرم و روغن تارپین تکمید سازند و کیلومل دو دو گرین با ربع یا نصف گرین افیون هر
بعد چهار چهار ساعت بمریضه نوشانند و اگر ضعیف و لاغر باشد عوض کیلومل بلوپل خورانند تا جوش دهن پیدا شود بعد آن
ایوداید پتاسیم همراه کدام دوای تلخ نوشانند و بعد رفع شدن درد و دیگر اعراض منرل ایسید همراه کینین نوشانند و اگر مریضه را
بدشواری آمده باشد گاه گاه قاتاطیر جرمی بکمال احتیاط انداخته باشند تا بول محتبس نگردد و همچنین اگر براز بدشواری آمده باشد
حقنه از آب گرم ساده یا روغن بیدانجیر یا آن یا کرده و مناسب است که شرط علاج آنست که مریضه از پلنگ حرکت نکند پس درین صورت
بدون اعانت و تحریک چگونه بول و براز خواهد آمد و ایضا هرگاه بول و براز بکمال اذیت آمده باشد درین وقت مریضه را امر فرمایند
که خود قصد اراقه بول و دفع براز نکند بلکه باد خال قاتاطیر و دادن حقنه اخراج فضول کرده باشند و غذا بسیار لطیف و تنقیح مقوی
باشد مثل شوربای لحم ضعیف یا آب یخنی یا شیر که با آب ممزوج باشد بمقدار قلیل چند بار بمریضه خورانند و بعد حصول صحت چون
زمانه جریان حیض ثانی با قریب شود در آن وقت سبب محدث مرض ابالقصر و دور کنند تا بسبب استعداد مریضه مرض را عود
نکند و فقیر کاتب میدانست که این مرض هم از جمله امراضی است که در تحقیق متاخرین انگلستان از چندی روز ظاهر شد لهذا از ذکر آن
کتب طبیه عربیه و هم کتب طب قدیم انگریزی خالی اند و این مرض را انگریزان ... میگویند لیکن بسبب عدم دریافت حقیقت آن
تعریف نشد فقط **فصل شانزدهم در افراط سیلان طمث** و مراد از آن آنست که خون در مقدار خود زیاده از معتاد
بطور حیض آید یا ایام جریان هم زیاده از معتاد بود پس انچه بعض نسوان را عادت است که در ماهی کم و در ماه دیگر زیاده حیض آید
و بعضی را همیشه از اول مرتبه کثیر عوارت زیاده میآید و زیادتی معتاد خواهد بود و مرض داخل نخواهد شد و این هم بر دو قسم است
یکی آنکه در وقت ایام معتاده زیاده از معتاد آید دوم آنکه در غیر وقت معتاد آید اول را منورجیا یعنی جاری شدن حیض
بشدت و ثانی را میترورجیا یعنی جاری شدن خون از رحم بشدت و قوت بزبان انگلش نامند السبب قسم اول گاهی از زیادتی
خون پیدا میشود چنانکه در سل و البیومن و ریا و ورم طحال و کلوروزز یعنی مرض سفیدی خون یا دیگر امراض متوجه سفیدی
خون اند خون رقیق و سفید میشود و گاهی از کیفیات نفسانیه مثل غم و غصه و فرح زاید و خوف و غیره هم خون بکثرت جاری
میشود چنانکه این اسباب گاهی سبب قلت طمث واقع میشوند و آن مذکور شده و گاهی از کثرت جماع و گاهی از قسر یا سقط

والانقطاع حیض هم خون زیاده می آید و گاهی در ورم رحم و ورم خصیتیه و رم میوکس ممبرن رحم هم خون حیض زیاده می آید و قسم ثانی اکثر بسبب سرطان الرحم و بواسیر الرحم که فی الواقع آن قسمی از لحم ست که غیر باسوار ست و آنرا بزبان انگلشن پالی پس نامند و آن هم حیوان بحری ست که بصورت جیلی که غذای مشهور ست میباشد زیرا که این لحم که در رحم یافته میشود و چون آنرا از خون و آبیکه در آن میباشد صاف کرده از آب بشویند بصورت جیلی مذکور میباشد و آن فی الحقیقت غشای خانه دار میباشد که از میوکس ممبرن پیدا میشود و اصل آن در میوکس ممبرن میباشد هم قریب سقوط حمل و گاهی بعد سقوط حمل خون زیاده می آید اما قریب سقوط پس سببش آنست که چون زمان سقوط قریب میشود مشیمه که غشای بالای جنین است و سرش با جنین بان متصل میباشد از میوکس ممبرن رحم جدا میشود و درین وقت عروق که درمیان میوکس ممبرن رحم و غشای مذکور متصل بودند گسسته میشوند از ان خون ریخته در رحم مجتمع ماند و بعد جدا شدن تمام غشای مذکور از رحم جاری میشود و این امر طبیعی است لیکن گاهی با وجود جدا شدن غشای مذکور بالتمام از میوکس ممبرن رحم هم این خون جاری میشود و این امر غیر طبیعی و مرض دانسته میشود و لیکن جریان خون کثیر بعد سقوط پس سببش آنست که گاهی قدری از غشای مشیمه بعد سقوط در رحم باقی میماند و بسبب آن رحم منقبض میگردد و بسبب اذیت آن خون کثیر می آید حتی که گاهی زن هلاک میشود و فقد کرد و ایضا گاهی مشیمه از اول تکون جنین متصل به دهن رحم میباشد و این امر غیر طبیعی ست زیرا که امر طبیعی آنست که مشیمه از جانب قاعده رحم متصل بوده از دهن آن دور بوده باشد بالجمله هرگاه درین صورت خاص جنین کبیر میشود بسبب آن دهن رحم گشاده و وسیع میگردد و درین وقت مشیمه از میوکس ممبرن دهن رحم جدا گردد و بسبب آن خون در ایام حمل جاری میشود والعلامات عمده و اظهر علاماتش آنست که خون کثیر می آید و این گاهی متقاطر و دفع میشود و گاهی اول تقاطر بوده من بعد یکبار مقدار کثیر منجمد شده دفع گردد و گاهی این قدر زیاده می آید که مریضه بیهوش میشود و ماه بماه از زیاده آمدن خون مریضه بسیار ضعیف و کمزور میگردد و بعد آن کمزوری در دسر و قلت هضم غذا و عدم اشتها و تهوع و قی و زیادتی ریاح در بطن و قبض شکم پیدا میشود و چنان ضعیف میشود که از ادنی مشقت مانده گردد و علامات مالیخولیا از قسم انضجار و دل بستگی و هم اعراض هستیریا یعنی اختناق رحم از قسم خفقان و غشی عارض میشوند و بهترین علامات امتحان جهت تشخیص سبب آنست که مریضه را با آرام داشته اول دوای حابس خون مثل گالک ایسڈ بنوشانند پس اگر بعد این تدبیر صحت شود و بعد حرکت هم باز خون نیاید باید دانست که از اسباب غیر ورمیه بوده و اگر بعد تدبیر مذکور خفت شود و از حرکت کردن باز خون جاری شود باید فهمید که از ورم رحم یا سرطان رحم بوده العلاج اول تفحص سبب نموده بازاله سبب بجا امکن کوشند که اصل علاج ازاله سبب ست و علاج عام آنست که گالک ایسڈ ده گرین همراه نبات یا شیره نبات حلکرده مکرر موافق این مقدار بنوشانند یا همراه روغن دارچینی که یک ڈرام بوده حلکرده بنوشانند و دیگر سلفیورک ایسڈ ایرومیٹک بست قطره همراه آب ساده بنوشانند و اگر انهم مفید نباشد پلمبای اسیٹاس زیاده ده گرین با السبت گرین همراه آب ساده حلکرده روزانه سه بار بنوشانند و اگر از ینهم مفید نشود و سبب اینکه رحم ملائم و دهن آن گشاده بوده و بنوعیکه انگشت در دهن رحم رابیچد تشنج منقبض و مجتمع سازد مثل ارگٹ

بند شده و بهترین طریق استعمال آن درین مرض آنست که یک گرین سفوف ارگٹ ده گرین کالاک ایسٹیٹ ده گرین قند با هم آمیخته همراه آب
ساده روزانه سه بار بنوشانند و این دوا اگرچه بهر دو قسم نافع است لیکن بسبب ایجاد تشنج در قسم ثانی بسیار مفید است نوع دیگر سفوف
ارگٹ نیم درام سفوف دارچینی کمپونڈ ده گرین نبات سفید ده گرین ادویه با هم آمیخته ازان دو حصه ساخته بعد دو دو یا سه ساعت
یک یک حصه بخورانند و این دوا هم بهر دو قسم نافع است لیکن برای قسم ثانی انفع است و چون قسم اول در زنان جوان را که با مرد صحبت دارند
زیاده عارض میشود بسبب آنکه اعصاب ایشان از کثرت مجامعت ضعیف میباشند لهذا هرگاه در وقت درد حیض ایشان یک
هفته باقی مانده برومائیڈ پٹاسیم ده ده گرین روزانه سه بار بنوشانند تا از آرام رسانی اعصاب ایشان قوی شده از حدوث مرض
ایمنی حاصل شود از ادویه موضعیه بهتر آنست که آب گرم در مثانه حیوانات پر کرده دهن آن بسته بر محل قطن که در میان هر دو کلیتین
است بگذارند نوع دیگر پارچه در آب سرد تر کرده بر عانه مقابل رحم نهند و هم تر ساقه از آب سرد و داشتن قطعه برف در وجنیه مفید است گاهی
از تزریق که آب بسیار گرم کرده شود و هم خون بند میگردد و این علاج ضد علاج اول است نوع دیگر تان نک ایسڈ ده گرین با آب حل کرده
بذریعه زراقه در وجنیه رسانیده سرین بالا کرده تا نیم ساعت بر هیئت مستلقی مریضه را دارند اگر ازین تدبیر هم فائده حاصل نشود
تان نک ایسڈ با چربی خنزیر یا روغن کنجد حل کرده یا با روغن کوکو آمیخته ازان شیاف بلوطی چنانکه طریقه ساختن آن مکرر نوشته شده
درست ساخته در وجنیه یا در دهن رحم گذارند و گاهی مرض چنان صعب بود که هیچ دوا اثر نمیکند و مریضه هلاک میگردد و درین وقت باید
که از دیگر تدبیر بند کنند و بهترین تدبیر درین وقت آنست که پارچه های صاف را در وجنیه نهاده بقوت و تسدید کامل وجنیه را
بند کنند و درین وقت باید که اول پارچه را در سرکه خالص تر کرده بر دهن رحم نهند بعد پارچه های خشک پس آن داده وجنیه را آگنند چنانکه
جای در وجنیه نماند و پس مریضه را بر پلنگ گذارند و از حرکت هرگونه منع کنند و درین وقت هم گالک ایسڈ یا نبات سفید یا هر دو که
عروق را تنگ کند مثل گالک ایسڈ و پلمبائی ایسٹیٹ و پٹاس مریضه را بار بار بنوشانند و طعام باید بالفعل خورانند ولیکن غذای مقوی
مثل شیر و شوربا بنوشانند اما آنچه ازان در خون گرمی پیدا شود مثل لحم و ابازیر چاره ازان اجتناب نمایند فصل هفتم در بدبوئی
رطوبات رحم و آنرا بلغت انگلش فیٹڈ ڈسچارجیس یعنی بدبوئی رطوبات سائله رحم نامند الاسباب اکثر سبب آن کم آمدن
دم طمث و باقی ماندن آن در رحم بود و هر سبب که کم آید و گاهی بسبب محتبس شدن رطوبات و ریم که در ورم میوکس میمبرن رحم
خارج میشوند میشود و هر سبب که آنها محتبس شوند و در رحم مانند زیرا که عفونت و نتن در رطوبت میشود که با خون مختلط بود پس
هرگاه این رطوبت محتبس میگردد و بسبب احتباس آن خون متعفن میشود و بسبب آن نتن و عفونت در آن رطوبات محسوس میگردد و گاهی
بعد سقوط حمل هرگاه مشیمه از میوکس میمبرن رحم جدا شود و غذای آن که از رحم میرسید بسبب جدا شدنش نرسد پس متعفن و ملائم
شده و سائل میگردد درین وقت هم نتن و عفونت میباشد و ایضاً بعد ولادت یا سقط هرگاه مشیمه هم خارج شود ولیکن قدری ازان
در رحم باقی ماند از آنهم این شکایت پیدا میشود و هم بعد ولادت چون جریان نفاس منتهی میرسد قلیل قلیل مثل گلابی رنگ یا مائل
بسیاهی آید در آن وقت هم عفونت پیدا میشود و هرگاه در رحم زخم کهنه بود که آنرا قرحه میگویند یا سرطان باشد هم این مرض حادث میشود

فصل هفتم در بدبوئی رطوبات رحم

و درین هر دو مرض هرگاه خون یا رطوبات رحم متعفن شده بسبب احتباس در رحم یا در زهم باقی ماند متعفن میشود و الاغلا العلامات
آنچه رطوبات از رحم خارج میشوند متعفن و نتن بوند و در صورت خود موافق اسباب متغیره متخالف بوند مثلاً آنچه بعد حیض آید سیاه
میباشد یا مثل آب گوشت بود و آنچه بسبب ورم صلب یا سرطان رحم بود در آن رطوبات زرد و گاهی خون هم آمیخته باشد آنچه بعد سقاط
حمل یا ولادت طبیعی آید مشابه با آنچه در حیض آید میباشد لیکن همراه آن قطعات خون منجمد هم می آید آنچه از زهم رحم یا سرطان از رحم آید
در آن مثل آب گوشت متعفن گاهی رطوبت مایل به سیاهی مثل دردی گاهی زرد و آب خارج میشود و فرق در قرحه رحم و سرطان
بچند وجه کرده میشود اول از آنچه از قرحه نتن و عفونت مثل عفونت لحم باشد و در سرطان بوی خاص هست که بعد ممارست
مرضی و تجربه از ادراک تمیز میشود و طبیب کامل آنرا بخوبی میداند که بوی سرطان چه میباشد بوی مذکور در سرطان میباشد هر جا که
آن عارض شود دوم بذریعه ویجنیل سپکولم چون بعد ادخال اسپکیولم بینند ورم و صلابت سرطانی در رحم موجود میباشد سوم بحیثیت
درد زیرا که در سرطان درد شدید همیشه میباشد بخلاف قرحه که در آن درد و حرقت باشد نباشد العلاج علاج عام آن است که آنچه از ادویه
که بوی عفونت را زائل میکنند آنها را استعمال آرند مثلاً کاربولک ایسد یک درام در بست اونس آب ساده حلکرده یا پاس پرمیگنانت
از بیست گرین تا سی گرین در بست اونس آب ساده بحساب یک گرین یا یک نیم گرین فی اونس آب حلکرده و این بهتر است از پرمیگناش پوتاش
نیم درام در بست اونس آب حلکرده یا کاشیپس کلورینی نیم تا سه درام در بست اونس آب حلکرده و لیفه در پارچه صاف نمدار آمده مقطر
کرده یا لالکیسود کلورینی ناشس از یک درام تا دو درام حسب باقی رحمی آنچه در بست اونس آب یا پوتاس یک درام تا دو درام
در بست اونس آب ساده حلکرده یا المان نمک ایسد یک درام شب یمانی خام دو درام در بست اونس آب ساده حلکرده این ادویه
هر چه مناسب مقام دانند گرفته بقدر بست اونس آب در هر بار بذریعه زراقه روزانه سه چهار بار در رحم پیچکاری سازند و بکر این
را اختیار کنند بعد غور کامل کرده سبب خاص مرض را تعیین سازند و بدفع آن کوشش نمایند مثلاً آنچه بسبب قطعات خون بود
یا بسبب مشیمه مرده باشد در آن دوائی که رحم را جمع و منقبض سازد خون منجمد را خارج سازد بنوشانند مثل ارگت ده گرین
یا بکیس ده گرین با آب ساده بعد شش شش ساعت بنوشانند و آنچه بسبب ورم صلب یا سرطان رحم بود در آن علاج ورم مذکور
چنانکه بجای خود نوشته شده نمایند آنچه بسبب قرحه و سرطان رحم بود در آن آنچه در امراض مذکوره علاج نوشته خواهد شد عمل
آرند و مریضه را غذای جید و مقوی خون خورانند و ادویه مقویه که موجب تقویت باشند مثل تنکچر ستیل کاو پیپر و آف پاس کنین نوشانند
فصل هیجدهم در آکله رحم و انقسم این زهم و قرحه است که در زنان شوهردار و هم در زنان او باش عارض میشود لیکن سبب خاص آن
متحقق نشده بعضی میگویند که بسبب باده آتشک عارض میشود و این مرض کثیر در عنق و فم رحم می افتد و کنار آن
زخم مذکور دندانه دار میباشد چنانکه در محل گزیده موش نشان دندانهای موش میباشد لهذا آنرا بزبان انگریزی روونت السر
یعنی زخم مشابه بگزیده دندان موش نامند و این زخم بظاهر خشک و درخشنده بود و گاهی آن گوشت لحم مصنوع هم میکنند
منقبض هم میشود و چون این علامت دیده شود و هیچ قسم از رطوبت سفید یا مائل بسرخی خارج میگردد و چون این زخم ملمس

فرق درمیان قرحه رحم و سرطان

فصل هیجدهم در آکله رحم

د نعم کنند عدم الحس هیچ دو در ان رحم درد نمی‌باشد و اگر بود مثل سوزش بود اما زیاده اذیت از ان نمی‌باشد و این زخم روز بروز زیاده
میشود و گوشت عمیق و دهن رحم را میخورد تا اینکه بجرم آن منتهی شود و تا این زمان خون حیض برابر جاری میباشد از آمدن خون
مذکور مریضه روز بروز ضعیف میشود و در وجه آن انحراط پیدا گردد و لاغری بر آن غالب شود و انجام این مرض آنست که یا بسبب ضعف
و کمزوری هلاک شود یا در آخر ورم غشائی آبدار شود و در آن مریضه بمیرد العلاج علاج آن دشوار و زیاده سببش دشوار است
که چون درین مرض اذیت نمی‌باشد لهذا در اول مرض مریضه رجوع بسوی طبیب نمیکند تا دیری کرده شود که مرض زیاده نگردد و چون
زخم زیاده ناقص میشود بسبب تاکل آن از ان رجوع بسوی طبیب میکند و درین وقت چاره کار نبود و بالجمله اگر در ابتدای مرض یا
حصول ناسور کیا دید که آنرا اصلاح نکرده باشند و آلوده شود دیگر تدبیر بغیر قلم بسته دربای شرکا لیست کرده اسپکیولم داخل کرده
آن سر قلم مذکور را بر زخم بمالند بعد آن آب سرد بذریعه زراقه بر آن رسانیده شوید تا آب دوای مذکوره بموضع دیگر نرسد یا ال
کاستک نقره بر زخم بمالند یا آنکه در علاج زخم رحم نوشته شده تا زخم منبسط نشود و چون زخم زیاده شود درین وقت استعمال تیزاب
کاستک نقره در آن نقصان بسیار میشود و درین وقت مرهم و شیاف که در علاج زخم رحم نوشته شده استعمال آرند و این مرض مشابه
باکله که بر انف میشود و در ان نوشانیدن لاکیور آرسنک بسیار فایده حاصل میشود پس باید که درین مرض هم آنرا استعمال آرند و هم
آنچه برای تقویت مریضه مفید بود مثل روغن جگر ماهی و تنکچر اسٹیل و کنین وغیره مقویات نوشانند و اغذیه جیده صالحه خورانند تا در
مریضه قوت پیدا شود و اگر ورم غشائی آبدار پیدا شود آنچه در علاج آن نوشته شده بعمل آرند و چون این مرض طول کشد لا علاج
بود و الله اعلم **فصل نوزدهم در حکة الرحم** یعنی خارش که در رحم پیدا میشود السبب گاهی ورم رحم کهنه یا ورم خصیه الرحم خصوصا
وقتیکه جسم بیضاوی در آن کبیر شده قریب جلد برای انفجار رسیده گاهی خارش میکوس میبرن دهن رحم چنانکه گاهی وقت
جاری شدن رطوبت سفید از رحم بسبب حدت آن زخم خفیف پیدا شود و گاهی شور خیزد که هم بسبب سیلان رطوبات رحم
اینجا حادث میشوند و گاهی بسبب ایلاج انگشت خود یا اشیای صلب دیگر که مشابه آلة تناسل بوند و زنان سبقل باید کار بسبب
نبودن شوهر آنرا بعمل می آرند هم این مرض پیدا میشود العلامات اول همه خارش است که در رحم پیدا میشود من بعد بسبب آن
امراض حادث گردد علامات امراض مذکوره بر آن شاهد بوند و آنچه از فعل خود مریضه بود در آن سبقت فعال از مریض ال بوده
در هم درین قسم قوت ساقط میشود و کمزوری زیاده موجود بود حتی که اعراض مالیخولیا مثل کثرت فکر و خوف و انضجار طبع و گاهی علامات
هستیریا یعنی اختناق رحم مثل تشنج و غفلت و خفقان آنچه در امراض عصبانیه یافته شوند درینجا موجود بوند العلاج اول
تشخیص سبب نموده بدفع آن پردازند مثلا اگر بسبب ورم رحم یا ورم خصیه یا خراش یا شور رحم بود بعلاج اورام و سیلان رحم که
بجای خود مسطور است پردازند و علاج عام آنست که در آب سرد مکرر روزانه نشانند و آب سرد در حقنه بذریعه زراقه رسانند
من بعد مخدرات مثل برومائیڈ پتاسیم با آب ساده حل کرده نوشانند و بعد یک برومائیڈ پتاسیم همراه کلورل هائیڈریٹ با آب حل کرده
نوشانند ایضا الماء برومائیڈ پتاس همراه اکسٹرکٹ بھنس انڈیکا که یکی دیگر بین باشد نوشانند ایضا الماء برومائیڈ پتاس

چکیده پیس انداز کافور قطره با آب ساده حل کرده بنوشانند نوع دیگر سفوف برگ قنب سه چهار گرین همراه آب ساده یا با فیجر یا بعد مثال پس
محلول با آب نوشانند غذا بارد بالفعل بالقوه مثل نان با برنج همراه شیر گاو یا مخیض تمر یاد و نخ ترش یا مزورات بارده خورانند
لیکن بارد بالفعل و از گوشت ساده و زرده بیضه نیم برشت یا هر غذائی که در آن توابل حاره باشند اجتناب ضرورست و هر جا که
از کثرت و خوابش مرض پیدا شده باشد دران مریضه را مشغول بکاری سازند مثل تعلیم علوم یا اشتغال بدوختن و غیره تا خیال جماع
از دلش برود و از کارید خویش باز ماند فصل ششم در فریسموس زنان و آن اینست که بظر ایستاده میشود چنانکه
قضیب مردان ایستاده میشود و سبب ایستادگی آن همانست که آنچه جسم عضلی که در قضیب مردانست در بظر زنان هم هست
که در آن خون کثیر می آید و بسبب آن ایستاده میشود و این مرض در بعضی صغیره و در بعض عورات کبیره پیدا شود چون آنرا بمالند و حرکت
دهند چنانکه در جلق زدن حرکت میدهند در آن خون کثیر آمده ایستاده میشود و بالجمله سبب آن گاهی حکه فرج و گاهی بسبب حکه
رحم میشود چنانچه گاهی از اذیت آن حکه رحم هم پیدا میشود و گاهی بسبب زیاده مالیدن آن چنانکه بعض عورات برای لذت خود
آنرا میمالند و گاهی این عضو چنان طویل بود که از فرج خارج شده از لباس و شئ ملتصق میشود و از التصاق و حک آن بلباس ایستاده
میشود و گاهی از اتفاقات وقت خفتن لباس و شئ در پا و دست خود نائم بر آن تا دیر ماند و از آن گرم و متاذی شده ایستاده
میشود و گاهی بسبب امراض که فعل عورات بدکار است هم ایستاده میشود یعنی که بعض عورات بظر خود را در فرج زن دیگر مثل ایلاج
داخل میکنند العلامات ایستادن بظر علامت کامل است العلاج درینجا هم اول تفحص سبب نمود بدفع آن پردازند
پس اگر سبب امراض بود بعلاج امراض معدوده مشغول شوند و اگر از عادت پیدا کرده بدست خود بود در آن ترک عادت مریضه
نمایند و بعده علاج عام اینست که آنچه در حکه رحم نوشته شده مثل ... و ایشیاف ... و ادویه مخدره نوشانند تا حس کم شود و از آن
اذیت و ایستادگی کم شده برطرف گردد و آنچه سبب بادی مقدار بظر بود که بسبب آن حکاک و اذیت بظر و در آن ایستاده
میشود در آن قسم خاص بظر را انکار دببرند چنانکه در مردان ختنه میکنند تا مرض دفع شود فصل هفتم در انقلاب رحم
و آنرا بلغت انگلشی انورشن آف یوترس میگویند یعنی منقلب شدن رحم مراد از انقلاب اینست که قعر رحم و قاعده آن بجانب
باطن خود از دهن رحم بیرون آید چنانکه بند پاجامه ... منقلب ... در این صورت فندس که قعر رحم است بسوی قدام
بیرون می آید و فم رحم بسوی خلف میرود و مراتب این انقلاب مختلف اند گاهی فندس یعنی قاعده رحم بالتمام بیرون می آید و
گاهی قدری از آن بیرون آید لیکن دهن رحم بجای خود ماند و سبب گاهی پیدایش ولادت این مرض میشود وقتیکه ولادت یکبارگی تشنج فم
شود که از آن دهن رحم بیشتر زیاده کشاده شوند و از قوت تشنج و مدافعت عصب سیمپیتهیک فندس هم همراه طفل بیرون آید و هم وقتیکه
مشیمه همراه طفل خارج نشود و بارحم متعلق ماند که آن را بعض مصلح برای جدا کردن آن قابله قوت زاید صرف کرده آنرا بیرون کند
همراه آن هم فندس از دهن رحم خارج میشود و هم گاهی سلعه در سروس رحم پیدا شود که آنرا بزبان انگلشی پالی پس نامند بعد بیرون
تا دهن آید و از اذیت آن رحم برای دفع کردن سلعه مذکوره بر خود متشنج و منقبض شود درین وقت هم فندس همراه آن بیرون می آید گاهی

فصل ششم در فریسموس زنان

فصل هفتم در انقلاب رحم

بعض رحم و زمانی بالتمام منقلب میشود العلامات چون می‌بینند رحم در جنب یافته میشود بر جائی خود نباشد و گاهی فم
و دهن فرج یافته میشود و چون این مرض بعد ولادت حادث شود و فوراً دیده شود مقدار رحم بسیار بشکل سلعه دیده میشود و اگر
بر آن چند روز یا یک ماه بگذرد مقدار آن کم میشود و چون انگشت در مقعد اندازند می‌بینند رحم بجائی خود نبود و [illegible] بر عانه
بمحل رحم انگشت زده استماع صوت کنند آواز جسم صلب است که از انجا می آید [illegible] رحم منقلب بر یک شکل
سفرجل میباشد که قاعده غلیظ آن بجانب دهن فرج بود و راس صغیر آن بسوی داخل ماند باشد و چون میل اندازند بسیار دور
آن نگذرد انند دهن رحم یافته نشود بلکه جائیکه آن [illegible] منقلب باشد آنجا میل [illegible] دهن منقلب رحم
شده بالا نرود و در عانه و هر دو جانب درد باشد [illegible]
رحم بسیار خارج میشود چنانکه در افراط [illegible] رنگ چهره زرد میشود و
میکشد چنانکه بعد اخراج [illegible] نجاست طاری میشود [illegible] و چون رحم [illegible]
و راه [illegible] میشود العلاج اگر بعد ولادت [illegible] بیمار [illegible]
یک دست [illegible] نهاده [illegible] دست دیگر [illegible] رحم منقلب نهاده
بسوی باطن دفع کنند تا [illegible] بجائی خود [illegible] دهن رحم بجائی خود آید و اگر [illegible] انقلاب [illegible]
تدبیرش دشوار است زیرا که دهن رحم بعد انقلاب جائیکه بوده باشد آنجا تنگ میگردد [illegible]
بهتر است که اول [illegible] قاعدهٔ [illegible]
بود خارج شده [illegible] خالی شده [illegible] آهسته آهسته از انگشت یا میل بجانب
اندرون رد کنند و اگر در یک [illegible] انجام نشود در ایام متعدد این عمل را [illegible] انقلاب [illegible] شود و گاهی
رباط رحم و زیادتی نجاست [illegible] فم رحم [illegible] چنان میباشند که از این تدبیر [illegible]
دشوار بود پس [illegible] ناچار [illegible] دفع کردن اذیت [illegible] از موت است [illegible]
است آنرا یک روز از خیط به بندند و روز دیگر [illegible] تا اذیت برطرف گردد و اگرچه [illegible]
لیکن [illegible] اذیت هم چاره نیست فصل بست و دوم در خروج رحم و آنرا بزبان انگلش [illegible] یعنی خروج رحم
از جائی خود و آمدن آن در حجاب [illegible] و گاهی همه رحم از فرج خارج میشود [illegible] سبب آن [illegible] رباط رحم
که بسبب آن در جائی خود نماند یا زیاده ثقیل شدن رحم است چنانکه در ورم رحم میباشد که بسبب آن رباط آنرا بر جایش
نتوانند [illegible] اسباب بعیده [illegible] سبب آن واقع میشود [illegible] بعد ولادت [illegible]
مشغول کار و بار خانه خود شود و هم زیاده ولادت چنانچه زن [illegible] مبتلا میشوند [illegible]
بار برداری [illegible] زیاده در این مرض مبتلا میشوند و هم [illegible]

از تقطر شدید وقت بسر اتفاقاً میشود و هم از رسیدن صدمه و ضربه و سقوط و از بر داشتن شی ثقیل و از ضعف و کثرت و جبلیه چنانکه
در ورم مزمن آن میشود و یا مسترخی شدن جبلیه بسبب کهنه باشد و هم هرگاه عمق و دهن رحم طویل شوند چنانکه در ورم مزمن آن
و بعض امراض رحم میشود و این مرض بسیار امیگردد العلامات درد و ثقل و ساقین و سرین پیدا شود در دو نشستن کیفیت انقباضی
چنانکه در وقت ولادت بود در رحم یافته میشود و چون از فرود آمدن رحم از جای خود در مزاحمت با معای مستقیم و مثانه میکند
لهذا گاهی براز و گاهی بول محتبس شود و به دشواری خارج آید و مباشرت ناممکن بود زیرا که بسبب شدت قرب رحم در ایلاج
درد شدید میشود و اکثر رطوبات سفید مائی از رحم جاری میشوند چنانکه در ورم مزمن و کس بیمن رحم پیدا شود و بوقت در و حیض
خون بکثرت می آید هرگاه رحم از فرج بیرون آید راه رفتن و ایستادن دشوار میشود و بر دهن رحم از احتکاک لباس قروح و ورم گاه
رحم میشود العلاج زن را بپشت ستان خوابانند پس بعده رحم را بر جایش رسانند بعده امر نمایند که زن بر پلنگ باشد و حرکت نکند
پس بعد ادویه مقویه و قابضه و کس بیمن مثل پلپای استیا ساز شان تک الیشه تا رحم رسانند همچنین رسانیدن آب سرد
و بر پشت زن زدن و جبلیه مفید است پس بعده پارچه نازک با پنبه محتاج در جبلیه نهند بهتر آنست که از جلد یا از غلو لهٔ خرد درست
کرده که آنرا پیسری میگویند در جبلیه نهند تا رحم بر جای خود ماند و بیرون نیاید و ایضاً طوقی از جلد یا از ربر درست کرده
در جبلیه نهند بنحویکه رحم در آن طوق آید و سبب آن از ران بیرون نیاید اگر از این اشیا چیزی موجود نبود بر عانه چنان بند و ش
کرده دهند که اثر بندش و زور آن از بالای رحم شود و نیز زیر رحم چنان مستحکم بود که رحم را فرود آمدن ندهد و بر فرج لنگ
بندند چنانکه وقت آمدن حیض می بندند تا که رحم از فرج بیرون نیاید اندرون فرج ماند و اگر عمق رحم طویل شده باشد آنرا بقدر
زاید بریده و بالای رحم تنگ چه رشیل طلا سازند تا خون بند کند و فتیله بروغن آلوده در دهن رحم نهند تا مندمل شده بند نگردد و
گاهی در این مرض با وطی چنان مسترخی و جبلیه چنان ضعیف و مسترخی و رحم بقدری ثقیل میشود که رحم بعد رسانیدن بمحل خود
باز فرو می آید و بجای خود مستقر نماند پس در این وقت بهتر آنست که دهن فرج را قدری تنگ کرده شود بدین نحو که قدری
سیکس بیمن آنرا از جانب تحتانی از نشتر خراشیده از سوزن خیاطت نمایند تا دهن آن ضیق گردد و رحم از آن بیرون نیاید
و اگر در این مرض اتفاقاً زن باردار شود او را واجب است که بعد ولادت دو سه هفته تا آرام تمام بر پلنگ باشد و هیچ حرکت نکند
و غنیمت داند که وقت صحت آن خود بخود همین است تا که رحم خود بسبب تدارک محل طبیعی خود آید زیرا که از این احتیاط بالضرور خود صحیح
خواهد شد و بعد جمله تدابیر علاج تندرستی از تقویت بدن و خون نمایند تا بسبب حصول قوت رباط رحم قوی شده رحم را بشد
و بسبب آن رحم بجای خود آید فقط

فصل بیست و سوم در میلان و نگون شدن رحم و آن بر دو قسم است یکی آنکه
قعر یعنی قاعده آن بر معای مستقیم افتد آنرا انحنا گویند و دهن آن بر مثانه رود و آنرا انحنا گویند و آنرا ابلغت انگلش ریتروورشن یعنی
نگون شدن بسوی خلف مینامند و عکس آن که قعر بر مثانه رسید آنرا انحنا گویند و دهن آن بر معای مستقیم رود و آنرا انحنا نامید
این بلغت انگلش انته ورشن یعنی نگون شدن رحم بسوی قدام مینامند و در این هر دو صورت مجری اندرونی رحم یعنی بطن آن

رست میباشد و بسبب آن در وقت جماع حس کمتر اذیت میشود و ممکن است که در حالت ن باردار هم شود زیرا که بسبب انقلاب
باطن رحم ممکن است که منی در آن رود و آن سبب حمل سبب آن ثقل رحم است بسبب بود و بسبب آن پیش پس میرود و هم
جانبی ساقط است که آنرا از میلان باز شناسد العلامات هرگاه اسپکیولم انداخته بنبیند در صورتیکه فم رحم معائی مستقیم
باشد بشکل تمام رحم خلاف مشانه یافته میشود و چون بوقت انگشت در معائی مستقیم انداخته احساس کنند صلابت فم رحم
از ان بشکل سلعه محسوس میشود و هرگاه دهن رحم به معائی مستقیم و فم رحم بمشانه آید درین وقت چون بر عانه فشار کنند مثل
در عانه محسوس میگردد و دهن رحم بذریعه اسپکیولم به معائی مستقیم پیدا شود العلاج علاجش آنست که رحم را بجایش آرند لیکن اگر بسبب
غشائی آبدار میلان شده باشد درین صورت آوردنش بمحل خودش بسیار دشوار میباشد زیرا که رحم بغشائی مذکور مربوط است
چنانکه در تشریح گفته شد لیکن بهر حال بطور امتحان رحم را بجائی آن آرند زیرا که از تحریکی که در آوردنش داده میشود گاهی
بورم غشا هم نفع میرسد پس اگر بذریعه انگشتان آوردن رحم بجای وی ممکن نباشد رحم بسبب ورم خود از جای خویش حرکت کرده
باشد درین وقت میل خاص را که در ولایت برائی اینکار ساخته اند در دهن رحم انداخته رحم را راست کنند چون رحم بجائی خود آید
آنچه در خروج الرحم تدابیر برائی استقرار و حفظ رحم بجای خود نوشته شده اند آنها را درینجا هم استعمال آرند تا در جای خود ماند و چون درین وقت
ضعف و کمزوری زیاده میشود لهذا تقویه جبلی از خوراندن اغذیه مقویه و نوشانیدن ادویه مقویه مثل کنند
کنین با ادویه تلخ مثل نقوع قصب الذریره مبارک نوشانند فصل بست و چهارم در اعوجاج رحم آن بر چند صورت است اول
آنکه دوتا شود یعنی فم رحم معائی مستقیم و این اعوجاج صورتهای دیگر اکثر میشود و این را ریتروفلکشن گویند دوم آنکه فم رحم
بر مشانه رسد و این را انتی فلکشن گویند سوم آنکه فم رحم رباط جانب یمین افتد رباط جانب یسار مسترخی شود چهارم آنکه
رباط جانب یمین مسترخی شود و فم رحم رباط جانب یسار افتد و در بهر حال تعوج رحم را میلان هم لازم است هم در هر صورت اعوجاج در قطن
الم پیدا میشود و بسبب سبب بیا سبب دهن رحم یا تهاج خون حیض در ان باز میگردد
باشد ثقیل شود و گاهی بعد سقوط حمل عضلات آن مجتمع میشوند بلکه بعض کم بعض زیاده منقبض میگردند درین وقت هم رحم
اوتعوج میشود و هم هرگاه بعد ولادت طبیعی زن از پلنگ خود برخواسته مشغول کار و بار گردد درین وقت هم این مرض پیدا میشود
زیرا که درین وقت جنین هم مسترخی و رحم هم ثقیل میباشد هم هرگاه مثانه و هم بالای پس پیدا شود و بسبب آن رحم ثقیل شده
میگردد و هم بسبب ضعف و کمزوری رحم هم این مرض پیدا میشود چنانچه اسباب ضعف رحم که این مرض پیدا میکنند
همچنین ضعف را که بسبب کثرت جماع است ضعف میباشد حالت میشود و هم بسبب کثرت مباشرت رحم کمزور
ضعیف میشود و از ان این مرض پیدا گردد و هم ورم غشائی آبدار رحم این مرض حادث میشود العلامات در هر صورت اعوجاج
درد در عانه و بمحل و دوری و در ساقین محسوس میشود لیکن چونکه در ساقین بسبب انضغاط اعصاب میباشد لهذا بقدر انضغاط
در آنها الم زیاده میشود و هرگاه رحم در پیش کج شود در ساقین بول بسیار میباشد و چون در پس بسیار بجانب راست کج شود

پس در هر جانب که کج شده باشد در ساق همان جانب درد زیاده و طویل میباشد و در ساق دیگر کم بود و چون بسوی معای مستقیم
کج شود بر معا ثقل محسوس میشود و براز بدشواری می‌آید و آید چنانکه درپیش درد میشود خصوصاً هرگاه براز سخت آید زیرا که درین وقت
رحم بالقهر متورم میباشد پس هرگاه از آمدن براز متضرر میشود در رحم متورم درد زیاده میگردد و همچنین مثانه درین مرض متضرر میشود از ان
بول بعسر آید یا محتبس شود یا بتقاطر آید اما هرگاه فم رحم بر مثانه افتد اذیت وقت بول زیاده میشود چنانکه بر وقت افتادن آن بر معا
اذیت وقت براز زیاده میگردد و هرگاه درین حالت حیض می‌آید پس چونکه فم رحم کج است اکثر خون در فم رحم می‌ماند و از ان کمتر خارج میشود
لهذا کرب و اضطراب و درد زیاده بود و قطره قطره وقتی خون می‌آید و وقتی محتبس گردد تا اینکه مقدار کثیر از ان در فم رحم مجتمع گردد
درین وقت در آن تشنج پیدا میشود و بسبب آن تشنج خون کثیر خارج گردد و این تشنج با درد شدید میبود چنانکه وقت ولادت میباشد اما
هرگاه خون خارج شود تشنج و درد هر دو رفع میشوند پس بجای احتباس باشد و کثرت جریان آن هر دو موجود میباشند چون در وقت حیض
منقطع میشود پس تا آمدن حیض ثانی سیلان آن باز در رحم میماند و بسبب آن بسیار ضعیف میگردد و هر چند درین مرض استقرار حمل شده
است لیکن پاره رحم و مریض [illegible] در رحم کمتر میشود اگر اتفاقاً بارور شود بعد چند روز حمل ساقط میگردد و درین مرض
زن بسیار ضعیف میشود و از اعراض [illegible] انقباض رحم [illegible] منضج الطبع میباشد العلاج بهر نحو که
ممکن باشد رحم را بجایش [illegible] هر دو وجه شود است اول بسبب [illegible] سابقاً دوم اینکه هرگاه فم رحم کج شده
می‌افتد [illegible] رفع میشود و ازین سبب چون [illegible] بجایش آورده باز میگذارند بود
مذکور [illegible] ضعیف [illegible] چون راست کردن محتاج است باینکه قبل آن دانسته شود
که کدام طرف کج در آن [illegible] افتاده لهذا اطبای ولایت [illegible] آن میلی خاص ساخته اند که [illegible] است
چون آن میل [illegible] بشتابی [illegible] میل [illegible] از دخول میشود که آن طرف که افتاده است در خلاف جهت
آن [illegible] پیدا [illegible] که فم رحم [illegible] میل [illegible] را انداخته تا فم رحم [illegible] راست گشته درین وقت
[illegible] باشد بعد داخل کردن میل مذکور انگشت در معا داخل کرده از ان [illegible] راست کردن اعانت نمایند اگر بر مثانه
افتاده باشد بر عانه دست نهاده از ان [illegible] اگر بجانبین هر پا افتاده باشد بر هر پهلوی عانه که اعوجاج در آن جهت
باشد دست نهاده [illegible] راست کردن رحم معین شوند و چون رحم راست شود مریضه را امر فرمایند که بر پلنگ مستلقی اند و حرکت
نکند و بعده ادویه قابضه [illegible] خصوصاً [illegible] استعمال آرند و اگر ازین تدبیر رحم راست نشود یا بجا
بعد راست کردن نماند درین وقت میلی خاص که [illegible] پیسیری که ترکیب نهادن آن در فصول سابقه نوشته شده در آن
اندازند و همچنین هرگاه درین حالت درد [illegible] شود درین وقت [illegible] پیسیری را در رحم نهند تا خون بخوبی جاری شود و
باید که [illegible] شود اما اگر از نهادن آن درین وقت درد زیاده شود [illegible] و چون درد [illegible] قطع شود باز پیسیری مذکور را در رحم
نهند [illegible] اتصالات [illegible] اما چون درین حال رحم بعد داخل کردن پیسیری در درد [illegible] پیدا میشود لهذا باید که بعد داخل کردن

پیسری مذکور شیاف از پلپاسی اپوفایده و چناک از فرون و باذور نا شیاف درست ساخته در جهت فرج رحم نهند بعده هم
شکایت که پیدا شود از کشش نمایند مثلا اگر بول محتبس گردد یا خال تا نا طیر بر آرند و چون براز محتبس شود بذریعه حقنه الات
بر آرند و چون غشی و تشنج از عوارض ختناق رحم زیاده شود در آن وقت آنچه برای آن نافع است باستعمال آرند باقی بعلاج تندرستی انجم
مکرر نوشته شد بعمل آرند فقط فصل بیست و پنجم در سرطان الرحم که آنرا بزبان انگریزی کنسر گویند و اکثر این مرض بر
فم رحم یا عنق رحم حادث میگردد و گاهی در قعر رحم هم پیدا میشود و همچنین بعد گذشتن سی سال از عمر عارض میگردد و پیش از آن
کمتر میشود و خاصة در وقت انقطاع حیض از چهل سال تا پنجاه سال از عمر طبیعی است و زنیکه اولادش زیاده شده باشد اکثر مبتلا باین مرض
میشود و سبب حقیقی آن محقق نشده لیکن این مرض اول خاصه در سه کس یعنی رحم یا در غشای عضلی آن یا ماده طبیعی
از قبیل آن ماده مذکور در تمام جا از بدن دیده میشود و چون ازین ماده ورم مذکور پیدا میشود و در جایکه ...
که ابتدا از یکی ازین سه شده یا غشای عضلی زیرا که ماده ... باین طور که در آن ...
زبان انگلش سل ... ورم مذکور اول بسیار صغیر بود پس کبیر گردد و اندرون آن سیلهای کثیره پیدا میشوند که ...
دیده میشوند و چون این جسم غیر طبیعی در لحم طبیعی پیدا میشود بسبب آن لحم طبیعی فاسد و خراب میگردد و این جسم غیر طبیعی هم بسبب نیافتن
غذای خود فاسد میشود و مرده میگردد و درین وقت قرحه هم میشود و از آن آب فاسد جاری میگردد و چون این آب فاسد در لحم میرسد بسبب آن
فساد لحم روز بروز زیاده میگردد و العلامات چون در اوایل مرض بذریعه سپکیولم بینند یا از انگشت احساس کنند ...
صلابتی مثل غده محسوس میشود و این صلابت روز بروز زیاده میگردد و در صلابت مذکور ارتفاع و انخفاض پیدا میشود ...
آن ... یافته میشود و رحم از جای خود حرکت نمیکند و این عدم حرکت یا بسبب انضمام با ورم سرطان بود یا
ورم غشاهای آبدار رحم باشد بالجمله ازین علامت ظن غالب حاصل میشود که سرطان پیدا شده ... علامات ...
مذکور صورت آکل پیدا میشود یعنی جا بجا در لحم بعضی از آن خورده و خالی و بعضی از آن موجود دیده میشود لیکن آنچه در رحم ... باشد
ملائم مثل اسفنج پیدا شده و کبود رنگ ... محسوس میشود و از رحم آب متعفن بدبوی فاسد گاهی برنگ نخودی و گاهی زرد و گاهی ...
گاهی سیاه جاری میگردد و بدبوی چنان شدید میباشد که مریضه هم بران صبر نتوان کرد و چون لحم اندرون رحم را مس کنند از آن
خون جاری میشود و گاهی دفعة خون کثیر از رحم خارج میشود چنانکه در افراط طمث می آید و این وقت ... میشود و در
درین مرض سوزش بسیار میشود که ... و گاهی ... محسوس میشود و در آخر مرض درد چنان شدت میکند که ...
در آن سکون نمیشود و چون این مرض در تمام رحم بود درین وقت غشای آبدار آن متورم میشود و بعد از آن غشای
سیاسی رحم غشای بیرونی مثانه ... و متورم میشوند و چون مرض شدت کند طبیعت مریضه از اعتدال برگردد و غذا ...
و تهوع و قی شدت کند و ریاح در شکم بکثرت پیدا شوند و از طعام نفرت میشود و غم و هم و دل تنگی انضمام ... و روز بروز ...
زیاده میگردد و رنگ چهره ... میشود و سیاه میگردد و بسبب قلت خون و چون ... از آن در خون سمیت هم عارض میشود ...

یا کمتر آید از شدت جریان خون و کثرت سیلان مواد و شدت وجع مریضه بروز ضعیف شده میمیرد یا از ورم غشای ابدا
هلاک میشود بالجمله این مریضه از اول مرض تا وقت هلاکت تا دو سال درین مرض مبتلا میماند العلاج علاج حقیقی آن نیست لیکن
برای تقلیل اذیت علاج اعراض آن میکنند مثلا برای رفع ضعف و کمزوری اغذیه جیده و ادویه مقویه میخورانند تا قوت محفوظ ماند
و چون تموج و قی شدت کند نایتریک میوریاتک ایسد دایلوت یا هائیدروسیانک ایسد دایلوت همراه آب ساده بنوشانند تا قی کم شود
و کشنیز کشت بلادونا با آب حل کرده بر معده ضماد سازند ضماد غلیظ و بالای آن پارچه ضمیر انداخته بر آن آب سرد چکانند که ازین تدبیر هم
گاهی قی بند میشود و جلغوزه یا دو آیل کاربالک ایسد و پلماس استیشیل ده گرین با آب بنوشانند ایضا الما گالک ایسد دوازده گرین
سلفیورک ایسد ... پانزده قطره تنکچر ... نیم درام سرپ پاپاور یعنی شربت خشخاش ولایتی یک درام آب ساده دو
اونس بقدار دو ... شش شش ساعت بنوشانند تا خون بند شود ایضا الما پارچه صاف یا پنبه مخلوط با گلیسرین و تنکچر ... برابر
مساوی بونا تر کرده بر دهن رحم نهند یا مانع نک ایسد یا روغن کوکو حل کرده از آن شیاف ساخته بر دهن رحم گذارند و برای رفع بد بوی
رطوبات سائله کاربولک ایسد نیم درام در بیست اونس آب حل کرده از آن زراقه سازند و بر وقت تزریق سرین مریضه بلند باشد
ایضا الما نک کلورائید بیست گرین در بیست اونس آب حل کرده زراقه نمایند ایضا الما پتاس پرمنگناس از بیست گرین تا چهل گرین
در بیست اونس آب حل کرده از آن زراقه نمایند و چون بعد استعمال آن که دیگر آب زهم حی پدید بود از آن بد بوی مریضه لاحق
نشست و دیگران نباشد لهذا بهتر است که بعد زراقه خال ساییده در خرقه کوچک پر کرده در دهن ... نهند تا آمدن بد بوی
مانع شود در مرهم ایمی اودوفارم ... سفید است صفت ایمی اودوفارم یک درام با یک اونس مرهم روغن یا روغن کوکو حل کرده
... بر پارچه یا پنبه آلوده بر دهن رحم گذارند که از آن درد و بد بو هر دو کم میشوند و برای تسکین درد اول هائیدریت کلورال
بیست گرین تا سی گرین همراه آب پودینه ... دو اونس ... بنوشانند وقت شب تا خواب آید و در اوقات دیگر مارفیا چهارم حصه
گرین با آب حل کرده ... زراقه ... در بیست چهار ساعت یکبار ... جلد از جانب ... بدن ... ساخته ...
بعد آن در دو ماه اجازت است که مارفیا موجود نباشد کلارودین از بیست تا پنج قطره تا سی قطره همراه آب ساده که دو اونس باشد
و اگر کلارودین هم میسر نشود این دوا نوشانند ... مارفیا میوریاس بیست قطره تنکچر کلارفام ... سی قطره تنکچر کنبس انڈیکا
یعنی تنکچر بهنگ هندی هشت قطره ... همراه ... سلفیورک چهل قطره ایسد هائیدروسیانک دایلوت
چهار قطره تنکچر ... سائمیس یک درام آب ساده دوازده درام که یک نیم اونس بود باهم خوب حل کرده وقت شب بنوشانند و
گاهی از نوشانیدن افیون یک گرین ... یعنی شوکران دو گرین بلادونا نیم گرین هم درد راحت میشود ایضا الما
... هائی سائمیس پنج گرین کافور ... گرین از آن دو حب بسته وقت خواب بخورانند و همراه آن اسپرٹ کلارفام یعنی
کلاروفارم بیست قطره تا سی قطره همراه آب پودینه یک دو اونس باشد بنوشانند ... این مرض ...
مستقیم باشد ... علاجش فرمایند ... هر مرض ... اگر ... بول ...

بیرون آرند فقط ذکر فصل بیست و ششم در بواسیر و توثه که بر فم رحم پیدا میشوند این مرض در ورم خصیه
و ورم رحم و وقت یا دق اختلاط خون در رحم پیدا میشود و هرگاه رحم یا خراش بر میوکس ممبرن فم رحم انتشار در آن وقت اکثر عروق
گرد جراحت بوند و ضیق و در انشده صورت بواسیر پیدا میکنند گاهی میوکس ممبرن ملایم و کثیر المقدار و متورم شده در آن صورت
توثه پیدا میشود و این را بزبان انگریزی پالی پس نامند و آن اگرچه بواسیر نیست لیکن بصورت بواسیر میباشد العلامات این
مرض مذکور محسوس میشود و وقت در وقت حیض از آن خون کثیر جاری میشود مثل افراط طمث و در میان اوقات در وقت حیض اول
ثانی آب سفید جاری میماند العلاج اگر ورم باشد علاج رحم و اگر ورم خصیه بود علاج ورم خصیه اگر ورم رحم بود علاج ورم رحم
نمایند و علاج عام این است که هرگاه رحم منباشد از آن نمک ابیض روغن کوکو شیاف درست ساخته فرزجه بر رحم نهند که از آن نفع
زاید حاصل میشود و اگر رحم هم باشد شیاف از لیپاسی ایوڈائیڈ ملاک با روغن کوکو درست ساخته استعمال آرند و هرگاه پالی پس
باشد یعنی بشکل توثه بود آنرا از اصل کاستک نقره داغ دهند تا گوشت مذکور بریده شود و اگر بعد آن مرض زائل نشود و در آن
خون و گوشت زیاده بود چنانکه مستعمل بذریعه قلم که بر سر آن پنبه محلول بسته بود بر توثه مذکور طلا سازند تا جمیع عفونت و تقویت
را از آن دور سازد و جسم مذکور خشک شده بریزد فصل بیست و هفتم در نفخه رحم و درین مرض در رحم هوائی کثیر پیدا شده منتفخ میگردد
و این مرض اکثر از حمل مشابه میشود و آنرا انگریزی فزومیٹرا یعنی نفخ آف یوٹرس مینامند یعنی زیادتی مقدار رحم بسبب زیاده شدن هوا
در آن بسبب گاهی حمل مستقر میشود و چون یک دو ماه بر آن بگذرند او و هم که بسبب حمل بیرون آید و در بیرون رحم نیاید
همانجا خراب فاسد و عفن میشود و بسبب فساد و عفونت آن هوا پیدا گردد و گاهی بعد سقوط حمل قدری از مشیمه باقی مانده قبل
خروج آن رحم و دهن رحم بند شود و بسبب آن قطعه مشیمه که در رحم مانده فاسد و عفن شود و از فساد و عفونت آن هوا پیدا میگردد و گاهی در ورم
میوکس ممبرن رحم هرگاه فم رحم بند شود و آب از آن جاری نشده متعفن گردد و از عفونت آن در رحم هوا پیدا میشود و بعض اطبا میگویند که ممکن است
که میوکس ممبرن رحم هم خود هوا پیدا کند چنانکه در معاقی رحم دیده میشود که گاهی باطن مریضه بسیار منتفخ میگردد و با صفیر میگردد و آنگه
ریاح از دهن یا مقعد خارج شود لیکن این مرض بدرجه ثبوت کامل نرسیده چه ممکن است که باسباب دیگر هم این انتفاخ شده باشد العلامات
سختی برجانب محل رحم از خارج محسوس میشود لیکن چون انگشت بر آن زده صوت را بشنوند آواز جسم پر هوا می آید و آواز جسم صلب نباشد
چنانکه در حمل مسموع میشود و بهتر از این علامت فارقه در میان حمل و این مرض نیست و چون انگشت اندرون فم رحم داخل کنند احساس کنند
و از خارج رحم حرکت کرده رحم را حرکت دهند مثل سلعه بر دو بالا حرکت میکند و دانسته میشود که رحم است و در بعضی در این مرض بسیار
و از این سبب بینندگان میدانند که حمل است و چون گاهی درین تشنج هم میشود و از این سبب مریضه و دیگران میدانند که جنین
حرکت میکند و گاهی چنان رحم منتفخ شده بالا میرود که صورت حمل کامل الا ... بولادت مشابه میشود و چون انتفاخ
رحم زیاده شود در تنفس مریضه عسر ظاهر گردد و بر اعضائی بطن مثل گرده و مثانه و معاء مستقیم ضغط پیدا شود و از انضغاط این اعضا اعراض
موافق ضرر عضو پیدا میشوند مثلاً از انضغاط گرده بول کم پیدا میشود و از انضغاط مثانه بول بشدت می آید و از انضغاط معاء مستقیم در آمدن براز

اذیت ظاهر شود العلاج اصل علاج اخراج هوای مذکور است و برای آن بهتر آنست که میل خاص بر انبکار که در آن مجری برای
خروج هوا میباشد در رحم اندازند تا بذریعه آن هوا خارج شده صحت گردد و در صورت نه موجود بودن میل مذکور روغن تارپین بر شکم مالند
و از ده تا بیست قطره روغن تارپین همراه آب پودینه بخورانند و نوشانند ایضا بخورانند ادویه که رحم را قوت داده مجتمع سازند که بسبب تجمع و قبض
رحم و برجم گشاده گردد مثل رگت و سماگه و ساعت آخر اگر بنوشانند بعد زوال مرض خروج ریاح علاج تندرستی نمایند و منزال ایشان مثل
سپید انگلی شده ادویه تلخ مثل جنتیانا یارک و قصب الذریره نوشانند فصل ۲۸ بیست و هشتم در ریاح الرحم و تابعین نانیان
پیدا شود که در رحم ریاح پیدا شوند و آنها حرکت میکنند بسبب حرکت و غلظت آنها جابجا اذیت و زیادتی مقدار محسوس میشود
و بعضا گویند آن بسبب ریاح است از عدم قبول استدلال میکنند و بر تحقیق اطبای انگریزی انست فی الحقیقت این سبب غلط است اسم این مرض غلط است
چونکه پیچیده بالخصوص نون فتح تای هندی و سکون یای فارسی و ضم جیم فارسی و سکون واو و فتح میم و سکون یای حطی یعنی سلعه که پیدا
و ناپیدا گردد بسبب تشنج عضلات شکم از جهت آن گاهی بعد یک ساعت زمانی بعد یک روز و وقتی بعد یک ماه یا یک سال میشود
سبب تشنج این تشنج میباشد خواه در یافرغم واقع شود یا در عضلات طولانی شکم یا در جمله عضلات شکم واقع شود و بسبب آن سلعه شکم
شده ظاهر آید پس همین بر طبق له ها تشنج از پیرهم ظاهر محسوس میشود و گاهی نی را اندرش جیرلی زیاده میباشد قطعا از شکم بطن بسبب
تشنج همین است مشابه میشود و گاهی از زیادتی شحم در پرده و موسم بار شکم این مرض میشود زیرا که چون شحم مذکور هم پرده و اسعاء ضعیف
و گاهی هم امعائی که پرده شکم کوچک زیر یافت است می آید از آن تشنج حادث میشود و زیادتی و بر آمدگی بصورت سلعه پیدا میشود و این تشنج
گاهی بسبب اذیت رحم و گاهی بسبب اذیت و درد تخم خصیه میشود و تشنگی اذیت آن به مانع و مخاع میرسد مثلا هر گاه در رحم و خصیه فساد
پیدا میشود خواه بسبب ورم یا بسبب پاس آلماس یا از آن رطوبات سائل جاری بود یا رحم نگون شده بجانب تحت میل کرده
باشد یا کج شده باشد در آن وقت اذیت آن چون به مانع و مخاع میرسد از آن تشنج پیدا گردد بالجمله این یادی خاص گاهی چنان که بچه
گذشته بچه طفل میباشد و گاهی از آن هم زیاده بود تا اینکه صورت خاص حمل از آن پیدا میشود و مریضه بیننده گان میدانند که زن
باردار است و گاهی این سلعه از یمین بجانب یسار و گاهی از یسار بجانب یمین میرود و گاهی در محل خاص قائم ماند و در این وقت مثل
سلعه دوری کند که شدید یا حمل مشتبه میشود و گاهی از لمس و آن هیچ اذیت نشود و گاهی چنان درد شدید بود که مریضه تاب
ندارد و گاهی از زایل دن شکم سلعه مذکور بالتمام پدید میشود و بعد زمان بسیار یا یک ماه یا یک سال باز ظاهر میشود و چون این مرض از
شکل هم با ورم او دوری نیز او مشابه است حتی که در علاجش بعضی از داکتران کاملین هم گمان ورم او دوری نشتر داوند و بعد نشتر
هیچ نیافتند لهذا ضرور است که برای تفرقه از آن هر دو بعض امور قرار داده نوشته شوند که بر وقت تشخیص بکار آیند و آن اینست که هر گاه
بر این سلعه ساجد بود در آن از انگشت زدن آواز هوا مسموع میشود بخلاف حمل و ورم که در آن هر دو بر محل رحم آواز جسم مصمت آید
زیرا با شحم بود و در این وقت اسیار وقت تشخیص واقع میشود چه در این وقت آواز مرض و حمل و ورم یکسان بود یعنی صدای جسم مصمت آید
لهذا در این وقت تشخیص ادویه بیهوشی کلوروفارم بو کنند پس اگر مرض است بعد بیهوشی چون تشنج زائل شود پس اگر سلعه مذکور است

فوراً نا پدید خواهد شد و اگر ورم رحم بود در عالم بیهوشی هم موجود بود و ایضاً چون مریضه را بر هیئت استلقا خوابانند مقام ظهر
کمر او تشنج مثل تشنج که از محسوس شود و ظهر کمر از فرش ملاقی نگردد بلکه مقوس بود که دست بر آن سیر دود در ورم رحم این علامات
نبود و چون باین علامات مرض مشخص گردد توجه بسوی اسباب کرده شود معلوم خواهد شد که در جریان طمث آن فساد خواهد بود مثل آنکه
حیض نمی آید یا بقلت می آید یا بدشواری می آید یا در میان ماه هر دو حیض سیلان رطوبت سفید از رحم جاری اند و طبیعت مریضه از
اعتدال خارج باشد و کمال ضعیف شود و طعام بخوبی هضم نگردد و دیگر اعضایش مثل جگر گرده و معا کار خود بخوبی نمی‌کنند
مثلاً از خرابی جگر صفرا خارج نشود و از خرابی معا براز بدشواری آید و از خرابی گرده بول صاف نباشد بلکه کدر و سفید بود
چنانکه وقت پیشاب کردن رنگ سفید پیدا شود نورالجیا یعنی درد عصبانی در یک پا و یا در ظهر یا در کمر یاد وار یا قی بیشتر و العلاج
اول تفحص سبب کرده بعلاج هر یک بپردازند مثلاً در ورم رحم و در مرض خبیثه علاج ورم رحم و علاج ورم او و دری و در سیلان علاج رحم
تدبیر آنها و در احتباس حیض تدبیر ادرار آن چنانکه بجای خود مذکور است نمایند و این اعضا را به اعتدال هر یک آرند من بعد علاج تشنج
نمایند مثل اینکه لیسه یا ثی بارده که معانی باشد مثل سیور اکت لیسه دالیلوث و ادویه تلخ مثل نقوع بارک قصب الذریره و شین
نوشانند و اگر قبض بود از نوشانیدن مسهل خفیف مثل [illegible] کلمبو یا شیر خشت یا از حقنه طبع کشا نیه من بعد تشنج بالشی فرمایند تا
تشنج کم شود و بذریعه زنجیر برقی تقویت عضلات شکم نمایند تا تشنج دفع شود و در آب نیم گرم که در آن نمک محلول بود نشانند و مریضه را
بخوبی فهمانند که مرض تو اصلی نیست بلکه بسبب فلان فلان مرض است و وقتیکه آن برطرف شود این شکایت خود بخود دفع خواهد شد
تا او را یقین واثق از صحت خود شود چه از این امر علاج مدد کامل حاصل شود و اینچنین از تغیر و تبدیل آب و هوا فایده کثیر حاصل شود
و در همه احوال غذای مقوی خورانند و دل مریضه را مسرور و مشغول دارند تا از خیال مرض خود مغموم و دل تنگ نشود و فقد ذکر فصل
بیست و نهم در اختناق رحم و آنرا بزبان انگلش هستیریا یا هستیری [illegible] بسکون حمله و کسره [illegible] هندی وسکون یای مثناة
تحتانی و کسره رای مهمله و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف گویند یعنی مرضی که بشرکت رحم افتد لیکن این مرض الازم نیست که
رحم همیشه بود بلکه اکثر بسبب شرکت رحم میشود و گاهی از اذیت اعضای دیگر هم حادث میگردد لهذا مردان هم عارض میشود لیکن
ایشان هم زیاده مباشرت با زنان خواب کم و مشقت زیاده نمایند تا اینکه دماغ شان کمزور شود پس در ین مرض مبتلا میشوند
اتفاقی الواقع اکثر بشرکت رحم میشود پس هر مریضه که ضعیف باشد و دماغش کمزور بود خواه بسبب استعداد موروثی یا بسبب امراض
یا بسبب مشقت و دیگر اسباب که مذکور خواهند شد مستعد بود برای قبول کردن تاثیرات امور نفسانیه از قبیل خوشی و غم و خوف
و غضب و غیره او را این مرض زیاده عارض میشود چنانکه بسبب تهییج اعصاب و جماع و امراض عصبانیه پیدا میشوند بالجمله
این مرض بصورتهای مختلفه کثیره پیدا شود اکثر باد وار حادث میشود و همراه او دوار گاهی در اول و گاهی در آخر دوره بول کثیر می آید
و گاهی اذیت یا حرکت غیر طبیعی قریب خصیه الرحم میسازند یا از قراقر مثل آواز مشک در آن [illegible] هر دو موجود بود [illegible]
مسموع میشود و اکثر قبل دوره مریضه احساس میکند که چیزی مثل غلوله از ناف برخاسته بالا میرود چون تا گلو میرسد بیهوش میشود

وگاهی تنفس گلو تنگ میگردد و بعد انتقال گاهی بتشنج مشابه بصرع وگاهی مشابه بتشنج کاتالیپسی که بعربی موسوم باسم جمود است میشود
و ازان بیرون می آید چنانکه در بیان تشنج هستریکل کانولشن نوشته شده و بهم یک قسم هستیریا هست و بعضی از اقسامش این است
که در آن چیزی فرق واقع میشود و بعضی از اقسامش آن است که در آن مریضه خود را بتمارض بصورت مریضان امراض دیگر مینماید
و سبب بعید در آن این است که دماغ بخوبی غذای خود نیابد بسبب اینکه او را مهلت آرام میسر نشود و بسبب افکار یا بسبب
اشتغال آن در اشتغال درین صورت هر چند قوت در آن میرسد لیکن او را مهلت میسر نمیشود که ازان غذائی خود گیرد لیکن این سبب
را هر کس نمیداند اما از اسباب ظاهرش این است که زن بکار خانه مشغول نماند بلکه در خیال و فکر وصل مرد خواه آن شوهر بود یا غیر شوهر
باشد و در رنج و هجر مبتلا ماند یا نخواهد که با کسی نکاحش واقع کرده شود لیکن آن بسبب موانع میسر نگردد و بسبب آن غمگین و رنجور شود یا
جوان بود و خواهش مرد کند لیکن مرد میسر نشود و بالجمله مبتلا بودن زن در کیفیات نفسانیه و باز ماندن آن از راحت و آرام سبب
ظاهری برای ضعف دماغ است و چون دماغ ضعیف میشود همه اعضا ضعیف میشوند که یکی ازان رحم هم است پس آنهم مستعد
برای امراض خصوصاً احتباس طمث یا بعد آمدن حیض یا افراط طمث یا سیلان رطوبت از رحم میشود و بار یکی این امراض از آفت
رحم این مرض پیدا میشود وگاهی از استعداد موروثی مبتلا درین مرض میگردد العلامات علامات دوره در بحث تشنج هستریکل
کانولشن مذکور شده و اینجا هم قدری بیان آن در بیان دوره شده لیکن آنچه از فساد حس واقع میشود در آن گاهی اول حس زیاده میشود
وگاهی کم گردد اما وقتیکه حس زیاده شود در آن بر سر از مس درد میشود وگاهی بر ظاهر محل معده یا بر سر انثیین یا بر تمام شکم بمقابل
رحم یا بر کمر یا بر فقرات ظهر یا بر دست یا بر پا درد محسوس میشود و از مس کردن بدست درد زیاده میشود وگاهی زیادتی درد بجائی میرسد
که اگر اراده مس کنند مریضه خائف شده دوری میکند و نمیخواهد که کسی محل درد مس کند و چون غور کنند سبب درد و قسم ورم در آن
ظاهر نبود و هرگاه حس کم میشود گاهی بجائی میرسد که اگر سوزن در جلد دست و پا خلانند ازان متاذی نمیشود لیکن یاد
حس نقصان حس گاهی دو زیاده در جانب یسار بدن ملاحظه یابند و در جانب یمین کمتر ظاهر میشوند و سبب آن تحقیق نشده وگاهی در چشم جانب
یسار چون هیچکس می بیند آن زن غور و مس کنند ازان متاذی نمیشود وگاهی درین مرض از فساد ... خواهش خوردن اشیا
ردیه میکند حتی که گاه گاه موی سر خود را کنده میخورد و چندان میخورد که چون بعد مردنش وقت تشریح معده آن را شق کنند ازان
غلوله کبیره از موهای سرش یافته میشود زیرا که موها هضم نمیشوند و بسبب گردش معده همه یکجا شده بصورت غلوله
می آید وگاهی میگوید که مرا خواهش خوردن مطلقاً نیست و بظاهر هیچ نمیخورد و میگوید که من هیچ نمیخورم و بدون خوردن زنده
میمانم لیکن خفیه میخورد و میخواهد که خود را ضعیف و بحال خراب کرده بدیگران بنماید و او را خوش آید که دیگران بگویند که حالش
بسیار خراب است و برای آن گاهی زخم در بدن خود پیدا میکند وگاهی در چیزی خود سنگ انداخته میگوید که از مثانه من سنگ
می آید و علامات قسم ثالث که در آن مریضه خود را بتمارض مریض کرده بدیگران بنماید اکثر بامراض معدوده تمارض میکند اول
احتباس بول دوم سنگ مثانه سوم ورم غشائی آبدار چهارم ذات الجنب پنجم مرض سل پس زیاده تر از مردان و زنان مبتلا در مرض

هستیریا و دعاوی این امراض میکنند تا در آخر جنون بتها خود را مبتلا باین امراض پندارند رفته رفته این خیال …
و بسبب آن امراض مذکوره پیدا میشوند و گاهی میگوید که راه معده من بسته است چیزی از آن بمعده فرو نمیرود و گاهی میگوید
که در حلقم گلوله بسته است و از سر می آید چیزی خورده نمیشود و گاهی میگوید که در شکم من سلعه پیدا شده و گاهی بیمار در کفها و پنجه یا
یک جانب بدن شده و گاه انکر تا قدمین بستر خاطر ظاهر میکند و گاهی مرض … و گاهی اذیت و مرض ساق ظاهر میکند و
بهر مرضی که تعارض میکند بسبب یاد فی فکر و خیال اذیت در آن عضو پیدا میشود و بعضی مذکور مریض میکرده و گاهی …
بر سر ظاهر میشود و با من بخوبی که ساعت دو ساعت سر میآید و باد و ار آید و باز دفع شود و گاهی نفس بصورت زبون و گاهی …
و گاهی … گاهی نفس متعب و گاهی … کند که طفلان را حاصل میشود و گاهی فواق و گاهی احتباس …
و استسقین میکنند پیدا میشود و این علامت اکثر درین مرض یافته میشود و چون هستیریا باین صورت میشود مریضه میگوید
که مرا از آن بسیار اذیت میشود و غرض ازین کلام و اظهار آن بود که تا دیگران متاسف شوند و برآن ترحم …
ظاهر کنند و اظهارست مرضی طبیب حاذق بغور دیدن صورت مریضه و شنیدن کلام آن میداند که اینکس مرض هستیریا
مبتلاست چرا و میداند که صورت خاص مریضه درین مرض چه میباشد و بدانکه اکثر هیئت مریضه درین چنان بود که پلکهای بالا
بر پلکهای پایین افتاده باشد و شفتین بالا قدری طویل و کشیده میباشد و چون کلام کند چشم راست ناکرده متوجه میشود و جواب
کلام تمام نمیدهد بلکه برلا ونعم اکتفا میکند یا کلام بکمال آهستگی و پوشیدگی مینماید و برخلاف عادت اهل صحت خود کلام
میکنند و آنچه اظهار شدت مرض و اذیت خود میکنند ظاهر مرض چنان شدید نبود و از شرم … دانسته میشود که این بیان …
بسبب هستیریاست العلاج علاج وقت دوره در تشنج نوشته شده از آنجا بینند و علاج نمایند یک تدبیر متعلق وقت دوره
اینجا نوشته میشود که هرگاه بیهوشی بظاهر زیاده و تشنج کثیر بود و تنفس بدشواری گرفته باشد درین وقت دهن و بینی علیله را بقوت
بند کنند تا هوا مطلقا اندرون نرود و چون ازین تدبیر … تشنج برطرف میشود و بعد … فریاد میکند که بگذارید و الا
جان من میرود آن زمان دهن و بینی را واگذارند و بدانند که تشنج رفت و مریضه بهوش آمد … در تامل
در اسباب مرض کنند پس اگر امراض رحم یافته شوند علاج هر مرض موافق آنچه در ذیل هر یک نوشته شده نمایند و باقی
بعلاج تندرستی پردازند بخورانیدن اغذیه و ادویه مقویه چنانکه مکرر تصریح آن کرده شده و کسی را که بسبب …
بسوی امور خانه شده باشد آنرا مشغول بامور خانه داری سازند و در هوای صاف پیاده پا گردانند و آنچه ناکتخدا
باشد کتخدایش کرده دهند و آنچه از اثر خاندانی بوده باشد در آن ناچار است لیکن برای تقلیل اذیت مریضه از مرکبات
زنک مثل اوکسائد آف زنک یا زنک لیسرین یا زنک سلفاس و همچنین مرکبات حلتیت خورانند و اگر عادت نوشیدن
چای یا کافی بود آنرا ترک کرده بجایش شیر و نقوع لوکو همراه شیر نوشانند فصل سی ام در … زنان …
این مرض در نسوان پیدا میشود و آنچه اذیت شدید ازان بمردان میرسد زنان را نمیشود …

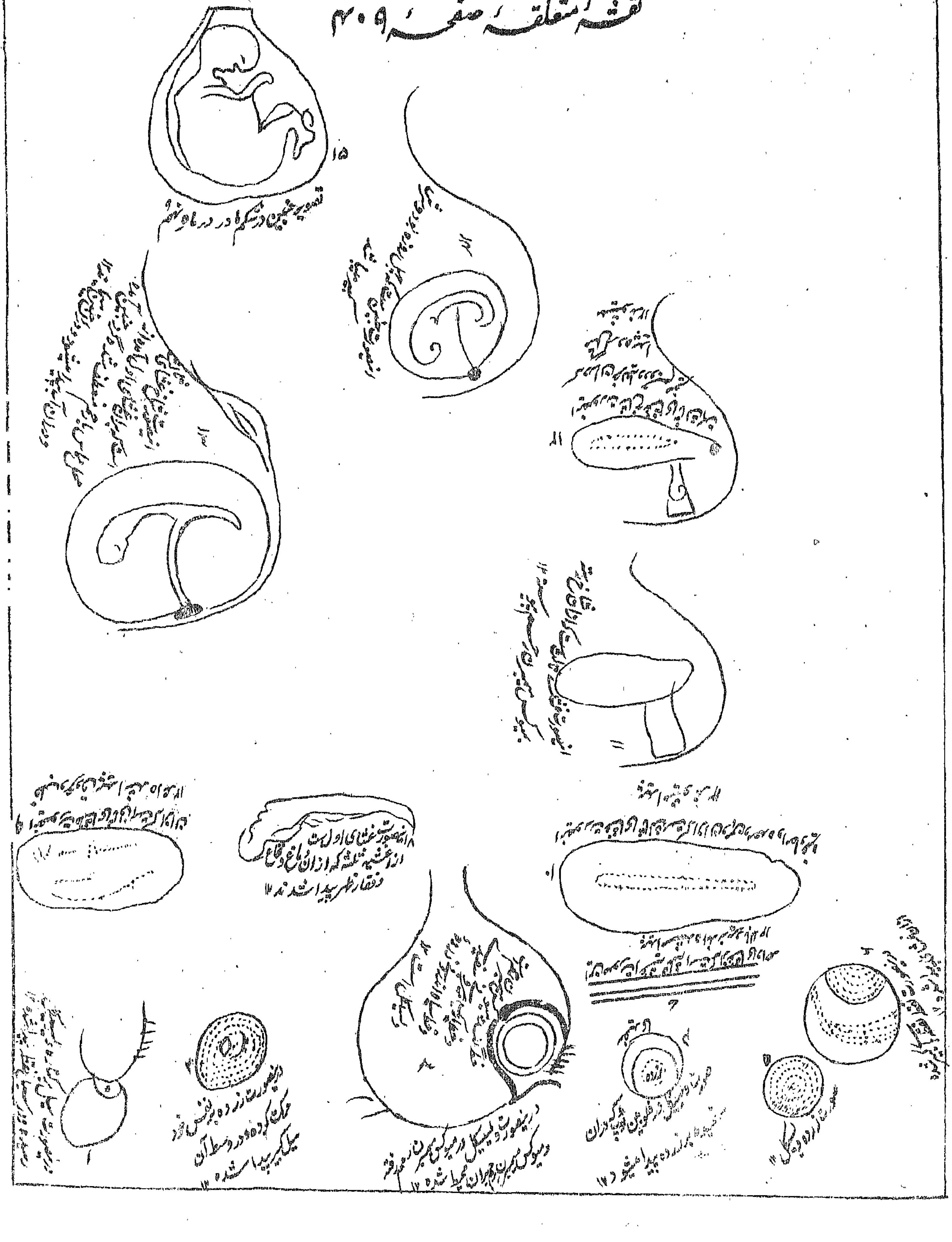
ازین سبب بول تا دیر در مجری ایشان میماند و بدشواری خارج میشود و مجری بول زنان قصیر و وسیع است از جهت بول ایشان
بسهولت می آید و در سوزاک زیاده اذیت وقت بول میشود علاوه ازین در زنان غدد موسوم در زبان انگریزی به پراسٹیٹ گلانڈ
که پیش مثانه مردان میباشد و درین مرض متورم میگردد و از آن مردان را زیاده اذیت میشود نیست و هم خصیه زنان خارج
نبود چنانکه در مردان میباشد و درین مرض متورم میشود از درد آنها هم کافت یا بعد از آن میرسد لیکن عوض آن و بستان فساد از مجری بول پیدا
شده در عضاهای دیگر ایشان مثل رحم و فرج و رحم و فالوپین توب و اووری میرسد و از ان در این عضاها هم ورم پیدا میشود
اما در رحم و اووری فساد کم میرسد و در فرج و رحم اکثر میرسد آری بسبب آن ورم درین عضاها پیدا میشود و ازین سبب علاج
و تدبیر سوزاک زنان نسبت مردان دشوار است و این مرض در ایشان تا مدت دراز میماند و گاهی سوزاک در زنان از رحم شروع
میشود زیراکه اول زهر آن از منی در رحم می آید پس بسبب آن رحم و دهن فرج متورم میشوند من بعد از ان زهر و فساد
آن در مجری بول ایشان میرسد و گاهی اول از مجری بول شروع میشود و از ان در فرج و رحم میرسد العلامات هرگاه این
مرض حاد و الیه شده بود و ورم میوکس ممبرن مجری بول و فرج و رحم پیدا میشود خواه از رحم شروع شود یا از مجری بول
پدید آن حدت و سوزش در وقت بول و باربار آمدن بول پیدا میشود من بعد آب غلیظ مختلط با ریم از راه بول و فرج جاری گردد
این مرض تسبیده جاری میشود و اگر مرض مزمن و کهنه شده بوده باشد در آن اذیت کم محسوس میشود اما گاه گاه وقت بول قدری
سوزش معلوم میشود لیکن آب سفید از مجری بول و فرج جاری میگردد و میوکس ممبرن متقرح میشود و این سیلان با سیلان رحم
چنانچه مشتبه میشود که تفرقه دشوار گردد و فرق بینها باین وجه ممکن است که چون درین مرض سر مجری بول زن از انگشت فشرده کنند
قدری آب سفید بر می آید بخلاف سیلان الرحم که در آن از مجری بول آب نمی آید العلاج هرگاه مرض حاد بود مسهل بارد
مثل سکنجبین یا سلفاس نوشانند و تخم خرفه و آب طبیخ کتان و تخم تلسی یعنی اسپغول و آنچه در تدبیر علاج سوزاک مردان نوشته شده
حسب آن بزنان اینجا هم نوشانند اما چون در سوزاک زنان ورم در رحم میباشد پس اول بعد غسل کردن آب طبیخ پوست خشخاش
در رحم به پچکاری رسانند که باعث آرام و دفع حال میشود و هرگاه این مرض مزمن بود یعنی خفیف الاعراض باشد درین وقت آنچه تدبیر
بانی جاری شدن آب سفید از رحم نوشته شده عمل آرند و در سوزاک نسوان تخم کرین کا شکنه تمره در آب صاف کرده
اوقیه بود حل کرده با پچکاری ترکرده آنرا بطور شیاف بخیم یا فتیله یا از غلیظ که غلظ آن موافق وسعت رحم باشد درست ساخته
در رحم نهند تا دیوارهای رحم از هم جدا مانند باعث سرعت حصول صحت است تذکره فصل سی ویکم در بیان کیفیت
نمودن جنبش در شکم بدانکه هرگاه جسم بیضاوی موسوم بگرافین فالیکل در اووری قریب جلد رسیده شق میشود و از ان زرده
پیدا شده بجانب اووری می آید آنرا فالوپین توب جانب سیانه چنانکه گفته شده پس در راه مجری گوی قدری سفید می بینیم
پیدا شده گرد زرده که گوی شیده میشود چنانکه در بیضه مرغ مشاهده میشود که بیضه گرد زرده میباشد فرق آنست که در بیضه مرغ
قدر اینهم یک زرده به جا بسبب آنکه در این بیضه جدا شدن از شکم مادر چیزی دیگر بطور غذا نمیگیرد بدن مادر میرسد

فصل سی ویکم در بیان کیفیت جنبش شکم

لهذا در آن حکیم علیم ماده تکون و تخلق جنین مع ماده غذائی آن هر دو را یکجا آفرید و چون در انسان و دیگر حیوانات شکل چهارپا
که از شکم ایشان بچه پیدا میشود غذای طفل از رحم مادر همیشه تا وقت ماندن جنین در شکم میرسد لهذا زرده و سفیده ماده تکون
ایشان قلیل المقدار خلق فرموده تا برای تکون محض کافی باشند بالجمله این هر دو جسم که زرده و سفیده بیضه انسان اند چون
از فالوپین ٹیوب در رحم داخل میشوند و حصول منی مرد در رحم میرسد که آن شکل حیوانیست صغیر حیوان مذکور در گرافین وسیکل
داخل میشود و بعبور آن تغیر در گرافین وسیکل و در رحم پیدا میشود اما در گرافین وسیکل پس تغیرش اینست که مقدار آن کبیر میگردد
و آنا فانا در آن زیادتی واقع میشود و میوکس ممبرن رحم لینت و غلیظ میگردد و سفیده که بر زرده جسم بیضاوی هست در آن جا که
متصل با میوکس ممبرن رحم است غده های کوچک بسیار پیدا شده و در غده های میوکس ممبرن رحم داخل میشوند و در میان آن
غده و غده های میوکس ممبرن رحم راه جاری میگردد یعنی آنچه غده های میوکس ممبرن رحم آب پیدا میکنند آن در غده های
گرافین وسیکل می آید و از آن غذا به زرده این جسم بیضاوی میرسد و جائیکه غده های سفیده گرافین وسیکل با میوکس ممبرن
رحم مماس بودند از آنجا میوکس ممبرن رحم لینت و غلیظ شده از جای خود دراز و طویل گشته بر این جسم گرافین وسیکل مشتمل میشد
تمام اشتمال تا اینکه بر آن محیط میگردد و جسم مذکور را در خود میگردد و این حالت از وقت علوق تا دو هفته میماند لیکن گرافین و
درین حال هم آنا فانا کبیر میشود و بعد گذشتن سه روز بر علوق در زرده جسم بیضاوی هم تغیر میشود باین نحو که آن بنفس خود حرکت
یعنی مثل آسیا حرکت میکند و بر کناره آن این حرکت زیاده بود و در وسط آن حرکت کم بود و جائیکه در آن حرکت قلیل ا
اول آنجا صورت سیل که انسب قریب بصورت بیضاوی است پیدا میشود و بعده جسم مذکور از وسط بر کناره جسم گرافین وسیکل
می آید و بعد رسیدن آن بر کناره یک نقطه در آن پیدا میشود و بعده بجای صورت نقطه صورت سیل معدوم میگردد
و صورت نقطه باقی میماند و ازین نقطه نقطه های کثیره پیدا میشوند و فی الحقیقت این نقاط همه سیل بودند و از قدرت الهی نقاط
هرگاه آنها متصل شوند غشای پیدا میشود و از غشای مذکور باین نحو بچه پیدا میشود که اول این غشا سه تا میگردد یکی بالا و یکی
متوسط و یکی زیر هر دو و بیرون اول در غشای که بالائی هست خطی پیدا میشود و بر خط مذکور غشای مذکور بنفس خود متجمع و متلاقی
میگردد و از هر دو جانب خط مذکور تا اینکه از اجتماع و تلافی آن از هر دو جانب خط مذکور محاط میشود و غشای مذکور بر آن
محیط میگردد و ازین حالت نقبه و مجری درین حادث میشود و در این مجری جائیکه خط بوده دماغ و نخاع پیدا میشود و از
از اجتماع و تلافی غشای مذکور از هر دو جانب اتصال آن نقبه پیدا شده بود آنجا فقار ظهر پیدا میشوند بعده در غشای متوسط
بار سیل های کوچک پیدا میشوند و از آن سیل با خون و عروق شعریه و غیره پیدا میشوند و در جای نواحی آن
این عروق و خون زیاده پیدا میشوند محل قلب آنجا پیدا شدن بعد این سیلهای کوچک هم متصل میشوند و از اتصال
آنها شرائین و عروق ساکنه پیدا میشوند و جائیکه محل دل است بآن سو میروند و از آن سوی آیند و از غشای ثالثه هم
با یکجا سیلهای کوچک و از اتصال آنها معده و امعاء جگر و گرده و مثانه و حلق و دهن و سینه و غیره پیدا میشود

پس ازان ازین غشائی ثالث شاخی از قبیل غشا بطور مجری غشائی رسته و دراز شده تا جائیکه جسم بیضاوی سوم که افیین و سیکل و نیز کیس همیبرن رحم حماس هر مرتبط است میرسد و درین شاخ رگهای کثیره میباشد پس این شاخ هم با کیس همیبرن رحم حماس و متعلق میشود و جائیکه با رحم متصل شده آنجا جسم سوم بلغت هندی آنول و در لغت لاطین پلاسنتا نامند پیدا میشود تا اینهم غذای که افیین و سیکل از غده های کیس همیبرن رحم میرسد و چون این شاخ پیدا شود غذای جسم مذکور بذریعه عروق این مجری از عروق رحم می آید لیکن تا اینهم شکم کشاده و غیر مسطح بوده آب بما اینحالت غشای بالائی که در آن باغ پیدا شده عریض و وسیع شده از هر سوی همین و بسیار می آید تا اینکه بر تمیع اعضای شکم محیط شده متصل میگردد و ازان شکم بند و مسطح میگردد و درین اتصال صورت شکم پیدا میشود و در آن شاخ مذکور میباشد بعد درین شاخ غشائی ثالث که متصل جسم است از شکم جنین غیر کامل الخلقت میرسد یک شریطه پیدا میشود و مثل آنچه درین شاخ در حصه اندرونی آن که در شکم است خریطه پیدا شده میشود هم میگردد و پس درین خریطه که در حصه بیرونی آن از شکم پیدا شده و آنرا الانتیل لاتیل و سیکل یعنی خریطه بر آمده از شکم میگویند و جسم صغیر پیدا میشوند و آن تا ماندن حقیقی در شکم گرد و مساوی میشوند و این هر دو جسم صغیر را الفیین با وس یعنی جسم بطاهر کرده بلغت صاحب بیاد میبینامند و این شاخ در شکم بعد مسدود شدن شکم از حالت اولی خود بسیار صغیر میگردد حتی که در جنین کامل الخلقت چون با بیابد و تشریح دیده شود مثل رباط نشان آن یافته میشود و نشان مذکور را اومبلیکس میگویند یعنی مجری بول تا بعد از این شاخ مذکور که خارج شکم است هم صغیر میگردد و آنرا بلغت هندی نال گویند و سر آنرا که متصل جسم است آنول نامند بعد درینا شاخ غشائی مذکور که خارج شکم است شرائین و اورده پیدا شده بمقام جگر جنین میرسند و خون را در جگرش میرسانند بعد غشائی اول که عریض و وسیع شده بر شکم محیط شده بود بمقام سره مجتمع شده بر این شاخ غشائی ثالث دراز و منبسط میگردد و ازان مثل حماس شاخ مذکوره از کیس همیبرن رحم که آنرا بلغت هندی آنول گویند هم میرسد و محیط میگردد تا آنجا رسیده باز منعطف میگردد و ازان یک غشای دیگر که محیط جنین میباشد پیدا میشود و این غشا بر تمام جنین مثل محیط میگردد و درین غشا آب کثیر پیدا میشود که دران آب این مضغه باده تکوین جنین میباشد و تا اینحالت بصورت انسان نشود بلکه نشان اعضائی مسخ ناقص در آن میباشد چنانچه تا چهل روز بجز ابتدای کیس پیدا شده باقی نشان اعضا یافته میشود و تا ماه ثالث رحم از هر سو بر مضغه حماس و مشتمل بلکه در هر جانب آن که افیین و سیکل متعلق شده بود در بعضا جانب بر این مضغه مثل میباشد آنجا که گذشتن سه ماه کامل که خلقت انسانی تمام میگردد و آنزمان باطن رحم از هر سو بر جنین مثل ملاقی میشود و تا تمامی مدت خلقت کامل انسان که سه ماه است اصلا نمو کند اما که باینکه در شکم است او حقیر و چون سه ماه بگذرد اعضا ظاهر بود و آنزمان صورت انسانی کامل گردد آنزمان اطلاق لفظ جنین طفل بر آن صحیح بود و طفل سه ماهه که میباشد و طا از هیچ [illegible] شکل شکل و تا چهار ماه از شکل میباشد در اول تکوین از تمیع اعضا سر طفل بزرگ پیدا شده و بعد از ثالث که دیگر اعضا هم جدید و بزرگ شده از زیادتی سر طفل کم میشود و درین وقت که بعد سه ماه است چون جنین را ببینند چشم بطور آبگینه عمیق بود و پس آن چشم دیده میشود چنانکه پیش

نقشهٔ متعلقهٔ صفحهٔ ۴۰۹

کاغذ رقیق جسم طوق پیدا شود لیکن جفنین بند میباشند پس آن در چشم هم محسوس شود که غشائی رقیق بالائی عنبیه است و عنبیه بان
مسدود است بر بلنر بالعرض نه بین تا این وقت ناخن میباشد لیکن بطور غشا بوند سختی در آنها نبود و درین وقت بخوبی محسوس میشود که جنین ذکر
است یا انثی و چون ماه چهارم شروع میشود درینماه طول و ثقل طفل زیاده میشود پس تا آخر شهر مذکور از شش و نیم تا هفت و نیم
انچه طویل میشود و تا شش اونس ثقیل گردد و درین شهر از عظام کاسه سر عظم پیشانی و عظم قاعده صغیر بودند و فیما بین آنها فاصله زیاده
بود که این محل فصل خالی از عظام بود و این محل فصل را بزبان انگلش فونٹینیل نامند یعنی جائیکه در میان عظام کشادگی از عظام
خالی است و در میان هر دو عظام جبهه جائی بسیار کشاده و خالی از عظم میباشد این محل کشاده و خالی از عظم را بزبان
انگلش سوچر نامند یعنی فاصله فیما بین هر دو عظام جبهه این فاصله بتدریج کم میشود تا اینکه عظام باخود ها متصل شوند
و بر مفصل آنها درز پیدا گردند و درینماه بر جلد سر و بدن روئیدن مو ها شروع میشود و زیر جلد تولد شحم شروع میگردد و
درین هم حرکت پیدا میشود و اکثر درینماه او جنین احساس حرکت میکند و گاهی احساس نکند لیکن بسبب تحریک حرکت جنین درینماه
بخوبی ثابت میشود زیرا که چون درینماه حمل ساقط میشود در جنین حرکت زیاده محسوس گردد و ازین ثابت شد که درینماه حرکت در
جنین پیدا میشود و در ماه پنجم جنین از هشت انچه تا ده انچه طویل و از ده اونس تا دوازده اونس ثقیل میشود و در ماه ششم از یازده
تا دوازده و نیم انچه طویل و تا شانزده اونس ثقیل میشود و درینماه موهائی پلک ابرو میروئید و در ناخنها قدری صلابت می آید
و در ماه هفتم از دوازده انچه تا چهارده انچه طویل میشود و وزن درینماه آنافانا زیاده میشود زیرا که درینماه جگر و دیگر اعضا بزرگ
پیدا و کبیر میشوند و درینماه در طول زیادتی کم و در عرض و وزن زیادتی بسیار میشود و درینماه استخوانهای سر که جدا بودند و دراز گسیر
شده متصل میشوند و از اتصال آنها درز پیدا میگردند و غشائی که بالائی عنبیه در ماه ثالث دیده میشود و بسبب آن عنبیه مسدود
بوده درینماه معدوم گردد و همچنین پلک که در ماه سوم بند بوده درینماه مفتوح گردد و خصیتین که قریب گرده بودند بزیر می آیند و در ماه
هشتم جنین هفده انچه طویل و از چهار پونڈ تا پنج و نیم پونڈ ثقیل میشود و درینماه رنگ جلد زرد میگردد و بر آن موهائی رقیق
میروئید یا سفیدی مثل سفیدی جغرات بر جلد ظاهر میشود و یک بیضه در خریطه خصیه درینماه فرو می آید و شاید که این بیضه چپ
یمین بوده باشد و در ماه نهم از نوزده انچه تا بیست و چهار انچه جنین طویل بحساب وسط قد هفت یا هفت و نیم پونڈ ثقیل
میگردد و درینماه بر ناخنها صلابت معتد به و غلظ ظاهر میشود و درینماه زیر جلد بدن شحم زیاده پیدا میشود و بقدر زیادتی
کمی شحم جنین زیاده و کم ثقیل میباشد و گاهی درینماه بعض جنین تا دوازده پونڈ ثقیل دیده میشود لیکن این امر نادر است انچه اکثر
و بحساب اوسط مشاهده میشود نوشته شد اما هر طفل که وقت ولادت از پنج پونڈ زیاده نبود که در هیئا شارست امید حیات
آن کمتر بود و باید دانست که وزن جنین ذکر نسبت دختر هشتم زیاده میباشد و هم وقتیکه جنین پیدا میشود و وزن کرده شود
به نسبت آن روز دوم که وزن کنند در وزن کم می آید و شاید سببش آن باشد که بعد ولادت شحم از بدنش کم میگردد چه در
شکمین بدن صرف میشود یا گاهی او را هشت پاس غذا نمیرسد و گاهی مسهل مینوشانند و بسبب آن وزن کم میشود

و جنین در ماه نهم در شکم مادر بهیئتی میباشد که از آن صورت بیضاوی حاصل میشود چه بر این هیئت رحم تمام و کمال بر آن
مشتمل میگردد و آن هیئت چنین است که جنین بسوی سر رحم و سرین بطرف عنق رحم میبوند و چون فقار ظهر منحنی شوند بسبب آن
محل شیخ جنین بر سینه میرسد و ساق کبیر بر شکم میرسد و ساق صغیر بسوی ساق کبیر یا قریب آن گردد و هر دو دست بسینه چسپان
بوند باینطور که یک ید بالای ید دیگر بود و مرافق اندرون عرض شکم باشند از آن خارج نبوند و قدمین از مفصل کعب
یک بر دیگر نهاده بود و از صغر طفل نمود و شش طفل بر این هیئت در شکم مادر میماند اما اینکه چرا سر طفل بسوی اسفل میباشد علی
نمود بحث بسیار است اقرب آنست که این هیئت یا بسبب تحریک رحم بود یا بسبب اینکه جنین را بر این هیئت آرام
می آید حاصل میشود تذکره فصل سی و دوم در علامات حمل بدانکه چون حمل قرار گیرد و گرافین وسیکل در کدام کناره رحم
متعلق شود چنانکه پیشتر نوشته شده و در آن وقت آنرا اوووم نیز بیان کرده مانند فورا در آن وقت در رحم تغیر واقع میشود و باین
که خون کثیر در آن می آید و رحم آناً فآناً کبیر میگردد و وقت بس قدری پیش آمده بالای مثانه آید و رحم فرو تر رود و از آن بول
و عنیفه قدری کشیده و ثقلت محسوس گردد و انفخ رحم قدری بمثانه رود و بسبب بالا آمدن فندس این اول علامت حمل است
لیکن این علامت را هیچ معتبر نشود خبر اینکه قدری شکایت اذیت بول میکند که بدشواری مدر بول می آید یا بار بار می آید اما آنچه
حامل را معلوم میشود که بسبب آن خود را حامل داند پس احتباس طمث است لیکن این علامت لازم و خاص نیست زیرا که احتباس
طمث باکثر اسباب میشود و نیز گاهی کسی را تا گذشتن دو سه ماه حمل و کسی را تا شش ماه و کسی را تا آخر مدت حمل آب سرخ می آید
و گاهی حیض تا دو سه ماه از اذیت رحم طمث محتبس میشود و من بعد جاری گردد و گاهی بسبب امراض جریان حیض بند میشود
و گاهی نوبت قبل حیض قرار گیرد و گاهی وقت رضاع که اکثر احتباس طمث بود زن باردار میشود پس این علامت
را با علامات دیگر ملا باید شمرد از علامات قویه یکی از آمدن بنابر حیض استدلال کامل لازم نیست
من بعد بسبب رحم خرابی و فساد پیدا میشود و از آن تهوع و قی اول عارض گردد خصوصاً وقت صبح
این علامت گاهی از وقت شروع حمل تا دو سه ماه یا پنج شش ماه میماند و گاهی تا آخر حمل ماند و در بعض گاهی این علامت
یافته شود و در بعض عورات در اول حمل این علامت یافته شود من بعد در حمل ثانی و ثالث نبود لیکن قاعده آنست که تا
چهار پنج هفته این علامت یافته شود تا اینکه فندس رحم بعنوان عانه بالا رود و آن زمان قی ساکن میشود و گاهی بندرت
یک دو هفته این علامت موقوف شده باز عود میکند و گاهی سوزش معده محسوس میشود و چون زن سرنگون کند
با اتصال آب کثیر از دهن خارج میشود و گاهی حشائی حامض می آید و وقتی از اغذیه معتاده قلة الاکل متنفر شده بسوی اغذیه
ردیه فاسده رغبت میکند و گاهی این علامات در حمل اول بوند من بعد در حمل ثانی نبوند و گاهی در دهن لعاب زیاده پیدا
میشود چنانکه ... پیدا میگردد و انیمیا بسبب ... باید دانست و گاهی چون بول حبالی را در شیشه صاف گرفته
نگهدارند در روز سیوم آنرا ببینید در وسط قاروره جسم سفید غریب مثل سحاب یا پنبه پیدا میشود و چون سه روز دیگر

فصل سی و دوم در علامات حمل

بر آن بگذرند و آنرا ببینند جسم مذکور طافی بر سر بول یافته میشود و در روز ششم این جسم طافی ته نشین میگردد و این را بلغت
انگلشی کیسٹین بکسر کاف و سکون یای مثناة تحتانی و سین مهمله و کسر تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و نون معجمه
مشابه به پنیر مینامند در هیچ وقت رسوب بعضی زیر بول یافته شود و چون این جسم غریب با تمام ته نشین گردد بعد آن جسم
دیگر سفید بالای بول بر می آید که چون آنرا از خورده بین ببینند ریزه های فاسفیت آف لائیم دیده میشوند بعد آن بول فاسد
متعفن گردد و خراب شود و لائق استدلال باقی نماند لیکن این علامت هم گاهی یافته میشود و گاهی نه و اگر یافته شود تا ماه سوم
یا چهارم بود و در پستان حبلی هم تغیر پیدا شود مثل اینکه حبلی گاهی در پستان خود اذیت و گاهی درد قلیل و گاهی زیادتی مقدار در یابد
اما چون دو سه ماه بر استقرار حمل بگذرند در پستان قدری صلابت و ظهور غدد محسوس شود و چون ماه چهارم بگذرد شیر هم در
پستان ظاهر میشود و از دیدن شیر بینندگان را یقین حاصل میشود که حمل است لیکن بر آن هم وثوق کامل نباید کرد بلکه آنرا هم از
معینات باید شمرد زیرا که ظهور شیر در پستان مخصوص حمل نیست بلکه گاهی شیر در پستان ابکار و گاهی در پستان عجایز و زنان غیر
پستان حبال هم پیدا میشود و در حلمه ثدی هم تغیر واقع میشود مثل اینکه رنگ حلمه قوی میگردد و گرد حلمه رنگ سیاهی مائل به نسبت
رنگ اصلی حلمه که در وقت خالی ماندن از حمل بوده ظاهر میگردد و بعد گذشتن ماه پنجم حلقه رنگین گرد حلمه پیدا شده نشانها چنان
ظاهر میشوند که گویا قطرات آب بر آن افتاده اند و بسبب آن رنگ آن جای که نشان قطرات آب است خفیف مینماید لیکن
وجود این علامت برای وجود حمل از علامات قویه باید دانست و بر عانه حبلی از ابتدای فرج تا سره خطی سیاه پیدا میشود و گاهی
این خط تا شکم و سینه بلکه تمام بدن در رنگ اصلی آن تغیر ظاهر میشود یعنی جا بجا قدری سیاهی غالب میگردد خصوصا گرد چشمان
و بر رخساره ها تا اینکه گمان مرض کلف کرده میشود لیکن این رنگ بعد پیدا شدن طفل برطرف میگردد و چونکه حمل را تشبه با کثر امراض
است بنا بر آن تفرقه از امراض ضروری است لهذا باید دانست که رحم در حمل هر چند کبیر میشود لیکن صورت رحم در آن بصورت حمل
کبیر باشد بخلاف ورم صلب و ورم رحوی یا ورم مشابه یا استسقا که در آن رحم بر این صورت کبیر نشود مگر بعض امراض خود مشتمل اجتماع
آب و مواد در رحم یا احتباس طمث البته رحم هم کبیر میشود و در هیچ وقت تفرقه در حمل و امراض خاص رحم ضروری بود و آن اینست که
اگر مواد در رحم مجتمع بود وقت زدن انگشت بر آن آواز جسم پر هوا خواهد آمد بخلاف حمل که در آن آواز جسم مصمت می آید و اگر با
حمل اجتماع آب در رحم یا ورم صلب بود در هیچ وقت بعد گذشتن ماه چهارم یک دست بر رحم از خارج نهاده بقدر کشادگی انگشتان
دست دیگر رحم را حرکت دهند اگر در رحم جنین بوده باشد بسبب این تحریک در آن اضطراب ظاهر شود بخلاف ورم رحم و
اجتماع آب در آن دیگر طریقه امتحان اینست که زن باردار را بعد ماه چهارم بر پلنگ نشانیده امر کنند که قدری پشت دراز
شده در میان قاعد و مستلقی شود پس دایه را امر باید که انگشت خود را در فرج داخل کرده بر گردن رحم رساند چون سر انگشتان
بر عنق رحم که محل ماندن سر طفل است برسد دایه از سر انامل خود سر طفل را بسوی بالا دفع کند چون جنین در شکم اندرون آب
مثل شناور میباشد بجنبش ادنی دفع بالا خواهد رفت و باز از بالا به زیر بجای خود خواهد آمد طریقه دیگر آنکه دایه از سر انگشتان سر طفل

ببالا دفع کند و دست دیگر بالائی عانه جبلی نهاده از بالا بسوی تحت طفل را دفع کند درین وقت چون طفل در آب میباشد
از هر دو تحریک بسهولت در آب مثل غلوله از زیر ببالا و از بالا بسوی تحت حرکت خواهد کرد و از ثقل آن صاف دایه معلوم
خواهد شد که چیزی ثقیل فوراً از زیر ببالا رفت و باز بجائی خود آمد و این علامت مخصوص حمل است و در غیر آن یافته نمیشود و چونکه
حرکت طفل را در جنین بعد ماه چهارم احساس میکنند اما گاهی درین هم اشتباه بود زیرا که گاهی بسبب ریاح و امراض رحم هم بعضی
هم زنان میگویند که مرا حرکت طفل محسوس شد و فی الواقع حرکت نبود بالجمله احساس حرکت جنین از بعد ماه چهارم میشود پس اگر
پیش از ماه چهارم کسی احساس نماید بگوید لائق اعتماد نبود مگر وقتیکه قابله موافق هدایت بعمل آورده حرکت جنین را دریافته بگوید
قابل وثوق خواهد بود و آنچه از همه در استدلال بر حمل اقوی بود و آن شنیدن آواز قلب به قیاس الصوت است بر دل جنین نهاده استماع حرکت
قلب جنین نمایند و این آواز شنیده میشود از بعد ماه چهارم تا آخر مدت حمل تا گاهی در جانب راست عانه و گاهی در جانب چپ آن
مسموع میشود بهر طرف که دل جنین آنجا یافته شود و آواز آن مثل صدای ساعت بسیار کوچک جیبی بود و نسبت حرکت نبض
مادر حرکت قلب جنین بسیار سریع و متواتر میباشد مثلاً اگر نبض مادر در یک لحظه هفتاد بار حرکت کند قلب جنین یکصد و چهل یا یکصد
و شصت بار در آن مدت حرکت خواهد کرد بالجمله آنچه علامات وجود حمل مذکور شدند ازین علامات بر سه علامات اعتماد زیاده
است موافق آن حکم بر حمل و عدم حمل باید کرد اول از همه شنیدن آواز قلب جنین دوم احساس حرکت طفل هر گاه صاحب
تجربه از نهادن دست بر عانه و تحریک طفل حرکت آن را دریافته بگوید یا اقرار به وجود جنین در شکم نماید سوم هر گاه قابله انگشت تحقیق
در رحم نهاده بسوی بالا دفع کرده و از خارج عانه از دست بسوی تحت دفع کرده حرکت آن را دیده بیان کند قابل اعتماد خواهد
گفته شد فصل سی و سوم در بیان مدت حمل انسان بدانکه مدت حمل انسان یکسان نمیباشد کسی زیاده ایام حمل
میگیرد و کسی کم لهذا مجربین در تعیین ایام حمل اختلاف بسیار است و هر کس موافق تجربه غالب خود تعیین میکند لیکن اکثر نسبت
که دو صد و هفتاد و سه روز غالب مدت حمل انسان است و از ان کمی و زیادتی اکثر بسبب خطائی حساب ابتدای
حمل میشود زیرا که اگر روز و تاریخ انعقاد نطفه بیاد والدین جنین بوده باشد در آن وقت نیست اما هر گاه تعیین ساختن روز
استقرار حمل دشوار بود پس حسابش باین نحو کرده میشود که از روزیکه حیض آخر منقطع شده و طهر شروع گشته از ان روز
ابتدائی حمل قرار میدهند لیکن ممکن است که حمل در هفته قبل از جریان حیض مستقر شده باشد یا در هفته اولی بعد انقطاع
حیض قرار نگیرد بلکه در هفته که فیما بین هفته قبل جریان حیض و هفته بعد جریان طمث میشود حمل مستقر گردد زیرا که ممکن است که
خون طمث سه چهار بار آمده منقطع شود و درین هفته که هفته جریان حیض است زن با مرد هم بستر شود و بار دار گردد و همچنین
ممکن است که بعد انقطاع حیض در هفته ثالث آن که آن هفته قبل جریان حیض و وقت زیادتی و کمال گرافین و سیکل است
حمل مستقر شود پس بسبب این اسباب زیادتی و کمی ایام بسبب خطائی حسابی واقع میشود و از ان نوبت باین میرسد که
گاهی ایام حمل دو صد و هشتاد و گاهی دو صد و نود محسوب کرده میشوند و برای رفع این خطا مجربین طریقه دیگر برای حساب

فصل سی و سوم در بیان مدت حمل انسان

مقرر کرده اند که هرگاه دفعتاً بعد ماه چهارم از عانه بالا میرود و آن بوقت حرکت طفل مادر را محسوس میشود پس روز اول
حرکت جنین را از مادرش دریافته قریب نصف مدت حمل قرار داده بر آن حساب اول را منطبق سازند تفتیش از این حساب
حساب اول قریب خواهد بود و از آن استنته میشود که مدت حمل انسان از دو صد و هفتاد و سه تا دو صد و هشتاد روز زیاده
نمیباشد دهم هرگاه روز مقاربت مرد با زن که در آن حمل مستقر شده یاد بود و از آن ابتدای حمل قرار داده میشود در این
غالباً از دو صد و هشتاد روز زیاده نمیشود و بر این مدت وضع واقع میشود و فقط کرد فصل سی و چهارم در اعراض حوامل و
معالجات آنها از جمله اعراض که بجبلی عارض میشوند تهوع و قی است و آن مادام که بر تبه اعتدال اند آنرا از قبیل امور
طبیعیه در وقت حمل و از امور عادیه جبلی دانسته در پی علاج آن نشوند که از آن هم نقاصی بدن حامل میشود اما هرگاه زیاده
شود چنانکه مطلقاً آب و طعام در معده قرار نگیرد یا صفرا هم همراه قی دفع شود و هوای دهن متعفن گردد و بسبب تشنگی
و نرسیدن غذا بجوف ایشان عفونت پیدا میشود گاهی در معده ایشان درد شدید هم پیدا میگردد و در این وقت علاج واجب
میشود لیکن باید دانست که در علاج حوامل اکتفا بر دوای واحد و تدبیر واحد نکنند بلکه تفنن را اختیار کنند زیرا که بتجربه
ثابت شده است که چنانکه حالات و خواهش با شکایت های حوامل مختلف میباشد همچنین مزاج از ادویه هم مختلف بود
کسی را کدام دوا نافع است و کسی را کدام هم ضرور نیست که دوای واحد برای دفع شکایت خاص بهر یک نافع شود و لهذا
ایجاد ادویه مذکور میشود تجربه کرده هر که را در حق کسی نافع یابند باستعمال آرند مثلاً کسی را از دوای تلخ مثل نقوع کلنبا یا ششین
نفع ظاهر میشود و کسی را از نوشیدن مطبوخ چای گرم بر ناشتا نفع میکند و کسی را از خوردن طعام حار بالفعل و کسی را از خوردن طعام بارد
بالفعل و کسی را از خوردن قطعه برف از این شکایت نجات میباید پس اگر از این تدابیر مطلب کار برنیاید نوبت باستعمال ادویه
رسد ادویه بلحاظ تفنن نوشانند مثلاً بسمتهٔ از هشت گرین تا ده گرین با آب ساده حل کرده روزانه سه چهار بار بنوشانند ایضاً
ایپکاکوانا چهارم حصه گرین همراه آب ساده نوشانند ایضاً سفوف کلنبا دو سه گرین کاربناس از پنج گرین تا ده گرین خورانند
نوع دیگر ایسد روسیانک ایسد دایلوت دو سه قطره با آب ساده نوشانند ایضاً روغن کریاسوت دو قطره همراه اکسیر
جنطیانا آمیخته خورانند ایضاً آب ولایتی نوشانیدن مفید بود بسبب آنکه در آن کاربانک ایسد یعنی تیزاب زغال است
نوع دیگر که بسیار مجرب است صفت سائیترک ایسد یعنی تیزاب لیموئی کاغذی بیست گرین شربت نبات یک آونس دو
آونس آب ساده حل کرده در بوتل نهاده بر آن سر بر این دوا بنویسند تا غلطی واقع نشود و بعده بیکاربونیت آف پوتاس سی گرین
در سه آونس آب ساده حل کرده در بوتل دیگر نهند و بر آن هم دوای دوم را بنویسند بعد از بوتل اول دوای اول یکی آونس
بنوشند بعده فوراً از بوتل ثانی دوای دیگر را نیم آونس بنوشند بعده مشاهده نمایند که چقدر کاربانک ایسد از آمیزش این هر دو
دوا در معده پیدا میشود و از آن فوراً فایده ظاهر میگردد و اگر حامله مجتنب از استعمال شراب نباشد شراب شمپین
یک یا دو آونس بنوشد یا شراب برانڈی یک دو درم با دو سه آونس آب ولایتی حل کرده بنوشانند و هرگاه همراه قی قبض هم باشد

مسهل دهند باین نحو که بگیرند منگنیشیا سلفاس دو درم و منگنیشیا کاربناس از پانزده گرین تا بیست گرین و هر دو را در آب یا دو
حل کرده بنوشانند تا قبض شکم رفع شود و هرگاه غذایی قلیل خورده هضم کرده باشد برای از دیاد اشتها پپسین یک دو گرین بعد
غذا بخورانند و نوشانیدن شیر تازهٔ گاو با آب آهک هم بهتر است و چون هیچ طعام در معده قرار نگیرد آنچه بنوشانند که درین وقت در
معده خواهد ماند خصوصاً که آنرا با آب لیموی کاغذی ترش کرده بنوشانند و هم از نوشانیدن آب گوشت تقویت درین وقت
قوت و آرام در معده حاصل میشود و بعد آن خوردن اغذیه دیگر هم ممکن میشود لیکن باید که غذا قلیل قلیل بخورد تا در معده
هضم گردد و قی خارج نشود و چون مطلقاً طعام در معده قرار نگیرد و حبلی ضعیف و کمزور شود و [illegible] غذا از [illegible] شود یا حقنات
استعمال سازند و روغن جگر ماهی یا انار دانه و دیگر چیزها بر بدن مالش سازند و گاهی از شدت اعراض حال حبلی بدرجه میرسد
که از آن یقین کرده میشود که از دوا هیچ نخواهد شد و تا ماندن جنین در شکم شکایات برطرف نخواهند شد یقینی هلاک خواهد شد و درین وقت
در میان اطبا اختلاف است که برای دفع این اعراض اسقاط و اخراج جنین جایز است یا نه بالجمله از قرائن معلوم میشود که اینهم علاج
است پس اگر ضرورت آن ثابت شود برای حفظ حیات او جنین را اسقاط کرده شود گاهی حبلی را از اغذیه [illegible] میشود و وقت حمل
نفرت میشود و اغذیه خوردن اشیای ردیه غیر ماکوله میخواهد و گاهی از غذا مطلقاً متنفر میباشد و هیچ نمیخورد پس اگر اشتها
مطلقاً نباشد از ادویهٔ مشتهیهٔ طعام را مثل ادویه تلخ یا از قسم منرال ایسڈ مثل میوریاٹک ایسڈ ڈائلوٹ تنها یا با ادویه دیگر
مثل پپسین بنوشانند یا پپسین بعد غذا بخورانند و اگر اشتهای [illegible] بهم رسیده باشد درین صورت اگر مطلوب آن طعام بود یعنی
از آن تولد ضرر ممکن بود هر آنچه که باشد و طلب کند بخورانند که درین وقت خوردنش بسیار مفید خواهد بود و اگر غیر طعام بود مثل
نشارهٔ عاج یا کاغذ یا گل پس زنهار ندهند و اگر در معده درد زیاده بود دوای دافع درد معده مثل [illegible] بنوشانند تنها یا
با قدری افیون آمیخته تا حس هم کند و اگر از نیم در معده برطرف نشود پلستر از [illegible] درست کرده بقدر یک روپیه محل
درد بنهند چون آبله برانگیزد آنرا قطع کرده بر آن مرهم مارفیا طلا سازند یا این نسخه مارفیا نیم گرین در دو درم روغن [illegible]
آمیخته طلا سازند و گاهی از ترشی معده در معده سوزش و جشای حامض پیدا میشود و درین وقت دوائی موسوم به [illegible]
منگنیشیا یعنی منگنیشیای مرکب [illegible] از یک درم تا دو درم روزانه سه بار بنوشانند و نوشانیدن [illegible]
سوڈا و پتاس یا کاربناس نیز درین وقت مفرداً یا مجموعاً مفید است و گاهی حبلی را قبض شکم زیاده میشود و به سبب یکی آنکه چون
ثقل جنین بر معای مستقیم می باشد بسبب آن معا [illegible] میشود و آنچه در آنست خارج نگردد دوم آنکه جگر ضعیف میشود و صفرا
پیدا نگردد و آن [illegible] میشود و از رنگ براز حبلی که آنچه آید برنگ خاکستری میباشد پس اگر سبب قبض وقوع ثقل جنین بر معا
بود حقنه [illegible] دهند از مثل آب ساده و شیر اگر نوشیدن روغن بیدانجیر ممکن بود یعنی از نوشیدن آن قی نیاید و هضم شود درین
نوشانند و اگر از ضعف جگر بود در آن پل [illegible] پنج گرین وقت شب [illegible] بنوشانند و صبح قدری روغن بیدانجیر نوشانند
و اگر حبلی را اسهال شدت کند درین وقت مستورا کریٹا [illegible] تنها یا با سپرٹ کلوروفارم [illegible]

تنها یا همراه آنچه گفته شد یا آنچه کیفیت اند که نیم گرم بوند با هم آمیخته بنوشانند و اگر در اسهال سده هم بوند درین وقت اول روغن
بید انجیر نوشانند و بعد اخراج سده ادویه مانع اسهال نوشانند فقط و بعضی از امراض حبالی آنست که آب دهن بسیار شود و
سایل گردد و اینحالت اکثر بعد گذشتن یک دو هفته بشروع حمل عارض میگردد و بعد گذشتن دو ماه برطرف میشود و گاهی
زیاده ماند و سبب آن هم سده می بود و علاجش آنست که آب تمر هندی یا آب صمغ عربی نوشانند و بعضی از امراض حبالی آنست
که بول بدشواری آید و این اذیت گاهی در اول حمل هم عارض میشود لیکن اکثر در آخر حمل میشود و بسبب انضغاط مثانه اما چون اول
حمل پیدا شود محتاج علاج نبود و خود دفع خواهد شد لیکن هرگاه در آخر زمان حمل عارض شود البته شدید بود و مودی و لایق تدارک
میباشد و علاجش آنست که درین وقت اول حامل را امر فرمایند که بر پشت بسوی قفا مستلقی شود و باین نحو که مرافق و کتفین او بر زمین
نهاده سرین را بلند کند تا ثقل حمل بر قدس افتد و مثانه از انضغاط نجات یافته منفتح شود و بول را از خود دفع کند و اگر ازین تدبیر
هم بول نیاید پس بهمین هیئت مذکوره نشسته پارچه طویل بطور کمربند بر عانه بندد تا ثقل حمل بر پارچه آید و مثانه از ثقل خالی شده
بول را دفع کند و اگر ازین تدبیر هم بول جاری نشود پس باید دانست که انضمام تشنج در مثانه پیدا شده و درین وقت بجز داخل
کردن قاثاطیر چاره نبود لیکن قاثاطیر نقره یا آهن مناسب نبود زیرا که گردن مثانه درین وقت کج میباشد بلکه قاثاطیر صمغی و چرمی
درین وقت بکمال آهستگی داخل کرده بول را از مثانه بیرون آرند و ایضاً از جمله عوارض حبالی ورم است که در ساقین و قدمین و گاهی
بر تمام جسم حامله پیدا میشود و این را دو سبب میباشد اول انضغاط عروق بسبب زیاده شدن مقدار رحم از حمل درین وقت خون
از پایها بدشواری بسوی اعلی بدن میرود و در عروق رجلین زیاده میماند و ازان غشای عروق کمزور میشود پس آب در لحم زیاده
میریزاند دوم سبب پیدا شدن البیومن بول یا مرض برائت صاحب که در امراض گرده نوشته شده زیرا که درین وقت گرده هم
بسبب انضغاط کار خود را که پیدا کردن بول است کم میکند و بسبب آن مرض مذکور پیدا میشود و چون ازین سبب بود علامتش
آنست که بول قلیل و سرخ رنگ می آید و بر محل گرده فقاری درد محسوس میشود و گاهی دوران سر چون زیاده گردد تشنج عام
مثل صرع ازان عارض میشود و سببش آنست که آنچه جوهر بول یا همیشه در حال صحت از راه بول خارج میشود درین وقت کمتر
دفع میگردد و در خون زیاده میماند پس بسبب ماندن آن در خون فساد خون پیدا میشود و ازان دوران سر و تشنج حادث میشوند
و درین قسم حالیکه ورم بر ساقین و قدمین حبالی میباشد و بر تمام بدن عام میگردد و خاصه بر رخساره ها و بر دو پلکان هم زیاده [illegible]
میشود و این وقت آنرا از بیرون نگاهش نموده یعنی ماندن بول یا خون نامند درین وقت هرگاه امتحان بول کنند باین نحو که آنرا
در شیشه نهاده بر آتش گذارند از طبخ سفیده بیضه بسیار از بول جدا میشود و گاهی چنان کثیر بود که منجمد شده مثل [illegible]
سفیده بیضه در بول چندان زیاده میباشد که برای امتحان آن محض طبخ کافی میشود و حاجت بداخل کردن [illegible]
در بول دیگر مریضان البیومن بول یا داخل کردن آن در بول حاجت داعی میشود زیرا که سفیده بیضه کمتر میباشد و چون [illegible]
بخورد و همین بول را به بیضه صورت [illegible] صفا گردد و در آن [illegible] میشود زیرا که [illegible]

بول بیرون می آید از بین مثل غلاف دیده میشود و باید دانست که همیشه در حال حمل سفیدهٔ بیضه در بول حبالی زیاده پیدا میشود مثلا
فی صدی سی کس درین حالت مبتلا میباشند لیکن همراه آن مرض برائیٹ صاحب نمیباشد و نیز برای زن خوف و خطر نبود اما هرگاه از
دیدن بول صورت مجاری صفا گرده در آن یافته شود و دوران سر و تشنج و ورم رخساره با ورم هر دو چشم پلک دیده شود
و همراه آن ورم ساقین هم بود درین وقت باید دانست که بالضرور مرض برائیٹ صاحب است العلاج انچه ورم بسبب انضغاط
عروق باشد زیاده محتاج علاج نبود از خوابانیدن بر هیئت استلقا و بلند گردانیدن پاها و از ساختن آنها بسوئی فوق
مفید بود و اگر هر دو دست را بکدام روغن چرب کرده آهسته آهسته ورم ساقین و قدمین را مالند باین نحو که دست ها را از
طرف قدمین بسوئی اعلی بدن کشند نافع بود و گاه گاه روغن بید انجیر نوشانند یا آن حقنه دهند تا امعای مستقیم از فضول پاک
خالی مانده و اثر فشار آن بر عروق کم افتد کافی میشود اما انچه بسبب البیومن بول باشد در آن هرگاه مختل گرده درد بود وازان البیومن
میشود که تدبیری بر گرده و ورم است پس حسب قوت مریضه زلو بر گرده چسپانند و بعد خشک شدن زخم زلو از آب گرم بر گرده یکسان زیاده
از نیم ساعت تا دو ساعت تا اینکه درد رفع شود و درین وقت از نوشانیدن ادویه مدره حاره فائده کمتر میشود لیکن انچه در
که فائده آنها زیاده دیده شده پتاس بائی تارتراس و پتاس الیسیتاس است این هر دو را با آب داده حل کرده نوشانند و حکما میگویند
که چون بول با خون بماند از آن ایمونیا پیدا گردد و از اذیت رسانی آن دوران سر و تشنج حادث میشوند لهذا باید که درین حالت
بنزواک ایسڈ که سم قاتل ایمونیا و هم مدر بول است بنوشانند تا ایمونیا گشته از راه بول دفع کند از ان جمله اعراض که از آن
پیدا شده بودند رفع شوند لیکن تشنج که درین حال پیدا میشود پس وقتیکه امراض حبالی انچه بعد ولادت عارض میشوند
نوشته خواهند شد در آن علاج تشنج هم نوشته خواهد شد انشاء الله از آنجا تدبیر دافع تشنج دیده انچه درینجا هم مناسب باشد استعمال
آرند و ایضا از امراض حبالی اینست که گاهی جسم سفید در بول ایشان می آید و این جسم مذکور را بجوشانیدن بول هم زائل میشود
لیکن گاه نایٹرک ایسڈ در آن اندازند البته زائل میشود فی الواقع آن فاسفیٹ میباشد که از کمزوری پیدا میشود و علاجش
اینست که از منرال ایسڈ مثل میوریاٹک ایسڈ ڈایلوٹ یا نایٹرک ایسڈ ڈایلوٹ وغیره انچه مناسب دانند بنوشانند و ایضا
از امراض حبالی درد شکم است که گاهی بر جانب یمین و یسار رحم بسبب تنگ شدن رباط رحم و گاهی جا بجا در عضلات شکم
بسبب تشنج که از انضمام پیدا میشود یا بسبب بادی و مشارکت سمپتھیٹک گاهی بر ساقین با تشنج ساقین عارض میشود
و سبب این درد ساقین اثر اذیت عصاب بود که از انضاج رحم در شکم منتشر گشته در ساقین آمده اند علاجش اینست که
زیاده بسوئی آن توجه ننمایند زیرا که گاهی این اوجاع بدون ولادت زائل نمیشوند لیکن برای تقلیل اذیت در آب گرم
نشانند و مسهل خفیف دهند مثل روغن بید انجیر یا احتقانا و درین اوجاع افیون و غیره مخدرات کم دهند اما هرگاه باز
شود پس شیاف از افیون یا مارفیا درست کرده باین نحو که یک دو گرین افیون یا از ربع گرین تا نصف گرین مارفیا
با روغن کوکو یا موم و روغن آمیخته پنبه آن آلوده شیاف درست کرده در معای مستقیم نهند یا برای آمدن خواب وقت خفتن

تسکین کنند یکچند تریاک و قوام همراه آب ساده بنوشانند یا مارفیا چهارم حصه گرین بنوشانند لیکن بدون ضرورت شدید این ادویه
را نخورانند و از خارج آب صابون و آب افیون با هم آمیخته بر محل درد مالش سازند یا پلستر از بلادونا درست کرده بر محل درد بچسپانند
و اگر خورانیدن افیون یا مارفیا موافق مزاج نبود قدری مارفیا در آب حل کرده بذریعه سوزنی از جانب وحشی بدن بجای
بسیار تحت جلد رسانند و گاهی از زیادت جماع بطور قولنج میشود و چنان شدت میکند که بغیر نوشانیدن کلورال [illegible]
از بست گرین تا سی گرین نوشانیده شود چاره نبود و از آن سکون میشود و این وجع بادوار عارض میشود تذکره و از جمله امراض حوامل
سیلان طمث است که در وقت حمل اتفاق افتد باید دانست که بعد استقرار حمل و بند شدن حیض بعد ماه چهارم گاهی قدری قدری خون
می‌آید و از آن خوف سقوط حمل پیدا میشود و اکثر سبب آن مقاربت و جماع میباشد و گاهی بسبب ابتلا بسیلان ضربه و سقطه و گاهی
نوشیدن مسهل قوی و تلخ و گاهی خوردن مقدار کثیر از کنین مثل اینکه پانزده یا بست گرین یکبار خورده شود و گاهی از ابتلا به آتشک
دفعةً بقوت و گاهی مشقت کردن بحدیکه اثر تعب بر رحم رسد و گاهی برداشتن شئی ثقیل و گاهی بسبب ضعف سوزاک زیرا که اکثر سوزاک
در وجینه میباشد و در این وقت از وجینه اذیت برحم میرسد و گاهی از امراض سمیه مثل حصبه و حمی سرخ که در آن رنگ بدن سرخ میشود
و همچنین هر مرض که از آن زن حامله ضعیف و کمزور گردد و گاهی بسبب کیفیات نفسانیه مثل خوف وغیره هم این مرض پیدا میشود
و اصل سبب کمزوری رحم میباشد خصوصاً کسی که مرض آتشک بود زیاده در این مرض مبتلا میشود العلامات اول درد
رحم و کمر و ساقین یافته میشود چنانکه وقت وضع حمل میشود و این درد گاهی قلیل و گاهی کثیر میباشد لیکن بادوار عادت میشود
یعنی شدت و خفت در آن بود چنانکه در تشنج بود زیرا که در اینجا هم سبب درد تشنج میباشد من بعد آب سرخ قدری می‌آید بعده
خون خالص جاری گردد پس اگر تا اینجا رسیده خود بند شود یا از علاج بند گردد فهو المقصود و اگر از علاج هم بند نشود خوف
سقوط حمل پیدا گردد و در این وقت قبل سقوط درد قوی میشود و متواتر زیاده میگردد و هم در این وقت اذیت در بول و براز پیدا
میشود که حامله بار بار برای بول میرود و برای دفع براز می‌نشیند و بار بار حاجت بول و براز میشود و خون کثیر می‌آید بهمراه
آن حمل ساقط میگردد و گاهی چون برای بول کردن یا برای دفع براز می‌نشیند اول وهله یعنی حمل ساقط میشود اما اگر اول وهله
بود یعنی حمل یک نیم ماهه یا دو ماهه بود در این حالت گاهی حمل از رحم خارج شده در وجینه می‌آید و در آن باقی ماند چون اذیت برحم
بر طرف میشود پس تشنج آن هم موقوف میگردد و بسبب آن درد و سیلان دم هم بند میشود لیکن اول وهله قریب فم رحم در وجینه
باقی میماند و بعد چندی متعفن و فاسد میگردد و رطوبت متعفن بدرنگ که مایل بخاکستری و گاهی مایل به سرخی بود و از آن
جاری میشود و گاهی بسبب این لحم فاسد در خون حامل هم سمیت میشود و از آن تپ پیدا گردد و [illegible]
سرخ پیدا میشود و گاهی بعد خارج شدن اول وهله چیزی از متعلقاتش مثل غشاء در رحم باقی ماند و بسبب آن رحم متأذی
شده بار بار تشنج میشود و از تشنج آن خون کثیر خارج میگردد و گاهی کثرت جریان این خون بجائی میرسد که حامل را خفقان
و غشی پیدا میشود و گاهی بسبب کثرت جریان دم میمیرد و گاهی در بعض زنان اول وهله از رحم در وجینه میرود و خارج میشود

بعضی از مشیمه آن در رحم ماند بسبب تشنج رحم خارج نمیشود پس بتدریج فاسد و متعفن گردد و آب متعفن پیدا و از آن حمّی
میشود و در بعضی وقت‌ها گاهی بسیار کم ... رحم بسبب آن متورم میگردد و بالجمله هرگاه این نحو حمل ساقط میشود بسبب آن
خون پیدا میشود که زن از آن بعادت سقوط پیدا کند چون بار بار واقع شود تا بعادت رسد بار حمل خود را نگاه نتواند داشت
العلاج اول درین مرض حامل را بآرام بر پلنگ خوابانند و امر فرمایند که هیچگونه دست و پای خود را حرکت ندهند و بعضی تدبیر
که از آن رحم را آرام رسد و تشنج آن که سبب ورد است موقوف گردد دهند و برای اینکار تا حال بهتر از افیون چیزی دوا
دیگر دیده نشده لیکن درین وقت مقدار کامل آن بار بار خورانند مثلاً دو دو گرین افیون بعد دو دو یا سه سه ساعت موافق ضعف و
شدت درد خورانند و همچنین دوائی که مدد بتسکین جوش دم دهد بسبب تنگ کردن عروق و اجماد دم نوشانند مثل گالک ایسڈ یا سلفیورک
ایسڈ ڈائلوٹ درین وقت مناسب است اما اگر شربت لیمو یا بهم کرده نوشانند اقوی و انفع است و غذا بسیار سبک بارد بالفعل و بارد بالقوه
خورانند و هم پارچه صاف لینن خشک را در جبینه فرج ... رحم بطور حمول گذاشتن برای اجماد خون معین علاج و مفید است اما چون
ثابت شود که بالضرور حمل ساقط خواهد شد و آن دانسته میشود از زیادتی درد و کثرت سیلان طمث و عدم انتفاع از علاج صحیح و
استعمال دوا پس درین وقت چاره از این نیست که مدد براسقاط دهند الا در تاخیر خوف آنست که حامل بسبب کثرت سیلان دم
که بسبب تشنج رحم میشود و از شدت درد ضعیف یا هلاک خواهد شد پس بنابر حفظ حیات مادر تدبیر اسقاط حمل نمودن ضرور است
و آن اینست که درین وقت دوائی دهند که رحم را مدد بدفع حمل دهد و ایضا قبض و تشنج در آن مثل ارگٹ و بورکس
این ادویه را تنها دهند یا مجموعاً و استعمال آن مجموعاً اقوی است پس اگر تنها دهند ارگٹ را سفوف کرده ده گرین بعد دو دو
ساعت همراه آب ساده بنوشانند و همچنین ده گرین بورکس همراه آب ساده بعد دو دو ساعت بنوشانند یا یک درم
تخم ارگٹ کوفته در آب گرم که چهار اونس بود تر کرده بعد سرد شدن صاف نموده نگهدارند و یک یک اونس از آن بعد
یک یک ساعت بنوشانند و اگر مجموعاً دهند پس پنج پنج گرین از هر یک کوفته همراه آب بنوشانند و درین وقت زن را نیز
نگذارند بلکه امر فرمایند که بار بار خواسته برای بیرز نشیند تا زود حمل ساقط گردد و بعد سقوط حمل رحم گاهی درد و جریان
خون باقی میماند زیرا که اثر ارگٹ و بورکس نوشانیده شده از اثر آن در رحم تشنج میماند و تا بقای تشنج زوال درد و جریان
خون ممکن نیست لهذا اگر چنین حال باشد درین وقت گالک ایسڈ دو دو رتی بار بار خورانند یا سلفیورک ایسڈ ڈائلوٹ تنها یا
با افیون نوشانند تا تشنج رحم موقوف شود و خون بند گردد و هرگاه بعد سقوط حمل آب متعفن از رحم خارج شود و سبب آن باقی ماندن
اُووم در جبینه یا باقی ماندن غشا اندرون رحم بود و درین وقت علاجش اینست که انگشت در فرج انداخته قابله دریافت
کند اگر در جبینه بود و خود خارج نشود از انگشت یا کلیتین گرفته بیرون آرد و باید دانست که چون اُووم در جبینه بود
متعفن میشود و از آن آب کثیر خارج میگردد و بسبب آن مقدارش صغیر شده اکثر خود از جبینه خارج میشود و اگر خود خارج
نگردد و محتاج تدبیر باشد تدبیرش آنست که گفته شد و اگر در رحم بود و نیز در رحم دیده شود درین وقت هم از انگشت یا کلیتین آنرا

بیکنند و اگر اندرون رحم بود و ... بدون ... مثل ... دوش کریم بنوشانند تا بذریعه ایجاد تشنج در رحم اخراج نماید بعده ادویه دافعه عفونت که در علاج ... نوشته شده اند آنها را بذریعه ... هم باستعمال آرند و هرگاه اثر حمل متعفن فاسد در خون مادر جنین رسیده باشد درین وقت چیزی که زهر ... را قتل کند و خون را صاف نماید بدهند و این ترکیب بهترین تراکیب مصفیات خون و قاتل زهر است کلوریت آف پتاس ... تنکچر آف ... سلفاس حسب حاجت از هر یک گرفته همراه آب ساده بنوشانند و هم برای صاف کردن خون ادویه مسهله مدره نوشانند تا خون صاف شود و هرگاه زن عادت سقوط پیدا کند در آنوقت هدایت فرمایند که هرگاه باردار شود از ابتدائی شروع مدت حمل تا وقت عادت سقوط خود را از اسباب مولده این مرض دور دارد و در راحت و آرام اختیار کند و ایضا از جمله امراض حبالی خفقانست و اکثر سبب آن اینست که چون رحم در وقت حمل کبیر میشود و اکثر اعضا مثل معده و امعا از درازی رحم بالا میروند پس از اثر مزاحمت و غمز آنها خصوصا هرگاه در قولون درین وقت هوا زیاده پیدا گردد قلب متأثر میشود و هم بسبب سوء هضم و ردی و گاهی بسبب حرکت قویه طفل که در شکم میکند و از اثر اذیت آن بدل میرسد خفقان پیدا میشود و علاجش اینست که هرگاه بسبب پیدا شدن هوا در امعا بود سلفیورک ایتهر ... آب پودینه آمیخته بنوشانند و همچنین اسپرٹ ایمونیا ایرومیٹک کلارک ... هم درین وقت مفید بود و چون بسبب خفقان گاهی وقت شب خواب نمی آید لهذا برای آوردن خواب دوای بات لی سولوشن یعنی لائکر اوپیای سڈٹی ... یا مارفیا بمقدار قلیل نوشانند و گاهی از نوشیدن عرق ایمونیای قوی هم حرکت قوی میکند و در وقت پیدا شدن خفقان کم میشود و باقی حمل زوال آن بعد ولادت میشود فقط

فصل سی و پنجم در بیان کیفیت ولادت جنین

باید دانست که ولادت باراده و اختیار جنین نمیباشد چنانکه در بعض کتب طبیه عربیه است بلکه باسباب دیگر میشود که اول آنها تشنج عضلات بی اختیاری رحم بود اما این تشنج چرا در اول یا وسط مدت حمل بطور طبیعی نمیشود چنانکه در ماه نهم یا دهم پیدا گردد پس در تعلیل آن سه مذهب است طائفه میگویند که چون جنین کامل الخلقت و القوت میشود کارش در رحم تمام شد چنانکه ثمر پخته در شجر خود نمیماند و این امر مقتضائی طبیعت اشارست که جنبش در خارج آمدنست که چون ثمر پخته میشود عروق صغار که غاذیه آن میباشد خشک میشوند اما این امر در رحم مشاهده نمیشود بلکه هرگاه جنین کامل الخلقت شود و سرش در عنق رحم می آید و غشائی بیرونی آن که پر آب است از سطح داخلی رحم متصل میگردد و رحم هم زیاده تغیر از حال طبیعی او میشود و جدار غلاظت رحم بسبب کثرت تمدد و زیادتی مقدار مبتدل برقت میشود و در صورت آنهم فرق ظاهر گردد مثل اینکه بصورت عظیم میشود و دهن آن کشاده میگردد و ازین سبب اگر چند روز دیگر بمقدار آن کبیر و حجم آن تنگ شود خوف انشقاق آن غالب گردد پس غشائی پر آب که محیط جنین و متصل بسطح رحم میباشد از جانب دهن رحم که کشاده است بسبب نبودن دیوار رحم قسری در آنشده در دهن رحم می آید پس از آمدن آن در فم رحم کرب و اذیت در رحم پیدا شده تشنج در آن شروع گردد و ما دام که جنین خارج نشود این تشنج موقوف نگردد و مذهب دوم اینست که ... از خون سیاه در رحم تشنج

فصل سی و پنجم در بیان کیفیت ولادت جنین

میشود و دلیل بران آنست که هرگاه بچهٔ حیوان را چنان بیند که سواد ان نرسد درین وقت خون در بدن حیوان معلوم سیاه
میگردد و بسبب سیاه شدن خون در رحم آن تشنج پیدا میشود و چون باز گلوی آنرا بکشایند که سواد ریش رسد خون سرخ گردد
فوراً تشنج آنهم برطرف میشود همچنین چون جنین کامل الخلقت شود خون سیاه زیاده در عروق رحم مجتمع میگردد زیرا که درین وقت
چون جنین کبیر میشود و برای خود غذای کثیر میخواهد پس خون زیاده در رحم میرود و ازان انچه خون سرخ بود در غذای جنین صرف
میشود و انچه خون سیاهی مایل بود در عروق رحم باقی ماند و ازان برنیاید لعدم الدافع و چون انخون سیاه مجتمع میگردد واول
برای دفع کردن آن رحم متشنج میشود و چون چند بار دران تشنج حادث گردد آنزمان غشائی پرآب که محیط بر جنین است بسبب
تشنج و مجتمع شدن رحم قدری از اندرون رحم پیش آمده در دهن رحم می آید پس از آمدن غشائی مذکور در دهن رحم تشنج
آن زیاده میگردد تا اینکه از تشنج عضلات آن جنین خارج میشود و مذهب ثالث آنست که چون جنین کامل الخلقت میشود
او وری یعنی خصیهٔ زن میخواهد که در کار خود که ایجاد گرافین و سیکل یعنی پیدا کردن جسم بیضاوی است مشغول شود زیرا که از
ابتدای استقرار حمل تا وقت کمال تخلق و تکون جنین او از کار خود معطل مانده بود و چون جنین کامل الخلقت شد باز او اشتغال
بکار خود میخواهد پس درین وقت بذریعهٔ عصب سمپتی تیتک خبر به نخاع میرساند که او وری میخواهد که بکار خود مشغول شود درین وقت
نخاع افاضهٔ قوت حس و حرکت باعصاب رحم مینماید و چون بذریعهٔ ریشه های اعصاب نخاعیه حس در رحم خصوصاً
بفهم آن قوی گردد رحم متاذی میشود و از تاذی آن تشنج در عضلات رحم واقع میشود و از تشنج آن جنین خارج گردد و سبب
دوم در ولادت مدد دهی عضلات شکم بود بر این تشنج و حقیقتش آنست که چون از تشنج رحم غشائی پرآب که بر جنین محیط است
شق میشود و آب ازان خارج گردد درین وقت عضلات اختیاریهٔ شکم بارادهٔ مادر جنین مجتمع شده رحم را فشر میکنند و بسبب آن
رحم قوت یافته جنین را از خود دفع میکند سبب سوم امور نفسانیه مثل خوف وغیره هم درین باب مداخلت دارند چنانکه بسیار
دیده شده که هرگاه وقت شدت دردزه دایه می آید حامله مطمئن میشود و فوراً در دفع تشنج ساکن میشوند و هرگاه باز کلمات خوف
انگیز گفته شد باز درد شدت میکند همچنین هرگاه کلماتیکه باعث بر انگیختن طبع بود گفته شوند یا آواز سخت و قوی مثل
صدای رعد یا تفنگ ناگهه بگوش حامل رسد نیز در وضع جنین متولد میشود اما این تشنج چگونه شروع میشود پس بدانکه اول تشنج
از قعر رحم شروع میشود و ازان تا عنق و از عنق رحم تا فندس بصورت دوائر بذریعهٔ عضلات غیر اختیاریهٔ رحم که در عرض رحم
بود دران آمده اند متصاعد شده میرسد چون تا فندس رسد درد بسیار قوی میگردد و تا فندس رسیده تشنج در عضلات طولی
رحم از بیان فندس شروع شده تا فم رحم میرسد و انچه تشنج در عضلات عرضیه از فم رحم شروع گشته و متصاعد شده تا فندس
رسیده بود همراه تشنج عضلات طولی هابط میشود تا اینکه بفم رحم رسد و جنین متولد شود آنزمان دفع میگردد و درین تشنج
عضلات طولی فم رحم را بسوی فندس میکشند و عضلات عرضی رحم را بر خود مجتمع میسازند پس درین کشاکش دهن رحم کشاده میشود
و بعد کشادن دهن رحم اول غشائی پرآب از دهن رحم بیرون می آید و بسبب آن دهن رحم وسیع میشود تا اینکه دهن رحم و جنین

هر دو یکسان میشوند و درین وقت غشای غدد کوزنی بیشتر شود و آب از ان جاری و خارج گردد پس از خروج آب رحم بر جنین مشتمل میشود و حرکت ذاتی طفل بند گردد و ازین صافت ظاهر میشود که قائل شدن باینکه طفل از حرکت خود می آید نشاید زیرا که حرکت طفل هر گاه بند میشود پس چگونه خروج آن از حرکت خود صحیح خواهد بود فقط ۔

فصل سی و ششم در عقر یعنی بار دار نشدن زن و آنرا بلغت انگلشی ستر الیتی یعنی نابار دار شدن زن گویند و این مرض گاهی از طرف مرد و گاهی از طرف زن بود و بعضی از اسباب آن در امراض مرد و زن پیشتر نوشته شده و اینجا آنچه خاص از طرف زن بوند نوشته میشوند بدانکه اصل سبب آن همانست که امتزاج منی مرد و زن در رحم مانع شود یا ضعف و کمزوری در منی مرد و زن پیدا کند و این گاهی در جبینه و گاهی در رحم و گاهی در اووری یعنی خصیهٔ زن میباشد مثل اینکه در جبینه پرده بکارت چنان سخت بود که از ایلاج ذکر مانع شود خواه در آن ثقبه کوچک بود که از ان حیض جاری شده باشد یا مطلقاً مسدود بود و ثقبه هم نبود و این دانسته میشود از نیامدن حیض پس این پرده اکثر از ملاقات منی مرد و زن در رحم مانع میشود و گاهی بندرت منی مرد از راه ثقبه کوچک در رحم رسیده باعث استقرار حمل میشود و گاهی خود جبینه معدوم بود مثلاً فرج میباشد از فرج شروع شده قدری اندرون رفته معدوم میشود و غالباً درین صورت رحم و اووری هم نمیباشند و این نقصان فطری میباشد چنانکه در کسی بعض انامل و در کسی یکدست یا یکپا نمیباشد و گاهی کسی بعد ورم حاد و گاهی بعد ولادت میوکس ممبرن جبینه جدا شده مجری جبینه باهم متصل میشود و از ان راه جبینه مسدود میگردد و گاهی فطری جبینه چنان ضیق میباشد که از ان سیلان طمث میشود لیکن منی از ان در رحم نمیرسد و گاهی حس در جبینه خصوصاً بسر آن چنان زیاده میباشد که چون مرد قصد ایلاج کند زن از ان متاذی میشود و وقت ایلاج اینقدر تشنج و درد در جبینه حادث میشود که بسبب آن زن تاب مقاربت نیارد و درین صورت گاهی جم فم جبینه بشود یا مسه مانع خود میباشد چون آنرا مس کنند زن متاذی شده فریاد میکند و گاهی بشود و مسه با نبود لیکن در جائی خاص از ان چنان حس قوی میباشد که از مس آن زن متاذی میگردد و اکثر این حالت در زنی دیده میشود که وقت ولادت فم جبینه آن زخم آمده باشد چون این زخم مندمل شود و بر آن گوشت سخت میروید در چنان عضو میگردد و سبب اینکه آنجا ریشه های اعصاب حس در میوکس ممبرن آمده از ان ریشه عصب محل موصوف درین گوشت زائد سخت محتبس میگردد و از احتباس متحیر شدن ریشه مذکوره همیشه بادنی سبب زن متاذی میشود و همچنین از فساد رطوبت جبینه مثل اینکه زیاده غلیظ و لزج شده مانع از نفوذ کردن منی مرد در رحم شود و هم عقر پیدا میگردد و گاهی هر گاه ترشی در رحم زیاده شود که منی مرد را فاسد سازد یا از زیاده شستن فرج و جبینه از آب سرد رحم منی کم شده عقر پیدا میشود و گاهی اسباب قلت یا احتباس حیض و اسباب عسر خروج حیض و باد رد آمدن حیض و اسباب افراط سیلان حیض از اسباب عقر واقع میشوند و همچنین هر گاه در سیلان رطوبت سفید رحم غلط واقع شود و آنچه تیزاب در رحم است زیاده شده سوزش فساد منی مرد شود و از آنهم عقر پیدا گردد و همچنین از مقاربت بی وقت هم عقر پیدا میشود زیرا که وقت مقاربت طالب ولاد یک هفته قبل از آمدن حیض

فصل سی و ششم در عقر یعنی بار دار نشدن زن

و یک هفته بعد آمدن حیض است پس اگر در میان این دو هفته مقاربت کند مقاربت بیوقت به ضعف رحم خواهد بود و ازان
عقر پیدا خواهد شد و کذلک از زیاده مقاربت کردن هم عقر پیدا میشود و هم از داخل کردن انگشت در فرج بطور املاج و کرد حرکت
دادن ازان چنانکه بعضی از زنان بمقابل جلق مردان از انگشت خود صورت جماع پیدا میکنند و کذلک هر چیز را که غیر ذکر در فرج
داخل کرده صورت جماع پیدا کنند ازان عقر پیدا میشود و از ترفه و زیاده آرام و ترک ریاضت هم عقر پیدا میشود و نشان
سبب آن زیاده خوردن و کم مشقت نمودن بود که بسبب آن کرافیئن پیکل چند پیدا میشود زیرا که مرتاضین و زنان
کم مایه فرودی پیشه در ایشان اولاد زیاده پیدا میشود و هم از فربهی و زیادتی شحم در شکم بدن عقر پیدا میگردد و مرض
آتشک هم اکثر سبب عقر میشود زیرا که هرگاه ازان خون فاسد میگردد پس انچه کرافیئن پیکل یا اووم یعنی ماده جنین
پیدا میشود ضعیف و کمزور بود و غالبا بعد چند هفته یا چند ماه ساقط میگردد و این قسمی از عقر است که در آن اولاد نمیشود

العلاج در حال و اسباب مرض غور کامل و تفحص نمایند پس ازان انچه لا علاج است مثل انعدام جبینه و رحم و اووری
در آن مجبوری است باقی انچه اسباب از قسم امراض اند دران علاج امراض مذکوره فرمایند مثلا انچه از تنگی ثقبه جبینه بود آنرا
بدستکاری وسیع سازند خواه از انگشتان یا بنهادن قلم اسفنجی که غلیظ و ضخیم بود و انچه بسبب تشنج راه جبینه بود دران انچه سبب
شور و ستم هائی حمره بود آنهارا برآرند خواه از کارد یا از مقراض یا از داغ کردن با صل کاشک فقره تا شور دسته با تحقیق
شده بیرون آیند و انچه از اذیت احتباس عصب بود در آنجا لحم صلب معه کس میمبرین را از کارد دور سازند و انچه
کم کنند حس باشند از ادویه مثل افیون و بلادونا آنرا بآب ساده سائیده ضماد سازند و درین وقت تفحص نمایند که غالبا
همراه آن اذیت رحم یا اذیت اووری هم خواهد بود پس اگر ثابت شود ازاله اذیت این اعضا هم نمایند و بیشتر با اینحالت سیلان
هم پیدا شود و انچه از دیگر امراض بود علاج امراض مذکوره فرمایند چنانکه در ذیل هر یک نوشته شده و انچه بسبب غلظ رطوبات
جبینه و زیاده پیدا شدن ترشی دران یا بسبب شستن از آب سرد پیدا شده باشد دران از آب نیم گرم امر بشستن فرمایند که
بهر یک نافع خواهد بود و بعد آن علاج سیلان رطوبت انچه نوشته شده باستعمال آرند و انچه از غلظ رطوبت رحم بود دران علاج
سیلان رحم فرمایند و انچه از مقاربت بیوقت بود دران امر فرمایند که در هفته قبل حیض و در هفته بعد جریان حیض مقاربت
کنند و در غیر این اوقات جماع نکنند و انچه بسبب زیاده جماع کردن شده باشد بتقلیل مباشرت دران امر فرمایند و انچه از
ادخال جسم غیر ذکر در فرج عقر حادث شده باشد دران بترک فعل ناجائز تاکید سازند و انچه از ترفه و ترک ریاضت باشد
دران امر بمشقت و کم خوردن نمایند و انچه از زیادتی شحم بود اگرچه لا علاج است لیکن امر فرمایند که انچه اغذیه مولد شحم اند خوردن آن
ترک کنند مثل حلاوی و اشیائی لعابی و شحمی و روغن ارد و انچه از آتشک بود دران علاج آتشک نمایند فافهم

فصل سی و هفتم در بیان استقرار حمل ثانی بالائی حمل اول

پیشتر در بیان کرافیئن پیکل نوشته شده که تعدد آن باعث تعدد
حمل است و ازان مستفاد میشود که یکبار متعدد حمل مستقر شوند اما اینجا ضرور است که وجه استقرار حمل ثانی بالائی حمل اول

نوشته شود پس بدانکه ممکن است که مادام ماده تخلیق جنین که از گرافین وسیکل پیدا شده در رحم مستقر گشته چندان کبیر شود
که تمام بطن رحم را مملو سازد حمل دیگر هم مستقر شود و اگرچه اکثر چنین است که اووری بعد استقرار حمل گرافین وسیکل را پیدا نمیکند
لیکن ممکن است که بنادرست پیدا کند چنانکه در بعض حیوانات هم تا آخر زمان حمل می آید همچنین گرافین وسیکل هم پیدا شود و
هم باید دانست که گاهی در رحم دو تجویف میباشد و در میان بطن رحم یک پرده در طول میباشد که بسبب آن رحم منقسم به دو تجویف
میشود و گاهی این پرده تا وجینه هم میرسد و بسبب آن وجینه هم ذات تجویفین بود و این امر در بعض حیوانات خصوصاً ماده گاو
قسم غزال اکثر و اظهر و در انسان اندر است بالجمله گاهی زن ذات تجویفین اول در یک جوف رحم خود حامل میشود و بعد مدت
در جوف بطن دیگر آن هم حمل مستقر میگردد و بسبب آن حمل بعد حمل قرار میگیرد لیکن زمان امکان استقرار حمل ثانی بالائی حمل اول
تا دو ماه است زیرا که تا ختم شدن دو ماه اووضع چنان کبیر شود که تمام بطن رحم را پر میسازد و بعد آن آمدن وسیکل در رحم از اووری
و همچنین داخل شدن منی مرد در رحم ممکن نمیباشد و قبل تمام شدن دو ماه قدری کشادگی در فم رحم هم میماند و در بطن رحم هم
چنان وسعت خالی میباشد که متعلق شدن گرافین وسیکل بجای ازان ممکن بود و هرچند این امر نادر است اما آنچه مشاهده شده
آنست که زنی دو حمل داشت و غشای هر یک علیحده بود و در ماه هفتم یکی ازان ساقط شد و دیگر بعد چهار ماه از سقوط پیدا شد
و بینندگان میگفتند که دو حمل جدا جدا بودند لیکن ممکن است که یکبار هر دو مستقر شده باشند اما در سقوط و ولادت اختلاف وقت شد
بالجمله در تعیین این امر که هر دو حمل یکبار مستقر شده بودند یا دو بار بسیار دقت است و اکثر بسبب وقوع غلطی در حساب اختلاف
میشود لهذا بیننده را باید که مولود را ببیند که آیا کامل المدت است یا نه اگر صورت آن صورت کامل المدت باشد در حمل بالا
حمل محسوب کند والا بداند که غلطی در حساب است بالجمله هرگاه حمل متعدد در شکم بود علامتش آنست که در هیئت و صورت رحم
بالضرور فرق واقع میشود مثل اینکه عرض شکم زیاده میگردد و دیگر علامت آنست که هرگاه چهار و نیم ماه از شروع حمل بگذرد
و حرکت در جنین پیدا شود آله مقیاس الصوت را یعنی ستیتسکوپ را بجانب محل ماندن جنین نهاده آواز دل جنین را بشنوند اگر از هر دو جا
آواز قوی و یکسان آید یا فرق در عدد قرعات یافته شود مثل اینکه از یک جانب یکصد و چهل بار در یک دقیقه آواز قلب
شنیده شود و از جانب دیگر یکصد و سی یا یکصد و سی و پنج بالجمله تفاوت ثابت شود این دانسته خواهد شد که دو جنین اند و اگر
یک جانب حرکت قوی بود و در جانب دیگر ضعیف مثل آواز بعید مسموع شود باید دانست که یک جنین است فصل سی و هشتم

فصل سی و هشتم در علامات قرب وضع

در علامات قرب وضع بدانکه چون هفته دو هفته در ولادت باقی ماند و مدت طبیعی حمل تمام شود درین وقت رحم از بالای شکم زیر
جانب می آید و آنچه قبل ازان تنفس در حامل اذیت میباشد کم میشود و در تنفس کشادگی محسوس گردد و عوض آن تکلیف در آمدن بول ظاهر
میشود و همچنین درین وقت تبرز هم اذیت و درد میشود مثلاً بار بار می آید یا نمی آید بسبب انضغاط معاء مستقیم و اگر معتاد مرض بواسیر بود
اذیت بواسیر شدت میکند پس بعد درد رحم قدری قدری شروع میشود بسبب تشنج رحم و این را درد کاذب میگویند زیرا که این درد
در فدس میشود و فی الواقع این درد یا بسبب ضغطه معده یا امعای مستقیم یا امعای قولون وقتیکه پر از ریاح شود در فدس پیدا میشود

یا بسبب اینکه چون خون سیاه در رحم مجتمع میگردد بسبب آن فندس تشنج میشود بخلاف درد صادق که آن از فم رحم شروع میشود
و تا فندس میرسد و این درد گاهی شدید و گاهی خفیف بود لیکن بانتظام کمی و زیادتی آن میباشد و باین سبب حامله میداند که
وضع قریب است اما این درد پی در پی نمیشود و نمیماند بلکه گاه گاه میشود من بعد اصل درد صادق از دهن رحم شروع شده تا فندس
میرسد و ایضا از رحم و عانه تا کمر منتهی میشود و بانتظام بطور دوره شدت و خفت آن ظاهر میگردد و بر میوکس ممبرین جنین و فم رحم
بلغم پیدا میشود زیرا که بسبب آن میوکس ممبرین جنین و رحم مسترخی میشوند و این وقت کارش زیاده میباشد و چون تا اینجا رسید
ولادت شروع میشود و ولادت را سه درجه اند درجه اولی آنست که دهن رحم کشاده میشود و درجه ثانی از وقت انفتاح دهن رحم تا ولادت
جنین است و درجه ثالث آنست که مشیمه بعد ولادت خارج شود و رحم مجتمع گردد بیان درجه اول تشخیص ابتدای این درجه دشوار است
زیرا که درد کاذب و صادق مخلوط میباشند ازان سبب تفرقه دشوار میباشد لهذا باید دانست که اصل درد زه صادق از فم رحم
شروع شده تا فندس میرسد و از فندس تا دهن رحم باز پس می آید و هم این درد صادق نسبت درد کاذب شدید میباشد و
با دوار و نظام می آید مثلا ده یا پانزده دقیقه ساکن شده باز شدت میکند و چون درد صادق شروع شود و قدری دهن رحم کشاده
گردد و غشای جنین دیده میشود و هرگاه درین وقت انگشت دست داخله امتحان کنند غشای مشیمه که بالای جنین است از انگشت
محسوس میشود بخلاف درد کاذب که در آن نه انفتاح فم رحم و نه غشا از انگشت محسوس میگردد و چون حامله بار اول باردار شده باشد
درین وقت کناره فم رحم آن رقیق و کشیده محسوس میشود و اگر چند بار باردار شده باشد کناره رحم آن درین وقت هم غلیظ
و ضخیم مثل سر محسوس میشوند و بیشتر گاه چند دوار درد صادق و تشنج منقضی شوند قدری غشای جنین مملو از آب پیش می آید
و چون این غشا پیش آید در حامل حمل اول هم که لبهای فم رحم آن رقیق دیده شده بود اکنون غلیظ نمایان شوند چنانکه
لبهای فم رحم حامله قدیم غلیظ محسوس میشد و هرگاه درد ساکن میشود آب که در غشا مملو شده باشد پس میرود و غشا خالی
از آب دیده میشود و درین وقت چون از انگشت امتحان کنند زیر غشا سر جنین مدرک و محسوس گردد و چون تشنج و درد شدت کند
سر طفل پس میرود و آب پیش آید و از زیر غشا ظاهر شود و غشائی پر آب تشنج پیش می آید تا اینکه درین حالت فم رحم زیاده وسیع
میگردد و چون وسعت فم رحم زیاده شود غور احاله الزره می آید بسبب اذیت کشادن عضلها بعضی رحم چنانکه وقت کشادن بعضی عضلها
عرق قدری لرزه پیدا میشود خواه در وقت براز بود چون سده غلیظ خارج میشوند یا در وقت بول چون تحجر پیش می آید درین وقت
همراه رطوبات که از رحم می آید قدری سرخی هم ظاهر میشود و این خون بسبب شگافتن عروق میوکس ممبرین فم رحم می آید و قوابل
این علامت را از علامات قوی قرب وضع میدانند من بعد تشنج و درد قوی شود و غشائی پر آب شگافته گردد و از آن رطوبات
جاری شوند و این آخر درجه اول است مدت این درجه دانستن دشوار بود زیرا که بسبب آمیزش درد کاذب با درد صادق التباس
میباشد لیکن اکثر از وقت شروع شدن تشنج و درد صادق تا آخر شش ساعت میماند تا کسیکه بار اول حامل شده در آن مدت
این درجه تا بست و چهار ساعت میرسد و گاهی غشائی پر آب بسبب شدت تشنج قبل کشاده شدن دهن رحم شگافته گردد

آب از ان جاری میشود پس سر طفل تا فم رحم متصل میشود و درین وقت هم مدت این درجه طویل میگردد زیرا که تفتیح فم رحم کار غشائی پر آب بود سر طفل برای این کار صحیح نشده و درین وقت خوف مردن جنین یا بیهوش شدن آن در رحم بود و اهل تجربه گفته اند که هر گاه درجهٔ اولی طویل المدت بود درجات دیگر قصیر المدت بوند زیرا که از طول مدت درجهٔ اولی وجینه بخوبی کشاده شده مهیا برای ولادت میشود و از ان سهولت در ولادت گردد و چون درجهٔ اولی قصیر المدت بود درجات دیگر طویل المدت میباشند زیرا که درین صورت در درجهٔ اولی اعضای سافلهٔ رحم مثل جینه و فرج بخوبی کشاده و مهیا برای ولادت نمیشوند بالجمله هر گاه مدت درجهٔ اولی تمام شود درجهٔ ثانی شروع میگردد و درین درجه درد بر خلاف درد درجهٔ اولی میباشد چه در درجهٔ اولی گاه گاه درد شدید میشد حامله آواز دقیق و بلند فریاد میکرد و درین درجه آواز غلیظ که برای دفع کردن جنین معین بود آواز میکند و درین درجه بار بار سر جنین فم رحم می آید وقت شدت درد و چون قدری درد ساکن شود جنین باز پس رود و چون بار بار در دهن رحم می آید و از ان منفرج میشود و بسبب انضغاط استخوان جمجمه سر جنین قدری زیر و بالای یکدیگر می آیند و بسبب آن مقدار آن صغیر میشود و جلد راس مسترخی میگردد و درین وقت چون از انگشت دست امتحان کنند جلد راس جنین مسترخی محسوس میشود و سبب استرخائی جلد زیر و بالا شدن استخوان جمجمه راس بود که بسبب آن حجم کاسهٔ سر صغیر میشود و جلد راس بر آن مسترخی گردد پس بعد هر درد درین درجه سر طفل زیاده پیش می آید تا اینکه در وجینه پیدا از وجینه تا فم فرج میرسد و بثقل آن [illegible] که وسعت بین الفرج و المقعد سست می افتد و از ان پرینیم وسیع میشود و معای مستقیم چیزی منضغط گردد که مقعد [illegible] و درین وقت روی جنین بجانب پرینیم میباشد و پشت سر آن بجانب اعلی فرج تا اینکه از تشنج و درد های متواتره سر جنین قدری قدری از فرج بر می آید تا اینکه تمام و کمال از فرج خارج شود و مادام که سر تمام و کمال از فرج بیرون آید جنین بر شکم [illegible] میباشد و چون سر تمام و کمال از فرج بیرون آید درین وقت فوراً سر جنین مائل بسوی ساق میشود خواه بسوی ساق ایمن یا ایسر و بر پهلوی خود میگردد زیرا که درین هیئت خروج منکب سهل میشود پس اول یک منکب بیرون می آید بعده منکب ثانی بر آید و چون هر دو منکب بر آمدند ولادت دیگر اعضا سهل میشود تا چون سر طفل در فرج می آید اول درد شدید میشود که حامله کمال بیتاب میگردد و حالش مثل بیهوشی باشد و اگر یک درد مثل آن باز آید فوراً سر بیرون می آید لیکن اینجا سبب قدری درد ساکن شود و بعد آن شدت میکند [illegible] سکون [illegible] تا درین مدت دهن فرج کشاده شود و اگر بلا انفتاح آن از شدت تشنج سر طفل بیرون آید انشقاق در دهن فرج واقع میشود اگرچه در مرهٔ ولادت اول گاهی از شدت و تشنج پرینیم شگافته میشود و چون وقت بر آمدن منکبین میرسد درین وقت درد از زمان خروج راس هم زیاده میشود و بعد آن جنین بالتمام بیرون می آید همراه ان آنچه رطوبت سابق باقی بوده و هم خون که وقت جدا شدن مشیمه از رحم خارج شده تجمع بود بر می آید و بعد آن درد ساکن میشود و زن [illegible] و گاهی [illegible] وقت رحم بر شاخ طفل که در رحم باقیست مشغل میشود و تشنج میکند و چون [illegible] کشند [illegible]

مقدار و اصلا بیت محسوس نمیشود و این آخر درجه ثانیه است و گاهی مشیمه هم همراه طفل خارج میشود و درین وقت درجه ثانیه ختم
تا مشیمه مخرج میشود و درجه ثالثه آنست که در آن مشیمه خارج شود و ابتدای این درجه از ده دقیقه تا بست دقیقه تشنج رحم که برای اخراج
جنین شده بود ساکن میشود و من بعد باز تشنج شروع میشود لیکن شدت آن مثل تشنج درجه ثانیه نمیباشد پس این تشنج بار بار میشود
تا اینکه غشائی که محیط بر طفل بوده و در رحم باقی مانده و هم پلاسنتا از رحم خارج شده در رحم آید و بعد آن گاهی تا مدت دراز در رحم
مانده و گاهی قدری دیر تشنج در مانده تشنج در رحم شروع میشود و غشای مذکور از آنهم خارج میگردد و گاهی باخراج آن حاجت
بسوی دستکاری افتد و چون بعد خارج شدن غشائی مذکور و پلاسنتا رحم را ابعاد نسبت سابق که در آن غشا بوده اکنون
رحم صغیر و صلب محسوس میشود. فقط فصل سی و نهم در وضع و ولادت و این را بلغت انگلش پارچوریشن یعنی جدا
شدن طفل از بطن مادر مینامند. بدانکه ولادت جنین امر طبیعی است برای حیوان انسان همیشه بطور مرض نباشد و محتاج برای
حضور طبیب نیست بلکه آنچه قوابل میکنند کافی باشد لیکن هرگاه بر غیر طبیعی واقع شود یا قابله بینه موجود نبود یا موجود باشد
اما ناقص بود درین وقت ضرورت که رجوع بسوی طبیب کرده شود لهذا ضرورست که طبیب نیز هم عالم بود تا بر وقت ضرورت
حاضر شود و کار را باتمام رساند بنابرآن تدبیر ولادت را اینجا نوشتم که تا در تعلیم نقص نماند پس بدانکه هرگاه مدت طبیعی حمل
تمام شود و قرب وضع ظاهر گردد و درین وقت واجب است که تلئین طبع حامل ملحوظ ماند تا امعای مستقیم و امعای بر وقت ولادت
از ثقال خالی ماند پس اگر طبع منقبض بود و اجابت نشود و منقبض شده باشد حقنه از آب گرم تنها یا با روغن بید انجیر داده باشد یا روغن بید انجیر بمقدار
قلیل بنوشانند که از ان بلینت یک اجابت شده باشد و روغن بید انجیر درین وقت برای این کار از دیگر مسهلات فضل است
و ایضا حامل را امر فرمایند که خود را از جمله بیماران تصور کرده بر پلنگ نماند بلکه برخیزد و بطور استحباب مشی کند و در کار و بار خانگی
مشغول شود زیرا که اکنون رحم از اعلی بزیر آمده و بسبب آن بدن سبک گشته حرکت بران دشوار نیست زیرا که از حرکت و
اشتغال بامور خانگی دلش از خیالات و خوف اذیت ولادت باز میماند و چون درد کاذب که از انضغاط معده و کثرت ریاح
قولون و غیر معای مستقیم میشود شروع گردد درین وقت امتحان کنند که از گرفتن حقنه این درد بر طرف میشود و آرام می آید پس
اگر بعد گرفتن حقنه و صاف شدن امعا هم درد کاذب باقی بود افیون خالص یا مارفیا با آب برنج بچچه حلکرده بطور زراقه در
شکم رسانند که از آنهم درد ساکن میشود و هم خواب می آید و هرگاه درد صادق شروع شود آن وقت پرستاران حامله را باید که
فتیله یا رشته قوی و مقراض یا کارد که تیز باشد و آب گرم و آب سرد و پارچه چادر برای بستن بر شکم یا در جنین و چند رومال
نو موجود دارند و هرگاه نوبت بطلب طبیب رسد آن زمان قاثاطیر و می که بزبان انگلش آنرا پلاستک کاتیتر نامند
افیون و مارفیا و قدری ارگت مهیا سازند و بفور شروع شدن درد صادق قدری روغن بید انجیر نوشانند یا از ان
حقنه دهند تا معای مستقیم صاف شود اگرچه قبل آن براز معمولی هم خود آمده باشد زیرا که ازین تدبیر دو امر حاصل میشود
اول صفائی که بسبب آن همراه ولادت طفل براز هم خارج نمیشود که باعث تنفر بینندگان میشود دوم بسبب آن وقت یا مکان

فصل سی و نهم در وضع و ولادت

طفل

سر طفل معاینه مستقیم مزاحمت میکند و بسبب آن ولادت سهل میشود و بعد تنقیه معاینه مستقیم اول در وجینه انگشت انداخته بر
فم رحم احساس کنند که کدام عضو از اعضای طفل اول محسوس میشود سر یا پا یا دست یا پهلو پس اگر سر طفل پیش آمده باشد
زیر انگشت جسم مدور و عظام کاسه سر محسوس خواهند شد و درین وقت باید دانست که ولادت بطور طبیعی است و در آن
هیچ اندیشه نبود و محض قابله برای آن کافیست و اگر عضو دیگر محسوس شود درین وقت ضرورست که داکتر صاحب وقوف را
طلب کرده شود و بالجمله چون ببینند که جنین از جانب سر می آید مادرش را بشارت و تسکین دهند و مطمئن سازند که هیچ اندیشه
نکند هر گونه خیریت است تا در دل او قوت آید و خوف بر طرف شود و بعده از و بگویند که تا زیادتی و شدت درد بر پلنگ
ننشیند بلکه در خانه خود حرکت کند و با همراهیان خود کلام کند تا دل مشغول ماند و مدت درجه اولی منقضی شود و بعض
قوابل بی علم آنچه حامل را درین وقت میگویند که دهن و نفس خود را بند کرده بزور و قوت شکم را سخت کرده بسوی اسفل نفخ
کند نشاید و درین درجه این فعل مضر و ناجائز است زیرا که درین درجه کشادن رحم ضرورست و آن بقوت رحم کشاده میشود
نه بزور و قوت مادر را در آن دخل نیست و همچنین چون این درد و تشنج درین درجه متراخی میشود بعض ناتجربه کار میگویند که ارگت
یا هر دوای که در رحم تشنج پیدا میکند برای دفع کردن جنین بنوشانند جائز نیست زیرا که از استعمال این ادویه درین درجه
چون جنین قبل انفتاح رحم بقوت تشنج رحم بیرون آید فم رحم شق میشود بلکه درین وقت عوض آن از آب گرم در معاء مستقیم
حقنه دادن بهتر است که از آن تشنج و درد متواتر پیدا میشود و از حامله بپرسند که بول کرده است یا نه اگر نکرده باشد امر کنند که
بول کند و بار بار بول کنانند تا مثانه خالی ماند و اگر خود بول نیاید باو خال قاثاطیر یعنی ایلاستک کاتیتر بول از
مثانه بیرون آرند و گاهی در آخر درجه اولی در کش ران چنان تشنج و درد قوی میشود که از آن زن بیتاب شده فریاد میکند
درین وقت هم حقنه از آب گرم دادن و بعد آن مارفیا یا افیون در آب برنج مطبوخ حل کرده در معاء رسانیدن باعث زوال
یا تسکین این وجع میشود و گاهی از مالیدن بدست هم درین درد آرام ظاهر میشود و باقی امر صبر کنند زیرا که بدون ولادت
هر شکایت باقی ماند و بعد آن جمله برطرف خواهد شد و گاهی در آخر این درجه لب زیرین رحم که بنسبت لب بالائی آن
قدری دراز میباشد با وجود ضخامت خود که این وقت بسبب تشنج و آمدن غشای جنین پیدا کرده درمیان سر طفل و عظم عانه
می آید و بسبب آن سر را ضغط کرده مانع از خروج میشود پس اگر چنین بود قابله را امر فرمایند که از انگشت و دست لب مذکور
را قدری بلند کرده دارد تا درمیان سر و عظم عانه نماند و ولادت سهل شود و گاهی درین درجه بعد کشاده شدن دهن رحم
غشای جنین پر آب از دهن رحم بیرون آید اما شق نمیشود و سزاوار است که شق شود چه جمله کار ولادت بدون شق شدن
آن بند میباشد اگر چنان بود بکمال چالاکی و احتیاط سر مقراض یا کارد زیر انگشت سبابه مخفی گیرند که از سر آن قدری سر انگشت
بالا بود تا در وجینه و فم رحم از آن زخم نرسد پس غشای مذکور را از آن آهسته شق کرده دهند و گاهی درین درجه فم رحم چنان
سخت میباشد که با وجود تشنج متواتر و سریع کشاده نمیشود و از آن حامله را بسیار اذیت میرسد و کار ولادت بند میباشد

اگر جنین بود درین وقت تار شرائینیک تنها شانند و ہم حصہ گرین باب حلکردہ بنوشانند یا ہمراہ آن بلاڈونا ہم گرین
نوشانند تا تشنج عضلہ عریضہ را کم کند و ازان رحم مسترخی شدہ وسیع گردد و نوشانیدن این ہر دو دوا مجموعاً از خوراندن
ہر یکی منفردۃً بہتر است یا کلارفام بو یانند کہ ازان رحم لین ہم میشود و درد ہم ساکن میگردد و این مختار حکمائی ولایت است
و ہمچنین درین وقت کلورل ہائیڈریٹ نوشانیدن ہم مفید است و چون دہن رحم کشادہ شود و سر جنین تا پری نیم رسد
در این وقت شروع درجۂ ثانیہ است حامل را امر فرمایند کہ شکم خود را سخت کردہ و نفس را بند نمودہ برای دفع کردن جنین زور
بسوئی اسفل کند و اینجا چنانکہ بعض اطبا میگویند کہ قابلہ تا انفتاح دہن و جبینہ سر طفل را از بروز و خروج منع کند قابل
التفات نیست زیرا کہ ازین فعل تشنج رحم زیادہ میشود بلکہ انسب آنست کہ واگذارند کہ خود سر از فرج خارج شود و ہمچنین بعض
نادان میگویند کہ چون سر جنین قریب دہن فرج رسد بردو کنج فرج را از دست وسیع کنند اینہم نشاید و ضرور نیست زیرا کہ
بعد سر مناکب کہ ازان کبیر است ہم خواہد آمد پس توسیع از دست تا کجا مفید و ممکن خواہد بود و چون سر طفل از فرج خارج
شود فوراً ببینند کہ رسن سرہ در گردن جنین ہست یا نہ چہ اکثر درین وقت پیچیدہ در گردن جنین می آید و ازان حال طفل
مثل کسی بود کہ حلقہ در گلویش انداختہ کشیدہ باشند حتی کہ روی جنین سیاہ میگردد پس اگر چنان بود فوراً رسن مذکور را
باہستگی از طفل بادر کشیدہ دہند یا از مناکب جنین آنرا برآوردہ دہند تا مسترخی گردد و ہر گاہ سر طفل از فرج برآید قابلہ
دست خود را بر عانہ نہادہ غمز کند و مدد دہد رحم را بر اخراج جنین پس ہر گاہ ببیند کہ تشنج در رحم برای دفع کردن جنین شروع
شدہ ہمراہ آن دست خود را ہم بر رحم نہادہ غمز کند و بقوت گرداند لیکن جنین را از فرج خود نکشد و آنرا مس نکنند تا خود
پیدا شود الا در وقتیکہ در بیرون آمدن تاخیر شود و بداند کہ جنین ہلاک خواہد شد آنرا زان بکشد و چون جنین تمام از شکم آید
دیگر باید فریاد کند علامت جنین ہست و ازان دانستہ میشود کہ قوی است و ہر قدر کہ گریہ کند بہتر است کہ بسبب آن ہوا در
ریہ آن میرسد و خون صاف میکرد و پس آنرا از خون و آب جدا کردہ ببینند کہ بلغم در دہن و بینی آن ہست یا نہ اگر باشد
دہان و بینی را صاف کردہ دہند بعدہ از سرۂ آن دو فیم انچہ یا ستہ انچہ گذشتہ رسن سرۂ آنرا از نخ یا رسن غلیظ کہ از
ریشم درست ساختہ باشند و عقد دادہ مضبوط بربندند و کلک انچہ از جای مشدود گذشتہ رسن سرۂ مذکور را از طرف
دیگر کہ در شکم مادر است نیز محکم بندند بعدہ از درمیان این ہر دو شد رسن مذکور را از کارد یا مقراض کہ تیز باشد ببرند و قطع
کنند و فایدہ تیز بودنش آنست کہ تا دفعۃً قطع نگردد بلکہ از غمز و کشیدن بار بار پیدا شود و بسبب این اذیت عضلہ ہای
کوچک شرائین تشنج شوند و بسبب آن دہن شرائین بند شود و زیادہ خون جاری نگردد و اگر طفل پیدا شود و بخوبی در
تنفس ہوا نکشد و گریہ نکند درینحالت قطع سرۂ تاخیر ضرور است زیرا کہ تا حال ریۂ طفل کار تجری سرۂ کہ آنرا رسن سرۂ یا نگیز
پالستا گویند یا دہد ہم تا حال قدری خون از راہ سرۂ می آید و میرود پس درینحالت تا وقتیکہ ریہ کار خود نمایا حرکت چہار
از رسن سرۂ موقوف نشود رسن سرۂ را قطع نکنند و عوض قطع آن دیگر تدابیر کہ معین تنفس بود بعمل آرند مثل اینکہ

بر روی طفل از دهن خود بزور و قوت یکبار هوا را بطور پف رسانند یا بر سرین آن دست زنند یا آب سرد بر روی آن پاشند
تا بدین فعل آن تشنج پیدا شده هوا بکشد و اگر ازین تدبیر هم فایده ظاهر نشود در آب گرم طفل را یک دقیقه انداخته و ازان بیرون
آورده فوراً آب سرد بر رویش پاشند تا هوا بکشد و اگر از نیز هم هوا نکشد درین وقت انگشت در دهن طفل انداخته ببینند که
بلغم هست یا نه اگر باشد دهن را اول ازان صاف کرده دهند و کام بینی را هم دیده اگر بلغم مانع از تنفس باشد صاف کرده
دهند و اگر بلغم مانع از تنفس درین اعضا نباشد زبان طفل را گرفته بیرون از دهن کشند و تدبیر غریق بعمل آرند تا وقتیکه آواز
حرکت قلب طفل موقوف نشود تدبیر غریق را مکرر بعمل آورده باشند حتی که گاهی تا نصف ساعت این تدبیر کرده میشود و بعد آن
طفل هوا در نفس میکشد بالجمله هرگاه بسبب نکشیدن هوا از حیات طفل مایوسی بود درین وقت از زیاده مشقت کردن
در استعمال تدبیر غریق برای زنده ماندن طفل و هوا کشیدن آن نفس خود را باز ندارند که احیای نفس امر عظیم است و چون
طفل هوا نکشد و در رسن ناف هم حرکت ضربانی نبود درین حالت هم رسن ناف را قطع کرده زبان طفل را از دهن آن کشیده
تدبیر غریق بعمل آرند که گاهی ازان نفع ظاهر میشود و اینجا امر بقطع ناف بنابر آنست که قطع کردن آن باین خیال بوده
هوا و خون ازان در بدن طفل می آید اما هرگاه حرکتش ساکن شد اکنون ضرورت آن نمانده پس بیفایده تعلق ...
که از تعلق آن بعض ... بعضی اطبا ... میگویند که زبان طفل را کشیده هوای خارجی را در ...
در دهن طفل بقوت دم کنند و بعضی بذریعه نفخ کوچک رسانیدن هوا در دهن و بینی طفل تجویز میکنند لیکن از نفخه دهن
انسان بهتر است و گاهی جنین با غشای محیط خود که آب است پیدا میشود و چون از محل گرم جدا شده در هوای بارد
می آید فوراً دهن کشاده دم میکشد پس درین وقت آب که در غشا مجتمع است داخل شکم طفل میشود و ازان ضرر پیدا گردد
لهذا هرگاه چنین اتفاق افتد فوراً غشا را شق کرده آب ازان بیرون کرده دهند تا اینجا بیان ولادت بطریق طبیعی
بود که دران رحم از قوت خود جنین را از خود بیرون میکند و محتاج مدد دهی نباشد اما هرگاه دهن رحم کشاده و غشای
محیط طفل شق گشته و آب ازان جاری شده رحم بر جنین مشتمل گشته باشد لیکن بسبب ضعف که از تشنج های درجه
اولی در رحم حاصل شده از کار خود باز ماند و تشنج پیدا نمیکند یا تشنج ضعیف میشود که بسبب آن خروج طفل ممکن نبود ...
ادویه مسهله ولادت بنوشانند و عمده آنها ارگت است که ازان ... گرین تا ... گرین همراه آب ... جوشانیده ...
بنوشانند یا از نیم درام تا یک درام ارگت کوفته در ده اونس آب گرم از بیست دقیقه تا نصف ساعت ...
بعد سرد شدن صاف نموده نگاه دارند و بعد نیم ساعت یکیک اونس ازان بنوشانند تا که رحم قوی شده تشنج
قوی پیدا کند و چون درد قوی ظاهر شود نوشانیدن ارگت موقوف سازند و هرگاه سر طفل بیرون آید و سر هم کشاده شده
درینحالت زن بسیار متاذی میشود و هر چند قوابل درین حال روغن میمالند ... نفعی نیست لیکن عمده تدبیر
آنست که کلاروفارم نیم درام بر پارچه پاشیده قریب بینی داشته ... [illegible]

کلام در ادویه که بالضرور در ولادت استعمال آرند

و دوام حاصل میشود یکی تسکین درد دوم بپنجم بسبب آن برودی مسترخی و کشاده میگردد و باید دانست که کلام در فاتم را بالضرور در ولادت باستعمال آرند که از ان فوائد بسیار حاصل میشوند پس از وقتیکه درد صادق شروع شود تا فراغ از وقت ولادت و برآمدن غشای محیط هر وقت که درد و اذیت زیاده شود یا کدام عضو کشاده نگردد این دوا را بدهند که از ان تسکین درد و توسیع اعضا حاصل میشود و بسیار دوائی نافع ست و هم باید دانست که چون از ولادت طفل فراغ حاصل میشود حامله را چنان راحت و آرام می آید که گویا در بهشت است لیکن بعد چند ساعت که زیاده از بست دقیقه نباشد باز درد تشنج که اندر درد ولادت کم بود پیدا میشود و اگر این درد خود پیدا نشود بالائی رحم از دست نحر کنند یا بران مالش سازند تا تشنج پیدا شود و اگر ازین تدبیر تشنج پیدا نشود و غشائی محیط وغیره بیرون نیاید درین وقت سر انامل دست ها زیر عانه فرو برده و سر انگشت هر دو دست را بالائی رحم نهاده بزور غمز و دفع کنند تا از رحم غشائی مذکور خارج شود و چون از رحم غشائی مذکور خارج شده در وجینه آید درین وقت غشا را موافق وضع وجینه بکشند یعنی چنانکه در تشریح وجینه نوشته شده که آن خمدار است از جانب تحتانی خود پس اول این غشا را مع پلاسنٹا از بالا بسوی زیرین کشند تا در خم آن آید و چون در خم آن آید از تحت بسوی فوق کشند تا از فرج خارج شود و گاهی بعد ولادت بسبب تشنج عضله عریض که در وسط آن است رحم بصورت دو شیشه ساعت میشود یعنی در میان آن ضیق و هر دو جانب آن عریض و کبیر میشوند و درین وقت غشای محیط طفل در وسط آن که ضیق از تشنج شده محتبس میگردد و خارج نمیشود و از ان خون کثیر خارج گردد و مادام که این غشا نه برآورده شود خون بند نگردد و درین وقت تدبیر منحصر درهمین است که دست خود را باهستگی در وجینه انداخته بعده یک یک انگشت در رحم انداخته تمام دست در آن داخل سازند بعد غشائی مذکور و پلاسنٹا را گرفته از رحم جدا ساخته آهسته آهسته بقدر اجتماع و مدافعت رحم بیرون آرند تا که رحم غشا و پلاسنٹا و دست را خود دفع کند زیرا که درین دفع کردن رحم مجتمع و منقبض میشود و بسبب آن خون بند میگردد و اگر بارادهٔ خود درین حال دست خود را برودی از رحم برآرند که رحم مسترخی ماند و مجتمع برائی دفع نشود خون کثیر خارج خواهد شد و در آن خوف هلاکت هست و چون غشا مع پلاسنٹا بالتمام خارج شود خون هم بند میگردد و تشنج هم برطرف میشود و هرگاه غشائی مذکور از رحم جدا شده در وجینه آید آنرا تو بر تو پیچیده و باهم ساخته آهسته آهسته بکشند تا تمام غشا پیچیده مع پلاسنٹا برآید و چیزی از ان در دهن رحم نماند و الابعض اوقات قدری ازین غشا در دهن رحم یا در وجینه باقی ماند و تشنج پیدا خواهد کرد و از ان جریان دم کثیر خواهد شد و چون غشا تمام خارج شود دهن فرج را از رومال پاک کرده رومال صاف دیگر بر فرج نهاده ببندند اگر خون کثیر بعد از ان هم آید باید دانست که قدری از غشائی مذکور تا حال در رحم باقیست یا خون کثیر در آن منجمد شده است چنانکه گاهی بسبب نادانی قوابل این قسم پیدا میشود هرگاه وقت بودن غشا در رحم رسن سره را گرفته میکشند و بسبب آن غشائی محیط منعطف و منقلب شده بسبب قوت کشیدن قابله بیرون می آید بالجمله چون ثابت شود که بعض اجزائی غشائی مذکور یا خون منجمد در رحم موجود است پس درین وقت

بایدکه قابله دست خود را در رحم داخل کرده تفحص نماید هرانچه که باشد آنرا از رحم جدا کرده آهسته آهسته موافق هدایت سابق بیرون آرد و درین وقت رحم را از خارج هم فشرده باشد تا غشا یا خون هرچه دران باشد آنرا دفع کند بعده یک رومال صاف از خارج بر محل رحم و یک رومال صاف چند تا کرده بر دهن فرج گذاشته بالائی آن چادر دراز چند تو کرده بر شکم مادر جنین ببندند و اگر فصل سرما باشد پارچه که بر دهن فرج می نهند گرم کرده ببندند که ازان قدری آرام حاصل میشود پس انچه فرش رطب بیرون آن بود آنرا دور کرده فرش یا بس گسترانند اگر بعد ازین حال کمزوری غلبه کند و بسبب آن خواب نیاید و اضطراب زیاده بود حاجت هرگاه برای تسهیل ولادت ارگت نوشانیده باشند درین وقت تنکچر او پیائی یا لائکر او پیائی شصت یا بیست بیست قطره بنوشانند یا دو گرین افیون خالص در آب حل کرده تفل آن دور نموده بنوشانند و گاهی از ولادت فرشیت شق میشود و درین وقت چونکه ورم بر دهن فرج واندرون زیاده میباشد ازین سبب زخم قلیل هم زیاده معلوم میشود چون ورم دفع میشود مقدار زخم هم کم محسوس گردد بالجمله اگر زخم کوچک باشد برای آن صاف کردن و شستن از آب گرم روزانه دو سه بار کافی میشود و اگر کافی نشود روغن کاربولک باین نحو درست سازند که کاربولک ایسڈ یک آونس در چهل آونس روغن کنجد حل کرده نگهدارند و ازان روزانه دو بار بر زخم مذکور طلا سازند و استعمال این دهن برای زخم صغیر و کبیر هر دو کافی میشود و نوزائیده را امر فرمایند که قدری بر پهلوی خود بخسپد تا انچه رطوبات از رحم خارج میشود بی آنکه بر زخم رسد بالا بالا از رحم و جبیبه بر پارچه ریزند و الا از مرور آنها بر زخم اذیت خواهد شد و در بهر شدن زخم هم تاخیر خواهد شد لیکن گاه زخم چنان کبیر میشود که بدوختن آن حاجت افتد پس اگر چنان بود در روز اول آنرا بدوزند که ازان زودی صحت حاصل میشود و در هر حال خواه زخم صغیر بود یا کبیر صفائی و شستن آن از آب گرم ملحوظ داشتن مفید بود من بعد جنین را از آب نیم گرم غسل دهند اول صابون را که برای شستن بدن بکار می آید در آب حل کرده پارچه فلالین یا اسفنج با آن تر کرده ازان جلد بدن طفل را خوب مالیده غسل کنانند و از آب صاف بشویند پس از پارچه ملائم خشک کرده اول پارچه نازک سوراخ کرده بالائی ناف جنین نهاده رسن ناف را از سوراخ مذکور بیرون آورده پارچه را بر آن بپیچند و بالائی آن پارچه طویل ملائم نهاده بنحوی بربندند که اثر فشار آن قدری بر ناف رسد تا بسبب آن وقت گریه کردن طفل معائی صغیر در سره نیاید و بعد چند روز رسن سره خودبخود افتد و اگر در افتادن آن تاخیر شود روغن کاربولک موافق نسخه سابق بر آن بچکانند یا مرهم اوکسائیڈ آف زنک بر آن طلا سازند یا فلالین یا نبات سوزانیده خاکستر آن بر محل سره پاشند تا خشک شده بیفتد بعده لباس موافق فصل بپوشانیده دیگر مادرش دهند که از گرمی مادر او را آرام آید و پستان مادر در دهانش دهند که فوراً طفل حلمه را خواهد مکید و درین عمل سه فائده حاصل میشوند اول اینکه گاهی حلمه‌ها قدری صغیر میباشد لیکن از مکیدن طفل کبیر میشود دوم انچه شیر در پستان است دران قوت اسهال است از نوشیدن آن اسهال میشود و انچه در شکم طفل براز سیاه یا سبز بود بسهولت خارج میگردد سوم آنکه از اذیت پستان بسبب مکیدن طفل پیدا میشود تشنج رحم مادر و آمدن خون کثیر ازان دفع میشود و اگر از نوشیدن شیر مادر هم خود اسهال نشود

۹۲ [illegible]

ضرورت نوشانیدن مسهل طفل بسبب نه خارج شدن براز سیاه از شکم داعی شود روغن بید انجیر از ده تا دوازده قطره همراه
نقوع تخم انیسون بنوشانند پس اگر در پستان مادر شیر نبود زیرا که دو سه روز شیر غلیظ کم میماند بجهت آنکه درین شیر قوت اسهال است
لهذا حکمت الهی مقتضی به تقلیل آن شده والا طفل مسهل کثیر را نوشیده بسبب کثرت اسهال ضعیف یا هلاک میشد درین وقت
شیر ماده گاو تازه یک حصه آب ساده که صاف باشد سه حصه آمیخته تا پیدا شدن شیر در پستان مادر یا حاضر شدن کدام مرضعه بنوشانند
لیکن بعد آمیختن شیر با آب هرگاه یک ساعت یا نیم ساعت بر آن بگذرد زنهار نه بنوشانند که آن فاسد میشود بلکه هرگاه شیر و آب را
بیامیزند فوراً نوشانند و اگر شیر گاو نبود شیر بز نوشانند اما در شیر بز که یک حصه بود چهار حصه آب شیرین صاف تازه باید
و قدری نبات هم در آن حل کرده بنوشانند و اگر شیر اولاغ بدست آید حاجت بآمیختن آب بآن نباشد فقط تازه دوشیده
بودن آن ضرور است و ترتیب نوشانیدن شیر آنست که بعد دو دو یا سه سه ساعت از نیم آونس تا یک آونس شیر مخروج
با آب نوشانند در روز اول ولادت مادر جنین را غذائی سبک مثل ساگودانه یا آرا روت همراه شیر یا آب ساده و نبات سفید
بخورانند و گاهی آب برنج پخته بنوشانند و هم نان ڈبل بریان کرده در آب ساده انداخته حل کرده نبات سفید با آن آمیخته
بنوشانند و اگر عطش زیاده بود مغز نان ڈبل بریان کرده در آب تر کرده صاف نموده وقتاً فوقتاً بنوشانند و اگر روز
زیاده بود شوربائی گوشت که آنرا از سفیده بیضه آمیخته پخته صاف کرده باشند بنوشانند در روز دوم شوربائی لحم یا یخنی
یا نان در شوربا تر کرده بخورانند و اگر شوربای گوشت مرغ بود بهتر است و اگر نان در شیر ماده گاو تر کرده بخورانند هم بهتر است
پس اگر مادر طفل بخواهد که خود شیر بطفل نوشاند اغذیه ثقیله نخورد که از آن بدهضمی پیدا شود والا شیر فقط نخواهد شد بلکه عوض
آن تا وقت رضاعت بر این اغذیه اکتفا کند شوربائی قلیه یا قورما یا شیر همراه نان یا برنج پخته یا برنج پخته همراه دال هم را
که هضم آن معتاد بود بخورد و ایضاً آنچه را بخورد چه از آن ریاح و بدهضمی پیدا میشود و از بدهضمی مادر طفل را هم بدهضمی خواهد شد
بالجمله آنچه بخوبی هضم شود آنرا بخورد و ایضاً باید دانست که گاهی بعد ولادت تا دو سه روز زن او زائیده را قبض شکم هم میگردد
بسبب ضعف و انضغاط معائی هم چندان ضعیف میگردد که بر دفع کردن براز قادر نبود پس اگر چنین حالت یافته شود
نیم آونس روغن بید انجیر همراه انگچه یا پیالی که از پنج تا ده قطره بود همراه آب نقوع پودینه سبز بنوشانند که از نوشانیدن آن
با دریا مرضعه فائده اسهال بطفل هم حاصل میشود زیرا که قدری قوت مسهل دوای مسهل که در روغن بید انجیر است در شیر داخل
در شکم طفل رسیده قدری اسهال پیدا میکند بدانکه سابقین در کتب عربیه طبیه نوشته اند که شکل ولادت بر دو قسم است
طبیعی و غیر طبیعی طبیعی آنست که جنین از جانب راس پیدا شود و سوای آن جمله اشکال غیر طبیعی اند خواه از جانب دست
یا پا یا پهلو یا زانو یا سرین یا منکب بهر نحو که بر آید و محققین انگلستان میفرمایند که جنین هرگاه در جانب طول خود پیدا شود
طبیعی است خواه از جانب راس بر آید یا از جانب سرین یا زانو یا جلین زیرا که درین هر شکل برائی مادر هیچ خطر نیست
لکن این اشکال محتاج تدبیر و اعانت نباشد بلکه انتظار ولادت از خود دران باید کرد و هم جنین اکثر درین اشکال پیدا شده

سالم و زنده میماند پس غیر طبیعی گفتن آن را نباید بلی اگر ولادت در عرض بدن واقع شود مثل اینکه یک دست برآید یا از جانب
پهلو متولد شود یا منکب اول برآید غیر طبیعی خواهد بود بالجمله هرگاه از اسفل بدن در طول بدن پیدا شود این بر سه صورت میباشد
یکی آنکه سرین بیرون آید دوم آنکه یک پا یا هر دو بیرون آید سوم آنکه زانو برآید لیکن برآمدن سرین ازین صورتها بهتر است
زیرا که از برآمدن آن راه برای خارج شدن سر مهیا میشود زیرا که آن قریب المقدار به راس است بخلاف خارج شدن زانو
یا هر دو پا چه آن هر دو به نسبت راس صغیر میباشند پس برآمدن آنها برای خارج شدن راس مفید نخواهد بود العلامات
هرگاه ولادت از سرین باشد چون درد صادق شدت کند و دهن رحم کشاده شود درین وقت چون انگشت را به فرج داخل
کنند زیرا انگشت جسم مستوی المقدار به درد صلب محسوس نمیشود بلکه عوض آن جسم لین کثیر اللحم که اندرون آن قدری صلابت
بود میباشد محسوس میشود و چون بعد آن رفته رفته انگشت را بگردد پیش آن گردانیده احساس کنند نشان مقعد و هم ذکر و
خصیتین اگر جنین طفل باشد و الا فرج اگر دختر باشد محسوس گردد و چون انگشت را پس پشت گردانند استخوان تهیگاه جنین
محسوس میشود و این امور به تجربه کار ظاهر میشود [illegible] هرگاه بر عانه حامله که نحیف و سمین نبود دست نهاده و از انگشتان تفحص
سر طفل بسوی فوق از خارج محسوس میشود و چون آله قیاس الصوت را نهاده اول حرکت قلب شنیده شود آواز خواه در جانب
یمین یا یسار بسوی فوق قریب ناف حامله مسموع میشود و چون دهن رحم کشاده شود و یک سرین طفل از آن خارج گردد که
آن را از انگشت احساس کرده بود ناپس هرگاه این سرین به پرینیم می آید از مزاحمت استخوان عانه خروجش ممنوع میشود و بعده
بسبب تشنج رحم سرین جانب دیگر از پرینیم خارج میشود من بعد سرین که اول از رحم برآمده بود خارج میشود من بعد هر دو سرین
که اول از فرج بیرون می آید منکب همان جانب هم اول پیدا میشود و منکب جانب آخر مثل سرین آن جانب زیر استخوان
عانه رسیده قدری ممنوع از خروج میشود و بسبب مزاحمت استخوان عانه و بعد خارج شدن منکب جانب دیگر سر می آید باید
دانست که این ولادت که در آن اول سرین برآید بر پهلوی طفل میشود اما چون هر دو منکبین از فرج بیرون می آید خود بخود به جانب
شکم یا پشت خود منقلب میشود و بعده سر از فرج خارج میگردد لیکن درین شکل راس طفل بدشواری خارج میشود زیرا که
رحم تا این مدت که منکبین خارج شوند بسیار ضعیف میگردد و تشنج آن هم کم میگردد و گاهی مطلقا تشنج نمیکند ازین سبب این
شکل ولادت مخوف برای طفل است لیکن اکثر چنین نیست که تا خروج راس هم رحم کار خود [illegible] سالم متولد شده زنده میماند
اما هرگاه تشنج رحم ضعیف شود و مدت آن اکثر از یک دقیقه تا دو دقیقه است پس آنچه بدن جنین بیرون آمده محتاج ترویح میباشد [illegible]
که سر و دهن آن در فرج است نفس کشیدن ممکن نباشد و اکثر درین حالت رسن سره که مجری ناف است هم بسبب منفشر شدن از سر طفل
تنگ میباشد که ازان خون در بدن جنین نمیرسد ازین سبب حالش مثل کسی باشد که او را بوقت مخنوق کرده باشند پس درین حال
باید که اول تفحص کنند که در مجری ناف حرکت ضربانی هست یا نه اگر بود هیچ اندیشه نکنند و در پی تدبیر نشوند اما گاهی مجری
ناف کشیده میباشد و بسبب آن حرکتش ضعیف یا معدوم میشود درین وقت مجری مذکور را از جانب شکم کشیده [illegible]

ساازند و مجری مذکور را کشیده در پهلوی وجبینه یک طرف کرده و هند بهر کدام جانب که خواهند و اگر حرکت مجری مذکور
مطلقاً معدوم بود فوراً بچه را بیرون آرند باین نحو که یک دست خود زیر قفای طفل نهند و از یک دست خود زنخ و روی جنین را
گرفته بکشند لیکن راست نکشند و الا ممکن نیست که بیرون آید چنانچه پیشتر گفته شده که وجبینه نهاد و مجرا ابدا راست بلکه اول از بالا بسوی
زیرین کشند تا جبین در رحم وجبینه بیاید و چون در انجا رسد اکنون از زیر بسوی فوق کشند تا از فرج برآید و مجربین میگویند که هرگاه
طفل را از محل قفایش قدری مجر کرده از استخوان عانه جدا کرده و هند بعده انچه در پیش بود آنرا از بالا بسوی زیرین جوانب فوق
رحم وجبینه کشند ازین ولادت سهل میشود و هرگاه ولادت از جانب زانو بود و آن بسیار قلیل میباشد و دانسته میشود باینکه در
امتحان انگشت معلوم میشود که چیزی از سر کوچک است و هم مفصل رکبه و هر دو ساق منضموم محسوس میشوند و هرگاه ولادت
از جانب رجل باشد اینهم از امتحان انگشت صاف ظاهر میشود که کدام شئی بسیار صغیر پیش آمده و چون زیاده تفحص کنند
عقب او دست می آید و از ان یقین میشود که رجل است و دست نیست و درین هر دو شکل هم تامل کنند که خود پیدا شود و بشکل
که برای مادر خوفی نیست جز اینکه ولادت البته در مدت طویل خواهد شد بلی برای جنین البته خوف است زیرا که سر بعد همه خارج
خواهد شد و در خروج آن بعد همه اعضا تفاوتی و تاخیر عظیم است چنانکه پیشتر گفته شده لیکن باید دانست که درین شکل جنین قدر
که بتانی آید بهتر است از اینکه بسرعت آید زیرا که هر قدر که بتاخیر آید راه برای خروج راس مهیا خواهد شد و درین شکل هم ولادت
بر همان نهج میشود که در شکل اول ازین اشکال یعنی ولادت بجهت سرین میشود گفته شد و ایضا باید دانست که چون درین
اشکال هم بعد کشادن دهن رحم تاخیر در ولادت بسبب ضعف رحم بود اعانت از نوشانیدن ارگت و غیره ادویه مسهله ولادت
فرمایند و اگر از انیهم تشنج پیدا شود و سرین اول برآمده باشد اندر رحم درین وقت دست داخل کرده انگشت سبابه دست را
از محل سر استخوان ساق یا فخذ نهاده استخوان مذکور را از ان گرفته موافق هدایت سابق برعایت تجویف رحم و محراب وجبینه از بالا بسوی
تحت و از تحت بسوی فوق کشند یا پارچه بساق طفل بسته آهسته آهسته موافق هدایت بکشند و گاهی از آله آهنی هم کشیده شده
لیکن در آن خوف رسیدن ضرر و نقصان بطفل میباشد پس هر وقت تدبیر اول اولی است لیکن این تدبیر وقتی باید که بچه قریب فرج
بود اما هرگاه سرین جنین قریب فم رحم بود و قریب فرج نیامده باشد و تشنج رحم موقوف شود درین وقت دست در رحم انداخته انگشت
دست پای طفل را کشیده بعده آنرا آهسته آهسته بکمال احتیاط کشند تا که مفصل رکبه منخلع نشود و هم از کشش اعانت
رحم مقصود بود نه اینکه تمام کار رحم را خود کنند و از دست کشند الحاصل باید دانست که گاهی ولادت بر این صورت میشود که هر دو
دست طفل بهر دو جانب راس طفل میباشند پس اگر چنان بود دستها را از سر جدا کرده مقابل سینه نهند فقط ایضا باید دانست
که درین اشکال چون جنین پیدا شود و گریه نکند و تنفس نکشد درین وقت هم آنچه برای تنفس کشی و گریه کردن تدابیر پیشتر نوشته شد
اندر آنها انجا هم بعمل آرند فقط فصل چهلم در عسر ولادت و آنرا بلغت انگلش دفی کلت لیبر یعنی ولادت با مشقت
گویند و آن بر دو قسم بود یکی آنکه از جهت آلات و امراض حامله بود دوم آنکه از جانب جنین بود اما آنچه از جانب مادر

جنین بود پس یکی از آن آنست که دهن رحم بزودی کشاده نشود و اینهم اکثر طبیعی است که اکثر رحم بزودی منفتح نمیشود تا شکم
از درد تشنج قوی مستولی نشود لیکن گاهی با وجود تشنج درد قوی در امتحان دیده میشود که از هشت ساعت تا ده ساعت هم منفتح
نمیشود لیکن اکثر این حالت در زنانیکه یا صغیرة العمر از سیزده سال تا پانزده سال عمر شان بود یا در کبیرة السن که از سی و پنج
سال عمر شان متجاوز بود و بحمل اول حامله شوند پیدا میشود پس درین هر دو صنف فم رحم بدشواری کشاده میشود و تا بیشتر
موافق زمان سابق این بود که از نشتر سر دهن رحم جا بجا خراش پیدا کرده دهند تا قدری خون از آن جاری گردد یا تا
شانزدهم حصه گرین نوشانند تا غثیان پیدا شود یا در آب گرم نشانند و درین زمانه بهترین تدبیر آنست که کلوروفارم بویانند
و کلورل هائیدریت نوشانند و از آن بخوبی مقصود حاصل میشود و گاهی فم رحم بسبب سخت شدن گوشت آن که از ریش
زخم حمل سابق بود یا بسبب استعمال حبل کاشکات نفوذ زخم رحم کشاده نمیشود و گاهی بسبب سرطان هم کشاده نگردد
و مراد ازین نیست که هرگز مطلقاً کشاده نمیشود بلکه گاهی درین امراض در انفتاح رحم چندان تاخیر میشود که حامله ضعیف میگردد
لهذا ضرور است که درین وقت اعانت رحم کنند باینکه قلم اسفنجی در آن نهند تا بسبب انتفاخ و ضخیم شدن آن دهن رحم هم کشاده گردد
یا جائیکه صلابت در گوشت رحم است آنجا از نشتر قدری قطع کرده دهند تا سختی بر طرف شود و در سرطان اکثر حمل ساقط میشود
لیکن گاهی با استقرار حمل سرطان چنان کبیر بود که هیچ نحو فم رحم کشاده نگردد و درین وقت چاره ازین نیست که بعملیه
رحم شکم را شق کرده رحم را هم در وسط او شق کنند پس دست در آن انداخته بچه را بیرون آرند و گاهی بعد زخم رحم پیدا شده
بعد استقرار حمل اکثر عکس سیمین فم رحم زده کرده و لحم عضلی آن باهم ملتصق میشود و بعد بند شدن این زخم دهن رحم
چنان مسدود میگردد که هیچ گونه در آن راه باقی نماند و از آن وقت ولادت عسر پیدا میشود و درین صورت اکثر حکیم ا
بینید که محل اصلی فم رحم کجا بود و آن دانسته میشود از اینکه هرگاه تشنج درد قوی شود بر محل اصلی فم آن اثر انضغاط و دفع زیاد
محسوس شود و آن موضع قدری از اثر دفع بر آمده و ممتاز میشود و درین وقت بر آنجا از نشتر کارد قدری زخم کرده دهند تا دهن
کشاده گردد و اگر فم رحم هیچ جا ظاهر نشود پس هر جا که از رحم در وجنین قریب بود که انگشت بآن اول برسد بر آنجا از نشتر زخم
تا یک انچ شق کرده دهند بعده زخم کردن اسفنج در آن بند کرده دهند و گاهی در زنانیکه بکثرت اولاد ایشان شده باشند و بسبب
کثرت حمل شکم ایشان بسیار متحمل و مسترخی باشد و بسبب آن رحم را هم قوی نبود و بسبب ضعف گاهی دهن رحم بسوی
فقار قطن میگردد و فم سر آن بر مثانه می افتد و چون وقت تشنج سر طفل بسوی فقار قطنی میرود در راه و جنین نمی آید و ولادت
دشوار میشود و تدبیر آنست که حامله را بر پشت مستلقی کرده و فم سر را آهسته آهسته بجایش آورده بالای شکم پارچه طویل
بر بندند یا با نفس سر بر مثانه نیفتد و استرخای شکم رفع گردد و فم رحم در جنین آید و گاهی وجنین فطری صغیر میباشد و بسبب
صغر و ضیق آن اتساع دشوار بود و از آن هم ولادت عسیر میشود و بار آن خود بخود وسیع شود و حامله ضعیف میگردد و لهذا اعانت
آن درین وقت ضرور بود و تدبیر آنست که اول روغن گرم مثل روغن سیاه یا روغن کتان گرم کرده در وجنین ساختند

آن کیسه سیمین مسترخی شده وسیع گردد و اگر منفجر نشود کلاروفام بویانند و کلورل هائیدریت نوشانند تا حامله ناوی
شده تشنج نگردد پس اگر باز هم وسیع نشود و سر طفل در وجینه باشد درین وقت از پیش سر طفل تا آخر دهن جینه را
سرکار دستمال یا کیسه سیمین جینه را شق کرده دهند تا بسبب آن وسیع شود و چنین پیدا گردد و چونکه درین وقت از ثقل
اذیت خروج سر طفل خون کثیر در وجینه مجتمع میباشد از جهت آن زخم مستور و خون کثیر خارج میشود و آنرا دیده خایف نشوند زیرا که
از خارج شدن خون کثیر درین وقت عضو خالی شده وسیع خواهد شد و همچنین سر طفل بر این زخم در خروج مرور خواهد کرد و بسبب
ثقل آن این زخم خود صحیح خواهد شد و گاهی فم رحم بسبب بشدن کردن زخم سابق متدمل و مسدود میگردد و از آن عسر ولادت
طاری میشود و تدبیر او آنست که هرگاه چنین باشد دهن فارج را بسرکار دهن فم رحم را کشاده دهند و گاهی بسبب پرده بکارت که بسیار
غلیظ و سخت بود چنانچه بعض نسوان میباشد بجهت آنکه کویا یک گیراه در آن نبود که از آن حیض مرور نمی کند مستقر شود لکن
ولادت آن شق نمیشود و مانع از ولادت گردد درین وقت از سر کارد آنرا شق کرده دهند و گاهی سر طفل در دهن جینه آمده
لیکن مشیمه منفتح نمیشود و آنهم اکثر در حمل اول عورات صغیرة السن یا کبیر السن میشود درین وقت هم کلاروفام بویانند و کلورل
هائیدریت نوشانند لیکن گاهی رحم بجای مشیمه در وجینه میباشد و بسبب زیادتی صلابت آن هیچ حیله مشیمه منفتح نشود و درین
هرگاه سر طفل در وجینه آمده محتبس شود در مشیمه اثر تحریر انضغاط زیاده رسد که بسبب آن مشیمه باریک دیده شود لیکن کشاده نگردد
درین وقت بر محل صلابت که در فم فرج است در پهلوی آن زخم دهند تا مشیمه بکشاید و بچه پیدا شود و تخصیص پهلو بنا بر آنست
اگر درین وقت زخم در وسط مشیمه کرده شود موافق خط مستقیم پس از آن فرج متمدد بکشادن مشیمه یکسان خواهند شد و گاه
پالی پس که در رحم میشود کبیر بود و همراه سر طفل که وقت ولادت از رحم خارج میشود از اثر تقدم راس بیش از خروج راس از رحم
بر می آید و در وجینه رسیده سر طفل را از خروج منع میکند تدبیر آنست که تشخیص کنند اگر پالی پس خود متحرک بود آنرا انگشت
انگشت دست بسوی عانه دفع دهند کنند تا از ممانعت باز ماند و اگر بسبب آنکه سر طفل پیر آن آمده باشد از آن بلند کردن
پالی پس ممکن نبود بر اصل پالی پس خیط ابریشم بسته پالی پس را ببرند و برای بریدن آن زنجیر منشاری در ولایت ساخته شده است
که هر یک طرف آن کناره زنجیر بیار تیز و حاد است و آنرا انگریزی ایکراسیر گویند آنرا بر پالی پس انداخته در وسط آن پالی پس گرفته
هر دو سر زنجیر را هموار داده تنگ میکنند و از آن عروق و لحم آن شکسته میشود و قطع میگردد و بسبب شکستن عروق دهن زخم خود بسته میشود
و زیاده خون خارج نمیشود و گاهی بسبب سلع او در رحم ولادت دشوار میشود چه او گاهی در عانه سیر کرده و از وجینه مزاحمت کرده
مانع از خروج راس طفل میشود و این سلعه گاهی ثقل لحم سخت بود و گاهی لین و پر آب میباشد پس هرگاه سخت بود درین صورت
چون تشنج رحم ساکن شود آنرا از درمیان وجینه و معاء مستقیم بیرون کرده بالا دفع کرده دهند و بر آمدن ندهند تا آنکه سر طفل
در وجینه آید و اگر لین بود از طرف وجینه جرو کار انداخته آب آنرا بر آرند تا مقدارش صغیر گردد و گاهی بسبب اجتماع ثقل فضول
براز در معاء مستقیم ولادت دشوار میشود و درین وقت حقنه داده معا را خالی کرده دهند و گاهی مثانه مسترخی شده از جا

خود بزیر آمده رحم را مانع میشود و ازان ولادت دشوار گردد و اکثر این حالت هم در زنانیکه اولاد کثیر از ایشان متولد شده و بسبب
آن شکم ایشان مسترخی بود حادث میشود زیرا که هرگاه وقت ولادت قوت خود برا عضای اسفل دفع میکنند برای دفع کردن
جنین درین وقت مثانه بسبب استرخا از جائی خود بزیر می آید و تدبیرش آنست که هرگاه تشنج رحم ساکن شود از قاثاطیر موی
بول را از مثانه بیرون آرند تا مقدارش صغیر گردد و قابل مزاحمت باقی نماند و بعد آن قابله از انگشت خود از اندرون و جنبه
مثانه را بسوی فوق در عانه دفع کرده ماند تا که سر طفل زیر آن رسد و گاهی بسبب سنگ که در مثانه پیدا میشود هم ولادت عسیر
میگردد زیرا که حجر مسطور بسبب انضغاط عانه در وقت ولادت برگردن مثانه می آید و چون سر طفل بر فم رحم آید سنگ مذکور آنرا از
خارج شدن مانع میشود و درین وقت چون دایه از انگشت می بیند سختی با ورم پس عانه محسوس میشود و بسبب آن سر طفل
بسوی اسفل نمی آید تدبیرش درین وقت آنست که قاثاطیر نقرهی یا آهنی انداخته حساس کنند که سنگ هست یا نه اگر سنگ موجود آنرا
از قاثاطیر مذکور از فم مثانه دور کرده در قعر آن اندازند تا که سر طفل خارج شود اما آنچه عسر ولادت بسبب جنین بود پس یکی از آن
آنست که غشائی محیط غلیظ و سخت بود و با وصف تشنج های قوی و کشادن فم رحم شق نشود و پیش سر جنین آمده مانع از خروج جنین
شود و گاهی چنان غلیظ میباشد که همراه طفل پیدا میشود و این عسر در درجهٔ ثانیه بعد کشادن فم رحم وقت برآمدن سر طفل از رحم
ظاهر میشود چه درین وقت ضرورت است که از غشا خارج شده مقدارش صغیر گردد تا بسهولت برآید و چون غشا شق نگردد مقدار
جنین کبیر ماند و علاجش همین است که غشائی مذکور را قابله شق کرده دهند دوم آنکه غشائی مذکور بعکس اول رقیق و کمزور
بود و قبل از آنکه دهن رحم کشاده شود شق میشود و ازان آب جاری گشته عسر در ولادت پیدا میگردد زیرا که بر کشادن دهن رحم
غشائی پر آب معین میشد نه سر طفل و این در درجهٔ اول ظاهر میشود که بسبب آن دهن رحم بدشواری کشاده میشود و از تدبیر
مشهوره اش یکی آنست که قابله از انگشت خود دهن رحم را در وقت سکون تشنج آهسته آهسته بکشاید و چون تشنج عود کند انگشت
خود را از فم رحم بیرون آرد دوم آنکه اسفنج غاوله بسته در فم رحم نهد و چون از تشنج بیرون آید باز وقت سکون آن در فم رحم گذارند
و ازینهم نفع حاصل میشود لیکن تدبیر جدید که از همه انفع بود و داکتر بارنس صاحب بهادر آنرا ایجاد کرده اند آنست که مجری از
چرم مومی که آنرا ربر گویند و بقدر یک انچه عریض بود درست میسازند باین هیئت که یک جانب آن کشاده و آن سر مجری
است و در جانب آخر بند و آن قاعدهٔ آنست پس از جانب قاعده آنرا در رحم داخل کرده از جانب راس آب در آن بدفعات
منفخی رسانند تا بسبب رسیدن آب مجری مذکور ضخیم شده دهن رحم را بکشاید و عوض غشائی محیط جنین پر آب بکار آید و بسبب
لینت خود سر طفل را هم اذیت نرساند و ایضا با بوئیدن کلار فارم و نوشانیدن کلورل هائیدریت هم درین وقت نفع میشود
که اذیت هم ازان کم میشود و فم رحم هم کشاده میگردد سوم آنکه در غشائی محیط طفل آب زیاده پیدا شود چنانکه در استسقای
دیگر هم گاهی آب زیاده پیدا میشود و علامتش آنست که بمقدار شکم وقت حمل زیاده کبیر دیده میشود و هم شکم ملایم میباشد و دیوار
رحم زیاده رقیق و پر آب میباشد و بسبب آن وقت ولادت تشنج در رحم ضعیف بود و چون بر فم رحم انگشت نهاده

اینست صورت مجری

احساس کنند و دیوار رحم رقیق و زیاده وسیع و ملائم محسوس میشود و بدن جنین و سر آن دور تر محسوس گردد زیرا که بسبب زیادتی
آب جنین تا فم رحم نمی آید و تدبیرش آنست که هرگاه تشنج شدت کند و غشائی محیط در فم رحم آید درین وقت بکمال احتیاط نشتر را
زیر سر انگشت سبابه پنهان کرده تا فم رحم رسانیده غشائی مذکور را قدری شق کرده دهند تا رفته رفته آب از آن در هر تشنج
خارج شده کم گردد و سر طفل بزیر آید چهارم آنکه گاهی مقدار سر طفل بسبب زیاده پیدا شدن آب در بطون دماغ کبیر شود
و آنرا بزبان انگلش هائی ڈرو کفلس یعنی زیادتی آب در بطن دماغ نامند و درین وقت استخوان کاسه سر از مفصل های خود
جدا شده ملائم میشوند زیرا که غذائی جنین بسبب انضغاط عروق زیر آب بعظام و دماغ نمیرسد ازین سبب عظام لین و
دماغ صغیر میشود و درجات زیادتی سر را مدارج کثیر اند که در هر درجه بنسبت درجه دیگر زیاده و کم باشد حتی که گاهی بست و دو
انچه و گاهی بست و چهار انچه فیته گرد سر می آید و درین حالت گاهی جنین از طرف راس و گاهی از طرف سرین پیدا میشود تا هرگاه
از طرف سر می آید از انگشت معلوم میشود که سر بسیار عظیم است و چون از جانب سرین بر آید درین وقت تعیین کبر سر عظیم
است دشوار بود لیکن تا غایة تشخیص آن اینست که چون سرین و پا بر آید ببیند که بمقدار طبعی اند یا صغیر از آن اگر صغیر باشند
دانسته شود که سر عظیم است دویم چون بعد بر آمدن پا و سرین میانه مادر نظر کنند و انگشت نهند معلوم میشود که سر [illegible]
بالجمله چون از راه سر این جنین پیدا میشود پس اگر قدری زیاده بود محتاج تدبیر نباشد زیرا که درین وقت خود عظام لین بوده
غشیۀ راس و راس همه ملائم بوند پس وقت ولادت از ضغطه فم رحم و فرج منضغط شده طویل گشته خود پیدا خواهد شد و
مادام که زیست جنین معلوم شود تجویز تعجیل ولادت که از خود شود دیگر تدبیر نکنند تا هرگاه دانند که جنین مرده پیدا نخواهد شد درین وقت
از نشتر سر جنین را از وسط آن قدری شق کرده دهند تا آب خارج شود و گاهی این آب تا مقدار دو آثار بیرون آید و اگر
مقدار راس بسیار کبیر بود که بسبب آن از پیدا شدن باز ماند اندیشه بود که رحم شق خواهد شد و مادر هلاک خواهد شد درین وقت اگرچه جنین
جنین زنده بود لیکن باید دانست که اول از حیات این جنین امید کمتر است دوم اگر زنده هم ماند مستقل و مجنون خواهد بود پس
حفظ مادر را مقدم داشته از حیات جنین در گذرند و از نشتر وسط سر جنین را شق کنند تا آب خارج شده بسهولت بر آید و اگر
این جنین از طرف سرین پیدا شود از کشیدن تن آن رحم را آرام نمیرسد زیرا که از کشیدن چون سر منضغط شده طویل میگردد و صنفی
میشود و احتیاج کم میگردد پس درین صورت هم اگر جنین خود پیدا نشود مادر آن صورت هلاکت مادرش بود درین
هر دو صورت سر جنین را شق کرده دهند تا آب خارج شده از صغیر شدن راس بسهولت خارج شود لیکن در شق آن بکمال
احتیاط کار کرده در رحم اندازند تا جنبه در رحم زخمی و ناقص نشود و باید که چون جسم کامل جنین درین صورت بسیار عظیم
پیدا شد ازین سبب باوجود بر آمدن جسم جنین هم دست تا پس گوش آن میرسد و اگرچه درین وقت بعضی نشتر را از دهن جنین
و بعضی از چشم آن می اندازند لیکن بهتر آنست که درین وقت از پس گوش جنین نشتر انداخته تا وسط راس آن رسانند و یا هم آنکه
گاهی فقارات ظهر بر مفاصل خود منضم نشوند بلکه گشاده میباشند و در هر جانب فقارات مذکوره آب مجتمع بود و بسبب تمدید آن این

مفاصل با هم متصل نشوند و این حالت را بزبان انگلش سپینا بفیدا یعنی جدا شدن فقار ظهر از مفاصل خود میگویند و این انشقاع
و جدایی گاهی خاص ببعض فقار و گاهی در جمله عام بود و تشخیص آن دشوار است اما تجربه کار را ممکن است که از انگشت تفحص
کرده گرد فقار ظهر خریطه پر آب را احساس کرده بداند و تدبیرش اخراج آب است از ان بنحویکه در نوشته شده ششم آنکه گاهی شکم
طفل بسیار کبیر میشود بسبب مجتمع شدن آب کثیر در آن بسبب پیدا کردن غشائی آب دار این آب را و از آن هم در ولادت دشواری
بهم میرسد و زیادتی شکم جنین از داخل کردن انگشت در رحم دانسته میشود و این جنین زنده نمیماند هفتم آنکه گاهی مثانه جنین بسبب اجتماع
بول در آن بسیار کبیر میشود که از آن هم ولادت دشوار میگردد و این هم از داخل کردن انگشت دانسته میشود که بجای مثانه خریطه
پر آب مثل رحم کبیر پر آب محسوس میشود و تدبیر سبب ششم و هفتم واحد است که از سر نشتر شق کرده آب بیرون آرند لیکن این جنین که
مثانه اش پر آب بود هر گاه پیدا میشود راه بول آن مسدود میباشد و از ان دانسته میشود که اگر این راه کشاده بودی بول
آن هم در غشائی محیط مثل دیگر اطفال آمده مجتمع میشد و مثانه خالی ماندی و از این ثابت میشود که آنچه در غشائی محیط جنین آب
یافته میشود در آن قدری آب پیدا کرده غشائی مذکور است و قدری بول جنین است چه اگر جمله آب بول طفل بودی درین حالت
در غشائی مذکور آب نبودی زیرا که راه آمدن بول مسدود است و اگر همه آب تنها پیدا کرده غشائی مذکور بودی پس چرا
در کسانیکه راه بول ایشان کشاده میباشد مثانه ایشان کبیر و پر آب نمیشود فالاحسن ما بینا فافهم هشتم آنکه گاهی عظام
راس جنین بر مفاصل خود مجتمع و منضم میشوند و بسبب آن وقت ولادت منضغط و منضم نمیشوند لیکن درین صورت مقدار صغیر
میباشد از جهت این دشواری شدید نمیشود نهم آنکه گاهی جثه جنین بسیار کبیر و ضخیم میشود و بسبب اینکه در بطن مادر از ایام
معتاد زیاده ماند و از ان حجم کثیر در پیش پیدا میشود و بسبب آن ولادت دشوار میگردد اما باید دانست که درین جنین که
بسبب زیادتی حجم کبیر و ضخیم میشود لیکن سر بقدر طبیعی میماند ازین سبب پیدا میشود و سالم میماند دهم آنکه از تعدد جنین
هم گاهی ولادت دشوار میشود و باید دانست که گاهی دو جنین در یک غشا میباشند و گاهی هر یک در غشائی خود جداگانه
در دو طرف رحم علیحده میباشند بالجمله این هر دو جنین از جنینیکه تنها در رحم بود صغیر میباشند و در وزن هم بنسبت آن
قلیل بوند پس بحسب مقدار ولادت ایشان سهل بود لیکن چونکه قوت تشنج رحم بر هر دو صرف میشود ازین سبب رحم ضعیف
میگردد و از ان در ولادت قدری دشواری میشود و تدبیرش آنست که چون دو سر بر آید یک سر را از انگشت دست بطرف
دیگر کرده دهند تا یکی اول بسهولت پیدا شود و بعده دیگری بر آید و از خارج هم بر عانه مادر قدری یک طرف غمز نمایند که معین
بر خروج جنین شود وفقنا الله فصل چهل و یکم در بیان اقسام ولادت غیر طبیعی و تدارک آن یکی از آن آنست که
جنین از جانب عرض بدن خود پیدا شود و این را بزبان انگلش کراس برته یعنی ولادت از جانب عرض بدن نامند
و درین ولادت در ابتدای آمدن غیر عضو شکم مثل سینه یا بازو یا فقار ظهر ممکن است لیکن بعد قوی شدن تشنج رحم شرط
حیات جنین نیست یا اینکه بقول شایع میشود و اما هر گاه جنین مرده و عفونت لاحق شده باشد درین وقت قاعده ولادت آن

نیست بلکه ممکن است بهیئتی که بود پیدا شود خواه دست یا شانه یا تمام بدن دو تا شده بر آید السبب گاهی سبب آن
بخوبی ظاهر نمیشود لیکن اکثر آنست که چون پلوس در وضع خود غیر طبیعی بود سبب این ولادت میشود و باید دانست که لفظ شکل پلوس بر وضع و مقدار طبیعی
پلوس بزبان انگلش اطلاق کرده میشود بر جوف شکم کوچک که آنرا اعظام ظهر و عظام عانه و عظام فخذ محیط اند و اندرون آن احشا
و امعائی کوچک و رحم یافته میشوند و وضع طبیعی آن اینست که عمق آن در طول چهار و نیم انچه باشد و چون از آن کم شود غیر طبعی شکل پلوس بر وضع غیر طبیعی
خواهد بود و در صورت قصر عمق پلوس در عرض شکم طویل میشود و بسبب تضایق آن جنین هم در ان بر وضع طبیعی خود نمیماند
چه وضع طبیعی جنین نیست که از جهت طولی خود در میان جانب فوقانی و تحتانی پلوس ماند و درین صورت سر و سرین آن
بجانب فوق و تحت میمانند و هرگاه پلوس قصیر بود سر و سرین جنین هم در جانب یمین و یسار پلوس میباشند و عرض جسد آن
درمیان فوقانی و تحتانی پلوس میماند و بهمین هیئت در بطن عظیم میشود پس هرگاه وقت ولادت میرسد رحم متشنج گردد و آن
جنین بهیئت طبیعی خود که از آن در جهت طولی خود پیدا شود ممکن نباشد ازین سبب از جانب عرض جسد خود در فم رحم می آید
دوم آنکه عظام پلوس موافق وضع طبیعی خود بود لیکن غشاء آب زیاده بود که بسبب آن رحم عظیم و وسیع شود و بسبب کثرت
آب اثر عصر آن بر جنین نرسد و از کثرت آب جنین را ممکن نبود که از جانب راس خود آید بلکه بر هر هیئت که در آب بود بر همان هیئت
در فم رحم هم می آید سوم آنکه رحم بر شکل و وضع طبیعی خود که بودن آن بر هیئت ناشپاتی است نباشد بلکه در جانب عرض فراخ
طویل گردد و در یمین و یسار عمق آن قصیر شود و بسبب قصر عمق رحم جنین هم در عرض رحم کبیر شود و سر و سرین آن در جانب
یمین و یسار رحم باشد چنانکه در پلوس غیر طبیعی المقدار میماند و هر زن که رحمش برین صورت بود همیشه ولادت جنین آن
بهیئت غیر طبیعی میباشد و بینندگان میدانند که چون پلوس بر وضع طبیعی خود هست لهذا شاید بسبب عادت این ولادت
میشود لیکن چون غور کرده میشود دانسته میشود که رحم بر وضع و شکل طبیعی نیست فقط چهارم آنکه گاهی وقت سقوط حمل
چون بسبب امراض رحمیه ساقط شود و رحم کرد بود و تشنج آن برابر واقع نشود هم جنین از جانب عرض خود در فم رحم می آید
العلامات اول شکل شکم برخلاف شکل حمل طبیعی میباشد مثلا شکم در عرض زیاده بود و چون از انگشت امتحان کنند
جنین دور تر از رحم محسوس میشود و چون بر عانه آهسته آهسته غمز کرده تفحص کنند در یک جانب عرض عانه خواه در یمین
یا یسار سر طفل محسوس گردد و در جانب مقابل آن سرین جنین زیر انگشتان دیده میشود و چون تشنج قوی گردد عضوی
از جنین مثل منکب یا زانو در فم رحم می آید و درین وقت دانستن آن دشوار بود و تفرقه ضرورست لهذا قاعده تشخیص آن
براین نمط قرار داده اند که درین وقت آلة المقیاس الصوت را بر عانه نهاده آواز دل جنین را بشنوند اگر منکب آمده باشد
آواز دل قریب شانه مادر بالای عظم عانه مسموع خواهد شد و درین وقت این ولادت غیر طبیعی باشد که از عرض پیدا میشود
و اگر زانو آمده باشد آواز دل قریب ناف مادر شنیده خواهد شد و چون آواز قریب ناف مسموع شود بدانند زانو آمده و ولادت
طبیعی است از جانب طول جسد است اگر هیچ آواز مسموع نشود بسبب آنکه جنین مرده باشد پس ببینند اگر دهن رحم مفتوح

نشده باشد انتظار انفتاح آن کشند و اگر دهن رحم گشاده و آب از آن خارج شده باشد درین وقت دو سه انگشت
خود را در رحم داخل کرده عضویکه قریب دهن رحم آمده بر آن انگشت نهاده آهسته آهسته انگشت را بسوی بالا رسانیده دریافت
کنند که آیا دست است یا پا زیرا که اگر دست باشد نرمی دست و انگشتان و نیز انگشت محسوس خواهد شد و از آن صاف معلوم
خواهد شد که دست کدام جانب است و از آن ثابت خواهد شد که سر جنین کدام جانب است و از تعیین جهت سر جنین جهت بوده
پاها هم معین خواهد شد پس اگر برای دانستن این امر دست جنین را کشیده در وجیبه رحم آرند مضائقه نیست زیرا که بعد آن
چون پای طفل را گرفته خواهند کشید این دست خود در رحم منقلب شده خواهد رفت العلاج باید دانست که برای
حفظ مادر و جنین ضرور است که قابله یا دستکار قبل از اینکه آب از غشا خارج شود بداند که ولادت بطور طبیعی یا غیر طبیعی آید
چه اگر طبیعی باشد پس تدبیر آن تا بودن آب در غشا سهل است و چون ثابت شود که غیر طبیعی است و منکب در فم رحم آمده
درین وقت تدبیر تقلیب آن که از ده سال یک ڈاکٹر صاحب ایجاد کرده اند و آن اینست که از سر انگشتان منکب را
بسوی تحت رحم باهستگی دفع کنند و بالای عانه مادر جائیکه سر جنین نمودار بود دست نهاده بسوی اسفل بغمز فشار کنند
تا جنین منقلب شده بهیئت طبیعی آید دوم آنکه دست در رحم انداخته آهسته آهسته غشای محیط بر آب را از [illegible]
دیوار رحم جدا کرده باشند تا اینکه انگشتان قریب پای جنین رسند چون پای جنین محسوس شود فوراً از انگشت غشا را پاره
پا را گرفته بسوی تحت فم رحم کشیده آورده از آن در وجیبه آرند زیرا که درین صورت مادام که انگشتان در ثقبه غشا اند
آب کم جاری خواهد شد و مادام که آب در غشا است تقلیب جنین سهل خواهد بود و اگر آب از غشا خارج شده باشد تدبیر
اول ناممکن بود و این تدبیر را تدبیر ٹرننگ بلغت انگلش مینامند یعنی تدبیر تقلیب تدبیر ثانی البته ممکن است لیکن تا وقتیکه
جنین در محل وسیع رحم باشد که تحریک و تقلیب آن آنجا ممکن باشد و اگر در اسفل آمده منحصر شده مثل اینکه در مجرای
وجیبه رسیده باشد درینجا این تدبیر هم مفید نبود مگر اینکه قطع کرده برآرند و با آنکه هرگاه قصد تقلیب جنین کنند اول آن
ساکلارفارم بویانیده بیهوش کنند که از آن فایده قلت اذیت و توسیع فم رحم هر دو حاصل میشوند و باید دانست که
درین ولادت غیر طبیعی تشنج رحم بسیار ضعیف میشود و دهن رحم بقلت گشاده میگردد لهذا چون اینحالت مشاهده کنند
برای اعانت آنچه تدبیر در فصل عسر ولادت برای توسیع دهن رحم نوشته شده اند آنها را اینجا هم بعمل آرند مهم ضرور است
که مثانه و معای مستقیم را قبل تقلیب به بیند اگر هر دو خالی نبود بهتر و الا بداخل کردن قاثاطیر بسوی مثانه را از بول و
بدادن حقنه معا را از فضول براز خالی کرده باشند و آنچه بیشتر تاکید نوشته شده که قبل جریان آب از غشا امتحان
ولادت غیر طبیعی کرده تدبیر آن نمایند بنا بر آن بوده که اگر بروقت تدبیر غفلت کرده شود و دست جنین خارج شده در وجیبه
آید درین وقت بسبب عصر و ضغطه رحم و وجیبه جنین اول هلاک میشود و بعد هلاکت آن هلاکت مادرش مخوف بود و چه
ممکن است که بسبب قوت و شدت درد هلاک شود یا از شدت تشنج رحم شق گردد و از آن بمیرد یا جنین مرده در رحم عفن شود

وزیر آن در خون مادر موثر شده هلاک کند و ایضاً باید دانست که چون جنین برین هیئت قدری از رحم برآمده بمیرد پس اگر
عظام پلوس مادر بنقصان و تغیر از وضع طبعی نباشد بعد مردن چون جنین ملائم میشود بسبب آن از حرکات تشنجیه رحم
تدابیر غیر جدید دیگر نمی باشد بلکه از خود پیدا میشود و آنچه دست آن که خارج از رحم شده بود باز در رحم کشیده داخل میشود و از جانب
سر یا سرین یا عضو دیگر که از آن ولادت سهل بود بعد فرو رفتن این دست از آنسو ولادت بطور طبیعی میشود زیرا که از ملائم شدن
بسبب مردن رحم بخوبی بر آن شکل میگردد و تقلیبات متعدده آنرا به هیئت طبیعی می آرد و گاهی همین دست که اول برآمده بود
بعد مردن همراه عضو دیگر مثل سرین یا سر اول بر می آید بعده اعضائی دیگر بر می آیند و ایضاً باید دانست که هرگاه عظام
پلوس مادر غیر طبیعی بوند درین وقت هم ممکن است که دست در رحم انداخته پای طفل را بکشند لیکن درین وقت گاهی سر طفل
بر نمی آید بسبب اینکه از غیر طبیعی بودن وضع پلوس عظام آن بسیار تنگ میشوند و از خروج راس مانع میگردند پس هرگاه
چنین صعوبت دیده شود باید دانست که هرگز جنین زنده نخواهد ماند و برای حفظ مادر چنانکه در صورت عسر ولادت که بسبب
کبر راس بود تدبیر اخراج ماهیت از سر میکردند اینجا هم بعد مردن جنین تدبیر اخراج دماغ از سر کنند تا منقبض و صغیر شود
و بهتر تدبیر از شق کردن بطن یا قطع کردن جنین که ممکن باشد مقدار جسد جنین را صغیر سازند تا بسهولت برآید و گاهی
جنین در ولادت غیر طبیعی بر دست و پای خود یکبار بیرون می آید بایں نحو که دستها بر پاها نهاده در فم رحم و هم در جنبه
می آید لیکن این بسیار نادر است اما درین حالت هرگاه تشنج قوی میشود از تقلیبات تمییه دست و پاهای برآمده از رحم باز
در رحم میروند و بعد آن از منکب خارج میشود و گاهی دست و پا انقباض در جبنیه آمده منغمر میشوند که از تشنج قوی هم در
رحم باز پس نروند و هم اکثر درین ولادت مجری سره هم با دست و پا خارج میشود و بعد چند لمحه جنین درین ولادت هلاک
میگردد و التسبب آنچه اسباب در ولادت منکب اولاً مذکور شدند اینجا هم میباشند و تدابیری که آنجا نوشته شدند اینجا هم
بعمل آرند و گاهی جنین برین شکل پیدا میشود که یک دست و گاهی هر دو دست بر سر نهاده می آید مثل کسیکه نزدیک شنیدن
آواز سخت دستها بر سر و گوش خود می نهد تا آواز سخت را نشنود و این شکل هم طبیعی و هم غیر طبیعی است اما درین شکل جنین از
خود پیدا میشود الا قدری تاخیر در ولادت رو میدهد که بسبب آن مادر را اذیت میشود لیکن جنین و مادر هر دو سالم میمانند
و از آنکه درین ولادت بسبب تاخیر اذیت بمادرش میرسد لهذا هرگاه قبل آمدن جنین به پلوس این هیئت معلوم شود درین وقت
هرگاه در رحم تشنج نبود از انگشتان دست طفل را آهسته آهسته پس سر آن کرده دهند لیکن درین فعل کمال احتیاط مرعی دارند
درین باره که سر طفل بسوئی خلاف همراه دستها نرود و الا فوراً منکب بیرون خواهد آمد و ولادت غیر طبیعی خواهد شد پس باید
که از انگشتان یک دست خود دستهائی جنین را پس سر گردانند و دست دیگر خود را بر عانه مادر جنین نهاده غمز کنند تا جنین
از جائی خود حرکت کرده پس نرود و گاهی رسن سره که مجری برای رسانیدن خون در شکم جنین بود قبل از خارج شدن جنین
از رحم بیرون می آید و اینحالت را بلغت انگلش فیونس سپنچنگ کورد نامند یعنی پیشتر آمدن رسن سره و این گاهی قبل از خروج جنین

در غشای محیط وقت تشنج و کشادن فم رحم محسوس میشود و گاهی پیش از سر یا پس سرین یا منکب یا پا خارج میشود التسبب
یکی از ان زیادتی آب در غشا بود که بسبب آن رحم بر شکل طبیعی خود نماند بلکه وسیع میشود و از زیادتی آب طفل و سر جنین از
دیوار رحم دور تر میباشد پس هرگاه غشا شق شود یا شق نشود لیکن آب زیاده بسوی فم رحم می آید درین وقت این مجری هم
بسهولت همراه آب از جنین پیشتر در فم رحم می آید دوم آنکه این مجری زیاده طویل بود پس هرگاه دهن رحم کشاده بود و غشای
محیط شق شده و از ان آب بقوت جاری شود درین وقت بسبب زیادتی طول خود این مجری هم همراه آب از جنین پیشتر
برمی آید سوم هرگاه محل وصل آن از رحم که آنرا بزبان انگلش پلاسنتا و بهندی آنول گویند از دهن رحم قریب بود درین وقت
هم همراه آب از جنین پیشتر بسهولت برمی آید چون قبل از جنین برمی آید ازین سبب هر عضو از اعضای جنین که بعد آن برمی آید
او را از خروج مانع میشود چهارم آنکه هرگاه پلوس مادر بر شکل طبیعی نباشد هم این مجری از جنین پیشتر برمی آید زیرا که درین صورت
خروج جنین از پلوس غیر طبیعی که قصیر العمق بود دشوار باشد و بنسبت آن برآمدن این همراه آب سهل بود پنجم آنکه هرگاه کدام عضو
جنین که از سر ان کوچک بود مثل سرین یا پا یا دست یا منکب اول خارج گردد همراه آنهم این مجری خارج میشود زیرا که در وقت
برآمدن عضو معلوم وسعت فم رحم و دهن جبینه باقی میماند و بسبب بودن راه کشاده و خالی این مجری هم همراه آب خارج میشود
العلامات مادام که غشای محیط جنین شق نشود دانستن آن دشوار بود اما اگر وقت تشنج بینند و حرکت ضربانی این مجری
معلوم گردد از ان دانسته خواهد شد که این حرکت مجری مذکور است و این حرکت مثل حرکت قلب جنین بسیار سریع میباشد
اما هرگاه غشای محیط شق شود آنزمان بسهولت دانسته میشود که چیزی مثل حبل پیش از جنین می آید و در آن حرکت و ضربان
هم بود **العلاج** درین ولادت برای مادر جنین هیچ کلفت نیست لیکن برای جنین البته خوف هلاکت زیاده است زیرا که
درینحال جنین مثل کسی میباشد که دهن آنرا بند کنند و هوا را بجوفش رسیدن ندهند و از ان خوف هلاکت بود خصوصا
وقتیکه تشنج جلد جلد پیدا شود و تا دیر بماند که درین صورت بسبب طول انضغاط هوا بجنین نمیرسد و اگر تشنج بتاخیر پیدا گردد و زود
دفع نشود درین صورت قدری هوا بجنین خواهد رسید و خوف کم باشد بالجمله مادام که درین ولادت سر جنین تا دهن جبینه نرسد
غشا را از انشقاق محفوظ دارند که تمامی حفظ جنین درین وقت منحصر درین است که غشای محیط شق نشود پس اگر خود غشا
شق شود و آب خارج شده این مجری تا دهن جبینه یا از دهن فرج هم بیرون آمده باشد پس باید که در موت و حیات
جنین تامل و غور کنند اگر مرده باشد و آن دانسته میشود از ساکن شدن حرکت و ضربان این مجری لیکن باید که حرکت و ضربان
مجری مذکور را تا دو سه دم ببینند تا قابل اعتماد بود و الا گاهی بسبب شدت درد هم حرکت باطل میشود و باز عود میکند پس اگر
ثابت شود که بچه مرده درین وقت حاجت کدام اعانت نیست انتظار کنند خود خارج خواهد شد و اگر زنده باشد مادر جنین را
بهیئت ساجد ساخته قابله را امر کنند که انگشتان خود را در رحم انداخته مجری مذکور را از سر جدا کرده یک طرف در پهلوی سر
رحم کرده در دهن یا در بسیار لعبه انگشت خود را بر آن نهاده دارد تا که تشنج باز در رحم پیدا شود و بسبب آن سر جنین بسوی

آید و مجری مذکور بسبب مزاحمت انگشت از جای خود بیرون نیاید ایضاً قلم چرم مومی که آنرا ابر گوشید بگیرند که در وسط آن
ثقبه کوچک میباشد و سر آن از خیط ملایم دو تو کرده بربندند بنحویکه هرگاه از آن تخلیه قلم خواهند بیرون دهی از آن قلم باگرد
پس درین خیط مشدود مجری مذکور را گرفته از خیط مذکور بسته سر خیط را از ثقبه قلم برآورده قلم مذکور بسته در رحم داخل
کنند و چون در رحم رسد و سر جنین از رحم خارج شده در پلوس داخل شود قلم را از خیط مذکور خالی کرده بیرون بکشند تا مجری
مذکور بطور ولادت طبیعی همراه شکم جنین برآید و اگر مجری مذکور همراه سر جنین پیش از آن در پلوس آمده باشد و رد کردن آن
ناممکن بود درین وقت آنرا در یک پهلوی سر جنین کرده دهند و چون از اعضای دیگر پیش آمده باشد مثلاً از سرین پیش
آمده باشد درین وقت جسد جنین را از آله موسوم به تار پشش که برای اینکار ساخته بقراط حکیم است گرفته بکشند تا ولادت سهل
شود و اگر پیش از زانو آمده باشد درین وقت هم آنچه از اعضای جنین بدست آید آنرا گرفته بکشند تا بیرون دهی بیرون آید اما
هر تدبیر که از آن خوف رسیدن ضرر بمادر بود زنهار العمل نیارند که درین وقت حفظ مادر واجب است و جنین که درین ولادت
زنده میماند نادر ایضاً از اقسام ولادت غیر طبیعی آنست که پلاسنتا که آنرا ابلغت هندی آنول گویند قبل آمدن جنین از رحم
خارج شود و آنرا بلغت انگلش پلاسنتا پریویا یعنی آنول که پیشتر از جنین برآید نامند و این بر دو نوع میباشد یکی آنکه تعلق
حمل یعنی ملاقات زرده و سفیده بیضه زن با کرم منی مرد قریب فم رحم شود و از ان قریب فم آن از رحم متعلق شود دوم
آنکه خاص بر فم رحم شود و درین صورت چون مدت حمل کامل گردد و بسبب آن رحم منبسط شود بسبب تمدد آن جسم مذکور
از رحم بتدریج جدا میشود و بسبب آن گاهی خون قلیل و گاهی چنان کثیر می آید که حامله هلاک میگردد و این سبب تا حال بخوبی
منکشف نشده که بچه سبب این جسم قبل ولادت می آید العلامات مادام که شکم صغیر بود تشخیص دشوار بود که تعلق حمل
از رحم در فم رس است یا قریب فم رحم لیکن هرگاه ماه هفتم آید و مقدار حمل کامل گردد و لایق ولادت شود قدری خون
می آید و باز بند میگردد و بعد چندی باز می آید و ازین دانسته میشود که تعلق حمل قریب از فم رحم یا بر فم رحم است و از دست
شدن رحم چون پلاسنتا قدری قدری از رحم جدا میشود و بسبب گسستن عروق که در میان آن و میوس میبرن رحم
متصل بود نا خون جاری میگردد و هرگاه درین وقت که دهن رحم مضموم و مسدود دست انگشت در فم رحم انداخته شود حتی
پس اگر تعلق حمل بر فم رحم بود چیزی اسفنجی غلیظ بر عشاء و در میان سر جنین محسوس میشود و اگر تعلق حمل بر کناره فم رحم باشد
از داخل کردن انگشت این شی اسفنجی غلیظ بر کناره رحم یافته شود اما هرگاه وقت ولادت رسد و دهن رحم کشاده گردد
پس اگر سر جنین پیشتر آید دانستن این جسم سهل بود و اگر زانو یا منکب یا سرین بیاید دانستن این جسم دشوار میباشد زیرا که
سوای راس جمله اعضای جنین از سر کوچک و ملائم میباشند پس بسبب آمدن اعضای دیگر پلاسنتا هم منفجر نمیشود
بلکه هرگاه از انگشت اراده احساس آن نمایند بالا میرود و محسوس نشود و این ولادت برای جنین و مادرش هر دو قاتل است
زیرا که چون پلاسنتا از رحم جدا میشود و ریختن خون در بار جنین بند میگردد و چون دم کثیر از جدا شدن پلاسنتا از رحم قبل

از آنکه تشنج آن نباشد و جاری میگردد بسبب آن حامله را هم میرد العلاج هرگاه تعلق حمل قریب فم رحم بود و دهن رحم
گشاده نباشد چیزی مثل پارچه یا قطعه اسفنج در فم رحم نهاده خون را از جریان بند کنند و هرگاه دهن رحم چندان گشاده شود
که رفتن انگشت در رحم ممکن باشد از انگشت غشای محیط را شق کرده دهند چه از جاری شدن آب هر عضو که در ولادت
پیش آمدنش ممکن بود پیش می آید و از آن دهن رحم منضغط شده جریان خون از آن بند خواهد شد و هم از آن مقدار رحم صغیر میگردد
که بسبب آن تشنج زیاده جلد جلد پیدا میشود و از زیادتی تشنج پی در پی آمدن آن سر مولودی در فم رحم می آید و هم بسبب قریب
آمدن پلاسنتا از فم رحم و هم بسبب خارج شدن خون کثیر دهن رحم مولودی میگشاید و چون دهن رحم گشاده شود سر جنین
مولودی بیرون می آید و از آمدن سر جنین در فم رحم پلاسنتا و محل رحم میوکس ممبرین رحم که از جدا شدن پلاسنتا پیدا باشد
هم فم رحم هم منضغط میشوند و هرگاه پلاسنتا بالتمام بر فم رحم باشد درین وقت انگشت در رحم انداخته آهسته آهسته پلاسنتا را
از میوکس ممبرین رحم جدا کرده دهند تا غشای محیط قریب بر فم رحم آید و برای خارج شدن سر جنین راه گشاده کرده بعده غشا
را شق کرده دهند تا از آن آب جاری شده سر جنین بر می آید و درین صورت اگر بعد خارج شدن آب تشنج رحم قوی و متواتر پیدا
نشود ارگت برای اعانت رحم نوشانند تا در رحم تشنج قوی متواتر پیدا گردد و از آن ولادت مولودی شود ایضاً تا بیرون دیگر درین وقت
آنست که هرگاه دهن رحم قدری گشاده گردد و غشای پر آب در رحم بود و در دهن آن نیامده باشد قابله دست خود در رحم داخل
کرده انگشتان را تا پای جنین رساند هرگاه پای جنین محسوس شود فوراً غشا را پاره پاره پای جنین را در دست گرفته بکشد و از
دهن رحم در جهینه آرد و درین وقت هم ارگت نوشانند تا در رحم تشنج پیدا شود و دست یک پای جنین را هم آهسته آهسته کشیده باشند
و چون درین حالت جنین پیدا شود خطر خود آمدن پلاسنتا نکشند چنانکه در ولادت طبعی میکشند بلکه مولودی دست انداخته
پلاسنتا را از رحم بیرون آرند تا تشنج رحم ساکن شود والا از تشنج بار بار رحم خون کثیر خارج شده بسبب هلاکت زن در جنین خواهد شد

فصل چهل و دوم در بیان اعراضیکه بعد ولادت نفسا را عارض میشود و این را البت انگلش زبان پیورپرل ابنرمل
پیورپرل سقیمت گویند یعنی امراضیکه بعد ولادت پیدا میشوند بدانکه بعد چهارم از ولادت باید که بطن زن نوزائیده را
ببینند که آنچه روز اول بندش کرده بود محکم است یا مسترخی و هم رحم منقبض شده یا نه اگر بخوبی منقبض شده باشد
بر عانه از کمر در رحم عصر کنند تا که آنچه خون در آن موجود بود خارج گردد و مقدار رحم منقبض شده صغیر گردد بعده پارچه چند تا کرده
بر عانه نهاده باز مثل روز اول بر آن بندش سازند و ایضاً دریافت کنند که بعد ولادت بول آمده یا نه اگر نیامده باشد
اول آب نیم گرم بر عانه و فرج ریزند تا از گرمی آن بول جاری شود زیرا که گاهی از تولیت غم ولادت عنق مثانه چنان تشنج میکند
که بول را نمیبرآید و از آب نیم گرم این تشنج زائل میشود و اگر ازین تدبیر بول نیاید و ثابت شود که بسبب شدت غم ولادت
در عنق مثانه بسبب کثرت ضعف مثل فالج و هم خا کموری پیدا شده از قاثاطیر یعنی نلکی یا نقره بول بیرون آرند و
هر روز تا ضرورت دو بار بول از مثانه بیرون آورده باشند و ایضاً دریافت نمایند که بعد ولادت براز آمده یا نه اگر نیامده باشد

فصل چهل و دوم در بیان اعراضیکه بعد ولادت نفسا را عارض میشود

پیش از ولادت مسہل نوشانیدہ باشند و از آن اسہال شدہ باشد تا چہل و ہشت ساعت بعد ولادت تدبیر اسہال نکنند
الا حقنہ از آب گرم و روغن بیدانجیر دہند پس اگر بعد آن در اجابت شدہ و براز سخت آید روز سوم از ولادت دو سہ درم روغن
بیدانجیر ہمراہ آب پودینہ سبز یا آب سادہ یا آو پیچ و اشربتی آبیکہ در آن پوست نارنگی را تر کردہ خوشبو ساختہ باشند بنوشانند
تا بسبب آمیختن اینہا از نوشیدن روغن بیدانجیر غثیان نشود و بخوبی اجابت شدہ امعا صاف شوند و ہم دریافت کنند کہ
در شکم درد ہست یا نہ زیرا کہ اکثر بعد ولادت تا بست و چہار ساعت قدری درد میماند بسبب اینکہ خون مجتمع در رحم از تشنج آن
دفع میشود و از آن نفع حاصل میشود و این درد در کسانیکہ بار اول باردار شدہ باشند کم بود و در کسانیکہ چند بار زائیدہ باشند
زیادہ بود زیرا کہ ارحام ایشان مسترخی و ضعیف بود پس خون در آن زیادہ میماند و بسبب آن درد زیادہ میشود و گاہی تا سہ روز
این درد میماند و سبب آن گاہی خاص در رحم بود و گاہی در عضو دیگر اما ہرگاہ در رحم بود پس یکی از آن آنست کہ خون در رحم باقی
ماند و بخوبی از آن دفع نشود دوم آنکہ چیزی از غشای مشیمہ در آن ماندہ باشد و آنچہ بسبب عضو دیگر باشد از اجتماع بول در
مثانہ و اجتماع براز در امعاست پس اگر بسبب اجتماع خون در رحم باشد بر عانہ محل رحم گرم کنند و بندش قوی سازند تا
بسبب آن رحم منقبض شدہ از خود خون را دفع کند و اگر بسبب بقیہ غشای مشیمی بود بسر انگشت روغن کاربولک ڈائیلوٹ آلودہ
در رحم انداختہ بقیہ غشائی مذکور را برآرند و آنچہ خون منجمد در آن و در حبینہ باشد آنرا بیرون آرند و ایضاً آب نیم گرم دوازدہ
اونس روغن کاربولک ڈائیلوٹ از یک درم تا یک نیم درم باہم آمیختہ در حبینہ زراقہ نمایند تا بسبب آن حبینہ صاف
شود و بعد آن [illegible] دو سہ درم ہمراہ آب سادہ بنوشانند تا تسکین وجع نماید و تشنج ہم از آن کم شود و آنچہ از اذیت [illegible]
بود پس اگر از مثانہ بود بول جاری سازند و اگر از اذیت امعای مستقیم بود حقنہ دادہ صاف کنند و ہم دریافت نمایند کہ دم نفاس
چگونہ می آید و باید دانست کہ چون جنین منقول شود و پلاسنٹا از سوکس میمبرین رحم جدا گردد و بسبب آن سوکس میمبرین
رحم زخم پیدا شود و از آن خون جاری گردد و آن خون را دم نفاس میگویند و آنچہ در کتب طبیہ عربیہ نوشتہ اند کہ خون
در وقت حمل سہ حصہ گشتہ صرف میشود یک حصہ در غذای جنین صرف میگردد و یک حصہ [illegible] دیگر از آن ذخیرہ
برای لبن میشود و یک حصہ منقطع میماند تا کہ جنین پیدا گردد و بعد آن خارج میشود و آنچہ از این خون کہ در وقت حمل منقطع
ماندہ بود برمی آید خون نفاس است پس این قول از صحت عاریست و منشای آن عدم اطلاع از مسئلہ دوران دم بود
و ہرگاہ ثابت شد کہ خون ہمیشہ در دوران میماند پس توقف آن نہ ماہ کجا ممکن است فقط و این خون در اول ولادت زیادہ
و خالص سرخ رنگ می آید روز دوم ہمراہ آن قدری سیاہی غالب میشود بعد روز سوم سرخی کم میگردد تا اینکہ روز [illegible] میشود
منقطع آب برنگ زرد و سبزی می آید تا روز [illegible] ہم آب صاف می آید و حقیقتش آنست کہ چون پلاسنٹا از رحم جدا میشود پس ہمراہ آن
سوکس میمبرین رحم ہم جدا میگردد و از جدا شدن پلاسنٹا و غشائی مذکور زخم در دیوار رحم پیدا میشود و در دیوار رحم خانہا
کوچک مدور مثل خانہای گسن ریزہ خوردہ بینی محسوس میشوند کہ بر سر ہر یک خون منجمد بود و آن از خارج شدن خون مانع

میشود لیکن از بعض خانهای آن که بران این خون منجمد رقیق بود وقت تشنج رحم چون خارج میشود پس گاهی زیاده و گاهی کم
لیکن در روز اول بنسبت ایام دیگر زیاده می آید و چون روز دیگر این زخمها بسته میشوند ازان قدری سرخی دم می آید
و باقی خون منجمد سیاه که در رحم بود همراه آن خارج میشود ازین سبب روز دوم خون سیاهی مائل می آید و روز سوم خون
خالص نمی آید زیرا که درین روز زخمها مندمل میشوند فقط رنگ خون در آب می آید پس هر قدر که مقدار خون در آب کمتر
می آید رنگ کمتر میشود تا اینکه همه زخم به شوند و سوکس هیمیرن رحم بر حال اصلی خود آید آنگاه ازان آب خالص می آید که هم رنگ
دران نبود و چونکه این زخمها از خارج شدن سوکس هیمیرن رحم پیدا میشوند ازین سبب گاهی نه زخم دران می افتد و نمی آید
بالجمله این خون بعد روز دهم نمی آید و اگر آید چون نفاس نخواهد بود لیکن گاهی از خطای قوابل که دست خود را در رحم انداخته
صاف میکنند یا شکم را نیز در میمالند یا ادویه جالیه قویه در رحم میرسانند که آنرا بزبان هندی بلغت اینها چهار گونید
و بسبب آن زخم تازه شده بار بار خون تا مدت دراز می آید و گاهی بعد گذشتن دو سه هفته بر ولادت زن نوزائیده را
دم طمث می آید آنهم غیر نفاس است چنانکه گفته شد زیاده از ده روز نمی آید و هم در خون نفاس رائحه خاص
است که آنرا کسیکه بسیار دیده است می شناسد آن از قسم بوی عفن نیست لیکن گاهی این خون بد بو می آید و سبب
یا متعفن شدن بقیه غشای مشیمی بود یا زخم فم رحم بود که وقت ولادت شده باشد یا ورم رحم بود که از شدت ولادت
پیدا شده باشد و درین وقت یقینی قدری ریم هم با این خون آمیخته باشد و علاجش آنست که آب نیم گرم و روغن زیتون
با هم آمیخته ازان در رحم زراقه نمایند تا عفونت از رحم برطرف شود و اگر بسبب ورم رحم یا جراحت رحم بود علاج هر یک
چنانکه پیشتر در فصول امراض رحمیه نوشته شد بعمل آرند ایضا از اعراض نفاس است که گاهی بعد پیدا شدن جنین
خارج شدن مشیمه خون کثیر می آید که ازان لباس زن تر میشود و بالای بستر آن مثل دریا خون جمع میباشد و ازان اول
غشی بعده هلاکت زن حاصل میشود و اکثر سبب آن سرعت ولادت جنین میباشد چه درین وقت قبل ازینکه رحم مجتمع
و منقبض شود از جنین خالی شده مسترخی و منبسط گردد و مقدار آن کبیر است پس خون کثیر را بیرون اندازد زیرا که بعد تشنج های کثیر
رحم مجتمع شده بتدریج جنین را دفع میکند خواه همراه آن تشنج میشود و از اجتماع آن عروق هم متشنج میشوند و دهن زخمهای
عروق از اجتماع بند میگردند و چون دهن عروق کشاده ماند خون کثیر ازانها می آید و گاهی سبب این کثرت برگردیدن
رحم یا در وسط آن تشنج عضله عریضه بود که آن متشنج شده بر حال خود ماند و ازان در رحم و بطن تشنج پیدا شده کشاده ماند
و ازان خون جاری میشود و گاهی بسبب منجمد شدن خون در رحم تشنج دران زیاده میشود تا خون منجمد را از خود دفع کند و ازان
هم خون کثیر خارج میشود و هم هرگاه پلاسنتا یعنی رحم یا قریب بفم رحم بود پس بعد جدا شدن آن چونکه جسم رحم مجتمع و منقبض
نمیگردد و فم آن کشاده میماند لهذا بسبب قریب بودن آن از فم رحم خون کثیر از رحم جاری میشود و گاهی بسبب بر داشت
و کمزوری خون زن حامله چنانکه در مرض هرابث صاحب واشیا یعنی مرض سفیدی خون میباشد هم خون زیاده می آید که

درین وقت بسبب قلت خون منجمد نمیشود و تدبیر عام آن انیست که قوابله دست خود را با روغن کاربولک یا ایلوت آلوده در
رحم داخل کنند بیرعانه بمحل رحم غمز کنند تا برای دفع کردن دست درآن تشنج پیدا شود و درین وقت دست خود را جائیکه در رحم
است در رحم دارند تا اینکه رحم خود دست را بایجاد تشنج دفع کند پس درین وقت اگر بقیه غشای مشیمه یا خون منجمد در رحم بود
آنرا بیرون آورده باشند و بعد آن قدری ارگت نوشانند تا ازین تشنج قدری باقیماند و اگر ازین تدبیر هم فایده ظاهر نشود
باید دانست که از نوشانیدن دوائی حابس دم یا از پر کردن پارچه در رحم وجه نفعی نخواهد شد بلکه تنکچر استیل و آب ساده
سرد بالمناصفه وقوة داوتس گرفته آنرا بذریعه زراقه در رحم رسانند و اگر برف موجود بود قطعه کبیر از آن گرفته در پارچه پیچیده بالای
رحم نهاده خوب بقوت ببندند سوم تدبیر جدید آن است که آب گرم که در آن گرمی زیاده بود مثلاً وقت داخل کردن آله
مقیاس الحرارت در آب مذکور سیماب تا یکصد و چهار درجه بلند شود بذریعه زراقه در رحم رسانند تا بسبب گرمی آن سفیده
بیضه که در خون است منجمد شده جریان خون بند شود و زن را باین هیئت بر بستر خوابانند که سرین آن بلند باشد و سر مائل
به تحت بود تا خون بسوی راس بسهولت رود و از ان غشی پیدا نشود و هم ازین هیئت چون شریان عظیم که در شکم است منضغط شود
خون را بسوی اسفل کمتر فرستد و از آنهم خون بند میشود و گاهی این خون نفاس بسیار کم می آید و اکثر سبب قلت آن ورم
رحم میباشد و باید دانست که نیامدن یا قلت آمدن این عرض علامت است که دیگر امراض یافته میشود چنانکه بذکر خواهد آمد
انشاء الله و اکثری از امراض که دران این علامت یافته میشود ورم رحم و حمی است خود مستقل مرضی نیست که از ان دیگر امراض
پیدا شوند چنانکه در کتب عربیه طبیه است که از قلت و احتباس آن امراض پیدا میشوند کما قال الشیخ فی القانون فی
احوال النفساء و یودی احتباس الطمث الی حمیات صعبة و الی اورام صعبة و ایضا قال فی تدبیر
قلة دمها فالصواب ان یجتهد فی ادرار دمها و ترقیقه فاذا احتبس لعلة اورام اما پس هرگاه قلت دم نفاس یافته شود
درآن غور و تامل کنند و بدانند که کدام مرض پیدا شده یا پیدا خواهد شد و از جمله امراض که درین وقت ظاهر میشوند یکی
فلگماشیا البادولنس است و دوم پیوآرپرل سپتیسیمیا است یعنی حمی که از ورم رحم که بعد ولادت میشود پیدا گردد و ذکر
پیوآرپرل فیور گویند یعنی حمی که زن نوزائیده را بعد وضع حمل عارض میشود و بعده ذکر خون نفاس ظاهر میشود
و اقسام آن بسیار اند و این حمی از تپیکه بعد وضع وقت فرو آمدن شیر می آید جدا است چه در تپیکه برای آمدن شیر
می آید جریان دم نفاس بند نمیشود و در حمی پیوآرپرل فیور جریان دم بند میباشد اکنون باید دانست که فلگماشیا البادولنس
بفتح فا و لام و سکون کاف و کسر میم و سکون یای مثناة تحتانی و کسر زای معجمه و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف و ضم دال
مهمله و سکون واو و فتح لام و سکون نون و سکون سین مهمله نام ورم است که در تمام رجل یعنی پای یسری پیدا میشود
در ران و ساق کبیر منتفخ و اکثر در پای یسری عارض میگردد و این مرض در کسانیکه بار اول باردار شده باشند کمتر عارض
میشود بخلاف کسانیکه مکرر زائیده باشند چه در ایشان زیاده میشود و هم کسیکه از رحم آن بلا سنخا بزور و بقوت برآورده شده باشد

درین مرض زیاده مبتلا میگردد و هم کسیکه کمزور و ضعیف و لاغر بود هم درین مرض مبتلا میشود و سبب این مرض آنست که در رحم
ورم پیدا میشود و شاید بسبب نزف خاص بود که از تعفن خون در آن حادث شود پس این ورم که در رحم پیدا شده نازل بسوی
اسفل گشته تا پای مریضه میرسد العلامات گاهی دفعةً این ورم پیدا میشود لیکن قبل شروع آن مریضه را برد و لرزه دفعةً
عارض میگردد و گاهی آهسته آهسته بتدریج ظاهر میشود پس اول ثقل و اذیت در رحم محسوس گردد و بعد آن حمی حادی آید و در رحم
در یک جانبی خاص آن درد محسوس میشود خواه در یمین یا در یسار آن و خاصةً در محل اربیه درد زیاده معلوم میشود و گاهی بسبب
محل فخذ این درد شدید میباشد من بعد در ساق کبیر یعنی ران آماس پیدا میشود و این ورم آهسته آهسته تا پا میرسد و در تمام
رجل درد و سوزش زیاده محسوس میشود و از شدت ورم جلد تمام رجل زیاده متمدد و درخشان و سخت میباشد و چون از سر
انگشت بر آن غمز کنند اثر غمز باقی نمیماند و چون دست بر جلد رجل نهاده جابجا تفحص کنند و دست را بر آن گردانند ریسمان
که خون را از رجل بسوی قلب میبرد مثل رسن سخت و ممتلی محسوس میشود زیرا که خون در ان منجمد میگردد و غدد که در محل اربیه
اند متورم میشوند و گاهی این ورم از اسفل ساق صغری جائیکه در ان عضلهٔ کبیره است قریب مفصل رکبه شروع میشود و
از اینجا بسوی اعلی تا کش ران و هم بسوی تحت تا قدم میرسد و درین وقت آنچه خون نفاس از رحم خارج میشود بند گردد
یا بسیار قلیل یا متعفن می آید و آنچه شیر در پستان پیدا میشد خشک و بند گردد و مریضه را اشتهای طعام ساقط باشد و شکم را
قبض بود و بسبب حمی مریضه در قلق و اضطراب میباشد و تشنگی زیاده بود و انجام این مرض آنست که گاهی خود بخود زائل
میشود باینطور که اول تپ کم و حرکت نبض معتدل گردد و پس درد کم میشود و پس تمدد جلد کم میگردد و اثر غمز سر انگشت بر ورم
ظاهر و باقی میماند بسبب اینکه از ورم مائیت جدا شده در غشائی خانه دار تجمع میشود و بعد زوال اذیت مرض تمدد
رجل کما ینبغی قوت آن ضعیف میماند و این شکایت مدتها و گاهی تا یکسال یا زیاده از ان در رجل باقی میماند و گاهی این ورم
جائی دیگر پیدا میشود و گاهی از جائی این ورم فاسد و متعفن میگردد و لیکن این بانجامی بسیار قلیل میشود العلاج
چون ورم و تپ ظاهر شوند اول دوائی کم کنندهٔ تپ را مثل مسهل بنوشانند لیکن خفیف الوزن بهترین مسهل درین وقت
سنگدشیا ساقاس یا سفوف جلیپ کمپونڈ ... مناسب حال بود پس از ینها هر چه موجود و مناسب بود بنوشانند
و بعد دو سه ساعت بر استعمال آن اگر اسهال بخوبی نشود حقنه از آب گرم ساده دهند و اگر از ان هم کار نبینا یا آب گرم با
روغن ... آمیخته از ان حقنه دهند و بعد فراغ از مسهل ... آب کافور
بنوشانند و اگر جوش خون زیاده بود همراه دوائی مذکوره دو سه قطره ... بنوشانند و برائی تسکین درد رحم
از بالائی عانه تکمید رحم از آب گرم سازند یا پولٹس از تخم کتان بسیار دبیز و غلیظ درست ساخته بر رحم نهند یا پارچه فلالین
چند توکرده با آب گرم تر کرده فشرده بر آن چند قطره روغن تارپین انداخته بر محل درد بندند و همچنین فلالین موصوف بر تمام
رجل از قدم تا کش ران و فخذ بر بندند یا سه چهار گرین افیون خالص در آب حل کرده در ان فلالین را تر کرده بر تمام رجل نهند و بر آن

اجزای خون نفاس که بند بود یا قلیل یا متعفن آمده باشد دو سه بار در روز و شب از آب گرم در رحم زرزاقه سازند و هرگاه از
ورم رحل سختی و صلابت برطرف شود و در آن مائیت پیدا گردد فلانل یا لبن از سفل رحل از محل قدم تا اعلی آن بقوت بپیچند
تا اثر عصر به ورم رسد و بعد آن هرگاه فلانل را کشایند کدام روغن مثل روغن سیاه یا روغن بابونه یا روغن گل به دستها مالیده
بر رحل متورم مالش سازند یا لیدنی ملایم که از آن درد پیدا نشود و بعد آن پارچه فلانل یا لبن بر آن بربندند و نمک شور
بمقدار زیاد در آب حل کرده پاهای متورم را از آن بشویند و بعد زوال حمی و ورم مریضه را غذای مقوی صالح مثل زرده بیضه
مرغ و گوشت چیده و یخنی و شوربا و شیر دو گاو همراه نان یا برنج پخته خورانند و از ادویه ایونیا کارباس کنین و مرکبات آهن مثل
فیرمی سلفاس و ٹنکچر سٹیل و فیری ایٹ کنین سائیٹراس بنوشانند و پوٹاش ایسٹ و ایلوٹ نیم آونس در شانزده آونس آب
حل کرده و شربت لیموی کاغذی در آن آمیخته بقدر مناسب از آن نوشانیدن درین مرض درین وقت بسیار نافع است
لیکن مقدار پوٹاش را درین وقت از مقدار مشهور قدری زیاده دهند چنانکه درین نسخه نوشته شده و آب پواتین پایه غیره
این حمی از عفونت و فساد خون پیدا شود و بعد ولادت عارض میگردد و گاهی بطور وبا یعنی از یک زن نوزائیده
با دیگر زن نوزائیده و بتوسط قوابل و دیگر خدمتگاران میرسد و متعدی میشود و هم چنانکه در مرض سکارلیٹینا یعنی تپ سرخ
یا در تپ سیر یا چاه یا بری یعنی تعفن لحم یا ایریسیپلس مبتلا بوده قریب زن نوزائیده آید یا کسی از مصاحبان خدمتگاران این
بیماران نزد زن نوزائیده در ده روز اول بعد ولادت آید از ان زن مذکوره را بسبب این امراض مذکوره هم این تپ پیدا شود
و این حمی از بعد وضع تا روز دهم میشود و اکثر از روز سوم یا چهارم شروع میگردد و اکثر سبب بعید آن ولادت است
و سبب قریب آن رسیدن زهر خاص که مولد این حمی است در خون میباشد العلامات گاهی ابتدا از سبب ولدتی میگردد
و اکثر قبل آن مریضه منحرف الطبع بود و پیش قلب خود احساس اذیت مینماید پس درد سر پیدا میشود و مریضه را از عیادت نمود
یاس بود و کلمات نا امیدی بر زبان میآرد مثل اینکه میگوید این مرض زنده نخواهم ماند بعد آن تپ با شعریره شروع میشود و بعض
سرخ میگردد و جلد بدن یابس بود و خون نفاس که جاری بود بند میشود یا قلیل یا متعفن میآید و درد پستان شروع میگردد
و پستان ملایم میشوند و بعد چند روز از شروع شدن این حمی اسهال متعفن جاری میشود و قی هم میآید و آنچه در قی خارج
میشود مایل بسرخی یا سیاهی و متعفن میآید و فی الواقع آن خون میباشد که از میوکس ممبرین معده جدا شده
ترشح معده رنگ خود گاهی بنفشه الوان و گاهی سرخی آید و چون حمی قائم شود بر زبان سفیدی و غیره محسوس میگردد و گاه
سیاهی بر زبان دیده میشود اما این علامت ردی است و مریضه با سلامتی حواس کلام زیاده میکند و گاه گاه در اثنا
کلام هذیان هم از ان ظاهر میگردد و گاهی سرعت حرکت نبض در یک دقیقه تا یک صد و پنجاه بار و گاهی یک صد و پنجاه
بار میرسد و سیماب در آله مقیاس الحرارت از یک صد و دو تا یک صد و شش درجه میرسد پس هرگاه نبض تا یک صد و پنجاه بار
در یک دقیقه حرکت کند و سیماب تا یک صد و پنج یا یک صد و شش درجه رسد علامت ردی باید دانست و این حمی اکثر

۵۱ قوله تپ سیر یا نجفی یعنی ... ام ... زن نوزائیده ... معنی عفونة النفسا
۵۲ قوله ایریسیپلس ... بیان آن ذیل حمیات کرده خواهد شد ...

لازم است لیکن شدت و خفت هم دران میشود و گاهی دران لرزه می آید بعده حرارت تپ زیاده میگردد و پس سیلان عرق
شروع میشود و عرق کثیر می آید و بظاهر در حرارت ازان خفت ظاهر میشود و از آمدن عرق حرارت جوش خون کم میشود
و سیلاب از درجه ازدیاد قصور تر آید لیکن نبض خفت نمیشود و دیگر علامات بدستور بر زیادتی و شدت اند پس عرق برابر جاری
میماند تا اینکه مریضه از کثرت عرق و اسهال ضعیف و کمزور میشود و این عرق تا آخر وقت حیات میماند تا اینکه مریضه بمیرد
قریب مردن سیلاب از درجه صحت هم کم میگردد و درین حمی اجتماع خون در کدام عضو از اعضائی باطنیه یا ظاهره نمودار میشود
مثل اینکه گاهی ورم در غشائی آبدار رحم میشود و ازان تا باریطون رسیده در شکم عام میگردد و گاهی خاص در رحم بوده
گاهی در غشائی ریه که موسوم به پلوراست و ازان ذات الجنب پیدا میشود و گاهی دُمل در عضلات بدن مثل قلب و جگر گرده
پیدا گردد و گاهی در دماغ و غشائی آن ورم پیدا میشود و گاهی بر مفاصل استخوان دست و پا ورم پیدا میشود و دران ورم
ریم افتد و اکثر در غشائی آبدار یا در رحم ورم پیدا میگردد و بالجمله چون یکی ازین اورام ظاهر شود درین وقت زیاده حال مریضه
تغیر پیدا میگردد و مرض بسیار شدید میشود پس هرگاه ورم غشائی آبدار یا ورم رحم پیدا شود درین وقت همراه علامات مذکوره
علامات اورام اعضائی مذکوره هم پیدا میشود چنانچه بجائی خود مذکور رانده و اسهال بی اختیار متواتر درین حمی جاری میباشد
ضعف روز بروز زیاده میشود تا اینکه مریضه جدا بفراش میشود و در بستر بول و براز میکند نبض بسیار سریع و خفقان هم پیدا
میشود و کم حس میگردد و تشنج بی اختیار در بعض عضلات دست و پا پیدا میشود که آنرا ارتعاد گویند و لفظ تشنج که در سرسام مذکور
شده انجام هم یافته میشود و ازان ثابت میشود که چون زهر در دماغ و نخاع رسیده ازان هر دو کار خود را گذاشتند **العلاج**
اختلافات در علاج آن بسیار است بعضی اخراج دم کثیر واجب دانسته فصد بعضی تعلیق علق و بعضی ازین انکار دارند و بر خوراندن
کیناطل و افیون اصرار دارند و بعضی میگویند که بخور رسیدن الهونیا کار ناس و بارک دیگر نباید داد و بعضی نوشانیدن
روغن تارپین را نافع دانسته و طائفه نوشانیدن ادویه مثل سلفیت آف لائیم را باینکه بست بست گرین ازان در یک یک اونس
آب حل کرده بعد هر چهار ساعت موافق این مقدار نوشانند تجربه یافته و بعضی سلفیو کاربلیت را در آب مشروب بقدر
می آمیزند که پرش گرده مثل اینکه از ده تا پانزده قطره در دو اونس آب آمیخته وقت تشنگی بجای آب ساده نوشانیدن
مفید میدانند چه سبب عمل کیمیائی او عفونت را از خون دفع خواهد کرد لیکن حقیقت اینست که در باب این مرض کثیر
هر که از اخراج دم خایف بوده مریضه قویه بیش افتاده باشد الا هرگاه نبض ضعیف و اسهال و عرق جاری و شکم منتفخ بوده آثار
ضعف و کمزوری ظاهر بود هرگز خون بسیار فصد نگیرد و انچه علاج از همه بهتر است آنست که چون تپ شروع شود
اول مسهل قلیل مثل کستر اویل یا سلفاس یا سلفیت آف سوڈا که آنرا با آب حل کرده بنوشانند یا فقط از آب گرم حقنه نمایند
و بعد آن از تخم کتان مسحوق با آب پلٹس کبیر درست کرده بر تمام شکم نهند و اگر سواد و قولون زیاده بود که ازان شکم منتفخ گردیده
بود از آب گرم و روغن تارپین تکمید کنند بعده افیون یک و گرین بقدر زیادتی وجع در درد و کنین هم مثل افیون

هشت تا ده گرین همراه با هم آمیخته از آن حب بسته موافق این مقدار بعد هر چهار ساعت بنوشانند روزانه سه بار و این
دوا اعتماد زیاده است و امونیا کاربناس و تنکچر سنکونا یا انفوزن سنکونا با هم آمیخته وقت زیادتی ضعف و کمزوری نوشانند
و چون اسهال شدت کند آن را بند نکنند بعضی میگویند که اینجا مسهل دهند لیکن بهتر آنست که آنچه از ادویه که قاطع اسهال
نباشد بلکه قدری باز دارند مثل مستوری کریتا و اسپرت کلارفارم و اسپرت امونیا ایرومیتک بنوشانند و اگر زخم
هم یا در جینه باشد برای آن از آب گرم و روغن کاربولک رفته دهند تا به سبب آن زخم صاف شود و بر محل
زخم روغن کاربولک آیل یا ایلوت طلا سازند و در غذا اغذیه جیده سریع الهضم مثل شیر و شوربای لحم تنها یا همراه نان برنج
پخته بخورانند و ورم هر عضو که با این حمی یافته شود علاج خاص آن چنانکه در ذیل هر مرض نوشته شد فرمایند و قابله را
تعلیم کنند که هرگاه نزدیک کدام مریضه که زخمی بود یا در تپ سنج یا ورم و نزاع دست مبتلا بود رفته باشد بعد آن غسل کرده
و لباس صاف پوشیده قریب این نوزائیده آید تا که زهر بدن مریضه در بدن صحیح نرساند و این قسم حمی چنان قوی و تیز است
که اگر قابله نیز در این مریضه خدمت کرده بعد آن غسل کند و لباس خود تبدیل کند لیکن موی سر خود را نتراشد بلکه بر سر نشسته آن
اتفاقاً یا بالقرب از این زهر در بدن صحیح نوزائیده میشود پس باید که بعد خدمت این مریضه چند ماه کار خود را
ترک کند تا زهر از نفش برود و پیرستاران زن نوزائیده را فهمانیده دهند که هیچ چون قابله آید دست آن را از آب تیزاب
و روغن کاربولک و آیلوت خوب بشویند که اگر کدام زهر مریضه در دست او بوده باشد شسته شود و در بدن صحیح نرسد
ورم ابراض بعد النفسا ملک فیور بکسر میم و سکون لام و کاف و کسر فا و سکون یای تحتانی فتح واو و سکون رای بمعنی حمی
شیر و پستان بعد ولادت عارض میشود اکثر قاعده است که از بعد ولادت پستانها عظیم میشوند و خون در آن زیاده
می آید زیرا که اکنون پستان عوض رحم به سبب تحصیل شیر خواهد گردید پس از اذیت آن قدری درد سر و حرارت خفیف
روز سوم از ولادت میشود پس از آن شیر جاری گردد و به سبب آن صحت میشود لیکن گاهی از امتلاء خون شیر در پستان
و بناوی شدن عروق و غدد پستان روز سوم درد سر شدید و لرزه و برد عارض میشود و بعد آن حرارت در جلد
زیاده میگردد و عطش مفرط میشود و بعد آن عرق می آید همراه عرق درد پستان هم میشود و از آن صحت کرده العلاج
هرگاه تپ موجود بود ادویه که جوش خون و حرارت کم کنند مثل منگنیشیا سلفاس یا سلفیت آف سودا یا
یا روغن بیدانجیر بقدر حاجت نوشانند و بعد آن دوای معرق دهند و در این وقت بهتر از لائکر امونیا استیتس و دوای
و هرگاه به سبب اجتماع شیر در پستان تمدد و اذیت زیاده بود و شیر از پستان به هر حیله ممکن باشد بیرون آرند
اخراج آن آله بریست پمپ است پس اگر موجود نبود بوتل آب ولایتی را یا هر شیشه که قریب این باشد از آب گرم نصف
پر کنند تا در نصف آن بخار آب گرم ماند بعده آب گرم را از آن دور کرده دهن شیشه را به جلدی نهاده آب سرد
ریزند تا از سردی آب بخار که در شیشه است متکاثف و صغیر المقدار گردد و به سبب خالی شدن شیشه از بخار آب گرم

شیر مجذب شده در شیشه آید و اگر این هم موجود نباشد کسی دیگر از خدمتگذاران یا از طفلان که شیر را از پستان مکیده بیرون آرد و بعد اخراج شیر پارچه رقیق بر پستان دارند پارچه غلیظ و گرم بر ثدی نه نهند و الا از گرمی آن زیاده خون در پستان مجتمع خواهد شد و اگر از بستن حاجت بر ثدی زیاده مطلوب بود در امونیا میوریاس که محلول آب باشد یا الکحل یا امونیا اسپیتیس پارچه تر کرده بر ثدی گذارند و هر جا که در جای خاص از پستان سختی محسوس شود فوراً دست را بار و غن گنجد یا روغن کافور یا گلیسرین آلوده بر سختی آهسته آهسته مالش سازند و مادام که سختی زائل شده لینت در آن موضع پیدا نشود دست از مالش آهسته آهسته نگاه ندارد و در آن خوف پیدا شدن ریم است و گاهی از ثقل ثدی اذیت میشود اگر چنان بود پارچه طویل بر ثدی نهاده هر دو سر آن را پس گردن بر بندند و گاهی مادر جنین را بار بار شیر میدهد باین امید که پستان از شیر خالی خواهد شد و این نشاید زیرا که از بار بار کشیدن طفل شیر در پستان زیاده میشود و از آن کم و بیش در ماد زیاده میشود پس باید که بعد دو دو یا سه سه ساعت طفل را شیر نوشانند و این برای طفل کافیست و از بار بار دادن شیر برای طفل خوف هیضه و برای مادر خوف کم و بیش ... خرابی ثدی متصور است چه از زیاده رطب ماندن جلد حلمه ثدی شق میشود و تدبیر حلمه ثدی که در تحت رضاع میشود در ذیل امراض ثدی نوشته شده وقت ضرورت از آنجا دیده علاج نمایند و ایضاً از امراض نفسا انتفاخ شکم است که گاهی بعد ولادت میشود و مراد اینجا آنست که بدون ورم و دیگر امراض نفسا شود چه در ورم رحم و ورم غشای آبدار و غیره و دیگر امراض جسمیه هم شکم منتفخ میشود لیکن آن علامت امراض مذکوره میباشد و علاج آن علاج امراض مذکوره خواهد بود اما اینجا محض انتفاخ اشکم میباشد سبب آن اکثر ضعف قولون یا اذیت میکس میبرن معده و قولون میباشد که بسبب آن ریاح پیدا شده شکم منتفخ میشود و علاج آن قدری افیون یا تدبیر مقوی مثل برانڈی یا ... قطره بنوشانند یا ... ده بیست قطره اسپرٹ ... نوشانند یا سلفیٹ ... یک ... بنوشانند و اگر ازین تدبیر فع نگردد روغن تارپین بر شکم مالند و هم از آب گرم ... دو آونس بود و از روغن تارپین که بقدر یک آونس بود و از روغن زیتون بقدر سه آونس باشد همه را با هم آمیخته حقنه کنند

فصل چهل و سوم در بیان سقوط و تدبیر آن

و آنرا بلغت انگلش ابارشن یعنی سقوط حمل میباشد بدانکه از روز اول انعقاد وضع آن تا قریب زمان ولادت طبعی ممکن است لیکن اکثر در دو ماه در ابتدا خوف آن زیاده میباشد خصوصاً در زنانیکه طبیعت شان به شواری آمده باشد زیرا که درین زمان تعلق او هم بعنی بیضادی یا میوکس میبرن رحم ضعیف بود و التصاق گاهی از جانب حامله میباشد هر گاه او را عارضه بعد انعقاد قی و کثرت لعاب دهن و سقوط اشتها کثیر بوند و بسبب آن مطلقا غذا هضم نشود و بسبب آن ضعف و لاغری غالب شود و همچنین ممکن است که امراض حاده و مزمن حامله مثل اسکارلیتینا یعنی تپ سرخ یا جدری و حصبه که بادر جنین ... عارض شود و اگر چه مادر عارض نشده باشد لیکن بدر جنین ... آن شکم جنین را سبب باشد و این هر سه مثال مرض حاده اند

اما مرض مزمن که مسقط حمل بود پس آن تشنج کهنه است و آن از دیگر اسباب زیاده میشود زیراکه ضرر آن بجنین هم میرسد
و با این ماده جنین از اول امر کمزور میباشد و گاه از بعض امراض اعضائی خاص مثل بدهضمی و اسهال و پیچش و دیدان کبار
شکم و از اذیت شدید چنانکه هرگاه حامله در حال حمل شیر طفل دیگر نوشاند و هم از نهادن دوائی حاد بر فم رحم یا نهادن
چیزی مثل فتیله یا پارچه یا قلم اسفنجی در رحم که بسبب اذیت آن رحم متشنج شود و هم از اذیت اوورم خصوصا در روز معتاد ورود
حیض خاصه بکسانی که حیض شان بدشواری آید هم حمل ساقط میشود و گاهی بسبب اذیت او و هم خواه از کدام مرض جنین بود
یا از زیادتی آب در غشائی محیط بود یا از نقصان غشائی مشیمی بود مثل اینکه از سبب کس مشیمه از رحم جدا بود یا در [illegible]
مرض باشد مثل اینکه در آن چربی پیدا شده باشد و بسبب آن غذائی خود نگیرد یا در مجری سره مرض باشد مثل اینکه عقده
پیچ یا بند که بسبب آن خون از آن در بطن جنین نرسد یا بسبب زیادتی طول خود در گردن جنین آویخته و پیچیده باشد و
بسبب آن حال جنین مثل مخنوق بود و گاهی از نوشانیدن ادویه مثل ارگت یا بوریکس بر عضلات رحم موثر میشوند
و در آن تشنج پیدا میکنند و گاه از نوشانیدن ادویه قویه مدره حیض مثل ایلوا و سابینا حمل ساقط میشود و هم کاربانک ایسد
یعنی بخار زغال مسقط حمل است زیراکه بسبب آن خون سیاه میشود و چنانکه در بیان ولادت جنین نوشته شد
که تشنج رحم بسبب خون سیاه پیدا میشود و همچنین از کاربانک ایسد خون سیاه میشود و از آن در رحم تشنج پیدا شده حمل ساقط
میگردد و هم از کیفیات نفسانیه مثل غم و غصه و خوف و هم از متغیر شدن وضع رحم مثل آنکه فندس بجانب قدام یا خلف
یا یمین یا یسار مائل شود و از آن در اتساع رحم نقصان آید پس بسبب انقطاع از حمل ساقط گردد و از رسیدن صدمه بر جسم مثل
ضرب یا سقطه یا برداشتن شئی ثقیل یا جماع بقوت هم سقوط حمل میشود و چه ضرر این سبب بحامله و جنین هر دو میرسد و گاهی
بسبب عادت سقوط هم حمل ساقط میشود اما علامات پس اول آنچه میشود درد رحم است پس اگر زمان انعقاد قریب
بود در قلیل قریب بیچکه قریب در بعض اکثر عورات میشود و میباشد و بعد آن خون جاری میشود لیکن اگر از
انعقاد زیاده می آید اما چون مدت زیاده گذشته باشد و اوضم کبیر بود این درد زیاده میشود و بعد آن خون جاری گردد
و گاهی پیش از آن سردی و لرزه می آید چنانکه در تب نائبه آید و بعد آن تپ ظاهر میشود و گاهی ابتدا اختلاجات میباید
یا با سرگرفتن و پیچش پستان سیاهی پیدا گردد و گرد پستان حلقه سیاه پیدا شود و بالجمله هر صورت که سقوط است آنگاه
تن بالائی شکم یا نسردی محسوس میشود و در جانب ثقل محسوس میگردد و از حرکت جنین و گاهی درد در فقار ظهر یا
میشود و مثانه متاذی شده بول بار بار می آید و آنچه تهیج و غثیان بسبب حمل پیدا شده بود تخفیف گردد و متغیر
پستان که زیاده شده بود ناصر مضمحل شود و بسبب سردی رحم و تغیر در آن بود و باشد جاری گردد و بعد آن ضعف
بر آن غالب شود و گاهی بعد ظهور بعض علامات سقوط مثل درد و جریان خون باز سقوط نمیشود اما هرگاه سردی و
خون جاری بعد بشیم سردی یا لرزه می ابتدا کند و درد بتدریج زیاده شود و در پستان انگشت ۲۶۰

شود که دهن رحم کشاده معلوم میشود و بعد کشادن دهن رحم غشائی پر آب شق شده آب از آن خارج شود با آنکه
حمل ساقط خواهد شد و اگر درد قلیل بود و پی در پی نیاید و خون هم قدری قدری آید از آن امید میشود که از علاج حفظ
از سقوط خواهد ماند و هم باید دانست که هرگاه در سه ماه اول سقوط شود او هم بالتمام خود خارج میشود و خون کم می آید
لضعف تعلقه بالرحم و خوف ضرر آن کم بود اما بعد ماه سوم چون سقوط شود در آن اول جنین بر می آید و پلاسنٹا و غیره
در رحم مانند و بعد آن بدشواری خارج شوند زیرا که درین وقت تعلق از رحم قوی بود و در قرب ایام ولادت چون خود از
رحم جدا میگردد ازین سبب بسهولت خارج میشود و اینجا بکمال دشواری بر می آید و در اخراج آن رحم تشنج یابی قوی
ازین سبب خون کثیر خارج میشود و بسبب آن زن ضعیف گردد و گاهی هلاک شود و گاهی پلاسنٹا بعد سقوط هشت
یا ده روز در رحم متعلق بماند و غذائی خود میگیرد و متعفن نمیشود اما اکثر پلسنٹا که بعد دو سه روز متعفن میشود و علامتش آنست که
آنچه رطوبت همراه خون می آید متعفن بود و گاهی قطعات غشائی متعفن همراه خون می آید و چون متعفن شود خوف آنست که
زهر آن در خون مادر رفته فساد خون پیدا کند و از آن آثار سمیه جلد ظاهر شوند یا دیگر اعراض پیدا شوند العلاج چون
علامات سقوط ظاهر شوند انتظار کنند که شاید ساقط نشود و درین وقت حکم دهند که حامله بالائی پلنگ مستلقیا ماند و
و پای خود را حرکت ندهد و هر سبب سقوط که یافته شود مثل اینکه اسهال باشد علاجش نمایند و اگر شبهه بود که با شوهر
خود هم بستر میشود از آن منع کنند و افیون مقدار کثیر مثلاً دو سه گرین بنوشانند یا لاکر اوپیائی سڈیتوس سی سی قطره
بعد نیم ساعت دو سه خوراک نوشانند تا تشنج موقوف شود و گاهی تنکچر اوپیائی یک درم با یک آونس آب بهنج [illegible]
زراقه در معائی مستقیم رسانند بجای که خورانیدن افیون ممکن نبود و هم درین وقت نوشانیدن کلورل هائیڈریٹ بیست تا
بیست گرین تا سی گرین بعد چهار ساعت همراه آب بود و بستر مفید بود و اگر درمیان سه ماه حمل قریب سقوط بود درین قسمت
از نوشانیدن ادویه حابسه دم نماید مثل لمپائی ایسٹاس از پنج گرین تا ده گرین همراه آب ساده یا
با افیون محلول آب بنوشانند یا سلفیورک ایسڈ تنها یا با کالاک ایسڈ نوشانند یا کالکس ایسڈ تنها یا با افیون بنوشانند
و اگر بعد گذشتن سه ماه علامات سقوط پیدا شوند از نوشانیدن حابسات دم نفعی مرتب نمیشود بلکه اعانت [illegible]
بهتر بود با اینکه ارگٹ یا بوریکس تنها یا مجموعاً نوشانند تا در رحم تشنج پیدا کنند و بعضی از ڈاکٹران میگویند که درین قسمت
اول از روغن تارپین و آب ساده در معائی مستقیم زراقه دهند بعد ازین ارگٹ و بوریکس نوشانند لیکن از استعمال
ارگٹ که تشنج میشود از آن خون کثیر جاری میگردد و هنوز هم رحم کشاده نبود که جنین بیرون آید درین وقت تدبیر کی
مفید نیست که اگر شش ماه نگذشته باشد از اسفنج قطعه [illegible] بوسعت [illegible] تراشیده در سرکه [illegible] تر کرده
و جنینه در دهنی رحم بشند چه هرگاه در آن خون آید از آن اسفنج تر شده حجیم شود و خون که در آن منجمد گردد و از آن سخت شود
پس بسبب [illegible] تحصی خود خون را از جریان آن از رحم مانع خواهد شد و [illegible] مثل [illegible]

فصل چهل وچهارم در تدبیر اسقاط

وچون جنین از اندرون رحم خواهد آمد همراه آن این اسفنج هم بیرون خواهد آمد واین تدبیر اگرچه در همه حال نافع است
لیکن بخبر اختصاص آن درین وقت باین فائده مقید بکلم از شش ماه کرده شد وهرگاه بعد شش ماه آثار سقوط
ظاهر شوند وآنرا بلغت انگلش پریمیچور لیبر گویند یعنی بی وقت وبسرعت برآمدن جنین از رحم خواه خود آید یا بتدبیر
مسقط درین وقت انچه غشاء در فم رحم یافته شود آنرا از انگشت پاره نموده آبش بیرون آرند تا جنین بر فم رحم آید وبسبب
آن خون بند شود واگر بند نشود تدبیر انچه که پیشتر مذکور شده انجا هم بعمل آرند واگر پلاسنتا همراه جنین خارج نشده
باشد از انگشت آنرا از رحم جدا کرده بیرون آرند واگر باین طور بر نیاید ارگت نوشانند واگر همراه جنین پلاسنتا هم
بالتمام خارج شده باشد مادر جنین را بر پلنگ خوابانند وامر فرمایند که تا جریان خون حرکت نکند واگر بعد سقوط
از کثرت جریان خون ضعف وکمزوری در خون پیدا شده باشد مثل اینکه همه جسم لیمها سفید بود درین وقت
تدبیر تقویت وتولید خون نمایند مثل اینکه اغذیه جیده خورانند واز مرکبات آهن تنکچر ستیل وفیری ایٹ کینین
سائٹراس ودیگر مقویات نوشانند وسلفیورک ایسڈ والیوت میوراتک ایسڈ والیوت فرادوا نوشانند تا
جسم قوی شود وهرکه عادةً مسقط بوده آنرا هر وقت قرب میعاد سقوط حکم دهند که بر پلنگ آرام کند وهیچ مشقت یا
باشوهر خود نکند تا که یک ماه بر آن بگذرد واگر بعد این تدبیر هم بعد یک ماه باز حمل ساقط شود احتیاط تا این ماه هم در حمل
آینده بکنند تا اینکه احتیاط را تا وقت ولادت کامل رسانند وهرگاه بسبب آتشک حمل ساقط شده باشد بوالدین
امر فرمایند که در وقت خالی بودن از حمل چند روز قبل مقاربت هردو کیلومل تجویز نمایند تا آنکه قدری تحشش دهان
از آن پیدا شود وبعده مقاربت نمایند تا حمل مستقر گردد پس در ایام حمل حامله را باید که در هر ماه یک هفته یا یک عشره
ایوڈائیڈ پٹاس دو سه گرین همراه قهوه عشبه یا سارساپریلا نوشیده باشد تا که بسلامتی مدت حمل بگذرد وبطور
طبیعی ولادت شود. فصل چهل وچهارم در تدبیر اسقاط واین را هرگاه بعد ماه هفتم از انعقاد واقع کرده
شود پریمیچور لیبر گویند باید که گاهی بضرورت حفظ حیات حامله گاهی برای حفظ حیات جنین وگاهی برای حفظ حیات
هر دو اسقاط واقع کرده میشود اما انچه برای حفظ حیات مادر جنین تنها تدبیر اسقاط کرده میشود وقت آن از روز
انعقاد تا ماه هفتم است زیرا که مولود درین مدت زنده نمی ماند پس حفظ حیات آن ضرور نیست بالجمله چون حمل منعقد
شود وبعد آن ثابت شود که پلوس مادر صغیر است هرچند مدارج صغر مختلف اند لیکن هرگاه چنان صغیر بود که چون
کبیر شدن خود جنین در شکم مادر وقت قرب ولادت باز در پلوس خواهد آمد بسبب صغر آن ممکن نبود که در پلوس آید
بطور طبیعی پیدا شود وزنده ماند درین وقت بغرض تحصیل که در اسقاط کنند بهر حیث این بنابر آن گفته شده که رحم حامله
حمل بعد ماه چهارم از پلوس بالا میرود وچون وقت ولادت طبیعی میرسد باز در پلوس می آید پس اگر پلوس صغیر باشد
ممکن نبود که بعد کبیر شدن جنین در شکم از پلوس آید وولادت بطور طبیعی واقع شود وبعضی درین صورت جنین ماد و هر دو

۲

خواهد شد اند او جهت اسقاط برای حفظ حیات مادر جنین تا ماه هفتم قرار داده شده که تا این مدت جنین بسیار کوچک میشود
و اعتبار است که درین مدت بعد یک ماه یا دو ماه یا سه ماه یا چهار ماه یا پنج ماه یا شش ماه هر وقت که علم ازان حاصل شود
تدبیر اسقاط نمایند و این یک سبب اسقاط جهت حفظ حیات مادر جنین بوده و این را ... گویند سبب دوم آنست که
گاهی بعد انعقاد و قبل ... آید که ازان خوف هلاکت مادر جنین یقینی میشود درین وقت هم اسقاط واجب بود
والا هر دو هلاک خواهند شد سبب سوم آنست که هرگاه ... قریب دهن رحم باشد و بسبب وسیع شدن رحم روز بروز
در وقت حمل و آهسته آهسته جدا شدن آن از ... میمیرد ... ازان خون زیاده آید درین وقت هم فورا اسقاط واجب باشد
والا ... هم هلاک خواهد شد سبب چهارم آنست که هرگاه حامله بعض امراض که ...
ضیق النفس باشد مثل اجتماع آب در غشای ... شکم یا در غشای ریه که آنرا پلوریا نامند داشته باشد و درین وقت حامل
شود پس بسبب زیاده شدن مقدار رحم از حمل ضیق النفس آن زیاده خواهد شد و ازان خوف هلاکت یقینی باشد درین وقت
هم اسقاط ضرور بود پنجم آنکه از مرض ... ضیق النفس هم اسقاط کرده میشود و گاهی بسبب بعض امراض قلب مثل
اجتماع آب در غشای قلب یا مرض شریان مثل انیوریزم هم اسقاط ضرور میشود و اما آنچه برای حفظ جنین اسقاط کرده
میشود پس آن است که هرگاه ... حامله بچه مرده زائیده باشد ... اکثر اینست که در ابتدای آن ... زیاده پیدا
شود و ... غذای ... ازین ... مادر ... قریب ایام ولادت نمیرسد و ازان هلاک گردد
پس درین وقت ضرور است که هرگاه بدانند که وقت ولادت قریب رسیده تدبیر اسقاط نمایند تا زنده از رحم بیرون آید
و اما آنچه برای حفظ جنین مادر هر دو اسقاط کرده میشود پس آن است که هرگاه بدون اعانت آلات تولد جنین ممکن نباشد
مثل اینکه ... درین وقت درمیان ماه هفتم و هشتم اسقاط میکنند باین نحو که ...
از دست گرفته ... یا این تدبیر حامله ... یا بالجراق ... تدبیر اسقاط ... حمام گرم
و گرفتن فصد و نوشانیدن مسهل قوی و استعمال ادویه قویه مدره حیض را ذکر کرده اند اما از حمام گرم گاهی غشی پیدا میشود
و از فصد کمزوری میگردد و از مسهل قوی ورم امعا پیدا میشود و تاثیر ادویه مدره تا وقتی است که زمان انقطاع حیض کم
بود مثلا یک دو ماه حمل گذشته باشد اما نوشانیدن ارگت البته ... معین بر اسقاط میشود لیکن چون زمان
ولادت طبعی قریب شود اثر ارگت هم قوی میگردد و بدون آن در اوائل حمل موثر نمیشود مگر اینکه مقدار کثیر ازان نوشانند
و ازان ورم رحم پیدا میشود پس انسب آنست که هرگاه ... حمل ... برای حامله باشد و منظور اسقاط بود درین صورت
هرگاه ... اول حیض بر وقت معتاد خود نیاید و ازان شبهه حمل پیدا شود درین وقت مدرات حیض همراه ارگت نوشانند
یا جن شراب یا ... شراب نوشانیدن کافی برای اسقاط میشود که ازان حیض می آید همراه آن ... خارج میشود
اما بعد گذشتن سه ماه حمل پس ازان ادویه کار برنمی آید درین وقت آنچه ... میشود یکی ازان آنست که ازین ...

پهن پاره که ازان حضرات انگلش قلم ساخته مینویسند یک ریش بگیرند و آنرا از مقراض تراشیده راس دقیق و تیز در آن پیدا
کرده بکمال احتیاط همراه انگشت سبابه خود در رحم داخل نموده از سر تیز آن غشائی جنین را پاریده و همند اما این تدبیر را تجربه کار
بعمل آرد و بسیار احتیاط نماید زیرا که تا قبل ماه هفتم عنق رحم طویل میباشد و بسبب آن رسانیدن انگشت و سر قلم تا
غشا دشوار بود و هم در عنق رحم گاه گاه نه یک داخل کردن قلم ببی احتیاطی زخم میشود و اگر بعد ماه هفتم این تدبیر کرده شود چون
درین وقت دهن رحم کشاده نمیباشد ازین سبب بعد پاره شدن غشا و خارج شدن آب سر جنین بر فم رحم می آید و
بدشواری خارج میشود و درین وقت خوف هلاکت مادر و جنین هر دو بود اما اگر آب در شکم مادر یا در غشائی پهلوی آن یاد
مجتمع باشد فورا ازین تدبیر بسبب صغیر شدن رحم آرام بمادر حاصل میشود دوم آنکه انگشت در دهن رحم انداخته آهسته آهسته
آنرا وسیع سازند و غشائی محیط جنین را از دهن آن جدا کنند اما بکمال احتیاط تا در ان شق واقع نشود و جهت این کار
اول ناخنهای خود را تبراشند و چون غشا جدا شود آنرا بگذارند که بعد چند مدت تشنج در رحم پیدا شده جنین بطور ولادت
طبیعی پیدا خواهد شد سوم آنکه قلم اسفنجی یا چوب هندی که آنرا ایچ گویند و زنان هنود ازان زیور ساخته در گوش خود
میپوشند در آب مقدار آن ضخیم میشود در فم رحم نهند تا از رطوبت رحم تر شده ضخیم گشته دهن رحم را وسیع سازد یا مجری
چرم موی که آنرا کتهر گویند و آن مجری ساخته بارنس صاحب است آنرا در رحم نهند چهارم آنکه قاثاطیر چرم موی را
از پلیت که شل تار آهن برای صاف داشتن آن اندرون دران میباشد خالی کرده پیش از داشتن در رحم در آب
گرم آنرا نرم کرده خوب ملایم نموده در رحم داخل کنند باین نحو که درمیان دیوار رحم و غشائی پر آب رسانیده واگذارند
تا بعد مدت یسیر رحم ازان متاذی شده متشنج گردد و هم از نهادن فتیله پارچه یا اسفنج در رحم یا از دادن زراقه با آب
گرم در رحم روزانه سه چهار بار از ده دقیقه تا پانزده دقیقه بنحویکه صدمه آن بر فم رحم رسد هم در آن تشنج پیدا میشود
و بعضی از داکتران درین تدبیر میگویند که پنج دقیقه از آب سرد زراقه نموده بعد آن ده دقیقه از آب گرم زراقه
نمایند تا رحم از سردی و گرمی متاذی شده تشنج پیدا کند و بچه بیاندازد پنجم آنکه آله مخصوص برای جاذب شیر از پستان
را در وقت حمل بر پستان نهاده شیر را جذب کنند و مکرر کشش نمایند تا ازان اذیت به پستان شده بسبب همدردی
آن رحم متاذی شده متشنج شود و حمل ساقط گردد ششم آنکه زنجیر برقی را بر رحم و قصار قطن نهادن و ازان صدمه
برق و حمل رسانیدن هم مسقط است هفتم از همه اولی تدبیر بارنس صاحب است و آن نیست که صاحب موصوف
اول قاثاطیر چرم موی را چنانکه پیشتر شرط استعمال آن مذکور شد درمیان دیوار رحم و غشائی پر آب می اندازند
تا ازان قدری قدری دهن رحم کشاده شود و قدری غشا در دهن رحم آید درین وقت غشا را شق کرده ازان
آب بیرون می آرند که ازان مقدار رحم صغیر گردد و پس درین وقت از پارچه طویل بر عانه بندش میسازند بندش محکم که
ازان سر جنین زیر آید و بالا نرود و بعده مجری ساخته خود را که ذکر آن مفصل در ولادت غیر طبیعی شد در فم رحم انداخته

ابرا بعد یک یک ساعت ازان آب در رحم میرسانند تا بسبب آن هر بار دهن رحم کشاده شود تا اینکه بقدر مقصد از خروج
جنین کشاده شود و جنین بسهولت پیدا گردد و در بست و چهار ساعت ازین تدبیر مقصود حاصل میشود پس چون ازین تدبیر
مقصود حاصل نشود بذریعه آلات مدد داده جنین را از شکم بیرون آرند پس اگر سر جنین لائق ولادت باشد اما بسبب تنگی
صغیر بودن پلوس یا در بیرون نیامده باشد یا از کمزوری رحم در ولادت تاخیر بود درین وقت سر طفل را از آله موسوم به
فارسپس بفتح فا و سکون الف و رای مهمله و کسر سین مهمله و سکون بای موحده و سین مهمله ثانی که بمعنی گیرنده است
سر طفل را گرفته بیرون آرند و هرگاه جنین مرده باشد و خود بیرون نیاید درین وقت از آله ساخته حکیم بقراط موسوم
به ویکتیس بکسر واو و سکون یای مثناة تحتانی و کاف و کسر تای هندی و سکون سین مهمله که بمعنی کشنده است جنین را
کشیده بیرون آرند و گاهی درین آله اندرون سر آن مثل کارد تیز ساخته بود و از آن وقت ضرورت هرگاه جنین از جای
دست و پهلو بر می آید سر آن اعضا می برند و قطع میکنند تا باسانی بر آید و گاهی برای خالی کردن سر جنین از آب هرگاه بسبب
زیادتی آب سر کبیر باشد از آله مذکور سر جنین را شق کرده ازان آب بیرون می آرند و گاهی برای بر آوردن دماغ از
سر و بر آوردن ریه از سینه تا مقدار این اعضا صغیر شود بذریعه آله موسوم به پرفریتر بفتح بای موحده فارسی و سکون
رای مهمله و فتح فا و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و فتح تای هندی و سکون را که بمعنی ثقبه پیدا کننده است آنرا
با احتیاط تمام در سر طفل داخل کرده میکشایند و ازان استخوان دماغ شکسته دماغ ازان سائل و خارج گردد و همچنین ریه
از آله مذکور گرفته و قطع کرده از سینه بیرون می آرند و چون بعد خارج شدن دماغ هم سر طفل بسبب بزرگی استخوان
و سختی آنها و صغیر بودن پلوس بر نیاید درین وقت از آله موسوم به کرینیاتمی بفتح کاف و کسر رای مهمله و سکون یای
مثناة تحتانی و کسر نون و سکون یای مثناة تحتانی و فتح الف و سکون تای هندی و کسر میم و سکون یای مثناة تحتانی
بمعنی فرسوده کننده استخوان است استخوان کاسه سر را فرسوده و باریک کرده و مثل سفوف کرده و بعد تا ولادت آسان
شود فقط ۔ فصل چهل و پنجم در منع حبل بدانکه چون دانسته شود که بسبب صغیر شدن پلوس یا دیگر امراض که در فصل سابق
مذکور شدند اگر زن حامله شود هلاک خواهد شد درین وقت تدبیر مانع حمل بعمل آرند تا حامله نشود و اول تدبیرش اینست که
صحبت از شوهر خود ترک کند و اگر شوهر آنرا قبول نکند و تحرز ازان ممکن نباشد پس باید که در ایامی که در آن گمان حمل موجود
نمیباشد و آن از گذشتن یک هفته بر طهر شروع میشوند و چون یک هفته در جریان حیض باقی ماند ختم میشوند پس در هفته
اول بعد جریان حیض و در هفته آخر قبل جریان حیض از شوهر خود هم بستر نشود و در میان این دو هفته جماع جائز بود پس
اگر در ایامیکه جماع در آن برای این زن ممنوع است اتفاق صحبت شود فوراً بعد آن آب سرد در فرج و در جینه بذریعه
زراقه چنان رسانند که تا دهن رحم رسد و هم فرج را از آب سرد بشویند زیرا که از آب سرد منی مرد مرده میگردد و یا بجائی
زراقه آب سرد شب یمانی از نیم درام تا یک درام آب سرد حل کرده بذریعه زراقه در فرج و در جینه رسانند یا لیمبا اسیتیس

فصل چهل و پنجم در منع حبل

از هیچ کرین تا اینکه آب ساده که از دوازده تا شانزده باید آونس باشد حل کرده آنرا اندریکه زراقه در وجینه تا قعر رحم رسانند تا از آن رحم منقبض و تشنج شده آنچه رطوبت در آن باشد آنرا از خود دفع کند یعنی بیرون آید ایضا الها تدبیری دیگر و در ملک فرانس برای این کار مشهور است قطعه اسفنج را در رشته بسته بعد فراغ از جماع در وجینه اندازند تا دهن رحم بگذارند و چند روز در آن بیدارند که رطوبات را از رحم بکشد و بعد رشته آنرا بکشند تا بیرون آید و کسانیکه ازین بیم هم بیزار میباشند پس شوهر خود میگویند که غشاء الذکر را قبل از جماع بر ذکر خود بپوشانند و جماع کنند و آن غشای رقیق است که با کسر کاف و سکون یای مثناه تحتانی و هم سکون نون و سکون شین معجمه و دال مهمله و قاف و بفتح راء مهمله و کسر الف و سکون یای مثناه تحتانی و فتح های هوز و سکون یای مثناه و لفافه است که آن غلافیست رقیق که در ملک فرانس از کتان یا ابریشم یا از پوست ساخته آنرا بسیار میدهند و آن بسیار رقیق و نازک از ادن و بمنزله جوهری میباشد که آنرا بر ذکر قبل جماع بپوشانند و آن بسبب ظرافت و رقیق بیشتر سبب میشود و نیز پیشرو است پس هرگاه مرد با چنین زن که حمل برای او مضر باشد اراده جماع کند غلاف مذکور را بر ذکر خود پوشانده مشغول جماع شود تا وقت انزال منی در غلاف مذکور ماند در رحم نرود و اگر اتفاقا جماع با انزال واقع شود و خوف انعقاد حمل پیدا شود در این صورت چون وقت جریان حیض قریب است قبل جریان آن شکم زن را ناروده سه روز یا دادویه مدره حیض نوشانند تا حیض جاری شده اگر نطفه و تکون نطفه همراه آن خارج شود و همراه ادرارات حیض که و همراه آنگشت درین وقت ضرر داده باشد که از آن در عضلات رحم تقلص خاص خود حاصل شود و اگر ازین باب حیض جاری نگردد و یقین حامل شود که حمل مستقر شده درین وقت آنچه تدبیر برای اسقاط جنین در فصل سابق نوشته شده از آنها اعمال آرند فقط که باب بیست و هفتم در امراض ظرفیه و آن مشتمل است بر چند فصل

فصل اول در مرض فتق و آنرا بزبان انگریزی هرنیا بفتح های هوز و سکون راء مهمله و کسر نون و فتح یای مثناه تحتانی و سکون الف نامند و در لغت انگریزی بمعنی شاخ است و هر عضوی که در خانه و محل خاص خود که مشتمل بر فضا باشد و مثل دماغ که در کاسه سر باشد و ریه و دل که در فضای صدر میباشند و معده و کبد و امعاء و مثانه که در فضای شکم میباشند پس هرگاه ازین اماکن حرکت کرده در جای دیگر روند بیان هرنیا صادق می آید زیرا که مثل شاخ درخت از جای اصلی خود بیرون رفته لیکن مراد در اینجا از هرنیا خاص آنست که امعاء یا پرده بالای امعاء که موسوم باومنتم است از جای خود بجای دیگر روند و همچنین ممکن است که این هر دو عضو در هر جا که از دیوار شکم بیرون آیند آنرا هرنیا و فتق گفته شود لیکن اکثر آنست که خروج آنها از همانجا میشود که از روی فطرت ضعیف است مثل کمر و یا زیر ناف قریب اربیه و فی الحقیقت هرنیا نام خریطه است که در آن عضو خارج میشود مثل خریطه معده و جگر و طحال و مثانه و رحم و امعاء همه اینها خارج شده و این بنابرآن گفته شد که در تشریح اینها نوشته شده که غشائی آبدار چنانکه بر کل این اعضا آمده همچنین در رحم هرنیا شده زیر و بالای همه نیز آمده و هر یکی از اعضای مذکوره درین غشا چنان میماند که گویا در خریطه اند و وقت خروج هم

باب بیست و هفتم در امراض ظرفیه
فصل اول در مرض فتق

هر یک در خریطهٔ خاص خود که غشای مذکور است بر می آید لیکن در اصطلاح اطبا چون فتق میگویند اکثر مراد از آن این میباشد که امعا یا ثرب از جای خود بیرون آید یا بالجمله فتق این است که خریطهٔ جدید میباشد که در طول گاهی طویل و گاهی قصیر بود لیکن اکثر طویل میباشد و بطن آن وسیع و عریض بود و چون مزمن شود این فتق هم بسبب ثقل امعا به نسبت سابق غلیظ و عریض میشود و گاهی بسبب غلظ فتق این خریطه انصباب مواد در آن میباشد که از ورم منفذ آن میرسد و گاهی بسبب چسپیدن غشیه دیگر گرد آن باشد و هم بسبب ریختن مواد از غشیهٔ مذکوره در آن غلیظ میشود و خریطهٔ مذکوره غشای آبدار میباشد چنانکه پیشتر نوشته شده و صورت خریطهٔ مذکوره گاهی مدوره و گاهی بشکل سفرجل و گاهی طویل با استداره مثل ثمر خیار شنبر یا شمع میباشد و گاهی مقدارش قلیل بقدر آلوی بخارا و گاهی تا مقدار سر انسان میباشد و جملهٔ اعضای اندرون شکم انسان بیرون می آیند الا البته کسی آنرا ندیده که از محل خود خارج شده باشد زیرا که شدت آن و سست و زیاده از همه معای صغار و از آنهم خاصهٔ ایلیم زیاده بر می آید و قولون کمتر می آید و اگر آید عمدهٔ خاص آنکه سوم امعا به نسبت بر می آید و ثرب هم اکثر بر می آید تنها یا با امعای صغار الاسباب اصل سبب آن کمزوری دیوار شکم میباشد هر جا که ضعیف بود خواه ضعف طبیعی بود یا غیر طبیعی بود که بسبب امراض حاصل شده باشد مثل ایذا در جای خاص از دیوار شکم بل بر آید و بسبب آن محل موصوف ضعیف شود و محل ضعیف طبیعی مجری سره است که اگرچه بعد ولادت مضموم و مسدود میشود لیکن التحام آن ضعیف است بادنی سبب ممکن است که کشاده گردد و همچنین ثقبه که در آن سرخ مردان میباشد پس آنهم اگرچه از سن مذکور ملو و مسدود است لیکن ممکن است که از افتادن ثقل کثیر کشاده گردد و گاهی در سن طفولیت این هر دو مجری زیر جلد در غشای آبدار کشاده میمانند و گاهی بسبب برداشتن ثقل کثیر یا وثوب قوی یا سرفهٔ شدید یا زحیر قوی خواه برای دفع براز باشد یا جهت اراقت بول بود چنانکه وقت تنگی مجری بول میباشد هم فتق واقع میشود و هم هرگاه شخص فربه و سمین لحمه بسبب مرض لاغر و نحیل گردد و بتدریج لاغر شود در آنهم ضعف در اعضا می آید و بسبب آن در محل سره و مجری رسن خصیه اکثر فتق واقع میشود **العلامات** علامت فتق اینست که در جای از مقامات مذکوره مثل سلعهٔ خرد یا بزرگ محسوس میشود و هیئت آن بر یکی از هیئات ثلثه مذکوره میباشد چون مریض ایستاده شود یا سرفه آید یا نفس خود را حبس کند یا زور و قوت بدنی را در برداشتن چیزی صرف کند این جسم مشابه بسلع در مقدار خود زیاده گردد و چون در حال نشستن به نشیند و آنرا غمز کنند مقدار آن صغیر میشود بسبب آنکه در شکم میرود و باز چون ایستاده شود مقدارش زیاده گردد زیرا که از قیام مریض جسم مذکور از شکم زیاده بیرون می آید و چون مریض بر بستر خود دراز شود جسم مذکور نا پدید گردد از خود یا بسبب غمز کردن از ظاهر بدن در شکم میرود و باز وقت ایستادن ظاهر میشود و چون سرفه آید اثر سرفه در آن پیدا میشود و قدری همراه سرفه بیرون آید مثل نبض قوی دفع میکند پس اگر در خریطه امعا بود هرگاه انگشت بران نهاده احساس کنند جسم مستوی التسطیح

شود دران ارتفاع و انخفاض نباشد و چون غمز کنند و انگشت زنند آواز هوا و هم قراقر ازان مسموع میشود و چون
چراغ در کمرهٔ تاریک پس خصیه روشن کرده و خصیه ببینند اگر در معا براز نباشد مثل نزول الماء فی الخصیة درین
هم روشنی چراغ دیده میشود و درین وقت فتق از نزول الماء ملتبس گردد و درین وقت بذریعهٔ آواز تفرقه توان کرد
چه در نزول الماء آواز جسم مصمت خواهد آمد و در فتق و نزول المعاء آواز جسم مملو از هوا می آید و همچون معا بود از غمز
کردن فوراً در شکم میرود با آواز قراقر و چون پردهٔ او منشم در فتق برآید از نهادن دست دران ارتفاع و انخفاض هم پیدا
میشود و لینت آن مثل لینت اسفنج یا لینت آرد گندم بود که با آب کثیر او را خمیر کرده باشند زیرا که دران چیزی باد
است و از غمز انگشت هم بران میماند و چون آنرا غمز کرده بسوی بالا طرف دفع کنند آهسته آهسته بتدریج در شکم میرود و آواز قراقر
همراه آن نمیباشد بلکه هرگاه امعائی صغار هم همراه آن آمده باشد درین وقت آواز قراقر هم مسموع میشود لیکن اول معا
دفعةً در شکم رود با آواز قراقر بعده این پرده آهسته آهسته رفته رفته در شکم خواهد رفت و در اطفال فتق او منشم کم میشود
زیرا که این پرده در ایشان بسیار صغیر میباشد و در کبار البته او منشم در فتق ایشان یاد می آید و در جانب یسار زیاده
دیده میشود زیرا که درینجانب این پرده زیاده بسوی تحت رفته است العلاج فتق را سه قسم تقسیم کرده اند یکی آنکه
لائق رفتن در شکم باشد و آنرا بلغت انگلش ریدوسی بل هرنیا یعنی اندرون رونده فتق گویند دوم آنکه در شکم نمیرود
و آنرا ارریدوسی بل هرنیا یعنی فتق که نه رونده به کدام تدبیر در شکم باشد میگویند درین قسم هم کدام درد و فساد
بیضه نمیباشد نه ازان در هضم غذا نقصانی پیدا میشود بلکه چنانکه وقت بودن در شکم غذا او دران هضم میشد اینجا هم
هضم میشود و فضول ازان خارج شده در قولون میرود و دفع میشود سوم آنکه در راه محتبس شود و نه قابلیت رفتن
در شکم دارد و نه ریشقه و مجری می آید و آنرا بلغت انگلش اسٹرانگ یولیٹد هرنیا گویند یعنی فتق که بکدام غافر مخنوق
شود و درین قسم هم گاهی رفتن غذا دران ممکن شود لیکن دفع براز ازان ناممکن باشد و گاهی وصول غذا هم دران ممکن نمیشود
و درین وقت از نایابی غذا دران فساد و موت راه می یابد اما آنچه لائق رفتن در شکم باشد دران تدبیری سازند که بعد
داخل شدن در شکم باز بیرون نیاید و برای آن کمانی آهنی که مشهور است بعد داخل کردن فتق در شکم بالای آن ببندند
لیکن در بستن کمانی رعایت بستن آن ضرور است پس احتیاط و رعایت ضروری آنرا فراموش نکنند الا بعد بستن آن
اگر وقت برخواستن چون معا فرود آید از اثر غمز و ضغطهٔ کمانی مذکور متاذی شده متورم خواهد شد و ازان آفات
کثیره پیدا خواهند شد پس طریقه بستن آن باشرائط اینست که چون از خواب بیدار شود قبل ازانکه نشیند اول معا
در شکم داخل کرده اگر خارج باشد الا فقط کمانی مذکور را بسته از پلنگ برخیزد و مادام نشسته یا ایستاده باشد کمانی
مذکور را جدا نکنند الا فوراً امعا باز فرود خواهد آمد اما هرگاه برای خسپیدن بر پلنگ آمده بر بستر دراز شود آنزمان کمانی
را کشاید همین طریقه التزام کنند تا گاهی معا بزیر نیاید زیرا که از التزام این طریقه در اطفال و جوانان که از سن تمیز تجاوز

نکرده باشد لیکن قوت کرده باشد زیرا که آماس منضم ... شود و زیاده نفع این تدبیر مخصوص برای کسانی
مذکورین است اما کسیکه از سن نوجوانی تجاوز شده باشد دران این منفعت متوقع نیست بلکه او را باید که مدت العمر کمانی
مذکور را بسته دارد تا بسبب آن آسایش و آرام حاصل ماند و ثقل زیاده نشود لیکن اگر کسانی خواهند که از فتق مامون شوند
پس برای ایشان تدبیر دیگر مفید است و آن اینست که اول معا را در شکم کنند بعد ثقبه که از آن عنق خریطه می آید ورم
پیدا کرده دهند تا از ورم مواد ریخته دیوارهای ثقبه باهم چسپیده شوند و راه مسدود گردد لیکن این علاج وقتی باید که فتق
تازه و جدید بود اما هرگاه کهنه شده باشد و بسبب آن عنق خریطه غلیظ و عریض شده باشد که بسبب آن ثقبه بسی وسیع
گشته باشد این تدبیر هم مفید نشود بلکه از این تدبیر درین وقت خوف آنست که ورم غشائی آبدار پیدا شده مریض هلاک
گردد اما آنچه فتق در شکم نمیرود تدبیرش آنست که درین کمانی جسمی مجوف و خالی ساخته فتق نهاده بربندند تا آنچه تنا رنج
شده دران جسم خالی در آید و بسبب آن انصدامات بیرونی هم محفوظ ماند و هم آنچه خارج شده است زیاده از آن
بر نیاید و اگر کمانی مذکور موجود نباشد امر سازند که همیشه بیران لنگ بسته باشد که از آن هم ثقل کم محسوس گردد و ثقبه
هم زیاده نشود و اگر از شکم آمده باشد بالا نرود برای آن درین وقت گاهی از نوشانیدن ایودائیت پتاس نفع حاصل
میشود بسبب اینکه چربی آن جذب شده از شکم خشک گشته مقدارش صغیر میگردد و از آن قوت رسانی آن
کم میشود و قسم ثالث که در ثقبه تحتنس شده باشد بسبب ضیق عنق خریطه و از آن به بالا نرود در شکم داخل نشود
و آن چنانست که هرگاه دران معا بود و بسبب آن هم خریطه وسیع گردد یا مواد و معا زیاده بود یا مواد بیرا زیر رده
در معا زیاده جمع شود بسبب زیادتی مقدار آن معا زیاده وسیع و عریض میشوند و از آن خریطه هم وسیع میگردد
پس خریطه مذکور در شکم نمیرود زیرا که تنگی ثقبه که از آن این خریطه بر معا برآید و بود مانع از رجوع آن در شکم میشود پس بسبب
بیرون ماندن معا از شکم خون چنانکه باید بآن نمیرسد آنچه که میرسد باز پس معاودت تمام از آن ممکن نه زیرا که
ضیق ثقبه آنرا مانع میشود و بر گردن خریطه کیفیت خنوق بطوق طاری میباشد که از آن دوران خون بند میشود و
از بند شدن دوران خون ورم دران زیاده میگردد و بسبب این ورم آب کثیر از او را دبنا راشح شده در جوف اعضا و جوف
خریطه و درمیان امعا و دیواره خریطه هم در اغشیه دیگر نصیب میبرد و از ریختن آن مقدار خریطه امعا و خریطه خصیه
و دران خریطه امعا آمده است کثیر شود و هم این آب از خریطه امعا در ثقبه که از آن این خریطه خارج شده بر زیر آمده میبرد
و از آن هم ثقبه مذکور تنگ میگردد و متورم میشود و باین اسباب غذای جدید با معا نمیرسد تا اینکه آخر الامر بسبب آن
معا بمیرد و متعفن و فاسد میگردد و از آن ورم غشائی آبدار پیدا میشود و مریض هلاک میگردد والعیاذ بالله علامت
این قسم آنست که در ثقبه درد محسوس میشود و این درد چنانکه از کشیدن عضو باشد و در حبل الانثیین بود میباشد و
فی الحقیقت سبب آن کشیده شدن غشائی آبدار میباشد هم این شی نازل بسوی خصیه در مقدارش زیادتی و ...

زیادہ محسوس میشود و ہیچ تدبیر در شکم نمیرود نہ از غوزہ آمدن بر ہیئت مستلقی و آمدن براز و خروج ریاح بند میگردد و از نمیشدن
براز و ریاح در شکم درد زیادہ میشود و آنچہ علامات قولنج موسوم بہ ایلاوس یافتہ میشوند مثل قی و انتفاخ بطن شدت
درد شکم و آمدن براز در قی اینجا ہم موجود بوند العلاج اول تدبیر داخل کردن آن در شکم نمایند باین طور کہ مریض را
بر ہیئت مستلقی خوابانند و پاہای آنرا با شکم منضم سازند تا شکم مسترخی شود و شئ نازل از انگشتان دست آہستہ آہستہ
اندرون غوز چنان رسانند کہ آن در شکم رود و اگر از این تدبیر ہم در شکم نرود مریض را در آب گرم نشانند تا بدن مسترخی گردد بعد آن
تدبیر موسوم بہ ٹاکسس بفتح تای ہندی و سکون الف و کاف و کسر سین مہملہ اول و سکون سین مہملہ ثانی کہ بمعنی نرم کردن
شئ نازل است بطوریکہ آن در شکم رود بعمل آرند و اگر از این ہم نرود و مریض قوی باشد وقتیکہ در آب گرم بود فصد آن
گیرند و خون از سبب آن تا غشی آوانش بر آرند تا غشی طاری شود و بدن مسترخی گردد و آنانکہ فصد را انکار کردہ باز تدبیر
ٹاکسس بعمل آرند و این تدبیر قدیم است و ہمہ جا بعمل آوردن آن ممکن است بالفعل بجای آن اگر کلوروفارم موجود بود
آنرا بو یانیدہ بیہوش سازند تا بدن مسترخی شود پس تدبیر ٹاکسس بعمل آرند و اگر از این ہم فایدہ نشود و دانستہ شود کہ مواد معا
زیادہ ہست درین وقت از آلہ آس پیریٹر ہوا را بخلاندن ستون آلہ مذکور در معا و جذب کردن ہوا از معا بکشند تا مقدار خریطہ
صغیر شود و این عمدہ دستکاری است بعد آن باز تدبیر ٹاکسس بعمل آرند و اگر در معا براز بود درین وقت ضیق ثقبہ ازان
این خریطہ بر آمدہ باشد از کارد کشادہ خریطہ را بہ تدبیر ٹاکسس در شکم داخل کنند این ہم عمدہ دستکاری است و را باید کہ با احتیاط
تمام بعمل آرد و اگر این قسم قریب العہد از خروج و نزول باشد مثل اینکہ دو سہ ساعت بر نزول گذشتہ باشد و نوبت
بہ پیدا شدن ورم نرسیدہ باشد درین وقت بہتر است کہ افیون دو سہ گرین نوشانند یا کلوروفارم بو یانند کہ بسبب آن
خواب ثقیل آید چہ اکثر در حالت خواب خود بخود این معا الامیر و فتق گردد و آنچہ در کتب عربیہ طبیہ فتق ریحی فتق مائی و
فتق لحمی در ذیل بیان فتق مذکور است ما درین کتاب آنہا را در امراض خصیہ نوشتہ ایم و ہمچنین نتوء سرہ را در ولادت طبیعیہ
جائیکہ تدبیر چنین نوشتہ شدہ ذکر کردہ ام وقت ضرورت بآن رجوع کنند فقط فصل دوم در حدبہ و ریاح الافرس
و آنرا بزبان انگریزی رکٹس بکسر رای مہملہ و فتح کاف و سکون تای ہندی و سین مہملہ بمعنی کج شدن فقار ظہر نامند
و در زبان لاٹن راکائٹس بفتح راء و سکون الف و کاف و فتح الف و کسر تای ہندی و سکون یای تحتانی و
سکون سین مہملہ نامند بمعنی ورم فقار ظہر و اسم انگریزی بہتر است زیرا کہ ورم ہمیشہ نمیباشد گاہی در آخر مرض پیدا میشود
و فی الواقع این مرض از امراض اطفال است درین مرض استخوان بدن بسبب نیافتن غذای جید خاص نعوذ و نرم
میشوند و این غذا فاسفیٹ آف لائیم یعنی آہک و گل است کہ ازان استخوان قوی میشوند پس این استخوان کج میشوند خواہ
بسبب ثقل خود یا از ثقل بدن یا بسبب ثقل ہوای خارجی یا بسبب کشیدن عضلات مثلاً عظم ترقوہ از ثقل خود کج میشود
و استخوان فقار ظہر از ثقل خود و از کشیدن عضلات بدن کج میشوند و عظام ساق از ثقل بدن کج میشوند و عظام اضلاع

از ثقل هوا کج میشوند و بسبب آن عظام صدر و تقوس پیش می آید السبب سبب بعید آن نرسیدن اغذیه جیده
باطفال میباشد مثل اینکه طفل لبن صالح از مادر یا دایه خود نیابد بلکه عوض آن غذائی ناموافق خورانیده شود و مثل اینکه
غذائی صالح برائی طفل لبن است عوض آن اغذیه یابسه که غذائی جوانان است خورانیده شود و هم از رسیدن سردی
ببدن چنانکه اکثر اطفال کم مایگان یا بی احتیاطان را دیده شده که در فصل سرما لباس فصل گرما میپوشانند و هم از رطوبت
زمین مکان و هم از هوائی مکان خرد که محقون در جداران بود چه این هوا لایق تصفیه خون خود صاف نباشد و هم این مرض
پیدا میشود و هم هرگاه هوا بسبب بودن قاذورات گرد مکان خراب بود و در مکان صفائی نباشد هم پیدا میشود و نیز هم
کمزوری اطفال گاه فطری بود و آن اکثر بسبب کثرت مقاربت ابوین میباشد چه بسبب آن اولاد ضعیف پیدا میشود و هم
هرگاه ابوین صغیر باشند یا شیخ و قریب الشیخوخه باشند اولاد ضعیف پیدا میشود العلامات قبل همه در طفل عادت گریه
پیدا میشود و زیاده گریه میکند و گاه گاه قدری حمی لیّن هم میشود و چون بخوابد بر پیشانی عرق می آید و چون طفل را در کنار
گیرند گریه میکند و از ان دانسته میشود که در مفاصل یا عظام بدن آن جائی درد میشود که از برداشتن زیاده میگرید و اینها
چند هفته یا چند ماه مانده بعد آن قدری شکم منتفخ گردد و گاه گاه دست مشابه باسهال که در بعضی [illegible] می آید
مقدار مفاصل قدری زیاده و بزرگ محسوس میشود و چون طفل بنشیند و قیام کند وقت حرکت استخوان ساقین مقوس
معلوم میشوند و بروز از وقت قیام از خود دور میشوند یا چون مستقل گردند بعد آن عظام صدر جانبین اضلاع خرد
و از ان صدر بعرض خود کم میگردد و همچنین استخوان اضلاع هم منقعر میشوند و عظم قص تقدم و پیش می آید و فقار ظهر در جانب خلف
یا جانب یمین یا جانب یسار منحنی میشوند و درین وقت آنرا بزبان انگریزی پیجن برسیت یعنی بکسر بائی موحده فارسی و کاف
یائی مثناة تحتانی و فتح جیم و سکون نون و کسر بائی موحده و کسر رائی مهمله و سکون یائی تحتانی و تائی مهمله هندی
بمعنی سینه کبوتر القا مینامند و فقار ظهر گاهی قریب کر سوی قدام کج و مائل میشوند و بسبب آن نخاع منضغط میشود و از آن
استرخائی رجلین یا ضعف حرکات آنها پیدا میگردد موافق انضغاط نخاع و گاهی مقدار راس فی الحقیقت زیاده میشود
و گاهی زیاده نبود لیکن زیاده دیده میشود بسبب آنکه استخوان پیشانی زیاده عریض میشود و چشمان درخشان زیاده میشود
و چهره زیاده صغیر میگردد پس به نسبت وجه چون مقدار سر زیاده دیده میشود و از آن حکم به کبیر بودن سر کرده میشود و در بول
صاحب این مرض فاسفت آف لایم زیاده خارج میگردد و بسبب آن گاهی در مثانه این اطفال مرض حجر پیدا میشود
بالجمله باید دانست که اینجا علامات مرض کامل نوشته شده اند لیکن گاهی مرض تا این حد نمیرسد بلکه بعض شکایات
پیدا شده از علاج دفع میشوند مثل اینکه تا نفخ شکم میماند از علاج صحت میشود یا در عظام ساقین تقوس پیدا شده رفع
میگردد یا متوقف میشود و گاهی استخوان صدر کج شده و استخوان قص برآمده باین حد میرسند که از ان در استنشاق دشواری
میشود و زوال از جانب یسار صدر در جانب یمین می آید یا مرض متوقف میشود و این صدر بعد آن در عظام قوت می آید

مریض به همین هیئت باقی ماند تا مدت درازی زنده میماند و این نیک انجامی این مرض است و گاهی بعلت تیرگی شدن عظام اسهال بکثرت جاری میشود و حمی نیز میگیرد و هر روز شدت میکند در سر آب کشی پیدا گردد و از آن بمیرد یا رفته رفته ضعف و کمزوری زیاده شود و لاغری بیفزاید و بسبب آن بمیرد یا در اثنای زیادتی ضعف کدام مرض مثل بهنگی یا سل پیدا میشود و از آن بمیرد و این بد انجامی این مرض است

العلاج اول زیاده اعتنا بسوی غذای طفل نمایند مثل اینکه شیر صالح در غذایش دارند و اگر طفل صغیر باشد باید که تا ده ماه یا دوازده ماه شیر مادر یا دایه خود بنوشد و اگر شیر مادر میسر نشود تا این مدت شیر ماده خر ساده یا شیر بز یا شیر گاو همراه آب ساده یا آب آهک بنوشانند و چون طفل یک ساله شود همراه شیر آرا روت یا ساگودانه یا سیمی نوکا یا آب مطبوخ انگلش پرل بارلی یا کارن فلاور یعنی میده جوار کلان که در امریکا ساخته میشود یا الینگس فود وغیره همراه شیر یا تنها همراه آب و نبات درست کرده بنوشانند و شیر و آب مطبوخ انگلش پرل بارلی هر دو بالمناصفه نوشانیدن بهتر است و چون عمر طفل از پانزده ماه تا دو سال رسد گاه گاه بنوشانیدن شیر شوربای لحم تنها یا با قدری نان گندم یا برنج پخته بخورانند لیکن شرط اینست که آنچه میخورد در آن سه حصه شیر و یک حصه غذای دیگر خورانند و اگر بعد آن هم مرض قدری باقیماند شیر تا دو سال زیاده در غذا نسبت اغذیه دیگر بنوشانند و زیادتی شیر در غذای اطفال تا دو سال از اغذیه دیگر بهتر است و تدبیر دیگر اینست که جلد بدن طفل را از مالیدن و شستن صاف دارند تا جلد بخوبی کار شود و بهر فصل سر تا پا لباس ها پوشانند خصوصاً فلالین را ملاصق بدن پوشانیدن بهتر است و در مکان یابس هوادار داشتن ضرور است و اگر کدام مرض مثل سرفه یا اسهال یا تپ موجود بود علاجش بطوریکه برای هر یک نوشته شد بعمل آرند و خاص برای این مرض پارشیس کیمیکل فود از ده قطره تا دو سال و بعد آن پنج قطره از آن بحساب هر سال همراه آب ساده حل کرده بعد غذا نوشانیدن بسیار مفید است که غذای استخوان هر دو اوقات میدهد هر گاه شکم منتفخ شود کالشیم یا سیرپ از پنج گرین تا ده گرین همراه آب ساده حل کرده نوشانیدن روزانه سه بار بهتر است و هم نوشانیدن روغن جگر ماهی مقدار قلیل بعد غذا برای طفل بسیار مفید است هر گاه اسهال و فساد معده نباشد مرکبات آن مثل کمپوند سیرپ فیری سلفاس یعنی ایسٹن سیرپ هر سه تنها یا با کینین نوشانیدن مفید است و هر گاه ضرورت داون مسهل بطفل شود روبه یا نقوع سنا یا روغن بیدانجیر یا جمله مسهل که مناسب بیند بدهند و از مسهلات بارده مثل منگنیشیا وغیره اجتناب نمایند که آنها از خون یا شست رانگیشار درخون ضعف و کمزوری پیدا میکنند و هم از دادن مسهل یا خیر مسهله که در آن سیماب باشد مثل بیدراج کمکیشا زنهار ندهند و دادن آنها را هم اجتناب... زنهار میکنند و هر چیز از اشیای ماکوله که طفل بخواهش خود طلب کند اگر آن چیز نافع باشد مثل شیر و آیه وغیره و اگر زیاده نافع نباشد لیکن از قسم طعام بود آنرا هم قدری بدهند تا بسبب شوق و رغبت دل آنرا بخوبی قبول و هضم کند و از خوردن ماکول مرغوب آن قوت که بهر استخوان کمی شده باشد بدان کمافی موافق استخوان مذکور شده تا از آن طفل

مقدار شیر در غذای اطفال تا دو سال و بعد از آن...

آن کم شود و راست گردد لیکن این کار دشوار است و چند سبب قبل خواهد آمد فصل سوم در مولیٹس آسیم بفتح میم و
سکون واو و کسر لام و سکون شین معجمه و سکون شین مهمله و فتح الف ممدوده و کسر سین مهمله و فتح یای مثناة تحتانی و سکون میم بمعنی نرم
شدن استخوان و شکستن آن این مرض هم عارضه در سیاح الافرنج است لیکن فرق اینست که این قسم مرض بجوانان عارض
میشود یعنی کسیکه از بیست و پنج سال عمر تجاوز کرده درین مرض مبتلا میشود باطفال عارض نگردد دوم آنکه درین مرض
گاه گاه استخوان از خود شکسته میشود چنانکه در قسم اول اعنی عارضه اطفال فاسفت در استخوان کم میباشد چنین درین قسم هم
استخوان فاسفت کم بود و در بول صاحب آن زیاده میباشد زیرا که در استخوان کم ماند و از استخوان در بول زیاده خارج میشود
السبب اصل سبب آن خفی است اما اکثر دیده میشود که مشابه به رومتازم میباشد و هم بنسبت مردان زنان را زیاده
عارض میشود خصوصا وقت حمل زنان مبتلا باین مرض را اکثر دریافت کرده شد که پیشتر مبتلا بمرض آتشک شده بودند
و گاهی مجانین را این مرض عارض میشود خصوصا اصحاب مانیا که اکثر بعض استخوان اضلاع ایشان خود شکسته میشود العلامات
اول در تمام بدن درد میشود مثل رومتازم لیکن از آن شدید میباشد و تا دیر باقی ماند و از علاج درین مرض نفع نمایان
نمیشود دوم در بول فرق از رومتازم ظاهر بود زیرا که در بول این مریض فاسفت آف لائیم زیاده میباشد و در بول
رومتازم اکزالک ایسد زیاده بود و مریض بسیار ضعیف و لاغر میشود و چون بعض [illegible] بکمال ضعف و لاغری رسد درین وقت
در استخوان کجی ظاهر میشود و بادنی سبب استخوان شکسته گردد [illegible] شکستن استخوان [illegible] در بدن [illegible]
استخوان پیدا میشود درین مرض پیدا میشود تا استخوان [illegible] شکستن [illegible]
میگردد و بسبب آن ضعف لاغری هم زیاده میشود تا که ضعف عاجز و گاهی بسبب علاج قدری فایده حاصل میشود
و دوباره مرض بوقت ظاهر میگردد خصوصا بعد وضع حمل [illegible] فاسفت آف لائیم در استخوان بسبب علاج زیاده ماند
و در بول کم خارج شود و بسبب آن [illegible] استخوان قدری قوت [illegible] آید [illegible] پیدا شده بود [illegible] باز حمل قرار
گیرد و از آن باز مرض زیاده میگردد تا آنکه آخر مریض هلاک میشود العلاج مناسب اینست که چون این مرض حادث شود
ادویه مقویه مثل [illegible] فاسفت آف لائیم نوشانند با جمله علاج تندرستی نمایند [illegible]
مثل [illegible] نوشانند و در کتب انگریزی [illegible]
شب [illegible] برای این مرض زیاده دارد اگرچه [illegible]
آن غیر جایز باشد چرا که قاتل فاسفت [illegible] است [illegible] لیکن چونکه شهادت اهل تجربه
رسیده که کدام دوای خاص نافع این مرض بکثرت [illegible] است لهذا باید که چند روز نوشانیده امتحان کنند اگر نفع
آن ثابت شود زیاده [illegible] برای تقلیل اوجاع بدن درین مرض دوا [illegible] اول افیون یا مارفیا حسب حاجت
و مناسب نوشانند دوم کلورل هائیدریت [illegible] نوشانند [illegible] رسانیدن مارفیای محلول با آب زیر جلد [illegible]

فصل سوم در مولیٹس آسیم

بسیار مفید هست فقط کرفصل چهارم در دوالی و آنرا بلغت لاتن وارکس ودر زبان انگریزی واریکوش ویینس نامند یعنی خمدار و پرگره شدن ورید فی الواقع این مرض وریدیست که در آن ورید در طول و عرض خود زیاده میشود و غشای آن بسبب ثقل زاید که از داخل شدن خون کثیر در آن میشود زیاده ضخیم و دبیز میگردد تا غوره را از انشقاق محفوظ دارد و بسبب اینکه در طول خود ورید زاید میشود لهذا خمدار مثل رفتار مار و پرگره شده طول خود را کم میکند در طول ساق وغیره میماند باید دانست که در ورید جسمی مدور و رقیق غشائی الجوهر از غشائی داخلی آن رسته در عرض ورید میباشد این جسم در هر ورید گاهی بعد یک انچه و گاهی بعد دو انچه و گاهی در فاصله یک انچه دو دو از آن اندرون ورید میباشند که آنرا بزبان انگریزی والف بفتح واو و سکون الف لام و فا نامند یعنی بند کننده مجری و این جسم مدور رقیق از یک جانب متصل بدیوار ورید میباشد و از جوانب دیگر جدا بود و هرگاه خون در ورید صاعد شده بقلب میرود این جسم از مجری ورید جدا شده و بر جوهر دیوار آن متصل و متعلق میشود و چون دم بالا رود باز بر جای ماندن خود می افتد و از بازپس آمدن خون از اعلی باسفل مانع میگردد و چون ورید درین مرض وسیع و زیاده عریض میشود و این بسبب کوچکی خود بیکار میگردد و بدیوارهای ورید نمیرسد و ازین سبب راه ورید را که زیاده عریض شده بند نمیکند لهذا حکمت الهی مقتضی شد که درین وقت ورید خمدار مثل رفتار مار گردد تا خم و کجی آن کار والف بدهد مادام که این مرض زیاده نشود از آن نقصان و اذیت نمیرسد تا هرگاه زیاده میشود پس از آن غشائی ورید متورم میگردد و آنچه خون در خم و کجی آن باشد منجمد شده از آن هم ورم پیدا میشود پس از انسداد دوران خون و هم از ورم آب کثیر جدا شده در غشائی خانه دار مجتمع میگردد و از آن در جلد ورم زیاده مقدار پیدا میشود و درین ورم درخشندگی و درد زیاده میباشد بعد این ورم شق میگردد و در آن زخم پیدا میشود و گاهی بسبب آن ورید شق میشود و خون کثیر از آن جاری میگردد و ممکن است که این مرض در هر ورید از اوردهٔ بدن حادث شود لیکن اکثر در ورید کبیر که در رجلین است و خون از اسفل بدن گرفته بقلب میرساند پیدا میشود و همچنین در ورید کبیر که مستعملا در ورید کبیر که در حبل الانثیین آمده و در او رادیکه در غشائی خانه دار زیر صوکس میمبرن معائی مستقیم گردد پیش دهن معائی مذکور و در آخر آن هستند هم میشود و بواسیر حقیقی همین است السبب آنچه خون را از رفتن بسوی قلب مانع گردد سبب این مرض میشود مثل امراض جگر و امراض طحال و ثقل حمل و غم کردن رحم بسبب آن و زیادتی قبض شکم و کثرت مشقت و حمالی و زیادتی قیام چنانچه پیش ملوک میباشد که از آن هم خون کثیر در رجل می آید و گاهی استعداد خانه هم سبب آن میشود چه بسبب آن رجلین در خلقت خود ضعیف میباشند و گاهی نتیجه ضعف و کمزوری دیوار ورید دیگر یافته میشود چنانکه حال اشخاص طویل القامت و کسانیکه اعضای شان خلقی سست رخو و ضعیف به صفت بلغمی مزاجان میباشد دیده میشود و گاهی بسبب عمر هم پیدا میگردد چه تا بیست سال گذشتن عمر حادث نمیشود و بعد آن تا چهل یا پنجاه سال زیاده مستولی میگردد و بعد آن بالکل عارض میشود زیرا که درین وقت خون کم پیدا میگردد و هم مشقت کم کرده میشود و دوالی

انگلستان و هر جا که عورات زیاده مشقت میکشند عورات را بنسبت مردان این مرض زیاده میشود و در هندوستان
خلاف آن دیده شده **العلامات** در هر وریدیکه این مرض پیدا شود در طول و عرض آن زیادتی و کجی و خم محسوس میگردد
و در خارج اکثر رنگ ارغوانی ظاهر بود و مثل عقود که بادرد باشند در آنجا دیده میشوند و ورم هم معلوم میشود و بسبب ریختن آب
و گاهی بسبب ورم ورید و ریختن آب از آن در غشائی خانه دار تمام رجل قائم متورم میشوند و از آن رجل ثقیل
گردد که بسبب آن راه رفتن دشوار باشد و اینحال گاهی تا مدت دراز میماند و گاهی بعد چندی جائیکه ورم
اندفاع میشن یعنی ورم حاد پیدا میشود و از آن در جلد برآمدگی و تمدد و درخشندگی و درشتی در لمس پیدا میگردد
قبه پیدا شده و از آن ریم جاری گشته زخم میگردد و این زخم خوذ ایل میشود و از زیاده مشقت زیاده راه رفتن
و از سکون و راحت کم میشود و گاهی بسبب شکافتن ورید خون کثیر از آن جاری میشود **العلاج** اول تخصیص
بازاله آن کوشند مثلاً اگر زن حامله باشد و در طبع آن قبض بود مسهل موافق داده دفع قبض سازند و بآرام مریض
بر پلنگ داشتن هم مفید است لیکن چونکه این علاج بفرد و ران همه یگان ممکن نیست لهذا باید که با چرم موزی بر رجل
و یا خف چرم موزی یعنی موزه را بجبر بپای مریض پوشانند و امر کنند که همیشه آنرا پوشیده باشد و اگر
طویل صاف بر پا بندند بنحویکه بندش هر جا مساوی باشد و جائی تنگ نباشد و الا از آن نقصان
خواهد شد و اگر درد و اذیت زیاده بود درین وقت تدابیر جراحی تدارک نمایند ولی از آن هست که کارد باریک
داخل کرده تا ورید متورم رسانند پس از سر کارد ورید را از وسط آن قطع کنند تا در جهت طولی خود جا اگر در وقت آن
چون خون از آن جاری گردد برای بند کردن آن بر جلد بدن بالای ورید مقطوع شئ ثقیل نهاده ببندند تا
زخم آن دهن در ریاینها بشود و بعد از آن ورم پیدا نخواهد شد و از آن راه آمدن خون بند خواهد شد دوم آنکه قدری جلد را
کشاده و ورید را از جدار گرفته پیچ داده کشیده قطعه از آن از هر دو جانب جدا کرده ببندند تا سرهای ورید
شده چون در لحم بجائی خود روند از تجرید آنها نه شوند و این عمل را سل العرق در عربی نامند و این
قدیم است سوم عمل سوزنی است که آنرا بالفعل دستکاران انگلش میکنند و آن هست که سوزن کلان از جلد
از زیر ورید متورم گذرانیده باز از جلد برآرند بنحویکه در ورید نرسد علامت رسیدن آن در ورید برآمدن خون است
بعد داخل کردن سوزن خون برآید سوزن را کشیده در وقت دیگر قدری بالای موضع اول باشد
از زیر ورید گذرانیده از جلد بیرون آرند بعده چرم موزی بر جلد بالای ورید متورم نهاده
سوزن مضبوط ببندند تا در چند روز راه آمدن خون مسدود شده ورید بیکار گردد و خون از او راه دیگر
کاشکه پچاس آنکه دیده گرفته در آن درین قدری تا مثل شود آنرا جا بجا
ورید متورم بر جلد بدن قدری قدری از آن نهاده ببندند که از آن نهادن آن در غشائی خانه دار ورم پیدا

و از ان خون که در وریدست منجمد میگردد و ورید مثل رسن بیکار میشود و پنجم انکه هرگاه در دوالی عقده بود در حین وقت عقده
آن بدریدن زراقیه عروقی و هر عقده سه سه قطره شکیچه سبیل انداز ندکه از ان فورًا خون منجمد شده ورم پیدا میشود و از ان
ورم راه آمدن خون بند میگردد و ورید مثل رسن بیکار میشود و هرجا که در ورید مقعد این مرض بود علاج آن در علاج
بواسیر مذکور شده و هرجا که در ورید حبل الانثیین بود علاجش هم در مرض حبل الانثیین نوشته شده و اگر در دوالی
زخم در ساق پیدا شده باشد درین وقت مریض را بر پلنگ بنحوی دارند که پاهای آن بلند باشد تا خون بسوی قلب
بسهولت رود و ادویه قابضه که دهن عروق را تنگ کند مثل مرهم پلمبائی اسیتاس یا مرهم اکسائید آف زنک
بر آن نهاده بربندند وگاهی بلند ساختن پاها و بستن ساقها تنها کافی میشود و حاجت با دویه نرسد زیرا که از انضمام زخم
سبب میشود و چون خون از زخم جاری شود پاها را بلند دارند و پارچه صاف خشک چند تا کرده بر آن نهاده بربندند و
چون علاج شروع شود تا حصول صحت تامه باید که مریض آرام بر پلنگ نماید و هیچگونه حرکت نکند و پیاده نرود و
بعد حصول صحت علاج تندرستی نماید بخورانیدن اغذیه جیده و نوشانیدن ادویه مقویه چنانکه مکرر نوشته شده فقط

فصل پنجم در داء الفیل و آنرا بزبان لاطین ایلیفان تائسیز عربم بکسر همزه و سکون یای تحتانی و کسر لام و سکون
یای تحتانی مثناة و فتح فا و سکون الف و نون و فتح تای هندی و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و فتح همزه و سکون
یای مثناة تحتانی و کسر زای معجمه اول و سکون زای معجمه ثانی و فتح عین و سکون رای مهمله و فتح بای موحده و سکون میم
یعنی فیل پای عرب نامند زیرا که اول این مرض در عربستان دیده شده و این مرض در ساکنین قریب بحر و جاهای نمناک
رطوبت زیاده بود اکثر پیدا میشود و چونکه اکثر در پا این مرض دیده میشود لهذا الفیل پا نام کرده شده و حدوثش آن
در دیگر اعضا هم مثل خصیه و صدر و خصیتین هم ممکن است بلکه در ملک بنگاله در خصیتین زیاده میشود و چون این مرض مستحکم
مزمن شود پای مریض زیاده ضخیم و غلیظ میشود و بالای آن خشونت اکثر میباشد یعنی در جایی از جلد ساق ارتفاع و
جایی انخفاض زیاده میباشد هم سیاهی و غلظ چنانکه بر پای فیل میباشد در پای این مریض هم باشد لهذا باداء الفیل
و فیل پا نام کرده شده ماهیت این مرض آنست که انچه غدود موسوم در لغت انگریزی به لمفاتک گلاندز بکسر لام و سکون میم
میم و فتح فا و سکون الف و کسر تای هندی و سکون کاف و کسر کاف فارسی و فتح لام و سکون الف و نون و دال مهمله
در بدن اند و بزبان عرب آنرا لحوم غددیه نامند که گاهی زیر جلد و غشای خانه دار میباشند دارای بیته قریب کشیده
ران محسوس میشوند و درین غده ها مجاری آب بسته از اعضا داخل میشوند و این مجاری هم در جمله بدن مثل اورده
منتشر اند و کار اینها آنست که از جمیع اعضا بعد از انکه هر یک غذای خود از خون میگیرد و اغتذا میکنند پس بعد اغتذا
آنچه باقیست زاید از رطوبت در اعضا میماند آنرا از اعضا گرفته میبرند تا قریب ترقوه رسانیده این آب را در وریدی که
قریب ترقوه است میرسانند بالجمله این مجاری درین غده ها داخل شده و گردش کرده از انها خارج شده بالا رفته

فصل پنجم در داء الفیل

... مادۀ ... را از ... کردہ بالا میروند اول آب در مجاری مذکوره ... غده با ... شده باز ...
موصوفه بالا میرود و چون درین غده ... سبب چنین حالت پیدا میشود که از جریان آب مانع شوند درین وقت ...
در مجاری آب بر غده جمع میمانند پس از غشای مجاری مذکوره آب ریخته در غشای خانه دار جمع میگردد و بسبب آن غشای
خانه دار غلیظ و متورم میشود و از آن مقدار ساق و قدم غلیظ و کبیر المقدار دیده میشود و التسبب اصل سبب آن حال
متحقق نشده لیکن از زیاده حادث شدن آن در ملک مرطوب دانسته میشود که شاید هوای رطب را هم در احداث آن اثر
باشد اما داکتر گوالیس صاحب بذریعه خورده بین در خون این مرض و هم کیسکه در بول آن کیلوس می آید و بعد گذشتن ...
بیشتر ... در بول ... کرم کوچک مثل رشته صوف را دیده اند و این کرم در جسم انسان و حیوان هم پیدا میشود و آنرا
بلغت لاتین فلیریا ... گویند یعنی کرم مشابه بخیط ابیض که در خون انسان پیدا میشود و شاید که کرم ...
در غده های موصوفه پیدا شده باشد و از آن ورم متولد شده مجاری مذکوره را از بردن آب مانع شده باشد العلامات
حدوث آن بر دو قسم است یکی آنکه زیادتی مقدار ساق با ورم حار پیدا میشود و همراه آن تپ هم میباشد گاهی حادث ...
و گاهی ... همراه این ورم حار که در مجاری آب بر غده بر غشای آنها میباشد و اثر این ورم تا ... میرسد که آن محل
غده های موصوفه است و گاهی این ورم حار که دا و ریاد یافته میشود و بعد دو سه روز تپ دور شده ... ورم حار پیدا شده
زایل میشود اما مقدار ساق با پس قدری از سابق کم شده بر حال خود میماند و بعد چند روز باز ورم حار و درد و ...
میکند و مثل سابق بعد دو سه روز بر طرف شده زیادتی مقدار پا قدری از سابق زیاده شده باقی میماند همچنین هر ...
قدری مقدار پا زیاده میشود تا اینکه مصداق پای فیل میگردد و اگر در کیسۀ خصیه این مرض پیدا شود پس ...
مقدار زیادتی آن تا یک نیم من میرسد قسم دوم آنست که در آن تپ و ورم حار و درد نبود بلکه آهسته آهسته مقدار پا زیاده
میگردد تا که بسی غلیظ مثل پای فیل میشود و گاهی پا متورم و کبیر المقدار شده بر مقدار زیاد خود متوقف میشود و ...
زیاده نگردد همیشه بر همین مقدار میماند و این امر خاصیت ... میشود که جلد پا شق شده از آن آب جاری شود و گاه
درین مرض دانه های خرد و بزرگ بر ساق ظاهر میشوند و گاهی بر جلد ساق جا بجا ارتفاع و انخفاض ... پیدا ...
و در میان ارتفاع و انخفاض جلد زخم پیدا میگردد و درین مرض مادام که مقدار پا زیاده غلیظ نباشد هم درد ...
در آن نبود چندان اذیتی نمیباشد که مریض از آن شکایت نماید اما چون تپ و ورم و درد پیدا شوند از آن شدت ضعیف میگردد
و همچنین چون زخم پیدا شده از آن خون و ریم جاری شود از آن در خون کمزوری پیدا میشود و درین مرض میان ...
اختلاف است که در آن تپ بسبب ورم میباشد یا از آن ورم پیدا میشود لیکن قریب بحق آنست که تپ بسبب ورم حار میشود
و از زایل شدن آن زایل میگردد نه اینکه ورم بسبب تپ میشود زیرا که ورم و زیادتی مقدار در آن اکثر میباشد اما تپ نبود
پس تپ ... مرض نیست العلاج هرگاه تپ موجود باشد مسهل ... آب بود ... شانه مریض را آرام ... پا ...

دارند بنحویکه پاپای آن بلند باشند و بر ساق متورم آن درسرکه یا آب حلکرده یا تنها آب سرد یا در آبیکه امونیا میوریاس
در آن محلول باشد پارچه صاف ترکرده بر ساق نهاده بر بندند و چون ورم حادزائل شود و زیادتی مقدار باقی ماند یا قبل
عروض حمی بر ورم بندش کنند و اگرچه موم برآن ساده بندش کنند بهتر بود چه بسبب عمر بندش مذکور مقدار ساق صغیر
میشود و از ادویه ماکوله میوریت آف امونیا و کالشیم میوریاس پیوره از هر واحد جداجدا با آب ساده حلکرده مقدار لائق
ازان بنوشانند و آنچه نفع آن ظاهر شود بر نوشانیدن آن اصرار و مداومت نمایند و اعمال جراحی وقت ضرورت بعمل آرند
مثل اینکه شریان کبیره از شکم برآمده در رجلین خون از قلب همی آرد قریب شکم سر آنرا بر بندند تا خون در رجلین کم آید و از
نرسیدن غذا مقدار آنها کم شود و گاهی سر شریان مذکور را بند نمیکنند لیکن از خارج بر آن کمانی نهاده می بندند که بسبب
منغمز شدن شریان خون در پاها کم آید لیکن هر دو تدبیر موذی اند مریض متحمل آن نمیشود اما چون بحسب تجربه ظاهر شده که
هرگاه در آن جلد ساق شق شده از ان آب جاری میشود مرض متوقف میگردد لهذا اگر خود جلد ساق شق نشود از نشتر
کارد نازک جابجا در طول جلد ساق اندری قدری شق کرده دهند تا ازان آب جاری شده زیادتی مرض متوقف
شود و از تبدیل هوای بلد مسکن هم درین مرض منفعت حاصل میشود چه در آنهم از آنکه سبب موافق مشاهد
و اکثر لوگ صاحب رای جناب استاد علامه نشت که دو سه هفته این مرض را ساکن و تا این مقدار قلیل شل نیم
گرین روزانه سه بار یک هفته نوشانند تا کرم مذکور که در خون است بمیرد من بعد ایوداید پتاس یا کالشیم میوریاس
پیوره چند روز بعد آن بنوشانند تا غده های مذکوره صاف شوند و آنچه مواد دران موجود باشند بعد این ادویه در خون
داخل نشود و ورم غده بطرف شده چنانکه آب در مجاری خود جاری میشد جاری گردد فقط باب بست و
دوم در اوجاع اعضای طرفیه و آنهم مشتمل است بر چند فصل فصل اول در رو ماتیزم
بضم رای مهمله و سکون واو و فتح میم و سکون الف و کسر تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و فتح زای معجمه و سکون
میم و این اسم قدیم است از لغت گریک گرفته شده و معنی آن جریان آب است در بدن کالقدما این مرض در تشخیص
پیدا میشود اما آنچه در تحقیق حال است ثابت شده آنست که چیزی در خون پیدا شده محدث این مرض میگردد و بسبب آن خون از
حال طبیعی خود منحرف شده غیر طبیعی میگردد و در آن فاسیرن زیاده پیدا میشود و در خون جوش و حدت زیاده میگردد
و بسبب آن ورم اعضا پیدا میشود خصوصا در غشای ریشه دار که بالای عضلات و بالای مفاصل و در غلاف قلب است
ورم زیاده حادث میشود السبب سبب بعید فساد خاص خون است که مذکور شد و سبب قریب آن اکثر رسیدن
سردی و تری به بدن میباشد و گاهی بسبب کم خوردن غذا و نپوشیدن لباس موافق فصل میباشد چنانکه در کم
مایگان و مزدوران دیده میشود و گاهی بسبب اثر خاندان و گاهی بعد سوزاک هم عارض میشود و این مرض بر سه قسم است
اکیوت یعنی حاد و سب اکیوت یعنی حاد مزمن کرانیک یعنی مزمن و خفیف الاعراض و قسم حاد این مرض در هندوستان کم

باب بست و دوم در اوجاع اعضای طرفیه
فصل اول در رو ماتیزم

عارض

عارض میشود و در ملک بارد و جائیکه سردی و بارش باران زیاده میشود مثل کوهستان زیاده حادث میشود بالجمله
قسم اول آن نام کرده میشود به روماتیزم اکیوت یا روماتک فیور العلامات اکثر قبل از دیگر اعراض در بدن اذیت
محسوس میشود پس حمی می آید و بعد بیست و چهار ساعت در بعض مفاصل یا در جمله مفاصل بدن قدری درد و سختی
محسوس میشود که از آن در حرکت دشواری راه یابد و بعد آن حمی قوی و تیز گردد و درد اعضا شدت راه یابد تا اینکه تحمل
نمیشود و کسی بر مفصل انگشت نهد یا چادر اندازد پس به مفاصل ورم و سرخی ظاهر میشود و تحریک آنها مطلقا دشوار گردد و دیگر
اگر کسی پلنگ آن را حرکت دهد از آن هم متاذی شده فریاد میکند و بر چهره سفید پوستان سرخی نمودار شود چنانکه در تپ سرخ
میباشد و جلد بدن گرم و عرق آلوده بود لیکن از آمدن عرق تپ کم نمیشود و از عرق بوی حامض می آید زیراکه در خون
ترشی زیاده میباشد و بر زبان سفیدی و در سفیدی رنگ خاکستری هویدا بود و طبع قبض باشد و چون آله قیاس الحرارت
را در بغل بیمار نهاده امتحان جوش خون کنند سیماب همیشه از صد درجه زیاده میباشد و گاهی تا یک صد و پنج درجه میرسد هم
بیمار که بسبب جوش خون در آن میمیرد در آن سیماب از یک صد و نه درجه تا یک صد و ده درجه میرسد و چون باین حد رسد یقین
باید کرد که مریض خواهد مرد و تشنگی درین مرض بسیار غالب میباشد بول بقلت می آید و بعد سرد شدن بول یوریت سوڈا
یا یورک ایسد یا هر دو مجتمع شده ته نشین میشوند و این حالت تا ده دوازده روز ماند و بعد آن در شدت اعراض خفت ظاهر
میشود و گاهی تا یکماه برابر اعراض شدید میباشد و گاهی بعد زوال شدت اعراض باز در آن شدت ظاهر میشود و گاهی
درد و ورم در یک مفصل میشود و بعد چند روز آن را گذاشته در مفصل دیگر ظاهر و شدید میگردد و گاهی از مفاصل غشای قلب
میرسد و این خطرناک است العلاج گاهی این مرض خود بخود زائل میشود و بدون علاج چنانکه چند روی و دامیل اکثر امراض
خود صحیح میشوند لهذا اکثر اشخاص بیک ادویه مختلفه دعای نفع درین مرض مینمایند چنانچه کسی میگوید که ازین تدبیر صحت شده
میدانند که این تدبیر نافع افتاد و ممکن است که خود مرض زائل شده باشد چنانکه در کتب طبیه برای فصد درین مرض اعتماد
زیاده است لیکن از فصد ضعف بیمار درخون زیاده میشود پس چگونه قائل بنفع آن باید شد لهذا بر تدبیر آن اعتماد نشاید
چه ممکن است که از گذشتن مدت یکماه خود صحیح شده باشد چنانچه شخصی از حکیم کامل سوال کرد که کدام تدبیر برای روماتیزم از
همه انفع است حکیم بعد تأمل فرمود که گذشتن شش هفته از همه انفع است اما آنچه قابل اعتماد اند بیان تدابیر هستند که
اکثر اشخاص نفع آن برابر ظاهر شده و از استعمال آنها در یک هفته یا دو هفته صحت میشود و احتیاج بگذشتن شش هفته
نباشد و یکی از آنها اینست که قدری فرود تر از مفصل ورم دار و همچنین قدری بالا از آن پلاستر از مرهم مگس سوخته
درست ساخته نهند و احتیاط نمایند که خاص بر مفصل ورم دار نرسد و بعد پیدا شدن آبله فوراً تپ و درد رفع میشوند و نبض صحیح
میگردد و پتاس بائی کاربناس از بیست گرین تا سی گرین همراه آب ساده حل کرده شب و روز به بیست و چهار ساعت
موافق این مقدار بنوشانند این دوا را چندان دهند که از عرق بوی حامض بر طرف گردد و گاهی ازین تدبیر در چند

صحت میشود و اعراض زائل میشوند و بعضی اطبای حاذق میگویند که از نوشانیدن تنکچر اکونائیٹ هم نوشانیدن
پتاس بای کاربناس موافق وزن سابق بر دو صحت میشود و فی الواقع تنکچر اکونائیٹ جوش خون را جلد کم میکند و بعضی
داکتران میگویند که پتاس نائٹرس را از نیم آونس تا یک آونس گرفته همراه آشجوی رقیق حل کرده بجای آب هر قدر که طلب کنند
بنوشانند تا دو هشت و چهار ساعت این قدر دوای مذکور در بدن داخل شود انسان برای رفع همی درد بسیار نفع دیده شده
ایضا اول مسهل هند از کیلول که در مقدار از پنج گرین تا هشت گرین باشد و آنرا با سفوف جلیپ یا ده که پانزده گرین باشد
یا همراه سفوف جلیپ کمپونڈ که از چهل گرین تا یک درم باشد تنجیته همراه آب ساده بنوشانند و بعد آن موافق این نسخه
هر روز اول صبح برخلای معده دوا نوشانیده باشند تا یکبار بغیر اعث اسهال شده باشد صفت منگنیشیا سلفاس نیم
درم منگنیشیا کاربناس نیم درم و نیم کالشیکم نیم درم جمله را با آب بوینه که دو آونس بود حل کرده بنوشانند و بعد دفع
از اسهال و درد بس یا پوڈر از پنج گرین تا هشت گرین گرفته همراه پتاس نائٹراس که ده گرین باشد همراه آب ساده بعد چهار چهار
ساعت بنوشانند یا عوض آن افیون ساده خالص دو گرین با آب حل کرده صاف نموده بلاڈونا سوم حصه گرین محلول با
ساده بان تنجیته بعد چهار چهار ساعت بنوشانند که از آن هم درد و ورم کم خواهد شد ایضا سوڈا سالی سلاس از بیست
گرین تا چهل گرین همراه آب ساده حل کرده بعد دو دو ساعت بنوشانند تا جوش خون و درد و تب دور دفع گردد و اگر عوض آن
سالی سلک ایسڈ از ده گرین تا پانزده گرین و سوڈا کاربناس از ده گرین تا بیست گرین با آن تنجیته همراه آب ساده
بعد چهار چهار ساعت بنوشانند یا سالی سلک ایسڈ موافق وزن سابق و امونیا کاربناس نصف وزن سالی سلک ایسڈ
گرفته هر دو را همراه آب ساده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند مفید خواهد بود و بر مفاصل متورم پنبه محلوج نهاده
بربندند یا سوڈا کاربناس افیون خالص آب گرم حل کرده فلالین در آن تر کرده فشرده بر مفصل متورم گذشته بالای
آن هم جامه نهاده ببندند و اگر از شدت درد خواب نیامده باشد مارفیا در آب حل کرده بذریعه زراقه سوزنی اگر دیابد
مفصل بود قریب مفصل متورم در جلد رسانند که از آن هم تسکین جمیع مفصل مذکور حاصل میشود و چون در خون تنجیته
بالغ رسد خواب هم می آید و اگر ورم در مفاصل عام باشد در این وقت و هر جا که خواهند مارفیای محلول با آب زیر جلد
رسانند و برای تسکین شدت عطش در این مرض کسی میگوید که بهتر آشجوی رقیق که در آن لیموی کاغذی بقدر دو افشره
از افشره باشد دوای … نیست زیرا که از آن تسکین عطش هم میشود و حموضت لیمو حموضت خون را هم دفع میکند ایضا کلورٹ
آف پتاس یک درم و پتاس بای کاربناس دو درم در یک آثار آب جوی مقشر مطبوخ حل کرده وقت تشنگی از آن بجای آب
هر قدر که خواهد نوشانیدن برای تسکین عطش بسیار مفید است و غذای این مریض باید که سهل الانهضام کثیر الغذا باشد
مثل … شوربای … همراه آرارٹ یا شیر ساده گاه همراه آب … بنوشانند هر گاه جوش خون دفع گردد و اشتهای گوشت …
یا گوشت … زود هضم خورانند زیرا که … دفع شدن تب ضعف بدن مریض غالب میشود و چون مرض دفع شود …

بحکم فاقه آید علاج او زود صحت و قوت یابد پس مثل ابیدیمیا کاربناس همراه وقوع بارک یا انکه سنکونا نوشانند و گاهی این قسم
بعد کیموس کمانیک حادث شود و [illegible] قسمت تدبیر آن همان خواهد بود که در علاج قسم اول نوشته شد انشاء الله تعالی و
ضرورت [illegible] آن قسم دوم ردماتیزم کیموس است هرگاه ورم در یک مفصل یا یک عضله یا دو عضو واحد
جمع شود نباشد آن [illegible] اسباب کیموس [illegible] سبب آن همانست که در قسم اول مذکور شد گاهی
بسبب [illegible] که مستمر مانده رطوبت زیاده پیدا شود هم حادث میشود ممکن است که این قسم در هر عضو افتد زیرا که غشا
ریشه دار جمیع بدن بر عضله و مفصل عظام یافته شده پس هرگاه این غشا در هر عضوی که متورم شود مثل سر گردن پهلو
کمر ساقین [illegible] آن [illegible] ردماتیزم آن عضو خواهند گفت لیکن بنابر ردماتیزم بعض اعضا اسم خاص
موضوع است چنانچه ردماتیزم کمر را در لغت انگریزی لمبیگو بفتح لام و سکون میم و کسر بای موحده و سکون یای مثناة تحتانی
و ضم کاف فارسی و سکون واو گویند [illegible] و چون در عضلات پهلو باشد بلغت انگریزی پلوراڈینیا بکسر
بای موحده فارسی و ضم لام و سکون واو و فتح رای مهمله و سکون الف و کسر دال هندی و سکون یای مثناة تحتانی و کسر نون
و سکون یای مثناة تحتانی و با فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف گویند یعنی درد پهلو نامند اما لمبیگو پس گاهی در یک جانب
و زمانی در هر دو جانب باشد این اکثر بصورت این ورد ملتبس میشود [illegible] از آن تفرقه کرده میشود باینکه
صاحب لمبیگو آرام تمام بر پا [illegible] و ساکن ماند و در دیگر درد از سکون [illegible] آرام و سکون در درد
بلکه بهر حال یکسان میماند خواه حرکت کند یا ساکن باشد هم در دیگر درد تا [illegible] لمبیگو [illegible]
صاحب دیگر درد وقت بول اذیت میباشد [illegible] در بول [illegible] و صاحب درد کمر در بول هیچ اذیت نباشد
و پلوراڈینیا با ذات الجنب مشابه میشود و از آن تفرقه کرده میشود باینکه در ذات الجنب حمی ضرور است و اینجا تب لازم
نیست و هم نبض صاحب ذات الجنب سریع مثل نبض اصحاب ورم حاره میباشد و نبض پلوراڈینیا نبض مثل
نبض اصحاء بود و هم هرگاه آله استماع الصوت را بر پهلو نهاده بشنوند در ذات الجنب آواز خاص آن شنیده
میشود و آن صوت اصطکاک جسم غلیظ است چه هرگاه مواد از ورم بر غشا میریزد و بسبب آن غشا با هم
چسپیده وقت تنفس در حرکت اصطکاک میکند از آن آواز پیدا میشود و در پلوراڈینیا این آواز
نمیباشد و چون پلوراڈینیا خفیف باشد اکثر سبب آن امتلای معده از غذا و امتلای قولون از
ریاح میباشد و از خارج شدن این هردو آرام حاصل میشود بخلاف ذات الجنب که از آن
تخفیف نمیشود العلاج هرگاه بدهضمی بود یا معده و کبد [illegible] کرده [illegible] باشند [illegible]
و ریاح زیاده پیدا شده باشند اول آن را دفع کنند و اگر [illegible] باشد آنچه در قسم اول [illegible]
[illegible] آن [illegible] قسم [illegible] نوشته شده اند بنوشانند و درین قسم هم [illegible]

مسهل کم از قسم کهار بود مثل میگنیشیا سلفاس یا سلفیت آف سوڈا نوشانیدن بسیار مفیدست و بعد اسهال
نوشانیدن ڈوورس پوڈر همراه پتاس نائٹراس ایمونیا میوریاس مجموعاً یا تنها نوشانیدن ایمونیا میوریاس
پانزده بیست گرین همراه آب ساده مفیدست و هرگاه بعد قطع شدن عمل دوای مسهل مریض را در آب
گرم نشانیده غسل داده ڈوورس پوڈر خورانند بسی مفید میشود و چون جگر در فعل خود قاصر باشد که صفرا
را بخوبی پیدا نکند و بسبب آن قبض شکم باشد درین وقت نائٹرو میوریاٹک ایسڈ ڈائلوٹ نوشانند و بر
مفصل متورم خردل و زنجبیل مسحوق خشک بپاشند و هم مالش کردن از اشیای رطبه مثل لنیمنٹ کیمفر یا
لینیمنٹ کلوروفارم یا لینیمنٹ که در آن کلوروفارم و اکونائیٹ و افیون و کیمفر هر چهار دوا جمع بوند بسیار مفیدست
و اگر ازین تدابیر هم درد رفع نشود مارفیا در آب حل کرده بذریعه زراقهٔ سوزنی قریب بمفصل متورم زیر جلد
رسانند و در بعضی کوفاصة نهادن پلاسٹر بلاڈونا نافع ست ایضاً له هرگاه وجع آن قوی بود آلهٔ آهنی را که
از آن خیاطان و قصاران گرم کرده پارچه و لباس را صاف میکنند بگیرند و آنرا بر آتش گرم کنند و
نمد و پنبه را بمحل درد بالای ظهر نهاده آلهٔ مذکوره را بران بگردانند و آنچه در علاج قسم ثالث ادویه نوشته شود
در تحت ضرورت آنرا هم بعمل آرند اما قسم ثالث روماٹیزم کرانیک یعنی مزمن و این قسم گاهی از اکیوٹ حاصل میشود
و گاهی از اول مزمن باشد و در هندوستان همین قسم زیاده میشود السبب سبب آن همان ست که در اکیوٹ
مذکور شد لیکن اکثر بسبب مادهٔ آتشک و هم بعد سوزاک پیدا میشود لهذا گاهی بلغت انگریزی آنرا روماٹیزم
سفلٹک یا روماٹیزم گنوریل میگویند یعنی پیدا شده از آتشک یا پیدا شده از سوزاک العلامات
هرگاه بسبب آتشک یا سوزاک بود دران چون مریض بر پلنگ بخوابد و بدنش گرم شود درد زیاده میگردد
بخلاف دیگر اقسام روماٹیزم که در انها از گرم شدن بدن درد خفت میشود و روماٹیزم کرانیک
اکثر بکسانی عارض میشود که از چهل سال عمر متجاوز باشند و اکثر اصحاب این مرض قبل از باریدن باران
خبر قرب بارش میدهند پس میگویند که در مفصل ما درد میشود و یقینی باران قریب خواهد بارید العلاج علاج
آن دشوارست اکثر از ادویه نفع کمتر ظاهر میشود لهذا در علاج آن کوشش و تفنن در استعمال ادویه
باید کرد پس هرگاه مریض رجوع برای علاج کند پس اول تفحص کنند که در کدام عضو مثل معده و کبد و غیره فتور
هست باید اگر یافته شود اول آنرا دفع کنند بانچه لائق آن باشد من بعد اگر بسبب فساد آتشک باشد در آن
ادویه که پیشتر در علاج آتشک نوشته شده بنوشانند بعد آن ایوڈائیڈ پتاس همراه نقوع عشبه نوشانند و اگر بسبب سوزاک بود اول روغن
کپیبا یا بالسم کپیبا ده یا پانزده قطره یا سفوف کباب چینی یا روغن گرجن ده یا پانزده قطره یا روغن صندل نوشانند من بعد علاج
خاص آن پردازند پس وائن کالشیکم همراه دوای کهار مثل پتاس کاربناس یا سوڈا کاربناس بنوشانند و گاهی روغن تارپین از خارج

دوای خاص [illegible]

پانزده قطره یا بست قطره اسپریت نائیترک ایتهر روزانه سه چهار بار نوشانیدن کمال مفید میشود زیرا که بیرون دهی ادرار بول
میکند و هر زهر که در خون بود آنرا با ادرار دفع میکند ایضاً سلفر و سلفیت آف سوڈا نیم نیم آونس باهم آمیخته در بوتل نهاده
یک چمچه چائی خوردی ازان گرفته با شیر تازه گاو و آب ساده حل کرده هر روز یکبار نهار وقت صبح نوشانیده باشند که ازان بسیار
فایده حاصل میشود و همیشه برای تسکین درد و آوردن خواب ارفیا و افیون گلول [illegible] موجود باشد و هر وقت ضرورت
ازان بقدر مناسب داده شود و همیشه از آب گرم که دران دو آونس سلفر حل کرده باشند غسل کنانند و چون در قدمین ساقین درد
و اذیت زیاده محسوس شود در موزه سلفر پاشیده بپوشند که سلفر را درین مرض درد اینهم زیاده تاثیر در تجربه دیده شده و چون
هیچ تدبیر مرض دفع نشود سوزن در محل رم اندرون جلد خلانیده تا غشائی ریشه را رسانیده و در آن ثقبه اگر دو بسته ازان
قدری خون خارج شده در غشائی خانه دار آید و بسبب آن هم غشائی ریشه دار منع شود و ازین بسیار نفع حاصل میشود
و اصحاب روماتیزم را باید که همیشه لباس مائل بحرارت خصوصاً در فصل سرما پوشند و از رسیدن سردی بدن خود را محفوظ
دارند و قند کرد ایضاً باید که در وجع مفاصل مزمن یعنی روماتیزم کرانیک خاصة هرگاه و هم در مفاصل رکبه باشد اکثر بسبب شدت
درد و درم مفصل پا اکثر دراز کرده میشوند و هم اکثر بسبب حصول راحت خود مریض ساقین را با فخذین خود ملصق ساخته میدارد
و از جهت رباط مفصل رکبه او تار عضلات ساق و فخذ بسبب آن تجمع میمانند و از یختن تاثیرن در او تار و رباط و عضلات
که از انفعل شدن روماتیزم میرسد اینها صلب و غلیظ شده از حرکت باز مانده با عظام مفاصل و هم با خود ها چسپان و منجمد
میشوند و حرکت آنها بند میگردد و هم چونکه او تار عضلات و غشائی آبدار که حاوی آنها است میمانند و بسبب آن در عضلات
حرکت میکنند بسبب یختن [illegible] که هوا و هم است با غشائی مذکور چسپیده از حرکت باز میمانند و ایضاً عضلات ساق
و فخذ از عدم حرکت نیافتن غذائی خود دقیق شده لائق حرکت نمیمانند پس باین اسباب بعد زوال مرض روماتیزم هم چون
علیل بخواهد که حرکت کند پائی خود را دراز ساز و این امر ممکن نمیشود زیرا که آنها او تار و رباط که بر عظام مفاصل چسپیده اند
اکنون از کشیدن و دراز ساختن پا آنها استادی میشوند و ازان درد پیدا میگردد و بان سبب مریض هم پائی خود را دراز نمیکند
و چون مدتها مفاصل رکبه باین هیئت مانند صورت و شکل مفاصل مذکوره هم بخلاف هیئت طبیعی مفاصل میگردد زیرا که
مفاصل ضرور است که عظام متصل و قریب قریب باشند و در حالت بسبب انقباض و اجتماع ساق با فخذ عظام مفاصل
کشاده و از خود ها بیگانه گرفته صورت دیگر پیدا میکنند که آن خلاف طبیعی میباشد و ایضاً کله مفاصل که آن عظم [illegible]
مفاصل میباشد از محل مفصل بلند شده غلیظ میگردد و درین وقت مقصود از علاج همین است که مفصل بجائی خود آید و هم
او تار و رباطات که چسپیده اند از عظام مفصل جدا شوند و باز نچسپند تا بسبب آن حرکت مفصل رکبه بدستور گردد و نیز
باید که چند روز عضلات ساق و فخذ دلک نمایند تا غذائی لائق بعضلات رسد و بعد ازان ملینه نمایند تا آنچه [illegible]
قصر در عضلات و جلد آمده ازان کم شود و آنچه پیوسته بر جلد و عضلات و غیره پیدا شده و منع [illegible] درآن پیدا شود

من بعد چونکه در ست کردن این پای متقلص چنان درد شدید پیدا میشود که مریض تاب آن نمی آرد لهذا ضرورست که او
کلا رفام اگر مریض قوی باشد یا سلفیورک ایتهر اگر مریض ضعیف باشد چندان بویانند که بیهوش شود من بعد دستکار را باید
که از یک دست خود سر ساق علیل را که قریب زانو ست محکم بگیرد و از دست دیگر سر تخته بیمار را از جانب تحت گرفته آهسته آهسته
حرکت دهد تا او تار و رباط که چسپیده اند جدا شوند و درین وقت آواز دقیق مثل آواز پاره کردن قرطاس از تحت جلد مفصل
مسموع میشود پس اگر مرض زیاده مزمن نباشد در تحریک آهسته آهسته این اعضا جدا شده پای علیل راست میگردد پس
بعد راست شدن پا چنانکه بعد کسر عظام پای شکسته را می بندند همچنین درینجا هم بعد فراغ از تدبیر مذکور پای علیل را در گلپٹ
به بندند و باید که بندش بر محل ساق و فخذ واقع کنند بر مفصل نه بندند زیرا که از راست کردن پا درین صورت بر مفصل یک
ورم کثیر و درد شدید پیدا میشود و باید که هرگاه ورم و درد پیدا شود برای تسکین آن افیون خالص یک دو گرین یا ار فیا ۲ دو
پودر دوِیر و مرکبات افیونی حسب مناسب بعد سه سه یا چهار چهار ساعت بنوشانند و وقت شب برای آوردن خواب مقدار
زاید از افیون و مرکبات آن خورانند و بر محل ورم آنچه تدابیر ازاله ورم در علاج ورم عام عموماً نوشته خواهد شد از آن حسب مناسب
بعمل آرند و بعد زوال ورم آهسته آهسته پای بیمار را دستکار حرکت دهد تا او تار و رباط و عضلات بخوبی کار خود
دهند و درین وقت مریض را هم امر بتحریک محل آهستگی فرمایند و اگر ورم ها مزمن باشد درین وقت پای علیل را
قدری درست ساخته آرام دهند بعد زوال ورم و درد باز قدری درست سازند و آرام دهند همچنین بهمین منوال در دفعات
متعدد پای مریض بخوبی راست کرده بعد آن آنچه تدابیر نوشته شده اند آنها را باستعمال آرند لیکن باید دانست که در
استعمال این تدبیر شرایط چند اند که رعایت آن واجب است اول آنکه مرض زیاده کهنه نباشد مثل اینکه هفت سال یا ده
سال بر آن بهمین حال گذشته باشد بلکه یکسال یا دو سال تحمل اعمال این تدبیر هست زیرا که بعد مدت دراز عضلات از
حال خود گذشته مثل غشای لیفیه وار میشوند و اکنون هیچ تدبیر در آن فایده ظاهر نشود دوم آنکه مریض سوای این مرض
مرض دیگر مثل حمی وغیره امراض نداشته باشد بلکه معتدل المزاج والقوة بود و قوت هاضمه آن قوی بود ضعیف و کم
نبود زیرا که اگر ضعیف بود از رسیدن صدمه تدبیر زیاده ضعیف شده هلاک خواهد شد سوم آنکه این تدبیر وقت شدت حرارت
فصل تموز آفتاب چنانکه در ماه جیٹھ و جون میباشد واقع نکرده شود والا چنان حمی قوی پیدا میشود که از جوش خون مریض
هلاک میگردد چهارم آنکه اگر مریض کدام مرض قلب داشته باشد تا این تدبیر را بعمل نیارند که ام دوائی بیهوشی
درین حال باو نبویانند والا از آمدن غشی هلاک خواهد شد ایضاً باید دانست که رای بعض حکما اینست که مریض بیهوش
کرده فوراً پای مریض را کشیده یکبار راست سازند لیکن رای جناب استاد اینست که نها این مرتکب نشوند والا چونکه
درین صورت عضلات وانقباض بلکه متقلص میباشند پس خوف آنست که از کشیدن یکبار که ام شریان گسسته شود
والا فوراً مریض هلاک خواهد شد فقط فصل دوم در وجع نقرس و آنرا بزبان انگلش گوت بفتح کاف فارسی

فصل دوم در وجع نقرس

سکون واقع میشود تا می نامند یعنی قطره و این نام قدیم است و قدما میدانستند که چیزی از مواد قطره قطره که وهم
مفصل میچکد آن غلط است بلکه حقیقت نقرس ورم خاص است مثل ورم که در غشائی ریشه دار محیط مفاصل پیدا
میشود اما در نقرس ورم باین ورم بحسب علامات فرق توان کرد باینکه ورم اکثر در مفاصل بزرگ میشود و نقرس در مفاصل خرد
و هم ورم اکثر عرق در بدن زیاد می آید و از این جهت صاحب ورم اکثر رطب میماند و اکثر عرق در نقرس نمی آید لهذا جلد
صاحب نقرس اکثر خشک میماند و هم در نقرس جائیکه ورم پیدا میشود در آن پوست آن سوداء پیدا میگردد یعنی هرگاه ورم
پوست کلفت و سودا در عضو میتورم میرسد و از آن پوست آن سودا پیدا میشود و بر چند ظهوران بعد ورم میگردد و لیکن فی الواقع
از ریختن آن در غشائی ریشه دار ورم پیدا میشود و بعد ورم چون تا جا این مواد میرسد محسوس میگردد و این مرض هم اکیوت
یعنی حاد و کرانک یعنی مزمن میشود و چون اکیوت بود بطور دوره می آید و در آن شدت و خفت ظاهر میشود و چون کرانک
یعنی مزمن باشد در آن شدت و خفت بطور دوره نباشد بلکه مثل ورم میباشد بلکه از پوست آن سودا که بر مفاصل
درین مرض پیدا شد از آن جدا میتوانند میشود چه او بر مفاصل این مریض چنان میباشد که او را ممکن بود که نام خود را از آن
بر دیوار یا تخته بنویسد چنانکه از گل موسوم بطین قیمولیا مینویسند و گاهی از زیادتی مقدار آن مثل گرهگان دیده میشود و این
مرض بنسبت دیگر مفاصل اکثر در مفصل انگشت ابهام قدم جائیکه متصل بعظام مشط قدم است میشود و هم اکثر در یک قدم
بود و گاهی در هر دو پا میباشد و بعد آن در مرتبه کثرت در مفاصل انگشتان که در وسط انامل دست پیدا میشود
و گاهی در مفاصل دیگر مثل محل ملتقی میان که مفصل عظام مشط قدم با عظام نردی است یا در عقب که مفصل عظم
عقب با عظام مشط پا است یا در مفصل عظم ساق با عظم کعب و عظام نردیه است و هم در مفصل رکبتین یافته میشود و بعضی
صاحب حساب حدوث آنرا باعتبار کثرت و قلت عروض آن بحسب تجربه که در پانصد و شانزده مریضان این مرض
کرده بود و نوشته اند که ازین پانصد و شانزده مریضان سه صد و چهار ده کس نقرس در مفصل آخر ابهام بود که آنجا
ابهام با عظام مشط قدم متصل است در یک قدم داشتند و از آن ظاهر میشود که همین جا زیاده میشود و در یک قدم
زیاده میشود و بیست و هفت ازین مرضی نقرس در مفصل مذکور ابهام هر دو قدم داشتند و ازین دانسته میشود که
عدم آن در هر دو قدم هم کمتر میباشد و یازده نفر ازین مرضی چنان دیده شدند که در یک وقت درد در مفصل زانو قدم هم
آنجا استخوان ساق با عظم کعب و عظام نردی و عظام مشط قدم موثق است و در مفصل ابهام بوده و در ده نفر در آن
محل مختصر یا شرح شده و جهت جزئی قدم میماند و سی و یک نفر ازین مرضی چنان بودند که در نقرس در مفصل استخوان
نردی قدم با عظام مشط قدم داشتند خواه در قدم واحد یا در هر دو قدم و چهل و هفت کس ازین مرضی نقرس در مفصل
استخوان ساق با عظم نردی و کعب که آن زانو قدم است داشتند و بقیه ازین پانصد و شانزده آنچه مانده در ان بعضی در مفصل عقب
یا و بعضی در مفاصل ساق بوده و بعضی در مفصل ترقوه و بعضی در مفاصل ساق کبیر و بعضی ساق صغیر و این هر دو بر کبه مجتمع و ملاقی شده اند بوده و در

بعضی مفصل کتفین و بعضی در مفصل زندین دست و بعضی در مفاصل وسطا انگشتان دست دیده شده این مرض
در هندوستان کم و در ولایت انگلستان و همچنین جائیکه مجمع پارسیان و اهل انگلستان که زیاده گوشت میخورند زیاده است مثل
بمبئی و کلکته باین اشخاص زیاده میشود و هم این مرض بمالداران که طعام خوش و لذیذ زیاده میخورند و همین شراب و بیشتر
زیاده مینوشند زیاده عارض میگردد و به کم مایگان و مساکین کمتر عارض میشود بخلاف روماتیزم که آن بکم مایگان و
محتاجان زیاده عارض گردد و بمالداران و کسانیکه خوراک و پوشاک ایشان خوب و لائق هر فصل است کمتر میشود الاسباب
اکثر سبب پیدایش اثر خاندانی میشود و هر که مشقت کم میکند و اغذیه لذیذه زیاده میخورد و شراب زیاده نوشد
ابتدا خود هم اولا تا اثر خاندان عارض میشود و مردان را بنسبت زنان زیاده عارض میگردد و در عمر پانزده و شانزده
سالگی کمتر میشود و بعد چهل سالگی زیاده عارض گردد و هر که استعداد خاندانی داشته باشد و از خوردن اغذیه [illegible]
ابدان در بدن زیاده شود یا ازان بعضی پیدا گردد و کافی آنچه اشیا مانع از خروج یورک ایسد در بول بود مثل رسیدن سرما
به بدن گردد یا مرض [illegible] بوجود اینها این مرض در ابدان مستعدین پیدا میشود و اینها سبب مولد نقرس
واقع میشوند العلامات چون هجوم اول کیوت بود اکثر قبل دوره و شدت آن درد معده و بدهضمی و اذیت پیدا میشود
بسبب گرمی خون و در خواب یا ثقل بود یا زیاده خواب می‌آید و بزبان رنگ خاکستری غالب بود و بول کم باشد [illegible]
و [illegible] المثانه بعد آن در نصف شب در مفصل ابهام که مذکور شد شروع میشود و مفصل [illegible] متورم [illegible]
و در آن ضربان درد و سوزش زیاده شود و آناً فاناً زیاده گردد و درد چنان شدید بود که مریض مشکل تحمل آن میشود و
بعد از فصل متورم [illegible] درخشندگی و سرخی غالب بود و رگ خون را از ابهام قدم بسوی قلب میرود سرخ و ان
[illegible] میشود و همراه این علامات تپ قوی عارض میگردد و این شدت اعراض تا بیست و چهار ساعت ماند
[illegible] نصف شب [illegible] و در وقت [illegible] میشود و مریض بخواب میرود و چون صبح شود مریض راحت یابد
[illegible] راحت [illegible] تا شام باز درد زیاده میشود و شب در اذیت و شدت بسر میرود و صبح باز [illegible]
[illegible] میشود و این شدت [illegible] از وقت شام تا حصول صبح تا هشت روز یا ده روز [illegible] آن
[illegible] عرق کثیر یا اسهال یا ادرار کثیر عارض میشود و بعد آن دوره مرض منقطع میشود و اعراض رفع گردند
و مفصل [illegible] میگردد [illegible] لیکن مفصل [illegible] غلظ باقی ماند و بعد آن
[illegible] باقی دیده میشود زیرا که اخراج شدن یورک ایسد در عرق و اسهال و ادرار آنچه بعضی که قبل مرض [illegible]
[illegible] میشود [illegible] که از مرض نقرس در اغلب فایده حاصل شد اما این خیال باطل است چه بسبب آن
[illegible] نقصان [illegible] اگر کس بعد این مرض در اکل و شرب [illegible] احتیاط نکند بعد چندی باز
دوره مرض [illegible] خواهد کرد و اگر [illegible] مفاصل دیگر هم پیدا میشود و مرض [illegible] و باید دانست که نقرس [illegible]

مثل رو یا بنرسم از یک جا بجائی دیگر منتقل میشود پس گاهی از مفصل ابهام در معده وگاهی در غشائی دماغ و
گاهی در گرده منتقل میشود و اکثر انتقال آن در ضعفا میشود پس هرگاه در معده منتقل میشود در معده تشنج آن زیاده میگردد
و بمقابل آن ثقل عظیم یافته میشود و غثیان وقی و کمزوری عارض میشود و در حرکت دل فرق محسوس میشود یعنی گاهی
واقع فی الوسط و گاهی حرکت آن متواتر و گاهی متفاوت میباشد و چون در دماغ منتقل شود خواب زیاده آید یا بیهوشی
طاری میشود و یا سرسام پیدا گردد و چون بسوی گرده منتقل شود وقت بول کردن درد و اذیت زیاده میشود و گاهی علامات
ورم گرده حار یافته میشوند علامات نقرس که از انگشت ابهام آغاز گاهی بعد اکیوت میشود و گاهی از اول مزمن میباشد و
درین وقت بنسبت سابق یعنی قسم اول که اکیوت است قلیل میباشد تا مدت دراز میماند و از یک مفصل به مفصل دیگر نمیرود
و تپ درین قسم نمیباشد و در مفاصل کثیره عارض میشود و اختصاص بمفصل واحد ندارد بخلاف اکیوت که آن در یک
مفصل بود فقط و گاهی این قسم که از انگشت در مفاصل کبار مثل مفصل کتفین هم عارض میشود و سرخی و سوزش درین قسم
کم بود اما ورم گاهی بنسبت اکیوت زیاده میباشد و گاهی مفاصل خرد و بسبب ازدیاد مقدار غشائی ریشه دار کبیر المقدار
میشوند و در آن یوریت آف سوڈا پیدا شود العلاج بروقت شدت و دوره آن چنان تدبیر کنند که صفرا زیاده از
خون خارج شود بهر گونه که ممکن شود و بهتر طریق اخراجش آنست که وقت شب بلو پل از پنج گرین تا ده گرین نوشانند
و بعد سه چهار ساعت یا وقت صبح نقوع برگ سنا مکی یا دکاکشن ایلوز یا سفوف سنائی کمپونڈ یا سفوف جلاپ کمپونڈ
تنها یا همراه کیلومل سفوف مذکور را خورانند یا سفوف نائی ساده همراه کیلومل خورانند و یا موافق این ترکیب که نسخه
طبیب کابل و از همه افضل است دوا نوشانند و برنوشانیدن آن وقت صبح از روز اول مداومت نمایند که کمال نافع است
صفت کیلومل اکسٹرکٹ کالسیکم ایلوز ایکاکوانا از هر یک یک گرین همه را باهم آمیخته حب بسته حب یکبار وقت صبح
نوشانند و بعد چهار چهار ساعت این دوا موافق همین مقدار در روز اول نوشانند تا اینکه دست رقیق بیاید و بعد
آمدن دست رقیق این حب را بعد هشت هشت ساعت نوشانند اگر بعد آنهم دست رقیق آید بعد دوازده دوازده
ساعت نوشانند و اگر بعد آنهم دست رقیق آید بعد بست و چهار ساعت بنوشانند بالجمله بهر گونه که ممکن باشد نوشانیدن آنرا
ترک نکنند مگر اینکه مریض را مرض کرده باشد پس درین وقت البته این دوا نه نوشانند که درین وقت از استعمال آن
قدری جوشش دهن پیدا میشود و اثنان دندان متحرک گردند و چون کمزور میشود و آن مورث اذیت مولم مرض
است و ایراث این دوا برای جوشش دهن در وقت ضعیف بودن گرده از جهت میباشد که چون کیلومل خورانیده
میشود با خون مختلط میگردد و بعد آن قدری از راه بول خارج میشود و قدری برای دفع شدن بسوی گرده میرود
و هرگاه گرده ضعیف باشد از اخراج آن قاصر بود و این عضو آن که بسوی گرده رفته بود در خون میماند و جوشش دهن
پیدا میکند وقتیکه بالجمله هرگاه دادن این دوا ممکن نباشد عوض آن ادویه مسهله مخرجه صفرا که پیشتر مذکور شده اند بدهند

مناسب دهند و بعد فراغ از عمل و اسهال آنها مدرات بول دهند و همراه آنها کالشیکم خورده داده باشد که تمام اعتماد و
امید نفع در علاج این مرض بر آنست لیکن وقت نوشانیدن آن بعد مسهل است و درین وقت خواه همراه ادویه مدره بول
مثل پتاس ایسیٹاس و پتاس بائی کاربونس آیوڈائیڈ پتاس اسپرٹ نائیٹرک ایتهر نوشانند پس اختیار است که این ادویه
اربعه مذکوره را تنها تنها یا با کالشیکم نوشانند یا هر چهار ادویه را مجموعاً همراه آن نوشانند خواه کالشیکم را با ادویه معرقه نوشانند
مثل لائکر امونیا ایسیٹیٹس و اسپرٹ نائیٹرک ایتهر و ڈوورس پوڈر و این ادویه معرقه را هم تنها دهند یا همراه ادویه مدره بول
نوشانند زیرا که وقت گرم شدن بدن که وقت آمدن عرق گرم میشود ادویه مدره هم که مذکور شدند معین بر تعریق میشوند
و برای تسکین درد و اذیت نقرس ہائی سائیمس هم دهند که آن درینجا از افیون بهتر است زیرا که افیون مانع تولید و اخراج
حمض میشود و ہائی سائیمس مانع تولید و اخراج آن نیست لیکن درین وقت مقدار زیاده از ان سمیه میشود مثلاً از لکر
آن از هشت گرین تا ده گرین و از ٹنکچر آن از یک ڈرام تا سه ڈرام نوشانند در شربت واحد و از یک ڈرام کم نه دهند والا
درین وقت سودمند نخواهد شد ایضاً افیون خالص یک گرین اکسٹرکٹ بلاڈونا نیم گرین اکسٹرکٹ ہیملاک یعنی شوکران سه
گرین همه را یکجا کرده حب بسته بعد سه سه یا چهار چهار ساعت نوشانند ایضاً لائکر یا فیا بست قطره کلارک ایتهر نیم
ٹنکچر ہنس ایکا بست قطره سفوف ٹراگاکان که قسمی از صمغ است و آنرا بعربی کثیرا و بفارسی و هندی کتیرا گویند
هشتاد گرین اسپرٹ نائیٹرک ایتهر چهل قطره ہائیڈرو سیانک ایسڈ ڈائیلوٹ چهار قطره ٹنکچر ہائی سائیمس یک ڈرام
آب ساده یک نیم آونس باهم خوب حل کرده شب وقت خواب یکبار جملهٔ این دوا را بنوشند که از ان آرام و خواب می آید
ایضاً برومائیڈ پتاس بست گرین تا چهل گرین بنوشانند یا کلورل ہائیڈریٹ از بست و پنج گرین تا سی گرین بنوشانند یا هر دو
بست بست گرین گرفته و باهم آمیخته همراه آب ساده بنوشانند تا خواب آید و بعضی از اطبا وقت زیادتی درد و سوزش
قدم پای ماؤف را در آب سرد میگذارند و از ان راحت فوری یابد لیکن آن بسیار مضر است چه اکثر بعد آن نقرس بجانب اعضای
درونی مثل قلب میرسد و آن اشد است از روی ضرر پس بباید که از چنین عمل مریض را ممانعت کرده شود بلکه عوض آن
کاهی چنین عمل کنند مثل پنبه حلوج خشک بر ابهام نهاده یا پولٹس تخم کتان که در آن افیون محلول یا آب ممزوج بود درست کرده
بر ابهام ببندند یا کلورل ہائیڈریٹ با آب حل کرده و پارچه با آن تر کرده بر ابهام بپیچند و هم جامه بالای آن نهاده ببندند
تا گرم ماند و پای ماؤف را همیشه بلند دارند و گاهی از نهادن پلستر کنتھریڈیس قدری زیر یا بالای موضع ورم و درد
بر داشتن آبله هم فایده حاصل میشود و هرگاه این مرض مفصل ابهام را گذاشته بمعده رود و درین وقت اذیت درد بسیار
میشود پس بهتر است که پولٹس تخم کتان که چهار حصه بود و از خردل آمیخته که یک حصه باشد درست کرده بر مفصل ابهام
بندند تا جذب کند چنانچه ازین پولٹس بمفصل بسته دارند که باز مرض بسوی طرف شود یا ورم باز مثل سابق پیدا گردد
و هرگاه در عضو دیگر تنقل کرده و غیره منتقل شده باشد و از ان مرض پیدا شود پس هر عرض که حادث گردد علاج خاص آن

و چون دوره و شدت مرض بطرف شود درین وقت باید که چنان تدبیر کنند که باز عود نکند و عمده دران است که در اغذیه
پرهیز کنند از زیاده خوردن لحم و از نوشیدن شراب وین و بیر و بپیند که جگر و گرده و جلد بخوبی کار خود میدهند یا نه اگر زائد
باشند ادویه معرقه و مدره و مخرجه صفرا نوشانند و اگر همراه آن هم کالشیکم در وقت صحت هم نوشانند بهتر است و محنت و مشقت
بدنی زیاده تر نمایند مثل اینکه به سبب سوار شده یا پیاده در هوا بگردند و آنچه ادویه که بهضم اعانت و تقویت مینمایند مثل
اکستراکت جنشین یا انفیوژن جنشین یا انفیوژن آن یا انفیوژن کلمبا یا انفیوژن کواشیا یا انفیوژن بارک آن نهار ابنوشانند و اگر مریض
ضعیف بود و برای تقویت آن حاجت بدادن وین شراب داعی شود درین وقت هسکی شراب یا جن شراب همراه
آب کثیر نوشانند که این هر دو قسم مدرند لیکن شراب براندی ندهند که آن مانع از خروج صفرا است فقط کذا فی فصل سوم
در وجع الورک و آنرا بزبان لاطین کاک سال جیا بفتح کاف و سکون الف و کاف ثانی و فتح سین مهمله و سکون
الف و لام و کسر جیم و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف و بزبان انگلش هپ جئینٹ ڈزیز بکسر های هوز و سکون
بای فارسی و فتح جیم و سکون یای مثناة تحتانی و نون و تای هندی و کسر دال هندی و کسر زای معجمه اول و سکون یای
تحتانی مثناة و سکون زای معجمه ثانی یعنی مرض مفصل ورک نامند اکنون باید دانست که در مفصل ورک سر جیر یست
عظم عانه که بطور جای مدور است که آنرا حق الورک نامند و هم زائده ای در سر استخوان فخذ که سر عظم است و در حق الورک
میماند و حرکت در آن میکند و هم خریطه رباطی الجوهر که بر کنارهٔ عظم عانه موسوم به حق الورک است و آن تا گردن
زائده عظم فخذ میرسد و همیشه زائده فخذ مذکور در آن حرکت میکند این خریطه را بزبان انگلش کاپ سول بفتح کاف
و سکون الف و بای موحده فارسی و ضم سین مهمله و سکون او و لام یعنی کلاه خرد نامند بر سر زائده فخذ مذکور یک رباط
خرد است که بسبب آن زائده مذکوره در مفصل مذکور خود که عظم عانه موسوم بحق الورک است با باطن عظم عانه مسطور در
وسط آن مربوط میشود و میماند و اندرون خریطه مذکور غشائی آبدار است مثل غشائی که در جمله مفاصل بدن میماند
ازان قدری رطوبت در حالت صحت پیدا میشود که بسبب آن حرکات مفاصل سلس و سهل حاصل میشوند و از خریطه کاک
محفوظ مانند این در خریطه مذکور و هم در تمام باطن عظم عانه موسوم بحق الورک که در آن زائده عظم فخذ میماند یافته شد
در غشائی مذکور سطح هم بر سر زائده عظم فخذ غضروفی میباشد که آنرا بزبان انگلش کارتلیج بفتح کاف و سکون الف و تای هندی
و فتح لام و سکون جیم نامند و بسبب آن در ملاقات هر دو جسم صلب که عظم عانه و عظم فخذ است سهولت میشود و غشائی آبدار
راضر رطوبت میرسد پس کاک سال جیا یعنی وجع الورک یعنی مفصل ورک بر سه قسم پیدا میشود اول آنکه در خریطه
و رباط مذکور ورم باشد دوم اینکه در عظم استخوان عانه بود که موسوم بحق الورک است سوم آنکه در زائده عظم فخذ شروع شود و وجع الورک
در خرد سالان زیاده میشود و گاهی یک سال تا بیست سال عمر زیاده بود و هم عارض میشود و اکثر از استعداد و اثر خاندانی پیدا
میگردد و هم کسانیکه استعداد مرض خنازیر یا تپ دق دارند درین مرض مبتلا میشوند السبب گاهی بادنی سبب

مثل اینکه غیر معتاد براه رفتن زیاده راه رود یا بسبب ضرب یا از آمدن وثی در پا یا از رسیدن صدمه ضرب یا سقوط
یا از نشستن در جائی رطب پیدا میشود العلامات علامت قسم اول که در خریطه میشود و آنرا بزبان انگلش آرثرایتس بفتح
الف وسکون رای مهمله وکسر ثای مثلثه وسکون رای مهمله وکسر تای هندی وسکون کاف فارسی ورم مفصل نامند
و نیست که اول در مفصل درد میشود و تب لاحق گردد خواه حاد یا لین موافق مقدار ورم و در پای ماوف تشنج وارتعاد پیدا
میگردد و همراه آن درد شدید میشود خصوصا وقت شب و شدت بحدی میرسد که اگر کسی پلنگ آنرا حرکت دهد فریاد میکند
و انداختن چادر بر عضو دردمند ممکن نبود و بیمار پای خود را که ماوف است از پای صحیح بنحوی جدا میدارد که بجانب انسی حمل
قدری مایل بسوی قدام و جانب وحشی مایل بسوی خلف میشود و تحریک حمل نا ممکن باشد و در خصوص تحلیل مفصل لیکن
بعد گذشتن چند روز ورم بمقابل مفصل قریب بر بیرون و همچنین در جانب خلف آن ظاهر میشود و از ان دانسته میشود
که بسبب ورم آب در خریطه مذکور پیدا شده و چون این آب در خریطه زیاده شود و بسبب آن خریطه سر عظم فخذ را تفرد دفع
کند بسوی خارج از ان پای علیل طویل میشود و چون امالت تامه در ان خریطه مذکور بسبب اجتماع آب لیکن
شده منفجر میشود و از ان آب خارج گشته در لحم می آید خریطه خالی ولاشی گردد درین وقت سر عظم فخذ از عظم بر آمده در عضلات
لحم ورک داخل میشود و انخلاع مفصل عبارت از همین است و چون سر عظم فخذ در عضلات رفت پس عظم عانه میرسد بسبب آن
پای بیمار منقلص شده صغیر میگردد و درین قسم دبل کمتر پیدا میشود و عظم فخذ با عظم عانه متصل شده باقی ماند اما حرکت نمیکند
و ممکن نباشد که بر این پا ثقل بدن انداخته شود و آن تحمل بار آن شود و رفتار ممکن نبود و هرگاه این درد و ورم در عظم عانه که
موسوم بحق الورک است و بلغت انگلش آنرا ایسی ابیلس بفتح الف وکسر سین مهمله وسکون یای مثناة تحتانی وفتح تای
هندی وسکون الف وکسر بای موحده وسکون یای مثناة تحتانی وفتح لام وسکون رای مهمله یعنی پیاله نامند
پیدا میشود و اکثر این قسم بکسی عارض گردد که از بیست سال عمر تجاوز نشده باشد علامتش اینست که اول گرد مفصل
و مفصل ورک خاصه اذیت قدری درد معلوم میشود و بعد چند روز از حرکت کردن بهر مفصل اذیت در محسوس میشود و از
پای دردمند حرکت ممکن نبود و ثقل بدن را متحمل نمیشود و طول هر دو پا مساوی بود لیکن عضلات آن خشک و لاغر میشوند
و قریب مفصل دبل پیدا میشود زیرا که در غضروف باطنی حق الورک بسبب ثقل نشستن زخم و ریم پیدا میگردد و پس بجهت
اخراج ریم مذکور طبیعت دبل پیدا میکند انسان هم جاری میکند و این دبل گاهی زیر جاه قریب سرین گاهی در
جانب خلف آن پیدا میشود و همراه این دبل تپ دق پیدا میکند و گاهی از زخم غضروف در استخوان هم زخم پیدا میشود و
بسبب زخم استخوان جا بجا کرم خورده و رقیق و فاسد میگردد و درین وقت سر عظم فخذ از اندرون حق الورک عانه میرود و بسبب آن
پای علیل کوچک میشود و گاهی اطراف و کناره های حق الورک مفقود شده بسبب آن زخم فانی میشوند و برای ماندن
سر استخوان فخذ در ان جا باقی نماند پس عظم فخذ خلف عظم عانه در عضلات لحم میرود و از ان پای مریض کوچک میگردد و قسم ثالث

سبب

وجع الورک که در غیر عظم فخذ میشود آنرا بزبان انگلش هیپ ژائنت دیزیز یعنی مرض مفصل ورک میگویند بفتح ها و سکون یا و هم بضم ژای و سکون الف و نون و کسر را و فتح زای ثانی و سکون الف و لام بمعنی فخذ یعنی ران است و تعلق این بسبب آنکه در مفصل ورک که در زائده استخوان فخذ پیدا میشود این مرض هم با طفال صغیر عارض میشود و اکثر چون کل دو غضروف بالای سر استخوان فخذ میرسد و بسبب آن این ورم پیدا میشود علامت آن اول در ابتدای خود بسیار خفیف میباشد بسبب درد مفصل طفل پای خود را وقت رفتار بر زمین کشیده یا زمین پای علیل را برداشته بطور ثقیل راه میرود و سید ایستاده نمیشود بلکه قدری بسبب کشیدگی شده و پای او فوت خود را کشیده و بر سر انامل قدم زور داده از سر انامل ایستاده میشود و بر وقت ایستادن هیئت رجل و قدم این نحو میباشد که عقب بطرف پای صحیح و قدم از زمین بلند و سر انامل بر زمین نهاده و رجل مایل بجانب وحشی از این هیئت دانسته میشود که پای علیل قدری صغیر شد لیکن چون اثرات ابتدای عظم عانه که آنجا زائده صغیر مثل خار است تا آخر مقام پیمایش کنند بهر دو پا مساوی در طول باشد هرگاه طفل را چند روز بآرام بر پلنگ وا نهند و از حصول راحت خفت در مرض شود پای علیل دراز محسوس گردد زیرا که درین وقت بسبب زوال ورم قدری در عضلات این جهت تشنج حاصل میشود و عانه بسوی آن مایل میگردد از این سبب پای او فوت طویل دیده میشود لیکن در پیمایش بهر دو پا برابر میباشد و در اول مرض طفل درد را به مفصل رکبه ظاهر میکند بلکه به مفصل رکبه یا بر قدم خود اظهار وجع میکند و هم گاهی بسبب آن بسبب مشارکت عصب قدری سرخی و ورم هم محسوس میشود لیکن فی الواقع سبب آن درد مفصل ورک میباشد و درین وقت باید که معالج ازین بیان در غلط نیافتد و مرض رکبه یا قدم دانسته بعلاج رکبه یا قدم مشغول نشود بلکه تفرقه باینکه به مفصل ورک غمز کند یا کف دست را مماس مفصل مذکور بسوی بالا بر قدم رسانیده دریافت کند که کجا درد میشود اگر در مفصل ورک ورم است همان جا درد معلوم خواهد شد تا هرگاه مرض زیاده شود درد در مفصل ظاهر میشود و هم چون این مریض را ایستاده از جانب پشت ببینند در هر دو سرین سرین جانب مفصل علیل قدری منفرج و لاغر دیده میشود و اگر بغور ببینند کناره فرج جانب علیل آن منفرج دیده خواهد شد و چون این مرض زیاده شود و در جوف استخوان فخذ دمل پیدا میشود و بعد ازین ریم بپای استخوان مرده اکثر برمی آید و آنرا ناسور میگویند زیرا چون غضروف سر استخوان فخذ متورم و ریم شود بسبب آن استخوان فخذ هم ریمی شده فاسد و رفته رفته فانی و لاشی گردد و بسبب فنا شدن زائده آنکه در حق الورک بود از استخوان عانه برآمده در عضلات فخذ داخل شده و بالا قریب بعظم عانه متصل میشود و این یک انجام این مرض است و انجام ثانی آن اینست که بسبب تب دق رفته رفته لاغر و ضعیف شده هلاک میشود

العلاج در قسم اول باید که مفصل را آرام دهند و از حرکت باز دارند و تدابیر آرام رسانی مفصل متعدد اند یکی آنست که مریض را بآرام تمام بر پلنگ خوابانند و گرد فخذ و ساق پاتکیه بانهاده دهند تا حرکت نکند دوم آنکه پارچه طویل که بقدر چهار انگشت عریض بود بر آنند و به بطور پیچ کنایط باشد تر کرده از قدم تا مفصل رکبه پیچیده بر بندند لیکن در بستن این احتیاط ضروری دارند که از قدم تا مفصل

مساوی الثقل باشد جائی شدید قوی وجائی دیگر خفیف ضعیف نباشد والا ازان نقصان خواهد شد پس هرگاه این
پارچه خشک گردد حرکت جبل موقوف میشود سوم آنکه مریض را بر پلنگ بر هیئت استلقا خوابانند و یک کمر بند عریض
بر کمرش پیچیده و یک سر آن بند مذکور از پلنگ ببندند تا بسبب آن ران و کمر حرکت نکنند و پارچه دیگر که طویل بود از قدم تا بالای
زانو بندند و یک سر آن تا پائین پلنگ ده و بر سر آن شئی ثقیل که ثقل آن موافق عمر و قوت مریض باشد بسته دهند تا بسبب آن
جذب شئی ثقیل بر تمامی جبل مساوی باشد هم حرکت جبل موقوف شود و از آب مطبوخ پوست خشخاش بر مفصل مکرر نطول و
تکمید سازند پس اگر درد بسیار قوی بود تا مدت دراز و الا تا یک ساعت تکمید هر بار کافی خواهد بود و کیلومل از یک نیم گرین تا
دو گرین همراه افیون خالص یک گرین باشد بشکل حب بسته روزانه چهار بار هر بار موافق این مقدار نوشانند تا دو سه
روز یا تا آنکه آثار جوشش دهن پیدا شوند از آن زمان موقوف کنند و برای آوردن خواب و رفع شدن تشنج و ابقاد
پائی علیل وقت شب همراه کیلومل که بروزن سابق باشد افیون خالص مقدار زیاده بقدر دو سه گرین آمیخته نوشانند
کسی را که خوردن این مقدار افیون موافق نبود مثل اینکه از افیون دردسر شده باشد یا کدام شکایت دیگر پیدا شود
خوش نباید او را درین وقت مارفیا محلول با آب بذریعه زراقه سوزنی قریب بمفصل در دمند در جلد رسانند اگر مقدار
قلیل از افیون خورانیده مارفیا تحت جلد رسانند ابلغ خواهد بود و در قسم ثانی و ثالث آن هم اول تدابیر آرام رسانی
مفصل که در علاج قسم اول مذکور شد بعمل آرند علاوه بر آن قدری زیر مفصل یا بالاتر از مفصل هر جا که درد زیاده بود
باشد زخم پیدا کرده دهند تا اذیت در جانب خلاف محل درد باعث رفع اذیت باطنی مفصل گردد و این زخم بچند طریقه پیدا
کرده میشود یکی آنکه بر محل مذکور پلاستر کنتهریدیس نهند تا آبله پیدا کرده آنرا بسیرند تا زخم شود دوم آنکه آهن لاهینی که برای داغ
نهادن موضوع است داغ نهند سوم آنکه کلورائیڈ آف زنک یک حصه و میده گندم یک حصه هر دو را همراه آب قلیل سرشته
بقوام غلیظ داشته ازان قرص بقدریکه پیدا کردن زخم مناسب دانند ساخته بر جلد محل مذکور نهند تا ازان زخم موافق
مقدار قرص پیدا خواهد شد چون زخم پیدا شود چندی آنرا جاری دارند به نهادن مرهم سیبائینا بالای آن تا اذیت
بر جلد باقی ماند و ازان اذیت باطن برطرف شود و هرگاه این قسم بطفل صغیر عارض شده باشد او را بائیدراج کلکرشیا یک
گرین سوڈا کاربناس دو گرین و بعد سه گرین روزانه دو بار صبح و شام بخورانند اگر نیم گرین کینین هم همراه آن شریک کنند
بهتر باشد هرگاه بجوانان یا پیران این قسم عارض شود سکیور نشانند هم حصه گرین همراه نقوع عشبه یا نقوع یا مطبوخ بارک قسنا
و چندان این دوا را بایشان دهند که یا علامات حدت مرض برطرف شوند یا آثار جوشش دهن پیدا شوند از آن زمان این دوا
ترک کنند هرگاه علامات مرض اکیوت رفع شوند اول یوڈائیڈ پاس همراه نقوع بارک چند روز نوشانند بعد آن سیرپ
فیری یوڈائیڈ همراه روغن جگر ماهی نوشانند اغذیه مقویه خورانند اگر تبدیل هوا ممکن باشد ضرور بیمار مرکوز هوا بدل
فرمایند و اگر صاحب مقدور بود آنرا هدایت کنند که چندی قریب کناره سمندر قیام پذیر شود که هوای آن بسیار مفید میباشد

و چون این مرض در حق الورک که عظم جانه است میباشد اکثر در آن هیچ علاج نفع حاصل نمیشود و بیمار هلاک میگردد و علاج
عام برای جمله اقسام آن نیست که چون در آن دمل بر مفصل ظاهر شود استفراغ قیح از آن از خود نکنند چرا که در مرض
زیادتی و شدت پیدا خواهد شد بلکه هرگاه معلوم شود که ریم در آن پیدا شد فوراً شق کرده ریم را جاری سازند و بر
زخم روغن کاربولک دایلوت نهند که از آن فساد در زخم نمیشود و در قسم اول گاهی خود مفصل متحجر شده بعد آن صحت میشود و این
نیک انجامی این مرض است و گاهی بسبب علاج آرام رسانی مفصل سخت میشود و درین وقت خود حرکت نمیکند بلکه بسبب
حرکت مفصل فقار کمر که آن قدری منشرح میشود پای علیل حرکت میکند هرگاه دمل پیدا شود و بسبب فساد عظم جانه یا
عظم فخذ انخلاع در مفصل واقع شود و بعد آن عظم فخذ در لحم رود و بسبب آن پای علیل صغیر گردد و درین وقت بعد رفع عوارض
و حصول صحت پای صغیر کشیده عظم فخذ را بجای خود آرند و آنچه تدابیر در انخلاع مفصل دستکاران میکنند آنها را عمل
آرند یا بسبب آن عظم فخذ در محل خود رود یا بجای خود باقی ماند و از آن صغر پا دفع گردد و در رفتار سهولت شود و هرگاه مرض
در عظم بود خواه در عظم جانه یا در عظم فخذ و بسبب آن عظم بمیرد و فاسد شده باشد درین وقت از خارج شدن ریم و ریزه های
استخوان تا مدتی دراز مریض ضعیف شده هلاک میشود پس بهتر آنست که برای حفظ جان مریض بالای مفصل لحم را کشاده
عظم مرده را برآرند یا بنحوی که اگر فساد در حق الورک باشد از سر کارد اندرون حق چاک کرده استخوان مرده را برآرند و اگر در عظم فخذ
باشد آنرا اره کرده دور کنند از این تدبیر بعضی از مردن محفوظ میمانند و بیشتر درینجا جمله پای علیل اسیر میرند لیکن از تحقیق
داکتر لستر صاحب بهادر بحسن سعی و تجربه خود روغن کاربولک دایلوت را برای اصلاح زخم نافع یافته اشتهار بنفع آن فرمودند
بر این پا ترک کرده شد و عوض آن زخم بر مفصل کرده برآوردن استخوان مرده و نهادن روغن کاربولک دایلوت برای
اصلاح و اندمال زخم بالای آن اختیار کرده شد و از آن فوائد کثیره دیده شد نقد کرد فصل چهارم در وجع العقب و آنرا
درد پاشنا گویند آن اکثر بسبب ورم در میکند الا اسباب اکثر سبب آن رسیدن شئی صلب در رفتار زیر پاشنا یا خلیدن
خار و سوزن غیره در آن میباشد و گاهی از تنگی موزه و نیالی بسبب زیاده راه رفتن میشود و گاهی از زیاده بلند مکان
افتادن که موزه بوت میباشند هم در پاشنا درد پیدا میشود و درین وقت مریض گاهی از شدت اذیت پاشنای خود را از
زمین برداشته راه میرود و درین وقت زیاده اکثر شش میرود و تر که بالای عقب است میرسد و از آنهم در عقب زیاده ورم
در ارتبه و ورم غددی پیدا میشود العلامات اول در پاشنا درد محسوس میشود و من بعد سختی و گرمی بر آن پیدا میگردد
و مریض پاشنای خود را از زمین برداشته میرود و گاهی بسبب شدت اذیت درد و تپ هم می آید و ضربان در آن حادث
میشود و آخر در آن ریم می افتد و ورم زیاده میگردد زیرا که بسبب سختی جلد اینجا ریم بدشواری خارج میشود العلاج
در ابتدای مرض هرگاه سبب معلوم و موجود بود مثل خار و سوزن غیره آنرا از پاشنا برآورده دور سازند و از آن صحت
میشود و اگر بسبب ورم غشای غانه دار یا ریشه دار بود درین وقت گاهی اندوختن پاشنا در آب سرد یا از سیلان دادن آب سرد

پیدا آن ورم حاصل میشود و اگر ازان تشنج حاصل شود در آب گرم که خوب گرم بود اما لایق تحمل انسان باشد پاشنا را
در وسنه ها را انداخته تا پانزده دقیقه در آب گرم دارند که ازانهم آرام حاصل میشود و اگر باز عود کند باز در آب گرم دارند تا که
ورم آن ضربان پیدا شود درین وقت یا انتظار تشنج و انفجار آن از خود از نشتر شقه در آن پیدا کرده دهند زیاده چرک
پس ازین شقه خون آنچه ریم پیدا شده فی الحال جاری خواهند شد و اگر مریض این تدبیر را قبول نکند از برگ عنب الثعلب
سبز تخم کتان مسحوق و صابون خالص لیپ درست کرده بر پارچه آلوده بر پاشنا بندند تا جلد پاشنا ملایم و لائق انفجار شود
بعد هر جا که از برآمدن آن ثابت شود که اینجا منفجر خواهد شد آنجا از سر کارد قدری چاک کرده دهند تا انفجار آسان شود
و تخفیف حالا رفع کرده **فصل پنجم در اوجاع مفاصل** و آن و ما بیشتر هست که در اقسام سه گانه مذکور شد وقت ضرورت آنجا
ملاحظه کرده علاج کنند **فصل ششم در عرق النسا** و آن فی الحقیقت غیر اوجاع مفاصل هست بلکه از اوجاع
و امراض عصب هست و در نورالجیا ذکر یافته و شیخ الرئیس در قانون اگرچه موافق اطبائی یونانیین آنرا در اجزاء اوجاع المفاصل
ذکر کرده لیکن در بیان اسباب تصریح کرده حیث قال مادة عرق النساء اکثر ما یکون فی المفصل العضل ینجلب منه
فی العصبة العریضة و ایضاً قال و قد یتفق ان لا یکون فی المفصل العضل بل فی العصبة العریضة
فقائل ها بالجملة چونکه آن در امراض مفصل خلاف حقیقت بود لهذا در نورالجیا نوشته شد **فصل هفتم در**
نقرس معروف ... و این شور بساق بیمار ظاهر و حادث میشود و فی الحقیقت آن دوالی عروق صغار
هست که بعروق کبار ... هست چنانکه دوالی در عروق کبار حادث میشود این دوالی در عروق صغار پیدا میگردد
و اسباب و علامات و معالجات آن بعینه اسباب و علامات و معالجات این مرض باشند **فصل هشتم در** ...
و آن ورم حار است که بر دو ناخن اصابع دست و پا خصوصاً در انگشت پا و دست و هم انگشت سبابه زیاده می افتد
و سبب فساد خون که از زیاده اختلاط بود یا اختلاط زیر ناخن هر وقت که باشد پیدا میشود و بلغت انگلیش
این را ... یعنی ورم حار که بر دو ناخن پیدا میشود و مثل **العلامات** اول بر کنارهٔ ناخن قدری سرخی
و اکثر ... پیدا میشود و درد شدید بود من بعد ریم افتد ... ازان ریم ... خارج میگردد و ریم باقی میماند
و بران انگور پیدا میشود و ... و بعد آن ناخن خشک و سیاه شده جدا گشته ناخن ثانی پیدا میشود که آن
... و خشن مرتفع میباشد گاهی فساد این ورم تا عظم میرسد ازان درد شدید پیدا میشود و استخوان فاسد گردد و گاهی
این ورم تا سر دست و شانه تا بغل میرسد ازان جلد دست متورم شده در آن ریم پیدا میشود **علاجش آنست**
که مریض ... کرده ناخن بر آرند و اگر مریض آنرا قبول نکند لیپ تخم کتان و افیون درست کرده بران بندند و هم
رفع شود یا جائیکه چرم باشد بران محلول کاسٹک ... بگذارند ... خشک میشود و انگور کم میشود
و درد هم رفع گردد و بعد آن اگر بسبب خشونت ... باشد پارچه در آب سرد یا آبیکه در آن افیون حل کرده باشند ترکرده بران

فصل پنجم در اوجاع مفاصل
فصل ششم در عرق النسا
فصل هفتم در ...
فصل هشتم در ...

فصل نهم در وجع الاظفار

فصل دهم در انتفاخ الاظفار

پیچند. واگر از مادهٔ آتشک باشد در بلاک وش که نام دوائیست که در آن کیلومل یک حصه با سه حصه آب آمیخته در آب حلکرده درست میسازند پارچه تر کرده بر ورم پیچند یا مرهم ایوڈوفارم بر پارچه آلوده بر آن نهند و هم اگر بسبب آتشک باشد ریسکپو همراه نقوع عشبه یا نقوع بارک نوشانند و اگر از خنازیر بود سرپ فیری ایوڈائیڈ همراه روغن جگر ماهی نوشانند و علاج اعادهٔ قوت و صحت از خورانیدن اغذیه جیده و ادویه مقویه نمایند فصل نهم در وجع الاظفار و آن بسبب ضربه میشود زیرا که در آن خون منجمد شده درد پیدا میکند پس گاهی این خون در لحمی که زیر ناخن هست از رسیدن ضربه مجتمع و مرده میشود و بر ناخن رنگ آن دیده میشود پس اگر خفیف هست بعد چندی این خون مرده در خون داخل شده اذیت رفع میگردد و محتاج بعلاج نمیشود و گاهی خون در میان ناخن و گوشت که زیر ناخن هست مجتمع و مرده میگردد و درین وقت درد شدید میشود و گاهی گوشت بطرز ناخن که زیر ناخن هست متورم میگردد و از زیادتی اذیت تپ می آید العلاج چون باین حد رسد که ناخن مرتفع شود و گوشت که زیر ناخن هست متورم گردد درین وقت زیر ناخن نشتر انداخته ناخن را بر آرند و اگر خون زیاده زیر ناخن نباشد بلکه بسبب عرکردن جسم صلب ناخن هست درد بوده باشد درین وقت ناخن را از سر کارد حک کرده دهند تا رقیق و لین گردد که از آنهم درد رفع میگردد و ایضا پارچه با آب سرد یا در لانگیلیا یا در ایتھر یا ڈائلیوٹ یا در آب افیون تر کرده بر آن بندند و پنجه دست را بنحوی بالائی سینه متعلق دارند که سر انامل بسوی فوق بلند باشد فصل دهم در انتفاخ الاظفار و آنرا بلغت انگلش هائی پرٹروفی آف نیلس گویند درین مرض ناخن بلند و دبیز و خشن میشود السبب گاهی از امراض جلدیه این مرض پیدا میشود و گاهی تخم خاص درین مرض زیر ناخن پیدا میگردد و از اذیت آن ناخن غلیظ و منتفخ میشود العلامات گاهی گرد ناخن در رنگ آن تغیر واقع میشود بعد آن آن ناخن غلیظ پیدا گردد پس خشک شده و شکسته گشته تو بر تو دیده میشود العلاج اول سبب مرض دریافت سازند و ببینند که مرجلد که ام مرض از امراض جلدیه هست یا نه اگر یافته شود بعلاج مرض مذکور مشغول شوند و اگر بسبب پیدایش تخم خاص باشد سلفیس ایسڈ لوشن که در آن یک حصه سلفیورس ایسڈ و سه حصه آب ساده میباشد در آن پارچه تر کرده بر ناخنها بندند و همیشه این پارچه را از آن تر دارند و هر روز یکبار سر گوشته بر ناخن طلا کرده باشند تا که بسبب آن ناخن نرم شود تا هرگاه از استعمال آن درد پیدا شود طلا کردن سرکه موقوف سازند و بستن پارچه تر کرده در سلفیورس ایسڈ لوشن اکتفا کنند و اگر بعد آن مرض موجود بود بعد چند روز باز طلا کردن سرکه روزانه یکبار اختیار کنند و این تدبیر چندان بعمل آرند که مرض رفع شود و اگر بسبب که ام ضرورت بستن پارچه بر انگشتان ممکن نباشد مرهم کریاسوٹ بر پارچه آلوده بر آن نهند و گاهی در مرض آتشک ناخن بر حال و رنگ طبعی خود نمی ماند مثل پنجه چیزی از آن بر هیئت و رنگ طبعی خود بوده و چیزی از آن خشک میگردد و علاجش دشوار هست لیکن درین وقت اگر مرهم کیلومل و مرهم کریاسوٹ یا المناحیه با هم آمیخته بر ناخن طلا سازند و سر انامل را در غلافه چرمی دارند و ایوڈائیڈ پٹاس

با نقوع عشبه نوشانند مفید میباشد **فصل یازدهم در غوص الظفرة فی اللحم** یعنی در آمدن ناخن بسبب
در لحم و این مرض خاص در زیر انگشت پا میشود و از آن زیر انگشت متورم میگردد و این را بلغت انگلش اِن گرونگ
نیلس نامند یعنی در آمدن ناخن در لحم انگشت السبب سبب آن پوشیدن موزه بود که سر آن ضیق باشد که
تنگی و فشردن لحم زیر انگشت منتفخ میشود و بسبب انغماز ناخن در لحم داخل میشود و زخم و ورم پیدا میگردد و از آن آب رقیق
و بدبو جاری میشود و چندان درد شدید میباشد که بیمار بر پائی خود در قیام اعتماد نکند و پا را حرکت نمیدهد العلاج
علاجش آنست که موزه وسیع و عریض البرس را پوشند و اگر درد زیاده بود مریض را بر پلنگ خوابانند و پا را بلند دارند
و پوشش زخم کتان سست ساخته بندند تا ناخن هم ورم کم شود پس ناخن را که در لحم در آمده بکمال احتیاط بریده برآرند
بر زخم آن که باقی مانده نائتر سلور در آب حل کرده بر آن طلا سازند تا برودی خشک شود و قدری پنبه محلوج صاف
در میان ناخن و گوشت نهند تا زخم از ناخن جدا مانده برودی به شود ایضاً قدری پنبه محلوج زیر ناخن نهند
تا بسبب آن ناخن بلند گشته از زخم جدا گردد و همیشه ناخن را بریده باشند تا از گوشت مماس نشود و گاهی
ازین تدبیر صحت نمیشود و درین وقت مریض را از کلاروفام بیهوش کرده ناخن را بیرون آرند و بعد آن مرهم افیون
بر زخم طلا کنند و چون زخم مندمل شود قدری موم بالائی زخم چسپانند تا از آن از ملاقات اجسام صلبه محفوظ
ماند و هم ناخن بسهولت پیدا شود که از چسپانیدن موم ناخن سست پیدا میشود فقط ذکر

تمت